ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΟΑΝΝΟΥ

ΚΛΙΜΑΞ.

—

S. P. N. JOANNIS CLIMACI

SCALA PARADISI.

—

1 *PROLOGUS*

Libri cui titulus Tabulæ spirituales.

Liber asceticus Joannis abbatis præsidis cœnobiarum in monte Sina, quem ad Joannem abbatem et præfectum monasterii Rhaitu misit, ab eodem ad scribendum incitatus.

GRADUS PRIMUS

De abdicatione vitæ sæcularis

Ex omnibus mortalibus juxta atque immortalibus, quos imperator noster Deus O. M. (par est enim ut ad Dei famulos scripturi a Deo summo bono exordium ducamus) condidit, et ratione præditos liberæ voluntatis honore affecit, alii quidem sunt ipsius amici; 2 alii vero sinceri et germani servi; alii porro inutilia mancipia; alii autem prorsus a Deo alieni; alii denique, quanquam sine viribus, hostes Dei. Et amicos quidem, o vir sancte, nos imperitissimi arbitramur esse verissimos, beatas illas mentes, et naturas ab omni concretione corporis liberas, quæ semper stipant Deum. Germanos autem servos omnes, qui ad nutum voluntatis ipsius facti, quidquid imperat, sine cunctatione exsequuntur. Servi autem inutiles sunt, qui honore quidem diguati baptismatis, pacta Dei tamen violant, neque præcepta illius observarunt. Peregrinos vero et alienos ab illo existimabimus illos, qui vel non credunt, vel perverse de Deo credunt et sentiunt. Hostes denique et perduelles Dei sunt, qui non solum ipsius jussis non obtemperant, et imperia projiciunt, sed eos etiam, qui Deo obsequuntur, illumque colunt, omni ope et viribus oppugnant et persequuntur. Enimvero cum singula horum genera singulos libros desiderent, neque mei hominis indocti, instituti sit, super iis copiosius in præsens disputare, agedum, age, ad imperium eorum, qui nos pie cogunt, et bona fide urgent, sincerique Dei servi sunt, indignam manum nostram, per obsequium indiscussum extendamus, et calamum ora-

Α *ΠΡΟΛΟΓΟΣ*

Τοῦ λόγου, ἡ ὑπογγραφή, Πλάκες πνευματικαί.

Λόγος ἀσκητικὸς τοῦ ἁββᾶ Ἰωάννου τοῦ ἡγουμένου τῶν ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει μοναχῶν, ὃν καὶ ἐπέστειλε τῷ ἁββᾷ Ἰωάννῃ τῷ ἡγουμένῳ τῆς Ῥαΐθου, προτραπεὶς παρ' αὐτοῦ συντάξαι.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Περὶ (1) ἀποταγῆς βίου.

Τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὑπεραγάθου καὶ παναγάθου ἡμῶν Θεοῦ, καὶ βασιλέως (καλὸν γὰρ ἐκ Θεοῦ πρὸς τοὺς Θεοῦ θεράποντας ἄρξασθαι), πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων λογικῶν (2) αὐτεξουσιότητος ἀξιώματι τιμηθέντων, οἱ μέν εἰσιν αὐτοῦ φίλοι, οἱ δὲ γνήσιοι Β δοῦλοι, οἱ δὲ ἀχρεῖοι, οἱ δὲ πάντη ἀπεξενωμένοι, οἱ δὲ, εἰ καὶ ἀσθενεῖς, ὅμως ἀντίδικοι. Καὶ φίλους μὲν κυρίως ἡμεῖς οἱ ἰδιῶται, ὧ ἱερὰ κεφαλή, περὶ Θεοῦ [Θεὸν] ὑπειλήφαμεν, τὰς περὶ αὐτὸν νοερὰς τε καὶ ἀσωμάτους οὐσίας· γνησίως [γνησίους] δὲ δούλους, πάντας τοὺς το θέλημα αὐτοῦ ἀόκνως, καὶ ἀπαραλείπτως ποιοῦντας, καὶ ποιήσαντας· ἀχρείους δὲ δούλους, ὅσοι μὲν τοῦ βαπτίσματος ἀξιωθῆναι νομίζουσι, τὰς δὲ πρὸς αὐτὸν συνθήκας γνησίως οὐκ ἐφυλάξαντο· ξένους δ' ἐπὶ [ἀπὸ] Θεοῦ, καὶ ἐχθροὺς νοήσωμεν, ὅσοι ἢ ἄπιστοι, ἢ κακόπιστοι τυγχάνουσι. Πολέμιοι δ' εἰσὶν οἱ μὴ μόνον τὸ τοῦ Κυρίου πρόσ- C ταγμα διακρουσάμενοι, καὶ ἐξ ἑαυτῶν ἀπορρίψαντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦτο κατεργαζομένους ἰσχυρῶς πολεμοῦντες. Ἐπεὶ οὖν πάντων τῶν προειρημένων ἕκαστος ἴδιόν τινα, καὶ πρέποντα λόγον κέκτηνται, ἡμῖν δὲ τοῖς ἀμαθέσιν οὐ λυσιτελὲς ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ τοιάδε διεξέρχεσθαι, φέρε δὴ, φέρε ἡμεῖς νῦν πρὸς τοὺς εὐσεβῶς ἡμᾶς τυραννήσαντας, καὶ πιστῶς βιασαμένους τοῖς αὐτῶν προστάγμασι, Θεοῦ γνησίους δούλους, τὴν ἑαυτῶν ἀνάξιον χεῖρα δι' ὑπακοῆς ἀδιακρίτου ἐκτείναντες, καὶ παρὰ τῆς αὐτῶν γνώσεως τὸν τοῦ λόγου κάλαμον δεξάμενοι, τῇ (3) σκυθρωπῇ καὶ λαμπούσῃ ταπεινοφροσύνῃ βάψαντες, ἐν ταῖς λείαις, καὶ λευκαῖς αὐτῶν καρδίαις, ὥσπερ ἔν τισι χάρταις,

μᾶλλον δὲ πλαξὶ πνευματικαῖς τοῦτον ἀναπαύσαντες, τὰ θεῖκὰ [θεῖα] λόγια, μᾶλλον δὲ σπέρματα διαζωγραφοῦντες λέγωμεν ὧδε.

A tionis ab ipsa eorum cognitione acceptum submolesta quidem, sed illustri alacrique submissione imbuamus, atque in expolitis candidisque illorum pectoribus tanquam membranis, aut 3 mysticis potius tabulis reponamus cœlestia vivendi præcepta aut semina potius describentes hinc dicendi exordium ducamus.

Πάντων τῶν προαιρουμένων (4) ὁ Θεὸς πάντων ἡ ζωή· πάντων ἡ σωτηρία πιστῶν, ἀπίστων· δικαίων, ἀδίκων· εὐσεβῶν, ἀσεβῶν· ἀπαθῶν, ἐμπαθῶν· μοναχῶν, κοσμικῶν· σοφῶν, ἰδιωτῶν· ὑγιῶν, ἀσθενῶν· νέων, προβεβηκότων. Ὥσπερ φωτὸς χύσις, καὶ ἡλίου θέα, καὶ ἀέρων ἐναλλαγὴ, καὶ ἀλλοίωσις οὐκ ἔστιν· « Οὐ γὰρ προσωπολημψία παρὰ Θεῷ (5). » Ἄσεβής ἐστιν, φύσις λογικὴ, θνητὴ, ἑκουσίως τὴν ζωὴν ἀποφεύγουσα, καὶ τὸν οἰκεῖον Ποιητὴν, τὸν ἀεὶ ὄντα, οὐκ ὄντα λογιζομένη. Παράνομός ἐστιν ὁ τὸν νόμον τὸν ἐκ Θεοῦ μετ' οἰκείας κακονοίας κατέχων, καὶ μεθ' αἱρέσεως ἐναντίας πιστεύειν Θεῷ νομίζων. Χριστιανός ἐστιν, μίμημα Χριστοῦ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπων, λόγοις, καὶ ἔργοις, καὶ ἐννοίᾳ εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα ὀρθῶς, καὶ ἀμέμπτως πιστεύων. Θεοφιλής ἐστιν ὁ πάντων τῶν φυσικῶν, καὶ ἀναμαρτήτων ἐν μετουσίᾳ ὑπάρχων· καὶ τῶν κατὰ δύναμιν ἀγαθῶν μὴ ἀμελῶν. Ἐγκρατής ἐστιν ὁ ἐν μέσῳ πειρασμῶν, καὶ παγίδων, καὶ θορύβων ἀπηλλαγμένου τρόπους πάσῃ δυνάμει μιμεῖσθαι φιλονεικῶν. Μοναχός ἐστιν, τάξις καὶ κατάστασις ἀσωμάτων, ἐν σώματι ὑλικῷ καὶ ῥυπαρῷ ἐπιτελουμένη. Μοναχός ἐστιν ὁ μόνον τῶν τοῦ Θεοῦ ἐχόμενος ὅρων, καὶ λόγων ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι. Μοναχός ἐστιν (6)· βία φύσεως διηνεκὴς, καὶ φυλακὴ αἰσθήσεων ἀνελλιπής. Μοναχός ἐστιν ἡγνισμένον σῶμα, καὶ κεκαθαρμένον στόμα, καὶ πεφωτισμένος νοῦς. Μοναχός ἐστιν κατώδυνος ψυχὴ ἐν διηνεκεῖ μνήμῃ θανάτου ἀδολεσχοῦσα, καὶ ὑπνώττουσα, καὶ γρηγοροῦσα. Ἀναχώρησις κόσμου ἐστὶν ἑκούσιον μῖσος ἐπαινουμένης ὕλης, καὶ (7) ἄρνησις φύσεως δι' ἐπιτυχίαν τῶν ὑπὲρ φύσιν (8). Πάντες οἱ τὰ τοῦ βίου προθύμως καταλιπόντες, πάντως ἢ διὰ τὴν μέλλουσαν βασιλείαν· ἢ διὰ πλῆθος ἁμαρτημάτων· ἢ διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην τοῦτο πεποιήκασιν. Εἰ δ' οὐδεὶς τῶν προειρημένων σκοπῶν αὐτοῖς προηγήσατο, ἄλογος ἡ τούτων ἀναχώρησις καθέστηκε. Πλὴν τὸ πέρας τοῦ δρόμου ὁποῖον καθέστηκεν, ὁ καλὸς ἡμῶν ἀγωνοθέτης ἐκδέχεται. Μιμείσθω ὁ τὸ ἑαυτοῦ φορτίον τῶν ἁμαρτημάτων σκορπίσαι τοῦ κόσμου ἐξελήλυθὼς, τοὺς πρὸ τῶν (9) τάφων καθημένους ἔξω τῆς πόλεως. Καὶ μὴ παύσηται τῶν θερμῶν, καὶ διαπύρων σταγόνων, καὶ ἀφώνων ὀλολυγμῶν τῆς καρδίας, ἕως οὗ ἴδῃ καὶ αὐτὸς τὸν Ἰησοῦν ἐληλυθότα, καὶ τὸν (10) λίθον τῆς πυρώσεως ἐκ τῆς καρδίας ἀποκυλίσαντα· καὶ τὸν νοῦν ἡμῶν Λάζαρον τῶν σειρῶν τῶν ἁμαρτημάτων λύσαντα, καὶ τοῖς ὑπουργοῖς ἀγγέλοις, Λύσατε αὐτὸν ἐκ τῶν παθῶν, καὶ ἄφετε ὑπάγειν πρὸς τὴν μακαρίαν ἀπάθειαν, κελεύσαντα. Εἰ δὲ μὴ οὕτως, οὐδὲν ὠφέλημα. Ὅσοι ἐξ (11) Αἰγύπτου, καὶ τοῦ Φαραὼ ἐξελθεῖν, καὶ φυγεῖν βουλόμεθα, πάντως Μωσέως τινὸς καὶ ἡμεῖς

Omnium omnino, qui suo consilio et arbitrio vivunt, Deus vita est, omnium salus, sive credant aliquod numen, sive negent; seu justi sint, sive improbi; seu pii, sive impii; sive a pravis animi affectibus liberi, sive eisdem obnoxii; religiosi seu profani; docti juxta atque indocti; valentes atque ægri; tam adolescentes quam ætate provecti; quemadmodum videre est in hac communi lucis usura, solisque contemplatione, et cœli aerisque varietate omnibus sine discrimine impertita. « Non enim personarum apud Deum est acceptio [1]. » Impius est qui mortalis quidem, sed intelligens tamen vitam suam (Deum) ultro fugit, æterni Conditoris sui (tanquam non sit) rationem nullam habet. « Dixit insipiens, non est Deus [2]. » Iniquus est, qui leges a Deo latas pro sui ingenii pravitate ad suum torquet cerebrum, suamque perversam et pugnantem cum lege divina hæresin, pro lege et numinis auctoritate habet. Christianus est, qui pro sua virili Christum verbis et factis imitando sequitur, totaque mente in sanctissimam divinitatis Trinitatem recta fide, sine errore et vitio fertur. Amicus, sive amans Dei est, qui rebus omnibus a natura datis et lege permissis utitur, nec bona quæ facere potest prætermittit. Continens est, qui in medio turbine tentationum, procellisque tumultuum ac turbarum, nec non insidiis laqueorum, mores ejus qui extra pericula positus est, totis viribus studet imitari. Monachus est, qui in terrestri et inquinato corpore tanquam 4 extra corpus, cœlestium statum et vitam æmulatur. Monachus est, qui nullo tempore, loco, negotio, occasione a Dei nutu, et præceptis vel latum unguem recedit. Monachus est violentus et assiduus naturæ domitor, et inconnivens pervigilque sensuum custos. Monachus est, qui corpus sanctum, linguam puram, mentemque divinitus illustratam habet. Monachus est, qui vigilans ac dormiens in assiduo luctu, et mortis meditatione versatur. Secessus ab sæculo est, voluntarium adversus id omne, quod sæculares laudant, odium, ac totius naturæ, propter spem rerum quæ supra naturam sunt, abdicatio. Omnes qui præsentis vitæ commoda sponte prompteque abjecerunt, id vel ob spem futuri regni; vel ob ingentem sarcinam peccatorum; vel propter Dei summi boni amorem fecerunt. Qui nullam ex his propositam habuit metam, is, quasi nulla ductus ratione, vitam deseruit communem. Sed enim pius agonistarum munerarius Deus, quocunque fine metam attigerint, cursum religiosæ vitæ ratum habet. Quisquis turbas sæculi egressus est, onus peccatorum suorum positurus, imitetur illos, qui (lamentantes) extra

[1] Rom. II, 11. [2] Psal. XIII, 1.

urbem ad mortuorum tumulos resident, nec prius calentium ferventiumque lacrymarum imbrem sistat, nec a tacitis lamentis, sive ejulatibus cesset, quam et ipse Jesum ad se venientem, saxumque obdurationis a corde suo amolientem cernat, qui Lazarum, hoc est mentem nostram, a vinculis peccatorum expediat, **5** ministrisque cœlestibus illud imperet: Solvite eum ab omnibus animi perturbationibus, et ad beatam mentis tranquillitatem ab omni vitiorum morbo liberum transire sinite. Hoc qui non agit, nihil agit, sed plane frustra est. Omnino quicunque ex Ægypto excedere, et Pharaonem effugere conamur, Mose aliquo ductore, qui nos inter ac Deum, et post Deum, sequester sit, indigemus; qui medius inter studia actionis et contemplationis perstans, manus ad Deum expendat: cujus auspiciis qui ducuntur, infestum peccatorum mare trajiciant, et Amalecem pessimarum cupiditatum dominum terga dare cogant. Quomobrem valde decepti sunt, qui sibi præsidentes nullo viæ duce sibi opus esse existimaverunt. Qui Ægyptum sunt egressi, Mosen; qui ex Sodomis, angelum habuere ductorem. Et quidem alii animi vitia adhibita medicorum cura sanantibus similes sunt; cujusmodi sunt, qui ex Ægypto proficiscuntur; alii vero miseri corporis sordes abstergere cupiunt; hi cœlite, aut certe homine, qui cœlitibus, ut sic loquar, par sit, indigent adjutore. Nam pro ratione vulnerum fœda peccatorum sanie scatentium, vulnerario et medico indigemus. Ultimus sane conatus, cum æterno laborum et afflictionum studio adhibendus est iis, qui cum onere corporis iter moliuntur in cœlum: præsertim in ipso religiosi tirocinii exordio, quoad deliciis immutrita et stupida animi vecordia, per testatissimum pœnitentiæ luctum cœlesti Numinis amore inflammetur, emendeturque. **6** Opus est, inquam, opus revera ingenti labore, multaque et occulta animi afflictione (maxime iis qui sine ulla cura salutis vivere consueverunt), donec animi sensum, tanquam canem macellum, seu culinam olentem', et latratibus assuetum, per simplicitatem summamque mansuetudinem, et diligentiam ad puram continentiam curamque salutis traducamus. Enimvero fidamus Deo, quicunque morbis animi, malisque cupiditatibus obnoxii sumus, quamvis imbecillitatis nostræ nobis conscii, certissimaque fide nixi, fractas animi naturæque vires, haud inficiati simul mollitiem nostram, protensa dextra Christo offeramus, et paratissimam opem, quantumvis indigni, experiemur; dummodo nos perpetuo in profundum humilitatis demergamus. Intelligant omnes, quicunque ad præclarum, sed durum arduumque (quod ope tamen divina levatur) certamen religiosæ militiæ descendunt, se recta in medium flammarum incendium desilire, si tamen intus cœlesti flamma succensi ardeant. Ac proinde se quisque ante probe exploret, et tum demum de religiosæ et solitariæ vitæ pane cum lactucis agrestibus gustet, et calicem lacrymis temperatum hauriat, ne in judicium sibi hanc mili-

A μεσίτου πρὸς Θεὸν, καὶ μετὰ Θεὸν δεόμεθα, ὅπως τε ὑπὲρ ἡμῶν μέσος πράξεως, καὶ θεωρίας ἑστὼς τὰς χεῖρας πρὸς Θεὸν ἐκτείνοι, ἵνα οἱ καθοδηγούμενοι τήν τε θάλασσαν τῶν ἁμαρτημάτων περάσωσι, καὶ τὸν Ἀμαλὴκ τῶν παθῶν τροπώσωνται. Ἠπατήθησαν τοίνυν οἱ ἑαυτοὺς ἀποδιδόντες, καὶ μηδενὸς τοῦ προηγουμένου χρῄζειν ὑπονοήσαντες. Οἱ μὲν ἐξ (12) Αἰγύπτου ἐξιόντες, Μωσέα· οἱ δὲ ἐκ Σοδόμων ἐκφυγόντες, ἄγγελον τὸν καθηγοῦντα ἐκέκτηντο. Καὶ οἱ μὲν τοῖς τὰ ψυχικὰ πάθη ἰωμένοις δι' ἐπιμελείας ἰατρῶν ἐοίκασιν, οἵτινές εἰσὶν οἱ ἐξ Αἰγύπτου ἐκπορευόμενοι. Οἱ δὲ τὴν τοῦ δυστήνου σώματος ἀκαθαρσίαν ἐπιποθοῦσιν ἐκδύτασθαι. Διὸ καὶ ἀγγέλου, ἤ γοῦν ἰσαγγέλου, ἵνα οὕτως εἴπω, τοῦ συμβοηθοῦντος ἐπιδέονται. Καὶ γὰρ τὴν σηπεδόνα τῶν τραυμάτων, τεχνίτου λίαν, καὶ ἰατροῦ ἐπιδέομεθα (13). Βίας ἀληθῶς καὶ ἀπαύστων ὀδυνῶν οἱ εἰς οὐρανὸν μετὰ σώματος ἀνελθεῖν ἐπιχειρήσαντες δέονται· καὶ μάλιστα ἐν προσιμίοις αὐτοῖς τῆς ἀποταγῆς· ἄχρις οὗ τὸ φιλήδονον ἡμῶν ἦθος καὶ ἀνάλγητος καρδία, εἰς φιλοθεΐαν, καὶ ἁγνισμὸν διὰ πένθους ἐναργοῦς καταστα θῶσι. Μόχθος γὰρ ὄντως, μόχθος, καὶ πολλὴ καὶ ἀόρατος ἡ πικρία, καὶ μάλιστα τοῖς ἀμελῶς διακειμένοις, ἄχρις οὗ τὸν φιλομάκελλον κύνα νοῦν, καὶ φιλόβρομον, φίλαγνόν τινα καὶ φιλεπίσκοπον, δι' ἁπλότητος, καὶ ἀοργησίας βαθείας, καὶ ἐπιμελείας ποιήσωμεν. Πλὴν θαρσῶμεν οἱ ἐμπαθεῖς, καὶ ἀδυνάμενοι, πίστει ἀδιστάκτῳ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, καὶ ψυχικὴν ἀδυναμίαν τῇ χειρὶ ἡμῶν, τῇ δεξιᾷ Χριστῷ προσφέροντες, καὶ ἐξομολογούμενοι· καὶ πάντως τὴν αὐτοῦ βοήθειαν, καὶ ὑπὲρ τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν κομιζόμεθα· ἐν βυθῷ μέντοι ταπεινοφροσύνης ἑαυτοὺς διηνεκῶς καταφέροντες. Γινωσκέτωσαν πάντες οἱ ἐν τῷ καλῷ ἀγῶνι τούτῳ τῷ (14) σκληρῷ, καὶ στενῷ, καὶ ἐλαφρῷ προσερχόμενοι, ὡς εἰς πῦρ προσεληλύθασιν εἰσπηδῆσαι, εἴπερ πῦρ ἄϋλον ἐν ἑαυτοῖς ἐνοικῆσαι ἐκδέχονται. Δοκιμαζέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ εἶθ' οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου αὐτῆς τοῦ μετὰ πικρίδων, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου αὐτῆς τοῦ μετὰ δακρύων ἐσθιέτω, καὶ πινέτω, ἵνα μὴ εἰς κρῖμα ἑαυτῷ στρατεύηται. Εἰ οὐ πᾶς ὁ (15) βαπτιζόμενος σέσωσται, τὸ ἐξῆς σιωπήσομαι, πάντα ἀπαρνήσονται, πάντα καταφρονήσουσι· πάντα καταγελάσονται· πάντα ἐκτινάξονται οἱ προσερχόμενοι, ἵνα καλὸν θεμέλιον καταβάλωνται. Καλὸς τρίδομος καὶ τρίστυλος θεμέλιος ἀκακία, νηστεία, σωφροσύνη. Πάντες οἱ ἐν Χριστῷ νήπιοι διὰ τούτων ἀρχέσθωσαν, τεκμήριον λαμβάνοντες τὰ αἰσθητὰ νήπια. Οὐδὲν γίνεται παρὰ ἐκείνοις δεινὸν, οὐδὲν ὕπουλον εὑρεθήσεταί ποτε· οὐ κόρος ἀκόρεστος· οὐ γαστὴρ ἀχόρταστος· οὐ σῶμα πυρούμενον. Ἴσως γὰρ κατὰ τὴν αὔξησιν τῆς τροφῆς λοιπὸν προκόπτονται· καὶ τὴν πύρωσιν προσλαμβάνονται. Μισητὸν ἀληθῶς καὶ ἐπικίνδυνον τὸ ἐξ εἰσόδου τῆς πάλης χαυνωθῆναι τὸν παλαίοντα, πᾶσι διδόντα τεκμήριον τῆς ἑαυτοῦ σφαγῆς. Ἔστω ἡμῖν πάντως ἐκ τῆς στερρᾶς ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ μετ' αὐτὴν χαυνώσει ὠφέλεια. Ψυχὴ γὰρ ἀνδρισαμένη, καὶ ὑποχαλάσασα, ὑπὸ τῆς μνήμης τῆς ἀρχαίας σπουδῆς, ὡς ὑπὸ κέντρου πλήσσεται. Διὸ

καὶ ἐκ τούτου πολλάκις τινὲς ἑαυτοὺς ἀνεπτέρωσαν.
Ὅπότ' ἂν ἡ ψυχὴ ἑαυτὴν προδοῦσα τὴν θέριμν ἀπολέσῃ τὴν μακαρίαν καὶ ἐπήρατον, ζητησάτω ἐπιμελῶς ἐκ ποίας αἰτίας αὐτῆς ἐστέρηται, καὶ κατ' ἐκείνης ὅλον τὸν πόθον, καὶ τὴν σπουδὴν ἀναλαβέτω. Οὐκ ἔστι γὰρ δι' ἑτέρας πύλης αὐτὴν ἐπαναστρέψαι, εἰ μὴ δι' ἧς καὶ ἐξελήλυθεν. Ὁ μὲν ἐκ φόβου τὴν ὑποταγὴν ποιησάμενος, ἴσως τῷ καιομένῳ θυμιάματι προσέοικεν, ἐν ἀρχαῖς μὲν ἐξ εὐωδίας ἀρξάμενον [ἴσως, ἀρξαμένῳ] ὕστερον δὲ εἰς καπνὸν καταλῆξαν [καταλήξαντι]· ὁ δὲ ἐκ (16) μισθοῦ, ὀνικὸς μύλος καθίσταται, δι' παντὸς ὡσαύτως κινούμενος· ὁ δὲ ἐξ ἀγάπης θείας τὴν ἀναχώρησιν ποιούμενος, εὐθέως πῦρ ἐν προοιμίοις κέκτηται· καὶ ἴσως ἐν ὕλῃ βληθὲν, κατὰ πρόσωπον σφοδροτέραν τὴν πυρὰν ἐξάψειεν. Εἰσί (17) τινες οἱ ἐπάνω λίθων πλίνθους οἰκοδομοῦντες· καὶ εἰσὶν ἕτεροι, οἱ ἐπάνω γῆς στύλους ἐδραίωσαν· καὶ εἰσὶν ἄλλοι μικρὸν πεζεύσαντες, καὶ τῶν νεύρων, καὶ ἁρμῶν θαλφθέντες, ὀξυτέρως ἐβάδισαν, ὁ νοῶν νοείτω λόγον συμβολικόν. Ὡς ὑπὸ Θεοῦ καὶ βασιλέως κληθέντες προθύμως δράμωμεν, μήπως ὀλιγοχρόνιοι ὄντες ἐν ἡμέρᾳ θανάτου ἄκαρποι εὑρεθῶμεν, καὶ τῷ λιμῷ τελευτήσωμεν. Εὐαρεστήσωμεν Κυρίῳ ὡς στρατιῶται βασιλεῖ. Μετὰ γὰρ στρατείαν τότε τὴν ἀκριβῆ δουλείαν ἐπαιτούμεθα. Φοβηθῶμεν τὸν Κύριον ὡς τὰ θηρία. Εἶδον γὰρ ἄνδρας συλῆσαι πορευθέντας, καὶ Θεὸν μὲν οὐκ ἐφοβήθησαν, κυνῶν δὲ φωνὴν ἐν τῷ τόπῳ ἀκούσαντες εὐθέως ὑπέστρεψαν. Καὶ ὅπερ φόβος Θεοῦ οὐκ ἐποίησε, τοῦτο φόβος θηρίων ἴσχυσεν. Ἀγαπήσωμεν τὸν Κύριον, ὡς τοὺς φίλους σεβόμεθα. Εἶδον γὰρ πολλάκις τινὰς τὸν Θεὸν λυπήσαντας, καὶ οὐδεμίαν μέριμναν περὶ τούτου ἐσχηκότας· καὶ εἶδον τοὺς αὐτοὺς, τοὺς ἑαυτῶν ἀγαπητοὺς ἔν τινι φιλῷ παραπικράσαντας, καὶ πᾶσαν μηχανὴν, πᾶσαν ἐπίνοιαν, πᾶσαν θλῖψιν, πᾶσαν ἐξομολόγησιν δι' ἑαυτῶν, διὰ φίλων, διὰ δώρων ποιήσαντας, ἵνα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀγάπην ἐπιστρέψωσιν. Ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀποταγῆς πάντως μετὰ κόπου, καὶ πικρίας τὰς ἀρετὰς κατεργαζόμεθα· προκόψαντες δὲ λοιπὸν, ἀλύπως ἐν αὐταῖς, καὶ μικρὸν λυπούμενοι διακείμεθα. Ὅταν δὲ τὸ θνητὸν ἡμῶν φρόνημα καταποθῇ, καὶ κυριευθῇ ὑπὸ τῆς προθυμίας, τὸ λοιπὸν μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ σπουδῆς, καὶ πόθου, καὶ φλογὸς θείας αὐτὰς κατεργαζόμεθα. Καθόσον ἐπαινετοὶ οἱ εὐθέως ἐκ προοιμίων μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ προθυμίας τὰς ἐντολὰς ἐκτελοῦντες· κατὰ τοσοῦτον ἐλεεινοὶ, οἱ ἐν τῇ ἀσκήσει χρονίσαντες, καὶ ἔτι μετὰ κόπου αὐτὰς μετερχόμενοι, κἂν μετέρχονται. Μηδὲ τὰς περιστατικὰς ἀποταγὰς βδελυζώμεθα ἢ καταχρίνωμεν. Εἶδον γάρ τινας φεύγοντας, καὶ ἀκουσίως τῷ βασιλεῖ προσερχομένους, καὶ ἀπαντῶντας προσερχομένῳ, καὶ τούτῳ λοιπὸν ἀκουσίως ὀψικεύσαντας, καὶ ἐν τῷ παλατίῳ αὐτῷ συνεισελθόντας, καὶ τούτῳ συναριστήσαντας. Εἶδον σπόρον ἐν γῇ ἀκουσίως ἐκπεσόντα, καὶ καρπὸν πολὺν, καὶ εὐθαλῆ πεποιηκότα· ὥσπερ καὶ ἔμπαλιν. Εἶδον ἐν ἰατρείῳ τινὰ κατά τινα ἑτέραν χρείαν παραγενόμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ ἀστειότητι κρατηθέντα, καὶ ἀποστυφθέντα, καὶ τὴν ἐπικειμένην τῷ φωτὶ

A tiam obeat. Quod si non omnes baptismatis unda loti, salvi sunt, quod inde sequitur silebo. Quicunque se ad religiosam vitam conferunt, omnibus rebus nuntium remittent, omnia contemnent, omnia ridebunt, omnia abjicient, ut præclarum fundamentum jaciant. Præclarum porro fundamentum triplici structura columnaque constans est 7 innocentia, jejunium, temperantia. Omnes, qui in Christo sunt infantes, ab iis ducant initium; et ex illis ipsis, qui infantes corpore sunt, exemplum capiant. Nihil apud infantes malitiosum, nihil subdolum, non inexplebilis cibi satietas, non avarus venter, non inflammatum cupidine corpus. Fortasse cum auctiore victu augent et vitia corporis, venerisque ardores accenduntur. Digna certe res odio, et periculo proxima, athletam in ipso luctæ aditu langueB scere certissimo securitatis ruinæ suæ argumento. Ex firmo religiosæ vitæ principio ingens nobis fructus exsistat, quamvis postea langnor aliquis subrepat. Animus generosus et inflammatus, ubi olim incipit fatiscere, memoria primæ virtutis veluti calcaribus admotis exstimulatur. Hinc sæpe nonnulli seipsos rursum ad fervorem excitarunt. Quoties anima sui proditrix a primo, ac beato, et gratissimo religionis ardore refrixit, diligentissime causas, et fontes illius remissionis inquirat, quibus deprehensis, toto conatu adversus eos exsurgat. Neque enim fieri potest, ut mens ad pristinum virtutis ardorem et vigorem C nisi per illam portam, qua exivit, revertatur. Qui ex metu duntaxat obtemperat, is incensis thymiamatum odoribus non absimilis videbitur, qui primum quidem gratissimam exspirant auram, postremo vero desinunt in fumum. Qui vero ob mercedem paret, is molam asinariam, quæ semper eodem modo circumagitur 8 refert. Qui autem studio et amore Dei ductus religiosam vitam sectatur, is statim in ipso primo ingressu cœlestem flammam concipit; quæ forte, tanquam in objectam conjecta silvam, ulterius grassatur, et in magnum excressit incendium. Sunt qui supra lapides ædificant lateres; sunt qui in terra columnas ponunt; sunt qui primam pedibus ingressi viam, calefactis postea artuum nervis, expeditius currunt. Cui sensus est D cogitet, quid hæc sibi figurata, seu tropica velit oratio. Curramus strenue, tanquam a cœlesti imperatore evocati, ne fortasse (sumus enim ævi non diuturni) in meta mortis sine præmio deprehendamur, fameque exstinguamur. Studeamus, ut imperatori miles, Domino probare virtutem nostram. Nam post susceptam militiam, a nobis accurata servitutis ratio reposcitur. Formidemus Dominum tanquam bestias aliquas. Vidi grassatores ad furandum profectos, nullo quidem numinis metu, sed canum oblatrantium vocibus territos statim regressos esse. Ita quod timor Dei non præstitit, bestiarum timor obtinuit. Diligamus Deum, ut amicos colere solemus. [Animadverti sæpe quosdam læso Numine nullum animo dolorem concepisse:

cosdem tamen, cum in re modica familiares exasperassent, omnem lapidem movisse, curamque omnem suscepisse, et nihil denique non sustinuisse et laborasse, tum per se ipsos, tum per amicos, muneribus etiam adhibitis, ut in priorem gratiæ locum redire possent. In abdicatæ profanæ vitæ exordio **9** ingenti cum animi acerbitate et labore arduam virtutis viam ingredimur. Sed aliquantulum progressi, sine molestia fere, quod reliquum est itineris conficimus. Quando mortalis noster corporis sensus per animi alacritatem absorptus et subactus est, virtutem cum studio, desiderio, et gaudio, tanquam cœlesti flamma succensi, exercemus. Quantopere amandi sunt illi, qui statim ab initio religiosæ vitæ, omni contentione et alacritate laborant, uti mandata Dei exhauriant; tantopere miserandi sunt, qui in hac virtutis palæstra diu quidem versantur, sed adhuc cum molestia sese in virtutibus exercent, quamvis exerceant. Nec illos quidem horreamus vel condemnemus, quos casus aliquis vel necessitas forsitan compulit, uti rebus humanis renuntiarent. Observavi enim quosdam refugitantes, cum imperatori non nisi coacti occurrissent, tandem ejus se obsequio invitos addixisse, cumque in regiam ingressos esse, et cum illo familiariter ad mensam accubuisse. Vidi sementem casu, non consilio, in terram prolapsam, in lætissimam tamen segetem profecisse. Quemadmodum et alias notavi non neminem, omnem aliam ob causam potius, quam ut curaretur; in officinam medicam ingressum, et a medico quadam urbanitate circumventum, et ad mentem revocatum, offusam luci oculorum nebulam abstersisse. Ita in multis usu venit, uti firmiora sæpe certioraque sint ea quæ forte facta sunt, quam quæ consilio et deliberata voluntate. Nemo mihi molem et copiam **10** peccatorum excuset, perinde quasi indignus religiosa professione videatur, et propter animi mollitiem et voluptatem seipsum vilipendendum existimet, excusando excusationes in peccatis. Ubi enim multa est sanies, ibi multa medici cura opus est, uti pus exprimatur. Nam valentibus non est opus medico. Quando mortalis imperator ipsemet coram expeditionem suscepturus ad suum nos obsequium evocat, statim ad nomen respondemus, sineque ulla tergiversatione, aut excusatione, aut mora, neglectis omnibus, promptissimis animis nomina daturi accurrimus. Caveamus ergo, ne *regum Rege, et Domino dominantium, Deoque deorum* [a], nos ad cœlestem hanc religiosæ disciplinæ militiam citante, ex inertia et vecordia illam detrectemus, olimque ad supremum judicis tribunal adducti, rei indefensique deprehendamur. Non imus inficias fieri posse uti rerum humanarum curis, tanquam ferro, et compedibus onustus impeditusque incedat tamen, sed ægre. Nam et pedicis innexi, ambulant tamen, etsi perpetuo offendant, indeque vulnerentur. Qui cælebs inter negotia tamen versatur, persimilis est illi, qui vinctas duntaxat manus habet, eoque cum lubet, potest expeditus ad tranquillam religionis vitam, excurrere. Matrimonio vero illigatus, manicis pedicisque astricto similis est.

Rogatus a quibusdam inter strepitum curarum negligenter in sæculo viventibus dictitantibusque : Qua via nos, qui uxoribus obnoxii publicis rerum **11** curis distinemur, possumus ad solitariam vitam aspirare?

Quæcunque, inquam, bona in vestra potestate sunt ut agatis, agere facereque ne prætermittite; abstinete vos a mendacio, neminem præ vobis per animi elationem contemnite; neminem odio insectamini; a cœtu ecclesiæ ne vos abjungite; in egentes benigni, nullum vitæ pravæ exemplo offendite; ab alieno lecto abstinete; intra jura tori vestri

[a] I Timoth. VI, 15.

αὐτου ἀχλὺν ἀποβαλόντα· καὶ γέγονε τὰ ἀκούσια τῶν ἐν τισιν ἐκουσίων βεβαιότερα, καὶ κυριώτερα. Μηδεὶς βάρος (19) καὶ πλῆθος ἁμαρτιῶν προφασιζόμενος ἀνάξιον ἑαυτὸν τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγέλματος ἀποκαλοῖτο· καὶ διὰ ἡδυπάθειαν ἑαυτὸν εὐτελίζειν νομιζέτω, προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις Ὅπου γὰρ πολλὴ ἡ σηπεδών, ἐκεῖ καὶ μεγάλης ἰατρείας χρεία, ἵνα τὸν ῥύπον ἀπόθηται. Οἱ γὰρ (20) ὑγιαίνοντες ἐν ἰατρείῳ οὐ παραγίνονται. Εἰ βασιλέως ἐπιγείου καλέσαντος, καὶ εἰς τὴν κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ δουλείαν στρατεῦσαι θελήσαντος, οὐκ ἀναμένομεν, οὐ προφασιζόμεθα· ἀλλὰ πάντα καταλείψαντες προθύμως αὐτὸν καταφθάνομεν· πρόσχωμεν ἑαυτοῖς, μή πως *τοῦ Βασιλέως τῶν βασιλέων, καὶ Κυρίου τῶν κυρίων, καὶ Θεοῦ τῶν θεῶν* καλοῦντος ἡμᾶς εἰς τὴν οὐράνιον ταύτην τάξιν, ἐξ ὀκνηρίας, καὶ ῥᾳθυμίας παραιτησώμεθα, καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ βήματι εὑρεθῶμεν ἀναπολόγητοι· δυνατὸν μὲν γὰρ καὶ δεδεμένον τοῖς τοῦ βίου πράγμασι, καὶ σιδηραῖς φροντίσι βαδίζειν, ἀλλὰ δυσχερῶς. Ἐπεὶ καὶ οἱ σίδηρα περικείμενοι ἐν τοῖς ποσὶν πολλάκις βαδίζουσιν. Ἀλλὰ συνεχῶς προσκόπτουσι, καὶ τραύματα ἐκ τούτου δέχονται. Ὁ γὰρ ἄγαμος ἐν τῷ κόσμῳ μόνοις τοῖς πράγμασι δεδεμένος, τῷ ἐν χερσὶ τὰ ἑλοιὰ περικειμένῳ ἔοικε (διὸ καὶ ὅτε βούλεται δραμεῖν πρὸς τὸν μονήρη βίον οὐ κωλύεται)· ὁ δὲ γήμας, τῷ ἐν χερσὶ καὶ ποσὶ τοὺς δεσμοὺς περικειμένῳ

(21) Ἤκουσά τινων ἐν κόσμῳ ἀμελῶς διακειμένων, εἰρηκότων πρός με· Πῶς δυνάμεθα ὁμοζύγῳ συζῶντες, καὶ δημοσίαις φροντίσι περικείμενοι τὸν μοναδικὸν βίον μετελθεῖν; Πρὸς οὓς ἀπεκρίθημεν.

(22) Πάντα ὅσα δύνασθε ποιεῖν ἀγαθὰ, ποιήσατε· μηδένα λοιδορήσητε· μηδένα κλέψητε· μηδενὶ ψεύσησθε· μηδενὸς κατεπερθῆτε [κατεπαρθῆτε]· μηδένα μισήσητε· τῶν σύναξεων μὴ χωρίζησθε· τοῖς δεομένοις συμπαθήσατε· μηδένα σκανδαλίσητε· ἀλλοτρίᾳ μερίδι μὴ προσεγγίσητε· καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις τῶν γυναικῶν ὑμῶν. Ἐὰν οὕτως ποιήσητε, οὐ μακρὰν

ἔσεσθε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Προσδράμωμεν A χαρᾷ καὶ φόβῳ τῷ καλῷ ἀγῶνι, μὴ δειλιῶντες τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, ἐπειδὴ εἰς (23) πρόσωπον τῆς ψυχῆς ἡμῶν καθορῶσιν, εἰ καὶ οὐχ ὁρῶνται· κἂν ἴδωσιν αὐτὸ ἐκ δειλίας ἀλλοτριωθὲν, τότε καθ' ἡμῶν πικροτέρως ὁπλίζονται, νοήσαντες οἱ δόλιοι ὅτι ἐφοβήθημεν. Εὐψύχως οὖν πρὸς αὐτοὺς ὁπλισώμεθα· τῷ γὰρ μαχομένῳ προθύμως οὐδεὶς μάχεται. Οἰκονομικῶς ὁ Κύριος ἐκ τῶν νεοπαγῶν τοὺς πολέμους ἐκούφισεν, ἵνα μὴ ἐκ προοιμίων εὐθέως εἰς τὸν κόσμον ἐπαναλύσωσι. Διὸ χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάντες οἱ δοῦλοι Θεοῦ· τοῦτο πρῶτον σημεῖον ἐν ἑαυτοῖς τῆς τοῦ Δεσπότου ἀγάπης πρὸς ἡμᾶς γνωρίσαντες, καὶ ὡς αὐτὸς ὑμᾶς κέκληκεν.

vos continete. Hæc si præstiteritis, haud procul a cœlo aberrabitis. Curramus cum gaudio simul et metu, ad nobile certamen, adversus hostes interriti, qui animorum nostrorum habitum, et faciem, quamvis ipsi nobis inaspectabiles, coram contemplantur: et cum animadverterint illam metu perculsam, tum vero in nos, tanquam exanimatos, atrocius insiliunt, intelligentes nimirum pro eo ac callidi sunt nos metu perculsos esse. Eapropter paratis animis adversus illos arma capiamus. Nam cum strenuo milite, ultroque hosti occurrente nemo audeat manum conserere. Sapienter Dominus noster tironum labores contra antagonistas in primo pugnæ congressu mitigavit, ne mox a tirocinio ad priorem sæculi vitam recurrerent. Est ergo quod magnopere gaudeatis, servi Dei: hoc primum erga vos divinæ charitatis argumentum arbitrati, et quod ab eo sitis ad hoc genus vitæ evocati.

Καὶ τοῦτο δὲ ποιῶν ὁ Θεὸς πολλάκις γνωρίζεται· B ἰδὼν γὰρ ἀνδρείας ψυχὰς εὐθέως ἐκ προοιμίων ἐν αὐταῖς τοὺς πολέμους συνεχώρησε, στεφανῶσαι αὐτὰς συντόμως βουλόμενος. Ἀπέκρυψεν ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν ἐν κόσμῳ τὴν τοῦ σταδίου (24) δυσχέρειαν, μᾶλλον δὲ εὐχέρειαν· εἰ γὰρ ταύτην ἔγνωσαν, οὐκ ἂν ἀπετάσσετο πᾶσα σάρξ. Δίδου (25) κόπους νεότητός σου προθύμως Χριστῷ, καὶ χαρήσῃ ἐν γήρᾳ ἐπὶ πλούτῳ ἀγαθείας· τὰ ἐν νεότητι συναγόμενα ἐν τῷ γήρᾳ τοὺς ἐξατονήσαντας τρέφουσι, καὶ παραμυθοῦνται. Κάμωμεν νέοι ζεόντως, δράμωμεν νηφόντως· ὁ γὰρ θάνατος ἄδηλος· πονηροὺς ἀληθῶς καὶ χαλεποὺς, δολίους, πανούργους μετὰ (26) χεῖρας πῦρ κατέχοντας, καὶ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἐμπρῆσαι ἐπιθυμοῦντας διὰ τῆς φλογὸς τῆς ἐν αὐτῷ, δυνατοὺς, καὶ ἀθπνους, ἀδλους, ἀοράτους ἐχθροὺς ἔχομεν. Μηδεὶς (27) νέος ὑπάρχων τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ δαίμονας παραδέξηται λέγοντας· Μή σου κατατρίψῃς τὴν σάρκα, ἵνα μὴ νόσοις καὶ ἀσθενείαις περιπέσῃς· μάλις γὰρ ἐν τῇ παρούσῃ μάλιστα γενεᾷ εὑρεθήσεται ὁ θανατῶσαι σαύτην προελόμενος· κἂν πολλῶν καὶ ἡδυνόντων βρωμάτων ἑαυτὸν στερήσειεν. Σκοπὸς δὲ τούτῳ τῷ δαίμονι αὐτὴν ἡμῶν τὴν ἐν τῷ σταδίῳ εἴσοδον χαύνην, καὶ ῥᾴθυμον ποιῆσαι· καὶ τὸ τέλος λοιπὸν τὴν ἀρχὴν ἀρμόδιον. Πρὸ (28) πάντων τοῦτο καὶ ζητήσουσι, καὶ ποιήσουσιν οἱ ἐν Χριστῷ γνησίως δουλεῦσαι βουλόμενοι, ἵνα καὶ τοὺς τόπους, καὶ τοὺς τρόπους, καὶ τὰ καθίσματα, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα διὰ πνευματικῶν Πατέρων, καὶ οἰκείας ἐπιγνώσεως ἁρμόζοντα ἑαυτοῖς ἐπιλέξωνται. Οὐ γὰρ πάντων τὰ κοινόβια, διὰ τὸ λιχνῶδες· οὐδὲ πάντων τὰ ἡσυχαστήρια, διὰ τὸ θυμῶδες· ἕκαστος δὲ ἐπισκέψεται ἐν ποίῳ πεποίωται. Ἐν τρισὶ γενικωτάταις καταστάσεσι καθισμάτων ἅπασα ἡ μοναχικὴ πολιτεία περιέχεται· ἢ ἐν ἀθλητικῇ ἀναχωρήσει, καὶ μονίᾳ· ἢ μετὰ ἑνὸς, ἢ πρὸς δύο ἡσυχάζειν· ἢ ἐν κοινοβίῳ ὑπομονητικῶς καθέζεσθαι. Μὴ (29) ἐκκλίνῃς, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστὴς, *εἰς τὰ δεξιὰ, ἢ εἰς τὰ ἀριστερά·* » ἀλλ' ὁδῷ βασιλικῇ πορευθῇς· ἡ γὰρ μέση τῶν προειρημένων πολλοῖς ἁρμόδιος καθέστηκεν. *Τῷ* μὲν γὰρ *μόνῳ, Οὐαὶ*, φησὶν, *ὅτι ἐὰν πέσῃ εἰς ἀκηδίαν, ἢ ὕπνον, ἢ ῥᾳθυμίαν, ἢ ἀπόγνωσιν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐγείρων αὐ-*

Sed et hoc observatum est sæpe Deum, ubi generosos animos cernit, consuesse statim ab initio cum hoste committere, eo consilio, uti brevi debitis vitæ beatæ præmiis afficiat. Nec hoc **12** sine numinis providentia fieri solet, uti passim difficultas, seu molestia religiosi stadii (imo revera facilitas) nesciatur; alioqui nemo ex omni mortalium, numero ad illos suscipiendos animum induceret. Propera Christo florem ætatis ad labores offerre, et ingentem olim senex de recte factorum conscientia voluptatem capies. Sementis in juventute facta, senectam ætatem debilitatam, et fractam alit et solatur. Dum ergo valemus, ardenti studio desudemus, siccique et sobrii stadium religionis decurramus. Mors est incerta; hostes sane C improbos et sævos, facibusque armatos, quos templo Dei subjicere conantur, per flammam, quæ semper in illo flagrat, potentes, pervigiles, nullo corpore graves, nullo colore spectabiles sustinemus. Nemo adolescens audiat veteratores cum suggerunt, ne corpus affligas, morbosque cures et frangaris: vix enim, hac præsertim tempestate ex omni copia generis humani est qui vincere seipsum, suasque cupiditates mactare conetur, quantumvis ab apparatu delicataque mensa abstineat. Insidiatoris nostri consilium eo tendit, uti cum primum nos stadio committimus, inertes ignavosque reddat, quo reliquus deinceps cursus, ac ad finem decursus languido principio respondeat. Ante omnia germani Dei famuli quærant studeantque per religiosos B sive spirituales Patres, suumque ipsorum cujusque judicium, quæ loca, quos mores, quam domum aut sedem, quas exercitationes sibi opportunas potissimum **13** deligant, neque enim e re delicatorum est, in cœnobio degere; neque iracundorum in solitudine vivere, cum multi præcipites in iram ferantur. Proinde singuli dispiciant, quod genus vitæ sibi aptissimum arbitrentur. Triplex omnino est omnis religiosæ et generosæ vitæ ratio; vel ut solus et solitarius decertando vivas; vel cum uno alterove sodali; vel ut in cœnobio cum pluribus per patientiam conquiescas. *Non declines ad dex-*

tram aut sinistram [4], inquit Ecclesiastes, sed via regia progredere. Medius ille vitæ status multis maxime convenit. *Væ*, inquit Ecclesiastes, *soli, quoniam cum* vel in socordiam, vel somnum, vel ignaviam, vel desperationem *ceciderit, non habet* inter homines *sublevantem se* [5]. Ubi vero *duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum*, dicit Dominus [6]. Quis putas est fidelis et prudens monachus, qui primum ab ingressu religionis ardorem spiritus inexstinctum retinuit? qui usque ad vitæ metam exitumque ignem igni, calorem calori, studium studio, desiderium desiderio semper addendo conatus est augere?

A τὸν ἐν ἀνθρώποις. (30) Ὅπου δέ εἰσιν συνηγμένοι δύο, ἢ τρεῖς εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν, ὁ Κύριος εἴρηκεν. Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς, καὶ φρόνιμος μοναχὸς, ὃς τὴν θέρμην τὴν ἑαυτοῦ ἐφύλαξεν ἄσβεστον· καὶ μέχρι τῆς αὐτοῦ ἐξόδου καθ' ἡμέραν [προστιθεὶς] πῦρ πυρὶ, καὶ θέρμην θέρμῃ, καὶ σπουδὴν σπουδῇ, καὶ πόθον πόθῳ οὐκ ἐπαύσατο;

Quisquis hunc gradum ascendisti, retro ne respexeris.

B Ὁ ἐπιβεβηκὼς μὴ στραφῇς εἰς τὰ ὀπίσω.

[4] Prov. IV, 27. [5] Eccle. IV, 10. [6] Matth. XVIII, 20.

SCHOLIA GRÆCA

ANONYMI

Ad S. Climaci Scalam Paradisi, antè hac nunquam edita,

Ex Elia Cretensi archiepiscopo potissimum, et aliis Patribus et scriptoribus Græcis decerpta

Cum Latina interpretatione Matthæi Raderi, e Societate Jesu.

14 SCHOLIA AD GRADUM I.

C ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ Α'.

De abdicatione vitæ sæcularis.

Περὶ ἀποταγῆς.

Scholion 1.

Σχόλιον α'.

Prima abdicatio, seu renuntiatio est negotiorum fuga : altera et tertia, est vitiosarum affectionum et ignorantiæ. Facili quippe negotio, qui voluerit, se negotiis abdicabit ; sed non sine negotio exuet ad illa affectum.

Ἀποταγὴ πρώτη ἡ τῶν πραγμάτων ἀπαλλαγή. Δευτέρα δὲ, καὶ τρίτη, ἡ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀγνοίας. Ῥᾳδίως τις βουληθεὶς, τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττεται· οὐκ ὀλίγῳ δὲ καμάτῳ τῶν πρὸς αὐτὰ παθημάτων.

Scholion Gregorii Nysseni. 2.

Σχόλιον Γρηγορίου Νύσσ. β'.

Liberum arbitrium est animæ rationalis voluntas, quæ prompte ad id, quod vult, movetur ; quam dirigamus ut prompte ad id solum, quod honestum-bonumque est, afficiatur, quo exclusis malis, semper bonis cogitationibus occupemur..

Αὐτεξουσιότης ἐστὶ ψυχῆς λογικῆς θέλησις ἑτοίμως κινουμένη εἰς ὅπερ ἂν θέλῃ, ἥντινα περὶ μόνον τὸ καλὸν ἑτοίμως ἔχειν πείσωμεν, ἵνα ἀεὶ ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοίαις τὴν μνήμην ἀναλίσκωμεν τοῦ κακοῦ.

D

Aliud.

Ἄλλο.

Liberum arbitrium est intelligens animæ motus, qui pro suo arbitratu agit. Unde brutæ animantes non libere agunt, sed potius a natura aguntur, quando agunt. Quapropter nec obnituntur contra naturæ impulsum et desiderium, sed simul ac desiderio feruntur, illico ad actionem prosiliunt. Sed homo cum sit rationis particeps, ipsam naturam movet potius quam ut ab illa moveatur. Atque hinc est, quod, cum desiderio rei alicujus fertur, possit illud desiderium pro suo arbitratu, vel reprimere, vel sequi. Inde est quod animantes ratione carentes, nec laudem, nec vituperationem mereantur ; homo vero jure laudatur et vituperatur.

Αὐτεξουσιότης αὖθίς ἐστι νοερὰ τῆς ψυχῆς κίνησις αὐτοκρατής. Ὅθεν καὶ τὰ ἄλογα οὐκ εἰσὶν αὐτεξούσια· ἄγονται γὰρ μᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως, ἥπερ ἄγουσι. Διὸ οὔτε ἀντιλέγουσι τῇ φυσικῇ ὀρέξει. Ἀλλ' ἅμα ὀρεχθῶσί τινος, ὁρμῶσι πρὸς τὴν πρᾶξιν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος λογικὸς ὤν, ἄγει μᾶλλον τὴν φύσιν, ἥπερ ἄγεται. Διὸ καὶ ὀρεγόμενος, εἴπερ ἐθέλει, ἐξουσίαν ἔχει ἀναχαιτῖσαι ὄρεξιν, ἢ ἀκολουθῆσαι αὐτῇ. Ὅθεν τὰ μὲν ἄλογα οὐδὲ ἐπαινεῖται, οὐδὲ ψέγεται· ὁ δὲ ἄνθρωπος, καὶ ἐπαινεῖται, καὶ ψέγεται.

Σχόλιον γ'.

Σκυθρωπὸν, καὶ λάμπουσαν ἐκάλεσε τὴν ταπεινοφροσύνην, εἰκότως· σκυθρωπὸν μὲν διὰ τὴν ὑπομονὴν, καὶ τὴν καρτερίαν τῶν λυπηρῶν, ὧν ἐν πείρᾳ εἰσὶν οἱ ταπεινοφρονοῦντες· λάμπουσαν δὲ πάλιν διὰ τὴν δόξαν καὶ ὕψωσιν, ἣν προξενεῖ τοῖς αὐτὴν κατορθώσασιν· ἢ σκυθρωπὸν μὲν τοῖς ῥᾳθύμοις, καὶ μηδ' ὁτιοῦν διὰ Θεὸν θέλουσιν ὑπομένειν· λάμπουσαν δὲ τοῖς καρτερικοῖς, καὶ ἀνδρείοις, καὶ πάντα διὰ Θεὸν ὑπομένουσι καὶ τὴν αὐτῆς γινώσκουσιν ὠφέλειαν ὀπόση.

Σχόλιον δ'.

Τὸ Θεὸς ὄνομα λέγεται ἢ ἐκ τοῦ θέειν, καὶ περιέπειν τὰ σύμπαντα· ἢ ἐκ τοῦ αἴθειν, ὅ ἐστι καίειν. Ὁ γὰρ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον πᾶσαν κακίαν ἐστίν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα· ἀλάθητος γάρ ἐστι καὶ πάντων ἐπόπτης· ἐθεάσατο γὰρ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.

Σχόλιον ε'.

Ἀσεβής ἐστι καὶ ὁ προσεγγίσας τῷ ἐπαγγέλματι, καὶ ἀποθέμενος αὐτό. Ἀσεβὴς δὲ καὶ ὁ μηδὲ προεγγίσας δι' ἀφροσύνην. Κατὰ τὸ, *Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός*· ὡς τὰ κτίσματα τοῦ ἀκτίστου προτιμησάμενος κτίστου.

Σχόλιον ς'.

Βίαν ἐκάλεσε τὴν τῶν σωμάτων καταπόνησιν, ἣν ὑπομένουσι ἑκουσίως οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ ἐν τῇ ἀρνήσει τῶν οἰκείων θελημάτων, καὶ τῆς κατὰ τὸ σῶμα ἀναπαύσεως, ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ.

Σχόλιον ζ'.

Ἐπειδήπερ ἐν τῷ τῆς φύσεως λογιστικῷ αἱ σχέσεις εἰσιν· ἐν τῷ θυμικῷ μὲν ἡ ἀρχή· ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, ἡ λύπη· ὁ ὑπερβὰς ταῦτα τὴν φύσιν ἠρνήσατο.

Σχόλιον η'.

Εἰς τρία διαιρεῖ τὸν τῆς μετανοίας λόγον, καὶ ἐὰν μηδ' (*a*) ὁποτέρου τῷ ἀναλαμβάνοντι, γίνεται ἄχρηστος δι' ὅλου ἡ τοιάδε καθέστηκε. Προκριτέον δὲ τὴν διὰ τὸν τρίτον τρόπον, ἤγουν τὸν ἔσχατον. Αὕτη γὰρ καὶ ἀνολίγωρος, καὶ πολύμισθος τῷ κτησαμένῳ· διὰ βασιλείαν οὐρανῶν, διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν, δι' ἀγάπην εἰς Θεόν.

Σχόλιον θ'.

Περὶ πένθους λέγει διηνεκοῦς, ὅτι κατὰ τὸν εἰπόντα ἅγιον γέροντα, πένθος ἐργάζεται καὶ φυλάσσει. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τῆς μακαρίας ἀπαθείας πρόξενον αὐτὸ λέγει.

Σχόλιον Ἡσαΐου ι'.

Ἀγωνισώμεθα οὖν, ἀδελφοὶ, κατὰ τῆς ὀκνηρίας, καὶ ἀποσχίσωμεν τὸ σουδάριον τοῦ σκότους ἀφ' ἡμῶν,

[7] Psal. LII, 1.

(*a*) Videtur desiderari aliquid.

15 *Scholion* 3.

Merito tristem et claram simul humilitatem appellavit: tristem propter patientiam et molestiarum tolerantiam, quas sustinent et quotidie experiuntur humiles; claram quod humilitatis sectatores sequatur gloria, et sublimis honor, quem humilitas illis conciliat. Aut, tristem ignavis, nec quidvis pro Deo sustinere volentibus; claram vero patientibus et fortibus, et nihil non pro Deo sustinere paratis, et iis, qui quanta sit illius utilitas probe cognoscunt.

Scholion 4.

Deus Græce Θεὸς dicitur, et deducitur a θεειν, quod est currere et curare omnia: vel ab αἴθειν, quod est urere. Deus enim est ignis, qui omnem malitiam consumit: aut a verbo θεᾶσθαι, quod est videre seu inspicere omnia. Deum enim nihil latet, qui inspicit omnia: omnia enim vidit priusquam crearentur.

Scholion 5.

Impius est, qui professionem suscepit, et eam abdicat. Etiam hic impius, qui propter stultitiam ad illam non accedit. De quo illud: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus* [6]: ut qui opera Dei increati præponit suo creatori.

Scholion 6.

Violentiam appellavit defatigationem corporum, quam sustinent ii, qui Christum in voluntatis propriæ, nec non corporis quietis abnegatione, propter observationem præceptorum Christi, sponte sequuntur.

Scholion 7.

Quandoquidem in rationalis naturæ facultate habitus sunt; et in irascendi quidem, ira; in appetendi, tristitia; qui hæc vicit, naturam negavit et abdicavit.

Scholion 8.

In tria genera partitur sermonem de pœnitentia: ex quibus nisi pœnitens unum aliquod arripiat, tota illius pœnitentia nulla est. Optimum autem est e tribus ultimum, sive tertius pœnitendi modus. Hæc enim pœnitudo est accurata; et acquisita plurimam pœnitenti mercedem comparat. Vel enim suscipitur propter regnum cœlorum, vel ob multitudinem peccatorum, vel ex amore in Deum.

16 *Scholion* 9.

De assiduo planctu loquitur, qui prout sanctus ille pater dixit, luctus operatur, et opera custodit. Ecce enim hic ipse luctus, inquit, beatam animi tranquillitatem lugenti conciliat.

Scholion abbatis Isaiæ. 10.

Depugnemus ergo fratres adversus ignaviam, et velum tenebrarum rescindamus a nobis, quod est

oblivio, et respiciamus lumen pœnitentiæ. Comparemus nobis Marthaın et Mariam, quæ sunt malorum tolerantia, et luctus : quæ plorant coram Salvatore ut Lazarum excitet, hoc est, ut mentem multis institis, seu fasciis propriarum voluntatum illigataın et vinctam solvat.

A ὅ ἐστιν ἡ λήθη · καὶ ὀψώμεθα τὸ φῶς τῆς μετανοίας. Κτησώμεθα ἑαυτοῖς τὴν Μάρθαν καὶ τὴν Μαρίαν, αἵτινές εἰσιν ἡ κακοπάθεια, καὶ τὸ πένθος· αἳ κλαίουσιν ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος · ἵνα ἐγείρῃ τὸν Λάζαρον, τοῦτ' ἔστι τὸν νοῦν τὸν δεδεμένον πολλαῖς χειρίαις τῶν ἰδίων θελημάτων.

Scholion 11.

Ægyptus spiritualis est obtenebratio perturbationum animi, seu passionum, in quam nemo nisi fame coactus descendit.

Σχόλιον ια'.

Αἴγυπτός ἐστι νοητὴ, ὁ σκοτασμὸς τῶν παθῶν, εἰς ἣν οὐδεὶς καταβαίνει εἰ μὴ λιμῷ περιπέσῃ.

Aliud.

Non negligas actionem, quia (per otium) minuitur cognitio, et fame cogente descendis in Ægyptum. Ægyptum Patres interpretantur voluntatem carnis, quæ nos trahit ad otium et quie- B tem corporis, mentemque reddit molliorem.

Ἄλλο.

Μὴ ἀμέλει τῆς πράξεως · ἐπεὶ μειοῦται ἡ γνῶσις, καὶ λιμοῦ γινομένου καταβαίνεις εἰς Αἴγυπτον. Αἴγυπτον λέγουσιν οἱ Πατέρες τὸ θέλημα τὸ σαρκικὸν τὸ κλίνον ἡμᾶς εἰς τὴν σωματικὴν ἀνάπαυσιν, καὶ διδάσκον τὸν νοῦν ἡμῶν ἡδυπαθέστερον.

Scholion 12.

Passim nominat violentiam, ut quando dicit : Monachus est assidua naturæ violentia. Vult ergo dicere, quod consuetudine per habitum inflxa, et in naturam, ut vulgo dicitur, mutata et versa, violentia sit inveteratos mores mutare, et in aliam vivendi rationem transferre : unde Christus dicit : *Regnum cœlorum vim patitur.*

Σχόλιον ιβ'.

Πολλαχοῦ τὴν βίαν προσκαλεῖται, ὡς ὅταν λέγει· Μοναχός ἐστι βία φύσεως διηνεκής. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι τῆς συνηθείας ἐν ἕξει πηγνυμένης, καὶ εἰς φύσιν, τὸ δὴ λεγόμενον, μεθισταμένης, βία ἐστὶ μεταθεῖναι, καὶ μετασκευάσαι πολυχρόνιον ἦθος. Διὸ καὶ ὁ Κύριός φησι. *Βιαστικόν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*

Scholion 13.

Scias oportet, quod abdicatus sæculo nisi in cœnobio perseveraverit, certe extra cœnobium tam diu sub alterius magisterio vivat, quoad instituatur, et discat discernere varietatem cogitationum et C spirituum. Hoc enim per Moysis et angeli ductum, qua Israelitarum, qua Loti subobscure significatur. Quemadmodum et alius Pater dicit : Si difficile est in quacunque alia arte sine magistro proficere, et aliquid recte præstare, quanto magis opus erit ductore in hac omnium artium arte difficillima ? »

Σχόλιον ιγ'.

Ἐπίστασθαι χρὴ, ὡς ἀποτασσόμενος, εἰ μὴ ἐν κοινοβίῳ αὐτόθι διακαρτερήσῃ, (a) μὴ ἐν κοινοβίῳ τέως ὑπὸ καθηγητὴν ἔστω πρὸς στοιχείωσιν, καὶ μάθησιν διακρίσεως λογισμῶν, καὶ πνευμάτων. Τοῦτο γὰρ διὰ τῆς τοῦ Μωσέως εἰσηγήσεως καὶ τοῦ ἀγγέλου κατά τε τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Λὼτ αἰνίττεται· καθὼς καὶ ἄλλος Πατὴρ λέγει, ὅτι Ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, εἰ χωρὶς καθηγητοῦ κατορθοῦν δυσχερὲς, ἐν τῇ τῶν τεχνῶν δὴ ταύτῃ τέχνῃ πόσον τούτου χρεία ;

Scholion 14.

17 Duro quidem et aspero, propter arctam sensuum custodiam ; angusto vero et arduo propter corporis vexationem et castigationem, tum etiam propter inveteratiorem consuetudinum cum acerbitate emendationem ; sed levi facilique ob fiduciam divinam, aut perfectum in posterum faciendum, aut spem futurorum bonorum.

Σχόλιον ιδ'.

Σκληρῷ μὲν, διὰ τὴν τῶν αἰσθητηρίων φυλακὴν, στενῷ δὲ διὰ τὸν ὑπωπιασμὸν τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν χρονίων ἐθῶν τὴν μετὰ πικρίας ἀπόθεσιν· ἐλαφρῷ δὲ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν πεποίθησιν, ἢ διὰ τὴν εἰς ὕστερον προκοπὴν, καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδα.

Scholion 15.

Non omnis qui sacro baptismatis fonte lustratus D est, ob eam causam salvus est, sed qui facit opera Dei. Utique ergo nec omnis in monachum tonsus, sed qui officium monachi facit.

Σχόλιον ιε'.

Οὐ πᾶς ὁ βαπτιζόμενος, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Δηλονότι οὐδὲ πᾶς ὁ ἀποχουρευόμενος, ἀλλ' ὁ φυλάττων τὰ τοῖς μοναχοῖς πρέποντα.

Aliud.

Baptizavit et Moyses in nube, et mari ; baptizavit et Joannes ut crederent in Christum venturum ; baptizat et Jesus, sed in Spiritu sancto, et in remis-

Ἄλλο.

Καὶ γὰρ ἐβάπτισε Μωϋσῆς ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ · ἐβάπτισε καὶ Ἰωάννης ἵνα πιστεύσωσιν εἰς τὸν ἐρχόμενον · βαπτίζει καὶ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν

* Matth. xi, 12.

(a) Locus videtur mendosus. Hæc tria verba μὴ ἐν κοινοβίῳ videntur redundare.

Πνεύματι ἁγίῳ καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο σωτήριον. Εἰ δὲ ὅτι τινὲς ἐπαναστρέφονται εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον, καὶ ἐκπίπτουσι τῆς σωτηρίας, καὶ αὐτὸ εὔλογόν ἐστιν εἰπεῖν.

A sionem peccatorum; et hoc est salutare. Si autem nonnulli revertuntur ad vomitum suum, et excidunt salute, et hoc non sine ratione permitti dicendum est.

Σχόλιον ις'.

Ὁ δι' ἀνταπόδοσιν ἀποταξάμενος, ἀεὶ τῆς κατὰ δύναμιν ἐργασίας ἐπιμελεῖται, λογιζόμενος ὡς αὐτοῦ μικρὸν ῥᾳθυμήσαντος, καὶ τὸν μισθὸν ἐλαττωθῆναι συμβήσεται.

Scholion 16.

Qui propter mercedem se curis humanis abdicavit semper pro viribus laborat, arbitratus quod, quantumvis parum cessaverit, illud ipsum tamen parum minuat mercedem laborantis.

Σχόλιον ιζ'.

Οἶμαι, τοὺς ἀποτασσομένους λέγει. Καὶ οἱ μὲν τοὺς πλίνθους οἰκοδομοῦντες ἐπάνω λίθων, εἰσὶν οἱ χωρὶς ὑποταγῆς μεγάλων ἀρετῶν ἐν προοιμίοις οἰκοδομὴν ποιησάμενοι [ποιησόμενοι], καὶ διὰ τὸ ἀπείρους αὐτοὺς τῶν ταπεινῶν τῆς ὑποταγῆς ἄθλων ὑπάρχειν, ἡττήθησαν, καὶ τὴν οἰκοδομὴν πρὸς τὸ ταπεινότερον, καὶ ἀσθενέστερον ἐνήλλαξαν. Οἱ δὲ ἐπάνω τῆς γῆς στύλους ἐδραιώσαντες τοῖς εὐθὺς ἐκ προοιμίων τῷ ἀναχωρητικῷ βίῳ προσελθοῦσιν (*a*), διὰ τοῦτο χωρὶς ὄντες θεμελίων καταβάλλονται. Οἱ δὲ πεζεύοντες, οἱ τῷ ἀτύφῳ τῆς ὑποταγῆς δρόμῳ κατ' ὀλίγον ἀναχθέντες, καὶ ἀκαταγώνιστοι γενόμενοι, ἅτε πεῖραν τῶν πολέμων ἐσχηκότες.

Scholion 17.

Abdicatos sæculo, opinor, intelligit, ex quibus qui lateres super lapides ædificant, sunt ii, qui sine fundamento subjectionis ingens magnarum virtutum opus sub ipsum initium religiosæ vitæ moliuntur. Et cum humilium certaminum, quæ sub obedientia fiunt, imperiti sint, victi fabricam humiliore et infirmiore mutarunt. Qui autem columnas super terram collocarunt, iis similes sunt qui statim ab initio religiosæ vitæ se ad solitariam vitam contulerunt, cumque fundamentis carerent, subruti conciderunt. Qui autem pedibus incedunt, hi, modesto ac simplici obedientiæ cursu paulatim progressi, inexpugnabiles facti sunt, ut qui multum sibi bellorum usum et experientiam compararint.

Σχόλιον ιη'.

Περιστατικὰς ἀποταγὰς τὰς κατὰ σύμβασιν, καὶ συμφορῶν τινων ἐπέλευσιν γινομένας λέγει. Φυγάδες δὲ ὀνομάζονται οἱ τῆς πατρίδος διά τι πλημμέλημα διωκόμενοι. Ἐπειδὰν οὖν τινος αὐτῶν κατὰ τὴν χώραν διάγοντος, συμβῇ βασιλικὴν γενέσθαι πάροδον ἐκεῖθεν, εἶτα μηνυθείη τί κατ' αὐτοῦ σκαιωρεῖ, βίᾳ μὲν αὐτὸν ἀχθῆναι προστάξῃ· ἐρευνήσας δὲ, καὶ μαθὼν μηδὲν εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκέναι τὸν ἄνθρωπον, τῆς δὲ φυγαδείας ἀναχαλέσηται, καὶ παντοίοις δεξιώσηται καλοῖς, ὡς καὶ συνδειπνῆσαι ἐπιτρέψαι αὐτῷ. Ἡ δὲ τοιαύτη παραβολὴ τὸν μακάριόν σοι δηλοῖ Παῦλον, καὶ ἄλλους πολλοὺς Χριστῷ ἑκουσίως ἀπαντήσαντας, σὺν αὐτῷ δὲ εἰσελθόντας, καὶ συμβασιλεύσαντας.

18 *Scholion* 18.

Loquitur Climacus de abrenuntiationibus non absolutis, sed quæ ex casu aliquo et calamitatum aliquarum subito exsistentium eventu fiunt. Exsules autem vocantur, qui ob facinus aliquod patria pelluntur. Cum igitur unus quidem ex his in regione versaretur, accidit ut rex illac transiret, eique significaretur, ipsum adversus se prava consilia agitare; tum rex præcipit illum vi adduci: qui tamen cum habita quæstione intelligeret hominem illum nihil in se peccasse, et illum ab exsilio revocavit, et omni genere bonorum excepit, ita ut illum etiam mensa sua dignaretur. Hæc talis parabola et similitudo beatum Paulum, et multos alios qui primum inviti Christo occurrerunt, sed demum cum eo cœleste regnum sunt ingressi, et cum illo in cœlo regnarunt, nobis ostendit.

Σχόλιον ιθ'.

Ὅπου βάρος φορτίων, ἐκεῖ συμβοηθοῦντος χρεία· καὶ ὅπου βόρβορος ψυχῆς, ἐκεῖ δακρύων χρεία.

Scholion 19.

Ubi onerum, seu peccatorum nimium est pondus, ibi alieno auxilio opus est, et ubi multæ animæ sordes, ibi multis lacrymis usus.

Σχόλιον κ'.

Ὑγεία ἐστὶ ψυχῆς, ἡ τοῦ θείου θελήματος εὐωδία· ὥσπερ δὴ ἔμπαλιν τὸ ἐκπεσεῖν τοῦ ἀγαθοῦ θελήματος, νόσος ἐστὶ ψυχῆς τελευτώσης εἰς θάνατον.

Scholion 20.

Gratus divinæ voluntatis odor est sanitas animæ, contra vero divina voluntate excidere est pestis animæ in mortem vergentis.

Σχόλιον κα'.

Ὁ δεχόμενος λόγον ἀληθείας, ὑποδέξεται τὸν Θεὸν, λέγει· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· *Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται.*

Scholion 21.

Quisquis verbum veritatis admittit, Deum recipit, testante Domino: *Qui vos*, inquit, *recipit, me recipit* [9].

[9] Matth. x, 40.

(*a*) Ὅμοιοι videtur desiderari vel aliqua vox similis.

Scholion 22.

Mens bono fine commota inveniet veritatem, sed ex vitioso affectu incitata non assequetur illam.

Scholion 23.

Animæ faciem, potentias seu facultates animæ appellavit : ex naturalibus enim signis hostes nostri dæmones statum affectionum et inclinationum nostrarum colligunt et perspiciunt ; nam ex vi sua ad cogitationes nostras penetrare non possunt. Solas suas fraudes ingerunt, et exspectant quo cum sensu insidias illorum, et suggestiones admittamus seu excipiamus : et cum non videant, per ignaviam tamen nostram, ut videant efficimus.

19 *Scholion* 24.

Complures spectata religiosi stadii difficultate dicunt, cum Christus jugum suum suave et leve affirmet, quomodo vim faciunt, qui tollunt illud ? ignari, ut reor, quod ii omnia levia et facilia dicta sint, qui ad sollicitam futuræ quietis et voluptatis seu fructus exspectationem respiciunt : illis vero qui humi repunt, seu ad hæc terrena tantum respiciunt, aspera et intolerabilia. Qui enim ægre ab his infimis avellitur, non nisi per vim ad superiora enititur. Sic adolescens Evangelicus, omnia se mandata servasse professus, ad perfectionem invitatus defecit. Qui vero omnia humana ab se excussit, levis et expedi... super hunc aerem natat et evolat.

Scholion 25.

Bonum est viro, si ab adolescentia sua jugum portaverit [10].

Scholion 26.

Ad ardentissimarum affectionum et perturbationum, iræ, inquam, et concupiscentiæ, opera nos improbi dæmones, tanquam manibus quibusdam actionum, pertrahunt.

Scholion 27.

Hæc nonnulli simplici nimis animo lectitantes, imprudenter illata sibi vi defecerunt. Non omnibus ergo hæc præscripsit Climacus, sed iis duntaxat qui sufficientes ad eam rem vires haberent, quorumque corpus nimis lasciviret, et qui gratiam a Deo accepissent. Reliquis autem, ut pro sua quisque facultate, et viribus illud in servitutem redigeret, et provideret, ne in pravas cupiditates seu concupiscentias prolaberetur.

Scholion 28.

Qui inconsiderate se nimium fatigat, omnino ad mendicitatem redigitur Qui cum spe currit, tanto amplius locupletabitur.

Augustanus codex.

Qui duce et gubernatore carent, tanquam folia decidunt : et qui inconsiderate laborant, ad extremam mendicitatem rediguntur. Qui autem cum spe currunt, duplo amplius ditabuntur.

Scholion aliud.

Nunquam recuses discere, quantumvis sapias : utilior est enim divinæ gubernationis ratio nostra prudentia.

[10] Thren. III, 27.

A

Σχόλιον κβ'.

Νοῦς ἐξ ὀρθότητος κινούμενος, εὑρίσκει ἀλήθειαν· ὁ δὲ ἐκ πάθους τινὸς, ἀποτεύξεται αὐτῆς.

Σχόλιον κγ'.

Πρόσωπον ψυχῆς, τὰς δυνάμεις εἴρηκε τῆς ψυχῆς· καὶ γὰρ ἐκ τῶν αἰνιγμάτων τῶν ψυχικῶν διαθέσεων, καὶ μιμήσεων ἡμῶν βλέπουσιν τὴν κατάστασιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν δαίμονες· ἐπεὶ οὐκ ἐξ ἑαυτῶν γινώσκουσι τὰς ἡμῶν διανοίας, μόνας δὲ τὰς ἰδίας τέχνας ἐπισπείρουσι, καὶ ἐκδέχονται τὸ μετὰ ποίας διαθέσεως εἰσδεχόμεθα τὰς ἐπιβουλάς· καὶ μὴ ὁρῶντας ὁρᾷν ποιοῦμεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἡμῶν ῥᾳθυμίας.

Σχόλιον κδ'.

Πολλοὶ τὴν δυσχέρειαν ὁρῶντες τοῦ σταδίου φασὶν, Β ὅτι χρηστὸν καὶ ἐλαφρὸν Χριστὸς τὸν ζυγὸν ὀνομάζων, πῶς βιάζονται οἱ αἴροντες ; ἀγνοοῦντες, ὡς οἶμαι, ὅτι πρὸς τὴν ἀποκαραδοκίαν τῆς ἀναπαύσεως καὶ ἀπολαύσεως τοῖς ἀφορῶσιν ἐλαφρὰ καὶ εὐχερῆ εἴρηνται· τοῖς δὲ χαμερπέσι καὶ σκληρὰ καὶ ἀπροσπέλαστα. Καὶ γὰρ ὁ δυσαποσπάστως ἔχων περὶ τὰ κάτω, βιάζεται πρὸς τὴν ἄνοδον· οὕτω καὶ ὁ νεανίσκος πάντα ποιῆσαι ὁμολογήσας, πρὸς τὸ τελειότατον ἀπεσφάλη. Ὁ δὲ πάντα ἀποτιναξάμενος, κοῦφος ὑπερνήχεται τὸν ἀέρα τοῦτον.

Σχόλιον κε'.

Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, ὅταν ἄρῃ ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ.

Σχόλιον κς'.

Πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν φλεγμάτων, καὶ τῶν παθῶν, θυμοῦ, φημὶ, καὶ ἐπιθυμίας, ὡς διὰ χειρῶν, τῶν ἐνεργειῶν οἱ πονηροὶ ἕλκουσιν ἡμᾶς δαίμονες.

Σχόλιον κζ'.

Ταῦτά τινες ἁπλῶς ἀναγνόντες, καὶ ἀδιακρίτως βίᾳ ἑαυτοὺς ἐκδόντες διαπεφωνήκασιν. Οὐ πᾶσιν οὖν, ἀλλὰ τοῖς δυνατοῖς, καὶ σῶμα σφριγῶν ἔχουσι, καὶ χάριν ἐν τούτοις λαβοῦσιν, ταῦτα νομοθετεῖ ὁ πατήρ. Τοῖς δὲ λοιποῖς κατὰ δύναμιν αὐτὸ δουλαγωγεῖν, προνοίας αὐτοῦ εἰς ἐπιθυμίαν μὴ ποιουμένοις.

C

Σχόλιον κη'.

Ὁ ἀβουλήτως κοπιῶν καθολικῶς πτωχεύει. Ὁ δὲ μετ' ἐλπίδος τρέχων, δίπλουτος ἔσται.

Codex Augustanus ita habet :

Οἷς μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις, πίπτουσιν, ὥσπερ φύλλα, καὶ οἱ ἀβουλήτως κοπιῶντες καθολικῶς πτωχεύουσιν. Οἱ δὲ μετ' ἐλπίδος τρέχοντες δίπλουτοι ἔσονται.

Σχόλιον ἄλλο.

Μὴ ἀπαναίνου μανθάνειν, κἂν λίαν φρόνιμος τυγχάνεις. Ἡ γὰρ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ὠφελιμωτέρα ἐστὶ τῆς ἡμετέρας φρονήσεως.

Ἄλλο.

Μὴ ὃ δοκεῖς πράττειν καλὸν, ἀγαθὸν ἡγοῦ εἶναι· ἀλλὰ τὸ μαρτυρούμενον ὑπὸ ἀνδρῶν εὐσεβῶν.

Σχόλιον κθ'.

Ἀποβαλεῖν μὲν τὰ χρηστὰ ῥᾷον· κτήσασθαι δὲ οὐ ῥᾷον. Δύο γὰρ κακία δορυφόρους ἔχουσα χαλεπῶς πέφυκε καταπολεμεῖν τὴν ἀρετὴν, ἔνθεν κἀκεῖθεν διὰ τῆς ὑπερβολῆς ἐφισταμένη, καὶ τῆς ἐλλείψεως· ἡ δὲ ἀρετὴ ἐν μόνῃ φυομένη τῇ μεσότητι πρὸς ἑκάτερον βιάζεται τῶν πολεμίων ἀνταγωνίζεσθαι.

Σχόλιον λ'.

Καὶ πάλιν· Ἐὰν συμφωνήσωσι δύο· τουτέστιν ὁ ἁμαρτάνων, καὶ νουθετῶν αὐτὸν ἀποστῆναι τῶν κακῶν ἔργων· καὶ ὑπακούσῃ ὁ ἐλεγχθεὶς τῷ ἐλέγχοντι αὐτὸν περὶ πάσης ἁμαρτίας, οὗ ἐὰν αἰτήσονται, δοθήσεται παρὰ Θεοῦ ἄφεσις τῷ ἡμαρτηκότι. Καὶ πάλιν· Ἐὰν συμφωνήσωσι δύο ἐν ἀγαθοῖς ἔργοις, ὃ ἐὰν αἰτήσωνται πρὸς τὸ συμφέρον, δοθήσεται αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ. Θέλημα γὰρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει, καὶ ῥύσεται αὐτοὺς ἐκ πολλῶν θλίψεων.

A

B

20 *Aliud.*

Quod tibi videris bene agere, noli bonum putare, nisi a viris piis tanquam testibus comprobetur.

Scholion 29.

Abjicere bona facile est : comparare autem difficile ; duos enim satellites vitium habet, quibus graviter virtutem hinc et inde oppugnat : hinc per excessum urgens, inde per defectum ; virtus autem in medio consistens adversus alterutrum [vicissim adversus utrumque] hostium semper cogitur depugnare.

Scholion 30.

Et rursum : Si *consenserint duo* [11], hoc est peccator et monitor, qui peccatorem hortatur, ut a malis operibus desistat : et reprehensus paruerit reprehendenti ipsum, de omni peccato quod petierint, dabitur a Deo venia illi qui peccavit. Et iterum : Si *consenserint duo* in bonis operibus, quodcunque petierint, quod sit ad salutem petentium, dabitur illis a Deo. Voluntatem enim timentium ipsum faciet et liberabit illos ex multis tribulationibus [12].

ΛΟΓΟΣ Β'.

Περὶ ἀπροσπαθείας, ἤγουν ἀλυπίας.

Ὁ ἐν (1) ἀληθείᾳ τὸν Κύριον ἀγαπήσας· ὁ ἐν (2) ἀληθείᾳ τῆς μελλούσης βασιλείας ἐπιτυχεῖν ἐπιζητήσας· ὁ ἐν ἀληθείᾳ πόνον περὶ τῶν ἑαυτοῦ πταισμάτων ἐσχηκώς· ὁ ἐν ἀληθείᾳ μνήμην κολάσεως κτησάμενος, καὶ κρίσεως αἰωνίου· ὁ ἐν ἀληθείᾳ φόβον τῆς ἑαυτοῦ ἐξόδου ἀναλαβὼν οὐκ ἔτι ἀγαπήσει, οὐκ ἔτι φροντίσει, ἢ μεριμνήσει, οὐ χρημάτων, οὐ κτημάτων, οὐ γονέων, οὐ δόξης τοῦ βίου, οὐ φίλου, οὐκ ἀδελφῶν, οὐδενὸς ἐπιγείου τὸ παράπαν· ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν σχέσιν, πᾶσαν τὴν περὶ τούτου φροντίδα ἐκτιναξάμενος, καὶ μισήσας· ἐπειδὴ καὶ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα· πρὸς τούτων (3) γυμνὸς, καὶ ἀμέριμνος, καὶ ἀόκνως Χριστῷ ἀκολουθεῖ, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀεὶ βλέπων, καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν ἀναδεχόμενος, κατὰ τὸν εἰπόντα ἅγιον· Ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου, καὶ τὸν ἄλλον τὸν ἀείμνηστον εἰρηκότα· Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα κατακολουθῶν σοι, καὶ ἡμέραν, ἢ ἀνάπαυσιν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα, Κύριε (4). Αἰσχύνη μεγίστη ὑπάρχει τὸ πάντα τὰ προειρημένα καταλιπόντας μετὰ τὴν κλῆσιν ἡμῶν, ἣν ὁ Κύριος κέκληκεν ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, τινὸς φροντίζειν μὴ δυναμένου ἡμᾶς εὐεργετῆσαι ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἀνάγκης ἡμῶν, ἤγουν τῆς ἐξόδου. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἅπερ εἶπεν ὁ Κύριος, στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ μὴ εὑρεθῆναι εὔθετον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ Κύριος ἡμῶν τὸ εὐόλισθον ἡμῶν τῶν εἰσαγωγικῶν γινώσκων, καὶ ὡς εὐχερῶς ἐν τοῖς κοσμικοῖς συνδιάγοντες, ἢ συντυγχάνοντες, πάλιν ἐπὶ τὸν κόσμον στρεφόμεθα, φησὶ πρὸς τὸν εἰρηκότα αὐτῷ· Ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθεῖν θάψαι τὸν πατέρα μου. Ἄφες [5] τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. Οἱ δαίμονες μετὰ τὴν

C

D

GRADUS II.

De exuendis affectibus omnibusque curarum molestiis abjiciendis.

Qui Deum ex animo diligit ; qui ad cœlum toto pectore aspirat ; qui in lapsibus suis emendandis vehementer desudat ; qui futuri judicii supplicia sempiterna pertinaci memoria revolvit ; qui assidue versatur in formidine et exspectatione animæ a corpore digressionis, is omnem affectum et studium erga pecunias et opes, erga parentes et humanam gloriam, erga fratres et amicos, erga omnia denique mortalia, quæ terram sapiunt, non solum procul habet abjicitque, sed omnem sensum, omnemque curam de his **21** excussam abjectamque, et cum his suum ipsius quoque corpus odio persequitur, nudusque et omni cura vacuus impigre Christus sequitur, semper ad cœlum anhelans, et promissum inde auxilium ex oraculo vatis exspectans : *Adhæsit anima mea post te* [13]. Et alterius nunquam tacendi vatis : *Ego autem non sum fatigatus te sequendo ; nec diem, neque requiem hominis quæsivi* [14]. Turpissimum est omnino, nos abjectis omnibus, quæ supra memoravimus, post vocationem, qua non homo nos, sed Dominus ad militiam evocavit, quærere aliquid, quod nobis in ultimæ necessitatis articulo fet decessu non hilum prosit. Hoc enim est quod monet Dominus, ne convertamur retrorsum, et fiamus inepti ad regnum Dei. Dominus haud ignarus nostræ tironum inconstantiæ, et quam facili negotio, ex usu, et familiaritate externorum, ad ea, quæ sprevimus revertamur, petenti illi uti sibi copiam faceret patris sui sepelendi : *Dimitte*, inquit, *mortuos sepelire mortuos suos* [15]. Suggerunt nobis dæmones, post rerum humanarum abdicationem, ut beatos prædicemus illos qui in egentes

[11] Matth. xviii, 19. [12] Psal. cxliv, 19. [13] Psal. lxii, 9. [14] Jerem. xvii, 16. [15] Matth. viii, 22.

sunt benigni, nosque miseros dictitare, quod ejusce-
modi misericordia omni virtute destituti simus. Consilium autem hostium est, uti nos per demissionis speciem, aut ad profanam sæculi vitam retrahant; aut in religione perseverantes ad desperationis laqueum adigant. Sunt qui alios in sæculo versantes per animi elationem præ se contemnunt; sunt qui eosdem absentes **22** despiciunt, ut ipsi non desperent, et animum ampliore spe firment. Audiamus Dominum adolescenti illi, qui divinorum præceptorum leges fere omnes custodierat, suadentem: *Unum tibi deest, ut vadas et vendas omnia quæ possides, et des pauperibus* [1c], ut ipse pauper aliorum misericordiæ indigeas, et stipem accipias.

Quicunque impigre et strenue religiosæ vitæ stadium decurrere cœpimus, attente pensitemus, quo pacto Dominus omnes sæculares et viventes, tamen mortuos indicarit; quando illi dixit: *Relinque mortuos* sæculares, *mortuos suos* corpore, *sepelire*. Nihil opes adolescentem illum, quo minus ad baptismum accederet, impediverunt. Frustra proinde sunt, qui stolide contendunt juveni baptismi suscipiendi gratia, ut omnia venderet, imperatum fuisse. Satis sit nobis hæc Christi talis auctoritas ad certissimam maximæ cujusdam gloriæ, quæ professioni nostræ est promissa testificationem. Quærendum porro quid sit quamobrem illi, qui in mediis sæculi turbis versantur, et pervigiliis, jejunationibus, laboribus, malorumque omnium perpessionibus sese afflictant, quando ad vitam solitariam, tanquam germanæ virtutis exploratricem, et justi stadii circum, seu scamma transeunt, priores vitæ exercitationes, tanquam adulterinas et spurias prætermittant? Animadverti plurima, et diversi generis virtutum plantaria, ab iis, qui in mundo degunt, consita, tanquam ex occulti cuniculi ventosæ gloriæ sentina irrigari, atque **23** ex ostentatione quadam suscepta, laudibusque velut stercore nutrita et inquinata, postquam in sola eremi loca, et sæcularibus invita translata sunt, nullaque graveolentis profanarum rerum uligine tincta, repente exaruisse. Neque enim in humido natæ stirpes solent in asperis aridisque religiosæ disciplinæ officinis fructus gignere. Qui mundum odit, is tristitiam effugit. Qui rerum adhuc aspectabilium desiderio trahitur, is nondum ab animo mœstitiam abstersit. Quonam pacto enim non tristetur is, qui rebus privatur iis, quarum amore detinetur? Omnibus quidem in rebus opus est nobis valde sobria mente; sed hoc præ cæteris est nobis maxime curandum. Haud paucos notavimus, dum adhuc in strepitu negotiorum sæculi versarentur, præ curarum, sollicitudinum, nugarum, pervigiliarum contentione et labore, corporis sui furiosam tyrannidem effugisse: eosdem tamen postea quam se ad religiosæ quietis, et se-

[1c] Matth. xix, 21.

A ἀποταγήν, λοιπὸν τοὺς ἐλεήμονας ἡμῖν, καὶ συμπαθεῖς τῶν κοσμικῶν μακαρίζειν ὑποτίθενται, καὶ ἑαυτοὺς ἀποστερήσαντας. Σκοπὸς δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν διὰ νόθου ταπεινώσεως, ἢ πρὸς τὸν κόσμον ἡμᾶς ἐπιστρέψαι, ἢ μένοντας μοναχοὺς πρὸς τὴν ἀπόγνωσιν καταχρημνῖσαι. Ἔστιν εὐτελίζειν τοὺς ἐν κόσμῳ διὰ οἴησιν, καὶ ἔστιν αὐτοὺς ἀπόντας ἐξουθενεῖν, διὰ τὸ φυγεῖν τὴν ἀπόγνωσιν, καὶ τὴν ἐλπίδα προσκτήσασθαι. Ἀκούσωμεν οὖν τοῦ Κυρίου πρὸς ἐκεῖνον τὸν νεανίσκον, τὸν πάσας σχεδὸν τὰς ἐντολὰς ἐργασάμενον εἰρηκότα· ὅτι *Ἔν σοι λείπει, τὸ* (6) *πωλῆσαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δοῦναι πτωχοῖς*, καὶ ἑαυτὸν πτωχὸν καταστῆσαι ἐλεημοσύνην δεχόμενον.

B Οἱ προθύμως καὶ ζέως διαδραμεῖν βουλόμενοι, νουνεχῶς ἐπισκεψώμεθα πῶς ὁ Κύριος πάντας τοὺς ἐν κόσμῳ διατρίβοντας, καὶ ζῶντας (7) νεκροὺς κατεδίκασεν, εἰπὼν πρός τινα· *Ἄφες τοὺς νεκροὺς* κοσμικοὺς, τοὺς τῷ σώματι (8) *νεκροὺς θάψαι*· οὐδὲν ἐκώλυσε τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον ὁ πλοῦτος προσελθεῖν τῷ βαπτίσματι. Ἐματαιώθησαν τοίνυν φάσκοντές τινες, ὅτι τοῦ βαπτίσματος χάριν ὁ Κύριος πωλῆσαι αὐτὸν τὸν πλοῦτον διέταττεν. Ἀρκείτω ἡμῖν εἰς μεγίστην πληροφορίαν τῆς μεγίστης δόξης τοῦ ἡμετέρου ἐπαγγέλματος, ἡ τοιαύτη πληροφορία. Ζητητέον πῶς οἱ ἐν κόσμῳ διάγοντες, καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ νηστείαις, καὶ κόποις, καὶ κακοπαθείαις διατρίβοντες, ἐν μονήρει βίῳ ὥσπερ ἐν δοκιμαστηρίῳ, καὶ σκάμματι ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἀναχωροῦντες, C τὴν προτέραν ἄσκησιν αὐτῶν τὴν νενοθευμένην (9), καὶ ἐπίπλαστον οὐκ ἔτι μετέρχονται; Ἑώρακα πλεῖστα, καὶ διάφορα φυτὰ τῶν ἀρετῶν παρ' αὐτῶν ἐν κόσμῳ καταφυτευόμενα· καὶ ὥσπερ ἐξ ὑπονόμου βορβόρου, ὑπὸ τῆς κενοδοξίας ποτιζόμενα, καὶ ὑπὸ φαντιασμοῦ κελευόμενα, καὶ ὑπὸ ἐπαίνων κοπριζόμενα· καὶ μέντοι μεταφυτευθέντα ἐν γῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀβάτῳ κοσμικῶν, καὶ ἀνύδρῳ κενοδοξιακοῦ, καὶ βρωμώδους ὕδατος, εὐθέως ἐπεξηράνθησαν. Οὐ γὰρ πεφύκασι τὰ ἔνυδρα φυτὰ ἐν σκληροῖς καὶ ἀνύδροις γυμναστηρίοις καρποφορεῖν. Εἴ τις (10) κόσμον ἐμίσησεν, οὗτος λύπην διέφυγεν· εἰ δέ τις πρός τι τῶν D ὁρωμένων προσπάθειαν κέκτηται, οὐδέπω (11) λύπης λελύτρωται. Πῶς γὰρ ἂν καὶ μὴ λυπηθήσεται ἐπὶ τῇ στερήσει τοῦ ἀγαπωμένου; Ἐν πᾶσι μὲν πολλῆς ἡμῖν χρεία τῆς νήψεως, ἐπιπλεῖον δὲ τούτῳ προσεκτέον νουνεχῶς πρὸ τῶν λοιπῶν. Πολλοὺς τεθεάκαμεν ἐν κόσμῳ, ὑπὸ μεριμνῶν, καὶ φροντίδων, καὶ ἀδολεσχιῶν, καὶ ἀγρυπνιῶν σωματικῶν τὴν τοῦ οἰκείου σώματος μανίαν ἐκφυγόντας· ἐν ἀμεριμνίᾳ δὲ πάσῃ ἐπὶ τὸν μονήρη βίον ἐληλυθότας· οἱ τοιοῦτοι ἐλεεινῶς ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος κινήσεως (12) ἐρρυπώθησαν· πρόσχωμεν ἑαυτοῖς μήποτε ἐπὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην (13) ὁδὸν λέγοντες ἰδεῖν, τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον κατέχοντες ἐπλανήθημεν (14). Στενὴν ὁδὸν ἐμφανίσει σοι θλῖψις χιλίας, στάσις παννύχιος, μέτρον ὕδατος, ἄστου ἔνδεια, ἀτι-

μίας πόμα καθάρσιον· μυκτηρισμοὶ, καταγέλωτες, ἐμπαισμοὶ, ἐκκοπὴ θελημάτων οἰκείων, προσκρούσεων ὑπομονὴ, περιφρονήσεως ἀγογγυσία, ὕβρεων βία, ἀδικούμενον ὑπομένειν ἰσχυρῶς, καταλαλούμενον μὴ ἀγαναχτεῖν, ἐξουδενούμενον μὴ ὀργίζεσθαι, κατακρινόμενον ταπεινῶσαι. Μακάριοι οἱ τὴν ὁδὸν τῶν προειρημένων ὁδῶν (15) πορευόμενοι, ὅτι αὐτῶν ἐστι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Οὐδεὶς ἐν τῷ οὐρανίῳ νυμφῶνι στεφανηφορῶν ἐλεύσεται [A. στεφανηφόρος εἰσελεύσεται], μὴ τὴν πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην ἀποταγὴν ἀποταξάμενος· λέγω δὴ τὴν πάντων πραγμάτων, καὶ ἀνθρώπων, καὶ γονέων, καὶ τὴν ἐκκοπτὴν τοῦ ἰδίου θελήματος· καὶ τρίτην ἀποταγὴν τῆς κενοδοξίας, τῆς ἐπακολουθούσης τῇ ὑπακοῇ· *Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε* (16) · *καὶ ἀκαθαρσίας κόσμου μὴ ἅπτεσθε* [ἅψησθε], λέγει Κύριος. Τίς γὰρ παρ' ἐκείνοις θαύματα πεποίηκε πώποτε; τίς νεκροὺς ἤγειρε; τίς δαίμονας ἀπήλασεν; Οὐδείς. Ταῦτα γὰρ πάντα μοναχῶν τὰ ἔπαθλα, ἃ ὁ κόσμος χωρῆσαι οὐ δύναται. Εἰ γὰρ ἠδύνατο, περὶ τί ἡ ἄσκησις, ἦγουν ἡ ἀναχώρησις; Ὅπόταν οἱ δαίμονες μετὰ τὴν ἀποταγὴν τῇ πρὸς τοὺς γονεῖς ἡμῶν μνήμῃ, καὶ ἀδελφοὺς, καὶ καρδίαν ἡμῶν ἐκθερμαίνουσι, τότε ἡμεῖς τῇ προσευχῇ κατ' αὐτῶν ὁπλισώμεθα, καὶ τῇ τοῦ αἰωνίου πυρὸς μνήμῃ ἑαυτοὺς πυρώσωμεν, ἵνα τῇ τούτου ὑπομνήσει τὸ ἄκαιρον (17) τῆς καρδίας πῦρ κατασβέσωμεν. Εἴ (18) τις ἀπροσπαθῶς πρὸς οἷον οὖν [οἱονοῦν] πρᾶγμα διακεῖσθαι νομίζει. Ἐπὶ δὲ τῇ τούτου ἀποστερήσει τὴν καρδίαν λελύπηται, ὁ τοιοῦτος τελείως ἑαυτὸν ἠπάτησεν. Ὅσοι νέοι περὶ τοὺς τῶν σωμάτων ἔρωτας, καὶ τὴν τροφὴν ἐμμανῶς διάκεινται, καὶ τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ προσελθεῖν βούλονται, πάσῃ νήψει καὶ προσευχῇ ἑαυτοὺς γυμνάσωσι, καὶ πείσωσι πάσης (19) τρυφῆς, καὶ πονηρίας ἀπέχεσθαι· μήπως γένωνται αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων. Ὁ λιμὴν καὶ σωτηρίας, καὶ κινδύνων πρόξενος, καὶ τοῦτο γινώσκουσιν οἱ τὴν νοητὴν θάλασσαν πλέοντες. Ἐλεεινὸν δὲ ἰδέσθαι θέαμα, τοὺς ἐν τῷ πελάγει διασωθέντας, ἐν τῷ λιμένι ναυαγήσαντας.

cretæ vitæ silentium contulerunt, per refractarios corporis motus, miserandum in modum inquinatos et pollutos esse. Studiose attendamus, ne dum verbo nos per angustam et arduam virtutis viam incedere profitemur, reipsa latam et spaciosam per imprudentiam incedamus. Angustæ vitæ vestigia tibi prodet ventris afflictio, statio pernox, aquæ etiam bibendæ modus, panis, seu mensæ frugalitas, ignominiæ poculum animum repurgans; sarcasmorum, irrisionum, ludibriorum tolerantia, voluntatum **24** propriarum abdicatio, offensionum patientia, nulla adversus nostri contemptum obmurmuratio, exantlatus contumeliarum impetus; si lædentem te fortiter toleres; si obtrectantem æquo animo sustineas; si contemptus non irascaris; si damnatus te humilies. Beati qui semitam hanc, ex supra memoratis viis, ingrediuntur; ipsorum est enim regnum cœlorum. Nullus religiosus in cœlestem thalamum ad coronam immortalitatis referendam admittetur, qui non et primam, et alteram, et tertiam abdicandi se rationem observat: ut omnibus, inquam, rebus, hominibus, parentibusque nostrum remittat: voluntatem inde suam proscribat et recidat: ac demum inanis gloriæ, quæ ex obedientiæ obsequio nasci soket, retundat. *Exite e medio eorum, separamini, et immunda sæculi nolite tangere*[17], inquit Dominus. Quis enim apud illos unquam admiranda aliqua perpetravit? quis mortuis vitam reddidit? quis dæmones profligavit? nemo. Hæc enim omnia religiosorum virorum sunt præmia, quæ mundus capere non potest. Nam si posset, ad quid religiosa exercitatio? quorsum ab sæculo secessio? Quando suggerentibus dæmonibus animi nostri memoria parentum, aut fratrum incalescunt, ad arma precum confugiamus, ignisque æterni recordatione nos contra inflammemus, ut importunum cordis incendium gravioris, et nunquam finiendi incendii metu exstinguamus. Qui nullam ad rem se affici putat, et tamen **25** cum desiderandum quid est, dolet, se ipse planissime decipit. Adolescentes amoribus et deliciis corporis penitus immersi, quando ad religiosæ vitæ disciplinam transire cupiunt, sobrietati et orationibus se totos addicant, sibique ab omni corporis gaudio, luxu, et nequitia abstinendum existiment, ne posteriora illorum forte fiant pejora prioribus[18]. Portus (hoc est religio) et potest esse salutis, et exitii occasio: quod haud ignorant ii, qui fretum hoc spirituale trajiciunt. Lamentabile spectaculum est, post trajectum mundi pelagus, in religionis portu cernere naufragantes.

Δευτέρα ἀνάβασις· ὁ τρέχων μὴ τὴν σύζυγον, ἀλλὰ τὸν Λὼτ μιμούμενος φεύγῃ.

Alter hic gradus est, uti Lotum, non Loti uxorem, fugiendo imitere.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Β'.

SCHOLIA AD GRADUM II.

Περὶ ἀπροσπαθείας.

Σχόλιον α'.

De exuendis affectibus erga res morales.

Scholion 1.

Οστις ἐν ἀπαθείᾳ καὶ συμπαθείᾳ ἀμετάτρεπτος πρὸς τὴν ἀγάπην ἔστηκεν, οὗτος ἐν ἀληθείᾳ ἀγαπᾷ τὸν ἀγαπώμενον. Τὸ δὲ τίθέναι τὸν νοῦν πρὸς σχέσεις, καὶ φροντίδας τῶν κατὰ κόσμον, πρὸς τὰ, ἀφ' ὧν ἐξελήλυθεν ἐπιστραφῆναί ἐστιν.

Quicunque in animi tranquillitate et affectu immotus persistit, hic vere diligendum diligit. Mentem vero ad affectus, et curas rerum secularium transferre, est reverti ad ea unde deseruit.

[16] Isa. LII, 11. [17] Matth. XII, 45.

Scholion Basilii Magni. 2.

Quisquis Deum vere sequi studet, oportet ut a vinculis affectionum hujus vitæ solvatur : hoc autem recte fiet, si ab hominum tumultu omnino recesserimus, et prioris vitæ mores, et consuetudines æterna oblivione sepeliverimus. Nisi quippe nos ab necessitudinibus sanguinis, et propinquitatis sejunxerimus, et affectu animi velut in alteram vitam transiverimus, quemadmodum ille dixit : **26** *Nostra autem conversatio in cœlis est* [19], fieri nullo modo potest, ut metam nobis propositam attingamus, Deoque placeamus, Domino sic absolute pronuntiante : *Quoniam omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* [20].

Scholion 3.

Hoc ergo primum est, quo par est verum et sincerum Christianum potissimum exui et nudari, mali, inquam, erga vitia et varia et diversa, per quæ inquinatur anima, affectus. Sed enim quod secundus gradus, seu sermo præscribit, ponendus etiam et exuendus affectus est erga bona.

Davidis Jeremiæ 4.

Per abdicationem vitæ sæcularis feliciter (ait) progredi eum, qui ad sublimem religionis vitam aspirat, eo quod multum animæ negotium rerum corporearum cura et sollicitudo facessat.

Aliud scholion.

Omnis erga res mundi affectionis abdicatio, et cum humili sensu, veraque pœnitentia contemptio vehementer prosunt animæ in mortis necessitate constitutæ.

Scholion 5.

Quemadmodum moritur mundo, qui mundi affectiones et sensum superat, ita moritur vitæ, qui vitæ præcepta non facit. Et quemadmodum animal, cum non amplius movetur et nihil agit, mortuum dicimus, ita religiosus, qui per abnegationem voluntatum suarum, eo quod non sequatur studia vitæ, vere secundum spiritalem sensum mortuus et est, et dicitur.

Scholion 6.

Bona vendere et dare pauperibus, et tollere crucem suam, et sequi se Dominus præcepit, ut nobis ostenderet, quod voluntatem propriam rescindere sit salvari. Quod cum audisset (ille evangelicus adolescens) tristis factus vehementer abiit. Didicerat enim quod parum, aut nihil negotii sit, dare sua pauperibus præ illo quod etiam tollenda crux sit. Dare enim sua pauperibus una quædam virtus est, quam homo, dum crucem tollit, facit. Crux vero ipsa cessatio est ab omni peccato, et parit charitatem; sine charitate quippe neque crux est. Dum enim suam quis voluntatem exscindit, hoc ipso acquirit ab omni pravo affectu liberationem, ex qua ad perfectam cum Deo aspirat animi tranquillitatem.

[19] Philipp. III, 20. [20] Luc. XIV, 33.

Σχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου β'.

Λυθῆναι δεῖ τὸν δεσμὸν τῆς προσπαθείας τοῦ βίου, τόν γε ἀληθινῶς τῷ Θεῷ κατακολουθήσειν μέλλοντα. Τοῦτο δὲ διὰ παντελοῦς ἀναχωρήσεως, καὶ λήθης τῶν παλαιῶν ἠθῶν κατορθοῦται, Ὡς εἰ μή γε ἀποξενώσωμεν ἑαυτοὺς καὶ συγγενείας σαρκικῆς, καὶ κοινωνίας βίου, οἱονεὶ πρὸς ἕτερον βίον διὰ τῆς σχέσεως μεταβάντες, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει·* ἀμήχανον ἡμᾶς περιγενέσθαι τοῦ σκοποῦ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, τοῦ Κυρίου ἀριστικῶς εἰπόντος οὕτως· *Ὅτι πᾶς ἐξ ὑμῶν ὃς οὐκ ἀποτάσσεται τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής.*

Σχόλιον γ'.

Τὸ μὲν οὖν προηγούμενόν ἐστιν, οὗ μάλιστα προσῆκει τὸν ὄντως γυμνωθῆναι Χριστιανὸν, τὰ κατὰ κακίας πάθη, τὰ ποικίλα τε, καὶ διάφορα, δι' ὧν μολύνεται ἡ ψυχή. Χρὴ δὲ κατὰ δεύτερον λόγον, καὶ τὴν τῶν ὑπαρχόντων προσπάθειαν.

Δαβὶδ Ἱερεμίας δ'.

Ἀποταγὴν κατορθωθῆναι τὸν πρὸς τὸν ὑψηλὸν ἀποβλέποντα βίον· διότι πολὺν παρέχει πειρασμὸν τῇ ψυχῇ ἡ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων φροντίς τε, καὶ ἐπιμέλεια.

Σχόλιον ἄλλο.

Πάσης σχέσεως ἀπόθεσις, καὶ καταφρόνησις μετὰ φρονήματος ταπεινοῦ, καὶ μετανοίας εἰλικρινοῦς εὐεργετήματά ἐστι τῆς κατὰ τὴν ἔξοδον ἀνάγκης.

Σχόλιον ε'.

Ὥσπερ γὰρ νεκροῦται τῷ κόσμῳ ὁ τὰ ἰδιώματα τοῦ κόσμου ὑπεκδραμών, οὕτω νεκροῦται τῇ ζωῇ ὁ τὰ τῆς ζωῆς μὴ ποιῶν ἐντάλματα. Καὶ καθὼς διὰ τὸ ἀκίνητον καὶ ἀνενέργητον γενέσθαι τὸ ζῶον, νεκρὸν εἶναί φαμεν, οὕτω καὶ διὰ τὸ μὴ ἐπακολουθεῖν τῇ ζωῇ, διὰ τῆς ἀπαρνήσεως τῶν θελημάτων, νεκρὸς νοητὸς καὶ ἔστι καὶ λέγεται.

Σχόλιον ς'.

Ὑπάρχοντα πωλῆσαι καὶ δοῦναι πτωχοῖς, καὶ ἆραι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ὁ Κύριος διεκελεύσατο, δεικνύων ἡμῖν ὅτι τὸ κόψαι τὸ θέλημα, τοῦτ' ἔστι τὸ σωθῆναι. Ἀκούσας γὰρ περίλυπος ἐγένετο σφόδρα, καὶ ἀνεχώρησεν. Ἔμαθε γὰρ ὅτι οὐκ ἔστι κόπος τὸ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ τοῖς πτωχοῖς, μία ἀρετή ἐστι, καὶ ποιεῖ αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ βαστάσαι τὸν σταυρόν. Ὁ δὲ σταυρὸς κατάργησίς ἐστι πάσης ἁμαρτίας, καὶ τίκτει τὴν ἀγάπην, καὶ χωρὶς ἀγάπης οὐδὲ σταυρός. Ἐκ τοῦ γὰρ κόπτειν τινὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, κτᾶται τὴν ἀπροσπάθειαν, καὶ ἐκ τῆς ἀπροσπαθείας ἔρχεται σὺν Θεῷ εἰς τὴν τελείαν ἀπάθειαν.

Σχόλιον ζ'.

Αἰσθητῶς καὶ νοητῶς· διχῶς γὰρ εἴρηται νέκρωσις. Ἔστι νεκρὸς, θανὼν διὰ τὸ ἀκίνητον καὶ ἀνενέργητον. Καὶ ἔστι νεκρὸς, ὁ τῇ ψυχῇ νεκρωθεὶς, διὰ τὸ μὴ ἀκολουθεῖν τῇ ζωῇ.

Σχόλιον η'.

Νέκρωσον τὴν κακίαν, ἵνα μὴ νεκρὸς ἀναστῇς, καὶ ἐκ μικροῦ θανάτου εἰς μέγαν μεταβῇς.

Σχόλιον θ'.

Νόθος ἄσκησις, ἡ δι' ἔπαινον ἀνθρώπων γινομένη. Τὸ δὲ μετὰ δοκιμασίας Πατέρων τελούμενον, γνήσιον κατὰ τὸν λέγοντα· *Ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ ποιῶ οὐδέν.* Ὃ μετὰ τοῦ τέλειον εἶναι, τηρεῖται καὶ ἀκενόδοξον.

Σχόλιον ι'.

Κόσμον λέγει ὑλικὸν ἡ Γραφὴ, τὰ ὑλικὰ πράγματα. Καὶ κοσμικοί εἰσιν οἱ τούτοις τὸν νοῦν ἐνασχολοῦντες, πρὸς οὓς καὶ λέγει ἐντρεπτικώτερον· *Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ.* Ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου οὐκ ἔστι ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστί· καὶ τὰ ἑξῆς.

Σχόλιον ια'.

Μὴ νομίσῃς ὅτι τοῦ χρυσίου καὶ τοῦ ἀργυρίου ἡ κτῆσις μόνη φιλοκτημοσύνη ἐστίν· ἀλλὰ πᾶν ὁτιοῦν, ἐν ᾧ τὸ θέλημά σου κρέμαται.

Σχόλιον ιβ'.

Γίνεται τοῦτο ἐξ ἀμελείας, ἐξ ἀπροσεξίας, ἐξ οἰήσεως, ἐξ ἰδιορυθμίας, καὶ ἐξ παιδευόντων ἐγκαταλείψεως, ὅπερ κίνδυνος τοῦ προεστῶτος.

Σχόλιον ιγ'.

Ὁδοὺς ἡ Γραφὴ τὰς ἀρετὰς ὀνομάζει. Μεῖζον δὲ πασῶν ἀρετῶν ἡ ἀγάπη καθέστηκε. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος· *Καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν δείκνυμι.* Ὡς καταφρονεῖν πεῖθουσαν ὕλης ἁπάσης, καὶ μηδὲν τῶν προσκαίρων προτιμήσασαν τῶν αἰωνίων.

Σχόλιον ιδ'.

Ἐπειδὴ αἱ θλίψεις, καὶ οἱ κίνδυνοι ἀποκτείνουσι τὴν ἡδυπάθειαν, ἡ δὲ ἀνάπαυσις τρέφει, καὶ αὔξει αὐτήν· διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν ὁδεύοντες.

Σχόλιον ιε'

Κατ' αὐτὸ τοῦτο καὶ τὴν ξενιτείαν ὁρίζονται χρημάτων, κτημάτων, σωμάτων, δόξης καὶ θελήματος.

Σχόλιον ις'.

Οὗ καθὸ ἐκτίσθη καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος λέγεται ἀκάθαρτος, ἀλλὰ καθὸ τοῖς θελήμασι ἐξετράπη. Καὶ ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος. Ἀκαθαρσία κόσμου τὸ φιλήδονον, τὸ φιλόϋλον, τὸ φιλόδοξον.

Σχόλιον ιζ'.

Ἄκαιρον πῦρ λέγει, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας, καὶ προσ-

A

B

C

D

27 *Scholion* 7.

Quo sensu, qua ratione. Duplicem enim dictum est esse mortificationem. Est mortuus qui motu, et actione caret : et est mortuus, qui mortificatus animo, non vivit secundum sensum vitæ sæcularis.

Scholion 8

Neca malitiam, ne mortuus (sensus) resurgat, et ex prava morte ruina ingens sequatur.

Scholion 9.

Exercitatio ficta et spuria est, quæ propter humanam laudem suscipitur. Quod per Patrum spiritualium probationem perficitur, sincerum est, uti testatur qui dicit : *Quia ā me ipso facio nihil*[21]. Quod cum perfectione conjunctum est, etiam vana gloria vacat.

Scholion 10.

Mundum Scriptura sacra vocat negotia mundana et sæcularia : mundani sunt qui mentem hujusmodi negotiis occupant, quos acrius hortatur : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt*[22]. Concupiscentia oculorum, et superbia vitæ non est ex Deo, sed ex mundo est, et quæ sequuntur.

Scholion 11.

Non est quod existimes auri tantum, et argenti possessionem avaritiæ nomine contineri : avaritia est a quocunque tua voluntas pendet.

Scholion 12.

Hoc fit ex negligentia, et remissione attentionis, suique ipsius existimatione, proprio judicio, informantium seu instituentium cessatione, quod periculum religiosi præsidis est.

Scholion 13.

Vias Scriptura virtutes appellat. Virtutum autem omnium princeps est charitas. Propterea dixit Apostolus : *Et adhuc excellentiorem viam demonstro*[23], quæ persuadeat ut omnia corporea contemnatis, et nihil præsentium æternis præponatis.

Scholion 14.

Cum afflictiones et pericula mactent voluptatem, quies autem alat et augeat eamdem ; beati sunt qui viam arctam ingrediuntur et incedunt[24].

Scholion 15.

Eodem modo secessum a sæculo definiunt, ut peregrinus religiosus deserat **28** pecunias, opes, corpora, gloriam, voluntatem suam.

Scholion 16.

Non quatenus homo factus, et creatus est, dicitur impurus : sed quatenus perversa sua voluntate a Deo declinavit. Omnis autem a Deo impurus habetur, qui est arrogans. Impuritas mundi est, quidquid voluptatem, res corporeas, et vanam gloriam sectatur.

Scholion 17.

Importunum ignem vocat, quod cupiditatem et

[21] Joan. VIII, 28. [22] I Joan. II, 15. [23] I Cor. XII, 31 [24] Matth. VII, 14.

affectum erga cognatos, et res mundanas accendat, et inflammet nos, ut in eorum affectu hæreamus. Opportunus enim est, qui a charitate Dei profectus accenditur.

Scholion 18.

Omnis rei quæ in sensum cadit cogitatio, in qua mens diu hæret omnino quod affectum habeas ad illam ostendit.

Scholion 19.

Luxuria, propter fornicationem, et mentis obscurationem; malitia autem, propter reprehensionum querelas.

A παθείας τῶν συγγενῶν, καὶ τῶν τοῦ κόσμου ἀνάπτων, καὶ ἐκκαῖον ἡμᾶς εἰς τὸ εἰσέτι τῇ αὐτῶν προσπαθείᾳ ἐμμένειν. Εὔκαιρον γὰρ τὸ ὑπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐκκαιόμενον πῦρ.

Σχόλιον ιη.

Πᾶν νόημα πράγματος αἰσθητοῦ, ἐν ᾧ ἐγχρονίζει ὁ νοῦς, πάντως ὅτι πάθος ἔχει πρὸς αὐτὸ δείκνυσι.

Σχόλιον ιθ'.

Τῆς τρυφῆς διὰ τὴν πορνείαν, καὶ τὴν τοῦ νοὸς σκότωσιν· τῆς δὲ πονηρίας διὰ τὸ μεμψίμοιρον.

GRADUS III

De peregrinatione, sive de fuga mundi et ingressu religiosæ vitæ.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Περὶ ξενιτείας.

B

Peregrinatio, seu fuga sæculi, est omnium commodorum, quæ ab destinata te pietatis meta præpediunt, in omnem vitam repudiatio. Peregrinatio est morum disciplina, ignota sapientia, abhorrens a publico sensu, abscondita [dissimulata] vita, non apparens finis et scopus, tacita meditatio, despicientiæ appetentia, desiderium afflictionis, divini affectus argumentum, amoris copia, vanæ gloriæ proscriptio, altum silentium. Solet præterea et hæc cogitatio ab ipso statim principio Domini sectatoribus, tanquam igne cœlesti succensis assidue vehementerque **29** obstrepere et incumbere, sejunctio et separatio ab suis, quæ non alio fine fit, quam studio proprii contemptus et afflictionis, quo ad tantum decus Dei amatores impelluntur. Quæ quidem quanto sublimior est, majoreque laude dignior, tanto majore judicio et prudentia indiget. Neque enim omnis secessio magno animi impetu facta probanda est. Nam si, teste Domino [25], nullus in patria propheta non contemnitur, videndum est ne fugiendo patriam, patriam quæramus, hoc est vanæ gloriæ segetem metamus. Est enim secessus hic nihil aliud, quam ut cogitatione ab rebus omnibus separeris, pro eo quod mens tua non separatur a Deo. Hæc peregrinatio est, assidui luctus cultrix et effectrix. Peregrinus est, qui omnem ad sua, et aliena affectum fugit. Tu (qui solitudinem cogitas), noli exspectare dum se tui familiares ab mundi negotiis expediant, ne te mors uti fur inopinato deprehendat. Haud pauci sane, dum ignavos et desides, quos servare secum cupiebant, præstolati sunt, calore cœlestis flammæ sensim refrigescente, cum illis perierunt. Ergo concepto hoc intra te divini amoris incendio curre; cum ignores quando exstinguatur, et te in tenebris relictum destituat. De aliorum periculo non omnibus nobis reposcetur ratio, uti divinus docet Apostolus: « *Itaque unusquisque nostrum pro se rationem, fratres, Deo reddet* [26]. » Et iterum:

(1) Ξενιτεία ἐστὶ κατάλειψις ἀνεπίστροφος πάντων τῶν ἐν τῇ πατρίδι, πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἡμῖν ἀντιπραττόντων. (*a*) Ξενιτεία ἐστὶν ἀπαρρήσιαστον ἦθος, ἄγνωστος σοφία, ἀδημοσίευτος σύνεσις, ἀπόκρυφος βίος, ἀθεώρητος σκοπὸς, ἀφανὴς λογισμὸς, εὐτελείας ὄρεξις, στενοχωρίας ἐπιθυμία, πόθου θείου ὑπόθεσις, ἔρωτος πλῆθος, κενοδοξίας ἄρνησις, σιωπῆς βυθός. Πέφυκέ πως καὶ οὗτος ὁ λογισμὸς ἐν προοιμίοις τοῖς ἐρασταῖς Κυρίου ἀεννάως, καὶ ἐπιτεταμένως διενοχλεῖν, ὡς ἐν θείῳ πυρί· λέγω δὲ ὁ τῶν ἰδίων [A. οἰκείων] μακρισμὸς, σκοπῷ εὐτελείας, καὶ ὀλίψεως, προτρεπόμενος τοὺς ἐραστὰς τοῦ τοιούτου καλοῦ. Πλὴν καθ' ὅσον μέγας καὶ ἀξιέπαινός ἐστι, κατὰ τοσοῦτον πολλὴν καὶ τὴν διάκρισιν κέκτηται. Οὐ γὰρ πᾶσα (2) ξενιτεία ἄκρως γενομένη [γινομένη] καλή· εἰ πᾶς προφήτης ἄτιμος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ὡς φησιν ὁ Κύριος, σκοπήσωμεν μή πως γένηται ἡμῖν ξενιτεία κενοδοξίας ὑπόθεσις. Ξενιτεία γάρ ἐστιν ὁ (3) πάντων χωρισμὸς, διὰ τὸ τὸν λογισμὸν ποιῆσαι Θεοῦ ἀχώριστον. Ξενιτεία ἐστὶν ἀνεμπλήστου πένθους ἐραστὴς, καὶ ἐργάτης (4). Ξένος ἐστὶν ὁ πάσης ἰδίων καὶ ἀλλοτρίων σχέσεως φυγάς. Μὴ ἀνάμενε ἐπὶ τὴν μονίαν, ἢ ἐπὶ τὴν ξενιτείαν ἐπειγόμενος τὰς φιλοκόσμους ψυχάς· δι' ὅτι ὁ κλέπτης ἀνυπονόητος. Πολλοὶ συσσῶσαι πειραθέντες ῥᾳθύμους καὶ ὀκνηροὺς, συναπώλοντο, τοῦ πυρὸς τῷ χρόνῳ ἀποσβεσθέντος. Δεξάμενος φλόγα τρέχε. Οὐ γὰρ γινώσκεις, τὸ, πότε σβέννυται, καὶ ἐν σκοτίᾳ σε καταλήψει. Ἄλλους μὲν σῶσαι οὐ πάντες ἀπαιτούμεθα. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἀπόστολος· *Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν ἀδελφοὶ, περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ.* Καὶ πάλιν· *Ὁ διδάσκων, φησὶν, ἕτερον σεαυτὸν οὐ διδάσκεις.* Ὥσπερ ἔλεγε· Περὶ ἄλλων μὲν οὐκ οἶδα, ἑαυτοὺς δὲ πάντας πάντως. Ξενιτεύων ἀσφαλίζου τὸν γυρευτὴν, καὶ φιλήδονον δαίμονα. Ἡ γὰρ ξενιτεία ἀφορμὴν αὐτῷ δίδωσι. Καλὴ ἡ ἀπροσπάθεια, ταύτης δὲ ξενιτεία μήτηρ· ὁ (5) ξενιτεύσας διὰ τὸν Κύριον, οὐκ ἔτι σχέσεις ἔσχηκεν, ἵνα μὴ φανῇ δια πάθη πλαζόμενος. Ὁ κόσμου ξενιτεύων, μηκέτι κόσμου προσψαύσῃς· πεφύκασι γὰρ τὰ πάθη φιλεπίστροφα εἶναι. Ἐξορί-

[25] Matth. XIII, 57. [26] Rom. XIV, 12.

(*a*) Mendosus hic cod. M.; sequor Augustanum.

ζεται ἀκουσίως ἡ Εὔα τοῦ παραδείσου, καὶ μοναχὸς ἑκουσίως τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Ἡ μὲν γὰρ πάλιν του ξύλου τῆς παρακοῆς ἐπιθυμεῖν ἔμελλεν· ὁ δὲ κίνδυνον ἐκ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν πάντως ὑφίστατο (6). Ἀπόφευγε ὡς ἀπὸ μάστιγος, τοὺς τῶν πτωμάτων τόπους. Καρποῦ γὰρ μὴ παρόντος οὐ συνεχῶς ὀρεγόμεθα. Μηδὲ οὗτος ὁ τρόπος, καὶ δόλος τῶν κλεπτῶν λανθανέτω σε· ὑποβάλλουσι γὰρ ἡμῖν τῶν κοσμικῶν μὴ χωρίζεσθαι, πολὺν τὸν μισθὸν ἡμᾶς λέγοντες κομίζεσθαι, εἴπερ ὁρῶντες τὸ θῆλυ ἑαυτῶν κρατήσωμεν, οἵστισιν οὐ πείθεσθαι δεῖ, μᾶλλον δὲ τοὐναντίον ποιεῖν. Ὅταν τῶν οἰκείων ἡμῶν ἐπὶ χρόνον, ἢ χρόνους ἀναχωρήσαντες μικράν τινα εὐλάβειαν, ἢ κατάνυξιν, ἢ ἐγκράτειαν ἑαυτοῖς περιποιησώμεθα· τότε λοιπὸν οἱ λογισμοὶ τῆς ματαιότητος ἐπιστάντες πορεύεσθαι ἡμῖν πάλιν ἐπὶ τὴν οἰκείαν πατρίδα ἐπιτρέπουσιν εἰς οἰκοδομὴν πολλῶν, φησὶν, καὶ τύπον, καὶ ὠφέλειαν τῶν τὰς πράξεις ἡμῶν τὰς ἀθεμίτους σκοπούντων. Εἰ δὲ καὶ λόγου, καὶ φίλης γνώσεως εὐποροῦντες τυγχάνομεν, τότε λοιπὸν ὡς σωτῆρας ψυχῶν, καὶ διδασκάλους ἡμᾶς ἐν αὐτῷ κόσμῳ ὑποβάλλουσιν, ἵνα τὰ ἐν τῷ λιμένι συναχθέντα καλῶς, ἐν τῷ πελάγει κακῶς σκορπίσωσι. Μὴ τὴν (7) γυναῖκα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Λὼτ μιμεῖσθαι σπουδάσωμεν· ψυχὴ γὰρ (8) στραφεῖσα ὅθεν ἐξῆλθεν, ὡς τὸ ἅλας μωρανθήσεται, καὶ ἀκίνητος λοιπὸν μένει. Φεῦγε Αἴγυπτον ἀμεταστρεπτί. Αἱ γὰρ στραφεῖσαι καρδίαι ἐκεῖ τὴν γῆν τῆς ἀπαθείας Ἰερουσαλὴμ οὐκ ἐθεάσαντο. Ἔστιν ἐν προοιμίοις διὰ τὸ νηπιῶδες ἀπολιπόντας τὰ οἰκεῖα, καὶ τελείως καθαρθέντας, πρὸς αὐτὰ συμφερόντως ἐπιστραφῆναι, ἴσως σκοπῷ τοῦ μετὰ τὸ σωθῆναι σῶσαί τινας. Καίπερ ἐκ Θεοῦ Μωσῆς ἐκεῖνος ὁ θεόπτης, πρὸς σωτηρίαν τοῦ ὁμοφύλου γένους ἀποσταλεὶς, πολλοὺς ἐν Αἰγύπτῳ τοὺς κινδύνους, ἤγουν ἐν τῷ κόσμῳ τοὺς σκοτασμοὺς ἔσχηκε. Καλὸν λυπῆσαι γονεῖς, καὶ μὴ Κύριον· ὁ μὲν γὰρ καὶ ἔπλασε, καὶ ἔσωσεν· οἱ δὲ πολλάκις οὓς ἠγάπησαν, ἀπόλεσαν, καὶ τῇ κολάσει παρέδωκαν· ξένος ἐκεῖνός ἐστι· ὁ ὡς (9) ἀλλόγλωσσος ἐν ἑτεροglώσσοις [ἔθνεσι] ἐν γνώσει καθήμενος. Οὐ (10) μισοῦντες ἡμεῖς τοὺς οἰκείους ἑαυτῶν, ἢ τοὺς τόπους ἀναχωροῦμεν, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὴν ἐξ αὐτῶν ἡμῖν προστιγνομένην βλάβην ἐκφεύγοντες. Ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτοις γίνεται ἡμῖν Χριστὸς τοῖς ἀγαθοῖς διδάσκαλος. Φαίνεται γὰρ καὶ αὐτὸς τοὺς γονεῖς κατὰ σάρκα πολλάκις καταλιπών· καὶ παρά τινων ἀκούων· *Ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου ζητοῦσί σε·* θᾶττον ὁ καλὸς ἡμῶν Κύριος, καὶ διδάσκαλος ἀπαθὲς μῖσος ὑπέδειξεν εἰπών· *Μήτηρ μου, καὶ ἀδελφοί μού εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐραvοῖς.* Ἔστω σου πατὴρ ὁ πρὸς τὸ φορτίον τῶν ἁμαρτημάτων συγκοπιάσαι δυνάμενος, καὶ βουλόμενος, μήτηρ δὲ, ἡ κατάνυξις, ἡ ἀποπλῦναί σε τοῦ ῥύπου ἰσχύουσα· ἀδελφὸς δὲ, ὁ πρὸς τὸν δρόμον τὸν ἄνω συμπονῶν καὶ συναμιλλώμενος· κτῆσαι σύμβιον ἀναπόσπαστον μνήμην θανάτου· τέκνα δέ σου φιλητὰ ἔστωσαν στεναγμοὶ καρδίας. Δοῦλον κτῆσαι

A *Qui doces alium, te ipsum non doces* [27]. perinde quasi diceret : De aliis quidem haud scio ; seipsum certe **30** quisque nosse penitus. et servare cogitur. Peregrinabundus, cave vagabundum et voluptarium dæmonem : peregrinatio enim illi occasionem propinat. Præclarum est omni rerum humanarum affectu vacare, quam rem efficit hic secessus. Qui Christi causa peregrinatur, nullius rei desiderio trahitur, nisi Christi ; alioqui errabundus animi sui affectus morbosque sequi videbitur. Qui mundum deseruisti, quæ mundi sunt ne contigeris. Amant enim sopita desideria reviviscere. Eva ægre a paradiso avulsa est : religiosus sponte animi a patria exsulat. Illa enim lignum inobedientiæ rursum concupitura

B erat : hic certissimum salutis periculum per cognatos aditurus. Refuge, non secus atque a flagro, loca quæ tibi lapsus et peccati occasionem præbent. Pomum absens non ita perpetuo appetitur, ac præsens. Nec iste te dolus astusque stygiorum tenebrionum fugiat. Suggerunt enim nobis ne ab hominum turbis secedamus, quod magnum inde gloriæ præmium simus relaturi, si feminam oculis contemplati, ab illa tamen nos abstinuerimus. Non sunt hi nobis audiendi, imo contra nitendum. Quando a familiaribus et domesticis unum alterumve, aut complures etiam annos sejuncti, qualemqualem in solitudine pietatis fructum tulimus, doloremque de exacta cum peccatis vita cum luctu conce-

C pimus, et continentiam comparavimus, tum vero nobis ineptæ mox cogitationes de repetenda patria occursant, uti multis, quos ante morum pravitate offendimus, exemplo **31** vitæ novaque vivendi ratione ad imitationem permoveamus. Quod si qua nobis dicendi facultas, aut aliqua rerum cognitio inerit, tum nos eximios aliorum magistros, et doctores ductoresque salutis in populo fore prædicant, uti collectum in portu thesaurum [ut bene parta, male dissipemus] in pelagus spargamus [in mari dissipemus]. Lotum, non uxorem Loti imitari studeamus. Nam quisquis ad ea unde abiit revertitur, tanquam sal infatuabitur, et deinceps (ut statua illa) immotus

D obdurescet. Ægyptum sine spe reditionis fuge : nam quorum animi cordave illuc reversa sunt, sedem pacis et tranquillitatis Jerusalem non viderunt. Sunt tamen qui primum innocentiæ tuendæ causa patriam deseruere, ac demum confirmato repurgatoque animo, non sine fructu, ad eamdem reviserunt, eo reor animo, uti partam sibi salutem aliis etiam nonnullis impertirentur. Quando divinus ille spectator, et contemplator Numinis Moyses ad gentem suam, publicæ salutis causa, a Deo remissus, multos periculorum casus adiit, multaque mundi caligine et nocte sæpe involutus est. Præstat of-

[27] Rom. II, 21.

fendere parentes, quam Dominum parentum : hic enim te formavit et liberavit ; illi sæpe, quos dilexerunt, perdidere, æternisque inferorum cruciatibus tradidere. Peregrinus est, qui velut mutus inter peregrinæ linguæ gentes omnium intelligens moratur. Cum relicta patria in solitudinem secedimus, non id domesticorum, vel locorum odio facimus : absit hoc a nobis piaculum : sed inde fugimus **32** ut damnum nobis illorum causa imminens evitemus. Quemadmodum aliis omnibus in rebus, ita in hac quoque re Dominus nobis magister, et exemplum exstitit. Videtur enim, et ipse sæpe parentes suos reliquisse. Nam cum ab quibusdam audiret, *Mater tua et fratres tui quærunt te* [18], optimus magister, et præceptor noster extemplo odium absque odio [sine malo affectu] nobis exemplo ostendit, quando dixit : *Mater mea et fratres mei sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei, qui est in cœlis* [19]. Pater tuus sit, qui te possit et velit ab onere peccatorum levare ; mater tua luctus [compunctio] super peccatis, qui animi sordes abstergat ; frater, qui te ad rerum cœlestium cursum adjuvet, tecumque ut commilito laboret ac pugnet. Quære tibi conjugem nunquam separandam, assiduam mortis meditationem. Nati tui charissimi sint perpetui gemitus cordis, servus tuus sit corpus tuum. Amici cœlitum legiones, quæ tibi, si familiares hic reddideris, in digressu animi a corpore, suppetias ibunt. « Hæc est generatio quærentium Dominum [20], » desiderium cœli desiderium exstinxit parentum. Qui jactat se utrumque possidere, seipsum fallit, cum audiat reclamantem : *Nemo potest duobus dominis servire*, et quæ sequuntur [21]. *Non veni*, inquit, *mittere pacem in terram* (parentum erga Filios et fratres qui servire mihi decreverunt), *sed bellum et gladium* [22], ut separem cultores Dei ab amatoribus mundi, terram a cœlo, superbos ab submissis. Delectatur **33** enim Dominus hac dissensione et secessione sua causa facta. Cave, cave, ne, omnibus aquarum inundatione obrutis, rerum domesticarum desiderio tactus, et tractus simul illuvione mundi involvaris. Non te parentum et amicorum lacrymæ moveant, ne olim æternum plores. Quando illi te velut apum examina, imo vesparum, cinxerint, tuique super te velut lessum et lamentationem instituerint, extemplo animum pertinaciter ad mortis meditationem, et labores transfer, ut laborem labore, tanquam clavum clavo pellas. Pollicentur illi domestici nostri (imo alieni potius) nobis in speciem aureos montes, omniaque se nobis grata præstaturos, sed eo fine, uti nos ab optimo salutis cursu præpediant, ac demum ad sua studia votaque pertrahant. Secedendum autem nobis est in ea loca, quæ minus celebritatis, consolationis et gloriæ habent :

σὸν σῶμα. (11) Φίλους δὲ τὰς ἁγίας δυνάμεις, αἵτινες ἐν καιρῷ ἐξόδου ὠφελῆσαί σε δύνανται, ἐὰν φίλοι σου γίνωνται · « Αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον, » (12) πόθος Θεοῦ ἀπέσβεσεν πόθον γονέων. Ὁ δὲ λέγων ἀμφότερα ἔχειν, πεπλάνηκεν ἑαυτὸν ἀκούων τοῦ λέγοντος · *Οὐδεὶς δύναται* (13) *δυσὶ κυρίοις δουλεύειν*, καὶ τὰ ἑξῆς. *Οὐκ ἦλθον*, φησὶν ὁ Κύριος, *εἰρήνην βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς* (γονέων πρὸς υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς δουλεῦσαί μοι προαιρουμένους), *ἀλλὰ μάχην καὶ μάχαιραν*, διχάσαι φιλοθέους ἐκ φιλοκόσμων · ὑλικοὺς ἐξ ἀΰλων, φιλοδόξους ἐκ ταπεινοφρόνων. Εὐφραίνεται γὰρ Κύριος ἐπ' ἀμφιβολίᾳ καὶ χωρισμῷ, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην γινομένῳ. Ὅρα ὅρα, μή πως ὑδάτων τὰ πάντα σοι πεπληρωμένα, φανῇ διὰ τὴν προσπάθειαν τῶν οἰκείων σοι ἀγαπητῶν, καὶ τῷ κατακλυσμῷ φιλονεικίας συναπέλθῃς. Μὴ οἰκτειρήσῃς γονέων ἢ φίλων δάκρυα · εἰ δὲ μή, αἰωνίως μέλλεις δακρύειν. Ὁπόταν σε περικυκλώσωσιν ὥσπερ μέλισσαι, μᾶλλον δὲ σφῆκες, θρῆνον οἱ ἴδιοι ποιούμενοι ἐπὶ σοὶ, συντόμως πρὸς τὸν θάνατον, καὶ τὰς πράξεις τὸ τῆς ψυχῆς ὅμμα ἀμεταστρέπτως ἀτένισον, ἵνα (14) πόνον πόνῳ δυνηθῇς ἀποπέμψασθαι. Ὑπισχνοῦνται δολίως ἡμῖν οἱ ἡμῶν, καὶ οὐχ (15) ἡμῶν, πάντα τὰ φίλα διαπράττεσθαι, σκοπὸς δὲ τούτοις τῷ ἀρίστῳ ἡμῶν ἐμποδίσαι δρόμῳ, εἶτ' οὕτως λοιπὸν πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι. Ἡ τῶν τόπων ἡμῶν ἀναχώρησις ἔστω, εἰς τὰ ἀπαρακλητικώτερα, καὶ ἀκενοδοξότερα, καὶ ταπεινότερα μέρη · εἰ δὲ μή, μετὰ πάθους πετόμεθα. (16) Ἀπόκρυπτε εὐγένειαν, καὶ εὐδοξίαν μὴ ἀναπόμπευε, μή πως εὑρεθῇς ἕτερος μὲν ἐν τῷ σώματι, ἕτερος δὲ ἐν τοῖς πράγμασι διακείμενος. Οὐδεὶς (17) τοσοῦτον τῇ ξενιτείᾳ ἐκδέδωκεν ἑαυτὸν, ὡς ὁ μέγας ἐκεῖνος ὁ ἀκηκοώς · *Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐξ οἴκου τοῦ πατρός σου* · καίπερ ἐν ἀλλογλώσσῳ καὶ βαρβαρώδει γῇ προσκαλούμενος. Ἔστιν ὅταν κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον τινὰ ξενιτεύσαντα, ἐπὶ πλεῖον ὁ Κύριος ἐδόξασεν. Πλὴν εἰ καὶ δόξα θεόσδοτος καλὸν αὐτὴν διὰ θυρεοῦ ταπεινώσεως ἀποστρέφεσθαι. Ὁπηνίκα οἱ δαίμονες ὡς ἐπὶ μεγάλῳ κατορθώματι τῇ ξενιτείᾳ ἐπαινοῦσιν ἡμᾶς, ἢ καὶ οἱ ἄνθρωποι, τότε ἡμεῖς τοῦ δι' ἡμᾶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὴν γῆν ξενιτεύσαντος ἀναλαμβάνωμεν ἔννοιαν, καὶ εὑρήσομεν ἑαυτοὺς εἰς αἰῶνα αἰῶνος ἀναπληροῦν μὴ ἰσχύοντας. Χαλεπὴ ἡ πρός τινα τῶν οἰκείων, ἢ καὶ ξένων προσπάθεια, ἡ δυναμένη κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸν κόσμον ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι, καὶ τὸ πῦρ ἡμῶν τῆς κατανύξεως τελείως ἀποψυχρῶσαι. Ὡς ἀμήχανον ἑνὶ μὲν ὀφθαλμῷ εἰς τὸν οὐρανὸν, ἑνὶ δὲ εἰς τὴν γῆν νεύειν, οὕτως ἀδύνατον τὸν μὴ τελείως πάντων τῶν οἰκείων καὶ ἀνοικείων τῷ λογισμῷ καὶ τῷ σώματι ξενιτεύσαντα μὴ κινδυνεῦσαι κατὰ ψυχήν. Κόπῳ πολλῷ καὶ μόχθῳ κατορθοῦται ἐν ἡμῖν ἦθος χρηστὸν καὶ εὐκατάστατον, καὶ τῷ πολλῷ μόχθῳ κατορθούμενον δυνατὸν ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἀπολέσθαι · « Φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κα-

[18] Matth. XII, 47. [19] Ibid. 50. [20] Psal. XXIII, 6. [21] Matth. VI, 24. [22] Matth. X, 34.

καί, » καὶ (18) κοσμικαὶ, καὶ ἄκοσμοι. Ὁ (19) τοῖς κατὰ τὸν κοσμὸν μετὰ τὴν ἀποταγὴν συναναστρεφόμενος, ἢ πλησίον τυγχάνων πάντως, ἢ ἐν τοῖς αὐτῶν περιπεσεῖται βρόχοις, ἢ τὴν καρδίαν ἐν τῇ περὶ τούτων ἐννοίᾳ μολυνεῖ, ἢ μὴ μολυνόμενος τοὺς μολυνομένους καταχρίνων, καὶ αὐτὸς σὺν αὐτοῖς μολυνθήσεται.

A alioqui (velut aves) cœlum non animum mutabimus, si cum cupiditatibus nostris avolabimus. Lege generis nobilitatem, et nominis claritudinem noli jactare, ne aliud corpore, aliud actionibus profiteris. Nemo admodum tam perfecte rebus omnibus suis peregrinando renuntiavit, quam magnus ille pater patrum Abrahamus, cui dictum : *Egredere de terra tua, et de cognatione, et de domo patris tui* [33]; quamvis ad gentem barbaram, et peregrinæ linguæ evocaretur. Est cum Dominus etiam illum aliquem ampliori gloria illustravit, qui pro conatu **34** suo omnia deserendo studuit Abrahamum imitari : sed tamen gloria hæc quamvis a Deo profecta per clypeum submissionis declinanda est. Quando nos dæmones ob fugam sæculi, tanquam de aliquo egregio facinore perpetrato, vel ipsi etiam homines, per laudem conantur extollere, tum subeat mentem nostram meditatio recordatioque illius, qui nostra causa e cœlo in terram usque peregrinatus est : et nos in omnem sæculorum æternitatem, nihil simile posse cognoscemus. Vehemens est erga quemcunque, seu propinquorum, seu aliorum affectus, qui nos sensim ad mundum potest retrahere, et salutaris ignem luctus penitus exstinguere. Quemadmodum fieri non potest, ut altero oculorum cœlum, altero terram respiciamus; ita nulla ratione fieri potest, ut is qui non perfecte penitusque omnibus charis, seu domesticis, seu quibuscunque aliis, corpore et animo renuntiat, non *ultimum* salutis et animæ discrimen adeat. Non nisi multo et gravi labore et sudore mores nostri emendantur. Et fieri potest, ut quod multo labore emendatum est, uno temporis puncto funditus pervertatur. « Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava [34], » vana et profana. Quicunque postea quam rebus omnibus valedixit, ad usum et familiaritatem profani vulgi et mundi revertitur, is aut omnino eisdem cum illis laqueis irretitur; aut animum rerum profanarum cogitationibus inquinat; aut si ipse non inquinatur, inquinatos temere damnat, adeoque semper ipse cum ipsis inquinabitur.

Περὶ ἐνυπνίων ἀκολουθούντων εἰσαγωγικοῖς. B **35** *De insomniis quæ fugam sæculi sequi solent.* (*Sub eod. gradu.*)

Ὅτι μὲν τῆς ἡμετέρας γνώσεως ὁ νοῦς ἀτελὴς ὅλος, καὶ πάσης ἀγνοίας ἀνάπλεως, καὶ κρύπτειν ἀδύνατον. Λάρυγξ μὲν γὰρ βρώματα διακρίνει· ἀκοὴ δὲ νοήματα διαγινώσκει· ἀσθένειαν μὲν γὰρ ῥημάτων ἐδήλωσεν ἥλιος· ἀγνωσίαν δὲ ψυχῆς ἐδήλωσε ῥήματα. Πλὴν ὁ τῆς ἀγάπης νόμος καὶ πρὸς τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἐκβιαστής. Οὐκ οὖν οἶμαι· οὐδὲ γὰρ ὁρίζομαι· ἀκόλουθον μετὰ τοὺς τῆς ξενιτείας λόγους· μᾶλλον δὲ ἐν αὐτοῖς, μικρὰ περὶ τῶν ὀνείρων ἐντάξαι, ὅσον μηδὲ τούτου τοῦ δόλου τῶν δολίων ἀμυήτους ὑπάρχειν ἡμᾶς. (20) Ἐνύπνιόν ἐστι νοὸς κίνησις ἐν (21) ἀκινησίᾳ σώματος. Φαντασία ἐστὶν ἀπάτη ὀφθαλμῶν ἐν κοιμωμένῃ διανοίᾳ· φαντασία ἐστὶν ἔκστασις νοὸς ἐγρηγορότος σώματος· φαντασία ἐστὶν ἀνυπόστατος (*a*) θεωρία. Ἡ αἰτία δι' ἣν μετὰ τὴν προλαβοῦσαν τάξιν περὶ ὀνείρων λέγειν ἠβουλήθημεν, πρόδηλος· ὅταν καταλείψαντες διὰ τὸν Κύριον τοὺς ἑαυτῶν οἴκους, καὶ οἰκείους, ξενιτείᾳ διὰ ἀγάπην Θεοῦ ἑαυτοὺς πωλήσωμεν, τότε λοιπὸν οἱ δαίμονες δι' ἐνυπνίων θορυβεῖν δοκιμάσουσιν ἡμᾶς, τοὺς οἰκείους ἑαυτῶν ἡμῖν ὑποδεικνύντες· ἢ κοπτομένους, ἢ θνήσκοντας, ἢ ὑπὲρ ἡμῶν κατεχομένους, καὶ σινομένους. Ὁ τοίνυν ὀνείροις πιστεύων ὅμοιός ἐστι τῷ τὴν σκιὰν ἑαυτοῦ κατατρέχοντι, καὶ ταύτην κατέχειν δοκιμάζοντι. Δαίμονες κενοδοξίας καθ' ὕπνους προφῆται, τὰ μέλλοντα ὡς πανοῦργοι τεχμαιρόμενοι, καὶ ταῦτα ἡμῖν προευαγγελιζόμενοι· τῶν ὁραμάτων πεπληρωμένων ἡμεῖς ἐθαμβήθημεν, καὶ ὡς πλησίον τοῦ προγνωστικοῦ λοιπὸν ὑπάρχον-

Aciem mentis nostræ plane hebetatam esse, cognitionem imperfectam et ignorantiæ plenam, dissimulari nullo modo potest. Palatus, seu gula de ciborum genere judicat; aures de cogitationibus decernunt : oculorum hebetudinem sol deprehendit : animi imperitiam verba produnt. Enimvero lex charitatis nos etiam ad ea, quæ vires ingenii nostri excedunt, tentanda urget. Proinde censeo, etsi non pronuntio, post caput de fuga sæculi explicatum, consequens esse, vel potius conjunctum cum illo, uti pauca de insomniis tradantur, ne hujus quoque doli illorum veteratorum ignari simus. Insomnium est agitatio mentis quiescente corpore. C Phantasia seu visum est ludibrium oculorum in sopita mente. Phantasia seu visio est avocatio animi ab corpore vigilante. Phantasia est vacua rerum visio. Ratio qua ad dicendum de somniis, post institutam rerum tractandarum seriem, inducti sumus, in promptu est. Nam cum post desertam Christi causa domum et domesticos, nos ipsos per fugam patriæ, rerum cœlestium studio vendiderimus, tum per insomnia nos cacodæmones perturbare conantur : dum nobis domesticorum imagines repræsentant, et vel lamentantes exhibent, vel moriturientes; vel nostra causa afflictos, vel incommodis mactatos objectant. Qui insomniis ut rebus veris ducitur, perinde facit atque is qui persequitur umbram **36** suam, eamdemque conatur comprehendere. D Dæmones fumos vanæ gloriæ venditantes per som-

[33] Gen. XII, 1. [34] Sap. II, 6; I Cor. XV, 35.

(*a*) Nulla re subjecta, sine

num vaticinantur, futura sagacissime conjectantes, quæ nobis ingerunt ac denuntiant, ut cum ea, quæ per somnum vidimus, facta animadverterimus, plenos stuporis et admirationis, tanquam rerum futurarum præsensionibus divinitus illustratos, in superbiam extollant. Iis qui dæmoni fidem præbent, sæpe vates fuit : ab illis qui ipsius somnia contemnunt, semper mendax deprehensus est. Is cum spiritus sit, intuetur omnia quæ sub complexu aeris fiunt. Cumque morientem quempiam cognoscit, promptis ad credendum per somnium aperit. Nihil futurorum per præscientiam cognoscunt. Cæterum etiam medici nobis mortem ante denuntiare poterant. Sæpe in angelum lucis, aut martyrum formas versi se nobis spectandos per somnum offerunt, gaudioque et animi elatione ubi expergefacti sumus, implctos perdunt. Hoc tibi pro fraudis indicio signum accipe. Angeli nobis supplicia, judicia, sejunctiones repræsentant, et somniantes pavidos mœstosque efficiunt. Quod si in somniis cœperimus duci, aut credere, tunc etiam vigilantibus illudent. Qui somniorum ludibriis trahitur, nullius pensi homo est. Qui omma prorsus ut inania rejicit (*a*), hic demum vere sapiens credendus est. Quicunque tibi per somnum pœnas, et judicia exhibent solis crede. Quod si te ad desperationem impellant, et hæc ab orco exsistere ne dubita.

τες χαρίσματος, τὸν λογισμὸν ἀνυψώσωμεν. Ἐν τοῖς πειθομένοις τῷ δαίμονι πολλάκις προφήτης ἐγένετο· ἐν τοῖς δὲ ἐξουθενοῦσιν αὐτὸν, ἀεὶ ἐψεύσατο. Πνεῦμα ὢν τὰ ἐντὸς τοῦ ἀέρος τούτου ἑώρακεν, καὶ νοήσας αὐτὸν θνήσκοντα, δι' ἐνυπνίου ἐν τοῖς κουφοτέροις προεφήτευσεν· οὐδὲν τῶν μελλόντων ἐκ προγνώσεως οἴδασιν· ἐπεὶ οἱ φαρμακοὶ ἡμῖν καὶ τὸν θάνατον προλέγειν ἐδύναντο. Εἰς ἄγγελον φωτὸς καὶ μαρτύρων εἶδος πολλάκις μετασχηματίζονται, καὶ ἡμᾶς προσερχομένους αὐτοῖς καθ' ὕπνους ὑπέδειξαν· διυπνισθέντας δὲ χαρᾷ, καὶ οἰήσει κατεβάπτισαν. Τοῦτο δή σοι ἔσται τὸ σημεῖον πλάνης· κολάσεις καὶ κρίσεις, καὶ χωρισμοὺς ὑποδεικνύουσιν ἄγγελοι· διυπνισθέντας ἐντρόμους, καὶ σκυθρωποὺς ἀπεργάζονται. Ὁπόταν ἐν τοῖς ὕπνοις τοῖς δαίμοσι πείθεσθαι ἀρξώμεθα, τότε λοιπὸν καὶ ἐγρηγορότας ἐμπαίζουσιν. Ὁ ἐνυπνίοις πειστὴς εἰς ἅπαν ἀδόκιμος. Ὁ δὲ πᾶσιν ἀπιστῶν, φιλόσοφος οὗτος· πᾶσί σοι τοῖς κόλασιν, καὶ κρίσιν εὐαγγελιζομένοις πίστευε μόνοις· εἰ δὲ ἀπόγνωσίς σοι διενοχλεῖ, καὶ ταῦτα ἐκ δαιμόνων.

Qui omma prorsus ut inania rejicit (*a*), hic demum vere sapiens credendus est. Quicunque tibi per somnum pœnas, et judicia exhibent solis crede. Quod si te ad desperationem impellant, et hæc ab orco exsistere ne dubita.

Tertium hoc curriculum SS. Trinitatis est symbolum, quod ingressus, neque dextrorsum flectas, neque sinistrorsum.

Ὁ τρίτος Τριάδος ἰσάριθμος δρόμος· ὁ ἐπιβεβηκὼς μὴ περιβλέψῃ δεξιὰ, ἢ ἀριστερά (*b*).

37 SCHOLIA AD GRADUM III.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ. Γ'.

De secessu a mundo, sive peregrinatione.

Περὶ ξενιτείας.

Scholion 1.

Sive (derelictio) propinquorum, opum, ciborum, vitiorum seu malarum affectionum, superbiæ et elationis, locorum, gloriæ, et hujus generis aliorum.

Σχόλιον α'.

Ἤγουν, συγγενῶν, κτημάτων, χρημάτων, βρωμάτων, παθῶν, μετεωρισμῶν, τόπων, δόξης καὶ λοιπῶν.

Scholion aliud.

Religiosus peregrinus est, qui mente omnia præsentia reliquit.

Σχόλιον ἄλλο.

Ξένος ἐστὶν ὁ κατὰ διάνοιαν ἔξω γενόμενος πάντων τῶν βιωτικῶν.

Scholion aliud.

Ille est peregrinus, cui omnia mundi negotia peregrina sunt et incognita.

Σχόλιον ἄλλο.

Ξένος ἐκεῖνος, οὗ ξένα τὰ τοῦ κόσμου.

Scholion aliud.

Si Dei causa peregrinaris, noli te miscere cum iis qui in eo loco habitant, neque sermones cum illis instituas. Alioqui fere præstaret te inter cognatos vivere.

Σχόλιον ἄλλο.

Ἐὰν ξενιτεύσῃς διὰ τὸν Θεὸν μὴ θελήσῃς συμμίξαι ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἐν τῷ τόπῳ, μηδὲ τὸν λόγον σου συμμίξῃς μετ' αὐτῶν. Ἐπεὶ συμφέρει σοι σχεδὸν εἶναι μετὰ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν σου μᾶλλον.

Scholion 2.

Quando religiosus peregrinus suam aliis prodere generis nobilitatem cœperit, aut honorem quærere, liberius loqui et agere, aut efferri et superbire, hujusmodi peregrinatio non est laudabilis.

Σχόλιον β'.

Ὅταν ὁ ξενιτεύων ἄρξηται ἀνακαλύπτειν εὐγένειαν, καὶ παῤῥησιάζεσθαι, τιμὴν δὲ ἐπιζητεῖν, καὶ ὑπερηφανεύεσθαι, ἡ τοιαύτη ξενιτεία οὐ καλή.

Scholion 3.

Peregrinus per separationem ab omnibus (curis et negotiis) persequitur domestica vitia, et inibi

Σχόλιον γ'.

Διὰ τοῦ πάντων χωρισμοῦ τὰ ἔνοικα διώκει πάθη, καὶ τηνικαῦτα γίνεται Θεοῦ ἀχώριστος. Τῶν δὲ πα-

(*a*) Omnia non absolute, sed quasi prophetica læta, vana; alioqui nec iis quæ judicia et pœnas nobis exhibent credendum esset, quod est contra mox sequentem sententiam.

(*b*) Cod. A., ὁ τρίτος ἐκτύπωμα Τριάδος δρόμος· εἰς ὃν ἐμβὰς μηδόλως περιβλέψῃς, μὴ δεξιοῖς νεύσῃς τε, μηδ' εὐωνύμοις.

θῶν συμπαρόντων, οὐ πολλὴ ἡ τῆς ξενιτείας ὠφέ- A λεια.

Σχόλιον δ'.

Ἰδίων τῶν θελημάτων φησὶ, καὶ τῶν κατὰ σάρκα διαφερόντων, ἀλλοτρίων δὲ ἐκτὸς, ἤγουν χρημάτων, καὶ κτημάτων, ἀφ' ὧν τις ἀλλοτριωθεὶς, καὶ φυγὼν, εὔλογον καὶ λελογισμένην τὴν πρὸς σωτηρίαν φέρουσαν ὁδὸν ὁδεύει.

Σχόλιον ε.

Ἐὰν πρὸς ὀλίγον τῶν παθῶν τὰς αἰτίας ἐκκόψαντες, τοῖς πνευματικοῖς ἐνασχοληθῶμεν θεωρήμασι, ἐν αὐτοῖς δὲ ἀεὶ διατρίψωμεν, αὐτὸ τοῦτο ἔχοντες ἔργον, εὐχείρως πάλιν ἐπὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη τρε- B πόμεθα, μηδὲν ἄλλο ἐκεῖθεν καρπωσάμενοι, ἢ ψιλὴν γνῶσιν μετὰ οἰήσεως, ἧς τὸ τέλος ἥ τε αὐτῆς κατὰ μικρὸν τῆς γνώσεως οἴησις, καὶ σκότωσις, καὶ ἡ παντελὴς τοῦ νοῦ ἐπὶ τὰ ὑλικὰ ἐκτροπή.

Σχόλιον ς'.

Τὸ οἴεσθαι εἶναι, τὸ ἀληθῶς εἶναι οὐκ ἐᾷ. Ἡ ματαιότης οὖν ἀνυπαρξία καὶ ἔστι, καὶ λέγεται. Ματαιότητος δὲ λογισμοὶ, αἱ τῆς οἰήσεώς εἰσι φιλενδείκτους καὶ φιλοδόξους ἐγκαθιστῶντες.

Σχόλιον ζ'.

Σχέσεις ἰδίων τὴν τοῦ Λὼτ γυναῖκα ἐστήλωσαν. Σχέσεις ἀλλοτρίων Ἠσαῦ πρωτοτοκίων ἀπεστέρησε. C Σχέσεις θελημάτων τὰ κῶλα τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ κατέστρωσαν. Σχέσεις κτημάτων τὴν Ἰεζαβὴλ ἀπέκτεινε. Σχέσεις χρημάτων τὸν Ἰούδαν προδότην εἰργάσατο. Ὁ δὲ σχολάσας τῶν τοιούτων, εὗρεν ἀληθῶς τὴν τοῦ ξενιτεύσαντος Ἀβραὰμ φιλόξενον σκηνὴν, καὶ ζωήν.

Σχόλιον η'.

Ὅρα πῶς οὐ πρὸς τὰ πράγματα γέγονε ἡ ἐπιστροφὴ, ἀλλὰ πρὸς τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων, ἡ ἔννοια προσεπέλασε μόνον. Διὸ καὶ κατακέκριται. Οὐ γὰρ εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ἐν τοῖς περὶ τὴν Αἴγυπτον τόποις ὁ νοῦς τοῦ λαοῦ καταβέβηκεν.

Σχόλιον θ'.

Ξένος ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ ἐν τοῖς ὁμογλώσσοις καθή- D μενος, ὥσπερ κάθηται δηλονότι ὁ ἀλλόγλωσσος, ἤγουν ὁ ἄλλην, καὶ οὐ τὴν αὐτὴν ἔχων γλῶσσαν, καὶ φωνὴν μετὰ ἑτερογλώσσου, καὶ οὐχ ὁμογλώσσου. Κάθηται δὲ ἐν αἰσθήσει, ὅπερ ἐστὶ τὸ μὴ ἑαυτὸν κρίνειν ἄξιον τοῦ λέγειν, καὶ συνομιλεῖν τισι. Καὶ ταῦτα Πατράσιν ὑψηλοῖς.

Σχόλιον ι'

Μῖσος ἐστὶ κεκρυμμένη διάθεσις ἀπεχθανομένη, πρός τι τῶν λυπηρῶν· ἢ μῖσός ἐστιν ἡ πρὸς τὸ ἐπηρὲς ἀλλοτρίωσις, καὶ ἡ τῶν λυποὺντων ἀποστροφή. Ἐπ' οὐδενὶ γοῦν τούτων ἡ τῶν οἰκείων γίνεται τῶν μοναχῶν ἀναχώρησις

statim cum Deo inseparabiliter conjungitur. Quod qui non facit, nec a vitiis suis avellitur, exiguum suæ peregrinationis fructum capit.

Scholion 4.

Per propriam voluntatem intelligit etiam illa, quæ in mundo pro magnis habentur, sed ab iis, qui mundum reliquerunt aliena sunt, sive pecuniæ sint, sive opes, a quibus abstractus et profugus veram et rationi omnino consentaneam ad salutem viam insistit.

Scholion 5.

Si sublatis ad breve tempus vitiosarum cupiditatum causis, divinis contemplationibus operam dederimus, et in his semper occupati fuerimus; idque unum duntaxat egerimus, facili negotio ad priora carnis vitia relabemur, non aliud inde commodum relaturi quam exiguam cum animi quadam elatione cognitionem, cujus finis hæc ipsa exiguæ scientiæ superba opinio, et mentis confusio, seu excæcatio, et demum tota animi ad mundana rursus conversio est.

Scholion 6.

38 Negat (Climacus) idem opinari aliquid esse, et verum esse. Vanitas ergo mera, nec est aliquid, nec dicitur aliquid. Vanitatis cogitationes, sunt cogitationes elationis, quæ ostentatores et inanis gloriæ sectatores creant.

Scholion 7.

Amor rerum propriarum Loti uxorem in statuam vertit; affectus erga res alienas Esau jure primigeniorum privavit; propria voluntas afflixit membra populi in deserto; opum alienarum cupiditas Jezabelem interfecit; pecuniarum appetitio [avaritia] Judam fecit proditorem. Quibus vitiis affectionum qui caret, vere Abrahami peregrinantis hospitale tabernaculum et vitam invenit.

Scholion 8.

Animadverte quomodo facta sit reditio non ad res et negotia, sed tantum quod cogitatio et mens propius ad res sæculares [sermones de rebus sæcularibus] accesserit, eoque judicium damnationis subierit. Mens enim seu animus populi, non ipse populus, in vicina Ægypti loca descendit.

Scholion 9.

Peregrinus ille est, qui inter suæ linguæ gentem, tanquam ignarus ejus linguæ ut alienigena versatur: sive qui aliam linguam, non eamdem cum populo diversæ linguæ habet. Sedet autem tacitus in se collectus, quod indignum se judicet, qui cum aliquo loquatur, aut familiarius agat, et hæc eximiis Patribus visa.

Scholion 10.

Odium est occulta animi affectio, qua indignatur adversus aliquid, quod molestum est: aut, odium est alienatio animi ab eo quod ingratum, seu insuave est: aut, odium est aversio mentis ab iis quæ molesta sunt nobis. Ab nullo ergo horum fit secessus a monachis, qui familiariter cum aliis versantur.

Scholion 11.

Amicos para non sine delectu omnes, quantumvis promptos, sed qui natura digni sint.

Scholion 12.

Desiderium est fervor animi ex dilecti affectu, velut igne conceptus.

Aliud.

Desiderium est amicitiæ incrementum cum dilecto colludens.

39 *Scholion* 13.

Si sæcularis es, in bonorum sæcularium tractatione versare ; si monachus es, virtutum in studiis, quibus excellunt monachi, te exerceas. Si utramque simul vitam sectari cupias, neutram assequeris, utraque excides.

Scholion 14.

Qui ad maxima aspirat, viliora negligit.

Scholion 15.

Si diligas quæ oportet, non diliges quæ non oportet.

Aliud.

Labora accurate quod laboras, ut stultorum laborum labores effugias.

Aliud.

Parentes nostri naturales, nostri quidem sunt secundum sanguinis propinquitatem : nostri autem non sunt, quando nos in pio nostro instituto non adjuvant.

Scholion 16.

Cavendum ne generis nobilitatem facta ignobilia mendacem redarguant.

Aliud.

Ne innitaris generis nobilitati, quæ ex carne est. *Carnalis enim non percipit ea quæ spiritus* [35].

Scholion 17.

Quando audis a Domino dici : *Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non est me dignus* [36] ; non de pecuniis tantum dictum accipe, sed de omnibus vitiosis rebus et negotiis. *Nemo enim*, inquit, *militans implicatur negotiis sæcularibus* [37]. Qui enim una cum his occupationibus vult pravos (animi et corporis) affectus evolare, perinde facit atque is qui ignem palea et stramine conatur exstinguere.

Scholion 18.

Sæcularia colloquia appellavit illa quæ e sæculo sunt ; indecentia vero dixit, quod sint erubescenda et noxia iis qui sæculum fugerunt, mundoque renuntiarunt.

Scholion 19.

Ad hunc modum (hancque ob causam) sæpe solitudo est utilis, nunc quidem primum e sæculo exeuntibus, nunc autem etiam fortibus et exercitatis. Fugientibus primum mundum, ne habeant

[35] I Cor. II, 14. [36] Luc. XIV, 33. [37] II Tim. II, 4.

Σχόλιον ια'.

Φίλους κτῶ μὴ πάντας τοὺς βουλομένους, ἀλλὰ τοὺς τῆς φύσεως ἀξίους ὄντας.

Σχόλιον ιβ'.

Πόθος ἐστὶ ζέσις ἐνδιάθετος διὰ πυρὸς ἐπιθυμίας τοῦ φιλουμένου.

Ἄλλο.

Πόθος ἐστὶ φιλίας ἐπέκτασις τῷ ἐρωμένῳ συνδιάζουσα.

Σχόλιον ιγ'.

Ἂν εἶ κοσμικός, ἐν τῇ διαγωγῇ τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν ἀναστρέφου. Εἰ δὲ μοναχὸς εἶ, ἐν τοῖς ἔργοις, ἐν οἷς ἀριστεύουσιν οἱ μοναχοὶ διάτριψον. Εἰ μέντοι ἐν ἑτέροις [ἑκατέροις] βούλει ἀναστραφῆναι, ἀπὸ τῶν δύο πεσεῖν μέλλεις.

Σχόλιον ιδ'

Ὁ τὰ μέγιστα θέλων οὐκ ἐνασχολεῖται τοῖς εὐτελεστέροις.

Σχόλιον ιε'.

Φιλῶν ἃ δεῖ, οὐ φιλήσεις ἃ μὴ δεῖ.

Ἄλλο.

Πόνον πόνει εὐπόνως, ἵνα δυνηθῇς ἐκφυγεῖν τῶν ματαίων πόνων τοὺς πόνους.

Ἄλλο.

Ἡμῶν μέν εἰσιν οἱ κατὰ σάρκα γονεῖς, διὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκός. Οὐχ ἡμῶν δὲ καθ' ὃ οὐ συμπράττουσι τῷ θεοσεβεῖ ἡμῶν σκοπῷ.

Σχόλιον ιϛ'.

Μή πως τὴν σωματικὴν εὐγένειαν αἱ ἀθέμιτοι πράξεις ψευδομένην ἐλέγξωσιν.

Ἄλλο.

Μὴ ἐπερείδου εὐγενείᾳ σαρκός. *Σαρκικὸς γὰρ οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος.*

Σχόλιον ιζ'.

Ὅταν ἀκούσῃς τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι *Εἴ τις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς σὺν αὐτῷ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος*, μὴ μόνον περὶ χρημάτων νόει, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῆς κακίας πραγμάτων. *Οὐδείς*, φησὶ, *στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις.* Ὁ γὰρ μετὰ τῆς ἐμπλοκῆς τὰ πάθη νικῆσαι θέλων, ὅμοιός ἐστι τῷ μετ' ἀχύρων σβεννύειν ἐπιχειροῦντι.

Σχόλιον ιη'.

Κοσμικὰς ὁμιλίας εἶπε τὰς ἐκ τοῦ κόσμου· ἀκόσμους δὲ εἶπεν αὐτὰς διὰ τὸ αἰσχρὰς εἶναι, καὶ βλαβερὰς τοῖς φυγοῦσι τὸν κόσμον.

Σχόλιον ιθ'.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ἔρημος πολλάκις ποτὲ μὲν τοῖς φεύγουσι γίνεται ὠφέλιμος, ποτὲ δὲ τοῖς δυνατοῖς. Τοῖς φεύγουσι μέν, ἵνα μὴ εὑρεθῇ ὕλη αὐτοῖς αὐξῆσαι τὰ πάθη αὐτῶν. Τοῖς δυνατοῖς δὲ ἐν

τῷ μὴ μεσάζειν ἐν ὕλῃ, καὶ καταντῆσαι πρὸς τοὺς πολέμους τοῦ πονηροῦ.

A materiam augendi cupiditatem affectus, seu passiones: fortibus autem, ne semper in media peccandi materia, et acie contra hostem versari cogantur (seseque periculis objectare).

Σχόλιον κ'.

Ὁράματος καὶ ἐνυπνίου διαφορὰν οὕτως νοήσεις. Ὅραμά ἐστι τὸ ὡς ἐν αἰσθήσει σχεδὸν καθ' ὕπαρ ὁρώμενον· ἐνύπνιον καὶ τὸ καθ' ὕπνον φανταζόμενον.

40 *Scholion* 20.

Visi et insomnii discrimen ita intelliges: visum est, quod in somno per visionem, quasi in sensu apparet et videtur: insomnium, quod in somno per imaginationem tractatur et cogitatur.

Σχόλιον κα'.

Ἀκινησίαν τὴν ἠρεμίαν φησί. Ἐξαχῶς γὰρ τῆς νικήσεως λαμβανομένης, γένους, φθορᾶς, αὐξήσεως, ἀλλοιώσεως, μειώσεως, καὶ τόπων μεταβολῆς, καθ' οὐδὲν τούτων τὸ σῶμα φαίνεται ὑστερούμενον· ἠμερεῖ [ἠρεμεῖ] δὲ μᾶλλον ὑπνῶττον, καὶ ἔστιν ἀκίνητον, κινητόν· τὸ μὲν πεφυκὸς, τὸ δὲ πεπονθός.

Scholion 21.

Per vocem ἀκινησίαν sine motu, quietem intelligit: cum autem motus sex modis accipiatur pro genere (seu generatione), corruptione, augmentatione, alteratione, diminutione et locorum mutatione, nullo horum carere corpus videtur. Quiescit B autem magis dum somnum carpit, et quod per se est mobile, tunc quasi sit immobile, mobile quidem natura sua, immobile quod ita illi accidat.

Διαδόχου.

Περὶ τοῦ, ὅτι καλὸν μηδεμιᾷ ὅλως ὁράσει πείθεσθαι, ἤτο πρὸς ὑπόδειγμα ἡμῖν τοῦ πράγματος, δοῦλος ὑπὸ δεσπότου νύκτωρ, καὶ μετὰ πολλὴν ἀποδημίαν, πρὸ τῶν περιβόλων τῆς οἰκίας καλούμενος, ᾧτινι τὴν ἄνοιξιν τῶν θυρῶν δι' ὅλου ὁ οἰκέτης ἠρνήσατο. Ἐδεδίει γὰρ μὴ ὁμοιότης αὐτὸν φωνῆς συναρπάσασα προδότην παρασκευάσῃ γενέσθαι, ὧνπερ παρ' αὐτοῦ ἐπιστεύετο πραγμάτων. Ὅτινι οὐ μόνον οὐκ ὠργίσθη ἡμέρας γενομένης ὁ κύριος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἠξίωσεν, ὅτι καὶ τὴν τοῦ δεσπότου φωνὴν πλάνην εἶναι ἐνόμισε, μή τι θέλων τῶν αὐτοῦ ἀπολέσαι πραγμάτων.

De eo quod bonum sit, nulli omnino visioni nocturnæ credere, exemplo nobis sit hujus rei famulus, quem dominus ex longa peregrinatione reversus, noctu ante vestibulum domus evocet, cui servus nullo modo voluerit aperire: metuerat enim ne se similitudo vocis falleret, et rerum, quas a domino commissas habebat, proditorem faceret. Cui dominus postea die cum illuxisset, non solum iratus non est, sed multis etiam laudibus ornavit, quod domini vocem præstigias existimarit, dum ne quid de rebus domini sui deperderet. C

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Περὶ τῆς μακαρίας, καὶ ἀειμνήστου ὑπακοῆς.

Πρὸς (1) τοὺς πύκτας ἡμῖν λοιπὸν, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀθλητὰς περιὼν ὁ λόγος εὐθέτως κατήντησεν. Παντὸς μὲν γὰρ καρποῦ προηγεῖται ἄνθος· πάσης δὲ ὑπακοῆς ξενιτεία, ἢ σώματος, ἢ θελήματος. Ἐν ταῖς δυσὶ γὰρ ταύταις ἀρεταῖς, ὥσπερ ἐν χρυσαῖς πτέρυξι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀόκνως ἀνέρχεται ἡ ὁσία. Καὶ ἴσως περὶ αὐτῆς πνευματοδόχος τις ἐμελῴδησε. *Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς, καὶ πετασθήσομαι* διὰ πρακτικῆς, *καὶ καταπαύσω* διὰ θεωρίας καὶ ταπεινώσεως; Μηδ' αὐτὸ τὸ σχῆμα, εἰ δοκεῖ, τῶν ἀνδρείων τούτων πολεμιστῶν παραδράμωμεν τῷ λόγῳ κατάδηλον ποιήσασθαι, πῶς τε τὸν θυρεὸν κατέχουσι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν γυμναστὴν πίστεως, ἐν αὐτῷ ὡς εἰπεῖν πάντα ἀπιστίας ἢ μεταβάσεως λογισμὸν ἀπωθούμενοι, τήν τε μάχαιραν τοῦ πνεύματος ἀνατείνοντες διηνεκῶς, καὶ πᾶν ἑαυτῶν θέλημα πλησιάζον αὐτοῖς ἀποκτείνοντες, θώρακάς τε σιδηροῦς πραότητος, καὶ ὑπομονῆς ἠμφιεσμένοι, πᾶσαν ὕβριν καὶ κέντησιν, καὶ βολίδα ἑαυτῶν δι' αὐτῶν ἀποκρουόμενοι· ἔχουσί τε καὶ περικεφάλαιον σωτηρίου τὴν τοῦ προεστῶτος δι' εὐχῆς σκέπην. Ἵστανται δὲ σύμποδες οὐδ' ὅλως, ἀλλὰ τὸ (2) μὲν εἰς διακονίαν προτείνοντες, τὴν δὲ ἐπὶ προσευχὴν

GRADUS IV.

De beatâ semperque laudanda, seu memoranda obedientia.

Ad pugiles et athletas Christi a nobis deinceps oratio instituetur, quæ loco suo ordineque nobis occurrit. Ut fructum omnem flos præcedit, ita omnem obedientiam fuga mundi, quæ vel corpore fit, vel voluntate. His quippe duabus virtutibus, tanquam aureis quibusdam alis, anima sancta ad cœlum ardenter enititur. Et fortasse de hac, divini Spiritus haustu ebrius vates cecinit, cum dixit: *Quis mihi* **41** *dabit pennas sicut columbæ, et volabo* per actionem *et requiescam* [88] per contemplationem et animi demissionem? Sed enim, si videtur, non prætereundus est hic generosorum bellatorum armaturæ habitus: dictione scilicet explicandum, quomodo tenere soleant scutum fidei erga Deum, et religiosæ palæstræ dictatorem, quo omnem, ut sic loquar, infidelitatis et aversionis cogitationem retundant; et gladium spiritus semper strictum teneant, quo voluntatis contravenientis sensum macient; thoraces ferreos mansuetudinis et patientiæ induant, quibus omnes contumelias, stimulos, et jacula verborum repellant. Gestent et galeam salutis [89], præsidis, inquam, pro nobis assidue precantis tegumentum. Stent autem nullis compediti

[88] Psal. LIV, 7 [89] Ephes. VI, 17.

vinculis liberi, alterumque pedum ad obeunda ministeria extendant; alterum vero ad assiduam precationem immotum teneant. Obedientia est perfecta animæ propriæ, per corporis officia demonstrata abdicatio. Aut contra fortasse: Obedientia est sensuum in anima viva mactatio. Obedientia est motus simplex, et inexcussus: voluntaria mors; incuriosa vita, securum periculum, expedita apud Deum defensio [indefensa Dei propugnatio], mortis securitas, navigatio sine periculo, dormiens peregrinatio. Obedientia est animi in morte securitas, sepultura voluntatis, excitatio humilitatis, quæ non obloquitur [contradicit], non dijudicat, nec bona tanquam mortua, nec vulgi opinione mala sentit. Qui enim animam suam religioso mortificaverit, de omnibus sese ipse purgabit **42** ac defendet; [qui enim sensum animæ suæ pie mactavit, (mortificavit) in omnibus excusabitur.] Obedientia est judicii cum summo judicio abdicatio. Principium hujus religiosæ mortis, qua voluntate animi, qua corporis sensu et membrorum, habet labore. Medium alias adhuc laboriosum est, alias caret labore. Finis jam vacat omni sensu laboris, etmotu perturbationis. Tum primum perbeatus hic idemque vivus juxta atque mortuus sentit laborem et dolorem cum animadvertit suum se voluntatis sensum secutum, ex quo sui pondus judicii reformidat.

Quicunque ad religiosæ professionis stadium decurrendum vestem paratis ponere: quicunque jugum Christi in cervicem vestram vultis tollere: quicunque ab hoc ipso puncto temporis impedimenta sarcinarum in alterius humeros rejicere conamini: quicunque vos ipsos in servitutem transcribere et emancipare properatis, ut pro illa veram in libertatem asseramini: quicumque manibus alienis levati, hoc ingens mundi pelagus trajicere cupitis, scitote vos asperam quidem, sed compendiosam viam insistere, quæ unum duntaxat, et unicum in se continet erroris labyrinthum ἰδιορυθμίαν dictum (si pro tui nempe ipsius judicii sensu, sine ductu alterius velis progredi); quam qui cautus omnino declinarit, hic vero priusquam iter est ingressus, jam ad metam eorum, quæ honesta, religiosa, et Deo grata videntur, pervenit. Obedientia quippe nihil aliud est, quam sibi ipsi in omnibus per omnem vitam ad mortem usque diffidere. Quicunque cervicem jugo Domini subjicere **43** et submissionis ac salutis studio nostram salutem alteri in Domino vere committere volumus, ante ingressum religionis (si qua tamen in nobis est mica salis, astutiæ, inquam, et prudentiæ) gubernatorem diligenter ante exploremus et excutiamus, atque, ut ita loquar, totum pertentemus, ne pro navarcho in remigem; pro medico in ægrum, pro perfecto in vitiosum et affectibus obnoxium incidamus, adeoque, dum portum quærimus, in Scyllam et Charybdim cum certo naufragii exitio impingamus. Cæterum ubi stadium pietatis et obedientiæ ingressi fuerimus, bonum præsidem nostrum nequaquam amplius judicabimus, neque illius mores ulla ratione ad judicii nostri censuram revocabimus, quamvis nonnullas, ut in homine, labes maculasve exiguas notaverimus: alioqui nul-

A ἀκίνητον ἔχοντες. Ὑπακοή ἐστιν ἄρνησις ψυχῆς οἰκείας παντελὴς διὰ σώματος ἐπιδεικνυμένη ἐνεργῶς. Ἢ τάχα τὸ ἔμπαλιν, ὑπακοή ἐστι· (3) νέκρωσις μελῶν ἐν ζώσῃ διανοίᾳ. Ὑπακοή ἐστιν ἀνεξέταστος κίνησις, ἑκούσιος θάνατος, ἀπερίεργος ζωή, ἀμέριμνος κίνδυνος (4), ἀμελέγητος [ἀμελέτητος] Θεοῦ ἀπολογία· ἀφοβία θανάτου, ἀκίνδυνος πλοῦς, ὑπνοῦσα ὁδοιπορία. Ὑπακοή ἐστι μνῆμα θελήσεως, καὶ ἔγερσις ταπεινώσεως· οὐκ ἀντερεῖ, ἢ διακρίνει νεκρὸς ἐν ἀγαθοῖς, ἢ τὸ δοκεῖν πονηροῖς. Ὁ γὰρ (5) θανατώσας αὐτοῦ εὐσεβῶς τὴν ψυχὴν, ὑπὲρ πάντων ἀπολογήσεται. Ὑπακοή ἐστιν ἀπόθεσις (6) διακρίσεως ἐν πλούτῳ διακρίσεως, ἀρχὴ (7) μὲν νεκρώσεως, καὶ ψυχῆς θελήματος, καὶ μέλους σώματος πόνος· μεσότης δέ ποτε μὲν πόνος, ποτὲ δὲ ἀπονία· τέλος δὲ ἀναισθησία

B λοιπὸν πᾶσα, καὶ ἀκινησία πόνου· τότε πόνων ὁρᾶται, καὶ ἀλγυνόμενος ὁ ζῶν νεκρὸς οὗτος ὁ μακαρίτης, ὅταν ἑαυτὸν ἴδῃ τὸ οἰκεῖον ποιοῦντα θέλημα, δεδοικότα τὴν βασταγὴν τοῦ ἑαυτοῦ κρίματος.

"Οσοι (8) πρὸς τὸ στάδιον τῆς νοερᾶς ὁμολογίας ἐπεχειρήσατε ἀποδύσασθαι· ὅσοι τὸν τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον αὐχένα ἆραι βούλεσθε· ὅσοι ἐκ τούτου τὸ ἑαυτῶν φορτίον ἐπὶ τὸν τοῦ ἑτέρου τράχηλον ἐπιθεῖναι σπουδάζετε· ὅσοι τὰς ἑαυτῶν ὠνὰς γράψαι ἑκουσίως σπεύδετε, καὶ ἀντ' ἐκείνων ἐλευθερίαν γραφῆναι ὑμῖν βούλεσθε· ὅσοι χερσὶν ἑτέρων ἀνυψούμενοι νηχόμενοι τὸ μέγα τοῦτο περαιοῦσθε πέλαγος, γνῶτε ὡς σύντομόν τινα, καὶ τραχεῖαν ὁδὸν βαδίζειν ἐπεχειρήσατε, μίαν πλάνην καὶ μόνην ἐν αὐτῇ κεκτημένοι, αὕτη δὲ καλεῖται (9) ἰδιορυθμία· ὁ γὰρ ταύτην εἰς ἅπαν ἀπαρνησάμενος, ἐν οἷς δοκεῖ εἶναι καλοῖς (10), καὶ πνευματικοῖς, καὶ θεαρέστοις πρὸ τοῦ βαδίζειν ἔφθασεν. Ὑπακοὴ γάρ ἐστιν ἀπιστία ἑαυτῷ ἐν τοῖς καλοῖς ἅπασι μέχρι τέλους ζωῆς. Μέλλοντες ἐν Κυρίῳ τὸν ἑαυτῶν αὐχένα κλίνειν, σκοπῷ μὲν καὶ λόγῳ ταπεινοφροσύνης, καὶ κυρίως τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἑτέρῳ, ἐν Κυρίῳ πιστεύειν· πρὸ μὲν τῆς εἰσόδου, εἴπερ τις πονηρία, καὶ φρόνησις παρ' ἡμῖν

D τυγχάνει, τὸν κυβερνήτην ἀνακρίνωμεν, καὶ ἐξετάσωμεν, καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, πειράσωμεν, ἵνα μὴ τῷ ναύτῃ ὡς κυβερνήτῃ, καὶ τῷ νοσοῦντι ὡς ἰατρῷ, καὶ τῷ ἐμπαθεῖ ὡς ἀπαθεῖ, καὶ τῷ (11) πελάγει ὡς λιμένι περιπεσόντες, ἕτοιμον ἑαυτῆς εὑρήσωμεν ναυάγιον. Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῷ σταδίῳ λοιπὸν τῆς εὐσεβείας, καὶ ὑποταγῆς εἴσοδον, (12) μηκέτι τὸν καλὸν ἡμῶν ἀγωνοθέτην ἔν τινι τὸ σύνολον (13) ἀναχρίνωμεν, κἂν τινα ἐν αὐτῷ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ ἴσως ἔτι βραχέα πλημμελήματα θεασώμεθα. Εἰ δὲ μή, οὐδὲν ἐκ τῆς ὑποταγῆς οἱ ἀνακρίνοντες ὠφελούμεθα. Ἀνάγκη πᾶσα τοὺς βουλομένους ἐν τοῖς ἐπιστατοῦσι πίστιν ἀδίστακτον διὰ παντὸς κατέχειν, τὰ τούτων κατορθώματα ἐν τῇ αὐτῶν καρδίᾳ ἀνεξάλειπτα, καὶ ἀείμνηστα φυλάττειν, ἵνα ὅτε οἱ δαίμονες ἡμῖν ἀπιστίαν πρὸς αὐτοὺς σπείρωσιν, ἐκ τῶν ἐν ἡμῖν μνημονευομένων ἀποφιμώσωμεν. Καθόσον γὰρ ἡ πίστις θάλλει ἐν

τῇ καρδίᾳ, κατὰ τοσοῦτον καὶ τὸ σῶμα σπεύδει ἐν τῇ διακονίᾳ. Ἐπὰν δὲ εἰς ἀπιστίαν προσκόψῃ, ἔπεσε· *Πάντως γὰρ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.* Ἐπάν σε ὁ λογισμὸς ἀναχρῖναι, ἢ καταχρῖναι τὸν προηγούμενον ὑποβάλλῃ, ὡς ἀπὸ πορνείας ἀποπήδησον· μηδ' ὅλως τῷ ὄφει τούτῳ παράσχῃς ἄδειαν· μὴ τόπον, μὴ εἴσοδον, μὴ ἀρχήν. Φθέγγου δὲ πρὸς τὸν δράκοντα· Ὦ ἀπατεών· οὐκ ἐγὼ τοῦ ἄρχοντος, ἀλλ' αὐτὸς τὸ ἐμὸν κρῖμα ἀνεδέξατο· οὐκ ἐγὼ ἐκείνου, ἀλλ' αὐτὸς ἐμοῦ κριτὴς καθέστηκεν. Ὅπλον μὲν οἱ Πατέρες τὴν ψαλμῳδίαν, τὴν δὲ προσευχὴν τεῖχος, λουτῆρα δὲ τὸ ἄμωμον δάκρυον εἶναι ὁρίζονται· τὴν δὲ μακαρίαν ὑπακοὴν ὁμολογίαν ἔκριναν, ἧς (14) χωρὶς οὐδεὶς τῶν ἐμπαθῶν ὄψεται τὸν Κύριον· ὁ ὑποτακτικὸς αὐτὸς τὴν ψῆφον καθ' ἑαυτοῦ ἐκφέρει εἰ μὲν (cod. A., γὰρ) διὰ (15) Κύριον τελείως ὑπακούσει, εἰ καὶ μὴ δόξει τελείως, τὸ ἑαυτοῦ κρῖμα ἐξεδύσατο. Εἰ δὲ τὸ ἑαυτοῦ ἔν τισιν ἐκπληροῖ θέλημα, ἢ καὶ δόξει ὑπακούειν, αὐτὸς τὸ φορτίον ἐπιφέρεται· εἰ μέντοι αὐτὸν ἐλέγχων ὁ προεστὼς οὐκ ἐπαύσατο, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δὲ (16) σεσιώπηκε, τί λέγειν οὐκ ἔχω. Οἱ ἐν (17) ἁπλότητι ὑποτασσόμενοι ἐν Κυρίῳ καλὸν δρόμον περαιοῦσι [cod. A. περαιοῦνται], μὴ κεκινηκότες ἑαυτοῖς δι' ἀκριβολογίαν τὴν τῶν δαιμόνων πανουργίαν. Πρὸ πάντων ἐξομολογησώμεθα τῷ καλῷ ἡμῶν δικαστῇ καὶ μόνῳ, εἰ δὲ κελεύει καὶ πᾶσι· μώλωπες γὰρ θριαμβευόμενοι, οὐ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἰαθήσονται. Φοβερόν που παραγενόμενος ἐν κοινοβίῳ καλοῦ κριτοῦ, καὶ ποιμένος ἑώρακα κριτήριον.

lum ex obsequendi studio fructum operæ referemus. Prorsus necesse est ut qui bonæ mentis constantiam erga suos majores inconcussam tueri statuit, recte facta illorum et virtutes intimis animi sensibus reponat, nec unquam ex memoria deleat, sed fixa æternaque custodiat; ut si quando satores malorum dæmones diffidentiæ semina contra cœnobii antistites in nobis sparserint, ex præteritæ vitæ recordatione cerberorum ora retundamus. Nam quo magis fides in animo subjecti erga religiosos Patres efflоruerit, hoc promptius ad omnia corpus officia discurret. Quicunque vero ad diffidentis animi scopulum offenderit, labetur; imo jam lapsus est. *Quidquid enim non ex fide agit, peccatum est* [40]. Ubi te cogitationum [44] turbæ impulerint, uti in præsidem tuum, aut inquiras, aut eum damnes, ab illis tanquam ab stupro resili; neque deceptus huic viperæ ullam fidem præbe, neque locum da, nec aditum, nec ullum principii vestigium. Quin tu excetram illam sic compella: Audin' humani tu generis deceptor? Non ego præsidis in me judicium, sed meum ipse in se suscepit: non illius ego, sed meus ille judex est. Majores nostri arma religionis dixere psalmodiam; mœnia, preces; balnea, sinceras lacrymas: sanctam vero obedientiam confessionem esse judicarunt, sine qua nemo, vitiis obnoxius, ad Dei conspectum admittetur. Subjectus adversus seipsum fert sententiam. Nam si in gratiam numinis perfecte obedierit, quamvis non videatur perfecte id facere, judicio tamen se liberavit. Quod si quacunque in re pro suæ voluntatis arbitratu quid fecerit, etiamsi obsequi videatur, divini tamen judicii discrimen adibit. Si tamen ipsum cœnobii præfectus assiduo verborum jurgio everberare non cessabit, nondum est conclamatus. Si vero cœnobiarcha tacuerit (tanquam de desperato) non habeo quod dicam. Qui in Domino cum simplicitate subjecti, per curiosam rerum imperatarum disquisitionem insidias, et artes dæmonum in se non concitant, feliciter vitæ stadium decurrunt. Sed primum omnium, optimo judici nostro præteritæ vitæ peccata aperiamus, idque vel soli, vel si imperet ille, omnibus. Ostensa quippe et in publicum prolata vulnera facile curabuntur neque recrudescent amplius.

Τετύχηκε γάρ μου ἐκεῖσε ὑπάρχοντος, τινὰ ἐκ λῃστρικῆς τάξεως τῇ μοναδικῇ προσελθεῖν πολιτείᾳ, ὃν ὁ ἄριστος ἐκεῖνος ποιμὴν, καὶ ἰατρὸς ἐκέλευσεν ἐπὶ ἡμέρας ἑπτὰ ἀναπαύσεως ἁπάσης ἀπολαῦσαι πρὸς θεωρίαν καὶ μόνην τῆς ἐν τόπῳ καταστάσεως. Μετὰ οὖν τὴν (18) ἑβδόμην προσκαλεσάμενος αὐτὸν κατ' ἰδίαν ὁ ποιμὴν ἠρώτα, εἰ ἀρεστὸν αὐτῷ τὴν συνοίκησιν μετ' αὐτῶν ποιήσασθαι· ὡς δὲ συνθέμενον αὐτὸν μετὰ πάσης εἰλικρινείας ἐθεάσατο, πάλιν ἠρώτα τί αὐτῷ ἄτοπον ἐν τῷ κόσμῳ πέπραχται. Ὡς δὲ οἶδεν αὐτὸν σὺν τῷ λόγῳ πάντων προθύμως ἐξομολογησάμενον· πάλιν πρὸς αὐτὸν (19) πειράζων ἔλεγε· Βούλομαί σε, φησὶν, ἐπὶ πάσης τῆς ἀδελφότητος ταῦτα θριαμβεῦσαι. Ὁ δὲ ὄντως τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν μισήσας (20) ἐκεῖνος, καὶ αἰσχύνης ἁπάσης καταφρονήτας ἀδιστάκτως ὑπέσχετο· καὶ εἰ βούλει, φησὶ, κατὰ μέσον Ἀλεξάνδρου τῆς πόλεως. Εἶτα συναθροίζει ὁ ποιμὴν ἐν τῷ Κυριακῷ πάντα τὰ πρόβατα τὸν ἀριθμὸν τριακόσια τριάκοντα, καὶ τῆς θείας συνάξεως τελουμένης· ἦν γὰρ Κυριακὴ

45 Cum in cujusdam præclari judicis, et religiosi pastoris (*a*) cœnobium venissem, tremendum sane pro tribunali judicium spectavi. E sorte latronum, me præsente, venit quidam uti genus vitæ religiosum complecteretur. Huic optimus ille pastor, et medicus septem dies ad animi quietem dedit, intra quos mores loci et religiosæ vitæ statum illic exploraret. Post exactam hebdomadem, præses accersitum seorsum percontatus est an placeret vitam illic cum aliis religiosam degere. Ubi paratissimum esse, et sine fraude doloque respondisse sensit, porro interrogavit quid in omni vita nefarie sceleratoque fecerit. Cum et hic aperte prompteque, et prudenter confessum animadvertisset; rursum tentandi causa: Placet, inquit, uti, quæ hic soli mihi aperuisti, illa ipsa in totius cœnobii conventu publice exponas. Hic ille revera sua scelera exsecratus, veroque odio prosecutus, omni verecundiæ pudore projecto, constantissime se facturum promisit: et, si placet, inquit, in medio

[40] Rom. XIV, 23.

(*a*) Quod erat Alexandriæ, ut scholiastes docet, non Raithu, ut olim existimabam.

Alexandriæ foro facinora mea proclamabo. Ergo (ubi promptum vidit) coacto pastor in templo toto ovili cœtuque fratrum (erant ibibi trecenti supra triginta), dum res divina fieret, erat enim dies Dominica, secundum Evangelii lectionem, reum illum, jam tum inculpatum, introducit, manus post terga revinctum, horrido cilicii sacco cinctum, caput cinere conspersum, fune per quosdam e cœnobio tractum, et perfunctorie verberatum, ut ipsa viri species terreret omnes, ipsoque primo aspectu **46** omnes perculsi in apertum prorumperent ejulatum: nemo enim quid rei gereretur ante agnoverat. Cum deinde reus ad fores templi pervenisset, sacer ille et humanæ salutis studiosus antistes ingenti voce intonuit, illoque compellato: Siste gradum, inquit, indignus es, qui pedem huc inferas. Hic ille voce e sacro pastoris ore ad se delata attonitus (ut juratissimus nobis affirmabat se non loquentis vocem, sed fulminantis tonitru audisse), illico pronus in faciem plenus terroris ac tremoris concidit. Jacentem humi et pavimentum largo lacrymarum imbre irrigantem, rursus ille mirandus animorum medicus (qui salutem illius miseri omnibus modis procurabat, omnibusque formam vere salutaris et efficacis humilitatis proponere cupiebat) hortatur imperatque, uti quidquid (impie sceleratequeque) egisset sigillatim per capita singula ordine exponat. Ergo cum horrore omnium omnia speciatim confitetur, omniumque aures attonitas reddit, dum facinora aperit fanda, infanda; quæque ex naturæ consuetudine, quæque contra naturam in homines, et jumenta peccarat. Non tacuit veneficia, non cædes, non alia, quæque aures horreant, quæque chartæ erubescant. Confessione ergo purgatum, statim jubet in monachum attonderi, et in fratrum contubernium admitti. Ego vero sapientis viri (præsulis inquam) admiratus sapientiam seorsim ex illo percontabar, qua gratia tale tamque inusitatum spectaculum instituisset. Ille vero ut verus medicus: Duas, inquit, ob causas id feci; primum uti sua crimina **47** publice confitentem per præsentem verecundiæ ruborem, ab æterno ignominiæ pudore liberarem; quod et factum est. Nam prius quam de terra surgeret, omnium scelerum veniam a Deo impetravit. Nec est, mi Joannes, quod ea de re dubites. E cœtu quippe fratrum fuit, qui affirmatissime, spectabam, inquit, formidandum quemdam virum, qui librum scriptum et calamum manu tenebat, et simul ac, inquit, ille humi fusus peccatum pronuntiarat, penna illud ille formidabilis signavit (seu expunxit). Et vero merito: *Dixi enim*, inquit Vates, *confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti iniquitatem cordis mei* [41]. Deinde quod inter meos essent, qui suas nexas nunquam aperuerant, ut hoc modo ad detegenda peccata commoverem: nemo quippe sine confessione veniam delictorum impetrat. Sed præter hæc, multa alia digna admiratione, dignaque litteris et monumentis apud illum sempiterna memoria celebrandum

[41] Psal. XXXI, 5.

A τῶν ἡμερῶν, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰσφέρει λοιπὸν τὸν ἄμεμπτον κατάδικον ἐκεῖνον ὑπό τινων ἀδελφῶν συρόμενον καὶ μετρίως τυπτόμενον, τὰς χεῖρας διʼ ὄπισθεν δεδεμένον, καὶ σάκκον τρίχινον ἠμφιεσμένον, καὶ σποδὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὡς καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θεωρίας ἅπαντας καταπλαγέντας εὐθέως τῷ κλαυθμῷ ἀλαλάξαι· οὐ γὰρ ἔγνω τις τὸ γινόμενον. Εἶτα ὡς πλησίον τῶν τῆς ἐκκλησίας πυλῶν ἔφθασε, προσφωνεῖ αὐτῷ ἡ ἱερὰ ἐκείνη τοῦ φιλανθρώπου κεφαλὴ μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Στῆθι, ἀνάξιος γὰρ ὑπάρχεις τῆς ἐνταῦθα εἰσόδου. Ἐκπλαγεὶς οὖν ἐπὶ τῇ τοῦ ποιμένος ἐξ ἱερατείου ἐναχθείσῃ πρὸς αὐτὸν φωνῇ· ἐνόμιζε γὰρ, ὡς ἔσχατον ἡμᾶς ὅρκοις ἐπληροφόρει, οὐχ ἀνθρώπου, ἀλλὰ βροντῆς ἀκηκοέναι· πίπτει μὲν εὐθέως ἐπὶ B πρόσωπον ἔντρομος γενόμενος, καὶ ὅλος τῷ φόβῳ κλονηθείς. Χαμαὶ τοίνυν ὑπάρχων, καὶ τὸ ἔδαφος τοῖς δάκρυσι βρέχων, ἐπιτρέπεται πάλιν παρὰ τοῦ θαυμασίου ἰατροῦ τοῦ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐν ἅπασι πραγματευομένου, καὶ τύπον σωτηρίας καὶ ἐνεργοῦς ταπεινώσεως πᾶσι παρέχοντος, εἰπεῖν πάντα τὰ πεπραγμένα αὐτῷ κατʼ εἶδος ἐπὶ πάντων. Ὁ δὲ μετὰ φρίκης ἐξομολογεῖ τὰ ἅπαντα καθʼ ἓν πᾶσαν ἀκοὴν ξενίζονται· οὐ μόνον τὰ σωματικὰ κατὰ φύσιν, καὶ παρὰ φύσιν, ἐν λογικοῖς τε ζώοις, καὶ ἀλόγοις· ἀλλά γε καὶ ἄχρι φαρμακειῶν, καὶ φόνων, καὶ ἑτέρων, ὧν οὐ θέμις ἀκοῦσαι, ἢ γραφῇ παραδοῦναι (21). Ἐξομολογησάμενον τοίνυν ἐπιτρέπει εὐθέως ἀποκαρθῆναι, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς συγκαταριθμηθῆναι. Ἐγὼ δὲ τὴν τοῦ ὁσίου ἐκείνου θαυμάσας C σοφίαν, ἠρώτων ἰδίᾳ, τίνος χάριν τὸ τοιοῦτον (22) ξένον σχῆμα πεποίηκεν. Ὁ δὲ ὄντως ἰατρός· Δύο τούτων χάριν, φησίν· πρῶτον μὲν ἵν' αὐτὸν ἐξομολογησάμενον διὰ τῆς παρούσης αἰσχύνης, τῆς μελλούσης ἀπαλλάξω, ὅπερ καὶ γέγονεν. Οὐ γὰρ ἀνέστη τοῦ ἐδάφους, ὦ ἀδελφὲ Ἰωάννης, ἄχρις οὗ τῆς πάντων ἀφέσεως τετύχηκε· καὶ μὴ ἀπίστει· τίς γάρ μοι τῶν ἐκεῖσε τυγχανόντων τεθάρρηκεν ἀδελφὸς λέγων· ὅτι, φησὶν, ἐθεώρουν τινὰ φοβερὸν κατέχοντα χάρτην γεγραμμένον, καὶ κάλαμον· καὶ ἅμα, φησὶ, τὴν ἁμαρτίαν ὁ κείμενος ἔλεγε, ταύτην ἐκεῖνος τῷ καλάμῳ ἐχάραττεν, καὶ εἰκότως· *Εἶπα γάρ*, φησὶν· *Ἐξαγορεύσω κατʼ ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.* Δεύτερον δὲ, ἐπειδή τινας κέκτημαι ἀνεξαγόρευτα πταίσματα ἔχοντας, καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐκείνους εἰς ἐξομολόγησιν προτρεπόμενος, ἧς χωρὶς οὐδεὶς ἀφέσεως τεύξεται· καὶ ἕτερα μὲν οὖν πολλὰ ἀξιοθαύμαστα, καὶ ἀξιομνημόνευτα παρὰ τῷ ἀειμνήστῳ ἐκείνῳ ἑώρακα ποιμένι, καὶ ποίμνῃ, ὧν τὰ πλεῖστα ὑμῖν κατάδηλα ποιῆσαι πειράσομαι· ἔμεινα γὰρ παρʼ αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον τὴν αὐτῶν ἀνιχνεύων πολιτείαν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ μεγάλως ἐξιστάμενος, πῶς τε οἱ ἐπίγειοι ἐκεῖνοι τοὺς οὐρανίους ἐμιμοῦντο.

pastorem, et gregem coram spectavi, quorum vobis maximam partem conabor enarrare, moratus sum enim apud illum non brevi tempore, quo omnium illorum vitam, mores et statum investigavi, et præ admiratione prope in stuporem datus sum, quando vidi quo pacto mortales ad immortalium cœlitum vitam et perfectionem eniterentur.

Ἦν μὲν οὖν ἀγάπη παρ' αὐτοῖς δεσμὸς ἄλυτος· A καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, πάσης παῤῥησίας καὶ ἀργολογίας ἀπηλλαγμένη. Ἤσχυν δὲ πρὸ πάντων τοῦτο, τὸ μὴ πλῆξαι ἀδελφοῦ τὴν συνείδησιν ἔν τινι. Εἰ δέ που ἐφάνη τις μισάλληλος, τοῦτον ὁ ποιμὴν ἐν τῷ ἀφοριστικῷ μοναστηρίῳ ὡς κατάκριτον ἐξώριζεν. Ποτὲ δέ τινος τῶν ἀδελφῶν, πρὸς αὐτὸν τὸν πλησίον (23) λοιδορήσαντος, παραυτίκα διωχθῆναι αὐτὸν ὁ πανόσιος προσέταξε, λέγων μὴ συγχωρεῖν εἶναι ἐν τῇ μονῇ ὁρατὸν, καὶ ἀόρατον διάβολον. Εἶδον ἐγὼ παρὰ τοῖς ὁσίοις ἐκείνοις ὀνησιφόρα, καὶ ἀξιάγαστα ὄντως πράγματα· ἀδελφότητά τε κατὰ Κύριον συγγεγενημένην, καὶ συνδεδεμένην, θαυμαστὴν κεκτημένην, καὶ τὴν ἐργασίαν, καὶ τὴν θεωρίαν. Οὕτως γὰρ ἑαυτοὺς τοῖς θείοις ἐξέτριβον, καὶ ἐγύμναζον κατορθώμασιν, ὡς μὴ δεῖσθαι σχεδὸν τῆς τοῦ προ- B εστηκότος ὑπομνήσεως· ἀλλ' ἰδιαιρέτως ἀλλήλους πρὸς τὴν θείαν διυπνίζειν ἐχρήγορσιν. Ἦν γὰρ αὐτοῖς ὡρισμένα τε, καὶ μεμελετημένα, καὶ πεπαγιωμένα ὅσιά τινα, καὶ θεῖα γυμνάσματα. Εἴ ἔδοξε γάρ τινα αὐτῶν ποτε τοῦ προεστῶτος μὴ παρόντος λοιδορίας, ἢ κατακρίσεως, ἢ ὅλως ἀργολογίας ἄρξασθαι, νεύματι αὐτὸν ἀγνώστως ἀδελφός τις ἕτερος ὑπομιμνήσκων λεληθότως κατέπαυεν. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ᾔσθετο ἴσως, βαλὼν λοιπὸν μετάνοιαν ὁ ὑπομνήσας ἀνεχώρει. Ἦν δὲ αὐτοῖς ἄληκτος (εἰ δέοιτο φθέγξασθαι) καὶ ἄπαυστος συλλαλία, ἡ τοῦ θανάτου ἀνάμνησις, καὶ κρίσεως αἰωνίου ἔννοια.

Erat ergo apud illos vinculum charitatis indissolubile, et quod magis admireris remotum ab omni libertate procacioris aut vanioris sermonis. Præ cunctis autem magnopere cavebant, ne alter alterius conscientiam vulneraret, **48** aut ulla in re percelleret. Quod si quis ex illo contubernio aliorum osor deprehenderetur, hunc vero pastor ille in sejunctum ab aliis cœnobium, tanquam reum in exsilium amandabat. Conviciatus erat olim alter alteri, cum extemplo sanctissimus ille præses conviciatorem ejici præcepit, quod negaret par esse ut in cœnobio gemini sint dæmones, spectabilis alter, et alter inaspectablis (hoc est alter diabolus, et alter homo similis diabolo). Spectavi ego apud illos venerandos Patres cum utilia, tum revera admiranda, sodalitatem, inquam, ex mente divina collectam, et inter se charitatis nexu devinctam sane, quod simul admirandam et actionem et contemplationem complecteretur. Adeo enim se rerum divinarum studiis dedebant, exercebantque, uti nullius fere magistri admonitione indigerent, sed ipsi inter se ad virtutem et alacritatem quamdam divinam satis alter alterum excitaret. Erant enim illis certæ quædam, ac definitæ meditatæque et fixæ divinarum exercitationum leges. Nam cum, absente antistite, quispiam vel calumniæ, vel temerarii judicii, vel otiosi sermonis auctor esset, hunc proximus occulta nutus significatione clam de officio admonebat, reprimebatque. Quod si monitus non sentire vel advertere videretur, tum monitor, prostrato ante illum in pœnitentis modum corpore, recedebat. Erat illis (cum loquendum esset) sermocinatio assidua et perpetua de futura morte, deque judicii extremi meditatione.

Οὐ σιωπήσω ὑμῖν φράσαι τοῦ ὀψοποιοῦ τῶν αὐ- C τόθι τὸ παραδοξότατον κατόρθωμα. Ὁρῶν γὰρ αὐτὸν ἀένναον ἐν τῇ διακονίᾳ κεκτημένον τὴν σύννοιαν, καὶ τὸ δάκρυον, ἱκέτευον ἐπαγγεῖλαί μοι, πόθεν τῆς τοιαύτης χάριτος ἠξιώθη. Ὁ δὲ βιασθεὶς παρ' ἐμοῦ ἀπεκρίνατο· Οὐδέποτε, φησὶν, ἀνθρώποις με δουλεύειν ἐννενόηκα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ· καὶ τῆς ἡσυχίας πάσης ἀνάξιον ἑαυτὸν καταδικάσας, αὐτὴν τὴν τοῦ πυρὸς θέαν ὑπόμνησιν τῆς μελλούσης φλογὸς διὰ παντὸς κέκτημαι. Ἄλλου παραδόξου αὐτῶν ἀκουσώμεθα κατορθώματος. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐπ' αὐτῆς τῆς τραπέζης, τῆς νοερᾶς ἐργασίας ἐπαύοντο. Σεσημειωμένῳ δὲ ἤθει τινὶ ἀγνώστῳ, καὶ νεύματι τῆς κατὰ ψυχὴν ἑαυτοὺς προσευχῆς ὑπεμίμνησκον οἱ μακάριοι· οὐκ ἐν τῇ τραπέζῃ δὲ τοῦτο ποιοῦντες μόνον ἐφαίνοντο, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν ἑαυτῶν ἀπάντησίν τε καὶ σύν- D οδον. Εἴ ποτε δὲ παράπτωμά τις αὐτῶν πεποίηκε, πλείστας ἱκεσίας παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἐδέχετο αὐτοῖς περὶ τούτου πρὸς τὸν ποιμένα καταλιπεῖν τὴν φροντίδα, καὶ ἀπολογίαν, καὶ ἐπίπληξιν· ὅθεν ὁ μέγας τὴν τῶν μαθητῶν ἐπιγνοὺς ἐργασίαν, κουφοτέρας λοιπὸν καὶ τὰς ἐπιτιμήσεις παρεῖχεν, ὡς γινώσκων ἀνεύθυνον ὑπάρχειν τὸν ἐπιτιμώμενον· οὐ μέντοι καὶ ἐπεζήτει τὸν κυρίως ἐπιπεσόντα τῷ πταίσματι. Ποῦ

Non possum hic facere quin vobis exponam **49** coci illius loci rarissimam et plane singularem virtutem. Nam cum in culinæ ministerio perpetuo occupatum viderem, et sibi tamen semper præsentem jugique lacrymarum fonte inundatum, rogari ne mihi aperire gravaretur, qua ratione tantam a Deo gratiam impetrasset. Coactus ille mea importunitate respondit : Non homini unquam, sed Deo ministrare visus, omni me, inquit, quiete indignum arbitratus sum, et per contemplationem ignis præsentis assiduam futuri inferorum incendii memoriam excitare consuevi. Aliud horum non minus rarum et inusitatum pietatis exemplum audiamus. Nec, dum ad mensam accumberent, ab cœlestium rerum meditatione animum remittebant. Nam more quodam per occulta signa, et nutus perbeati illi seipsos in animo ad preces revocabant. Neque hoc sub mensam tantum, sed quandocunque sibi mutuo occurrebant, aut alioquin conveniebant. Quod si quis quid offendisset peccassetve, multis illum precibus alii adierunt, rogaruntque uti sibi curam causamque et pœnam relinqueret, quasi apud præsulem satisfacturos pollicebantur. Unde fiebat uti magnus ille cœnobii præses, quod suorum

religiosorum studia non ignoraret, et illum, qui culpam pro altero profitebatur, innocentem esse sciret, multo leviores pœnas pro delictis irrogaret; imo ne quæreret quidem quis esset, qui revera peccasset. Ubi unquam apud illos vel vana instituta colloquia vel jocorum leporumve mentio. Si quis cum altero jurgari cœpisset, alius, qui forte transibat, **50** in pœnitentis modum abjectus iram dissolvit. Quos si injuriarum memores sensisset, congressum illorum et impetum illi, qui proximas ababbate partes administrabat, significavit, et ante solem occasum illos inter se componebat. Quod si duriores medicinam non admitterent, neque reconciliari se paterentur, a mensa tantisper arcebantur, quoad positis odiis amicitiam redintegrarent, aut omnino e contubernio sodalitatis eliminabantur. Erat evro et hæc illorum diligentia laude digna, neque, ut videtur, frustra adhibita, sed ingentem omnibus utilitatem et fructum afferebat. Complures quippe ex illis sanctis viris agendo simul et contemplando valebant, juxtaque consulti, prudentes et humiles habebantur. Percellere poterat quempiam, et illud cœleste apud illos spectaculum. Quippe videre erat viros canitie venerandos, oris majestate suspiciendos ritu infantium ad obsequia præsidis accurrere, ut qui summam in ipsa submissione gloriam collocarent. Spectavi illic viros, qui quinquaginta circiter annos sub *obedientiæ* jugo vixerant, quos percontabar ecquam ex tanto labore consolationem percepissent? Hic alii se ad tantam animi demissionem descendisse memorabant, per quam de cætero bellum omne in omnem vitam repulissent : alii ad eum locum se progresses affirmabant, uti nullam ex convicio, nullam ex quacunque contumelia molestiam aut perturbationem sentirent. Vidi alios ex illo laudatissimorum numero, venerando **51** quodam flore canorum aspersos, et quasi cœlesti vultu refulgentes qui ad summam vitæ innocentiam, sapientissimamque simplicitatem summa voluntatis alacritate, Deique ductu pervenerunt. Quemadmodum enim malus quodammodo duo est; aliud quod videtur, aliud quod est, nec apparet : ita simplex non geminum, sed unum quid est. Nullus aliquis ibi erat seniorum infans, et bis puer, quemadmodum in profano sæculi vulgo reperiuntur, quos deliros senes appellitant : sed omnes, qua habitu quidem externo oris, mites omnino, et suaves, atque hilares, et qui nihil vel in sermone, vel moribus fictum, vel solutum, vel non sincerum præ se ferrent (qua re nihil inter mortales rarius potest reperiri); qua vero animi intus affectu, in Deo et præside suo, tanquam infantes fraude doloque carentes, conquiescebant torvam interim et trucem in dæmones, et vitia aciem mentis intorquentes.

Vita me (venerande antistes, et Deo dilecta sodalitas) citius deficiet, quam possim beatorum illorum virtutes, et mores plane cœlestes enarrando explicare. Sed enim præstat nos librum nostrum explicandis illorum laboribus et sudoribus illustrare, et vos ad rerum cœlestium studium potius, quam nostris præceptis excitare. Quis enim inficias eat, deteriora ab præstantioribus exornari? Illud duntaxat vos oratos velim, ne quid a nobis fictum tradi scribive existimetis. Solet enim abrogata historiæ fides omnem tollere fructum lectionis. Sed ad institutam narrationem redeamus.

ποτε παρ' ἐκείνοις ἐπεπολίτευτο ἀργολογίας, ἢ εὐτραπελίας ὑπόμνησις; Καὶ εἴ πού τις τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμφιβολίας πρὸς τὸν πλησίον ἤρξατο, παριὼν ἕτερος, καὶ μετάνοιαν πεποιηκὼς τὴν ὀργὴν διεσκέδαζεν. Εἰ δὲ μνησικακοῦντας ἤσθετο, τῷ τὰ δεύτερα τοῦ (24) προεστῶτος διέποντι τὴν ὁρμὴν ἀπήγγειλε, καὶ πρὸ τῆς ἡλίου δύσεως διαλλάττεσθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς παρεσκεύαζεν. Εἰ δὲ σκληρυνόμενοι ἐσκληρύνοντο, ἢ μὴ μεταλαμβάνειν τροφῆς ἄχρι τῆς διαλλαγῆς ἐπετιμῶντο· ἢ τῆς μονῆς ἐξεβάλλοντο. Ἦν δὲ ἡ ἀξιέπαινος καὶ αὕτη ἀκρίβεια παρ' αὐτοῖς οὐ [C. A. οὐχ ἁπλῶς οὕτως, καὶ ὡς ἔτυχεν] μάτην ἐπιτελουμένη· ἀλλά γε τὸν καρπὸν πολὺν ποιοῦσα καὶ δηλοῦσα. Πολλοὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς τοῖς ὁσίοις ἀνεδείχθησαν πρακτικοί τε καὶ διορατικοὶ, διακριτικοί τε καὶ ταπεινόφρονες. Καὶ ἦν ἰδεῖν φοβερὸν ἐπ' ἐκείνοις, καὶ ἀγγελοπρεπὲς θέαμα· πολιὰς αἰδεσίμους, καὶ ἱεροπρεπεῖς δίκην νηπίων τῇ ὑπακοῇ ἐπιτρέχοντας, καὶ καύχημα μέγιστον κεκτημένους τὴν ἑαυτῶν ταπείνωσιν. Εὐρακα ἐκεῖσε ἄνδρας περὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη ἐν τῇ ὑπακοῇ ἔχοντας, οὓς ἱκέτευον μαθεῖν, τίνα ἐκ τοῦ τοσούτου κόπου παραμυθίαν προσελάβοντο· ὧν οἱ μὲν εἰς ἄβυσσον ταπεινοφροσύνης κατηντηκέναι λοιπὸν ἑαυτοὺς ἔφασκον, δι' ἧς πάντα πόλεμον εἰς αἰῶνα διακρούονται· ἕτεροι δὲ τελείαν ἀναισθησίαν, καὶ ἀπόνοιαν ἐν λοιδορίαις, καὶ ὕβρεσι λοιπὸν ἔχειν ἔλεγον. Εὐρακα ἑτέρους τῶν ἀειμνήστων ἐκείνων σὺν τῇ πολιᾷ τῇ ἀγγελοειδεῖ εἰς βαθυτάτην ἀκακίαν, καὶ ἁπλότητα σεσοφισμένην, καὶ ἐκουσιόγνωμον, καὶ θεοκατόρθωτον ἐληλακότας. Ὥσπερ γὰρ ὁ πονηρὸς δύο ἐστὶν, ἄλλο τὸ φαινόμενον, καὶ ἄλλο τὸ κρυπτόμενον· οὕτως ὁ ἁπλοῦς, οὐ διπλοῦς, ἀλλ' ἕν τί ἐστιν· οὐκ ἄλογός τις ὤν, καὶ ἄσοφος κατὰ τοὺς ἐν κόσμῳ γηραιοὺς, οὓς καὶ λελησμονηκότας φιλοῦσι καλεῖν· ἀλλ' ἔξωθεν μὲν, ἠπίους ὅλους, προσηνεῖς, φαιδροὺς, ἄπλαστον ἔχοντας, καὶ ἀνεπιτήδευτον, καὶ ἀνόθευτον, καὶ τὸν λόγον, καὶ τὸ ἦθος, πρᾶγμα οὐκ ἐν πολλοῖς εὑρισκόμενον· ἔσωθεν δὲ τῇ ψυχῇ τὸν Θεὸν αὐτὸν, καὶ τὸν προεστῶτα ὡς ἀκέραια νήπια ἀναπνέοντας· καὶ ἱταμὸν, καὶ στερέμνιον τὸ τοῦ νοὸς ὄμμα πρὸς τοὺς δαίμονας, καὶ τὰ πάθη κεκτημένους.

Ἐπιλείψει με, ὦ ἱερὰ χορυφὴ, καὶ θεοφιλὴς συνάθροισις, ὁ τῆς ζωῆς μου χρόνος, τὴν ἐκείνων τῶν μακαρίων διηγούμενον ἀρετὴν, καὶ οὐρανομίμητον βίωσιν· ἀλλ' ὅμως ἄμεινον ἐκ τῶν ἐκείνοις πεπονημένων ἱδρώτων τὸν ἡμέτερον ἐγκαλλωπίσαί πως ἡμᾶς λόγον, καὶ εἰς ζῆλον θεοφιλῆ διεγεῖραι· ἢ ἐξ οἰκείων παραινέσεων. Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος κατακοσμεῖται. Ἐκεῖνο δὲ ἐρωτῶ, μηδὲν ἡμᾶς πεπλανημένον γράφειν ὑπονοῆσαι· ἔθος γὰρ τῇ ἀπιστίᾳ τὴν ὠφέλειαν λυμαίνεσθαι. Πάλιν δὲ τῶν προειρημένων ἐχώμεθα.

Τις ἀνὴρ Ἰσίδωρος τοὔνομα ἐξ ἀρχοντικῆς ἀξίας Ἀλεξάνδρου τῆς πόλεως ἐν τῷ εἰρημένῳ κοινοβίῳ, πρὸ τούτων τῶν χρόνων ἀπετάξατο, ὃν κἀγὼ ἐκεῖσε ἔτι κατέλαβον. Τοῦτον δεξάμενος ὁ πανόσιος ἐκεῖνος ποιμὴν κακεντρεχῆ πάνυ, καὶ ὠμὸν, δεινόν τε, καὶ ἀγέρωχον (25) θεασάμενος, σοφίζεται ὁ πάνσοφος δαιμόνων (26) πανουργίαν δι' ἀνθρωπίνης ἐπινοίας, καί φησι πρὸς τὸν Ἰσίδωρον· Εἰ ἄρα τὸν τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν ἆραι (27) προήρησας, ὑπακοήν σε (28) ἀσκεῖν πρὸ πάντων βούλομαι. Ὁ δέ φησιν· Ὡς σίδηρος χαλκεῖ, οὕτως, ἁγιώτατε, ὑποτάσσεσθαι ἑαυτὸν δέδωκα. Ὁ δὲ μέγας καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ παραδείγματι θεραπευθεὶς, δίδωσιν εὐθέως τὸ γυμνάσιον τῷ σιδηρῷ Ἰσιδώρῳ καί φησιν· Βούλομαί σε, ὦ ἀδελφὲ, τῇ φύσει (a), ἐν τῷ πυλῶνι τῆς μονῆς παρίστασθαι· καὶ πάσῃ ψυχῇ εἰσιούσῃ τε, καὶ ἐξιούσῃ ποιεῖν γονυκλισίαν λέγοντα· Εὖξαι ὑπερ ἐμοῦ, πάτερ, ὅτι ἐπιληπτικός εἰμι (29). Ὑπήκουσε δὲ οὗτος [οὕτως], ὡς ἄγγελος Κυρίῳ. Ἑπταετίαν δὲ αὐτοῦ ἐκεῖσε πεποιηκότος, καὶ εἰς βαθυτάτην ταπείνωσιν, καὶ κατάνυξιν ἐλημακότος, ἐβουλήθη ὁ ἀοίδιμος μετὰ τὴν (30) νομικὴν ἑπταετίαν, καὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀνείκαστον ὑπομονὴν, τοῦτον, ὡς ὑπεράξιον, τοῖς ἀδελφοῖς συναριθμῆσαι, καὶ χειροτονίας ἀξιῶσαι. Ὁ δὲ πλείστας καὶ δι' ἑτέρων, καὶ δι' ἐμοῦ τοῦ ἀσθενοῦς ἱκεσίας πεποίηκε τῷ ποιμένι, ἐκεῖσε αὐτὸν ὡσαύτως διάγοντα τελειῶσαι τὸν δρόμον, αἰνιξάμενος, καὶ ἀμυδρῶς πως τῷ λόγῳ τὸ τέλος, καὶ τὴν αὐτοῦ κλῆσιν πλησιάζουσαν, ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἑάσαντος γὰρ αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ τάξει τοῦ διδασκάλου, μετὰ δεκάτην ἡμέραν πρὸς Κύριον δι' ἀδόξιας ἐνδόξως ἐξεδήμησε, τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ κοιμήσεως, καὶ τὸν θυρωρὸν τῆς μονῆς πρὸς Κύριον προσλαβόμενος. Ἦν γὰρ αὐτῷ εἰρηκὼς ὁ μακάριος, ὅτιπερ, Ἐὰν τύχω παῤῥησίας πρὸς Κύριον, ἀχώριστός μου γενήσῃ κἀκεῖ διὰ τάχος. Ὅπερ καὶ γέγονεν, εἰς μεγίστην πληροφορίαν τῆς ἀκαταισχύντου αὐτοῦ ὑπακοῆς, καὶ ταπεινώσεως θεομιμήτου. Ἠρώτησα ἔτι περιόντα τὸν μέγαν τοῦτον Ἰσίδωρον, ποίαν ἐργασίαν αὐτοῦ ὁ νοῦς ἐν τῷ πυλῶνι διάγοντος ἐκέκτητο. Καὶ οὐκ ἔκρυψεν ὠφελῆσαί με θέλων ὁ ἀείμνηστος. (31) Ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ τοῦτο," φησὶν, ἐλογιζόμην, ὅτιπερ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν μου ἐπράθην. Ὅθεν καὶ μετὰ (32) πικρίας πάσης, καὶ βίας, καὶ αἵματος τὴν μετάνοιαν ἔβαλλον. Ἐνιαυτοῦ δὲ πληρωθέντος ἀλύπως λοιπὸν διεκείμην τὴν χαρᾶν, μισθὸν παρ' (33) αὐτοῦ Θεοῦ ὑπομονῆς προσδεχόμενος. Περαιωθέντος δὲ ἑτέρου ἑνὸς χρόνου, ἀνάξιον ἑαυτὸν λοιπὸν ἐλογιζόμην σὺν αἰσθήσει καρδίας, καὶ τῆς ἐν τῇ μονῇ διατριβῆς, καὶ τῆς τῶν Πατέρων θέας, καὶ συντυχίας, καὶ τῆς τῶν μυστηρίων μεταλήψεως, καὶ τῆς ἐν προσώπῳ τινὸς θεωρίας. Κάτω δὲ νεύων τῷ ὄμματι, καὶ κατωτέρω ῥρονήματι τοὺς εἰσιόντας καὶ ἐξιόντας εἰλικρινῶς ὁσιὸν ὑπὲρ εὐχῆς ἱκέτευον.

(a) Τῇ φύσει, inquit scholiastes, ἀντὶ τοῦ ὄντως, καὶ ὡς ἀληθῶς, quod omisit Camaldulensis, miratus quid sibi vellet τὸ τῇ φύσει.

(b) Nescio quamobrem Camaldulensis exponat τὸ, ἐπιληπτικὸς peccatorem. Cæterum valet etiam a

Civis Alexandrinus erat (Isidorum dixere), **52** vir honestus, et gestis magistratibus clarus, qui superioribus annis rebus humanis nuntium remiserat, et se in id cœnobium, de quo supra mentionem labui, contulerat, quemque ego ibidem adhuc offendi. Hunc cum sanctissimus ille cœnobii præses exercitati ad malitiam ingenii, trucemque, et truculentum, insolentemque, et titulis honorum tumentem animadverteret, sapientissimus pater improbans dæmonum artes humano consilio elusit et elisit, Isidorum ita allocutus: Si penitus animo tuo sedet jugum Christi tollere, præ cunctis volo ut obedientiam exerceas. Ut ferrum, inquit Isidorus, fabro ferrario, sic ego me tibi, pater sanctissime, tractandum subjeci. Hoc illius responso magnus antistes firmatus, statim Isidorum admovit incudi, et: Placet, inquit, sincerissime frater, uti stes in aditu monasterii, et cuivis intranti et exeunti supplex posito genu accidas, dicasque: Ora pro me, pater, quia epilepticus sum (b). Paruit Isidorus suo præsidi, non secus atque angelus Deo. Ergo exacto ad portam septennio, cum ad altissimam animi demissionem, et intimum sensum pœnitentiæ pervenisset, visum est laudatissimo patri Isidorum, post septem annos legitimæ servitutis, et inexplicabilem tolerantiam, dignissimum jam contubernio religiosorum fratrum adjungere, et sacris etiam ordinibus initiare. Hic vero Isidorus cum per alios, tum per meipsum miserum, plurimas ad suum pastorem preces allegavit, uti bona ipsius venia sibi liceret in eodem loco ad januam perseverare, **53** et curriculum vitæ absolvere, innuendo subobscure iis verbis, jam finem certaminis appetere, et in proximo esse ut e vita evocetur: quemadmodum et mox docuit eventus. Nam cum illum magister in sua statione vitæ reliquisset, decimo post die per gloriæ contemptum ad gloriam grassatus, ad Dominum emigravit. Post septimum inde a morte diem, custodem januæ secum assumpsit, quod illi beatus ante denuntiasset: Si quid, inquit, mihi fiduciæ fuerit erga Dominum, intra breve tempus ibi nunquam a me separandus, apparebis. Quod ita ad testificandum ejus, quam nunquam erubuit, perfectam obedientiam, et, qua Deum imitatus est, humilitatem, evenit. Percontatus sum ego præclarum hunc Isidorum, cum adhuc superstes esset, quas animus illius, quando ad portam degebat, cogitationes volverit. Neque mihi clam id habuit laudatissimus ille (athleta) quod id ad salutem et utilitatem meam pertinere arbitraretur. Primum, inquit, perinde mecum actum existimavi, ac si pro peccatis meis vemalo genio arreptum, et dignum reprehensione, quo reor Camaldulensis respexit. quod omnis qui peccat reprehensione dignus est. Proprie ἐπιληψία, est morbus caducus.

nundatus essem. Unde cum summa animi acerbitate, vi doloris, et sanguine, imperium obedientiæ et pœnitentiæ (me ad singulos abjiciendo) exhausi. In hoc statu cum annum transegissem, deinceps sine animi molestia vixi, quod patientiæ meæ præmium a Deo exspectarem speraremque. Vertente vero jam altero anno, me ex animi sententia indignum judicavi, qui in hoc loco et cœnobio versarer, qui Patres intuerer, illorum alloquio fruerer aut dignarer, sanctorum sacramentorum **54** particeps fierem, aut a quoquam aspicerer. Itaque dejectis humi oculis, et multo magis animo, ingredientes egredientesque sincere, uti pro me Deum deprecarentur, rogitabam.

Assidente me aliquando in mensa magno illi præsidi, admovit ille sacrum os suum auriculæ meæ; et : Vin' inquit, ostendam tibi in ultima canitie, et senecta ætate divinum sensum et mentem? Annuente me, et vero obsecrante, evocat justus ille antistes ex altera mensa Laurentium quemdam, quadragesimum octavum annum inter religiosos agentem, et honore sacerdotii proximum a primo. Venienti ergo et ad genua præsidis accidenti bene precatus quidem est de more abbas, sed assurgentem nullo verbo affatus, reliquit jejunum mensæ assistere; erat enim initium prandii : adeo ut bene longam horam, imo prope duas astaret, et ego ipse verecundatus non auderem os servi Dei respicere. Octogesimum quippe agebat annum, totusque incanuerat. Cum ergo tota mensa absque responso tacitus perstitisset, surgentibus nobis, ab sancto antistite missus est ad magnum illum, de quo modo memineram, Isidorum, jussusque versum primum tricesimi noni psalmi pronuntiare : *Exspectans exspectavi Dominum*. Non neglexi ego velut improbissimus occasionem pertentandi senis. Ergo quærente me, ecquid dum assisteret mensæ, animo tractarit cogitaritve : Christi, inquit, personam antistiti meo assignans, non ab homine, sed plane ab ipso Deo mihi præcepta edi cogitavi. Proinde, mi pater **55** Joannes, non ad mensam discumbentium hominum, sed ad numinis aram astare mihi visus comprecabar, neque ulla cogitatione sinistra aut prava adversus pastorem meum, pro mea in illum fide, et charitate, pulsatus sum. *Charitas* enim, ut quidam dixit, *non cogitat malum*[42]. Quin et illud cognosce, Pater, nullum amplius aditum esse hosti generis humani ad eum qui se totum (sanctæ) simplicitati, et innocentiæ voluntariæ, seu bonitati emanciparit. Et profecto justus Deus, qualis erat humani gregis ille custos, et per opem divinam servator, talem ipsi misit œconomum, et rei familiaris administrum. Erat enim sobrius et prudens, ut si quis alius, mitis, et mansuetus, ut nemo fere alius. In hunc ergo ad aliorum documentum et salutem, magnus ille Pater gratis omnino in speciem, tamen sane graviter invectus, jussit ab ecclesia importune ejici. Ego cum illum extra omnem culpam, cujus arguebatur, probe nossem, cœpi seorsim apud antistitem pro œconomo defensionem instituere. Tum sapiens ille : Haud, inquit, ignoro,

[42] I Cor. XIII, 5.

Ἐν τῇ τραπέζῃ ποτὲ συγκαθημένῳ μοι τῷ μεγάλῳ ἐπιστάτῃ, πρὸς τὸ ἐμὸν οὖς κεκλικὼς τὸ ἅγιον αὐτοῦ στόμα φησί. Βούλει σοι δείξω ἐν πολιᾷ βαθυτάτῃ θεῖκὸν φρόνημα; Ἐμοῦ δὲ ἱκετεύσαντος, ὁ δίκαιος ἐκ τῆς δευτέρας τραπέζης Λαυρέντιον τοῦνομα περὶ τὰ τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἔτη ἐν τῇ μονῇ ἔχοντα, καὶ δεύτερον τοῦ ἱερατείου πρεσβύτερον ὑπάρχοντα. Ἐλθόντα οὖν, καὶ βαλόντα τῷ ἡγουμένῳ γονυκλισίαν, εὐλογεῖται μὲν παρ' αὐτοῦ· ἀναστάντι δὲ οὐδὲν τὸ σύνολον εἰρηκεν· ἀλλ' εἴασεν αὐτὸν πρὸ τῆς τραπέζης ἑστῶτα, καὶ μὴ ἐσθίοντα· ἦν δὲ τοῦ ἀρίστου ἡ εἴσοδος· ὥστε ποιῆσαι περὶ ὥραν μεγάλην, ἢ καὶ δύο ἱστάμενον· ὡς ἐμὲ λοιπὸν αἰδεῖσθαι κἂν εἰς πρόσωπον τοῦ ἐργάτου ἀτενίσαι. Ἦν γὰρ ὀλοπόλιος, ὀγδοηκοστὸν ἄγων χρόνον. Ἀναποκρίτου τε ἄχρι τῆς πληρώσεως τῆς ἑστιάσεως μείνοντος· ἀναστάντων ἡμῶν πέμπεται ὑπὸ τοῦ ὁσίου εἰπεῖν τῷ προμνημονευθέντι μεγάλῳ Ἰσιδώρῳ τὴν τοῦ τριακοστοῦ ἐννάτου ψαλμοῦ ἀρχήν. Οὐ παρεῖδον δὲ ἐγὼ ὡς πονηρότατος τὸν γέροντα πειρᾶσαι· ἐρωτήσαντος δέ μου αὐτὸν τί ἄρα παριστάμενος τῇ τραπέζῃ ἐλογίζετο· Τοῦ Χριστοῦ, ἔφη, τὴν εἰκόνα τῷ ποιμένι περιθέμενος, οὐδ' ὅλως ποτὲ ἐξ αὐτοῦ ἐπιτάσσεσθαι λελόγισμαι, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. Ὅθεν, πάτερ Ἰωάννη, οὐχ ὡς ἐνώπιον τραπέζης ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς ἐνώπιον θυσιαστηρίου Θεοῦ, καὶ Θεῷ ἱστάμην προσευχόμενος· οὐδ' ὅλως ἔννοιάν τινα πρὸς τὸν ποιμένα πονηρὰν λογισάμενος, ἐκ τῆς πρὸς αὐτόν μου πίστεως καὶ ἀγάπης. Εἴρηκε γάρ τις, ὅτι Ἡ *ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν*. Πλὴν κακεῖνο γίνωσκε, Πάτερ· ὅτι ἐπάν τις εἰς ἁπλότητα καὶ ἐξουσίαν ἀκακίαν ἐκδῷ, οὐκ ἔτι ἐκεῖ ὁ πονηρὸς χώραν ἢ ὥραν ἀναλαμβάνει. Κύριος ὁ δίκαιος, σῖος καὶ ἦν ὁ τῶν λογικῶν θρεμμάτων σωτὴρ διὰ τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνος, τοιοῦτον αὐτῷ καὶ οἰκονομοῦντα τὰ τὴν μονὴν ἄλλον πέπομφε· ἦν γὰρ σώφρων εἰ καί τις ἄλλος, πρᾶος, ὡς πάνυ ὀλίγοι. Τούτῳ πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν ὠφέλειαν ἐπηνέχθη ὁ γέρων ὁ μέγας εἰκῇ ἐπὶ τοῦ Κυριακοῦ διωχθῆναι αὐτὸν κελεύσας ἀκαίρως. Ἐγὼ δὲ ἐγνωκὼς ἄμεμπτον αὐτὸν εἶναι ἐφ' ᾧ ἐγκλήματι πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν ὁ ποιμήν, κατ' ἰδίαν ὑπὲρ τοῦ οἰκονόμου ἀπολογίαν ἐποιούμην πρὸς τὸν μέγαν. Ὁ δὲ σοφός φησι· Καί γε (κἀγώ) ἔγνωκα, πάτερ, ἀλλ' ὥσπερ οὐ δίκαιον, ἀλλ' ἐλεεινὸν ἐκλιμώττοντος νηπίου τὸν ἄρτον ἐκ στόματος ἁφαρπάσαι· οὕτως καὶ ἑαυτὸν, καὶ τὸν ἐργάτην ὁ ψυχῶν προεστηκὼς, μὴ (βλάπτει *sed* ζημιοῖ) (54) προξενῶν αὐτῷ στεφάνους, ὅσους καὶ γινώσκει αὐτὸν ὑπομένειν, κατὰ πᾶσαν ὥραν· εἴτε δι' ὕβρεων, εἴτε δι' ἀτιμιῶν, δι' ἐξου-

δενώσεως, δι ἐμπαιγμῶν· τρία γὰρ μέγιστα ἀδικεῖται· πρῶτον μὲν στερούμενος αὐτὸς τοῦ ἐκ τῆς ἐπιτιμήσεως μισθοῦ· δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ἄλλους ὠφελεῖν ἐκ τῆς ἑτέρου ἀρετῆς δυνάμενος, οὐκ ἐποίησε· τρίτον, ὃ καὶ βαρύτατον, ὅτι πολλάκις καὶ αὐτοὶ οἱ δεχοῦντες φερέπονοι, καὶ ὑπομονητικοὶ ὑπάρχειν, ἐπὶ χρόνον ἀμεληθέντες, καὶ ὡς δῆθεν ἐνάρετοι, λοιπὸν ὑπὸ τοῦ προεστῶτος μὴ ἐλεγχόμενοι, ἢ ὀνειδιζόμενοι, τῆς προσούσης αὐτοῖς πραότητος, καὶ ὑπομονῆς ἐστερήθησαν. Κἂν γὰρ καλὴ καὶ καρποφόρος καὶ πίων ἐστὶν ἡ γῆ, ἀλλ' οἶδεν λεῖψις ὕδατος ἀτιμίας ὑλομανοῦσαν αὐτὴν ποιεῖν, καὶ ἀκάνθας τύφου, καὶ πορνείας, καὶ ἀφοβίας ἐν αὐτῇ βλαστῆσαι. Τοῦτο γινώσκων ὁ μέγας ἐκεῖνος Ἀπόστολος τῷ Τιμοθέῳ ἐπέστελλεν· *Ἐπίστηθι· ἐπανέχθητι· ἔπιπλῆξον αὐτοὺς εὐκαίρως, ἀκαίρως.* Ἐμοῦ δὲ πρὸς τὸν ὁδηγὸν ὄντως ἐκεῖνον ἀντιφιλονεικοῦντος, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς προβαλλομένου, καὶ ὡς πολλοὶ ἴσως ἐκ τῆς εἰκῆ, τάχα δὲ καὶ οὐκ εἰκῇ ἐπιπλήξεως τῆς ποίμνης ἀποῤῥήγνυνται· πάλιν ὁ τῆς σοφίας οἶκος ἔλεγε· Ψυχὴ δεθεῖσα διὰ Χριστὸν ἀγάπῃ ποιμένος, καὶ πίστει, μέχρις αἵματος οὐκ ἀφίσταται· μάλιστα εἰ καὶ εὐεργετηθεῖσα ἐπὶ μώλωψί ποτε τυγχάνει παρ' αὐτοῦ· μνημονεύουσα τοῦ φάσκοντος· *Οὔτε Ἄγγελοι, οὔτε Ἀρχαί, οὔτε Δυνάμεις, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα χωρίσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ δεδύνηται.* Ἡ δὲ μὴ οὕτως δεθεῖσα, καὶ παγεῖσα, καὶ κολληθεῖσα, θαυμάζω, εἰ οὐκ εἰκῇ τὴν ἐν τῷ τόπῳ διατριβὴν διαπεραίνει, ἐπιπλάστῳ, καὶ ἠπατημένῃ ὑποταγῇ συνημμένη· οὐκ ἔψευστα: δὲ ἑαυτὸν ἀληθῶς ὁ μέγας· ἀλλὰ καὶ κεκράτηκε, καὶ ὡδήγηκε, καὶ τετελείωκε, καὶ προσενήνοχε Χριστῷ ἄμωμα θύματα. Ἀκούσωμεν σοφίαν Θεοῦ, καὶ θαυμάσωμεν ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν εὑρημένην.

A pater, innocentem essse; sed quemadmodum æquum non est, sed dolendum, si ab esurientis ore infantis panem deripias: ita nocet et sibi ipsi præses, et subjecto, qui illi non semper augendæ coronæ (quantum quidem illum sustinere posse cognoscit), sive irrogandis contumeliis, sive ignominiis afferendis, seu contemnendo illo, seu illudendo occasionem præbet. Tribus quippe modis maximopere læditur; primum quod præmio **56** ex reprehensionis patientia privetur; deinde quod cum antistes per illius virtutem aliis prodesse potuerit, id facere neglexerit; postremo quod omnium est gravissimum, usu venire sæpe solet, ut iis qui olim videbantur laborum et contumeliarum patientissimi, si aliquandiu non exercentur, et tanquam perfecti ab rectore non vituperentur, aut conviciis exagitentur; mansuetudine solita, consuetaque patientia destituantur. Quamvis enim subinde gleba terræ sit bona, fertilis et præpinguis, deficiente tamen humoris contumeliarum irrigatione, solet silvescere, et in vepreta superbiæ, luxuriæ, noxiæque (pulso timore numinis)securitatis degenerare. Id quod probe novit magnus ille Apostolus, dum scribit Timotheo: *Insta, invehere, increpa illos opportune et importune* [43]. Me vero contra præclarum illum ductorem animarum nitente, causanteque nostræ generis humani naturæ imbecillitatem, quod multi fortasse ex hac seu æqua, seu iniqua objurgatione ab grege evellantur; rursum ille thesaurus sapientiæ: anima, inquit, pastori suo vinculo charitatis, et fidei Christi nomine devincta ne si sanguis quidem profundendus sit, avellitur, præsertim olim a peccatorum vulneribus ab ipso curata, memor nempe illius qui dixit: *Neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque creatura ulla nos potuit a Christi charitate separare* [44]. Quod si anima hunc in modum affecta, vel astricta, vel agglutinata suo præsidi non est, equidem demiror quid frustra hoc in loco ficto, **57** coactoque obedientiæ imperio detenta moretur. Nec sane falsus animi est præclarus ille antistes, sed evicit et deduxit, et perfecit, et immaculatas Christo hostias consecravit. Audiamus, obsecro, sapientiam Dei in vasis fictilibus inventam, et obstupescamus.

B

C

Ἀγάμενος (35) ἐγὼ ἐκεῖσε παρὼν τήν τινων τῶν νεοπαγῶν πίστιν, καὶ ὑπομονὴν, καὶ ἀδάμαστον καρτερίαν ἐπὶ ταῖς τοῦ προεστῶτος, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν ὑποβεβηκότων· ἡρώτων, οἰκοδομῆς χάριν, τινὰ τῶν ἀδελφῶν πέντε καὶ δέκα ἔτη ἐν τῇ μονῇ ἔχοντα, ὀνόματι Ἀββάκυρον, ὃν καὶ μάλιστα ὑπὸ πάντων σχεδὸν ἀδικούμενον, ἔσθ' ὅτε καθ' ἡμέραν, τῆς τραπέζης ἐκ τῶν ὑπηρετῶν διωκόμενον ἔβλεπον· ἦν γὰρ ἐκ φύσεως μικρὸν πάνυ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀκράτητος ἀδελφός. Καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Ἀδελφὲ Ἀββάκυρε, διὰ τί τῆς τραπέζης καθ' ἡμέραν ἐλαυνόμενόν σε θεωρῶ, καὶ ἄδειπνον πολλάκις κοιμώμενον; Καί φησι· Πίστευσόν μοι, πάτερ, ὅτι (36) δοκιμάζουσί με οἱ πατέρες μου, ἐὰν ποιῶ μοναχὸν, ἐπεὶ οὐκ ἐν ἀληθείᾳ τοῦτο ποιοῦσι· κἀγὼ λοιπὸν γινώσκων τὸν σκοπὸν τοῦ μεγάλου, καὶ αὐτῶν, ὑπομένω πάντα ἀβαρῶς. Καὶ ἰδοὺ δεκαπέντε ἔτη ἔχων τοῦτο

Admiratus ego præsens ibi quorumdam tironum fidem, patientiam, et inexpugnabilem in objurgationibus, ignominiis, et quandoque etiam injuriis sui præsidis perferendis tolerantiam, nec præsidis tantum, sed longe hoc inferiorum, quærebam, exempli causa, ex quodam de numero fratrum (qui totos jam quindecim annos in cœnobio traduxerat, cui Abbacyro nomen, quem potissimum ab omnibus passim exagitari, et prope quotidie ab ipsa mensa per ministros propelli videbam (erat enim linguæ natura aliquantulum intemperantioris), hunc ergo affatus, quid est, inquam, Abbacyre frater, quod te quotidie a cœna rejici videam, et incœnatum ad somnum proficisci? Qua, crede mihi, Pater, inquit, mei Patres explorant animum meum, an sim aptus ad vitam inter monachos degendam. Neque enim serio me affligunt, sed tentant duntaxat. Quam ego

D

[43] II Tim. IV, 2. [44] Rom. VIII, 39.

mentem magni præsulis nostri, et aliorum Patrum cum probe perspectam habeam, omnia æquo animo sustineo. Et ecce quintumdecimum jam annum hoc mecum recognosco, quemadmodum mihi in religionis ingressu Patres testati sunt, consuesse illos ad tricesimum usque annum suos tirones rebus humanis abdicatos in tirocinio exercere, et constantiam tentare. Et merito hoc, pater **58** Joannes, sine examine quippe seu igne aurum non politur et perficitur. Hic ergo generosus Abbacyrus biennio postquam adveneram, excessit e vita, Patres jamjam vita abiturus intermorituris vocibus allocutus : Grates, inquit, grates Domino, et vobis, a quibus salutis meæ causa ab dæmonum insultibus decem ecce et septem annos liber fui. Hunc æquissimus illorum antistes, tanquam confessorem cum sanctis illic sitis Patribus mortuum collocari jussit.

A λογιζόμενος, καθώς μοι καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ ἐμῇ εἰσόδῳ ἔφησαν· ὅτι ἄχρι τῆς τριακονταετίας δοκιμάζουσι (37) τοὺς ἀποτασσομένους· καὶ δικαίως, πάτερ Ἰωάννη· χωρὶς γὰρ δοκιμῆς ὁ χρυσὸς οὐ τελειοῦται. Ἐπιμείνας οὖν ὁ γενναῖος οὗτος Ἀββάκυρος μετὰ τὴν ἐμὴν ἄφιξιν τῷ μοναστηρίῳ διετῆ χρόνον, πρὸς Κύριον ἀπεδήμησε, τοῦτο εἰπὼν τοῖς πατράσιν ἐν τῷ μέλλειν ἐκλείπειν· « Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ὑμῖν, ὅτι διὰ τὸ πειράζεσθαι εἰς σωτηρίαν μου ἐξ ὑμῶν, ἔμεινα ἐκ δαιμόνων ἀπείραστος ἰδοὺ δεκαεπτὰ ἔτη. Ὃν καὶ ὡς ὁμολογητὴν μετὰ τῶν ἐκεῖσε κατακειμένων ἁγίων ἀξίως ὁ δικαιοκριτὴς ποιμὴν κατατεθῆναι ἐκέλευσεν.

Omnino offendam æmulos virtutis cultores, si memoriæ eorum subduxero Macedonii, primi illic inter diaconos præclarum facinus et certamen. Hic ergo in paucis Deo charus, appetente trium regum celebritate (quam Græci Theophaniorum festum appellant), petit a præside suo biduo ante, potestatem domesticorum negotiorum causa Alexandriam proficiscendi, pollicitus se propter sequentem diem festum, et præparationem mature rediturum. Sed enim hostis bonorum cacodæmon archidiacono a cœnobiarcha dimisso impedimentum objecit quo minus ad solemnia Theophaniorum et præscriptum diem adesset. Uno igitur die serius adventantem cœnobii moderator honore ministerii sui et officii exutum in ordinem tironum redegit, quam ille patientiæ minister et tolerantiæ archidiaconus, Patris sententiam et pœnam tam pacate placideque suscepit, ac si alteri, non ipsis, inflicta esset. Cum ergo quadraginta dies inter novitios **59** egisset, restituit illum præfectus monasterii suo loco et honori : sed archidiaconus mox sequenti die deprecatus suum præsidem, petiit ab eo, uti sibi in suscepta pœna, et loco, ignominiaque inter tirones porro vivere, et perseverare liceret : admisisse se Alex- -iæ (a) facinus inexpiabile, nullaque venia dignum. Et quamvis sanctus Pater haud ignoraret illum, id tantum studio submissionis, non ex vero dicere, cessit tamen præclari Dei famuli desiderio. Spectasses igitur in infima tironum statione, et ordine venerandam archidiaconi canitiem stantem, et omnium preces ex animo pro se expetentem : Quoniam cecidi, inquit, in scelus et stuprum inobedientiæ. Mihi vero ex postremis uni magnus ille Macedonius affirmavit causam fuisse, cur ad illam abjectionem et humilitatem vitæ sponte animi properarit : Quod, inquit, nunquam antea tantam sub religiosi belli mole facilitatem senserim, nec tantam luminis divini in me suavitatem et dulcedinem animadverterim. Angelorum, inquit, est

B Ἀδικῶ πάντας [πάντως] τοὺς ζηλωτὰς τῶν καλῶν, εἴπερ σιωπῆς μνήματι θάψω τὸ Μακεδονίου τοῦ πρώτου τῶν ἐκεῖσε διακόνων κατόρθωμα καὶ ἆθλον· οὗτος ὁ μεμελημένος Κυρίῳ ποτὲ τῆς τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἑορτῆς καταλαβούσης, λιπαρεῖ τὸν ποιμένα, πρὸ δύο ἡμερῶν ἐν τῇ πόλει Ἀλεξανδρείᾳ εἰσελθεῖν οἰκείας χρείας χάριν τινός, ὑποσχόμενος μέντοι θᾶττον ἐξέρχεσθαι τῆς πόλεως, διὰ τὴν τῆς ἑορτῆς ἀκουλούθιάν τε καὶ ἑτοιμασίαν. Ὁ οὖν μισόκαλος διάβολος ἐμπόδιον πεποιηκὼς τῷ ἀρχιδιακόνῳ πεποίηκεν αὐτὸν ἀπολυθέντα τοῦ ἡγουμένου, μὴ καταλαβεῖν τῇ ἁγίᾳ ἑορτῇ ἐν τῇ μονῇ κατὰ τὸν ὄρον, ὃν ἦν ἐκ τοῦ προεστῶτος κομισάμενος (38). Μεθ' ἡμέραν οὖν καταλαβόντα, ἀφορίζει ὁ ποιμὴν τῆς διακονίας, καὶ ἐν τῷ ἐσχάτων ἀρχαρίων κατατάττει χώρᾳ· δέχεται ὁ καλὸς τῆς (39) ὑπομονῆς διάκονος καὶ τῆς χαρτερίας ἀρχιδιάκονος, τὸν τοῦ Πατρὸς ὅρον, καὶ ἀλύπως οὕτως, ὡς ἑτέρου ἐπιτιμηθέντος, καὶ οὐκ αὐτοῦ· πεποιηκότα τοίνυν αὐτὸν ἐν τῇ τοιαύτῃ τάξει τεσσαράκοντα ἡμέρας, πάλιν ἐπὶ τὸν ἴδιον βαθμὸν ἀνήγαγε ὁ σοφός· καὶ δὴ μετὰ μίαν ἡμέραν δυσωπεῖται ὑπὸ τοῦ ἀρχιδιακόνου πάλιν ἐν τῇ ἐπιτιμίᾳ, καὶ τῇ πρώην ἀτιμίᾳ καταστῆναι, φήσας αὐτῷ, ὅτι περὶ ἀσυγχώρητόν τι ἐν τῇ πόλει ἔπταισα. Γνοὺς δὲ ὁ ὅσιος ἀληθῆ μὴ λέγειν αὐτῷ, ἀλλὰ ταπεινώσεως χάριν τοῦτο ἐπιζητεῖν, εἶξε τῇ καλῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἐργάτου· καὶ ἦν ἰδεῖν πολιὰν αἰδέσιμον ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ [τῶν ἀρχαρίων] διάγουσαν τάξει· καὶ πάντας δυσωποῦσαν εἰλικρινῶς ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι. Ἐπειδή, φησὶν, εἰς πορνείαν παρακοῆς πέπτωκα, ἐμοὶ δὲ τῷ ταπεινῷ τεθάρρηκεν ὁ μέγας οὗτος Μακεδόνιος, τίνος χάριν τῇ τοιαύτῃ τεταπεινωμένῃ διαγωγῇ ἐκουσίως προσέδραμεν· οὐδέποτε γὰρ κοσμικὸν οὕτως πολέμου παντὸς, καὶ φωτὸς θείου γλυκασμὸν ἐν ἑαυτῷ ὡς νῦν τεθέαμαι (40). Ἀγγέλων, φησὶ, τὸ μὴ πίπτειν, ἴσως καὶ μὴ δυναμένων, ὡς φασί τινες· ἀνθρώπων δὲ τὸ πίπτειν, καὶ θᾶττον ἀνίστασθαι· ὁσάκις τοῦτο καὶ συμβαίη· δαιμόνων δὲ καὶ μόνον, τὸ πεσόντας μὴ ἐγείρεσθαι.

(a) Vetus interpres, non ille Camaldulensis, illud *inexpiabile scelus* his verbis interpretatur : *Gravissimum animæ lapsum dicit, quia furtive et occulte comederat extraordinarie ex his quæ animalia portant, quod gravissimum et pene inexpiabile peccatum existimabatur ut decet magnus Pater Basilius in principio Regulæ suæ.* Hæc interpretis verba, quamvis in ordine versuum posita, sunt tamen non Climaci, sed merum glossema, proinde nec in Græcis codicibus leguntur, nec apud Camaldulensem reperiuntur. *Vide* Cassianum lib. IV, cap. 18, et scholiasten Gazæum, ibid.

nunquam cadere : quod ipsum forte, uti quorumdam est sententia, nec possint : mortalium cadere et mox resurgere, quotiescunque id contigerit : dæmonum solum, postquam ceciderint, nunquam resurgere.

Ὁ τὴν διακονίαν τῆς μονῆς πεπιστευμένος [τοῦτό μοι] τεθάῤῥηκε· Νέου μου ὄντος, φησὶ, καὶ ἐν τῇ τῶν ἀλόγων (41) φροντίδι διάγοντος, συνέβη πτῶμα κατενεχθῆναι [εἰς πτῶμα πεσεῖν] βαρύτατον ψυχῆς· ἐμοῦ δὲ σεσυνηθηκότος μηδέποτε κρύπτειν ὄφιν ἐν φωλεῷ καρδίας, τῷ ἰατρῷ τοῦτον τῆς κέρκου κρατήσας ἐστηλίτευσα· κέρκον δὲ λέγω τὸ τέλος τῆς πράξεως· ὁ δὲ μειδιῶν τῷ προσώπῳ φησὶν πρός με· Ἄπισας μου τὴν σιαγόνα μετρίως, ἄπιθι, τέκνον, ἔχου τῆς διακονίας σου, ὡς τὸ πρὶν, μηδὲν τὸ παράπαν δεδιώς. Ἐγὼ δὲ πίστει διαπύρῳ πεισθεὶς ἐν βραχείαις ἡμέραις τῆς ἰάσεως πληροφορίαν εἰληφὼς, ἔτρεχον τὴν ὁδόν μου χαίρων ἅμα καὶ τρέμων.

A Œconomus cœnobii (qui alius a diacono fuisse videtur) **60** hoc de se fidenter mihi concredidit [affirmavit] : Cum, inquit, essem adolescens, et curam jumentorum haberem, accidit ut in gravissimam animæ noxam prolaberer. Cum autem consuessem (si quid a me peccatum esset) nunquam serpentem in sinu cordis fovere, medico hunc animi, comprehensa illius cauda, caudam dico finem actionis (fassus nempe scelus meum) repræsentavi : qui renidenti vultu, et mala leni verbere permulsa ; Abi, inquit, fili, et perinde ac prius, officio ministerii nihil omnino veritus, perfungere. Ego porro ardenti fide incensus intra paucos dies tota animi sanitate recuperata, gaudens simul et tremens viam meam currebam,

Κέκτηται πᾶσα τάξις κτιστῶν, ὡς φασί τινες, διαφορὰς διαφερόντων. Ἐπεὶ οὖν ἦσαν καὶ παρὰ τῇ συνόδῳ τῶν ἀδελφῶν προκοπῶν καὶ γνωμῶν διαφοραί· ἐπάν τινας τούτων ὁ ἰατρὸς φιλενδείκτας ἐπὶ ταῖς τῶν κατὰ κόσμον ἐν τῇ μονῇ ἐπιδημίαις ἐσημειοῦτο, καὶ τούτους ἐπὶ τούτων ἐσχάταις ὕβρεσι, καὶ διακονίαις ἀτιμοτέραις [ἐνώπιον ἐκείνων] περιέβαλλεν· ὥστε λοιπὸν δρομαίως ὑποχωρεῖν, ἡνίκα δ' ἄν τινων τῶν κατὰ κόσμον ἐπιδημίαν ἔβλεπον· καὶ ἦν ἰδέσθαι ὑπερφυὲς τὸ γινόμενον, αὐτὴν τὴν κενοδοξίαν ἑαυτὴν ἐκδιώκουσαν, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀποκρύπτουσαν. Μὴ στερῆσαί με Κύριος ὁσίου Πατρὸς εὐχῆς βουλόμενος, πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος τῆς ἐμῆς τοῦ ὁσίου τόπου ἐξελεύσεως, προσελάβετο τὸν τὰ δεύτερα τοῦ ποιμένος διέποντα, ἄνδρα θαυμαστὸν, Μηνᾶν τοὔνομα, πεντήκοντα ἐννέα ἔτη ἔχοντα ἐν τῷ κοινοβίῳ, λοιπὸν διακονήσαντα πᾶσαν διακονίαν. Τῇ οὖν ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, ἡμῶν τὸν συνήθη κανόνα τῆς τοῦ ὁσίου κοιμήσεως ἐπιτελούντων, ἐξαίφνης εὐωδιάζεται ὅλος ὁ χῶρος, ἐν ᾧ ὁ ὅσιος κατέκειτο. Ἐπέτρεψεν οὖν ὁ μέγας τὴν, ἐν ᾗ κατετέθη, θήκην ὁ ὅσιος ἀποσκεπάσαι ἡμᾶς· καὶ τούτου γενομένου, ὁρῶμεν πάντες ἐκ τῶν αὐτοῦ τιμίων πελμάτων δίκην δύο πηγῶν τὴν τοῦ μύρου εὐωδίαν ἐκπορευομένων. Τότε, φησὶν ὁ διδάσκαλος πρὸς πάντας, ὁρᾶτε; ἰδοὺ οἱ τῶν πόνων [ποδῶν] αὐτοῦ, καὶ κόπων ἰδρῶτες μύρον Θεῷ προσηνέχθησαν. Καὶ ἀληθῶς. Καὶ ἄλλα τε πλεῖστα ἡμῖν περὶ αὐτοῦ τοῦ πανοσίου Μηνᾶ, οἱ τοῦ τόπου πατέρες κατορθώματα ἀπήγγειλαν, ἐν οἷς καὶ τοῦτο ἔλεγον. Ὅτι φασί ποτε ὁ προεστὼς τὴν αὐτοῦ θεοδώρητον ὑπομονὴν δοκιμάσαι βουλόμενος, ἀνελθόντα αὐτὸν ἐν τῷ ἡγουμενείῳ, καὶ βαλόντα μετάνοιαν ἑσπέρας τῷ ἡγουμένῳ, παράθεσίν τε λαβεῖν συνήθως ἱκετεύοντα, εἴασεν αὐτὸν οὕτως χαμαὶ κείμενον ἄχρι τοῦ κανόνος ὥρας· τότε λοιπὸν αὐτὸν εὐλογήσας, καὶ λοιδορήσας ὡς φιλενδείκτην καὶ ἀνυπομόνητον ἀνέστησεν. Ἐγίνωσκε γὰρ ὁ ὅσιος, ὅτι ὑποφέρει γενναίως· διὸ καὶ τὸ δρᾶμα πρὸς οἰκοδομὴν πᾶσι πεποίηκεν. Ὁ δὲ τούτου ἡμᾶς τοῦ ὁσίου

B In omni rerum a Deo creatarum statu certa sunt discrimina, ut aliqui observarunt. In religiosorum igitur virorum contubernio alius aliorum est profectus et sensus. Cum nonnullos animorum medicus animadverteret in congressibus externorum, cum cœnobium inviserent, sese ostentare, hos notabat, et illis præsentibus, abjectissimis ministeriis, ultimis etiam conviciis oneratos, occupabat, uti deinceps illi, cum in hospites incidissent, extemplo se ab eorum aspectu subducerent. Et erat monstri simile videre vanam gloriam seipsam persequentem, hominumque aspectum refugientem. Cæterum cum me Dominus nollet privare precibus sancti cujusdam Patris, quem e vita, una ante hebdomade, quam e monasterio discederem, in cœlum C assumpserat, virum sane eximium, et dignitate, et officio proximum a cœnobiarcha, Menam (*a*) nomine, qui ipsos **61** novem et quinquaginta annos in cœnobio exegerat, et totius domus, secundum abbatem, administrationem habebat. Ergo tertio post sancti viri mortem die, cum consuetas pro illo preces et exsequias celebraremus, repente totum odeum, seu locus in quo funus jacebat, gratissimo odore perfusus completur. Itaque præses cœnobii jubet aperiri feretrum ; tum vero præsentes omnes cernimus ex venerandis ejus plantis geminos quasi fontes fragrantis unguenti scaturire. Quare præfectus monasterii : Videtis, inquit, omnes, miraculum? en laborum et fatigationum e pedibus ipsius D expressi sudores, tam gratum Deo odorem unguenti (*per obedientiæ sacrificium*) obtulerunt. Et vere sane. Nam cum et alia plurima nobis de illo sanctissimo Mena Patres illi præclara facta narrarunt, tum hoc inter illa : Cum, inquiunt, moderator cœnobii olim statuisset divinam illius patientiam explorare, revertentem alicunde domum, et vesperi ad modum pœnitentis ante pedes præsidis prostratum, et pro more gratiam benedictionis petentem, sic humi abjectum reliquit Pater usque ad preces

(*a*) De aliô ejusdem nominis Mena J. Eviratus, p. 43.

canonicas (*a*), tum demum pia precatione impertitum (non tamen sine reprehensione, quasi esset ostentator et impatiens), surgere jussit, noverat quippe venerandus præses generosum illius animum, quod id fortiter ferret : quæ etiam causa fuit, ut hanc scenam ad omnium exemplum adornaret. Atque hæc de archimandrita discipulus hujus sancti Menæ nobis testatus : Quapropter, inquit, cum curiosius **62** quærerem ex ipsò, an in illa tam diuturna geniculatione ad pedes sui præsidis jacens nullo somno fuerit correptus, sancte affirmavit, totum se humi jacentem Psalterium recitasse. Non velut smaragdo illustrem.

A Μηνᾶ μαθητὴς ἐπληροφόρει ἡμᾶς τὰ κατὰ τὸν ἐπιστάτην [διδάσκαλον]. Διὸ καὶ, φησὶν, ἐμοῦ πολυπραγμονήσαντος αὐτὸν, εἰ ἄρα ἐν τῇ τοιαύτῃ πρὸς τὸν ἡγούμενον γονυκλισίᾳ ὕπνῳ κατηνέχθη, ἐπληροφόρει, φησὶν, ὡς ἅπαν τὸ Ψαλτήριον χαμαὶ κείμενον ἀποστηθίσαι. Οὐ παρίδω ἐγὼ ἐγκαλλωπίσαι τὸν τοῦ λόγου στέφανον καὶ τῷ παρόντι σμαράγδῳ.

Fuit, cum quibusdam ex præclaris illis Patribus ponerem quæstionem de vita quieta et solitaria; tum illi, subridenti vultu placido more comiter : Nos, o pater Joannes, inquiunt, cum e corporum concretione constemus, genus vitæ corporibus aptius complexi sumus, rati illud e re nostra fore melius, si pro ratione imbecillitatis humanæ genus quoque belli mollius subiremus, et cum hominibus potius, alias quidem efferatis, alias vero rursum mitescentibus et pœnitentibus, quam cum dæmonibus æternis generis humani hostibus semper furentibus, semper in nos armatis decertaremus. Alius vero ex illo semper laudando Patrum cœtu singulari me affectu, et sancto amore fiduciaque complexus : Si tibi, inquit, virorum sapientissime, est illa vis in sensu animæ tuæ illius qui dixit : *Omnia possum in eo qui me confortat* [45] Christus; si Spiritus sanctus rore castitatis exemplo B. Virginis supervenit in te; si virtus Altissimi per patientiam obumbravit tibi [46]; accinge sicut vir (Christus nempe Deus noster (lumbos tuos linteo obedientiæ, et surgens e cœna quietis et solitariæ vitæ lava in spiritu et corde contrito fratrum tuorum pedes [47]. Imo vero submisso penitus animi tui sensu, pedibus te subjice contubernalium tuorum. Colloca acerrimos, **63** et nunquam conniventes ad cordis tui aditus custodes; serva mentem in vago, et variis negotiis distracto corpore firmam et invictam; cole spiritualem quietem in membris (variis curis) agitatis et jactatis. Quodque omnium est pulcherrimum, sed rarissimum, animus tuus in mediis turbarum et curarum tumultibus sit imperturbatus et interritus. Furiosam linguam et ad contradicendum projectam coerce, et quotidie septuagies septies adversus hanc improbam dominam depræliare. Deflge incudem, hoc est mentem in animæ ligno, quod crux est, uti per alternos malleorum ictus et fragores ludibriis everberata, calumniis vexata, irrisionibus exagitata, injuriis afflicta, neque infringatur, neque ulla ratione lædatur; sed tota plana, seu lævis et immota persistat. Exue voluntatem tuam, tanquam (inutilis) pudoris velum, nudusque scamma seu stadium palæstræ ingredere. Indue

Κεκίνηκά ποτε περὶ ἡσυχίας λόγον τισὶ τῶν ἀνδρειοτάτων γερόντων ἐκείνων· οἱ δὲ μειδιῶντι τῷ προσώπῳ, καὶ ἱλαρῷ ἤθει ἀστείως φασὶ πρός με· Ἡμεῖς, ὦ πάτερ Ἰωάννη, ὑλικοὶ ὄντες ὑλικωτέραν καὶ ἀγωγὴν μετερχόμεθα· ἐκεῖνο προκρίναντες, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἑαυτῶν ἀσθενείας καὶ τὸν πόλεμον ὑπελθεῖν· ἄμεινον λογισάμενοι ἀνθρώποις παλαίειν, τοῖς ποτε μὲν ἠγριωμένοις, ποτὲ δὲ μετανοοῦσι, καὶ μὴ δαίμοσι (42) διὰ παντὸς πρὸς ἡμᾶς μαινομένοις καὶ ὀπλιζομένοις. Ἕτερος δὲ αὖθις τῶν ἀειμνήστων, πολλὴν πρός με τὴν κατὰ Θεὸν ἀγάπην καὶ παῤῥησίαν κεκτημένος, φησί μοι μετ' εὐμενείας· Εἰ ἄρα σοι πρόσεστι, πάνσοφε, ἡ τοῦ εἰπόντος ἐν αἰσθήσει ψυχῆς ἐνέργεια, ὅτι *Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με* Χριστῷ· εἰ Πνεῦμα ἅγιον δρόσου ἁγνείας κατὰ τὴν Παρθένον ἐπῆλθεν ἐπί σε· εἰ δύναμις Ὑψίστου ὑπομονῆς ἐπεσκίασέ σοι· ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ (Χριστὸς ὁ Θεὸς) τὴν ὀσφύν σου λεντίῳ ὑπακοῆς, καὶ ἀναστὰς ἐκ τοῦ δείπνου τῆς ἡσυχίας νίψον πόδας ἀδελφῶν ἐν συντετριμμένῳ πνεύματι. Μᾶλλον δὲ κυλίου ὑπὸ πόδας συνοδίας ἐν καταβεβλημένῳ φρονήματι. Στῆσον πυλωροὺς ἀποτόμους, καὶ αὖπνους ἐν πύλῃ καρδίας σου· κράτει νοῦν ἀκράτητον ἐν περισπωμένῳ σώματι· ἄσκει νοερὰν ἡσυχίαν ἐν κινουμένοις καὶ σαλευομένοις μέλεσι. Τὸ πάντων παραδοξότατον, γίνου ἀπτόητος ψυχῇ μεταξὺ τῶν θορύβων· ἄγχε γλῶτταν προπηδᾷν ἐν ἀντιλογίαις μαινομένην· πάλαιε τῇ δεσποίνῃ ταύτῃ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ τῆς ἡμέρας· πῆξον ἐν ξύλῳ ψυχῆς σταυρῷ νοῦν ἄχμονα δι' ἀλλεπαλλήλων σφυρῶν καὶ κτύπων τυπτόμενον, ἐμπαιζόμενον, λοιδορούμενον, χλευαζόμενον, ἀδικούμενον, καὶ μηδαμῶς ἐκλυόμενον, μηδὲ θραῦσιν ὑπομένοντα· ἀλλ' ὅλον λεῖον καὶ ἀκίνητον ὑπάρχοντα. Ἀπόδυσαι θέλημα ὡς αἰσχύνης περιβολὴν, καὶ γυμνὸς τούτου ἐν τῷ σκάμματι εἴσελθε. Τὸ σπάνιον, καὶ δυσεύρετον [δυσάρεστον] ἔνδυσαι πίστεως θώρακα, ὑπὸ ἀπιστίας πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην μὴ διαλυόμενον, μηδὲ τιτρωσκόμενον κράτει (43) χαλινῷ σωφροσύνης ἁψὴν ἀναιδῶς προπηδῶσαν· ἄγχε ὀφθαλμὸν μελέτῃ θανάτου, μεγέθη καὶ ὥραν σωμάτων περιεργάζεσθαι καθ' ὥραν βουλόμενον· φίμου νοῦν περίεργον ἐν οἰκείᾳ μερίμνῃ τὸν ἀδελφὸν κατακρίνειν ἐν ἀμελείᾳ βουλόμενον ἔγρων [alii

[45] Philip. IV, 13. [46] Luc. I, 35. [47] Joan. XIII, 4 sqq.

(*a*) Ὥραν Canonis alii Collectam interpretatur, alii divinum officium. Quid si Completorium intelligat, vel Matutinas? Longum satis spatium temporis fuisse ex eo constat, quod jacens ad pedes præsulis totum Psalterium recitavit, ut infra traditur.

εἴργων]· καὶ πᾶσαν ἀγάπην, καὶ συμπάθειαν πρὸς τὸν πλησίον ἁπλανῶς ἐμφανίζοντα. Γνώσονται πάντες ἀληθῶς ἐν τούτῳ, ὦ προσφιλέστατε πάτερ, ὅτι Χριστοῦ μαθητὴς ὑπάρχεις τότε, ἐὰν ἐν συνοδίᾳ ἀγάπην ἔχωμεν ἐν ἀλλήλοις. Δεῦρο, δεῦρο, πάλιν ἔλεγεν ὁ καλὸς φίλος, δεῦρο, συναυλίσθητι. Πίε [πίνε] μυκτηρισμὸν καθ' ὥραν, ὥσπερ ὕδωρ ζῶν, ἐπειδὴ πάντα τὰ τερπνὰ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ὁ Δαβὶδ ἐξερευνήτας, ἔσχατον πάντων διαπορῶν ἔλεγεν. *Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν, καὶ τί τερπνόν;* οὐδὲν ἄλλο ἢ (a) τὸ *κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό.* Εἰ δὲ οὔπω τοῦ ἀγαθοῦ τῆς τοιαύτης ὑπομονῆς καὶ ὑπακοῆς ἠξιώθημεν, καλὸν λοιπὸν κἂν τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν ἐπεγνωκότας, κατὰ μόνας πόρρω τοῦ ἀθλητικοῦ σταδίου ἱσταμένους τοὺς ἀθλοῦντας μακαρίζειν, καὶ τούτοις ὑπομονὴν εὔχεσθαι. Ἠττήθην (44) ἐγὼ καλῷ πατρὶ, καὶ διδασκάλῳ ἀρίστῳ εὐαγγελικῶς ἡμῖν καὶ προφητικῶς μαχησαμένῳ· μᾶλλον δὲ φιλικῶς, καὶ τὰ πρεσβεῖα [βραβεῖα] τῇ μακαρίᾳ ὑπακοῇ δοῦναι ἀναμφιβόλως τεθελήκαμεν. Μιᾶς δὲ ἔτι ἀνησιφόρου τῶν μακαρίων τούτων ἀρετῆς ἐπιμνησθεὶς, ὥσπερ ἐκ παραδείσου ἐξιὼν, πάλιν τὰ (45) ἀκαλλῆ, καὶ ἀνησιφόρα ὑμῖν ἀκανθολογήματα παραθήσομαι.

Ἐν τῇ εὐχῇ (46) πολλάκις ἡμῶν παρισταμένων, συντυχίας τινὰς ποιήσαντας ἐσημειώσατο ὁ μακάριος ποιμήν· οὓς ἐπὶ ἑβδοματιαῖον χρόνον πρὸ τῆς ἐκκλησίας στήσας, πᾶσι μετάνοιαν ποιεῖν παρεκέλευσε· τοῖς εἰσιοῦσί τε καὶ ἐξιοῦσι· καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, καί τοιγε κληρικοὺς ὑπάρχοντας τοῦτ' ἔστι πρεσβυτέρους. Τινὰ τῶν ἀδελφῶν ὁρῶν σὺν αἰσθήσει καρδίας πλέω τῶν πολλῶν ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ περιστάμενον· καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρωτολογίᾳ τῶν ὕμνων πρός τινας τοῖς ἑαυτοῦ ἤθεσι, καὶ τῷ προσώπῳ διαλεγόμενον, ἠρώτων τοῦ ἤθους τοῦ μακαρίου τὴν ἔννοιαν μαθεῖν. Ὁ δὲ γνοὺς ἵνα μὴ κρύπτειν (b) ὠφελῆσαι, φησί· Τοὺς (47) λογισμούς μου, πάτερ Ἰωάννη, καὶ τὸν νοῦν σὺν τῇ ψυχῇ εἴωθα ἐκ προοιμίων ἐπισυνάγειν, καὶ συγκαλῶν κράζειν τούτοις· *Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν.* Τὸν δὲ ἑστιάτορα τοῦτο ποιοῦντα κατέλαβον πολυπραγμονήσας· μικρὸν γὰρ πτύχιον ἐν τῇ ζώνῃ κρεμάμενον ἔχοντα ὁρῶν, ἔμαθον ὡς τοὺς ἑαυτοῦ καθ' ἡμέραν σημειούμενος (48) λογισμοὺς, τούτους πάντας τῷ ποιμένι ἐξαγγέλλει. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πλείστους τῶν αὐτόθι τοῦτο ποιοῦντας ἐθεώμην· ἦν δὲ καὶ αὕτη ἐντολὴ τοῦ μεγάλου ὡς ἀκήκοα. Ἐδιώχθη τις παρ' αὐτοῦ ποτε τῶν ἀδελφῶν τὸν πλησίον πρὸς αὐτὸν διαβαλὼν ὡς φλύαρον καὶ λάλον. Ὁ δὲ προσεκαρτέρησε τῷ

loricam bonæ fidei erga munerarium et præsidem certaminis, quam nulla diffidentia (quod sane rarum et inventu difficile est) dissuat aut penetret. Sensum tactus impudenter prorumpentem freno temperantiæ retunde. Oculorum curiositatem, per omnes egregiorum corporum formas omnibus prope momentis vagari cupientem, assidua mortis contemplatione reprime. Cohibe etiam singulari studio animum curiosum, nedum ipse sui negligens est, damnet alterius facta, sed potius omnia charitatis officia cum pia commiseratione aliis sincere exhibeat. In hoc enim vere cognoscent omnes, **64** charissime pater, quod Christi discipulus sis, ubi in cœtu fratrum dilectionem habuerimus ad invicem [48]. Huc huc, bonus ille familiaris meus, huc ades, inquit, et nobiscum hic una dege. Bibe irrisiones semper tanquam aquam vivam. Nam omnia quæ cœli complexu continentur amabilia perscrutatus David, postremo quasi de omnibus dubitabundus exclamavit : *Ecce quid bonum et quid jucundum?* nihil, nisi (a) *habitare fratres in unum* [49]. Quod si a Deo tanto bono patientiæ et obedientiæ nondum digniati sumus, reliquum est uti nostram animi imbecillitatem recognoscentes seorsum eminus et procul a stadio consistamus, fortissimosque athletas beatos prædicemus, illisque patientiam apprecemur. Victus ego a bono Patre, et optimo magistro adversus nos evangelicis et propheticis oraculis, et testimoniis, longe vero magis fraterno amore decertante, sine omni dubitatione palmam divinæ obedientiæ volentes libentes decrevimus. Sed ego ubi adhuc unam eamque perutilem felicium illorum Patrum virtutem commemoravero, velut ex paradiso egressus, rursum ad invenusta et inutilia vobis tesqua et vepreta sermonis mei revertar.

Cum frequenter precibus illorum interessemus, animadvertit sanctus illorum præses quosdam inter se sermocinari, quos ille per totam hebdomadem ante fores templi statuit, jussitque, ab omnibus cum ingredientibus tum egredientibus veniam petere, fuerantque hi, quod magis admireris, clerici iidemque presbyteri. Quendam e fratrum cœtu **65** observaram plerisque attentius cum singulari cordis affectu precantem, præsertim in (c) ingressu psalmorum et hymnorum, quando veluti cum quibusdam per nutus suos, et vultus significatione loquebatur. Cujus sancti moris rationem quærenti sincere et sine fuco, uti mihi prodesset fassus : Pater Joannes, inquit, ego sub initium precationis cogitationibus meis, mentisque cum animo conventum indico, coactisque omnibus clamito : *Venite*, inquam, *adoremus et procidamus ante Christum regem Deumque nostrum* [50]. Illum vero qui triclinio parando erat præfectus, hoc factitare curiose observavi. Codicillum gerebat a zona pendentem, in quo quidquid per diem cogitabat, annotare solebat; omnesque cogitationes suas postea Patri, qui cœnobio præsidebat, exposuit, quod et ab aliis quam plurimis fieri conspexi, et hoc, ut accepi, ex imperio cœnobiarchæ. Unus aliquis e fratribus olim a præ-

[48] Joan. XIII, 35. [49] Psal. CXXXII, 1. [50] Psal. XCIV, 6.

(a) Aut certe, si legas οὐδὲν ἄλλο ἤ, seu, cum apostropho. οὐδὲν ἄλλ' ἤ, transfer, *nihil aliud quam.*

(b) Εἰωθὼς μὴ κρύπτειν, *nihil tegere solitus.*

(c) Antiphonam ante psalmum dici solitam.

side ejectus erat e cœnobio, quod alterum apud ipsum, ut nugacem et loquacem criminatus esset. Expulsus autem, in vestibulo portæ totos septem dies substitit assidue aditum rursus ad cœnobium, et delicti veniam precatus. Quod ubi amans salutis animarum præses cognovit, simulque intellexit, illum per sex dies illos nihil omnino gustasse, curavit illi significari, si omnino ad contubernium fratrum admitti vellet, ad pœnitentium classem transiret. Quam conditionem cum is quem facti ex animo pœnitebat obvitis manibus amplexatus esset, jussit cum abbas ad locum privatum [separatum] deduci, ubi morabantur **66** ii qui peccata sua plangebant. Quod et factum est. Et quia in illius domicilii separati a cœnobio mentionem incidimus, brevissime de illo trademus. Locus erat ab ipso monasterio uno duntaxat lapide, seu milliari sejunctus, carcer (*a*) dictus, illætabilis prorsus, et omnibus corporis gaudiis destitutus. Nullus ibi unquam culinæ fumus cernebatur; non vinum, non oleum in cibum adhibebatur; non aliud quidquam e foco, præter panem, et minuta oluscula, in mensam inferebatur. In hoc eos, qui post religiosam professionem in peccatum prolapsi erant, ita concludebat, ut pedem efferre nunquam possent : nec plures simul jungebat, sed singulos seorsim, aut ut plurimum binos : manebantque ibi quoad præses de singulis divinitus edoceretur. Præfecit autem eisdem virum quemdam eximium, cui Isaacus nomen, qui ab sibi commissis precum assiduarum pensum exigebat, et prope nunquam a votis cessare permittebat. Suppeditabat illis magna palmarum copia, [e quibus] ad vitandum otium [calathos texebant].

πυλῶνι τῆς μονῆς ἑβδοματιαῖον χρόνον θυσωπῶν εἰσόδου, καὶ συγχωρήσεως τυχεῖν· ὡς δὲ τοῦτο ἔμαθεν ὁ φιλόψυχος, περιεργασάμενος αὐτὸν, μηδὲν βεβρωκέναι ἐν ταῖς ἓξ ἡμέραις τὸ παράπαν, δηλοῖ αὐτῷ. Εἰ ὅλως ἐν τῇ μονῇ τὴν οἴκησιν ποιήσασθαι βούλει, ἐν τῇ τῶν (49) μετανοούντων τάξει σε κατάξω. Ὡς δὲ ἀσμένως τοῦτο ἐδέξατο μετανοῶν, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ ποιμὴν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἰδιαζούσῃ τῶν ἐπὶ πτώμασι πενθούντων ἐπενεχθῆναι, ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἐπεὶ δὲ τῆς εἰρημένης ἐμνήσθημεν μονῆς, διὰ βραχέων περὶ αὐτῆς εἴπωμεν. Τόπος μὲν ἦν ἀπὸ σημείου ἑνὸς τῆς μεγάλης μονῆς, φυλακὴ λεγομένη, ἀπαράκλητος· οὐκ ἦν ἐκεῖσε πώποτε καπνὸν ὀφθῆναι, οὐκ οἶνον, οὐκ ἔλαιον εἰς βρῶσιν, οὐχ ἕτερόν τι ἄλλο, ἢ ἄρτον, καὶ λεπτὰ λάχανα. Ἐν τούτῳ τοὺς μετὰ τὴν κλῆσιν συμποδιζομένους ἀπροΐτους κατέκλειεν· οὐχ ἅμα, ἀλλ' ἰδίᾳ, καὶ χωρὶς, ἢ καὶ δύο τὸ πολὺ, ἕως οὗ ὁ κύριος αὐτὸν περὶ ἑκάστου ἐπληροφόρει· κατέστησε δὲ αὐτοῖς, καὶ τοποποιὸν μέγαν Ἰσαὰκ ὀνόματι, ὃς ἀπήτει τὴν προσευχὴν ἀδιάλειπτον σχεδὸν τοὺς αὐτῷ παραδιδομένους· εἶχον δὲ καὶ θαλλοὺς πλείστους εἰς ἀχηδίας ἐμπόδιον.

Hæc illis vivendi ratio, hic status, hæc disciplina erat eorum, qui vere quærebant faciem Dei Jacob. Admirari sanctorum athletarum labores præclarum est, sed æmulari, salutem conciliat. Velle autem uno momento illorum vivendi rationem imitando assequi, insanum, et supra hominis vires est. Ubi nos ob delicta nostra conscientia mortificat, tandiu revolvamus peccata nostra in animis **67** nostris, quoad Dominus laborem nostrum et vim, quam sibi violenti hi certatores inferunt, respiciat, peccataque deleat, et carnificinam conscientiæ in gaudium convertat. *Secundum enim multitudinem dolorum meorum in corde meo*, inquit Psaltes, *consolationes tuæ* (tantopere) *lætificaverunt animam meam*[51]. Opportuno tempore non obliviscamur illius qui loquitur ad Dominum : *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me, et ex abyssis terræ*, post lapsum iterum *reduxisti me*[52]. Felix ille qui quotidie Dei causa conviciis exagitatus et contentus violenter seipsum (per patientiam) vincit, næ ille cum martyribus tripudiabit, et inter angelos liber ut angelus incedet. Beatus ille monachus, qui seipsum omni contemptu dignum, nulliusque pensi, et usus homuncionem judicat. Beatus et ille, qui voluntatis suæ arbitrium penitus mactavit [mortificavit], seseque totum curæ religiosi magistri sui commisit.

Οὗτος ὁ βίος, αὕτη ἡ κατάστασις· αὕτη ἡ ἀγωγὴ τῶν ὄντως ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ· τὸ μὲν θαυμάζειν τοὺς ἁγίων πόνους καλόν· τὸ δὲ ζηλοῦν σωτηρίας πρόξενον· τὸ δὲ ὑφ' (50) ἓν τὴν ἐκείνων μιμεῖσθαι θέλειν πολιτείαν, ἄλογον καὶ ἀμήχανον. Δακνόμενοι μὲν ἐπὶ τοῖς ἐλέγχοις τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων μνημονεύσωμεν, ἄχρις οὗ ὁ Κύριος τὴν βίαν ἡμῶν τῶν (51) βιαστῶν αὐτοῦ ὁρῶν [ἁμαρτίας] ταύτας ἐξαλείψει, καὶ τὴν δάκνουσαν ἡμᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ ὀδύνην εἰς χαρὰν μεταποιήσει. *Κατὰ γὰρ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου, ἐν τῇ καρδίᾳ μου*, φησὶν (κατὰ τοσοῦτον), *αἱ παρακλήσεις σου εὔφραναν τὴν ψυχήν μου.* Ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ μὴ ἐπιλαθώμεθα τοῦ λέγοντος πρὸς Κύριον· *Ὅσας ἔδειξάς μοι θλίψεις πολλὰς, καὶ κακὰς, καὶ ἐπιστρέψας ἐζωοποίησάς με, καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς* μετὰ τὸ πεσεῖν πάλιν *ἀνήγαγές με* (52). Μακάριος ὃς διὰ Θεὸν καθ' ἡμέρας λοιδορούμενος, καὶ ἐξουδενούμενος ἑαυτὸν ἐβιάσατο. Μετὰ μαρτύρων χορεύσει οὗτος, καὶ μετὰ ἀγγέλων παῤῥησιάσεται (53). Μακάριος μοναχὸς, ὃς πάσης ἀτιμίας καὶ ἐξουδενώσεως ἑαυτὸν ἄξιον καθ' ὥραν λογίζεται· μακάριος ὃς τὸ ἑαυτοῦ θέλημα εἰς τέλος ἐνέκρωσε, καὶ τῷ ἐν κυρίῳ διδασκάλῳ τὴν ἑαυτοῦ ἐκδέδωκεν ἐπιμέλειαν· ἐκ δεξιῶν (54) γὰρ τοῦ σταυρωθέντος σταθήσεται. Εἴ τις ἔλεγχον δίκαιον, ἢ ἄδικον ἐξ ἑαυτοῦ ἀπερρίψατο, οὗτος τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἡρ-

[51] Psal. XCIII, 19. [52] Psal. LXX, 20.

(*a*) De hoc loco sequenti capite tractabitur ; hic tantum ex occasione tangitur

νήσατο. Εἰ δέ τις τοῦτον μετὰ πόνου, ἢ καὶ ἀπόνως κατεδέξατο, ταχέως τῆς τῶν ἑαυτοῦ πταισμάτων ἀφέσεως τεύξεται· Θεῷ νοερῶς πρὸς τὸν σὸν πατέρα πίστιν, καὶ ἀγάπην εἰλικρινῶς ὑποδείκνυε, κἀκεῖνος ἀγνώστως τοῦτον λοιπὸν πληροφορήσει κατὰ τὴν σὴν πρὸς αὐτὸν διάθεσιν προστεθῆναι, καὶ οἰκειωθῆναί σοι. Ὁ πάντα ὄφιν στηλιτεύων πίστιν ἐναργῆ ἔδειξεν. Ὁ δὲ ἀποκρύπτων, εἰς ἀνοδίας ἔτι πεπλάνηται. Τότε τὴν ἑαυτοῦ φιλαδελφίαν, καὶ κυρίως ἀγάπην ἐπιγνώσεταί τις, ὅταν ἑαυτὸν πενθοῦντα ἐπὶ τοῖς τοῦ ἀδελφοῦ σφάλμασιν ὄψεται· καὶ ὅταν ἀγαλλόμενον (55) ἐπὶ ταῖς ἐκείνου προκοπαῖς, καὶ χαρίσμασιν. Ὁ ἐν διαλέξει (56) τὸν ἑαυτοῦ λόγον, κἂν ἀληθῆ λέγει, συστῆσαι θέλων καὶ βουλόμενος [στῆσαι βουλόμενος], γινωσκέτω τὸν τοῦ διαβόλου νόσον νοσεῖν. Καὶ εἰ μὲν ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἴσους συλλαλιᾷ τοῦτο ἐργάζεται, ἴσως ἔστιν αὐτὸν ἰαθῆναι ἐκ τῆς τῶν μειζόνων ἐπιτιμίας. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τοὺς μείζονας ἢ σοφωτέρους οὕτως διάκειται· παρὰ ἀνθρώπων τοῦτο ἀνίατον. Ὁ λόγῳ (57) μὴ ὑποβεβηκὼς, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἔργῳ. Ὁ γὰρ ἐν ὀλίγῳ ἄπιστος, καὶ ἐν ἔργῳ ἄκλιτός ἐστι, μάτην κοπιῶν, καὶ τῆς ὁσίας ὑποταγῆς οὐδὲν, εἰ κρῖμα ἑαυτῷ, κομιζόμενος. Εἴ τις τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς καθαρὸν εἰς ἄκρον εἰς τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ὑποταγὴν ἐκτήσατο· οὗτος λοιπὸν τὸν θάνατον ὥσπερ ὕπνον, μᾶλλον δὲ ζωὴν, καθ' ἡμέραν ἐκδεχόμενος οὐ πτοεῖται· γινώσκων ἐν βεβαίῳ, ὡς οὐκ αὐτὸς ἐν καιρῷ τοῦ χωρισμοῦ, ἀλλὰ προεστὼς λογοθετηθήσεται. Εἴ τις ἐν Κυρίῳ ἀδιάστως ἐκ τοῦ πατρὸς ἐγχείρημα διακονίας εἰληφὼς, ἀδόκητόν τι πέπονθεν ἐν αὐτῇ πρόσκομμα, μὴ τῷ δεδωκότι τὸ ὅπλον, ἀλλὰ τῷ δεξαμένῳ τὴν αἰτίαν ἐπιγράφοιτο. Εἴληφεν γὰρ ὅπλον πρὸς μάχην ἐχθροῦ, προσήνεγκε δὲ αὐτὸ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ. Εἰ δὲ βεβίασται [βεβίακεν] ἑαυτὸν διὰ Κύριον, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν τῷ διδόντι προεῖπεν, θαρσείτω· κἂν γὰρ πέπτωκεν (58), οὐκ ἀπέθανε. Λέληθα ὑμῖν, ὦ φίλοι, καὶ τοῦτον παραθεῖναι τὸν ἡδὺν τῆς ἀρετῆς ἄρτον, ὡς ἑώρακα [ἐκεῖ] ἐν Κυρίῳ ὑπηκόους ταῖς ὕβρεσιν ἑαυτοὺς ἐκτρίβοντας κατὰ Θεὸν ἀτιμάζοντας, ἵνα ἐπὶ ταῖς ἔξωθεν προσφερομέναις αὐτοῖς προπαρασκευασμένοι τυγχάνωσιν ἐπ' ἀτιμίαις μὴ πτύρεσθαι· ψυχὴ ἐξαγόρευσιν ἐννοουμένη, ὡς ὑπὸ χαλινοῦ, ὑπὸ ταύτης κατέχεται, μὴ ἁμαρτάνειν. Τὰ γὰρ ἀνεξαγόρευτα ὡς ἐν σκότει ἀδεῶς λοιπὸν πράττομεν. Ὅταν τοῦ προεστῶτος ἀπόντος, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἐξεικονίζοντες, τοῦτον παρίστασθαι ἡμῖν νομίζωμεν, καὶ πᾶσαν συντυχίαν, ἢ λόγον, ἢ βρῶσιν, ἢ ὕπνον, ἢ ἄλλο τι πρὸς ὃ ὑπειλήφαμεν ἀηδῶς αὐτὸν ἔχειν ἐν ἡμῖν ἀποστρεφώμεθα· τότε ἀληθῶς ἐγνώκαμεν ὑπακοὴν ἀνόθευτον. Οἱ μὲν νόθοι τῶν παίδων χαρὰν τὴν τοῦ διδασκάλου ἀπουσίαν· οἱ δὲ γνήσιοι ζημίαν ταύτην λογίζονται.

A Etenim ad dextram Domini sui crucifixi olim statuetur. Quicunque objurgationem seu æquam, seu iniquam ab se rejicit, ille contra salutem suam agit. Quod si hanc sive ægre, sive alacriter suscipit, extemplo delictorum suorum veniam consequetur. Deo sensus tui testi bonæ fidei, et amoris tui erga religiosum præsidem tuum sincerum affectum ostende, et ille tuum erga ipsum sinceri affectus sensum illi per occultum instinctum testatum faciet, vicissimque tibi qualem optas, facilem, suavem et familiarem reddet. Qui nullum in pectore serpentem **68** celat, certissimam fidem ostendit. Qui vero in latebris illum conscientiæ condit, procul a virtutis tramite aberrat. Qui super religiosi fratris sui delictis ex animo dolebit; et de profectu illius in virtutibus
B et cœlestibus gratiis sincere gaudebit, is demum intelliget severam et germanam charitatem et amorem erga illum possidere. Qui in communi sermocinatione sententiam suam quantumvis veram, pertinacius defendere contenderit, sciat se morbo diabolico laborare. Quod si in æqualium suorum colloquio id faciat, fortasse per majorum objurgationem curabitur. Si vero idem inter seniores et sapientiores se audeat, humanitus incurabilis est. Qui loquendo non submittit se, certe nec agendo se submittet. Qualis in modico est, talis est in omnibus cæteris, frustraque laborat, et ex sancta obedientia nihil nisi grave, et mortiferum judicium sibi reportat. Qui seipsum sincera et pura conscien-
C tia perfectissime religiosi patris obedientiæ subjecit, mortem deinceps intrepidus velut somnum, seu potius vitam quotidie exspectat, certus in excessu vitæ non a se, sed a præside suo rationem exactum iri. Qui officium ministerii ab religioso Patre in Domino delatum ultro, non coactus recipit, et in ea re postea quid peccaverit aut offenderit, culpa recipienti arma, non danti ascribetur. Accepit enim gladium ut in hostem pugnaret, quem ipse in suo ipsius pectore defixit. Si autem invitus et suam virium imbecillitatem præfatus, et præsidi contestatus, propter Dominum **69** officium suscepit, bono animo sit, etiamsi deliquit, non enim mortuus est. Quin et hunc dulcem virtutis panem vobis charissimi apponere oblitus sum. Quod vi-
D derim ibi inter religiosos, qui seipsos per contumelias ad patientiam exercerent, ut ad irrogatas ab aliis ignominias, tanquam jam exercitati non dejicerentur. Qui confessionem peccatorum semper animo revolvit, ab illa tanquam freno ne peccet, coercetur. Celanda enim deinceps velut tenebris sepelienda secure admittimus. Quando præsidem cœnobii absentem, nobis tamen in quocunque colloquio, sermone, mensa, cubiculo et somno, aut quacunque alia in re, quam illi displicituram in nobis putamus, tanquam præsentem corpore finxerimus, peccareque caverimus, tum deinde nos germanos obedientiæ filios esse existimabimus. Veri enim et sinceri discipuli doctoris sui absentiam suum detrimentum interpretantur: spurii vero et dyscoli præceptorem abesse gaudent.

Ἠρώτησά ποτέ τινα τῶν δοκιμωτάτων δυσωπῶν, πῶς ἡ ὑπακοὴ τὴν ταπεινοσύνην κέκτηται· ὁ δέ φησι· « Κἂν νεκροὺς ὁ εὐγνώμων ὑπήκοος ἀναστή-

Quærenti mihi olim ex laudatissimo quodam Patre, quonam pacto virtus obedientiæ cum religiosa humilitate conjuncta sit: Verus, inquit, obedientiæ

discipulus, etiamsi mortuos excitaverit, etiamsi cœleste lacrymarum donum habuerit, etiamsi summa animi quiete perfruatur, semper tamen cogitabit id spiritualis patris sui beneficium esse, ejusque precibus omnia fieri, et sic ab omni vanæ existimationis tumore liber et alienus manebit. Quomodo enim ille efferetur is, qui fatetur id non suo studio et virtute, **70** sed alterius ope factum esse? Hæc in rebus jam commemoratis virtutis studia anachoreta non est expertus Opinio quippe propriæ virtutis recte factorum laudem suæ industriæ arroganter tribuit. Obedientiæ imperio subjectus ubi geminos hostis dolos (*a*) vicerit, laqueosve declinarit, manebit deinceps servus ille Christi certus et æternus obedientiæ filius. Studet cacodæmon obedientiæ alumnos, nunc quidem fœdis corporis sordibus seu humoribus polluendo inquinare, conaturque illos hoc pacto duros tetricosque reddere, præterque morem perturbatos e cardine obedientiæ excutere; nunc vero aridos et steriles efficere, et ad preces tarditores ac somnolentos, ut offusis menti tenebris existiment se nullum ex obedientiæ studio fructum capere, sed in virtutis stadio etiam regredi, quo illos ab obedientiæ palæstra penitus avellat. Nec enim dat illis spatium cogitandi et recognoscendi, quod dum virtutum thesaurus, quem possidere videmur, nobis divino nutu subducitur, occasio maxime submissionis præbeatur. Sed is quem diximus veterator, ab nonnullis sæpe longa patientia repulsus est. Dein adhuc isto loquente, alius adest insidiarum architectus genius malus, qui paulo post alia nos via fallere conatur. Animadverti enim alios ex obedientiæ disciplina profectos cura præsidis sui ad promptum peccatorum lugendorum sensum, ad miram mansuetudinem, continentiam, diligentiam, invictam constantiam et ardorem spiritus redactos : quibus insidiantes cacodæmones persuadere student aptos jam **71** illos esse ad solitudinem, per quam ad supremum virtutis, et indolentiæ gradum possint eniti. Atqui infelices isti sic delusi fida portus religiosi statione in altum solitudinis pelagus abrepti, ingruente tempestate, gubernatorum ope auxilioque destituti, impuri demum salsique maris (fluctibus hausti) miserandum in modum perierunt. Commoveri, intumescere, perturbari mare necesse est, uti, quæ vitiorum flumina sarmenta, fenum, sordesque in illud devexerunt, per ipsa rursum quidquid algæ corruptum est, ac putridum in terram rejiciatur. Si attendamus, videbimus post sævas tempestatis procellas miram sequi tranquillitatem. Qui religioso patri nunc paret, nunc non paret, perinde facit atque is qui nunc collyrium, nunc calcem oculis injicit : *Unus enim ædificans, et unus destruens, quid prodest illis, nisi labor* [53] ? Noli, mi

A σῃ· κἂν δάκρυον κτήσηται· κἂν ἀπαλλαγὴν πολεμων, λογίζεται πάντως, ὅτι ἡ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς εὐχὴ τοῦτο ἐποίησε· καὶ μένει αὐτὸς ἐκ τῆς ματαίας οἰκήσεως ξένος, καὶ ἀλλότριος· » Πῶς γὰρ ἂν καὶ ὑψωθήσεται ἐπ' ἐκεῖνο, ὃ ἐξ ἑτέρας βοηθείας λέγει [λέγοι], πεποιηκέναι, καὶ οὐκ ἐκ τῆς αὐτοῦ σπουδῆς· οὐκ οἶδεν ἡσυχαστὴς τὴν τῶν προειρημένων ἐργασίαν· τὰ δίκαια γὰρ πρὸς αὐτὸν ἡ οἴησις κέκτηται ἰδίᾳ σπουδῇ τὰ κατορθώματα αὐτῷ ὑποβάλλουσα ἐπιτελεῖν. Δύο νενικηκὼς ὁ ὢν ἐν ὑποταγῇ δόλους (*b*), μένει λοιπὸν δοῦλος Χριστοῦ αἰώνιος ὑπήκοος· πυκτεύει ὁ δαίμων τοὺς ὑπηκόους, ποτὲ μὲν μολυσμοῖς μολύνειν, καὶ σκληροκαρδίους ἐργάζεσθαι, τούτους παραχώδεις παρὰ συνήθειαν γίνεσθαι· ἐκμοχλεύων (59), ποτὲ δὲ ξηρούς τινας, καὶ ἀκάρπους, καὶ περὶ τὴν προσευχὴν ὀκνηροτέρους, ὑπνώδεις τε καὶ ἐσκοτισμένους, ἵν' ὡς μηδὲν ἐκ τῆς ὑποταγῆς ὠφεληθέντας, ἀλλὰ καὶ κατόπιν βαδίσαντας, τῆς ἀθλήσεως ἀποσπάσῃ. Οὐ γὰρ συγχωρεῖ αὐτοῖς ἐννοεῖν, ὅτι πολλάκις ἡ τῶν δοκούντων ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν οἰκονομικὴ ἀφαίρεσις βαθυτάτης ταπεινοφροσύνης γίνεται πρόξενος. Ἀπεκρούσθη δι' ὑπομονῆς πολλάκις παρά τισιν ὁ προλεχθεὶς ἀπατεών. Εἶτα ἔτι τούτου λαλοῦντος, ἕτερος ἄγγελος παραστὰς μετ' ὀλίγον ἑτέρῳ τρόπῳ ἀπατᾷν ἡμᾶς δοκιμάζει. Εἶδον ὑπηκόους εὐκατανύκτους, προσηνεῖς, ἐγκρατεῖς, σπουδαίους, ἀπολεμήτους, θερμοὺς ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς σκέπης γεγονότας· οἷς οἱ δαίμονες ἐπιστάντες δυνατοὺς εἶναι λοιπὸν πρὸς ἡσυχίαν ὑπέσπειραν, ὡς πρὸς τέλειον λοιπὸν ἔπαθλον, καὶ πρὸς ἀπάθειαν δι' ἐκείνης καταντῆσαι ἰσχύοντας· καὶ μέντοι ἀπατηθέντες τοῦ λιμένος ἐπὶ τὸ πέλαγος χωρήσαντες, ζάλης αὐτῆς καταλαβούσης, κυβερνητῶν μὴ εὐπορήσαντες, ἐλεεινῶς ὑπὸ τῆς θαλάσσης ταύτης τῆς ῥυπερᾶς καὶ ἁλμυρᾶς ἐκινδύνευσαν· ἀνάγκη τὴν θάλασσαν ταραχθῆναι καὶ ἀγριωθῆναι, ἵνα τότε τὴν ὕλην, ἥνπερ οἱ ποταμοὶ τῶν παθῶν, καὶ τὸν χόρτον, καὶ πᾶσαν σαπρίαν ἐν αὐτῇ κατήγαγον, δι' αὐτῶν πάλιν ἐν τῇ γῇ ἀποῤῥίψηται· ἐπισκεψώμεθα, καὶ εὑρήσομεν μετὰ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζάλην βαθείαν γινομένην γαλήνην. Ὃ ποτε μὲν ὑπακούων, ποτὲ δὲ παρακούων τοῦ πατρὸς, ὅμοιός ἐστι ἀνδρὶ τῷ ποτε μὲν κολλούριον, ποτὲ δὲ ἄσβεστον τῷ ἑαυτοῦ ὀφθαλμῷ προσάγοντι. *Εἰς* γὰρ, φησὶν, *οἰκοδομῶν, καὶ εἰς καταλύων, τί ὠφέλησεν, ἀλλ' ἢ κόπους;* Μὴ ἀπατῶ, ὦ υἱὲ ὑπάκοε Κυρίου, πνεύματι οἰήσεως, καὶ ὡς ἐξ ἑτέρου δῆθεν προσώπου τὰ σὰ πλημμελήματα τῷ διδασκάλῳ ἀπάγγελε. Οὐ γάρ ἐστιν ἐκτὸς αἰσχύνης, αἰσχύνης ἀπαλλαγῆναι. Γύμνου σὸν μώλωπα τῷ ἰατρῷ· εἰπὲ, καὶ μὴ αἰσχυνθῇς. Ἐμὸν τὸ τραῦμα, πάτερ· ἐμὴ ἡ πληγή· ἐξ οἰκείας ῥαθυμίας, καὶ οὐκ ἐξ ἑτέρου προσγενομένη· οὐδεὶς ταύτης αἴτιος· οὐκ ἄνθρωπος, οὐ πνεῦμα, οὐ σῶμα, οὔ τι ἕτερον, ἀλλ' ἡ ἐμὴ ἀμέλεια. Γίνου καὶ τῷ εἴδει καὶ τῷ λογισμῷ ὡς κατάδικος ἐπὶ τῇ ἐξομολογήσει· εἰς γῆν

[53] Eccli. xxiv, 28.

(*a*) Id est inobedientiam et arrogantiam.

(*b*) Δόλοις. Ita antiquissimus codex et vere.

νενευκώς, καὶ εἰ δυνατόν, τοὺς τοῦ κριτοῦ καὶ ἰατροῦ πόδας, ὡς τοῦ Χριστοῦ, δάκρυσι βρέχων. Ἔθος πολλάκις τοῖς δαίμοσιν, ἢ μὴ ἐξομολογεῖσθαι ἡμᾶς ὑποβάλλειν· ἢ ὡς ἐκ προσώπου ἑτέρου τοῦτο ποιεῖν· ἢ τινὰς ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν ἁμαρτίᾳ καταμέμψεσθαι ὡς αἰτίους.

A fili, qui Domino obedis, noli spiritu superbiæ falli, uti tanquam ex aliena persona delicta tua magistro tuo denunties : nec enim potes sine verecundia ab æterna ignominia liberari. Aperi, ostende vulnus tuum religioso medico, positoque rubore, fatere, dic : En adsum, Pater, ego peccavi, mea est culpa, mea plaga, mea non aliena fuit ignavia : nemo præter me reus, nemo peccati mei auctor est, non hominum quisquam, non dæmonum, non corpus, non quidvis aliud præter meam unius puram putam negligentiam. Esto cum ad confessionem accedis, et habitu corporis, et vultus modestia, et animo **72** tanquam reus et damnatus ad pœnam, luminibus in terram dejectis, vestigia judicis et medici tanquam Christi pedes lacrymis, si quas abs te potes impetrare, riga et munda. Solitant hostes nostri, dæmones, aut nos inducere ne peccata per confessionem aperiamus, aut ut hoc tanquam in aliena persona peragamus, aut alios culpæ nostræ auctore prælexamus.

Εἰ πάντα (60) συνηθείᾳ ἥρτηνται, καὶ ἑπακολουθοῦσι, πολλῷ πλέον πάντως τὰ ἀγαθὰ, ὡς μέγαν συνεργὸν ἔχοντα τὸν Θεόν. Οὐ κοπιάσεις, υἱὲ, ἐν πολλοῖς ἔτεσιν εὑρεῖν ἐν σοὶ τὴν μακαρίαν ἀνάπαυσιν, ἐὰν ἐν ἀρχαῖς ἐλοφύχως ἑαυτὸν ἀτιμίαις ἐκδώσῃς. Μὴ ἀπαξιώσῃς ὡς (61) Θεῷ τῷ βοηθῷ ἐν καταβεβλημένῳ ἦθει τὴν ἐξομολογίαν ποιήσασθαι. Εἶδον γὰρ καταδίκους ἐλεεινοτάτῳ ἤθει, καὶ σφοδροτέρᾳ ἐξομολογήσει, καὶ ἱκεσίᾳ ἀποτομίαν δικαστοῦ μαλάξαντας, καὶ τὸν θυμὸν αὐτοῦ εἰς εὐσπλαγχνίαν μεταμορφώσαντας. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος τὴν ἐξομολόγησιν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπεζήτει παρὰ τῶν προσερχομένων, οὐχ αὐτὸς ταύτης δεόμενος, ἀλλὰ τὴν τῶν προσερχομένων σωτηρίαν πραγματευόμενος. Μὴ θαμβηθῶμεν καὶ μετ' ἐξομολόγησιν πολεμούμενοι· ἄμεινον γὰρ μολυσμοῖς, καὶ μὴ οἰήσει παλαίειν. Μὴ πρόστρεχε, μηδὲ συνεπαίρου ἐπὶ διηγήμασιν ἡσυχαστῶν, καὶ ἀναχωρητῶν πατέρων· τῇ γὰρ τοῦ πρωτομάρτυρος στρατείᾳ βαδίζων ὑπάρχεις· μηδὲ (62) πίπτων ὑποχώρει τοῦ σκάμματος. Τότε γὰρ μάλιστα ἰατροῦ πολλῷ πλέον δεόμεθα. Ὁ μετὰ βοηθείας εἰς λίθον τὸν πόδα προσκόψας, ὁ ἐκτὸς βοηθείας ὑπάρχων, πάντως οὐ προσκόπτειν μόνον, ἀλλ' ἀποθνήσκειν ἤμελλεν. Ὅταν κατενεχθῶμεν, θᾶττον οἱ δαίμονες ἐπιστάντες ἀφορμοῖς εὐλόγου, μᾶλλον δὲ ἀλόγου δραξάμενοι τὴν ἡσυχίαν ἡμῖν ὑποτίθενται· σκοποῖς δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν τραῦμα ἐπὶ πτώματι προσθεῖναι ἐφ' ἡμᾶς ὅταν ὁ ἰατρὸς ἀδυναμίαν προβάλληται, τότε ἀνάγκη ἐφ' ἕτερον πορεύεσθαι· χωρὶς γὰρ ἰατροῦ σπάνιοι οἱ θεραπευόμενοι. Τίς ἄρα ὁ δοκῶν ἀντιλέγειν ἡμῖν ὁρίζουσιν; Ὅτι πᾶσα ναῦς κυβερνήτην ἔμπειρον κεκτημένη, καὶ ναυαγίῳ περιπεσοῦσα, ἐκτὸς κυβερνήτου, πάντως ἀπόλλυσθαι ἤμελλεν. Ἐξ ὑπακοῆς ταπείνωσις, ἐκ ταπεινώσεως ἀπάθεια. *Εἴπερ ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν*, οὐκ οὐδὲν τὸ κωλῦον εἰπεῖν, ὅτι ἐξ ὑπακοῆς ἀπάθεια, δι' ἧς τὸ τέλος τῆς ταπεινώσεως γίνεται· (64) ἄρχεται μὲν γὰρ ἐκείνης αὕτη, ὡς Μωϋσῆς νόμου· τελειοῖ δὲ ἡ θυγάτηρ τὴν μητέρα, ὡς Μαρία τὴν συναγωγήν. Τιμωρίας ἁπάσης ἄξιοι παρὰ Θεῷ οἱ νοσοῦντες, καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἰατροῦ πεῖραν, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ὠφέλειαν τοῦτον ἐφ' ἑτέρου προκρίσει καταλιμπάνοντες πρὸ τελείας ἰάσεως. Μὴ φεῦγε χεῖρας

B Si omnia consuetudo potest, secumque naturam trahit, cur non idem, et multo quidem magis possit in virtutum exercitatione, præsertim cum laborantem magnus sublevet Deus. Non diu, mi fili, desudabis, ut beata animi quiete perfruaris, si sub initium religiosæ vitæ toto te animo ad omnes contumelias, et indignitates perferendas obtuleris. Non est quod Deo velut adjutori dedigneris submisso animo confiteri. Vidi ego ex reis qui ex tristissimo oris habitu, et gravissima sui ipsorum accusatione et supplicatione inexorabilem judicis sævitiam flecterent, et severitatem in commiserationem permutarent. Hinc est quod prodromus Christi Joannes ab accedentibus ad baptismum confessionem peccatorum exegerit [54], non sua causa, C qui illa non egebat, sed ob eorum salutem procurandam, qui ad illum accedebant. Non est quod obstupescamus, si peracta confessione adhuc impugnemur : præstat enim cum vitiis et sordibus corporis, quam cum superbia depugnare. Non accurras, nec superbas aures arrigas cum anachoretarum et solitudinem sectantium vitæ narrantur; tu enim in Stephani protomartyris exercitu **73** mêres. Quod si in conflictu cadas, e stadio tamen non excede, tunc enim opem medici multo magis desideramus. Quod si usus auxilio alieno nihilominus pedem ad lapidem offendit, nonne sine auxilio non solum offenderet; sed omnino concideret et periret ? Quando victi dejicimur, tum vero hostes usi opportuna importuna occasione acrius instant urgentque ut ad solitudinem properemus, non D alio fine, quam ut jacentes vulneribus conficiant, et nova nos ruina elidant. Quando religiosus medicus spem nos juvandi consumpsit, neque sanare se nos posse profitetur, ad alium confugiendum est; nam absque medico pauci curantur. Ecquis ita censentibus nobis videtur posse contravenire ? Nonne quæcunque navis, peritissimo licet navarcho usa, sine controversia tamen absque gubernatore naufragio peritura fuit. Ex obedientia nascitur humilitas, ex humilitate vitiosarum affectionum vacuitas (hoc est perfecta sui victoria). Si *in humilitate nostra Dominus memor fuit nostri, et liberavit nos de inimicis nostris* [55], quid est quod pro-

[54] Matth. III, 6. [55] Psal. CXXXV, 23.

nuntiare nos prohibeat, ex obedientia exsistere animi tranquillitatem ; ex qua humilitatis finis et perfectio sequitur. (*a*) Illius enim hæc parens est, ut legis Moses ; matrem autem filia, ut Synagogam Maria perficit. Omni supplicio Deo judice (*b*) digni sunt illi ægri qui salutarem medici sui manum experti, priusquam perfectam sanitatem recipiant, deserto hoc et contempto ad alium profugiunt. Ne fugias manus illius **74** qui te Domino obtulit, neminem enim per omnem vitam tuam sic revereberis, ut illum. Ut periculosum tironi et imperito militique gregario seipsum duello committere, sic viro religioso ante capta experimenta et multam in edomandis animi affectibus exercitationem, plena periculi alea est in solitudinem secedere : ut enim ille de vita, sic iste de æterna salute periclitatur. *Boni duo super unum*, inquit Ecclesiastes [56] ; hoc est : Bonum est religioso filio si cum religiosi patris ope, divino Spiritu auxiliante adversus anticipatas hostis petitiones depugnet. Qui cæcum duce, gregem pastore, errantem ductore, infantem patre suo, ægrum medico, navem gubernatore destituit, utrisque periculum creat. Qui ergo sine patris religiosi ope adversus infernos spiritus decertare audet, ab illis circumventus occidetur. Qui primum pharmacopolium ingrediuntur, morbos suos observent ; qui vero religiosæ obedientiæ se subjicere cogitant, videant an submissum secum animum afferant. Illis quippe certissimum est sanitatis securæ argumentum, dolorum remissio ; his vero, si animadvertant augeri in se vitiorum suorum cum reprehensione et damnatione [detestatione] præteritæ vitæ cognitionem. Tuam conscientiam tanquam speculum consule, utrum sis germanus obedientiæ filius, et sufficit tibi.

Qui in solitudine patri spirituali subjecti sunt malos dæmonas duntaxat, quibuscum depugnent, hostes habent. Qui vero in communi fratrum cœtu degunt, his cum inferis et hominibus decertandum est. Illi a præscriptis sibi legibus, **75** quia in oculis patris semper versantur, vix unquam discedunt : hi propter frequentem præsidis absentiam illas nonnunquam leviter violant. Enimvero attenti et laborum studiosi, per offensionum [objurgationum] patientiam, negligentiam illam copiosissime resarciunt, et geminam inde coronæ palmam reportant. Omni custodia custodiamus nos ipsos. Portus navigiis plenus naves facile inter se collidit, præsertim si a bile velut occulto verme fuerint exesæ. Dum sub religioso præside sumus, extremum silentium et ignorantiam de illo exerceamus. Est enim taciturnus alumnus sapientiæ, omni rerum cognitionem præditus. Animadverti e subjectis quempiam, qui ex ore religiosi patris sui vocem raperet, et de illius obedientia desperavi, quod viderem illum dictis præsidis sui ad suam superbiam, non ad submissionem abuti. Sobrie et prudenter notemus, omnique observatione observemus, et vigilantia summa dispiciamus, quando et quomodo officium ministerii nostri sit precibus antsponendum. Neque enim id omni modo semper-

A τοῦ τῷ Κυρίῳ σε προσενέγκαντος, οὐκ αἰδεσθήσῃ γὰρ ὡς αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ σού τινα. Οὐκ ἀσφαλὲς τῷ ἀπείρῳ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν, πρὸς μονομαχίαν ἑαυτὸν ἀποχωρίσαι, καὶ οὐκ ἀκίνδυνον τῷ μοναχῷ πρὸ πείρας καὶ γυμνασίας πολλῆς τῶν ψυχικῶν παθῶν ἐπὶ τὴν ἡσυχίαν χωρῆσαι. Πέφυκε ὁ γὰρ μὲν σωματικῶς, ὁ δὲ ψυχικῶς κινδυνεύειν· Ἀγαθοὶ, φησὶν ἡ Γραφὴ, *οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα· τοῦτ'* ἔστιν, ἀγαθὸν υἱῷ μετὰ πατρὸς δι' ἐνεργείας θείου Πνεύματος πρὸς τὰς προλήψεις ἀγωνίζεσθαι. Ὁ ἀποστερῶν τυφλὸν ὁδηγοῦ, καὶ ποίμνην ποιμένος, τὸν πελαζόμενον χειραγωγοῦ, τὸν νήπιον τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς, τοῦ ἰατροῦ τὸν νοσοῦντα, τὸ πλοῖον τοῦ κυβερνήτου, ἀμφοτέροις κίνδυνον προξενεῖ. Ὁ δὲ ἀβοηθήτως πνεύμασι προσπαλαίειν ἐπιχειρῶν, θανατοῦται ὑπ' αὐτῶν. Οἱ μὲν ἐν ἰατρείῳ ἐν ἀρχαῖς παραγενόμενοι, τὰς ὀδύνας τὰς ἑαυτῶν σημειούσθωσαν· οἱ δὲ ἐν ὑποταγῇ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ταπείνωσιν· τοῖς μὲν γὰρ ὁ τῶν ὀδυνῶν κουφισμὸς, τοῖς δὲ ἡ τῆς ἑαυτῶν καταγνώσεως προσθήκη σημεῖον ἀπλανὲς τῆς ὑγείας, ὡς οὐχ ἕτερόν τι φανήσεται. Τὸ συνειδός σοι (63) ἔσοπτρον τῆς ὑποταγῆς ἔστω, καὶ ἀρκετόν ἐστιν.

B

C

Οἱ μὲν καθ' ἡσυχίαν πατρὶ ὑποτασσόμενοι, δαίμονας, καὶ μόνον τοὺς ἀντιπράττοντας κέκτηνται· οἱ δὲ ἐν συνοδίᾳ ὑπάρχοντες δαίμοσι καὶ ἀνθρώποις ὁμοῦ προσπαλαίουσι. Καὶ οἱ μὲν πρότεροι διὰ τῆς διηνεκοῦς τοῦ διδασκάλου θέας ἀκριβεστέρας τὰς παρ' αὐτοῦ φυλάττουσιν ἐντολάς. Οἱ δὲ δεύτεροι πολλάκις διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ μικρὸν ταύτας παρατιτρώσκουσι. Πλὴν ἐὰν σπουδαῖοί τινες καὶ φιλόπονοι γίνωνται, διὰ τῆς τῶν προπτρούσεων ὑπομονῆς ὑπεραναπληροῦσι τὴν ἔλλειψιν καὶ διπλοῦς τοὺς στεφάνους κομίζονται. Πάσῃ (66) φυλακῇ τηροῦντες ἑαυτοὺς τηρήσωμεν. Διμὴν γὰρ πλοίων ἀνάπλεως εὐχερῶς ταῦτα συντρίβειν πέφυκεν, καὶ μάλιστα τὰ ὑπὸ θυμοῦ, ὥσπερ ὑπὸ σκώληκός τινος τετριμμένα λεληθότως· σιωπὴν ἐσχάτην καὶ ἄγνοιαν ἐπὶ τοῦ προεστῶτος ἀσκήσωμεν· ἀνὴρ γὰρ σιωπηλὸς φιλοσοφίας υἱὸς γνῶσιν πολλὴν πάντοτε κτώμενος. Εἶδον ὑποτακτικὸν τὴν διήγησιν ἐκ στόματος τοῦ προεστῶτος ἁρπάσαντα, καὶ τὴν ἐκείνου ὑποταγὴν ἀπέγνωκα, ὑπερηφανίαν καὶ οὐ ταπείνωσιν βλέπων αὐτὸν ἐκ ταύτης προσλαμβανόμενον. Πάσῃ νήψει νήψωμεν, καὶ τηρήσει τηρήσωμεν, καὶ φυλακῇ φυλαξώμεθα, πότε καὶ πῶς ἡ διακονία τῆς προσευχῆς ὀφείλει προκρίνεσθαι. Οὐ γὰρ πάντοτε πάντως· πρόσεχε σεαυτῷ τοῖς ἀδελφοῖς σου παρὼν, καὶ μὴ σπεῦδε δικαιότερος αὐτῶν φαίνεσθαι τὸ παράπαν ἔν τινι. Δύο γὰρ ἐργάσῃ κακὰ,

D

[56] Eccle. IV, 9.

(*a*) Al., *Humilitas est initium obedientiæ, sicut Moses legis initium fecit, et obedientia quæ est filia humilitatis perficit matrem suam humilitatem.*

(*b*) Omne supplicium merito Deo debent.

ἐκείνους μὲν διὰ τῆς σῆς ψευδεπιπλάστου σπουδῆς πλήξας· ἑαυτῷ δὲ ἐκ παντὸς τρόπου ὑψηλοφροσύνην προξενήσας. Γίνου (67) σπουδαῖος ψυχῇ, μηδόλως σώματι τοῦτο ἐμφαίνων, μὴ σχήματι, μὴ λόγῳ, μὴ αἰνίγματι· καὶ τοῦτο εἴπερ τοῦ ἐξουθενεῖν τὸν πλησίον πέπαυσαι. Εἰ δὲ πρόχειρος εἰς τοῦτο καθέστηκας, γίνου τοῖς ἀδελφοῖς σου ὅμοιος, καὶ μὴ τῇ οἰήσει ἀνόμοιος. Εἶδον ἀδόκιμον μαθητὴν ἐπὶ τοῖς τοῦ διδασκάλου κατορθώμασιν ἐπί τινων ἀνθρώπων καυχώμενον, καὶ μέντοι δοκῶν δόξαν ἑαυτῷ ἐκ τοῦ ἀλλοτρίου σίτου περιποιήσασθαι, ἀτιμίαν μᾶλλον ἑαυτῷ προεξένησε, (68) πάντων πρὸς αὐτὸν εἰρηκότων· Καὶ πῶς δένδρον καλὸν, κλάδον ἄκαρπον ἤνεγκεν; Οὐχ ὅτε τὸν τοῦ πατρὸς μυκτηρισμὸν γενναίως ὑπενέγκωμεν, ὑπομονητικοὶ κρινόμεθα, ἀλλ' ὅταν παρὰ παντὸς ἀνθρώπου καταφρονώμεθα καὶ πλησσώμεθα· τὸν γὰρ πατέρα καὶ αἰδούμενοι καὶ χρεωστοῦντες βαστάζομεν. Πίνε προθύμως μυκτηρισμὸν ὡς ὕδωρ ζωῆς παρὰ παντὸς ἀνθρώπου, ποτίζειν σε τὸ καθαρτήριον τῆς λαγνείας ζητοῦντος· τότε γὰρ ἀνατελεῖ ἁγνεία βαθεῖα ἐν τῇ ψυχῇ σου, καὶ φῶς Θεοῦ οὐκ ἐκλείψει ἐκ τῆς καρδίας σου. Μηδεὶς ὑφ' ἑαυτοῦ ἀναπαυόμενον ὁρῶν σύλλογον ἀδελφότητος, ἐν τῇ διανοίᾳ καυχάσθω. Οἱ γὰρ κλέπται πέριξ. Μνημονεύων μνημόνευε τοῦ λέγοντος· *Ὅταν πάντα ποιήσητε τὰ προστεταγμένα, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν, ὅτι ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν.* Τὸ κρῖμα τῶν κόπων ἐν καιρῷ ἐξόδου γνωσόμεθα. Κοινόβιόν ἐστιν ἐπίγειος οὐρανός· διὸ ὡς Κυρίῳ λειτουργοῦντες ἄγγελοι, οὕτω πείσωμεν διακεῖσθαι τὴν καρδίαν ἡμῶν. Ποτὲ μὲν οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ τούτῳ ὄντες τῇ καρδίᾳ ὡς λιθώδεις διάκεινται· ποτὲ δὲ πάλιν διὰ τῆς κατανύξεως παρακαλοῦνται, ἵνα καὶ τὴν οἴησιν ἐκφύγωσι, καὶ τοὺς κόπους διὰ τῶν δακρύων παραμυθήσονται. Μικρὸν πῦρ κηρὸν πολὺν κατεμάλαξε, καὶ μικρὰ ἀτιμία πολλάκις ἐπισυμβᾶσα, ἅπασαν τὴν τῆς καρδίας ἀγριότητα καὶ ἀναισθησίαν καὶ πώρωσιν αἰφνιδίως κατεμάλαξε, καὶ κατεγλύκανε, καὶ ἐξήλειψεν. Εἶδόν ποτε δύο λεληθότως παρακαθημένους, καὶ τοὺς τῶν ἀγωνιζομένων στεναγμοὺς καὶ καμάτους ἐπιτηροῦντας, καὶ προσακροωμένους· ἀλλ' ὁ μὲν, ἵνα ζηλώσῃ, ὁ δὲ ἵνα καιροῦ καλοῦντος, ὀνειδιστικῶς ταῦτα θριαμβεύσῃ, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἐργάτην τῆς καλῆς ἐργασίας ἀνακόψῃ. Μὴ γίνου ἄλογος (69) σκωπτικὸς, ἑτέροις ταραχὴν καὶ πικρίαν προξενῶν, μηδὲ νωθρὸς τῷ ἤθει καὶ τῷ βήματι σπουδάζειν ἐπιτρεπόμενος· εἰ δὲ μὴ, τῶν μαινομένων καὶ ταραχωδῶν χειρῶν καθέστηκας. Ἑώρακα τοιαῦτα, καθώς φησιν ὁ Ἰώβ, πολλάκις ἤθους νωθρότητι, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπιτηδειότητι ψυχὰς ὀδυνηθείσας· καὶ ἐθαύμασα πῶς ποικίλη ἡ κακία. Ὁ ἐν τῷ μέσῳ, οὐ τοσοῦτον ἐκ τῆς ψαλμῳδίας, ὅσον ἐκ τῆς εὐχῆς κερδαίνειν δύναται· ἡ γὰρ σύγχυσις, ψαλμοῦ διάλυσις. Πάλαι ἐννοίᾳ ἀδιαλείπτως, ταύτην ῥεμβομένην ἐπισυνάγων πρὸς ἑαυτόν. Οὐ γὰρ ἀρέμβαστον ὁ θεὸς τοὺς ὑπηκόους ἀπαιτεῖ προσευχήν· μὴ ἀθύμει κλεπτόμενος· ἀλλ' ἀθύμει, τὸν νοῦν ἀεὶ ἀνακαλούμενος. A que faciendum est. Observa teipsum, cum inter domesticos tuos versaris, et cave velis ulla in re sanctior illis videri. Duo quippe mala inde paries: illos enim religiosos fratres tuos ficta tua nimia simulataque cura et diligentia percelles, tibi vero ipsi omnino superbiam et elationem conciliabis. Ex animo probus esto sine ulla corporis ad id compositi fictione, non ad speciem, non **74** habitu fictoque gestu, non verbo, nec signo quidem obscuro. Et hoc quoad alios judicare et contemnere desieris. Quod si te proclivem ad hoc nosti, omnino te ad mores domesticorum accommoda, nulloque modo per animi elationem dissimilis videare. Novi improbum discipulum, qui apud nonnullos de magistri sui laudibus et virtutibus gloriabatur, cumque ex aliena messe gloriam sibi colligere studeret, dedecus potius demessuit omnibus ex illo quærentibus, quomodo tam bona arbor tam malum et sterilem surculum tulisset? Non est quod tunc nos patientes existimemus, cum præsidis nostri sannas et objurgationes æquo et generoso animo sustinemus, sed cum passim ab omnibus contemnimur, et male verberibus etiam multamur. Præsidem quippe venerabundi pro officio et cura nobis impensa libenter toleramus. Promptissime et velut aquam vitæ, contumelias et irrisiones quocunque tibi propinatas hauri, quando non nisi potionem qua tuas lasciviæ sordes repurget, alter tibi porrigit. Tum vero summa castimoniæ munditia in anima tua efflorescet, et divini luminis splendor in pectore tuo nunquam hebescet. Nemo cum videt contubernium religiosorum fratrum sub sua cura conquiescere, in animo suo sibi blandiendo glorietur, latent circumquaque latronum et furum insidiæ. Sed assidue memineris quod Christus monuit: *Cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis dicite, quia servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus* [67]. Judicium vero de laboribus nostris fereadum in morte nobis innotescet. Cœnobium est velut terrestre cœlum, proinde par **77** est, ut angelos Domino ministrantes sensu affectu imitemur et exprimamus. Est cum in hoc terrestri cœlo versantes tam sicci et aridi redduntur, ut in lapides versi videantur: est cum iidem rursum per afflicti cordis dolorem cœlesti consolatione recreantur, ut et superbum animi sensum effugiant, et per lacrymarum copiam reficiantur. Parvula flamma multam ceræ vim emollit et liquefacit: et exigua sæpe contumelia et ignominia præter exspectationem illata, omnem cordis feritatem et stuporem obduratumque callum repente mitigat, demulcet et exstinguit. Fuit cum duos aliquos viderem aliorum agonistarum sanctorum labores et gemitus ex occulto arbitrantes et attendentes: atque alter quidem bona mente imitandi studio id factitabat; alter vero uti data occasione generosum Christi athletam publice irrideret, traduceret, et a præclaro pietatis studio avelleret.

[67] Luc. XVII, 10.

Cave ne moroso et importuno silentio tuo alios perturbes et exasperes : jussus accelerare, cave ne segniter et lentius agendo, vel tardius incedendo cuncteris, alioqui furiosis et turbulentis deterior eris. Vidi ejusmodi, quemadmodum Jobus ait (*a*), sæpe quidem simulata morum gravitate, quandoque vero dextra quadam facilitate captos hominum animos, et demiratus sum tantam in malitia varietatem. Qui inter fratrum cœtus versatur, non tantum ex psalmorum cantu, quantum ex precibus proficit : vocum enim confusio psalmorum confundit intellectum. Quantum potes sine cessatione contende animo, ut mentem vagabundam coerceas et ad se recolligas. **78** Cæterum Deus ab discipulis obedientiæ non tam attentas et ab omni exerratione abstractas preces reposcit. Proinde non est quod desperes, cum tibi mens alio, quasi furto subducitur; sed habe bonum animum, dispersas identidem cogitationes ad mentem revocando. Soli angeli semper sibi præsentes sunt. Qui apud animum suum decretum habet, se usque ad extremum spiritum (pro salute sua) decertaturum, et mille mortes cum corporis tum animi non subterfugiturum, non facile in aliquod ex memoratis supra delictis incurret. Animi inconstantia et locorum mutatio semper ejuscemodi offensiones creant, et calamitates. Qui ex loco in locum, e cœnobio in cœnobium facile demigrant, prope infames fiunt. Nihil enim adeo parit spiritus sterilitatem, quam impatientia (in eodem nempe loco subsistendi). Quando ad ignotum tibi pharmacopolium, ignotumque medicum incidisti, tanquam transiturum hospes, omnium mores qui ibi versantur, explora. Ubi vero ex artificibus et ministris pro morbis tuis utilem medicinam persentiscis [persenseris], præsertim quam quærebas adversus animi elationem et fastum ; tum vero accede, et chirographo obedientiæ et tabulis ministerii, et angelis testibus vende teipsum, et instrumentum proprii arbitrii et voluntatis pro his lacera et concerpe. Circumcursando vero et nusquam subsistendo, pretium quo te Christus redemit, perdidisti. Claustrum cœnobii sit pro monumento sepulcri, ex quo nemo ante extremum judicium progreditur. Quod si qui egressi sunt, illos periisse recognosce. **79** Quod ut nobis non usu veniat, Dominus exorandus est.

Ignavi religiosi ubi sibi quid gravius imperari sentiunt, prætexunt tunc sibi precandum esse. Ubi leviora, tum ab studio precandi velut ab incendio refugiunt. Est qui susceptum ministerii munus in alterius gratiam rogatus dimittit; est qui idem facit ex inertia; est qui vanæ gloriolæ captandæ studio dimittit; est qui ultro sponte animi cedit officio. Quod si in aliquem religiosum conventum abreptus es, et animadvertis illum luminibus animæ tuæ officere, ne dubita ab illo te sejungere : quamvis probus ubique probus est : uti contra improbus nusquam probus. Calumniæ in rebus publicis secessiones pariunt. In religione gula virtutem omnem profligat, et religionis contemptum affert. Si hanc vitiorum reginam deviceris, ubique locorum tranquilla animi pace perfruere : ab eadem victus, ad mortem usque semper de salute periclitabere. Dominus obsequentium oculos exacuit ad virtutes religiosi præsidis contemplandas, et ad ejusdem vitia cernenda occæcat. Hostis autem virtutis, omnia contra facilitare consuevit. Forma perfectæ obedientiæ sit nobis, amici, argentum vivum : quomo-

νος. Ο (71) πεπειχὼς ἑαυτὸν λελῃθότως, μὴ τοῦ παλαίσματος ἀναχωρεῖν ἄχρις ὑστάτης ἀναπνοῆς, καὶ (72) χιλίων θανάτων, καὶ σώματος, καὶ ψυχῆς μὴ ὑποχωρεῖν, ἐν οὐδενὶ ῥᾳδίως τῶν τοιούτων πεσεῖται· (73) δισταγμὸς γὰρ καρδίας, καὶ ἀπιστία τόπων, τὰς προκόψεις ἀεὶ καὶ τὰς συμφορὰς ποιεῖν πέφυκεν. Οἱ εὐχερεῖς πρὸς μετάβασιν πάντη ἀδόκιμοι· οὐδὲν γὰρ οὕτως τὴν ἀκαρπίαν, ὡς ἀνυπομονησία ἐργάζεται. Εἰ μὲν ἐν (74) ἀγνώστῳ ἰατρῷ καὶ ἰατρείῳ κατήγτησας, γίνου ὡς παριὼν, καὶ λελῃθότως τὴν ἁπάντων πεῖραν τῶν αὐτόθι λαμβάνων. Ἐπὰν δὲ καὶ ἐκ τῶν τεχνιτῶν καὶ ὑπουργῶν ὠφελείας ἐν ταῖς σαῖς νόσοις αἰσθάνῃ, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ὀγκώσει τῆς ψυχῆς τὸ ζητούμενον, τότε καὶ πρόσελθε λοιπὸν, καὶ πιπράσκου χρυσίῳ ταπεινώσεως, καὶ χάρτῃ ὑπακοῆς, καὶ γράμμασι διακονίας, καὶ μάρτυσιν ἀγγέλοις διαῤῥήστων ἐπὶ τούτων διάῤῥηξον τὸν τοῦ οἰκείου θελήματος χάρτην· περιιὼν γὰρ ἀνατρέπειν τὴν ὠνὴν πέφυκας, ᾗ σε λοιπὸν Χριστὸς ἐξωνήσατο. Μνῆμόσοι πρὸ μνήματος ὁ τόπος ἔστω. Οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ μνήματος ἐξέρχεται ἄχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως· εἰ δὲ καί τινες ἐξῆλθον, ὅρα ὅτι (76) ἀπέθανον· ὅπερ μὴ παθεῖν ἡμᾶς, τὸν Κύριον δυσωπήσωμεν.

Ὅτε μὲν (77) αἴσθονται βαρέα τὰ ἐπιτάγματα εἶναι οἱ ὀκνηρότεροι, τότε τὴν προσευχὴν μᾶλλον προκρίνειν ἐπιχειροῦσιν· ὅτε δὲ κουφότερα, ἐκ ταύτης ὡς ἀπὸ πυρὸς ἀποφεύγουσιν. Ἔστιν ὁ ἐγχείρημα μετερχόμενος διακονίας, καὶ πρὸς ἀνάπαυσιν ἄλλου ἀδελφοῦ αἰτηθεὶς τοῦτο καταλιμπάνων αὐτό· καὶ ἔστιν ὁ ἐξ ὀκνηρίας τοῦτο καταλιμπάνων· καὶ ἔστιν καὶ αὖθις ὁ ἐκ κενοδοξίας τοῦτο καταλιμπάνων· καὶ ἔστιν ὁ ἐκ προθυμίας. Εἰ συνηρπάγης ἐν ταῖς συνθήκαις, καὶ ἀπρόκοπον ὁρᾷς τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, μὴ παραιτήσῃ τὴν διάταξιν. Πλὴν ὁ δόκιμος παντοχοῦ δόκιμος· ὥσπερ καὶ τὸ ἔμπαλιν. Λοιδορίαι κατὰ κόσμον πολλοὺς χωρισμοὺς πεποιήκασιν· γαστριμαργίαι δὲ ἐν συνοδίαις πάντα τὰ πτώματα καὶ τὰς ἀθετήσεις ἐργάζονται. Ἐὰν τῆς δεσποίνης (80) ἄρξῃς, πᾶν σοι κάθισμα προξενήσει ἀπάθειαν· ἐκείνης δὲ ἀρχούσης, ἐκτὸς μνήματος πανταχοῦ κινδυνεύσεις. Κύριος μὲν σοφοῖ τυφλοὺς τοὺς τῶν ὑπηκόων ὀφθαλμοὺς ἐν ταῖς τοῦ διδασκάλου ἀρεταῖς, ἐν δὲ ταῖς ἐλλείψεσι (81) σκοτοῖ· ὁ δὲ μισόκαλος τοὐναντίον. Τύπος ἡμῖν, ὦ οὗτοι, ἀρίστης ὑποταγῆς ὁ λεγόμενος ὑδρώδης ἄργυρος ἔστω· ὑποκάτω γὰρ κυλινδούμενος

(*a*) Ad quem hic locum Jobi alludat nondum comperi. Vide scholia.

πάντων, παντὸς ῥυπουμένου μένει ἀνεπίμικτος. Οἱ σπουδαῖοι μᾶλλον ἑαυτοῖς προσεχέτωσαν, ἵνα μὴ διὰ τοῦ κρίνειν τοὺς ῥᾳθύμους, ἐκείνων πλεῖον κατακριθῶσιν. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, ὁ Λὼτ δεδικαίωται, ὅτι μέσος ὑπάρχων τοιούτων, οὐδ' ὅλως ἐφάνη τούτους καταχρίνων ποτέ. Πάντοτε μὲν, ἐπὶ πλεῖον δὲ ἐν ταῖς ὑμνῳδίαις, τὸ ἡσύχιον καὶ ἀτάραχον τηρήσωμεν· σκοπὸς γὰρ τοῖς δαίμοσι διὰ ταραχῶν τὴν προσευχὴν ἀφανίζειν (82). Διακονῶν ἐστι, σώματι μὲν ἀνθρώποις παρεστὼς, νοῒ δὲ ἐν οὐρανοῖς διὰ προσευχῆς κρούων. Αἱ μὲν ὕβρεις καὶ ἐξουδενώσεις, καὶ τὰ τοιαῦτα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ὑπηκόου ἀψινθίου πικρότητι παρεικάζονται· οἱ δὲ ἔπαινοι, τιμαί τε καὶ εὐφημίαι μέλιτος δίκην ἐν τοῖς ἡδυπαθέσιν ἡδύτητα πᾶσαν ἀποτίκτουσι. Προσκοπήσωμεν τοίνυν πῶς ἡ φύσις τῶν ἑκατέρων, ἡ μὲν καθαίρειν ἅπαντα τὰ ἐντὸς ὑλώδη, ἡ δὲ αὔξειν εἴωθε τὴν χολήν. Πιστευτέον ἀμερίμνως τοῖς ἐν Κυρίῳ τὴν ἡμῶν ἀναδεξαμένοις ἐπιμέλειαν, κἂν ἐναντία τινὰ τῷ δοκεῖν καὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν ἐναντιούμενα ἐπιτάττωσι· τότε γὰρ ἡ πρὸς αὐτοὺς ἡμῶν πίστις, ὡς ἐν χωνευτηρίῳ ταπεινώσεως, δοκιμάζεται· τοῦτο γὰρ πίστεως ἀληθεστάτης γνώρισμα, τὸ τὰ ἐναντία τῶν ἐλπιζομένων γινόμενα θεωροῦντας, τοῖς προστάττουσι πείθεσθαι ἀδιστάκτως. Ἐξ ὑπακοῆς ταπείνωσις, ὡς καὶ ἤδη φθάσαντες εἴπομεν· ἐκ ταπεινώσεως διάκρισις, ὡς καὶ τῷ μεγάλῳ Κασσιανῷ ἐν τῷ *Περὶ διακρίσεως* αὐτοῦ λόγῳ πεφιλοσόφηται κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα. Ἐκ διακρίσεως διόρασις· ἐκ δὲ ταύτης, προόρασις. Καὶ τίς ἄρα μὴ ὁράμῃ ἐν τῷ καλῷ τούτῳ τῆς ὑπακοῆς δρόμῳ τοιούτων ἀγαθῶν ἑτοιμασίας ὁρῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ; Περὶ ταύτης τῆς μεγάλης ἔλεγεν ὁ καλὸς Ψάλτης ἐκεῖνος· *Ἡτοίμασας ἐν τῇ χρηστότητί σου τῷ πτωχῷ ὑπηκόῳ, ὁ Θεὸς, τὴν σὴν παρουσίαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ* (83). Μὴ ἐπιλάθῃ ἐν τῇ ζωῇ σου πάσῃ τοῦ ἀθλητοῦ τοῦ μεγάλου ἐκείνου, ὃς ἐν ὅλοις δεκαοκτὼ ἔτεσιν οὐκ ἀκήκοε τοῖς ἔξωθεν ὡσὶ, παρὰ τοῦ ἐπιστάτου· Σωθείης· τοῖς δὲ ἔνδον καθ' ἡμέραν ἤκουεν παρὰ τοῦ Κυρίου, οὐ, Σωθείης (τοῦτο γὰρ εὐκτικόν ἐστι καὶ ἀδηλον), ἀλλ', Ἐσώθης, ὅπερ ὁριστικὸν καὶ βέβαιον καθέστηκεν. Ἔλαθον ἑαυτοὺς τῶν ὑπηκόων τινὲς τὸ εὐπειθὲς καὶ συγκαταβατικὸν τοῦ προεστῶτος αἰσθόμενοι· καὶ πρὸς τὰς ἑαυτῶν θελήσεις τὰς ἐπιτροπὰς αἰτούμενοι· κομισάμενοι δὲ γινωσκέτωσαν ἐκπεπτωκέναι πάντη τοῦ τῆς ὁμολογίας στεφάνου· ὑπακοὴ γάρ ἐστιν ὑποκρίσεως καὶ ἐφέσεως οἰκείας ξενισμός. Ἔστιν ὁ (84) ἐπιταγὴν κομισάμενος, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἐπιτάξαντος αἰσθόμενος μὴ ἡδέως τὴν τοῦ ἐπιταχθέντος περαίωσιν ἔχοντα ταύτην παραιτησάμενος· καὶ ἔστιν ὁ αἰσθόμενος (*a*) καὶ ἀναμφιβόλως ὑπακούσας. Ζητητέον τίς αὐτῶν εὐσεβεστέρως ἐποίησε. Τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστὶ τῷ ἑαυτοῦ θελήματι τὸν διάβολον

A docunque enim volvatur, infraque omnia mergatur, manet tamen ab omni sordium concretione liberum. Attendant studiosi virtutis, ne, dum alios ignavos judicant, præ illis damnentur. Et hinc, arbitror, patriarcha Lot justitiæ laudem obtinuit, **80** quod in medio impiorum versatus, nunquam tamen auditus sit quemquam illorum damnavisse. Semper quidem alias, sed tum potissimum mens ab omni perturbatione et inquietudine custodienda est, cum precibus et laudibus divinis vacamus. Conantur enim mali genii per hujusmodi mentis distractionem fructum precationis corrumpere. Ille germanus Dei minister est, qui corpore quidem homini servit, animo vero per vota et preces cœlum

B pulsat (adeoque in cœlo versatur). Contumeliæ, contemptus, objurgationes, et hoc genus alia in obedientis animo absinthii amaritudinem exprimunt; laudes vero et honores, et gloriolæ animos talia captantes, mira velut mellis dulcedine perfundunt. Sed videamus quæ sit utriusque vis et natura. Absinthium omnem intestinorum sentinam repurgat; mel bilem augere consuevit. Omnino sine omni cura fidendum est iis qui salutis nostræ curam in Domino susceperunt; etiamsi quandoque in speciem contraria saluti nostræ imperare videantur. Tunc enim, tunc, inquam, nostra adversus præsides nostros sincera fiducia velut in camino submissionis probatur. Hoc enim certissimum est verissimæ fidei symbolum et argumentum, cum ii,

C qui præter spem sibi imperata vident, illa nihilominus sine dubitatione exsequuntur. Ex obedientia, uti jam supra diximus, exsistit humilitas: ex humilitate religiosa prudentia, (quam religiosi scriptores discretionem vocant). De qua Cassianus **81** ille eximius (*b*) in libro de eadem virtute pulcherrime et acutissime disputavit. Ex discretione, dispiciendi gratia, ex hac prævidendi facultas redundat. Ecquis ergo in hoc præclaro obedientiæ stadio tantis bonorum thesauris ante oculos propositis, non libenter decurrat? De hac eximia virtute cecinit nobilis ille Psaltes: *Parasti in bonitate tua pauperi*, obedienti discipulo, *Deus*[88], in corde ipsius præsentiam tuam. Nunquam ponas in omni vita memoriam illius ingentis athletæ, qui

D totis decem et octo annis, nunquam auribus suis a præside suo, cui inserviit, illam vocem accepit: Salvus sis; sed ille tamen idem interiore animi sensu quotidie audiit a Domino; non quidem, Salvus sis, quod optantis est et incertum, sed, Salvus es, quod affirmantis est certum et definitum. Reperias nonnullos ex obedientiæ officina profectos, qui seipsos magnopere fallunt, dum animadversa magistri sui facilitate et gratificandi subjectis vo-

[88] Psal. LXVII, 11.

(*a*) Alius, ἀηδῶς πρὸς τοῦτο διακείμενος ταύτην παραιτούμενος, καὶ ἔστιν ὁ αἰσθόμενος. Nota varietatem codicum.

(*b*) Hinc discis Climacum post Cassianum vixisse. Confer collat. II totam et Climacum infra gradu 26 de eadem.

luntate imperia ipsius ad nutus et arbitria sua petunt : sed enim intelligant hi, posteaquam impetrarunt quod voluerunt, se omni legitimo obedientiæ præmio fraudatos. Est enim obedientia omnis simulationis affectusque proprii perfecta abdicatio. Est qui accepto mandato animadvertit rem peragendam displicituram imperanti, si peragatur, ob eamque causam negligit imperata. Est qui idem intelligit, et tamen sine ulla disputatione et examine exsequitur mandata. Quæritur uter ex duobus sanctius fecerit? **82** Nullo modo credendum est hostem nostrum suæ ipsius voluntati repugnare (*a*). Argumento sint, qui cum negligentia vivunt, et contra qui in cellula aut cœnobio cum patientia perseverant. Cum ut de loco migremus, tentamur, hoc ipsum sit nobis certa divinæ voluntatis significatio quod Deo placeat, ut in statione nostra persistamus; nam oppugnari, indicio est pugnandum esse. Pugnat enim qui impugnatur. Næ ego improbus sim et inhumanus, si per silentium celare et abducere lectori velim, quæ tacere nefas sit. Joannes Sabaites (*b*), vir mihi in paucis charus, res mihi auditu dignissimas retulit. Quin tu ipse, venerande antistes, virum illum ab omnibus animi perturbationibus liberum, et ab omni orationis vanitate alienum, ipso experimento cognovisti. Hic ergo mihi sic narrationem exorsus est.

A ἀντιστῆναι (*a*)· καὶ πεισθέτωσάν σε οἱ ἐν ἀμελείᾳ ζῶντες, καὶ ἐν ἑνὶ ἡσυχαστηρίῳ κεκαρτερηκότες, ἢ κοινοβίῳ. Γενέσθω ἡμῖν ἡ ἐκ τῶν τόπων πολεμουμένη ἀναχώρησις τῆς ἡμετέρας ἐκείσε εὐαρεστήσεως ἀπόδειξις. Εἴπερ τὸ πολεμεῖσθαι, σημεῖον τοῦ (85) πολεμεῖν, οὐ γενήσομαι κρύπτης ἄδικος, καὶ πλεονέκτης ἀπάνθρωπος σιωπῶν ὑμῖν, ἃ σιγᾶσθαι μὴ θέμις. Ἰωάννης μοι ὁ πάνυ(*b*), ὁ Σαβαΐτης ἀξιάκουστα διηγήσατο πράγματα· ὅτι δὲ ἀπαθὴς ὁ ἀνὴρ, καὶ παντὸς ψεύδους καὶ λόγου καὶ ἔργου πονηροῦ καθαρὸς, ἐκ τῆς αὐτοῦ πείρας ἐπίστασαι, ὅσιε. Οὗτός μοι διηγήσατο.

Erat, inquit, in eo Asiæ cœnobio, in quo ego degebam (inde enim vir hic sanctus venerat) e senibus quidam religiosis, admodum solutus et male sane moratus : testor hoc veri causa, non hominis judicandi. Nactus is erat discipulum nescio quomodo, admodum juvenem, cui nomen Acacius, ingenio simplici, sed animo cætera minime imprudenti. Hic ab illo tetrico silicernio tanta ac tam indigna sæpe tulit, uti multis fortasse res supra fidem videri possit. Quippe qui non convitiis tantum et contumeliis illum exagitarit, sed quotidie verberibus et plagis male multarit. Et Acacius omnia prudenter et patienter perferebat. Hunc ego cum in singulos dies velut emptitium mancipium pessime tractari cernerem, sæpenumero occurrentem allocutus **83** : Quid est, inquam, frater Acaci? quomodo habes hodie? Tum ille mihi mox nunc liventes oculos, nunc læsum collum, nunc caput plagis contusum ostendit. At ego, quod germanum patientiæ alumnum scirem : Bene habet, bene habet, inquam, sustine ; fructum patientiæ feres. Hoc pacto cum novennium totum apud immitem illum senem Acacius exegisset, ad cœlum profectus est. Post quintum inde diem magister ille sævus Acacii mortui, abiit ad quemdam e senioribus magni nominis virum, quem affatus : Pater, inquit, frater Acacius mortuus est. At senior, hoc audito : Crede mihi, inquit, pater, non credo mortuum. Tum magister Acacii : Veni, inquit, et vide. Surrexit illico pater, et cum illo ad cœmeterium nobilis ac beati illius pugilis properavit. Ubi ad sepulcrum constitit, exclamat pater, et velut viventem (nam revera in quiete sanctorum vivebat) compellans : Frater Acaci, inquit, esne mortuus? Hic ille præclarus obedientiæ filius etiam a morte specimen obedientiæ

B Ὅτιπερ ἐν τῇ μονῇ μου τῇ εἰς Ἀσίαν (ἐκεῖθεν γὰρ ὁ δίκαιος ὥρμητο), γέρων τις πάνυ ἀμελὴς καὶ (86) ἀκόλαστος· λέγω γὰρ μὴ κρίνων (87), ἵνα φανῶ ἀληθεύων· οὗτος, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἐκτήσατο μαθητὴν νεώτερον, τῷ ὀνόματι Ἀκάκιον, ἁπλοῦν τινα τῇ γνώμῃ, φρόνιμον δὲ τῷ λογισμῷ· ὃς τοσαῦτα παρὰ τοῦ τοιούτου γέροντος ὑπέμεινεν, ὅσα καὶ τοῖς πολλοῖς ἄπιστα ἴσως εἶναι δόξει. Οὐ μόνον γὰρ ὕβρεσι καὶ ἀτιμίαις αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ πληγαῖς καθ' ἡμέραν ἐβασάνιζεν. Ἦν ἡ ὑπομονὴ αὐτοῦ οὐκ ἄλογος. Ὁρῶν οὖν αὐτὸν ἐγὼ καθ' ἡμέραν ὡς ὠνητὸν δοῦλον ἐσχάτως ταλαιπωροῦντα, ἐν ἀπαντήσει πολλάκις ἔλεγον πρὸς αὐτόν· Τί ἐστιν, ἀδελφὲ Ἀκάκιε; πῶς ἡ σήμερον; Καὶ εὐθὺς ἐκεῖνος, ποτὲ μὲν ὀφθαλμὸν πεπελιδνωμένον, ποτὲ δὲ τὸν τράχηλον, ἄλλοτε δὲ τὴν κεφαλὴν πεC πληγμένην μοι ὑπεδείκνυε. Γινώσκων οὖν ἐγὼ, ὅτι ἐργάτης ἐστὶν, ἔλεγον αὐτῷ· Καλῶς, καλῶς, ὑπόμεινον, καὶ ὠφεληθήσῃ. Ποιήσας οὖν ὑπὸ τὸν γέροντα τὸν ἀνελεῆ ἐκεῖνον ἐννέα χρόνους ἐπορεύθη πρὸς Κύριον. Ταφέντος οὖν αὐτοῦ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν Πατέρων, μετὰ πέντε ἡμέρας ἀπῆλθε πρός τινα γέροντα μέγαν τῶν αὐτόθι ὁ τοῦ Ἀκακίου ἐπιστάτης, καὶ λέγει αὐτῷ· Πάτερ, ὁ ἀδελφὸς Ἀκάκιος ἀπέθανεν. Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ γέρων, λέγει τῷ εἰπόντι· Πίστευσον, γέρον, οὐ πείθομαι. Ὁ δέ φησιν· Ἔρχου καὶ ἴδε. Ἀνέστη ὁ γέρων τάχιστα, καὶ καταλαμβάνει τὸ κοιμητήριον σὺν τῷ ἐπιστάτῃ τοῦ μακαρίου πύκτου· καὶ βοᾷ ὡς ζῶντι πρὸς τὸν ἀληθῶς ἐν κοιμήσει ζῶντα, καὶ λέγει· Ἀδελφὲ Ἀκάκιε, ἀπέθανες; Ὁ δὲ εὐγνώμων ὑπήκοος, καὶ μετὰ θάνατον ὑπακοὴν ἐνδεικνύμενος, ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν D μέγαν· Πῶς, Πάτερ, ἀποθανεῖν δυνατὸν ἄνθρωπον ὑπακοῆς ἐργάτην; Τότε ὁ γέρων ὁ πρώην αὐτοῦ (88) ἐπιστάτης, ἔμφοβος γενόμενος, ἐπὶ πρόσωπον σὺν δάκρυσι ἔπεσε, καὶ αἰτησάμενος τὸν τῆς λαύρας

(*a*) Ita nec voluntas præsidis sibi ipsi est contraria.

(*b*) Nota errorem veterum interpretum : ὁ πάνυ fecerunt cognomen Joannis Opanii, cum sit in Græco Ἰωάννης μοι ὁ πάνυ, *Joannes valde illustris, nobilis, clarus, magnus* ; exempla passim occurrunt ; subauditur μέγας, vel ἔνδοξος, vel hoc genus aliquid, μοι ὁ πάνυ, *mihi valde charus*, ἀγαπητός.

ἡγούμενον πλησίον τοῦ μνήματος κελλίον, ἐκεῖ σωφρόνως λοιπὸν ἔζησε, λέγων ἀεὶ τοῖς Πατράσιν, ὅτι Φόνον πεποίηκα. Ἐμοὶ δοκεῖ, Πάτερ Ἰωάννη, τὸν μέγαν τοῦτον Ἰωάννην εἶναι τὸν τῷ νεκρῷ λαλήσαντα. Καὶ ἕτερον γάρ μοι ὡς περὶ ἄλλου τινὸς διηγήσατο ἡ μακαρία αὐτοῦ ψυχή· ἦν δὲ αὐτὸς, ὡς ὕστερον ἀκριβῶς μαθεῖν ἠδυνήθην.

A præbiturus : Quomodo, inquit, mi pater, fieri potest, ut verus obedientiæ alumnus moriatur? tum vero senior ille Acacii prius moderator attonitus cum lacrymis in faciem projectus, petivit ab lauræ cœnobiarcha vicinum tumulo domicilium, ubi reliquam omnem vitam cum magna animi modestia et submissione exegit, identidem patribus dictitans : Homicidium feci. Pater Joannes mihi videtur ille ipse eximius Joannes fuisse, qui cum defuncto sermocinatus est, et nobis hæc exposuit. **84** Nam beatus ille vir et aliud mihi tanquam de alio narravit, quod postea illi ipsi contigisse certo cognovi.

Ἐμαθήτευσε, φησὶν, ἕτερός τις ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ τῆς Ἀσίας μοναχῷ τινι πράῳ καὶ ἐπιεικεῖ, καὶ ἡσυχίῳ· καὶ ὁρῶν ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ γέροντος ὡς τιμώμενον καὶ (89) περιφρονούμενον, σκέπτεται καλῶς ὅπερ πολλοῖς σφαλερὸν, καὶ δυσωπεῖ τὸν γέροντα ἀπολῦσαι αὐτόν. Εἶχε γὰρ καὶ ἕτερον μαθητὴν, καὶ οὐ πάνυ ἦν τὸ γινόμενον λυπηρόν. Ἐξέρχεται οὖν ἐξ αὐτοῦ καὶ καθιστᾷ ἑαυτὸν ὑπ' ἐπιστολῆς τοῦ ἐπιστάτου ἔν τινι τῶν κατὰ τὸν Πόντον κοινοβίων· καὶ τῇ πρώτῃ νυκτὶ, καθ' ἣν εἰσῆλθεν εἰς τὸ κοινόβιον, ὁρᾷ κατὰ τοὺς ὕπνους ἑαυτὸν ὑπό τινων λογοθετούμενον, καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ φοβερωτάτου ἐκείνου λογοθεσίου, λοιπαζόμενον καὶ χρεωστοῦντα χρυσίου λίτρας ἑκατόν. Διυπνισθεὶς οὖν ἔκρινε τὸ ὁραθὲν, καὶ εἶπε· Ταπεινὲ Ἀντίοχε (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα αὐτῷ), ὄντως πολλὰ λοιπαζόμεθα τοῦ χρέους ἡμῶν. Ὡς οὖν ἔμεινα, φησὶν, ἐν τῷ κοινοβίῳ χρόνους τρεῖς ἐν ἀδιακρίτῳ ὑπακοῇ, ὑπὸ πάντων ὡς ξένος εὐτελιζόμενος καὶ θλιβόμενος (οὐ γὰρ ἦν ἐκεῖσε ἄλλος μοναχὸς ξένος), θεωρῶ πάλιν κατὰ τοὺς ὕπνους τινὰ δόντα μοι ἀπόδειξιν δέκα λιτρῶν τοῦ χρέους μου. Διυπνισθεὶς οὖν, ἔγνων τὸ ὅραμα, καὶ λέγω· Ἀκμὴν δέκα, καὶ πότε ἄρα μέλλω ἀποπληρῶσαι; Τότε λέγω ἐμαυτῷ· Ταπεινὲ Ἀντίοχε, περισσοτέρου κόπου καὶ ἀτιμίας χρεία· ἐκ τότε οὖν ἠρξάμην τὸν ἔξηχον ὑποκρίνεσθαι μὴ μέντοι ἀργῶν τῆς διακονίας τὸ σύνολον· ὅθεν ὁρῶντές με ἐν τῇ αὐτῇ τάξει καὶ προθυμίᾳ οἱ ἀνελεήμονες Πατέρες, πάντα τὰ τῆς μονῆς μοι βαρέα ἔργα ἐπέταττον. Ἐπιμείνας οὖν τῇ τοιαύτῃ διαγωγῇ ἐπὶ δεκατρία ἔτη, εἶδον τοὺς πρώην ὀφθέντας μοι ἐλθόντας αὖθις, καὶ τελείαν ἀμεριμνίαν τοῦ χρέους μοι γράψαντας. Ὅτε οὖν εἰ ἔθλιβόν με, τῆς μονῆς ἔν τινι τοῦ χρέους μου ὑπομιμνησκόμενος, γενναίως ὑπέφερον, ταῦτά μοι ὁ πάνσοφος Ἰωάννης, Πάτερ Ἰωάννη, ὡς ἐκ προσώπου ὅθεν ἄλλου διηγήσατο· διὸ καὶ Ἀντίοχον ἑαυτὸν μετωνόμασεν. Οὗτος δὲ ἦν ὡς ἀληθῶς ὁ τὸ χειρόγραφον δι' ὑπομονῆς διαῤῥήξας γενναίως· οἷος δὲ καὶ γέγονε διακριτικὸς ὁ ὅσιος ἐκ τῆς ἄκρας αὐτοῦ ὑπακοῆς, ἀκούσωμεν.

Erat, inquit, in eodem Asiæ cœnobio alius quispiam alteri viro religioso et seniori in disciplinam traditus, homini valde moderati, æqui et sedati ingenii, sed tiro ille, cum videret se ab suo magistro coli et observari, sapienter apud se rem dispexit, quam multis sæpe periculosam et exitiosam fuisse recognorat. Itaque venia abeundi petita, magistrum suum, ut dimitteretur, rogavit. Quod seniori non poterat esse valde molestum, cum alium haberet discipulum ad manum. Inde ergo cum sui præsidis commendatitiis egressus, se ad quoddam in Ponto cœnobium contulit, quod ingressus prima statim nocte visus est sibi secundum quietem quosdam videre qui rationes abs se exigerent, seseque post tremendum illud et horrendum examinis tribunal centum auri pondo repetundarum postulatum. Experrectum ergo de objecto per somnum viso serio cogitasse ac dixisse : Infelix, inquam, Antioche (nam id illi nomen erat) gravi revera ære alieno oppressi sumus. Perseveravi ergo in illo, inquit, cœnobio tres annos sine discrimine omnibus subjectus, ab omnibus tanquam adventitius despectus, abjectus et afflictus. Nemo enim alius illic peregrinus erat præter me. Rursus ergo post triennium ad examen citatus, video per somnium decem duntaxat auri librarum debitionem remissam. Tum vero post quietem intellecto probe cœlesti viso : per triennium pro **85** decem tantum pondo satisfeci, ecquando miser omnia nomina dissolvam? Ergo mecum ipse, vilissime Antioche, majori labore opus est, et gravioribus contumeliis assuescendum, ut totam debiti syngrapham aboleas. Deinceps ergo fatui personam sumpsi, non tamen omnino mente destituti. Quod ubi Patres animadvertere, meamque simul animi alacritatem, nihilominus in obeundo meo officio sensere, immisericordes illi omnia monasterii molesta et gravia onera tanquam purgamento cœnobii imposuere. Quo in genere vitæ cum annos tredecim duxissem, rursum quos primum videram exactores rationum, mihi oblatos aspexi, qui mihi totius debiti syngrapha perscripta, omne debitum remissum ostenderunt. Illis ergo annis cum me patres affligerent, semper memor æris alieni, omnia invicto animo exantlabam. Hæc mihi sapientissimus ille Joannes, mi pater Joannes, ex aliena persona de seipso tanquam de alio denarravit eoque se Antiochum cognominarat. Hic vere est ille qui ut magnanimus heros chirographum peccati per patientiam dilaceravit. Quam prudens vero idem in dijudicandis hominum animis fuerit (quam ex perfectissima obedientia consecutus erat virtutem) audiamus.

Καθεζομένῳ τούτῳ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα προσῆλθον τρεῖς νεώτεροι μοναχοὶ μαθητεῦσαι αὐτῷ βουλόμενοι· οὓς ὑποδεξάμενος παραυτίκα ἐφιλοξέ-

Cum in phrontisterio sancti Sabbæ degeret, tres ad eum religiosi juvenes venere, uti se in ejus disciplinam traderent, quos ipse ut hospi-

tes mox peramanter excepit hospitio, et ab itineris molestia qua potuit humanitate recreavit. Post triduum inde senior illos allocutus : Fratres, inquit, ego natura **86** pronus sum in venerem, proinde nullum ex vobis in disciplinam possum admittere. Sed illi hoc dicto minime offensi, noverant enim patris virtutem, cum multis eum deprecarentur (ut impetrarent quod optabant) nec quidquam proficerent, simul omnes ad ejus pedes projecti obtestabantur uti saltem salutares sibi vivendi leges præscriberet, quomodo et ubi sibi degendum putaret. Cessit ergo pater precibus eorum, quod videret illos cum vera animi submissione et studio obsequendi dicta esse excepturos. Ergo ex tribus uni placet, inquit, fili, Domino ut in solitudine sub disciplina religiosi alicujus patris vivas. Alteri dein : Tu vade et totum voluntatis tuæ sensum dona Deo, et tolle crucem tuam, atque in communi religiosorum fratrum et cœnobio dege, et certum habebis thesaurum in cœlo. Postremo vero : Tu hauri toto spiritu mentis tuæ, vocem dicentis, quæ tibi nunquam excidat : *Qui perseveraverit in finem, hic salvus erit* [89]. Abi ergo et quam fieri potest, ex omni mortalium genere quære natura et ingenio asperrimum et severissimum vitæ et morum tuorum [informatorem], et perseverando apud illum quotidie subsannationes, et ludibria veluti lac et mel bibe. Tum ille ad eximium P. Joannem : Quid si, inquit, Pater ille per desidiam suum officium non faciat? Et Joannes : Etiamsi, inquit, fornicantem et incontinentem videris, ne recedas ab illo, sed tibi ipsi dic, amice, ad quid venisti? **87** Tum demum senties omnem in te superbiæ fastum concidere, omnemque luxuriæ flammam languescere et exstingui. Tota vi et viribus decertemus omnes, qui Dominum timemus, ne in palæstra virtutis versati, inde pro virtutibus malitiam, vafritiem, improbitatem, astutiam et iracundiam reportemus. Nec est quod mireris si quandoque id usu venire videas. Nam quandiu inter privatos aut nautas, aut agricolas degis, hostes tui regis non ita acriter in te concitantur. At ubi te imperatoris tui insignia induere, scutum sumere, et gladium ac rhomphæam, arcum, sagum et vestem militarem conspexerint ; tum enimvero frendere dentibus, omnibusque viribus in te insurgere et funditus perdere conantur. Itaque semper in excubiis vigiles persistamus. Vidi ego teneros puellos et innocentia et forma corporis pulcherrima prorsus amabiles ad ludum litterarium comparandæ doctrinæ, sapientiæ, et hauriendæ utilitatis causa missos, qui tamen ex æqualium societate nihil inde nisi vafritiem et improbitatem retulerunt. Qui sapit intelligit, quorsum

[89] Matth. x, 22.

νησεν, ἀσμένως τῶν τῆς ὁδοιπορίας κόπων ἀναψύξαι βουλόμενος. Μετὰ τρίτην οὖν ἡμέραν λέγει αὐτοῖς ὁ γέρων· Φύσει, ἀδελφοὶ, ἄνθρωπος πόρνος εἰμὶ, καὶ οὐ δύναμαι δέξασθαί τινας ἐξ ὑμῶν. Ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἐσκανδαλίσθησαν· ἐγίνωσκον γὰρ τὴν ἐργασίαν τοῦ γέροντος. Ὡς οὖν πολλὰ παρακαλέσαντες αὐτὸν, πεῖσαι ὅλως οὐκ ἴσχυσαν, τότε ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ· δυσωποῦντες κἂν κανονισθῆναι παρ' αὐτοῦ, ὅπως τε καὶ ὅπου καθίσαι ὀφείλουσιν. Εἶξας οὖν ὁ γέρων, καὶ γνοὺς ὅτι μετὰ ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς δέχονται, λέγει τῷ ἑνί· (90) Βούλεταί σε ὁ Κύριος, τέκνον, ἐν ἡσυχαστικῷ τόπῳ μετὰ πατρὸς ἐν ὑποταγῇ καθεσθῆναι. Λέγει καὶ τῷ δευτέρῳ· Ἀπελθὼν πώλησόν σου τὰ θελήματα, καὶ δὸς Θεῷ· καὶ ἆρον τὸν (91) σταυρόν σου, καὶ χαρτέρει ἐν συνοδίᾳ καὶ κοινοβίῳ ἀδελφῶν· καὶ πάντως ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. Εἶτα καὶ τῷ τρίτῳ λέγει· Ἀναλαβοῦ σὺν τῇ πνοῇ σου ἀχωρίστως τὸν λόγον τὸν φάσκοντα· *Ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.* Καὶ ἄπελθε, εἰ δυνατὸν, μὴ ἐάσῃς ἐν ἀνθρώπων φύσει ἐπιπληκτικώτερον, ἢ ἀποτομώτερον τοῦ σοῦ ἐν Κυρίῳ γυμναστοῦ, καὶ χαρτερήσας καθ' ἡμέραν πίνε ὡσεὶ μέλι καὶ γάλα μυκτηρισμὸν καὶ χλευασμόν. Ὁ δὲ ἀδελφός φησι πρὸς τὸν μέγαν Ἰωάννην· Κἂν ἐν ἀμελείᾳ, Πάτερ, ὁ τοιοῦτος παρέχεταί τί; Ὁ δὲ γέρων· Κἂν (92) πορνεύοντα αὐτὸν θεάσῃ, μὴ ἀποστῇς· ἀλλὰ λέγε καθ' ἑαυτόν· Ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει; Τότε ὄψει ἐκ σοῦ ἀφανιζομένην φυσίωσιν καὶ μαραινομένην πύρωσιν. Ἀγωνισώμεθα δυνάμει πάσῃ πάντες οἱ τὸν Κύριον φοβηθῆναι βουλόμενοι, ἵνα μὴ ἐν τῷ τῆς ἀρετῆς γυμνασίῳ, ἐκεῖσε πονηρίαν ἑαυτοῖς μᾶλλον καὶ κακίαν, δεινότητά τε καὶ πανουργίαν, κακεντρέχειαν, καὶ ὀργὴν ἐπικτησώμεθα. Γίνεται γὰρ, καὶ οὐ θαῦμα. Ἕως μὲν γὰρ ἰδιώτης ἐστὶν, ἢ ναυτικὸς, ἢ γηπόνος ἄνθρωπος, οὐ τοσοῦτον κατ' αὐτοῦ οἱ τοῦ βασιλέως ἐχθροὶ ὁπλίζονται. Ἐπὰν δὲ αὐτὸν τὴν (93) σφραγῖδα λαβόντα καὶ τὴν ἀσπίδα, καὶ τὴν μάχαιραν καὶ τὴν ῥομφαίαν, καὶ τὸ τόξον, καὶ τοῦ στρατιώτου τὸ ἔνδυμα ἠμφιεσμένον θεάσωνται, τότε καὶ αὐτοὶ τοὺς ὀδόντας κατ' αὐτοῦ βρύχουσι, καὶ πάντως ἀνελεῖν αὐτὸν δοκιμάζουσι. Διόπερ μὴ ὑπνώ[σ]σωμεν. Εὐρακαιρα καὶ κάλλιστα νήπια ἐν σχολῇ διὰ σοφίαν, καὶ παιδείαν, καὶ ὠφέλειαν παραγενόμενα· καὶ μηδὲν ἐκεῖσε εἰ μὴ δεινότητα καὶ κακίαν παιδευθέντα ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν συνδιατριβῆς. Ὁ νοῦν ἔχων νοήσει. Ἀδύνατον τοὺς τέχνην μανθάνοντας ὁλοψύχως μὴ καθ' ἡμέραν προκόπτειν ἐν αὐτῇ· ἀλλ' οἱ μὲν τὴν προκοπὴν ἐπιγινώσκουσιν· οἱ δὲ οἰκονομικῶς ἀγνοοῦσιν. Ἄριστος τραπεζίτης (94) καθ' ἑσπέραν τὸ τῆς ἡμέρας κέρδος ἢ ζημίαν πάντως ψηφίζει· οὐ δύναται δὲ σαφῶς γνῶναι, εἰ μὴ καθ' ὥραν ἐν τῷ πινακιδίῳ σημειοῦται. Τὰ γὰρ καθ' ὥραν λογοθέσια τὸ καθημερινὸν φωτίζουσι· ὅταν ὀνειδιζόμενος, ἢ κατακρινόμενος ὁ ἄφρων δάκνηται, καὶ ἀντιλέγειν δοκιμάζει, ἢ συντόμως τῷ ἐπιπλήττοντι μετάνοιαν δέδωκεν, οὐ ταπεινώσεως χάριν, ἀλλὰ τοὺς ὀνειδι-

τμοὺς παῦσαι βουλόμενος· τυπτόμενος σιώπα, καὶ καταδέχου ψυχῆς καυστῆρας, μᾶλλον δὲ ἀγνείας φωστῆρας. Παυσαμένου τοῦ ἰατροῦ, τότε τούτῳ μετανόει· ἐν τῷ θυμῷ γὰρ ἴσως οὐδὲ τὴν μετάνοιαν δέχεται.

A hæc pertineant. Fieri non potest ut qui se opificio addiscendo totum addicit, quin plurimum in eo quotidie proficiat, quem quidem profectum alii sentiunt, alii vero, pro Dei providentia, non animadvertunt. Optimus ille mensarius [trapezita] est, qui quotidie sub vesperam lucri damnive rationes computat. Quod accurate fieri non potest, **88** nisi per omnes horas in pugillaribus rationes adnotes, singularum enim horarum observatio totius diei statum ostendit. Malus religiosus cum reprehenditur et objurgatur, dolet et uritur, et obloqui solet, aut statim supplex veniam petit ab objurgante, non submissionis studio, sed ut pater finem faciat objurgandi. Convitiis everberatus [dum objurgaris] tace, et fortiter sustine animi cauterium et ustionem, imo vero castimoniæ faces et lumina. Ubi medicus desiit objurgare, tunc supplex veniam precare, et culpam deprecare, in ardore enim ustionis fortasse non admittet pœnitentiam.

Πρὸς πάντα (95) μὲν, πλὴν ἴσως πρὸς τὰ δύο ταῦτα πάθη οἱ ἐν συνοδίαις καθ' ὥραν ἀγωνισώμεθα· πρὸς τὴν κοιλιομανίαν, καὶ τὴν ὀξυχολίαν· τῶν οἰκείων γὰρ ὑλῶν ἐν τῷ ὄχλῳ εὐποροῦσι. Τοῖς ἐν ὑποταγῇ ὁ διάβολος ἀδυνάτων αὐτοῖς ἀρετῶν ἐπιθυμίαν ἐμβάλλει, ὁμοίως καὶ τοῖς ἐν ἡσυχίᾳ τὰ ἀνοίκεια ὑποτίθεται· ἀνάπτυξον ὑποτακτικῶν ἀδοκίμων διάνοιαν, καὶ εὑρήσεις ἐκεῖ (96) πεπλανημένην ἔννοιαν, ἐπιθυμίαν (97) ἡσυχίας, νηστείας ἀκροτάτης, προσευχῆς ἀρεμβάστου, ἀκενοδοξίας ἄκρας, μνήμης ἀνεπιλήστου ἐξόδου, διηνεκοῦς κατανύξεως, ἀοργησίας παντελοῦς, σιωπῆς βαθείας, ἀγνείας ὑπερβαλλούσης. Ὥνπερ κατ' οἰκονομίαν ἐν προοιμίοις ἀποροῦντες, εἰκῇ μετεπήδησαν ἀπατηθέντες. Πρὸ γὰρ καιροῦ ζητῆσαι αὐτοὺς, ὁ ἐχθρὸς ταῦτα πεποίηκεν, ἵνα μὴ ὑπομείναντες ἐν τῷ καιρῷ τούτων ἐπιτύχωσι. Μακαρίζει παρ' ἡσυχασταῖς ὁ ἀπατεὼν τῶν ὑπηκόων τὴν φιλοξενίαν, τὴν διακονίαν, τὴν φιλαδελφίαν, καὶ συνδιαγωγὴν, τὴν τῶν νοσούντων ὑπηρεσίαν, ἵνα κἀκείνους ἀνυπομονήτους κατὰ τοὺς προτέρους ἀπεργάσηται ὁ πλάνος. Σπανίων μὲν γὰρ, ὡς ἀληθῶς τὸ λόγῳ τῆς ἡσυχίας μετέρχεσθαι· κἀκείνων μόνων τῶν τὴν θείαν παράκλησιν πρὸς τὴν τῶν πόνων παραμυθίαν, καὶ πολέμων συνέργειαν κτησαμένων. Πρὸς τὰς ποιότητας ἡμῶν τῶν παθῶν, καὶ τὰς ὑποταγὰς διακρίνωμεν, καὶ ἐκλεξώμεθα πρεπόντως. Ἔστω (98) σοι περὶ τὸ λάγνον ἀκρατῶς ἔχοντι καὶ ῥέποντι γυμναστὴς, (99) ἀσκητὴς, καὶ ἀπαράκλητος πρὸς τροφὴν, καὶ μὴ μᾶλλον θαυματοποιὸς, καὶ ἕτοιμος παντὶ εἰς ὑποδοχὴν καὶ τράπεζαν. Ἔστω σοι ὑψαύχενι ὄντι ὀξὺς καὶ ἀπαραχώρητος, καὶ μὴ πρᾶος καὶ φιλάνθρωπος· μὴ ζητῶμεν προγνώστας, μηδὲ προβλέπτας· ἀλλὰ πρὸ πάντων πάντως ταπεινόφρονας, καὶ τῇ ἐν ἡμῖν νόσῳ ἁρμοδίους ἐκ τρόπου καὶ τοῦ καθίσματος. Ἔστω σοι κατὰ τὸν Ἀββάκυρον τὸν προμνημονευθέντα δίκαιον, καὶ οὗτος καλὸς πρὸς ὑπακοὴν ὁ τρόπος, τὸ ἀεὶ λογίζεσθαι, ὅτι πειράζει σε ὁ προεστὼς, καὶ οὐ μὴ ἀστοχήσεις ποτέ. Ὅταν ἐπιπλήσσοντος ἀπαύστως, πλείονα τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν καὶ ἀγάπην προσλαμβάνῃς, Πνεῦμα ἅγιον ἀοράτως ἐν τῇ ψυχῇ σου ἐνῴκησε, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπεσκίασέ σοι, γίνωσκε. Πλὴν μὴ καυχῶ, μηδὲ χαῖρε, γενναίως ὑποφέρων τὰς ὕβρεις καὶ τὰς ἀτιμίας· ἀλλὰ μᾶλλον θρήνει, ὅτι ὅλως ἄξιόν τι ὕβρεως διεπράξω, καὶ ἐτάραξας ψυχὴν κατὰ σοῦ. Μὴ (100) θαμβηθῇς, ἐφ' ᾧ μέλλω λέγειν· Μωϋσῆν (a) γὰρ ἔχω συνήγορον·

B lis qui in religiosorum cœtibus versantur, adversus omnia quidem alia, sed in primis duo vitia singulis prope momentis depugnandum est : adversus insanam ventris rabiem et bilem seu iracundiam. His enim vitiis ipsa copia domesticorum copiosam materiam subministrat, sub antistitis imperio vitam agentibus hostis noster subinde virtutum facultatem et vires nostras excedentium desiderium immittit ; sicut anachoretis absurda quædam suggerit. Excute improborum seu stultorum religiosorum mentes, et deprehendes errorem in illis : nimium solitudinis studium, extremas jejunitates, indefessam precandi contentionem, ultimam sui despicientiam, æternam mortis memoriam, continuum animi luctum, perfectam iræ sedationem, summam taciturnitatem, cœlestem castitatem. Quas virtutes cum in tyrocinio religionis, quod ita Deo videretur, non statim assequerentur, temere a cœpto conatu decepti resilierunt. **89** Nam idcirco hostis ante justum tempus affectare tam sublimia illos voluit, ne perseverantes virtutibus illis suo tempore potirentur. Deprædicat apud anachoretas idem veterator cœnobitarum hospitalitatem, ministerium, fraternam charitatem, familiare contubernium, curam ægrorum, ut et illos, quemadmodum priores, præstigiator de statu vitæ suæ dejiciat. Paucorum sane est vitam anachoreticam, uti decet, agere, et eorum duntaxat qui ad laborum, certaminum alacriter sustinendorum gratiam cœlesti consolatione firmantur. Pro ratione vitiorum nostrorum convenienter nobis quæramus et deligamus statum obedientiæ. Qui te ad intemperantiam et corporis voluptates propendere sentis, virtutis magistrum et ventris castigationem inexorabilem inquire, non prodigiorum patratorem seu thaumaturgum, non hospitalem et cuivis adventori mensam apparantem. Elatus et arrogans deligat rectorem morum stomachosum, tetricum, nunquam renidentem, sed inclementem et inhumanum. Non quæramus qui nobis de rebus futuris oracula edant, aut multa prævideant : sed doctores qui ante omnia submissionis et humilitatis exempla præ se ferant, quique ad morbos animi nostri curandos sint idonei, seseque ad mo-

(a) Michael Isseltius, qui notas ad Climacum scripsit, negat (adnot. 27) hic intelligendum esse

res nostros et statum locumque accommodent. Sit tibi in studio obsequendi, sanctus ille supra laudatus Abbacyrus forma, semper cogitando; tentat te et explorat virtutem tuam tuus antistes, nec unquam aberrabis a meta. **90** Si assidue te præside tuo objurgante majorem in illum fidem et affectum indueris, sanctum Spiritum in anima tua quamvis inaspectabilem sibi sedem fixisse scias. Enimvero non est quod glorieris aut magnopere læteris, si contumelias et convitia fortiter et generose perferas, imo vero est, quod potius doleas et deplores, quod omnino dignum te justa objurgatione præbueris, et patris tui animum in te concitaris. Non est quod perculsus obstupescas super eo quod dicturus sum : habeo enim sententiæ suffragatorem Mosen. Hoc aio, præstare in Deum ipsum peccare, quam in religiosum patrem antistitem nostrum. Nam Deum a nobis offensum noster præses placare et reconciliare nobis potest : offenso autem religioso patre nostro, quem deinceps habebimus, qui Deum nobis propitium reddat? Quæ tamen utraque in unam sententiam recurrunt. Videamus et dispiciamus, et sobria mente rem perpendamus. Objurgatis a moderatore nostro nunc quidem grato et patienti animo cum silentio reprehensio sustinenda est, nunc vero ratio facti nostri reddenda est. Meo quidem judicio cum nos ipsi duntaxat contumeliosius tractamur, omnino tacendum est, tunc enim lucri comparandi est tempus. Ubi vero contumelia in alterius quoque damnum redundat, tum mutuæ charitatis et pacis indissolubilis vinculum exigit, ut pro altero respondeamus. Quicunque ab obedientia desilierunt, illi ubi ejus utilitatem denarrabunt. Tum demum enim intelligunt, quo in cœlo prius constiterint. **91** Qui ad veram animi tranquillitatem et ipsum Deum properat, ingens detrimentum se accepisse existimat, quo die nullam calumniam tulit. Quemadmodum enim arbores a ventis agitatæ altiores radices agunt, ita qui sub obedientiæ jugo vivunt, fortes et invicti redduntur. Quisquis in solitudine versatus, suam ipsius imbecillitatem cœpit recognoscere, indeque ad cœnobium demigrans seipsum ultro obedientiæ auctorat et addicit, hic cæcus ante, repente sine labore Christum cœpit respicere. State, state, religiosi athletæ, iterum atque iterum dicam, state, et perseverate, et currite stadium obedientiæ, sapientis illius vocem attendentes, tanquam aurum in fornace[60], imo vero multo magis in cœnobio Dominus probavit illos : et sicut holocausti hostias accepit illos in sinu suo, cui gloria et imperium æternum cum Patre qui est sine principio, et Spiritu sancto adorando. Amen.

A συμφέρον εἰς Θεὸν, καὶ μὴ εἰς πατέρα ἡμῶν ἁμαρτῆσαι· Θεοῦ μὲν γὰρ παροργισθέντος, ὁ ἡμῶν ὁδηγὸς καταλλάξαι αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς δύναται, τούτου δὲ ὑφ' ἡμῶν παραχθέντος, τίν' ἐξιλεούμενον λοιπὸν ὑπὲρ ἡμῶν οὐκ ἔχομεν. Ἐμοὶ δοκεῖ εἰς μίαν δόξαν ἀνατρέχειν τὰ ἀμφότερα. Σκοπήσωμεν καὶ διακρίνωμεν, καὶ νήψωμεν· ποτὲ μὲν κατηγορούμενοι πρὸς τὸν ποιμένα εὐχαρίστως ὑπομένειν, καὶ ἡσυχίως ὀφείλομεν· ποτὲ δὲ πρὸς αὐτὸν πληροφορίαν ποιήσασθαι. Ἐμοὶ δοκεῖ ἐπὶ πᾶσι μὲν τοῖς ἀτιμίαν ἡμῖν προξενοῦσι σιωπᾷν· κέρδους γὰρ ὥρα ἐστίν· ἐπὶ δὲ τοῖς εἰς πρόσωπον ἑτέρου ἀνατρέχουσιν ἀπολογεῖσθαι, διὰ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ἀλύτου εἰρήνης. Ὅσοι ἐξ ὑπακοῆς ἀπεπήδησαν, οὗτοί σοι ἀναγγελοῦσι τὴν ταύτης ὠφέλειαν. Τότε γὰρ ἔγνωσαν ἐν ποίῳ οὐρανῷ ἵστανται. Ὁ πρὸς τὴν ἀπάθειαν καὶ τὸν Θεὸν τρέχων, πᾶσαν ἡμέραν, ἐν ᾗ οὐ λοιδορεῖται, πολλὴν ζημίαν λογίζεται, ὥσπερ τὰ δένδρα ὑπὸ τῶν ἀνέμων σειόμενα, βαθείας ῥίζας καταβάλλουσιν· οὕτω καὶ οἱ ἐν ὑπακοῇ διατρίβοντες ἰσχυρὰς καὶ ἀσαλεύτους ψυχὰς κέκτηνται. Ὅστις καθ' ἡσυχίαν καθήμενος, ἐπέγνω τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, καὶ μετελθὼν πέπρακεν ὑπακοῇ, οὗτος τυφλὸς ὢν, ἀκόπως πρὸς Χριστὸν ἀνέβλεψε. Στῆτε, στῆτε, καὶ πάλιν ἐρῶ, στῆτε τρέχοντες, ἀδελφοὶ ἀθληταὶ, ἀκούοντες περὶ ὑμῶν τοῦ σοφοῦ ἐκείνου βοῶντος· Ὡς χρυσὸν ὁ Κύριος ἐν χωνευτηρίῳ, μᾶλλον δὲ ἐν κοινοβίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς, καὶ ὡς ὁλοκαύτωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτοὺς ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ· ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος αἰώνιον σὺν Πατρὶ ἀνάρχῳ καὶ Πνεύματι ἁγίῳ καὶ προσκυνητῷ. Ἀμήν.

B

C

De quatuor adhuc gradibus paradisi egimus, qui numerum quatuor evangelistarum exprimunt. Stet athleta Christi, et impavidus stadium obedientiæ decurrat. Olim Joannes Petrum cursu antevertit : nunc ergo et hic gradus obedientiæ ante gradum pœnitentiæ collocatus est. Joannes enim præcurrendo symbolum obedientiæ expressit, Petrus vero pœnitentiæ.

D Ἰσάριθμος εὐαγγελιστῶν βαθμός. Ὁ ἀθλητὴς στῆκε, τρέχων ἀφόβως. Προέδραμέ ποτε Πέτρου Ἰωάννης· προτέταχται δὲ νῦν ὑπακοὴ μετανοίας. Ὁ μὲν γὰρ προλαβὼν ὑπακοῆς, ὁ δὲ ἕτερος περὶ μετανοίας τύπον καθέστηκεν.

92 SCHOLIA AD GRADUM IV.

De obedientia.

Scholion 1.

Sive ad agonistas et milites Christi adversus dæmones depræliantes. Veteres enim, omnes bellatores, pugiles vocitabant, quod digitis in pugnum

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Δ'.

Περὶ ὑπακοῆς.

Σχόλιον α'.

Ἤτοι πρὸς ἀγωνιστὰς καὶ στρατιώτας τοῦ Χριστοῦ τοὺς πολεμοῦντας κατὰ τῶν δαιμόνων. Πάντας γὰρ οἱ ἀρχαῖοι τοὺς πολεμιστὰς, πύκτας ἐκάλουν, διὰ τὸ

[60] Sap. III, 5

magnum illum Israelitarum doctorem et prophetam, sed monachum. Atqui Græci Patres omnino id affirmant, et rem exemplis demonstrant.

μετὰ τῶν πυγμῶν, ἤτοι τῶν γρόνθων τῶν χειρῶν ἐξιέναι αὐτοὺς εἰς πόλεμον καὶ μονομαχεῖν.

Φωτίου ἄλλο.

Εἰσὶ τῶν ἐμφωλευόντων ἡμῖν παθῶν καὶ τυραννὶς, καὶ βάσανοι, καὶ κολαστήρια, τῆς ἔξωθεν τυραννίδος οὐδὲν διαφέροντα. Ὁ γοῦν ἀντισχὼν γενναίως πρὸς ταῦτα, καὶ τὸ τοῦ λογισμοῦ μὴ ἀρνησάμενος αὐτεξούσιον, τοῖς μαρτυρικοῖς ἀγῶσι παραθέων, οὐδὲν τῶν ὁμοίων ἐπάθλων ἀστοχήσει.

A collectis et condylis manuum in bellum ad singulare certamen prodirent.

Aliud Photii.

Sunt ex perturbationibus affectuum quædam quæ se insinuant et illatebrant nobis, et tyrannis quædam, et tormenta, et supplicia, quæ ab externa corporis tyrannide nihil differunt. Qui ergo hujusmodi tyrannidi fortiter et generose resistit, et liberum mentis imperium atque arbitrium non insiciatur, ille pari cum martyribus cursu contendit, nec dubium est quin par quoque præmium sit relaturus.

Σχόλιον β'.

Ἤγουν, οὐκ ἔχουσι τοὺς πόδας αὐτῶν κεκολλημένους, ἀλλὰ τὸν μὲν ἕτοιμον πρὸς κίνησιν, τὸν δὲ ἀμεταχίνητον ἐπὶ προσευχὴν ἔχοντες.

B

Scholion 2.

Sive non habent pedes suos velut glutino devinctos, sed alterum quidem ad motum paratum, alterum vero immotum ad precandum retinent.

Σχόλιον γ'.

Ἡ ὑπακοὴ τοῦ ὄντος θελήματός ἐστιν ὑπακοή, οὐ τοῦ μὴ ὄντος ὑποταγή· οὐ γὰρ τὸ ἄλογον ὑπήκοον ἢ παρήκοον λέξομεν.

Scholion 3.

Obedientia est voluntatis in homine exsistentis obedientia, non illius in quo voluntas non est: quod enim ratione caret, nec obediens, nec inobediens dici potest.

Ἄλλο σχόλιον.

« Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν. » Πῶς δὲ ἑαυτὸν ἀρνεῖται ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ ἀφεὶς τὰ θελήματα αὐτοῦ τὰ φυσικὰ, καὶ αὐτῷ ἀκολουθήσει; Διὰ τοῦτο εἰδὼς περὶ τῶν φυσικῶν λέγει, καὶ οὐ τῶν παρὰ φύσιν. Ἐὰν γὰρ τὰ παρὰ φύσιν ἀφήσει τις, τῶν αὐτοῦ οὐδὲν ἀφῆκε διὰ τὸν Θεόν· οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ εἰσιν. Ὁ δὲ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ ἀφεὶς, οὗτος ἠρνήσατο ἑαυτόν.

Aliud scholion.

« Si quis vult venire post me, abneget semetipsum[61]. » Quomodo autem homo abnegat semetipsum, nisi renuntiet naturali voluntati suæ, et sequatur Christum? Hoc ergo non ignorans de naturæ bonis non quæ sunt præter naturam, loquitur: qui enim ea quæ præter naturam sunt, reliquit, nihil suorum reliquit propter Deum; neque enim ipsius sunt. Qui autem suæ naturæ bona (seu propriam voluntatem) reliquit, hic abnegavit seipsum.

C

Σχόλιον δ'.

Οὐ τὸν ψυχικὸν κίνδυνόν φησι, ἀλλὰ τὸν σωματικὸν, ὃν ὑφίστατο ὁ ὑπακούων ἐκ συμβεβηκότος, ἢ θαλάσσῃ πλέων, ἢ λῃσταῖς περιπεσὼν, καὶ οὕτως ἀποθνήσκων, ὄντινα θάνατον οὐ μεριμνᾷ ὁ ἀληθινὸς ὑπήκοος, καλῶς εἰδὼς ὅτι εἰς μαρτύριον αὐτῷ ἔσται ὁ συμβεβηκὼς κίνδυνος τὴν ὑπακοὴν ἀδιακρίτως ἐπιτελοῦντι.

Scholion 4.

Non loquitur hic de periculo animæ, sed corporis, quod subit obediens forte fortuna, aut mari navigans, aut in latrones incidens, adeoque **93** sic moritur: quam mortem cui vera obedientia cordi est, non curat, quod optime norit periculum, quo casu perfunctus est, ipsi obedientiam sine propria dijudicatione et examinatione exsequenti in coronam martyrii cessuram.

Σχόλιον ε'.

Τὸν προεστῶτα λέγει. Τοῦ γὰρ ὑπηκόου τὸ θέλημα αὐτὸς ἀνελάβετο, καὶ μονονουχὶ ἐθανάτωσεν αὐτόν· οὗτος οὖν ὑπὲρ τοῦ ὑπηκόου ἀπολογήσεται.

D

Scholion 5.

Cœnobiarcham intelligit, qui voluntatem obedientis in se suscepit, et subjectum tantum non (secundum propriam ejus voluntatem) mactavit. Hic ergo pro subjecto suo, Deo rationem reddet.

Σχόλιον ς'.

Ἀπόθεσις διακρίσεώς ἐστι τὸ ὑπακούειν, ὡς καλοῖς, τοῖς φαινομένοις ὡς κακοῖς, ὡς Ἀβραὰμ κελευσθεὶς σφάξαι τὸν υἱὸν, ἐπλούτει ἀδιακρίτως τὴν ἐξ ἀρχῆς στοιχειωθεῖσαν ὑπακοήν.

Scholion 6.

Abdicatio proprii judicii est obedire tanquam bonis, quamvis videantur mala, ut Abraham jussus mactare filium adeptus est a principio doctam sine discussione simplicem obedientiam.

Εὐαγρίου ζ'.

Τὸν νοῦν αἱ ἀρεταὶ, καὶ αἱ κακίαι τυφλὸν ἀπεργάζονται· αἱ μὲν, ἵνα μὴ βλέπῃ τὰς κακίας· αἱ δὲ, ἵνα μὴ πάλιν ἴδῃ τὰς ἀρετάς.

Evagrii 7.

Mentem, et virtutes et vitia cæcam reddunt; virtutes quidem, ne mens vitia respiciat; vitia, ne virtutes agnoscat.

Σχόλιον η'.

Στάδιον ἀθλήσεως καὶ προκοπῆς εὐοδία, καὶ διηνεκὴς γυμνασία. καὶ μελέτη τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν, ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοίκησίς ἐστι τῶν ἀδελφῶν.

Scholion 8.

Stadium certaminis est felix in via Domini progressus, assidua exercitatio, et meditatio præceptorum Dei, et habitatio fratrum in unum.

Σχόλιον θ'.

Ὁ τὴν ἰδιορυθμίαν ἀποκρουσάμενος, ὑπήκοος καὶ

Scholion 9.

Qui suam vivendi rationem non sequitur, sed

[61] Matth. xvi, 24.

potius repudiat, hic et obediens est, et ad nutum sui religiosi magistri se fingit, et jam in statu versatur perfectorum, quamvis per opera perfectionis nondum incesserit. Quando solet improbus dæmon obstrepere obedientibus, eorumque laborem elevare et contemnere, quasi neque jejunia, neque disciplinam religiosam rite exerceant, neque precibus puris animum intendere, neque alia præstare possint, quæ anachoretis et solitariis conveniunt, tum Pater dicit, quod hæc omnia nihil sint si cum vera obedientia comparentur. Vicem enim illorum nec implet, et antequam obediens per illa ingrediatur efficit ut jam in medio illorum versetur.

A προσανέχων τῷ διδασκάλῳ, ἥδη ἐστὶν ἐν τοῖς τῶν τελείων ἔργοις, κἂν μήπω δι' αὐτῶν ὥδευσεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἴωθεν ὁ πονηρὸς ἐνοχλεῖν τοῖς ἐν ὑπακοῇ, καὶ ἐξουθενεῖν τὸν κόπον αὐτῶν, ὡς μήτε νηστείαν μήτε ἄσκησιν ἐχόντων ἀκριβῆ, μήτε προσευχὴν καθαράν, μήτε τὰ ἄλλα ἃ ἐστι τοῖς ἡσυχάζουσι, λέγει Πατὴρ, ὅτι οὐδέν εἰσι ταῦτα πρὸς τὴν ἀληθινὴν ὑπακοήν. Τὸν γὰρ τόπον αὐτῶν αὕτη ἀναπληροῖ, καὶ πρὸ τοῦ διελθεῖν τὸν ὑπήκοον δι' αὐτῶν ἐν μέσοις αὐτοῖς εἶναι παρασκευάζει.

Scholion 10.

Omne judicium propriæ voluntatis periculosum est, quod haud ignoravit (propheta) David, cum dixit: *Juravi et statui custodire judicia justificationis tuæ* [62], non meas voluntates.

B

Σχόλιον ι'.

Πᾶσα κρίσις ἰδίου θελήματος ἐπισφαλής. Ὅπερ εἰδὼς ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν· *Ὤμοσα καὶ ἔστησα τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου*, οὐ τὰ ἐμὰ θελήματα.

Aliud.

Exstirpare suam voluntatem, hoc est, **94** ut quis in bonis rebus propriam voluntatem rescindat, et sanctorum faciat: in malis autem per se, quod non decet, refugiat.

Ἄλλο.

Τὸ κόψαι τὸ θέλημα, τοῦτ' ἔστιν, ἵνα ἐν μὲν τοῖς καλοῖς τὸ ἴδιον κόπτῃ τις θέλημα, τὸ δὲ τῶν ἁγίων ποιῇ· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς ἀφ' ἑαυτοῦ φεύγῃ τὸ ἄτοπον.

Scholion 11.

Consuetudinem negligenter viventis refugias, quantumvis apud alios magnum virtutis nomen obtineat.

Σχόλιον ια'.

Τοῦ ἀμελῶς βιοῦντος μάκρυνον σεαυτὸν, κἂν ὄνομα μέγα παρὰ πολλοῖς κέκτηται.

Scholion 12.

Ante abdicationem sæculi, religiosi doctoris mores explorandi sunt, post abdicationem non amplius. Nam qui explorat, damnat; qui damnat, contemnit, postea nec paret amplius nec fidit.

C

Σχόλιον ιβ'.

Πρὸ τῆς ἀποταγῆς ἀκριβολογεῖν τὸν διδάσκαλον προσήκει· μετὰ δὲ τὴν ἀποταγὴν οὐκ ἔτι. Ὁ ἀκριβολογῶν, καταγινώσκει, καὶ ὁ καταγινώσκων, ἀθετεῖ, εἶτα καὶ ἀπειθεῖ.

Aliud scholion 13.

Vita religiosa stadium appellatur, qui autem præsidem suum religiosum judicat et explorat, certo in quibusdam etiam damnat: qui autem damnat, aut non paret, aut quod illi præscribitur, non cum debita fide exsequitur: qui autem non fideliter præscripta faciunt, peccant.

Σχόλιον ιγ'.

Στάδιον λέγεται ὁ μοναχικὸς βίος. Ὁ δὲ ἀναχρίνων τὸν προεστῶτα, δηλονότι ἔν τισι καταγινώσκει· ὁ δὲ καταγινώσκων, ἢ ἀπειθεῖ, ἢ οὐ μετὰ πίστεως τὸ ἐπιταχθὲν ἀνύει. Τοῖς δὲ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.

Aliud.

Non ii tantum qui ob Christi nomen mortem oppetunt, martyres sunt; sed ii etiam qui propter legum ipsius observationem moriuntur.

Ἄλλο.

Οὐ μόνον οἱ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν δεξάμενοι τὸν θάνατον, μάρτυρές εἰσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τήρησιν ἀποθνήσκοντες.

D

Scholion 14.

Quærendum quomodo sine subjectione nemo Deum visurus sit? quid enim? Maria Ægyptiaca et alii quidam nulli unquam subjecti, non videbunt Dominum? Affirmamus ergo Climacum non de subjectione corporis tantum loqui, sed de subjectione etiam animæ. Nullum igitur reperimus sanctorum qui non subjecerit corpus spiritui, ut clarum proinde sit, quod nisi quis et hanc (obedientiam) una cum corporis subjectione habeat, non visurus sit Dominum. Multi enim parentibus subjecti, nullum tamen ex hac subjectione fructum retulere, eo quod animum voluptatum servituti subjecerint.

Σχόλιον ιδ'.

Ζητητέον πῶς χωρὶς ὑποταγῆς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν; τί γάρ; Ἡ Αἰγυπτία Μαρία, καὶ ἄλλοι τινὲς μὴ ὑποταγέντες τινὶ, οὐκ ὄψονται τὸν Κύριον; Λέγομεν οὖν, ὅτι οὐ λέγει περὶ τῆς σωματικῆς μόνης ὑποταγῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς. Οὐδένα οὖν εὕρομεν τῶν ἁγίων, ὃς οὐχ ὑπέταξε τὸ σῶμα τῷ πνεύματι· ὥστε δῆλον, ὅτι ὁ μὴ καὶ ταύτην μετὰ τῆς σωματικῆς ἔχων, οὐκ ὄψεται τὸν Κύριον. Πολλοὶ τοίνυν σωματικοῖς πατράσιν ὑποτασσόμενοι ταῖς ἡδοναῖς τὴν ψυχὴν κατεδούλωσαν, οὐδὲν δὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ὑποταγῆς ὠφελήθησαν.

Scholion 15.

Humilis non videtur sibi perfecte subjectus esse.

Σχόλιον ιε'.

Ὁ ταπεινόφρων οὐ δοκεῖ τελείως ὑποτετάχθαι· ὁ

[62] Psal. CXVIII, 106.

δὲ τῷ ἰδίῳ θελήματι ποιῶν τι, εἰ καὶ δοκεῖ ὑποτετάχθαι, ὅμως αὐτὸς τὸ φορτίον ἐπιφέρεται. A

Σχόλιον ις'.

Κοινὴν ποιεῖται διὰ τῆς ἀπορίας τὴν παρέκπτωσιν τοῦ τε ἀνυποτάκτου μαθητοῦ, καὶ τοῦ μὴ ἐλέγχοντος πατρὸς ἐμφαίνων διὰ τῆς ἀπορίας καὶ τὸν προεστῶτα εἶναι ὑπόδικον.

Ἄλλο.

Ὁ παρασιωπῶν τῶν ὑπηκόων τὰ πταίσματα, ὡς αὐτὸς πράξας κατακριθήσεται.

Σχόλιον ιζ'.

Οὐ δίδοται χώρα τῷ εὐγνώμονι ὑπηκόῳ λογοπραγεῖν τὰς πράξεις τοῦ ποιμένος, ἐπεὶ οἱ δαίμονες εἰς B διακρίσεις λογισμῶν τὴν διάνοιαν ῥέμβοντες ἐνσκολιότητι διαπεραίνειν τὴν ἁπλῆν ὑπακοῆς ὁδὸν πανούργως οἱ κακοὶ ὑποβάλλουσι.

Σχόλιον ιη'.

Μετὰ τὴν ἑβδόμην, καὶ οὐχὶ ἐντὸς τῶν ἑπτά· ὅτι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν διὰ τῆς ἑβδόμης περάνας εἰς ἄμειψιν κατήντησεν ἑτέρου βίου τὸ κατ' ἀξίαν τῶν ἤδη πεπραγμένων ἀντιλαμβάνων, καὶ πρὸ αἰσχύνης τῆς ἐν τῇ ὀγδόῃ, ἤγουν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἐν τῷ παρόντι βίῳ αἰσχύνην ὑφιστάμενος, καὶ μένων εἰς τὸ ἑξῆς ἀνεπαίσχυντος.

Ἄλλο.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἡλικιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Βρέφος ἀπὸ γεννήσεως μέχρις ἐτῶν δ'· παῖς ἀπὸ ἐτῶν ε', ἕως ιδ'. Μειράκιον ἀπὸ ἐτῶν ιε', ἕως ἐτῶν κβ'· νεανίσκος ἀπὸ ἐτῶν κγ', ἕως ἐτῶν μδ'· ἀνὴρ ἀπὸ ἐτῶν με', ἕως ἐτῶν νς'· γηραιὸς, ἀπὸ ἐτῶν νζ' ἕως ἐτῶν ξς'· πρεσβύτης ἀπὸ ἐτῶν ξζ', ἕως τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Σχόλιον ιθ'.

Δοκιμάζειν χρὴ, καὶ εἴ τις ἐν ἁμαρτήμασι προληφθείς, ἀνεπαισχύντως ἐξαγορεύει τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, καὶ κατήγορος ἑαυτοῦ γίνεται, ὁμοῦ τε καταισχύνων καὶ ἀποποιούμενος τοὺς τῶν πονηρῶν ἔργων αὐτοῦ συνεργοὺς, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν*, καὶ ἀσφάλειαν ἑαυτῷ εἰς τὸν ἑξῆς βίον κτώμενος πρὸς τὸ μηκέτι τοῖς ὁμοίοις πάθεσι περιπεσεῖν.

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐρώτησις.

Πῶς κατορθοῖ τις τὸ μῖσος πρὸς τὰ ἁμαρτήματα;

Ἀπόκρισις κ'.

Ἐκ τοῦ ἀηδοῦς ἀεὶ καὶ λυπηροῦ ἀποτελέσματος τὸ μῖσος πρὸς τοὺς αἰτίους τῶν τοιούτων ἐγγίνεται. Ἐὰν οὖν τις πληροφορηθῇ καὶ ὅσων καὶ ἡλίκων κακῶν γίνεται τὰ ἁμαρτήματα αἴτια, αὐτομάτως

[33] Matth. VII, 23.

et obedire. Qui autem sua voluntate aliquid facit, quamvis videatur sibi obedire et subjectus esse, feret tamen ipse (judicii sui) onus.

Scholion 16.

Communem Climacus culpam et casum facit et discipuli et religiosi moderatoris ipsius, propter spiritus inopiam et inscitiam, docetque religiosum præsidem propter imperitiam seu spiritus inopiam pœnæ obnoxium esse.

95 *Aliud.*

Qui subjectorum delicta per silentium dissimulat (nec castigat) ipsemet tanquam auctor delictorum condemnabitur.

Scholion 17.

Bonæ mentis subditus non sumit sibi tempus et otium quo in vitam et mores sui religiosi patris inquirat, cum non ignoret, quod improbi dæmones mentem per judicia et suspiciones distrahant, ne subjectos per simplicem et rectam obedientiæ viam incedat, sed in obliqua deflectat, suaque non rite peragat.

Scholion 18.

Post hebdomadem, non intra septimum diem, quia tota mortali seu præsenti vita per significationem septem dierum exacta, ad alterius vitæ mercedem properavit, uti pro meritis rerum in hac vita gestarum et ignominia, in illa octava die, seu futuro sæculo præmium accipiat, ut qui in præsenti vita erubuit, deinceps in altera vita non amplius erubescat.

Aliud.

De septem hominis ætatibus agit. Infans est ab die natali usque ad annum 4 expletum, puer a 5 ad 14; adolescens a 15 ad alterum supra 20; juvenis à 23 usque ad 43; vir a quinto et quadragesimo ad quinquagesimum sextum: senex a quinquagesimo septimo usque ad sexagesimum sextum: vetulus ab anno sexagesimo septimo ad finem vitæ ipsius.

Scholion Basilii M. 19.

Examinandus est tiro, etsi peccatis occupatus, abjecto noxio pudore occulta verecundiæ libere exponat, adeoque sui ipsius accusator fiat, simulque pudefaciat socios operum malorum et ipsis valedicat, prout ille dixit: *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* [33], ut comparata sibi in reliquam vitam securitate a similibus vitiis deinceps abstineat.

Ejusdem quæstio.

Quomodo odium comparandum sit adversus peccata?

Responsio 20.

Ex acerbo et tristi effectu nascitur odium adversus eos qui causas hujusmodi malorum præbuerunt. Ubi ergo quis exploratum habebit, quot et quantorum malorum causæ sint, **96** sua sponte

et ex animo odium adversus illa concipit, quemadmodum ostendit Psal. cxviii, qui dixit : *Iniquitatem odio habui et abominatus sum* [64].

A καὶ ἐνδιαθέτως ἔχει τὸ πρὸς αὐτὰ μῖσος, οἷον ἔδειξεν ὁ εἰπών· Ἀδικίαν ἐμίσησα, καὶ ἐβδελυξάμην.

Isaaci scholion 21.

Fieri nullo modo potest, ut aut peccandi habitum exuas, nisi prius cum illo inimicitias exerceas, aut veniam impetres antequam peccata confitearis : illæ enim sunt veræ humilitatis causæ, hæc vero (confessio inquam) compunctionis, quæ ex verecundia sequitur in corde.

Ἰσαὰκ σχόλιον κα'.

Ἀδύνατόν τινι τὴν ἕξιν τῆς ἁμαρτίας καταλιπεῖν, πλὴν ἔχθραν κτήσεται· μετ' αὐτῆς, ἢ ἀφέσεως τυχεῖν πρὸ τῆς τῶν πλημμελημάτων ἐξομολογήσεως· ἡ μὲν γὰρ ταπεινώσεώς ἐστιν ἀληθοῦς αἰτία, ἡ δὲ κατανύξεως ἀπὸ αἰσχύνης ἀκολουθούσης τῇ καρδίᾳ.

Scholion 22.

Dixit Deus ad Moysen et Aaron : *Si quæ femina aut vir peccatum fecerit, illudque vestro Domino confitebitur, dignamque pœnitentiam egerit, hic acceptus erit Domino* [65].

Σχόλιον κβ'.

Εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρών· *Εἴ τις γυνὴ ἢ ἀνὴρ ποιήσῃ ἁμαρτίαν, ἐξομολογήσεται δὲ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀξίως μετανοήσῃ, οὗτος ἔσται δεκτός.*

Aliud.

Rarum seu peregrinum est, et antehac ignotum, quod fieri non soleret. Rarum etiam et peregrinum est, quod admiratione dignum est ; habitus autem peregrinus, est mirifice quidem, sed recens factus.

B

Ἄλλο.

Ξένον μέν ἐστι, καὶ τὸ τέως ἄγνωστον διὰ τὸ ἀσύνηθες· ἔστι δὲ ξένον καὶ τὸ θαύματος ἄξιον· σχῆμα δὲ ξένον τὸ παραδόξως μέν, προσφάτως δὲ τελεσθέν.

Basilii Magni interrogatio.

Quid est convitium ?

Responsio 23.

(*a*) Omne verbum quod eo animo profertur, ut ex eo alter ignominia afficiatur, convitium est, quamvis verbum ipsum non videatur contumeliosum. Atque hoc manifestum est ex Evangelio ubi de Judæis agit, quia maledixerunt ei et dixerunt : *Tu discipulus illius es* [66].

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐρώτησις.

Τί ἐστιν λοιδορία ;

Ἀπόκρισις κγ'.

Πᾶν ῥῆμα ἐκ διαθέσεως τοῦ ἀτιμάσαι λεγόμενον, λοιδορία ἐστὶ, κἂν αὐτὸ τὸ ῥῆμα μὴ δόξῃ εἶναι ὑβριστικόν· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐλοιδόρησαν αὐτὸν καὶ εἶπον· *Σὺ εἶ μαθητὴς ἐκείνου.*

Ejusdem interrogatio.

Quibus ex verbis otiosus sermo judicatur ?

Responsio.

Generatim loquendo omne verbum quod ad destinatam in Domino utilitatem non facit, otiosum est, et tam grave periculum est ejusmodi verbi, ut quamvis ex se bonum sit, quod dicitur, nisi tamen ad ædificationem fidei accommodetur, nequaquam propterea, quod bonum sit, vacet periculo, qui illud locutus est : quippe qui ex eo quod ad ædificationem illud non dixerit, contristasse noscitur Spiritum sanctum Dei. Hoc enim aperte docuit Apostolus, cum dixit : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus* [67]. Et subjecit illud : *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei in* **97** *quo signati estis* [68]. Quam autem grave malum sit contristasse Spiritum sanctum, quid opus est dicere ?

C

Τοῦ αὐτοῦ ἐρώτησις.

Ἕως ποίων ῥημάτων ἡ ἀργολογία κρίνεται ;

Ἀπόκρισις.

Καθόλου πᾶν ῥῆμα, τὸ μὴ συντελοῦν πρὸς τὴν προκειμένην ἐν Κυρίῳ χρείαν, ἀργόν ἐστι, καὶ τοσοῦτός ἐστι τοῦ τοιούτου ῥήματος ὁ κίνδυνος, ὅτι, κἂν ἀγαθὸν ᾖ τὸ λεγόμενον, μὴ πρὸς οἰκοδομὴν δὲ τῆς πίστεως οἰκοδομῆται, οὐκ ἐν τῇ ἀγαθότητι τοῦ ῥήματος ὁ λαλήσας ἔχει τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ἐν τῷ μὴ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκονομῆσαι τὸ ῥηθὲν, λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος εἰπών· *Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω. Ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι·* καὶ ἐπαγαγών· *Καὶ μὴ λυπῆτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε.* Τὸ δὲ λυπῆσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅσον ἐστὶ κακὸν, τί δεῖ λέγειν ;

D

Ejusdem interroyatio.

Quid est otiosus sermo ?

Responsio.

Promissio fidei quæ opere fidei caret. Credit quidem et confitetur Christum, sed feriatur nec facit quod Christus præcepit. Est et alius sermo otiosus, quando quis confitetur, et non emendat pecca-

Τοῦ αὐτοῦ ἐρώτησις.

Τί ἐστιν ἀργὸς λόγος ;

Ἀπόκρισις.

Ἐπαγγελία πίστεως ἔργον οὐκ ἔχουσα. Πιστεύει μὲν καὶ ὁμολογεῖ Χριστὸν, ἀλλ' ἀργεῖ μὴ ποιῶν ὃ προσέταξεν. Ἔστι καὶ ἄλλος ἀργὸς λόγος, ὅτε τις ἐξομολογεῖται, καὶ οὐ διορθοῦται, ὅτε μετανοεῖν

[64] Psal. cxviii, 163. [65] Num. v, 6, 7. [66] Joan. ix, 28. [67] Ephes. iv, 29. [68] Ibid. 30.

(*a*) Reg. brev., p. 330.

λέγει, καὶ πάλιν ἁμαρτάνει, καὶ ἡ καταλαλιὰ δὲ ἀργὸς λόγος ἐστίν, ὅτε τις ὁρᾷ τὸν διασύροντα, καὶ σιωπᾷ. Καὶ ὁ μὴ ἐλέγχων δὲ μετὰ παῤῥησίας, καὶ οὗτος καταλαλεῖ, ἐπειδήπερ ὃ λαλεῖ οὐκ ἔχει ὑπόστασιν. Καὶ ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ ψεῦδος συντιθεὶς, ἀργολογίαν ἐργάζεται, ἐπειδὴ τὸ μὴ πραχθὲν, ἢ ὁραθὲν διηγήσατο. Καὶ ὁ διδάσκων καλὸν ποιεῖν, αὐτὸς δὲ μὴ ποιῶν, ἀργολόγος ἐστίν.

A ta, quando se pœnitentiam agere profitetur, et iterum peccat. Est et detractio sermo otiosus, cum quis videt quod alterum alter laceret et calumnietur, et tacet. Quin et qui detrahentem non libere redarguit, ipse quoque detrahit, quandoquidem quod loquitur non habet rem subsistentem : et qui per se comminiscitur mendacium, otiosum sermonem effutit, quando rem non factam aut visam narrat. Et qui alterum docet quod bonum est, et ipse non facit, ipse otiosus doctor est.

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου κδ' περὶ τοῦ μὴ συγκρύπτειν ἁμαρτήματα ἀδελφῶν ἢ ἑαυτῶν.

Πᾶν ἁμάρτημα ἀναφέρεσθαι χρὴ τῷ προεστῶτι, ἢ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἡμαρτηκότος, ἢ παρὰ τῶν συνεγνωκότων, ἐὰν αὐτὰ θεραπεῦσαι μὴ δυνηθῶσι, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστεταγμένον. Κακία γὰρ σιωπηθεῖσα νόσος ὕπουλός ἐστιν ἐν ψυχῇ. Ὡς οὖν οὐκ ἂν εἴπωμεν εὐεργέτην τὸν ἐγκαταλείποντα τῷ σώματι τὰ ὀλέθρια, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν δι' ὀδύνης καὶ ἀμύξεως εἰς τὸ φανερὸν ἔλκοντα, ὥστε ἢ δι' ἐμέτου ἀπορρίψαι τὸ βλάπτον, ἢ καθόλου διὰ τῆς τοῦ πάθους φανερώσεως εὔγνωστον ὑπάρξαι τὸν τρόπον τῆς θεραπείας. Οὕτω δῆλον ὅτι καὶ τὸ κρύπτειν ἁμαρτίαν συγκατασκευάζειν ἐστὶ τῷ νοσοῦντι τὸν θάνατον· *Κέντρον γάρ ἐστι τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία*, φησί. Κρείσσους δὲ ἔλεγχοι μετὰ παῤῥησίας, κρυπτομένης φιλίας· μήτε οὖν ἄλλος ἄλλῳ συγκρυπτέτω, ἵνα μὴ ἀδελφοκτόνος ἀντὶ ἀδελφοῦ γένηται, μήτε αὐτὸς ἑαυτῷ. Ὁ γὰρ μὴ ἰώμενος ἑαυτὸν, φησὶ, ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ἀδελφός ἐστι τοῦ λυμαινομένου ἑαυτόν.

Basilii Magni de non occultandis seu propriis seu alienis delictis. 24.

Omne peccatum referendum est ad antistitem, sive ab eo ipso qui peccavit sive ab aliis, qui illius conscii sunt, si illud ipsi curare non possint, et eo modo mederi, quo a Domino præceptum est; quando vitium dissimulatum morbus est in animo oblitescens, et suppurescens. Quemadmodum igitur nullo modo bene de nobis meritum diceremus illum, qui intestina, peste infecta in corpore nostro clauderet, sed illum potius qui cum dolore et cruoris etiam missione per sectionem seu scarificationem ea in apertum extraheret; quo videlicet aut quod noxium esset per vomitum repelleret, aut in universum per morbi declarationem efficeret, ut modus quoque curationis facilius cognosceretur : ita clarum et certum est, eum qui celat peccatum, ægrotanti mortem procurare, *stimulus enim peccati mors*, inquit Apostolus [69]. Reprehensionem vero seu objurgationes liberæ et apertæ, utiliores occulta amicitia. Nemo ergo alius alterius peccatum tegat, ne pro fratre fratris fiat homicida, neque suum ipsius ipse. **98** Qui enim se ipse in suis operibus non curat, frater est se ipsum perdentis.

Σχόλιον κε'.

Ἐνταῦθα μὲν ὁ πάμμεγας οὗτος Πατὴρ καὶ ἡ συνήθεια τὴν λέξιν ἐπὶ ψόγου τάσσει. Τοὺς γὰρ αὐθάδεις καὶ ἀπαιδεύτους, καὶ θρασεῖς καὶ ἀλαζόνας, καὶ οἰηματίας, καὶ ἐπηρμένους, ἀγερώχους λέγουσιν. Ὁ δὲ Ὅμηρος καί τινες τῶν σοφῶν, τοὺς ἄγαν ἐντίμους ἀγερώχους φασὶν ἀπὸ τοῦ *ἄγαν* ἐπὶ τὸ γέρας ὀχεῖσθαι. Ἔνιοι δὲ τῶν γλωσσογράφων (*a*) ἰδίως τοὺς νησιώτας εἶπον ἀγερώχους καλεῖσθαι διὰ τὸ ἐπεισάκτῳ τροφῇ κεχρῆσθαι αὐτοὺς, ἀπὸ ἀγείρειν ὀχήν, ἤγουν συνάγειν τροφήν· ὀχὴ γὰρ λέγεται τροφὴ παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν σοφῶν, ἐκ τοῦ ἔχειν καὶ διακρατεῖν τὸν ζωόν.

Scholion 25.

Et hic quidem, maximus hic pater, sicut et consuetudo seu usus loquendi vocem hanc (ἀγέρωχον) in malam partem accipit : audaces enim et indoctos et præfidentes et arrogantes, et insolentes et elatos dicunt ἀγερώχους. Homerus (*b*) vero et alii sapientum valde honoratos (sive heroas) vocant ἀγερώχους ab ἄγαν quod est valde, et γέρας honor, et ὀχεῖσθαι, quod valde magno honore evehantur, ἄγαν ἐπὶ τὸ γέρας ὀχεῖσθαι. Nonnulli glossographi docent proprie quosdam insulares dictos ἀγερώχους, eo quod illatis et invectis uterentur alimentis, ab ἀγείρειν ὀχήν, a corrogando seu colligendo victu. Ὀχὴ enim apud complures doctorum virorum dicitur alimentum, eo quod alat et tueatur vitam animalis.

Βασιλείου μεγάλου κς'.

Δύο σημαίνει ἡ τοῦ πανούργου προσηγορία, καὶ ὁ μέν [πως] ἐπὶ βλάβῃ ἑτέρων τῇ ἐπινοίᾳ χρώμενος, πονηρός· ὁ δὲ ἐπαινετὸς πανοῦργος, ὁ ὀξέως καὶ συνετῶς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐξευρίσκων, καὶ τοῖς δολίοις καὶ ἐπιβούλοις παρ' ἑτέρων αὐτῷ βλάβας σκαιωρουμένας ἀποδιδράσκων.

Basil. Magn. 26.

Astuti appellatio duo significat. . . . . et quidem, qui, quomodo aliis noceat, meditatur, malus est, laudabiliter vero astutus est, qui acute et prudenter bonum suum investigat et deprehendit, atque meditatas sibi per fraudes et insidias aliorum noxas et damna caute declinat.

[69] Rom. VI, 23.

(*a*) Hesychius.

(*b*) *Iliad.* B, 634.

Marci 27.

Qui ærumnas et ignominiam pro veritate tuenda eligit, apostolicam viam ambulat, crucemque tollit catena circumdatus. Qui extra hæc duo, cordi suo obsequi conabitur fallitur animo, inciditque in tentationes, et laqueos diaboli.

Maximi 28.

Quisquis cum religiosis fratribus vivere decresti, statim ab ipso vestibulo et ingressu tuas voluntates abdica, neque enim alio modo vel [apud Deum vel tuos contubernales] divina vel humana pace frui unquam poteris.

Diadochi 29.

Exploratum est obedientiam esse virtutum omnium, quæ ad religiosam vitam viam muniunt principem; retundit enim omnem fastum suique existimationem tollit, humilitatem parit : unde et aditum aperit iis qui prompte eam amplectuntur ad Dei charitatem. **99** Hanc cum Adamus exuisset, se ipse in imum tartarum præcipitem egit. Hanc cum Dominus per susceptam humanitatem redamasset, factus est Patri suo obediens usque ad crucem et mortem [70]. Prima ergo et summa hujus cura habenda est iis qui cum superbiæ spiritu diabolo certamen aggrediuntur. Hæc enim ulterius progrediendo omnes nobis virtutis vias sine ullo errore demonstrabit.

Scholion 30.

Veneratur et observat pater legitimum septenuum, dum illo exacto Isidorum a statu pœnitentiæ exsolvit, quo ostendit hoc omnibus mortalibus usu venire, ut præsentem vitam cum labore et dolore exigant, quoad his præsentibus perfuncti ad requiem alterius vitæ perveniant.

Thalasii (*a*) 31.

Optima disciplina seu studium, mala dediscere.

Marci 32.

Qui futuras ærumnas et labores tollere et exstinguere voluerit, oportet ut præsentes libenter et jucunde perpetiatur. Ita prudenter rem cum re connectens modicis doloribus ingentes molestias declinabit.

Isaaci.

Parva afflictio propter Deum suscepta, aut tolerata, præstat operi magno sine afflictione facto. Quia voluntaria afflictio specimen fidei et charitatis edit; opus vero quietis, quasi ex conscientiæ copia, seu satietate nascitur. Propterea sanctorum in Christum charitas per afflictiones probata fuit, (et non per quietem). Itaque opus sine labore factum sæcularium est justitia, qui ex bonis exterioribus eleemosynam largiuntur, et non ex seipsis lucrum faciunt.

Μαρκου κζ'.

Ὁ κακουχίας καὶ ἀτιμίας ὑπὲρ ἀληθείας αἱρούμενος, ἀποστολικὴν ὁδὸν πορεύεται, τὸν σταυρὸν ἄρας, καὶ τὴν ἅλυσιν περικείμενος. Ὁ δὲ ἐκτὸς τῶν δύο τούτων, τῇ καρδίᾳ προσέχειν πειρώμενος πλανᾶται κατὰ νοῦν, καὶ ἐμπίπτει εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.

Μαξίμου κη'.

Πνευματικοῖς ἀδελφοῖς συζῆσαι προῃρημένος, τοῖς σοῖς θελήμασι ἀπὸ θυρῶν ἀπόταξαι· οὐ μὴ γὰρ ἑτέρῳ τρόπῳ εἰρηνεῦσαι δυνήσῃ, οὔτε πρὸς Θεὸν, οὔτε πρὸς τοὺς συζῶντας.

Διαδόχου κθ'.

Ἡ ὑπακοὴ πρῶτον ἐν πάσαις ταῖς εἰσαγωγοῖς ἀρεταῖς ὑπάρχειν ἔγνωσται καλόν. Ἀθετεῖ γὰρ τέως τὴν οἴησιν, τίκτει δὲ ἡ μὲν τὴν ταπεινοφροσύνην. Ὅθεν καὶ θύρα γίνεται τοῖς αὐτῆς ἀνεχομένοις ἡδέως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης. Ταύτην ἀθετήσας ὁ Ἀδάμ, εἰς τὸν βύθιον ἀπωλίσθησε τάρταρον. Ταύτης ἐραστὴς ὁ Κύριος τῷ τῆς οἰκονομίας λόγῳ ἄχρι σταυροῦ καὶ θανάτου ὑπήκουσε τῷ ἑαυτοῦ Πατρί. Πρώτου οὖν τούτου ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τοὺς πρὸς τὴν οἴησιν τοῦ διαβόλου ἀναδεχομένους τὴν πάλην· δείξει γὰρ ἡμῖν αὕτη προϊοῦσα πάσας ἁπλανῶς τὰς τρίβους τῶν ἀρετῶν.

Σχόλιον λ'.

Τιμᾷ ὁ Πατὴρ τὴν νομικὴν ἑπταετίαν, λύσας τοῦ ἐπιτιμίου τὸν Ἰσίδωρον, τούτῳ παραδεικνὺς τὸ ἐπωδύνως τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ζωὴν διέρχεσθαι πάντα ἄνθρωπον συμβαίνειν, μέχρις ἂν τῶν ὧδε ἀπαλλαγεὶς πρὸς τὴν ἐκεῖθεν καταντήσῃ ἀνάπαυσιν.

Θαλασσίου (*a*) *λα'.*

Ἄριστον μάθημά ἐστιν ἀνθρώποις τὸ ἀπομαθεῖν τὰ κακά.

Μάρκου λβ'.

Τὰ μέλλοντα μοχθηρὰ ἀναιρεῖν βουλόμενος, ὀφείλει τὰ ἐνεστῶτα ἡδέως ὑποφέρειν· οὕτω γὰρ νοερῶς συναλλάσσων πρᾶγμα πράγματι, διὰ μικρῶν ὀδυνῶν μεγάλας ἐκφεύξεται.

Ἰσαὰκ ἄλλο.

Θλῖψις μικρὰ διὰ τὸν Θεὸν γινομένη κρείσσων ἐστὶ μεγάλου ἔργου τοῦ ἀθλίπτως τελουμένου. Διότι ἡ ἑκούσιος θλῖψις, τὸ δοκίμιον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης ἀνατέλλει. Τὸ δὲ ἔργον τῆς ἀναπαύσεως ἐκ τοῦ κόρου τῆς συνειδήσεως γίνεται. Διὰ τοῦτο ἐν θλίψεσιν ἐδοκιμάσθησαν οἱ ἅγιοι ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐχὶ ἐν ἀνέσει· διότι τὸ χωρὶς κόπου γινόμενον ἔργον, ἡ δικαιοσύνη ἐστὶ τῶν κοσμικῶν, οἵτινες ἐκ τοῦ ἔξωθεν ποιοῦσιν ἐλεημοσύνην, καὶ οὐκ ἐν ἑαυτοῖς κερδαίνουσιν.

[70] Philipp. II, 7, 8.

(*a*) Hic Thalassius est tom. III. *Bibl.*, cujus sunt IV hecatontades, p. 562, sed hic locus non repetitur.

Σχόλιον λγ'.

Ὁ τὰ ἐνεστῶτα θλιβερὰ, προσδοκίᾳ τῶν μεταγενεστέρων ἀγαθῶν προσδεχόμενος, γνῶσιν ἀληθείας εὕρηκε, καὶ ὀργῆς, καὶ λύπης ῥᾳδίως ἀπαλλαγήσεται.

Ἰσαὰκ σχόλιον λδ'.

Οἱ ἀγωνισταὶ πειράζονται, ἵνα προσθήσουσι τῷ πλούτῳ αὐτῶν· οἱ χαῦνοι, ἵνα ἐκ τῶν βλαπτόντων ἑαυτοὺς φυλάξωνται· καὶ [οἱ] ὑπνώττοντες, ἵνα εἰς ἐξ ὑπνισμὸν εὐτρεπισθῶσι· καὶ οἱ μακρὰν ὄντες, ἵνα προσεγγίσωσι τῷ Θεῷ· καὶ οἱ οἰκεῖοι, ἵνα ἐν παῤῥησίᾳ εἰσοικισθῶσιν.

Σχόλιον λε'.

Ὅρα πῶς οὐ κενῶς τοῖς κρείττοσι καὶ ἀναβεβηκόσι παραμετρεῖται ἡ ταπείνωσις· ἀλλ' ἐὰν ἐν τοῖς ἤδη βαλοῦσιν ἀρχὴν τελεῖται, τότε πλέον θαυμάζεται.

Μάρκου σχόλιον λς'.

Ὁ ὑποταχτικῷ, ὅπου οὐ δεῖ, ἀντιλέγοντι παραχωρῶν πλανᾷ αὐτὸν ἐν ἐκείνῳ τῷ πράγματι, καὶ τὰς συνθήκας τῆς ὑποταγῆς ἀθετεῖν παρασκευάζει.

Σχόλιον λζ'.

Οὐ μόνον τοὺς διὰ ξίφος θανόντας, καὶ ἐπὶ τυράννων μαρτυρήσαντας στεφανοῖ ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἀσκήσει ἢ ἀγάπῃ εὐδοκιμήσαντας. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι διὰ τὸν Κύριον ὑπέμειναν τοὺς αἰκισμούς, οὕτω καὶ οὗτοι διὰ τὸν Κύριον ὑπέμειναν τὴν κακουχίαν, καὶ τὴν ἄσκησιν.

Σχόλιον Μάρκου λη'.

Ὁ ἐν τῇ ὑποταγῇ μίσγων λάθρᾳ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, μοιχός ἐστι, καθὼς ἐν τῇ σοφίᾳ δεδήλωται, καὶ ὃν' Ἐνδειαν φρενῶν ὀδύνας, καὶ ἀτιμίας ὑποφέρει.

Ἄλλο Ἰωάννου Καρπαθίων.

Μηδέποτε ὑποδέχου τὸν ἐν ὑποταγῇ σου λέγοντά σοι· Παράσχου μοι ἐξουσίαν πρὸς ἀρετὴν χρόνον τινὰ, τὸ ἢ τόδε τὸ πρᾶγμα δοκιμάσαι, καὶ οὕτω κατορθῶσαι. Ὁ γὰρ δὴ οὕτως λέγων, δηλονότι τὸ ἴδιον ἐπιτελεῖ θέλημα, καὶ τῆς βελτίστης ὑποταγῆς τὰς συνθήκας ἀθετεῖ.

Τοῦ Χρυσολόγου σχόλιον λθ'.

Οὐ βλάπτει σε θλῖψις, ἀλλ' ὑπομονὴν κατεργάζεται. Ὥσπερ γὰρ τὸ χρυσίον οὐ βλάπτει κάμινος, οὕτως οὐδὲ τὸν γενναῖον διαφθείρει θλῖψις.

Μαξίμου μ'.

Τρία εἰσὶ τάγματα· ἄγγελοι, ἄνθρωποι, δαίμονες. Τὸ μὴ πίπτειν οὐ κατ' οὐσίαν οἱ ἄγγελοι κέκτηνται, ἀλλὰ κατὰ προαίρεσιν· οὐ γὰρ ἀκίνητοι φύσει πρὸς τὸ κακόν εἰσιν· ἐπεὶ οὔτε ὁ Σατανᾶς ἔπεσεν ἄν· ὡς ἐκ φύσεως μὴ δυνάμενος τοῦτο παθεῖν· ἀλλὰ δυσκίνητοι πρὸς τὸ ἐναντίον πεφύκασιν, ὡς καὶ ὁ Θεολόγος λέγει Γρηγόριος. Τοίνυν οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ προαιρετικὴν ποιότητα, ἣν οἱ δαίμονες ἐπὶ κακῷ στερεώσαντες, ἔμειναν διὰ τὸ ἀνεπίστροφον ἐν τῇ ἀποστασίᾳ· οἱ δὲ ἄνθρωποι διὰ τὴν ἐπιστροφὴν

Scholion 35.

Quicunque mala imminentia spe futurorum bonorum excipit et tolerat, hic veritatis cognitionem invenit, et nullo negotio ab ira et tristitia liberabitur.

Isaaci scholion 34.

Religiosi certatores tentantur, ut opes suas cœlestes (gratias) augeant : superbi ut ab noxiis sibi caveant , somniculosi **100** ut ad vigilantiam excitentur : Qui remotiores sunt à Deo ut ad illum propius accedant : qui domestici et familiares sunt ut ad majorem Dei familiaritatem admittantur.

Scholion 35.

Adverte quomodo non temere humilitas cum melioribus et perfectioribus comparetur : sed cum jam in quibusdam, qui fundamentum illius posuerunt, perficitur, tunc admirabilior apparet.

Scholion Marci 36.

Qui subdito contradicenti ubi non oportet, cesserit eo ipso, fallit et efficit ut obedientiæ leges contemnat.

Scholion 37.

Non solum gladio cæsos et ab tyrannis martyrio affectos Dominus coronat, sed religiosos etiam athletas aut ascetas, aut ex charitate probatos. Quemadmodum enim illi propter Dominum supplicia pertulerunt, ita hi propter eumdem Dominum omnia vitæ incommoda et labores vitæ religiosæ subierunt.

Ex Marco scholion 38.

Qui obedientiæ miscet propriam voluntatem, adulter est, quemadmodum sapiens docet, et propter mentis inopiam, dolores et ignominias sustinet.

Aliud Joannis Carpathiorum episcopi.

Nunquam tibi subjecti vocem audias cum dicit ; Da mihi potestatem [liberam voluntatem] ad tempus, ad virtutem vel ad hoc illudve negotium probandum, et sic recte agam. Qui enim ita loquitur, suam ipsius voluntatem manifeste sequitur, et optimæ obedientiæ institutum infringit, et optimæ subjectionis fœdera irrita facit.

Chrysologi scholion. 39.

Afflictio non obest tibi, sed patientiam præstat. Quemadmodum ignis auro non nocet, ita generosum animum non corrumpit afflictio.

Maximi 40.

Tres sunt ordines : angeli, homines, dæmones. Non peccare angelorum est, non natura, sed electione : neque enim natura sunt immutabiles seu immobiles ad malum ; neque enim Satanas cecidisset, si per naturam cadere non potuisset. **101** Sed ad contrarium ægre impelluntur : ut Gregorius Theologus testatur. Non ergo ex natura rei peccant, vel non peccant, sed qualitate voluntatis ad eligendum libere, quam electionem dæmones in malo oblirmarunt, et propterea facti immutabiles in

apostasia a Deo et defectione manserunt. Homines autem propter mutationem seu conversionem illis meliores sunt; angeli autem vincunt utrosque, quod nunquam a bono averti amplius possint.

A χρείττους ἐκείνων εἰσίν· ὥσπερ οἱ ἄγγελοι ὑπὲρ ἀμφοτέρους διὰ τὸ ἀμετάτρεπτον.

Scholion 41.

Curam animalium ratione carentium intellige. Sed vitium non erat præter rationem, neque enim ridendo lasciviam sanavit, qui Antonio magno testatus est se flere quod ab onagris (dæmonibus) esset victus. Quid autem intelligit cum dicit (finem actionis) an quod clam aliquid voraverit? Quia comederat ex iis quæ jumenta ferebant. Quod si pecora erant (*a*), mulgendo lac gustavit, aut quid hujus generis (id est, caseum butyrum, serum.)

. . . . . .

Σχόλιον μα'.

Φροντίδα ἀλόγων φησί. Οὐχὶ δὲ κατὰ ἄλογον πάθος, ἐπεὶ οὐκ ἂν μειδιῶν τὴν ἀσέλγειαν ἴᾶτο, ὁ τῷ μεγάλῳ Ἀντωνίῳ μαρτυρῶν κλαίειν ἐπὶ τῷ ὑπὸ τῶν ὀνάγρων ἐπιταγέντι. Τί δέ ἐστι νοῆσαι τὸν, τέλος τῆς πράξεως, ἢ λαθροφαγίας; Ὅτι ἔφαγεν ἐκ τῶν βασταγμάτων τῶν ἀλόγων. Εἰ δὲ βοσκήματα ἦν ἀμέλγων, ἀπεγεύσατο, ἢ ἄλλο τι τοιουτότροπον·

. . . . . .

Evagrii 42.

Cum anachoretis seu solitariis dæmones nudi luctantur. Ex iis autem qui in cœnobiis et conventibus ad virtutem exercentur, negligentiores exarmant. At bellum posterius multo levius est priore: quapropter non est invenire in terris atrociores homines dæmonibus, qui omnium hominum vincunt malitiam, etiamsi homines omnem simul improbitatem expromant.

B

Εὐαγρίου μβ'.

Τοῖς μὲν ἀναχωρηταῖς οἱ δαίμονες γυμνοὶ προσπαλαίουσι· τοῖς δὲ ἐν κοινοβίοις ἢ συνοδίαις κατεργαζομένοις τὴν ἀρετὴν, τοὺς ἀμελεστέρους τῶν ἀδελφῶν ἐξοπλίζουσιν. Ὁ δεύτερος δὲ πόλεμος πολλῷ κουφότερος τοῦ πρώτου· διότι οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπους πικροτέρους δαιμόνων, εἰ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀθρόως ὑποδεχομένους τὴν κακουργίαν.

Aliud scholion.

Qui ab hominibus læsus pro illis deprecatur, dæmones affligit: qui hominibus resistit, vulneratur a dæmonibus.

Ἄλλο.

Ὁ ἀδικούντων ἀνθρώπων ὑπερευχόμενος, καταῤῥάσσει δαίμονας· ὁ δὲ τοῖς πρώτοις ἀντιτασσόμενος, ὑπὸ τῶν δευτέρων τιτρώσκεται.

Aliud.

Minor est culpa hominum quam dæmonum; sed qui studet placere Domino, utrosque vicit.

C

Ἄλλο.

Κρείσσων πλημμέλεια ἀνθρώπων, καὶ μὴ δαιμόνων· ὁ δὲ εὐαρεστῶν Κυρίῳ, τοὺς ἀμφοτέρους ἐνίκησεν.

Scholium sequens abrasum a principio, legi non potest, quare totum omitto. Sunt duo vel tres versus.

43.

. . . . . .

μγ'.

. . . . . .

Scholion 44.

Veritatis studiosus duplex commodum percipit: super bonis operibus commendatus alacrior fit, ad eadem exercenda reprehensus cogitur emendare, et pœnitentiam agere.

Σχόλιον μδ'.

Φιλαλήθης ἀκροατὴς ἀμφοτέρωθεν πορίζεται τὴν ὠφέλειαν· ἐπὶ μὲν τοῖς ἀγαθοῖς μαρτυρούμενος, προθυμότερος γίνεται· ἐπὶ δὲ τοῖς κακοῖς ἐλεγχόμενος, μετανοεῖν ἀναγκάζεται.

102 *Aliud.*

Pro ratione progressus, vita instituenda est, pro ratione vitæ, preces Deo offerendæ sunt.

Ἄλλο.

Δεῖ ἡμᾶς κατὰ τὴν προκοπὴν καὶ τὸν βίον ἔχειν, καὶ κατὰ τὸν βίον ὀφείλομεν τῷ Θεῷ τὰς προσευχὰς ἀναφέρειν.

Scholion 45.

In elegantia, si phrasin seu elocutionem spectes; inutilia, si sæcularem sortem et felicitatem; spinas, si duram, ut videtur, et tristem enarrationem.

D

Σχόλιον με'.

Ἀκαλλὴ κατὰ τὴν φράσιν· ἀνονησιφύρα, κατὰ τὴν κοσμικὴν εὐπραγίαν· ἀκανθολογήματα δὲ κατὰ τὴν σκληρὰν δοκοῦσαν διήγησιν.

Scholion 46.

Noverat quod qui peccanti connivet, non minus quam ipse qui peccavit, judicium sustineat et condemnationem.

Σχόλιον μς'.

Ἤδει ὡς ὁ ἐφησυχάζων τῷ πταίοντι, οὐχ ἧττον αὐτοῦ τὴν καταδίκην ὑφίστασθαι.

Aliud ex Marco.

Quid in magistratu est, oportet ut subjecto

Ἄλλο Μάρκου.

Ἀρχικὸς ὑποτακτικῷ χρεωστεῖ λέγειν τὸ ὀφειλό-

(*a*) Supple, quorum curam habebat.

λενον, παρακουσμένῳ δὲ τὴν ἐπιφορὰν τῶν κακῶν προαγγέλλει.

Ἄλλο.

Ὅταν ἡ τοῦ ἑνὸς βλάβη εἰς πολλοὺς διατρέχει, τότε οὐ δεῖ μακροθυμεῖν, οὐδὲ ζητεῖν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. Διότι τῆς μονομερῶς ἀρετῆς ἡ πολυμερὴς ὠφελιμοτέρα τυγχάνει.

Σχόλιον μζ'.

Λογισμοὶ σπουδαίου σοφίας μελετῶσι· καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ φωτίζουσι τοὺς ἀκούοντας.

Ἄλλο.

Ὑποκειμένων τῇ ψυχῇ ἀρετῶν ἀγαθοὺς γεωργεῖ λογισμούς· κακιῶν δὲ ὑποκειμένων φαύλας τίκτει ἐννοίας.

Σχόλιον μη'.

Τρία ὑπάρχουσι πράγματα δι' ὧν [ἡ ψυχὴ] λαμβάνει τοὺς λογισμούς· ἡ αἴσθησις, ἡ μνήμη, καὶ ἡ κρᾶσις τοῦ σώματος· χαλεπώτεροι δὲ οἱ ἀπὸ τῆς μνήμης εἰσίν.

Ἄλλο Φωτίου.

Τὸ ἐκφαίνειν ἑκουσίως τινὰ τὰ ἑαυτοῦ πταίσματα ἀνδράσι πνευματικοῖς, σημαντικὸν βίου ἐπανορθώσεως· τὸ δὲ κρύπτειν, δηλωτικὸν ἐμπαθοῦς ψυχῆς· οὐδεὶς γὰρ συντρέχων κλέπταις, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ μοιχῶν τιθέμενος ἐξάγει τούτους ποτέ. Διότι φιλοστόργως διάκειται πρὸς τὸ πάθος ὁ ἀπαθής, λέγων ἁμάρτημα ἀδελφοῦ, κατὰ δύο αἰτίας λέγει, ἢ ἵνα αὐτὸν διορθώσηται, ἢ ἵνα ἄλλον ὠφελήσῃ. Εἰ δὲ ἐκτὸς τούτων λέγει, εἴτε αὐτῷ εἴτε ἄλλῳ, ὀνειδίζων ἢ διασύρων λέγει, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῃ τὴν θείαν ἐγκατάλειψιν· ἀλλ' ἢ τῷ αὐτῷ ἢ ἄλλῳ πταίσματι πάντως περιπεσεῖται, καὶ ὀνειδισθεὶς καταισχυνθήσεται.

Χρυσολόγου σχόλιον μθ'.

Δῆσον τὸν πλημμελήσαντα, ἵνα ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν· μὴ ἀφῇς λελυμένον, ἵνα μὴ πλέον δεθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ὀργῇ. Ἂν ἐγὼ δήσω, ὁ Θεὸς οὐκ ἔτι δεσμοῖ· ἂν ἐγὼ μὴ δήσω, τὰ ἄῤῥηκτα αὐτὸν μένει δεσμά· *Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα.* Μηδεὶς ὠμότητος νομιζέτω τὸ τοιοῦτον, καὶ ἀπανθρωπίας· ἀλλὰ τῆς ἄκρας ἡμερότητος καὶ τῆς ἀρίστης ἰατρείας καὶ πολλῆς τῆς κηδεμονίας. Ἀλλ' ἱκανὸν ἔδοσαν χρόνον τιμωρίας, φησί. Πόσον, εἰπέ μοι; ἐνιαυτὸν, καὶ δύο, καὶ τρία ἔτη; Ἀλλ' οὐ τοῦτο ζητῶ, χρόνον, ἀλλὰ ψυχῆς διόρθωσιν· τοῦτο τοίνυν ἐπίδειξον, εἰ κατενύγησαν, εἰ μετεβάλοντο, καὶ τὸ πᾶν γέγονεν· ὡς ἂν μὴ τοῦτο ᾖ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ χρόνου· οὐ γὰρ εἰ πολλάκις ἐπεδέθη τὸ τραῦμα ζητοῦμεν, ἀλλ' εἰ ὤνησέ τι ὁ δεσμός. Εἰ μὲν ὠφέλησε καὶ ἐν χρόνῳ βραχεῖ προσκείσθω μηκέτι· εἰ δὲ μηδὲν ὠφέλησε μετὰ δεκαπέντε ἐνιαυτοὺς, ἔτι προσκείσθω, καὶ ὁ ὅρος οὗτος ἔστω λύσεως τοῦ δεδεμένου τὸ κέρδος.

[71] I Cor. XI, 31.

sanum, παρακουσμένῳ δὲ τὴν ἐπιφορὰν τῶν κακῶν προαγγέλλει.

sum officium exponat: obedire recusanti futurorum malorum imminentes pœnas prædicet, et antedenuntiet

Aliud.

Quando damnum unius ad plures pertinet, tum non oportet cunctari et patienter ferre, neque proprium commodum quærere, sed multorum, ut salvi fiant. Virtus enim quæ pluribus prodest, singulari est utilior et præferenda.

Scholion 47.

Cogitationes viri boni meditantur sapientiam, et verba ipsius illuminant auditores.

Aliud.

Virtutibus animæ subjectis, anima bonas cogitationes volvit: vitiis in eadem dominantibus illa malas itidem parit cogitationes.

Scholion 48.

Tria sunt per quæ cogitationes in anima exsistunt: sensus, memoria et corporis constitutio: sed graviores sunt, quæ ex memoria proveniunt.

Aliud Photii.

Sponte aperire quædam peccata patribus spiritualibus, argumentum est emendationis vitæ: tegeret signum est vitiosæ et perturbationibus obnoxiæ animæ. Nemo enim currens cum furibus et portionem suam cum adulteris ponens, hos unquam ejicit. Nimio enim sensus affectu fertur in vitium. Qui vicit affectus jam animo tranquillus, quando fratris peccatum profert, id duas ob causas facit, vel ut ipsum corrigat, vel ut alteri prosit, extra quas si dicat, sive ipsi qui fecit, sive alteri, vel exprobrandi causa, vel calumniandi et lacerandi gratia id facit, nec **103** vindictam Numinis, ut ab eo deseratur, effugiet, sed vel in illud ipsum scelus incidet, vel certe in aliud; et ab aliis reprehensus et probris affectus pudefiet.

Chrysologi scholion 49.

Liga peccantem ut propitiet sibi Deum, nec solutum dimitte, ne per iram Dei arctius vinciatur. Si ego illum ligavero, Deus illum non ligabit; si non ligavero, insolubilia illum vincula manent. *Si enim nos ipsos dijudicaremus, non utique dijudicaremur* [71]. Nemo hoc pro crudelitate vel inhumanitate interpretetur, sed pro summa lenitate optimaque curatione et medicina accipiat: sed satis, inquit, longo tempore pœnas dedit. Quanto, obsecro? annum, duos, tres? Non hoc quæro, nec curo tempus, sed animæ emendationem. Hanc ergo ostende, an compuncti sint qui peccarunt, an mores mutaverint, et rem factam habebimus; nam hoc ita nisi fiat, nihil tempus prodest. Neque enim quærimus quoties, et an sæpe vulnus sit obligatum, sed an ligamina aliquid profecerint. Nam si illa cura intra breve tempus profuit, et vulnus coaluit, nihil est, quod amplius addatur. Si nihil profuit etiam post quindecim annos, curatio non cesset. Denique hic solutionis terminus esto, sanitas et commodum vincti seu ligati.

Scholion 50.

Simul, inquit, omnes imitari nemo potest. Quomodo enim fieri possit? cum hic sit admodum hospitalis, alter nunquam in publicum prodeat; hic inconcussus mente, ille inaccessus; hic post multos demum dies cibum sumat, ille quotidie aut certe frequentius. Superest ergo ut omnes imitari simul nemo possit.

Scholion 51

Vim sine vi sibi inferunt, qui divino amore vulnerati coguntur studere ut placeant Deo, ita ut, nullo cogente, sed divina charitate tracti, ut dictum est, suave et leve jugum Christi portent trahantque.

Scholion 52.

Abbas Zosimas ita loquebatur : dæmones ubi viderint quempiam vel contumelia affectum, vel ignominia notatum, vel damno aliquo multatum, vel quodcunque aliud malum perpessum, non affligi quod aliquid mali sustinuerit, sed quod illud ipsum non generose et fortiter pertulerit, hujus vim et conatum dæmones magnopere pertimescunt. **104** Norunt enim quod veritatem ipsam comprehenderit, et statuerit viam mandatorum Dei ingredi.

Scholion 53.

Idem dicebat quod, qui veram Dei viam et rectam vere affectat, dum turbatur, seipsum vehementer objurget et dicat : Quid furis anima mea? quid turbaris velut insani qui despumant? Hoc ipso ostendis te in morbo cubare : nam si sana esses, nihil patereris. Quid cessas teipsam reprehendere? fratrem tuum accusas, quod morbum tibi tuum ostenderit reipsa et in veritate. Disce Dei præcepta : *Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur* [73], sed omnia sufferebat, et dicebat quod, si quis viveret annos Mathusalæ, neque hanc rectam incederet viam quam omnes sancti triverunt, ut nempe ignominiis afficerentur, et incommoda omnia perferrent, et hæc generoso animo sustinerent, non progrederetur nec parum, nec multum, sed annos duntaxat frustra sine ullo fructu consumeret.

Scholion 54.

Quemadmodum qui in mari navigant, alacriter solis ardorem sustinent, ita qui malitiam oderunt, amant objurgationem. Propterea nauta resistit ventis, religiosus vitiosis animi perturbationibus.

Aliud.

Hic animam suam pro fratre posuit.

Maximi 56.

Qui in publico consessu sermonum auditionem petulanter interpellat, haud dubia dat signa quod ambitionis morbo teneatur, quo occupatus mille vias et ambages quæstionum et propositionum objicit, ut seriem loquentium abrumpat aut interpolet.

[73] I Petr. II, 23.

(a) Videtur aliquid deesse.

Σχόλιον ν'.

Ὑφ' ἓν, φησὶν, ἀδύνατον. Πῶς γάρ; Ὁ μὲν φιλόξενος, ὁ δὲ ἀπρόσιτος, καὶ ὁ μὲν ἄσκυλτος εἰς τὰς διανοίας· ὁ δὲ ἀπρόϊτος· καὶ ὁ μὲν διὰ πολλῶν ἡμερῶν τρεφόμενος, ὁ δὲ συνεχέστερον· λοιπὸν ὑφ' ἓν μιμήσασθαι πάντας, ἀδύνατον.

Σχόλιον να'.

Ἀβίαστοι βιασταί εἰσιν, οἱ τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ τετρωμένοι, καὶ βιαζόμενοι τῷ Θεῷ εὐαρεστῆσαι, οὐ βιαζομένου τινὸς, ἀλλ' ἑλκόμενοι τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, ὡς εἴρηται, τὸν ζυγὸν ἕλκειν τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐλαφρὸν καὶ χρηστόν.

Σχόλιον νβ'.

Ὁ ἀββᾶς Ζωσιμᾶς ἔλεγεν οὕτως, ὅτι ἐὰν ἴδωσιν οἱ δαίμονες ὅτι ὑβρίσθη τις, ἢ ἠτιμάσθη, ἢ ἐζημιώθη, ἢ πᾶν ὅ τι ἔπαθεν, καὶ θλίβηται, οὐχ ὅ τι ἔπαθε κακῶς, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἤνεγκε γενναίως τὴν τοιαύτην ὁρμὴν, φοβοῦνται οἱ δαίμονες· γινώσκουσι γὰρ ὅτι ἥψατο τῆς ἀληθείας, καὶ βουλεύεται περιπατεῖν κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

Σχόλιον νγ'.

Ὁ αὐτὸς ἔλεγεν ὅτι ὁ ποθῶν τὴν ἀληθινὴν καὶ εὐθεῖαν ὁδὸν, ἐν τῷ ταράττεσθαι ἐπιπλήττει ἑαυτὸν σφοδρῶς, καὶ λέγει· Τί μαίνῃ, ψυχή μου; τί ταράσσῃ ὡς οἱ ἀφρίζοντες; Αὐτὸ τοῦτο δεικνύεις, ὅτι νοσεῖς. Εἰ μὴ ἐνόσεις, οὐκ ἔπασχες. Τί ἀφεῖσα τὸ ἑαυτὴν μέμφεσθαι, ἐγκαλεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, ὅτι ἔδειξέ σοι τὴν νόσον σου καὶ πράγματι, καὶ ἀληθείᾳ. Μάθε τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· *Ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων οὐκ ἠπείλει*, ἀλλὰ πάντα ὑπέμεινε, καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἐὰν ζήσῃ τις τὰ ἔτη τοῦ Μαθουσαλὰ, καὶ μὴ ὁδεύσῃ ταύτην τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ἣν ὥδευσαν πάντες οἱ ἅγιοι, λέγω δὴ τὴν τοῦ ἀτιμάζεσθαι, καὶ ζημιοῦσθαι, καὶ φέρειν γενναίως, οὐ μὴ προβῇ, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα· ἀλλὰ μόνον τὰ ἔτη ἀναλίσκει διακενῆς.

Σχόλιον νδ'.

Ὥσπερ οἱ ἐν θαλάσσῃ πλέοντες, ἡδέως ὑπομένουσι τὸν ἡλιακὸν καύσωνα, οὕτως οἱ μισοῦντες κακίαν, ἀγαπῶσι ἔλεγχον· διότι ἐναντιοῦται, ὁ μὲν τοῖς ἀνέμοις, ὁ δὲ πάθεσιν (a).

Σχόλιον νε'.

Οὗτος τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τέθεικεν.

Μαξίμου νς'.

Ὁ ἐν συνεδρίῳ λόγων ἀκρόασιν προπετῶς ἀνακόπτων, οὐκ ἔλαθε φιλοδοξίαν νοσῶν, ὑφ' ἧς ἁλισκόμενος μυρίους προβάλλεται δρόμους, καὶ περιδρόμους προτάσεων, τὸν εἱρμὸν τῶν λεγομένων διαστῆσαι βουλόμενος.

Ἄλλο.

Ὁ σοφὸς, καὶ διδάσκων, καὶ διδασκόμενος, μόνα βούλεται τὰ ὠφελοῦντα διδάσκεσθαι καὶ διδάσκειν· ὁ δὲ δοκησίσοφος, καὶ ἐρωτῶν καὶ ἐρωτώμενος, τὰ περιεργότερα μόνον προβάλλεται.

Aliud.

Qui vere sapit, et qui docet ac docetur, hoc unum habet propositum, ut et utilia doceatur et doceat. Qui vero vult videri sapiens (nec est), is multa interrogans et interrogatus tantum curiosa et nil ad rem pertinentia profert et proponit.

Σχόλιον Ἰσαὰκ νζ.

Ἡ δικαιολογία οὐκ ἔστι τῆς πολιτείας τῶν Χριστιανῶν· καὶ οὐκ ἔστι σεσημειωμένη ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ.

Isauci 57.

Defendere et propugnare seipsum non est ex disciplina Christianorum, nec est observata vel notata in doctrina Christi.

Ἄλλο.

Ἡ ἀντιλογία τὸ αὐτὸ κρατερικὸν, καὶ τὸ ἀνυπόταχτον δείκνυσι· φυσιώσεως οὖν μᾶλλον, καὶ καταφρονήσεως ἀπόδειξιν ἔχει, ἀλλ' οὐ ταπεινότητος καὶ τῆς ἐν πᾶσιν ὑπακοῆς.

Aliud.

105 Contradictio pertinacem et immorigerum minimeque subjectum prodit, imo vero argumentum est certum inflati animi et omnia contemnentis, nequaquam autem humilitatis et in omnibus obedientiæ humilis et perfecte obedientis.

Ἄλλο.

Ὅτι ἀνίατος ἡ πρὸς τοὺς μείζονας ἀντιλογισ

Qui majoribus contradicit, insanabilis est.

Σχόλιον νη'.

Διαφέρει πτῶσις πτώτεως; ὅθεν καὶ τὸ τῆς διακονίας ἐγχείρημα, καὶ ἡ πτῶσις· μὴ οὖν πτῶσιν νόει τοῦ Θεοῦ ἐξοστρακίζουσαν· ἀλλ' εἰς τὸ διακόνημα παραπίπτουσαν.

Scholion 58.

Casus a casu differt, unde aliud est cura ministerii et casus. Cave ergo hic intelligas casum, qui a Deo separat cadentem, sed illum qui ad curam duntaxat ministerii pertinet.

Δύο δόλους.

Τὴν παρακοὴν καὶ τὴν οἴησιν.

Duos dolos.

Inobedientiam et sui existimationem seu fastum.

Σχόλιον νθ'.

Βιαίως μεταχινεῖ· τοῦτο δὲ εἴρηκεν ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ μυλικοῦ μοχλοῦ. Ὥσπερ γὰρ τὸν μύλον ἀκίνητον ὄντα βιαίως ὁ μοχλὸς κινεῖ, καὶ ἄκοντα· οὕτω καὶ ὁ διάβολος, βίαιος μοχλὸς βουλόμενος, καταναγκάζει τὸν ὑποτακτικὸν λίθου φύσιν ἔχοντα πρὸς τὸ κακὸν, τὴν ἀκινησίανφ ημι, καὶ ἄκοντα πρὸς τοῦτο φέρεσθαι.

Scholion 59.

Violenter dimovet a sua consuetudine, hoc autem transumpsit per metaphoram a vectibus molaribus. Quemadmodum enim saxum molare et immobile per vim quasi nolens et invitum vectis loco movet, ita diabolus, qui est vectis molaris voluntarius, urget obedientiæ subjectum, cæteroqui velut immobilis saxi naturam habentem, hoc est, immotam constantiam, ut ad malum vel invitus trahatur et impellatur (imo qui nec impelli invitus possit,) ut sequitur.

Σχόλιον ξ'.

Ὅρα πῶς τὰ χρόνῳ βεβαιούμενα ἤθη κυροῖ καὶ συνιστᾷ, καὶ ἀδιάπτωτα λέγει εἶναι.

Scholion 60.

Vide quomodo mores bonos tempore firmatos laudet et commendet, cum nulli amplius casui obnoxios affirmat.

Ἄλλο.

Οὐ μικρὸς δὲ οὗτος ἀγὼν τῆς ἑαυτοῦ συνηθείας τινὰ περιγενέσθαι. Ἔθος γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθὲν φύσεως ἰσχὺν, ὡς τὰ πολλὰ, λαμβάνει.

Aliud.

Non leve hoc certamen est ut consuetudinem tuam vincas; consuetudo enim longo tempore corroborata vim, utplurimum, naturæ induit et habet(*a*).

Σχόλιον Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ξα'.

Μὴ ἀπαγορεύσῃς ἐξαγορεῦσαί σου τὴν ἁμαρτίαν, εἰδὼς ὅτι Ἰωάννης ἐβάπτιζε· μέρος γὰρ καὶ τοῦτο κολάσεως· καὶ ἡ Σοφία λέγει· *Ὁ κρύπτων τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν, οὐ χρησιμεύσῃ· ὁ δὲ ὁμολογῶν τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, ἐλέους τεύξεται παρὰ τοῦ Θεοῦ.*

Gregorii Theologi 61.

Non recuses peccatum tuum aperire et enuntiare, cum scias quod Joannes illud abluat, et hoc ipsum sit pars pœnæ. Et Sapientia docet : *Qui celat peccatum, non prosperabitur : qui vero peccata sua confitetur, misericordiam a Deo consequetur* [13]

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου (*a*) ξβ'.

Ὥσπερ τὰ μέλη τοῦ σώματος φύσεως συνηρτισμένα δεσμῷ οὐκ ἂν τοῦ σώματος ἀποῤῥήγνυσθαι δύναιντο, ἢ εἰ ἀποῤῥήγνυσι, νεκρὸν τὸ ἀποῤῥηγνύμενον γένοιτ' ἄν· οὕτως ὁ ἀσκητὴς ἀδελφότητι συναπτόμενος, οὐκ ἂν ἐξουσίαν ἔχοι τέμνεσθαι οἷς συνηρμόσθη, ἢ ποιῶν τοῦτο, νεκρός ἐστι τῇ ψυχῇ, καὶ ἐστερημένος τῆς τοῦ

Basilii Magni 62.

Quemadmodum membra corporis naturæ vinculo conjugata, a corpore avelli non possunt, aut si avellantur, quæ avulsa sunt, emoriuntur, ita religiosus asceta, quandiu cum reliquorum **106** fratrum corpore conjunctus est, potestatem non habet se avellendi ab iis, quibus adhæret et insertus est ;

[13] Prov. xxviii, 13.

(*a*) P. 381, *De constant. monast.*, c. 21.

ant si se avellat illico mortuus est anima, et ductoris sui magisterio destitutus, utpote qui fœdus suum violavit. Sit ergo hujusmodi ab ipsa Veritate judicante damnatus, ut qui pluribus materiam scandali præbuerit; *expedit enim illi ut suspendatur mola asinaria circum collum ejus, et demergatur in profundum maris* [7]. Ubi enim anima per apostasiam delicere consueverit, omni genere intemperantiæ completur.

A πατρὸς χορηγίας· οἷα δὴ τὴν ἐπ᾽ αὐτοῦ σύμβασιν ἀθετήσας. Ἔστω τοίνυν ὁ τοιοῦτος κατακεκριμένος παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, ὡς σκανδάλων ὑπόθεσις πλείοσι καθιστάμενος· *Καὶ συμφέρει αὐτῷ, ἵνα μύλος ὀνικὸς κρεμασθῇ περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.* Ἐπὰν γὰρ ψυχὴ ἀποστατεῖν εἰθίσῃ, πολλῆς ἐμπίμπλαται ἀκρασίας.

Scholion 63.

Obedientia principium est humilitatis. Nisi quis enim seipsum tanquam omnis virtutis expertem judicet, per alterius manum regi non potest. Cum ergo sui ipsius condemnatio animam intra se coercat, deducit illam ad obedientiam : obedientia vero timore Domini perculsa parit charitatem Dei et humilitatem ; perfecta autem humilitas omnem arrogantiam et sui existimationem exterminat. Repurgatus autem ab hoc et aliis hujusmodi vitiis, fit veræ tranquillitatis, ut par est, domicilium.

B

Σχόλιον ξγ'.

Ὑπακοὴ ἀρχὴ ταπεινώσεως· ὁ γὰρ μὴ ἑαυτοῦ κατάγνους, ἐλλιπὴς εἶναι τῶν ἀρετῶν, ὑπὸ χεῖρα εἶναι ἑτέρου οὐ δύναται. Εἰ οὖν κατάγνωσις συστέλλουσα τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὴν ὑπακοὴν ἄγει, ἡ δὲ ὑπακοὴ φόβῳ Θεοῦ κεκραττημένη, γεννᾷ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ταπείνωσιν· ταπείνωσις δὲ τέλειος ἐξορίζει τὴν οἴησιν. Ὁ δὲ ταύτης καὶ τῶν λοιπῶν καθαρθείς, τῆς ἀπαθείας χρηματίζει οἶκος, ὡς ἔοικεν.

Aliud.

Principium quidem et finis est obedientia per humilitatem : obedientia principium et finis est humilitatis. Humilitatis autem soboles est tranquillitas animi, quæ perficit genitricem suam, adeoque perfectam facit humilitatem.

Ἄλλο.

Ἀρχὴ μὲν καὶ τέλος ὑπακοὴ διὰ τῆς ταπεινώσεως· ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ ἀπάθεια, τελειωτικὴ γίνεται τῆς μητρὸς, καὶ τὴν τελείαν ταπείνωσιν προξενεῖ.

Aliud.

Humilis et obediens, vitio arrogantiæ sive suæ existimationis non servit. Qui liber est ab hujusmodi vitiis et animi perturbationibus, illum omnino frui animi tranquillitate constat. Tranquillus autem animo mansuetus et mitis est totus, ita ut etiam animi tranquillitatem obedientia per humilitatem pariat.

C

Ἄλλο.

Ὁ ταπεινὸς καὶ ὑπήκοος πάθει οὐ δουλεύει οἰήσεως· ὁ δὲ παθῶν ἀδούλωτος, ἀπαθὴς πάντως γνωρίζεται· ὁ δὲ ἀπαθὴς ἥπιός ἐστιν ὅλος καὶ πραΰς, ὥστε καὶ ὑπακοὴ γεννᾷ τὴν ἀπάθειαν διὰ μέσου τῆς ταπεινώσεως.

Scholion 64.

Origo et parens tranquillitatis animi est obedientia per humilitatem, ex qua nata est animi tranquillitas, quæ perficit parentem, ita ut perfectam reddat humilitatem (*a*).

Σχόλιον ξδ'

Ἀρχὴ μὲν καὶ μήτηρ ἀπαθείας ὑπακοὴ διὰ ταπεινώσεως· ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ ἀπάθεια τελειωτικὴ γίνεται τῆς μητρὸς, ὡς τὴν τελείαν προξενοῦσα ταπείνωσιν.

Scholion 65.

Tanquam in speculo, inquit, teipsum in conscientia contemplare, et tuas **107** cogitationes investiga. Quod si te conscientia non accuset ulla in re, sed testetur te perfecte in omnibus sine discrimine obedientem et subjectum, non est quod certiorem et meliorem testem quæras.

D

Σχόλιον ξε'.

Ὡς ἐν κατόπτρῳ, φησὶ, τῷ συνειδότι σεαυτὸν ἀναθεώρει, καὶ ἀνερεύνα τοὺς ἑαυτοῦ λογισμούς· καὶ εἰ οὐ κατηγορεῖ σου ἡ συνείδησις ἔν τινι, ἀλλὰ μαρτυρεῖ σοι ἐν πᾶσι τὴν ὑποταγὴν ἀδιάκριτον, μὴ ζήτει πληροφορίαν μείζονα.

Scholion 66.

Abbas Zosimas dicebat : « Nescimus nos mortales amari et honorari, sed perdidimus prudentiam nostram. Paululum sustinebit quis fratrem suum, quando iraseitur aut ab ipso premitur, qui paulo post redit ad seipsum reversus, cognito, quod patienter alter tulerit ipsum, ipsam animam ponit pro illo patiente. »

Σχόλιον ξς'.

Ὁ ἀββᾶς Ζωσιμᾶς ἔλεγεν οὕτως· Οὐκ οἴδαμεν οἱ ἄνθρωποι ἀγαπᾶσθαι ἢ τιμᾶσθαι· ἀλλ᾽ ἀπωλέσαμεν τὴν φρόνησιν ἡμῶν. Μικρὸν βαστάσει τις τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅταν θυμοῦται, ἢ θλίβεται, καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἔρχεται εἰς ἑαυτὸν, καὶ γνοὺς ὅπερ ἐβάστασεν αὐτὸν, αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Scholion 67.

Illos appellat qui in familia religiosa simul ver-

Σχόλιον ξζ'.

Τοῖς ἐν συνοδίαις λέγει, καὶ τοῖς ὑποταχτικοῖς·

[7] Matth. xviii, 6.

(*a*) Supra idem, nisi quod ibi pro *parente* ponat *finem* scholio præcedente.

Ἐάν, φησὶν, οὐκ εἶ πρόχειρος εἰς τὸ μέμφεσθαι καὶ ἐξουθενεῖν τοὺς ἄλλους, ἐργάζου τὴν ἀρετήν καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν τῷ νοΐ σου, μήτε κινήματος τοῦτο ἐμφαίνων· εἰ δὲ πρὸς κατάκρισιν ἐπιρρέπως ἔχεις, μηδὲ ἐν τῇ ψυχῇ σού τινα ἐργασίαν ἔχε πλείω τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἔσο αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅμοιος. Ἐργασίαν δὲ ψυχῆς τὴν ἀδιάλειπτον εὐχὴν καὶ τὸν κλαυθμὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα λέγει. Ἐὰν οὖν, φησὶ, δι' αὐτῶν εἰς οἴησιν ἐμπίπτῃς, ἄφες αὐτά.

A santur, et quorum alter alteri paret. Si, inquit, fueris lentus et tardus ad reprehendendos alios atque spernendos, virtutem (quantam quantam potes) tecum ipse, sive seorsim in animo tuo exerce, quamvis neque verbo neque signo corporis illam declares. Quod si ad alios damnandos projectus es, neque in animo quidem tuo majorem aliis laborem suscipe, sed reliquis par esto in omnibus. Laborem autem animi vocat assiduas preces luctum et fletum, et hoc genus alia. Si ergo, inquit, hæc te in arrogantiam extollunt, dimitte illa.

Σχόλιον ξη'.

Μὴ τοῖς παρ' ἑτέρων κατορθώμασι θαῤῥῶμεν ἀλλὰ κἂν θαυμαστὸν ἔχεις τὸν γεγεννηκότα, μὴ νομίσῃς ἀρκεῖν σοι τοῦτο εἰς σωτηρίαν, ἢ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν, ἐὰν μὴ συγγενὴς αὐτῷ γένῃ κατὰ τοὺς τρόπους. Ὥσπερ οὖν κἂν φαῦλον ἔχῃς, μὴ νόμιζε καταδικάζεσθαι, εἴγε τὰ κατὰ σεαυτὸν διαθείῃς καλῶς.

Scholion 68.

Non est quod aliorum recte factis et virtutibus nitamur: nam etiamsi dignum etiam admiratione genitorem habeas ipsum, non ob id salvus es, neque majore vel honore, vel gloria dignior, nisi moribus etiam illum imitere. Quemadmodum si improbum haberes parentem, non proinde te quoque merito condemnandum putes, si modo tu vitam ad honestatem et virtutem componas.

Σχόλιον ξθ'.

Τὴν ἄλογον κολάζει σιωπὴν ὁ Πατὴρ, καὶ τὸ νωθρὸν διορθοῦται τοῦ ἤθους· τὸ μὲν γὰρ ὑπερηφίας τεκμήριον, καὶ μάλιστα ὁπότε τῷ πλήθει συναγελάζοιτο· τὸ δὲ δυσκίνητον, τὸν ὄντα ἐν τοῖς πνευματικοῖς, ἀπεργάζεται πόνοις καὶ ταῖς δυσχερέσιν ἐργασίαις· νομίζουσι γάρ τινες τὴν οἰκείαν ἀλογίαν πληροφοροῦντες, τάξιν κρατεῖν· ἀλλ' οὐ πρὸς ὑπήκοον ἔσται τάξις οἰκεία, εἴπερ ἀληθὴς ὑπήκοος· τὰ δὲ τούτων ἐναντία καὶ τὸ τοῦ νοὸς γρήγορον, καὶ τὸ φιλάλληλον παρίστησι (a).

Scholion 69.

Importunum silentium reprehendit pater, et quod in moribus spurium et insincerum est, emendat: alterum enim fastus et supercilii est argumentum, præsertim quando (silens) ad cœtum multorum accedit, et in sodalitate plurium versatur; alterum ad labores religiosos lentum et tardum reddit, præsertim ubi arduum aliquid est aggrediendum. Sunt enim qui existimant dum stultam suam et privatam vivendi rationem sequuntur, se ordinem servare; **108** sed ille privatus vivendi ordo et modus non facit ad eum qui vere obediens est. Contraria his communis ordo et mentis vigilantiam et fraternam seu mutuam charitatem præstat.

Σχόλιον ο'.

Τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν νωθρότης καὶ ἐπιτηδειότης οἶδε τρέφειν, οἷς καὶ προστρέχει ὁ ὄχλος, ταπείνωσιν τὸ κατεσκληκὸς πῆς ὄψεως, καὶ τὸ νωθρὸν ἦθος κατονομάσαντες. Ὧν ταῖς συνδρομαῖς γαυρούμενοι ἐξ οἰήσεως κατανύσσονται. Ἃ κατασκοπήσας, μάλα σοφῶς ποικίλην τὴν κακίαν ὁ πατὴρ εἶναι ὡρίσατο.

Scholion 70.

Ab illa morum simulatione et naturali quadam comitate ali novit studium placendi hominibus: ad quæ turba quoque accedit, quæ malum vultus habitum et fictos mores humilitatem interpretatur. Quorum omnium concursu inflati et elati ex fastu compunguntur. Quæ pater sane perquam sapienter animadvertens, malitiam variam (nec ullo modo simplicem et sinceram) esse affirmavit.

Σχόλιον οα'.

Θάνατος ψυχῆς ἡ ἁμαρτία· κἂν ἔν τισιν οὖν ἁμαρτάνῃ, φησὶ, μετανοείτω πάλιν, καὶ μηδέποτε τῆς μονῆς ὑποχωρείτω· καὶ προλαβὼν γὰρ ἔφη, ὅτι μηδὲ πίπτων ὑποχώρει τοῦ σχάμματος.

Scholion 71.

Mors animæ peccatum est, et quamvis, inquit (religiosus athleta), subinde peccarit, agat rursum pœnitentiam, et nunquam de monasterio recedat; quoniam (occupando sermonem dicit) neque palæstrita, ubi in lucta ceciderit, a scamnate seu loco certaminis excedat.

Σχόλιον οβ'.

Ἀδιάστακτος γνώμη τὴν πρὸς τοὺς τόπους καὶ τὰς συνοδίας καρτερίαν ἐργάζεται· ὁ δὲ δισταγμὸς ἐργάζεται ἀπιστίαν καὶ ἔκπτωσιν, καὶ μεταβάσεις οἷδε καὶ ποιμένων καὶ ποιμνίων ποιεῖν.

Scholion 72.

Constans animus et immobilis ad certum locum certamque familiam religiosam retinendam, patientiam parit. Dubius vero et incertus creat infidelitatem ut excidat, perpetuasque mutationes et transitiones a pastoribus et ovilibus (hoc est, a cœnobiarchis et cœnobiis) ellicere solet.

(a) Ex Elia Cretensi emendata.

Synclelicæ 73.

Quemadmodum gallina, quando ab ovis suis incubandis discedit, illa inania et sterilia facit, ita monachus qui locum ex loco mutat. animam fructu omni destituit.

Scholion 74.

Si, inquit, in ignotum medicum et officinam medicam incideris, de quibus nec per experimenta, nec per auditionem quidquam cognovisti; explora prius illius artem et medicamenta, et tum demum aperi illi morbum tuum ac spiritualem exhibe illi et ostende obedientiam, et mandata illius, testibus angelicis ordinibus, exsequere.

Scholion 75.

Sive arrogantia tua deprimitur et fastus et animi elatio dejicitur: hoc enim est quod quærebatur.

109 *Syncleticæ* 76.

Mors proprie separatio est a Deo.

Scholion 77.

Ubi manum operi faciundo admoveris, lingua interim psallat, et mens precibus vacet: exigit enim Deus a nobis perpetuam sui memoriam.

Scholion 78.

Si vis hos corporis labores, qui manu fiunt, cœlestes, non terrestres tibi fieri, communica lucrum quod inde percipis cum pauperibus.

Aliud.

Qui propter alterius quietem opus suum privatum omittit, exercet charitatem et humilitatem.

Scholion 79.

Si consuesti, inquit, aut cum tuo grege, aut cum aliis nonnullis una vivere et habitare, et animadvertis contubernium tuum illis non utile esse, sejungas te ab illis: præstat enim verborum jacturam facere, quam religiosos suos filios perdere, et animæ noxam ineurrere. Si autem experimento te probatum et utilem didicisti cum illis in communi vivere, cole commune contubernium et convictum; fortasse enim contubernales tuos verbo et exemplo meliores reddes.

Aliud.

Priusquam vitia tollas, non audies quid tibi cor tuum suggerat. Quale enim in animo fundamentum habes, tale ædificium exstrues.

Carpathii scholion 80.

Per mihi mirum videtur, si quis satur epulis summam animi tranquillitatem ab omni perturbatione vitiorum remotam possidere potest: tranquillitatem dico, non quæ in vi abstinentiæ a pecato consistit, hæc enim continentia seu temperantia vocatur, sed illam quæ omnes ex animo etiam vitiosas cogitationes perturbationibus obnoxias, radicitus evellit et exstirpat, quæ et munditia cordis appellatur.

Scholion syncleticæ 81.

Periculosum est ad docendum progredi eum, qui non per usum et praxim eo deductus est, et quasi coactus. Quemadmodum enim si quis ruinosam et putrem domum habet, hospites tamen excipit, quos ruina et casu lædit, ita hi, qui non prius **110** se ipsos valide solideque firmant, et ædificant,

Συγκλητικῆς σχόλιον ογ'.

Ὥσπερ ὄρνις τῶν ὠῶν αὐτῆς ἐξισταμένη, οὔρια ταῦτα καὶ ἄγονα παρασκευάζει· οὕτω καὶ μοναχὸς, τόπον ἐκ τόπου μεταβαίνων.

Σχόλιον οδ'.

Εἰ μὲν ἰατρῷ, φησὶ, καταντήσας ἀγνοουμένῳ, καὶ ἰατρείῳ, περὶ ὧν οὔτε ἐκ πείρας, οὔτε ἐξ ἀκοῆς ἔμαθες, τὴν αὐτοῦ λάβε πρότερον δοκιμὴν, καὶ τότε ἀπογύμνωσον τὸ σὸν ἀῤῥώστημα· εἶτα καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῷ δεῖξον πειθὼ, τοῖς αὐτοῦ διατάγμασι σχολάζων, ὑπὸ μάρτυσι ταῖς ἀγγελικαῖς τάξεσιν.

Σχόλιον οε'.

Ἤγουν ταπεινοῦταί σου τὸ φρόνημα, καὶ ἡ ὄγκωσις τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ ἔπαρσις καταβάλλεται· τοῦτο γὰρ ζητούμενον.

Σχόλιον ος'.

Θάνατος κυρίως ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ χωρισμός.

Σχόλιον οζ'.

Ἐὰν εἰς ἔργα τὴν χεῖρα κινεῖς, ἡ γλῶσσα ψαλλέτω, καὶ ὁ νοῦς προσευχέσθω· ἀπαιτεῖ γὰρ ἐξ ἡμῶν ὁ Θεὸς ἀεὶ μνημονεύεσθαι.

Σχόλιον οη'.

Εἰ βούλει ταῦτα τῶν χειρῶν ἔργα θεῖά σοι καὶ μὴ χοϊκὰ γίνεσθαι, κοινά σοι τὰ ἐξ αὐτῶν γινέσθω πρὸς τοὺς χρῄζοντας.

Ἄλλο.

Διὰ τὸ ἀναπαῦσαι τὸν ἀδελφὸν τὸ οἰκεῖον καταλιπὼν, ἀγάπην καὶ ταπείνωσιν ἔδειξεν.

Σχόλιον οθ'.

Εἰ συνείθου [συνέθου], φησὶ, ποίμνῃ, ἤ τισιν ἄλλοις συνδιαιτᾶσθαι, ἀλυσιτελῶς δὲ τὴν ξυναυλίαν ὁρᾷς, ἀποδίστασον· κρεῖσσον γὰρ λόγων ἀθετητὴν γενέσθαι, ἢ ἀτεχνίαν καὶ λώβην ψυχῆς ἔχειν. Εἰ δὲ δόκιμος εἶ, στέργε τὴν συνδιαγωγήν· ἴσως γὰρ τοὺς συνόντας λόγῳ βελτιώσεις καὶ ἔργοις.

Ἄλλο.

Πρὸ ἀναιρέσεως τῶν κακῶν, μὴ ὑπακούσῃς τῇ καρδίᾳ σου· οἷας γὰρ ἐνθήκας ἔχεις, τοιαύτας καὶ προσθήκας ἐπιζητεῖ.

Καρπαθίου σχόλιον π'.

Θαυμάζω εἰ βρώμασι κορεννύμενος δυνήσεταί τις ἀπάθειαν κτήσασθαι· ἀπάθειαν δὲ λέγω, οὐ τὴν ἀποχὴν τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας (αὕτη γὰρ ἐγκράτεια λέγεται), ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς διανοίας τὰς ἐμπαθεῖς ἐννοίας πρόῤῥιζον ἐκτίλλουσαν, ἥ που καὶ καθαρότης καρδίας ὠνόμασται.

Συγκλητικῆς σχόλιον πα'.

Ἐπικίνδυνον τὸν μὴ διὰ τοῦ πρακτικοῦ βιασθέντα διδάσκειν ἐπιχειρεῖν· ὥσπερ ἂν εἴ τις οἰκίαν ἔχων σαθρὰν ξένους ὑποδεξάμενος βλάψῃ τῇ πτώσει τοῦ οἰκήματος· οὕτω καὶ οὗτοι, μὴ πρότερον ἑαυτοὺς ἀσφαλῶς ᾠκοδομήσαντο, καὶ τοὺς προσελθόντας αὐτοῖς συναπώλεσαν· τοῖς μὲν γὰρ λόγοις πρὸς σωτηρίαν

καλοῦσι· τῷ δὲ τρόπῳ τοὺς ἀθλητὰς μᾶλλον ἠδίκησαν. A etiam accedentes ad se simul perdunt, quos verbis quidem ad salutem invitant, factis vero et malis moribus athletis Christi vehementer nocent, et injuria afficiunt.

Σχόλιον πβ'.

Διακόνου λόγον ἐπέχει ὁ πρὸς τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας ἀλείφων τὸν νοῦν, καὶ τοὺς ἐμπαθεῖς ἀπελαύνων λογισμοὺς ἀπ' αὐτοῦ· πρεσβυτέρου δὲ, ὁ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων φωτίζων, καὶ τὴν ψευδώνυμον γνῶσιν ἐξαφανίζων· ἐπισκόπου δὲ, ὁ τῷ ἁγίῳ μύρῳ τελῶν τῆς γνώσεως, τῆς προσκυνητῆς καὶ ἁγίας Τριάδος.

Scholion 82.

Diaconi officium facit, qui mentem ad sacra certamina inungit, et cogitationes vitiosas ab ipsa profligat; dein presbyteri qui mentem rerum cognitione illuminat, et falsam scientiam exstinguit; postremo episcopi, qui oleo sancto scientiæ, qua sancta et adoranda Trinitas cognoscitur, perficit et consecrat.

Σχόλιον πγ'.

Αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ τινα ὑπήκοον τῇ πείρᾳ, τοῦτο γνούς· διὸ καὶ ὡς πρὸς εἰδότα φησί· « *Μὴ ἐπιλάθῃ τοῦδε.* » Οὗτος τοίνυν ἐν πολλοῖς ἔτεσι δεδουλευκὼς πατρὶ, οὐδέποτε παρ' αὐτοῦ ἤκουσεν εὐχῆς τρόπῳ τὸ, *Σωθῇς*· ἀλλὰ μὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἤκουσε τὸ, *Ἰδοὺ ἐσώθης*, ναιρῶς. Λέγει οὖν, ὅτι διὰ τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ, εἰ καὶ μὴ παρὰ τοῦ διδασκάλου ἤκουεν εὐχὴν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πεπληροφόρητο· ὅσον γὰρ ὁ διδάσκαλος αὐτὸν ἐξουθένει, τοσοῦτον ὁ Θεὸς αὐτὸν ἔνδοθεν ἐπληροφόρει.

Scholion 83.

Videtur, quamvis subobscure, loqui de quodam obediente et religioso fratre, a quo hoc per experimentum cognorat: propterea quasi conscium alloquitur, cum dicit: *Non obliviscaris illius*, etc. Hic ergo cum multis annis seniori ministrasset, nunquam bene precantis aut salutantis more audivit hoc verbum, *Salvus sis* (aut *salve*), sed a Deo audivit illud in animo suo, *Ecce salvus es*. Propter obedientiam ergo illius dicit: Etsi a suo magistro religioso nunquam audivit apprecationem illam, accepit tamen a Deo testimonium salutis: quo magis enim moderator illius illum abjecit, hoc magis illum Deus intus certum salutis reddidit.

Σχόλιον πδ'.

Δύο τινὰς προσάγει ἐπιταγέντας, ὧν ὁ μὲν μὴ ἡδέος ὄντος τοῦ πράγματος τῷ προστάξαντι· ἀλλ' ἐναντίῳ τινὶ τέλει καταντῶντος, τοῦτο παραιτησάμενος· ὁ δὲ ἕτερος, καὶ αὐτὸς εἰδὼς, ὅμως ὑπακούσας. Τίς οὖν, φησὶ, κρεῖττον ἐποίησε; Λέγομεν οὖν ὅτι ἕκαστος ἐν ἰδίῳ καιρῷ ἐπαινετός· ὁ μὲν γὰρ εἰσαγωγικὸς κρεῖσσον ποιήσει ἀναμφιβόλως ὑπακούσας (ἔτι γὰρ τῶν δοκιμαζομένων ἐστίν)· ὁ δὲ τῷ χρόνῳ ἀπόδειξιν πολλὴν τῆς ὑπακοῆς παρεχόμενος, καλῶς ποιήσει μὴ ὑπακούσας, καὶ μᾶλλον ἐπακούσεται μὴ ὑπακούσας. Οὐκέτι γὰρ ὡς δοῦλος τὴν λογικὴν προσφοράν· ἀλλ' ὡς γνήσιος υἱὸς, καὶ φίλος τὴν γνωμικὴν τοῦ πατρὸς ἀνιχνεύσας ἐπιτελέσει βουλήν.

Scholion 84.

Duos producit quibus aliquid imperatum est per obedientiam, quorum alter cum judicaret imperatum negotium non gratum imperanti fore (si ita fieret ut imperatum est), sed contrario fine alii alicui illud facere neglexit: alter vero cum idem non ignoraret, nihilominus obedivit et fecit. Quis (inquit Climacus) ex his duobus melius fecit? Respondemus utrumque pro ratione temporis et occasionis, laudandum. Religiosus quippe tiro sine dubitatione melius faciet simpliciter obediendo; est enim in tirocinio adhuc probandus inter tirones; alter vero cum longo jam diu tempore suam alias obedientiam suis majoribus rite probarit, recte et ordine faciet, si non obedierit, magisque obsequetur non obsequendo. **111** Neque enim ut servus verbi sonum et syllabas imperantis, sed ut germanus obedientiæ filius et amicus, mentem patris, spectando voluntatem ejus exsequetur.

Σχόλιον πε'.

. . . . Εἰ γὰρ οἱ παλαίοντες ἐν τῷ θλίβεσθαι καὶ ἀντιθλίβειν εἰσὶ, παλαίουσι δὲ ἡμῖν οἱ δαίμονες καὶ αὐτοὶ ἄρα θλίβοντες ἡμᾶς, ὑφ' ἡμῶν ἀντιθλίβονται. *Ἐκθλίψω* γὰρ, φησὶν, *αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ δύνωνται στῆναι.* Καὶ πάλιν· *Οἱ θλίβοντές με, καὶ οἱ ἐχθροί μου, αὐτοὶ ἠσθένησαν καὶ ἔπεσον*

Scholion 85.

..... Si enim ex iis qui pugnant, dum affliguntur, vicissim etiam affligunt; oppugnant autem nos dæmones, profecto qui affligunt nos, vicissim a nobis affliguntur: *Elidam* [*confringam*][75] inquit, *ipsos, et non poterunt stare*; et iterum: *Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt*[76].

Σχόλιον, διήγημα πς'.

Τὸ ἀκολασταίνειν τινὲς ἐπὶ μόνης τῆς πορνείας εἰρήκασι, καὶ ἀκόλαστον τὸν πόρνον εἶπον· οὗτος δὲ ἐπὶ παντὸς λογισμοῦ τοῦ μὴ ἔχοντος τὴν πρωτόνοιαν, καὶ τὰς ἀλόγους τῆς ψυχῆς ὁρμὰς κολάζοντος, καὶ μὴ ἐῶντος προβῆναι εἰς ἔργον, ἀκόλαστον ἀπεφήνατο· καὶ γὰρ θυμῷ ὁ γέρων, καὶ ὁρμῇ ἀλόγῳ ἐκέχρητο. Τὸ δὲ ἑξῆς τοῦτο δηλοῖ.

Scholion 86.

Vocem ἀκολαταίνειν, intemperanter vivere, nonnulli tantum de luxuria interpretantur, et ἀκόλαστον luxuriosum seu fornicatorem dicunt. Climacus autem has voces ad omnem refert cogitationem inconsideratam, nec animi motus ratione carentes, ne in opus erumpant, coercentem. Senex enim hic cæco mentis impetu contra rationem propriam ferebatur. Quod autem sequitur, hoc declarat.

[75] Psal. xvii, 39. [76] Psal. xxvi, 2.

Scholion 87.

Rem, inquit, et veritatem expono, hominem non damno. Non ex ratiocinatione, inquit, damnando illum, hoc dico, sed manifestum animi impetum ex perturbatione natum ostendo, omnibusque ante oculos videndum propono.

Scholion 88.

Merito dictum ante præsidem, quia non amplius erat, inquit, præses illius. Moderator enim alterius conatur clientem suum suis virtutibus ad æmulationem sui excitare, quando ex factis quisque suis dijudicatur. Hic (senex qui præerat juveni) iræ mancipium erat, discipulus autem dominus iræ. Quomodo ergo ostendetur illius esse præses, a quo omnibus virtutibus longe superatur?

Scholion 89.

Contempti non honorantur: quomodo ergo dixit contemptum et honoratum? Honoratum corpore, contemptum spiritu; omnis enim delicatus et mollis abhorret a duritie et morosa natura.

112 *Aliud.*

Hoc est, contemptum in iis quæ frustra se assecuturum speraverat, et a præside suo super iis non decenter reprehensum.

Marci eremitæ 90.

Homo homini consilium suggerit, prout novit: Deus autem operatur in audiente, prout credit

Aliud sancti Dorothei.

Filios appellant sancti, quos verbo suo a vitiis ad virtutem converterunt et transformarunt. Quemadmodum Apostolus dicit: *Filioli, quos iterum parturio, quoad formetur in vobis Christus* [77].

Scholion 91.

Crucem vocat ingruentium afflictionum tolerantiam: crux enim Christi, est abstinentia ab omni vitioso affectu.

Scholion 92.

Indiscussam et omni malitia carentem, et simplicem obedientiam et subjectionem fratri proponit Climacus.

Scholion 93.

Sigillum aut baptismum vocat, aut pœnitentiam intelligit, quæ omnes animi labes abstergit: scutum, mundi fugam, quæ exuendo omni ad illum affectu comparatur: gladium, fidem seu fiduciam erga pastorem suum; romphæam, voluntatum propriarum abnegationem: arcum seu jaculum, preces quibus dæmones sternuntur: loricam militarem, indumentum virtutum.

Scholion 94.

Qui quotidie ab se vitæ suæ rationes exigit, et judicat seipsum, et vitam sollicitam vivit, hic optimus est actionum suarum trapezita et curator.

[77] Galat. IV, 19.

A

Σχόλιον πζ'.

Τὴν ἀλήθειαν, φησὶ, διηγοῦμαι, καὶ οὐ κατακρίνω τὸν ἄνθρωπον· οὐκ ἐξ ἐπινοίας, φησὶ, κατακρίνων ἀλλὰ τὴν ἐναργῆ κίνησιν δεικνύων τοῦ πάθους, καὶ εἰς προῦπτον πᾶσιν ἐμφαίνων.

Σχόλιον πη'.

Εἰκαίως καλούμενον ἐπιστάτην, οὐκ ὄντα δέ φησιν. Ὁ γὰρ ἐπιστατῶν σπεύδει ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὸν εἰς μίμησιν ἐγεῖραι τὸν ἐπιστατούμενον, ὅτε δὴ τοῖς ἔργοις διακρίνεται. Ὁ γὰρ θυμοῦ ἥττων ἦν· ὁ δὲ χρείττων ὀργῆς. Πῶς οὖν ἐπιστάτης δειχθῇ εἶναι τοῦ ὑπεραναβάντος ἐξόχως ταῖς ἀρεταῖς.

B

Σχόλιον πθ'.

Οἱ περιφρονούμενοι οὐ τιμῶνται· πῶς οὖν περιφρονούμενον καὶ τιμώμενον, εἰ μὴ σαρκὶ μὲν τοῦτο, πνεύματι δὲ ἐκεῖνο; Πᾶς γὰρ εὐπαθὴς, δυσπαθείας ἀμέτοχος.

Ἄλλο.

Τουτέστι παρορώμενον ἐφ' οἷς τυχεῖν ἐξημάρτανε· καὶ μὴ προσηκόντως ἐπὶ τούτοις ἐλεγχόμενον ὑπὸ τοῦ προεστῶτος.

Σχόλιον τοῦ Μάρκου ι'.

Ἄνθρωπος ὑποτίθεται τῷ πλησίον, καθαπερ ἐπίσταται. Ὁ δὲ Θεὸς ἐργάζεται ἐν τῷ ἀκούοντι, καθὰ ἐπίστευσεν.

Ἄλλο τοῦ ἁγίου Δωροθέου.

C Τέκνα καλοῦσιν οἱ ἅγιοι τοὺς διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν μεταμορφουμένους ἀπὸ τῆς κακίας ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος· *Τεκνία, οὓς πάλιν ὠδίνω, μέχρι οὗ Χριστὸς ἐν ὑμῖν μορφωθῇ.*

Σχόλιον ια'.

Σταυρὸν λέγει, τὴν τῶν ἐπερχομένων θλίψεων ὑπομονήν· ὁ γὰρ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἐστιν ἐγκράτεια ἐπὶ παντὸς πάθους.

Σχόλιον ιβ'.

Τὴν ἀδιάκριτον, καὶ ἀπανούργευτον, καὶ ἀκακούργητον ὑποταγὴν ὑποτίθεται τῷ ἀδελφῷ ὁ Πατήρ.

Σχόλιον ιγ'.

Σφραγῖδα, ἢ τὸ βάπτισμά φησιν, ἢ τὴν μετάνοιαν, D τὴν ἀνακαθαίρουσαν· ἀσπίδα τὴν τοῦ κόσμου φυγὴν δι' ἀπροσπαθείας κατασκευασθεῖσαν· μάχαιραν τὴν πρὸς τὸν ποιμένα πίστιν· ῥομφαίαν τὴν τῶν θελημάτων ἄρνησιν· τόξον, τὴν προσευχὴν, δι' ἧς οἱ δαίμονες βάλλονται· ἔνδυμα δὲ στρατιωτικὸν τὴν περιβολὴν τῶν ἀρετῶν.

Σχόλιον ιδ'.

Ὁ ἑαυτὸν καθημέραν λογοθετῶν, καὶ κρίνων, καὶ ἐμμέριμνον ἔχοντα [*f.* ἔχων] βίον· οὗτος ἄριστος τῶν ἰδίων πράξεων τραπεζίτης.

Σχόλιον ιε'.

Ὁ πρόνοιαν τῆς σαρκὸς εἰς ἐπιθυμίαν ποιούμενος, καὶ μνησικακίας διὰ πρόσκαιρα πρὸς τὸν πλησίον ἔχων, ὁ τοιοῦτος λατρεύει τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Σχόλιον ις'.

Ἵστησι τὸν νοῦν τῆς περὶ τὰ πάθη πλάνης, ἀνάγνωσις, καὶ ἀγρυπνία, καὶ προσευχὴ, καὶ ψαλμῳδία.

Συγκλητικῆς ιζ'.

Οἱ ἐν κοινοβίῳ μᾶλλον τὴν ὑπακοὴν τῆς ἀσκήσεως προκρίνομεν. Ἡ μὲν γὰρ ὑπερηφίαν διδάσκει· ἡ δὲ ταπεινοφροσύνην ἐπαγγέλλεται.

Ἄλλο.

Ἔστι καὶ ἁπλανὴς ἔννοια, ὅτε καὶ ἐν καιρῷ, καὶ προσηκόντως ταῦτα τελεῖ τις, ἤγουν δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν, δι' ἀκριβείας καὶ συμβουλῆς τῶν ἐν πείρᾳ γενομένων· ἐν πᾶσι μὲν τότε τὸ αὐτάρεσκον ἀποστρεφόμενος, ὡς πλάνον καὶ ἔκφυλον.

his sibi placendi voluntas ut deceptrix, et peregrinum quid et spurium damnatur et rejicitur.

Σχόλιον ιη'.

Καλόν ἐστι παρὰ διδασκάλῳ ἀκριβεῖ ὑπομένειν εἰς τέλος, καὶ μὴ ζητεῖν συγκαταβατικὸν ἐκλελυμένον.

Ἄλλο.

Ἐπικίνδυνόν ἐστι καὶ ὀλέθριον τοῖς μαθητευομένοις ἐπιλέγεσθαι ὁδηγὸν κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἐν χρημναῖς, καὶ βαράθροις, καὶ ἐν τόποις ἀπωλείας ὁδεύουσι.

Σχόλιον Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ιθ'.

Ἄσκησις, ὦ φιλότης, πασῶν τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν μίμησίς ἐστι καὶ δοχεῖον· ἀόργητος, ἀπέρπερος, ἄτυφος, ἀφιλάργυρος, ἀφίλαυτος, ὑποτακτικὴ, διακονοῦσα παντὶ, ἀλλοτρία σώματος καθόλου, οἰκεία τοῦ πνεύματος μόνου· γλῶσσαν εὐχάριστον ἔχουσα, πρὸς εὐχὴν χρησιμεύουσαν, πρὸς λοιδορίαν ἀκίνητον· πειθοῖ πάντα πράττουσα, καὶ τῷ τοῦ ἄγοντος νεύματι, ὃν καὶ χρόνος, καὶ πόνος, καὶ θεία ψῆφος ἐπὶ τῶν οἰάκων τῆς προστασίας ἐκάθισε, τὰς ἐμβολὰς τῶν πνευμάτων καὶ γινώσκοντα καὶ ἐκκλίνοντα.

Σχόλιον ρ'.

Καὶ γὰρ ὅτε μὲν εἰς Θεὸν ἥμαρτον οἱ Ἰσραηλῖται μοσχοποιήσαντες, καὶ ὑπὸ Θεοῦ πανωλεθρίας κατεδικάσθησαν ὑπὲρ αὐτοὺς στάντος τοῦ Μωϋσέως, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἰπόντος, ὅτι, *Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας·* ἵλεων ἔσχον εὐθὺς τὸν Θεὸν διὰ Μωϋσῆν, καὶ τὴν δίκην διέφυγον. Ὅτε δὲ

[78] Exod. xxxii, 32.

(a) Vitæ PP. Rosw., p. 618, l. v, n. 9.

A

Scholion 95.

Qui carnis curam in desiderio facit, et pro occasione, injuriarum erga alterum memoriam servat, hic præter Creatorem creaturam adorat et colit.

Scholion 96.

Mentem circa affectus et vitia oberrantem in viam revocant et firmant lectio pia, vigiliæ, preces et psalmorum cantus.

113 *Syncleticæ* 97.

(*a*) Qui in cœnobiis versamur, obedientiam omnibus aliis religiosis exercitationibus anteponimus (e. g. jejuniis, vigiliis, laboribus corporis); istæ enim superbiam docent, hæc humilitatem denuntiat.

B

Aliud.

Non fallitur tamen mens, quando hæc suo tempore modoque peragit, sive propter ipsum bonum et honestum, vel affectum et propensionem illius, atque studium seu diligentiam et consilium eorum qui talium rerum usum et experimentum habent. Tunc enim in omnibus

Scholion 98.

Præclarum est apud eumdem vitæ magistrum accuratum et severum usque ad mortem perseverare, et non quærere indulgentem aliquem

C et solutum.

Aliud.

Plenum periculi est et perniciosum religiosis tyronibus, quando sibi pro sua voluntate ducem vitæ deligunt, per ardua enim et prærupta, altasque voragines, locaque præsenti exitio imminentia deferuntur et ambulant.

Ex Isidoro Pelusiota 99.

Disciplina religiosa (amice) omnium Dei præceptorum imitatio et receptaculum est; ab omni enim ira, improbitate, fastu, avaritia, sui ipsius amore abhorret, obedientiam colit, omnibus inservit; a corpore prorsus aliena est, ac spiritus duntaxat propria; linguam ad gratiarum actionem promptam habet, ad preces utilem, ad maledicta immobilem, obsequio cuncta facit; ad moderatoris nutum facta, quem et tempus, et labor, et divinus calculus ad sacræ præfecturæ gubernacula collocavit, ut qui ventorum turbines et impetus cognitos habeat et evitet.

D

Scholion 100.

Etenim quando Israelitæ in Deum peccarunt, dum vitulum facerent et adorarent, et a Deo ad ultimum exitium et internecionem damnati essent, stante pro illis Moyse et ad Deum clamante: *Siquidem illis dimittis, hoc peccatum dimitte, aut si non, me quoque ex libro quem scripsisti, dele* [78], statim Deum propitium **114**

habuit propter Moysen, pœnamque evasit. Quando autem Dathan et Abiron, et soror ipsius Moysis Maria in Moysen deliquerunt, supplicium sine ulla mora dependerunt [79].

S. Maximi aliud.

Non recipias calumniam adversus religiosum patrem tuum, neque calumniatoris ipsius te amicum et benevolum ostendas, ne iratum Numen ob sermones tuos tollat te ex terra viventium.

Scholion aliud.

Qui fodit proximo suo foveam, incidet in eam, et qui laqueum appendit moderatori suo, impius et sceleratus est talis [80]; proinde idem judicium sustinebit cum Juda, qui benefactorem et magistrum suum in manus tradidit impiorum.

εἰς Μωϋσῆν ἐπελημέλησαν οἱ περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Μαριὰμ, ἀναπάρτητον [*f.* ἀνυπέρθετον] τὴν τιμωρίαν ὑπέμειναν.

Ἄλλο τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Μὴ καταδέχου κατὰ πατρός σου λοιδορίαν, μηδὲ προθυμοποιήσῃς τὸν ἀτιμάζοντα αὐτὸν, ἵνα μὴ ὀργισθῇ Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἐξολοθρεύσῃ σε ἐκ γῆς ζώντων.

Σχόλιον ἄλλο.

Ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον ἐμπεσεῖται εἰς αὐτὸν, καὶ ὁ ἱστῶν παγίδα τῷ ἑαυτοῦ διδασκάλῳ, δυσσεβὴς ὁ τοιοῦτος καὶ παράνομος. Ὅθεν καὶ συγκατάκριτος ἔσται τῷ τὸν εὐεργέτην καὶ διδάσκαλον παραδεδωκότι εἰς χεῖρας ἀνόμων.

GRADUS V.

De accurata et sincera pœnitentia, in qua sanctorum et pœnitentium rerum vita factaque declarantur; et de carcere (a).

Pœnitentia est revocatio baptismatis. Pœnitentia est pactum cum Deo initum de vita (priori emendanda), et meliore instituenda. Pœnitentia est procuratrix humilitatis. Pœnitentia est omnium gaudiorum corporis perpetua abdicatio. Pœnitentia est sui ipsius judex, et secura sui ipsius cura. Pœnitentia est filia spei, et abnegatio desperationis. Pœnitens est reus ab omni infamia liber. Pœnitentia est reconciliatio cum Deo per bonorum operum peccatis contrariorum exercitationem. Pœnitentia est conscientiæ repurgatio. Pœnitentia est voluntaria omnium afflictionum tolerantia. Pœnitens est (optimus) castigandi sui artifex. Pœnitentia est **115** grave tormentum ventris, et animæ in forti sensu objurgatio. Concurrite, accedite, adeste, audite. Exponam vobis quotquot Deum ad iram provocastis, cogite cœtum, videte quanta ad exemplum et salutem aliorum Deus ostenderit animæ meæ. Porro narrationem de abjectis, [ignominiosis, contemptis], sed omni simul honore colendis operariis Christi præponamus, et honoris causa primo loco collocemus. Audiamus, observemus et imitemur, quicunque per fœdam peccati ruinam concidimus. Resurgite et consistite quicunque per peccatum collapsi jacetis. Attendite, fratres mei, verba mea; inclinate aurem vestram, quicunque vultis Deum vobis per vitæ emendationem reconciliare. Cum intellexissem ego imbecillis homo esse quamdam raram et inusitatam abjectissimamque vivendi rationem quorumdam, qui in privato et separato quodam loco, quem carcerem dicunt, degunt; subjecto tamen illi alteri quod supra laudavi [sanctissimo] siderum sideri cœnobio, et adhuc ibi mo-

ΛΟΓΟΣ Ε'.

Περὶ μετανοίας μεμερισμνημένης καὶ ἐναργοῦς, ἐν ᾗ καὶ βίος τῶν ἁγίων καταδίκων· καὶ περὶ τῆς φυλακῆς.

Μετάνοιά ἐστιν ἀνάκλησις βαπτίσματος. Μετάνοια, ἐστὶ συνθήκη πρὸς Θεὸν δευτέρου βίου. Μετάνοιά ἐστι ταπεινώσεως ἀγοραστής. Μετάνοιά ἐστι σωματικῆς κατακλήσεως διηνεκὴς ἀνελπιστία. Μετάνοιά ἐστι αὐτοματόκριτος λογισμὸς, καὶ ἀμέριμνος αὐτομέριμνος (2). Μετάνοιά ἐστι θυγάτηρ ἐλπίδος, καὶ ἄρνησις ἀνελπιστίας. Μετανοῶν ἐστι κατάδικος ἀκαταίσχυντος. Μετάνοιά ἐστι διαλλαγὴ Κυρίου, διὰ τῆς τῶν ἐναντίων τοῖς πταίσμασιν ἀγαθῶν ἐργασίας. Μετάνοιά ἐστι συνειδότος καθαρισμός. Μετάνοια ἑκούσιος πάντων τῶν θλιβερῶν ὑπομονή. Μετανοῶν ἐστι δημιουργὸς οἰκείων κολάσεων. Μετάνοιά ἐστι θλῖψις γαστρὸς ἰσχυρὰ, καὶ ψυχῆς πλῆξις ἐν αἰσθήσει κραταιᾷ. Συνδράμετε, καὶ προσέλθετε, δεῦτε καὶ ἀκούσετε, καὶ διηγήσομαι ὑμῖν· πάντες οἱ τὸν Θεὸν παροργίσαντες, ἀθροίσθητε καὶ ἴδετε, ὅσα πρὸς οἰκοδομὴν ὑπέδειξε τῇ ψυχῇ μου. Προτάξωμεν καὶ προτιμήσωμεν τετιμημένων ἀτίμων ἐργατῶν διήγησιν. Ἀκούσωμεν καὶ φυλάξωμεν, καὶ ποιήσωμεν, ὅσοι τι ἀδόκιμον πτῶμα πεπόνθαμεν. Ἀνάστητε καὶ καθίστατε, οἱ διὰ τῶν πτωμάτων κατακείμενοι. Προσέχετε, ἀδελφοί μου, τούτῳ τῷ λόγῳ μου· κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν οἱ τὸν Θεὸν πάλιν ἑαυτοῖς δι' ἐπιστροφῆς ἀληθοῦς διαλλάξαι βουλόμενοι. Ἀκούσας ἐγὼ ὁ ἀσθενὴς μεγάλην τινὰ καὶ ξένην εἶναι τὴν κατάστασιν καὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἰδιαζούσῃ τῇ λεγομένῃ φυλακῇ, τῇ ὑποκειμένῃ τῷ προμνημονευθέντι φωστῆρι ἐκείνῳ τῶν φωστήρων, ἐκεῖσέ μου ἔτι ὄντος [ἔτι ὤν], ἱκέτευσα τὸν δίκαιον παραγενέσθαι με ἐκεῖσε· καὶ δὴ εἶξεν ὁ μέγας, μηδ' ὅλως ποτὲ ψυχὴν λυπῆσαι θέλων. Παραγενόμενος οὖν ἐγὼ ἐπὶ τῇ τῶν μετανοούντων μονῇ, καὶ ὄντως πενθούντων χώρᾳ, ἑώρακα ἀληθῶς, εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν,

[79] Num. xvi, 1 seqq. [80] Eccli. xxvii, 29.

(a) Hujus separati monasterii fit mentio ab S. Hieronymo, præfat. ad Regulam S. Pachomii, atque prius dictum Tanobum, postea Metanœam. Vide Alardum Gazæum ad Cass. p. 553.

ἃ ὡς ἔτυχεν ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου ἀμελοῦς οὐκ εἶδε, καὶ οὗς ῥᾳθύμου οὐ δέχεται, καὶ ἐπὶ καρδίαν ὀκνηροῦ οὐκ ἀνέβη· πράγματα καὶ ῥήματα τὸν Θεὸν δυνάμενα βιάσασθαι, ἐπιτηδεύματά τε καὶ σχήματα τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν συντόμως κατακάμπτοντα. Τοὺς μὲν τῶν ὑπευθύνων ἐκείνων τῶν ἀνευθύνων πάννυχὶ μέχρι πρωΐας ἱσταμένους αἰθρίους, τοὺς πόδας ἀκινήτους ἔχοντας, καὶ τῷ ὕπνῳ ἐλεεινῶς καταχλονουμένους [κατακλωμένους] τῇ βίᾳ ταύτης τῆς φύσεως, καὶ μηδεμίαν ἀνάπαυσιν αὑτοῖς χαριζομένους· ἀλλ' ἑαυτοὺς ἐπιπλήσσοντας καὶ' ἀτιμίαις καὶ ὕβρεσι διυπνίζοντας· ἄλλους εἰς οὐρανὸν ἀτενίζοντας, καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν μετ' ὀδυρμῶν καὶ βοῶν ἐπικαλουμένους· ἑτέρους ἐν (3) προσευχῇ παρισταμένους, καὶ ὄπισθεν ἑαυτῶν καταδίκων δίκην τὰς χεῖρας συνδήσαντας, εἰς γῆν τε τὸ σκοτεινὸν αὐτῶν πρόσωπον κλίναντας, καὶ ἀναξίους ἑαυτοὺς τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναβλέψεως καταδικάσαντας, μηδέ τι εἰπεῖν, ἢ φθέγξασθαι, ἢ εὔξασθαι πρὸς Θεὸν, ὑπὸ τῆς τῶν λογισμῶν καὶ τοῦ συνειδότος ἀτιμίας εὐπορουῦντας, μηδὲ πῶς ἢ πόθεν τὴν ἱκεσίαν ποιήσασθαι εὑρίσκοντας, μόνην (4) ψυχὴν ἄλογον, καὶ νοῦν ἄφωνον τῷ Θεῷ παριστῶντας, σκοτίας πεπλυρωμένους, καὶ ψιλῆς ἀπογνώσεως· ἄλλους ἐν τῷ ἐδάφει ἐπὶ σάκκου καὶ σποδοῦ καθημένους, καὶ τὸ πρόσωπον τοῖς γόνασι καλύπτοντας, καὶ τὸ μέτωπον εἰς γῆν τύπτοντας· ἑτέρους τὸ στῆθος διαπαντὸς τύπτοντας, καὶ τὴν ἑαυτῶν (5) ψυχὴν καὶ ζωὴν ἀναλουμένους. Οἱ μὲν ἐν ἐκείνοις τὸ ἔδαφος τοῖς δάκρυσιν ἔβρεχον· οἱ δὲ δακρύων ἀπορουῦντες ἑαυτοὺς κατέκοπτον (*a*). Οἱ μὲν ὡς ἐπὶ ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ὠλόλυζον, τὴν συνοχὴν τῆς καρδίας φέρειν μὴ ἰσχύοντες· οἱ δὲ τῇ (6) καρδίᾳ ἔβρυχον, καὶ τῷ στόματι τὸν τοῦ ὀδυρμοῦ ῥόφον διεκώλυον. Ἔστι δὲ ὅτε μηκέτι κρατεῖν ἰσχύοντες αἰφνιδίως ἀνέκραζον. Εἶδον ἐγὼ ἐκεῖ τινας ὥσπερ ἑαυτῶν ἐξεστηκότας τῷ ἤθει καὶ τῇ συννοίᾳ ἐννεούς τινας τῇ πολλῇ ἀδημονίᾳ γεγονότας ὅλους ἐσκοτισμένους, καὶ ὥσπερ ἀναισθήτους πρὸς πάντα [κα]τὰ τοῦ βίου τυγχάνοντας, τῷ νοῖ λοιπὸν ἐν τῇ ἀβύσσῳ τῆς ταπεινώσεως καταδύσαντας, καὶ τῷ πυρὶ τῆς ἀθυμίας τὰ τῶν ὀφθαλμῶν δάκρυα ἀποτηγανίσαντας· ἄλλους καθημένους σύννους εἰς γῆν νενευκότας, καὶ τὴν ἑαυτῶν κεφαλὴν ἀδιαλείπτως κινοῦντας, καὶ δίκην λεόντων καρδίας καὶ ὀνύχων [ἐγκάτων] βρύχοντας καὶ στένοντας. Οἱ μὲν ἐν ἐκείνοις ἄφεσιν εὐελπίστως παντελῆ ἐπεζήτουν καὶ ἠύχοντο· ἕτεροι ἀναξίους ἑαυτοὺς τῆς ἀφέσεως ἐκ ταπεινώσεως ἀφάτου κατεδίκαζον, καὶ μὴ ἰσχύειν ἀπολογήσασθαι τῷ Θεῷ ἀνέκραζον. Τινὲς μὲν ἐνταῦθα κολασθῆναι, κἀκεῖ ἐλεηθῆναι ἐδυσώπουν τὸν Κύριον· ἕτεροι συντετριμμένοι ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ

A rarer, rogavi sanctum illum præsidem uti mihi liceret sedem illam coram inspicere. Cessit precibus meis ille inclytus cœnobii antistes, quod nollet me ulla ratione offensum. Cum ergo ad locum illum pœnitentium, imo vero ad regionem lugentium (carcerem inquam) venissem (*b*), vidi revera, si fas dicere, quæ, uti solet, hominis ignavi oculus non vidit, et inertis aures non audierunt, quæque in cor pigri non ascenderunt, facta, inquam, et verba quæ Deo quodammodo possint vim inferre; studia et habitus quæ clementiam ipsius statim inflectant. Vidi **116** quosdam ex innocentibus illis reis totas noctes ad usque mane sub dio immotis pedibus stantes, et miserabiliter cum somno et natura luctantes, vique hujus pene fractos, dum nullam sibi penitus quietem indulgerent, imo seipsos graviter adhuc objurgarent, et convitiis insuper et contumeliis excitarent. Alios cœlum intuentes, et illinc opem cum lamentabili voce gemituque implorantes. Alios item qui in precibus perseverabant, manus post terga sceleratorum ritu revincti vultus alto mœrore confusos humi defigebant, ut qui se indignos judicarent qui cœlum respicerent, nihil ausos loqui, nec illam vocem mittere, nec precari, Deumve præ cogitationum turba et conscientiæ trepidatione et ignominia appellare, non habentes quid et quomodo dicerent, undeque precum exordia ducerent, sed solam animam ratione confusam mentemque Deo, pleni tenebris et subtili quasi desperatione affecti, repræsentantes. Sedebant alii humi in pavimento super cinerem et saccum, genibusque vultum tegebant, frontibus humum ferientes : alii assidue pectus tundebant, animæ suæ statum primum vitamque præteritam (quam cum virtute traduxerant) revocantes. Ex his ergo alii pavimentum lacrymis inundabant, alii lacrymarum fonte destituti se ipsos diverberabant. Alii tanquam **117** in funere animas suas lamentabantur, nec magnitudinem doloris pectore poterant continere. Alii intus (leonum instar) rugiebant et spiritu fremebant, sed interim strepitum lamentorum reprimebant, quamvis vim doloris nonnunquam non potuerint sustinere, sed repente in apertos clamores eruperint. Spectavi ego ibi quosdam eo corporis habitu ac sibi ab se ipsis excessissent, et alto mœrore defixi ad stuporem animi et æternum silentium redacti essent, tenebris animi altissimis confusos, et ad omnia vitæ officia velut stupentes et exsensos : cæterum animo ad extremum humilitatis gradum demissos, et igne mœstitiæ lacrymas eliquantes. Spectavi alios qui capitibus in terram promissis

(*a*) Male transtulit hunc locum Camaldulensis, quando illa verba Climaci ἑαυτοὺς ἔκοπτον interpretatus est : *Seipsos miserabiliter lamentabantur*; melius vetus interpres : *Seipsos disciplinis verberabant, uti et nos diverberabant*; nam κόπτω et διακόπτω nunquam valet, quod lamentor vel plango, sed κόπτομαι, τὸ μέσον κόπτω, verbum medium aliquando illam vim habet, ut plango vel lamentor significet; κόπτω vel διακόπτω activum nunquam. Adi Gretserum lib. 1. *De disciplinis*, cap. 10, p. 65 et seq. Et *Apologetico*, lib. 1, c. 13, p. 132, *De Disciplinis Græcorum*.

(*b*) Nota operarum lapsum apud Camaldulensem, ubi pro *regionem lugentium* exaratum est, religionem fugientium. Χώρα πενθούντων, est locus seu *regio lugentium*, non *religionem fugientium*; qui tamen multos auctorum passim libros occupavit.

meditabundi sedebant, cervicesque assidue motabant, et ex imo pectore et intimis visceribus ritu leonum rugiebant et ingemiscebant. Ex quibus alii veniam omnium delictorum spei pleni petebant et obsecrabant : alii se indignos venia ex altissima humilitate judicabant, nec posse pro delictis suis Deo respondere vociferabantur. Nonnulli ut hic pœnas darent, et ibi gratiam misericordiamque consequerentur, rogitabant. Alii simul oneris conscientiæ gravitate depressi, et supplicia æterna deprecabantur, et indignos tamen se cœlo sincere proclamabant, et dummodo hoc, inquiunt, fiat, sufficit nobis. Vidi illic animas humiles contritas, et oneris pondere depressas, quæ saxa ipsa verbis et vociferationibus **118** precibusque ad Deum fusis ad sensum commiserationis possent flectere. Nutantibus quippe pronisque in terram capitibus dictitabant : Ita sane non ignoramus, sed probe novimus nos deinceps omni pœna et supplicio dignissimos, et merito sane ; non possumus enim præ numero et multitudine peccatorum nostrorum satisfacere, etiamsi totus mundus convocatus nobiscum plangeret. Illud unum rogamus, illud deprecamur, illud deinceps unum obtestamur : *Ne in furore tuo arguas nos, neque in ira tua, sed* misericordia *corripias nos* [83]. Satis enim nobis est, si a gravissima tua comminatione et inexplicabilibus et reconditis suppliciis liberemur. Ut enim omnis prorsus pœna nobis remittatur, veniaque donetur, petere non audemus; qua fronte enim id audeamus, qui votum sanctum violavimus, et post primam culparum omnium gratiam pro singulari tua clementia factam tam fœde inquinavimus? Erat ibi, erat, amici, vere ibi clareque videre Davidis verba ; spectare, inquam, afflictos, et curvatos usque ad finem totius vitæ, qui toto die contristati incedebant [83], olentibus jam et corruptis putrefactisque corporis cicatricibus, ut qui nullam corporis curam haberent, et obliti erant comedere panem suum, et potum aquæ lacrymis et fletu miscebant; pulverem et cinerem pro pane comedebant. Ossa cuti adhærebant et ipsi tanquam fenum exarueranl [84] : nec aliud apud illos audire erat, quam hujuscemodi voces: Væ, væ miseris nobis, **119** iterumque væ miseris nobis ; merito, merito; parce, parce, Domine. Alii clamitabant : Miserere, miserere. Rursus alii miserabilius : Ignosce, Domine, ignosce, si ullus veniæ locus. Videre erat in illis linguas ardentes et pro ritu canum ex ore promissas. Alii in gravi solis æstu se cruciabant ; alii frigore se torquebant ; alii cum modicum quid aquæ libassent, desierunt, tantum ut ne siti enecarentur ; alii cum panem gustassent duntaxat, illum rursus procul ab se rejiciebant, se indignos dictitantes qui cibum humanum sumerent, qui bestiarum opera exercuissent. Ubi signum apud illos risus? ubi otiosæ

A συνειδότος ὑπάρχοντες, μήτε (7) κολασθῆναι, μήτε τῆς βασιλείας ἀξιωθῆναι εἰλικρινῶς ἔλεγον· Καὶ ἀρκετὸν ἡμῖν, φασὶν, ἔστιν. Ἑώρακα ἐκεῖ ψυχὰς (8) ταπεινὰς [τεταπεινωμένας] καὶ συντετριμμένας, καὶ καταχαμπτομένας ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ φορτίου ὑπαρχούσας, καὶ αὐτὴν τὴν τῶν λίθων αἴσθησιν κατανύξαι δυναμένας, ἐπὶ ταῖς παρ' αὐτῶν πρὸς Θεὸν βοωμέναις φωναῖς καὶ ῥήμασιν· ἔλεγον γὰρ κάτω εἰς γῆν νενευκότες· Οὔτ ωςοἴδαμεν, οἴδαμεν ὅτι ἄξιοι λοιπὸν πάσης τιμωρίας καὶ κολάσεώς ἐσμεν, καὶ δικαίως· οὐδὲ γὰρ ἐξαρκοῦμεν λοιπὸν πρὸς ἀπολογίαν τοῦ πλήθους τοῦ ἡμετέρου χρέους, οὐδ' ἂν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑπὲρ ἡμῶν πενθοῦσαν συγκαλέσωμεν. Ἐκεῖνο δὲ μόνον ἐρωτῶμεν, ἐκεῖνο δυσωποῦμεν, ἐκεῖνο ἱκετεύομεν λοιπόν· *Μὴ τῷ θυμῷ [σου] ἐλέγξῃς*
B *ἡμᾶς, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃ ἡμᾶς.* Ἀλλὰ φειδομένως, καὶ ἀρκετὸν ἡμῖν τῆς πολλῆς σου ἀπειλῆς, καὶ βασάνων ἀνωνύμων καὶ ἀποκρύφων ἐλευθερωθῆναι· εἰς τέλος γὰρ ἄφεσιν αἰτήσασθαι, οὐ τολμῶμεν. Πῶς γὰρ οἱ τὸ ἐαυτῶν ἐπάγγελμα μὴ φυλάξαντες ἄμωμον, ἀλλὰ τοῦτο μετὰ τὴν προτέραν φιλανθρωπίαν, καὶ ἄφεσιν ῥυπώσαντες; Ἦν ἐκεῖ τὰ τοῦ Δαυὶδ ἐναργῶς θεάσασθαι ῥήματα, ταλαιπωροῦντας ἰδέσθαι, καταχαμπτομένους ἕως τέλους τῆς ἐαυτῶν ζωῆς· ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζοντας πορευομένους· προσόζοντας καὶ σεσημμένους (*a*) σώματος μώλωπας, καὶ ἀνεπιμελήτους ὑπάρχοντας, ἐπιλανθανομένους τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον αὐτῶν· τὸ δὲ πόμα τοῦ ὕδατος μετὰ κλαυθμοῦ κιρνῶντας· καὶ σποδὸν,
C καὶ τέφραν ἀντὶ ἄρτου ἐσθίοντας· καὶ κεκολλημένα ἔχοντας τὰ ὀστᾶ τῇ σαρκί· καὶ αὐτοὺς ὡσεὶ χόρτος ἐξηραμμένους. Οὐδὲν ἦν ἕτερον παρ' αὐτοῖς ἀκούειν, εἰ μὴ ταῦτα τὰ ῥήματα· Οὐαὶ, οὐαὶ, οἴ μοι, οἴμοι, δικαίως, δικαίως· φεῖσαι, φεῖσαι, Δέσποτα. Οἱ μὲν ἔλεγον· Ἐλέησον, ἐλέησον· οἱ δὲ πάλιν ἔτι ἐλεεινότερον· Συγχώρησον, Δέσποτα, συγχώρησον ἐὰν ἐνδέχεται. Ἦν ἐν ἐκείνοις γλώσσας φλεγομένας ἰδέσθαι, καὶ δίκην κυνῶν τοῦ στόματος προβαλλομένας. Οἱ μὲν ἐν τῷ καύσωνι ἑαυτοὺς ἐτιμώρουν· οἱ δὲ ἐν τῷ ψύχει ἑαυτοὺς ἐβασάνιζον. Ἔνιοι μὲν μικρὸν τοῦ ὕδατος ἀπογευόμενοι, ἐπαύοντο, ὅσον μόνον μὴ ἐκ δίψης ἀποθνήσκειν· οἱ δὲ τοῦ ἄρτου μικρὸν μεταλαμβάνοντες, τοῦτον τῇ χειρὶ μακρὰν ἀπέρριπτον, ἀναξίους ἑαυτοὺς λέγοντες λογικῆς βρώσεως
D ὡς τὰ τῶν ἀλόγων δισπραξαμένους. Ποῦ ἐν ἐκείνοις γέλωτος ἐμφάνεια; ποῦ ἀργολογία; ποῦ θυμός; ποῦ ὀργή; Οὐδὲ εἰ ἔστιν ὀργὴ παρ' ἀνθρώποις λοιπὸν ἠπίσταντο· τοῦ πένθους εἰς τέλος τὸν θυμὸν ἀπολέσαντος. Ποῦ ἀντιλογία; ποῦ ἐορτή; ποῦ παῤῥησία; ποῦ θεραπεία σώματος; ποῦ ἴχνος κενοδοξίας; ποῦ τρυφῆς λοιπὸν ἐλπίς; ποῦ οἴνου ἔννοια; ποῦ ὀπώρας γεῦσις; ποῦ χύτρας παράκλησις; ποῦ λάρυγγος γλυκασμός; Πάντων γὰρ τούτων λοιπὸν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἡ ἐλπὶς παρ' ἐκείνοις ἐσβέσθη. Ποῦ ἐν ἐκείνοις μέριμνα ἐπιγείου τινός; ποῦ κρῖναί τινα

[83] Psal. vi, 2. [83] Psal. xxxvii, 7. [84] Psal. ci, 5 et 12.

(*a*) Τοῖς σεσημμένοις τοῦ σώματος μώλωψι.

ἄνθρωπον; Οὐδαμοῦ. Ταῦτα ἦν παρ' ἐκείνοις διηνεκῶς τὰ λεγόμενα καὶ βοώμενα πρὸς Κύριον. Οἱ μὲν τὸ στῆθος ἰσχυρῶς κρούοντες, ὥσπερ ἐν τῇ τοῦ οὐρανοῦ πύλῃ ἱστάμενοι, πρὸς Θεὸν ἔλεγον· Ἄνοιξον ἡμῖν, δικαστά, ἄνοιξον ἡμῖν, ἐπειδὴ ἁμαρτίαις ἐκλείσαμεν ἑαυτοῖς, ἄνοιξον ἡμῖν. Οἱ δὲ ἔλεγον· *Ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου μόνον, καὶ σωθησόμεθα.* Ἄλλος πάλιν· *Ἐπίφανον τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις* ταπεινοῖς. Ἕτερος· *Ταχὺ προκατιλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί σου, Κύριε, ὅτι ἀπολώλαμεν, ὅτι ἀπεγνώκαμεν, ὅτι ἐξελ[ε]ίπομεν σφόδρα.* Οἱ μὲν ἔλεγον· Εἰ ἄρα ἐπιφάνοι Κύριος τοῦ λοιποῦ ἐφ' ἡμᾶς· ἕτεροι δέ· *Ἆρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ χρέος τὸ ἀνυπόστατον;* Ἄλλος· *Ἆρα παρακληθήσεται Κύριος τοῦ λοιποῦ ἐφ' ἡμᾶς;* ἆρα ἀκουσόμεθα αὐτοῦ λέγοντος ἡμῖν τοῖς ἐν δεσμοῖς ἀλύτοις· *Ἐξέλθετε·* καὶ *τοῖς ἐν τῷ ἅδῃ τῆς μετανοίας· Συγχωρήθητε;* *Ἆρα εἰσῆλθεν ἡ κραυγὴ ἡμῶν εἰς τὰ ὦτα Κυρίου;* Πάντες δὲ ἐκάθηντο ἀεὶ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ὁρῶντες τὸν θάνατον, καὶ λέγοντες· *Ἆρα τί τὸ ἀποβησόμενον· ἆρα τίς ἡ ἀπόφασις; ἆρα τί τὸ τέλος ἡμῶν; ἆρα ἔστιν ἀνάκλησις; ἆρα ἔστι συγχώρησις τοῖς σκοτεινοῖς, τοῖς ταπεινοῖς, τοῖς καταδίκοις; ἆρα ἴσχυσεν ἡμῶν ἡ δέησις εἰσελθεῖν ἐνώπιον Κυρίου; ἢ ἀπεστράφη δικαίως τεταπεινωμένη καὶ κατῃσχυμμένη; ἆρα δὲ εἰσελθοῦσα, πόσον ἐξευμενίσατο; πόσον ἤνυσεν; πόσον ὠφέλησε; πόσον ἐνήργησεν; ἐπειδὴ ἐξ (9) ἀκαθάρτων στομάτων καὶ σωμάτων ἀνεπέμφθη, καὶ οὐ πολλὴν τὴν ἰσχὺν κέκτηται. *Ἆρα εἰς τέλος διήλλαξε τὸν κριτήν; ἆρα* μερικῶς; ἆρα κατὰ τὸ ἥμισυ τῶν μωλώπων; μεγάλοι γὰρ οὗτοι ὄντως, καὶ πολλῶν ἰδρώτων καὶ μόχθων δεόμενοι. *Ἆρα ἐπλησίασαν* ἡμῖν οἱ ἡμῶν φύλακες, ἢ ἔτι πόρρω ἀφ' ἡμῶν ὑπάρχουσιν; Ἐκείνων γὰρ μὴ ἐγγιζόντων πρὸς ἡμᾶς, πᾶς ὁ κόπος ἡμῶν ἀνωφελὴς καὶ ἀνόνητος· οὐ γὰρ ἔχει δύναμιν παῤῥησίας ἡ προσευχὴ ἡμῶν, οὐδὲ πτερὸν καθαρότητος εἰσελθεῖν πρὸς Κύριον, εἰ μή τί γε οἱ ἄγγελοι ἡμῶν προσεγγίσαντες ἡμῖν, ταύτην λαβόντες Κυρίῳ προσενέγκωσιν. Οἷα δὲ [Οἱ δὲ] πολλάκις καὶ πρὸς ἀλλήλους διεπόρουν, καὶ ἔλεγον· *Ἆρα, ἀδελφοί, ἀνύομεν; ἆρα τυγχάνομεν τῆς αἰτήσεως; ἆρα δέχεται πάλιν; ἆρα ἀνοίγει;* Οἱ δὲ ἕτεροι πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο· Τίς οἶδεν, ὡς εἶπον οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν οἱ Νινευῖται· Μή πως μεταμεληθήσεται Κύριος; Καὶ κἂν τῆς πολλῆς κολάσεως λυτρώσηται ἡμᾶς, ὅμως ἡμᾶς τὸ ἐφ' ἡμῖν ποιήσωμεν. Καὶ ἐὰν ἀνοίξῃ, εὖ καὶ καλῶς· ἐπεὶ εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς, ὁ ἀποκλείσας ἡμῖν δικαίως. Πλὴν (10) ἐπιμείνωμεν κρούοντες, ἕως τέλους τῆς ζωῆς ἡμῶν· ἴσως τῇ πολλῇ ἡμῶν ἀναιδείᾳ ἀνοίξει ἡμῖν. Διὸ καὶ ἑαυτοὺς διεγείροντες, ἔλεγον· Δράμωμεν, ἀδελφοί, δράμωμεν· δρόμου γὰρ χρεία καὶ δρόμου, ἐπειδὴ τῆς καλῆς ἡμῶν συνοδίας ἀπελείφθημεν· δράμωμεν μὴ φειδόμενοι ταύτης τῆς ῥυπαρᾶς καὶ μοχθηρᾶς σαρκὸς ἡμῶν· ἀλλ' ἀποκτείνωμεν αὐτὴν, ὡς ἀπέκτεινεν ἡμᾶς, ὥσπερ καὶ ἐποίουν οἱ μακάριοι ὑπεύθυνοι. Ἐν

A fabulæ? ubi subitus furor aut ira apud quos jam nesciebatur utrum adhuc inter homines ullus esset iræ locus? adeo luctus æternus omnem in illis iræ motum exstinxerat. Ubi verborum concertatio? ubi feriæ? ubi nimia loquendi libertas? ubi cura corporis? ubi vestigium vanæ gloriæ? ubi deinceps deliciarum spes? ubi de vino cogitatio? ubi vel pomi gustatio? ubi culinæ et ollæ solatium? ubi gulæ illecebra? omnium horum deinceps in omni præsenti vita spes apud illos penitus sublata et deleta erat. Ubi cura inter illos ulla rerum humanarum? ubi judicandi quemcunque alium libido? Nusquam. Sed hæc apud illos perpetuo ingeminabantur, hæc ad Dominum illi vociferabantur. Alii quippe pectus graviter tundentes, perinde ac si ad cœli starent B limina ad Dominum clamitabant: Aperi nobis, judex, **120** aperi nobis, quando nobis ipsi peccatis nostris fores cœli occlusimus, aperi nobis. Alii dictitabant: *Ostende nobis* solum *faciem tuam, et salvi erimus* [85]. Alius: *Illuminare his* miseris *qui in tenebris et umbra mortis sedent* [86]. Alius: *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, Domine, quoniam periimus, quia desperavimus, quia defecimus valde* [87]. Alii dicebant: An Dominus iterum apparebit super nos? Alii vero: *Num transivit anima nostra aquam debiti intolerabilem* [88]? Alius: *Num consolabitur Dominus iterum super nos* [89]? Putasne audiemus Dominum dicentem nobis vinculis insolubilibus astrictis: *Exite*; et qui in carcere pœnitentiæ sedetis, *Laxamini* a delictis [90]. *An penetravit clamor noster ad aures ejus* [91]? Omnes porro sessitabant præ C oculis semper mortem defigentes. Ecquid, inquiebant, nobiscum fiet? quæ sententia in nos proferetur? quis finis vitæ nostræ? Eritne reditus ab exsilio in cœlestem patriam? Eritne spes veniæ tenebris confusis, abjectis, reis? potuitne deprecatio nostra ad conspectum Domini pervenire? An merito rejecta est, abjecta et cum ignominia repudiata? Utrum admissa potuit aliquantulum judicem placare? quantum profecit? quantum profuit? quid effecit? quando ex impuro ore et corpore effusa est, non magnam profecto vim habuerit. An judicem nobis penitus reconciliavit? an parum et aliquantulum duntaxat? An dimidia vulnerum pars tantum D curata: nam ingentia profecto multo sudore et ingenti labore egent. **121** Num angeli custodes ad nos tandem redierunt? an adhuc procul a nobis absunt? Nam quandiu illi dedignantur ad nos accedere, omnis conatus et labor noster inanis et inutilis est nobis: nec enim spes est libertatis, nec vim confidentiæ habent preces nostræ, nec castum alarum remigium, quibus evolare possint ad Dominum, nisi angeli nostri nobis iterum familiares has a nobis oblatas Domino repræsentent. Alias sæpenumero subdubitantes inter se quærebant, Proficimus aliquid, fratres? potiemurne voto nostro? Ad-

[85] Psal. LXXIX, 20. [86] Luc. I, 79. [87] Psal. LXXVIII, 8. [88] Psal CXXIII, 5. [89] Job. XLII, 11. [90] Isa. LII, 11 [91] Job. XXX, 20.

mittitne preces nostras iterum? iterumne aperit nobis? Ad quæ alii : Quis, inquiunt, novit, ut olim fratres nostri Ninivitæ dicebant [91] : An convertatur Dominus, et ab immani illa pœna nos liberet? Ut ut sit, nos nostrum faciamus officium. Et si quidem aperuerit nobis, bene est. Sin aliud visum illi ; nihilominus benedictus Dominus Deus, qui merito nos exclusit. Enimvero perseveremus pulsando usque ad finem vitæ nostræ, fortasse propter importunitatem et impudentiam nostram aperiet nobis. Ergo se ipsos excitando dicebant : Curramus, fratres, curramus. Opus est enim cursu, et contentissimo cursu, quando sanctam societatem nostram deseruimus. Curramus, neque impuro et ærumnoso corpori nostro parcamus, sed mactemus carnem nostram, quemadmodum illa mactavit animas nostras : quod et facichant beati illi ad illum carcerem damnati. Erat videre in illis genua, quæ ex assidua geniculationum consuetudine callum obduxerant : oculos exesos et depiles, altosque in sinus capitis recedentes : genas **122** habebant saucias, et ardore ferventium lacrymarum adustas : vultusque pallentes et emaciatas facies, nihil a mortuis, si conferres, differentes; pectora plagarum ictibus liventia, et e crebris pugnorum verberibus cruenta, sanguinis ex pectore rejecta sputa. Ubi illic lectus quieti positus? ubi mundities, et adversus frigora vestis munimentum? Rupta et lacera omnia et inquinata, sordibusque verminum scatentia. Nihil ad horum patientiam obsessorum a dæmonibus vexatio; nihil mortuorum luctus; nihil in exsilio degentium calamitas; nihil supplicium parricidarum; nihil revera illorum pœnæ, et inflicta tormenta ad voluntariam horum castigationem et carnificinam. Rogo, fratres, nolite putare me vobis fabulas narrare. Rogabant illi sæpe eximium suum moderatorem et judicem, pastorem, inquam, et angelum inter homines versantem, et petebant uti collum numellis et cæteris, manicis brachia constringerentur, pedes lippo et robore reorum ritu includerentur, nec prius inde expedirentur, donec sepulcro inferrentur, imo nec sepulcro se dignabantur. Nequaquam enim, nequaquam reticebo, et hanc vere sanctorum illorum miserandam humilitatem, et humillimam in Deum charitatem ac pœnitudinem. Quando ergo aliqui per mortem ad Dominum erant profecturi, ad inexorabile judicis tribunal sistendi, tum ex inclytis illis in loco illo pœnitentiæ degentibus civibus, quando quis ex illis se in **123** valetudinario depositum videbat, præsidem illum eximium per jusjurandum rogabat, ne se communi hominum sepultura dignaretur, sed more pecudum, vel in flumen abjiceret, vel feris in agro devorandum exponeret. Quod horum antistes, prudentiæ lumen, precibus illorum obsecutus sæpenumero fecit, jussitque omni exsequiarum, et precum funebrium honore privatos foras projici. Sed enim

[91] Jon. III, 9.

A ἐκείνοις ἑωρᾶτο γόνατα ἐπεσκληκότα τῷ πλήθει τῶν μετανοιῶν· οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκτακέντες καὶ ἔσω που εἰς βάθος δεδυκότες· τριχῶν ἀπεστερημένοι, παρειὰς κεκτημένοι (11) πεπλιγμένας, καὶ περιπεφλεγμένας τῇ ζέσει τῶν πολλῶν δακρύων· πρόσωπα καταμεμαρασμένα καὶ ὠχρά, μηδὲν ἐν συγκρίσει νεκρῶν διαφέροντα· στέθη ταῖς πληγαῖς ἀλγοῦντα καὶ αἱμάτων πτύελοι ἐκ τῶν ἐν τῷ στέθει πυγμῶν ἐκπεμπόμενοι. Ποῦ ἦν ἐκεῖ στρωμνῆς κατάστασις; ποῦ ἐνδύματος καθαρότης ἢ στερεότης; Ἀλλὰ διερρηγμένα καὶ ῥυπῶντα, καὶ ὑπὸ τοῦ φθειρὸς ἐπικεκαλυμμένα. Τί πρὸς ἐκείνους ἡ τῶν δαιμονώντων κακοπάθεια; τί ἡ τῶν νεκροὺς πενθούντων; τί ἡ τῶν ἐν ἐξορίᾳ διαγόντων; τί ἡ τῶν ἐπὶ φόνοις καταδίκων; Οὐδὲν ὄντως ἡ ἐκείνων βάσανος, καὶ τιμωρία ἀκούσιος, πρὸς

B τὴν τούτων ἑκούσιον. Καὶ μὴ μύθους τὰ εἰρημένα λογίσησθε, ἐρωτῶ, ἀδελφοί. Ἐδυσώπουν πολλάκις τὸν κριτὴν τὸν μέγαν ἐκεῖνον, τὸν ποιμένα λέγω, τὸν ἄγγελον ἐν ἀνθρώποις· καὶ παρεκάλουν σίδηρα καὶ κλοιὰ ἐν χερσὶ καὶ τραχήλῳ περιθέσθαι· καὶ τοὺς πόδας ἐν τῷ τῶν πασχόντων κατασφαλισθῆναι ξύλῳ, καὶ μὴ πρότερον ἐκεῖθεν λυθῆναι, ἄχρι λοιπὸν τὸ μνῆμα διαδέξεται, πλὴν οὐδὲ τὸ μνῆμα. Οὐ μὴ γάρ, οὐ μὴ κρύψω οὐδὲ ταύτην αὐτῶν τῶν μακαρίων ὄντως τελειμένην ταπείνωσιν, καὶ συντετριμμένην πρὸς Θεὸν ἀγάπην καὶ μετάνοιαν. Μέλλοντες τοίνυν πρὸς Κύριον πορεύεσθαι, καὶ τῷ ἀδεκάστῳ βήματι παρίστασθαι, καλοὶ ἐκεῖνοι τῆς χώρας τῆς μετανοίας πολῖται, ὁπηνίκα τις αὐτῶν ἐν τῷ (12) παντὶ ἐθεώρει

C ἑαυτὸν, τοῦτο διὰ τοῦ προεστῶτος αὐτῶν ἐδυσώπει μεθ' ὅρκων τὸν μέγαν, τοῦ μὴ καταξιωθῆναι αὐτὸν ἀνθρωπίνης ταφῆς, ἀλλὰ ἀλόγου, ἢ ἐν τῷ ῥείθρῳ τοῦ ποταμοῦ, ἢ ἐν τῷ ἀγρῷ τοῖς θηρίοις παραδοθῆναι· ὅπερ πολλάκις καὶ ὑπήκουσεν [ἐποίησεν ὑπακούσας] ὁ τῆς διακρίσεως λύχνος, ψαλμῳδίας τε πάσης καὶ τιμῆς ἐστερημένους ἐξοδιάζεσθαι κελεύων. Οἷον ἐξ καὶ τὸ θέαμα φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν τῆς ἐκείνων ἐσχάτης ὥρας· ὁπόταν γὰρ οἱ συγκατάδικοι τὸν προπορευόμενον τελειοῦσθαι μέλλοντα ᾔσθοντο, ἔτι τοῦ νοὸς ἐῤῥωμένου περιεκύκλουν καὶ διῳῶντες, καὶ πενθοῦντες ἐλεεινοτάτῳ ἤθει καὶ σκυθρωπῷ λόγῳ τὴν κεφαλὴν σείοντες τὴν ἑαυτῶν [τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς], ἠρώτων τὸν ἐκλείποντα· καὶ κατόμενοι τῇ συμπαθείᾳ τῇ

D πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Τί ἐστιν, ἀδελφὲ καὶ συγκατάδικε, πῶς; τί λέγεις; τί ἐλπίζεις; τί ὑπολαμβάνεις; Ἧνυσας ἐκ τοῦ (13) κόπου τὸ ζητούμενον, ἢ οὐκ ἴσχυσας; Ἤνοιξας, ἢ ὑπεύθυνος ἔτι ὑπάρχεις; ἔφθασας, ἢ οὐκ ἐπέτυχες; Ἐλαβές τινα πληροφορίαν, ἢ ἄδηλον ἔχεις τὴν ἐλπίδα; Εἴληφας ἐλευθερίαν, ἢ χλονεῖται καὶ ἀμφιβάλλει ἔτι ὁ λογισμός; Ἤσθου τινὸς ἐν τῇ καρδίᾳ φωτισμοῦ, ἢ ἐσκοτισμένη ἔτι καὶ ἠτιμωμένη ὑπάρχει; Ἐγένετό τις ἐν σοὶ φωνὴ λέγουσα ἔνδον· *Ἴδε ὑγιὴς γέγονας· ἢ, Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι· ἢ, Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε;* ἢ ἄρα ἔτι ἐκείνης ἀκούεις τῆς λεγούσης· *Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ᾅδην· καί· Δήσατε χεῖρας καὶ πόδας· καί· Ἀρθήτω ὁ ἀσεβὴς, ἵνα*

μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου; Τί λέγεις ἁπλῶς, ἀδελφέ; εἰπὲ ἡμῖν, ὀυτωποῦμεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς γνῶμεν, ἐν ποίοις μέλλομεν ἔσεσθαι· σοῦ γὰρ λοιπὸν ὁ καιρὸς ἐκλείσθη, καὶ ἄλλον οὐχ εὑρήσεις ἔτι εἰς τὸν αἰῶνα. Πρὸς ταῦτα, οἱ μὲν τῶν κοιμωμένων, *Εὐλογητὸς Κύριος, ἀπεκρίνοντο, ὃς οὐκ ἀπέστησε τὴν προσευχήν μου, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπ' ἐμοῦ.* Οἱ δὲ πάλιν· *Εὐλογητὸς Κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θήραν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν.* Οἱ δὲ ἐκεῖνο ἐνωδύνως ἔλεγον· *Ἆρα διέλθῃ ἡ ψυχὴ ὑμῶν τὸ ὕδωρ τῶν πνευμάτων τοῦ ἀέρος τὸν ἀνυπόστατον;* Μὴ θαῤῥοῦντες ἀκμήν, ἀλλὰ ἀποσκοποῦντες τί ἐν τῷ λογοθεσίῳ ἐκείνῳ γίνεται. Ἕτεροι δὲ τούτου ἐνωδυνητέρον ἄλλο ἀπεκρίναντο, καὶ ἔλεγον· Οὐαὶ ψυχῇ, τῇ μὴ φυλαξάσῃ τὸ ἐπάγγελμα ἄμωμον, ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ καὶ μόνῃ γνώσεται τί αὐτῇ ἡτοίμασται· ἐγὼ δὲ ταῦτα ἑωρακώς τε παρ' ἐκείνοις καὶ ἀκηκοώς, μικροῦ δεῖν ἑαυτοῦ ἀπογινώσκειν ἔμελλον, ὁρῶν τὴν ἑαυτοῦ [ἐμαυτοῦ] ἀδιαφορίαν, καὶ συγκρίνων ταύτην πρὸς τὴν ἐκείνων κακοπάθειαν. Οἷα γὰρ ἦν καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ τόπου κατάστασις καὶ κατοίκησις; Ὅλη σκοτεινή, ὅλη δυσώδης, ὅλη ῥυπῶσα καὶ αὐχμηρά. Φυλακὴ γὰρ καὶ καταδίκη εὐλόγως προσωνόμασται· ὡς καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ χώρου θέαν μετανοίας πάσης καὶ πένθους ὑπάρχειν διδάσκαλον. Ἀλλὰ τὰ ἑτέροις δυσχερῆ καὶ ἀκατάδεκτα, τοῖς ἐξ ἀρετῆς καὶ πνευματικοῦ πλούτου ἐκπεπτωκόσι προσηνῆ καὶ εὐπαράδεκτα τυγχάνουσι. Ψυχὴ γὰρ παῤῥησίας προτέρας ἐστερημένη, καὶ ἐλπίδος ἀπαθείας ἐκπεσοῦσα, καὶ σφραγῖδα ἁγνείας διανοίξασα, καὶ πλούτου χαρισμάτων συληθεῖσα, θείας τε παρακλήσεως ἀλλοτριωθεῖσα, καὶ συνταγὴν Κυρίου ἀθετήσασα, πυρὸς καλοῦ δακρύων ψυχικῶν ἀποσβεσθεῖσα, καὶ τῇ τούτου μνήμῃ πλησσομένη, καὶ ἐνωδύνως νυσσομένη, οὐ μόνον τοὺς προειρημένους πόνους μετὰ πάσης καταδέξεται προθυμίας, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὴν ἀναιρεῖν κύσεβῶς δι' ἀσκήσεως ἐπιτηδεύει· εἰ ἄρα καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ ἐγκατάλειμμα σπινθῆρος ἀγάπης, ἢ φόβου Κυρίου. Οἷοι ὄντως ὑπῆρχον οἱ μακάριοι οὗτοι· ταῦτα γὰρ ἐν (15) νῷ ἔχοντες, καὶ ὕψος οὗ ἐκπεπτώκασιν εἰς νοῦν λαμβάνοντες, ἔλεγον· *Ἐμνήσθημεν ἡμερῶν ἀρχαίων, τοῦ πυρὸς ἐκείνου τῆς ἡμετέρας σπουδῆς.* Ἄλλοι πρὸς τὸν Θεὸν ἐβόων· *Ποῦ εἰσὶ τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, ἃ ἔδειξας τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; Μνήσθητι τοῦ ὀνειδισμοῦ καὶ τῶν μόχθων τῶν δούλων σου·* (16) ἕτερος· *Τίς ἂν με θείη κατὰ μῆνας ἡμερῶν τῶν ἔμπροσθεν, ὧν με ἐφύλαττεν ὁ Θεὸς, ὅτε ἠύγει ὁ λύχνος τοῦ φωτὸς αὐτοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς τῆς καρδίας μου; πῶς τε τῶν προτέρων αὐτῶν ἐμνημόνευον κατορθωμάτων, καὶ ταῦτα ὄϊχην νηπίων (a) τεθνηκότων [θρηνούντων, vel τέκνων] ἀπ-

A extrema vitæ hora cuipiam imminente, tum vero quale, et quam tremendum miserandumque spectaculum videres. Nam quando socii pœnitentiæ, aliquem præcedere se ad mortem sensere, sibi adhuc præsentem et sentientem, omnes in orbem circumstabant, sitique æstuantes et luctu mœrentes, ardentesque desiderio miserabili oris habitu, tristique sermone capita agitantes, jam deficientem summa commiseratione prosecuti cogitabant: Quid est, frater et commilito noster, quomodo habes? quid dicis? quid tibi spei superest? quid sentis? assecutusne es quod tanto labore quæsisti? an nondum etiam? Ingressus es portum salutis, an adhuc fluctuaris animo? attigisti metam, an aberrasti? Con-

B cepistine certam veniæ spem an adhuc in ancipiti salus tua pendet? donatusne es libertate, an adhuc tumultuantur, et torquent te cogitationes tuæ? illustratane mens tua est cœlesti lumine, an adhuc confusa tenebris, et ignominia hæret in nocte? accepistine vocem aliquam tibi in corde respondentem: *Ecce sanus factus, es*[93]; aut, *Remittuntur tibi peccata tua*[94]; aut, *Fides tua te salvum fecit*[95]; aut, fortasse illam terribilem adhuc sententiam audis, **124** *Convertantur peccatores in infernum*[96]; et: *Ligate manus et pedes ejus*[97]; et: *Tollatur impius, ne videat gloriam Domini*[98]. Quid respondes omnino, frater, die nobis, obsecramus te, ut et nos

C sciamus, quæ nos sors exspectet. Tuum quippe vitæ tempus jam effluxit, quod in omnem æternitatem non redibit. Ad hæc alii morientium dixere: *Benedictus Dominus qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me*[99]. Alii vero iterum: *Benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum*[99]. Alii autem admodum dolenter respondebant: Forsitan pertransivit anima nostra aeriarum potestatum intolerabilem aquam[1]? Incerti adhuc salutis et anxie cogitantes, quid in illo tremendo judicii tribunali futurum esset. Alii vero multo hoc tristius responderunt: Væ, inquiebant, animæ, quæ voti sui professionem non inviolatam custodivit; hac in hora et sola experietur quid illi sit paratum. Hæc ego cum apud illos coram spectassem et audissem, parum abfuit quin meam negligentiam cum illorum patientia et afflictione com-

D parando, desperarem. Nam qualis non erat ipsius loci aspectus habitatio! Tota domus obscura et tenebricosa, tota olens et fetens, tota sordida et squalida. Carcer enim et damnatorum ergastulum, non immerito appellata est. Adeo ut solius loci contemplatio spectatorem ad pœnitentiam et luctum incitaret. Enimvero quæ aliis **125** gravia et intolerabilia videntur, hæc iis, qui virtutis et cœlestium

[93] Joan. v, 14. [94] Matth. IX, 2. [95] Luc. XVIII, 42. [96] Psal. IX, 18. [97] Matth. XXII, 13. [98] Psal. XXIV, 4. [99] Psal. LXV, 20. [99] Psal. CXXIII, 6. [1] ibid. 3.

(a) Omnia Græca exemplaria mss. habent, νηπίων τεθνηκότων, sed mortui non plorant. Proinde rescripserim pro νηπίων τεθνηκότων, νηπίων τέκνων (vocantur enim νήπια τέκνα) vel θρηνούντων· sed τέκνων magis arridet, cui scriptura, similitudo vocis et syllabarum favet: accedit, quod νήπιος vox mobilis fit, ut νήπιος παῖς, etc.

gratiarum jacturam fecerunt, prona faciliaque sunt, et prompte suscipiuntur. Anima quippe, quæ a priori Dei familiaritate et fiducia repulsa est, et spe beatæ tranquillitatis recuperandæ excidit, signumque castitatis violavit, et thesauro divinarum gratiarum spoliata est, cœlestique consolatione privata, pactum Domini rescidit, et ignem præstantem lacrymarum spiritualium exstinxit, dum horum omnium memoria percellitur, et ingenti dolore lancinata convulneratur, non solum commemoratos supra labores promptissime suscipit, sed seipsam religiosis exercitationibus pie mactare conatur. Si tamen ullæ sunt in illa reliquiæ, et scintillæ divini amoris ac timoris Domini. Tales erant reipsa beati isti. Hæc enim animo versantes, et altissimum virtutis gradum, ex quo delapsi sunt, apud se reputantes, identidem dicebant : *Memorati sumus dierum antiquorum* [2], ardentisque illius virtutis nostræ. Alii ad Deum clamitabant : *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine* [3], quas ostendisti in veritate tua animæ nostræ ? *Memor esto opprobrii et laboris servorum tuorum* [4]. Alius, *Quis me ponet secundum menses dierum priorum, quibus custodiebat me Deus, quando splendebat lucerna luminis ejus super caput cordis mei* [5]. Atque sic priora sanctioris vitæ studia in memoriam revocabant, **126** et ritu innocentium parvulorum plorabundi dicebant: Ubi precum nostrarum munditia? ubi per hanc cum Deo familiaritas et fiducia ? ubi dulces pro amaris lacrymæ ? ubi spes perfectissimæ castitatis et puræ conscientiæ ? Ubi exspectatio beatæ tranquillitatis ? ubi fides erga pastorem ? ubi vis et efficacia precum ejus in nobis? Evanuere, periere hæc omnia, et tanquam nunquam visa, et quasi nunquam omnino fuissent, defecerunt, deleta sunt et exstincta. Atque hæc proloquentes plorantesque optabant, alii a malo dæmone occupari et torqueri; alii Dominum precabantur, uti morbo comitiali seu epilepsia corriperentur : alii obcæcari, et fœdum miserandumque naturæ monstrum, portentum ac spectaculum fieri cupiebant : alii nervorum stupore percuti, et paralysi dissolvi, dummodo ne futura inferorum supplicia experiri cogerentur. Ego vero, amici, nescio quo pacto libens volens in illo luctus ergastulo detentus, mei penitus sum oblitus, et attonitus quasi a potestate mentis præ stupore totus excessi. Sed enim revocanda est, unde digressa est oratio. Cum ergo in illo carcere ad tricesimum usque diem moratus essem, illis prorsus dissimilis et minime ferendus, ad inclytum illud cœnobium et magnum præsulem reversus sum. Qui me intuitus, **127** cum alium prorsus a priore et velut attonitum avocatumque a sensibus videret, facile rationem causamque stuporis, utpote sapientissimus, assecutus : Quid est, inquit, pater Joannes ? Vidistine eximie laborantium certamina ? Et vidi, inquam, Pater, et demiratus, beatiores prædicavi eos, qui lapsi sunt, et suas

ὠδύροντο, καὶ ἔλεγον [ἀπωδυρόμενοι ἔλεγον] · Ποῦ ἡ τῆς προσευχῆς καθαρότης ; ποῦ ἡ ταύτης παρρησία ; ποῦ τὸ γλυκὺ ἀντὶ πικροῦ δάκρυον ; ποῦ (17) ἐλπὶς τῆς παντελοῦς ἁγνείας καὶ καθάρσεως ; ποῦ ἡ προσδοκία τῆς μακαρίας ἀπαθείας ; ποῦ ἡ πρὸς τὸν (18) ποιμένα πίστις ; ποῦ ἡ τῆς αὐτοῦ προσευχῆς ἐν ἡμῖν εὐεργεσία [ἐνέργεια] ; Ἀπόλωλε ταῦτα πάντα · καὶ ὥσπερ μὴ φανέντα, ἐκλέλοιπεν · καὶ ὡς μὴ ὑπάρξαντα, ἠφανίσθησαν καὶ ᾤχετο. Ταῦτα μὲν λέγοντες καὶ θρηνοῦντες, οἱ μὲν, δαιμονᾷν ἠύχοντο · οἱ δὲ τῇ ἱερᾷ περιπεσεῖν νόσῳ, ἐδυσώπουν τὸν Κύριον · οἱ μὲν τὰς ὄψεις ἀποβάλλειν, καὶ ἐλεεινὸν προκεῖσθαι θέαμα · οἱ δὲ πάρετοι γενέσθαι, καὶ μόνον τῶν ἐκεῖ μοχθηρῶν μὴ πειρασθῆναι. Ἐγὼ δὲ, ὦ φίλοι, λέληθα ἐμαυτὸν ἐν τῷ ἐκείνῳ ἐμφιλοχωρῶν πένθει, καὶ ὅλος τῷ νοῒ συνηρπάγην, κατέχειν ἐμαυτὸν μὴ δυνάμενος. Ἀλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον. Τοίνυν προσμείνας ἐν τῇ φρουρᾷ ἐπὶ ἡμέρας τριάκοντα, ἐπανέρχομαι ὁ ἀνυπομόνητος εἰς τὸ μέγα κοινόβιον πρὸς τὸν μέγαν. Ὁ δὲ θεασάμενός με, ὥσπερ ἠλλοιωμένον ὅλον καὶ ἐξεστηκότα, ἔγνω ὁ πάνσοφος ἀλλοιώσεως τὸν τρόπον · καί φησι · Τί ἐστι, Πάτερ Ἰωάννη ; Ἑώρακας τοὺς τῶν καμνόντων ἄθλους ; Ἐγὼ δὲ ἔφην · Καὶ ἑώρακα, Πάτερ, καὶ τεθαύμακα, καὶ μεμακάρικα ἔγωγε τοὺς πεπτωκότας, καὶ πενθοῦντας, ὑπὲρ τοὺς μὴ πεπτωκότας, καὶ ἑαυτοὺς μὴ πενθοῦντας · ὅτι διὰ πτώσεως ἀνέστησαν ἀνάστασιν ἀκίνδυνον. Ὁ δὲ, Οὕτως ἔχει, φησί · καὶ διηγήσατο ἡ ἀψευδὴς αὐτοῦ γλῶττα · Ὅτιπερ, φησὶ, πρὸ δέκα χρόνων, εἶχον ὧδε ἀδελφὸν πάνυ σπουδαῖον καὶ ἐργάτην, καὶ τοιοῦτον ὥστε με ὁρῶντα αὐτὸν, οὕτως τῷ πνεύματι ζέοντα, τρέμειν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν τοῦ διαβόλου φθόνον, μή πως τῷ πολλῷ δρόμῳ *πρυσκόψῃ πρὸς λίθον τὸν πόδα* · ὅπερ τοῖς ὀξέως βαδίζουσι συμβαίνειν πέφυκεν · ὅπερ καὶ γέγονεν. Εἶτα ἀνέρχεται πρός με, ἐσπέρας βαθείας, δείκνυσι τὸ τραῦμα γυμνόν · ζητεῖ ἔμπλαστρον (19), αἰτεῖται καυτῆρα, θορυβεῖται σφοδρῶς. Εἶτα ἐπεὶ ἄξιος συμπαθείας ἦν, ὁρᾷ μὴ πάνυ αὐτῷ αὐστηρᾷ τομῇ τὸν ἰατρὸν χρήσασθαι βουλόμενον, ῥίπτων ἑαυτὸν εἰς τὸ ἔδαφος, ἐπιλαμβάνεται τῶν ποδῶν, λούει ἱκανῶς τούτοις τοῖς δάκρυσιν · αἰτεῖται καταδίκην ἐν ᾗ ἑώρακας φρουρᾷ · ἀδύνατον ἐᾶά μὴ ἐκεῖ με πορευθῆναι. Εἶτα βιάζεται εὐσπλαγχνίαν ἰατροῦ μετενεγκεῖν εἰς ἀποτομίαν, τὸ σπάνιον ἐν νοσοῦσι καὶ παραδοξότατον · καταλαμβάνει θᾶττον τοὺς μετανοοῦντας, γίνεται κοινωνὸς καὶ συναλγός. Πλήγεις οὖν τὴν καρδίαν ὡς ὑπὸ ξίφους τῆς δι' ἀγάπην Θεοῦ λύπης, τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἐκδημεῖ πρὸς Κύριον, αἰτησάμενος ταφῆς μὴ τυχεῖν. Ἐγὼ δὲ αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα ἐνήνοχα, καὶ τοῖς πατράσι συντέταφα ὡς ἄξιον · διὸ καὶ μετὰ τὴν ἑβδόμην (20) δουλικὴν, τῇ ὀγδόῃ λύεται ἐλεύθερος ἡμέρᾳ. Ἔστι δέ τις ἐκεῖνος γνοὺς ἐναργῶς, μὴ πρότερον αὐτὸν τῶν εὐτελῶν καὶ ῥυπαρῶν μου ποδῶν ἀναστῆναι, πρὶν Θεὸν ἐξευμενίσασθαι · καὶ οὐ θαῦμα · πίστιν γὰρ ἐν καρδίᾳ τῆς πόρνης ἐκείνης ἀναλαβὼν, τοιαύτῃ καὶ αὐτὸς πλη-

[2] Psal. CXLII, 5. [3] Psal. LXXXVIII, 50. [4] ibid. 51. [5] Job XXIX, 2-5.

ρητορίᾳ τοὺς ἐμοὺς ταπεινοὺς πόδας κατέβρεξε · *Πάντα δὲ δυνατὰ τῷ πιστεύοντι*, ὁ Κύριος εἴρηκεν. Εἶδον ἀκαθάρτους ψυχὰς περὶ ἔρωτας σωμάτων ἐμμανῶς μαινομένας · καὶ δὴ σκῆψιν [σκέψιν] μετανοίας προσλαβοῦσαι, ἐκ πείρας ἔρωτος, τὸν αὐτὸν πρὸς Κύριον μετενηνόχασιν ἔρωτα · καὶ πάντα φόβον ὑπερπηδήσασαι, ἁπλήστως εἰς ἀγάπην Θεοῦ ἐνεγκεντρίσθησαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τῇ σώφρονι ἐκείνῃ πόρνῃ οὐ λέγει, ὅτι ἐφοβήθη, ἀλλ' *Ὅτι ἠγάπησε πολύ*, καὶ ἐδυνήθη εὐχερῶς ἔρωτι ἔρωτα διακρούσασθαι. Οὐκ ἀγνοῶ δὲ ἐγὼ, ὦ θαυμάσιοι, ὅτι τοῖσιν μὲν ἄπιστα, ἑτέροις δὲ ἀνέλπιστα · ἄλλοις δὲ ἀπόγνωσιν τίκτοντα φαίνονται, ἅπερ διηγησάμην, ἔπαθλα. Ἀνὴρ δὲ ἀνδρεῖος ἐκ τούτων προσελάβετο κέντρων, καὶ βέλος πυρὸς, καὶ ζῆλον ἐν καρδίᾳ ἀπῆλθε βαστάζων. Ὁ τούτου ὑποβεβηκὼς, ἐπέγνω τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, καὶ ταπεινοφροσύνην εὐχερῶς κτησάμενος διὰ τῆς ἑαυτοῦ μέμψεως τὸν [κατόπιν, τοῦ πρώτου] πρῶτον κατέδραμεν, ἀγνοῶ δὲ εἰ καὶ κατέλαβεν. Ἀνὴρ δὲ ἀμελὴς μὴ προσψαύσῃ τοῖς εἰρημένοις, μή πως καὶ αὐτὸ ὃ ἐργάζεται, ἀπογνοὺς σκορπίσειε [σκορπίσῃ] · καὶ γένηται καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ φάσκον λόγιον · ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος προθυμίαν, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ · οὐκ ἔστιν ἡμᾶς ἐν τῷ λάκκῳ τῶν ἀνομιῶν πεπτωκότας, καὶ μὴ εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ταπεινώσεως τῶν μετανοούντων καταδύσαντας, ἐκεῖθεν ἑλκυσθῆναι (22) · ἄλλη ἡ τῶν μετανοούντων [πενθούντων] σκυθρωπὴ ταπείνωσις, καὶ ἑτέρα τῶν ἔτι ἁμαρτανόντων τοῦ συνειδότος κατάγνωσις · καὶ ἄλλη ἡ τοῖς τελείοις δι' ἐνεργίας Θεοῦ προσγινομένη μακαρία πλουτοταπείνωσις · μὴ σκεύσωμεν [σκευάσωμεν] τὴν τρίτην λόγοις εὑρεῖν, μάτην γὰρ δραμούμεθα [τρέχομεν. *Al.* θρέξομεν] · τῆς δὲ δευτέρας σημεῖον (23), ὑπομονὴ ἀτιμίας παντελής · τυραννεῖ ἡ πρόληψις, καὶ τὸν πενθοῦντα πολλάκις. Καὶ οὐ θαῦμα, ὁ περὶ χριμάτων, καὶ πτωμάτων λόγος σκοτεινὸς, καὶ πάντῃ ψυχῇ [πάσῃ ψυχῇ] ἀκατάληπτος · ποῖα μὲν τὰ δι' ἀμελείας, ποῖα δὲ δι' ἐγκατάλειψιν οἰκονομικήν · ποῖα δὲ δι' ἀποστροφὴν Θεοῦ συμβαίνοντα ἡμῖν πτώματα. Πλὴν ἐκεῖνό μοί τις διηγήσατο, ὅτι περ τὰ κατ' οἰκονομίαν ἡμῖν συμβαίνοντα, ταχεῖαν τὴν ἐξ αὐτῶν ἀποστροφὴν κέκτηνται · οὐ γὰρ συγχωρεῖ ὁ παραδούς, ἐπεὶ πολὺ κρατεῖσθαι ἡμᾶς τὸ τῆς λύπης δαίμονι. Οἳ πεσόντες πρὸ πάντων μαχησώμεθα πρὸς αὐτόν · αὐτὸς γὰρ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἡμῶν παριστάμενος, καὶ τῆς προτέρας ἡμῶν παῤῥησίας ὑπομιμνήσκων καταργῆσαι ἡμᾶς τῆς εὐχῆς βούλεται. Μὴ (24) θαμβηθῇς καθ' ἡμέραν πίπτων, μηδὲ ἀποπήδα, ἀλλὰ ἵστηθι ἀνδρείως, καὶ πάντως αἰδεσθήσεταί σου τὴν ὑπομονὴν ὁ φυλάσσων σε ἄγγελος. Ὡς νεαρὸν καὶ ζέον τὸ τραῦμα εὐίατον εἶναι πέφυκε · τὰ γὰρ χρόνια καὶ ἡμελημένα καὶ κεχερσωμένα δυσίατα, καὶ πολλοῦ τοῦ κόπου, καὶ σιδήρου καὶ ξηρίου, καὶ τοῦ πυρὸς ἐνταῦθα πρὸς ἰατρείαν δεόμενα. Πολλὰ τῷ χρόνῳ ἀνίατα, παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατά. Πρὸ μὲν (25) τοῦ πτώματος, φιλάνθρωπον ·

A culpas ita defleverunt, iis qui non peccarunt, et seipsos non deplorant. Per lapsum enim ad vitam nulli amplius periculo subjectam resurrexerunt. Ita est, inquit præsul, et lingua quæ mentiri nescit, exposuit mihi hujuscemodi factum. Ante decem, inquit, annos fuit hic ex fratrum numero quidam tam pius, sollicitus et religiosus athleta, tamque ardens spiritu, adeoque talis, uti contemplatus ipsum tremerem, ac vehementer invidiam hostis adversus illum formidarem, ne præ nimio et præcipiti cursu, *offenderet ad lapidem pedem suum* [6], quod iis usu venire solet, qui contentius ambulare solent : quod et huic accidit. Ergo post casum ad me reversus, sero vespere vulnus suum nudat, ostenditque, et quærit emplastrum, ustorem et
B cauterium vehementissime afflictus poscit. Dein quod dignus commiseratione videretur, cum animadverteret medicum minus severa sectione uti velle, humi abjectus pedesque meos complexus, largo lacrymarum imbre irrigavit, precatus uti ad carcerem illum quem vidisti damnaretur. Clamitabat enim : Impossibile est me illuc non proficisci. Vi ergo misericordiam medici ad severitatem transtulit, ut in se cogeret esse durum, **128** quod in ægris perrarum et extra omnem usum et morem videre est. Dicto ergo citius ad pœnitentes properat, collegaque et socius fit laborum et dolorum. Vulneratus ergo in corde dolore tristitiæ tanquam gladio ex divino amore, octavo post die migravit ad Domi-
C num, cum prius petiisset ut honore sepulturæ privaretur. Sed ego illum huc reportari curavi, et ut minime indignum suis, in patrum conditorio reponi, ut qui post septem servitutis dies octavo in libertatem sit assertus. Et est qui certo cognovit, illum priusquam ab indignis et impuris pedibus meis surgeret, jam tum plena peccatorum venia donatum, Deoque reconciliatum fuisse. Nec id mirum videri debet. Illius enim peccatricis fidem in animo assumpserat, eademque spe et fiducia vilissimos pedes lacrymis imbuerat. *Omnia autem possibilia credenti*, inquit Dominus [7]. Vidi ego animas impuras insano quodam amore erga corpora affectas et furentes, quæ tamen per pœnitentiæ occasionem et considerationem amoris impuri experi-
D mentum, eumdem amorem et affectum totum in Dominum transtulerunt, adeoque in divinum commutarunt, et omni servili timore superato, totos se in divinum amorem demerserunt [impulerunt]. Itaque Dominus sobriæ [prudenti] illi peccatrici non dicit, quoniam timuit, sed, *quoniam dilexit multum* [8]. Potuit ergo, nullo negotio, amore amorem pellere. Non ignoro ego, viri eximii, hæc aliis supra fidem, aliis supra spem, visum iri ; aliis etiam desperationem allatura quæ narravimus certamina. Atqui **129** generosus et heroicus animus stimulum inde ad virtutem arripuit, igneoque jaculo divini amoris saucius, succensus charitate et ardens abivit. Qui

[6] Psal. xc, 12. [7] Marc. ix, 22. [8] Luc. vii, 47.

in secundis constitit, quamvis longe ulo inferior, agnovit tamen suam ipsius imbecillitatem, et per eam facile comparata humilitate per sui ipsius reprehensionem, alterum a tergo secutus, nescio utrum sit assecutus. At degener et negligens certamini superiorum ne se misceat, ne id ipsum, quod agit, per desperationem deserat, et in illum quadret illud Christi oraculum : *Ab non habente* promptum animum et alacritatem, et *quod videtur habere, auferetur ab eo* [8]. Fieri non potest, ut quicunque in lacum iniquitatum cecidimus, inde extrahamur, nisi abyssum humilitatis per pœnitentiam ingressi fuerimus. Alia est mœsta pœnitentium humilitas ; alia adhuc peccantium conscientiæ condemnatio ; alia quæ perfectis divinitus accedit beata ac copiosa humilitas. Non conemur hanc tertiam verbis assequi, frustra enim laborabimus : secundæ signum est perfecta ignominiæ et contemptus patientia, quamvis etiam non raro lugentes adhuc prior vivendi consuetudo impellat in ruinam (*a*). Nec id demirandum ; ratio quippe judiciorum divinorum et lapsuum in peccantibus est perobscura, et quæ ab nulla anima comprehendi potest. Incertum est enim quæ sint, quæ per negligentiam nostram peccata committuntur, quæ permissione divina, et quæ ex aversione Dei perpetrantur. Enimvero hæc non nemo affirmavit, eos qui ex aliqua Numinis permissione peccant, non diu in peccatis hærere, quod is **130** qui nos permisit cadere, non patiatur nos diu a spiritu tristitiæ torqueri. Nos qui cecidimus, ante omnia pugnemus adversus hunc tristitiæ dæmonem qui tempore, quo precandum est, astat nobis, et revocato nobis priore innocentiæ statu, vult ut ab oratione (tanquam desperati) desistamus. Nec percellaris, etiamsi quotidie labaris ; nec resilias a studio piæ exercitationis, sed generose et fortiter persta, et angelus tuus tutelaris reverebitur tuam patientiam et constantiam. Dum vulnus recens est et adhuc calet, facilem habet curationem : ubi tempore inveteravit, et neglectum corruptumque est, ægerrime curatur, multoque labore, ferro, pharmaco, igne et cauterio indiget. Enimvero etiam longo tempore in usum deducta mala, et immedicabilia, a Deo tamen cui nihil impossibile, curari possunt. Ante peccati lapsum improbi dæmones Deum nobis benignum et clementem, post perpetratum peccatum, durum et inexorabilem dicunt. Ne tu credideris ei, qui tibi post gravius peccatum commissum de minutis et quotidianis suggerit : Utinam hoc non fecisses ; nam hoc vel illud parvum nihil est : nam sæpenumero exigua dona ingentem judicis iram sedaverunt. Qui ex animo cupit satisfacere pro admissis noxis, is omnem diem quem sine luctu transegit, perditam arbitratur, quamvis alia quæcunque bona in illa fecit. Nemo eorum qui pec-

μετὰ δὲ τὸ πτῶμα ἀπότομον τὸν Θεὸν λέγουσιν οἱ δαίμονες· μὴ πείθου τῷ λέγοντι μετὰ τὸ πτῶμα ἐπὶ τοῖς μικροῖς ἐλαττώμασιν, εἶθε τόδε μὴ ἐποίησας· τοῦτο γὰρ οὐδέν ἐστι. Πολλάκις γὰρ μικρὰ δῶρα πολὺν θυμὸν κριτοῦ κατέπαυσαν. Ὁ ἐν ἀληθείᾳ εὐθύνας διδοὺς, πᾶσαν ἡμέραν ἐν ᾗ οὐ πενθεῖ, ὡς ἀπολέσας ταύτην λογίζεται. Κἂν ὁποῖα ἀγαθὰ πεποίηκεν ἐν αὐτῇ· μηδεὶς τῶν θρηνούντων ἐν ἐξόδῳ τὴν πληροφορίαν ἐκδέξηται. Τὸ γὰρ ἄδηλον οὐ βέβαιον. Ἄνες μοι διὰ πληροφορίας, ἵνα ἀναψύξω πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν ἀπληροφόρητον. Ὅπου πνεῦμα Κυρίου, ὁ δεσμὸς λέλυται· ὅπου (26) ταπείνωσις ἀνείκαστος, ὁ δεσμὸς λέλυται. Οἱ γὰρ τῶν δύο τούτων χωρὶς, μὴ πλανηθῶσι, δέδενται γάρ. Οἱ ἐν κόσμῳ καὶ μόνοι τούτων ὑπάρχουσι ξένοι τῶν πληροφοριῶν, καὶ μάλιστα τῆς προτέρας, δι' ἐλεημοσύνης δέ τινες τρέχουσιν ἐν ἐξόδῳ τὸ ἑαυτῶν κέρδος γνωρίζοντες. Οὐ γνώσεται ὁ ἑαυτὸν θρηνῶν, θρῆνον, ἢ πτῶμα ἄλλου, ἢ μέμψιν. Ὑπὸ θηρὸς δηχθεὶς κύων, ἐπὶ πλέον ἐθυμώθη κατ' αὐτοῦ, τῷ πόνῳ τῆς πληγῆς πρὸς αὐτὸν ἀσυγχωρήτως μαινόμενος (27)· πρόσχωμεν, μήπως οὐκ ἐκ (28) καθαρότητος, ἀλλὰ περικακῆσαν ὥσπερ, τοῦ ἐλέγχειν τὸ συνειδὸς ἐπαύσατο. Σημεῖον τῆς ἐν πτώματι λύσεως, τὸ διὰ παντὸς χρεώστην λογίζεσθαι. Οὐδὲν τῶν τοῦ Θεοῦ οἰκτιρμῶν ἴσον, ἢ μεῖζον ὑπάρχει· διὸ ὁ ἀπογινώσκων, ἑαυτὸν ἔσφαξε (29). Σημεῖον μεμεριμνημένης μετανοίας πασῶν τῶν συμβαινουσῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων θλίψεων ἀξίους ἑαυτοὺς λογίζεσθαι· καὶ τούτων πλείω [πλειόνων]. Μωϋσῆς μετὰ τὸν Θεὸν ἐν τῷ βάτῳ ἰδέσθαι, πάλ. εἰς Αἴγυπτον, ἦγουν σκοτασμὸν πρὸς τὴν πλινθουργίαν τοῦ νοητοῦ ἴσως Φαραὼ ὑπέστρεψεν· ἀλλὰ πάλιν ἀνέρχεται ἐν τῇ βάτῳ· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὄρει. Ὁ γνοὺς τὸ θεώρημα, οὐδέ ποτε ἑαυτοῦ ἀπογινώσκει. Πτωχεύει ὁ μέγας Ἰὼβ, ἀλλὰ πάλιν διπλῶς ἐπλούτησεν. Ἐν τοῖς (30) ῥᾳθύμοις, χαλεπὰ τὰ μετὰ τὴν κλῆσιν πτώματα, τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπαθείας ῥαπίσαντα [πατάξαντα. *Al.* ῥαπίσασι] καὶ εἰς μακάριον ἡγεῖσθαι πείθοντα λογιζομένους [λογιζομένοις], κἀν τὴν τοῦ βόθρου ἀνάστασιν. Ὅρα, οὐ γὰρ πάντως δι' ἧς ὁδοῦ ἐπλανήθημεν, ἐπιστρέφομεν· ἀλλὰ δι' ἑτέρας συντόμου. Εἶδον δύο ὁμοτρόπως καὶ ὁμοχρόνως πρὸς Κύριον βαδίζοντας· καὶ ὁ μὲν τούτων γηραιὸς ἦν, καὶ προύχων ἐν πόνοις· ὁ δὲ ἄλλος μαθητὴς, καὶ προέδραμε τάχιον τοῦ γέροντος· καὶ ἦλθε πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖον τῆς ταπεινώσεως. Πρόσχωμεν πάντες, ἐπὶ πλείω δὲ οἱ πεπτωκότες, μὴ νοῆσαι ἐν καρδίᾳ τὴν τοῦ (31) Ὠριγένους τοῦ ἀθέου νόσον· τὴν γὰρ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ἡ μιαρὰ προβαλλομένη, εὐπαράδεκτος ἐν τοῖς φιληδόνοις γίνεται. Ἐν τῇ μελέτῃ μου, μᾶλλον δὲ ἐν τῇ μετανοίᾳ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ προσευχῆς καιούσης ὕλην. Ὅρος σοι, καὶ τύπος, καὶ ὑπογραμμὸς, καὶ εἰκὼν πρὸς μετάνοιαν ἔστωσαν οἱ προμνημονευθέντες ἅγιοι κατάδικοι, καὶ οὐ μὴ δεηθήσῃ βιβλίου ὅλως ἐν τῇ ζωῇ

[8] Matth. xxv, 29.

(*a*) Tertiæ tacetur signum, quod jam expresserat per damnationem conscientiæ.

σου πάσῃ, ἕως οὗ ἐπιφαύσῃ σοι ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς ἐν τῇ ἀναστάσει τῆς μεμεριμνημένης μετανοίας. Ἀμήν.

A cata sua lugent, in morte primum securitatem exspectet; est enim id anceps et incertum [quod enim obscurum. est incertum]. Dimitte me per certam spem, ut refrigerer, priusquam hinc salutis incertus abeam. **131** Ubi Spiritus Domini, ibi vinculum peccatorum diruptum est: ubi sincera humilitas, ibi nexus omnis est exsolutus. Qui vero sine his duobus comitibus decedunt, ne se fallant, vincti sunt. Qui in sæculo versantur, hi soli hac certa et plena spe securitateque præsertim priore (Spiritus Domini) carent, cum de vita migrant. Per opera tamen misericordiæ nonnulli cum ad vitæ finem properant, suum in exitu commodum et fructum percipiunt. Qui seipsum luget, non curabit, nec curiose quæret de luctu, peccato, et reprehensione alterius. Canis, a fera læsus, atrocius adversus eam insurgit; nam vulneris dolore accensus implacabili rabie sævit in illam. Caveamus ne conscientia nostra destiterit nos redarguere, non propter cordis munditiem, sed nostram potius malitiam. Argumentum est remissæ noxæ, si te semper noxium, et debitorem recognoscas. Nihil cum misericordiis Dei comparari potest; nihil his majus est. Proinde qui desperat, sui ipsius parricida est. Perfectæ et accuratæ pœnitentiæ signum est, quando quis seipsum omnibus malis et afflictionibus, quæ accidere solent, seu sensu tangantur, seu inaspectabiles et spiritales sint, dignum existimat, et his adhuc pluribus. Moses cum Deum in rubo vidisset, in Ægyptum, sive ad mundi tenebras, et lateres coquendos symbolici illius fortasse Pharaonis reversus est, sed idem ad rubum postliminio, imo ad montem Dei regressus est. Qui intelligit quid sibi hoc visum et figura velit, nunquam de seipso desperabit. Jobus ille inclytus ad ultimam mendicitatem redactus, ad duplo postea **132** majores opes quam ante paupertatem habuerat, pervenit. Apud ignavos et inertes, graves post sacram professionem seu vocationem solent esse casus et lapsus, qui spem beatæ tranquillitatis omnino incidunt, persuadentque iis qui peccarunt sat beatos fore, dummodo ex peccati voragine, et fovea emergant et resurgant. Sed enim attende, nulla ratione redeundum est illa via qua exerravimus, sed omnino breviore. Vidi duos simul et eodem modo et eodem tempore ad Dominum in religione currentes, quorum alter erat senior, et religiosis studiis excellentior, alter discipulus, qui cursu seniorem superavit, et prior ad monumentum humilitatis pervenit. Caveamus omnes, et imprimis qui lapsi sunt, ne morbo impii Origenis in animo concepto laboremus: impura enim Origenis doctrina iis qui voluptatibus capiuntur de proposita Dei clementia admodum grata est, et avide arripitur. In meditatione mea, imo vero in pœnitentia mea, exardescet ignis precationis, quæ omnem peccati materiam absumit. Sint tibi pœnitentiæ duces, finis, modus, exemplum, imago et figura illi sancti rei, quos supra in hoc gradu tibi proposui, et nullo per omnem vitam libro indigebis, quoad illuminabit te Christus Dei Filius et Deus in resurrectione veræ et perfectæ pœnitentiæ. Amen.

Πέμπτον βαθμὸν ἀνῆλθες ὁ μετανοήσας, τὰς γὰρ πέντε αἰσθήσεις ἐκάθηρας δι' αὐτῆς· καὶ τὴν ἀκούσιον τιμωρίαν καὶ κόλασιν δι' αὐτῆς αὐτοπροαιρέτου ἐκφυγών.

B Quintum gradum per pœnitentiam ascendisti, quinque sensus per eam repurgasti, et pœnam invito pendendam, suppliciumque per eam quam ipse sponte suscepisti pœnitentiam evasisti.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Ε'.

133 SCHOLIA AD GRADUM V.

Περὶ μετανοίας ἢ φυλακῆς.

De pœnitentia seu carcere.

Σχόλιον α'.

Scholion 1.

Μετάνοιά ἐστιν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὴν κατὰ φύσιν, καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν Θεὸν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καὶ πόνου.

Pœnitentia est reditus ex statu, in quo vixit contra naturam, ad statum qui est secundum naturam, et a diabolo ad Deum beneficio religiosæ disciplinæ et laboris.

Ἄλλο.

Aliud.

Μετάνοιά ἐστι τὸ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Οὐ γὰρ ἔστι μία ἁμαρτία· ἀλλ' ὅλος ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἁμαρτία καλεῖται.

Pœnitentia est averti a peccato. Non enim unum est peccatum, sed totus vetus homo peccatum appellatur.

C

Ἄλλο.

Aliud.

Μετάνοιά ἐστι καταλεῖψαι τὰ πρότερα, καὶ λυπεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν.

Pœnitentia est relinquere priora, et de iisdem dolere.

Σχόλιον β'.

Scholion 2.

Ὁ αὐτομέριμνος, καὶ αὐτοκατάκριτος γίνεται, ἐπεὶ οὖν διὰ τὸ αὐτομέριμνος, αὐτοκατάκριτος γίνεται, ἀμέριμνος εἰς ἅπαν χρηματίζει τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, καὶ ἀκατάκριτος τῷ καλῷ λογισμῷ αὐτοῦ.

Qui tantum sua curat, neminem præter se damnat; quoniam ergo qui sua tantum curat, se ipsum tantum judicat et damnat, is qui curas alias omnes abjicit, omnino sæculi curis defunctus est, et ob sanctas cogitationes suas indemnatus manet.

Aliud.

Curis omnibus vacare is dicitur, qui nihil eorum, quæ in terris sunt, curat : αὐτομέριμνος is est, qui sua tantum curat, et suæ duntaxat salutis curam habet.

Scholion Isaaci 3.

Nihil melius est quam se ante Christum crucifixum pronum diu noctuque vinctis post tergum manibus abjicere. Vis calorem (divini amoris) in te non refrigescere, et fontem lacrymarum non exarescere, exerce te in his (quæ sunt dicta); et beatus es, o homo, si in his quæ tibi dicuntur, dies et noctes studiose consumpseris, nec præter hæc aliud quæsieris. Tunc enim tibi lux interius orietur, et justitia tua celeriter effulgebit, et eris tanquam paradisus floridus, et fons perennis aquarum.

Scholion 4.

Animam ad mortem spiritualem vergentem, ad æternam vitam tanquam propriam revocantes.

134 *Aliud.*

Animam enim suam per peccatum mortuam revocabant ad virtutum vitam quam prius vivebant.

Scholion 5.

Stimuli enim conscientiæ urgent semper, quamvis non ad desperationem adducant; hoc enim dæmonum est studium, ut nunquam sinant mentem respirare : sed semper exedant, ad quod illis sufficere videtur cogitatio quæ se ipsam semper ad usque finem damnet.

Scholion 6.

Cor plenum tristitia, quod præ ægritudine et imbecillitate, publica corporis officia exsequi non possit, implet vices omnium operum et laborum corporis.

Aliud.

Actiones corporis, sine dolore aut tristitia animi, sunt velut corpus exanime.

Aliud.

Qui plenus est tristitia coram, et sensibus suis interim solutus, est veluti æger et infirmus ad labores corporis, os tamen liberum et solutum atque aptum ad omnem cibum, qui nocet illi.

Scholion 7.

Rudes quidam et tirones indocti sæpe precantur, ut neque cœlo dignentur, neque suppliciis inferorum addicantur ; alterumque tanquam indigni, alterum, ut misericordiam consequantur, ignari quod ii qui extra regnum cœleste sunt, sint intra locum suppliciorum, cum inter virtutem et malitiam nihil medii intercedat.

Scholion 8.

Animas humilium dixit; per habitum exteriorem corporis subindicat statum mentis. Illud autem quod sequitur (quæ ipsam sensus expertem saxorum duritiem frangere possint), aut facinoris magnitudinem ænigmatis seu metaphoræ insolentioris

Ἄλλο.

Ἀμέριμνος μὲν ὡς μηδενὸς ἐπιγείου φροντίζων· αὐτομέριμνος δὲ, ὡς μόνου ἑαυτοῦ μεριμνῶν, καὶ τῆς οἰκείας σωτηρίας.

Σχόλιον Ἰσαὰκ γ'.

Οὐδὲν ἕτερον τοῦ ῥίψαι τινὰ ἑαυτὸν ἔμπροσθεν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ γενέσθαι δεδεμένον εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας. Βούλει μὴ ψυχρανθῆναί σου τὴν θερμὴν, καὶ πτωχεῦσαι τῶν δακρύων, ἐν τούτοις διάσχησον σεαυτὸν, καὶ μακάριος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, ἐὰν φροντίσῃς τῶν λεγομένων σοι νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ μηδὲν ἕτερον μετ' αὐτῶν ζητήσῃς. Τότε γὰρ ἀνατελεῖ σοι τὸ φῶς ἐνδοθέν σου, καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ταχέως ἐπιλάμψει, καὶ γενήσῃ ὡς παράδεισος ἠνθισμένος, καὶ ὡς πηγὴ ὑδάτων ἀνελλιπής.

Σχόλιον δ'.

Τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν νοητὸν ἀπονεύσασαν θάνατον ἐπὶ τὴν ἀΐδιον προσκαλουμένους ζωὴν ὡς πρὸς ἰδίαν.

Ἄλλο.

Διὰ γὰρ τῆς ἁμαρτίας ἀποθανοῦσαν τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἀνεκαλοῦντο πρὸς τὴν κατ' ἀρετὴν ζωὴν, ἣν ἔζων τὸ πρότερον.

Σχόλιον ε'.

Εἰ [οἱ *vel* εἰσί] γὰρ τοῦ συνειδότος συνεχεῖς ἔλεγχοι, εἰ καὶ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν κατάγουσι· τοῦτο γὰρ τῶν δαιμόνων ἐστὶν ἐπιτήδευμα· ἀλλ' οὖν οὐκ ἐῶσι τὴν διάνοιαν ἀνασφῆλαι, συνδιατρίβοντες, καὶ ἐκπυροῦντες, ὡς αὐτοκατάκριτον λογισμὸν διαρκεῖν ἕως τέλους.

Σχόλιον ς'

Καρδία πεπληρωμένη λύπης ὑπὲρ τῆς ἀσθενείας, καὶ ἀδυναμίας τῆς ὑπὲρ τῶν σωματικῶν πράξεων τῶν φανερῶν, ἀναπληροῖ τὸν τόπον πάντων τῶν σωματικῶν ἔργων.

Ἄλλο.

Πράξεις τοῦ σώματος ἐκτὸς τῆς λύπης τῆς διανοίας, ὥσπερ σῶμα ἄψυχόν ἐστιν.

Ἄλλο

Ὁ τῇ καρδίᾳ περίλυπος, καὶ ταῖς αἰσθήσεσιν αὐτοῦ λελυμένος, ὥσπερ ἄῤῥωστός ἐστι πόνων σωματικῶν, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ λελυμένον ἔχων εἰς πᾶν βρῶμα βλάπτον αὐτόν.

Ἀπόκρισις ζ'.

Τινὲς ἀμύητοι πολλάκις εὔχονται, μήτε τῆς βασιλείας τῆς οὐρανῶν ἀξιωθῆναι, μήτε κολασθῆναι. Τὸ μὲν ὡς ἀνάξιοι, τὸ δὲ ὡς ἐλέους τευξόμενοι, ἀγνοοῦντες ὅτι ὁ τῆς βασιλείας ἐκτὸς, ἐντός ἐστι κολάσεως· ἀρετῆς γὰρ καὶ κακίας μέσον οὐδέν.

Σχόλιον η'.

Ψυχὰς ταπεινῶν εἶπε· διὰ τοῦ ἐκτὸς ἤθους τὴν ἐντὸς αἰνίττεται κατάστασιν. Τὸ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν λίθων ἀναισθησίαν κατανύξαι δυναμένας, ἢ τὸ ὑπερβάλλον τῆς πράξεως τῇ ὑπεροχῇ δείκνυσι τοῦ αἰνίγματος· ὡς γὰρ πήγνυνται πεζευόμενα ὑπερ-

φυῶς τὰ ὕδατα· οὕτω καὶ πέτραι διαῤῥήγνυνται αἰσθόμεναι ὥσπερ τὰ παράδοξα, ἢ τὰς λιθώδεις φησὶ, καὶ οἷον ἀναισθήτους διαθέσεις, μαλάξαι καὶ εἰς οἶκτον ἀγαγεῖν δυναμένας.

A elatione ostendit (quemadmodum enim labentia per terram flumina frigore concreta miris modis sistuntur, ita saxa tanquam sentirent rumpuntur, quæ sunt tanquam paradoxa et inusitata) aut saxea carentes ad misericordiam emollire et inflectere

hominum pectora et sensus affectusve velut sensu possent [emolliri et flecti posse].

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Μαξίμου θ'.

Νοός ἐστιν ἀκαθαρσία· πρῶτον μὲν, τὸ γνῶσιν ἔχειν ψευδῆ· δεύτερον δὲ, τὸ ἀγνοεῖν τι τῶν καθόλου· ὡς πρὸς ἀνθρώπινον νοῦν λέγω· ἀγγέλου γάρ ἐστι, τὸ μηδὲν τῶν ἐπὶ μέρους ἀγνοεῖν· τρίτον δὲ, τὸ ἐμπαθεῖς ἔχειν λογισμούς· τέταρτον δὲ, τὸ συγκατατίθεσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ.

Scholion Sancti Maximi 9.

Mentis impuritas est : primum, falsa rerum cognitione imbutum esse ; deinde, nescire quod generatim norunt omnes ; **135** de humana mente loquor : angeli enim etiam omnia singularia pernoscunt; tertio, vitiosis cogitationum perturbationibus obnoxium esse ; postremo, consentire peccato.

Ἄλλο.

Ψυχῆς ἐστιν ἀκαθαρσία, το μὴ ἐνεργεῖν κατὰ φύσιν. Ἐκ τούτου γὰρ τίκτονται τῷ νῷ οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοί· τότε γὰρ ἐνεργεῖ κατὰ φύσιν, ὅταν αἱ παθητικαὶ αὐτῆς δυνάμεις, ὁ θυμὸς λέγω, καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἐν τῇ τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς νοημάτων προσβολῇ ἀπαθεῖς διαμένωσι.

Aliud.

Impuritas animæ est quando non secundum naturam agit et operatur. Ex hoc exsistunt vitiosæ in mente cogitationes : tunc secundum naturam agit anima, quando inferiores ejus facultates et passiones (ira, inquam, et appetitus seu concupiscentia) in rerum gerendarum et cogitationum ipsarum impetu sine perturbatione persistunt

Ἄλλο. —

Ἡ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτία, σώματός ἐστιν ἀκαθαρσία.

Aliud.

Corporis impuritas est ipsius peccati perpetratio

Σχόλιον ι'.

Σημεῖον ὑπομονῆς ἡ τῶν πόνων φιλία, εἰς οὓς θεωρῶν ὁ νοῦς, ἐλπίζει τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων.

Scholion 10

Argumentum seu signum patientiæ est amor laborum, in quos dum mens respicit, sperat se cœlestia promissa assecuturam.

Σχόλιον ια'.

Εἰσί τινα μὲν τῶν δακρύων καίοντα, καὶ εἰσὶ δάκρυα πιαίνοντα. Πάντα οὖν τὰ δάκρυα, τὰ ἐκ τῆς καρδίας κατερχόμενα διὰ τῆς ἁμαρτίας, ταῦτα ξηραίνουσι τὸ σῶμα καὶ καίουσι, καὶ πολλάκις καὶ αὐτὸ τὸ ἡγεμονικὸν, τῆς ἐκ τούτων αἰσθάνεται βλάβης ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἐν ταύτῃ τῇ τάξει τῶν δακρυων ἐξ ἀνάγκης ἅπαντᾷ ὁ ἄνθρωπος· καὶ δι' αὐτῶν ἀνοίγεται θύρα αὐτῷ εἰσελθεῖν εἰς τὴν τάξιν τὴν δευτέραν τὴν κρείττονα αὐτῆς, ὅπερ ἐστὶ χαρά, ἐν ᾗ δέχεται ὁ ἄνθρωπος τὸ ἔλεος· ταῦτα δέ εἰσι τὰ δάκρυα τὰ προχεόμενα ἐκ τῆς συνέσεως, ἃ καὶ ὡραΐζουσι, καὶ πιαίνουσι τὸ σῶμα καὶ ἀδιάστως ἀφ' ἑαυτῶν κατέρχονται, καὶ ἡ ὅρασις τοῦ ἀνθρώπου ἀλλοιοῦται· καρδίας γὰρ, φησὶν, εὐφραινομένης, θάλλει πρόσωπον.

Scholion 11.

Lacrymarum aliæ urunt et maciant corpus, aliæ saginant ; omnes quæ ex corde per peccatum promanant, exhauriunt et exedunt corpus ; neque raro animus quoque imperator et melior pars hominis ex harum profluxione damnum capit et sentit : et primum quidem in has lacrymas hoc ordine profluentes necessario incurrit homo, per quas aperitur illi janua, ut a primis ad secundas transeat multo primis meliores , quod est gaudium quod homini conciliat misericordiam. Illæ lacrymæ proficiscuntur ex intelligentia, quibus efflorescit et pinguescit corpus , et sine vi sponte sua exundant, et aspectum hominis immutant : Corde enim , inquit , exhilarescente , vultus quoque serenatur.

Σχόλιον ιβ'.

Δύσφραστον καὶ δυσνόητον, τὸ ἐν τῷ παντὶ ἐθεώρει, ὃ ὁ Πατὴρ ἐνταῦθα τέθεικε, καὶ ἀπορίαν πολλὴν ἐμποιοῦν τοῖς ἀναγινώσκουσιν. Οἶμαι δὲ μὴ ἄλλως τοῦτο νοεῖσθαι ἢ οὕτως, ἡνίκα τις αὐτῶν ἐν τῷ παντὶ ἑώρα ἑαυτόν· τουτέστιν, ὁπόταν τις τῶν τελευτώντων ἁγίων καταδίκων ἔβλεπε, πάντας τοὺς λοιποὺς κυκλοῦντας αὐτόν· καὶ ὅλους τῆς φροντίδος ἐκείνου γενομένους, ὡς μέλλοντας ἐρωτᾷν περὶ τῆς

Scholion 12.

Et dictu et cognitu perdifficile est, quid sibi Pater velit his verbis quæ hic posuit ἐν τῷ παντί, in omni (*a*) ; quæ legentibus multam dubitationem afferunt. Existimo autem hoc non aliter intelligendum quam sic : Quando quis se in communi fratrum videbat, hoc est, quando quis moriturientium sanctorum , qui seipsos dignos inferis judicarant, omnes reliquos lecto circum-

(*a*) Ego intelligo valetudinarium δοχεῖον, in quo jam vicini morti et depositi collocabantur. Hoc cum narratio ipsa ostendit.

fusos **136** et totos de ægro sollicitos interrogaturos de exitu illius futuro : tunc mandabat patri seu præsidi dicere quæ volebat.

A ἐξόδου αὐτοῦ, τότε ἐπέσκηπτε τῷ πατρὶ εἰπεῖν ἃ ἐβούλετο

Isaaci interrogatio.

Unde quis cognoscat se veniam peccatorum impetrasse ?

Σχόλιον, Ἰσαὰκ ἐρώτησις.

Πόθε τις γνώσεται ὅτι ἔτυχε τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν;

Responsio 13.

Quando senserit in anima sua se ex animo perfecte odisse peccata. Et quando in manifestis suis, contrario modo quam erat ante, se gesserit et disposuerit; tunc ita affectus sibi persuadeat, se a Deo suorum delictorum veniam impetrasse conscientia testante, quam in se ipso habet, ut sacrum Apostoli oraculum docet : *Conscientia bona ipsa sibi testis est* [9].

Ἀπόκρισις ιγ'.

Ἡνίκα ἂν αἰσθηθῇ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὅτι τελείως αὐτὰς μεμίσηκεν ἐκ καρδίας, καὶ ὅταν ἐν τοῖς φανεροῖς αὐτοῦ ἐναντίως οὗ ἦν, διοικεῖ ἑαυτόν· ὁ τοιοῦτος πέποιθεν, ὅτι τετύχηκε τῶν πταισμάτων συγχωρήσεως παρὰ Θεοῦ ἐκ τῆς μαρτυρίας τῆς συνειδήσεως, ἣν ἐν ἑαυτῷ ἐκτήσατο, κατὰ τὸ φάσκον λόγιον τοῦ Ἀποστόλου· *Συνείδησις ἀκατάκριτος αὐτὴ ἑαυτῇ μάρτυς.*

Scholion Isaiæ abbatis 14.

Quare væ? Quia ejusmodi homo nullam potest partem quietis capere qui in statu pœnitentiæ versatur, cum aut corpore in luxuriam prolapsus sit, aut aliquid furatus sit, aut in alio aliquo peccato offenderit, aut improbo oculo cum malo affectu corpus alterius contemplatus sit, aut furtim et clam aliquid gustarit, interim circumspiciendo, an ab aliquo videretur, aut in melotarium (vestem ex ovilla pelle confectam) habeat. Qui talia agit, Christum Jesum contumelia afficit.

Σχόλιον Ἡσαΐου ιδ'.

Διατί Οὐαί ; Διότι οὐ δύναται ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἀμεριμνῆσαι ὑπὸ μετανοίας ὢν, ἢ πεσὼν τῷ σώματι, ἢ κλέψας, ἢ ἔν τινι πταίσας τῶν λοιπῶν ἁμαρτιῶν, ἢ τῷ ὀφθαλμῷ σῶμα ἐμπαθῶς θεασάμενος, ἢ καὶ μέχρι τοῦ γεύσασθαί τινος λάθρα περιβλεπτόμενος τοῦ μὴ ὁραθῆναι ὑπό τινος· ἢ ἑτέρου θέντος τὸ μηλωτάριον αὐτοῦ περιεργασάμενος, τί ἔχει. Ὁ γὰρ ταῦτα ποιῶν τὸν Ἰησοῦν ὑβρίζει.

Ejusdem de eodem.

Qui multa et magna prodigia facit, ægros curat, et omni scientia pollet, mortuos in vitam revocat, et olim in peccatum prolapsus est, frui pace animi non potest, quia in statu pœnitentiæ est, quatenus in peccata prolapsus est. Quod si etiam multis se laboribus fatiget, et viderit interim quempiam omni genere peccatorum inquinatum, suive negligentem, et illum contempserit, frustra est, nec sua pœnitentia hilum proficit, quod judicando membrum Christi abjecerit, et non ipsi Deo judici judicium permiserit.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό.

Ἐὰν ἄνθρωπος δυνάμεις ποιῇ πολλὰς καὶ μεγάλας, καὶ ἰάσεις, καὶ ἔχει πᾶσαν γνῶσιν, καὶ ἀναστήσῃ νεκροὺς, ἐφ' ὅσον ἔπεσεν εἰς ἁμαρτίαν, οὐ δύναται ἀμεριμνῆσαι, ὅτι ὑπὸ μετανοίας ἐστίν. Εἰ δὲ καὶ ἐν πολλοῖς κόποις, καὶ ἴδῃ τινὰ ἐν πάσῃ ἁμαρτίᾳ ἢ ἀμελείᾳ ὄντα, καὶ ἐξουδενώσῃ αὐτὸν, εἰς μάτην ἐστὶ πᾶσα ἡ μετάνοια αὐτοῦ, ὅτι ἀπέῤῥιψε μέλος Χριστοῦ κρίνων αὐτὸ, καὶ μὴ ἐάσας τὸ κρῖμα τῷ κριτῇ Θεῷ.

Scholion 15.

Hi sunt, qui lateres supra lapides ædificarunt sine cæmento, sive qui ex virtutibus in vitia prolapsi sunt.

Σχόλιον ιε.

Οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπάνω λίθων πλίνθους οἰκοδομήσαντες, ἤγουν οἱ ἐξ ἀρετῶν πρὸς τὰ πάθη πεπτωκότες.

Scholion 16.

Quis me ponat, inquit, sive deducat in orbem dierum illorum, in quibus me Deus custodivit, quando mandata ejus custodiebam, **137** et quando mentem animæ meæ illustrabat (*a*) ?

Σχόλιον ις'.

Τίς με θήσει, φησὶ, καὶ κατάξει εἰς τὴν περίοδον τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ἐν αἷς με ὁ Θεὸς ἐφύλαττεν, ὅτε τὰς αὐτοῦ ἐντολὰς ἐτήρουν, καὶ τὸν νοῦν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἐφώτιζεν;

Scholion 17.

Exigamus vitam nostram ad leges pietatis, ne in vitia transversim acti spe excidamus.

Σχόλιον ιζ'.

Ῥυθμησωμεν ἑαυτοὺς τοῖς κανόσι τῆς εὐσεβείας, ἵνα μὴ εἰς πάθη παρατραπέντες ἐκπέσωμεν τῆς ἐλπίδος.

Scholion 18.

Qui ex fiducia erga religiosum pastorem suum, et charitate, et ipsius voluntate virtutes sibi pepererunt, hi sunt qui supra solidam terram columnas et modestiam animi collocarunt.

Σχόλιον ιη.

Οἱ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ποιμένα πίστεως, καὶ ἀγάπης, καὶ τοῦ αὐτοῦ θελήματος τὰς ἀρετὰς κτησάμενοι, οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπάνω γῆς στύλους ἑδραιώσαντες τοῦ ταπεινοῦ αὐτῶν φρονήματος.

[9] I Tim. I, 19

(*a*) « Quis mihi tribuat ut sim juxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me ?» (Job XXIX, 2)

Σχόλιον ιθ'.

Ὅταν ἄνθρωπος μνημονεύσῃ τῶν πρώτων αὐτοῦ ἁμαρτιῶν, καὶ κολάσῃ ἑαυτὸν, τότε καὶ ὁ Θεὸς φροντίδα ποιεῖται ἀναπαῦσαι αὐτόν. Διότι χαίρει ὁ Θεὸς, ὅτι ἑαυτῷ τὸ ἐπιτίμιον δέδωκεν. αὐτὸς διὰ τὴν παράβασιν τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ· ὅπερ σημεῖόν ἐστι τῆς ὁδοῦ τῆς μετανοίας, καὶ ὅσον αὐτὸς πολλὰ βιάσεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τοσοῦτον πληθύνεται ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡ τιμὴ αὐτοῦ.

Σχόλιον κ'.

Ἑβδόμη, ἡ παροῦσα ζωὴ, δουλικὴ δὲ, ὡς τῇ φθορᾷ δουλευούσης τῆς κτίσεως· ὀγδόη ὁ μέλλων αἰὼν, καθ' ὃν τῆς ἐν φθορᾷ δουλείας ἐλευθερούμεθα.

Ἄλλο.

Ἑβδόμην δουλικὴν τὴν παροῦσαν λέγει ζωὴν, ἐλευθέραν δὲ τὴν μέλλουσαν· διὰ τῶν ἑπτὰ γὰρ ἡμερῶν τοῦ παρόντος βίου, τῶν ἐν αὐτῷ συμβαινόντων σφαλμάτων τὴν δουλοπρέπειαν ἐκτιναξάμενος, τῇ ὀγδόῃ πρὸς ζωὴν ἐλευθέραν μετῆλθεν.

Σχόλιον κα'.

Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνδρία, τὸ ἀνταγωνίσασθαι τὸν ἄνθρωπον ταῖς προτέραις αὐτοῦ ἁμαρτίαις, ὑπὲρ ὧν καὶ παρακαλεῖ συγχωρηθῆναι, μὴ πάλιν πεισθῆναι αὐταῖς, εἴτε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, εἴτε ἐν πράξεσι, εἴτε ἐν αἰσθήσεσι.

Ἄλλο.

Ἀνδρία καρδίας βοήθειά ἐστι τῇ ψυχῇ μετὰ Θεὸν, ὥσπερ ἡ ἀχηδία βοήθειά ἐστι τῆς κακίας.

Ἄλλο.

Ἀγάπη ἡ εἰς Θεὸν, ἐκδιώκει τὴν ἀμέλειαν· ἡ δὲ ἀφοβία ἐγείρει αὐτήν.

Σχόλιον Ἰσαὰκ κβ'.

Ἔστι ταπείνωσις ἐκ Θεοῦ, καὶ ἔστιν ὁ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ταπεινούμενος, καὶ ἔστι ταπείνωσις ἐκ τοῦ πόθου τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐκείνῳ μὲν τῷ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ταπεινουμένῳ ἀκολουθεῖ ἐπιείκεια τῶν μελῶν, μετὰ εὐτάκτων αἰσθήσεων, καὶ καρδία συντετριμμένη ἐν παντὶ καιρῷ· τῷ δὲ διὰ τὴν χαρὰν ταπεινωμένῳ, ἀκολουθεῖ ἁπλότης πολλὴ, καὶ καρδία αὐφάνουσα καὶ ἀκράτητος.

Σχόλιον κγ'.

Ἔργον ταπεινώσεώς ἐστιν, ἵνα, εάν τις ἡμᾶς βδελύσσηται ἢ διώκῃ, ἔχωμεν φρόνημα ἴσον κυνὸς, ὃς ὅταν διώκηται, ἀναχωρεῖ· ὅταν δὲ καλεῖται, ἔρχεται, ἔχοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι μετὰ αὐτῶν εἶναι.

Σχόλιον κδ'.

Νῆφε, ἀδελφὲ, πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ φέρον λύπην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· πολλὰ γὰρ τὰ θηρεύματα αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀδύναμόν σε ποιήσῃ· ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη χαρά ἐστιν, ἐν τῷ ὁρᾶσθαι σεαυτὸν ἑστάμενον ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ μὴ ἐπαίρεσθαι ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς σου, ἀλλὰ ἐν τῷ ἐπιγνῶναι ὅτι ἐν ἀσθενείᾳ ἐστὶ τὰ ἀγαθὰ ἐν σοί.

Scholion 19.

Quando homo omnia peccata sua priora in memoriam revocat, et ipse seipsum castigat et punit, tunc Deus curam illius gerit, et ipsius conscientiam pacatam reddit. Gaudet enim voluntarii peccatoris pœna, quando dolet, quod a Dei via recesserit, limitesque legum transilierit. Quod signum est transitus ad pœnitentiam : et quanto magis animam afflixerit suam, tanto honor illi amplior accedit et augetur a Deo.

Scholion 20.

Septem hebdomadis dies præsentis vitæ statum significant, serviiem nempe, quod condita natura serviat, et subjecta sit corruptioni; octava dies futurum sæculum respicit, quo ab servitutis corruptione liberabimur.

Aliud.

Septem dies serviles præsentem vitam appellat, liberam autem quæ sequitur futura (octava inquam); qui enim per septem dies præsentis vitæ, peccatorum nempe, quæ in illa accidere solent, servitutem debitam excussit, octava ad libertatem vitæ transit.

Scholion 21.

Hæc est fortitudo ut homo luctetur adversus priora peccata, pro quibus supplex rogat Deum, ut illa sibi ignoscat, totis viribus precatus ne deinceps illis consentiat sive in corde, sive cogitatione, sive actione seu opere, sive ullo sensu.

Aliud.

Fortitudo cordis, et subsidium animæ secundum Deum, quemadmodum pigritia fomentum est malitiæ.

Aliud.

Charitas erga Deum expellit negligentiam ; securitas autem quæ caret timore, excitat et fovet illam.

Scholion Isaaci 22. **138**

Est humilitas ex Deo, et est qui se humiliat propter timorem Dei, et est humilitas quæ nascitur ex desiderio Dei. Illum qui propter timorem Dei se humiliat, sequitur quædam membrorum moderatio, cum grata sensuum compositione et temperamento, et cor contritum omni tempore. Qui autem ex desiderio et gaudio se submittit et abjicit, multam assequitur simplicitatem et cordis augmentum et libertatem.

Scholion 23.

Humilitatis studium est, ut si quis nos exsecretur et persequatur, animo perinde affecti simus, ut canes qui pulsi recedunt, vocati veniunt, reputantes in corde nostro indignos nos esse, qui cum hominibus vivamus

Scholion 24.

Attende, religiose, et vigila adversus spiritum qui homini molestias et tristitiam ingerit ; multæ enim sunt insidiæ illius, quoad virtutem tuam et vim infringat : nam tristitia quæ a Deo

provenit, gaudium parit, dum homo videt se stare in tutela seu voluntate Dei. Qui autem tibi dicit: Quo refugies (miser)? pœnitentia tua nulla est: hic insidias et odium exercet, quoad hominem a continentia avertat. Tristitia autem sancta non imponit homini, sed dicit illi: Ne formides, redi modo; novit enim quod Deus potens est, et confirmat eum. Vis seu virtus eorum qui virtutes sectari et assequi volunt, hæc est, ut, si quando ceciderint, non abjiciant animum, sed iterum ad salutis curam redeant.

Aliud.

Est tristitia perutilis, et tristitia quæ corrumpit hominem. Tristitiæ utilis officium est sua propria peccata plangere, itemque alterius ignorantiam, et ea etiam de causa ne proposito (seu gratia divina) excidat, sed perfectissimam bonitatem assequatur. Sæculares autem cum non laudantur, tristitia afficiuntur; vel enim alienorum appetitione cruciantur, vel paupertate torquentur, vel locupletati, insania efferantur.

Scholion 25.

In hoc diabolus hostis et ultor dicitur; cum sit inimicus virtutis, posteaquam illa ab aliquo amissa est, vindex et ultor est.

139 *Scholion* 26.

Per humilitatem (religiosus) omnia bona consequitur, inter quæ et commiserationem, per quam et ipse certus redditur veniæ impetrandæ.

Scholion Isaiæ abbatis 27.

Quando inter preces animadverteris te nullius peccati ab conscientia accusari, tunc in veram libertatem assertus es, et revera in sanctam quietem Dei ingressus es ex voluntate Ipsius.

Thalassii 28.

Conscientiam mundam disciplinæ religiosæ labores efficiunt, quales sunt jejunium, vigiliæ, patientia longanimitas.

Aliud.

Quemadmodum per facta et verba proditur cogitatio, ita per effectus cordis, quasi pro compensatione pœnitentia.

Scholion Marci 29.

Pœnitentiæ opus his tribus contexitur virtutibus: repurgatione cogitationum, assidua precatione, et afflictionum tolerantia, quæ non solum externam, sed etiam internam mentis actionem desiderant, ut qui in his perseverant, ab omnibus malarum affectionum perturbationibus liberentur: nam sine his tribus dictis virtutibus opus pœnitentiæ perfici non potest.

Scholion 30.

Quando dixit Pater ἐν τοῖς ῥᾳθύμοις, hoc est in ignavis, distinxit et sejunxit impigros et promptos; et cur hoc, manifestum est. Pronum enim est credere, cum ignavi sint, difficilem illorum esse revocationem seu emendationem, sicubi in peccatum prolapsi fuerint: sua enim socordia depressi desperant illam animi tranquillitatem ab omnibus affectuum

ματι τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ λέγων σοι· Ποῦ ἔχεις φυγήν; μετάνοιαν οὐκ ἔχεις· οὗτος τῆς ἔχθρας ἐστὶν, ἕως οὗ ποιήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπολῦσαι τὴν ἐγκράτειαν. Ἡ δὲ κατὰ Θεὸν λύπη οὐκ ἐπιτίθεται τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ λέγει αὐτῷ· Μὴ φοβοῦ· δεῦρο πάλιν· οἶδε γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς δυνατός ἐστι, καὶ ἐνδυναμοῖ αὐτόν. Δύναμις τῶν θελόντων κτήσασθαι τὰς ἀρετὰς αὕτη ἐστὶν, ἵνα ἐὰν πέσωσι, μὴ μικροψυχήσωσιν, ἀλλὰ πάλιν φροντίσωσιν

Ἄλλο.

Ἔστι λύπη ἐπωφελὴς, καὶ ἔστι λύπη φθοροποιος. Τῆς μὲν οὖν χρησίμης λύπης, τὸ μέν ἐστι περὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων στένειν. Τὸ δὲ, καὶ περὶ τῆς τοῦ πλησίον ἀγνωσίας, τὸ δὲ πρὸς τὸ μὴ ἐκπεσεῖν τῆς προθέσεως· τὸ δὲ ἵνα τῆς τελειοτάτης ἐφάψηται ἀγαθότητος· οἱ δὲ κοσμικοὶ μὴ δοξαζόμενοι λυποῦνται, τῶν ἀλλοτρίων ὀρεγόμενοι τήκονται· πενόμενοι δυσφροῦσι, πλουτοῦντες ἐκμαίνονται.

Σχόλιον κε'

Ἐν τούτῳ ὁ διάβολος ἐχθρὸς καὶ ἐκδικητὴς λέγεται· τῆς γὰρ ἀρετῆς ἐχθρὸς ὢν, μετὰ τὴν αὐτῆς ἔκπτωσιν, ὡς ἐκδικῶν φαίνεται.

Σχόλιον κς'.

Δια ταπεινώσεως πᾶσιν ἀγαθοῖς ἐπεισέρχεται, ἐν οἷς καὶ ἡ συμπάθεια, δι' ἧς καὶ ἡ πληροφορία τῆς συγχωρήσεως.

Σχόλιον Ἡσαΐου κζ'.

Ἐὰν ἴδῃς εὐχόμενος ἑαυτὸν μηδὲν τὸ σύνολον τῆς κακίας κατηγοροῦν σε, ἄρα ὄντως ἐλεύθερος εἶ, καὶ εἰσῆλθες ὄντως εἰς τὴν ἁγίαν κατάπαυσιν αὐτοῦ, κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ.

Θαλασσίου κη'.

Συνείδησιν καθαρὰν πόνοι ποιοῦσιν ἀσκήσεως· οἷον νηστεία, ἀγρυπνία, ὑπομονὴ, μακροθυμία.

Ἄλλο.

Ὥσπερ δι' ἔργων καὶ λόγων φανεροῦται ἔννοια, οὕτω διὰ τῶν ἐνεργημάτων τῶν καρδιακῶν ἡ μετάνοια ἀνταπόδοσις.

Σχόλιον Μάρκου κθ'.

Τὸ τῆς μετανοίας ἔργον ἐν ταῖς τρισὶ ταύταις ἀρεταῖς ἐξυφαίνεται· ἐν τῷ λογισμοὺς καθαρεῖν, καὶ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, καὶ τὰς ἐπερχομένας θλίψεις ὑποφέρειν, ἅπερ οὐ μόνον φανερὰν, ἀλλὰ καὶ νοερὰν ἐργασίαν ὀφείλει ἔχειν, ὥστε τοὺς ἐγχρονίζοντας ἀπαθεῖς καταστῆσαι· ἐπεὶ ἄνευ τῶν προειρημένων τριῶν ἀρετῶν οὐ δύναται τελειωθῆναι τὸ τῆς μετανοίας ἔργον.

Σχόλιον λ'.

Ἐν τοῖς ῥᾳθύμοις εἰπὼν ὁ Πατήρ· διεχώρησε τοὺς ἀόκνους καὶ προθύμους· καὶ τοῦτο φανερόν. Εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ῥᾳθύμους ὄντας δύσκολον ἡγεῖσθαι τὴν ἀνάκλησιν, ἐάν τινι περιπέσωσι πτώματι· τῇ γὰρ οἰκείᾳ ῥᾳθυμίᾳ πιεζόμενοι, ἀπογινώσκουσι τῆς ἀπαθείας, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἑαυτοὺς περισσοτέροις ἐκδοῦναι πόνοις· διὰ τοῦτο καὶ κρεῖττον ἡγοῦν-

ται, τὸ κἂν τοῦ παρόντος πταίσματος ἀπαλλαγῆναι κακῶς νοσοῦντες· οἱ γάρ τοι σπουδαῖοι μυριάκις εἰ πίπτοιεν, οὐδέπω τῆς τελειότητος ἀπογινώσκουσιν· ἀλλὰ προθύμως ὅτι πρὸς αὐτὴν ἐλαύνουσι.

A perturbationibus remotam, quod seipsos nolint paulo majoribus laboribus exponere; melius rati a præsenti duntaxat delicto liberari, malo sane morbo laborantes. Impigri vero et exercitati illi etiam si millies ceciderint, nunquam de perfectione assequenda desperant; sed quam possunt promptissime ad illam enituntur.

Ἀριστοτέλους.

Πᾶσα συμφορὰ κούφη ἀνδρὶ μὴ κούφῳ.

Aristotelis.

Omnis calamitas levis est viro non levi.

Σχόλιον λα'.

Ἐκεῖνος ἐπιχρόνιόν τισι τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν κόλασιν ἐπιτιθέμενος, ὥστε καθαρθῆναι τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ῥύπον τῷ πυρὶ τῶν κολάσεων· μετὰ τοῦτο τῇ τῶν οὐρανῶν ἀποκαθίστησι βασιλείᾳ σὺν τοῖς δικαίοις καὶ τούτους, κακῶς προβαλλόμενος τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν συνήγορον.

Scholion 31.

Origenis impii morbum. Ille diuturnam quibusdam delinquentibus pœnam præscribebat, ut sordes peccati igne suppliciorum expiarent: tum deinde hos in cœlo cum justis collocabat, **140** Deique clementiam male prætexebat his patronam.

Σχόλιον.

Πῦρ ἐν ὑγροῖς ξύλοις οὐχ ἅπτει, καὶ ἡ θεία θερμασία ἐν ἀγαπώσῃ καρδίᾳ τὴν ἀνάπαυσιν οὐκ ἐξάπτεται.

B

Scholion.

Ignis in humidis lignis non ardet, et cœlestis calor in corde, quod amat quietem seu otium, non exardescit.

ΛΟΓΟΣ Ϛ'.

Περὶ μνήμης θανάτου.

Παντὸς λόγου προηγεῖται ἔννοια. Μνήμη (1) δὲ θανάτου καὶ πταισμάτων προηγεῖται κλαυθμοῦ καὶ πένθους· διὸ κατὰ τὴν οἰκείαν τάξιν καὶ ἐν τῷ λόγῳ τέθειται. Μνήμη θανάτου ἐστὶ καθημερινὸς θάνατος, μνήμη δὲ ἐξόδου κάθωρος στεναγμός. Δειλία μὲν θανάτου ἐστὶν ἰδίωμα φύσεως ἐκ παρακοῆς προσγενόμενον, τρόμος δὲ θανάτου ἐστὶν ἀμετανοήτων πταισμάτων τεκμήριον. Δειλιᾷ Χριστὸς θάνατον, οὐ τρέμει, ἵνα τῶν δύο φύσεων τὰ ἰδιώματα σαφῶς C ἐμφανίσῃ. Ὡς πασῶν τροφῶν ὁ ἄρτος ἀναγκαιότερος, οὕτως πασῶν ἐργασιῶν ἡ τοῦ θανάτου ἔννοια· μνήμη (2) θανάτου γεννᾷ ἐν μὲν τοῖς ἐν μέσῳ πόνους καὶ ἀδολεσχίας· μᾶλλον δὲ ἀτιμίας ἡδύτητα· παρὰ δὲ τοῖς ἐκτὸς θορύβου φροντίδων ἀπόθεσιν καὶ εὐχὴν διηνεκῆ, καὶ νοὸς φυλακήν. Αἱ αὐταὶ δὲ αὐτῆς καὶ μητέρες καὶ θυγατέρες κατεστήκασιν· ὡς φανερὸς ὁ κασσίτηρος παρὰ τὸν ἄργυρον, κἂν τὴν θεωρίαν ἔοικεν, οὕτως παρὰ τοῖς διακριτικοῖς φανερὸν καὶ δήλη ἡ φυσικὴ, καὶ ἡ παρὰ φύσιν δειλία τῆς ἐξόδου. Τοῦτο ἀληθὲς τεκμήριον τῶν ἐν αἰσθήσει καρδίας μνημονευόντων τοῦ θανάτου, ἡ πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν ἑκούσιος ἀπροσπάθεια, καὶ τοῦ ἰδίου θελήματος παντελὴς ἐγκατάλειψις. Δόκιμος μὲν, ὁ τοῦτον καθ' D ἡμέραν πάντως προσδεχόμενος· ἅγιος δὲ, ὁ τούτου καθ' ὥραν ἐφιέμενος. Οὐ πᾶσα ἐπιθυμία θανάτου ἀγαθή. Εἰσὶ γὰρ οἱ διηνεκῶς βίᾳ ἕξεως πταίοντες, καὶ τοῦτον εὐχόμενοι μετὰ ταπεινώσεως· καὶ εἰσὶν αὖθις οἱ μετανοῆσαι μὴ βουλόμενοι, καὶ τὸν θάνατον ἐξ ἀπογνώσεως προσκαλούμενοι· καὶ εἰσὶν οἱ ἐξ οἰήσεως ἀπαθεῖς ἑαυτοὺς ἔχοντες, καὶ τοῦτον μὴ δειλαινόμενοι· καὶ εἰσὶν, εἴπερ καὶ νῦν ἄρα εἰσὶν, οἱ δι' ἐνεργείας Πνεύματος ἁγίου τὴν ἐκδημίαν ἐπιζητοῦντες τὴν ἑαυτῶν. Ζητοῦσί τινες καὶ διαποροῦσι, τίνος ἕνεκεν οὕτως εὐεργετούσης ἡμᾶς τῆς τοῦ θανάτου μνήμης, τὴν τούτου πρόγνωσιν ὁ Θεὸς ἐξ ἡμῶν ἀπέκρυψεν, μὴ γινώσκοντες ὅτι τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ὁ Θεὸς διὰ τούτου εἰργάσατο θαυμασίως.

GRADUS VI.

De memoria mortis.

Omne verbum præcedit cogitatio; mortis vero et delictorum recordatio ducunt hominem in lacrymas et luctum. Proinde justo ordine hæc in hoc libro sunt collocata. Mortis memoria quotidiana mors est; extremi vero exitus recordatio assiduus est gemitus. Metus mortis a natura proficiscitur ex inobedientia natus; tremor autem mortis, argumentum est animi per pœnitentiam non expiati. Expavescit Christus mortem, non tremiscit, ut duarum in se naturarum proprias affectiones demonstraret. Quemadmodum ex omni genere ciborum panis est maxime necessarius, ita ex omnibus actionibus meditatio mortis. Mortis recordatio in iis quidem, qui in communi fratrum versantur, parit labores et pias exercitationes, imo vero contemptus desiderium et dulcedinem. Qui vero extra turbas (in solitudinem) degunt iis affert curarum omnium neglectum, et suggerit perpetuas preces, mentisque custodiam. Quæ virtutes hujus genitrices sunt et filiæ. Sicut stannum si cum argento componatur, facile ab illo secernitur, quantumvis alias illi simile videatur, **141** ita ii qui rerum divinarum cognitionem habent, certum et manifestum discrimen inter naturalem mortis metum, et eum qui est præter naturam norunt. Hoc autem certissimum est indicium, illos ex animo mortis memoriam complexos, sensuque cordis impressam habere qui omnem erga res omnes creatas affectum exuerunt, suamque voluntatem abjecerunt. Laudandus quidem ille est, qui mortem tanquam hodie venturam exspectat: sed ille sanctus, qui eamdem semper desiderat. Non omne moriendi desiderium probandum est. Rursus sunt qui mori ex humilitate cupiant, quod vi quadam et consuetudine peccandi ad peccatum continenter trahantur. Sunt qui pœnitere nolunt, et mortem ex desperatione arcessunt. Sunt rursum qui se affectibus liberos ad summæ tranquillitatis statum per-

venisse rati, mortem non formidant : et sunt, si tamen hodie sunt, qui per Spiritus sancti vim et virtutem migrare e vita cupiunt. Quærunt hoc loco nonnulli, et dubitant quid sit, quamobrem Deus nos extremum vitæ diem præscíscere nolit, cum memoria tamen mortis nobis tam salutaris sit, ignorantes Deum hoc ipsum salutis nostræ causa facere. Nemo quippe ex iis qui diem vitæ ultimum præciperent animo diu ante mortem, aut ad baptismum properaret, aut religiosam vitam profiteretur : sed plerique omnes omnem vitam suam in flagitiis detererent, et in fatali demum hora ad cœlestem baptismatis fontem, et peccatorum expiationem accederet. Tu vere lugens, **142** nequaquam admittas canem illum tartareum, qui Deum benignum et clementem esse suggerit (nisi cum te sentis ultima prope desperatione absorberi); hoc enim studet ut luctum et timorem Domini, qui veram parit securitatem abs te excludat. Qui mortis et extremi judicii memoriam in se ipso perpetuam vult alere, et curis interim profanis se occupat, perinde facit, atque is qui vult vinctis manibus natare. Vera autem mortis et efficax meditatio gulam omnino necat; gula autem victa, jacent omnia simul vitia victa. Cordis stupor mentem excæcat; copia cibi fontem lacrymarum exhaurit. Sitis et vigiliæ cor affligunt; ex afflicto corde resiliunt aquæ. Dura sunt hæc, quæ diximus, gulosis et ventri servientibus, inertibus autem incredibilia. At vir exercitatus hæc alacriter aggredietur, et usu doctus ridebit super rei facilitate. Qui vero de his inquiret et disputabit, nil nisi tristitiam referet. Quemadmodum Patres charitatem perfectam labi posse negarunt, sic ego perfectum mortis sensum timoris expertem affirmo. Multa sunt industriæ [practicæ] mentis opera, amoris, inquam, divini meditatio, mortis memoria, recordatio Dei, regni cœlestis contemplatio, memoria ardoris sanctorum martyrum, memoria Dei semper præsentis, quemadmodum ille dicit : *Providebam Dominum* (*in conspectu meo semper* [10]); memoria cœlestium potestatum et angelorum, memoria exitus animæ, occursus ad tribunal Dei, supplicii, ultimæ sententiæ pronuntiatio. **143** A magnis cœpimus, in iis quæ lapsus peccati excludunt finiimus. Ægyptius quidam religiosus mihi olim de se commemoravit, quod post infixam animo, adeoque cum sensu impressam cordi mortis memoriam voluerit ex objecta necessitatis occasione nonnihil aliquid solatii luto corporis indulgere, Sed per memoriam mortis, inquit, tanquam ab judice prohibitus sum. Et quod admirabile est, cum memoriam mortis (ad horam) excludere vellem, non potui. Alius qui hic in loco Tholo dicto degebat, sæpenumero ex hujusmodi mortis consideratione a sensibus excessit, et quasi defectus animo, aut

[10] Psal. xv, 8.

(*a*) Ms. Κροτεῖν Sed emendatus κρατεῖν τὰς χεῖρας. Κροτεῖν τὰς χεῖρας esset manus complodere seu complosis manibus natare.

Οὐδεὶς γὰρ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον προγνοὺς πρὸ πολλοῦ χρόνου τῷ βαπτίσματι, ἢ τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ προσέτρεχεν· ἁπάσας δὲ τὰς ἑαυτοῦ ἡμέρας ἐν ἀνομίαις διέτριβεν, καὶ ἐν αὐτῇ τῆς ἐξόδου εἰς τὸ βάπτισμα καὶ εἰς τὴν μετάνοιαν προσήρχετο. Μηδέποτε πενθῶν ἀποδέξῃ, τὸν κύνα ἐκεῖνον τὸν φιλάνθρωπόν σοι τὸν Θεὸν ὑποβάλλοντα· σκοπὸς γὰρ αὐτῷ, τὸ πένθος, καὶ τὸν φόβον τὸν ἄφοβον ἐκ σοῦ ἐξεώσασθαι, εἰ μή τι ἂν εἰς βαθεῖαν ἀπόγνωσιν ἴδῃ σεαυτὸν κατασυρόμενον· ὁ μνήμην θανάτου, καὶ κρίσεως Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ διὰ παντὸς κατέχειν βουλόμενος, καὶ φροντίσι καὶ περισπασμοῖς ὑλικοῖς ἑαυτὸν ἐκδιδοὺς, ὅμοιός ἐστι τῷ νηχομένῳ, καὶ τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας κρατεῖν (*a*) βουλομένῳ. Μνήμη θανάτου ἐναργὴς περιέκοψε βρώματα, βρωμάτων δὲ ἐν ταπεινώσει κοπέντων συνεξεκόπησαν πάθη (3). Ἀναλγησία καρδίας ἐπώρωσε νοῦν, βρωμάτων δὲ πλῆθος ἐξήρανε πηγάς· δίψα καὶ ἀγρυπνία ἐξέθλιψαν καρδίαν· καρδίας δὲ θλιβήσης ἀπεπήδησαν ὕδατα (4). Σκληρὰ μὲν γαστριμάργοις, ἄπιστα δὲ ῥᾳθύμοις τὰ εἰρημένα. Ἀνὴρ δὲ πρακτικὸς δοκιμάσει προθύμως· ὁ πεῖρα εὑρηκὼς μηδιάσει ἐπὶ τούτοις· ὁ δὲ ἐπιζητῶν, σκυθρωπότερος ἔσται. Ὥσπερ τὴν τελείαν ἀγάπην οἱ Πατέρες ἄπτωτον εἶναι ὁρίζονται, οὕτως ἔγωγε τὴν τελείαν τοῦ θανάτου αἴσθησιν ἄφοβον εἶναι ἀποφαίνομαι· πολλαὶ μὲν τοῦ νοὸς τοῦ πρακτικοῦ αἱ ἐργασίαι· λέγω δὲ ἔννοια ἀγάπης, τῆς πρὸς Θεόν· μνήμης θανάτου, μνήμης Θεοῦ, μνήμης βασιλείας, ζήλου τῶν ἁγίων μαρτύρων, μνήμης αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παρόντος, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Προωρώμην τὸν Κύριον*. Μνήμης ἁγίων καὶ νοερῶν δυνάμεων· μνήμης ἐξόδου, ἀπαντήσεως, κολάσεως, ἀποφάσεως. Ἐν μεγάλοις μὲν ἠρξάμεθα, ἀναπτώτοις δὲ κατελήξαμεν. Διηγήσατό μοί ποτε Αἰγύπτιος μοναχὸς, ὡς ὅτι μετὰ τὴν ἐν αἰσθήσει καρδίας τῆς τοῦ θανάτου μνήμης παγίωσιν, θελήσαντός μου χρείας καταλαβούσης μικρὸν τὸν πηλὸν (5) παραμυθήσασθαι, ὑπὸ τῆς μνήμης, ὡς ὑπὸ δικαστοῦ κεκώλυμαι. Καὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτιπερ καὶ βουληθεὶς οὐκ ἠδυνήθην ἀπώσασθαι· ἕτερός τις οἰκῶν ἐνταῦθα ἐν τῷ λεγομένῳ Θολῷ τόπῳ, πολλάκις ἐκ τῆς τοιαύτης ἐννοίας ἐξίστατο, καὶ ὡς ὀλιγοθυμήσας, ἢ καὶ ἐπιληπτιάσας παρὰ τῶν εὑρισκομένων ἀδελφῶν, ἄπνους σχεδὸν ἐβαστάζετο. Οὐ σιωπήσω σοι καὶ τὸ τοῦ ἡσυχίου τοῦ Χωρηβίτου (*b*) σημᾶναι διήγημα. Οὗτος ἀεὶ ἐν πάσῃ ἀμελείᾳ διέτριβε, τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸ παράπαν μὴ ποιούμενος ἐπιμέλειαν· ἀσθενήσας οὖν ἐσχάτως τοῦ σώματος, ὡς ἐπὶ ὥραν μίαν ἀκριβῶς ἐξεδήμησε· καὶ εἰς αὐτὸν ἐπανελθὼν δυσωπεῖ μὲν ἡμᾶς πάντας εὐθέως ἀναχωρῆσαι. Καὶ τὴν θύραν τῆς κέλλης ἀνοικοδομήσας ἔμεινεν ἔνδον χρόνους δύο καὶ δέκα μηδενὶ τὸ παράπαν συντετυχηκὼς, οὐ μικρὸν, οὐ μέγαν λόγον, οὐχ ἑτέρου τινὸς, ἀλλ' ἢ ἄρτου καὶ ὕδατος ἀπογευόμενος· μόνον δὲ καθήμενος καὶ πρὸς

(*b*) Dubites an sit hic proprium nomen Hesychii, an commune.

ἃ ἑώρακεν ἐν τῇ ἐκστάσει ἐξηστηκὼς σύννους οὕτως, ὡς μηδέποτε ἐπὶ Κυρίου (a) τὸ ἴδιον ἦθος ἀλλοιώσας, ἀλλ' ἔκνους ἀεί, καὶ δάκρυα θερμὰ ἀψοφητὶ καθ' ὅλου προχεόμενος. Ὅτε δὲ ἤμελλεν τελευτᾶν, ἀναφράξαντες τὴν θύραν εἰσεληλύθαμεν, καὶ πολλὰ δυσωπήσαντες, τοῦτο καὶ μόνον παρ' αὐτοῦ ἀκηκόαμεν· Συγχωρήσατε· οὐδεὶς μνήμην θανάτου ἐγνωκὼς, δυνήσεταί ἁμαρτῆσαί ποτε. Ἡμεῖς δὲ ἐθαμβούμεθα τὸν οὕτως πρώην ἀμελῆ ὁρῶντες, οὕτως ἀθρόον μεταμορφωθέντα τὴν μακαρίαν ἀλλοίωσιν καὶ μεταμόρφωσιν· θάψαντες δὲ αὐτὸν ὁσίως ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῷ πλησίον τοῦ κάστρου· μεθ' ἡμέραν ἐπιζητήσαντες τὸ ἅγιον αὐτοῦ λείψανον, οὐχ εὕρομεν· τοῦ Κυρίου καὶ ἐν τούτῳ τὴν μεμεριμνημένην αὐτοῦ καὶ ἀξιέπαινον μετάνοιαν πληροφορήσαντος, πάντας τοὺς βουλομένους, καὶ μετὰ πολλὴν ἀμέλειαν διορθώσασθαι (6)· ὥσπερ τὴν ἄβυσσον ἀπέρατον, τινὲς εἶναι ὁρίζονται· τόπον γὰρ αὐτὴν καλοῦσιν ἀπύθμαντον. Οὕτως ἡ τοῦ θανάτου ἔννοια ἄφθαρτον καὶ τὴν ἁγνείαν καὶ τὴν ἐργασίαν κέκτηται. Βεβαιοῦται δὲ τὸ εἰρημένον ὁ προειρημένος ὅσιος. Φόβῳ φόβον διηνεκῶς οἱ τοιοῦτοι προσλαμβάνοντες, οὐ παύονται ἄχρις ἂν καὶ αὕτη ἡ τῶν ὀστέων ἐκδαπανηθῇ δύναμις. Δῶρον Θεοῦ καὶ τοῦτο μετὰ πάντων ἀγαθῶν εἶναι ἑαυτοὺς πληροφορήσωμεν· ἐπεί πως πολλάκις καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς μνήμασι παραγενόμενοι, ἀδάκρυτοί τινες καὶ σκληροὶ διαμένομεν· ἐκτὸς δὲ τῆς τοιαύτης θεωρίας πλειστάκις κατανυσσώμεθα. Ὁ πάντων νεκρωθεὶς, οὗτος θανάτου ἐμνημόνευσεν· ὁ δὲ ἔτι σχετικὸς, οὐ σχολάσει ἑαυτῷ ἀντεπίβουλος ὤν. Μὴ θέλε (7) πάντας διὰ λόγον πληροφορεῖν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην· μᾶλλον δὲ Θεὸν αἰτοῦ ταύτην αὐτοῖς ἀῤῥήτως ἐμφανίσαι· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἐξαρκέσει σοι ὁ χρόνος πρὸς σχέσεις καὶ κατάνυξιν. Μὴ ἀπατῶ, ἄφρον ἐργάτα, χρόνῳ χρόνον ἀναπληροῦν· οὐ γὰρ ἐξαρκεῖ ἡ ἡμέρα οὐδὲ τὸ ἑαυτῆς χρέος τῷ Δεσπότῃ ἀνελλιπῶς πληρῶσαι· παρὰ ἀνθρώποις οὐκ ἔστι, φησὶν, οὐκ ἔστι τὴν ἐνστῶσαν ἡμέραν εὐσεβῶς διεξιέναι, εἰ μὴ αὐτὴν ἐσχάτην παντὸς τοῦ βίου λογισώμεθα. Καὶ θαῦμα ὄντως πῶς καὶ Ἕλληνές τι τοιοῦτον ἐφθέγξαντο, ἐπεὶ καὶ φιλοσοφίαν τοῦτο εἶναι ὁρίζονται, μελέτην θανάτου.

A morbo comitiali agitatus, a fratribus inventus, et prope exanimis reportatus est. Non committam quin tibi etiam solitarii illius Chorebitæ factum exponam. Ilic prioribus annis, neglecta prorsus animæ cura et salute, in summa vitæ religiosæ negligentia versabatur. Tandem gravi afflictus morbo, cum ad extrema prope venisset, ad unius horæ spatium vita omnino cessisse videbatur. Sed ubi ad se rediit, rogavit nos omnes uti quamprimum omnes ab illo recederemus. Statimque cellæ suæ januam obstruxit, mansitque ita inclusus annos totos duodecim, nullum verbum cum ullo locutus, nihilque præter aquam et panem gustabat. Sed eodem in loco sessitans, ea quæ in excessu viderat ita cogitabundus revolvebat, ut nunquam proprii corporis statum et habitum mutaret, sed semper attonitus et velut ab sensibus avocatus, altoque silentio defixus calentibus lacrymis mundaretur. Cum vero jam illi mors immineret, **144** tum nos effracta janua ingressi, multaque precati hoc unum et solum ab illo extorsimus: Ignoscite, inquit, nemo qui mortis memoriam animo infixerit, unquam peccare poterit. Quo nos responso perculsi obstupuimus, admirati tam subitam, et beatam vitæ morumque mutationem et metamorphosin, qui antea ipsius negligentiam noveramus. Quem cum in cœmeterio, quod castro proximum erat, sepelissemus, postridie revisentes sanctum ejus corpus in sepulcro non amplius invenimus, Domino simul in hoc omnes docente, qui post longam etiam præteritæ vitæ cessationem, et negligentiam ad frugem redeunt, gratam sibi fuisse hujus, adeoque omnium esse accuratam et laudabilem pœnitentiam. Quemadmodum sunt qui abyssum aquarum altitudinem vadis carentem definiunt; locum enim illum appellant sine vadis [fundo carentem]; sic mortis meditatio castitatem æternam, et reliquarum virtutum exercitationem fine carentem possidet: quod dictum sanctus ille quem modo laudavi confirmat. Nam hi tales timorem timore augent assidue, nec cessant ab hac exercitatione, donec etiam ossa exhauriant. Enimvero et hoc quoque Dei beneficium esse inter alia ejus innumera bona penitus nobis persuadeamus quando sæpius experti sumus. Cum ossaria ingressi nullam lacrymæ guttam a nobis, tanquam ferreis impetrare [extorquere] potuimus, cum tamen extra sepulcrorum hujusmodi contemplationem sæpissime in luctum, et lacrymas solvamur. Qui omnium rerum affectu defunctus est hic vere mortis memoriam complexus est. **145** Qui adhuc rerum desideriis tenetur, ipse non cessat esse sui ipsius insidiator. Noli velle omnibus affectum tuum amoris erga illos declarare verbis; Deum potius roga, ut ipse arcano quo potest modo tuas erga alterum partes impleat. Quod nisi feceris, non ullum tibi tempus sufficiet ad ostendendum animum tuum erga alios, et ad compunctionem animi excitandum. Ne fallare, stolide mercenarie, tempus tempore redimendo: nec enim suo cuique debito operi sua dies sufficit, ut illud Deo integrum plenumque repræsentetur. Fieri non potest, inquit nonnemo, non potest fieri inter mortales, ut præsentem diem satis pie religioseque transigamus, nisi illum ipsum diem totius vitæ supremum ultimumque existimemus. Et sane permirum est, quomodo et pagani scriptores (b) aliquid id genus pronuntiarint, qui studium sapientiæ nihil aliud esse dixerunt quam meditationem mortis.

(a) Ἐπὶ Κυρίου absunt in Augustano codice, sed in aliis omnibus leguntur.

(b) Plato. Vide Præfat nostram ad *Syntagma de morientibus*.

Qui sextum hunc gradum ascenderit, deinceps non peccabit unquam. « Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis [11].»

Ἕκτη ἀνάβασις· ὁ ἀναβας, ου μη λοιπὸν ἁμαρτησε ποτέ. « Ὑπερμιμνήσκου τὰ ἔσχατά σου, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἁμάρτῃς. »

SCHOLIA AD GRADUM VI.

De morte.

Scholion 1.

Ex mortis memoria hæ tres virtutes exsistunt : nudus ab omnibus rebus præsentibus affectus, assidua oratio, et mentis custodia.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Ϛ.

Περὶ θανάτου.

Σχόλιον α'.

Ἐκ τῆς μνήμης θανάτου γεννῶνται τρεῖς αὗται ἀρεταὶ, ἡ ἀπροσπάθεια, ἡ ἀδιάλειπτος προσευχὴ, καὶ ἡ τοῦ νοὸς φυλακή.

Scholion 2.

Mortis, inquit, consideratio illos qui sub religiosa disciplina vivunt, reddit laborum patientes, efficitque ut ignominiis magis delectentur : solitariis vero **146** omnem rerum humanarum curam eximit ut solis precibus et meditationibus vacent.

Σχόλιον β'.

Ἡ τοῦ θανάτου, φησὶν, ἔννοια τοὺς ἐν ὑποταγῇ φερεπόνους ποιεῖ, καὶ ταῖς ἀτιμίαις ἡδομένους μᾶλλον, τοὺς δὲ ἐν ἡσυχίᾳ ἀφρόντιδας, καὶ μόνῃ τῇ εὐχῇ, καὶ τῇ προσευχῇ σχολάζοντας ἀεί.

Scholion aliud.

Anachoretæ qui se mundo abdicarunt, amore paupertatis et propriæ voluntatis excidio destituti, dum in ipsa mortis meditatione versantur, perturbari solent.

Σχόλιον ἄλλο.

Τοῖς ἀναχωρήσασι μὲν τοῦ κόσμου, μὴ κτησαμένοις ἀκτημοσύνην, καὶ ἐκκοπὴν θελημάτων, θόρυβον γεννᾷ ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ θανάτου.

Scholion aliud.

Apud illos quidem qui in mediis hominum turbis vivunt, creat labores et nugamenta, aut potius ignominiosas voluptates : apud illos vero qui extra tumultum degunt, curarum abjectionem parit, et assiduas preces et mentis custodiam : aut apud monachos inter medias mundi turbas negligenter, nec secundum Deum viventes, labores quidem parit aut inutiles defatigationes et nugationes, aut inutiles sermones et stultiloquia et delectationes infames. . . . . apud illos qui extra hominum cœtus degunt, curarum abdicationem, et preces et mentis custodiam : his enim curæ sunt præcepta Christi et reditus seu conversio ad illum.

Σχόλιον ἄλλο.

Παρὰ μὲν τοῖς ἐν μέσῳ γεννᾷ πόνους καὶ ἀδολεσχίας, μᾶλλον δὲ ἀτιμίας ἡδύτητας· παρὰ δὲ τοῖς ἐκτὸς θορύβου, φροντίδων ἀπόθεσιν, καὶ εὐχὴν διηνεκῆ, καὶ νοὸς φυλακήν· ἥγουν παρὰ μὲν τοῖς ἐν μέσῳ κόσμου μοναχοῖς ἀμελῶς ζῶσι, καὶ μὴ κατὰ Θεὸν, πόνους μὲν γεννᾷ ἤτοι κόπους ματαίους, καὶ ἀδολεσχίας, ἤτοι λόγους ἀνωφελεῖς καὶ μωρολογίας, καὶ ἡδύτητας ἀτιμίας, ἥγουν ἀνηδομένους ὥσπερ ταῖς ἀτιμίαις (a)· παρὰ δὲ τοῖς ἐκτὸς θορύβου, ἀπόθεσιν φροντίδων καὶ εὐχὴν, καὶ νοὸς φυλακήν· ἔργον γὰρ τούτοις αἱ ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπάνοδος.

Scholion 3.

Oblivio mandatorum Dei, et liberi arbitrii perversitas cor excæcant, et mentem stupidam efficiunt : sivec ontra, mentem excæcant, et cor insensile sive saxeum reddunt.

Σχόλιον γ'.

Λήθη τῶν θείων ἐντολῶν, καὶ παρατραπὴ τοῦ αὐτεξουσίου καρδίαν πεπωρωμένην, καὶ νοῦν ἀνάλγητον ἀπεργάζονται· ἢ τὸ ἔμπαλιν, νοῦν πεπωρωμένον, καὶ καρδίαν ἀνάλγητον.

Scholion 4.

Quæ aliis sunt ardua et difficilia, hæc probe exercitatis sunt gaudii et tripudii causa et ansa : utpote qui sibi facilitatem usu ipso in his pepererunt, et per ea ad perfectionem profecerunt. Imperfecti vero non sine labore talia attingunt, si tamen attingunt.

Σχόλιον δ'.

Τὰ ἑτέροις δυσχερῆ, τοῖς κατὰ πρᾶξιν εὐδοκιμοῦσιν ἀγαλλιάσεως, καὶ θυμηδίας αἴτια γίνονται· εὐχέρειαν ἐκ πείρας πρὸς ταῦτα κτωμένοις, καὶ εἰς προκοπὴν τελειότητος φθάνουσιν. Οἱ δ' ἔτι ἀτελεῖς κόπῳ ταῦτα μετέρχονται, κἂν μετέρχωνται.

Scholion 5.

Adeo, inquit, habuit familiarem memoriam mortis monachus hic Ægyptius, de quo memoravit, ut, etiam multorum dierum fame urgente, non potuerit tamen memoriam mortis ab se, quamvis vellet, repellere, imo vero hæc famem ipsam depulit.

Σχόλιον ε'.

Τοσαύτην, φησὶν, ἔσχεν ἔνοικον τὴν μνήμην τοῦ θανάτου ὁ ῥηθεὶς Αἰγύπτιος μοναχὸς, ὅτι καὶ ὑπὸ τῆς πολυημέρου πείνης ἀναγκαζόμενος, οὐκ ἠδυνήθη τὴν μνήμην τοῦ θανάτου ἐξ αὐτοῦ διῶξαι, καίπερ βουληθείς· ἀλλὰ μᾶλλον αὕτη τὴν πεῖναν ἐδίωξεν.

[11] Eccli. VII, 40.

(a) Locus corruptus aut mihi non intellectus. Græce ἀνηδομένοις ταῖς ἀτιμίαις, nisi legas ἥγουν μὴ ἀνηδομένοις ὥσπερ ταῖς ἀτιμίαις, sive non abhorrentes tanquam ab infamibus seu turpibus apud monachos. Nempe non abhorrentes, ἀνηδομένοις, non respondet Græcis παρὰ τοῖς μοναχοῖς· scribendum ergo ἀνηδομένοις.

Σχόλιον ς'.

Ὥσπερ, φησίν, ἀμέτρητον καὶ ἀκατάληπτον τὸ βάθος τῆς θαλάσσης, οὕτω καὶ τὸ τέλος ἁγνείας ἄφθαστον (a)· τουτέστι τέλος μὴ ἔχον παρὰ τοῖς ἐν αἰσθήσει καρδίας τὴν μνήμην τοῦ θανάτου κεκτημένοις. Ἀδύνατον γὰρ ἄνθρωπον ταπεινὸν καὶ διηνεκῶς τοῦ θανάτου μνημονεύοντα εἰπεῖν ποτε φαρισαϊκῶς, ὅτι Πέφθακα τὸ τέλος τῆς ἁγνείας, τουτέστι, τέλειος ἐγενόμην ἐν καθαρότητι· ὁ γὰρ τοιαῦτα λέγων οὐκ ἂν εἴη ταπεινός, καὶ συμβαίνει θαυμαστὸν γίνεσθαι, παρὰ μὲν τοῦ τολμήσαντος τοῦτο εἰπεῖν, οὐδ' ἄκροις δακτύλοις ἐφάπτεσθαι τὴν ἀπάθειαν· πάθος γὰρ ἡ κενοδοξία χαλεπώτερον· παρὰ δὲ τοῦ ταπεινοῦ ἐφάπτεσθαι μὲν εἰς κόρον· τῇ δὲ ταπεινώσει ἐλλείπεσθαι· ὥστε εἶναι, κἂν τοῖς δυσὶ, τῷ τε ταπεινῷ τῷ τε κενοδόξῳ τὴν ἁγνειαν, ἀκατάληπτον.

A

Scholion 6.

Quemadmodum, inquit, immensa et incomprehensa maris est altitudo, ita finis castæ mentis quem assequaris nullus est, hoc est, fine caret apud eos qui in sensu cordis mortis sibi memoriam **147** impresserunt. Fieri quippe nulla ratione potest, ut homo demissus, qui mortem assidua meditatione revolvit, cum Pharisæo unquam dicat: Finem castitatis attigi, hoc est, perfectam puritatem : nam talia qui dicit, nequaquam humilis est, et permirum videri potest hoc quidem ab eo dici posse. qui neque extremis digitis veram animi tranquillitatem attigerit (vana quippe gloria est inter graviora malorum affectuum vitia); ab humili vero dici, quod illam purissimam integritatem assecutus sit, est destitutum esse humilitate, adeo ut intelligi non possit, quomodo in duobus hisce perfecta castitas sit, in humili, inquam, et superbo, seu vanæ gloriæ studio dedito.

Σχόλιον ζ'.

Τὸ διὰ λόγων πληροφορεῖν τὴν εἰς πάντας ἀγάπην δύσκολόν ἐστι, καὶ λίαν ἀπόβλητον· τὸ δὲ δι' ἔργων, καὶ εὔκολον, καὶ ῥᾴδιον λίαν, τῷ σπεύδοντι κατορθῶσαι τὴν ἀρετήν· καὶ πῶς, ἄκουσον. Ἐπῆλθέ τις ὑβρίζων με, ἢ καὶ δαίρων με· ἐὰν οὖν λέγω, καίπερ αὐτὸν δυνάμενος ἀμύνασθαι, μὴ ἀμύνομαι, ἀλλὰ τοὐναντίον γονοπετήσω, παρακαλέσω, καταφιλήσω, χαρίσομαι οἷς δύναμαι, δῆλόν ἐστι πᾶσιν, ὡς ἐξ ἀγάπης ταῦτα πεποίηκα· καὶ τὸ μὲν δι' ἔργων οὕτως, τὸ δὲ διὰ λόγων πῶς ἂν γένοιτο. Ἐὰν γὰρ προσευχόμενος πᾶσιν, ἀγαπᾷν αὐτοὺς λέγω, κόλαξ φανοῦμαι, καὶ ἀνθρωπάρεσκος, ψευδεπίπλαστον ἐπιτηδεύμενος ἀρετὴν, καὶ δόξαν κενὴν ἐκ τούτου θηρώμενος. Παρακαλεῖ οὖν ὁ πατὴρ, μὴ διὰ λόγων σπουδάζειν τὴν ἀγάπην ἐπιδείκνυσθαι, ἀλλὰ δι' ἔργων, τὴν δὲ πρὸς Θεὸν ἀγάπην, δι' ἀμφοτέρων, καὶ πλεῖον διὰ λόγων. Σημεῖον γὰρ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, ἡ διηνεκὴς προσευχή. Οὕτως γὰρ ἂν ἀμφοτέρας κατορθώσῃς [κατορθώσεις] ἀρετάς· ἐπεὶ ἐὰν ἐκ λόγων μόνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ἀγάπην σπουδάζῃς ἐκτελεῖν, οὐδ' ὁ τῆς ζωῆς σου χρόνος ἅπας ἀρκέσει σοι πρὸς σχέσεις καὶ κατάνυξιν.

B

Scholion 7.

Verbis velle testatam erga omnes charitatem facere et grave et plane damnandum est; factis autem et admodum facile et promptum est illi qui ad veram virtutem exercendam aspirat : et quomodo (possit hoc fieri) audi. Venit aliquis qui me calumniatur, aut etiam verberat, quando ergo (apud me) dixero : Etsi me vindicare possum, non vindicabo tamen, sed potius contra, genua ponam, deprecabor, osculabor, gratificabor quibuscunque modis potero : certum et clarum omnibus est quod hæc ex charitate fecerim : et quidem factis charitas ita probatur. Alterum autem verbis quomodo fiet? Etenim si omnibus bene precando tester me ipsos diligere, adulator videbor, et qui hominibus studeam placere, quique fingam me virtutem colere, et inde vener popularem vanæ gloriæ auram. Hortatur ergo Climacus uti studeamus amorem nostrum erga alios non verbis, sed factis demonstrare : erga Deum vero utrisque et verbis et factis, verbis quidem amplius et prolixius; argumentum est enim charitatis erga Deum assidua precatio : sic enim utramque exercebis virtutem. Nam si amorem erga homines solis verbis declarare et exercere conaberis, non sufficiet tibi totius vitæ tuæ decursus ad affectus tuos et compunctionem comprobandam.

C

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

Περὶ τοῦ χαροποιοῦ πένθους.

Πένθος κατὰ Θεόν ἐστι σκυθρωπότης ψυχῆς ἐνωδύνου καρδίας διάθεσις, ἀεὶ τὸ διψώμενον ἐμμανῶς ζητοῦσα· καὶ ἐν τῇ τούτου ἀποτυχίᾳ ἐμπόνως διώκουσα, καὶ ὄπισθεν τούτου ὁ δυνηρῶς ὀλολύζουσα. Ἢ οὕτως· πένθος ἐστὶ κέντρον χρύσεον ψυχῆς πάσης προσηλώσεως καὶ σχέσεως γυμνωθέν· καὶ ἐν ἐπισκοπῇ καρδίας ὑπὸ τῆς ὁσίας λύπης καταπηχθέν. Κατάνυξίς ἐστιν ἀέννaος συνειδότος βασανισμὸς, διὰ νοερᾶς ἐξαγορεύσεως τὴν ἀνάψυξιν τοῦ πυρὸς τῆς καρδίας πραγματευόμενος. Ἐξομολόγησίς ἐστι λήθη φύσεως, εἴπερ *ἐπελάθετό τις τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον αὐτοῦ*. Μετάνοιά ἐστιν ἄθλιπτος στέρησις πά-

GRADUS VII.

148 *De luctu qui gaudium creat.*

Luctus ex Deo pius est quædam animæ tristitia et dolentis cordis affectio, quæ semper id quod ardentissime sitit, quærit; quo dum caret, laboriose id ipsum persequitur, et cum ululatu et lamentis a tergo dum fugit, inclamat. Aut luctus est aureus animæ stimulus, qui lugentem omni rerum humanarum sensu et affectu exuit et nudat, et ex luctu in vigiliam et custodiam cordis affigit. Compunctio (quam religiosi suo nomine appellant) est æterna conscientiæ afflictio, quæ per internam confessionem ardorem cordis grato refrigerio temperat. Confessio est oblivio naturæ, quando per eam

D

(a) Ἀπὸ σοῦ φθάνω ἄφθαστον, quod non possis assequi.

oblitus est comedere panem suum [11]. Pœnitentia est cæta omnis humanæ consolationis abdicatio. Proprium in beato luctu proficientis est, cibi temperantia, et oris silentium; eorum qui jam profecerunt victoria, iræ et injuriarum oblivio; perfectorum vero sensus vere humilis, contumeliarum sitis, afflictionum contrariarum naturæ voluntaria fames, peccantium non solum nulla condemnatio, sed supra quam natura fert, commiseratio. Approbandi primi; laudandi secundi; beati postremi qui esuriunt afflictiones, et sitiunt contumelias, quoniam ipsi saturabuntur cibo inexplebili. Qui compos luctus factus es, quanta potes vi retine illum: solet enim priusquam radices in animo egit, facile per turbas **149** curas corporis et voluptates, præsertim vero per immodicam loquacitatem, et scurrilem levitatem ac petulantiam, tanquam cera ab igne dissolvi et evanescere. Post baptisma potentior baptismate, si ita fas loqui, fons est lacrymarum. Baptisma quippe tantum præteritas peccatorum sordes repurgat, luctus autem noxas post baptismum contractas diluit. Baptisma quo infantes tincti sumus, omnes postea inquinavimus; per fontem autem lacrymarum (*a*) etiam baptismum suo nitori restituimus, quem si benignissimus Deus homini largitus non esset, rari admodum aut perpauci salutem consequerentur. Gemitus et afflictus mœrore animus clamant ad Dominum. Lacrymæ ex timore Domini profusæ supplici legatione funguntur: ex divina vero charitate redundantes preces nostras Deo gratas fuisse ostendunt. Si nihil adeo adjutat humilitatem, quam luctus animæ, certum est nihil adeo illi adversari quam risum. Quantum potes custodi beatam sanctæ compunctionis tristitiam quæ verum parit gaudium. Ne cesses te in ea exercere, quoad te Christo sublimem, et ab hujus vitæ contagiis intactum sistat. Nec desistas unquam quin tuis intimis sensibus imprimas, ac mente penetres ignis obscurissimi dehiscentem in immensum voraginem, crudeles carnifices, judicem immisericordem et inexorabilem, infinitum incendii inferni chaos, subterraneorum et formidabilium locorum, et hiatuum altissimorum angustissimos descensus, et horum omnium ac hujuscemodi malorum formas et imagines, ut ingenti terrore perculsa **150** anima nostra in luxuriam prona inflammetur incorrupta castitate, et lumine spirituali quod ex luctu suscipit, magis illustretur, quam quovis igne quantumvis claros de se radios spargente. Dum das operam precibus, sta coram judice tremebundus non secus ac reus, ut humili corporis statu foris, et animi habitu intus justi judicis iram exstinguas. Non enim potest ille animam, tanquam viduam dolenter coram se stantem, et importune, quamvis ipse infatigabilis, precibus fatigantem despicere. Qui luctu lacrymarum interiore tangitur, huic qui-

σης παρακλήσεως σωματικῆς. Τῶν μὲν προκοπτόντων ἔτι ἐν τῷ μακαρίῳ πένθει ἰδίωμα ἡ ἐγκράτεια καὶ σιωπὴ τῶν χειλέων· τῶν δὲ προκοψάντων, ἀοργησία, καὶ ἀμνησικακία· τῶν τελειωθέντων ταπεινοφροσύνη, ἀτιμιῶν δίψα, θλίψεων ἀκουσίων πεῖνα ἐκούσιος, ἀκατακρισία ἁμαρτανόντων, (1) συμπάθεια ὑπὲρ δύναμιν· ἀποδεκτέοι οἱ πρῶτοι, ἀξιεπαίνετοι οἱ δεύτεροι· μακάριοι δὲ οἱ πεινῶντες θλίψιν, καὶ διψῶντες ἀτιμίαν, ὅτι αὐτοὶ χορεσθήσονται τροφῆς ἀχορέστου. Κρατῶν πένθους πάσῃ ἰσχύϊ κράτει· πρὸ γὰρ ποιήσεως εὐαφαίρετον λίαν εἶναι πέφυκε· καὶ ἀπὸ θορύβων καὶ φροντίδων σωματικῶν καὶ τρυφῆς, καὶ μάλιστα (2) πολυλογίας καὶ εὐτραπελείας ὥσπερ κηρὸς ἀπὸ πυρὸς εὐχερῶς διαλυόμενον. (3) Μείζων τοῦ βαπτίσματος μετὰ τὸ βάπτισμα τῶν δακρύων πηγὴ καθέστηκεν, εἰ καὶ τολμηρόν ἐστί πως τὸ λεγόμενον· διότι ἐκεῖνο μὲν τῶν προγεγονότων ἐν ἡμῖν κακῶν ἐστι καθαρτήριον· τοῦτο δὲ τῶν μεταγεγονότων, κἀκεῖνο μὲν νήπιοι λαμβάνοντες, πάντες, ἐμολύναμεν· διὰ τούτου δὲ κἀκεῖνο ἀνακαθαίρομεν· ὃ εἰ μὴ δεδώρητο φιλανθρώπως ἐκ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, σπάνιοι ὄντως καὶ δυσεύρετοι οἱ σωζόμενοι. Οἱ μὲν στεναγμοί, καὶ ἡ κατήφεια βοῶσι πρὸς Κύριον. Τὰ δὲ ἐκ φόβου δάκρυα πρεσβεύουσι· τὰ δὲ τῆς παναγίας ἀγάπης, τὴν ἱκεσίαν προσδεχθεῖσαν ἡμῖν ἐμφανίζουσιν. Εἰ οὐδὲν (4) οὕτω τῇ ταπεινοφροσύνῃ ὡς τὸ πένθος συνέρχεται, οὐδὲν πάντως αὐτῇ ὡς ὁ (5) γέλως ἀνθέστηκεν. Κατέχων κάτεχε τὴν μακαρίαν τῆς ὁσίας κατανύξεως χαρμολύπην· καὶ μὴ παύσῃ τῆς ἐν αὐτῇ ἐργασίας, ἄχρις οὗ μετάρσιον ἐκ τῶν ἐντεῦθεν τῷ Χριστῷ καθαρὸν παραστήσῃ σε· ἀνατυπῶν ἐν ἑαυτῷ μὴ παύσῃ καὶ διερευνῶν πυρὸς σκοτεινοῦ ἄβυσσον· καὶ ἀνελεεῖς ὑπηρέτας, ἀσυμπαθῆ κριτὴν καὶ ἀσυγχώρητον, χάος τε ἀπέρατον καταχθονίου φλογὸς, καὶ ὑπογείων, καὶ φοβερῶν τόπων, καὶ χασμάτων τεθλιμμένας καταβάσεις, καὶ τῶν τοιούτων πάντων εἰκόνας· ὅπως τῷ πολλῷ τρόμῳ στυφθεῖσα ἡ ἐνυπάρχουσα ἡμῶν τῇ ψυχῇ λαγνεία συναφθῇ τῇ ἀφθάρτῳ ἁγνείᾳ καὶ φωτὸς ἄϋλου πυρὸς παντὸς πλέον ἀποστίλβοντος ἐν αὐτῇ δέξηται· [πένθους δεξαμένη] τὴν ἐμφάνειαν· στῆθι ἐν προσευχῆς δεήσει σύντρομος, ὡς κατάδικος περιστάμενος δικαστῇ, ἵνα τῷ ἐκτὸς εἴδει, καὶ τῷ ἐντὸς ἤθει κατασβέσῃς θυμὸν δικαίου κριτοῦ. Οὐ γὰρ φέρει ὑπερορᾷν ψυχὴν χήραν κατωδύνως αὐτῷ περισταμένην, καὶ κόπους τῷ ἀκόπῳ παρέχουσαν. Εἴ τις δάκρυον ψυχικὸν ἐκτήσατο, τούτῳ πᾶς τόπος εἰς πένθος ἁρμόδιος. Εἰ δὲ μόνον διὰ τοῦ ἐκτὸς ἐργάζεται, τοὺς τόπους καὶ τοὺς τρόπους διακρίνων οὐ μὴ παύσεται. Ὡς ὁ κεκρυμμένος θησαυρὸς, τοῦ ἐπ' ἀγορᾶς προκειμένου ἀσυλώτερος καθέστηκεν, οὕτω καὶ τὰ προλεχθέντα νοήσωμεν. Μὴ γίνου ὡσεὶ νεκροὺς θάψαντες, ποτὲ μὲν ἐπ' αὐτοῖς θρηνοῦντες, ποτὲ δὲ δι' αὐτοὺς μεθυσκόμενοι· ἀλλὰ γενοῦ ὡς οἱ ἐν μετάλλοις δέσμιοι, καθ' ὥραν ὑπὸ δημίων μαστιζόμενοι· ὁ ποτὲ μὲν πενθῶν, ποτὲ δὲ τρυφῶν, καὶ γελειάζων, ὅμοιός ἐστι τῷ μετὰ ἄρτου

[11] Psal. ci, 5.

(*a*) Pœnitentiæ baptismum.

τὸν κύνα τῆς φιληδονίας λιθάζοντι, ὃς τῷ μὲν σχήματι τοῦτον διώκει· τῷ δὲ πράγματι παρεδρεύειν τοῦτον προτρέπεται. Γίνου σύννους ἀφιλένδεικτος, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἐξεστηκώς. Δεδοίκασι γὰρ σύννοιαν οἱ δαίμονες, ὡς οἱ κλέπται τοὺς κύνας. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν, ὦ οὗτοι, ἐνταῦθα ἡ τοῦ γάμου κλῆσις, οὐκ ἔστιν, οὔκουν· πάντως δὲ εἰς πένθος ἑαυτῶν ὁ καλέσας ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐκάλεσε. Τινὲς (8) δακρύοντες, μηδὲν τὸ παράπαν ἐν τῷ καιρῷ τῷ μακαρίῳ λογίζεσθαι ἑαυτοὺς ἀκαίρως βιάζονται, μὴ λογιζόμενοι, ὅτι δάκρυον ἀνέννοιον ἀλόγου φύσεως ἴδιον, καὶ οὐ λογικῆς· (9) γέννημα ἐννοιῶν δάκρυον· πατὴρ δὲ ἐννοίας λογισμὸς καὶ νοῦς. Γινέσθω σοι ἡ ἐν τῇ κλίνῃ σου ἀνάκλισις τῆς ἐν τῷ τάφῳ σου κατακλίσεως τύπος, καὶ ἧττον ὑπνώσεις. Καὶ αὐτή σοι ἡ τῆς τραπέζης ἀπόλαυσις, τῆς τῶν σκωλήκων ἐκείνων ὀδυνηρᾶς τραπέζης γενέσθω ἀνάμνησις· καὶ ἧττον τρυφήσεις· μηδὲ τοῦ ποτοῦ τοῦ ὕδατος μεταλαμβάνων τῆς δίψης τῆς φλογὸς ἐκείνης ἀμνημονήσεις· καὶ πάντως βιάσῃ τὴν φύσιν. Ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ ἐπιστατοῦντος ἡμῖν ἐντίμῳ ἀτιμίᾳ καὶ ἐπιπλήξει, καὶ ἐπιτιμίᾳ τῆς τοῦ κριτοῦ φοβερᾶς ἐννοηθῶμεν ἀποφάσεως· καὶ πάντως τὴν ἐπισπειρομένην ἄλογον λύπην καὶ πικρίαν πραότητι καὶ ὑπομονῇ, ὡς ἐν διστόμῳ μαχαίρᾳ κατασφάξομεν. *Χρόνῳ σπαρίζεται θάλασσα*, ὥς φησιν ὁ Ἰώβ, καὶ χρόνῳ καὶ ὑπομονῇ κατὰ μικρὸν τὰ εἰρημένα ἐν ἡμῖν προσγίνεται καὶ τελειοῦται. Πυρὸς αἰωνίου μνήμη καθ' ἑσπέραν συγκοιμηθήτω σοι, καὶ συναναστήτω σοι· καὶ οὐ μή σου ῥᾳθυμία ἐν καιρῷ ψαλμῳδίας κυριεύσῃ ποτέ. Πεισάτω σε πρὸς ἐργασίαν πένθους, κἂν αὐτό σου τὸ ἔνδυμα. Πάντες γὰρ οἱ νεκροὺς θρηνοῦντες, μέλανα περιβάλλονται. Εἰ μὲν οὐ πενθεῖς, διὰ τοῦτο πένθει· εἰ δὲ πενθεῖς, διὰ τοῦτο θρήνει μᾶλλον, ὅτι ἐξ ἀπόνου τάξεως εἰς ἐπίπονον ἑαυτὸν κατήγαγες διὰ τῶν σῶν πταισμάτων· κρίνεται πάντως παρὰ τῷ καλῷ καὶ δικαίῳ ἡμῶν κριτῇ, ὡς ἐν ἅπασι, καὶ ἐν τοῖς δάκρυσι ἡ τῆς φύσεως δύναμις. Εἶδον γὰρ μικρὰς σταγόνας δίκην αἵματος μετὰ πόνου προχεομένας· καὶ εἶδον πηγὰς ἀπόνως προχεομένας, καίπερ ἔγωγε κατὰ τὸν πόνον μᾶλλον, καὶ οὐ κατὰ τὸ δάκρυον τοὺς κάμνοντας ἔκρινα· οἶμαι δὲ καὶ ὁ Θεός. Οὐχ (a) ἁρμόζει πενθοῦσι θεολογία· διαλύειν γὰρ αὐτῶν τὸ πένθος πέφυκεν. Ὁ μὲν γὰρ τῷ ἐπὶ θρόνου καθημένῳ διδασκαλικῷ ἔοικεν· ὁ δὲ, τῷ ἐπὶ κοπρίας καὶ σάκκου διατρίβοντι. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὡς οἶμαι, ὅπερ καὶ Δαυὶδ, εἰ καὶ διδάσκαλος καὶ σοφὸς ὑπῆρχεν, ἡνίκα ἐπένθει, πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας ἀπεκρίνατο· *Πῶς ᾄσω τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας*; ἤγουν, ἐμπαθείας. Καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως, καὶ ἐπὶ τῆς κατανύξεώς ἐστιν (10) αὐτοκίνητος καὶ ἑτεροκίνητος. Ὅταν ἡ ψυχὴ, καὶ ὑμῶν μὴ σπευσάντων, μηδὲ ἐπιτηδευσάντων δακρυώδης καὶ κάθυγρος καὶ ἠπία γένηται, δράμωμεν, ὁ γὰρ Κύριος ἀκλήτως ἐλήλυθε· σπόγγον ἡμῖν διδοὺς λύπης θεοφιλοῦς, καὶ ὕδωρ ἀναψύξεως δακρύων θεοσεβῶν πρὸς τὴν ἐξάλειψιν τῶν ἐν τῷ

A vis locus est ad luctum opportunus. Cui lacrymæ ex oculis duntaxat corporis fluunt, is non desinet rationem locorum, et morum hominum observare. Quemadmodum thesaurus reconditus minus furto patet, quam is qui in publico foro exstat : ita perinde de luctu, et lacrymis occultis et apertis cogitandum est. Cave ne imiteris eos qui mortuos sepeliunt, qui nunc lugent defunctos, nunc propter illos ad ebrietatem se ingurgitant, sed cogita te in latomiis inter vinctos degere, qui singulis horis ab lictoribus flagris cæduntur. Qui nunc quidem luget, nunc vero se in delicias et risum diffundit, perinde facit atque is, qui canem lasciviente pro lapide, pane petit, qui illum in speciem quidem abigit et persequitur, reipsa vero ad se B invitat et advocat. Attende qui luges, et sis omnis ostentationis hostis, atque totus in cordis tui custodiam abreptus. Refugiunt enim attentos, sibique intentos cacodæmones, non secus atquē nocturni grassatores timent canes. O amici, non sumus huc ad nuptias vocati, **151** non sumus, sed omnino ad lugendos nos ipsos huc a Deo vocati sumus. Quidam dum in lacrymas eunt, in illo beato lacrymarum statu omnem abs se cogitationem pervim excludunt, ignari lacrymas sine sensu cogitationum profusas (crocodilorum) et animalium ratione carentium proprias esse, non hominum. Lacrymarum fons est cogitatio, cogitationum parens, mens et ratio. Quando vadis cubitum, sit tibi ipse cubitus in lectulo tuo, forma habitus corporis in sepulcro ja- C centis, et minus dormies. Cum ad mensam accumbis, sit tibi ipsa contestura acerbæ illius mensæ recordatio, cum vermes in sepulcro depascentur artus tuos, et minus voluptatis capies. Neque cum aquam gustabis, oblivisceris sitis illius quam damnati in flamma patiuntur, et omnino naturæ vim inferes. In contumelia autem plena honoris, et objurgatione, et irrogata a præside pœna recogitemus tremendam illam judicis sententiam (Ite, maledicti [13]), et prorsus infusam animo præter rationem mœstitiam, tanquam ancipiti machæra mactatam per mansuetudinem, et patientiam delebimus. *Tempore rarescit mare*, uti Job testatur [14]; mora item seu tempore per patientiam sensim illa, D quæ dicta sunt in nobis exsistunt, et perficiuntur. Sempiterni inferorum incendii memoria tecum vesperi proficiscatur cubitum, tecumque mane consurgat, et nunquam te somnolentia, et pigritia tempore precum et psalmorum recitandorum occupabit. Cultus ipse corporis et vestis tua religiosa te ad luctum excitet. **152** Omnes quippe qui funera lugent, pullati incedunt. Quod si lugere non potes, hoc ipsum luge ; si luges, hoc magis luge, quod ex statu quieto ad ærumnosum hunc per tua peccata teipsum dejeceris. Respicit omnino optimus et æquissimus judex noster, ut in cæteris omnibus,

[13] Matth. xxv, 41, [14] Job, xiv, 11.

(a) Hunc locum perperam intellexit Gerson; omissa enim negatione contrarium auctori sensum contra mentem ipsius protulit.

tia et in luctu et lacrymis, facultatem naturæ nostræ. Vidi perexiguas lacrymarum guttas laboriose instar sanguinis protrusas, et vidi fontes lacrymarum sine labore profusos, et pronuntiavi secundum laborantem magis, quam profusius lacrymantem, nec aliter ab Deo existimo judicari. Non convenit lugentibus de rebus altis et theologicis tractatio seu cogitatio, exstinguit enim luctum. Nam qui theologica cogitat, similis est illi qui in cathedra cum pompa, et docendi auctoritate residet: qui autem luget, illi, qui in sterquilinio, cilicio, et sacco sordibus versatur. Et hoc est, uti reor, quod David quantumvis cætera doctus, et sapiens interrogantibus respondit, cum lugeret: *Quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena* [15]? hoc est, vitiis obnoxia. Quemadmodum in rerum natura, alia per se moventur, alia ab aliis impelluntur; ita lacrymæ ex compunctione vel sponte profluunt, vel studio et labore eliciuntur. Quando anima nostra, nobis non sollicitis neque allaborantibus, per se in lacrymas et luctum resoluta mitescit, tum vero currendum est: Dominus enim invocatus [non vocatus] advenit, ut spongiam nobis gratiæ Deo tristitiæ porrigat, et fontem aperiat refrigerii, lacrymarum sanctarum ad delendum **153** chirographum peccatorum nostrorum; custodi hunc tanquam pupillam oculi, quoad recedat; magna enim est vis illius, quæ longe vincit illum, quem labore et studio nostro adepti sumus. Nequaquam ille veram luctus gratiam assecutus est, qui luget quando vult, sed qui luget quæ vult; nec tantum quæ vult, sed qui luget ut Deus vult. Sæpe luctui vero miscentur invisæ Deo vanæ gloriæ lacrymæ, quod solerter et pie observabimus et intelligemus, quando nos lacrymari, et tamen vitia non emendare senserimus. Vera compunctio est dolor animæ omni carens animi elatione, qui nullam sibi præstat consolationem, sed omnibus momentis migrationem e vita sibi ob oculos proponit, et consolationem a Deo qui humiles consolatur monachos, veluti affusam frigidam exspectant. Quicunque verum ex cordis sensu luctum possederunt, illi vitam quoque suam, tanquam ærumnosam quamdam omnium lacrymarum et dolorum conciliatricem oderunt, corpusque suum velut hostem aversantur. Quando in iis qui sibi vere secundum Deum lugere videntur, iram et superbiam notavemus, horum lacrymas nequaquam sinceras, neque ex vera compunctione profectas cogitabimus. *Quæ enim communicatio lucis ad tenebras* [16]? Vera compunctio consolationem, falsa et spuria elationem animi parit. Quemadmodum ignis stipulam depascitur, ita lacrymæ sinceræ quidquid sordium vel apparet vel non apparet, abluunt et delent. Ratio docendi et disputandi de lacrymis plerisque Patrum perobscura, et perdifficilis **154** esse videtur, præ-

A χάρτῃ πταισμάτων, φύλαξον ταύτην ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ ἄχρις οὗ ὑποχωρήσῃ· πολλὴ γὰρ ἡ ἰσχὺς τούτου, ὑπὲρ τὴν τοῦ ἐξ ἡμετέρας σπουδῆς καὶ ἐπινοίας προσγινομένου· οὐχ ὅτε (11) βούλεται ὁ πενθῶν, οὗτος κάλλος πέφθακε πένθους· ἀλλ' ὁ ἐν οἷς ἐὰν βούληται· καὶ οὐδὲ ἐν οἷς ἂν βούληται, ἀλλ' ὁ καθὼς Θεὸς βούλεται. Πολλάκις τῷ κατὰ Θεὸν πένθει τὸ τῆς κενοδοξίας ἀχαρίτωτον (*a*) συμπλέκεται δάκρυον. Τοῦτο δὲ δοκίμως καὶ εὐσεβῶς ἐπιγνωσόμεθα, ὁπόταν πενθοῦντας καὶ πονηρευομένους ἑαυτοὺς ἴδωμεν. Κατάνυξις κυρία ἐστὶν, ἀμετεώριστος ὀδύνη ψυχῆς μηδεμίαν ἑαυτῇ παρηγορίαν παρέχουσα, μόνην δὲ τὴν ἑαυτῆς ἀνάλυσιν καθ' ὥραν φανταζομένη, καὶ τὴν τοῦ (12) παρακαλοῦντος Θεοῦ τοὺς ταπεινοὺς μοναχοὺς παράκλησιν ὡς ὕδωρ ψυχρὸν προσδεχομένη.

B Ὅσοι ἐν αἰσθήσει καρδίας πένθος ἐκτήσαντο, οὗτοι καὶ αὐτὴν τὴν ἑαυτῶν ζωὴν ἐμίσησαν· τὸ δὲ ἑαυτῶν σῶμα, ὡς ἐχθρὸν ἀπεστράφησαν. Ὁπόταν ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν πενθεῖν δοκοῦσιν ὀργὴν καὶ ὑπερηφανίαν θεασώμεθα, τούτων τὰ δάκρυα ἐναντία λογισώμεθα· *Ποία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;* Γέννημα μὲν νενοθευμένης κατανύξεως, οἴησις, ἐπαινουμένης δὲ παράκλησις· ὥσπερ ἀναιρετικὸν τὸ πῦρ καλάμης, οὕτω τὸ δάκρυον τὸ ἀγνὸν παντὸς φαινομένου, καὶ νοουμένου ῥύπου. Ὁ περὶ τῶν δακρύων λόγος παρὰ πολλοῖς τῶν Πατέρων σκοτεινός τις καὶ δυσεύρετος, ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς μάλιστα εἶναι ὁρίζεται, καὶ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων τρόπων ταῦτα τίκτεσθαι. Λέγω δὴ ἐκ φύσεως, ἐκ Θεοῦ, ἐκ θλίψεως ἐναντίας·

C ἐξ ἐπαινουμένης, ἐκ κενοδοξίας, ἐκ πορνείας, ἐξ ἀγάπης, ἐκ μνήμης θανάτου, καὶ ἑτέρων πολλῶν· τοὺς δὲ τούτων ἁπάντων τρόπους φόβῳ Θεοῦ γυμνάσαντες, τὰ τῆς ἡμετέρας ἀναλύσεως καθαρὰ καὶ ἄδολα ἑαυτοῖς περιποιησώμεθα δάκρυα· οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς κλοπὴ ἢ οἴησις. Κάθαρσις δὲ μᾶλλον καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν προσκοπὴ, καὶ ἁμαρτίας ἔκπλυσις, καὶ παθῶν ἀπάθεια. Τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἀγαθῶν ἄρξασθαι τοῦ πένθους δακρύων, καὶ εἰς πονηρὰ καταλῆξαι, οὐ θαῦμα. Τὸ δὲ ἐξ ἐναντίων ἢ φυσικῶν εἰς πνευματικὰ μετεγκεντρίσαι ἀξιέπαινον· τοῦτο δὲ τὸ πρόβλημα οἱ περὶ τὴν κενοδοξίαν ἐπιῤῥεπῶς ἔχοντες, σαφῶς ἐπίστανται. Μὴ πίστευε σαῖς πηγαῖς πρὸ τελείας καθάρσεως· οὐ γὰρ ἔχει πίστιν οἶνος εὐθέως ἐκ τῶν ληνῶν ἐγκλειόμενος. Ὅτι μὲν ἅπαντα τὰ κατὰ Θεὸν

D ἡμῶν δάκρυα ὠφέλημα, ὁ ἀντιλέγων οὐδείς· τίς δὲ ἐκ τούτων προσγινομένη ὄνησις, ἐν καιρῷ τῆς ἐξόδου γνωσόμεθα. Ὅστις ἐν πένθει διηνεκεῖ κατὰ Θεὸν πορεύεται, οὗτος (13) καθ' ἡμέραν ἑορτάζων οὐ παύεται. Ὃς σωματικῶς ἑορτάζων οὐ παύεται, τοῦτον πένθος αἰώνιον μέλλει διαδέχεσθαι. Οὐκ ἔστι καταδίκοις ἐν φυλακῇ χαρμονὴ, καὶ οὐκ ἔστι μοναχοῖς ἀληθινοῖς ἐπὶ γῆς ἑορτή. Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ὁ καλλίπενθος στενάζων ἔλεγεν· *Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου*, τοῦ ἀγαλλιασθῆναι λοιπὸν ἐν τῷ ἀῤῥήτῳ φωτί σου. Γενοῦ ὡς βασιλεὺς ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ, ὑψηλὸς ἐν ταπεινώσει καθήμενος, καὶ κε-

[15] Psal. cxxxvi, 4. [16] II Cor. vi, 14.

(*a*) Ἀχαρίτωτον ab ἀχάριτος, ἀχαριτώτερος, ἀχαριτώτατος, et per syncopen ἀχαρίτωτος, sicut· πρῶτος et alia. Dicitur ἀχάριττος, et ἀχάριτος.

λεύων τῷ γέλωτι· (14) *Πορεύου, καὶ πορεύεται·* καὶ τῷ κλαυθμῷ τῷ γλυκεῖ· *Ἔρχου, καὶ ἔρχεται·* καὶ τῷ δούλῳ ἡμῶν, καὶ τυράννῳ σώματι· *Ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ.* Εἴ τις τὸ μακάριον καὶ κεχαριτωμένον πένθος ὥσπερ διπλοΐδα νυμφικὴν ἐνεδύσατο, οὗτος τὸν τῆς ψυχῆς πνευματικὸν ἐγνώρισε γέλωτα. Τίς ἄρα τοιοῦτός ἐστιν ὃς τὸν ἑαυτοῦ χρόνον ἅπαντα τὸν ἐν τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ οὕτως ὁσιοπρεπῶς εὐσεβῶς, ὡς μὴ ἡμέραν, μὴ ὥραν, μὴ ῥοπὴν ζημιωθεῖν ποτε, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ ταύτην ἐξαναλῶσαι, λογιζόμενος ὡς οὐκ ἔστι τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὃς ἐν τῷ βίῳ θεάσασθαι. Μακάριος μὲν μοναχός, ὁ τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασιν ταῖς νοεραῖς δυνάμεσιν ἐνατενίζειν δυνάμενος· ἄπτωτος δὲ ἀληθῶς ὁ τὰς ἑαυτοῦ παρειὰς τοῖς αἰσθητοῖς ὄμμασιν ἐκ μνήμης θανάτου καὶ πταισμάτων διηνεκῶς καταῤῥέχων τοῖς ζῶσι δάκρυσι· κοπιῶ δὲ πιστεύειν ὡς χωρὶς τῆς δευτέρας καταστάσεως, ἣ πρωτέρα ἐβάδισεν. Εἶδον ἐγὼ προσαίτας, καὶ πτωχοὺς ἀναιδεῖς, ἀστείοις τισὶ ῥήμασι, καὶ αὐτὰς τὰς βασιλέων καρδίας εἰς συμπάθειαν συντόμως καταχλίναντας. Καὶ εἶδον πτωχοὺς καὶ πένητας τῶν ἀρετῶν οὐκ ἀστείοις, ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινοῖς τισι, καὶ σκοτεινοῖς, καὶ ἐξαπόροις ῥήμασιν ἐκ βαθείας καὶ ἀπεγνωσμένης καρδίας πρὸς τὸν ἐπουράνιον βασιλέα ἀναισχύντως καὶ ἐπιμόνως ἀνακράζοντας· καὶ τῇ αὐτῶν βίᾳ τὴν ἀβίαστον αὐτοῦ βιασαμένους εὐσπλαγχνίαν καὶ φύσιν· ὁ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ δάκρυσι ψυχικῶς φυσιούμενος, καὶ τοὺς μὴ δακρύοντας ἐν ἑαυτῷ κατακρίνων, ὅμοιός ἐστι τῷ ὅπλον κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ ἐχθροῦ ἐκ τοῦ βασιλέως αἰτησαμένῳ, ἑαυτὸν δὲ ἐν τούτῳ διαχειρησαμένῳ. Οὐ δέεται, ὦ οὗτοι, οὐδὲ βούλεται Θεὸς ἄνθρωπον ἐξ ὀδύνης καρδίας πενθεῖν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτὸν ἐν γέλωτι ψυχῆς ἀγάλλεσθαι. Ἄνελε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ περιττὸν τὸ κατώδυνον δάκρυον τοῖς αἰσθητοῖς ὄμμασιν. Οὐδὲν γὰρ ξηρίου (*a*) μὴ παρόντος μόλωπος. Οὐκ ἦν ἐν τῷ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως δάκρυον· ὥσπερ οὐδὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν λοιπὸν καταργουμένης τῆς ἁμαρτίας· *Εἴπερ ἀπέδρα ὀδύνη τότε, λύπη καὶ στεναγμός.* Εἶδον ἔν τισι πένθος, καὶ εἶδον ἐν ἑτέροις διαπορίαν πένθους· πένθος καίπερ ἔχοντες, ὡς μὴ κατέχοντες διάκεινται· καὶ διὰ τῆς καλῆς ἀγνείας ἄσυλοι διαμένουσι. Καὶ οὗτοί εἰσι, περὶ ὧν εἴρηται· *Κύριος σοφοῖ τυφλούς* (15). Πέφυκε πολλάκις τοὺς κουφοτέρους καὶ τὸ δάκρυον ἐπαίρειν· διόπερ καί τισιν οὐ δίδοται· οἵτινες ἐπὶ τῇ τούτου ζητήσει, ἑαυτοὺς ταλανίζουσι, καὶ καταδικάζουσι, στεναγμοῖς καὶ κατηφείᾳ καὶ λύπῃ ψυχῆς καὶ βαθείᾳ σκυθρωπότητι, καὶ ἐξαπορίᾳ, ἅπερ ἀναπληροῦν τὸν τοῦ δακρύου τόπον ἀκινδύνως πεφύκασιν, εἰ καὶ εἰς οὐδὲν παρ' αὐτοῖς συμφερόντως λογίζονται. Ἐπιτηρήσοντες πολλάκις εὑρήσομεν γελοῖον πικρὸν παρ' αὐτοῖς δαίμοσι καθ' ἡμῶν γινόμενον. Κορεσθέντας γὰρ ἡμᾶς κατανύσσουσι, καὶ νηστεύοντας σκληρύνουσιν, ἵνα τοῖς νόθοις δάκρυσιν ἀπατηθέντες τῇ μητρὶ τῶν παθῶν τροφῇ, ἑαυτοὺς ἐκδώσω-

A sertim apud trones, quod illæ ex multis et diversis fontibus et causis oriri sint; ex natura, inquam, ex Deo, ex afflictione vel laudanda vel vituperanda, ex vana gloria, ex turpi amore, ex vera dilectione, ex memoria mortis, et aliis haud paucis. Excussis autem his omnibus modis per timorem Dei, et in lucem protractis, comparemus nobis eas lacrymas, quas absque hypocrisi puras et sinceras recordatio migrationis animæ e corpore parit; in his enim nulla fraus est aut superbia, sed munditiæ potius et amoris divini argumentum, peccatorumque abolitio, et vitiorum perturbationumque omnium sedatio. Lacrymas ab optimo luctus principio et fonte fluere, et demum ab se ipsis in malum et pravum finem degenerare, non est magnopere demirandum, B sed a mala ortas scaturigine, aut naturali sensu profluentes in sanctum et spiritualem finem dirigere, hoc vero laudandum et prædicandum. Quam sententiam optime intelligunt ii qui ad vanam gloriam sunt propensiores. Cave ne de fontibus lacrymarum tuarum etiam largis tibi credas, antequam ab omnibus peccatorum sordibus penitus repurgeris. Non meretur laudem seu fidem illud vinum, quod modo ex torcularibus in vasa est transfusum. Lacrymas quæ Deo gratæ sunt, nobis esse perutiles nemo inficias ibit; quis autem fructus inde et utilitas exsistat, mortis tempore cognoscemus. Qui in vero animæ Deoque grato luctu perpetuo vivit, ille quotidianas celebrare ferias non desistit. Qui vero corpori quotidie per luxum festos dies **155** instituit, æternum olim lugebit. Reis in carcere nullum C est gaudium, nec veris monachis in terris festa [vana] lætitia. Et fortasse propterea ille qui vere sancteque lugebat gemens dixit: *Educ de custodia animam meam* [17], uti deinceps exsultet in lumine tuo, quod nullis verbis exprimi potest. Esto velut imperator in corde tuo sublimis in humilitate residens, qui imperet risui: *Vade, et vadit;* et dulcibus lacrymis: *Venite, et veniunt:* et servili corpori nostro adeoque tyranno: *Fac hoc, et facit* [18]. Quisquis beatum et Deo gratum luctum velut vestem nuptialem induerit, ille risum et lætitiam spiritus veram sentiet. Quis enimvero ejusmodi est, qui omne vitæ suæ tempus in religione ita sancte religioseque consumpsit, uti nullum diem, nullam D horam, nullum momentum male collocarit [nullius diei, horæ, momenti jacturam fecerit], sed omnem vitam suam optime in Domino expenderit, non ignarus quod diem semel præteritum nunquam sit aspecturus. Felix quidem ille est monachus qui oculis animæ beatas cœlitum mentes et angelos potest intueri. Sed impeccabilis omnino ille, qui genas suas per mortis meditationem et peccatorum suorum considerationem calentibus lacrymis ex oculis etiam corporis profusis assidue inundat. Ægre autem adduci possim ut credam priorem feli-

[17] Psal. CXLI, 10. [18] Matth. VIII, 9.

(*a*) Ξυρίου alias, cauterio.

citatis statum sine hoc secundo ad suam perfectionem pervenisse. Vidi ego rogatores et inverecundos quosdam mendicos cum urbanis et facetis verbis regum quoque animos ad misericordiam et commiserationem **156** statim inflecterent. Vidi de alia mendicorum natione alios virtutum egentes, qui, non compositis ad urbanitatem verbis, sed humilibus quibusdam atque demissis, subobscuris quoque et dubiis, ex alto et quasi desperabundo pectore ad cœlestem regem importune et assidue clamitantes, vi quodammodo sua illius naturam, quæ nulla alias ratione cogi potest, ad commiserationem et misericordiam inflectebant. Qui ex gratia lacrymarum suarum animo inflatur, aliosque lacrymis defectos damnat, persimilis est illi, qui ab rege suo petit arma adversus hostem suum, quibus deinde seipsum interficiat. Non indiget Deus lacrymis nostris, neque placet illi luctus ex cordis angore profectus, sed potius vult hominem ex charitate erga ipsum gaudio exsultare in animo et ridere. Tolle peccatum, et non erit cur lacrymas ex oculis corporis fundas. Quid opus est cataplasmate, ubi nullum est vulnus? Nunquam Adamus antequam peccaret lacrymatus est, nec post resurrectionem, abolito peccato, deinceps opus erit lacrymis : *Quando non erit amplius neque dolor neque luctus, neque tristitia et gemitus* [19]. Vidi in aliis defectum luctus quamvis in luctu essent, sed perinde affecti erant ac si luctu seu lacrymis carerent. Sed hi per nobilem charitatem extra prædonum periculum in tuto constituti sunt. Et hi sunt de quibus dictum est, *Dominus illuminat cæcos* [20]. Sæpe usu venit uti leviculos lacrymæ non raro extollant, quæ illis idcirco subtrahuntur, qui proinde **157** dum has desiderant, seipsos affligunt et damnant, gemitibusque et mœrore, et animi dolore, altaque tristitia et anxietate se cruciant, quæ omnia absque periculo lugentis, locum lacrymarum supplent, quamvis ipsi nihil inde utilitatis se capere existiment. Illud etiam observando deprehendemus nos ab ipsis dæmonibus amarulento risu excipi et deludi, cum cibo satiatos luctu et lacrymis inundant, et contra jejunos duros et aridos reddunt, ut spuriis lacrymis illusi nos deliciis et voluptatibus omnium vitiorum ministris dedamus: quibus nullo modo cedendum est, sed potius contraria omnia facienda. Ego porro cum compunctionis naturam considero, obstupesco, quomodo luctus et tristitia gaudium et lætitiam tanquam favo mellis inclusam contineant. Quid porro ex hoc discendum? Hujusmodi luctum et lacrymas verum et sincerum esse donum Dei. Non est in anima tunc illa voluptas sine dulci consolatione, Deo arcane afflictos corde et contritos cœlesti gaudio permulcente. Ad argumentum vero hoc de vero et efficacissimo [evidentissimo certissimoque] luctu, utilique dolore facit salutaris animæ,

[19] Apoc. XXI, 4. [20] Psal. CXLV, 8.

μεν· οἴστισιν οὐ πείθεσθαι δεῖ· μᾶλλον δὲ τοὐναντίον ποιεῖν. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν τῆς κατανύξεως ποιότητα ἐννοῶν ἐξίσταμαι· πῶς δὲ πένθος, καὶ λύπη λεγομένη τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην ἔνδοθεν ὥσπερ μελικηρίῳ συμπεπλεγμένην κέκτηται. Τί δὲ ἐκ τούτου μανθάνομεν; Ὅτι κυρίως (16) Κυρίου δῶρον ἡ τοιαύτη κατάνυξις καθέστηκεν· οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ψυχῇ τότε ἀνήδονος ἡδονή, τοῦ Θεοῦ λεληθότως παρακαλοῦντος τοὺς συντεθλασμένους τῇ καρδίᾳ· πρὸς δὲ ὄντως πένθους ἐναργεστάτου, καὶ ὀδύνης ὀνησιφόρου ὑπόθεσιν ἀκούσωμεν ψυχωφελοῦς καὶ ἐλεεινοτάτου διηγήματος. Στέφανός τις οἰκῶν ἐνταῦθα, τὸν ἐρημικὸν καὶ ἡσύχιον ἀσπαζόμενος βίον χρόνους τε ἱκανοὺς ἐν μοναδικῇ διατρίψας παλαίστρᾳ, νηστείαις τε μάλιστα καὶ δάκρυσι κατακεκοσμημένος, καὶ ἑτέροις ἀγαθοῖς πλεονεκτήμασι περιηνθισμένος ὑπάρχων, ἐκέκτητο τὴν κέλλαν πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ἁγίου καὶ θεόπτου ἡλίου ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ Βρι· οὗτός τε, οὗτος ὁ ἀοίδιμος κατέληφε σκοπῷ πρὸς σκοπὸν ἐνεργεστέρας καὶ στενοτέρας, καὶ ἐπιπόνου μετανοίας, τὸν τόπον τῶν ἀναχωρητῶν, τὸν καλούμενον Σίδδην, πεποιηκώς τε ἐκεῖσε ἐν στενοτάτῃ καὶ ἐπιτεταγμένῃ διαίτῃ χρόνους τινάς, ἐπεὶ ἀπαράκλητος ὁ τύπος καὶ πάσης ἀνθρώπου διόδου ἀνεπίβατος, ὡς ἔτυχεν ἂν ἀπὸ ἑβδομήκοντα μιλίων τοῦ κάστρου, ἀνέρχεται περὶ τὰ ἑαυτοῦ ἔσχατα ἐν τῷ ἰδίῳ κελλίῳ ἐν τῇ ἁγίᾳ κορυφῇ ὁ γέρων. Εἶχε δὲ ἐκεῖ καὶ δύο μαθητὰς Παλαιστινοὺς εὐλαβεῖς πάνυ· οἳ καὶ ἐφύλαττον τὸ κελλίον τοῦ γέροντος. Ποιήσας οὖν ὀλίγας ἡμέρας ὁ γέρων ἀσθενεῖ ἀσθένειαν, ἐν ᾗ καὶ ἐπιτελειώθη. Πρὸ οὖν μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἀναλύσαι, ἐξίσταται τῷ νοῒ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεῳγμένων κατενόει εἰς τὰ δέξια, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς κλίνης· καὶ ὡς ὑπό τινων λογοθετούμενος, ἔλεγε πάντων ἀκουόντων τῶν περισταμένων, ποτὲ μέν· Ναὶ, ὄντως, ἀλήθεια, ἀλλ' ἐνήστευσα τοσούτους χρόνους ὑπὲρ τούτου· εἶτα πάλιν· Οὐχὶ, ὄντως ψεύδεσθε, τοῦτο οὐκ ἐποίησα· καὶ πάλιν· Ναὶ, ἀληθῶς τοῦτο, ναί· ἀλλ' ἔκλαυσα, ἀλλὰ διηκόνησα· καὶ πάλιν· Οὐχὶ, ὅλως κατηγορεῖτέ μου. Ἔστι δὲ ὅτε εἴς τινα ἔλεγε· Ναὶ, ἀληθῶς, ναί· καὶ πρὸς τοῦτο τί εἰπεῖν οὐκ οἶδα· ἐν τῷ Θεῷ ἐστιν ἔλεος. Καὶ ἦν ἀληθῶς θέαμα φρικτὸν καὶ φοβερὸν, ἀόρατον καὶ ἀσυγχώρητον λογοθέσιον· καὶ τὸ φοβερώτερον, ὅτι καὶ ἃ οὐκ ἐποίησε, κατηγόρουν αὐτοῦ. Βαβαὶ, ὁ ἡσυχαστὴς καὶ ἀναχωρητὴς ἔλεγεν εἴς τινα τῶν ἑαυτοῦ πταισμάτων, ὅτι Πρὸς ταῦτα εἰπεῖν οὐκ οἶδα, ἔχων που λοιπὸν περὶ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη μοναχὸς, καὶ ἔχων τὸ δάκρυον. Οἴ μοι, οἴ μοι, ποῦ ἦν τότε ἡ τοῦ Ἰεζεκιὴλ φωνὴ, ἵνα εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς, ὅτι *Ἐν ᾧ εὕρω σε, ἐν αὐτῷ καὶ κρινῶ σε, εἶπεν ὁ Θεός*. Οὕτως οὐδὲν τοιοῦτον εἰπεῖν ἠδυνήθη· τίνος χάριν δόξα τῷ μόνῳ γινώσκοντι· τινὲς δέ μοι, ὡς ἐπὶ Κυρίου διηγήσαντο, ὅτι καὶ λεοπάρδῳ ἀπὸ χειρὸς παρέβαλεν εἰς τὴν ἔρημον· καὶ οὕτω λογοθετούμενος, τοῦ σώματος ἐχωρίσθη, τί τὸ κρῖμα, ἢ τὸ πέρας, ἢ ἀπόφασις αὐτοῦ, ἢ τὸ τέλος τοῦ λογοθεσίου κατάδηλον μὴ ποιησάμενος.

(17) Ὥσπερ χήρα τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα ἀποβαλοῦσα, καὶ μονογενῆ υἱὸν κεκτημένη μετὰ Κύριον, ἐκεῖνον μόνον παραμυθίαν κέκτηται· οὕτω καὶ ψυχῆς πεσούσης οὐκ ἔστι παραμυθία τις ἑτέρα ἐν καιρῷ ἐξόδου, ὡς οἱ κόποι τοῦ λαιμοῦ, καὶ τὸ δάκρυον. Οὐ μελῳδήσουσιν οἱ τοιοῦτοί ποτε, οὐδὲ ἀλαλάξουσιν ἐν ὕμνοις πρὸς ἑαυτούς· λυμαντικὰ γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῦ πένθους καθεστήκασιν. Ἂν διὰ τούτων προσκαλεῖσθαι αὐτὸ ἐπιτηδεύῃς, ἔτι πόρρω ἀπό σου ἀφέστηκε τὸ ἔργον· πένθος γάρ ἐστιν πεποιωμένον ἄλγημα ψυχῆς ἐμπύρου (a)· πρόδρομον ἐν πολλοῖς τῆς μακαρίας ἀπαθείας τὸ πένθος γέγονε, προευτρεπίσαν, καὶ προσαρῶσαν, καὶ ἀναλῶσαν τὴν ὕλην. Διηγήσατό μοί τις τούτου τοῦ καλοῦ ἐργάτης δόκιμος, ὅτι περ, φησίν, ἐπιτηδεύοντί μοι πολλάκις πρὸς κενοδοξίαν, ἢ ὀργήν, ἢ γαστρὸς κόρον ἐκφέρεσθαι, ὁ τοῦ πένθους ἔσωθεν διεμαρτύρατό μοι λογισμὸς, καί φησι· « Μὴ κενοδοξήσῃς, ἐπὶ ἀναχωρῶ σου, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παθῶν. Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Οὐ μή σου παρακούσω ποτὲ, ἄχρις οὗ τῷ Χριστῷ παραστήσῃς. Ἄβυσσος μὲν πένθους παράκλησιν ἐθεάσατο (18), καθαρότης δὲ καρδίας ἐδέξατο ἔλλαμψιν. Ἔλλαμψίς ἐστιν ἄῤῥητος ἐνέργεια, νοουμένη ἀγνώστως, καὶ ὁρωμένη ἀοράτως· παράκλησίς ἐστιν ἐνωδύνου ψυχῆς ἀνάψυξις, νηπίου δίκην ἐν ἑαυτῇ (b) κλαυθμηριζομένης ἅμα καὶ φαιδρῶς μειδιώσης. Ἀντίλημψίς ἐστι ψυχῆς ἀνανέωσις, καταπεσούσης λύπη, τὸ ἐνώδυνον δάκρυον εἰς ἀνώδυνον θαυμασίως μεταποιήσασα. Δάκρυα ἐξόδου ἀπέτεκον φόβον· φόβου δὲ τεκόντος ἀφοβίαν, ἐπιφαίει χαρὰ, χαρᾶς δὲ ἀκαταλήκτου λῃξάσης τῆς ὁσίας ἀγάπης, ἀνέτειλε τὸ ἄνθος. Ἀπόθου (19) ὡς οὐκ ἄξιος ἐν χειρὶ ταπεινώσεως ἐπιδημοῦσαν χαρὰν, ἵνα μὴ εὐπαράδεκτος ὢν, δέξῃ λύκον ἀντὶ ποιμένος. Μὴ πρόστρεχε θεωρίᾳ ἐν οὐ καιρῷ θεωρίας, ἵνα σου τοῦ κάλλους τῆς ταπεινώσεως καταδιώξηται, καὶ καταλήψηται, καὶ εἰς αἰῶνα αἰώνων συναφθήσεταί σοι ἐν πανάγνῳ γάμῳ. Ἐν ἀρχαῖς μὲν αὐταῖς γνωρίζων ὁ νήπιος τὸν πατέρα, χαρᾶς ὅλος πεπληρωμένος γίνεται· τούτου δὲ πρὸς χρόνον οἰκονομικῶς ἀποδημοῦντος, εἶτα πάλιν ἐπιδημοῦντος, χαρᾶς ὁ παῖς καὶ λύπης ἀνάμεστος γίνεται· χαρᾶς μὲν, ὡς τὸν ποθούμενον ἰδών· λύπης δὲ, διὰ τὴν τοῦ τοσούτου χρόνου τοῦ καλοῦ κάλλους στέρησιν. Κρύπτει μήτηρ ἑαυτὴν (20) τοῦ νηπίου, καὶ τούτου ἐνοδύνως ἐπιζητοῦντος αὐτὴν ὁρῶσα, τέρπεται, παιδεύουσα, αὐτὸ διηνεκῶς προσκολλᾶσθαι αὐτῇ· καὶ τὸ φίλτρον αὐτοῦ τὸ πρὸς ἑαυτὴν σφοδρῶς ἀναφλέγουσα. *Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω*, φησὶν ὁ Κύριος. Οὐ μεριμνήσει ὁ τὴν ἀπόφασιν εἰληφὼς κατάδικος τὰς θεάτρων διοικήσεις· καὶ οὐ μὴ προσχῇ ὁ ἐναργῶς θρηνῶν, τρυφῇ, ἢ δόξῃ, ἢ ὀργῇ, ἢ ὀξυχολίᾳ ποτέ. Πένθος ἐστὶ πεποιωμένη ὀδύνη μετανοούσης ψυχῆς, καθ' ἡμέραν ὀδύνας ὀδύναις προστιθεῖσα, ὡς ἡ τίκτουσα καὶ ὀδύνουσα (21). Δίκαιος καὶ ὅσιος ὁ Κύριος· καὶ τὸν λόγῳ ἡσυχάζοντα, λόγῳ κατανύσσων· καὶ τὸν λόγῳ ὑποτασσόμε-

(17) Sed prorsus lamentabilis historia, quam audiamus. Stephanus quispiam hic degebat, qui vitæ genus solitarium et quietum sectatus haud paucos annos in palæstra vitæ ab omni societate humana secretæ traduxit, jejunii et lacrymarum gratia exornatus, aliisque præclaris virtutibus..... excellens florensque. **158** Hic cellulam fixerat ad radicem sancti montis illius, in quo Elias prophetes Deum olim spectarat. Hic, inquam, laudatissimus vir ad majorem et graviorem laboriosioremque pœnitentiam agendam, secessit in locum anachoretarum, quem dixere Siddim, ubi cum aliquot annos in severissima, quam ipse sibi præscripserat, vivendi ratione transegisset (erat enim locus inaccessus et adeo asper, ut nullam humanam consolationem admitteret, distabatque castro milliaribus septuaginta), sub extremum vitæ tempus ad priorem suam regressus est cellam, quam in sancto Eliæ monte posuerat senex : ubi duos ex Palæstina discipulos valde pios et religiosos habebat, qui interim, dum abesset, ipsius casulam custodiebant. Paucis inde post diebus quam redierat, in letalem morbum quo et decessit, incidit. Pridie ergo ejus diei quam moreretur, repente mente avocatus a sensibus, oculis tamen nunc ad dextrum lectuli sui latus, nunc ad sinistrum circumspiciebat perinde quasi ab quibusdam vitæ suæ rationes reposceretur, respondebatque audientibus cunctis, qui circumstabant, iis qui acta ejus ad examen vocabant, nunc quidem : Sane, vere, feci hoc, sed hoc delictum tot annorum jejuniis expiavi : nunc vero : Hoc non feci, vere mentimini rursum : Ita profecto hoc non nego a me factum, sed illud lacrymis delevi aliisque piis ministeriis compensavi. Deinde : Imo falso me omnino accusatis. Aliquando tamen dicebat ad quasdam objectas culpas : **159** Fateor me fecisse, nec habeo quod hic excusem aut respondeam : superest tamen spes in misericordia Dei. Et erat revera spectaculum tremendum et formidabile, judiciumque inaspectabile, sed prorsus sine venia gravissimum. Et quod formidabilius erat, etiam illa accusabant, quæ nunquam fecerat. Papæ! quid hoc, o superi! homo anachoreta in solitudine versatus subinde negabat se habere quod responderet ad peccata objecta : et hic quadraginta ipsos annos monachi vitam egerat, et lacrymarum fontibus abundabat. Heu mihi, iterumque heu misero mihi, ubi vox illa Ezechielis, ut dicat ad ipsos : *In quo te statu invenero, in ipso judicabo te, dicit Dominus* [21]? Revera nihil horum tunc dicere potuit. Enimvero gloria Deo soli arcanorum cognitori. Fuere porro qui mihi, Domino teste, sancte affirmarint, ab hujus manu dum in solitudine versaretur, leopardum fuisse pastum : hic tamen ipse asperrimis rationum vitæ exactoribus adeo exagitatus, ita e

[21] Ezech. VII, 8.

(a) Camaldulensis legit ψυχῆς ἐμπείρου, sed omnes chartæ meæ, et membranæ habent ἐμπύρου, id est *incensæ*, nempe amore divino.

(b) Ita membranæ antiquæ chartæ hic mendosæ,

corpore emigravit, quo judicio, fine, sententia absolutus an damnatus in obscuro reliquit. Quemadmodum vidua viro privata secundum Dominum nullum aliud solatium habet, nisi unicum adhuc superstitem filium : ita animæ, quæ deliquit, non superest aliud gaudium, cum e vita migrat, quam quod e labore, et afflictione gulæ atque lacrymis luctuque percipit. Hoc genus lugentium nunquam cantabit, neque intra se per lætos hymnos exsultabit, eo quod luctum tollant et aboleant. **160** Quod si per cantica tibi luctum comparare studueris, ne tu procul ab illo et ille abs te abest. Luctus enim est inveteratus animæ cœlesti igne liquescentis dolor, qui beatam animæ tranquillitatem solet præcurrere, illamque adornare et repurgare, omnemque vitiorum in illa materiam absumere. Fuit egregie in hoc excellenti luctu exercitatus, qui mihi de se narravit, quod cum non raro vellem vel captare vanam gloriam, vel iræ laxare habenas, vel gulæ et ventri litare, tum luctus memoria intus mihi testata est : Cave, inquit, vanam gloriam, aut deseram te ; perindeque de aliis mihi vitiis respondit ; cui ego : Numquam tibi non parebo, quoad me Christo sistas. Intimus animi luctus consolationem expertus est : sed cordis mundities cœlestis illustrationis radios hausit. Illustratio est inexplicabilis quædam efficacia quæ latenter intelligitur, et quodam modo non videndo videtur. Consolatio est dolentis animæ atque afflictæ refrigeratio, quæ ritu infantis simul intra se et lacrymatur [vagit], et jucunde subridet. Opitulatio est animæ renovatio, tristitia lapsæ, quæ acerbas lacrymas admirabiliter dulcibus permutat. Lacrymæ quæ ex memoria mortis oriuntur, pariunt timorem, timor securitatem, e securitate exsistit gaudium, gaudio (quamvis nunquam deficiat) cessante, oritur flos divinæ charitatis. Exclude tanquam indignus humilitatis dextera gaudium peregrinum, **161** ne deceptus lupum pro pastore excipias. Noli præpropere affectare non suo tempore contemplationem, uti te potius ob humilitatis elegantiam insequatur et occupet, et castissimis nuptiis tibi in omnem æternitatem copuletur. Infans simul ac patrem agnoscit, incredibili gaudio perfunditur ; patre vero ad tempus suas ob rationes peregrinante, et peregre rursum adveniente, gaudio simul et mœrore repletur ; gaudio, quod diu desideratum reducem videat ; mœrore, quod tanto tempore sereno patris dulcissimi aspectu fuerit privatus. Mater subinde se ab infante subducit, a quo cum se videt cum dolore et lacrymis quæri, magnopere delectatur, quo ipso filiolum docet, ne unquam se ab ejus præsentia patiatur avelli, magisque ac magis amorem illius in se accendat : *Qui habet aures audiendi, audiat*, dicit Dominus [22]. Ille qui capitis est damnatus, nihil curat theatrorum spectacula et officia ; itaque ex animo luget, nullo deliciarum, gloriæ, iræ, gravisque bilis sensu unquam tangitur. Luctus est incitus animæ pœnitentis dolor, qui tanquam parturiens dolensque dolorum quotidie dolore auget. Justus et sanctus est Dominus, qui solitariam vitam non absque ratione sectantem, cum ratione salutari compunctionis luctu afficit, et eum qui justa quoque ratione inductus, se alterius potestati per

[22] Luc. XIV, 35.

A νον καθ' ἡμέραν εὐφραίνων. Ὁ θάτερον τρόπον οὐκ ἀνοθεύτως μετερχόμενος τοῦ πένθους ἀπήλλακται (22). Ἀπόθου τὸν κύνα τὸν ἐν τῷ πένθει τῷ βαθυτάτῳ προσερχόμενον· καὶ τὸν Θεὸν ἄσπλαγχνον καὶ ἀσυμπαθῆ ὑποβάλλοντα. Ἐπιτηρήσας γὰρ αὐτόν, εὑρήσεις πρὸ τῆς ἁμαρτίας φιλάνθρωπον, καὶ συμπαθῆ τὸν Θεὸν καὶ συγχωρητὴν προσαγορεύοντα. Ἀδολεσχία γεννᾷ συνέχειαν, αὐτὴ δὲ καταλήγει εἰς αἴσθησιν· τὸ δὲ ἐν αἰσθήσει ποιούμενον, δυσαφαίρετον, κἂν ὁποίας ἂν ἡμῶν τὰς πολιτείας μεγάλας μετερχώμεθα, τὴν δὲ (23) καρδίαν ἐνώδυνον οὐ κεκτήμεθα, νόθοι αὗται καὶ ἑῶλοι κατεστήκασι· δεῖ γὰρ ὄντως, δεῖ, ἵν' οὕτως εἴπω, τοὺς μετὰ τὸ λοῦτρον πάλιν μολυνθέντας, πυρὶ καρδίας ἀνενδότῳ, καὶ ἐλαίῳ Θεοῦ τὰς ἑαυτῶν ἀποπισσῶσαι χεῖρας.

B Εἶδον ἐγὼ ὄρον ἔν τισι πένθους [al. πενθούντων] τὸν ἀκρότατον· αἷμα γὰρ αὐτοὺς αἰσθητῶς ἐκ τῆς κατωδύνου καὶ πεπληγμένης καρδίας ἐθεασάμην προχέοντας ἐκ τοῦ στόματος· καὶ ἐνεθυμήθην τοῦ φήσαντος· *Ἐπλήγην ὡσεὶ χόρτος, καὶ ἐξηράνθη ἡ καρδία μου.* Τὰ μὲν ἐκ φόβου δάκρυα, αὐτὰ ἐφ' ἑαυτοῖς τὸν τρόμον καὶ τὴν φυλακὴν κέκτηται· τὰ δὲ τῆς ἀγάπης πρὸ τῆς τελείας ἀγάπης ἴσως καὶ εὐστηλα ἔν τισιν καθεστήκασι. Οὐκ οἶδα εἰ μή γε ἂν πολὺ τὸ ἀείμνηστον πῦρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνεργείας τὴν καρδίαν ἀνεξάψειε. Καὶ θαῦμα εἰπεῖν, πῶς τὸ ταπεινότερόν ἐστιν ἀσφαλέστερον ἐν καιρῷ αὐτοῦ.

C Εἰσὶν ὕλαι τὰς πηγὰς ἡμῶν ξηραίνουσαι καί εἰσιν ἕτεραι καὶ βόρβορον ἐν αὐτοῖς, καὶ θηρία ἀποτίκτουσαι· καὶ διὰ μὲν τῶν προτέρων ὁ Λὼτ ταῖς θυγατράσι παρανόμως συνεγίνετο· διὰ δὲ τῶν δευτέρων ὁ διάβολος ἐξ οὐρανοῦ πέπτωκε. Πολλὴ παρ' αὐτοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἡ κακία, πῶς τὰς (24) μητέρας τῶν ἀρετῶν, μητέρας κακιῶν ἀπεργάζονται, καὶ τὰς ποιητικὰς τῶν ταπεινώσεων ὕλας, ὑπερηφανίας δημιουργοὺς ἀποδεικνύουσι. Πεφύκασι πολλάκις, καὶ αὐταὶ τῶν (25) οἰκετηρίων ἡμῶν αἱ καταμοναὶ καὶ θέαι τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς κατάνυξιν προσκαλεῖσθαι· καὶ πεισάτωσαν ἴσως [Ἰησοῦς] καὶ Ἠλίας, καὶ Ἰωάννης καθ' ἑαυτοὺς προσευχόμενοι. Εἶδον ἐν πόλεσι καὶ θορύβοις πολλάκις κινηθέντα δάκρυα, ἵν' ὡς μηδὲν ἐκ τῶν θορύβων ἀδικεῖσθαι οἰόμενοι, τῷ κόσμῳ πλησιάσωμεν· σκοπὸς γὰρ οὗτος τοῖς πονηροῖς δαίμοσιν· εἷς μὲν λόγος πολλάκις πένθος διέλυσε·

D θαῦμα δὲ, εἴπερ καὶ εἰς αὐτὸ συνήγαγεν. Οὐκ ἐγκληθησόμεθα, ὦ οὗτοι, οὐκ ἐγκληθησόμεθα ἐν ἐξόδῳ ψυχῆς, διότι οὐ τεθαυματουργήκαμεν· οὐδ' ὅτι οὐ τεθεολογήκαμεν· οὐδ' ὅτι θεωρητικοὶ οὐ γεγόναμεν, ἀλλὰ λόγον πάντως δώσομεν τῷ Θεῷ διότι ἀδιαλείπτως οὐ πεπενθήκαμεν.

obedientiam subjecit, quotidie exhilarat. Qui non alterutrum ex his modum sincere complectitur, is vero luctu destitutus est. Abige abs te canem desperationis **162** qui tibi in summo luctu Deum inclementem, immitem et implacabilem fingit et subjicit. Nam ubi eumdem diligenter observaveris, deprehendes ab eodem cane tibi ante perpetratum peccatum eumdem Deum benignum, misericordem, et ad veniam facilem promitti et prædicari. Exercitatio [meditatio] parit assiduitatem, assiduitas desinit in usum et facultatem, quæ ubi in sensu radices egit, non facile tollitur. Qualiacunque demum vitæ studia quantumvis illustria sequamur, si internus animi dolor et sensus desit, frustra sumus, nihilque agimus. Necesse est enim, necesse omnino, ut ita loquar, uti, quicunque baptismatis fonte lustrati sumus, rursumque postea vitiis inquinati, igne cordis nunquam elanguente, et oleo misericordiæ Dei picem vitiorum e manibus abstergamus. Vidi ego quosdam ad supremum luctus gradum ascendisse, qui præ animi dolore et afflicto corde cruorem ex ore eructabant, et memor fui dicentis: *Percussus sum ut fenum, et exaruit cor meum* [23]. Lacrymæ ex timore Dei profectæ in se ipsæ metum et custodiam cordis habent. Quæ vero ex charitate profluunt, ante perfectam charitatem partam ab nonnullis facile amittuntur, nisi fortasse ignis ille æterna memoria recolendus operis tempore cor inflammarit. Et mirum dictu est, quomodo semper id quod humilius est et abjectius, suo loco securius et certius sit. Sunt res quæ lacrymarum fontes in nobis exhauriunt: **163** sunt item aliæ quæ in ipsis fontibus lutum et bestias pariunt. Ex occasione priorum Lot incestum cum filiabus suis commisit. Ob posteriores Lucifer e cœlo deturbatus est. Incredibilis est hostium nostrorum malitia, qui virtutum sementem in vitia convertunt, et ea quæ humilitatem creant, in superbiam depravant. Solent non raro ipsæ domiciliorum nostrorum sedes, et loca oculis subjecta nos ad compunctionem provocare, quemadmodum docent Jesus, et Elias, et Joannes, qui in solis locis apud semetipsos precibus vacarunt. Vidi et in mediis urbibus et hominum turbis ac strepitu nonnunquam religiosis viris prosilire lacrymas, ut hac ratione inducti existimemus nullum nos ex usu hominum et tumultuum detrimentum capere, adeoque libenter inter homines et turbas versemur: hic enim finis est improborum dæmonum (ut trahant nos ad sæculum) sæpe verbum unicum omnem animi luctum exstinxit: sed miraculi instar est, si verbum etiam unum, luctum reduxit. Nequaquam, amici, in excessu animæ accusabimur, quod nulla miracula patraverimus, aut de rebus divinis theologorum modo non acute disputaverimus, aut in contemplationem non abrepti fuerimus: sed certo rationem dabimus, quod non continenter peccata nostra defleverimus.

Βάσις ἑβδόμη· ὁ ἀξιωθεὶς κἀμοὶ βοηθείτω· αὐτὸς A γὰρ ἤδη βεβοήθηται, διὰ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ τὰς τοῦ αἰῶνος τούτου κηλίδας ἀπονιψάμενος.

Atque hic est septimus gradus, quem qui superavit, et mihi manus porrigat, quemadmodum et ipse adjutus labes vitæ præsentis abstersit.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Ζ'.

164 SCHOLIA AD GRADUM VII.

Περὶ πένθους.

De luctu.

Σχόλιον α'.

Scholion 1.

Τούτῳ πολλοὶ ἀπατηθέντες ἀδεῶς τὴν συμπάθειαν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπάγουσι, οἷς οὐ χρὴ πείθεσθαι. Ἄλλη γὰρ ἡ ἐνταῦθα συμπάθεια ὑπὲρ δύναμιν· συμπάθειαν γάρ φαμεν πένθος κατὰ ψυχὴν ἐγγινόμενον, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπωμένου περιτιθέμενον· ἔστιν ὅτε καὶ παρ' ἀξίαν. Προνοεῖ μὲν γάρ τις τοῦ ἀγαπωμένου συμπαθῶς, ὥστε αὐτὸν μήτε ἀδικεῖν, μήτε ἀδικεῖσθαι· ὁ δὲ ἡδυπαθῶν ἁμαρτάνει, καὶ ἀδικεῖται ἀσυμπαθῶς· ὑπὲρ δύναμιν δὲ, τὸ προτιθέναι τὴν ἰδίαν ψυχὴν ὑπὲρ σωτηρίαν τοῦ φίλου αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἀπώλειαν· οὐκ ἔστι γὰρ ἁμαρτήσαντα τὴν ἁμαρτίαν διαδρᾶναι, εἰ μὴ διὰ μετανοίας προσπκούσης τῷ σφάλματι.

Hoc multi decepti, tenere commiserationem erga delinquentes adhibendam putant; qui non sunt audiendi. Aliud enim hic genus commiserationis quæ vires superat intelligendum. Commiserationem enim dicimus luctum animæ insitum, et pro dilecto expositum, etiam quandoque præter meritum et dignitatem. Prospicit [cavet] enim quispiam illi quem amat ex affectu, ut ipsum qui peccat, neque lædat, neque lædatur. Sed qui voluptatibus indulgens peccat, sine commiseratione læditur. Supra vires autem humanas amat, qui animam suam ponit pro salute amici sui, non ad illius exitium; neque enim qui delinquit, delictum abolere potest, nisi per pœnitentiam æquam quæ delicto respondet.

Σχόλιον Θεοδώρου Ἐδέσσης β'.

Scholion Theodori Edesseni 2.

Μακρὰν ἀπὸ σοῦ τὸ πολύῤῥητον ἀποδίωκε πνεῦμα· ἐν αὐτῷ γὰρ ἔγκεινται πάντα τὰ δεινὰ πάθη· ἔνθεν τὸ ψεῦδος, ἐκεῖθεν ἡ παῤῥησία· ἄλλοθεν ἡ εὐτραπελία, ὁ γέλως ἑτέρωθεν, ἡ καταλαλία, ἡ λοιδορία, ἡ αἰσχρότης, ἡ μωρολογία, καὶ συνελόντως φάναι, τὸ εἰρημένον, *Ὅτι ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξεται*

Procul abs te repelle spiritum loquacitatis, in quo resident omnia atrocia genera vitiorum: hinc mendacium, inde nimia licentia, aliunde scurrilitas, utrinque risus, obtrectatio, convicium, turpiloquium, stultiloquium, et ut uno verbo complectar quod dictum est: *Quoniam ex multiloquio*

[23] Psal. ci, 5.

non effugietur peccatum [25] [*in multiloquio non deerit peccatum*] » Vir taciturnus est sedes sensus sive sapientiæ; quin et de omni otioso verbo nos reddituros rationem Dominus affirmavit [26].

Syncleticæ 3.

Ter in vitam edimur : primum ex utero, alter et tertius natalis nos e terra in cœlum deducunt ; divinus baptismus, quem et alterum in vitam reditum sive παλιγγενεσίαν appellamus quasi, alteram nativitatem, et tertiam quæ ex pœnitentia exsistit.

Sancti Maximi 4.

Animi submissio est assidua oratio cum lacrymis et exercitatione laboris; quia dum Deum semper in auxilium vocat non sinit imprudenter quemquam sua ipsius virtute et sapientia niti, sibique præfidere. Virtute et sapientia non quæ sunt gravia vitia superbiæ morbo laborantis.

165 *Aliud.*

Luctus est sensus acerbus ex rerum jucundarum privatione natus.

Basilii Magni 5.

In risum immodicum et effusum erumpere est intemperantiæ signum, et ejus qui nondum animi sui tumorem seu superbiam severa ratione compresserit : animi tamen læti diffusionem modico lenique risu declarare non dedecet, quatenus illud quod scriptum est, ostendatur : *Cor gaudens exhilarat faciem* [27]. In apertos autem et immanes cachinnos voce prorumpere et corpore concuti aut subsultare, non est ejus qui animo bene composito sit, et probo, et qui se ipsum in potestate habeat. Quam nostram sententiam confirmat sapientissimus Salomon quando ait : *Fatuus in risu exaltat vocem suam ; vir autem sapiens vix tacite subridebit* [28].

Scholion 6.

Habitus sive situs precantis est attenta mens cum reverentia et compunctione et dolore animi, in confessione peccatorum cum tacitis gemitibus.

Aliud.

Vinctus currere non potest, neque mens obnoxia malis affectibus videre spiritualis precationis locum; trahitur enim et circumfertur cogitationibus perturbationum, et nusquam quieta est.

Marci aliud.

Oratio est abdicatio cogitationum (alienarum ab oratione).

Scholion 7.

Cor voluptatibus delectari solitum, est animæ carcer et catena tempore exitus sive mortis : deditum laboribus janua aperta (ad cœlum).

Aliud.

Ex amore voluptatis nascitur negligentia, ex negligentia oblivio, rerum enim utilium cognitionem Deus omnibus impertivit.

Aliud sancti Maximi.

Qui voluptates spernunt ob timorem id faciunt aut spem, aut cognitionem, aut amorem erga Deum.

[25] Prov. x, 19. [26] Matth. xii, 36. [27] Prov. xv, 13. [28] Eccli. xxi, 23.

ἁμαρτία. Ἀνὴρ δὲ σιωπηλὸς, θρόνος αἰσθήσεως, ἀλλὰ καὶ λόγον διδόναι περὶ παντὸς ἀργοῦ ῥήματι ; ὁ Κύριος ἔφησεν.

Σχόλιον συγκλητικῆς γ'.

Τρίτον τῷ βίῳ τικτόμεθα· ὧν ἡ μὲν μια ἐστὶν ἡ ἐκ γαστρός· αἱ δὲ λοιπαὶ δύο, ἐκ γῆς ἡμᾶς εἰς οὐρανὸν ἀνάγουσιν· ἡ διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος, ἣν καὶ παλιγγενεσίαν καλοῦμεν, καὶ ἡ ἐκ μετανοίας.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Μαξίμου δ'.

Ταπεινοφροσύνη ἐστὶν προσευχὴ συνεχὴς μετὰ δακρύων, καὶ πόνου· αὕτη γὰρ τὸν Θεὸν ἀεὶ εἰς βοήθειαν ἐπικαλουμένη, εἰς τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ σοφίαν· ἀφρόνως θαῤῥεῖν οὐκ ἐᾷ, οὐδὲ ἄλλων κατεπαίρεσθαι, ἅτινά ἐστι χαλεπὰ νοσήματα τοῦ τῆς ὑπερηφανίας πάθους.

Ἄλλο.

Πένθος ἐστὶν αἴσθησίς τις ἀλγεινὴ, τῆς τῶν εὐφραινόντων στερήσεως.

Σχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου ε'.

Τὸ γέλωτι ἀκρατεῖ κεχρῆσθαι καὶ ἀσχέτῳ, ἀκρασίας σημεῖον, καὶ τοῦ μήπω ἀκριβεῖ λόγῳ τῆς ψυχῆς τὸ χαῦνον καταπιέζεσθαι. Ἄχρι γὰρ μειδιάματος, φαιδροῦ τῆς ψυχῆς τὴν διάχυσιν ὑποφαίνειν οὐκ ἀπρεπὲς, ὅσον δεῖξαι μόνον τὸ γεγραμμένον· καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον θάλλει· ἐγκατασχάζειν δὲ τῇ φωνῇ, καὶ ἀναβράζεσθαι τὸ σῶμα, οὐ τοῦ κατεσταλμένου τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοῦ περικρατῶς ἔχοντος αὐτοῦ· βεβαιοῖ δὲ τὸν λόγον ὁ σοφώτατος Σαλομὼν φήσας· *Μωρὸς ἐν γέλωτι ἀνυψοῖ τὴν φωνὴν αὐτοῦ· ἀνὴρ δὲ σοφὸς μόλις ἡσυχῇ μειδιάσει.*

Σχόλιον ς'.

Ἦθός ἐστι προσευχῆς, σύννοια μετ' εὐλαβείας, καὶ κατανύξεως, καὶ ὀδύνης ψυχῆς, ἐν ἐξαγορεύσει πταισμάτων μετὰ στεναγμῶν ἀφώνων.

Ἄλλο.

Οὐ δύναται δεδεμένος δραμεῖν, οὐδὲ νοῦς πάθεσιν δουλεύων προσευχῆς πνευματικῆς τόπον ἰδεῖν· ἕλκεται γὰρ καὶ περιφέρεται ἐκ τοῦ ἐμπαθοῦς νοήματος, καὶ οὐχ ἵσταται ἄκλονος.

Ἄλλο Μάρκου.

Προσευχή ἐστιν ἀπόθεσις νοήματος.

Σχόλιον ζ'.

Φιλήδονος καρδία, εἱρκτὴ καὶ ἄλυσις τῇ ψυχῇ ἐν καιρῷ ἐξόδου· ἡ δὲ φιλόπονος, θύρα ἐστὶν ἠνεῳγμένη.

Ἄλλο.

Ἀπὸ φιληδονίας ἀμέλεια, καὶ ἀπὸ ἀμελείας λήθη προσγίνεται· τῶν συμφερόντων γὰρ τὴν γνῶσιν ὁ Θεὸς πᾶσι δεδώρηται.

Ἄλλο Μαξίμου.

Οἱ τῶν ἡδονῶν καταφρονοῦντες, ἢ φόβῳ καταφρονοῦσι, ἢ ἐλπίδι, ἢ γνώσει, ἢ τῇ εἰς Θεὸν ἀγάπῃ.

Ἄλλο θαλασσίου.

Πρὸς τοὺς λυπηροὺς λογισμοὺς ἀμνησικάκως ἁπάντα· πρὸς δὲ τοὺς φιληδόνους ἐχθρωδῶς διάκεισο.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Βλέπε καὶ γράψον ταῦτα εἰς τὴν καρδίαν σου, ὅτι ἡ φιληδονία καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἀνάπαυσιν αἰτιά εἰσι παραχωρήσεως.

Σχόλιον η'.

Τινὲς, φησὶ (*a*), δακρύοντες ἐν καιρῷ προσευχῆς ἐξ ἐννοίας ἢ τῶν πλημμελημάτων, ἢ τῆς μνήμης θανάτου, ἢ ἄλλης τινὸς, βιάζονται ἑαυτοὺς ἀκαίρως ἤγουν ἀπρεπῶς, ἢ μωρῶς (*b*) ἀποδιῶξαι τὴν ἔννοιαν, ἀφ' ἧς τοῦ κλαίειν ἀπήρξαντο· σπεύδοντες, οἶμαι, τὸ πένθος ἐπικτήσασθαι ἀλύπως, διὰ κενοδοξίαν, μὴ ἐννοοῦντες ὅτι τῆς ἀλόγου ἐστὶ φύσεως, τὸ μὴ εἰδέναι, δι' ἣν αἰτίαν κλαίουσι· λογικῆς δὲ τὸ τὴν αἰτίαν εἰδέναι· διὸ ὡς κακῶς ποιοῦντες διαβάλλονται καὶ κακίζονται παρὰ τοῦ πατρός.

Σχόλιον θ'.

Τὰ δάκρυα ἐκ τῆς ἀκραιφνοῦς ἀδολεσχίας τῆς ἀμετεωρίστου, καὶ τῶν λογισμῶν τῶν πολλῶν τῶν συνεχῶς, τῶν ἀκλινῶς γινομένων, καὶ ἐκ μνήμης τινὸς λεπτοῦ γινομένου ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ λυποῦντος τὴν καρδίαν, καὶ ἐκ τοιούτων πληθύνονται, καὶ ἐπὶ πλέον αὐξάνονται.

Σχόλιον ι'.

Ἡ ἀνεπιτήδευτος κατάνυξις, αὐτοκίνητος· ἡ δὲ ἐπιτηδευτὴ ἑτεροκίνητος· ἡπίαν δὲ τὴν πραεῖαν καὶ προσηνῆ (*c*) λέγει, καὶ ὅτι σπόγγος ἁμαρτιῶν ἐστιν εὐκατάνυκτος, καὶ σύνδακρυς ψυχῆς διάθεσις, τὸ δὲ ἐξῆς φύλαξον, φησὶν, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὸ δάκρυον.

Σχόλιον ια'.

Καλῶς ἀνέτρεψεν ὁ πατὴρ καὶ δύο ταῦτα πένθη· τὸ ὅτε βούλεται ὁ πενθῶν, καὶ τὸ ἐν οἷς ἂν βούληται· ἔστι γὰρ βούλεσθαί τινα κλαίειν πολλάκις ὅταν παρά τινος ὀνειδισθῇ, ἢ καὶ ὑβρισθῇ, ἢ ζημιωθῇ· καὶ τούτου οὐ τοῦ ἀγαθοῦ πένθους ἂν εἴη, ἤτοι τοῦ πνευματικοῦ, ἀλλὰ τοῦ φυσικοῦ. Πιεζομένης γὰρ τῆς καρδίας τῇ θλίψει τῆς ὕβρεως διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν ἀμύνασθαι τὸν βλάπτοντα τὰ δάκρυα. Τὸ δ' αὐτὸ γίνεται καὶ ἐν οἷς ἂν βούληταί τις πενθεῖν, οἷον ἐπὶ θανάτῳ συγγενοῦς, ἐπὶ εὐπραγίᾳ τοῦ πλησίον· καὶ ἐπὶ ἄλλοις τισὶ βιωτικοῖς. Ἐκεῖνο δὲ μόνον ἔφη καλὸν, τὸ γινόμενον καθὼς ὁ Θεὸς βούλεται· βούλεται δὲ ὁ Θεὸς κλαίειν τινὰ ἕνεκεν τῶν πεπλημμελημένων αὐτῷ, ἕνεκεν μνήμης θανάτου, ἕνεκεν τῆς ἀποτυχίας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ἁπλῶς ἕνεκεν πάντων τῶν εἰς ψυχὴν συντεινόντων· ὥστε τοῦτο μόνον τὸ πένθος ἐπαινετόν.

Aliud Thalassii.

A

Tristibus et molestis cogitationibus occurre per omnium injuriarum oblivionem; mollibus seu luxuriosis, extremo odio et aversione.

166 *Aliud Isaaci.*

Attende et scribe hæc in corde tuo, quod amor voluptatum et otii atque cessationis sit causa defectionis.

Scholion 8.

Quidam (inquit Climacus) qui tempore meditationis vel ex delictorum suorum vel mortis memoria, vel alterius rei consideratione lacrymas fundunt, sane quam importune et indecenter, adeoque stulte seipsos eo adigunt, ut eam cogitationem, a qua lacrymare cœperunt ab se rejiciant et excludant, rati, opinor, se luctum sine labore et molestia assecuturos propter vanam gloriam dum non cogitant, B quod flere sine causa sit naturæ rationis expertis quæ nescit quam ob causam ploret: compotis autem rationis, scire causam lacrymarum. Proinde illi quod male faciant a Climaco reprehenduntur et damnantur.

Scholion 9.

Lacrymæ ex mera levitate seu loquacitate non arrogante et superba, et cogitationibus multis sibi perpetuo succedentibus nec variantibus aut animo versis: ex memoria præterea alicujus leviusculi facti per cogitationes quod mordet animum et ex hujuscemodi causis, ut plurimum redundant et augentur.

Scholion 10.

Compunctio est alia non procurata, sed per se C nata, alia studio quæsita et aliunde excitata: sponte exsistentem seu mitem illam, mansuetam et benignam placidamque appellat, et quod is qui facile et sine labore compungitur, et ad lacrymas pronus est, sit velut spongia quæ omnia peccata delet: hoc autem, inquit, donum deinceps velut pupillam oculi custodias.

Scholion 11.

Bene pater et hæc duo genera luctus evertit et damnavit, quando nempe qui luget, luget quando vult et propter quæ vult; est enim non raro cum quis lacrymatur, quando ab aliquo probris lacessitur, aut contumelia oneratur, aut damno aliquo mactatur. Et hoc genus luctus non est in laude positum nec religiosum, sed naturale. Excruciatio enim corde ob afflictionem contu- D meliæ, quod non possit pœnas sumere de eo a quo læsus est, lacrymas fundit. Hoc idem accidit in iis quæ vult ipse lugere, in funere nempe cognati, vel alterius felici successu: **167** vel aliis hujuscemodi casibus vitæ humanæ. Illud autem solum genus luctus laudat, quando fit quemadmodum Deo placet: placet autem Deo quempiam flere ob peccata commissa ab ipso, aut ob mortis memoriam, aut quod nondum sit assecutus regnum cœlorum, et denique simpliciter propter omnia quæ ad animam pertinent; itaque hoc solum luctus genus laudabile est.

(*a*) Φησὶ, non φασί· Climacum enim facit loquentem.

(*b*) Rescribo μωρῶς, ita enim sensus legendum docet, quamvis autographum habeat μῶρος.

(*c*) Προσηνεῖ autogr. mendose.

Scholion 12.

Quemadmodum pluvia terræ infusa plantis quibusque naturæ convenientem præbet pro qualitate succum, dulcibus dulcem, amaris amarum; ita gratia divina cordibus fidelium perpetuo immissa opportunas virtutibus opes et subsidia largitur : Christum, inquam, esurienti cibum, sitienti dulcissimum potum, frigenti vestem, fatigato quietem, precanti spem sordi infusam, luti consolationem.

Scholion 13.

Per catachresin seu abusionem otium appellat festum, quod alioqui principium est improbæ actionis : sed religiosis viris Deo operantibus nullum unquam est otium. Hoc enim ipsum assidue cum Deo colloqui, est illis festus dies, qui non cessationem, sed nunquam intermissum divinæ servitutis cultum ad exemplum angelorum declarat.

Scholion 14.

Facultatum animæ ratione carentium et appetitionum naturaliter impetator est animus et dicitur. Sublimis autem tanquam ad humanos et terrestres affectus in dejecto et humili sensu residet, sive sub se ipse seu infra se manet, et privatæ curæ vacat et requiescit.

Scholion 15.

Qui cœlestia dona lacrymarum seu gratias quibus a Deo ornatur, suis propriis quasi meritis et virtutibus transcribit, hunc in fastum et damnationem vergere et verti novimus. Lacrymæ enim vel ex amore divino, vel studio vanæ gloriæ, vel ardore Bacchi, vel insidiis dæmonis, vel ignominia, vel afflictione exsistunt.

Scholion 16.

Aliud est gaudium quod præparat animum, aliud quod perfectum facit : illud non est expers phantasiæ et imaginationis, alterum humilitatis gratiam **168** possunt : medium inter hæc tristitia quædam Deo pergrata, lacrymæ doloris exsortes. Vere enim in multitudine sapientiæ multitudo cognitionis, et qui addit cognitionem, addit et dolorem. Proinde per gaudium illud quod initiat et præparat animam, inducenda mens est ad subeunda certamina, ut increpetur et probetur a Spiritu veritatis, super iis quæ deliquit et superbiæ elationibus quibus adhuc infestatur : *In increpationibus*, inquit, *propter iniquitatem corripuisti hominem, et tabescere fecisti, sicut araneam animam ejus* [19], ut divina illum increpatione probante tanquam in fusorio sive metallaria fornace; ita virtutem capiat gaudii sine phantasmatum imaginibus in ferventi memoria Dei.

Scholion 17.

Omnis familia ecclesiastica quæ olim diabolum pro viro et marito habuit, illoque rejecto Christum amplexata est, vidua est, et die noctuque indiget

[19] Psal. xxxviii, 11, 12.

A

Σχόλιον ιβ'.

Ὥσπερ ὑετὸς ἐπιχεθεὶς τῇ γῇ προσφυῆ τοῖς φυτοῖς παρέχει ποιότητα, γλυκεῖαν μὲν τοῖς γλυκέσι, στύφην δὲ τοῖς στύφοις· οὕτως ἡ χάρις ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν ἀτρέπτως ἐπιβάλλουσα ἁρμοζούσας ταῖς ἀρεταῖς τὰς ἐνεργείας χαρίζεται, τῷ διὰ Χριστὸν πεινῶντι γίνεται τροφή· καὶ τῷ διψῶντι πόμα ἡδύτατον· τῷ ῥιγῶντι ἔνδυμα, καὶ τῷ κοπιῶντι ἀνάπαυσις· τῷ προσευχομένῳ ἐλπὶς καρδιακή· καὶ τῷ πενθοῦντι παράκλησις.

Σχόλιον ιγ'.

Ἑορτὴν νῦν καταχρηστικῶς, τὴν ἀργίαν καλεῖ, ἥτις καὶ κακοπραγίας ἀρχή· τοῖς οὖν τὸ θεῖον ἔργον ἐκτελοῦσι μοναχοῖς, οὐκ ἔστιν ἀργῆσαί ποτε· αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ ἐνδελεχῶς προσομιλεῖν τῷ Θεῷ ἑορτὴ αὐτοῖς ἐστιν, οὐκ ἀργίαν, ἀλλὰ δουλείαν ἀκατάπαυστον κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοίωσιν ἐμφαίνουσα. B

Σχόλιον ιδ'.

Τῶν ἀλόγων μερῶν τῆς ψυχῆς, καὶ ὀρέξεων φυσικῶς ὁ νοῦς βασιλεύς ἐστί τε καὶ λέγεται· ὑψηλὸς δὲ ὡς πρὸς τὰ χαμαίζηλα πάθη ἐν καταβεβλημένῳ καὶ ταπεινῷ φρονήματι καθήμενος· ἤγουν ἐφ' ἑαυτοῦ μένων, καὶ τῇ οἰκείᾳ μενίμνῃ σχολάζων τε, καὶ ἀναπαυόμενος.

Σχόλιον ιε'.

Τῷ ὥσπερ ἐπὶ ἰδίοις προτερήμασι τοῖς χαρίσμασι τοῖς θείοις σεμνυνομένῳ εἰς φυσίωσιν, καὶ τὴν κατάγνωσιν ἐπιστρέφεσθαι ἔγνωμεν· τὸ γὰρ δάκρυον ἐκ φιλοθείας, ἐκ φιλοδοξίας, ἐξ οἰνοφλογίας, ἐκ δαιμονικῆς μεθοδείας, καὶ ἐξ ἀτιμίας, καὶ θλίψεως. C

Σχόλιον ις'.

Ἄλλο ἐστὶν ἡ εἰσαγωγὸς χαρὰ, καὶ ἄλλη ἡ τελειοποιός· ἡ μὲν γὰρ φαντασίας οὐκ ὑπάρχει ἄμοιρος, ἡ δὲ ταπεινοφροσύνης ἔχει τὴν δύναμιν· μέσον δὲ τούτων ἐστὶ λύπη θεοφιλὴς, ἀνάλγητον δάκρυον· ἐν γὰρ πλήθει ὄντως σοφίας, πλῆθος γνώσεως, καὶ ὁ προστιθεὶς γνῶσιν, προστίθησιν ἄλγημα. Διὰ τοῦτο οὖν δεῖ πρῶτον τῇ εἰσαγωγῷ χαρᾷ πρὸς τοὺς ἀγῶνας προσκληθῆναι τὴν ψυχήν· ἐλεγχθῆναι δὲ αὐτὴν καὶ δοκιμασθῆναι λοιπὸν ὑπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ Πνεύματος, περί τε ὧν ἔπραξε κακῶς, καὶ ὧν ἔτι πάσχει μετεωρισμῶν· *Ἐν ἐλεγμοῖς γάρ*, φησὶν, *ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον, καὶ ἐξέτηξας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ*, ἵνα τῆς θείας αὐτὴν ἐλέγξεως δοκιμασάσης, ὥσπερ ἐν χωνευτηρίῳ, οὕτως τὴν ἐνέργειαν λάβοι τῆς ἀφαντάστου χαρᾶς ἐν θερμῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ. D

Σχόλιον ιζ'.

Πᾶσα ἀρχὴ ἐκκλησιαστικὴ, ἥ ποτε τὸν διάβολον ἄνδρα ἔχουσα, καὶ τοῦτον ἀποῤῥίψασα καὶ Χριστὸν ἐναγκαλισαμένη, χήρα τυγχάνει, καὶ δέεται καθ'

ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα τοῦ κριτοῦ, λέγουσα· Ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου.

A judice vindice, quando semper clamat: Vindica me ab adversario meo.

Σχόλιον Ἰσαὰκ ιη'.

Γινώσκει ἄνθρωπος ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν καθαρότητα ἡ καρδία αὐτοῦ, ὅταν πάντας καλοὺς θεωρῇ, καὶ οὐχ ὁρᾶταί τις αὐτῷ ἀκάθαρτος ἢ βέβηλος· τότε ἐστὶν ἀληθῶς καθαρὸς τῇ καρδίᾳ· πῶς γὰρ πληροῦται ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου ὁ φάσκων, ὑπερέχοντας ἑαυτῷ ἡγεῖσθαι πάντας ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας, ἐὰν μή φασι τὸ εἰρημένον, ὅτι *ὁ ὀφθαλμὸς καθαρὸς οὐκ ὄψεται πονηρά*;

Scholion Isaaci 18.

Tum sentit homo, quod mens ipsius munditiem animi assecuta sit, quando omnes mortales bonos existimat, nec ullus illi impurus aut profanus videtur: tunc enim vere mundus est corde. Quomodo enim illud Apostoli oraculum implebitur, quando dicit: *Omnes sibi superiores invicem in humilitate arbitrantes* [30], si non et illud dictum attendatur: quod *oculus purus nihil mali aspiciet* [31].

Σχόλιον ιθ'.

Ἡ ἀδιάκριτος θεωρία πολλοὺς φέρει κινδύνους· καὶ γὰρ εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχηματίζεται ὁ διάβολος, καὶ τοὺς τὰ ἑαυτῶν ἀγνοήσαντας μέτρα, πολλάκις ἀπατᾷ· διὸ καί τις γέρων φησίν· *Ἐγὼ τὸν Χριστὸν ἐνταῦθα ἰδεῖν οὐ θέλω.*

Scholion 19.

Importuna seu indiscreta contemplatio multa pa- B rit pericula: diabolus enim transformat se in angelum lucis, et eos qui modum et mensuram suæ nesciunt imbecillitatis, sæpe fallit. Hinc de senioribus quidam dixit: *Ego Christum in hac vita non cupio videre.*

Σχόλιον κ'.

Μητέρα δὲ νόει τὴν ἀγαθότητα Θεοῦ τὴν ἔλλαμψιν (*a*) τὴν θεωρίαν· νήπιον δὲ τὰς ἐλπίδας προσευχὴν καθαρὰν μοναχοῦ (*b*). Ἐνώδυνον δὲ ἐπιζήτησιν τὴν μετὰ πόνου τελουμένην εὐχὴν παρὰ τοῦ τοιούτου νηπίου, τέρψιν τῆς εἰρημένης μητρὸς τὴν ἔμμονον τοῦ νηπίου ζήτησιν, ἤγουν τὴν δέησιν τῆς ἱκετηρίας.

Scholion 20.

Matrem intellige Dei bonitatem, illustrationem et contemplationem; parvulum autem infantem spem et orationis munditiem monacho; anxiam autem investigationem, accipe preces cum labore a tali infante peragi solitas: delectationem autem matris ejusmodi perseverantem in parvulo inquisitionem, hoc est, supplicem precationem.

Σχόλιον κα'.

Δίκαιος Κύριος δικαίως ἑκάστῳ τὴν βοήθειαν ἐπινέμει, τῷ τε ἡσυχάζοντι νομίμως, καὶ ὡς δεῖ ἡσυχάζειν, καὶ τῷ νομίμως ὑποτασσομένῳ. Λέγει οὖν ὁ πατήρ· ὅτι ὁ ἑκάτερον τῶν τρόπων ποιῶν, τουτέστιν, εἴτε τὴν ἡσυχίαν μετέρχεται, εἴτε τὴν ὑποταγήν, ἐὰν μὴ, ὡς δεῖ, ταῦτα μετέρχωνται, ἀπηλλαγμένοι εἰσὶ τοῦ πνευματικοῦ πένθους, ἤγουν τῆς κατανύξεως· καὶ διὰ τοῦτο θρήνων εἰσὶ πολλῶν ἄξιοι· τὸ γὰρ οὐκ ἀνόθευτον, δηλονότι κακῶς γίνεται. Καὶ μή σε πλανῶ, ὦ ἀκροατά· τὸ ἀπηλλάχθαι τοῦ πένθους, ἐπὶ καλῷ τεθεῖσθαι· ἐπεὶ γὰρ ἅπας σχεδὸν λόγος περὶ πένθους εἴρηται, ἐὰν ἡμεῖς δεχώμεθα, τὸ ἀπηλλάχθαι [τοῦ πένθους], τὸν ἡσυχαστὴν, ἢ τὸν ὑποτακτικὸν τοῦ πένθους, ἔξω τρέχομεν τοῦ πατρικοῦ σκοποῦ, καὶ οὐχ, ὡς δεῖ, νοοῦμεν· καὶ διὰ τοῦτο προσεκτέον.

Scholion 21.

Justus Dominus æque singulis auxillium **169** impertitur; solitario ut decet et ut oportet solitarium agere, et illi qui alteri (in cœnobio) legitime C paret. Dicit ergo pater, quod alterutram vitam secutus, hoc est, sive solitariam sectetur, sive obedientiæ se subjiciat, si non ut par est, suum uterque statum colat, eique convenienter vivat, repulsus sit a spirirituali luctu et compunctione, atque hos multis lacrymis deplorandos. Quod enim sincerum non est sine controversia spurium est, sive quando aliquid non fit ut fieri oportet, clarum est illud male fieri. Nec fallo te, auditor, illud destitutum esse a luctu in bonam partem acceptum et positum esse: nam cum omnis fere oratio (in hoc septimo gradu) de luctu sit, si nos illud *solutum* seu *destitutum* esse a *luctu*, ad solitarium vel obedientem transtulerimus, extra propositum a Climaco scopum excurremus; nec ut oportet rem intelligemus: proinde attendendum est.

Σχόλιον κβ'.

Τοῖς ἐν τῷ πένθει ἀσπλαγχνον τὸν Θεὸν οἱ δαίμονες ὑποτίθενται πρὸς ἀπόγνωσιν τοὺς πενθοῦντας κατασπᾶσαι βουλόμενοι· πρὸ δὲ τῶν πτωμάτων εὔσπλαγχνον αὐτὸν δεικνύουσι πιθανοῖς ἐπιτηδεύμασιν, ὅπως πρὸς ἁμαρτίας καταχρημνίσωσιν.

Scholion 22.

D

His qui (post perpetratum peccatum) in luctu versantur, dæmones Deum immitem et inexorabilem subjiciunt, ut eos ad desperationem adigant. Ante delicta misericordem et clementem probabilibus argumentis ostendunt, ut illos in peccata præcipitent.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Ἱκανὴ ἡ λύπη τῆς διανοίας ἀντὶ πάσης ἐργασίας σωματικῆς· ὁ γὰρ ἅγιος Γρηγόριος λέγει· « Ναὸς

Scholion Isaaci.

Tristitia mentis nostræ gratior est Deo omni corporis actione: sanctus enim Gregorius, qui cum

[30] Philipp. II, 3. [31] Tit. I, 15.

(*a*) Sic legitur in Elia Cretensi.
(*b*) Elias melius, τὸν ἔτι ἀτελῆ πρὸς προσευχὴν καθαράν. *Infantem autem intellige imperfectum adhuc ad orationis munditiem monachum.*

Deo conjunctus est, inquit, et perseverat in timore et cura judicii ejus, est templum gratiæ Dei.

A τῆς χάριτός ἐστιν ὁ σύγκεκραμένος τῷ Θεῷ, καὶ διαμένων ἐν φροντίδι τῆς κρίσεως αὐτοῦ.

Scholion 23.

Tristitia quæ diu hæret in corde et in habitum versa est, ægre tollitur.

Σχόλιον κγ'.

Ἡ ἐπίμονος τῆς καρδίας λύπη εἰς ἕξιν ἐλθοῦσα, δυσκόλως ἀφαιρεῖται.

Scholion 24.

Aut in opere faciendo extolluntur, aut in multiloquio contemnunt alios.

Σχόλιον κδ'.

Ἢ ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐπαίρονται, ἢ ἐν τῇ πολυλογίᾳ κατοφρυῶνται ἑτέρων.

Scholion aliud.

In prudentia alios contemnere et superbire; in fortitudine se jactare, in temperantia nautas et vectores imitari, in justitia seipsum in similibus vindicare.

Ἄλλο.

Ἐν τῇ φροντίσει τὸ ὑπερφρονεῖν, ἐν τῇ ἀνδρίᾳ τὸ θρασύνεσθαι, ἐν τῇ σωφροσύνῃ τὸ τὰ ναύτου φρονεῖν· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ τὸ τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν ἐκδικεῖν.

Scholion 25.

Hoc ad illos qui inexperti dicunt illud vulgare οὐχ ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ τρόπος, non locus (*a*), sed mores et vita faciunt sanctum. Hi sciant et intelligant quomodo locus etiam mores ornet et decus addat, et **170** non solum vivendi ratio, ut nonnulli simpliciter dicunt; sed locus ut plurimum etiam magnam vim et virtutem afferat.

B

Σχόλιον κε'.

Πρὸς τοὺς ἀβασανίστους λέγοντας, τό· Οὐχ ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ τρόπος· οἱ ἐπιστησάτωσαν τοῦτο καὶ γνώτωσαν, πῶς δίδωσιν ὁ τόπος τῷ τρόπῳ τὸ κάλλος, ὥστε οὐχ ὁ τρόπος μόνος, ὥς τινες ἁπλῶς λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ μέγιστα εἰς ἀρετῆς ἐργασίαν συμβάλλεται.

Aliud.

Tres sunt res, quas ægre sibi comparat homo, quæque omnes virtutes custodiunt; luctus, et flere peccata sua, et semper ob oculos suos habere mortem suam.

Ἄλλο.

Τρία ἐστὶ πράγματα, ἃ δυσκόλως κτᾶται ὁ ἄνθρωπος, καὶ αὐτὰ φυλάσσει πάσας τὰς ἀρετάς· τὸ πένθος, τὸ κλαίειν ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἑαυτοῦ θάνατον.

GRADUS VIII.

De victoria iræ, et mansuetudine.

Quemadmodum flamma affusa sensim aqua, tandem omnino exstinguitur, ita lacrymæ e vero luctu C natæ totum iræ incendium, animique furorem opprimunt et exstinguunt : eamque ob causam luctui mansuetudinem et animi lenitatem subjecimus. Perfecta ergo iræ victoria nihil est aliud, quam inexplebilis ignominiæ sitis et desiderium, uti contra in captatoribus vanæ gloriæ, est immensa laudis cupido. Iræ vacuitas est victoria superatæ naturæ, quæ nullo jam injuriarum sensu tacta ex certaminibus et sudoribus exsistit. Mansuetudo est immotus animi status, qui nulla vel contumelia vel laude de constantia dimoveri potest. Primum virtutis hujus et iræ vincendæ tirocinium est, intra labia continere verborum impetum, quantumvis cor tumultuetur. Profectus et quasi media virtus est tumultuantium cogitationum sedatio cum exigua adhuc animi perturbatione. Absoluta demum iræ victoria est inter immanium turbinum flatus tranquilla animi serenitas.

171 Ira est occulti odii recordatio, sive memoria injuriarum. Ira est desiderium ulciscendi eum qui nos ad iram incitavit. Furor est intempestiva cordis inflammatio. Acerbitas animi seu amaritudo est sensus seu affectus amarulentus animi omni gaudio et delectatione destitutus. Ira est prona morum de-

ΛΟΓΟΣ Η'.

Περὶ ἀοργησίας (b) καὶ πραότητος.

Ὥσπερ ὕδατος ἐν φλογὶ κατὰ μικρὸν προστιθεμένου, τελείως ἡ φλὸξ ἀποσβέννυται, οὕτω καὶ τοῦ ἀληθινοῦ πένθους τὸ δάκρυον πᾶσαν τὴν φλόγα τοῦ θυμοῦ καὶ ὀξυχολίας ἀποκτείνειν πέφυκε· διὸ αὐτὸ καὶ ἀκολούθως τετάχαμεν. Ἀοργησία τοίνυν ἐστὶν ἕφεσις ἀτιμίας ἀκόρεστος, ὡς ἐν τοῖς κενοδόξοις εὐφημίας ἀπέραντος. Ἀοργησία ἐστὶ φύσεως ἥττα, ἐν ἀναισθησίαις ὕβρεων ἐξ ἀγώνων καὶ ἱδρώτων προσγινομένη. Πραότης ἐστὶν ἀκίνητος ψυχῆς κατάστασις, ἐν ἀτιμίαις καὶ εὐφημίαις ὡσαύτως ἔχουσα. Ἀρχὴ μὲν ἀοργησίας, σιωπὴ χειλέων ἐν ταραχῇ καρδίας· μεσότης δὲ σιωπὴ λογισμῶν ἐν ψιλῇ ταραχῇ ψυχῆς· τέλος δὲ πεπηγμένη γαλήνη ἐν πνοῇ ἀνέμων ἀκαθάρτων. Ὀργή ἐστιν (1) ὑπόμνησις κεκρυμμένου μίσους, ἤγουν μνησικακίας. Ὀργή ἐστιν ἐπιθυμία (2) κακώσεως τοῦ παροξύνοντος. Ὀξυχολία ἐστὶν ἔξαψις καρδίας ἀχρόνως γινομένη. Πικρία ἐστὶν ἀνήδονος κίνησις ἐν ψυχῇ συγκαθημένη. Θυμός ἐστιν (3) εὐμετάβολος κίνησις ἠθῶν, καὶ ψυχῆς ἀσχημοσύνη. Ὡς φωτὸς φανέντος ὑποχωρεῖ τὸ σκότος· οὕτως καὶ ἐξ ὀσμῆς ταπεινώσεως πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς ἐξαφανίζεται. Τινὲς εὐμετάβλητοι ἐκ θυμοῦ ὑπάρχοντες, ἀμελῶς περὶ τὴν τούτου θεραπείαν καὶ ἐπιμέλειαν διάκεινται, μὴ ἐννοοῦντες οἱ τάλανες τοῦ εἰπόντος· *Ἡ ῥοπὴ τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πτῶσις αὐτῷ.* Ἔστι

D

(*a*) Non fuisse Romæ, sed Romæ sanete vixisse est aliquid. Vestigia Christi in terris relicta plurimos trahunt Hierosolymam, ut Lauretum, S. Jacobus Compostellanus; in Germania, Œtinga Monss. eremus Helvetiorum S. Seb. Ebersperge, etc.

(*b*) Ἀοργησία Latinis *inirascentia*. De ea scripsit Plutarchus singularem libellum. Est politicis scriptoribus, Latinis et Græcis, in vitio; Christianis summa virtus, ut humilitas.

κίνησις μύλου ὀξεῖα ἐν μιᾷ ῥοπῇ ὑπὲρ τὴν τοῦ ἑτέρου ἡμέραν, σῖτον ψυχῆς, καὶ καρπὸν συντρίβουσα καὶ ἐξαφανίζουσα· διὸ προσεκτέον νουνεχῶς. Ἔστι φλογὸς ἕξαψις συντόμως ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος ἀναπτομένη, καὶ ὑπὲρ φλόγα χρονίζουσαν τὸν ἀγρὸν τῆς καρδίας ἀνεμπιπρῶσα, καὶ ἀπολλύουσα. Οὐδὲ τοῦτο ἡμᾶς λανθάνειν ὀφείλει, ὦ φίλοι, ὅτι περ ἐν καιρῷ οἱ πονηροὶ δαίμονες ἑαυτοὺς συντόμως ὑποστέλλουσιν, ἵν' ὡς μικρῶν τῶν μεγάλων παθῶν ἀμελήσαντες, ἀνίατα λοιπὸν νοσήσωμεν. Ὥσπερ λίθος ὀξύγωνος, καὶ ἀπόκροτος ἑτέροις λίθοις συγκρουόμενος καὶ συνδαιρόμενος, ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ὀξύγωνον καὶ ἀπόκροτον καὶ στερρὰν διάπλασιν διαθρύπτεται, καὶ στρογγυλοειδῆ ἀπεργάζεται· οὕτως καὶ ψυχὴ ὀξεῖα καὶ ἀπότομος συμμιγνυμένη καὶ συνδιάγουσα σκληροῖς τισι, δυεῖν θάτερον ὑπομένει· ἢ ἐκ τῆς ὑπομονῆς τὸ ἴδιον τραῦμα θεραπεύσει, ἢ ὑποχωρήσασα τὴν ἰδίαν πάντως ἀσθένειαν γνωρίσει; τῆς φυγῆς τῆς δειλάνδρου ταύτην αὐτῇ, ὥσπερ ἐσόπτρον φανερωσάσης. Θυμώδης ἐστὶν ἐπιληπτικὸς ἑκούσιος, ἐξ ἀκουσίου προλήψεως, καταῤῥηγνύμενος καὶ ῥασσόμενος. Οὐδὲν οὕτω τοῖς μετανοοῦσιν ἀνοίκειον ὡς θυμὸς ταρασσόμενος, εἴπερ ἡ ἐπιστροφὴ πολλῆς δεῖται τῆς ταπεινώσεως. Ὁ δὲ πάσης οἰήσεως ὑπάρχει τεκμήριον. Εἰ τοῦτο (4) ὅρος ἀκροτάτης πραότητος, τὸ καὶ παρόντος τοῦ ἐρεθίζοντος γαληνῶς τῇ καρδίᾳ καὶ ἀγαπητικῶς πρὸς αὐτὸν διακεῖσθαι, πάντως τοῦτο ὅρος ἀκροτάτου θυμοῦ, τὸ καὶ καθ' ἑαυτὸν διάγοντα μόνον, λόγοις καὶ σχήμασι πρὸς τὸν λυπήσαντα διαμάχεσθαι, καὶ θηριοῦσθαι. Εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρήνη ψυχῆς καὶ ὁρίζεται, καὶ ὑπάρχει· ἡ δὲ ὀργή, ταραχὴ καρδίας καὶ ὑπάρχει καὶ λέγεται. Οὐκ οὖν οὐδὲν οὕτω τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἐν ἡμῖν, ὡς θυμὸς ὑποτειχίζειν πέφυκε.

A pravatio, et deformitas animi. Ut ad solis exortum fugiunt tenebræ, ita ad odorem humilitatis omnis ex animo evanescit amaritudo, et exstinguitur iracundia. Quidam cum ex ira facile commoveantur, nullum huic morbo quærunt remedium et curam, dum infelices non meminerunt illud dicentis : *Momentum furoris ejus, ruina est illi* [31]. Celer catilli seu molæ in orbem motus uno momento plus fumenti animæ et fructus conterit et perdit, quam tardus alius toto die. Quapropter magnopere et solerter attendendum est. Est flammæ incendium quod vehementi turbine ventorum auctum, brevi totum cordis agrum incendit et perdit, quem lentus alias ignis diu non absumpsisset. Sed et hoc vos non celarim, amici, consuesse improbos spiritus ad tempus se per astum a tentatione opportune subducere, ut sensim magna vitia tanquam parva negligamus, et ita in morbos animi immedicabiles incidamus. Uti saxum acutis angulis asperum, si cum aliis saxis confligat collidaturque, omnem salebrosam asperitatem, acutamque duritiem attritu amittit, et rotundam efficitur, **172** ita animus asper et biliosus, si cum asperis ingeniis vivat degatque, ex duobus alterum necessario perpetitur : aut per patientiam vulnus suum curabit, aut si injuriis fractus cedat, suam ipse imbecillitatem agnoscet, quam imbellis fuga illi quasi in speculo ostendet. Furiosæ iræ obnoxius sua voluntate est epilepticus, quamvis invitus morbo occupetur, elidituir tamen, rumpitur et cadit. Nihil tam inimicum est pœnitentibus quam animi furor qui mentem perturbat, quando vitare ligiosa magnam desiderat submissionem. Furor autem est magnæ [summæ] superbiæ indicium. Si hoc definitio et signum est summæ mansuetudinis cum quis præsente eo qui nos provocat ad iram, sereno est corde, et amanter erga eumdem afficitur; certe extremi furoris est argumentum, cum quis apud seipsum seorsum, et solum verbis, et gestibus cum absente a quo molestia est affectus, depugnat et efferatur. Si Spiritus sanctus pax animæ, et dicitur et est; ira vero, cordis perturbatio, et est et appellatur; necessario sequitur nihil . . . . adeo Spiritus sancti præsentiæ repugnare (*a*) aquam iram.

Πάμπολλα καὶ χαλεπὰ αὐτοῦ τὰ γεννήματα γνωρίζοντες· ἕνα καὶ μόνον ἀκούσιον ἀπόγονον, εἰ καὶ νόθον, ὅμως ὠφέλημον ἐπεγνώκαμεν. Εἶδον (5) μανικῶς ἐξαφθέντας, καὶ τὴν χρονίαν καὶ ἐναπόθετον μνησικακίαν ἐμέσαντας, καὶ διὰ πάθους, πάθους ἀπαλλαγέντας· περὶ τῆς χρονίου λύπης ἢ μετάνοιαν, ἢ πληροφορίαν ἐκ τοῦ λελυπηκότος κομισαμένους. Καὶ εἶδον τὸ (6) δοκεῖν μακροθυμήσαντας ἀλόγως, καὶ ἐκ τῆς σιωπῆς μνησικακίαν ἔνδον ἀποθεμένους, καὶ τῶν μαινομένων μᾶλλον αὐτοὺς ἐταλάνισα, ὡς διὰ μέλανος τὸ τῆς περιστερᾶς λευκὸν ἀφανίσαντας. Πολλῆς ἡμῖν πρὸς τὸν ὄφιν δεῖ τοῦτον τῆς ἐπιμελείας· τὴν γὰρ φύσιν καὶ αὐτὸς, ὡς καὶ ὁ τῶν σωμάτων συνεργοῦσαν αὐτῷ, κέκτηται. Εἶδον ὀργισθέντας, καὶ ἐκ πικρίας τὴν τροφὴν ἀπωσαμένους, καὶ μέντοι ἰὸν ἰῷ διὰ τῆς ἀλόγου ἐγκρατείας προσελάβοντο. Καὶ εἶδον ἑτέρους ἀφορμῆς ὅθεν εὐλόγου τοῦ θυμοῦ ὀρεξαμένους, καὶ γαστριμαργίᾳ ἑαυτοὺς μεθοδεύσαντας, καὶ ἐκ βοθύ-

Copiosa et improba soboles est iræ, sed unus nepos quamvis spurius, et licet nolens, utilis tamen nobis. Animadverti enim nonnullos summo furore inflammatos diuturnam et alte repositam injuriæ memoriam revomuisse, et per vitium a vitio liberatos : **173** cum is a quo offensi erant, vel facti sui se pœnitere diceret, vel illis satisfaceret, unde ab diuturna animi molestia sunt curati. Vidi alios, qui in speciem rationi prorsus adversam simulabant se per silentium patienter ferre injuriam, cujus tamen memoriam penitus in animo intus condiderant, quos equidem palam furentibus deteriores judicavi, ut qui columbæ candorem atro odii colore exstinxerint. Magna adversus hunc serpentem a nobis cura adhibenda est. Habet enim et ipse non secus atque luxuriæ spiritus corporis patrocinantem sibi naturam. Notavi etiam quosdam ira succensos ex animi indignatione a cibo abstinuisse,

[31] Job. v, 2.

(*a*) Præsentiam arcere, et præpedire Ὑποτειχίζειν, viam præludere.

qui ob intempestivam abstinentiam venenum veneno affuderunt. Alios quoque observavi (his contrarios) tanquam justa ira commotos sese gulæ dedidisse, adeoque ex fovea in præcipitium incidisse. Denique spectavi alios prudentiores his qui tanquam probi medici utrumque temperantes veluti media via incesserunt, magnasque utilitates ex hoc temperamento retulerunt. Est cum concinna musica furorem optime sedat. Est cum inconcinnæ et intempestivæ miscetur voluptas : optime hac utemur, si temporum rationem habuerimus. Cum olim ad cellas quorumdam anachoretarum ob negotia quædam expedienda foris sessitarem, audivi illos intus ex animi acerbitate et furore ritu perdicum apud se ipsos perstrepentes et corrixantes, et in faciem ejus a quo læsi erant, tanquam præsentis insilientes, **174** quibus ego pie suasi, ut e solitudine ad monasteria migrarent, ne ex hominibus in dæmones verterentur. Quos contra videbam molles et gulæ dedītos, blandosque simul et palpatores, nimiumque aliis familiares, comptulos et elegantiæ pulchritudinisque studiosos et cultos, his auctor fui ut solitudinem peterent, tanquam inimicam luxuriæ et gulæ, ut quas tanquam novacula amputat, ne per hæc vitia ex homine in bestias migrarent. Qui vero se ad utrumque vitium (iram, inquam, et mollitiem) pronos lamentabantur, hos omnino alieno arbitrio, non suo, vivere volui, amiceque illorum moderatoribus suggessi, uti illos in utroque vitæ statu nunc ad tempus in quiete et solitudine collocarent, nunc inter domesticos exercerent : sic tamen ut supremo cœnobiarchæ cervicem penitus submitterem. Solent enim voluptuarii et effeminati seipsos, nec raro fortasse etiam alios sibi addictos corrumpere : furiosus autem et iracundus sæpe tanquam lupus gregem omnem perturbavit, multorumque afflictas animas elisit. Non leve crimen est cordis oculum per furorem conturbare, quemadmodum testatur, qui dixit : *Turbatus est a furore oculus meus* [33], sed gravius est impetum animi verbis prodere. Longe vero gravissimum, et vitæ religiosæ, angelicæ et divinæ prorsus alienum et inimicum ad manus venire. Si festucam alterius sanare vis, aut velle te potius arbitraris, cave ne pro scalpro, trabe hanc **175** deradas, aut potius denses et retundas. Trabs est aspera compellatio, et indecentes gestus. Scalpellum vero benigna institutio et lenta lenisque reprehensio seu objurgatio. *Argue*, inquit, *increpa*, *obsecra* [34], sed ne verbera. Quod si tamen id res exigat, et raro fiat, et non per te ipsum. Sæpius in iracundis, ubi attenderimus, promptum ad vigilias, jejunationes et quietis silentium, studium perpiciemus. Hac quippe arte callidissimus hostis per speciem pœnitentiæ et luctus auget materiam, et majores subjicit faces iracundiæ. Si unus aliquis, uti dictum est, tanquam lupus totum religiosum gregem dæmone

[33] Psal. VI, 8. [34] II Tim. IV, 2.

νου εἰς χρημνὸν περιπεσόντας. Ἑτέρους δὲ ἐχέφρονας τεθέαμαι, ὡς καλοὺς ἰατροὺς ἀμφότερα συγκεράσαντας, καὶ τὰ μέγιστα ἐκ τῆς συμμέτρου παρακλήσεως ὠφεληθέντας. Ποτὲ μὲν ἡ μελῳδία τὸν θυμὸν ἀρίστως διαλύει, ἡ σύμμετρος· ποτὲ δὲ τῇ φιλῳδονίᾳ συνέρχεται, ἤγε ἄμετρος καὶ ἄκαιρος. Τοὺς οὖν καιροὺς κανονίζοντες, οὕτως ἐχρησάμεθα. Ἤκουσα παρακαθήμενος ἔξω κατά τινα χρείαν ἀνδρῶν ἡσυχαζόντων, ὡς περδίκων ἐν τῇ κέλλῃ ἐκ πικρίας καὶ θυμοῦ καθ' ἑαυτοὺς κλοβομαχούντων, τῷ προσώπῳ δὲ ὡς παρόντος τοῦ λελυπηκότος ἐπιπηδώντων· οἷς ἔγωγε τὸ μὴ ἀπιδιάζειν εὐσεβῶς συμβεβούλευκα, ἵνα μὴ ἐξ ἀνθρώπων δαίμονες καταστα θῶσι. Καὶ τεθέαμαι πάλιν λάγνους καὶ βρωμώδεις καρδίας, πράους τινὰς καὶ κόλακας, καὶ φιλαδέλφους, καὶ φιλοκαλλιπροσώπους ὑπάρχοντας, οὓς τὴν ἡσυχίαν ὡς ξύριον μισόλαγνον, καὶ μισόβρωμον μετιέναι παρεσκεύασα, ἵνα μὴ ἐκ λογικῆς εἰς ἄλογον φύσιν ἐλεεινῶς μετατεθῶσιν. Ἐπεὶ δέ μοί τινες ἐν ἀμφοτέροις ἑαυτοὺς ἔλεγον οἰκτίστως ἐκφέρεσθαι, τούτους ἔγωγε πάντη αὐτεξουσίως πορεύεσθαι κεκώλυκα. Τοῖς μέντοι αὐτῶν ἐπιστατοῦσι τοῦτο φιλικῶς ὑποθέμενος· ποτὲ μὲν αὐτοῖς τοῦ χρόνου ταύτην, ποτὲ δὲ ἐκείνην τὴν τάξιν ἐπιτρέπειν μετέρχεσθαι· ὅμως τὸ πᾶν τῷ κρατοῦντι [τῷ πάντα κρατοῦντι, τὸν αὐχένα δούς. Ὁ μὲν (7) φιλήδονος ἑαυτὸν, ἴσως δὲ καὶ ἕτερον ἕνα φιλομύστην αὐτοῦ λυμαίνεσθαι πέφυκεν· ὁ δὲ θυμώδης ὥσπερ λύκος πᾶσαν πολλάκις τὴν ποίμνην διετάραξε, καὶ πολλὰς ψυχὰς ταπεινώσας διέθλιψε· χαλεπὸν μὲν τὸν τῆς καρδίας ὀφθαλμὸν ἐκ θυμοῦ ταράξαι, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Ἐταράχθη ἀπὸ θυμοῦ ὁ ὀφθαλμός μου*· χαλεπώτερον δὲ τὸ διὰ χειλέων τὴν τῆς ψυχῆς ὁρμὴν ἐνδείξασθαι· τὸ διὰ χειρῶν πάντη που τῆς μοναδικῆς, καὶ ἀγγελικῆς, καὶ θεϊκῆς πολιτείας ἐχθρὸν καὶ ἀλλότριον. Εἰ (8) κάρφος ἑτέρου ἰάσασθαι θέλεις, μᾶλλον δὲ νομίζεις μὴ ἀντὶ μήλης δοκῷ τοῦτον ἀποχρίσῃς, ἢ ἀποστύψῃς· δοκὸς βαρὺς λόγος, σχήματα ἀπρεπῆ· τὸ δὲ ἕτερον ἐπιεικὴς διδασκαλία, καὶ μακρόθυμος ἐπιτιμία. *Ἔλεγξον*, φησὶν, *ἐπιτίμησον, παρακάλεσον*· οὐ μέντοι καὶ τύψον. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δέοι (9), σπανίως καὶ οὐ δι' ἑαυτοῦ. Ἐπισκεψώμεθα καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς τῶν θυμικῶν τὴν ἀγρυπνίαν προθύμως, καὶ τὴν νηστείαν καὶ ἡσυχίαν ἐπιτελουμένην θεασόμεθα. Σκοπὸς γὰρ τῷ δαίμονι τὰς αὐξητικὰς τοῦ πάθους ὕλας, προφάσει δῆθεν μετανοίας, καὶ πένθους αὐτοῖς ὑποτίθεσθαι. Εἰ εἷς (10) λύκος, ὡς προέφημεν, δύναται ἐκταράξαι ποίμνην, δαίμονα συνεργὸν κεκτημένος, πάντως καὶ εἷς ἀδελφὸς σοφώτατος, ὥσπερ (11) ἀσκὸς χρηστὸς ἐλαίου μεστὸς τὸ κῦμα παρενέγκαι καὶ γαληνιάσαι ποιεῖν τὴν ὀλκάδα, ἄγγελον συνεργὸν κεκτημένος, κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ προτέρου κρίματος, οὗτος ἐκ Θεοῦ μισθὸν κομισόμενος, καὶ τύπος ὠφελείας πᾶσι γινόμενος. Ἀρχὴ τῆς μακαρίας ἀνεξικακίας ἐν πικρίᾳ καὶ ὀδύνῃ ψυχῆς τὰς ἀτιμίας καταδέχεσθαι. Μεσότης δὲ ἀλύπως ἐν ταύταις διακεῖσθαι· τελείωσις δὲ, εἴπερ καὶ ἔστιν, ὡς εὐφημίας ταύτας λογίζεσθαι. Χαίροις

ὁ πρότερος, ἔῤῥωσο ὁ δεύτερος, μακάριος ἐν Κυρίῳ καὶ ἀγαλλιῶ ὁ τρίτος · ἐλεεινὸν (12) ἐπεσημηνάμην ἐν ὀργίλοις θέαμα, ἐξ οἰήσεως λεληθότως αὐτοῖς συμβαῖνον, ὀργιζόμενοι γὰρ διὰ τὴν ἧτταν, πάλιν ὠργίζοντο · καὶ πτώματι πτῶμα ἐκδιωκόμενον ὁρῶν ἐθαύμαζον· καὶ ἁμαρτίαν ἁμαρτίᾳ διεκδικοῦντας ἠλέουν θεώμενος, καὶ δαιμόνων πανουργίαν ἐκπλητόμενος, τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς μικροῦ δεῖν ἀπεγίνωσκον. Εἴ τις ἑαυτὸν ἀπὸ οἰήσεως καὶ ὀξυχολίας, πονηρίας τε καὶ ὑποκρίσεως εὐχερῶς ἡττώμενον θεάσοιτο, καὶ οὕτως τὴν μάχαιραν τῆς πραότητος καὶ ἀνεξικακίας δίστομον καθ' αὐτῶν ἐσκέψατο σπάσασθαι, οὗτος πορευθεὶς παραγένηται, ὥσπερ ἐν κναφείῳ σωτηρίας, ἐν συνοδίᾳ ἀδελφῶν, καὶ μάλιστα σκληροτάτων, εἴπερ αὐτὰ τελείως ἐκδύσασθαι βούλεται, ἵνα ἐκεῖσε ἐξ ὕβρεων καὶ ἀτιμιῶν, καὶ τριχυμιῶν τῶν ἀδελφῶν τεινόμενος, καὶ νοερῶς τυπτόμενος, ἢ τάχα που καὶ αἰσθητῶς ξεόμενος, καὶ πατούμενος καὶ λακτιζόμενος, τὸν βύπον τὸν ἐνυπάρχοντα αὐτοῦ τῇ αἰσθήσει τῆς ψυχῆς ἀποπλύνῃ · αὐτή σε ἡ δημώδης φωνὴ πεισάτω πλυντήριον τὸν ὀνειδισμὸν τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν καθίστασθαι · φασὶ γάρ τινες τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἡνίκα τινὰ κατὰ πρόσωπον ἀτιμίας περιβάλλουσι, καυχώμενοι πρὸς ἑτέρους, ὅτι τὸν δεῖνα ἀπέπλυνα. Ὅ τι καὶ ἀληθὲς καθέστηκεν. Ἄλλη ἐστὶν ἡ ἐκ πένθους ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς ἀοργησία, καὶ ἑτέρα, ἡ ἐν τοῖς τελείοις ὑπάρχουσα ἀκινησία · καὶ ἡ μὲν, ὥσπερ χαλινῷ τινι τῷ δακρύῳ δέδεται. Ἡ δὲ, ὥσπερ ὄφις ὑπὸ τῆς ἀπαθείας, ὡς ὑπὸ μαχαίρας, τεθανάτωται. Τρεῖς ἔγωγε (13) ὁμοθυμαδὸν ἑώρακα μοναχοὺς ἀτιμασθέντας · καὶ ὁ μὲν δέδηκται [δέδηκτο, al. δέδακται], καὶ ἐσιώπησεν · ὁ δὲ ἐχάρη ἑαυτοῦ χάριν, λελύπηται δὲ περὶ τοῦ λοιδορήσαντος · ὁ δὲ τρίτος τὴν τοῦ πλησίον βλάβην ἀνατυπώσας ἐδάκρυσε θερμῶς · καὶ ἦν ἰδεῖν φόβου, καὶ μισθοῦ, καὶ ἀγάπης ἐργάτας. Ὥσπερ ὁ τῶν σωμάτων πυρετὸς, εἷς μέν ἐστι, πολλὰς δὲ καὶ οὐ μίαν τῆς αὐτοῦ ζέσεως τὴν ἀφορμὴν κέκτηται · οὕτως καὶ ἡ τοῦ θυμοῦ ζέσις, καὶ κίνησις, καὶ τῶν λοιπῶν ἡμῶν παθῶν πολλὰς καὶ διαφόρους αἰτίας ἔχουσα καθεστήκασι. Διὸ καὶ ἀδύνατον κατὰ τούτων μονοτρόπως ὁρίσασθαι. Γνώμην δὲ δίδωμι μᾶλλον ἐν ἑκάστου λοιπὸν τῶν νοσούντων μεμεριμνημένῃ σπουδῇ τῆς ἰατρείας τὴν θεραπείαν ἐπιζητεῖν. Πρώτη δ' ἂν εἴη θεραπεία, τῆς αὐτοῦ ἀλγηδόνος τὴν αἰτίαν ἐπιγνῶναι, ἵνα τῆς αἰτίας εὑρεθείσης πρὸς αὐτὴν, καὶ τὴν ἔμπλαστρον ἐκ προνοίας Θεοῦ καὶ ἰατρῶν πνευματικῶν λήψεται, ὡς ἐν ὑποδείγμασιν οἱ βουλόμενοι ἡμῖν ἐν Κυρίῳ εἰς τὸ νοερὸν καὶ προβεβλημένον δικαστήριον συνεισελθεῖν, συνεισελθέτωσαν, καὶ ἀμυδρῶς πως περὶ τῶν προειρημένων παθῶν ἢ αἰτιῶν βασανίσωμεν. Δεθήτω λοιπὸν θυμὸς ὡς τύραννος ἐν δεσμοῖς πραότητος, καὶ τυπτόμενος ὑπὸ μακροθυμίας ἐκσυρόμενός τε ὑπὸ τῆς ἁγίας ἀγάπης ἐν τῷ βήματι τούτῳ τοῦ λόγου παραστὰς τὰ προσήκοντα ἐξεταζέσθω. Λέγε ἡμῖν, ὦ παράφρον καὶ ἄσεμνε, τήν τε τοῦ γεγεννηκότος [σε] προσηγορίαν, καὶ τῆς κακῶς τεκούσης σε προσωνυμίαν, τῶν σῶν τε υἱῶν καὶ θυγατέρων μιαρῶν τὰ ὀνόματα· οὐ μόνον δὲ,

A adjutante perturbare potest, cur non possit unus aliquis e sapientissimis fratrum ope sancti angeli, tanquam vas oleo plenum perturbationum fluctus sedare, navemque in serenam tranquillitatem reducere, uti pro rei magnitudine exemplum virtutis saluberrimum omnibus factus, præmium quemadmodum prior judicium et pœnam, reportet. Rudimentum primum beatæ patientiæ est, contumelias cum animi acerbitate et dolore tolerare. In medio versatur, qui jam easdem indignitates sine molestia animi sustinet. Ad summum perfectionis gradum ascendit, si tamen est, qui unquam ascendit, qui ignominias pro laudibus suis interpretatur. Gaudeat primus, vivat [bene valeat] alter, felix et beatus triumphet in B Domino postremus. Dolendum animadverti in stomachosis spectaculum, quod illis ex arcano quodam animi tumore usu venire **176** solet, cum victi ab ira se victos irascuntur, admiratus cum viderem quod ruina ruinam persequeretur, miseratusque infelices, dum spectarem quomodo peccatum peccato plecterent, obstupescendo summam dæmonum improbitatem, cum parum abfuit quin ejusmodi suam ipsorum vitam desperarent. Si quis ab superbia et iracundia, ab improbitate et hypocrisi facile se vinci senserit, et contra hæc vitia ancipitem mansuetudinis et patientiæ gladium stringere molitur, proficiscatur ad cœnobium religiosorum fratrum (tanquam ad C officinam aliquam salutarem fullonum), sed severissimorum, si modo perfecte exuere vitia studet, ut inibi contumeliis, ignominiis et decumanis tentationum fluctibus expositus, adeoque conviciis everberatus, imo vero etiam revera quandoque pulsatus et dedolatus, quin et omnino protritus et calcibus proculcatus, sordes animæ sensibus inhærentes diluat, ut ipsa vox passim usurpata te doceat probra et contumelias esse vitiorum animæ lavacrum. Sic enim vulgo loquuntur, quando multis alios convicils coram onerant, eaque de re apud alios gloriantur se hunc illumve probe aceto perfudisse et abluisse. Quod et verissimum est. Alia est quæ in tironibus ex fletu et planctu nascitur iracundiæ victoria; D alia quæ in jam perfectis exsistit immobilis animi adversus iram constantia. Illa rudium lacrymis quasi freno coercetur, hæc vero tanquam serpens per animæ tranquillitatem (jam ab omnibus affectibus liberam) velut gladio mactata est. **177** Tres ego quondam simul religiosos vidi contumeliis affectos, quorum primus sensit quidem morsum, sed dolorem silentio oppressit; alter sua quidem causa gaudebat, sed vicem calumniantis dolebat : postremus omnino sui oblitus tantum lacrymas et calentes quidem pro offendente, cujus damnum videbat, ex charitate profundebat. Ubi simul licuit spectare tres eximios virtutis athletas, timoris inquam, mercedis et charitatis. Quemadmodum in humanis corporibus febris quidem una

una est, sed multas habet ardoris causas : sic iræ motus et incendium uti reliquorum vitiorum morbi multus et varias origines habent et fontes. Proinde fieri non potest, ut de singulis sigillatim præcipiamus. Consultum autem erit pro sollicita cujusque ægrotantium cura opportunam cuique morbo medicinam quærere. Quarum prima sit, ut afflictionis ipsius causa cognoscatur, qua deprehensa aptum ex divina providentia et medicorum religiosorum cura emplastrum accipiat : ut, qui exemplo nostro nobiscum cupiunt in Domino spirituale et religiosis propositum judicii tribunal ingredi, ingrediantur, et de affectibus et causis supra memoratis aliquo modo secretius inquirant. Vinciatur ergo iracundus animus veluti tyrannus nexibus mansuetudinis, et longanimitatis flagro tundatur, adeoque per charitatem sanctam ad tribunal rationis sistatur, atque illa quæ convenit per quæstiones rogetur : Age fatue et impudens, ede nobis parentis tui nomen, matrisque tuæ quæ te infeliciter **178** genuit, cognomen, nec non eorum, qui ex te nati natæque sunt, impurorum liberorum nomina. Imo fatere etiam a quibus quatibusque hostibus possis expugnari et mactari. Ad quæ ille : Quæ me, inquit, peperere multæ sunt, nec unus mihi pater est. Genitrices sunt inanis gloriæ studium, avaritia, gula, et quæ inde quandoque nascitur impudicitia. Qui me creavit pater, appellatur fastus. Filiæ sunt, memoria acceptarum injuriarum, odium, inimicitiæ, contentiones. Hostes autem mei, a quibus nunc vinctus detineor, sunt virtutes his vitiis contrariæ, iræ victoria, et mansuetudo. Quæ vero mihi insidias ponit, humilitas appellatur, quam quis genuerit illam suo loco interrogate.

A ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμούντων καὶ ἀποκτεινούντων σε τὰς σημασίας. Ὁ δὲ πρὸς ἡμᾶς ἀποκρινόμενος ἔλεγεν. Αἱ ἐμὲ γεννήσασαι πολλαί, καὶ ὁ ἐμὸς πατὴρ οὐχ εἷς. Αἱ δὲ μητέρες μου κενοδοξία, φιλαργυρία, γαστριμαργία· ἔστι δὲ ὅτε καὶ πορνεία· ὁ ἐμὲ γεγεννηκὼς προστγορεύεται τῦφος. Αἱ δὲ ἐμαὶ θυγατέρες μνησικακίαι, μῖσος, ἔχθρα, δικαιολογία· αἱ ἐμοῦ δὲ ἀντίδικοι, ὑφ' ὧν νῦν περιέχομαι δέσμιος, αἱ τούτων ἀντικείμεναι, ἀοργησία καὶ πραότης. Ἡ δὲ ἐμὴ ἐπίβουλος, ταπεινοφροσύνη προσαγορεύεται. Τίς δὲ ὁ τετοκὼς ἐκείνην, ἐν ἰδίῳ καιρῷ αὐτὴν ἐρωτήσατε.

In octavo gradu corona mansuetudinis sita est. Qui ingenio miti est ex natura, fortasse illam coronam non assequitur : Qui vero suis iram sudoribus vicit, is demum vere per reliquos omnes virtutum gradus ad octavum victor evasit.

B Ἐν ὀγδόῳ τινὶ βαθμῷ ὁ τῆς ἀοργησίας κεῖται στέφανος, καὶ ὁ μὲν ἐκ φύσεως τούτων περικείμενος, ἴσως οὐ περίκειται ἕτερον· ὁ δὲ ἐξ ἱδρώτων, εἰς ἅπαν τοὺς ὀκτὼ νενίκηκεν.

SCHOLIA AD GRADUM VIII.

De victoria iræ.

Scholion Isaiæ abbatis 1.

Ira est, velle tuam voluntatem fieri. Falsa scientia est, velle docere, amanda esse commoda mundi. Abjectio [pusillanimitas] animi est nimis anxium esse et constringi, nil velle sufferre, nil dare, sed accipere.

Scholion 2.

Ira est, subita et vehementissima animi perturbatio : dicitur enim fervor seu ardor animi, et commotio adversus eum, qui nos per injuriam læsit, **179** aut lædere videbatur, quæ animam tota die infestat, et exulcerat : sed potissimum inter preces subducit nobis mentem, et ejus qui nos contristavit aspectum et vultum per imaginationem repræsentat. Hæc cum mora invalescit, vertitur in odium, et per noctem nos infestat et perturbat, corporique tabem et pallorem conciliat et (per somnium) noxiarum bestiarum incursiones mentr objicit : hæc autem quatuor, quæ post conceptum odium usu veniunt, deprehendet quis multis cogitationibus comitata sequi.

Scholion 3.

Excandescentia est fervor sive inflammatio et vapor, seu spiritus qui nos ad vindictam de eo sumendam incitat, qui nos tristitia et molestia affecit. Proprium autem est hujus iracundi affectus adversus dæmones et vitia depræliari.

S. *Maximi scholion* 4.

Æqui vir et patientis animi multæ est prudentiæ, quia patienter exspectans omnia, sustinet omnes

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Η'

Περὶ ἀοργησίας.

Σχόλιον Ἰσαΐου α'.

Ὀργή ἐστι τὸ θέλειν προβαίνειν τὸ θέλημά σου· ἡ ψευδογνωσία τὸ θέλειν διδάσκειν, τὸ ἀγαπῆσαι τὴν χρείαν τοῦ κόσμου· ἡ μικροψυχία τὸ συνέχεσθαι, τὸ μὴ βαστάζειν· τὸ [μὴ] δοῦναι, καὶ λαβεῖν.

Σχόλιον β'

Ἡ ὀργὴ πάθος ἐστὶν ὀξύτατον, θυμὸς γὰρ λέγεται ζέσις καὶ κίνησις κατὰ τοῦ ἠδικηκότος, ἢ δοκοῦντος ἠδικηκέναι, ἥτις παντημέριον ἀγριοῖ τὴν ψυχήν μάλιστα δὲ ἐν ταῖς προσευχαῖς συναρπάζει τὸν νοῦν, τὸ τοῦ λελυπηκότος πρόσωπον ὑπογράφουσα. Ἐστὶ δὲ χρονίζουσα, καὶ μεταβαλλομένη εἰς μῆνιν παραχὰς νύκτωρ παρέχει, τῆξίν τε τοῦ σώματος, καὶ ὠχρότητα, καὶ θηρίων ἰοβόλων ἐπιδρομάς· ταῦτα δὲ τέσσαρα μετὰ τὴν μῆνιν συμβαίνοντα εὕροι ἄν τις παρακολουθοῦντα πλείοσι λογισμοῖς.

C

Σχόλιον γ'.

Θυμός ἐστι ζέσις ἢ ἔξαψις, καὶ ἀναθυμίασις πρὸς ἀμυναν παρορμῶσα τοῦ λυπήσαντος· θυμοῦ δὲ ἴδιον πρὸς δαίμονας καὶ πάθη μάχεσθαι.

D

Τοῦ ἁγίου Μαξίμου σχόλιον δ'.

Μακρόθυμος ἀνὴρ πολὺς ἐν φρονήσει, ὅτι πάντα περιμένων ἀνέχεται τῶν λυπηρῶν· τὸ δὲ τέλος ζωὴ

αἰώνιός ἐστι κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Αὕτη δέ ἐστιν αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· κἂν ἀδελφὸς τυχὸν ἐπιμένῃ κακολογῶν σε· ἀλλὰ σύ γε μὴ ἐξενεχθῇς τῆς ἀγαπητικῆς καταστάσεως τοῦ πονηροῦ ἐνοχλοῦντός σοι κατὰ διανοίας· οὐκ ἐξενεχθήσῃ δὲ ταύτης, ἐὰν λοιδορούμενος εὐλογήσῃς, ἐὰν ἐπιβουλευόμενος εὐνοήσῃς· αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς κατὰ Θεὸν φιλοσοφίας· καὶ ὁ μὴ ταύτην ὁδεύων, οὐ συναυλίζεται αὐτῷ. Διὰ γὰρ τῆς ταραχώδους, καὶ σκοτιζούσης μνησικακίας, τὴν ἔνδον γαλήνην, καὶ εἰρήνην τῶν λογισμῶν, ἐν ᾗ τοῦτο τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐπαναπαύεται, ἠφάνισε καὶ ἀπώλεσεν.

A molestias. Finis autem hujus est vita æterna, testante apostolo (a) cum dicit : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Jesum Christum.* Et si frater a tibi maledicendo non destiterit, tu tamen a proposito statu charitatis quantumvis infestante te maligno ac mentem tuam perturbante, ne discedas. Non excutieris autem, nec discedes, si contumelia affectus bene contra fueris precatus conviciatori; si insidiis appetitus insidiatorem benevolentia prosecutus fueris. Atque hæc est via quam docet cœlestis philosophiæ disciplina, per quam qui non incedit, cum Deo non habitabit. Nam per turbulentam et tenebricosam injuriarum recordationem animi serenitatem et pacem perdidit et exstinxit.

Ἄλλο.

Περιστερά ἐστιν ἡ δι' ἀγάπης ἐναργοῦς ὑπάρχουσα τῇ ψυχῇ ἀρετὴ, ἥτις διὰ τὸ ἀηδὲς τῆς κακίας ὑπεξίσταται· οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ Χριστῷ πρὸς Βελιάλ.

B

Aliud.

Columba, est virtus quæ per charitatem operibus expressam inest animæ, quæ per malitiæ avaritiam exterminatur : nulla enim est communicatio luci ad tenebras, neque Christo cum Belial [35].

Σχόλιον ε'.

Ἡ λύπη τῇ μνησικακίᾳ συνέζευκται· ὅταν οὖν ὁ νοῦς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀδελφοῦ μετὰ λύπης ἐνοπτρίζηται, δῆλον ὅτι μνησικακίαν ἔχει πρὸς αὐτόν· ὁδοὶ δὲ μνησικάκων εἰς θάνατον· διότι πᾶς μνησίκακος παράνομος.

Scholion 5.

Tristitia conjuncta est et implicita cum injuriarum recordatione : quando ergo mens faciem fratris cum tristitia imaginatur, certum est quod ipse injuriarum memoriam foveat erga fratrem. Viæ porro injurias recordantium ducunt ad mortem, proinde qui injurias sibi illatas animo retinet, iniquus est et divinæ legis violator.

Σχόλιον ς'.

Ὁ τῷ δοκεῖν μακροθυμῶν εἰς καιρὸν ἀμύνης τὴν σιωπὴν ταμιεύεται, καὶ διὰ μνησικακίας τὴν μακροθυμίαν ἀφανίζει· ὅπερ ἐστὶν ἀλογίας τεκμήριον.

180 *Scholion* 6.

Qui per speciem æquo et patienti animo est, silentium reponit in tempus vindictæ, hic etiam per injuriarum memoriam totam abolet longanimitatem : quod hominis ratione carentis argumentum est.

C

Ἄλλο Γρηγορίου Νύσσης.

Αὐτὸς σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐπιλόγισαι, οἷος ὁ βίος τῶν ἀλλήλους δι' ὑποψίας ἢ μίσους ἐχόντων· ὧν δυσάντητοι μὲν αἱ συντυχίαι· βδελυκτὰ δὲ αὐτοῖς τὰ ἀλλήλων πάντα· ἄφθογγα δὲ τὰ στόματα, καὶ ἀπεστραμμένα τὰ βλέμματα· καὶ ἀκοὴ ἀπεστραμένη τῇ τοῦ μισοῦντος φωνῇ, καὶ μισουμένου· πᾶν δὲ φίλον ἑκατέρῳ αὐτῶν, ὃ μὴ τῷ ἑτέρῳ φίλον· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου πᾶν ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, ὃ τῷ δυσμενεῖ, καταθύμιον.

Aliud Gregorii Nysseni.

Tu tecum ipse ratiocinare, quæ qualisque sit vita eorum qui suspicionibus et odiis inter se conflictantur : multi occursus ingrati et invisi, omniaque inter se ipsis odiosa et exsecrata, muta omnia, aversi vultus, aures voci utriusque, et qui te odit, et quem odisti occlusæ. Quidquid alteri gratum est, alteri est invisum, et contra, quidquid alteri inimicum et odiosum, alteri est gratum et acceptum.

Σχόλιον ζ'.

Ἐν τῷ σεσαρωμένῳ οἴκῳ τὰ τῆς πονηρίας ἐνοικίζεται πνεύματα, καὶ ἐν τῇ κατὰ καιροὺς ἐρημίᾳ οἱ τῶν παθῶν ἐμφωλεύουσι θῆρες, οἱ τοὺς ἀπείρους διὰ τῆς νομιζομένης τῶν ἀρετῶν ὁδοῦ δραξάμενοι τὰς οἰκείας ἐνδείκνυνται τῆς προαιρέσεως καταστάσεις.

D

Scholion 7.

In domo scopis purgata spiritus habitant nequitiæ, et in solitudine seu deserto per occasionem feræ perturbationum et vitiorum stabulant, quæ imperitos dum se per virtutis viam incedere existimant, arripiunt et propositi sui statum ostendunt.

Δωροθέου ἄλλο.

Οὐ δεῖ τινα ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ἁμαρτάνει ὁ ἀδελφὸς κατ' αὐτοῦ, διορθώσασθαι αὐτόν· ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἄλλῳ καιρῷ χάριν τῆς ἰδίας ἐκδικήσεως.

Dorothei.

Non est tum frater, cum te offendit corripiendus, sed nec alias unquam propriæ vindictæ causa.

Σχόλιον η'.

Δίκαιος σοφὸς τῷ Θεῷ ἐστιν ὅμοιος· οὐ παιδεύει παντελῶς ἄνθρωπον ἀμυνόμενος αὐτὸν εἰς τὴν κα-

Scholion 8.

Sapiens justitia ornatus Deo similis est; nunquam castigat peccantem ad perniciem ipsius, sed ut

[35] II Cor. VI, 14.

(a) Imo, Christo, apud apostolum Joan. XVII, 3.

emendetur qui peccavit, vel ut alii motuant : quod si castigatio est ab hac diversa, non est castigatio.

S. Antonii 9.

Adversus peccantes irascendum non est, quamvis delicta ab ipsis perpetrata digna sunt castigatione : sed delinquentes propter æquitatem ipsam a nobis reducendi et puniendi, si ita res ferat, sive per nos ipsos, sive per alios. Irasci autem et excandescere non oportet, quia ira nil nisi perturbate et vitiose agit, nihil vero ex judicio et æquitate. Proinde nec illi probandi sunt, qui præter jus et fas aliorum miserentur, propter honestum ipsum et æquum. Puniendi sunt improbi, et non ex proprio iræ et impetu et affectu.

Scholion 10.

Mitis et sibi ipsi et aliis vitæ tranquillitatem et serenitatem parit, ira vero **181** multos reddidit feroces et contumaces præsertim iracundos.

Scholion 11.

Lege, frater, Basilii Magni Hexaemeron, sive *sex dierum opus*, et ibi reperies illud quod de oleo (*a*) et fluctibus mirabiliter explicatum est. Hic autem, ut arbitror, auctor scalæ figurate et tropologice accipit, quod de sæviente mari dixit : ac per utrem corpus, per oleum mansuetudinem, per fluctus tumentes, tumorem et elationem animi, sævitiam seu ferociam ; per onerariam, fratrem seu contubernium religiosorum hominum intelligit.

Scholion 12.

Iratus fuit David adversus Nabal, nec quod iratus fuit, iterum irascitur, sed gratias egit et benedixit Abigaili (uxori ejus) quæ manus ejus a sanguine liberat [38]. Est ergo cum ex perturbatione vitiosa ira exsistit, et est quando sine vitio. Est cum quis seipsum reprehendit, quod sine ira rem gesserit : et est, qui sibi ipsi irascitur quod totus in iram exarserit : aut quod impetu iræ abreptus fuerit. Varia est ergo ut lector intelligat, ira et pœnitudo.

Scholion 13.

Hic in medio perturbationum certamine versatus, tacere didicit : ille strepitu vinculorum afflictus est, perinde quasi alteri scandalo fuisset : tertius mactaturus malum affectum, pro salute fratris luget charitate illatam ignominiam compensando. Ille vero etiam strepitu seu fremitu vinculorum, sive adeo contemnens vitiosos affectus, ut levibus quibusdam vinculis illos coerceret (ea quod ipsos contemneret) sive oratione sive sola interminatione.

χίαν αὐτοῦ · ἀλλ' ἵνα διορθωθῇ ἄνθρωπος, ἢ ἄλλοι φοβηθῶσιν · ἡ δὲ μὴ ὁμοία οὖσα ταύτῃ, οὐκ ἔστι παιδεία.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. θ'.

Ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν οὐ χρὴ ὀργίζεσθαι, κἂν ἐγκλήματα εἶεν τὰ δρώμενα παρ' αὐτῶν κολάσεως ἄξια · ἀλλὰ τοὺς μὲν πταίοντας διὰ τὸ δίκαιον αὐτὸ ἐπιστρέφειν ὀφείλομεν · καὶ κολάζειν, εἰ οὕτω τύχοι, εἴτε δι' αὐτῶν, εἴτε δι' ἑτέρων · ὀργίζεσθαι δὲ ἢ θυμοῦσθαι οὐ χρή · διότι ἡ ὀργὴ κατὰ πάθος ποιεῖ μόνον, καὶ οὐ κατὰ κρίσιν, καὶ τὸ δίκαιον · ὅθεν οὐδὲ τοὺς παρὰ τὸ δέον ἐλεοῦντας ἀποδέχεσθαι δεῖ · διὰ δὲ τὸ καλὸν αὐτὸ, καὶ τὸ δίκαιον, χρὴ τιμωρεῖσθαι τοὺς πονηροὺς, καὶ οὐ διὰ τὸ οἰκεῖον πάθος τῆς ὀργῆς.

Σχόλιον ι'.

Ὁ πρᾶος ἑαυτῷ τε, καὶ τοῖς πλησίον γαλήνη καθέστηκε βίου · ὑποβρυχίους δὲ πολλοὺς ἐποίησεν ἡ ὀργὴ, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοὺς ὀργιζομένους.

Σχόλιον ια'.

Ἀνάγνωθι, ἀδελφὲ, τὴν Ἑξαήμερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ ἐκεῖ εὑρήσεις τὸ περὶ τοῦ ἐλαίου, καὶ τῶν κυμάτων θαυμασίως ἐξηγημένον. Ἐνταῦθα δὲ, ὡς οἶμαι, ὁ τῆς κλίμακος τροπολογικῶς ἐκλαμβάνει τὸ περὶ τῆς ἀγριαινούσης θαλάσσης · ἀσκὸν τὸ σῶμα, Ἔλαιον τὴν πραότητα, κύματα τὸ οἴδημα, καὶ τὴν ἀγριότητα, ὀλκάδα τὸν ἀδελφὸν, ἢ τὴν ἀδελφότητα σημαίνει.

Σχόλιον ιβ'.

Ὠργίσθη ἐπὶ τὸν Νάβαλ Δαυῒδ, καὶ οὐχ ὅτι ὠργίσθη, πάλιν ὠργίζετο · ἀλλ' εὐχαρίστει τῇ Ἀβιγαίᾳ ἐξ αἵματος αὐτοῦ τὰς χεῖρας ῥυσαμένῃ. Ἔστιν οὖν ἐν τῇ ὀργῇ κατὰ πάθος ὀργίζεσθαι · καὶ ἔστιν οὐ κατὰ πάθος · καὶ ἔστι μέμφεσθαι ἑαυτὸν ὅτι οὐ κατ' ὀργὴν κινηθῆναι ὡρμήθη. Διάφορος οὖν τῆς ὀργῆς ἡ μεταμέλεια, ὡς ἀναγνοὺς μαθήσῃ.

Σχόλιον ιγ'.

Ὁ οὖν ἑστῶν δι' ἀγώνων τὰ πάθη, σεσιώπηκε διδαχθείς · ὁ δὲ βρυλλίῳ δεσμῶν λελύπηται, ὡς ἀδελφὸν σκανδαλίσας · ὁ δὲ ἀποκτενῶν ὅπερ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίας πενθεῖ δι' ἀγάπης αὐτὸν ἀμειβόμενος · ὁ δὲ καὶ βρυλλίῳ δεσμῶν · ἦγουν τοσοῦτον καταφρονῶν τῶν παθῶν ὥστε μετ' εὐτελῶν τινων δεσμῶν αὐτὰ συνέχων, διὰ τὸ καταφρονεῖν, εἴτε διὰ προσευχῆς, εἴτε διὰ μόνης ἐμβριμήσεως.

GRADUS IX.

De abolenda injuriarum memoria.

Virtutes quidem sanctæ gradibus scalæ Jacobææ

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Περὶ μνησικακίας.

Αἱ μὲν (1) ὅσιαι ἀρεταὶ, τῇ τοῦ Ἰακὼβ κλίμακι

[38] I Reg. xxv, 2 seqq.

(*a*) S. Basilius : *Oleum in altam aquæ voraginem immissum illustrat locum et conciliat perspicuitatem.* Hom. 2 in Hexaem.

παρεοίκασιν, αἱ δὲ ἀνόσιοι κακίαι, τῇ ἁλύσει τῇ ἐκπεσούσῃ ἐκ Πέτρου τοῦ κορυφαίου. Διὸ αἱ μὲν μία τῇ μιᾷ συνδεθεῖσαι εἰς οὐρανὸν τὸν προαιρούμενον ἀναφέρουσιν· αἱ δὲ ἑτέρα τὴν ἑτέραν γεννᾷν καὶ συσφίγγειν πεφύκασιν. Διὸ καὶ ἠκούσαμεν νῦν τοῦ ἀσυνέτου θυμοῦ γέννημα αὐτοῦ οἰκεῖον τὴν μνησικακίαν ὑπάρχειν φήσαντος, ὅθεν καὶ καιροῦ νῦν καλοῦντος ἀρτίως περὶ αὐτῆς εἴπωμεν. Μνησικακία ἐστὶ θυμοῦ κατάληξις, ἁμαρτημάτων φύλαξ, δικαιοσύνης μῖσος, ἀρετῶν ἀπώλεια, ἰὸς ψυχῆς, σκώληξ νοὸς, προσευχῆς αἰσχύνη (2), δεήσεως ἐκκοπή· ἀγάπης ἀλλοτρίωσις, ψυχῆς ἦλος πεπηγώς, ἀνόδυνος αἴσθησις ἐν ἡδύτητι πικρίας ἀγαπωμένη, διηνεκὴς ἁμαρτία, ἄϋπνος πανομία, κάθωρος κακία. Ἓν καὶ τοῦτο σκοτεινὸν, καὶ ἀηδὲς πάθος, λέγω δὴ τὸ τῆς μνησικακίας τῶν γεννωμένων καὶ οὐ (3) γεννώντων, ἢ καὶ γεννώντων καθέστηκεν· ὅθεν περὶ αὐτοῦ οὐ πλεῖστα λέγειν βουλόμεθα. Ὁ παύσας ὀργὴν ἀνεῖλε μνησικακίαν· τοῦ γὰρ πατρὸς ζῶντος τεκνογονία γίνεται· ὁ κτησάμενος ἀγάπην, ἐξενίτευσε μῆνιδος· ὁ δὲ ἐχθραίνων, κόπους ἀκαίρους ἑαυτῷ συναθροίζει· τράπεζα ἀπρόσεκτος (*a*) μήτηρ παῤῥησίας, καὶ διὰ θυρίδος ἀγάπης εἰσπηδήσει γαστριμαργία. Εἶδον μῖσος πορνείας δεσμὸν χρόνιον διαῤῥῆξαν, καὶ (4) μνησικακίαν ἐκεῖ ἄδεσμον αὐτὸν τοῦ λοιποῦ παραδόξως διατηρήσασαν· θαυμαστὸν ὅραμα [θέαμα, *al.* πρᾶγμα], δαίμονα τὸν δαίμονα ἰώμενον. Τοῦτο δὲ ἴσως ἔργον Θεοῦ οἰκονομικῶς, καὶ οὐ δαιμόνων καθέστηκε. Μακρὰν ἀπὸ ἀγάπης στερρᾶς φυσικῆς μνησικακία, εὐχερῶς δὲ πορνεία πλησιάζει αὐτῇ· καὶ (5) λελῃθότως ὁρᾷς ἐν περιστερᾷ φθεῖραν. Μνησικακῶν μνησικάκει δαίμοσι, καὶ ἐχθραίνων ἔχθραινε τῷ σώματι· διὰ παντός. Ἀγνώμων καὶ δόλιος φίλος ἡ σάρξ· καὶ θεραπευομένη, μειζόνως ἀδικεῖ· γραφικὸς ὑφηγητὴς μνησικακία· πρὸς τὴν ἰδίαν εἴδησιν τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια ἀλληγορῶν. Αἰσχυνέτω αὐτὸν Ἰησοῦ ἡ προσευχὴ, ἣν λέγειν σὺν αὐτῷ οὐ δυνάμεθα· ὁπόταν πολλὰ πυκτεύσας τὸ σκῶλον διαλῦσαι εἰς τέλος οὐ δύνασαι, μετανόει τῷ ἐχθρῷ, κἂν τῷ στόματι, ἵν' ἐπὶ πολὺ ὑπόκρισιν τὴν πρὸς αὐτὸν αἰδεσθεὶς, τελείως (*b*) ἀποδέξῃ ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὡς ὑπὸ πυρὸς νυττόμενος· τότε γνώσῃ ἑαυτὸν τῆς σηπεδόνος ταύτης ἀπαλλαγέντα· οὐχ ὅταν ὑπὲρ τοῦ λυπήσαντος εὔξῃ· οὐδ' ὅταν αὐτὸν δώροις ἀνταμείψῃ· οὐδ' ὅταν ἐπὶ τράπεζαν ἄγῃς· ἀλλ' ὅταν αὐτὸν ἢ ἐν τοῖς κατὰ ψυχὴν, ἢ σωματικὴν συμφορὰν δεξάμενον ἀκούσῃς· καὶ ὡς ἐφ' ἑαυτῷ, ὀδυνηθῇς καὶ δακρύσῃς. Μνησίκακος ἡσυχαστὴς ἐμφωλεύουσα ἀσπὶς, ἰὸν θανατηφόρον ἐν ἑαυτῇ περιφέρουσα· μνῆμα παθημάτων Ἰησοῦ ἰάσεται μνησικακίαν ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀνεξικακίας ἰσχυρῶς αἰσχυνομένην. Ξύλῳ σαθρῷ ἔνδοθεν ἐναποτίκτονται σκώληκες· καὶ πραοτάτοις καὶ ἡσυχίοις νόθοις συγκολλᾶται μῆνις. Ὁ ἀποβάλλων αὐτὴν εὗρεν ἄφεσιν, ὁ δὲ προσκολλώμενος αὐτῇ. Ἐστερήθη οἰκτιρμῶν· εἰς πόνους καὶ ἰδρῶτας διὰ συγχώρησιν ἑαυτούς τινες ἐκδεδώκασιν· ἀμνησίκακος δὲ ἀνὴρ προ-

comparantur, improba vero vitia cum catena, quæ de Petri principis apostolorum corpore decidit, componuntur. Itaque illæ velut annuli singillatim inter se **182** connexæ virtutis studiosum ad cœlum efferunt. Hæc vero altera alteram parere et constringere solet. Quapropter cum jam injuriarum memoriam, fetum proprium irati et amentis animi ipso fatente intellexerimus, locus nunc monet ut de illa pertractemus. Injuriarum memoria est cauda in quam ira desinit, peccatorum custos, odium justitiæ, pestis virtutum, virus animæ, vermis mentis, precationis pudor, orationis exterminatio, charitatis aversio, clavus animæ infixus, dulcis sensus amarities, perpetuum peccatum, pervigil iniquitas, continua malitia. Unum et hoc ex obscuris et tristibus vitiis est, memoriæ, inquam, injuriarum, quod gignitur et non gignit vitia, aut etiam gignere solet : quapropter non libet copiosius de illo disputare. Qui iram compescuit, simul memoriam injuriarum exstinxit. Vivo enim patre generantur liberi. Qui charitatem possidet, eliminat iracundiam : qui inimicitias alit, importunos sibi labores creat [cumulat]. Convivium amoris [charitatis] solvit odium ; casta munera et sincera placant et permulcent animam. Mensa quæ frugalitatem negligit, est parens licentiæ, et per speciem charitatis tanquam per fenestram insilit gula et ventris ingluvies. Vidi ego per odium diuturnum veneris nexum abruptum, solutumque ibi deinceps per injuriarum recordationem præter opinionem permansisse. Eratque admirandum spectaculum videre dæmonem a dæmone sanatum. Sed hoc fortasse non tam dæmonum quam Dei sic rem disponentis opus est. **183** Injuriarum memoria valde remota est ab solida et genuina charitate, cui facile miscetur impurus amor, quemadmodum in columba clam deprehendas corruptelam. Qui non vult oblivisci injurias, memor sit injuriarum sibi a dæmonibus illatarum, et illis irascatur. Qui inimicitias vult exercere, erga suum corpus quovis modo (velut maximum hostem) exerceat. Ingratus et insidiosus amicus est corpus, quod quo magis foves, hoc magis te impugnat. Pessimus Scripturæ sacræ interpres est recordatio injuriarum, quæ Spiritus sancti oracula ad suum sensum trahit et explicat. Erubescat hic ex Christi precatione (*c*), quam injuriarum memores cum illo pronuntiare non possumus. Quando diu multumque luctatus, hanc tamen spinam stirpitus convellere non potes, saltem verbis humilia te apud inimicum, uti tute ob longam tuam simulationem verecundatus, et a conscientia tanquam ab igne assidue exstimulatus, hostem tandem perfecte diligas. Tunc vero intelliges te ab hac animi putredine penitus curatum, non quando pro eo qui te injuria aut molestia affecit, fueris precatus, neque quando illum donis affece-

(*a*) Ἀπρόσεκτος, cujus ratio non habetur, ad quod non attenditur.

(*b*) Marg. post τελείως, ἀγαπήσῃς αὐτόν.
(*c*) Dimitte nobis debita nostra.

ris, neque cum ad mensam vocaveris, sed cum illum vel in animi vel corporis calamitatem incidisse audieris, illiusque casum veluti tuum ipsius dolueris et deploraris. Anachoreta injuriarum memoriam retinens in pectore, est aspidis nidus, mortiferum secum venenum ubique circumferens. Meditatio de Christo patiente injuriarum memoriam valde ad illius tolerantiam **184** erubescentem abolebit. Lignum putre verminat : mitissimis ingeniis et quietæ solitudini, sed adulterinæ insinuat se iracundia; quam qui rejicit, veniam adipiscitur [invenit] peccatorum; qui fovet, indignum se miseratione reddit. Magnos nonnulli labores et dolores exantlarunt, ut venia donarentur : sed qui memoriam omnem injuriarum abolet, illos antevertit. Quando verissimum est illud Christi : *Dimittite celeriter, et copiose dimittetur vobis* [36]. Sinceræ pœnitentiæ argumentum est oblivio injuriarum : qui vero non ponit memoriam hanc, et tamen de peccatis dolere sibi videtur, non absimilis est illi qui se currere somniat. Vidi ego hoc morbo repositæ altius injuriæ laborantes, qui tamen alios eidem vitio obnoxios ad oblivionem acceptæ iujuriæ adhortati, suis ipsi verbis permoti, omnem injuriarum memoriam posuerunt. Nemo reconditas has et obscuras servatæ injuriæ tenebras mentis exiguum vitium existimet : non raro quippe etiam ac religiosos usque piosque viros penetrat.

A κατελάβετο τούτους· εἴπερ ἄφετε συντόμως, καὶ ἀφεθήσεται ἡμῖν πλουσίως· » τῆς γνησίας ἡ ἀμνησικακία τεκμήριον· ὁ δὲ ταύτην κατέχων, καὶ μεταγοεῖν δοκῶν, ὅμοιός ἐστι τῷ καθ' ὕπνους τρέχειν δοκοῦντι. Εἶδον μνησικάκους περὶ ἀμνησικακίας· ἄλλοις μνησικάκοις (6) παραινέσαντες καὶ τοὺς οἰκείους λόγους (7) ἐντραπέντες, τοῦ πάθους ἐπαύσαντο. Μηδεὶς ψιλὸν πάθος τὴν ἐσκοτισμένην ταύτην ὑπονοήσοιτο· πέφυκε γὰρ πολλάκις καὶ μέχρι τῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν ἐπεκτείνεσθαι.

Nonum hunc gradum qui ascendit, secure Jesum, B salutis auctorem, veniam peccatorum suorum roget.

Βαθμὸς ἔννατος ὁ κτησάμενος, παῤῥησίᾳ λοιπὸν τὴν λύσιν τῶν πταισμάτων αἰτείτω παρὰ τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ.

SCHOLIA AD GRADUM IX.

De injuriarum memoria.

Scholion 1.

Attende diligenter quomodo Pater hoc caput disposuerit : virtutes enim eo quod in altum ferrent, scalæ gradibus comparavit : quicunque enim scalam init, clarum est **185** quod in altum feratur; vitia autem cum gravi catena composuit, propter pondus arbitror, quod vinctum semper deorsum trahat, aut non sinat quidquam libere agere vel aggredi : atque hoc verum est; nam vitium tanto onere solet cor hominis premere, ut etiam molestissima quoque non sentiat. Per illa autem verba, τῇ ἐκπεσούσῃ, sive catena excidenti de manibus, declaravit aliquo modo fieri posse, ut, si velimus, per ardorem fidei illam abjiciamus. Atque hoc cognosci ex adducto in medium exemplo D. Petri, et non alterius : hunc enim omnibus ferventiorem in fide fuisse constat, aut etiam propter pœnitentiam.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Θ'.

Περὶ μνησικακίας.

Σχόλιον α'.

Ὅρα ἀκριβῶς, πῶς Πατὴρ τέθηκε τὸ κεφάλαιον τοῦτο· τὰς γὰρ ἀρετὰς διὰ τὸ ὑψοῦν, κλίμακι ἀπείκασε· πᾶς γὰρ ὁ κλίμακα ἀνιὼν, ἐστὶ φανερὸν, ὅτι ἐφ' ὕψους φέρεται· τὰς δὲ κακίας ἀλύσει βαρείᾳ προσωμοίωσε, διὰ τὸ βάρος, οἶμαι, καὶ τὸ καθέλκον τὸν δεδεμένον διηνεκῶς ἐπὶ τὰ κάτω· ἢ καὶ τὸ μὴ ἐᾷν αὐτὸν ἐλεύθερόν τι μεταχειρίσασθαι· καὶ οὐ ψεῦδος· τοιοῦτον γὰρ βάρος εἴωθεν ἐμποιεῖν ἡ κακία τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἔστιν ὅτε μηδὲ τῶν ἄγαν λυπηρῶν ἐπαισθάνεσθαι. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, τῇ ἐκπεσούσῃ, παρεδήλωσέ πως τὸ εἶναι δυνατὸν αὐτὴν ἀποβαλεῖν, ἐὰν βουληθῶμεν, διὰ τῆς θερμῆς πίστεως· καὶ τοῦτο ἐπιγνῶναι ὡς ἀπὸ τοῦ εἰς μέσον φέρειν τὸν Πέτρον, καὶ μὴ ἄλλον τινά· οὗτος γὰρ θερμότερος πάντων μαρτυρεῖται κατὰ τὴν πίστιν, ἢ καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ μετάνοιαν.

Scholion 2.

Dum in precatione Dominica dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus* [36] : quando non dimittimus, nos ipsos redarguente conscientia pudore afficimus, quemadmodum ipse explicando dicit : Erubescere faciat illos Domini Jesu oratio, et quæ sequuntur.

Σχόλιον β'.

Ἐν γὰρ τῇ προσευχῇ λέγοντες, Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν, καὶ μὴ ἀφέντες ἑαυτοὺς αἰσχύνομεν, ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι, καθὼς καὶ παραχατιών φησιν· Αἰσχυνέτω αὐτοὺς ἡ Ἰησοῦ προσευχὴ, καὶ τὰ ἑξῆς.

Scholion 3.

Sive generatorum sive generantium : nam injuriarum recordatio generatur ab ira, et ira cum fastu et superbia generat injuriarum memoriam : hæc vero creat invidiam et cædes.

Σχόλιον γ'.

Ἤγουν τικτομένων καὶ γεννώντων· ἡ γὰρ μνησικακία γεννᾶται ἐκ τοῦ θυμοῦ· καὶ γὰρ ὁ μετὰ τύφου θυμὸς γεννᾷ μνησικακίαν· αὕτη δὲ φθόνους ἀποτίκτει καὶ φόνους.

Scholion.

Abrasus versus. ****

Σχόλιον.

. . . . . .

Scholion 4.

Vidi recordationem ibi injuriarum, quæ quem

Σχόλιον δ'.

Καὶ εἶδον μνησικακίαν ἐκεῖ, ὃν ἑαυτῇ συνέδησεν,

[36] Luc. VI, 37. [37] Matth. VI, 12.

ἄνετον παντελῶς τῆς πορνείας διατηρήσασαν, καὶ τόνδε μετ' αὐτῆς ἄδετον· εὐχερῶς μὲν τοῖς ἀγαπῶσι πορνεία ἐμφιλοχωρεῖ, ἀπὸ δὲ τῶν μισούντων ὡς πορρωτάτω ἀφίσταται.

A

Σχόλιον ε'.

Ὁ φθεὶρ τὴν περιστερὰν δαμάζει καὶ λυμαίνεται· οὕτω ἡ πορνεία τὴν ἀγάπην δαμάζει καὶ λυμαίνεται.

Σχόλιον ς'.

Ὁ χρεωφειλέτης τῶν μυρίων ταλάντων παιδευέτω σε· ὡς εἰ μὴ ἀφήσεις τῷ ὀφειλέτῃ, οὐδὲ αὐτὸς τεύξῃ τῆς ἀφέσεως· παρέδωκε γὰρ αὐτὸν, φησὶ, τοῖς βασανισταῖς.

Ἄλλο.

Πέντε εἰσὶν οἱ τρόποι τῆς μετανοίας· κατάγνωσις τῶν ἡμαρτημένων· τὸ ἀφιέναι τοῖς πλησίον τὰ ἁμαρτήματα· τὸ εὔχεσθαι· τὸ ἐλεεῖν· τὸ ταπεινοφρονεῖν.

B

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Νείλου ζ'.

Λέγειν χρὴ τὸν μὴ καλὰ πράττοντα, ὅπως ἄρξηται, τῶν ἔργων τοὺς λόγους αἰσχυνόμενος.

sibi devinxit, liberum omnino ab luxuria conservavit, eumdemque una cum ipsa a vinculis absolvit: facile amantibus se Venus insinuat, ab odiis autem longissime abest.

Scholion 5.

Pediculus vexat et corrumpit columbam: luxuria charitatem perdit et abolet.

Scholion 6.

Ille qui debuit decem millia talenta, doceat te, quod nisi debitori tuo remiseris, nec tu veniam impetrabis: tradidit enim, inquit, ipsum tortoribus.

Aliud.

Quinque sunt modi pœnitentiæ: detestatio peccatorum commissorum, remittere proximo peccata, precari, misereri aliorum, et se per humilitatem deprimere.

Scholion sancti Nili 7.

Decet honesta loqui etiam eum qui non facit honesta, ut incipiat eum per verba, etiam operum pudere.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Περὶ καταλαλιᾶς.

Οὐδεὶς τῶν εὐφρονούντων ἀντείπῃ, οἶμαι, μὴ ἐκ μίσους καὶ μνησικακίας τὴν καταλαλιὰν τίκτεσθαι· διὸ καὶ μετὰ τοὺς αὐτῆς προγόνους ὡς ἐν εἰρμῷ τέτακται. Καταλαλιά ἐστιν ἀποκύημα μίσους· λεπτὴ νόσος, παχεῖα, κεκρυμμένη καὶ λανθάνουσα βδέλλα, ἀγάπης ἐκδαπανῶσα καὶ ἐξαφανίζουσα αἷμα· ἀγάπης ὑπόκρισις· καρδίας ῥύπου καὶ βάρους πρόξενος· ἀφανισμὸς ἁγνείας. Ὥσπερ εἰσὶ νεάνιδες (1) ἀπηρυθριασμένως τὰ κακὰ πράττουσαι· εἰσὶ δὲ ἕτεραι λελῃθότως καὶ αἰδεστικωτέρως χαλεπώτερα τῶν προτέρων ἐπιτελοῦσαι· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν τῆς ἀτιμίας ἔστιν ἰδεῖν. Αἱ πλείους ὕπουλοι νεάνιδες ὑπόκρισις, πονηρία, λύπη, μνησικακία, καταλαλιὰ καρδίας, ἄλλα μὲν τῷ δοκεῖν ὑποτιθέμεναι, ἄλλα δὲ ἀποβλέπουσαι. Ἤκουσα (2) καταλαλούντων, καὶ ἔπληξα, καὶ τοῦτο πρὸς ἀπολογίαν οἱ τοῦ κακοῦ ἐργάται ἀπεκρίναντο· ὡς ἐξ ἀγάπης καὶ φροντίδος τοῦ καταλαλουμένου τοῦτο ποιοῦσιν. Ἐγὼ δὲ αὐτοῖς· Παύσασθε, ἔφην, τῆς τοιαύτης ἀγάπης· ἵνα μὴ ψεύσηται ὁ εἰρηκώς· *Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον*. Εἰ λέγεις ἀγαπᾷν, εὔχου λελῃθότως, καὶ μὴ σκῶπτε τὸν ἄνδρα· οὗτος γὰρ ὁ τρόπος δεκτὸς παρὰ Κυρίῳ. Μὴ δὲ τοῦτό σε λανθανέτω, καὶ πάντως ἐκνήψεις τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πταίοντα. Ἰούδας ἐν τῷ χορῷ τῶν μαθητῶν ἦν, ὁ δὲ λῃστὴς ἐν τῷ χορῷ τῶν φονευτῶν· καὶ θαῦμα πῶς ἐν μιᾷ ροπῇ ἡ ἀντικαταλλαγὴ γέγονεν. Εἴ τις καταλαλιᾶς πνεῦμα νικῆσαι βούλεται, μὴ τῷ πταίοντι, ἀλλὰ τῷ ὑποβάλλοντι δαίμονι τὴν μέμψιν ἐπιγραφέτω· οὐδεὶς γὰρ θέλει εἰς Θεὸν ἁμαρτῆσαι, εἰ καὶ ἀβίαστος πᾶς ἡμῶν τυγχάνει. Εἶδον προφανῶς ἁμαρτήσαντα, καὶ λελῃθότως μετανοήσαντα, καὶ ὃν κατέκρινα ὡς πόρνον,

C

D

186 GRADUS X.

De detractione.

Nemo, opinor, recte sentientium inficias ibit, ex odio et acceptæ injuriæ memoria detractionem existere, uti proinde recta serie post ipsius progenitores hæc collocata sit. Detractio est odii partus, subtilis morbus, crassa tamen sed latens, et occulta hirudo, quæ charitatis sanguinem exhaurit et absumit: amoris simulatio, et cordi sordes et conscientiæ grave onus conciliat, castitatemque abolet. Sunt nonnullæ adolescentulæ quæ sine ulla verecundia peccant: sunt aliæ quæ clam et verecundius, sed longe gravius prioribus delinquunt. Par est ratio malarum animi affectionum seu vitiorum ignominiæ. Plures illæ nequam puellæ sunt hypocrisis, malitia, tristitia, acceptarum injuriarum recordatio, de alieno corde judicium et detractio, quæ aliud ad speciem prætendunt, et aliud respiciunt atque agunt. Cum obtrectantes aliis audirem, eos graviter increpui, qui ut improbi malorum concinnatores excusando se id ex charitate et cura salutis illius cui obtrectabant, hoc facere dixerunt. At ego, apage, inquam, cum hac charitate, ne illum mendacii coarguatis qui dixit: *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar* [33]. Si te amare hunc affirmas, clam precare pro eo, et non exagita scommatis virum. Hic enim modus **187** Domino gratus est. Quin et hoc attende, et penitus abstinebis ab judicando, si quem videris peccantem. Judas in collegio discipulorum erat, latro vero in numero homicidarum. Et mirandum est quanta rerum uno momento facta sit conversio. Quisquis obtectrationis spiritum conatur vincere, non peccanti, sed dæmoni suggerenti culpam assignet; nemo quippe

[33] Psal. c, 5

vult in Deum peccare, quamvis nemo nostrum coactus aut non sponte peccet. Vidi qui palam peccaret et clam pœniteret, et quem ego ut impurum nequam damnaveram, jam apud Deum temperans et pudicus habebatur, cum per sinceram emendationem Deum sibi propitiasset. Ne reverearis quemquam alteri apud te detrahentem, sed obtrectatori dicito : Tace, frater, ego quotidie gravius delinquo, et quo pacto illum damnabo? Sic uno medicamento duo consequeris : te ipsum servabis, et alterum sanabis. Est et hæc brevissima quæ ad impetrandam peccatorum veniam ducit via, non judicare, inquam : *Si enim non judicaveritis, non judicabimini* [39]. Ut contrarius est ignis aquæ, ita quemque velle judicare, repugnat illi qui de suis peccatis vult ex animo pœnitere. Tu si quempiam etiam in extremo spiritu videris peccare, noli tamen condemnare, nam divinum judicium nobis est incognitum. Quidam propalam graviter deliquerunt, et clam multo majora bona perpetrarunt, et magnopere decepti illi aliorum irrisores, qui fumum pro sole complexi **188** sunt. Audite me, auscultate, omnes improbi alienorum factorum censores, si vera vox Christi, ut est verissima : *In quo judicio judicaveritis, judicabimini* [40], sine dubitatione quibuscunque in rebus alios vituperamus, in illas ipsas incidimus seu corporeas seu spiritales : aliter res non habet. Qui faciles et acres sunt ad aliena delicta censenda, in hec vitium incurrunt, quod suorum ipsi vitiorum et peccatorum nondum perfectam et certam fixamque memoriam habeant, neque curam eorum emendandorum susceperint. Quicunque enim sua ipsius vitia sine amoris proprii velo accurate perspexerit, nullius rei alterius humanæ curam suscipiet, ut qui intelligat nullum tempus ad sua sibi peccata deflenda sufficere, etiamsi centum annos viveret, videretque totum Jordanem in lacrymas versum ex oculis suis defluere. Observavi verum luctum, et nullum in eo vestigium vel detractionis vel judicii pravi, et condemnationis deprehendi. Hostes nostri dæmones aut ad peccandum nos incitant, aut si hoc non possint, saltem ad peccantes judicandos, ut per alterum etiam primum assequantur, et peccato nos homicidæ inquinent et occidant. Scito et hanc esse retinentium animo injurias et invidorum notam, quod aliorum doctrinam, facta et virtutes, odii nempe spiritu imbuti, facile et libenter calumnientur. Animadverti quosdam clam in secreto et sine teste infanda flagitia perpetrare, qui sua tamen **189** opinione sancti et scelerum puri gravissime imminent iis qui vel in levibus publice delinquunt. Judicare alterum, est divini honoris per impudentem rapinam usurpatio; condemnare, præsens animæ propriæ exitium. Quemadmodum superbia etiam sine alio vitio hominem perdere potest, ita judicare per se jam solum sufficit ad nos funditus perdendos : quando Pharisæus ille ob hoc damnatus est [41]. Ut

[39] Matth. VII, 1. [40] ibid. 2. [41] Luc. XVIII, 10.

Ἦν λοιπὸν παρὰ Θεῷ σώφρων διὰ τῆς ἐπιστροφῆς γνησίως αὐτὸν ἐξευμενισάμενος· μηδέποτε (3) αἰδεσθῇς τὸν πρὸς σὲ τοῦ [τὸν] πλησίον καταλαλοῦντα· μᾶλλον δὲ λέγε · Παῦσαι, ἀδελφέ· ἐγὼ καθημέραν ἐν χαλεπωτέροις πταίω, καὶ πῶς ἐκεῖνον κατακρίνειν δύναμαι; Δύο γὰρ ταῦτα κερδανεῖς ἐν μιᾷ ἐμπλάστρῳ, καὶ σεαυτὸν, καὶ τὸν πλησίον ἰασάμενος· μία καὶ αὕτη τῶν συντόμως ὁδῶν πρὸς τὴν ἄφεσιν τῶν πταισμάτων καθέστηκεν ὁδηγουσῶν· λέγω δὲ τὸ μὴ κρίνειν · *Εἴπερ μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε.* Ἀλλότριον τὸ πῦρ τοῦ ὕδατος, ὥσπερ τὸ κρίνειν τῷ μετανοεῖν βουλομένῳ [τῶν μετανοεῖν βουλομένων] · κἂν ἐν αὐτῇ τῇ ἐξόδῳ τινὰ θεάσῃ πταίοντα, μὴ τότε αὐτὸν κατάκρινε. Ἄδηλον γὰρ ἀνθρώποις τὸ τοῦ Θεοῦ κρῖμα καθέστηκεν. Ἔπταισάν τινες μεγάλα προφανῶς· εἰργάσαντο δὲ ἀγαθὰ μείζονα κρυπτῶς· καὶ ἠπατήθησαν οἱ φιλοσκῶπται καπνὸν ἀντὶ ἡλίου κατέχοντες. Ἀκούσατέ μου, ἀκούσατε, πάντες οἱ κακοὶ τῶν ἀλλοτρίων λογοθέται· εἰ ἀληθὲς, ὥσπερ καὶ ἀληθὲς, ὅτι *Ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε*, πάντως ἐν οἷς ἂν μεμψώμεθα τὸν πλησίον, ἐν αὐτοῖς περιπεσούμεθα· καὶ ἀλλοίως οὐκ ἔστιν, εἴτε σωματικοῖς, εἴτε ψυχικοῖς. Οἱ ὀξεῖς καὶ ἀκριβεῖς λογοθέται τῶν τοῦ πλησίον πλημμελημάτων ὑπάρχοντες, τοῦτο τὸ πάθος ὑφίστανται, ἐπειδὴ μήπω περὶ τῶν οἰκείων πταισμάτων τελείαν καὶ ἀρέμβαστον μνήμην καὶ φροντίδα ἐποιήσαντο. Εἰ γάρ τις τὰ ἑαυτοῦ κακὰ ἀπὸ τοῦ τῆς φιλαυτίας περικαλύμματος ἀκριβῶς θεάσοιτο, οὐδενὸς λοιπὸν ἄλλου τῶν ἐν τῷ βίῳ φροντίδα ποιήσοιτο, λογιζόμενος μηδὲ πρὸς τὸ οἰκεῖον πένθος ἐξαρκεῖν αὐτῷ τὸν ἑαυτοῦ χρόνον, κἂν ἑκατὸν ἔτη ζήσειεν· κἂν τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ὅλον δάκρυον ἐκ τῶν ἑαυτοῦ ὀφθαλμῶν ἴδοι ἐκπορευόμενον. Ἐπεσημηνάμην τὸ πένθος, καὶ οὐχ εὗρον ἐν αὐτῷ ἴχνος καταλαλιᾶς, ἢ κατακρίσεως. Ἡ ἁμαρτῆσαι ἡμᾶς οἱ δαίμονες προτρέπονται· ἢ μὴ ἁμαρτήσαντας, τοὺς ἁμαρτάνοντας κρίνειν· ἵνα διὰ τοῦ δευτέρου τὸ πρῶτον μολύνωσιν οἱ φόνιοι (4). Γίνωσκε καὶ τοῦτο τῶν μνησικάκων καὶ βασκάνων εἶναι τεκμήριον· ὅτι τὰς διδαχὰς, ἢ πράγματα, ἢ κατορθώματα ἡδέως καὶ εὐχερῶς τοῦ πλησίον ψέγουσιν, ὑπὸ πνεύματος μίσους καταβαπτιζόμενοι. Εἶδόν τινας λελῃθότως καὶ ἀδημοσιεύτως πάνδεινα διαπράττοντας πταίσματα· καὶ τῇ ὑπολήψει τῆς ἑαυτῶν καθαρότητος χαλεπῶς ἐπεμβαίνοντας τοῖς ψιλὰ πταίουσι, καὶ δημοσιευομένοις. Κρῖναί ἐστιν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀξίας ἀναιδὴς ἁρπαγμός· κατακρίναι δὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ὄλεθρος. Ὥσπερ ἡ οἴησις καὶ χωρὶς ἑτέρου πάθους ἀπολέσαι τὸν ἄνθρωπον ἰσχύει· οὕτως καὶ τὸ κρίνειν καθ' ἑαυτὸ καὶ μόνον ἐν ἡμῖν ὑπάρχον τελείως ἀπολέσαι ἡμᾶς δύναται· εἴπερ ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος ἐκ τούτου καταδεδίκασται. Ὁ καλὸς ῥαγολόγος τὰς πεποίρους ῥάγας ἐσθίων, οὐδὲν περὶ τῶν ὀμφάκων ἐπιραγολογήσει· καὶ ὁ εὐγνώμων καὶ ἐχέφρων νοῦς, ὅσας μὲν ἔν τισιν ἀρετὰς ὄψεται, ταῦτα σπουδαίως σημειώσεται· ὁ δὲ ἄφρων τὰς μέμψεις καὶ τὰς ἐλλείψεις ἐξερευνήσει, περὶ οὗ καὶ εἴρηται· *Ἐξηρεύνησαν ἀνομίαν,*

ἐξέλιπον ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις. Μηδὲ τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρῶν, κατάκρινε· πολλάκις γὰρ καὶ αὐτοὶ πεπλάνηνται.

A prudens uvæ vinitor maturos duntaxat acinos comedit, labruscas et acerbas uvas negligit, ita bona mens et sapiens quascunque in aliis virtutes viderit, studiose notabit; insipiens vero tantum vitia defectusque pervestigabit. De quo etiam dictum est: *Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinia* [42]. Imo vero si tuis ipse oculis peccantem videris, noli damnare: non raro enim et ipsi delusi sunt.

Ἀνάβασις δεκάτη, ἣν ὁ νικήσας ἀγάπης ἐργάτης ἢ πένθους καθέστηκεν.

Gradum decimum qui vicit, nihil nisi ex charitate agit, in vero luctu constitutus.

ΣΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Ι'.

Περὶ καταλαλιᾶς.

Σχόλιον α'.

Ἀπηρυθριασμέναι εἰσὶν νεάνιδες, γαστριμαργία, μέθη, πορνεία, κενοδοξία· κρυπταὶ δὲ ὑπόκρισις, καταλαλιά, μῖσος, φθόνος, αἳ καὶ φόνον ἐπιτελοῦσι.

B

SCHOLIA AD GRADUM X.

De obtrectatione.

Scholion 1.

Effrontes et impudentes adolescentulæ sunt, ventris ingluvies, ebrietas, luxuria, inanis gloria: occultæ autem (et quæ palam honestæ apparent), hypocrisis seu simulatio, obtrectatio, odium, invidia, quæ etiam mortem inferunt.

Σχόλιον β'.

Κατάλαλος ψυχὴ τρίβολον ἔχει γλῶσσαν· ἑαυτὴν γὰρ καὶ τὸν ἀκούοντα, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸν καταλαλούμενον βλάπτει.

Scholion 2.

Anima quæ detractionibus est obnoxia, trisulcam habet linguam: nocet enim et sibi ipsi et auditori, et illi quandoque cui detrahitur.

Ἄλλο.

Θάνατος ψυχῆς μῖσος πρὸς τὸν πλησίον· τεῖχός ἐστι τῶν ἐν γνώσει πολεμούντων· τὸ δὲ ψέξαι αὐτὸν, καταλύει τὸ τεῖχος ἐν ἀγνωσίᾳ.

190 *Aliud.*

Exitium animæ est odium erga proximum: propugnaculum qui illud scienter in hostes vertunt: carpere autem proximum, est per inscitiam subruere propugnaculum.

Σχόλιον Ἰσαΐου γ'.

Ἐάν τίς σοι λέγῃ λόγους ἀνωφελεῖς, μὴ θελήσῃς ἀκοῦσαι αὐτοὺς, ἵνα μὴ ἀνέλῃς τὴν ψυχήν σου, καὶ μὴ αἰδεσθῇς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὸ λυπῆσαι αὐτὸν, καὶ μὴ ἀνασχῇ τῶν λεγομένων λόγους, ὅτι Τῇ καρδίᾳ σὺ παραδέχομαι· μὴ εἴπῃς τοῦτο. Οὐ γὰρ εἶ ὑπὲρ τὸν πρωτόπλαστον, ὃν ἔπλασεν ὁ Θεὸς τῇ ἰδίᾳ χειρὶ, ὃν οὐκ ὠφέλησεν ἡ οὐ καλὴ ὁμιλία. Φεῦγε οὖν, καὶ μὴ θέλε ἀκούειν· ὅρα δὲ μήποτε φεύγων τῷ σώματι βουληθῇς γνῶναι τὰ ῥηθέντα· ἐὰν γὰρ στιγμὴν λόγου ἀκούσῃς, οἱ δαίμονες οὐκ ἐῶσι τὸ ῥηθὲν ὃ ἤκουσας, ἀλλὰ φονεύουσι τὴν ψυχήν σου· διὸ φεύγων φεῦγε παντελῶς.

C

Scholion 3. Isaiæ abbatis.

Si quis sermones [perniciosos] inutiles intulerit, tu ne velis illos audire, ne perdas animam tuam, nec reverearis ejus vultum, ita ut contristes illum; nec dicentium verba cura, cum dicunt: Nos hæc in animum non admittimus; ne dixeris hoc: Non es melior Adamo protoplasto, quem Deus ipse sua manu formavit, cui non profuit mala sermocinatio. Fuge ergo, ne audi; cave etiam, ne, dum declinas corpore, dicta tamen velis ab aliis (absens) cognoscere. Nam si minimam verbi partem aut apicem audieris, dæmones non dimittunt dictum quod audisti, sed occidunt animam tuam: proinde omnibus modis quantum potes (detractiones seu inutiles fabulas) fuge.

Σχόλιον Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως δ'.

Αἱ περίεργοι φύσεις πρὸς μὲν τὸ κατόρθωμα τοῦ πλησίον οὐκ ἐθέλουσι βλέπειν· ὀξυωποῦσι δὲ πρὸς τὸ ἐλάττωμα· κἂν μὲν εὕρωσιν, ἥρπασαν καὶ διεκωδώνισαν, ἂν δὲ μὴ εὕρωσιν, αὐτοὶ μᾶλλον εἰδωλοποιεῖν καὶ πλάττειν αἱροῦνται, ἢ κενὴν ἀπελθεῖν τὴν περιεργασίαν ἀνέχονται.

D

Photii patriarchæ Constantinopolitani 4.

Curiosæ mentes ad recte facta alterius seu virtutes nolunt attendere, nec respicere; minimum vero lapsum peracute cernunt, et si quid deprehenderint, arripiunt, exagitant et examinant, si nihil reperiant, ipsi sibi somnia et imagines fingunt, potius quam ut ipsi inanem curiositatem suam abire sinant.

Ἄλλο.

Αἱ δυσμενεῖς γνῶμαι καὶ τὰς χρηστὰς πράξεις καὶ τοὺς ὠφελίμους λόγους πρὸς τὸ χεῖρον διαστρέφειν ἀγωνίζονται.

Aliud.

Malignus animus etiam recte facta et utiles sermones in deteriorem partem trahere nititur.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Ἐνώπιον ὑψηλόφρονος καὶ νοσοῦντος τὸν φθόνον μετὰ παρατηρήσεως λάλει· ὡς γὰρ σὺ λαλεῖς, αὐτὸς ποιεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐξήγησιν τῶν λόγων σου

Isaaci.

Cum superbo et invido caute loquitor; sicut enim loqueris, pro ratione tui sermonis et sui in te amoris format ipse in animo suo verborum tuo-

[42] Psal. LXIII, 7.

rum interpretationem; et ex bonis tuis accipit argumentum, quo abutitur apud alios ut offendantur, et verba tua transferuntur in mentem ipsius ad materiam et rationem morbi illius.

καθὼς καὶ ἀγαπᾷ· καὶ ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν σοὶ λαμβάνει ὕλην εἰς τὸ ποιεῖν ἄλλοις προσκόψαι· καὶ ἀλλάσσονται οἱ λόγοι σου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ πρὸς τὴν ὕλην τῆς ἀῤῥωστίας αὐτοῦ.

191 GRADUS XI.

De loquacitate et silentio.

Expositum est priore capite breviter, quam plenum sit periculi, et nonnunquam subrepat etiam iis, qui videntur religiosi, vitium alios judicandi, aut potius, ut ab aliis judicemur, et ab lingua nostra plectamur. Reliquum est ergo, ut nunc causam aperiamus, et januam per quam id vitium ingrediatur, imo vero egrediatur, ex ordine ostendamus. Loquacitas est sedes vanæ gloriæ, per quam se ipsam ostentare, et in scenam ac theatrum solet deducere. Loquacitas est ignorantiæ argumentum, fenestra obtrectationis, scurrilium nugamentorum magistra, ministra mendacii, compunctionis abstersio, auctrix et conciliatrix ignaviæ, somni nuntia, meditationis distractio, custodiæ cordis abolitio, fervoris divini frigidarium et gelicidium, orationis languor seu potius exstinctio; silentium prudens est parens orationis, a captivitate liberatio, ardoris divini custodia, observatio cogitationum, speculator hostium, luctus carcer, amans lacrymarum, assiduæ mortis memoriæ effector, suppliciorum æternorum pictor, curiosus judicii observator, minister salutaris tristitiæ, hostis nimiæ confidentiæ, religiosæ quietis conjux [comes], ambitiosæ doctrinæ oppugnator, scientiæ augmentum, contemplationis informator, occultus in virtutibus **192** profectus, arcanus in Deum ascensus. Qui suos lapsus agnoscit, facile suæ linguæ imperat. Homo verbosus nondum satis in sui cognitionem descendit. Studiosus silentii est familiaris Deo, et arcano quodam modo, dum, cum illo familiariter colloquitur, a Deo illustratur. Silentium Jesu Pilatum ad reverentiam ejus commovit; et quies a sermone vanæ gloriæ nervos incidit. Petrus prolata voce flevit amare, immemor illius qui dixit: *Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea* [43]; et alterius qui censuit præstare e sublimi in terram ruere, quam lingua offendere. Plura de his tradere supersedeo, quamvis multæ me et improbæ vitiorum strophæ ad id hortentur. Enimvero accepi ego a quodam viro fide digno, qui, de taciturnitate oris mecum colloquutus, affirmavit loquacitatem ex uno horum fontium omnino exsistere, aut ex vita et consuetudine prava atque incontinente (lingua enim cum naturale corporis sit membrum, quod dicitur, hoc (ut psittacus) deinceps ex usu garrit), aut in iis qui exercentur, ex inani gloria potissimum; est tamen cum ex ventris ingluvie nascitur. Quapropter non pauci nec raro coercito per abstinentiam ventre, vi quadam velut incisis nervis linguam quoque et loquacitatem retuderunt, atque intra septa den-

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

Περὶ πολυλογίας καὶ σιωπῆς.

Εἴρηται μὲν ἡμῖν βραχέως ἐν τοῖς φθάσασιν, ὡς ἐπισφαλὲς λίαν, καὶ αὐτοῖς τοῖς πνευματικοῖς εἶναι δοκοῦσι παρεισδῦνον τὸ (1) κρίνειν· μᾶλλον δὲ τὸ κρίνεσθαι, καὶ ὑπὸ γλώττης κολάζεσθαι· νυνὶ δὲ λοιπὸν καὶ τὴν αἰτίαν, καὶ τὴν θύραν δι' ἧς εἰσέρχεται, μᾶλλον δὲ ἐξέρχεται, ἀκόλουθον ἐν λόγοις τάξαι. Πολυλογία ἐστὶ κενοδοξίας καθέδρα, δι' ἧς ἑαυτὴν ἐμφανίζειν καὶ ἀναπομπεύειν πέφυκε. Πολυλογία ἐστὶν ἀγνωσίας τεκμήριον, καταλαλιᾶς θύρα, εὐτραπελίας χειραγωγὸς, ψεύδους ὑπουργὸς, κατανύξεως διάλυσις, ἀκηδίας κλήτωρ, ὕπνου πρόδρομος, συνοίας σκορπισμὸς, φυλακῆς ἀφανισμὸς, θέρμης ψυχρηστήριον [ψυκτήριον, *al.* ψυχριστήριον], προσευχῆς ἀμαύρωσις σιωπὴ ἐν γνώσει· (2) μήτηρ προσευχῆς, αἰχμαλωσίας ἀνάκλησις, πυρὸς φυλακὴ, λογισμῶν ἐπίσκοπος, σκοπὸς πολεμίων, πένθους δεσμωτήριον, δακρύων φίλη, θανάτου μνήμης ἐργάτης, κολάσεως ζωγράφος, κρίσεως φιλοπράγμων, ἀδημονίας ὑπουργὸς, παῤῥησίας ἔχθρα, ἡσυχίας σύζυγος, φιλοδιδασκαλίας ἀντίπαλος, γνώσεως προσθήκη, θεωρημάτων δημιουργὸς, ἀφανὴς προκοπὴ, λεληθυῖα ἀνάβασις. Ὁ ἐπιγνοὺς παραπτώματα, ἐκράτησε γλώσσης· ὁ δὲ πολύλογος οὔπω ἐπέγνω ἑαυτὸν ὡς δεῖ. Ὁ σιωπῆς (3) φίλος προσεγγίζει Θεῷ, καὶ λεληθότως συνομιλῶν φωτίζεται παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἰησοῦ σιωπὴ ἐνέτρεψε Πιλάτον, καὶ ἀνδρὸς ἡσυχία φωνῆς κατήργησε κενοδοξίαν. Λόγον εἰπὼν Πέτρος ἐθρήνησε πικρῶς ἀμνημονήσας τοῦ εἰπόντος· *Εἶπα· Φυλάξω τὰς ὁδούς μου τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου*, καὶ τοῦ ἑτέρου φήσαντος, Κρεῖττον πεσεῖν ἀπὸ ὕψους εἰς γῆν, ἢ ἀπὸ γλώσσης. Καὶ πολλὰ περὶ τούτων ἔγωγε γράφειν οὐ βούλομαι, κἂν αἱ τοῦ (4) παθῶν πανουργίαι τοῦτο ποιεῖν προτρέπωνται. Πλὴν ἤκουσά ποτέ τινος περὶ ἡσυχίας στόματος πρός με φιλοπευστοῦντος, ὃς ἔλεγε, τὴν μὲν πολυλογίαν ἐξ ἑνὸς τούτων τίκτεσθαι πάντως, ἢ ἐξ ἀναστροφῆς καὶ συνηθείας πονηρᾶς καὶ ἀκρατοῦς· μέλος γὰρ ὂν φυσικὸν ἡ γλῶσσα τοῦ σώματος, καθ' ὃ λοιπὸν παιδευθῇ συνήθειαν ἀπαιτήσειεν, ἢ πάλιν ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς κενοδοξίας· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐκ τῆς γαστριμαργίας. Διόπερ πολλάκις πολλοὶ χαλινοῦντες τὴν γαστέρα, βίᾳ τινὶ καὶ ἀτονίᾳ συγκλείουσι καὶ τὴν γλῶτταν καὶ τὴν πολυέπειαν. Ὁ μεριμνήσας ἐξόδου περιέκοψε λόγους· καὶ ὁ κτησάμενος πένθος ψυχῆς, ὡς πῦρ ἀπεστράφη πολυλογίαν. Ὁ ἀγαπήσας ἡσυχίαν, ἀπέκλεισε στόμα, ὁ δὲ χαίρων ταῖς προόδοις, ὑπὸ τοῦ πάθους ἐκ τῆς κέλλης διώκεται. Ὁ γνοὺς ὀσμὴν πυρὸς ὑψίστου, ὡς μέλισσα καπνὸν, ἀνθρώπων φεύγει σύνοδον· τὴν μὲν γὰρ ὁ καπνὸς διώκει· τῷ δὲ ἀνθρώπων σύνοδος ἀντιπράττει.

Ὀλίγων λίαν τὸ ὕδωρ ἄφρακτον κωλύειν· ὀλιγωτέρων δὲ στόμα ἀκρατὲς δαμάσαι.

tium concluserunt. Qui excessum vitæ semper sollicite meditatur, linguam jam truncavit. Qui verum animæ luctum sibi comparavit, a fabulis inanibus tanquam ab igne refugit, qui solitudinem amat, jam os observavit. **193** Qui extra cellam vagari gaudet, ab hoc ipso loquacitatis vitio extra cellam propellitur. Qui ignis cœlestis seu divini amoris odorem olfecit, is, velut apicula fumum, ita hominum cœtus odit : illam enim fumus infestat, hunc hominum frequentia et turbæ fugant et persequuntur. Difficile est aquam sine cataractis coercere, difficilius linguam et oris intemperantiam refrenare et domare.

Βαθμὸν ἑνδέκατον ὁ κινήσας, πλῆθος κακῶν ὑφ' ἓν περιέκοψεν.

Qui gradum undecimum ascendit, ille simul vitiorum segetem uno falcis ictu resecuit.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΑ'.

SCHOLIA AD GRADUM XI.

Περὶ πολυλογίας καὶ σιωπῆς.

De loquacitate et silentio.

Σχόλιον α'.

Scholion 1.

Ἱρὸς αὐτοὺς τοὺς κρινομένους ὑπὸ τῶν καταχρινόντων. Εἰ γὰρ ὁ νοῦς ἔξω γένηται, τὰ οἰκεῖα καταλιπὼν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων κατασκοπῶν, εἰς τὸ κρίνειν οὐκ ἔρχεται.

A condemnantibus ad ipsos judicandos ; animus enim dum extravagatur, et sua negligit, et aliena curat, ad seipsum judicandum non accedit.

Σχόλιον β'.

Scholion 2.

Σιωπὴ ἐν γνώσει, οὐ μόνον ἐκ τῶν πολεμίων φυλάττει, ἀλλ' οὐδὲ ἐᾷ προσεγγίσαι αὐτούς.

Silentium cum prudentia seu scientia coniunctum non solum animam ab hostibus defendit, sed hostes nec accedere quidem propius permittit.

Σχόλιον ἄλλο.

Aliud.

Προθεὶς τὰς θύρας, τὰς δι' ὧν ἐπὶ τὸ κρίνειν ἐξέρχεται, δείκνυσι νῦν καὶ τὰς, δι' ὧν εἰσέρχεται· ὥσπερ οὖν πολυλογία ἐξῆγεν αὐτὸν, οὕτω καὶ ἡ ἐν γνώσει σιωπὴ εἰσάγει πάλιν αὐτόν.

Cum exposuisset januas per quas mens ad judicandos alios egreditur, ostendit nunc et illas per quas ingreditur : quemadmodum enim loquacitas mentem eduxit, ita silentium cum prudentia et scientia eamdem reducit.

Σχόλιον γ'.

Scholion 3.

Ἐὰν φυλάξῃς τὴν γλῶσσάν σου, ἀδελφὲ, δίδοταί σοι παρὰ Θεοῦ ἡ χάρις τῆς κατανύξεως τῆς καρδίας, τοῦ θεάσασθαι ἐν αὐτῇ τὴν ψυχήν σου, καὶ ἐν ταύτῃ εἰσέρχῃ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ πνεύματος· ἐὰν δὲ ἡ γλῶσσά σου νικήσῃ σε, πίστευσόν μοι εἰς ὅπερ λέγω σοι, οὐδέποτε δυνήσῃ ἐξειλῆσαι ἐκ τῆς σκοτώσεως.

Si tuam linguam, frater, custodieris, dabitur tibi a Deo gratia, compunctio nempe cordis, in qua videbis animam tuam, et in hac ingredieris in gaudium spiritus : si autem lingua te rexerit et vicerit, crede mihi, quod dico tibi, nunquam poteris a tenebris mentis emergere.

Ἄλλο.

Aliud.

Ἐὰν οὐκ ἔχεις καρδίαν καθαρὰν, ἔχε κἂν στόμα καθαρόν.

Si non habueris cor mundum, saltem da operam ut habeas os mundum.

Σχόλιον δ'.

194 *Scholion 4.*

Αἱ γὰρ τῶν παθῶν πανουργίαι ἐμπαθῶς περὶ παθῶν ἐξέρχεσθαι ἡμᾶς πολλάκις προτρέπονται, ἤγουν περὶ πολυλογίας, περὶ σιωπῆς καὶ περὶ ἄλλων· αἷς ἐγὼ οὐ πεισθήσομαι, οὐ γὰρ ἀνέχομαι περὶ σιωπῆς λέγων μακρολογεῖν.

Nam malitia vitiorum sæpe nos, ut vitiose de vitiosis affectibus disputando excurramus, hortatur, sive de loquacitate et silentio, et hoc genus aliis, quibus ego haud persuadeor ut faveam : neque enim sustineo ut multa de silentio garriam.

Σχόλιον ε.

Scholion 5.

Ὥσπερ σπάνιοι, καὶ παντελῶς ὀλίγοι εἰσὶ, οἱ δυνάμενοι ὑδάτων ὁρμὰς κωλύσαι, μὴ πρότερον φράξαντες· πῶς γάρ; οὕτως ὀλιγώτεροί εἰσιν οἱ στόμα ἀκρατὲς δυνάμενοι δαμάσαι. Διὰ φραγμοῦ γὰρ ὕδωρ κωλύεται, καὶ δι' ἐγκρατείας ἡ γλῶσσα δεσμεῖται.

Ut sunt pauci, imo perpauci, qui aquarum impetum coercere possint, nisi prius aggeres struant, quomodo enim prohibeant? ita pauciores sunt, qui effrene os retundere possint. Aqua per aggerem prohibetur, lingua per continentiam vincitur.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

GRADUS XII.

Περὶ ψεύδους.

De mendacio

Γέννημα μὲν σιδήρου καὶ λίθου πῦρ· γέννημα δὲ πολυλογίας καὶ εὐτραπελίας ψεῦδος. Ψεῦδός ἐστιν ἀγάπης ἀφανισμός· ἐπιορκία δὲ Θεοῦ ἄρνησις. Μη-

E ferro et lapide excutitur ignis, ex loquacitate vero et scurrilitate mendacia nascuntur. Mendacium exstinguit charitatem ; perjurium vero negat

Deum. Nemo mihi cordatorum virorum existimet mendacium esse leve peccatum : nam contra nullum vitium tam atrocem et tremendam sententiam sanctissimus Spiritus pronuntiavit. *Si perdes omnes qui loquuntur mendacium*, ut David Deum allocutus testatur [44], quid fiet iis qui perjuriis mendacium confirmant ? Notavi nonnullos de mendacio etiam sibi placere et applaudere, qui dum per scurrilitatem et vaniloquentiam risum captarunt, sensum pie lugentium, dum illos audirent, miserabiliter exstinxerunt. Dæmones ubi nos animadvertunt a cœpta urbanarum facetiarum, quas molesti illi narratores effutiunt, auditione tanquam a morbo aliquo pestilente velle recedere tum **195** geminis cogitationibus (tanquam veris rationibus) suaviter captos, detinere conantur, quando nobis suggerunt : Ne contristes narrantem ; aut, Ne velis cæteris præsentibus videri sanctior ; ocius te proripe, ne cunctetis. Quod nisi feceris, inter preces ridicula tibi mentis phantasmata occurrent. Imo non fuge tantum, sed qua potes arte pia improbum illum cœtum injecta mortis et judicii mentione dissolve. Præstat enim ut levi aliqua fortasse vanæ gloriolæ labecula aspersus unus omnibus emolumenti auctor exsistas. Hypocrisis est parens mendacii, sæpe etiam argumentum et materia. Sunt enim qui docent hypocrisin nihil aliud esse quam excogitationem seu meditationem adeoque opificem mendacii quæ conjunctum secum habeat, et connexum mendacium. Qui timore Dei imbutus est, alienus est a mendacio ; habet enim incorruptum judicem conscientiam suam. Quemadmodum in reliquis omnibus animi morbis discrimen ex damno deprehendimus, ita et in mendacio. Aliud enim judicium imminet illi qui formidine pœnæ mentitur ; aliud illi qui nullo periculo supplicii proposito audet mentiri. Est qui voluptatis causa mentitur ; est qui propter delicias : est qui mentitur ex urbanitate ut aliis moveat risum : est denique qui per mendacium insidias nectit alteri, ut illum damno aliquo mactet. Magistratus per tormenta mendacium profligant sed lacrymarum inundatione penitus exstinguitur. **196** Qui mendacium profert, prætexit dispensationes et exitium animarum, justitiam interpretatur. Archi-

A δεὶς τῶν εὐφρονούντων μικράν τινα τὴν τοῦ ψεύδους ἁμαρτίαν εἶναι ὑπονοήσει· φοβερᾷ γὰρ ὑπὲρ πάντα ἀποφάσει κατὰ τούτου τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐχρήσατο. *Εἰ ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος*, ὥς φησιν ὁ Δαυὶδ πρὸς τὸν Θεὸν, τί λοιπὸν πείσονται οἱ μεθ' ὅρκων τὸ ψεῦδος συῤῥάπτοντες ; Εἰδόν τινας ἐπὶ ψεύδει σεμνυνομένους, καὶ δι' εὐτραπελίας, καὶ ἀργολογίας γελοῖα ἐξυφαίνοντας· καὶ τὰ τῶν προσαχρωμένων πένθη ἐλεεινῶς (1) ἐξαφανίζοντας ὁπόταν οἱ δαίμονες ἴδωσιν ἡμᾶς ὡς ἐκ λοιμικῆς νόσου τῆς τῶν ἀστείων ἀκροάσεως μετὰ τὴν προκάταρξιν τοῦ χαλεποῦ ὑφηγητοῦ ἀναχωρεῖν δοκιμάζοντας, τότε λοιπὸν δυσὶν ἡμᾶς δελεάζειν ἐπιχειροῦσι λογισμοῖς· Μὴ λυπήσῃς τὸν ἐξηγητὴν, ὑποβάλλοντες ἡμῖν· ἤ, Μὴ φανερώσῃς σεαυτὸν (2) φιλοθεώτερον τῶν παρόντων· ἀποπήδα, μὴ χρονίσῃς. Εἰ δὲ μὴ, ἐν τῇ προσ-

B ευχῇ σου ἔννοιαν γελοίων ἀνατυπώσεις. Μὴ μόνον φεῦγε, ἀλλὰ καὶ τὸν πονηρὸν συναχτήριον εὐσεβῶς διάλυε, θανάτου καὶ κρίσεως εἰς μέσον ὑπόμνησιν προβαλλόμενος· ἄμεινόν σε γὰρ ἐκ τούτου ἴσως καὶ μικρᾷ κενῇ δόξῃ ῥαντισθῆναι, καὶ μόνον πᾶσι πρόξενον ὠφελείας εὑρεθῆναι. (3) Ὑπόκρισις μήτηρ ψεύδους πολλάκις, καὶ ὑπόθεσις· οὐδὲν γάρ τινες ὑπόκρισιν ὁρίζονται, ἀλλ' ἢ ψεύδους μελέτην καὶ δημιουργὸν κεκολασμένον καὶ συμπεπλεγμένον· ὁ (4) φόβον Κυρίου κτησάμενος, ἐξενίτευσε ψεύδους, δικαστὴν ἀδέκαστον ἔχων τὴν ἰδίαν συνείδησιν. Ὥσπερ ἐν πᾶσι τοῖς πάθεσι διαφορὰν βλάβης γνωρίζομεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ψεύδους. Ἄλλο (5) μὲν γὰρ

C τὸ κρῖμα τοῦ διὰ φόβον κολάσεως ψευδομένου· καὶ ἕτερον τὸ, κινδύνου μὴ προκειμένου ψεύδεσθαι. Ἄλλος διὰ τρυφὴν ἐψεύσατο, ἕτερος διὰ φιληδονίαν· ἄλλος ἵνα τοῖς παροῦσι προξενήσῃ γέλωτα, ἕτερος δὲ ἵνα τῷ ἀδελφῷ ἐπιβουλεύσῃ, καὶ τοῦτον κακοποιήσῃ. Ἐκ βασάνων ἀρχόντων ἐξαλείφεται ψεῦδος· ἐκ δὲ δακρύων πλήθους εἰς τέλος ἀπόλλυται προφασίζεται οἰκονομίας ὁ ψεύδους προβολεὺς, καὶ δικαιοσύνας πολλάκις λογίζεται τὰς ψυχῆς ἀπωλείας. Τῆς Ῥαὰβ μιμητὴν ἑαυτὸν τεκμαίρεσθαι ψευδοπλάστης ἀνὴρ, καὶ δι' ἀπωλείας οἰκείας τὴν ἑτέραν σωτηρίαν λέγει πραγματεύεσθαι. Ὁπόταν ψεύδους εἰς ἅπαν καθαρεύσωμεν, τότε αὐτὸ μετὰ φόβου καὶ καιροῦ καλοῦντος ὑπέλθωμεν. Οὐκ οἶδεν νήπιον ψεῦδος· οὐδὲ ψυχὴ πονηρίας ἐστερημένη. Ὁ οἴνῳ εὐφρανθεὶς ἀκουσίως

D ἀληθεύσῃ εἰς πάντα· καὶ ὁ μεθυσθεὶς κατανύξει οὐ δυνήσεται ψεύσασθαι.

tectus mendacii se Raab meretricis exemplum sequi affirmat [45], et dum se ipsum perdit, aliorum se salutem procurare testatur. Ubi nos ab omni mentiendi vanitate liberos senserimus, tum demum loco et usu exigente, non sine timore tamen, quandoque licebit caute mendacium subjicere. Infans mentiri nescit, ut et ab omni sceleris improbitate pura anima. Ut vino exhilaratus etiam nolens verum per omnia dicit, ita lacrymas compunctionis ebrius non poterit mentiri.

Quisquis hunc duodecimum gradum superavit, omnium virtutum fundamentum posuit,

Ἀνάβασις δωδεκάτη· ὁ ἐπιβεβηκὼς ῥίζαν τῶν καλῶν κέκτηται.

[44] Psal. v, 7. [45] Josue II, 1 seqq.

ΣΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΒ'.

Περὶ ψεύδους.

Σχόλιον α'.

Οἱ ἀκροώμενοι· βαθμός τίς ἐστι τῶν εἰς μετάνοιαν ἡκόντων, οἳ καὶ προσκλαίοντες λέγονται ἔξω τῶν πυλῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστάμενοι, καὶ διὰ μετανοίας εἰλικρινοῦς καὶ πένθους ἀκρωτάτου τὴν ἀνάκλησιν ἐπιζητοῦντες· οἳ διὰ τῶν γελοίων τῆς ἀγαθῆς ἐκπίπτουσι ἐργασίας.

Σχόλιον β'.

Ὅστις λαλεῖ ἄλλο, καὶ ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἄλλο ἐν πονηρίᾳ, πᾶσα ἡ λειτουργία τοῦ τοιούτου ματαία. Μὴ κολληθῇς τινι τοιούτῳ, ἵνα μὴ σπιλωθῇς ἐκ τοῦ ἰοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀκαθάρτου.

Σχόλιον γ'.

Ὁ ὑποκριτής, ἕως μὲν δοκεῖ λανθάνειν, τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν δίκαιος δόξαν θηρώμενος φαίνεται· ἐπειδὰν δὲ φωραθῇ, θανατηφόρους ὑπεισέρχεται λόγους, ταῖς κατ' ἄλλων λοιδορίαις τὴν οἰκείαν δοκῶν συγκαλύπτειν ἀσχημοσύνην· ὃν ἐχίδνης γεννήματα, ὡς παλίμβολον παρεικάσας ὁ λόγος ἀξίους τῆς μετανοίας καρποὺς προσέταξεν αὐτῷ ποιεῖν· τουτέστι, πρὸς τοὺς φαινομένους τρόπους μεταποιεῖσθαι τὴν κρυπτομένην τῆς καρδίας διάθεσιν.

Σχόλιον δ'.

Τὸ ἀγαπᾷν τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων τίκτει τὸ ψεῦδος· τὸ δὲ ἀνατρέψαι αὐτὸ ἐν ταπεινώσει, ποιεῖ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ μείζονα ἐν τῇ καρδίᾳ σου.

Σχόλιον ε'.

Δίδαξον τὴν γλῶσσάν σου εἰς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ ἐν γνώσει, καὶ τὸ ψεῦδος φεύγει ἀπὸ σοῦ.

Σχόλιον ἄλλο.

Κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ψευδολογιῶν, καὶ τῶν κριμάτων ὁ λόγος· ἢ γὰρ κατὰ ἡδονήν, ἢ ἀστειότητα, ἢ δολιότητα, ἢ ὑπόκρισιν γίνεται ψεῦδος· ἢ ὅτε καιρὸς καλεῖ ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ πλησίον καταπείσας τὸν ἀληθεύοντα ἀλλάξαι ἢ ῥῆμα, ἢ ἦθος, ἢ ὑπόθεσιν· καὶ ἔχεις τὴν Ῥαάβ, τὸν Δαυΐδ, τὸν Σαμουήλ· καὶ λόγον μὲν ἀλλάσσει, ὡς ἡ Ῥαάβ· ἦθος δὲ, ὡς ὁ Δαυΐδ· ὑπόθεσιν δὲ ὡς ὁ Σαμουὴλ ἐπὶ τῇ χρίσει τοῦ Δαυΐδ.

SCHOLIA AD GRADUM XII.

De mendacio.

Scholion 1.

Audientes (*a*): gradus est quidam eorum qui ad pœnitentiam veniunt, qui et προσκλαίοντες, hoc est *allacrymantes*, vocantur, et extra templorum limina consistunt, et per sinceram pœnitentiam extremumque luctum petunt, ut admittantur seu revocentur, qui tamen per levitatem suam et ridicula quædam facta (*b*) fructu boni operis caruerunt et exciderunt.

Scholion 2.

Quisquis aliud lingua promptum, aliud corde clausum habet per malitiam, hujus tota pietas et servitium divinum est inane : nec te huic tali unquam sociaveris, ne impuro illius veneno inficiaris.

Scholion 3.

Hypocrita quandiu quidem videtur latere, gloriam ex opinione venatus, justus apparet ; ubi autem fuerit deprehensus, **197** virulentis et mortiferis calumniis de aliis inspersis, suum dedecus et ignominiam velare velle, huic veluti genimini viperarum, et veteratori præcepit Dei verbum, ut fructus dignos faceret pœnitentiæ, hoc est, ut occultum et tectum simulatumque cordis sensum mutet, et mores illos sincere induat et exhibeat, quos antea simularat.

Scholion 4.

Mendacium parit ambitionem gloriæ humanæ. Mendacium autem per humilitatem delere et exstinguere, excitat majorem in corde tuo timorem Dei.

Scholion 5.

Erudi linguam tuam ad verbum Dei in cognitione, et tergum vertet fugietque abs te mendacium.

Scholion 6.

Pro varietate mendaciorum et judiciorum nascitur oratio : aut enim propter voluptatem aut urbanitatem, aut dolum seu fraudem, aut simulationem seu hypocrisin fit mendacium, aut cum usus exigit [cogente temporis necessitate] pro alterius salute, quando inducit vera dicentem ut mutet verbum, aut habitum oris et corporis, aut argumentum rei. Et habes exemplum Raabæ, Davidis, Samuelis : verbum variat ut Raab; habitum ut Davidi; argumentum et causam ut Samuel unctu-rus Davidem in regem.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Περὶ ἀκηδίας.

Εἷς καὶ οὗτος πολλάκις τῶν τῆς πολυλογίας κλάδων, ὡς καὶ ἤδη φθάσαντες εἴπομεν, ἐστὶ, καὶ πρῶτος ἀπόγονος, λέγω δὴ ὁ τῆς ἀκηδίας. Διὸ καὶ ἀρ-

GRADUS XIII.

De tædio seu acedia.

Et hic surculus unus est ex loquacitatis, ramis uti supra docuimus, et ex nepotibus primus, acedia inquam. Proinde convenientem illi locum in im-

(*a*) Audientes erant catechumeni, et pœnitentes qui post catechumenos consistebant. Vide Bar. t. II, p. 52, et III et IV.

(*b*) Pœnitentium irrisionem. An riserunt ritus? an pœnitentiam simularunt, ut Climacus dicit, et aliorum lacrymas deriserunt?

proba vitiorum catena assignavimus. Acedia est animi remissio, mentis enervatio, neglectus religiosæ exercitationis, odium professionis, laudatrix rerum sæcularium, quæ non **198** verecundatur Deum ipsum calumniari, quod sit durus et immitis. Languida est in sacra psalmodia, ad preces infirma, ferrea ad ministeria, impigra ad labores externos, ficta ad parendum. Vir obediens nescit quid sit ignavia, per actiones externas mentem perficit. Cœnobium repugnat acediæ. Virum solitarium ubique comitatur acedia, nec ante mortem illum deserit, sed ad finem usque vitæ quotidie oppugnat. Ubi anachoretæ cellam videt, subridet, et propius accedens, juxta illum sedem ponit. Medicus ægros mane invisit : acedia religiosos sub meridiem. Acedia gaudet frequentia hospitum, et monet anachoretam, ut operæ pretium faciat, quo possit eleemosynas largiri : hortatur ut ægri strenue invisantur, in memoriam revocando illud Christi : *Infirmus eram, et venistis ad me* [a]; rogat ut ad desperabundos et pusillanimes adeamus, suggerendo consolandos esse pusillanimes, cum ipsa sit pusillanimis. Inter preces negotia quædam tanquam necessaria suggerit, et nullum non movet lapidem ut nos stulta velut sapienti capistro a precibus avellat. Tribus horis ante cœnam spiritus acediæ tentat religiosos, et nunc horrore percellit, nunc dolore capitis, nunc febri, nunc vertigine torquet. Hora nona (quæ tertia est apud nos pomeridiana) imminente, aliquantulum respirat. At mensa jam posita, exsilit e lecto : ubi tempus precandi redit, rursum corpus gravedine languet. Inter ipsas vero jam preces versantem **199** somno totum mergit et irrigat, fœdisque et importunis oscitationibus et gannitibus versum ex ore psallentis subripit. Cæteris vitiis singula singulas virtutes enervant ; acedia vero religioso mortem affert generalem. Generosa mens emortuum animum in vitam revocat. Acedia vero et ignavia totum virtutis thesaurum dissipat. Sed cum hoc vitium sit unum ex octo capitalibus gravissimum, superest ut de eo perinde atque aliis tractemus. Sed et hoc addendum ; intermisso psalmorum cantu, acedia notari non potest : peracto vero penso oculi reclauduntur [aperiuntur]. Acediæ tempore apparent ii, qui sibi vim inferunt violenti : nihil enim est quod tot coronas pariat monacho, quot pugna cum acedia. Observa, et deprehendes ab illa, insistentes pedibus suis oppugnari, sedentes ut in cellæ parietes inclinent et circumspiciant invitari, et strepitum sonitumque pedibus excitent. Qui luget animam suam, liber est ab acedia. Enim vero vinciatur et hic tyrannus a memoria propriorum peccatorum, et diverberetur ab opere manuum et labore, tractus a meditatione futurorum bonorum, et (velut ad tribunal) consistens, ut par est interrogetur : Age, fatere, cessator

A μόζουσαν αὐτῷ τάξιν ἐν τῇ πονηρᾷ ἀλύσει ἀπενείμαμεν. Ἀκηδία ἐστὶ πάρεσις ψυχῆς (1), καὶ νοὸς ἔκλυσις, ὀλιγωρία ἀσκήσεως, μῖσος τοῦ ἐπαγγέλματος, κοσμικῶν μακαρίστρια, Θεοῦ διαβλήτωρ, ὡς ἀσπλάγχνου καὶ ἀφιλανθρώπου, ἀτονία ψιλμῳδίας, ἐν προσευχῇ ἀσθενοῦσα, ἐν διακονίᾳ σιδηρᾷ, ἐν ἐργοχείρῳ ἄοκνος, ἐν ὑπακοῇ δόκιμος (*a*). Ἀνὴρ ὑποτακτικὸς ἀγνώριστος, διὰ τῶν αἰσθητῶν τὰ νοητὰ κατορθωκώς. Κοινόβιον ἀκηδίας ἀντίπαλον (2)· ἀνδρὶ δὲ ἡσυχαστῇ σύζυγος αἰώνιος, πρὸ θανάτου αὐτοῦ οὐ μὴ ἀποστήσεται· καὶ πρὸ τελευτῆς αὐτοῦ καθημέραν παλαίσει. Κέλλαν ἀναχωρητοῦ ἰδοῦσα ἐμειδίασε, καὶ προσεγγίσασα αὐτῷ πλησίον ἐσκήνωσεν (3). Ἰατρὸς νοσοῦντας ἔωθεν ἐπισκέπτεται· καὶ ἀκηδίᾳ ἀσκοῦντας περὶ μέσον ἡμέρας. Ξενοδοχεῖα ἀκηδίας ὑποβολή, καὶ ἐλεημοσύνας δι' ἐργοχείρων δυσωπεῖ ἐργάζεσθαι. Ἐπισκέπτεσθαι ἀσθενοῦντας προτρέπεται προθύμως, ὑπομιμνήσκουσα τοῦ λέγοντος· *Ἀσθενὴς ἤμην καὶ ἤλθετε πρός με*. Πρὸς ἀθυμοῦντας καὶ ὀλιγοψύχους δυσωπεῖ ἀπέρχεσθαι· παρακαλεῖν τε τοὺς ὀλιγοψύχους ἡ ὀλιγόψυχος ὑποβάλλουσα· ἐν προσευχῇ σταθέντας ἀναγκαίων πραγμάτων ὑπομιμνήσκει, καὶ πᾶσαν μηχανὴν ποιεῖ ἐκεῖθεν ἡμᾶς φορβιᾷ εὐλόγῳ ἀποσύραι ἡ ἄλογος. Τρίωρον φρῖκην καὶ κεφαλαλγίαν, πρότερόν τε καὶ στρόφον ἀκηδίας δαίμων πεποίηκε. Τῆς ἐννάτης καταλαβούσης μικρὸν ἀνένευσε· τῆς τε τραπέζης τεθείσης, τῆς στρωμνῆς ἐπήδησε· καὶ τῆς εὐχῆς καταλαβούσης πάλιν τὸ σῶμα βεβάρηται. Ἐν προσ- C ευχῇ σταθέντα τῷ ὕπνῳ ἐβάπτισε, καὶ χάσμοις ἀκαίροις τοῦ στόματος τὸν στίχον διήρπασεν. Τὰ μὲν λοιπὰ πάθη μιᾷ τινι ἀρετῇ ἕκαστον αὐτῶν κατήργηται. Ἀκηδίᾳ δὲ τῷ μοναχῷ περιεκτικὸς θάνατος· ἀνδρεία ψυχὴ νοῦν ἀποθανόντα ἀνέστησεν· ἀκηδία δὲ καὶ ὀκνηρία ὅλον τὸν πλοῦτον ἐσκόρπισεν. Ἑνὸς καὶ τούτου καὶ πάντων βαρυτάτου τῶν ὀκτὼ τῆς κακίας προστατῶν ὑπάρχοντος κατὰ τὴν ἐκείνων ἀκολουθίαν, καὶ ἐν τούτῳ ποιήσωμεν. Πλὴν κἀκεῖνο προσθήσομεν· ψαλμῳδίας μὴ παρούσης, ἀκηδία οὐ φαίνεται· καὶ κανόνος τελεσθέντος ὀφθαλμοὶ διηνοίχθησαν. Ἐν καιρῷ ἀκηδίας οἱ βιασταὶ φαίνονται· οὐδὲν γὰρ στεφάνους προξενεῖ ὡς ἀκηδία μοναχῷ. Κατανόησον, καὶ εὑρήσεις ἐν τῇ στάσει τῶν ποδῶν παλαίουσαν· καὶ ἐν καθέδρᾳ ἀνακλίνειν δοκιμάζει, τῷ τοίχῳ τὸν κέλλης παρακύπτειν προτρέπεται, ψόφους καὶ κτύπους ποδῶν ποιοῦσα· ὁ ἑαυτοῦ πενθῶν ἀκηδίαν οὐκ οἶδεν. Δεσμείσθω καὶ οὗτος ὁ τύραννος ὑπὸ μνήμης πταισμάτων, καὶ τυπτέσθω ὑπ' ἐργοχείρου· συρόμενός τε ὑπὸ ἐννοίας τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ παραστὰς τὰ προσήκοντα ἐρωτάσθω· Λέγε λοιπὸν σὺ, ὦ παρειμένε καὶ ἔκλυτε, τίς ὁ τετοκώς σε κακῶς; τίνες οἱ σοὶ ἀπόγονοι; τίνες δὲ οἵ σε πολεμοῦντες; καὶ τίς ὁ σοῦ ἀναιρέτης; Ὁ δέ φησιν, Ἐν τοῖς μὲν ἀληθείᾳ ὑπηκόοις οὐκ ἔχω ἐγὼ ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι· ἐν οἷς δὲ ἔχω, καθ' ἡσυχίαν συνδίαγω τούτοις. Αἱ δὲ μοῦ κλῆτριαι πλεῖ-

[a] Matth. xxv, 36.

(*a*) Lege ἀδόκιμος, quamvis omnia exemplaria habent δόκιμος, contra sensum.

σται· ποτὲ μὲν ἀναισθησία ψυχῆς, ποτὲ δὲ ἀμνη- A et piger, quis te talem tam male genuit parens, et
μοσύνη τῶν ἄνω· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὑπερβολὴ καυμά- qui sunt improbi nepotes tui, quique hostes tui qui
των (a)· ἐμοῦ ἀπόγονοι μεταβάσεις τόπων σὺν ἐμοὶ te perimunt? Qui, inquit, sunt germani obedientiæ
γινόμεναι (4)· παρακοὴ πατρὸς, ἀμνημοσύνη κρί- discipuli, in his non habeo ubi reclinem caput
σεως· ἔστι δὲ ὅτε καὶ κατάλειψις τοῦ ἀπαγγέλματος· meum : in quibus vero locum habeo, sunt qui in
αἱ ἐμοῦ ἀντίδικοι, ὑφ' ὧν δέδεμαι νῦν, ψαλμῳδία σὺν solitudine versantur, quibuscum dego semper. Quæ
ἐργοχείρῳ· ἐμοῦ ἐχθρὸς, θανάτου ἔννοια· ἡ δὲ ἐμὲ porro me **200** vocant et accersunt, sunt plurimæ.
θανατοῦσα (5), ἐστὶ προσευχὴ μετὰ ἐλπίδος βεβαίας Aliquando est quidam animi stupor, alias oblivio
τῶν καλῶν. Τίς δὲ ὁ τετοκὼς προσευχὴν, αὐτὴν ἐρω- rerum cœlestium : est ubi etiam magnitudo labo-
τήσατε. rum et sudorum me invitat. Mei demum nepotes,
et improba progenies sunt locorum frequentes mutationes mihi ingenitæ ; inobedientia erga religiosum patrem, oblivio judicii, et nonnunquam neglectus votorum. Adversarii mei sunt a quibus nunc vinctus teneor, psalmodia et labor : hostis, mortis meditatio. Quæ demum omnino me conficit et mactat, est oratio cum spe certe futurorum bonorum. Orationem vero quis (*b*) genuerit ipsam interrogate.

Τρισκαιδεκάτη νίκη, ἣν ὄντως ὁ κτησάμενος ἐν B Qui hanc tertiam decimam victoriam de acedia
παντὶ, δόκιμος κατέστηκε καλῷ. retulit, in omni virtutum genere excellit.

ΣΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΓ'.

Περὶ ἀκηδίας.

Σχόλιον α'.

Ὅτι ἡ ἀκηδία ἐν προσευχαῖς καὶ ψαλμῳδίαις ἀν- Pigritia seu acedia dominatur inter preces et
δραγαθεῖ, ὑπτιοῦται δὲ καὶ καταῤῥήγνυται ἐν διακο- psalmorum decantationem : extollitur et tantum
νίαις καὶ ἐργοχείρῳ· καὶ θρασεῖς μὲν ἐργάζεται non rumpitur in subeundo ministerio et opere la-
τοὺς χαύνους, ὑπ' αὐτῆς πολεμουμένους, ἐκλελυμέ- boreque corporis, et superbos quidem facit audaces
νους δὲ πρὸς οὓς τὰ νικητήρια ἔσχεν. qui sub ipsa stipendia faciunt : solutos autem illos quos jam triumphavit.

Ἄλλο Θαλασσίου.

Aliud Thalassii.

Ἀκηδία ἐστὶν ὀλιγωρία ψυχῆς· ὀλιγωρεῖ δὲ ψυχὴ Acedia est inopia animæ, inops autem mendica
φιληδονίαν νοσοῦσα. est anima, quæ voluptatum affectu laborat.

Ἄλλο. C *Aliud.*

Ἰησοῦν ἀγαπῶν γυμνάζεται ἐν πόνοις· καρτερία Qui Jesum amat, exercet se laboribus, laborum
δὲ πόνων ἐκδιώκει ἀκηδίαν. Ἡ ἀκηδία ἐκ τοῦ μετ- autem patientia pigritiam insectatur. Acedia oritur
εωρισμοῦ τῆς διανοίας, καὶ ὁ μετεωρισμὸς ἐκ τῆς ex elatione animi, elatio ex laborum vacatione et
ἀργίας τῶν ἔργων, καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ τῆς lectione, vano colloquio, aut ex ventris repleti in-
ματαίας συντυχίας, ἢ ἀπὸ γάστρὸς πεπληρωμένης. gluvie.

Σχόλιον β'.

201 *Scholion* 2.

Ἕως ἂν πάθος εἰς ἕξιν ἔλθοι, σφοδρῶς οἱ πολέ- Quoad vitium in usum et habitum deducatur,
μιοι συνίστανται· ἐπὰν δὲ ἐν ἕξει τῇ συνηθείᾳ γένη- vehementer hostes urgent et instant; postquam vero
ται, μετριοῦται ὁ πόλεμος· καὶ ἡ συνήθεια τὰ δο- in habitum ex consuetudine est deductum, tum
κοῦντα εὐθυβόλως ἐπιτελεῖ· τῶν ἡττηθέντων οὖν temperant pugnam : consuetudo enim prompte ea
ὑποχωροῦσι· πολεμοῦσι δὲ τοὺς ἀνταγωνιζομένους quæ placent, exsequitur ; a victis ergo se subducunt
κραταιῶς· δύσμαχος τοίνυν οὖσα, κατὰ τῶν εὐχο- (nempe a suis) ; repugnantes autem et reluctantes
μένων, καὶ ψαλλόντων, καὶ ἡσυχαζόντων καθοπλί- acerrime oppugnant. Cum ergo ægre expugnetur,
ζεται, καὶ ἀνδριοῦται· ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ ἀνδρα- insurgit potissimum adversus eos qui precibus dant
γαθεῖ. D operam et psalmodiæ, et vitam solitariam agunt, quos omnibus armis oppugnat et viribus, et est, cum etiam vincit.

Σχόλιον γ'.

Scholion 3.

Ἐγχαρτέρει ἐν ᾧ καθέζῃ τόπῳ τῇ ὀλιγωρίᾳ ἀνθ- Persevera in loco in quo resides, et adversus
ιστάμενος· οὐ γὰρ ἐν τῇ μεταβάσει καὶ μεταστάσει negligentiam luctare : neque enim ferociam passio-
ἐξημεροῖς τὰ πάθη, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ νοῦ προσοχῇ· ὑπο- num mutatione et transitione locorum migitabis, sed
μονῆς ἔχομεν χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιή- mentis attentione, patientia nobis necessaria est,
σαντες τύχωμεν τῶν ἐπαγγελιῶν· ὁ δὲ τῇ ἀκηδίᾳ ut Dei voluntatem perficiamus, et Christi promis-
συμπεριφερόμενος, μακρὰν ἀφέστηκε τῆς ὑπομονῆς, siones assequamur ; qui autem ab acedia circum-
καθάπερ καὶ ὁ νοσῶν τῆς ὑγείας. Οὐκοῦν οὐκ ἐν agitur, procul abest a tolerantia, sicut et æger ab
τῇ ἀκηδίᾳ ἡ ἀρετὴ, ἀλλ' ἐν τῇ ὑπομονῇ γνωρίζεται· sanitate. Non ergo in pigritia, sed in patientia co-
ἡ δὲ ὑπομονὴ ἀνανεουμένη κρατύνεται ἐν τῷ τὸν gnoscitur : patientia autem renovata redditur for-

(a) καμάτων habent exemplaria.

(b) Vide scholium Græcum.

tior, dum mens in contemplatione et meditatione futurorum bonorum occupatur. Inde enim mens saginata vires mutuatur et sumit, quemadmodum corpus e cibis corporalibus.

Scholion 4.

Si ardenti corde præcepta Domini revolveris, animadvertes qui te perturbant, qua ex causa id faciant, per negligentiam te adducentes, ut locum vitio carentem deligamus, et tamen mox pœnitudine ducti residemus. Perturbant enim mentem, ut in superbiam elata otio se dedat; sed qui hostium artes et improbitatem norunt, imperturbati persistunt, et gratias Deo meminerunt, quod ipsis patientiam largitus sit, ut vim hostium sustinerent : patientia enim et perseverans animi æquitas, et charitas in laboribus et ærumnis, grata ipsa gratias Deo agit. Acedia vero et negligentia et quietis amor locum quærunt ubi laudentur et celebrentur : ex multorum enim laude et gloria sensus illorum ægrescunt, et demum necessario a victricibus passionibus et vitiis captivi trahuntur, perduntque occultam abstinentiam per superbiam et satietatem.

202 *Scholion* 5.

Egregia et certa erga Deum fides, spes acquirendi divinas promissiones, et perfecta charitas abstinentiæ consuetæ juncta, orationem pariunt semper intentam et nusquam evagantem.

νοῦν προσασχολεῖσθαι τῇ θεωρίᾳ καὶ μελέτῃ τῶν προσδοκωμένων· ἐκεῖθεν γὰρ πιαινόμενος ὁ νοῦς μεταλαμβάνει ἰσχύν, καθάπερ καὶ τὸ σῶμα ὑπὸ τῶν ἐδωδίμων καὶ αἰσθητῶν βρωμάτων.

Σχόλιον δ'.

Ἐὰν μεριμνᾷς περὶ τῶν ἐντολῶν ἐν ζεούσῃ καρδίᾳ, κατανοήσεις τοὺς ταράσσοντας ἐκ ποίας σε προφάσεως θορυβοῦσιν· ὀλιγωρίᾳ ἀποφέροντες ἐκλέξασθαι τόπον αἰτίας μὴ ἔχοντα, καὶ πάλιν μεταμελόμενοι καθήμεθα· ταράσσουσι γὰρ τὸν νοῦν, ὅπως γένηται μετέωρος καὶ ἀργός. Οἱ δὲ ἐπιγνόντες τὴν κακουργίαν αὐτῶν ἀτάραχοι μένουσιν, εὐχαριστοῦντες τῷ Κυρίῳ ἐν ᾧ ὑπομεῖναι ἔδωκεν αὐτοῖς· ἡ γὰρ ὑπομονή, καὶ ἡ μακροθυμία, καὶ ἡ ἀγάπη ἐπὶ τοῖς κόποις καὶ μόχθοις εὐχαριστεῖ· ἡ δὲ ἀκηδία, καὶ ἡ ὀλιγωρία, καὶ τὸ ἀγαπῆσαι τὴν ἀνάπαυσιν, ἐν ᾧ δοξάζονται ζητοῦσι τόπον· ἐκ τῆς τῶν πολλῶν δόξης ἐξασθενοῦσιν αἱ αἰσθήσεις· καὶ ἀναγκαίως ἡ αἰχμαλωσία τῶν παθῶν καταδυναστεύει αὐτῶν, καὶ ἀπόλλυσι τὴν ἐγκράτειαν τὴν κρυπτὴν διὰ τοῦ μετεωρισμοῦ καὶ τοῦ κόρου.

Σχόλιον ε'.

Πίστις πρὸς Θεὸν ἐναργὴς, καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν ἐλπὶς, καὶ ἡ τελεία ἀγάπη προσευχὴν ἀρέμβαστον ἀποτίκτουσι τῇ περιεκτικῇ ἐγκρατείᾳ ἑνούμεναι.

GRADUS XIV.

De grata omnibus, sed mala ventris domina gula.

De gula dicturi, si unquam alias, nunc maxime contra nos ipsos philosophari statuimus. Miraculi enim loco duco, si quis ante mortem et sepulcrum ab hac domina se in libertatem vindicavit. Gula est hypocrisis ventris, qui satur saturum tamen se negat, et distentus fartusque et prope ruptus, clamat tamen adhuc se esurire. Gula est repertor condimentorum, fons deliciarum, venam (libidinis) hebetasti, aliunde (per gulam) se exserit; hanc occidisti, altera victus es. Gula est oculorum ludibrium, quæ mediocribus acceptis [sobrie pasta] omnia simul exhaurienda putat. Satietas ciborum, est parens libidinis : ventris afflictio est castitatis conciliatrix. Leonem mansuetarius permulcendo sæpe cicuravit; qui blanditus est corpori, illud sæpe magis efferat. Judæus gaudet Sabbato et die festo : monachus gulosus Sabbato et Dominico. Dies numerat ante Pascha, et ante tempus edulia parat. Mancipium ventris cogitat, quibus ciborum deliciis velit diem festum exigere : famulus Dei, quas gratiarum cœlestium opes sibi velit comparare. **203** Peregrino aliquo adveniente totus in charitatem ex gula effunditur, et suam licentiam interpretatur alterius consolationem. In hospitum præsentia putat sibi vinum libandum : sed dum virtutem temperantiæ videtur velle occulere, intemperantiæ mancipium factus est. Vana gloria et gula subinde inter se inimicitias exercent, et de infelici mona-

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

Περὶ τῆς παμφιλου καὶ δεσποίνης πορνῆς γαστρός.

Μέλλοντες περὶ γαστρὸς λέγειν ὡς ἐν ἅπασι, νῦν πλέον καθ' ἑαυτῶν φιλοσοφεῖν προεθέμεθα (1). Θαυμάζω γὰρ εἰ μήτις τάφον οἰκήσας, ἐγένετο ταύτης ἐλεύθερος. Γαστριμαργία ἐστὶν κοιλίας ὑπόκρισις (2)· κεκορεσμένη γὰρ οὖσα ἔνδειαν ἀναβοᾷ, καὶ πεφορημένη καὶ ῥηγνυμένη πεινᾷν ἀναχράζει. Γαστριμαργία ἐστὶν καρυκείας δημιουργὸς, ἡδυτήτων πηγή· κατήργησας τὴν φλέβα, καὶ ἄλλοθεν ἀνέκυψε· καὶ ταύτην ἀποσφάξας, ἑτέρᾳ ἡττήθης. Γαστριμαργία ἐστὶν ὀφθαλμῶν ἀπάτη· μέτρια δεχομένη τάδε σύμπαντα καταπίνειν ὑφὲν ὑποτιθεμένη· κῦρος βρωμάτων (3), πορνείας πατήρ· θλῖψις δὲ κοιλίας, ἀγνείας πρόξενος. Λέοντα ὁ κολακεύσας, πολλάκις ἡμέρωσε· σῶμα δὲ ὁ θεραπεύσας ἐπὶ πλείω ἠγρίωσε (4). Χαίρει Ἰουδαῖος Σαββάτῳ καὶ ἑορτῇ· μοναχὸς γαστρίμαργος Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ· πρὸ χρόνου τὸ Πάσχα ψηφίζει, καὶ πρὸ ἡμερῶν τὰ ἐδέσματα εὐτρεπίζει. Ψηφίζει (5) κοιλιόδουλος ἐν ποίοις βρώμασιν ἑορτάσει· ὁ δὲ θεόδουλος ἐν ποίοις χαρίσμασιν πλουτήσει (6). Ξένου ἐπιδημήσαντος εἰς ἀγάπην ὅλος ἐκ γαστριμαργίας κινεῖται· καὶ παράκλησιν ἀδελφοῦ τὴν ἑαυτοῦ κατάλυσιν λογίζεται· ἐπὶ παρουσίᾳ τινῶν τοῦ οἴνου καταλύειν [al. οἴνου λύσιν] ἐσκέψατο· καὶ ἀρετὴν δοκῶν κρύπτειν, πάθους δοῦλος ἐγένετο. Ἐχθραίνει πολλάκις κενοδοξία τῇ γαστριμαργίᾳ, καὶ ὡς ἐπὶ ὀνησίμῳ δούλῳ τῷ ἀθλίῳ μοναχῷ διαμάχονται· ἡ μὲν καταλύειν βιάζεται, ἡ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀρετὴν θριαμβεύειν ὑποτίθεται· σοφὸς μοναχὸς ἀμφοτέρων

ἐκφεύξεται, ἐν οἰκείῳ καιρῷ τῇ ἑτέρᾳ τὴν ἑτέραν ἀποσειόμενος. Τῆς μὲν σαρκὸς σφρυγώσης (7), ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ ταύτην τιμωρήσωμεν· ταύτης δὲ ἠρεμούσης, ὅπερ πρὸ τάφου οὐ πείθομαι, τὴν ἑαυτῶν ἐργασίαν ἀποκρύψομεν. Εἶδον (8) πρεσβύτας ἱερεῖς ὑπὸ δαιμόνων ἐμπαιζομένους· καὶ τοὺς μὴ ὑποκειμένους αὐτοῖς νέοις ἐν συμποσίοις, τοῦ οἴνου καὶ τῶν λοιπῶν μετ' εὐλογίας λύοντας. Εἰ μὲν ἐν Κυρίῳ (9) μεμαρτυρημένοι ὑπάρχουσι, μετρίως λύσωμεν· εἰ δὲ ἀμελεῖς, μηδὲν περὶ τῆς ἑαυτῶν εὐλογίας φροντίσωμεν· καὶ μάλιστα εἴπερ τῷ πυρὶ μαχόμενοι τυγχάνομεν. Ἐδόκησεν ὁ θεήλατος Εὐάγριος τῶν σοφῶν σοφώτερος τῇ τε προφορᾷ καὶ τοῖς νοήμασι γενέσθαι· ἀλλ' ἐψεύσθη ὁ δείλαιος, τῶν ἀφρόνων φανεὶς ἀφρονέστερος· ἐν πολλοῖς μὲν πλὴν καὶ ἐν τούτῳ· φησὶ γάρ (10) · Ὀπηνίκα διαφόρων βρωμάτων ἐπιθυμεῖ ἡμῶν ἡ ψυχή, ἐν ἄρτῳ στενώσθω καὶ ὕδατι· ὅμοιον δέ τι προστέταχε τῷ εἰπόντι τῷ παιδὶ ἐν [*al.* τῷ] ἑνὶ βήματι πᾶσαν ἀνελθεῖν τὴν κλίμακα· τοίνυν ἀποτρέποντες αὐτοῦ τὸν ὅρον, ἡμεῖς φήσομεν· Ὀπηνίκα διαφόρων βρωμάτων ἐπιθυμεῖ ἡμῶν ἡ ψυχή, φύσεως ἴδιον ἐπιζητεῖ· διὸ μηχανῇ πρὸς τὴν παμμήχανον χρησόμεθα· εἴπερ μὴ, βαρύτατος παρέστη [*al.* πάρεστι] πόλεμος ἢ πτώματος εὐθύναι. Περικόψομεν τέως τὰ λιπαίνοντα· εἶτα τὰ ἐκκαίοντα, εἶθ' οὕτως τὰ ἡδύνοντα· εἰ (11) δυνατὸν, δίδου τῇ σῇ κοιλίᾳ τροφὴν ἐμπιπλῶσαν καὶ εὔπεπτον· ἵνα διὰ μὲν τῆς πλησμονῆς τὴν ἄπληστον αὐτῆς γνώμην ἀποστήσωμεν· διὰ δὲ τῆς ταχείας διαπνεύσεως, τῆς πυρώσεως ὡς μάστιγος λυτρωθῶμεν. Ἐπισκεψώμεθα καὶ τὰ πλεῖστα τῶν πνευματούντων, καὶ κινοῦντα εὑρήσομεν. Γέλα ἐπὶ τῷ δαίμονι τῷ μετὰ τὸ δεῖπνον ὑπερθεσίμους σε ποιεῖν ὑποτιθεμένῳ· τῆς γὰρ ἐννάτης τῇ ἕξῃς καταλαβούσης, ἠρνήσατο τὴν συνταγὴν τῆς προλαβούσης. Ἄλλη ἡ τοῖς ἀνευθύνοις, καὶ ἑτέρα τοῖς ὑπευθύνοις, ἁρμόζουσα ἐγκράτεια· οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ σώματος κίνησιν εἰς σημεῖον κέκτηνται· οἱ δὲ μέχρι θανάτου καὶ τέλους πρὸς τοῦτο ἀπαραλήτως καὶ ἀδιαλήκτως διάκεινται· οἱ μὲν πρότεροι τὴν σύγκρασιν τοῦ νοὸς ἀεὶ φυλάττειν ἐθέλουσιν· οἱ δὲ δεύτεροι διὰ τῆς ψυχικῆς σκυθρωπότητος καὶ τήξεως τὸν Θεὸν ἐξευμενίζονται (12). Καιρὸς εὐφροσύνης καὶ παρακλήσεως τῷ μὲν τελείῳ ἀμεριμνία ἐν πᾶσι· τῷ δὲ ἀγωνιστῇ καιρὸς πάλης· τῷ δὲ ἐμπαθεῖ ἑορτὴ ἑορτῶν, καὶ πανήγυρις πανηγύρεων. Ἐνύπνια τροφῶν καὶ βρωμάτων ἐν καρδίᾳ γαστριμάργων· ἐνύπνια δὲ χολάσεων καὶ κρίσεως ἐν καρδίᾳ πενθούντων. Κράτει κοιλίας, πρὶν αὐτή σοῦ κρατήσει· καὶ τότε μέλλεις μετ' αἰσχύνης ἐγκρατεύεσθαι. Οἶδασι τὸ εἰρημένον οἱ τῷ ἀῤῥήτῳ περιπεσόντες βόθρῳ· εὐνοῦχοι (13) δὲ ἄνδρες ἀπείραστοι τούτου. Κοιλίαν περικόψωμεν ἐννοίᾳ πυρός· ταύτῃ γὰρ ὑπακούσαντές τινες, ἔσχατον τὰ μέλη ἑαυτῶν ἐξέκοψαν· καὶ διπλοῦν τεθνήκασι θάνατον. Ζητήσωμεν, καὶ πάντως εὑρήσομεν τὰ παρ' ἡμῖν ναυάγια ταύτην μόνην ἐργαζομένην. Νοῦς (14) νηστευτοῦ προσεύχεται νηφόντως·

A cho tanquam venali mancipio digladiantur : alter urget ut jejunium solvat, altera ut de virtute sua (per abstinentiam) triumphet seu glorietur. Sed cautus religiosus utrumque scopulum declinabit, et suo quamque tempore alteram per alteram ab se repellet. Lasciviente adhuc (per ætatem et calorem) corpore, carnem quovis tempore occasione et loco per jejunia affligamus : exstincto vero jam igne lasciviæ, quod quidem ante mortem non puto fieri, tum demum virtutem abstinentiæ non nihil poterimus celare. Vidi sacerdotes senes a dæmonibus delusos, qui juniores, sibi non subjectos, in compotationibus per speciem faustæ precationis seu benedictionis per pocula et alia solvunt seu corrumpunt. Quod si seniores illi ab aliis virB tutis et pietatis testimonium referunt, cum moderatione respondeamus illis : Si negligentes et soluti, nihil curemus illorum benedictionem, præsertim si adhuc in ardore pugnæ adversus carnem consistamus. Evagrius (*a*) ille a malo Dei spiritu agitatus, visus est sibi cum loquendo, tum cogitando sapientibus fuisse sapientior, sed deceptus est miser, quando tum in **204** hoc, tum aliis, omnibus dementibus dementior fuisse deprehensus est, cum ait : Quando anima nostra varia ciborum genera desiderat, pane et aqua emacietur; quod perinde est ac si puero imperaret, ut uno passu totam scalam transcenderet : cujus parum sanam doctrinam nos ita corrigamus. Quando mens nostra vaC rias ciborum delicias esurit, quærit id quod naturæ animalis proprium est : proinde ingenio singulari contra ingeniosissimam gulam utendum est : quod nisi fiat, gravissimum nobis faciet bellum, aut ruinæ laqueos intendet. Primum ergo removeamus a mensa nostra cibos qui nimium saginant; deinde qui corpus inflammant, postea suaves et gratos. Sed tamen, si fieri potest, præbe ventri ejusmodi alimenta quæ illum impleant, et facile digerantur, ut per satietatem, inexplebilem ejus aviditatem expleas : hac enim ratione per celerem ejus secretionem seu perflationem ab ardore nimio tanquam a flagello liberabimur. Attendamus, et sentiamus plerasque animantium quæ spirant, etiam sese moD vere. Ride dæmonem qui tibi post cœnam suggerit ut consuetum capiendi cibi tempus differas; hora quippe nona imminente pactum ante tecum initium inficiatur. Aliud genus abstinentiæ convenit innocentibus, aliud nocentibus : insontes enim pravum corporis motum pro signo habent, sontes autem abstinentiam usque ad mortem et finem sine ulla consolatione et relaxatione severissime custodiunt. Illi priores **205** justum mentis statum ac temperamentum tueri semper conantur; hi vero alteri per pium animi luctum et compunctionem Deum sibi propitiare student. Tum tempus est consolationis et lætitiæ, cum viri perfecti animus al-

(*a*) Hic Evagrius fuit Origenista. Joannem Eviratum vide cap. 177, pag. 496; Rosweid. p. 963, 964, 989.

omnibus mundi curis prorsus est liber et vacuus : sed qui adhuc cum vitiis certat, adhuc in pugna versatur ; perturbationum vero morbis obnoxius pro suo affectu diem festum ex festo; et perpetuas agitat celebritates. Gulosi nil nisi in corde cibos et convivia somniant. Qui vero lugent, judicia et supplicia æterna per somnum animo versant. Coerce ventrem, prius quam ab illo coercearis, ne sero nec sine rubore cogaris temperantius vivere. Intelligunt quod dixi, qui in pudendam et tacendam ruinæ [peccati] foveam inciderunt : qua de re nullum habent experimentum eunuchi. Restringamus ventrem æterni ignis memoria. Nam nonnulli qui huic obedierunt, tandem eo devenerunt, ut ipsi sibi genitalia præciderent, germanamque sibi mortem corporis et animæ inferrent. Inquiramus et omnino intelligemus gulam nobis hujusmodi naufragiorum unicam esse causam et auctricem. Mens jejunantis sobrias fundit preces : intemperantis vero impuris phantasmatum imaginibus repletur et illuditur. Ventris ingluvies et satietas exhaurit fontes (gratiarum) ; ipse vero exhaustus creat aquas. Qui servit ventri suo, et interim conatur spiritum luxuriæ vincere, perinde facit atque is qui incendium oleo vult exstinguere. Ventre afflicto cor submittit alas superbiæ, saginato vero eodem, exsultant **206** cogitationes. Explora teipsum sub primam horam et meridiem, et extremam ante cœnam, et fructum jejunii inde disces. Prima diei hora cogitationes adhuc alacres exsiliunt : hora sexta, ad meridiem nempe, sensim remittunt : occidente demum sole omnino debilitantur et concidunt. Frena gulam, et linguam intra os penitus concludes ; per copiam enim esculentorum, lingua vires sumit et roboratur. Quanta vi potes, pugna adversus ventrem, et certa per sobrietatem cum illa; nam si vel modicum adnisus fueris, statim Domini senties auxilium. Utres molliti laxantur et plus solito capiunt, neglecti vero et arentes, minus recipiunt. Qui ingurgitat se, viscera extendit, qui vero studet temperate vivere, restringit illa ; restricta autem, parum capiunt, et deinceps ipsa natura nos abstinentes reddet. Sitis nonnunquam sitim exstinguit, sed famem fame pellere difficile est, et nulla ratione fieri potest. Si quando gula te vicerit, laboribus edoma illam : si vero ob infirmitatem non potueris, insomni vigilia saltem aggredere. Oculis jam fatigatis succedat labor. Somno autem te non urgente opus non facias. Nemo enim simul Deo servire potest et mammonæ [47], hoc est, mentem intendere ad Deum et labores. Nec hoc ignorandum, malum gulæ spiritum subinde stomacho insidere ut satiari homo non possit, etiamsi totam Ægyptum devoraret, et totum Nilum exhauriret. Post repletum ventrem discedit impius, et immittit in nos impuritatis spiritum, **207** statumque illi ventris saginati exponit. Occupa, inquit, illum, et perturba. Ventre enim

A ὁ δὲ τοῦ ἀκρατοῦς εἰδώλων ἀκαθάρτων πεπλήρωται· κοιλίας (15) κόρος ἐξήρανε πηγάς· αὕτη δὲ ξηρανθεῖσα ἐγέννησεν ὕδατα. Ὁ τὴν ἑαυτοῦ (16) θεραπεύων γαστέρα, καὶ πνεῦμα πορνείας νικῆσαι βουλόμενος, ὅμοιός ἐστι τῷ μετὰ ἐλαίου σβεννύοντι ἐμπρησμόν. Θλιβομένης κοιλίας ταπεινοῦται καρδία· θεραπευομένης δὲ ταύτης γαυριᾷ λογισμός. Ψηλάφα σεαυτὸν περὶ τὴν μέσην, καὶ περὶ τὴν ἐσχάτην ὥραν πρὸ τῆς βρώσεως· καὶ μαθήσῃ ἐξ αὐτοῦ τὴν τῆς νηστείας ὠφέλειαν. Σκιρτᾷ μὲν πρωΐας καὶ πελάζεται λογισμός· τῆς ἕκτης καταλαβούσης, μικρὸν ὑπεχάλασε, τῆς δὲ ἡλίου δύσεως εἰς τέλος ἐταπεινώθη. Θλίβε (17) κοιλίαν, καὶ πάντως κλείσεις καὶ στόμα· νευροῦται γὰρ γλῶσσα ὑπὸ πλήθους ἐδεσμάτων. Πυκτεύων πύκτευε αὐτῇ [πρὸς αὐτήν], καὶ νήφων νῆφε αὐτῇ· ἂν γὰρ μικρὸν πονήσῃς, εὐθέως καὶ ὁ Κύριος συνεργήσει. Μαλασσόμενοι ἀσκοὶ ἐπιδιδοῦσι τῇ χωρήσει, περιφρονούμενοι δὲ οὐ τοσοῦτον δέχονται· ὁ καταναγκάζων γαστέρα αὐτοῦ, ἐπλάτυνεν ἔντερα· ὁ δὲ ἀγωνιζόμενος πρὸς αὐτήν, συνέσφιγξε ταῦτα· τούτων δὲ συσφιγχθέντων, οὐ πολλὰ δέξονται· καὶ τότε λοιπὸν γινόμεθα φυσικῶς νηστεύοντες. Δίψα δίψαν πολλάκις κατέπαυσε· πεῖνα δὲ πεῖναν περικόψαι χαλεπὸν καὶ ἀμήχανον. Ὁπόταν νικήσῃ σε, ἐν πόνοις δάμαζε αὐτήν· εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον δι' ἀσθένειαν, ἀγρυπνίᾳ πάλαισον πρὸς αὐτήν. Ὀφθαλμῶν βαρυνομένων ἐπιλαβοῦ ἐργοχείρου· ὕπνου δὲ μὴ παρόντος, μὴ ἅψει αὐτοῦ· ἀδύνατον γὰρ Θεῷ καὶ μαμμωνᾷ, τοῦτ' ἔστι Θεῷ καὶ ἐργοχείρῳ, παραστῆσαι τὸν νοῦν. Γίνωσκε, ὅτι περ πολλάκις ὁ δαίμων τῷ B στομάχῳ καθέζεται, καὶ μὴ κορέννυσθαι τὸν ἄνθρωπον παρασκευάζει, κἂν πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον φάγῃ καὶ τὸν Νεῖλον ποταμὸν πίῃ. Μετὰ τὴν τροφὴν ἀναχωρεῖ ὁ ἀνόσιος, καὶ τὸν τῆς (18) πορνείας ἡμῖν ἀποστέλλει, ἀπαγγείλας αὐτῷ τὸ γενόμενον· κατάλαβε, λέγων, θορύβησον αὐτόν· τῆς κοιλίας γὰρ ἐμπεφορημένης κοπωθήσῃ· ἐλθὼν ἐμειδίασε, καὶ τῷ ὕπνῳ δήσας ἡμῶν χεῖρας καὶ πόδας, πάντα λοιπὸν ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν· τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἐν μολυσμοῖς, καὶ φαντασίαις, καὶ ἐκκρίσεσι καταμιάνας. Θαῦμα ἰδέσθαι νοῦν ἀσώματον ὑπὸ σώματος μολυνόμενον καὶ σκοτούμενον· καὶ πάλιν διὰ πηλοῦ τὸ ἄϋλον ἀναχαθαιρόμενον καὶ λεπτυνόμενον. Ἐὰν τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν ὁδεύειν τῷ Χριστῷ συνετάξω, στένωσον τὴν γαστέρα· ταύτης γὰρ θεραπευομένης καὶ πλατυνομένης, τὰς συνθήκας ἠθέτησας. Ἐπίσχεψαι, καὶ C ἀκούσεις τοῦ λέγοντος (19), *Πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς τῆς κοιλίας, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς πορνείας· καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς.* Τί (20) στενὴ πύλη καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς τῆς νηστείας, ἡ εἰσάγουσα εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἁγνείας, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς. Ἄρχων δαιμόνων, ὁ πεσὼν ἑωσφόρος· καὶ ἄρχων παθῶν ὁ λαιμὸς τῆς κοιλίας· ἐν τραπέζῃ ἐδεσμάτων ἀναχλινόμενος, μνήμην θανάτου καὶ κρίσεως εἰς μέσον ἄγε· μόλις γὰρ, κἂν οὕτως μικρὸν πάθος ἐμποδίσῃς. Τὸ πόμα πίνων, τοῦ ὄξους καὶ τῆς χολῆς τοῦ D

[47] Matth. VI, 24.

σοῦ Δεσπότου μὴ παύσῃ ἐννοῶν· καὶ πάντως ἢ ἐγ- A
κρατεύσῃ, ἢ στενάξεις, ἢ καὶ ταπεινότερον ποιήσεις
τὸ φρόνημα. Μὴ πλανῶ, οὐ μὴ τοῦ Φαραὼ ἐλευθερω-
θήσῃ, οὐδὲ τὸ ἄνω Πάσχα θεάσῃ, ἂν οὐ πικρίδας καὶ
ἄζυμα φάγῃς [γεύσῃς] διὰ παντός. Πικρίδες ἐστὶν
ἡ τῆς νηστείας βία καὶ πόνος· ἄζυμα δὲ, τὸ μὴ φυ-
σώμενον φρόνημα· τῇ σῇ ἀναπνοῇ συγκολληθήτω ὁ
λόγος τοῦ λέγοντος· Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ τοὺς δαίμονας
παρενοχλεῖν μοι, ἐνεδυόμην (21) σάκκον· καὶ
ἐταπείνουν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου· καὶ ἡ
προσευχή μου εἰς κόλπον ψυχῆς μου ἐκεκόλλη-
το. (22) Νηστεία ἐστὶ βία φύσεως, καὶ περιτομὴ
ἡδύτητος λάρυγγος, πυρώσεως ἐκτομή, πονηρῶν
ἐννοιῶν ἐκκοπή, ἐνυπνιασμῶν ἐλευθερία, προσευχῆς
καθαρότης· ψυχῆς φωστὴρ, νοὸς φυλακή· πωρώ- B
σεως λῦσις, κατανύξεως θύρα, στεναγμὸς ταπεινὸς,
συντριμμὸς ἱλαρὸς, πολυλογίας ἀργία, ἡσυχίας ἀφορ-
μή, ὑπακοῆς φύλαξ, ὕπνου κουφισμὸς, ὑγεία σώμα-
τος, ἀπαθείας πρόξενος, ἁμαρτημάτων ἄφεσις·
(23) παραδείσου θύρα καὶ τρυφή. Ἀπαιτήσωμεν καὶ
τοῦτον, μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων τούτων τὸν προστά-
την τῶν κακῶν ἡμῶν πολέμιον, τὴν θύραν τῶν πα-
θῶν, τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀδὰμ, τὴν τοῦ Ἡσαῦ ἀπ-
ώλειαν, τῶν Ἰσραηλιτῶν τὸν ὄλεθρον, τὴν τοῦ Νῶε
ἀσχημοθέαν, τὴν τῶν Γομόρρων προδότην, τὴν τοῦ
Λὼτ μέμψιν, τὴν τῶν υἱῶν Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως ἐξολό-
θρευσιν, τὴν τῶν μολυσμῶν χειραγωγόν. Πόθεν δὲ
τίκτεται, καὶ τίνες οἱ ταύτης ἀπόγονοι; Τίς τε ὁ συν-
τρίβων αὐτήν; Καὶ τίς ὁ ἀπολλύων αὐτὴν εἰς τέλος;
Λέγε ἡμῖν, ὦ ἡ πάντων τῶν βροτῶν τυραννὶς. ἡ C
πάντας ὠνησαμένη χρυσίῳ ἀπληστίας, πόθεν τὴν
εἴσοδον ἐν ἡμῖν κέκτησαι; καὶ τί μετὰ τὴν εἴσοδον
τίκτειν πέφυκας; καὶ τίς ἡ σοῦ ἐξ ἡμῶν ἔξοδος; Ἡ
δὲ ἐπὶ ταῖς ὕβρεσι πονήσασα, πρὸς ἡμᾶς τυραννικῶς
ἡ μαιμάσσουσα, καὶ ἀγρία ἀπεκρίνετο· Τί με λοιδο-
ρίαις βάλλετε, οἱ ἐμοὶ ὑπεύθυνοι τυγχάνοντες; Πῶς
δέ μου χωρισθῆναι σπουδάζετε; Κἀγὼ τῇ φύσει συν-
δέδεμαι· ἐμοῦ θύρα, φύσις βρωμάτων· ἐμοῦ δὲ ἀπλη-
στίαις (25) συνήθεια αἴτιος· ἐμοῦ δὲ πάθους ὑπόθεσις
συνήθεια προλαβοῦσα, καὶ ἀναλγησία ψυχῆς, καὶ
ἀμνημοσύνη θανάτου· πῶς δὲ τῶν ἐμῶν ἀπογόνων τὰ
ὀνόματα ζητεῖτε μαθεῖν; ἐξαριθμήσομαι αὐτοὺς, καὶ
ὑπὲρ ἄμμον πληθυνθήσονται· ὅμως τοὺς πρωτοτόκους
μου καὶ ἀγαπητοὺς ἀκούσατε τίνες προσαγο-
ρεύονται. Υἱὸς πρωτότοκός μου, πορνείας ὑπουργὸς, D
ἐκείνου δὲ δεύτερος σκληρότης καρδίας· ὁ ὕπνος τρί-
τος, (26) θάλασσα λογισμῶν, κύματα μολυσμῶν· βυ-
θὸς ἀγνώστων καὶ ἀῤῥήτων (27) ἀκαθαρσίων ἐξ ἐμοῦ
ἐκπορεύονται. Ἐμοῦ θυγατέρες ὀκνηρία, πολυλογία,
παῤῥησία, γελωτοποιΐα, εὐτραπελία, ἀντιλογία, σκλη-
ροτραχηλία, ἀνηκοΐα, ἀναισθησία, αἰχμαλωσία, με-
γαλαυχία, θρασύτης, φιλοκοσμία, ἣν διαδέχεται
προσευχὴ ῥυπαρὰ, καὶ ῥεμβασμοὶ λογισμῶν. Πολλά-
κις δὲ καὶ συμφοραὶ ἀνέλπιστοι καὶ ἀπροσδόκητοι,
αἷς προσωμίλησε ἀνελπιστία ἡ πάντων χαλεπωτέρα·
ἐμὲ πολεμεῖ μὲν, οὐ νικᾷ δὲ μνήμη πταισμάτων·
ἐχθραίνει μοι εἰς ἅπαν ἔννοια θανάτου, τὸ δὲ ἐμὲ

distento, nullo illum negotio vinces et dejicies. Ergo malus ille veneris satelles, ubi venit, ridet, et primum per somnum vinctis manibus et pedibus, deinde quidquid libet facit, animamque simul et corpus fœdis sordibus et phantasmatis, obscenisque egestis humoribus inquinat et conspurcat. Stupendum est videre quo pacto mens ab omni corporis concretione libera, a corpore tamen inquinetur et obscuretur : et contra per cœnum et lutum, id quod sine materia et corpore est, rursum purgetur et extenuetur. Si Christo per angustam et asperam viam ambulando adhæsurum te promisisti, coerce ventrem tuum : hunc enim si bene curaveris, et saginatum extenderis, pacta cum Christo inita rescidisti. Attende, et audies monentem : *Lata et spatiosa via est ventris quæ* ad interitum luxuriæ *deducit, et multi sunt qui intrant per eam* [48]. Quam angusta et arcta est via abstinentiæ, quæ ducit ad vitam castitatis, et pauci sunt, qui intrant per eam. Lucifer princeps dæmonum est, qui de cœlo cecidit : et gula ventris, caput vitiorum. Ubi ad capiendum cibum accubueris, in medio pone mortis et judicii memoriam, ægre enim vel sic modice gulam refrenabis. Ubi poculum bibiturus sumpseris, aceti et fellis Domini tui nunquam oblivisceris, et omnino vel moderate bibes vel ingemisces, vel certe humilior inde et modestior evades. **208** Cave erres, non liberaberis a Pharaone, nec Pascha cœleste videbis [celebrabis], nisi herbas amaras et azyma per omnem vitam comederis [gustaris]. Amaræ herbæ seu lactucæ agrestes sunt violentia et labor jejuniorum; azyma vero mens seu sensus ad modestiam sine fastu compositus. Dum vivis et spiras, inhæreat animo tuo vox dicentis : *Ego vero dum mihi*, dæmones, inquam, *molesti essent, induebar cilicio, et humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu animæ meæ adhærebat* [49]. Jejunium est vis naturæ illata; jejunio, suavitas gulæ coercetur, flamma carnis exstinguitur, cogitationes malæ exscinduntur, insomnia tolluntur, ex quo preces puræ nascuntur. Jejunium est lux animæ, custodia mentis, cæci cordis illuminatio, janua compunctionis, humilis gemitus, lætus contriti cordis luctus, loquacitatis cessatio, solitudinis quietæ occasio, obedientiæ custos, somni levatio, salus corporis, beatæ tranquillitatis auctor, peccatorum remissio, paradisi porta et voluptas. Quæramus et ex hoc nostro, imo omnium malorum nostrorum architecto et hostium maximo (gula, inquam) omnium vitiorum principe et auctore, ex quo casus Adami natus est, qui Esau perdidit, Israelitis exitium attulit, Noe ad ignominiam nudavit, Gomorrham prodidit, Lot inquinavit, Heli sacerdotis filios ad internecionem occidit, qui omnium inquinationum causa et dux est. Sed unde gula et quibus ex parentibus nascitur, quæ hujus progeniei **209** et nepotes? quis illius hostis qui illam elidit

[48] Matth. VII, 13. [49] Psal. XXXIV, 13

aut conterit? Ede nobis totius generis humani crudelis dominatrix, quæ omnes inexplebilis vorandi desiderii auro emisti, unde tibi aditum ad nos parasti? et quid in nobis post ingressum tuum creare et gignere consuesti? et quis tuus a nobis discessus et exitus? Illa vero convictio everberata, nobis ferox frendensque rabie ita respondit: Quid me maledictis incessitis, cum mihi sitis obnoxii? Quomodo a me sejungi cupitis, quos mihi natura devinxit? Janua mea est natura ciborum, inexplebilis vero vorandi aviditatis causa, est improba consuetudo. Radix, inquam, hujus mei vitii est, ut dixi, consuetudo anticipata, et stupor quidam animæ, mortisque oblivio. Quomodo autem multæ sobolis meæ nomina quæritis? Enumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur. Primogeniti tamen mei mihique in paucis chari qui sint, quique vocentur, audite. Primus est minister et ciniflo luxuriæ; alter a primo, cordis duritiei, tertius somnus, quos sequitur mare impurarum cogitationum, ex quibus moventur fluctus fœdarum inquinationum, ac demum ingens ignotarum et infandarum sordium corporis et luxuriæ ex me sentina et vorago exeunt. Filiæ porro ex me natæ sunt desidia, loquacitas, audax confidentia seu audacia, risus concitatio, scurrilitas [80], contradictio, pervicacia, contumacia, stupor animi et captivitas, thrasonica jactatio, studium placendi mundo **210** quam sequitur inquinata sordibus immundis precatio, et variarum turbines cogitationum: nec raro subiti et inexspectati casus seu calamitates, quibus, quæ omnium deterrima est, adhæret desperatio. Me oppugnat, sed non expugnat, memoria præteritorum peccatorum: persequitur me extremo odio meditatio mortis, sed nihil est in mortali vita quod omnino me conficiat. Qui Spiritum sanctum habet, cum hoc agit contra me, et ille exoratus prohibet aliquid vitiose et improbe agere: nam qui illum cœlestem consolatorem non gustarunt, meis illecebris capti per me cupiunt ad satietatem delectari.

A καταργοῦν τελείως ἐν ἀνθρώποις οὐδέν· ὁ κτησάμενος παράκλητον, τούτῳ ἐντυγχάνει κατ' ἐμοῦ· κἀκεῖνος δυσωπηθείς, ἐμπαθῶς οὐκ ἐᾷ με ἐνεργεῖν· οἱ γὰρ ἐκείνου ἄγευστοι, διὰ τῆς ἐμῆς γλυκύτητος πάντως ἡδύνεσθαι ζητοῦσι.

Generosa hujus vitii est victoria. Victor aperta B via grassatur ad summam animi tranquillitatem et supremam temperantiam.

Ἀνδρεία νίκη. Ὁ ἰσχύσας δῆλος πρὸς ἀπάθειαν καὶ σωφροσύνην ἀκροτάτην ἐπειγόμενος.

SCHOLIA AD GRADUM XIV.

De gula.

Scholion 1.

Non est in nostra potestate situm, ut nobis improbæ cogitationes, qualescunque sint, non occurrant aut molestæ sint. Ut autem passiones commoveant et diu in nobis hæreant, aut non moveant et hæreant, hoc vero in nobis situm est. Propterea sanctus, contra nos ipsos, inquit, philosophari instituimus, philosophando dixit, quia in nobis est non vinci ab aliqua illarum passionum.

ΣΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΔ'.

Περὶ γαστριμαργίας.

Σχόλιον α'.

Τὸ προσβάλλειν καὶ παρενοχλεῖν τοὺς τῆς κακίας συλλογισμοὺς γενικοὺς καὶ πάντας τῇ ψυχῇ ἡμῶν, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστι· τὸ δὲ κινεῖν πάθος καὶ ἐνχρονίζειν ἡμῖν, ἢ μή, τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι· καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἑαυτῶν ὁ ἅγιος, φιλοσοφεῖν εἴρηκεν· ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστι τὸ μὴ ἡττᾶσθαί τινι τούτων.

Scholion 2.

Octo sunt communissimæ cogitationes, quibus C omnis cogitatio comprehenditur; prima gulæ, altera luxuriæ, tertia avaritiæ, quarta tristitiæ, quinta iræ, sexta acediæ, septima vanæ gloriæ, ultima superbiæ: sed ut hæ omnes molestæ, aut non molestæ sint animæ nostræ, non est nostræ facultatis.

Σχόλιον β'.

Ὀκτώ εἰσι πάντες οἱ γενικώτατοι λογισμοί, ἐν οἷς περιέχεται πᾶς λογισμός· πρῶτος ὁ τῆς γαστριμαργίας, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ τῆς πορνείας· τρίτος ὁ τῆς φιλαργυρίας· τέταρτος ὁ τῆς λύπης· πέμπτος ὁ τῆς ὀργῆς· ἕκτος ὁ τῆς ἀκηδίας· ἕβδομος ὁ τῆς κενοδοξίας· ὄγδοος ὁ τῆς ὑπερηφανίας· τούτους πάντας παρενοχλεῖν μὲν τῇ ψυχῇ, ἢ μὴ παρενοχλεῖν, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστιν.

211 *Aliud Evagrii.*

Gulæ spiritus seu cogitatio maturam monacho defectionem religiosæ exercitationis suggerit: stomachum enim, et hepar, et lienem, et hydropen sive aquam intercutem depingit et describit illi, diuturnum item morbum et rerum necessariarum inopiam, et medicorum penuriam; sæpe etiam memoriam revocat fratrum quorumdam qui in hæc mala ceciderunt: est etiam cum illos ipsos, qui talia D passi sunt affectus vitiosus cum abstinentibus comparat, ut narrent quas perpessi sunt ærumnas, et quomodo in illas inciderint, seu quando tales ex religiosa exercitatione redditi sint.

Ἄλλο Εὐαγρίου.

Ὁ μὲν τῆς γαστριμαργίας λογισμὸς ἔκπτωσιν ταχεῖαν τῷ μοναχῷ τῆς ἀσκήσεως ὑποβάλλει· στόμαχον καὶ ἧπαρ, καὶ σπλῆνα, καὶ ὕδρωπα διαγράφων, καὶ νόσον μακρὰν, καὶ σπάνην πάντων τῶν ἐπιτηδείων, καὶ ἰατρῶν ἀπορίαν· φέρει δὲ πολλάκις καὶ εἰς μνήμην ἀδελφῶν τούτοις περιπεσόντων τοῖς πάθεσιν. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς πεπονθότας παραβάλλει ἀναπάθεια τοῖς ἐγκρατευομένοις· καὶ τὰς ἑαυτῶν ἐκδιηγεῖσθαι συμφορὰς, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀσκήσεως τοιοῦτοι γεγόνασιν.

[80] Ephes. v, 4 : ἐντραπελία.

Σχόλιον Μάρκου γ'.

Ὥσπερ λύκῳ πρόβατον οὐ συνέρχεται εἰς τεκνογονίαν· οὕτως οὔτε κόρῳ πόνος καρδιακὸς εἰς κτῆσιν ἀρετῶν.

Σχόλιον Ἡσαΐου δ'.

Διὰ τεσσάρων πραγμάτων πληθύνεται ἡ πορνεία τοῦ σώματος, διὰ τοῦ κοιμηθῆναι εἰς κόρον, καὶ φαγεῖν εἰς πλησμονήν, καὶ ἀπὸ εὐτραπελίας, καὶ ἀπὸ κοσμήσεως τοῦ σώματος.

Σχόλιον ε'.

Οὐκ ἐν οἰνοποσίαις τὰς ἑορτὰς χρὴ ἐκτελεῖν· ἀλλ' ἐν ἀνακαινίσει νοὸς καὶ ψυχῆς καθαρότητι· ὁ δὲ γαστριζόμενος, καὶ οἰνοποτῶν παροργίζει μᾶλλον τὸν τῆς πανηγύρεως προεξάρχοντα.

Σχόλιον ς'.

Ἔστιν ὁ ποιῶν ἐντολήν, καὶ προφανῶς δουλεύων πάθει, καὶ διὰ πονηρῶν λογισμῶν ἀγαθὴν ἀφανίζων πράξιν.

Ἄλλο.

Ὁ Θεὸς τὰς πράξεις κατὰ τὰς διαθέσεις λογίζεται· Δώῃ γάρ σοι, φησὶν, ὁ Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου.

Σχόλιον ζ'.

Ἐμπαίζεται ὑπὸ δαιμόνων, ὁ τῇ ἰδίᾳ συνέσει στοιχῶν καὶ παρὰ τὰ διατεταγμένα βουλόμενος ἀφ' ἑαυτοῦ νομοθετεῖν.

Σχόλιον η'.

Ἄμετρος νηστεία ἐστὶν, ἡ τὸν καιρὸν τὸν νενομισμένον ἀναμένουσα, ἀχαλινώτως δὲ ἐν τῇ τῆς τροφῆς ὥρᾳ πρὸς τὴν τράπεζαν ὁρμῶσα καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς, καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὴν τῶν παρακειμένων δεσμοῦται ἡδονήν.

Ἄλλο.

Κακῶν ἀνδρῶν τὰς συμβουλίας ἀποστρέφου· δούλους γὰρ παρέστησαν ἑαυτοὺς γαστρός τε, καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα παθῶν.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Ἡ μὲν ἀνάπαυσις τοὺς νέους μόνους βλάπτει, ἡ λύσις δὲ καὶ τοὺς τελείους καὶ τοὺς γέροντας.

Σχόλιον Μάρκου θ'.

Ἔστω σοι πᾶς ὁ ἐναντιούμενος πρὸς κατόρθωσιν ἐντολῶν Θεοῦ, βδελυκτὸς καὶ μισητός· τῷ τοιούτῳ δὲ μὴ συνεσθίειν καλόν.

Ἄλλο.

Ἐν ἀγαθοῖς καὶ πλασθεὶς ὁ ἄνθρωπος, καὶ τεθεὶς, ἐκεῖνα καὶ φαντάζεται καὶ ὀρέγεται· ὅθεν τινὲς τῇ πρὸς τὰ τοιαῦτα θέρμῃ ἀντὶ τῶν ὄντων πρὸς τὰ παρόντα κεχήνασιν ἀγαθά· διὸ καὶ ἠπάτηνται.

Σχόλιον ι'.

Ὅρα τί φησιν, ὅτι τῆς πυρώσεως ὡς μάστιγος λυτρούμεθα, διὰ τῆς ἐνδείας τῆς γαστρός· λοιπὸν ἄρα, καὶ διὰ τῆς πλησμονῆς αὐτῆς ἐπεισέρχεται ἡ πύρωσις· ἡ γὰρ μεμετρημένη ἔνδεια ἐν μετριότητι τὰς κινήσεις οἶδε κατασιγάζειν· ἡ δὲ μετὰ οἰήσεως ἀσιτία, καὶ κινήσεις καὶ πυρώσεις ἐμπυρεύεται.

[51] Psal. XIX, 5.

Marci Eremitæ 3.

Quemadmodum ovis non convenit cum lupo ad generandum fetum, ita nec labor cordis cum cibi saturitate ad concipiendas virtutes.

Isaiæ abbatis 4.

Quatuor rebus augetur luxuria corporis : multo somno usque ad satietatem, cibo ad saturitatem, scurrilitate seu levitate, et cultu corporis.

Scholion 5.

Dies festi non sunt exhauriendis Bacchi calicibus celebrandi, sed renovando spiritu mentis et repurgando corde : qui enim ventri et Baccho litat, magis ad iram commovet præsidem celebritatis.

Scholion 6.

Est qui observat præceptum, sed palam vitiosis suis affectibus indulget, et per improbas cogitationes exstinguit bonum opus.

Aliud.

Deus actiones seu opera ex affectu mentis nostræ æstimat : *Det*, inquit, *tibi Dominus secundum cor tuum* [51].

Scholion 7.

Deluditur a dæmonibus, qui pro suo privato sensu ambulat et vivit, et præter præscripta Patrum, sibi ipsi leges dicit.

Scholion 8.

Immoderatum jejunium est, quod præscriptum quidem tempus observat, sed imminente cibi capiendi hora effreni quodam impetu abripitur ad mensam, et cum corpore mentem quoque ad appositorum ferculorum voluptatem vinctam trahit.

212 *Aliud.*

Malorum virorum consilia aversare; mancipia quippe ventris, et quæ sub ventre sunt vitiorum sese exhibent.

Aliud Isaaci.

Quies solis juvenibus nocet, dissolutio autem perfectis etiam et senibus.

Marci 9.

Quisquis adversatur observationi præceptorum Dei, sit exsecratus et invisus, cum quo nec cibus quidem sumendus est.

Aliud.

Homo in bonis formatus et positus illa ipsa sibi imaginatur et appetit. Unde factum est ut nonnulli ab hujusmodi quodam animi fervore abrepti, præsentibus bonis pro veris tota mente inhiarint et decepti sint.

Scholion 10.

Vide quid dicat, quod per gulæ et ventris castigationem ab incendio impuro corporis tanquam a flagello liberemur : per ingluviem vero flamma exardescat in nobis. Mediocris afflictio ventris cum modo adhibita, motus corporis compescit : inedia vero cum sui existimatione conjuncta commovet corpus et libidine inflammat.

Salomonis regis.

Domine, divitias et paupertatem ne dederis mihi : sed tantum necessaria et sufficientia ordina mihi [52] : divitias abundantiam interpretatus, paupertatem, absolutam rerum inopiam, quæ ad vitæ usum pertinent.

Scholion 11.

Perfectus (religiosus) qui omnes improbas cupiditates vicit, deinceps sine cura libere vivit, neque tempore quidem lætitiæ quærit ullas delicias, aut sequitur affectum. Qui autem adhuc cum vitiosis animi perturbationibus luctatur, etiam consolationis tempore de lucta cogitat, et cupiditates coercet, et illis modum finesque certos præscribit. Obnoxius autem cupiditatibus semper appetit voluptates, et tempore læto abusus, totum se deliciis et voluptatibus tradit, singulis enim horis et momentis illis oblectari fruique desiderat.

Scholion 12.

Affectibus indulgens gaudet festis et celebritatibus, sed athleta Christi gaudet **213** tempore luctæ et certaminis, propositis sibi coronis et præmiis, quæ ex proportione respondebunt laboribus. Perfectus autem hæc celebrat Sabbata et ferias sine alia cura.

Scholion 13.

Eunuchos intelligit, de quibus dicit Dominus quod seipsos castraverint propter regnum cœlorum [53], quique ab omnibus abstinent. Nam reliqui eunuchi nihil differunt ab aliis hominibus, iisdem vitiis obnoxii.

Scholion 14.

Mens continentis est templum Spiritus sancti ; mens gulonis est nidus corvorum.

Scholion 15.

Quando venter satietate humescit, arescunt lacrymæ : quando autem per inediam venter arescit, humescunt et inundant lacrymæ.

Scholion 16.

Voluptas persimilis est cani, quem si insequaris, fugit, si alas, manet. Fuge delectationem propter afflictionem, ne adversus te membris tuis pro armis utatur diabolus.

Scholion 17.

Prudenter cura et studiose laborioseque circa hanc advigila, ut per ventris afflictiones os concludas, ne qua lingua exsiliat aut erumpat, et habitum loquacitatis contrahat.

Scholion Isaaci.

Vitiosæ cupiditates persimiles sunt catellis, qui macellis assueverunt, quos sola vox hominis fugat : sed neglecti tanquam ingentes leones insiliunt.

Aliud.

Nemo potest pravas cupiditates vincere nisi per virtutes, quæ per sensus, adhibita animi contemplatione, exercentur.

[52] Prov. xxx, 8 [53] Matth. xix, 12.

Ἄλλο Σολομῶντος.

Κύριε, πλοῦτον καὶ πενίαν μή μοι δῷς· σύνταξον δέ μοι τὰ δέοντα καὶ αὐτάρκη· πλοῦτον μὲν εἶναι τὴν πλησμονὴν ὁριζόμενος· πενίαν δὲ τὴν παντελῆ ἀπορίαν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων.

Σχόλιον ια'.

Ὁ μὲν τέλειος τὰ πάθη νικήσας, ἐν πᾶσιν ἀμερίμνως διάκειται, καὶ οὔτε ἐν τῷ τῆς εὐφροσύνης καιρῷ φροντίζει τινὸς καθ' ἡδονὴν ἢ ἐμπάθειαν. Ὁ δὲ ἔτι πρὸς τὰ πάθη ἀγωνιζόμενος, καὶ τὸν τῆς παρακλήσεως καιρὸν, καιρὸν πάλης ποιεῖ, κολάζων τὴν ὄρεξιν καὶ μέτρα καὶ ὅρους ταύτῃ τιθείς. Ὁ δὲ ἐμπαθὴς, ἀεὶ ταῖς ἡδοναῖς ἐφιεὶς ἐν τῷ τῆς εὐφροσύνης καιρῷ, ὥσπερ ἀφορμῆς τινος λαβόμενος, ὅλος τῶν ἡδυπαθειῶν, καὶ ἀπολαύσεων γίνεται, ἅπαιτεῖ γὰρ ἑκάστη ὥρα τὰ ἐν αὐταῖς ἐπιτελῆσαι.

Σχόλιον ιβ'.

Ὁ μὲν ἐμπαθὴς χαίρει ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν· ὁ δὲ ἀγωνιστὴς ἐν καιρῷ πάλης, προστιθεμένων αὐτῷ στεφάνων κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν καμάτων· ὁ δὲ τέλειος ταῦτα ἀμερίμνως ἐσαββάτισεν.

Σχόλιον ιγ'.

Εὐνούχους φησὶν, οὓς ὁ Κύριος ἑαυτοὺς εὐνουχίσαι εἶπε, διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ περιεκτικῶς ἐγκρατευομένους· οἱ γὰρ λοιποὶ οὐδὲν διαφέρουσι, τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες πάθεσι.

Σχόλιον ιδ'.

Ὁ νοῦς ἐγκρατοῦς ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ δὲ τοῦ γαστριμάργου κατοικητήριον κοράκων.

Σχόλιον ιε'.

Ὅπηνίκα ὑγραίνεται γαστὴρ διὰ κόρου, ξηραίνεται δάκρυα· ὅτε δὲ δι' ἐγκρατείας ἡ κοιλία ξηραίνεται, αὔξουσι τὰ τῶν δακρύων ὕδατα.

Σχόλιον ις'.

Κυνὶ ἔοικεν ἡ ἡδονή· ἐὰν διώξῃς, φεύγει, ἐὰν δὲ θρέψῃς, παραμένει. Φεῦγε τὴν τέρψιν διὰ τὴν θλῖψιν, μὴ τοῖς σοῖς μέλεσι, βέλεσι κατὰ σοῦ χρήσηται ὁ διάβολος.

Σχόλιον ιζ'.

Ἐπιστημόνως ἐπιμελοῦ καὶ ἐμπόνως περὶ ταύτην καρτέρησον, ἵνα διὰ τῶν ὑπωπιασμῶν τῆς γαστρὸς τὸ στόμα ἀποκλείηται πρὸς τὸ μὴ προπηδᾷν τὴν γλῶσσαν, καὶ ἐν ἕξει γίνεσθαι πολυλογίας.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Ἔοικασι τὰ πάθη κυναρίοις τοῖς εἰωθόσι σχολάζειν τοῖς μακελλαρίοις, ἅτινα μόνῃ φωνῇ ἀποδιδράσκουσι, ἀμελούμενα δὲ ὡς λέοντες παμμεγέθεις ἐπέρχονται.

Ἄλλο.

Οὐδεὶς δύναται νικῆσαι τὰ πάθη, εἰ μὴ δι' ἀρετῶν αἰσθητῶν θεωρουμένων.

Σχόλιον ιη'.

Δαίμων δαίμονα οὐκ ἐκβάλλει, παραπέμπει δὲ ὁ τῆς γαστριμαργίας πρὸς τὸν τῆς πορνείας· ὁ τῆς κενοδοξίας πρὸς τὸν τῆς ὑπερηφανίας· ὁ τῆς ὀξυχολίας, πρὸς τὸν τῆς μνησικακίας· ὁ τῆς λαγνείας, πρὸς τὸν τῆς ἀπογνώσεως· καὶ ἁπλῶς οἱ ἑξῆς πρὸς τοὺς ἑξῆς.

Scholion 18.

Dæmon dæmonem non pellit, sed spiritus gulæ transmittit gulosum ad spiritum luxuriæ: spiritus vanæ gloriæ, gloriæ cupidum ad spiritum superbiæ; iracundiæ spiritus iracundum ad spiritum qui injurias præteritas injuriam passo semper in memoriam revocat; spiritus impuritatis impurum ad spiritum desperationis; et simpliciter alii deinceps ad alios.

Σχόλιον ιθ'.

Εὔχου γενέσθαι τῶν ὀλίγων. *Σπάνιον γὰρ τὸ ἀγαθόν.* Διὸ καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι. Μὴ πάντας λογίζου τοὺς ἐν τῇ κέλλῃ, σώζεσθαι φαύλους τε καὶ χρηστούς· οὐ γὰρ οὕτως ἔχει· πολλοὶ μὲν γὰρ προσέρχονται τῷ ἐναρέτῳ βίῳ· ὀλίγοι δὲ τὸν αὐτοῦ καταδέχονται.

Scholion 19.

Precare Deum ut sis e numero paucorum. **214** *Rarum est quod bonum est*, proinde pauci cœlum ingrediuntur. Noli putare omnes qui in cellis monachorum residunt, bonos perinde ac malos salvos fieri; non est ita: multi enim accedunt ad probam vitam, sed pauci jugum ejus suscipiunt.

Σχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου κ'.

Πολλοὺς εἶδον πάθεσι κρατηθέντας ἐν ὑγείᾳ γενομένους· ἕνα δὲ ἐκ πάντων λαθροφάγον ἢ γαστρίμαργον, οὐκ εἶδον· ἀλλ' ἢ ἀποῤῥαγέντας τοῦ ἐγκρατοῦς βίου· ἢ τῷ κόσμῳ συνδιαφθαρέντας, ἢ τοῖς ἐγκρατέσιν ἐναποκρύπτεσθαι πειρωμένους, καὶ τῷ διαβόλῳ τῇ ἡδυπαθείᾳ συνασπαζομένους· ψεῦσται γάρ εἰσιν οὗτοι· πολύορκοι, ἀντιστάται, ἀντιπλῆκται, ἀνακράκται, ἀρνησιφάγοι, ἀνελεύθεροι, ἀβροδίαιτοι, μεμψίμοιροι, ἐρευνηταὶ, σκοτεινοχάρεις· πάσης τῆς ἐναρέτου πολιτείας ἀντεργάται ἑκούσιοι. Ἵνα δὲ τῆς γαστριμαργίας πάθος σκεπάσωσι, τῷ ἐσμῷ τῶν κακῶν περιπίπτουσιν. Οἵτινες τῷ μὲν σχήματί εἰσιν ἐν τοῖς σωζομένοις. Τῷ δὲ πράγματί εἰσι κατακεκριμένοι.

Basilii Magni 20 (*a*).

Multos ego animadverti, qui cum vitiis aliis et affectibus pravis laborarent, ad sanitatem reductos: qui autem hoc morbo tenebantur, ut aut in occulto esitarent, aut gula ducerentur, emendatum vidi neminem; sed aut a continentium contubernio se penitus abruperunt et vitæ hujus mundi illecebris sese dediderunt; aut dum inter abstinentes occultare se studuerunt, voluptatibus addicti duce diabolo stipendia meruerunt. Nam qui istiusmodi sunt, ii sunt mendaces, perjuriosi, litigiosi, qui percussi repercutiunt, clamosi, et qui se edisse pernegent, illiberales, qui victu delicato gaudeant, querulosi, aliorum curiosi exploratores, tenebriones, omnis honestæ vitæ de industria inimici; qui ut gulæ vitium obtegant, innumerabilibus se aliis noxis involvunt: qui cum specie seu habitu inter salvos esse videantur, reipsa inter damnandos numerandi sunt.

Σχόλιον κα'.

Καλλωπισμοῖς ἱματίων, καὶ πλησμονῇ γαστρὸς, ἐντεύξεσιν βλαβεραῖς τοὺς πονηροὺς γεννᾶσθαι λογισμοὺς ἐν τῇ ψυχῇ ἐκ τῶν ἐμπείρων καὶ πρακτικῶν γερόντων ἀκήκοα.

Scholion 21.

Cultu vestium, ventris ingluvie, pravis et noxiis occursibus seu colloquiis malas in anima cogitationes generari et exsistere a peritis, et iis qui rerum usum habent, senibus audivi.

Σχόλιον κβ'.

Ὡραία ἡ νηστεία, ἡ βραχυφαγίᾳ χαίρουσα, καὶ λιτοφαγίαν ἔχουσα, καὶ ἀνθρωπαρεσκείαν φεύγουσα.

Scholion 22.

Jejunium tempestivum Deoque gratum gaudet brevi mensa, et tenui inopeque victu, et fugit placere hominibus.

Σχόλιον κγ'.

Ἐν ἀφθονίᾳ ἀγαθῶν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὑπεστήσατο ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεός· διὸ ἡ τῶν ἀπολαύσεων ἐκκοπὴ ὡς παρὰ τὴν σύστασιν οὖσα, κἂν ὑπάρχῃ κατὰ προαίρεσιν, ὅμως ἐκβιάζεται τὸν συστάσεως λόγον· ὀρθῶς οὖν ἡ ἐστερημένη τῶν καθ' ἡδονὴν, βία εἶναι φύσεως λέγεται.

Scholion 23.

Deus ab initio hominem in omni bonorum copia constituit, ac propterea voluptatum exsirpatio, ut quæ præter naturæ constitutionem sit, quamvis deliberato animo fiat, tamen vim infert naturæ. Recte igitur jejunium voluptate privatum violentia naturæ dicitur.

Σχόλιον κδ'.

Εἰ κρατήσεις γαστρὸς, οἰκήσεις τὸν παράδεισον· εἰ δὲ οὐ κρατήσεις, γέγονας θανάτου παρανάλωμα.

Scholion 21.

Si ventrem seu gulam restrinxeris, paradisum incoles; si laxaveris, mortis pabulum factus es.

Σχόλιον Ἰσαάκ κε'.

Ὁ τρέφων παρ' ἑαυτῷ συνήθειαν, ὡς ἄνθρωπός ἐστιν τρέφων πῦρ· τὸ γάρ μέτρον τῆς δυνάμεως τῶν δύο, ἐν ὕλῃ συ[νί]σταται.

Scholion Isaaci.

Qui malam consuetudinem alit apud **215** se, perinde facit atque is qui alit ignem; medium enim seu modus facultatis amborum, in materia consistit.

(*a*) *De abdicatione rerum* p. 250.

Aliud.

Consuetudo ubi semel quæsierit, et actio ejus impedita fuerit, alias deprehendes illam ægram. Ubi quod volet, semel feceris, deinceps potentiorem adversus te experieris : quæcunque in re memoria hæc apud te hæreat : melius enim est auxilium a custodia sui natum, quam ex factis profectum.

Scholion 26.

Quemadmodum mare perturbatum ciet fluctus, qui naviginm mergunt, ita cogitationum tempestas inquinationes creat, et animam immundat atque in profundum exitii pelagus deprimit et absorbet.

Scholion 27.

Quæstio : Quid est immunditia ? et quid est lascivia? Responsio : Immunditiam lex ostendit, quæ nomine hoc utitur in iis qui inviti ex naturæ necessitate sordidantur. Lasciviam autem mihi videtur sapientissimus mortalium Salomon declarare, cum dulcem et doloris expertem nominavit, ita ut ἀσέλγεια seu nequitia seu lascivia sit affectio animæ, quæ nullum doloris sensum afferat, aut habeat dolorem athleticum, qui fatiget aut crucict : quemadmodum intemperantia seu ἀκρασία est, quod ingruentibus resistat.

Scholion.

Quod nunquam speret se ab iis liberatum iri.

Proœmium sermonis de corporibus et hominibus in corpore extra corpus.

Intelleximus nunc a furiosa illa domina, gula inquam, fatente improbam suam sobolem esse luxuriam, qua corpora hominum oppugnat. Nec sane mirum videri debet : docet enim hoc primævus ille noster generis humani prosator Adamus, **216** nisi enim ab gula victus fuisset, nunquam cognovisset quid uxor esset. Qui ergo primum Dei præceptum observant, in altero non offendunt, sed manent filii Adam, ignari quid Adam (post peccatum) fuerit, paulo infra naturam et statum angelorum positi (*a*). Atque hoc, ut ait ille cui theologia cognomen dedit (*b*), ne immortale et æternum maneret malum.

Ἄλλο.

Ἡ συνήθεια ἐὰν ζητήσῃ ἅπαξ, καὶ κωλυθῇ τὸ αἴτημα αὐτῆς, ἄλλοτε εὑρίσκεις αὐτὴν ἀσθενῆ· καὶ ἐὰν ποιήσῃ τὸ θέλημα αὐτῆς πρὸς ἅπαξ, τὸ δεύτερον πλέον αὐτὴν εὑρήσεις ἰσχυροτέραν κατὰ σοῦ· περὶ παντὸς πράγματος αὕτη ἡ μνήμη ἐμμεινάτω παρὰ σοί· κρεῖττον γάρ ἐστιν ἡ βοήθεια ἐκ τῆς παραφυλακῆς, ὑπὲρ τὴν ἐξ ἔργων βοήθειαν.

Σχόλιον κς'.

Ὥσπερ ἡ θάλασσα ταραχθεῖσα κύματα διανίστησι, τὰ δὲ τὸ σκάφος βυθίζουσιν, οὕτως ἡ τῶν λογισμῶν ζάλη μολυσμοὺς ἐπεγείρουσα, τὴν ψυχὴν κατεβάπτισε· καὶ τῷ τῆς ἀπωλείας βυθῷ παρέπεμψεν.

Σχόλιον κζ'.

Ἐρώτησις. Τί ἐστιν ἀκαθαρσία ; καὶ τί ἐστιν ἀσέλγεια ; Ἀπόκρισις· Τὴν μὲν ἀκαθαρσίαν ὁ νόμος ἔδειξε, χρησάμενος τῷ ὀνόματι ἐπὶ τῶν ἀκουσίως ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης συμβαινόντων. Τὴν δὲ ἀσέλγειαν δοκεῖ μοι ἐμφαίνειν ὁ σοφώτατος Σολομών· ἡδὺν καὶ ἀνάλγητον ὀνομάσας, ὡς εἶναι τὴν ἀσέλγειαν διάθεσιν ψυχῆς, μὴ φέρουσαν ἢ ἔχουσαν ἄλγος (*c*) ἀθλητικόν. Ὥσπερ καὶ ἀκρασία ἐστίν, ἡ μὴ ἔχουσα κράτος μετὰ τῶν ὀχλουσῶν ἡδονῶν.

nullum habeat κράτος seu vim qua voluptatibus

Σχόλιον.

Τὸ μηδέποτε ἐλπίζειν ἀπαλλαγῆναι αὐτῶν.

Προοίμιον τοῦ περὶ σωμάτων καὶ ἀσωμάτων ἀνθρώπων λόγου.

Ἠκούσαμεν τῆς μαινάδος νῦν εἰρηκυίας αὐτῆς εἶναι ἀπόγονον τὸν πρὸς τὰ σώματα πόλεμον· καὶ οὐ θαῦμα· διδάσκει γὰρ τοῦτο καὶ ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἐκεῖνος προπάτωρ Ἀδάμ· εἰ μὴ γὰρ τῇ γαστρὶ ἡττήθη, οὐκ ἂν τὴν ὁμόζυγον τί ἦν ἐγίνωσκεν· οὐκοῦν οἱ τὴν πρώτην ἐντολὴν τηροῦντες, τῇ δευτέρᾳ παραβάσει οὐ πίπτουσιν, ἀλλὰ μένουσιν υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ, μὴ γινώσκοντες τί ἦν Ἀδάμ· ἀλλὰ βραχύ τι ἠλαττωμένοι ἀγγέλων. Καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀθάνατον μένῃ τὸ κακὸν, ὥς φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος.

GRADUS XV.

De incorrupta a corruptis mortalibus per labores et sudores comparata castitate et temperantia.

Castitas est naturæ non corporeæ vindicatio. Castitas est gratissimum Christi domicilium, et terrestre scutum cordis. Castitas est eximia naturæ supra naturam negatio seu victoria, vereque admirandum corporis mortalis cum immortalibus angelis certamen et æmulatio. Castus autem amorem amore pellit ; et ignem corporis igne spiritus exstinguit. Temperantia est commune omnium virtutum cognomen ; temperans seu continens est ille qui ne in somno quidem ullum sensum corporis sibi con-

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

Περὶ ἀφθάρτου ἐν φθαρτοῖς ἐκ καμάτων καὶ ἱδρώτων ἁγνείας καὶ σωφροσύνης.

Ἁγνεία ἐστὶν ἀσωμάτου φύσεως οἰκείωσις. Ἁγνεία ἐστὶν φύσεως ὑπὲρ φύσιν ὑπερφυὴς ἄρνησις· καὶ ἀσωμάτων σώματος θνητοῦ καὶ φθαρτοῦ παράδοξος ὄντως ἅμιλλα (1)· ἁγνός ἐστιν ὁ ἔρωτι ἔρωτα διακρουσάμενος (2), καὶ πῦρ πυρὶ ἀδλῳ ἀποσβέσας. Σωφροσύνη ἐστὶν καθολικὴ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐπωνυμία. Σώφρων ἐστὶν ὁ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὕπνοις μηδεμίαν κίνησιν τῆς προσούσης αὐτῷ καταστάσεως αἰσθόμενος· σώφρων ἐστὶν, ὁ τελείαν ἀναισθησίαν ἐπὶ διαφορᾷ σωμάτων διὰ παντὸς κτησάμενος. Οὗτος

vocatur Theologus absolute.

(*a*) ***Minuisti eum paulo minus ab angelis. Psal.*** VIII.

(*b*) Gregorium Nazianzenum Theologum, arbitror, intelligit, aut S. Joannem evangelistam, qui sæpe

(*c*) Φαβωρῖνος, ἀσελγεια, διάθεσις μὴ φέρουσα ἄλγος.

κανόνι καὶ ὅρος τῆς τελείας καὶ πανάγνου ἁγνείας, τὸ ὡσαύτως ἐπ' ἐμψύχοις τε καὶ ἀψύχοις, λογικοῖς τε καὶ ἀλόγοις διακεῖσθαι. Μηδεὶς τῶν ἁγνείαν ἐξησκηκότων ἑαυτῷ τὴν ταύτης κτῆσιν λογίσοιτο· τὴν γὰρ φύσιν αὐτὴν νικῆσαι τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστίν· ὅπου φύσεως ἧττα γέγονεν (3), ἐκεῖ τοῦ ὑπὲρ φύσιν παρουσία ἐπέγνωσται. Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος καταργεῖται. Ἀρχὴ μὲν ἁγνείας ἀσυγκατάθετος λογισμὸς (4), καὶ ἀνείδωλοι διὰ χρόνων ἐκκρίσεις. Μεσότης ἁγνείας, φυσικαὶ κινήσεις ἐπὶ πλήθει βρωμάτων, καὶ μόνων ἀνειδώλως συνιστάμεναι, καὶ ῥεύσεως ἀπηλλαγμέναι. Τέλος δὲ, νέκρωσις σώματος προθανόντων λογισμῶν. Μακάριος ἀληθῶς, ὃς ἐν παντὶ σώματι, καὶ χρώματι, καὶ ὥρᾳ τελείαν ἀναισθησίαν ἐκτήσατο· οὐχ ὁ τὴν πηλὸν ἄῤῥυπον φυλάξας, οὗτος ἁγνός· ἀλλ' ὁ τὰ μέλη ταύτης τῇ ψυχῇ ὑποτάξας τελείως (5)· μέγας μὲν ὁ ἐπὶ ἀφῇ διαμένων ἀπαθὴς διαμείνας ἄτρωτος, καὶ νικήσας πυρὸς θέαν ἐννοίᾳ κάλλους τῶν ἄνω. Ὁ μὲν εὐχῇ τὸν κύνα ἀπωθούμενος, τῷ μαχομένῳ προσέοικε λέοντι· ὁ δὲ ἀντιῤῥήσει τοῦτον ἀνατρέπων (6), τῷ καταδιώκοντι ἔτι τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ· ὁ δὲ τὴν τούτου προσβολὴν εἰς ἄπαξ ἐξουθενήσας, εἰ καὶ ἐν σαρκί ἐστιν, ἀλλά γε τῆς σοροῦ ἀνέστη. Εἰ τοῦτο ἀληθοῦς ἁγνείας τεκμήριον, τὸ ἀκίνητον εἶναι ἐν τοῖς καθ' ὕπνον [*al.* ὕπνοις, *mendose*] φαντάσμασιν· τοῦτο πάντως ὅρος λαγνείας, τὸ ῥύσιν ὑπομένειν γρηγοροῦντα τοῖς ἐνθυμήμασιν· ὁ μὲν ἐξ ἱῶρώτων καὶ μόχθων πολεμῶν τούτῳ τῷ ἀντιδίκῳ τῷ καταδήσαντι βρυλλίῳ (*a*) τὸν ἐχθρὸν ἑαυτοῦ ἔοικεν· ὁ δὲ ἐξ ἐγκρατείας (7) καὶ ἀγρυπνίας τῷ κλοιᾷ (*b*) τοῦτον περιβαλόντι· ὁ δὲ διὰ ταπεινοφροσύνης, καὶ ἀοργησίας, καὶ δίψης, τῷ ἀποκτείναντι τὸν πολέμιον, καὶ ἐν ψάμμῳ κρύψαντι· ψάμμον νοήσεις τὴν ταπείνωσιν· οὐ γὰρ τρέφει παθῶν βοσκήν, ἀλλ' ἔστι γῆ καὶ σποδός· ἕτερος ὁ ἐξ ἀγώνων, καὶ ἕτερος ὁ ἐκ ταπεινώσεως· καὶ ἄλλος, ὁ θεία ἀποκαλύψει τὸν τύραννον δεδεμένον ἔχων· ὁ μὲν τῷ ἑωσφόρῳ· ὁ δὲ τῇ μεγάλῃ σελήνῃ, ὁ δὲ τῷ λαμπρῷ ἡλίῳ προσεοίκασιν· ἀμφότεροι δὲ ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα κέκτηνται. Ἐκ μὲν αὐγῆς φῶς, ἐκ φωτὸς δὲ ἀνέτειλε ἥλιος· ὡς καὶ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἔστι νοῆσαι καὶ εὑρεῖν. Ὑποκρίνεται μὲν (*c*) ἀλώπηξ ὕπνον (8), δαίμων δὲ καὶ σωφροσύνην (9)· ἀλλ' ἡ μὲν, ἵνα δόλον ἀπατήσῃ· ὁ δὲ ἵνα ψυχὴν ἀπολέσῃ. Μὴ πιστεύσῃς τῇ πηλῷ ἐν τῇ ζωῇ σου· καὶ μὴ θαῤῥήσῃς αὐτῇ ἄχρι Χριστῷ ὑπαντήσεις· μὴ θάῤσει ἐξ ἐγκρατείας μὴ πίπτειν· μηδὲ γὰρ ἐσθίων τις ἐξ οὐρανοῦ ἐῤῥίφη. Ἀποταγήν τινες γνωστικοὶ καλῶς ὡρίσαντο λέγοντες ταύτην ἔχθραν πρὸς σῶμα. καὶ μάχην πρὸς κοιλίαν. Ἐν μὲν τοῖς εἰσαγωγικοῖς, ἐκ τρυφῆς τὰ πτώματα ἐπίπαν πεφύκασι γίνεσθαι τὰ τοῦ σώματος· ἐν δὲ μέσοις, καὶ ἐξ ὑψηλοφροσύνης, πλὴν ὅτι καὶ ἐν εἰσαγωγικοῖς· ἐν τοῖς δὲ τῇ τελειότητι προσεγγίζουσι, καὶ ἐκ τοῦ κατακρίνειν τὸν πλησίον καὶ μόνον.

A juneti motumve persentiscit. Castus est qui nullum penitus in corporum varietate (pulchritudine, inquam, teneritudine, sexu) discrimen ullo sensu percipit. Hæc nota et regula est, descriptioque perfectæ, ut ibi balæ et purissimæ castitatis, perinde affici erga animata quam inanima, erga homines quam animantes. **217** Nemo eorum qui in palæstra castimoniæ desudarunt, suis eam se laboribus adeptum sibi persuadeat. Vincere enim naturam non est naturæ nostræ : victa autem natura certum est adesse auctorem naturæ. Sine ulla enim controversia deterius a meliore vincitur, vel emendatur, vel omnino tollitur. Indicium exorientis primum castitatis sunt cogitationes impuræ absque consensu voluntatis, B nec non genitalis humoris, sine phantasmatum fœdorum imaginibus, suis temporibus purgationes et fluxus. Proficientis vero castitatis et quasi in medio jam versantis signa sunt, naturales post cibos copiosius sumptos, commotiones (in somno) sine ullis imaginibus exsistentes et citra fluxionem liquoris obsceni consistentes. Perfectæ demum et consummatæ castitatis argumenta sunt quasi emortui jam corporis sensus sine sensu, cogitationibus impuris jam ante penitus exstinctis. Felix ille et vere beatus qui nullo prorsus amplius sensu ex corporum, colorum et formarum elegantium aspectu tangitur. Non qui lutum corporis sine sordibus servavit, ille castus est, sed qui membra corporis animæ perfecte subjecit Magnus ille est, qui ex C contactu corporum nihil movetur; major qui ex aspectu corporum invulneratus manet, et aspectum flammæ vincit, meditatione pulchritudinis cœlestis. Qui precibus canem hunc luxuriæ repellit, non dissimilis est pugnanti cum leone. Qui vero contradicendo hostem evertit, is persequenti inimicum suum par est. Qui autem impetum ejus omnino retudit, is quamvis in corpore adhuc mortali versetur, jam tamen e sepulcro resurrexit. **218** Si hoc est indicium veræ castitatis, nullis amplius motibus etiam in somno per phantasmatum imagines incitari, tum illud extremæ luxuriæ argumentum erit, per cogitationes impuras humore fœdo vigilantem pollui. Qui hunc adversarium suum suis laboribus et sudoribus vincere conatur, perinde facit atque is qui D hostem suum junco aut vimine (infirmo nempe vinculo) ligat. Qui vero abstinentia et vigiliis cum hoc certat, facit ut is qui canem mille et catenis vinctum tenet. Qui demum humilitate, mansuetudine, et siti cum hoste congreditur, comparatur cuneo qui hostem suum occidit, et occisum sabulo seu arena condit. Arenam accipies pro humili animi demissione, quæ non alit vitiorum herbas et pabulum, sed est terra sterilis et cinis. Est qui colluctando, est qui per humilitatem, est qui divina illustratione dignatus tyrannum hunc vinctum tenet.

(*a*) Ita habent omnes mss. chartæ et membranæ. An rescribendum βρούλλῳ, *vimine*, *junco?* Vide Meursii Lexicon Græco-barbarum, voce βρύλλον et βροῦλλον. Vetus interpres habet *funda*; Camaldulensis *papyrum* interpretatur, quod inde sicut e scirpo et junco funes fiant. Funda nihil facit ad Græcum.

(*b*) Græci χλοιὸς dicunt, non χλοιὰ, sed mss. omnes χλοιὰ referunt. Apud Plutarchum tamen τὸ χλοιὸν reperitur.

(*c*) Gesnerus de vulpe, littera D.

Primus cœleste lūciferi sidus refert, alter plenæ lunæ est similis, tertius cum ipso splendidissimo sole merito comparatur. Omnes hi tamen in cœlo simul versantur; ut enim ex auroræ radiis lux, e luce sol nascitur, ita res habet cum iis de quibus est modo dictum. Vulpes dormire se simulat ut aves capiat, dæmon pudicitiam, ut animam perdat. Nunquam diem vives credes luto corporis tui, nec fides illi donec sistaris Christo, nec persuadeas tibi te propter abstinentiam tuam non casurum: nam fuit qui nihil unquam gustavit, et tamen e cœlo dejectus est. Abdicationem sapientes definierunt aliud nihil esse quam odium erga proprium corpus, **219** et perpetuam pugnam adversus gulam et ventrem. Lapsus corporis et carnis in religiosis tironibus ut plurimum solent fieri deliciarum causa: in iis qui jam profecerunt in religione, ex animi quoque elatione, quanquam et novitiis id soleat usu venire: in iis qui jam ad perfectionem adspirant, tantum ex eo quod soleant alios temere judicare et damnare.

Fuere qui beatos prædicarent natura eunuchso, A quod a tyrannide corporis essent exempti: at ego beatos illos existimavi, qui se quotidie castis cogitationibus tanquam cultro castrare solent. Vidi qui præter suam voluntatem caderent; vidi qui sponte vellent pollui et non potuerunt, et hos miserabiliores judicavi illis, qui quotidie cadunt, quandoquidem hi fœdis sordibus potiri non poterant. Miserabilis est qui cadit, sed miserabilior ille qui etiam alios ad casum provocat: hic enim duorum lapsuum et peccatorum, suæ, inquam, et alterius voluptatis, pondus feret. Noli rationibus et contrariis argumentis spiritum luxuriæ velle evincere et prosternere: habet enim in promptu rationi valde consentanea, et nos per naturam nostram oppugnat. Quisquis suam ipsius carnem sua solius opera et virtute vult debellare et vincere, in vanum currit. Nisi enim Dominus domum carnis everterit, et domum spiritus ædificarit, frustra est qui vigilat, et abstinendo illam dissolvere conatur. Propone ob oculos Domini tuam naturæ imbecillitatem, tuarumque virium defectum penitus recognosce, et sine sensu senties percipiesque gratiam castitatis. **220** Est quidem in iis qui fœdis voluptatibus capiuntur (ut is qui ejus rei experimentum habuit, posteaquam ad frugem rediit, mihi retulit) sensus quidam vesani amoris erga corpora, et spiritus impudens et inhumanus, qui in ipso cordis sensu non sine manifestis præsentiæ signis residet, atque efficit ut ab luxuria tentatus tali æstu laboret, quasi ex sæviente intus flamma fornax. Non timet ille Deum, omnem supplicium æternorum recordationem contemnit, et ut fabulam irridet. Preces exsecratur, cadaverum contemplatione non plus quam lapidum aspectu movetur. Et in ipsa fere nefarii sceleris perpetratione occupatum, amentem quodammodo hominem reddit, et ratione privat continuo hominum et bestiarum desiderio furentem: cujus nisi abbreviati essent dies, non fieret salva omnis anima luto hoc corporis per sanguinem et cœnosum limum concreti vestita. Quia ex quo quidque factum constat, id velut naturæ suæ conveniens insatiabiliter appetit, sanguis sanguinem, vermis vermem, limus limum; nun-

(a) Adi D. Paulum ad Rom. c. VII, 19: *Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago.* Climacus ergo ἀκουσίως πίπτοντας intelligit παθητικῶς peccantes, non ἐνεργητικῶς, sicut illi qui ἑκουσίως peccant.

Τινὲς μεμακαρίκασι τοὺς φύσει εὐνούχους ἀποτεχθέντας, ὡς τῆς τοῦ σώματος τυραννίδος λελυτρωμένους. Ἐγὼ δὲ μεμακάρικα τοὺς καθημερινοὺς εὐνούχους· οἵτινες λογισμῷ ὥσπερ μαχαίρᾳ ἑαυτοὺς ἀκρωτηριάζειν πεφύκασιν (10)· ἑώρακα ἀκουσίως πεσόντας (a), καὶ ἑώρακα ἑκουσίως πίπτειν βουλομένους μὲν, μὴ δυναμένους δὲ, καὶ τῶν καθ' ἡμέραν πιπτόντων αὐτοὺς μᾶλλον ἐταλάνισα, ὡς καὶ μὴ δυναμένους τῆς δυσωδίας ἐφίεσθαι. Ἐλεεινὸς ὁ πίπτων (11)· ἐλεεινότερος δὲ ὁ καὶ ἑτέρῳ τοῦτο προξενῶν· διότι τῶν δύο πτωμάτων καὶ τῆς ἑτέρου ἡδονῆς αὐτὸς τὸ βάρος ἐπισύρεται. Μὴ θέλε δικαιολογίαις (12) καὶ ἀντιῤῥήσεσιν ἀνατρέπειν τὸν τῆς πορνείας δαίμονα· διότι ἐκεῖνος τὰ εὔλογα κέκτηται ὡς φυσικῶς ἡμῖν μαχόμενος. Ὁ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα βουληθεὶς πολεμῆσαι, ἢ νικῆσαι ἐξ ἑαυτοῦ, εἰς μάτην τρέχει. Ἐὰν γὰρ μὴ Κύριος καταλύσῃ οἶκον σαρκὸς, καὶ οἰκοδομήσῃ οἶκον ψυχῆς, εἰς μάτην ἠγρύπνησε, καὶ ἐνήστευσεν ὁ καταλύων. Ἀνάθου Κυρίῳ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν, ἐπιγνοὺς εἰς ἅπαν τὴν οἰκείαν ἀδυναμίαν, καὶ λήψῃ χάρισμα σωφροσύνης ἀνεπαισθήτως· ἔστιν ἐν τοῖς ἡδυπαθέσιν, ὥς μοί τις αὐτῶν ἐν πείρᾳ γεγονὼς μετὰ τὴν ἔκνηψιν διηγήσατο, αἴσθησίς τινος σωμάτων ἔρωτος, καὶ πνεῦμα ἀναιδὲς καὶ ἀπάνθρωπον αὐτῇ τῇ καρδίας αἰσθήσει (13) ἐναργῶς ἐγκαθήμενον, καὶ σωματικοῦ (14) καρδίας πόνου δίκην ἐκ πυρὸς καμίνου, τῷ πολεμουμένῳ αἰσθέσθαι [*al.* αἰσθάνεσθαι] παρασκευάζον, θεὸν μὲν μὴ φοβούμενον, μνήμην κολάσεως ὡς οὐδὲν [*al.* οὐδενός] καταφρονῶν, εὐχὴν βδελυσσόμενον, καὶ ἐπ' αὐτῇ τῇ πράξει σχεδὸν ἐπιτελουμένῃ νεκρῶν λειψάνων ὡς ἀψύχων λίθων τὴν θεωρίαν λογιζόμενον ἔκνουν τινὰ, καὶ ἐξεστηκότα τὸν πάσχοντα ἀπεργαζόμενον· λογικῆς καὶ ἀλόγου οὐσίας ἐν ἐφέσει διηνεκεῖ μεμεθυσμένον. οὗ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι (15), οὐκ ἂν ἐσώσθη πᾶσα ψυχὴ, τὴν πηλὸν ταύτην τὴν αἵματι καὶ χυμῷ ῥυπαρῷ συγκεκραμένην, ἡμφιεσμένη. Πῶς γάρ; Διότι πᾶν τὸ γεγονὸς, τῆς συγγενείας τῆς ἑαυτοῦ ἐμφίεται [*al.* ὀρέγεται] ἀπλήστως. Τὸ αἷμα αἵματος, καὶ ὁ σκώληξ σκώληκος, καὶ ἡ πηλὸς (a) πηλοῦ· οὐκ οὖν καὶ ἡ σὰρξ σαρκός; Κἂν μεθοδείαις αὐτὴν τὴν ἀπατεῶνα ἀπατᾷν δοκιμάζωμεν, οἱ τῆς φύσεως καὶ τῆς βασιλείας βιασταὶ καὶ ἐπιθυμηταί· τοῦ μὲν προειρημένου πολέμου, οἱ μὴ

(a) Ἡ πηλὸς dicitur, et ὁ πηλός, *lutum* Climacus plerumque ἡ πηλὸς dicit, in genere muliebri, et ita rescribe, si inveneris ὁ πηλός.

πειρασθέντες, μακάριοι. Εὐξώμεθα εἰς ἅπαν τῆς αὐτοῦ τοιαύτης λυτρωθῆναι πείρας· οἱ γὰρ ἐν τῷ προειρημένῳ κατολισθήσαντες βόθρῳ τῶν ἐκείνῃ τῇ κλίμακι ἀνερχομένων, καὶ κατερχομένων μακρὰν ἀποπίπτουσι, καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ἀνάβασιν ἱδρώτων πολλῶν μετὰ λιμοῦ δέονται ἀκροτάτου. Σκοπήσωμεν μήπως ἐπὶ τῶν νοερῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, ὥσπερ ἐν αἰσθητῷ πολέμῳ, ἐν τῇ παρατάξει αὐτῶν τῇ πρὸς ἡμᾶς οἰκείαν τινὰ ἕκαστος αὐτῶν τὴν ἐγχείρησιν (16) μετέρχεσθαι τέτακται· ὅπερ θαῦμα ἐπεσημηνάμην ἐν τοῖς πειραζομένοις· καὶ ἑώρακα πτώματα πωμάτων χαλεπώτερα· καὶ ἔχων νοῦν ἀκούειν ἀκουέτω.

A quid ergo et caro carnem? quam tamen deceptricem nos qui naturæ et regno cœlesti vim inferimus, illudque desideramus, certis artibus et piis dolis circumvenire et fallere conamur. Sed enim felices illi qui belli jam dicti (cum carne et luxuria) nullum experimentum habent, rogandusque a nobis Deus ut a tali experientia belli hujus omnino liberemur. In illam enim, de qua dictum est, scrobem luxuriæ prolapsi, ab illa cœlesti scala ascendentium et descendentium angelorum procul recidérint, atque **221** ut eamdem rursus multis sudoribus et laboribus condescendere possint, summa rerum omnium abstinentia et fame opus est. Accurate quoque observandum est, nunquid non singuli hostium nostrorum spiritualium, quemadmodum in vero bello adversus nos in acie collocati, proprium et singulare munus exsequendi, dum nos aggrediuntur, acceperint. Quodque mirum est, animadverti in iis qui tentantur, alios aliis lapsibus esse graviores; qui habet mentem audiendi audiat.

Εἴθισται τῷ δαίμονι καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις, καὶ τὸν μονήρη βίον μετερχομένοις πολλάκις πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν, καὶ τὴν σπουδὴν καὶ μηχανὴν, καὶ πανουργίαν, καὶ ἐπίνοιαν, ἐν τοῖς παρὰ φύσιν (17) μόνον [μᾶλλον], καὶ οὐκ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν αὐτοὺς παρασκευάζειν πολεμεῖσθαι· ὅθεν καὶ πολλάκις τῷ θήλει συνδιάγοντες, πρὸς αὐτὸ εἰς ἐπιθυμίαν, ἢ ἔννοιαν ὅλως μὴ πολεμούμενοι, ἑαυτοὺς μεμακαρίκασιν, ἀγνοήσαντες οἱ τάλανες ὅτι ὅπου μείζων ὁ ὄλεθρος, ἐκεῖ τοῦ ἐλάττονος χρεία οὐ καθέστηκεν. Οἶμαι δυοῖν τούτων αἰτιῶν οἱ φόνιοι ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους οἱ πανάθλιοι ἐν τοῖς παρὰ φύσιν ἐπορθεῖν πεφύκασιν, ὡς τῆς ὕλης τοῦ πτώματος πανταχοῦ ἡμῶν εὐπορούντων· καὶ ὡς μείζονα τὴν τιμωρίαν κεκτημένων. Οἶδε τὸ εἰρημένον ὁ τῆς ὀνάγροις πρώην μὲν ἐπιτρέπων· ἔσχατον δὲ ὑπὸ τῶν ἀγρίων ὀνάγρων ἐλεεινῶς ἐπιτραπεὶς καὶ ἐμπαιχθεὶς, καὶ οὐρανίῳ τρεφόμενος ἄρτῳ, ὕστερον δὲ τοῦ καλοῦ στερηθεὶς, καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι καὶ μετὰ μετάνοιαν Στύλος μὲν μέγας ἔπεσεν, ὀδυνώμενος πικρῶς ὁ καθηγητὴς ἡμῶν ἔφησεν Ἀντώνιος· τὸν δὲ τρόπον τῆς πτώσεως ὁ σοφὸς ἀπέκρυψεν· ἐγίνωσκε γὰρ εἶναι πορνείαν σωματικῶς, καὶ ἐκτὸς ἑτέρου σώματος· ἔστι τις θάνατος ἐν ἡμῖν καὶ ἀπώλεια πτώματος ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἀεὶ συμπεριφερόμενος, ἐν νεότητι μάλιστα· ὃν ἔγωγε γραφῇ παραδοῦναι οὐ τετόλμηκα· ἐπέσχε γάρ μου τὴν χεῖρα ὁ εἰρηκώς· *Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπό τινων, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν, καὶ γράφειν, καὶ ἀκούειν.* Τὴν μὲν ἐμὴν ταύτην (18) καὶ οὐκ ἐμὴν ἐχθρὰν φίλην σάρκα, Παῦλος μὲν θάνατον προσηγόρευσε· *Τίς με γὰρ, φησὶ, ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;* Ἕτερος δὲ θεολόγος ἐμπαθῆ καὶ δούλην καὶ νυκτερινήν· τίνος δὲ, τίνος χάριν τοιαύταις πρὸς αὐτὴν προσηγορίαις ἐχρήσαντο, μαθεῖν ἐδίψων. Εἰ θάνατος, ὡς προλέλεκται, σὰρξ, ὁ ταύτην νικήσας πάντως οὐκ ἀποθνήσκει· καὶ τίς ἐστιν ἄρα ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃς ζήσεται, καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον μολυσμοῦ σαρκὸς αὐτοῦ; Ζητητέον

B Consuevit improbus dæmon, non raro omnem vim suam, operam, studium, artes omnes, omnemque improbitatem, malitiam et consilia eo destinare, ut asceias potissimum et anachoretas iis in flagitiis oppugnet, quæ sunt præter et non secundum naturam: unde factum frequenter, ut inter feminas versantes nulla cogitatione aut desiderio pe... sollicitati sese beatos existimarint, dum miseri et infelices non intellexerunt, quod tum majus immineat exitii periculum, ibi non sit opus minore tentatione. Duas opinor ob causas miserrimi illi homicidæ nos miseros ad flagitia quæ naturæ adversantur, ut nos funditus evertant, sollicitare solent, tum quod peccandi materia adversus naturam semper et ubique in promptu sit, tum ut majoribus C suppliciis obnoxii reddantur. Expertus est hoc quod est dictum, ille qui prius onagris consueverat imperitare, sed postremo a feris (orci) onagris miserandum in modum circumventus et delusus est, cœlesti antea pane pastus, postea omni bono privatus. **222** Quodque magis mirandum est, postea quam is de commisso flagitio pœnitentiam egit, Antonius tamen institutor noster acerbe casum illius deplorans, Ingens, inquit, columna concidit. Modum tamen et formam peccati commissi vir sapiens non expressit: noverat enim flagitium luxuriæ non cum alieno, sed suo ipsius corpore commissum. Est quædam mors in nobis et ruinæ exitialis causa, quam habemus in nobis, et nobiscum in corpore semper circumferimus, præsertim in juventutis ardore, quam ego in litteras mittere non audeo, quod is mihi manus injecerit qui dixit: *Quæ in secreto a quibusdam fiunt, turpe est dicere* [54], scribere, et audire. Hanc carnem meam, inimicam et amicam, beatus Paulus mortem appellavit: *Quis*, inquit, *liberabit me a corpore mortis hujus* [55]? Alius porro theologus (*a*) eamdem vitiosam et ancillam nocturnam vocat. Sed causam ego, causam, inquam, magnopere cupiebam [sitiebam] di- D

[54] Ephes. v, 12. [55] Rom. vii, 24.

(*a*) Gregor. Nazianzenus.

scere, cur his eam nominibus vocitarint. Si caro, uti dictum est, mors est, ergo qui carnem hanc vicit, prorsus non morietur. Sed da mihi illum hominem, qui vivet et mortem nulla inquinatus labe carnis suæ non videbit? Operæ pretium erit hic quærere uter major sit, isne qui mortuus ad vitam rediit, an is qui nunquam est mortuus. Qui beatum prædicavit secundum, deceptus est. Christus enim mortuus resurrexit. Qui vero primum beatum putat, nullam apud morientes vel potius peccantes desperationem salutis esse existimat; suggerit **223** enim malus et infestus nobis hostis noster et luxuriæ auctor, Deum esse clementem, qui facilem huic vitio naturæ tam agnato veniam tribuat. Attendamus ad improbas dæmonum artes, et experiemur post commissum peccatum Deum nobis ab illis severum, justum et inexorabilem judicem fingi et proponi. Ante perpetratum scelus nobis facilem et clementem affirmant, ut nos ad illud impellant, impulsos ut ad desperationem adigant, et submersos absorbeant. Premente nos gravi tristitia et desperatione non facile rursum nos peccandi periculo et ruinæ exponere solemus: ubi tristitia cum desperatione abstersa est, rursum nobis tyrannus clementiam (ut iterum in ruinam præcipitet) in memoriam revocat. Quo purior est Dominus, et ab omni corporis contagione remotior, hoc magis castitate et corporis nostri munditia capitur et recreatur: uti contra impuri orci monstra nulla re magis, ut quidam aiunt, quam fetore libidinis, nec ullo magis quam corporis inquinatione delectantur.

Castitas nos Deo familiares, et quantum humana natura patitur, similes efficit. Procreatrix dulcedinis est terra irrigata rore: castitatis parens est religiosa quies cum obedientia conjuncta. Corporis motus ex solitudinis quiete compositi et sedati, si sæpe in publicum et mundum prodeatur, non inconcussi permanent. Sensus vero corporis [carnis motus] per obedientiæ exstinctus nunquam reviviscit, sed immotus ubique est et probatus. Observavi cum e superbia humilitas exstitit, **224** et redii in memoriam ejus qui dixit: *Quis novit sensum* [*mentem*] *Domini* [88]? Fovea et tumor, fastus ac superbia impellunt ad lapsum peccati: lapsus autem in voluntariis [iis qui sponte peccant] sæpe est causa humilitatis. Qui satur ventre bene saginato vult spiritum luxuriæ vincere, prorsus facit, quod is qui incendium conatur oleo exstinguere. Qui sola abstinentia bellum hoc componere sibi posse videtur, imitatur illum qui una manu e pelagi fluctibus natando conatur eluctari. Conjunge cum abstinentia humilitatem; sine altera enim prima nihil proficit aut potest. Qui se vitio alicui obnoxium animadvertit, ante omnia adversus illud unum se obarmet, præsertim si hostis domesticus et internus sit, quem nisi prostraverimus, frustra in aliis debellandis laborabimus. Cæso autem Ægyptio omnino Deum in rubo humilitatis intuebimur. Sensi ego olim tentatus lupum hunc, gaudium præter rationem, et lacrymas, et consolationem per insidias mihi ingerentem, et simplex ego fru-

δυσωπῶ (19), τίς μείζων· ὁ θανὼν καὶ ἀναστὰς, ἢ ὁ μηδ' ὅλως θανών· καὶ ὁ μὲν τὸν δεύτερον μακαρίσας, ἔψευσται θανὼν γὰρ ὁ Χριστὸς, ἀνέστη· ὁ δὲ τὸν πρῶτον, μηδεμίαν παρὰ τοῖς θνήσκουσι, μᾶλλον δὲ πίπτουσι τὴν ἀπόγνωσιν εἶναι δυσωπεῖ· φιλάνθρωπον γὰρ τὸν Θεὸν ὁ ἀπάνθρωπος ἐχθρὸς ὁ τῆς πορνείας προστάτης λέγει· καὶ πολλὴν συγγνώμην τῷ πάθει τούτῳ ὡς φυσικῷ παρέχοντα· ἐπιτηρήσωμεν δὲ δόλους δαιμόνων, καὶ μετὰ τὴν πρᾶξιν δικαιοκρίτην αὐτὸν, καὶ ἀσυγχώρητον εὑρήσομεν αὐτοὺς ὀνομάζοντας· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἵνα ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν προτρέψωνται, οὕτως ἐχρήσαντο· νῦν δὲ λοιπὸν, ἵνα ἐπὶ τὴν ἀπόγνωσιν ἡμᾶς καταποντίσωσι. Τῆς μὲν λύπης καὶ ἀπογνώσεως συνισταμένης, ἑαυτοὺς ἐπὶ τῷ παίσματι ἐκδιδόναι πάλιν οὐ πεφύκαμεν· ταύτης δὲ κατασβεσθείσης, πάλιν ὁ τῆς φιλανθρωπίας ἡμᾶς τύραννος διαδέχεται. Καθόσον ἄφθαρτος καὶ ἀσώματος ὁ Κύριος, κατὰ τοσοῦτον τῇ ἁγνείᾳ καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ τοῦ σώματος ἡμῶν εὐφραίνεται, οὐδενὶ οὕτως ἑτέρῳ ὡς τῇ δυσωδίᾳ τῆς πορνείας τινές φασιν ἐπιχαίρειν τοὺς δαίμονας· οὐκ οὖν οὐδὲ πάθει ἑτέρῳ, ὡς τῷ τοῦ σώματος μολυσμῷ.

Ἁγνεία Θεοῦ οἰκείωσις καὶ ὁμοίωσις κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώποις. Μήτηρ μὲν γλυκύτητος, γῆ καὶ δρόσος· μήτηρ δὲ ἀγνείας ἡσυχία σὺν ὑπακοῇ (20)· ἡ μὲν ἐξ ἡσυχίας κατορθουμένη τοῦ σώματος ἀπάθεια, κόσμῳ πολλάκις πλησιάζουσα οὐκ ἀσάλευτος διέμεινεν· ἡ δὲ ἐξ ὑπακοῆς προσγινομένη, παντοχοῦ δόκιμος καὶ ἀκράδαντος· εἶδον ὑπερηφανίαν (21) ταπεινοφροσύνης πρόξενον, καὶ τοῦ λέγοντος ἐμνημόνευσα· *Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου*; λάκκος καὶ κύημα τύφου, πτῶμα· πτῶμα δὲ πολλάκις ἐν τοῖς βουλομένοις ταπεινοφροσύνης ὑπόθεσις. Ὁ μετὰ γαστριμαργίας καὶ κόρου τὸν τῆς πορνείας νικῆσαι βουλόμενος δαίμονα, ὅμοιός ἐστι τῷ μετὰ ἐλαίου σβεννύοντι ἐμπρησμόν. Ὁ μετὰ ἐγκρατείας καὶ μόνης πόλεμον δοκιμάσας (22) καταπαῦσαι, ὅμοιός ἐστι τῷ μιᾷ χειρὶ νηχομένῳ, καὶ πελάγους λυτροῦσθαι φιλονεικοῦντι. Σύζευξον ἐγκρατείᾳ ταπείνωσιν (23)· ἐκτὸς γὰρ τῆς δευτέρας ἡ προτέρα ἀνωφελὴς εὑρίσκεται. Ὅστις ἑαυτὸν ὑπό τινος πάθους πλεονεκτούμενον θεάσεται, κατ' αὐτοῦ καὶ μόνου πρὸ πάντων ὁπλισάτω ἑαυτὸν, καὶ μάλιστα τοῦ ἐμφυλίου ἐχθροῦ. Τούτου γὰρ μὴ καθαιρεθέντος, οὐδὲν ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν νίκης ὠφελούμεθα. Τὸν δὲ Αἰγύπτιον τοῦτον, καὶ ἡμεῖς πατάξαντες πάντως ἐν τῇ βάτῳ τῆς ταπεινώσεως τὸν Θεὸν ὀψόμεθα. Ἠσθόμην ἐγὼ πειραζόμενος τὸν λύκον τοῦτον, χαρὰν ἄλογον, καὶ δάκρυα, καὶ παράκλησιν τῇ ψυχῇ ἀπατηλῶς ποιοῦντα, καὶ ἐδόκουν νηπιώδους καρπὸν καὶ οὐ φθορὰν κατέχειν. Εἰ πᾶσα ἁμαρτία ἦν ἂν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον

[88] 1 Cor. II, 26.

σώμα ἁμαρτάνει, πάντως διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ αὐτὴν τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν μολύνειν τῇ ῥοῇ πεφύκαμεν· ὅπερ ἐπ' ἄλλης ἁμαρτίας γίνεσθαι ἀδύνατον· ζητῶ δὲ ἐγὼ πῶς ἐπὶ πάσης ἁμαρτίας σφαλλομένους τοὺς ἀνθρώπους (24), καὶ μόνον, σεσυνηθίκαμεν λέγειν· ἐπὰν δέ τινα πεπορνευκότα ἀκούσωμεν, ὀδυνηρῶς λέγομεν [βοῶμεν]· Ὁ δεῖνα πέπτωκεν. Φεύγει ἄγκιστρον ἰχθὺς ὀξέως, καὶ φιλήδονος ψυχὴ (25) ἀποστρέφεται ἡσυχίαν. Ὅταν πρὸς ἀλλήλους τινὰς ὁ διάβολος δεσμὸν αἰσχρὸν δῆσαι βούλεται, τὰ ἑκάτερα μέρη δοκιμάσας, ἐκεῖθεν τοῦ πυρὸς ἄρχεται. Πολλάκις οἱ περὶ τὸ φιλήδονον ῥέποντες, συμπαθεῖς καὶ ἐλεήμονες, καὶ συνδάκρυες, καὶ κόλακες εἶναι πεφύκασιν· οἱ δὲ ἁγνείας ἐπιμελούμενοι οὐχ οὕτως τὰ τοιάδε κέκτηται [κέκτηνται]. Γνωστικός με ἀνὴρ φοβερὸν (26) ἐπηρώτησε πρόβλημα, Ποία, φήσας, ἁμαρτία, φόνου καὶ ἀρνήσεώς χωρὶς, βαρυτέρα πάντων καθέστηκε; Κἀμοῦ, τὸ εἰς αἵρεσιν πεσεῖν εἰρηκότος· Καὶ πῶς, φησὶν, αἱρετικοὺς Ἐκκλησία μὲν καθολικὴ δεχομένη σὺν τῷ γνησίῳ τῆς οἰκείας αἱρέσεως ἀναθεματισμῷ τῆς τῶν μυστηρίων αὐτοὺς ἀξιοῖ μεταλήψεως· τὸνδὲ πεπορνευκότα ἐξομολογούμενον, καὶ τῆς ἁμαρτίας παυόμενον εἰσδεχομένη ἐπὶ χρόνους αὐτὸν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀφορίζειν παρὰ τῶν ἀποστολικῶν ὑποτρέπεται κανόνων; Κάμοῦ τῇ ἀπορίᾳ καταπλαγέντος, τὸ ἄπορον μεμένηκεν ἄπορον καὶ ἀδιάλυτον. Ἐρευνήσωμεν καὶ μετρήσωμεν, καὶ τηρήσωμεν ποία μὲν ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ ἐκ τοῦ τῆς πορνείας δαίμονος ἡδύτης ἡμῖν προσγίνεται· ποία δὲ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ὑπαρχούσης χάριτος καὶ δυνάμεως.

A etum me non corruptelam percepisse arbitrabar. Cum omne peccatum quod peccare solet homo, extra corpus sit, solus autem luxuriosus in suum corpus peccet [57], idque inde omnino accidat, quod per obsceni humoris fluxionem caro ipsa inquinetur, quod aliis in peccatis fieri non potest; quæro ego quid sit quamobrem in omnibus aliis peccatis dicere soleamus homines deceptos esse, cum vero aliquem contra castitatem peccasse audivimus, tum vero non sine gemitu et dolore exclamamus: **225** Ille cecidit. Piscis solerter declinat hamum, et anima voluptatibus dedita religiosam quietem. Quando diabolus duos aliquos inter se turpi amoris vinculo vult colligare, explorata utriusque natura, inde subjicere faces incipit. Solent ii qui voluptatibus capiuntur, erga alios affectu duci, aliorum mala miserari, misericordia tangi, collacrymari, aliis blandiri; quibus vero castimonia cordi est, nullis hujusmodi sensibus afficiuntur. Fuit e sapientibus et eruditis, qui mihi hanc ancipitem et sane gravem ac difficilem quæstionem posuit. Quod, inquit, genus peccati, excepta cæde et negatione Dei, est reliquis omnibus gravius? Meque, eum qui in hæresin prolapsus esset, respondente, Quomodo ergo, inquit, Ecclesia catholica hæreticos postea quam hæresin sua ipsorum sincera confessione damnarunt, statim ad mysteriorum divinorum participationem admittit: illum autem qui se fornicatum confitetur, et a peccato desistit, postquam

B

C veniam impertivit, ad tempus et annos ab sacrosanctis et immaculatis Eucharistiæ mysteriis, uti apostolorum decreta præscribunt, arcet? Hic me ad dubitationem hanc hærente et attonito, quæstio quoque in medio hæsit, nec soluta est. Perscrutemur et dimetiamur, et observemus quæ nobis inter psalmodiam ab luxuriæ spiritu delectatio ingeratur; quæ item ex Spiritus sancti oraculis, quæque in illis est vis gratiæ et virtutis.

Μὴ λάθῃς σεαυτὸν, ὦ νέε. Εἶδον γὰρ ἐκ ψυχῆς τινας τοῖς ἑαυτῶν προτφιλέσι προσευχομένους, καὶ ἐκ πορνείας κινούμενοι, ἐδόκουν μνήμην καὶ θεσμὸν ἀγάπης ἐκτελεῖν. Ἔστι δι' ἁφῆς σωματικῶς (27) μολύνεσθαι· οὐδὲν γὰρ βαρύτερον ταύτης τῆς αἰσθήσεως· μέμνησο τοῦ συμπλέξαντος (28) τῇ χειρὶ τὸ θέριστρον, καὶ νάρκα χεῖρα ἐπὶ φυσικῶν, καὶ οὐ φυσικῶν, οἰκείου τε καὶ ἀλλοτρίου σώματος. Οἶμαι μὴ λέγεσθαί τινα τὸ παράπαν ἅγιον φερωνύμως, εἰ μὴ πρότερον τὴν γῆν ταύτην εἰς ἁγιασμὸν μεταποιήσῃ, εἴπερ καὶ ἔνεστι μεταμορφῶσαι. Ἐν τῇ στρωμνῇ ἀναπεσόντες, τότε νήψωμεν· διότι ὁ νοῦς τότε χωρὶς τοῦ σώματος συμπαλαίει τοῖς δαίμοσι· κἂν εὑρεθῇ φιλήδονος, προδότης ἡδέως γίνεται. Μνήμη θανάτου πάντως συγκοιμηθήτω σοι, καὶ συναναστήτω σοι, καὶ μονολόγιστος Ἰησοῦ εὐχή· οὐδὲν γὰρ ὡς ταῦτα ἐν τῷ ὕπνῳ εὑρήσεις βοηθήματα. Τινὲς ἐκ βρωμάτων μόνων τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἐκκρίσεις εἶναι δοκιμάζουσιν· ἐγὼ δὲ ἐσχάτως νοσοῦντας, καὶ εἰς ἄκρον νηστεύοντας, ταύταις ἰσχυρῶς μολυνομένους τεθέαμαι. Ἠρώτησά ποτέ τινα περὶ τούτων τῶν δοκιμωτάτων διακριτικῶν μοναχῶν· καὶ ἐδίδαξεν ὁ μα-

O juvenis, teipsum diligenter explora. Animadverti ego nonnullos dum ex animo pro charis et amicis Deum **226** deprecarentur, impuro spiritu afflatos et commotos existimasse se memoriam grati animi erga suos exercuisse et officium charitatis præstitisse. Est cum ex solo manus tactu corpus inquinatur; nihil enim isto sensu tactus periculosius. Non excidat tibi ille qui (gestaturus ægram matrem) manum suam veste involvit, et tu vicissim a tactu naturalium et non naturalium, a corpore tam proprio quam alieno manum reprime et coerce. Nemo prorsus, ut arbitror, jure vereque cognomine sancti affici potest, qui non prius limum hunc terræ (corpus inquam) ab omni labe repurgatum, purum sanctumque reddiderit, et quodammodo transformarit, si tamen ullum transformari (in præsenti vita) potest. Cum dormituri in lectulo recumbimus, tum vero caute agendum et advigilandum est: nam id temporis mens sine corpore sola cum dæmonibus decertat, et si animus in voluptates proclinat, facile per proditionem cum hostibus conjurat. Mortis memoria cum dormituro dormiat,

D

[57] 1 Cor. VI, 18.

et cum surrecturo surgat, et per preces cum solo Jesu colloquium fiat : nihil enim his in somno remediis æque efficax senties. Sunt qui existimant luctas cum luxuria et obsceni liquoris missionem ex sola ciborum copia exsistere. Atqui vidi ego morbis gravissime et extreme laborantes ultimaque inedia se emaciantes fœdis hisce humoris inquinationibus vehementer infestari et pollui. Percontatus sum olim ex uno quodam laudatissimorum et prudentissimorum monachorum, et docuit me ille perbeatus clare prorsus et diserte. Est (inquit ille semper laudandus) cum in somno ex ciborum **227** satietate et quiete fluit genitalis humor : est cum ex superbia provenit, quando longo tempore fluxio constitit, unde inflamur et nobis placemus. Aliquando vero polluimur, cum alterius facta et vitam temere judicamus et damnamus, ex quibus dualus posterioribus causis fieri potest, ut et ægris id accidat : imo quandoque ex omnibus, ut opinor, tribus. Qui autem ab omnibus his causis purum se liberumque sentit, is ob hanc corporis tranquillam munditiam beatus est, et ex dæmonum invidia hoc tantum patitur, hoc Deo ad tempus illi accidere permittente, ut ex hac inculpabili afflictione altissimam sibi comparet humilitatem. Nemo nocturna somnia et phantasmata per diem postea studeat revolvere : hostes enim nostri etiam eo collineant, ut nos ex insomniis vigilantes polluant. Sed enim audiamus et aliam adversariorum nostrorum malitiam : quemadmodum certa ciborum genera nobis morbos vel post annum vel etiam post diem creant; sic etiam observavi non raro eos qui deliciis indulgent, et causas inquinandæ per impuras corporis fluxiones animæ præbent, non semper statim, sed sæpius longo post tempore ad scelus sollicitari. Vidi qui cum feminis familiariter ad mensam accumberent, et versarentur, tum quidem in præsentia nullis improbis cogitationibus tentatos; qui sibi nimium confisi tandem in lapsum decepti procubuerunt, quando, inquam, se alta pace et securitate frui existimabant, repente in suo **228** cubiculo in exitium præcipitati sunt. Quod autem illud sit exitium, quod nobis seorsum solis degentibus, qua corporis, qua animæ soleat accidere, novit is qui tentatus id facto ipso expertus est. Qui expertus non est, experiri ne cupiat. In illis tentationum fluctibus periclitantibus magno subsidio erunt, molesta cilicii tunica, cinis, totius noctis cum perpetuo standi labore pervigilium, fames præterea, seu panis desiderium, et ardens e siti lingua, modico liquore tincta; in cadaverum hypogeis et ossariis habitatio, et præ cunctis aliis alta cordis humilitas, et si copia sit, religiosus aliquis pater, aut probus frater, qui non tam annis quam sapientia senem referat, et laboranti succurrat. Nam ut solus tuo unius labore navem e naufragio serves, miraculi loco erit. Idem peccatum sæpe centuplo gravius meretur judicium et supplicium ab alio atque alio diversa ratione patratum : auget enim vel minuit crimen consuetudo, locus, profectus, et alia haud pauca. Rarum mihi et inusitatum quidam suprenumque castitatis gradum descripsit et enarravit.

Quidam, inquit, cum pulchrum corpus esset inanitus, auctorem illius Deum ex occasione illius magnifice prædicavit, et ex sola illius contemplatione in Dei amorem effusus magnam vim lacrymarum profudit [fontes lacrymarum laxavit] : stupendumque erat videre id quod alterum in exitium

A κάριος μᾶλλα σαφῶς. Ἔστι, φησὶν ὁ ἀοίδιμος καθ' ὕπνους ἔκκρισις ἐκ πλήθους ῥευμάτων καὶ ἀνέσεως· ἑτέρα ἐξ ὑπερφαγίας, ὅταν ἐν τῇ χρονίᾳ ἡμῶν τυφώμεθα ἀῤῥευστίᾳ (a)· καὶ ἔστιν ἐκ τοῦτον πλησίον κατακρίνειν· καὶ αἱ μὲν δύο, φησὶ, δύνανται καὶ τοῖς ἀσθενοῦσι ἐπισυμβαίνειν· νομίζω δὲ καὶ αἱ τρεῖς. Εἰ δέ τις ἑαυτὸν πασῶν τῶν προειρημένων αἰτιῶν καθαρεύοντα ψηλαφήσειε, μακάριος τῆς τοιαύτης ἀπαθείας ἐργάτης, ἐκ φθόνου δαιμόνων, καὶ μόνην τὸ συμβὰν πεπονθὼς τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ συγχωρήσαντος γενέσθαι ἐκ χρόνου, ἵνα δι' ἀναμαρτήτου συμφορᾶς ὑψηλοτάτην κτήσηται τὴν ταπείνωσιν. Μηδεὶς τὰ καθ' ὕπνους φαντάσματα πρὸς ἑαυτὸν μεθ' ἡμέραν λογίζεσθαι θελήσειεν· B σκοπὸς γὰρ καὶ οὗτος τοῖς δαίμοσιν, ἵνα ἐξ ἐνυπνίων χρηγοροῦντας ἡμᾶς μολύνωσιν. Ἀκούσωμεν καὶ ἄλλην τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν πανουργίαν. Ὥσπερ τὰ τὸ σῶμα βλάπτοντα ῥεύματα μετὰ χρόνον, ἢ ἡμέραν τὴν νόσον ἡμῖν ποιεῖν πεφύκασιν, οὕτω πολλάκις καὶ ἐπὶ τῶν τὴν ψυχὴν μολυνόντων αἰτίων ἐώρακα τρυφῶντας (29), καὶ παραυτίκα μὴ πολεμουμένους· καὶ ἐώρακα γυναιξὶ συνεσθίοντας (30), καὶ συνδιατρίβοντας· καὶ μηδεμίαν πονηρὰν ἔννοιαν παρ' αὐτὰ λογιζομένους· καὶ μέντοι θαῤῥήσαντες οἱ ἀπατώμενοι, ὅταν ἔδοξαν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν ἔχειν, ἐν τῇ ἑαυτῶν κέλλῃ αἰφνίδιον ἔπαθον ὄλεθρον. Τίς δὲ ὁ ὄλεθρος, ὁ κατὰ μόνας μόνοις ἡμῖν σωματικῶς καὶ ψυχικῶς γινόμενος, ὁ μὲν πειρασθεὶς ἐπίσταται· ὁ δὲ μὴ πειρασθείς, γνῶναι οὐ δεῖται. C Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καλὸν ἡμῖν βοήθημα σάκκος, σποδὸς, στάσις παννύχιος· ἐπιθυμία ἄρτου· γλῶσσα φλεγομένη, καὶ μετρίως δροσιζομένη, σορῶν οἴκησις, καὶ πρὸ πάντων ταπείνωσις καρδίας, καὶ εἰ δυνατὸν, πατὴρ, ἢ ἀδελφὸς σπουδαῖος, γηραιὸς τῷ φρονήματι εἰς βοήθειαν. Θαυμάζω γὰρ εἴ μόνος τις ἐκ πελάγους ναῦν διασῶσαι δύναται. Τὸ αὐτὸ πτῶμα πολλάκις ἑκατονταπλάσιον τοῦ ἑτέρου πραχθέντος κρῖμα κέκτηται (31), ἐκ τρόπου, ἐκ τόπου, ἐκ προκοπῆς, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν. Παράδοξόν μοί τις καὶ ἀκρότατον ἀγνείας ὄρον ὑφηγήσατο.

D Κάλλος γὰρ, φησὶν, τις θεασάμενος (32), τὸν Ποιητὴν μεγάλως ἐξ ἐκείνου ἐδόξασε· καὶ ἀπὸ μόνης τῆς θέας εἰς ἀγάπην Θεοῦ καὶ δακρύων πηγὴν κατεφέρετο· καὶ ἦν θάμβος ἰδέσθαι τὸν ἑτέρου βόθρον, ἄλλῳ στέφανον γενόμενον ὑπὲρ φύσιν. Εἰ πάντοτε ὁ τοιοῦτος ἐν ταῖς τοιούτοις αἴσθησιν καὶ

(a) Ἀρρεσία antiquiss. membr. et melius a δύστις ἀρεσία.

ἐργασίαν κέκτηται, ἀνέστη ἄφθαρτος πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως (31). Τῷ αὐτῷ κανόνι, καὶ ἐπὶ τῶν μελῳδικῶν καὶ ᾀσμάτων χρησόμεθα. Οἱ μὲν γὰρ φιλόθεοι, εἰς ἱλαρότητα καὶ θείαν ἀγάπην, καὶ δάκρυα, καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν, καὶ ἐκ τῶν πνευματικῶν ᾠδῶν κινεῖσθαι πεφύκασιν· οἱ δὲ φιλήδονοι, τὸ ἐναντίον. Τινὲς, καθὼς καὶ φθάσαντες εἴπομεν, ἐν τοῖς ἡσυχαστικοῖς τόποις, πολλῷ πλέον πολεμεῖσθαι πεφύκασι· καὶ οὐ θαῦμα, φιλοχωροῦσι γὰρ ἐκεῖ πολλῷ πλέον οἱ δαίμονες ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ ἐν τῇ ἀβύσσῳ ἐξορισθέντες πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν. Πολεμοῦσιν ἡσυχαστῇ (32) χαλεπῶς οἱ τῆς πορνείας δαίμονες· ἵνα ὡς μηδὲν ὠφελούμενον ἐκ τῆς ἐρήμου πρὸς τὸν κόσμον διώξωσιν· ἀναχωροῦσιν ἐξ ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ διαγόντων, ἵνα ὡς μὴ πολεμούμενοι τοῖς κοσμικοῖς συναπομείνωμεν. Ὅπου πολεμούμεθα, ἐκεῖ πάντως τῷ ἐχθρῷ χαλεπῶς πολεμοῦμεν. Μὴ πολεμούμενος γὰρ ἐξ ἡμῶν, φίλος ἐχθρῶν καὶ αὐτὸς εὑρίσκεται. Σκεπόμεθα τῇ χειρὶ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ κόσμῳ κατά τινα χρείαν διάγοντες, ἴσως ἐξ εὐχῆς τοῦ πατρὸς πολλάκις, ἵνα μὴ καὶ ὁ Κύριος βλασφημηθῇ δι' ἡμᾶς· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐξ ἀναλγησίας, καὶ τοῦ ἓν πολλῇ πείρᾳ, καὶ κόρῳ, τῶν θεωμένων, καὶ λαλουμένων προϋπάρχειν· ἢ καὶ τῶν δαιμόνων ὑποχωρούντων ἐκουσίως, καὶ καταλιμπανόντων ἡμῖν τὸν τῆς οἰήσεως δαίμονα τὸν τόπον πάντων ἀναπληροῦντα. Ἀκούσατε τοῦ ἀπατεῶνος τούτου μηχανὴν καὶ πανουργίαν, πάντες οἱ ἀγνείαν ἐξασκεῖν προαιρούμενοι, καὶ φυλάξασθε.

A et ruinam trahebat, hoc alteri supra naturæ vim in præmium cœleste cessisse. Si quispiam ejusmodi est, qui in tali statu talem sensum et usum in suis religiosis studiis adeptus est, is vere ante communem omnium resurrectionem jam nunc incorruptus resurrexit. Pari modo etiam in melodiis et canticis utemur. Nam qui vere Deum diligunt, ex quibuscunque seu sacris seu profanis cantionibus ad hilaritatem et divinum amorem lacrymasque excitantur et commoventur. Qui vero voluptatibus capiuntur, omnia alia experiuntur. Quidam, uti supra diximus, qui in solis locis, ut anachoretæ, degunt, multo gravius impugnari solent : nec id sane mirum videri debet : multo quippe magis dæmones solitudinem infestant, a Domino B ex hominum corporibus et sedibus ad salutem nostram proscripti, et in cremum aut inferos detrusi. Graviter oppugnant anachoretas præsertim luxuriæ spiritus, ut infelices religiosi nullum sibi fructum ex quieta vita percipere videantur, indeque rursum ad hominum turbas et mundum expellantur. Dein recedunt a nobis dum in sæculo degimus, ut a tentatione liberi apud sæculares maneamus. Quando ab hoste oppugnamur, omnino acriter et vehementer cum illo confligimus. Quicunque ex nobis non oppugnatur, jam deprehenditur cum hoste velut amico conjurare. Quando inter sæculares alicujus negotii conficiendi causa missi versamur, tum Domini manu et gratia tegimur, sæpe etiam fortasse precibus religiosi Patris nostri, ne Dominus blasphemetur propter nos. Est cum non tentamur inter turbas, quod jam, quasi insensiles, callum obduxerimus, aut ex longo usu et satietate rerum vel spectatarum vel auditarum nil movemur amplius, aut quod recedentibus **230** aliis malis geniis relinquant nobis unum elationis et superbiæ spiritum, qui aliorum omnium partes expleat. Audite quotquot estis quibus castimonia cordi est, quàmque exercere et tueri conamini : audite, inquam, veteratoris hujus improbam artem et malitiam ; sed et cavete.

Διηγήσατό μοί τις τῶν ἐν πείρᾳ τοῦ δόλου γεγονότων, ὡς πλειστάκις ὁ τῶν σωμάτων δαίμων ὑποστέλλει ἑαυτὸν εἰς τέλος, εὐλάβειαν ἀκροτάτην τῷ μοναχῷ ὑποτιθέμενος, καὶ δακρύων ἴσως πηγὴν κατὰ τὸν καιρὸν ἡνίκα γυναιξὶ συγκάθηται, ἢ διαλέγεται περὶ μνήμης τε θανάτου, καὶ κρίσεως, καὶ σωφροσύνης, αὐτὸν ταύτας νουθετεῖν ὑποβάλλων, ἵνα διὰ τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐπιπλάστου εὐλαβείας προσδράμωσιν ὡς ποιμένι τῷ λύκῳ αἱ ἄθλιαι, καὶ συνηθείας, καὶ παῤῥησίας λοιπὸν γενομένης, τότε τὸ πτῶμα ὁ πανάθλιος ὑποστήσεται. Φεύγοντες φεύγωμεν τοῦ μὴ βλέπειν (33), μηδὲ ἀκούειν καρποῦ οὗ μὴ γεύσασθαι λοιπὸν συνεταξάμεθα. Θαυμάζω γὰρ [ὅτι] τοῦ Δαυὶδ τοῦ προφήτου ἰσχυροτέρους ἑαυτοὺς λογιζόμεθα, ὅπερ ἀμήχανον. Οὕτως ὑψηλὸν καὶ μέγα τὸ τῆς ἀγνείας ἐγκώμιον, ὡς τολμῆσαί τινας τῶν Πατέρων ἀπάθειαν αὐτὴν προσαγορεῦσαι. Τινές φασιν ἀμήχανον λοιπὸν μετὰ γεῦσιν ἁμαρτίας, ἀγνὸν ὀνομάζεσθαι. Ἐγὼ δὲ αὐτοὺς ἀνατρέπων, ἔφασκον· δυνατὸν καὶ ῥᾴδιον τῷ βουλομένῳ ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον μετεγκεντρίσαι. Εἰ μὲν παρθένῳ τῷ σώματι (34) αἱ κλεῖς τῶν ἄνω ἐπιστεύθησαν, δίκαια ἴσως οἱ προλεχθέντες ἐδογμάτιζον· αἰσχυνέτω αὐ-

C Exposuit mihi quidam ex iis qui experimentum fraudis hujus accepit, quod luxuriæ spiritus frequentissime se per insidias ad finem operis quod destinavit, subducat, interimque monacho summam religionis pietatem suggerat, subindeque in lacrymas ire cogat, eo tempore quo cum feminis residet, ut cum iis de consideratione mortis, judicii, temperantiæ tractet, easque ad eas virtutes et meditationes impellat, ut ita per colloquium et simulatam pietatem miseræ deceptæ ad illum lupum tanquam verum pastorem accurrant, qui sensim inita cum illis familiaritate, et agendi loquendique libertate inde nata, infelicissimus demum in ruinam præceps agatur. Tota mente fugiamus, neque videre, neque audire cupiamus fructum arboris infelicis, quem in omnem vitam nunquam nos gustaturos professi sumus. Demiror enim illos ; se Davide propheta fortiores existimant [quod nos Davide fortiores existimemus], quod fieri non potest. Tam altum, sublime et nobile et encomicum et laus castitatis est, ut sint ex Patribus qui illam audeant beatam ac omni vitio carentem animi corporisque tranquillitatem appellare. Sunt qui dicant nemi-

D

rem post gustatum voluptatis peccatum posse castum appellari. Quibus ego reprehensis et correctis, censui facile et promptum esse Deo, si velit, oleastrum in bonam olivam inserere. **231** Si claves regni cœlestis essent illi concreditæ qui corpus virgineum, nunquam resignatum, possedisset, recte illi Patres fortasse censuissent. Sed redarguit cum pudore is qui socrum habuit, et castus effectus claves regni cœlestis reportavit. Vertumnus est ille serpens luxuriæ præses, et mille formas induit: innocentibus enim et rerum venerearum expertibus omnibus modis suadere conatur, ut tantum voluptates gustent, experiantur, et postea desistant. Lapsos autem ex memoria præteritorum instigat denuo improbus ut repetant culpam, iterumque quod experti sunt, experiantur. Multi ex prioribus seu innocentibus propter hujus mali ignorantiam non tentantur. Læsi autem ut flagitii hujus oblectationem experti, deinceps difficultates et pugnas sustinent: quanquam in his contrarium quoque non frequenter usu venire soleat.

A τοὺς ὁ πενθερὰν κτησάμενος, καὶ ἁγνὸς γενόμενος, καὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἐπιφερόμενος. Πολύμορφος ὁ τῶν σωμάτων ὄφις (38)· τοῖς μὲν ἀπείροις ἐνσπείρων τὸ ἐν πείρᾳ, καὶ γενέσθαι, καὶ παύσασθαι τοῖς δὲ ἐμπείροις ἐκ τῆς μνήμης πρὸς τὴν πεῖραν αὖθις προτρέπεται ὁ δείλαιος [δόλιος]. Πολλοὶ τῶν προτέρων ἐκ τῆς τοῦ κακοῦ ἀγνωσίας ἀπολέμητοι ὑπάρχουσι. Τῶν δὲ δευτέρων ὡς ἐν πείρᾳ τοῦ [a] μύσους τούτου γεγονότες, ὀχλήσεις λοιπὸν, καὶ πολέμους ὑφίστανται πλὴν καὶ τοὐναντίον πολλάκις ἐστίν.

Quando e somno sancte tranquilleque exsurgimus, id cœlitum sanctorum beneficio clam fieri cogitemus, præsertim quando precabundi sobrieque nos ad somnum composuimus. Quandoque vero parum hene, sed tristes mœstique e somno evigilamus ab improbis somniis et phantasmatis seu visis vexati et perturbati: *Vidi impium superexaltatum. et elevatum, et perturbatum, et furentem in me tanquam cedros Libani* [58], et transivi per abstinentiam, et ecce non erat ut prius furor ejus, et quæsivi illum in humilitate cogitationum mearum, et non est inventus in me locus ejus aut vestigium ejus. **232** Quisquis corpus suum seu carnem vicit, vicit naturam ipsam; qui naturam vicit, jam supra naturam est. Qui ejusmodi est, jam paulo minor est angelis, ausim prope dicere nihil talem differre ab angelis. Mirum videri non debet, si naturæ corpore carentes inter se pugnant (ut angelus cum diabolo), sed ingens miraculum est, vere, in quam, miraculum quod homo corpore pressus et inimica atque insidiosa carne hoste animæ, hostes tamen ab omni corporis molestia liberos (dæmonas inquam) vincat et in fugam vertat. Quantam bonus Deus generis humani curam gerat, etiam in hoc ostendit, quando feminæ impudentiam verecundia tanquam freno aliquo coercuit et repressit. Nam si illa ad masculum ultro accurreret, non fieret salva omnis caro. Aliud ab religiosis et rerum spiritualium prudentibus Patribus traditur esse primus impetus, aliud conjunctio (cogitationis cum objecta impura specie); aliud consensus; aliud captivitas; aliud pugna, aliud quod dicitur morbus [passio] seu animi affectio. Primum impetum beati Patres aiunt esse nudum et simplex verbum, aut imaginem cujuslibet rei recens menti seu cordi objectam: conjunctionem objectæ formæ et mentis, quando mens eripuit objectam speciem, et cum illa colloquitur, seu cum malo affectu, seu sine affectu: consensum docent esse, quando anima cum delectatione annuit objectæ formæ: captivitatem vero cum cor

B Ὅτε ἐκ τῶν ὕπνων ἀγαθοὶ (39) καὶ εἰρηνικοί τινες ἀνιστάμεθα, ὑπὸ ἁγίων ἀγγέλων τοῦτο λελῃθότως ὑπομένομεν, καὶ μάλιστα ὅταν μετὰ πολλῆς εὐχῆς καὶ νήψεως κοιμηθέντες τυγχάνωμεν· ἔστι δὲ ὅτε [καὶ ἔστιν ὅτε, σκυθρωποὶ] καὶ οὐκ ἀγαθοὶ τῶν ὕπνων ἀνιστάμεθα, ὑπὸ πονηρῶν ἐνυπνίων τοῦτο [al. ἔστι δ' ὅτε οὐκ ἀγαθοὶ, ἀλλὰ πικροί τινες τῶν ὕπνων ἀνιστάμεθα ὑπὸ πονηρῶν ἐνυπνίων, καὶ θεαμάτων τοῦτο] παθόντες [al. πάσχοντες]. *Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον, καὶ ἐπαιρόμενον, καὶ ταρασσόμενον, καὶ μαινόμενον ἐν ἐμοὶ, ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου*, καὶ παρῆλθον δι' ἐγκρατείας· καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν ὡς τὸ πρὶν ὁ θυμὸς αὐτοῦ· καὶ ἐζήτησα αὐτὸν ταπεινώσας μου τὸν λογισμὸν, καὶ οὐχ εὑρέθη ἐν ἐμοὶ ὁ τόπος αὐτοῦ, ἢ τὸ ἴχνος αὐτοῦ. Ὅστις σῶμα ἐνίκησεν (40), οὗτος φύσιν ἐνίκησεν· ὁ δὲ τὴν φύσιν νικήσας, πάντως ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο· ὁ δὲ οὗτος γενόμενος ἠλαττώθη βραχύ τι παρ' ἀγγέλοις, ἵνα μὴ εἴπω, οὐδέν. Οὐ θαῦμα τῷ ὄὖλῳ τὸν ἄὖλον μάχεσθαι· θαῦμα δὲ, ὄντως θαῦμα, τὸ ἔνυλον κατὰ τῆς ἐχθρᾶς ταύτης καὶ ἐπιβούλου ὕλης τοὺς ἀὔλους ἐχθροὺς τροπώσασθαι (41). Πολλὴν περὶ ἡμᾶς ὁ ἀγαθὸς Κύριος ποιούμενος καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν τοῦ θήλεος ἀναισχυντίαν, ὥσπερ χαλινῷ τινι τῇ αἰδοῖ ἐπεστόμισεν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνο πρὸς τὸ ἄῤῥεν ηὐτομόλει, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ. Ἄλλο προσβολὴ, καὶ ἄλλο συνδυασμὸς, καὶ ἄλλο συγκατάθεσις, καὶ ἄλλο αἰχμαλωσία, καὶ ἕτερον πάλη, καὶ ἄλλο τὸ λεγόμενον πάθος ἐπὶ τῆς ψυχῆς, παρὰ τοῖς τῶν πατέρων διακριτικοῖς εἶναι ὁρίζεται. Προσβολὴν μὲν γὰρ οἱ μακάριοι εἶναι ὁρίζονται λόγον ψιλὸν, ἢ εἰκόνα τοῦ τυχόντος νεοφανῶς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐμφερομένην· συνδυασμὸν δὲ, τὸ συλλαλῆσαι τῷ φανέντι μετὰ πάθους, ἢ ἀπαθῶς· συγκατάθεσιν δὲ νεῦσιν ἐνήδονον τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὀφθὲν γινομένην· αἰχμαλωσίαν (43) δὲ βιαίαν καὶ ἀκούσιον τῆς καρδίας ἀπαγωγὴν, ἢ ἐπίμονον καὶ τῆς ἀρίστης ἡμῶν καταστάσεως ἀφανιστικὴν συνουσίαν πρὸς τὸ τυχόν. Πάλην δὲ ὁρίζονται εἶναι ἰσοσθενῆ πρὸς τὸν μαχόμενον δύναμιν, ἑκουσίως ἢ νικῶσαν, ἢ τὴν ἧτταν ὑπομένου-

[58] Psal. xxxvi, 35.

(a) Μίσους τούτου λοιπὸν οὐχ ἥδονται, ex odio quod in ipsa experientia conceperunt, deinceps voluptatibus non capiuntur.

σαν· πάθος δὲ κυρίως εἶναι λέγουσιν τὸ χρόνῳ μακρῷ ἐν τῇ ψυχῇ ἐμπαθῶς ἐμφωλεῦον, καὶ ὥσπερ εἰς ἕξιν αὐτὴν λοιπὸν ἐν τῇ πρὸς αὐτὸ σύνηθείᾳ ἀγαγὸν, καὶ αὐθαιρέτως λοιπὸν ἐν αὐτῷ καὶ οἰκείως αὐτομολοῦσαν.

A violenter et invitum quasi per vim abripitur ab injecta specie aut perseverante conjunctione cum re objecta, quæ optimum animæ nostræ statum funditus evertit et exstinguit. **233** Pugnam seu luctam definiunt, cum pari virtute adversus hostem pugnatur, et luctator vel sponte vincit, vel sponte vincitur. Morbum seu passionem animæ dicunt vitium quod longo tempore quodammodo nidificavit in anima, ac deinceps quasi in habitum et usum illam deduxit, uti demum sua sponte et ultro familiariter ad vitium illud quod in ipso sedem posuit accurrat.

Τούτων πάντων τὸ μὲν πρῶτον ἀναμάρτητον, τὸ δὲ δεύτερον οὐ πάντως, τὸ δὲ τρίτον πρὸς τὴν τοῦ ἀγωνιζομένου κατάστασιν· ἡ δὲ πάλη ἢ στεφάνων, ἢ τιμωριῶν αἴτιος. Ἡ γὰρ αἰχμαλωσία ἑτέρως ἐν καιρῷ προσευχῆς, καὶ ἑτέρως ἐν ἑτέρῳ καιρῷ, καὶ ἄλλως ἐπὶ μέσοις, καὶ ἄλλως ἐπὶ πονηροῖς ἐνθυμήμασι κρίνεται· τὸ δὲ πάθος ἀναμφιβόλως ἐν πᾶσιν, ἢ ἀντιζύγῳ μετανοίᾳ (43), ἢ τῇ μελλούσῃ κολάσει ὑπόκειται· ὁ τοίνυν τὸ πρῶτον ἀπαθῶς λογιζόμενος, πάντα τὰ ἔσχατα ὑφ' ἓν περιέκοψεν. Ἔστι παρὰ τοῖς ἀκριβεστάτοις τῶν γνωστικῶν Πατέρων, καὶ ἑτέρα τις τούτων λεπτοτέρα ἔννοια, ὅπερ (*a*) παραῤῥιπισμὸν (*b*) νοός τινες ὀνομάζεσθαι λέγουσιν, ὅστις χρόνου χωρὶς, καὶ λόγου καὶ εἰκόνος ὀξυτέρως τὸ πάθος τῷ πάσχοντι σημαίνειν πέφυκε. Θᾶττον οὐδὲν τοῦ [ἐπὶ] τῶν σωμάτων, ὀξύτερον ἢ ἀφανέστερον ἐν πνεύμασιν εἶναι πέφυκε, μνήμῃ ψιλῇ καὶ ἀσυνδιάστῳ, ἀχρόνῳ τε καὶ ἀφράστῳ [*al.* ἀφθάρτῳ], παρά τισι δὲ καὶ ἀγνώστῳ τὴν ἑαυτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ παρουσίαν ποιοῦντος [ἐμφαῖνον, *al.* ποιοῦν]. Εἴ τις τοίνυν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ λεπτότητα διὰ πένθους καταλαβεῖν ἠδυνήθη, οὗτος ἡμᾶς διδάξαι δύναται, πῶς τέ ἐστι καὶ ὀφθαλμῷ μόνῳ, ψιλῇ τε θέᾳ καὶ ἁφῇ χειρὸς, καὶ μέλους ἀκροάσει ἐκτὸς πάσης ἐννοίας, καὶ λογισμοῦ πορνεύων ψυχὴν ἐμπαθῶς. Τινές φασιν ἐκ τῶν λογισμῶν τῆς καρδίας τὸ σῶμα εἰς πάθη ἔρχεσθαι· τινὲς δὲ πάλιν τὸ ἔμπαλιν, ἐκ τῶν τοῦ σώματος αἰσθήσεων τοὺς πονηροὺς ἀποτίκτεσθαι λογισμούς· καὶ οἱ μὲν πρότεροί φασιν, ἐὰν μὴ ὁ νοῦς προδράμῃ (44), οὐκ ἂν τὸ σῶμα ἐπακολουθήσειν· οἱ δὲ δεύτεροι τὴν τοῦ σωματικοῦ πάθους κακουργίαν εἰς οἰκείαν συνηγορίαν φέρουσι λέγοντες· Πολλάκις ἐξ ἡδίστης ὄψεως ἢ χειρὸς ἁφῆς, ἢ εὐώδους ὀσφρήσεως, ἢ ἀκοῆς ἡδυφωνίας οἱ λογισμοὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν εἴσοδον λαμβάνουσιν. Περὶ τούτων ὁ δυνάμενος ἐν Κυρίῳ διδάξει. Πάνυ γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῖς διὰ γνώσεως τὴν πρακτικὴν μετερχομένοις ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα. Τοῖς γὰρ ἐν ἁπλότητι καρδίας ἐργάταις τούτων λόγος οὐδείς· οὐ γὰρ πάντων ἡ γνῶσις, οὐδὲ πάντων ἡ μακαρία ἁπλότης. ὁ θώραξ πρὸς τοὺς τῶν πονηρῶν δόλους· ἔνια μὲν τῶν παθῶν ἐκ τῶν ἐντὸς ἐπὶ τὸ σῶμα προέρχονται (45)· τινὰ δὲ πάλιν τὸ ἔμπαλιν καὶ ἐν τοῖς μὲν ἐν κόσμῳ τὸ δεύτερον· ἐν δὲ τοῖς μονήρη βίον μετιοῦσι τὸ πρότερον διὰ τὴν τῶν ὑλῶν ἀπορίαν. Ἐγὼ δὲ περὶ τούτου ἐκεῖνο λέγω· Ζητήσεις παρὰ κακοῖς σύνεσιν, καὶ οὐχ εὑρήσεις. Ὅταν πολλὰ πρὸς

Ex his omnibus gradibus primus cogitationis seu tentationis assultus et impetus peccato caret; alter vero non omnino vacat culpa; tertius seu consensus pro ratione et statu luctantis se habet: lucta autem aut coronam parit, aut supplicium. Captivitas aliter tempore orationis, aliter alio tempore, aliter in incertis mediis seu indifferentibus, aliter in improbis cogitationibus judicatur: vitiosa autem animi affectio sine ulla controversia, nisi pari pœnitentia eluitur, supplicio expianda est. Qui primum impetum tentationis fortiter, nulla admissa improba cogitatione, sustinuit, simul omnibus sequentibus assultibus viam præclusit et præcidit. Adhuc alia quædam his longe subtilior ab studiosissimis doctorum Patrum cogitatio deprehenditur, quam quidam insinuationem seu subreptionem appellari affirmant, quæ se in tentati animum in momento, sine verbi notione, sine objecta imagine insinuare solet. Nihil in corpore celerius, nihil in spiritibus promptius aut subtilius fieri consuevit. Memoria nuda sine collocutione aut conjunctione, sine mora, ex improviso, ita ut apud nonnullos nec agnoscatur quidem, suam præsentiam animæ ostendit. **234** Si quis hanc talem illius subtilitatem per planctum capere potest et intelligere, ille nos poterit docere, quomodo, inquam, fiat ut per simplicem oculorum obtutum, solumque aspectum, aut contactum manus, aut cantilenæ auditionem, sine ulla cogitatione aut ratiocinatione anima libidinose inquinetur et corrumpatur. Sunt qui censent, ex cogitationibus a corde profectis corpus in luxuriam impelli et inflci. Alii contra per sensus corporis aiunt exsistere improbas cogitationes. Illi affirmant nisi mens præcurrat, corpus non sequi. Ili vero vitiosi corporis improbitatem pro suo patrocinio adducunt, dicuntque sæpenumero cogitationes in cor penetrare, vel ex elegantissimi et gratissimi corporis aspectu, vel ex manus tactu, vel ex odorum fragrantia, quam nares hauriunt, vel dulcis soni auditu natas ortasque. Quisquis potest, nos, obsecro, in Domino doceat. Sunt enim hoc genus institutiones iis pernecessariæ et utiles, qui per cogitationem ad actionem exercendam progrediuntur. Nam iis qui in simplicitate cordis sui Deo operantur, nulla rerum hujuscemodi ratio habenda. Nec enim omnium est scientia, nec omnium est

(*a*) Ἤνπερ, ἤ, ὄνπερ, nisi subintelligas πάθος.

(*b*) Παραῤῥιμισμὸς a παραῤῥιπίζω, *subrepto*. Inepte emendat contra omnium codicum fidem Isselius, πριαπισμὸν, et σατυρίαν exponens, morbum, inquam, corporis veretri tentiginem: prorsus alis re, cum auctor ἔννοιαν λεπτοτέραν, ἄχρονον, ἄφραστον καὶ ἄγνωστον appellet, qua nihil potest esse subtilius, cum priapismo nihil sit crassius et notabilius.

lœta illa simplicitas thorax quo hostium doli eludantur. Malæ hæ voluptatum cupiditates partim intus in animo natæ in corpus erumpunt : quædam contra e corpore ad animum transeunt. Iis qui in seculo degunt alterum solet usu venire ; religiosis primum, quod in his absit materia (quam præsentem habent homines profani). De hoc illud censeo. **235** Quæres apud improbos sensum prudentiæ, nec invenies. Quando diu multumque cum damone carnesæ carnis socio luctati, hunc deorum ex corde nostro lapidibus jejunii, et gladio humilitatis tortum ejecerimus, tunc infelix ille tanquam vermis in corpore nostro residens nos ad opportunos quosdam, et rationi contrarios motus preritando inquinare conatur. Quod ii potissimum experiuntur, qui vanæ gloriæ dæmoni obsequuntur : dum enim secum assidue reputant, se ab impuris cordis cogitationibus non amplius infestari, incidunt in vanam gloriam. Et quia certum est, quod est dictum (*a*), hi qui aliquam (ab impuris cogitationibus) quietem adepti sunt, se diligenter excutiant, et sine dubitatione deprehendent in intimis cordis sui latebris tanquam in sterquilinio latitantem aliquem serpentem, qui suggerat nobis, quod nostro studio et labore virtutem castitatis et qualem qualem cordis munditiem nobis comparaverimus, miseri nos et immemores illius dicti : *Quid* enim *habes quod non gratis* sive a Deo, sive per auxilium operamque et preces aliorum *accepisti?* Dent ergo operam ut latitantem hunc anguem omni studio per summam animi demissionem mactatum ex corde penitus excludant, ut ab illo liberati possint, et ipsi olim pelliceas tunicas exuti cum puris illis infantibus [pueris] triumphalem castitatis hymnum Domino decantare. Si tamen pelles exuti, non nudi interim, sed tecti illorum **236** innocentia, et naturali humilitate reperientur. Aucupatur hic ipse dæmon, et longe curiosius quam omnes alii, tempora illa potissimum, quibus uti corporis opera ad preces fundendas adversus eum non possumus, et tunc impius ille maxime nos invadit. Alioqui valde juvat eos, qui nondum ad veram cordis orationem aspirarunt, vexatio corporis inter precandum, manus, inquam, extendendo, tundendo pectus, cœlum identidem sincere suspiciendo, vehementer suspirando et ingemiscendo, genibus flexis assidue precando, quæ dum in aliorum præsentia persæpe fieri non possunt, tunc nimirum insultare nobis dæmones consueverunt. Qui non possunt adhuc hosti vi mentis et interna virtute orationis resistere, fortasse necessario hostibus cedunt. Sed tu, si fieri potest, quam primum te subduc, vel potius exsili a turba, et abde latenter in secretum, tolle mentis aciem, si potes, in cœlum ; si non potes, saltem oculis cœlum suspice, exprime formam crucis, manibus immotis, ut per figuram crucis Amalecen pudefacias et prosternas. Clama ad eum qui te servare potest, non verbis ad elegantiam et sapientiam compositis, sed precibus infantis et intimis vocibus præ omnibus aliis incipe dicere : *Miserere mei, quoniam infirmus sum* [59].

[59] Psal. VI, 3.

(*a*) An hoc dictum, *Dixi in abundantia mea, Non movebor in æternum* (*Psal.* XXIX, 7), etc.? An quod infra sequitur, *Quid habes quod non accepisti?* (I Cor. IV, 7.)

τὸν τῆς πηλοῦ οὐζυγον δαίμονα ἀγωνισάμενοι, τοῦτον ἐκ τῆς ἡμετέρας καρδίας διὰ λίθων νηστείας, καὶ ξίφους ταπεινώσεως βασανίσαντες ἐξελάσωμεν, τότε λοιπὸν ἐν τῷ σώματι ὥσπερ σχώληξ τις ἐγκαθήμενος εἰς ἀλόγους τινὰς κινήσεις καὶ ἀκαίρους ἡμᾶς γαργαλίζων ὁ δείλαιος μολύνειν βιάζεται. Τοῦτο δὲ μάλιστα πάσχειν εἰώθασι οἱ τῷ τῆς κενοδοξίας δαίμονι πειθόμενοι, διότι ἐν καρδίᾳ μηκέτι λογισμοὺς πορνικοὺς συνεχῶς λογιζόμενοι, τῇ κενοδοξίᾳ προσεπέλασεν. Καὶ ὅτι τὸ εἰρημένον ἀψευδὲς, ὁπόταν ἡσυχίας τινὸς οὗτοι ἐπιλάβωνται, νουνεχῶς ἑαυτοὺς ἀναχρινάτωσαν καὶ πάντως εὑρίσκουσι λογισμόν τινα κατὰ βάθους τῆς καρδίας αὐτῶν, ὥσπερ τινὰ ὄφιν ἐν κόπρῳ κρυπτόμενον, καὶ ἐξ οἰκείας σπουδῆς καὶ προθυμίας τὸ κατόρθωμα τὸ τῆς καρδιακῆς ποσῶς ἁγνείας κατορθωκότας [*al.* κατορθωκέναι] ὑπατθέμενον, μὴ νοοῦντες οἱ τάλανες τό· *Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες δωρεάν* (46), ἢ ἐκ Θεοῦ, ἢ ἐξ ἑτέρων συνεργίας καὶ εὐχῆς ; Σκοπείτωσαν τοίνυν, καὶ πάσῃ σπουδῇ τὸν προειρημένον ὄφιν τῆς ἑαυτῶν καρδίας διὰ ταπεινοφροσύνης πολλῆς νεκρώσαντες ἀποπεμπέσθωσαν, ὅπως τούτου ἀπαλλοτριωθέντες, δυνήσωνται ἴσως ποτὲ καὶ οὗτοι τοὺς δερματίνους χιτῶνας ἐκδύσασθαι, καὶ τὸν ἐπινίκιον τῆς ἁγνείας, εἴς ποτε τὰ ἁγνὰ νήπια, ὕμνον τῷ Κυρίῳ ᾄσαι· εἴπερ ἐκδυσάμενοι οὐ γυμνοὶ τῆς ἐκείνων ἀκακίας καὶ ταπεινώσεως φυσικῆς εὑρεθήσονται. Ἐπιτρεῖ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ δαίμων, καὶ πολλῷ πλέον τῶν ἄλλων τοὺς καιρούς, ὅταν μάλιστα οὐ δυνάμεθα σωματικῶς κατ' αὐτοῦ ἐξασθαι· καὶ τότε πολεμεῖν ἡμᾶς δοκιμάζει ὁ ἀνόσιος. Συνέρχεται τοῖς μήπω κεκτημένοις (47) προσευχὴν καρδίας ἀληθῆ, ὁ ἐν τῇ σωματικῇ εὐχῇ σκυλμὸς, λέγω δὴ, ἔκτασις χειρῶν, στήθους τύψις, εἰς οὐρανοὺς εἰλικρινὴς ἀνάβλεψις, στεναγμῶν θόρυβος, γονάτων συνεχὴς κλίσις, ἅπερ ποιεῖν διὰ τοὺς παρόντας οὐ δύναται πολλάκις. Διόπερ τότε πολεμεῖν οἱ δαίμονες δοκιμάζουσιν· οἱ δὲ μὴ ἰσχύοντες ἀκμὴν τῇ τοῦ νοὸς ἐμβριθείᾳ, καὶ ἀοράτῳ δυνάμει προσευχῆς ἀνθίστασθαι ἐξ ἀνάγκης ἴσως ὑποχαλῶσι τοῖς πολεμοῦσιν αὐτούς· ἀποπήδησον, εἰ δυνατὸν, συντόμως, ἀποκρύβητι μικρὸν ἀγνώστως· ἀνάνευσον ὄμματι, εἰ δυνατὸν ψυχικῷ· εἰ δὲ μὴ, κἂν ἐξωτικῷ· σταύρωσον χεῖρας ἀκινήτως (48), ἵνα δὴ διὰ τοῦ τύπου τὸν Ἀμαλὴκ αἰσχύνῃς καὶ νικήσῃς· βόησον πρὸς τὸν δυνάμενον σῶσαι, μὴ ἐν σεσοφισμένοις ῥήμασιν, ἀλλ' ἐν ταπεινοῖς φθέγμασι πρὸ πάντων· *Ἐλέησόν με* (49), *ὅτι ἀσθενής εἰμι*, προοιμιαζόμενος. Τότε πειρασθήσῃ Ὑψίστου δυνάμεως· καὶ ἀοράτως ἀοράτους ὀπώξεις δι' ἀοράτου βοηθείας. Ὁ οὕτως σεσυνηθικὼς πολεμεῖν, ταχέως καὶ τῇ ψυχῇ μόνῃ τοὺς ἐχθροὺς ἐκδιώκειν ἄρξεται· ἀντίδωρον γὰρ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον παρὰ Θεοῦ τοῖς ἐργάταις, καὶ δικαίως.

Tunc Altissimi senties auxilium, et inaspectabiles hostes cœlesti manu persequeris et repelles. Qui ita in hostes pugnare consuevit, celerem de hostibus victoriam sola etiam mente pugnando consequetur. **237** Ita enim Deus suos luctatores invictos præstare, et præmii loco merito remunerari solet.

Ἐν συναθροίσει που εὑρεθείς, ἐπεσημηνάμην A σπουδαῖον ἀδελφὸν ὑπὸ πονηρῶν λογισμῶν ὀχληθέντα· καὶ τόπου ἁρμοδίου μὴ εὑρεθέντος εἰς ἀπόκρυφον προσευχῆς, εἰς τὴν τῆς γαστρὸς χρείαν εἰπεπηδηκὼς ὡς ὑπ' αὐτῆς νενυγμένος, εὐτόνῳ εὐχῇ κατὰ τῶν πολεμίων ἐχρήσατο· ἐμοῦ δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ τόπου (*a*) ἀνοικειότητι αὐτὸν ἐπιμεμψαμένου, Ὑπὲρ ἀκαθάρτων, φησίν, λογισμῶν διώξεως ἐν ἀκαθάρτῳ τόπῳ προσηυξάμην καθαρισθῆναι ῥύπου. Πάντες μὲν οἱ δαίμονες σκοτοῦν τὸν νοῦν δοκιμάζουσιν· ἵν' οὕτως, τὰ αὐτοῖς φίλα ὑποβάλλουσιν. Εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος καμμύσει, οὐ συληθήσεται ὁ θησαυρός. Ὁ δὲ τῆς πορνείας πολλῷ πλέον πάντων. Οὗτος πολλάκις τὸν ἡγεμόνα νοῦν συλλήσας, καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων ποιεῖν προτρέπεται, καὶ παρασκευάζει, ἅπερ οἱ ἐξεστηκότες μόνοι ἐργάζονται. Ὅθεν μετὰ καιρὸν τοῦ B νοὸς ἐκνήφοντος οὐ μόνον τοὺς θεασαμένους, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ἐπὶ ταῖς ἑαυτῶν ἀσέμνοις πράξεσι, καὶ ὁμιλίαις ἢ σχήμασιν αἰσχυνόμεθα, καὶ τὴν πρώτην ἡμῶν πώρωσιν ἐκβαμβούμεθα. Τοίνυν τινὲς πολλάκις ἐκ τῆς τοιαύτης διακρίσεως τοῦ κακοῦ ἐπαύσαντο. Ἀποστρέφου (59) τὸν πολέμιον τὸν μετὰ τὴν πρᾶξιν προσεύχεσθαί σε, ἢ θεοσεβεῖν, ἢ ἀγρυπνεῖν ἀνακόπτοντα· μνημονεύων τοῦ εἰπόντος· Διὰ τὸ τοὺς κόπους μοι παρέχειν τὴν ὑπὸ τῶν προλήψεων τυραννουμένην ψυχήν, ποιήσω τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς ἐκ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς. Τίς σῶμα ἐνίκησεν; Ὅστις καρδίαν συνέτριψεν. Τίς δὲ καρδίαν συνέτριψεν; Ὃς ἑαυτὸν ἠρνήσατο. Πῶς γὰρ οὐ συνετρίβη, ὃς θελήματι τέθνηκεν; Ἔστιν ἐμπαθὴς ἐμπαθοῦς ἐμπαθέστερος, καὶ C αὐτὴν τὴν τῶν ἑαυτοῦ μολυσμῶν ἐξαγόρευσιν μετὰ ἡδυπαθείας ἐνηδόνως ποιούμενος. Οἱ ἐν καρδίᾳ ἀκάθαρτοι καὶ αἰσχροὶ λόγοι ἐκ τοῦ ἀπατεῶνος τῆς καρδίας τοῦ τῆς πορνείας δαίμονος πεφύκασι τίκτεσθαι· οὓς ἰᾶται ἐγκράτεια καὶ τὸ τούτους εἰς οὐδὲν ὅλως λογίζεσθαι· ποίῳ δὲ ἐγὼ ἤθει καὶ τρόπῳ τὸν ἐμὸν τοῦτον φίλον δήσας κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν λοιπῶν δικάσω, οὐκ ἐπίσταμαι· πρὶν γὰρ δήσω, λύεται· καὶ πρὶν δικάσω, διαλλάσσομαι· καὶ πρὶν τιμωρήσω, κατακάμπτομαι. Πῶς μισήσω ὃν φύσει ἀγαπᾷν πέφυκα; Πῶς ἐλευθερωθῶ ᾧ εἰς αἰῶνας συνδέδεμαι; Πῶς καταργήσω τὸ καὶ σὺν ἐμοὶ ἀνιστάμενον; Πῶς δείξω ἄφθαρτον τὸ φθαρτὴν εἰληφὸς φύσιν; Τί εὔλογον εἴπω τῷ τὰ εὔλογα κεκτημένῳ διὰ τῆς φύσεως; Ἂν δήσω νηστείᾳ τοῦτον, καταχρίνας τὸν πλησίον, D αὐτῷ πάλιν παραδίδομαι. Ἂν τὸ κρίνειν παύσας τοῦτον νικήσω, ὑψωθεὶς τῇ καρδίᾳ κατηνέχθην ἐν τούτῳ. Καὶ γὰρ καὶ σύνεργός ἐστι καὶ πολέμιος, καὶ βοηθὸς καὶ ἀντίδικος, καὶ ἀντιλήπτωρ καὶ ἐπίβουλος· θεραπευόμενος πολεμεῖ, καὶ τηκόμενος ἀτονεῖ, ἀναπαυόμενος ἀτακτεῖ, καὶ σαινόμενος οὐ φέρει· ἂν λυπήσω, ὅλως κινδυνεύσω· ἂν πλήξω, οὐκ ἔχω διὰ τίνος τὰς ἀρετὰς κτήσομαι· τὸν αὐτὸν καὶ ἀποστρέ-

In quodam cœtu religiosorum virorum observavi quemdam attentum ad salutem suam fratrem, qui spureis cogitationibus ab hoste infestatus, cum secretum et aptum ad precandum locum non inveniret, quasi ab alvo ad requisita naturæ citatus properavit, et inibi intentissimis precibus cum hoste conflixit: quem ego cum ob locum precibus inconvenientem objurgassem: Ego, inquit, cum immundæ me cogitationes infestarent, in loco immundo preces fudi ut ab immunditiis repurgarer. Omnes nostri hostes dæmones menti tenebras offundere solent, tum nobis sua philtra propinant. Nisi enim religiosus prius mentis oculos clauserit, thesauro spoliari non poterit. Sed hoc præ cunctis luxuriæ dæmon facere consuevit. Hic enim rectore et duce hominis animo nocte quadam cæcitatis confuso ad ea facta et facinora etiam coram hominibus facienda adigit religiosum, quæ nemo nisi amens facere solet. Unde fit uti post temporis intervallum, mente, discussa crapula, ad se reversa, non solum spectatores actionum nostrarum, sed nos ipsos ob indecentia facta, sermones et gestus erubescamus, nostramque mentis priorem cæcitatem magnopere obstupescamus. Unde non raro factum est ut multi ex hujus rei consideratione mores emendarint. Exsecrare hostem illum, qui te post perpetratum peccatum prohibet precibus operam dare, aut piis studiis vacare, aut vigilare, **238** memor illius qui dixit: *Eo quod mihi molesta esset* [60] anima mea, peccatorum meorum anticipatione velut tyrannide quadam oppressa, ultionem faciam ex inimicis ejus. Quis corpus suum seu carnem vicit? Contritus corde. Quis est contritus corde? Qui seipsum abnegavit. Quomodo enim non contritus corde, qui voluntati suæ mortuus est? Est ex vitiosis alius alio vitiosior, qui intemperantiæ sordes cum voluptate commemorat. Impuræ mentis cogitationes et obscenæ solent a cordis corruptore dæmone luxuriæ excitari, quas temperantia, et earum neglectus et contemptio sanare consuevit. Qua autem ratione, quoque modo hunc amicum meum (corpus inquam) more cæterorum vitiorum vinctum judicem, non video. Antequam enim ligem illum, solvitur; priusquam judicem, cum illo in gratiam redeo. Antequam puniam, flector. Quomodo oderim quem natura diligo? Quomodo ab illo liberabor, cum quo in omnes æternitates colligatus sum? Quomodo exstinguam, cum quo resurrecturus sum? Quomodo incorruptum præstabo, corruptam naturam sortitus? Quibus rationibus contra illum agam, qui et suas naturæ rationes mihi opponit? Hunc si per jejunium vincire coner, tum non jejunantem dam-

[60] Psal. XLI, 6.

(*a*) Adi epistolam Petri Damiani card. ad Agnetem Augustam quæ rogarat an liceret in sella familiari precari. Apud Baron. tom. XI, anno 1062, pag. 324 edit. Antuerp. an. 1608.

nando rursum illi trador. Ubi ab judicando alterum desitero, elatus in superbiam cordis, in eumdem hostem delabor. Idem enim et hostis est et adjutor, auxiliator et adversarius, opitulator et insidiator. Cum bene curatur **239** et fovetur, insolescit et insultat; maceratus deficit; recreatus lascivit; verbera recusat; tristitia affectus me in ultimum periculum conjicit. Si frangam, per quem virtutes exerceam non habeo : eumdem aversor et amplector. Quod hoc in me naturæ miraculum ? quæ animæ et corporis concretionis ratio ? quomodo mihi ipse hostis et amicus sum ? Dic tu mihi, dic, obsecro, dic, caro conjunx mea, natura mea, nec enim ab alio, nisi abs te, de te, cupio doceri. Dic quomodo abs te invulneratus manebo ? quo pacto naturæ periculum effugiam ? quando jam cum Christo adversus te bellum suscepi. Quomodo tyrannidem tuam vincam, quando jam decretum est mihi, me summa vi in te usurum ? Tum caro animæ suæ respondens : Non, inquit, ea effabor quæ tibi sunt incognita, sed quorum simul ambo cognitionem habemus. Ego in me parentem dilectionem (mei) contineo, et exterioris quidem incendii causam nimiam mei curam et immodicam (virtutis exercendæ) cessationem : interioris vero flammæ occasio exsistit ex illa pietatis jam dictæ remissione, et actionum præteritarum ratione. Ego cum concepero, pario peccata et ruinas. Peccata vero consummata generant mortem desperationis. Ubi meam tuamque certam et summam imbecillitatem cognoveris, manibus meis manicas injecisti; ubi gulam torseris et refrenaris, illigasti pedes meos compedibus, ut ulterius progredi non possint. Ubi te cum obedientia conjunxeris, ab me abjunctus est. Ubi veram humilitatem possederis, amputasti mihi cervicem meam.

A φομαι καὶ περιπτύσσομαι. Τί τὸ περὶ ἐμὲ μυστήριον ; Τίς ὁ λόγος τῆς ἐμῆς συγκράσεως ; Πῶς ἑαυτῷ ἐχθρὸς καὶ φίλος καθέστηκα ; Λέγε μοι σὺ, λέγε μοι, ὦ ἡ ἐμὴ σύζυγος, ὦ ἡ ἐμὴ φύσις· οὐ γὰρ παρ' ἄλλου μαθεῖν περὶ σοῦ δεήσομαι · πῶς ἐκ σοῦ μείνω ἄτρωτος ; πῶς δυνηθῶ τὸν φυσικὸν ἐκφυγεῖν κίνδυνον, ἐπειδὴ λοιπὸν ἐχθραίνειν πρός σε Χριστῷ συντέταγμαι ; Πῶς σου τὴν τυραννίδα νικήσω, ἐπειδὴ βιαστής σου γενέσθαι προῄρηται ; Ἡ δὲ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν ἀποκρινομένη ἔλεγεν · Οὐ μή σοι μέντοι φράσω, ὃ καὶ σὺ οὐκ ἐπίστασαι, ἀλλ' ὃ ἅμα τῇ γνώσει κατέχομεν. Ἐγὼ ἐν ἐμοὶ ἀγάπησιν πατέρα ἔχω (51), τῆς μὲν ἔξωθεν πυρώσεως τὴν ἐμὴν θεραπείαν καὶ καθολικῶς ἄνεσιν, τῆς δὲ ἔσωθεν κινήσεως ἐκ προλαβούσης ἀνέσεως, καὶ γεγονότων πράξεων.

B Ἐγὼ συλλαβοῦσα τίκτω πτώματα · ἐκεῖνα δὲ τεχθέντα πάλιν θάνατον δι' ἀπογνώσεως τίκτουσιν · ἂν γνῷς τὴν ἐμὴν καὶ σὴν ἐναργῆ καὶ βαθεῖαν ἀσθένειαν, ἔδησάς μου τὰς χεῖρας · ἂν τὸν λαιμὸν βασανίσῃς, ἔδησάς μοι τοὺς πόδας τοῦ μὴ πόρρω βαδίζειν · ἂν ζευχθῇς ὑπακοῇ, ἐμοῦ ἀπεζεύχθης · ἂν κτήσῃ ταπείνωσιν, ἐμοῦ τὴν κεφαλὴν ἀπέκοψας.

240 Quintum decimum virtutis præmium : qui in carne degens accepit, mortuus resurrexit, et futuræ immortalitatis gustum jam nunc inde præcepit.

C Πεντεκαιδέκατον ἔπαθλον, ὁ ἐν σαρκὶ ὢν, καὶ τοῦτο εἰληφὼς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη · καὶ τῆς μελλούσης ἀφθαρσίας τὸ προοίμιον ἤδη ἀπ' ἐντεῦθεν ἐγνώρισεν.

SCHOLIA AD GRADUM XV.

De castitate.

Scholion 1.

Certamen certare sive contendere, et corpus exæquare (illis spiritibus beatis) qui corpore carent, hoc veræ est castitatis, et quæ non fallit, integritatis seu incorruptionis.

Scholion 2.

Desiderium rerum meliorum, quod in potestate et facultate sua desideria voluptatum habet, semper cogit deteriora contemnere et adversari, quemadmodum omnium sanctorum exempla docent.

D

Scholion 3.

Vicisse dicit corporis seu carnis incendia, motusque ejus impotentes subegisse, et animo subjecisse. Nam qui ab his vincitur, non vicit, sed victus est.

Scholion 4.

Motus naturales corporis, qui in somno sine imaginum formis exsistunt, animam utcunque bene habere docent. Firma autem phantasmatum imaginatio, signum est ægritudinis animæ. Et incertorum quidem corporum formæ veteris affectus mali ; certorum autem recentis plagæ et vulneris argumentum et symbolum crede.

ΣΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΕ'.

Περὶ ἀγνείας.

Σχόλιον α'.

Ἀμιλλα. Τὸ ἀμιλλᾶσθαι, ἤγουν φιλονικεῖν, καὶ ἐξισοῦσθαι τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον ὅπερ ἀληθοῦς ἁγνείας ἐστὶ, καὶ ἀψευδοῦς ἀφθορίας.

Σχόλιον β'.

Ἀεὶ ἡ τῶν χρειττόνων ἐπιθυμία ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ἔχουσα τῶν ἐπιθυμουμένων τὴν ἀπόλαυσιν, καταφρονεῖν, ἀποστρέφεσθαι ἀναγκάζει τὰ ἐλάττονα, ὡς ἔδειξαν πάντες οἱ ἅγιοι.

Σχόλιον γ'.

Τὸ νικῆσαι λέγει τὰς σωματικὰς ἐκπυρώσεις, καὶ τῆς σαρκὸς καθυποτάξαι σκιρτήματα · ὑπὸ γὰρ τούτων νικώμενος οὐκ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἐνικήθη.

Σχόλιον δ'.

Αἱ ἀνείδωλοι ἐν ὕπνοις τοῦ σώματος φυσικαὶ κινήσεις, ὑγιαίνειν ποσῶς μηνύουσι τὴν ψυχὴν, πῆξις δὲ εἰδώλων ἀῤῥωστίας γνώρισμα, καὶ τὰ μὲν ἀόριστα πρόσωπα τοῦ παλαιοῦ πάθους · τὰ δὲ ὡρισμένα τῆς παραυτίκα πληγῆς σύμβολα νόμιζε.

Σχόλιον ε'.

Ὑποτάσσει δὲ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς τῷ πνεύματι, ὁ κατὰ φύσιν χρώμενος ταῖς αἰσθήσεσι, καὶ ὑπ' οὐδενὸς τούτων βλάβην ὑπομένων, τὸ ἐποπτικὸν τοῦ Θεοῦ προβλεπόμενος, καὶ τὰ ἐκεῖθεν ἄφραστα κάλλη ἐνοπτριζόμενος πάντοτε.

Σχόλιον ς'.

Ἀντίῤῥησις λέγεται ἡ ἀντιλογία. Πλὴν εἰ μὴ πρότερον ταπεινώσῃς σεαυτὸν διὰ προσευχῆς, εἰς τοῦτο ἐλθεῖν οὐ δύνασαι.

Σχόλιον ζ'.

Ἐγκράτειά ἐστι χαλινὸς ἄγχων τὴν ἐπὶ βρώματα, ἢ χρήματα, ἢ πόματα, ἢ δόξαν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ὁρμήν.

Σχόλιον.

Ἐγκράτεια αἰσθητή ἐστιν ἔκκλισις ἀπὸ πάντων τῶν διὰ σαρκὸς ἐνεργουμένων παραλόγων πράξεων. Ἐγκράτεια δὲ νοητή ἐστιν ἔκκλισις νοῦ ἀπὸ ἡδονῆς νοημάτων ἐμπαθῶν· οὐ κατορθωθήσεται δὲ ἡ προτέρα, μὴ τῆς μελέτης καὶ τῆς τηρήσεως τῆς δευτέρας ἀχωρίστου τῇ ψυχῇ ὑπαρχούσης.

Ἄλλο τοῦ μεγάλου Βασιλείου (a).

Ὁ ὑποπιασμὸς τοῦ σώματος, καὶ ἡ δουλαγωγία ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου τοσοῦτον, ὥσπερ τῆς ἐγκρατείας κατορθοῦται. Τὸ γὰρ βράζον τῆς νεότητος, καὶ πρὸς τὰς ὁρμὰς δυσκάθεκτον, οἷον χαλινῷ τινι τῇ ἐγκρατείᾳ καταργεῖται· *οὐ γὰρ συμφέρει ἄφρονι τρυφὴ*, κατὰ τὸν Σολομῶντα. Τί δὲ σαρκὸς εὐπαθούσης.... ἀποχὴν τῶν βρωμάτων. Τοῦτο γὰρ βιαία τίς ἐστι διάλυσις τῆς ζωῆς· ἀλλὰ τὴν ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἐπιτηδευομένην ἀποχὴν τῶν ἡδέων, καὶ ἁπλῶς ὧν αἱ ἀπολαύσεις ἐπιθυμηταὶ τοῖς κατὰ πάθος ζῶσι, τούτων ἡ ἐγκράτεια ἀναγκαία τοῖς ῥυθμιζομένοις πρὸς τὴν εὐσέβειαν.

Σχόλιον η'.

Οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων διὰ φόβον ἀνθρώπινον τῶν παθῶν ἀπέχονται· οἱ δὲ διὰ κενοδοξίας· ἄλλοι δὲ δι' ἐγκράτειαν· ἕτεροι δὲ διὰ θείων κριμάτων τῶν παθῶν ἐλευθεροῦνται.

Σχόλιον θ'.

Ἤγουν τοῦ ῥηθέντος ὑποδείγματος (τὸ γὰρ ἓν τοῦ ἑτέρου καθίσταται πρόξενον), καὶ ἐκ μὲν ἀγώνων ἡ ταπείνωσις, ἐκ δὲ ταύτης ἡ θεία ἔλλαμψις τῷ ἀνθρώπῳ προσγίνεται, ἥτις περιποιεῖται αὐτῷ τὴν τῆς ἁγνείας ἀκρότητα.

Σχόλιον ι'.

Τὰς τῆς σαρκὸς ὀρέξεις, καὶ τὴν ἐγκατάθεσιν αὐτὴν, ἥτις ἀρχὴ τῆς πράξεώς ἐστιν.

[1] Prov. XIX, 10.

(a) *Lib. regul. fusius disp.*, interrogatione XV, p. 305 et 306.

A

Scholion 5.

Subjicit autem membra carnis spiritui, qui sensibus ex præscripto naturæ utitur, nec ullum ab illis incommodum sustinet, semperque in Dei oculos intentus, animo ejus pulchritudines nulla verborum vi explicandas semper intuetur et contemplatur.

Scholion 6.

Oblocutio dicitur contradictio. Verum nisi prius te per preces humiliaveris, ad hoc aspirare non potes.

241 *Scholion* 7.

Temperantia seu abstinentia est frenum, quod impetum naturæ in cibis, pecuniis, poculis, gloria appetendis coercet.

B

Scholion.

Continentia corporis est declinatio ab omnibus actionibus quæ præter rationem per corpus fiunt. Continentia spiritus sive animi est declinatio mentis ab omni delectatione cogitationum noxiarum. Prior perfici seu exerceri non potest, nisi altera per meditationem et custodiam sit in anima, nec unquam ab illa separetur.

Aliud Basilii Magni.

Castigatio corporis et in servitutem redactio nulla alia re tantopere efficitur, quam abstinentia. Fervor enim ille qui in juvenibus vigere solet, et difficilis ille ad coercendas libidines impetus, abstinentia [continentia] tanquam freno quodam cohibetur: *non* enim *utiles sunt stulto*, ut Salomon ait, *deliciæ* [1]. Quid autem carne quæ molliter accuratur, (b) (et juventutis æstu temere huc illucque agitatur, fingi stultius potest?) [Continentiam autem appellamus, non si quis se] a cibo penitus abstineat, quando hoc violenta quædam vitæ dissolutio est: sed eam quam tollendæ corporis contumaciæ causa, pietatis ergo, de industria sequimur rerum voluptatem titillantium abstinentiam. Atque, ut semel finiam, quarum rerum voluptates ab iis, qui ex libidine vitam degunt, expeti solitæ sunt, ab iis nobis qui ad veram pietatis culturam contendimus, est temperandum.

C

D

Scholion 8.

Alii hominum quod metuant homines abstinent a pravis cupiditatibus; alii ex vana gloria, alii propter continentiam, alii ab iisdem ob divinorum judiciorum metum liberantur.

Scholion 9.

Sive ex dicto jam exemplo, alterum enim est causa alterius; nam ex luctis et certaminibus humilitas oritur, ex hac cœlestis illustratio accedit [divina illustratione mens perfunditur], quæ illum ad summum castitatis fastigium perducit.

Scholion 10.

Carnis appetitiones et ipsam intimam affectionem, quæ actionis prima causa exsistit, intelligit.

(b) Inclusa parenthesi sunt in Græco abrasa; non habui aliud Græcum exemplar ad manum.

242 *Scholion* 11.

Procuratorem hic seu pararium appellat hominem pestilentem et lenonem, quorum alter alios verbis, alter factis in exitii barathrum impellit. Potest et alio intellectu pararius seu conciliator et auctor dici ruinæ, qui nempe sine ullo judicio et probatione ministeria aliis imponit. Videndum enim quali quis in officio ponatur, et an probatus et probus sit, ne ex ministerio in casum præcipitetur, et omnino excidat.

Isaiæ 12.

Quæstio. Quid est luxuria? Resp. Intemperantia. Quæst. Quid est intemperantia? Resp. Cultus corporis, distractio, pigritia, ridiculi sermones, impudenter auscultare; infidelitas seu non credere divinis promissis; ampliter incedere, quia pompam B amas, et misericordiam odisti; quia ambis inanem gloriam, nec ullum æstimas præ te, conscientiam negligis, nec ad judicium Dei animum advertis.

Scholion Marci 13.

Est malitia seu vitium quo cor prorsus tenetur propter diuturnum mentis habitum, seu præoccupationem : et est malitia seu vitium quod mentem per quotidianas actiones et negotia impugnat.

Aliud.

Ad quod unumquemque et captu faciliorem et propensiorem hostis animadvertit, ad id laqueos componit, veluti ad consuetudinem, aut ætatem, aut mores, aut locum, Non enim importunas, sed C opportunas et ad exsequendum faciles admittenti subjicit cogitationes, ut familiari et prompta rei facultate præcipitet in hoc (quod vult) illum qui oppugnatur.

Scholion 14.

Efficit impudens Spiritus, ut qui affectibus impuris obnoxii sunt, et sensu, et mente per amorem corporum sentiant labores cordis, atque si a flamma ardentis fornacis ignem amoris conflagrarent.

Scholion 15.

Restringuntur [reprimuntur] enim improbi spiritus conatus, et ingens belli impetus retunditur, ac vis improba neqnam spiritus temperatur : quod nisi fieret, nunquam liceret respirare oppugnato, D nec ad ullam libertatem respirare.

243 *Scholion* 16.

Quales nos dæmones deprehendunt, tales et ipsi se erga nos gerunt; et quales in nobis cogitationes reperiunt, tales ipsi nobis imagines et formas subjiciunt.

Scholion 17.

Contra naturam sunt præposteræ marium et bestiarum libidines : hic autem auctor etiam mollitiem illis adjungit, quando vocat fornicationem vitium quod non fit cum alieno corpore [quod non fit extra corpus proprium]. Nam omnis turpitudo mente perficitur, et effluxiones contingunt, et firmiter in hoc hærent, eo quod flagitium hoc non

A

Σχόλιον ια'.

Πρόξενον ἐνταῦθα τὸν λιμὸν [*an* λοιμὸν] καὶ τὸν μαστρωπὸν ὀνομάζει· ὁ μὲν γὰρ λόγοις, ὁ δὲ ἔργοις πρὸς τὸν βόθρον ἐνωθοῦσιν. Ἔστι δὲ καὶ κατὰ ἄλλο πρόξενον εἰπεῖν, ἤγουν τὸν ἀδιακρίτως τὰς διακονίας προστάσσοντα, καὶ ἀδοκιμάστως· δοκιμάζειν γὰρ χρὴ ἐν ποίᾳ διακονίᾳ πεποίωταί τις καὶ δόκιμος ᾖ, ἵνα μὴ πτῶσις τῷ διακονοῦντι ἐκ τοῦ διακονήματος γένηται, καὶ ἔκπτωσις.

Σχόλιον Ἡσαΐου ιβ'.

Ἐρώτησις. Τί ἐστι πορνεία; Ἀπόκρισις. Ἀκρασία. Ἐρώτ. Καὶ τί ἐστιν ἀκρασία; Ἀπόκ. Κόσμησις τοῦ σώματος, περισπασμὸς, ὀκνηρία, γελωτοποιοὶ λόγοι, τὸ προσέχειν ἀναιδῶς, ἀπιστία τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, τὸ φιλοπλατύνεσθαι· διότι θέλεις τὸ καύχημα τοῦ κόσμου, καὶ ἀγαπᾷν τὴν ἀνελεημοσύνην· διότι ἀγαπᾷν τὴν κενοδοξίαν, τὸ μὴ μετρῆσαί τινα, τὴν ἀσυνειδησίαν, καὶ τὸ μὴ προσέχειν τῷ κρίματι τοῦ Θεοῦ.

Σχόλιον Μάρκου ιγ'.

Ἔστι κακία καρδιακῶς κατέχουσα διὰ τὴν χρονίαν πρόληψιν· καὶ ἔστι κακία λογικῶς πολεμοῦσα διὰ τῶν καθ' ἡμερῶν πραγμάτων.

Αλλο.

Πρὸς ὃ ἕκαστον ἐπιτρεπέστερον καὶ εὐαλωτότερον ἴδῃ ὁ ἐχθρὸς, πρὸς τοῦτο καὶ τὰς παγίδας ἵστησιν, οἷον πρὸς τὴν συνήθειαν, ἢ τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸν τρόπον, ἢ τὸν τόπον. Οὐ γὰρ ἀνοήτους, ἀλλ' ἁρμοδίους τῷ δεχομένῳ καὶ εὐπορίστους τοὺς λογισμοὺς ὑποτίθησιν, ἵνα τῷ οἰκείῳ, καὶ εὐπορίστῳ τοῦ πράγματος, ὑποσκελίσῃ εἰς τοῦτο τὸν πελεμούμενον.

Σχόλιον ιδ'.

Παρασκευάζει τὸ ἀναιδὲς πνεῦμα αἰσθάνεσθαι τοὺς ἀγαπῶντας τὰ πάθη, αἰσθητῶς, καὶ νοητῶς ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῶν σωμάτων πόνων τῆς καρδίας, δίκην καμινιαίας φλογὸς, καὶ ὑπὸ πυρός τινος τοῦ ἔρωτος καταφλέγεσθαι.

Σχόλιον ιε'.

Καὶ γὰρ κολοβοῦνται τοῦ πονηροῦ πνεύματος αἱ ἐνέργειαι, καὶ ἡ σφόδρα τοῦ πολέμου ἐπίθεσις, τῇ πανούργῳ δυνάμει τοῦ πνεύματος· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἦν ἀνανεῦσαι τὸν πολεμούμενον, καὶ ἐλευθερίας τυχεῖν.

Σχόλιον ις'.

Οἱ δαίμονες ὁποίους ἂν εὕρωσιν ἡμᾶς, τοιοῦτοι καὶ αὐτοὶ γίνονται· καὶ πρὸς ἃς εὑρίσκουσιν ἐν ἡμῖν ἐννοίας, πρὸς ταύτας καὶ αὐτοὶ φαντασίας ἀφομοιοῦσι.

Σχόλιον ιζ'.

Τὰ παρὰ φύσιν ἀῤῥενοφθορίαι καὶ ζωοφθορίαι· οὗτος δὲ καὶ τὴν μαλακίαν τούτοις συνέλεξεν, εἰπὼν πορνείαν τὸ πάθος ἐκτὸς ἑτέρου σώματος· καὶ γὰρ πᾶσα αἰσχρότης κατὰ νοῦν τελεῖται, καὶ ἐκροαὶ συμβαίνουσι, καὶ δυσαποσπάστως πρὸς τοῦτο ἔχουσιν, ὡς μήτε ὁρώμενον, μήτε τινὰ ἔλεγχον, ἢ μόνως τὴν συνείδησιν, ὃ καὶ θάνατον προσηγόρευσεν· ἔστι

γάρ τις θάνατος ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἀεὶ συμ- A περιφερόμενος.

videatur, nec reprehendatur, sed tantum conscientiam habeat testem, quod et mortem appellavit : est enim quædam mors in nobis, quam semper nobiscum circumferimus.

Σχόλιον ιη'.

Ἐμὴ μὲν ὡς σύμφυσις τῇ ψυχῇ, καὶ στεργομένη παρ' αὐτῆς· οὐκ ἐμὴ δὲ, ὡς στρατευομένη παρὰ τῆς ψυχῆς, καὶ ὁρωμένη ταύτης πολέμιος· ὃ καὶ δεινότατόν ἐστιν· ὁ μὲν οὖν Ἀπόστολος, διὰ τὰ ἐκ τῆς γαστρὸς συμβαίνονται σκῶλα τῇ ψυχῇ, θάνατον τὸ σῶμα προσηγόρευσεν. Ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος, ἐμπαθῆ καὶ νυκτερινὴν τὴν σωματικὴν γέννησιν ὠνόμασεν· ὡς ἡδονῆς καὶ ἐλευθέρας, καὶ ἡμερινῆς ἥττονα καὶ ἀντίθετον.

Scholion 18.

Hæc (caro) inimica mea tanquam natura animæ consors, et quæ diligitur ab illa [fovenda seu quæ fovetur ab illa]. Non mea, utpote contra quam pugnat anima velut hostem suum : id quod gravissimum est. Apostolus ergo propter scandala quæ ex ventre proveniunt animæ, corpus mortem appellavit [62]. Gregorius autem Theologus vitiosam et nocturnam corporis generationem vocavit, noctis nempe et voluptatis opus, spiritu et libertate et luce deterius et inimicum.

Ἄλλο τοῦ Χρυσοστόμου.

Μὴ νόμιζε τῆς σαρκὸς αὐτῆς κατηγορεῖν· οὐδὲ γὰρ εἶπε, *σῶμα ἁμαρτίας*· ἀλλὰ *σῶμα θανάτου*, Ἤγουν τὸ χειρωθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου, οὐ τὸ γεννῆσαν θάνατον· ὅπερ οὐδὲ τῆς πονηρίας τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τῆς ἐπηρείας τῆς σαρκὸς, ἧς ὑπέμεινε, δεῖγμά ἐστιν. Ὥσπερ ἂν εἴ τις αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ βαρβάρων, οὐκ ἐπειδὴ βάρβαρός ἐστιν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπ' ἐκείνων κατέχεται· οὕτω καὶ τὸ σῶμα θανάτου λέγεται ἐπειδὴ κατεσχέσθη παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἐπειδὴ προεξένησεν αὐτόν. Διόπερ οὐδὲ αὐτὸς τοῦ σώματος ῥυσθῆναι βούλεται, ἀλλὰ τοῦ θνητοῦ σώματος.

B *Aliud Chrysostomi.*

Noli putare carnem ipsam accusari. Non dixit Apostolus *corpus peccati*, sed *corpus mortis*. Sive subactum a morte, non quod generavit mortem, quod non est malitiæ, sed violentiæ carnis, quam sustinuit, signum. Ut si quis a barbaris captus, non quod ipse barbarus sit, sed quod ab ipsis detineatur. Ita corpus mortis dicitur, eo quod a morte captum sit seu detentum, non quod corpus mortem procurarit aut crearit. Proinde ipse non cupit a corpore liberari, sed a mortali corpore.

Σχόλιον ιθ'.

Ὁ θανὼν ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ διὰ τῆς μετανοίας ἀνανήψας, ἢ τῇ δοκήσει μὴ θανών. Εἰ γὰρ καὶ τὰ παχύτερα ἐξέφυγε πάθη, ἀλλὰ τοῖς λεπτοῖς τισιν ἐκοινώνησε, Παραπτώματα γὰρ, φησὶ, τίς συνήσει; Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς, φησὶν, ἐν ᾧ οὐδὲ δόλος ἐν τῷ στόματι ἐξευρέθη, ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας θάνατον διαφευξόμενος; Οὐδεὶς ὁ μηδόλως ἁμαρτών. Μακαριστὸς οὖν ὁ διὰ μετανοίας ἀναλαλούμενος· ἡ δὲ σύνταξις τοῦ παρεπομένου λόγου, τῷ ῥηθέντι ἐστὶν αὕτη. Ὁ μακαρίζων, φησὶ, τὸν μετανοοῦντα· οὗτος γὰρ ὁ πρότερος· τοῦτο παραινεῖ καὶ διδάσκει· μηδόλως εἶναι τὴν ἀπόγνωσιν ἐν τοῖς πίπτουσιν. Ἤγουν, οὐ χρὴ ἀπογινώσκειν τοὺς πίπτοντας. Τὸ, *δυσωπεῖ*, δὲ ἀντὶ τοῦ *παραινεῖ*, νουθετεῖ πάλιν (*a*) . . . . . βασιλεύς τις Ἔφεσίαν ἱερίαν [ἱέρειαν] ἰδὼν ὑπερβολῇ καλῇ φανεῖσαν, ἀνέζευξεν εὐθὺς ἐξ Ἐφέσου, φοβούμενος μὴ παρὰ γνώμην ἐκβιασθῇ πρᾶξαί τι τῶν οὐχ ὁσίων. Καὶ Κῦρος δὲ ὁ Πέρσης οὐδὲ ἰδεῖν τὴν Πάνθειαν ἐτόλμησε, θαυμαστόν τι, καὶ ἀμήχανον κάλλος ἔχειν μαρτυρουμένην. Εἰ τοίνυν καὶ τὰ πράγματα, καὶ οἱ ἔξωθεν τῷ Παύλῳ μαρτυροῦσι λέγοντι· Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ (ἡ γὰρ συνεχὴς θέα ὁδός ἐστιν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἄγουσα· εἰ δὲ καὶ εἰς ἔργον μὴ ἐκβαίνῃ, μολύνει τὸν λογισμὸν, καὶ μοιχὸν ἀποφαίνει τὸν ἁλόντα), τίς τοσοῦτόν ἐστι τολμηρὸς, ὡς τοῖς ἀλλοτρίοις συνεχῶς ἐστιώμε-

Scholion 19.

Qui per peccata mortuus est, et per pœnitentiam resipuit, aut qui visus est non fuisse mortuus. Etsi C enim crassiora seu graviora vitia effugit, levibus tamen adhærescit. Delicta enim (inquit David [63]) quis intelliget? Si enim Christus in cujus ore non est **244** inventus dolus [63], mortuus est et resurrexit, quis est qui peccati mortem effugiet, cum nemo prorsus non peccet? Beatus ergo ille prædicandus, qui per pœnitentiam revocatur. Sequentis autem sermonis seu verbi cum præcedenti dicto sic cohæret. Qui beatum, inquit, prædicat pœnitentem : hic enim est prior, hoc monet et docet, nullo modo desperandum iis qui ceciderunt. Sive . . . . . non oportet desperare qui cadunt. Illud δυσωπεῖ, *rogat*, ponit pro παραινεῖ, id est, *hortatur*, *monet* . . . . . D iterum. Regum quispiam Ephesiam sacerdotem incredibili pulchritudine refulgentem intuitus, statim Epheso excessit, ne quid impii (seu stupri et sacrilegii) præter voluntatem perpetrare cogeretur. Et Cyrus Persarum rex Pantheiam nec ad aspectum quidem admittere ausus est, quam satis constabat esse pulchritudine admiranda inexpugnabili. Quod si ergo et res ipsæ, et pagani quoque, et exteri confirmant Pauli dictum affirmantis : *Ego castigo corpus meum, et in servitutem redigo* [64] (assiduus enim aspectus via est quæ ducit ad ipsam actionem :

[62] Rom. VII, 24. [63] Psal. XVIII, 13. [63] I Petr. II, 22. [64] I Cor. IX, 27.

(*a*) Desunt pauca verba, e. g. ut iterum pœnitentiam agant qui peccarunt.

quod si ad opus ipsum non descendat, inquinat tamen mentem, et captum aspectu ostendit adulterum) : quis tam audax erit, qui assidue inter elegantes aliarum formas versatus dicat, nullum se inde incommodum accepisse? Si autem hoc difficile est, certe magnopere feminarum consuetudines sunt refugiendæ. Ubi tamen necesse fuerit in conspectum illarum venire, frenandi sunt oculi et coercendi.

A νος κάλλεσι, λέγει μηδὲν τὸ παράπαν βλάπτεσθαι; Εἰ δὲ τοῦτο δύσκολον, χρὴ μάλιστα φεύγειν τὰς συνεχεῖς τῶν γυναικῶν ἐντεύξεις. Εἰ δὲ ἀνάγκη εἴη, χαλινοῦν τοὺς ὀφθαλμούς.

Scholion 20.

Quatuor sunt virtutes quæ puram reddunt animam, silentium, custodia præceptorum, angustus locus [an angustiæ et luctus?], et animi demissio.

Σχόλιον κ'.

Τέσσαρές εἰσιν ἀρεταὶ ἁγνίζουσαι τὴν ψυχήν· ἡ σιωπή, καὶ τὸ φυλάξασθαι τὰς ἐντολάς, καὶ ἡ στενοχωρία, καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη.

Scholion 21.

Superbus a charitate desertus cecidit, et ex casu humilis factus est, et ita superbia præbuit illi causam humilitatis.

Σχόλιον κα'.

Ὁ ὑπερηφανευθεὶς ὑπὸ τῆς χάριτος καταλειφθεὶς ἔπεσεν, καὶ πεσὼν ἐταπεινώθη, καὶ γέγονεν ἐν αὐτῷ ἡ ὑπερηφανία ταπεινοφροσύνης αἰτία.

Aliud.

B

Humilitas est mens omnibus subjecta, nascitur ex affectione fortis et generosæ animæ, metuque judicii seu examinis.

Ἄλλο.

Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ γνώμη πᾶσιν ὑποκειμένη· γίνεται δὲ ἐκ διαθέσεως ἀνδρείας ψυχῆς καὶ φόβου ἐξετάσεως.

245 *Scholion* 22.

Sciendum solam abstinentiam non sufficere ad vitiosos affectus edomandos, sed alias quoque virtutes desiderari, præsertim oportet ut humilitas conjuncta sit cum abstinentia, quæ fastum ex illa orientem reprimat et aversetur : qui si enervatus fuerit, in promptu erit animi tranquillitas ab omni perturbationum tumultu libera.

Σχόλιον κβ'.

Ἰστέον ὡς οὐκ ἐξαρκεῖ ἡ ἐγκράτεια κατὰ παθῶν μόνη, εἰ μὴ καὶ ἄλλαι ἀρεταὶ σύνεισιν· ἐξαιρέτως δὲ ἡ ταπεινοφροσύνη ὀφείλει συνεῖναι τῇ ἐγκρατείᾳ, ἵνα τὸν ἐκ ταύτης προσγινόμενον ἀποστρέφῃ ὄγκον· ἐὰν γὰρ οὗτος καταργηθῇ, ἡ ἀπάθεια προσγίνεται ἑτοίμως.

S. Maximi 23.

Humilitas et afflictiones hominem ab omni peccato liberant : nam illa animi, hæ corporis vitia recidunt. Hoc enim beatus David videtur facere in iis quæ a Deo p atur, cum dicit : *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea* [65].

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Μαξίμου κγ'.

Ταπείνωσις καὶ κακοπάθεια πάσης ἁμαρτίας ἐλευθεροῦσι τὸν ἄνθρωπον· ἡ μὲν τὰ τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ τὰ τοῦ σώματος περικόπτουσα πάθη. Τοῦτο γὰρ ὁ μακάριος Δαυὶδ ποιῶν φαίνεται, ἐν οἷς εὔχεται πρὸς τὸν Θεὸν λέγων· *Ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου.*

C

Scholion 24.

Exerravit quis, et per viam suam a qua declinaverat, reversus est iterum; negavit quis veluti per linguam Deum, et per eamdem rursus Deum confessus est; rapuit manibus, et manibus in pauperes dispersit, et perinde de aliis loquendo. Qui autem contra castitatem peccarit, non per eamdem viam, per quam cecidit, sed per aliam revertitur. Plorat enim et abstinet, et gemit. Quapropter luxuria [fornicatio] proprie ruina seu casus appellatur, præsertim cum religiosæ vitæ præter alia sit magis familiare et proprium studium virginitatis, quod et appellatio *monachi* (ut qui solus sine consorte habitet) declarat et professio seu votum. Qui ergo virginitatem corrupit, vere cecidit, irritum reddendo quod promisit seu vovit.

Σχόλιον κδ'.

Ἐσφάλη τις, καὶ δι' ἧς ὁδοῦ παρετράπη, ἐπανῆλθε πάλιν· ἠρνήσατο γὰρ οἷον διὰ τῆς γλώσσης, καὶ πάλιν δι' αὐτῆς ὡμολόγησεν· ἥρπασε διὰ τῶν χειρῶν, καὶ δι' αὐτῶν ἐσκόρπισε, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Ὁ δὲ πορνεύσας, οὐδ' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ δι' ἧς καὶ ἔπεσεν· ἀλλὰ δι' ἑτέρας ἐπανέρχεται. Κλαίει γὰρ, νηστεύει, στένει. Διὸ καὶ κυρίως ἡ πορνεία πτῶμα· ἄλλως τε καὶ τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ τοῦτο παρὰ τὰ λοιπὰ οἰκειότερον, τὸ παρθενεύειν, ὃ καὶ βούλεται ἡ τοῦ *μοναχοῦ* προσηγορία, καὶ τὸ ἐπάγγελμα. Ὁ οὖν διαφθείρας τὴν παρθενίαν πέπτωκεν ἀληθῶς, ἀθετήσας ὃ ἐπηγγείλατο.

D

Scholion Thalassii 25.

Ille vere solitariam vitam amat, qui nihil afficitur erga res mundi et quosvis homines aut humana.

Σχόλιον Θαλασσίου κε'.

Ἡσυχίαν ἀγαπᾷ, ὁ μὴ πάσχων πρὸς τὰ τοῦ κόσμου καὶ πάντας ἀνθρώπους, ὁ μηδὲν ἀγαπῶν ἀνθρώπινον.

Scholion 26.

Hæresis est seductio mentis, et linguæ ministra, unde et error. Luxuria autem omnes sensus et

Σχόλιον κϛ'.

Ἡ μὲν αἵρεσις νοός ἐστι παρεκτροπή, καὶ γλώσσης ὑπουργία· ὅθεν καὶ σφάλμα [σφάλλει]. Ἡ δὲ

[65] Psal. xxiv, 18.

πορνεία τὰς αἰσθήσεις πάσας, καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς μεθοδεύει, καὶ μεταπλάττει ἐκ τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωτιν μετάγουσα, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν ἀποῤῥίπτουσα· ὅθεν καὶ πτῶσιν αὐτήν φασιν.

Ἄλλο.

Ἐξ οἰήσεως αἱρέσεις, ἐξ εὐπαθείας δὲ αἱ πορνεῖαι. Διὰ ταπείνωσιν μὲν οἱ πρῶτοι, διὰ δὲ δυσπαθείας οἱ δεύτεροι τοῦ τελείου τυγχάνουσιν.

A facultates corporis et animæ a via abducit, et immutat, et ab imagine Dei, ad cujus similitudinem facta est, transformat et corrumpit, abjicitque in nihilum, unde et casum appellant.

246 *Aliud.*

Ex animi elatione suive existimatione oritur hæresis, ex deliciis seu delectatione luxuria. Hæretici per humilitatem, luxuriosi per afflictiones perfecte corriguntur.

Σχόλιον κζ'.

Τῆς πράξεως ἡ ἁφὴ γεννήτρια, ὥσπερ ταύτης ἡ ὅρασις, καὶ ταύτης ἡ ἀκοή τε καὶ ὄσφρησις. Ἐὰν οὖν τις μὴ διὰ τούτων πρὸς τὴν ἁφὴν χειραγωγούμενος ἔλθῃ, μᾶλλον δὲ σκοπούμενος πέσῃ, εἰς ἔργον οὐκ ἔρχεται· μᾶλλον δὲ εἰς κακοεργίαν οὐ βάλλεται, ἣν πολὺ φύγωμεν ἅμα καὶ τῷ θεωρεῖν (*a*).

Scholion 27.

Actionis seu operis luxuriosi parens est tactio, quemadmodum hujus visio, visionis auditio, et hujus olfactio. Si quis ergo non per hæc ad tactum ductus pervenerit, sed potius cogitando ceciderit, ad opus non progredietur, vel potius in improbam actionem non præcipitabitur, quam etiam atque etiam cum ipsa cogitatione refugimus.

Σχόλιον κη'.

Σημειωτέον, ὅτι οὐ χρὴ προσάπτεσθαι χειρῶν, ἢ ἄλλου τινὸς μέλους· κἂν ἴδιοί εἰσιν οἱ ἁπτόμενοι κατὰ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐλίξαντα τὰς χεῖρας τῷ θερίστρῳ, ἤτοι τῷ φαικεολίῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ ῥάκει, καὶ οὕτω τὴν μητέρα βαστάσαντα, καὶ οὐ μόνον ἄλλον ἄλλου μὴ προσφάνειν, ἀλλ' οὐδὲ ἰδίων αὐτοῦ μελῶν τὸ οἰονοῦν κρατεῖν (*b*), γυμνὸν δηλονότι, καὶ μάλιστα εἴ τις νέος ἐστὶ, καὶ ὑπὸ τῆς σαρκὸς πολεμούμενος, μηδὲ χάριν τοῦ κνᾶσθαι· τῆς γὰρ πράξεως ἡ ἁφὴ γεννήτρια. Ἐὰν οὖν τις μὴ διὰ τούτων πως χειραγωγούμενος εἰς τὴν ἁφὴν ἔλθοι, μᾶλλον δὲ σκοτούμενος πέσοι, εἰς ἔργον οὐκ ἔρχεται, ἤγουν εἰς τὴν κακὴν καὶ ὀλέθριον πρᾶξιν, ἅγιος ὀνομάζεται ὁ καθαρὸς ἀπὸ κακίας, καὶ ἀπὸ ἁμαρτήματος· ὅθεν καὶ μέγιστόν ἐστι ψυχῆς κατόρθωμα, καὶ ἀρέσκον Θεῷ τὸ μὴ εἶναι κακίαν ἐν ἀνθρώπῳ. Ἁγιασμὸς δέ ἐστι τὸ ἀνακεῖσθαι τῷ ἁγίῳ Θεῷ ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ἀδιαστάκτως ἐν παντὶ καιρῷ, διὰ φροντίδος, καὶ σπουδῆς τῶν αὐτῷ ἀρεσκόντων.

B

C

Scholion 28.

Observandum quod non sint manus, vel aliud corporis membrum tangendum, etiamsi propinqui sint qui tanguntur, ad exemplum illius fratris religiosi, qui manus theristro seu veste seu strophiolo, seu alio panno involvit, et ita matrem suam ægram gestavit : et non solum aliud alterius non tangendum, sed nec ex propriis ullum, qualecunque sit, contrectandum, nudum scilicet, præsertim si juvenis sit et carnis stimulis oppugnetur ; imo nec fricandi causa ; tactus enim est actionis ipsius et operis effector et parens. Si quis ergo non per hæc veluti manu ductus ad tactum ipsum progressus fuerit, sed offusis potius tenebris (quasi per ignorantiam) ceciderit, ad nefarium opus sive ad improbum et exitialem actum non procedet. Sanctus vocatur, qui ab nequitia et peccato purus est. Unde maximum animæ studium virtutis est et Deo gratissimum, ut homo omni culpa et malitia vacet. Sanctitas [sanctificatio] autem est omni tempore per curam, studium et sollicitudinem constantissime semper ex toto corde sancto in iis quæ Deo placent, Deo adhærere.

Σχόλιον κθ'.

Τοῦτο πανουργίας μεγάλης· οἱ μηδέ ποτε γὰρ ἡμῖν ἐνδιδόντες πολεμεῖν δαίμονες πρόσκαιρον, ὅταν καὶ χαύνωσις ᾖ, ἀφίασιν, ἵνα ὡς ἀπαθεῖς, καταφρονῆσαι ποιήσαντες ἐν παντὶ καιρῷ· λέγω δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῆς ἀκριβείας, εἰς ὄλισθον κατὰ μόνας ὄντας κρημνίσωσιν. Ὅπερ φυλαττώμεθα, ἵνα μὴ χωρὶς σωμάτων ἄλλων τοῖς οἰκείοις κατὰ τὴν κακίαν ἀρχεσθῶμεν, μᾶλλον δὲ βοθρισθῶμεν ὑπουργούμενοι μέλεσιν.

D

Scholion 29.

Hoc magnæ est nequitiæ. Nunquam enim dæmones nobiscum belli faciunt inducias, quando etiam relaxatio fuerit, remittunt seu dimittunt (in speciem) pugnam, ut contempto periculo tanquam in securo jam tranquillitatis portu constituti idem quovis tempore audeamus. Dico vero quod et in ipso disciplinæ religiosæ rigore eos qui solitariam vitam agunt, in exitium præcipitent. **247** Quod cavendum nobis, ne qui sine societate alienorum corporum degimus, nostris ad flagitium abutamur, imo potius dum nostris membris inservimus, alto exitii barathro hauriamur.

Σχόλιον Ἰσιδώρου λ.

Πᾶσαν μὲν οἱῶν τε ὁμιλίαν γυναικῶν ἐκτρέπεσθαι χρὴ, ὡς ἔχουσάν τινα πρὸς χαύνωσιν ἐπιτήδευσιν· εἴγε δὲ τοῦτο ἀδύνατον διὰ περιστάσεις χρειῶν, ἢ

Scholion Isidori 30.

Omne quidem qualiumcunque feminarum colloquium declinandum est, ut quod habeat quoddam ad relaxationem [dissolutionem] incitamentum ;

(*a*) Per contemplationem rerum divinarum,

(*b*) Auctor Græcus anonym. de virtute, πολὺ τὸ ἐπίβουλον τῆς ἁφῆς, etc. C. 23. Jo. Wegelinus.

si tamen propter necessariarum rerum usum, et curam pauperum id fieri nullo modo possit, dejectis in terram oculis demissoque vultu cum illis colloquendum est. Ad plures aut fere omnes, mulierum pulchritudine victos mors per fenestras (oculorum) intravit [involavit] : quæ et magnum prophetam et regem subegit, quando ad exitiale illud balneum respexit.

A οἰκονομίαν πτωχῶν, κάτω νεύοντας [χρὴ] διαλέγεσθαι. Τοῖς γὰρ πλείοσιν, ἢ πᾶσι σχεδὸν, ταῖς ἡττηθεῖσιν κάλλους γυναικῶν, διὰ τῶν θυρίδων ἀνέπτη ὁ θάνατος, ὃς καὶ τοῦ μεγάλου προφήτου καὶ βασιλέως ἐκράτησεν, ὅτε πρὸς τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο τὸ θανατηφόρον ἀπέβλεψεν.

Scholion 31.

Quia etiam mortuorum conditoria ad effugiendam tentationem juvant. Hoc autem totum est humilitas. Humilis enim est ipsum proprie conditorium et loculus : ad quæ asciscendus est etiam aliquis, qui tecum comprecetur ex fratribus fortibusque Christi athletis.

Σχόλιον λα'.

Ὅτι καὶ σοροὶ πρὸς τὸ φυγεῖν πειρασμὸν συμβάλλονται. Τὸ δὲ ὅλον ἡ ταπείνωσις· ταπεινὸς γὰρ ἡ σορὸς ἴδιον [ἰδίων]· πρὸς οἷς καὶ τὸν συνευχόμενον ἔχειν χρὴ, ἤτοι συναδελφόν τινα ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν.

Scholion 32.

Idem peccatum a duobus perpetratum, altero quidem honeste educato et sancte et procul a peccantium loco degente, post profectum in vita religiosa, et usum cogitationemque disciplinæ monasticæ. Nam qui bonis moribus institutus est, et ab omnibus peccatorum locis remotus vixit, et religiosis exercitationibus et luctis eruditus, et expertus in luxuriam præceps actus est, multo gravius judicium sustinuit, quam is qui negligenter, inepte ruditerque educatus est, et in peccatum prolapsus. Illa autem verba Climaci ex multis aliis intellige, in sacro nempe loco, quod vis, quod pura anima, quod religiosa femina, quod sub viri potestate, quod vel sanguinis, vel spiritualis propinquitas, et quod quis improbæ doctrinæ (ad peccata nempe ignota) auctor fuerit.

B

Σχόλιον λβ'.

Τὸ αὐτὸ πτῶμα ὑπὸ δύο τινῶν πεπραγμένον, τοῦ μὲν καλῶς ἀνατραφέντος, καὶ θεοφιλῶς, καὶ πόῤῥω ἀπῳκισμένου τοῦ τῶν πτωμάτων τόπου, μετὰ καὶ προκοπὴν πεῖραν μοναχικῆς καταστάσεως· ὁ γὰρ χρηστοῖς ἤθεσιν, καὶ πόῤῥω πτωμάτων τόπων κατῳκισμένος, καὶ πάλης ἀσκητικῆς πεπειραμένος, πορνείᾳ περιπαρεὶς, βαρύτερον κέκτηται κρῖμα, τοῦ ἐν ἀμελείᾳ καὶ ἀτοπίᾳ καὶ ἀπειρίᾳ ἐντραφέντος καὶ ὀλισθήσαντος. Τὸ δὲ ἐξ ἄλλων πολλῶν, ἐν ἱερῷ δηλονότι τόπῳ, ὅτι βία, ὅτι καθαρὰ ψυχὴ, ὅτι μονάστρια, ὅτι ὕπανδρος, ὅτι σωματικὴ ἢ συγγένεια, καὶ ἐκ τοῦ γενέσθαι πονηρᾶς διδαχῆς αἴτιον.

Scholion 33.

Puto ipsum Nonnum hic intelligi, qui sanctam Pelagiam sacro baptismatis fonte abluit. Hic enim, adversus catenatam vitio rum turbam factis et cogitationibus seu mente et corpore deprœliatus, stolam tranquillitatis ab omni perturbationum inquinatione puram induit. Nam occasione peccandi oblata imperturbatus apparuit, quod **248** omnem affectum ad peccandi materiam exuisset, et cœlestium pulchritudines contemplaretur. Voluptatibus autem dediti omnia contra agunt.

C

Σχόλιον λγ'.

Οἶμαι, αὐτὸν Νόννον (c) λέγει, τὸν τὴν ἁγίαν Πελαγίαν βαπτίσαντα. Οὗτος γὰρ πρὸς συνεζευγμένα πάθη τοῖς πράγμασι, καὶ νοήμασιν ἐκπολεμήσας, τῆς ἀπαθείας ἐνεδύσατο τὴν στολήν· ἐμπεσούσης γὰρ τῆς ὕλης οὐκ ἐλέγχθη ἐμπαθὴς (καὶ γὰρ ἀπήλλακτο ταύτης)· τὰ δὲ ἄνω κάλλη πάντως ἐνωπτρίζετο. Οἱ δὲ φιλήδονοι τὸ ἐναντίον.

Scholion 34.

Deus proposita futura corporum resurrectione, aliam interim hic a nobis exigit : novum, inquam, vitæ genus in præsenti vita ex morum mutatione factum. Quando enim impurus fit temperans ; avarus, misericors ; asper et iracundus, mitis, tum hic resurrectio facta est, quæ est imago et janua futuræ. Et quomodo resurrectio ? Peccati, inquam mortificatio, et justitiæ resurrectio, veteri quidem, et flagitiosa vita abolita, novissima vero et angelica instituta.

D

Σχόλιον λδ'.

Ὁ Θεὸς, προκειμένης τῆς μελλούσης, ἑτέραν ἡμῖν ἀνάστασιν ἀπαιτεῖ· τὴν καινὴν πολιτείαν, τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐκ τῆς τῶν τρόπων μεταβολῆς γινομένην. Ὅταν γὰρ ὁ πόρνος γένηται σώφρων, καὶ ὁ πλεονέκτης ἐλεήμων, καὶ ὁ τραχὺς ἥμερος, καὶ ἐνταῦθα ἀνάστασις γέγονεν, ἐκείνης οὖσα προοίμιον. Καὶ πῶς ἀνάστασις; Τῆς μὲν ἁμαρτίας νεκρωθείσης [νέκρωσις], τῆς δὲ δικαιοσύνης ἀνάστασις· καὶ τῆς μὲν παλαιᾶς ζωῆς ἀφανισθείσης, τῆς δὲ καινοτάτης καὶ ἀγγελικῆς πολιτευομένης.

Scholion Isaaci 35.

Cogitationes malæ cum ex propriæ voluntatis proposito, tum ex dæmonum improbitate exsistunt. Bonæ vero cum ex natura (boni enim nati sumus) ; tum animi electione seu proposito, propter liber-

Σχόλιον λε'.

Οἱ πονηροὶ λογισμοὶ τὴν σύστασιν ἔκ τε τῆς προαιρέσεως ἔχουσιν, ἔκ τε τῆς τῶν δαιμόνων κακουργίας. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ ἔκ τε τῆς φύσεως, καλοὶ γὰρ γεγόναμεν, ἔκ τε τῆς προαιρέσεως, διὰ τὸ αὐτεξούσιον,

(c) Vitæ PP. de S. Nonno in Vita S. Pelagiæ l. 1, p. 376, apud Rosweidum.

ἐκ τε τῆς ἀγγελικῆς προτροπῆς· ὥστε τοὺς μὲν πονηροὺς ἐκ δύο τὴν σύστασιν ἔχειν, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἐκ τριῶν. Μνημονεύειν οὖν χρὴ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν τοῦ εἰρηκότος θεολόγου· *Ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν* (a). Καὶ λοιπὸν δεῖ ἐν ἀγωνίᾳ ἐγκαρτερεῖν. Τὸ δὲ ἔμπαλιν, τὸ ἐν τῷ κόσμῳ διαπολέμητον, δόλος ἐστὶ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οὐ φιλανθρωπία.

A tatem arbitrii : tum etiam ex angelico instinctu et impulsu, ita ut malæ cogitationes ex duobus duntaxat fontibus oriantur, bonæ vero ex tribus. Meminisse ergo in præsenti vitæ statu oportet illius quod theologus dixit : *Resistite diabolo, et fugiet a vobis.* Cæterum persistendum est in luctu seu certamine. Contra, cum in mundo versanti oppugnatus cedit, fraus est hostis, non clementia vel humanitas.

Σχόλιον λς'.

Φεύγωμεν ἕνεκα τοῦ μὴ βλέπειν μηδὲ ἀκούειν καρποῦ, οὗ μὴ γεύσασθαι λοιπὸν συνεταξάμεθα. Λείπει δὲ τὸ, *ἕνεκα*, αἰτιολογικὸς συνδεσμός. Φεύγωμεν γάρ, φησὶν, ἕνεκα τοῦδε. Βλέπε ἐνταῦθα ἡ ἐκ τοῦ τόπου μετάστασις [τῆς μεταστάσεως] τὴν ὠφέλειαν· διδάξαντος γὰρ τοῦ παναγίου Πνεύματος τοὺς πατέρας, ὅτι δύναται τοὺς τρόπους ἐκ τῶν τόπων ὁ παλαίων ἀμείβειν, οὗτοι βοῶσι· Φεύγετε τοὺς τόπους τῶν πτωμάτων, ὡς καὶ ἐνταῦθα· Φεύγοντες φεύγωμεν, τοῦ Δαυὶδ μνημονεύσας τῆς κατὰ τὴν Βηρσαβεὲ ἱστορίας τὴν ἀπάτην ἐνέφηνεν.

Scholion 36.

Fugiamus, ne videamus neque audiamus fructum, de quo nos non gustaturos decrevimus. Desideratur autem vox ἕνεκα conjunctio causalis. Dicit enim : Fugiamus propter hoc. Vide hic quam loci mutatio afferat utilitatem. Cum enim sanctissimus Spiritus Patres docuisset, quod hostis ex locorum mutatione posset mores immutare, clamant hi : Fugite loca casibus peccatorum obnoxia, ut et hic : Fugientes fugiamus. Climacus Davidis ex aspectu Bersabeæ decepti historiam memorans designat.

Ἄλλο.

Νοῦς μὴ ἐπιστατῶν τῇ αἰσθήσει, δι' αὐτῆς περιπίπτει κακοῖς· ὑφ' ἡδονῆς γὰρ τῶν αἰσθητῶν ἀπατηθεῖσα, τίκτει αὐτῷ φαυλότητα.

Aliud.

Mens quæ sensibus indulget, per illos **249** in peccata incidit; voluptatibus enim et delectatione rerum quæ sub sensus cadunt delusi, animum debilitant et frangunt.

Σχόλιον Ἰσαάκ.

Ὁ μὴ μακρύνων ἑαυτὸν τῶν αἰτιῶν τῶν παθῶν, ἑκουσίως ἀκουσίως ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καθέλκεται· ταῦτα δέ εἰσι τὰ αἴτια τῆς ἁμαρτίας· ὁ οἶνος καὶ αἱ γυναῖκες, ὁ πλοῦτος, καὶ ἡ εὐεξία τοῦ σώματος, οὐχ ὅτι φυσικῶς ἁμαρτία εἰσὶ ταῦτα, ἀλλ' ὅτι ἡ φύσις ἐξ αὐτῶν εὐκόλως κλίνῃ πρὸς τὰ πάθη τῆς ἁμαρτίας· καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος παραφυλάττεσθαι σπουδαίως.

Aliud Isaaci.

Qui non procul se removet et recedit a causis et occasionibus vitiorum, volens nolens in peccatum trahitur. Causæ autem peccati seu incitamenta sunt vinum, mulieres, opes, bonus habitus corporis : non quod hæc natura sua peccata sint (aut peccatum), sed quod natura per hæc facile ad peccati morbos et vitia inclinatur et trahitur. Proinde homini diligenter ab his cavendum est.

Σχόλιον λζ'.

Ἐνταῦθα οὐκ ἀνταπέδωκε τὸν δὲ συμπλεκτικὸν σύνδεσμον σχήματι τῷ κατὰ ἀπόλυτον μερισμὸν, εἰ καὶ ἐπιτηδευμένως οἶμαι, ὅτι τῷ Πέτρῳ [ἐν] βίῳ προσομιλήσαντι αἱ κλεῖς τῆς βασιλείας ἀπενεμήθησαν.

Scholion 37.

Hic non reddidit conjunctionem copulativam (δὲ, vero, autem) figuræ per absolutam partitionem, etsi nec studio arbitror : quia Petro, dum viveret, colloquenti traditæ sunt claves regni cœlestis [66].

Σχόλιον λη'.

Πᾶν νόημα πράγματος αἰσθητοῦ, ἐν ᾧ χρονίζει ὁ νοῦς, πάντως δηλοῖ, ὅτι πάθος ἔχει πρὸς αὐτό· *Οὐκ ἐκλείψοι οὖν ἐξ οἴκου αὐτοῦ γονορρύης καὶ λεπρὸς, κρατῶν σκυτάλην, καὶ πίπτων ἐν ῥομφαίᾳ αὐτοῦ.*

Scholion 38.

Omnis cogitatio rei quæ sub sensum cadit, in qua mens diu moratur, omnino ostendit, quod erga illam afficiatur : *Non deficiat ergo a domo tua fluxum sanguinis sustinens, et leprosus, et tenens scuticam, et cadens in gladio* [67].

Σχόλιον λθ'.

Σημειωτέον, τὰς καθ' ὕπνον διακρίσεις, μᾶλλον δὲ διὰ τὸ μὴ ὡσαύτως ἔχειν ἀεὶ παντὶ φευκτέον· πάνυ γὰρ ὀλίγων αἱ διακρίσεις.

Scholion 39.

Magna prudentia adhibenda est in iis quæ in somno usu veniunt, quin potius quia inconstans est eorum ratio, omnino negligenda sunt; paucorum enim eorum dijudicatio.

[66] Matth. xvi, 16. [67] II Reg. iii, 29.

(a) Jacob. apost. epist. c. iv, v. 7. Dionysius omnes apostolos theologos vocat, et S. Petrum verticem theologorum.

Scholion 40.

Qui motiones corporis molliores et delectabiles repulit, nec carni, nec sanguini pepercit.

Scholion 41.

Insidiatricem materiam, carnem appellat et sanguinem, materiæ seu corporis expertes dæmonas. Materiæ affixam et innexam animam corpori conjunctam. Mentem etiam sine materia cum dæmonibus luctantem. Mirandum ergo ait quomodo natura corporis concretione impedita cum dæmonibus incorporeis pugnet et vincat.

Scholion 42.

Captivitas sequitur conjunctionem seu congressum et colloquium (animæ **250** cum incidente cogitatione) quæ et diuturnior et vehementior est; ventilatio jam calens sequitur communem seu conjunctum raptum; repente enim sine studio, temporeque ut plurimum, et dispositione pestis simul abreptis nobis tenuibus et subtilibus cogitationibus et sensibus obrepit et sese insinuat.

Scholion Isaaci 43.

Vide quid dicat Climacus de vitiosis affectionibus sive passionibus, quod pœnitentia convenienti sint eluendæ, aut futuro judicio reserventur. Unde ergo novi legislatores sine digna pœnitentia illis indulgent?

Aliud Basilii Magni.

Quæstio. Qui sunt fructus digni pœnitentiæ? Resp. Opera justitiæ peccato contraria, quæ pœnitenti sunt facienda, ut quod scriptum est, impleat, *in omni opere bono fructificantes* [68].

Scholion 44.

Quæ ex corporis sensibus oriuntur, nocent corpori; et quæ ex animæ facultatibus, animæ.

Aliud.

Malam cogitationem præcedit mala affectio; affectionis autem causa est sensus, abusus autem hujus est mens.

Aliud S. Maximi.

Ab sensibus oriuntur mali affectus, qui præsente charitate et temperantia non movebuntur; absente autem movebuntur. Pluribus autem, exceptia concupiscentia, indiget, remediis ira, et propterea *charitas* vocatur *magna*, quod sit frenum iræ, quam sanctus ille Moses appellavit in physicis seu naturalibus per comparationem et figuram oppugnatricem serpentum [69].

Aliud Isaaci.

Animi seu cogitationum motus in homine ex quatuor causarum fontibus oriuntur. Primum ex naturali carnis voluntate; deinde ex phantasia seu imaginatione sensuum e sæculi rebus quas videt vel audit, nata; tertio ex iis quæ præcesserunt inveteratis consuetudinibus, et animæ effusione quas habet in mente; postremo ex dæmonum impulsibus et suggestionibus.

[68] Coloss. I, 10. [69] Levit. XI, 22.

Σχόλιον μ'.

Ὁ τὰ καθ' ἡδονὴν κινήσεις ἀποχρουσάμενος, καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀφειδήσας.

Σχόλιον μα'.

Ἐπίβουλον ὕλην τὴν σάρκα φησὶ καὶ αἷμα, ἀΰλους τοὺς δαίμονας· ἔνυλον τὴν συζευχθεῖσαν ψυχὴν τῷ σώματι· ἄϋλον πάλιν τὸν νοῦν, τὸν μετὰ τῶν πνευμάτων μαχόμενον· θαῦμα οὖν φησι πῶς ἡ κατὰ σχέσιν ἔνυλος τοῖς ἀΰλοις συμπλέκεται καὶ νικᾷ.

Σχόλιον μβ'.

Ἡ μὲν αἰχμαλωσία τῷ συνδυασμῷ ἀκολουθεῖ καὶ χρόνον καὶ τρόπον σφοδροτέρως ἐπιτηροῦσα· ὁ δὲ παραῤῥιπισμὸς τῇ συναρπαγῇ, ἐξαπίνης γὰρ ἐπιτηδεύσεως χωρὶς, καὶ χρόνου, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ διαθέσεως ἐκτὸς, ὁ ὄλεθρος παρυφίσταται ψιλαῖς ἐννοίαις καὶ αἰσθήσεσι συναρπαζομένων ἡμῶν.

Σχόλιον μγ.

Ὅρα τί φησι περὶ ἐμπαθείας, ὅτι ἀντιζύγῳ μετανοίᾳ, ἢ τῇ μελλούσῃ κρίσει ὑπόκειται. Πόθεν οὖν ἄνευ τῆς προσηκούσης μετανοίας οἱ νέοι νομοθέται τὰς συμπαθείας ποιοῦνται;

Ἄλλο τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ἐρώτησις. Τίνες εἰσὶν οἱ ἄξιοι καρποὶ τῆς μετανοίας; Ἀπόκρισις. Τὰ ἀντικείμενα τῇ ἁμαρτίᾳ ἔργα δικαιοσύνης, ἅπερ ὁ μετανοῶν ὀφείλει ποιεῖν, πληρῶν τὸ γεγραμμένον, *ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες.*

Σχόλιον μδ'.

Τὰ ἐκ τῶν περὶ τὸ σῶμα, τὸ σῶμα βλάπτει, καὶ τὰ ἐκ τῶν περὶ τὴν ψυχὴν, τὴν ψυχήν.

Ἄλλο.

Κακῆς ἐννοίας προηγεῖται πάθος· τοῦ δὲ πάθους αἰτία καθέστηκεν ἡ αἴσθησις· τῆς δὲ κακῆς αὐτῆς χρήσεως δηλονότι ὁ νοῦς.

Ἄλλο τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων πέφυκε κινεῖσθαι τὰ πάθη· καὶ παρούσης μὲν ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας οὐ κινηθήσεται· ἀπούσης δὲ κινηθήσεται. Πλειόνων δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὁ θυμὸς δεῖται φαρμάκων, καὶ διὰ τοῦτο *μεγάλη* λέγεται *ἡ ἀγάπη*· ὅτι χαλινός ἐστι τοῦ θυμοῦ, ταύτην καὶ Μωσῆς ἐκεῖνος ὁ ἅγιος ἐν τοῖς φυσικοῖς συμβολικῶς ὀφιομάχον ὠνόμασεν.

Ἄλλο τοῦ Ἰσαάκ.

Ἡ κίνησις τῶν λογισμῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ τεσσάρων αἰτιῶν γίνεται. Πρῶτον μὲν ἐκ θελήματος τῆς σαρκὸς τοῦ φυσικοῦ· δεύτερον δὲ ἐκ τῆς φαντασίας τῶν αἰσθήσεων τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, ὧν παρακούει καὶ βλέπει· τρίτον ἐκ τῶν προλήψεων, καὶ ἐκ τῆς ἐκλύσεως τῆς ψυχῆς, ὧν ἔχει κατὰ νοῦν· τέταρτον ἐκ τῶν προσβολῶν τῶν δαιμόνων πολεμούντων.

Σχόλιον με'.

Ὅσα ἀφ' ἑαυτοῦ λογίζεται ὁ νοῦς πάθη λέγεται, ὅσα ἐνοχλούμενος ὑπὸ τοῦ σώματος, ταῦτα ὡς πρὸς τὸν νοῦν ἐμπαθῆ· τὰ δὲ πρὸς σύστασιν τοῦ σώματος λογιζόμενα, κακίαι τοῦ νοῦ καὶ εἰσὶ καὶ λέγονται.

Σχόλιον.

Ἀναχρινάτωσαν καὶ ψηλαφησάτωσαν.

Ἄλλο.

Τὸ κοπρῶδες πάθος καλεῖ κόπρον.

Σχόλιον μς'.

Φιλόδωρος ὢν ὁ Θεὸς παρέχει τοῖς ἀξίοις τὰ πρόσφορα, ἢ τῇ οἰκείᾳ ἀγαθότητι χρώμενος, ἢ τῇ τῶν αἰτουμένων ἐπικλινόμενος δεήσει, κατὰ τὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου αἴνιγμα.

Σχόλιον μζ'.

Δικαίως εὐχὴν νοερὰν, ἥτις πράττεται καὶ δικονοῦσι σωματικῶς. Καὶ γὰρ ὅταν πρὸς τὰς σωματικὰς διακονίας οἱ δαίμονες ἴδωσιν ἐνασχολούμενον, ἐπεὶ σωματικῶς εὔξασθαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν οὐχ οἷός τέ ἐστιν, ἐπιτίθενται αὐτῷ διὰ τῶν αἰσχίστων ἐννοιῶν βαρέως, καὶ εἰς ἧτταν προσκαλοῦσι· χρεὼν οὖν τότε τοῦ διακονήματος προτιμῆσαι τὴν κατὰ ἕθος σωματικὴν προσευχὴν, τῆς νοερᾶς δηλονότι καταφρονουμένης.

Σχόλιον μη'.

Διὰ τοῦτο τὴν νοερὰν διδάσκει προσευχὴν καὶ ἐνδιάθετον.

Σχόλιον μθ'.

Προσεύχου πρότερον περὶ τοῦ καθαρθῆναι παθῶν· καὶ δεύτερον περὶ τοῦ ῥυσθῆναι ἀπὸ τῆς ἀγνωσίας· καὶ τρίτον ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ καὶ ἐγκαταλείψεως.

Σχόλιον.

Τὸ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας πειρασθῆναι [πειραθῆναι] ἡμᾶς, ἀντίδωρον τῆς ψυχῆς ἡμῶν καταστάσεως.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου ν'.

Ἰστέον ὅτι οὐ ζητεῖται τόπος τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ τρόπος. Ὁ Ἱερεμίας ἐν βορβόρῳ ἦν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπεσπάσατο. Ὁ Δανιὴλ ἐν λάκκῳ λεόντων, καὶ τὸν Θεὸν ἐξευμενίσατο· οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ ἦσαν, καὶ τὸν Θεὸν ἐδυσώπησαν· ὁ Ἰὼβ ἐν τῇ κοπρίᾳ, καὶ τὸν Θεὸν ἑώρακεν· ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἔλεγεν αὐτῷ ὁ Θεός· Τί βοᾷς πρός με; ὁ λῃστὴς ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ τὸν παράδεισον ἤνοιξεν. Οὐκοῦν καὶ σὺ ὅπου ἂν ᾖς, εὔχου ἐν καθαρῷ συνειδότι, καὶ ὁ Θεὸς ἀκούει. Αὐτοῦ γὰρ ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.

Ἄλλο.

Οὐχ ὁ τόπος τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ πέφυκε τὸν τόπον σεμνύειν.

Scholion 45.

Quæcunque mens per se concipit **251** et coquit, passiones seu affectiones dicuntur: quæ autem a corpore patitur, appellantur motus tanquam erga animum affecti. Quæ autem in gratiam corporis, et affectum a mente pertractantur, vitia mentis et sunt et dicuntur.

Scholion.

Dijudicent et perscrutentur.

Aliud.

Impuram affectionem stercus aut fimum appellat.

Scholion 46.

Benignus Deus iis qui digni sunt exhibet commoda ipsis convenientia aut sua bonitate impulsus, aut petentium votis inflexus, ut Petrus apostolus quasi per ænigma docet.

Scholion 47.

Merito precationem quæ mente fit, quæque peragitur etiam ab iis qui corporis officiis occupantur. Etenim quando dæmones vident religiosum externis corporis ministeriis distractum non posse precibus vocalibus operam dare, invadunt ipsum gravissime, et turpissimas cogitationes objiciunt, quibus illum ad ruinam impellant. Tum vero necesse est ut posthabita meditatione mentis sub opere ad vocales et consuetas preces recurrat.

Scholion 48.

Docet internam quæ mente agitur precationem.

Scholion 49.

Primum precare ut ab omni passionum impuritia repurgeris; deinde ut ab ignorantia; postremo ab omni tentatione et interno defectu libereris.

Scholion.

Divinum enim auxilium experiri est remuneratio animæ nostræ in bono statu versantis.

Scholion S. Chrysostomi 50.

Sciendum quod non quæratur loci aspectus, sed mentis affectus (*a*). Jeremias in cœno et luto erat, et Deum precibus flexit; Daniel in lacu Deum sibi conciliavit; tres pueri in camino Deum propitiarunt; Job in sterquilinio Deum vidit; Moyses in mari, cui dixit Deus: *Quid clamas ad me* [70]? Latro in cruce paradisum aperuit. Ergo **252** et tu ubicunque fueris, in pura conscientia precare, et Deus audit. Ipsius enim est terra et plenitudo ejus [71].

Aliud.

Non locus virtuti, sed virtus loco solet venerationem conciliare.

[70] Exod. XIV, 15. [71] Psal. XXIII, 1.

(*a*) Vide Agnetis imper. quæstionem apud Damianum; S. Pauli Epistolam, *in omni loco puras levare manus*

Scholion 51.

vide quomodo dicat animam tyrannide oppressam non a passionibus, sed ob præteritorum peccatorum consuetudinem seu memoriam. Voluntarius enim liberi arbitrii accessus et collusio dat passionibus imperium : tyrannis enim et violentia est, cum nolenti objiciuntur et suggeruntur (peccatorum illicia et illecebræ).

Aliud.

Deus cogitationes cum dijudicatione tractas in examen vocat. Quando enim aliud cogitavero et eo recreatus et delectatus fuero, et rem ipsam seu actum desideraro, et cum deliberatione et judicio consensum præbuero, tum reus judicii condemnor.

Aliud.

Quando aliquid mali et impuri mente concipio, et statim cogitationes illas compesco, extra culpam sum, nec damnor. Si autem hæsero in illis, et desideraro, et victus captivusque ad consensum fuero protractus, subibo damnationis judicium, tanquam cogitationibus in exitium raptus et inquinationibus sordidatus per ea quæ in mente descripta, depicta et perfecta sunt.

Scholion.

(*a*) Ego in meipsa me dilectionem habere parentem glorior, et ab ipsa generatam et educatam : et exterioris porro et corporei ardoris genitricem habeo (nimiam) mei curam et communem quamdam (virtutum ac laborum) cessationem seu remissionem. Ita enim culta et molliter tractata in sensibus exterioribus exardesco. Interioris autem flammæ, et cogitationum impulsus causæ et occasiones nascuntur et exsistunt ex præcedenti cessatione et præteritis actionibus.

Σχόλιον να'.

Ὅρα πῶς οὐχὶ τὴν ὑπὸ τῶν παθῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν προλήψεων τυραννουμένην. Προσφδία γὰρ ἑκούσιος τοῦ αὐτεξουσίου, ἡ τῶν παθῶν ἐστιν ἐπικράτεια· ἀκούσιος γὰρ τυραννὶς ἡ προσβολὴ καὶ ὑπόληψις.

Ἄλλο.

Τὰς μετὰ διαγνώσεως ἐνθυμήσεις ὁ Θεὸς ἐξετάζει· ὅταν γὰρ λογίσωμαί τι καὶ εὐφρανθῶ, καὶ ποθήσω τὴν πρᾶξιν, ἐν τῇ προαιρέσει καὶ κρίσει συγκατάθεσιν ποιήσω, λογοθετοῦμαι καὶ κατακρίνομαι.

Ἄλλο.

Εἰ λογίσομαι πονηρίαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ τάχιον παύσομαι, οὐ κατακρίνομαι· εἰ δὲ χρονίσω, καὶ ποθήσω, καὶ ἡττηθῶ, καὶ αἰχμαλωτισθῶ ταῖς συγκαταθέσεσι τῆς πράξεως, κατακρίνομαι, ὡς τοῖς λογισμοῖς ὀλισθαίνων, καὶ σπιλούμενος τοῖς μολυσμοῖς, τοῖς ἐν τῇ διανοίᾳ ζωγραφουμένοις καὶ τελουμένοις.

Σχόλιον.

Ἐγὼ ἐν ἐμαυτῇ ἀγάπην συνέχειν καυχῶμαι μητέρα, καὶ ὑπὸ ταύτης γεννηθῆναί τε καὶ ἀνατραφῆναι· καὶ τῆς μὲν ἔξωθεν σωματικῆς πυρώσεως τὴν ἐμὴν θεραπείαν ἔχω γεννήτριαν, καὶ αὐτὴν τὴν καθολικὴν ἄνεσιν. Θεραπευομένη γὰρ καὶ ἀνέσεως μεταλαμβάνουσα ἔξωθεν ἐκπυροῦμαι· τῆς δὲ ἔσωθεν φλογὸς καὶ κινήσεως τῶν λογισμῶν αἱ ἀφορμαὶ ἀποτίκτονται ἐκ προλαβούσης ἀνέσεως καὶ πράξεων προγεγενημένων.

---

253 GRADUS XVI.

De avaritia.

Maxima pars doctorum Patrum post tyrannum corporis et carnis, jam explicatum, subjiciunt hunc præsentem avaritiæ dæmonem innumeris capitibus redundantem. Ne ergo nos insipientes sapientum virorum dispositionem immutaremus, eamdem cum illis ordinis et legis rationem secuti sumus. De hoc ergo morbo animi pauca, si placet, dein de remediis breviter tractemus. Avaritia est cultus idolorum, soboles incredulitatis, morborum et infirmi corporis excusatrix, senectutis vates, famis prænuntia, siccitatis monitrix. Avarus est Evangeliorum irrisor, et voluntarius prævaricator. Qui possidet charitatem, pecunias dispertit. Qui utrumque se possidere dicit (charitatem, inquam, et pecunias) deceptus (neutrum tenet). Qui seipsum luget, etiam corpus abnegavit, suoque tempore ne illi quidem parcit. Ne dic te in pauperum gratiam pecuniæ studere. Duobus quippe minutis cœleste regnum comparatum est. Vir hospitalis et avarus sibi mutuo occurrerunt. Avarus hospitalem judicio carere dixit. Victor hujus vitii omnes curas abje-

(*a*) Caro seu natura.

ΛΟΓΟΣ ΙΣ'.

Περὶ φιλαργυρίας.

Πλεῖστοι ὅσοι τῶν σοφῶν (1) διδασκάλων πεφύκασι μετὰ τὸν προγεγραμμένον τύραννον τὸν παρόντα μυριοκέφαλον δαίμονα φιλαργυρίας ἐντάττειν. Ἵνα μὴ οὖν τὴν τάξιν τῶν σοφῶν οἱ ἄσοφοι ἡμεῖς ἐναλλάξαιμεν, τούτῳ ὅρῳ καὶ κανόνι ἐξηκολουθήσαμεν. Διὸ περὶ τῆς νόσου, εἰ δοκεῖ, μικρά, εἶθ' οὕτως περὶ τῆς ὑγείας βραχέα διαλάβωμεν. Φιλαργυρία ἐστὶν εἰδώλων προσκύνησις (2), ἀπιστίας θυγάτηρ, ἀσθενειῶν προφασίστρια, γήρως μάντις, λιμῶν προμηνυτὶς ἀβρυχίας ὑποβολεύς. Φιλάργυρός ἐστιν Εὐαγελίων (3) μυκτηριστής, καὶ ἑκούσιος παραβάτης. Ὁ κτησάμενος ἀγάπην (4), διεσκόρπισε χρήματα· ὁ δὲ τοῖς δύο λέγων συζῆν, ἑαυτὸν ἠπάτησεν. Ὁ πενθῶν ἑαυτὸν καὶ τὸ σῶμα ἠρνήσατο· καὶ καιροῦ καλοῦντος, οὐδὲ τούτου ἐφείσατο. Μὴ λέγε συνάγειν τῶν πτωχῶν ἕνεκα· δύο γὰρ λεπτὰ τὴν βασιλείαν ἠγόρασαν. Φιλόξενος καὶ φιλάργυρος ἑαυτοῖς ὑπήντησαν· ὁ δὲ δεύτερος τὸν πρότερον ἀδιάκριτον ὠνόμασεν· ὁ νικήσας τὸ πάθος, μερίμνας περιέκοψεν· ὁ δὲ δεδεμένος οὐδέποτε καθαρῶς προσεύξεται. Ἀρχὴ φιλαργυρίας ὑπόθεσις ἐλεημοσύνης, τέλος δὲ

ταύτης μῖσος πρὸς πένητας. Ἕως οὗ συνάξῃ, ἐλεήμων γίνεται· τῶν χρημάτων δὲ παρόντων, τὰς χεῖρας ἀπέσφιγξεν. Εἶδον πένητας τοῖς χρήμασιν ἐν τῇ τῶν πτωχῶν τῷ πνεύματι πλουτήσαντας· καί γε τῆς προτέρας αὐτῶν πενίας ἐπελάθοντο· Φιλοχρήμων μοναχὸς ἀκηδίας ἀλλότριος, τοῦ ἀποστολικοῦ λόγου καθ' ὥραν μνημονεύων· *Ὁ ἀργὸς μηδὲ ἐσθιέτω. Καί· Αἱ χεῖρές μου διηκόνησαν ἐμοὶ, καὶ τοῖς σὺν ἐμοί.*

A cit, qui illo astrictus est, nunquam puras ad Deum preces fundet. Avaritia primum in speciem, benignitatem in pauperes **254** prætexit. Postremo (comparato thesauro) illos cane pejus et angue odit. Donec colligat aurum, misericors est; collectis pecuniis restringit manus. Vidi pauperes a pecunia, spiritu divites effectos, suæque prioris paupertatis oblitos, dum inter pauperes spiritu versarentur. Monachus studiosus pecuniæ, nunquam est otiosus, semper illud Apostoli secum revolvens. *Qui non vult operari non manducet* [72]. (Græcè, ἀργός, *otiosus.*) Et : *Manus meæ ministraverunt mihi, et his qui mecum sunt* [73].

Ἐκκαιδεκάτη πάλη· ἣν ὁ νικήσας ἢ ἀγάπην κέκτηται, ἢ μέριμναν περιέκοψεν.

Lucta sextadecima qui vicit, aut charitatem acquisivit, aut curas abjecit.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙϚ'.

SCHOLIA AD GRADUM XVI.

Περὶ φιλαργυρίας.

De avaritia.

B

Σχόλιον α'.

Scholion 1.

Πλάτων τοὺς φιλαργύρους ὑδρωπιῶσιν ἐοικέναι ἔλεγεν· οἱ μὲν γὰρ πεπλησμένοι ὑδάτων, διψῶσιν, οἱ δὲ χρημάτων.

Plato avaros cum iis comparat (*a*), qui aqua intercute laborant, quando dicebat, quod hi quidem, quamvis aqua pleni, semper tamen aquam sitiant, illi vero pecunias.

Ἄλλο.

Aliud.

Ὁ φιλαργύρου βίος ἔοικε νεκροῦ δείπνῳ· πάντα γὰρ ἔχων τὸ ἐμφανταζόμενον οὐκ ἔχει.

Vita avari persimilis est cœnæ mortuorum: cum enim omnia habeat, illud quod sibi imaginatur non habet.

Ἄλλο Εὐαγρίου.

Aliud Evagrii.

Ἡ φιλαργυρία γήρας μακρὸν ὑποβάλλει, καὶ πρὸς ἐργασίαν ἀδυναμίαν χειρῶν, λιμούς τε ἐσομένους, καὶ νόσους συμβησομένας, καὶ τὰ τῆς πενίας πικρὰ, καὶ ὡς ἐπονειδιστον, τὸ παρ' ἑτέρων λαμβάνειν τὰ πρὸς χρείαν.

Avaritia imaginatur sibi longam senectutem, et ad labores futuros imbecillitatem, futuram famem, morbos ingruentes, paupertatis ærumnas, et quod omnium probrosissimum est, aliena misericordia vivere.

C

Σχόλιον β'.

Scholion.

Ἀποστήσας ὁ φιλάργυρος τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, εἴδωλα ἀνθρώπων ἐγγεγλυμμένα τῷ χρυσῷ ἀγαπᾷ.

Avarus ubi a Dei charitate defecit, colit hominum idola, et imagines auro cælatas pro Deo.

Ἄλλο τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

255 *S. Maximi aliud.*

Ὁ μὲν φιλήδονος ἀγαπᾷ ἀργύριον, ἵνα δι' αὐτοῦ τρυφήσῃ, ὁ δὲ κενόδοξος, ἵνα δι' αὐτοῦ δοξασθῇ· ὁ δὲ ἄπιστος, ἵνα κρύψῃ, καὶ φυλάξῃ λιμὸν φοβούμενος, ἢ γῆρας, ἢ νόσον, ἢ ξενιτείαν· καὶ ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἐλπίζει, ἢ τῷ Θεῷ, τῷ πάσης κτίσεως δημιουργῷ, καὶ προνοητῇ, καὶ ἕως τῶν ἐλαχίστων καὶ σμικροτάτων ζώων.

Voluptatibus addictus amat pecunias ut possit sibi indulgere genio. Captator vanæ gloriæ ut per eas colatur, infidelis ut recondat et servet ob metum famis vel imminentis senectutis, vel morbi, vel exsilii, nititurque magis pecunia quam Deo totius mundi conditore, qui providet omnibus, usque ad minimas etiam et ultimas animantes.

Σχόλιον γ'.

Scholion 3.

D

Ἀκούων τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος· *Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα*, καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς ἀδύνατον τὴν ἐντολὴν μυκτηρίζει. Εἰ πάντες γὰρ, φησὶ, πωλοῦσι, τίς ὁ ἀγοράζων; Ὁμοίως ἀκούων· *Μὴ μεριμνήσητε περὶ τῆς αὔριον*· οὐ πιστεύει, ἀλλ' ἀντιβαίνει, καὶ ἐκουσίως παρακαίνει ἀντιλέγων.

Avarus cum audit Evangelium quod dicit : *Vende quæ habes* [74], et quæ sequuntur, tanquam præceptum quod sit supra hominis facultatem irridet. Si enim, inquit, omnes venderent, quis emeret? Eodem modo cum audit, *Nolite solliciti esse de crastino* [75], non credit, sed contra venit, et sciens volens contradicit et peccat.

Ἄλλο τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Aliud S. Maximi.

Τρία εἰσὶ τὰ αἴτια τῆς τῶν χρημάτων ἀγάπης·

Tria sunt quæ mortales ad studium divitiarum

[72] II Thess. III, 10. [73] Act. XX, 34. [74] Matth. XIX, 21. [75] Matth. VI, 34.

(*a*) Ovid. :

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
Ut quibus intumuit suffusa venter ab unda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

impellunt: voluptatis amor, seu vita luxuriosa, inanis gloriæ studium, et infidelitas [incredulitas vel diffidentia], quæ postrema est omnium gravissima.

φιληδονία, κενοδοξία, καὶ ἀπιστία· χαλεπωτέρα δὲ τῶν δύο, ἡ ἀπιστία.

Aliud ejusdem.

Quatuor sunt hominum genera pecunias sitientium: primum tria illa jam modo explicata, quibus accedit quartum patris familiæ, qui solus recte et ordine dat operam pecuniis acquirendis, ut omnibus necessaria largiatur, ne aliquando quid deficiat.

Ἄλλο τοῦ αὐτοῦ.

Τέσσαρές εἰσιν οἱ περιποιούμενοι χρήματα· οἱ προειρημένοι τρεῖς, καὶ ὁ οἰκονομικός· μόνος δὲ οὗτος δηλονότι ὀρθῶς περιποιεῖται, ἵνα ἑκάστῳ τὴν χρείαν παρέχων, μὴ διαλίποι ποτέ.

Aliud Joannis Carpathii.

Est qui plus possidet, quam privata necessitas exigit, ut aliis succurrere possit, non ob possidendi libidinem [non quod sit amor opum]. Quamvis enim videatur plus possidere quam usus proprius exigat, non plus tamen possidet, quia auxilium alterius seu liberalitatem in alios, interpretatur suam necessitatem.

Ἄλλο Ἰωάννου Καρπαθίου.

Ἔστιν ὅστις πλεῖον τῆς ἰδίας χρείας κέκτηται, τῆς ἑτέρων θεραπείας ἕνεκεν, ἀλλ' οὐχ ἡδονῇ κτήσεως· εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ τῆς ἑαυτοῦ χρείας πλέον κεκτῆσθαι, ἀλλ' οὐ πλεῖον κέκτηται, ἐπεὶ χρείαν ἡγεῖται ἰδίαν τὴν ἑτέρων θεραπείαν.

S. Maximi 4.

Ut mors et vita simul in eodem subjecto recipi non possunt, ita charitas simul cum pecuniis consistere nullo modo potest. Charitas enim non solum tollit amorem pecuniæ, sed etiam præsentem exponit vitam.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Μαξίμου δ.

Ὡς ζωὴν καὶ θάνατον ἅμα συμβῆναι ἐν ταυτῷ τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστίν, οὕτως ἀγάπην χρήμασι συνυπάρξαι τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. Ἀναιρετικὴ γὰρ οὐ μόνον χρημάτων ἡ ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἡμῶν τῆς προσκαίρου ζωῆς.

---

256 GRADUS XVII. (*a*)

De paupertate ad cœlum properante.

Religiosa paupertas est curarum abdicatio, libera a curis vitæ, viatrix expedita, observatio præceptorum, ab omni molestia aliena. Pauper religiosus est dominus mundi, qui omnes curas rejecit in Deum, quique per fidem omnes suos efficit servos. Ubi re aliqua egebit, querelam non deponet apud hominem. Quæ vero illi præbentur, tanquam e manu Domini recipiet. Pauper religiosus alumnus est tranquillitatis animi, ab omni affectu liber, qui non magis curat præsentia, quam absentia, aut ea quæ omnino non sunt, solitudinem ingressus omnia arbitrabitur ut stercora [76]: quod si quapiam re indigens doleat, nondum est pauper. Vir pauper puras Deo preces sternit. Avarus simulacra rerum in oratione quærit (*b*). Qui sub alterius imperio vivunt, ab omni pecuniæ cupiditate alieni sunt; cum enim etiam corpus suum emanciparint, quid deinceps proprium possideant? Uno tamen incommodo laborant, quod faciles et semper parati sint ad permutandum locum. Vidi quibus res parta ut in loco perseverarent adjumento fuit, sed illis beatiores judicavi propter Dominum in loco perseverantes. Qui cœlestia degustavit, faciles contemnit terrena. Qui vero rerum cœlestium gustum nullum est expertus, opibus humanis delectatur. **257** Pauper sine judicio in duo mala incidit: præsen-

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Περὶ ἀκτημοσύνης [τῆς οὐραναβρόμου].

Ἀκτημοσύνη ἐστὶ φροντίδων ἀπόθεσις (1), ἀμεριμνία βίου, ὁδοιπόρος ἀνεμπόδιστος, πίστις ἐντολῶν, λύπης ἀλλότριος· ἀκτήμων μοναχὸς δεσπότης κόσμου, τῷ Θεῷ τὴν φροντίδα πιστεύων, καὶ διὰ πίστεως πάντας δούλους κεκτημένος· οὐκ ἐρεῖ ἀνθρώπῳ περὶ χρείας αὐτοῦ· τὰ δὲ ἐρχόμενα ὡς ἐκ χειρὸς Κυρίου δέξεται. Ἀκτήμων ἐργάτης, ἀπροσπαθείας υἱός, τὰ προσόντα αὐτῷ ὡς μὴ ὄντα λογιζόμενος, ἀναχωρήσεως καταλαβούσης ἡγήσατο πάντα σκύβαλα. Εἰ δὲ λυπεῖται ἔν τινι, οὔπω ἀκτήμων γέγονεν. Ἀκτήμων ἀνὴρ ἐν προσευχῇ καθαρὸς, ὁ δὲ φιλοκτήμων εἰκόνας ὕλης προσεύχεται· οἱ ἐν ὑποταγῇ διατρίβοντες, φιλαργυρίας ἀλλότριοι· ὅπου γὰρ καὶ τὸ σῶμα ἐξέδωκαν, τί λοιπὸν κέκτηται ἴδιον; Ἐν οἷ τοιοῦτοι ἀδικεῖσθαι πεφύκασιν, εἰς μετάβασιν εὐχερεῖς καὶ ἕτοιμοι ὑπάρχοντες. Εἶδον ὕλην ὑπομονὴν μοναχοῖς ἐν τόπῳ γεννήσασαν. Ἐκείνων δὲ ἐγὼ τοὺς διὰ Κύριον πελαζομένοις πλέον ἐμακάρισα. Ὁ γευσάμενος τῶν ἄνω, εὐχερῶς καταφρονεῖ τῶν κάτω· ὁ δὲ ἐκείνων ἄγευστος, ἐπὶ κτήμασιν ἀγάλλεται. Ἄλογος ἀκτήμων δύο ἀδικεῖται· τῶν παρόντων ἀπεχόμενος, καὶ τῶν μελλόντων στερούμενος. Μὴ οὖν φανῶμεν, ὦ μοναχοὶ, τῶν πετεινῶν ἀπιστότεροι (2). Οὐ γὰρ μεριμνῶσιν, οὐδὲ συνάγουσιν· μέγας γὰρ ὁ ἀποκτώμενος εὐσεβῶς χρήματα· ἅγιος δὲ ὁ ἀποκτώμενος τὸ ἑαυτοῦ θέλημα. Ὁ μὲν ἑκατονταπλασίονα ἢ

[76] Philipp. III, 8.

(*a*) Camaldul. non distinguit hunc gradum a priore, sed membranæ et chartæ omnes secernunt.

(*a*) Id est, idola materiæ adorat, sive imagines rerum corporearum sibi imaginatur.

(*a*) *Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?*

δι᾽ χρημάτων, ἢ διὰ χαρισμάτων λήψεται· ὁ δὲ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει· οὐκ ἐκλείψει κύματα θάλασσαν, οὐδὲ φιλάργυρον ὀργὴ καὶ λύπη. Ὁ καταφρονήσας ὕλης, ἐλυτρώθη δικαιολογίας καὶ ἀντιλογίας· ὁ δὲ φιλοκτήμων ὑπὲρ ῥαφίδος ἕως θανάτου πυκτεύει· πίστις ἀκλινὴς περικόψει φροντίδας· θανάτου δὲ μνήμη ἀπαρνεῖται καὶ σῶμα. Οὐκ ἦν ἐν τῷ Ἰὼβ φιλαργυρίας ἴχνος· διὸ καὶ στερηθεὶς, ἀθόρυβος ἔμεινε. Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστι καὶ λέγεται ἡ φιλαργυρία· μῖσος γὰρ, καὶ κλοπὰς, καὶ φθόνους, καὶ χωρισμοὺς, καὶ ἔχθρας, καὶ ζάλας, καὶ μνησικακίας, καὶ ἀσπλαγχνίας, καὶ φόνους αὕτη ἐποίησε. Διὰ μικροῦ πυρός τινες πολλὴν ὕλην κατέκαυσαν, καὶ διὰ μικρᾶς ἀρετῆς ὅλα τὰ παρόντα, καὶ τὰ εἰρημένα ἔφυγον πάθη· αὕτη καλεῖται ἀπροσπάθεια. Ταύτην δὲ ἔτεκε πεῖρα καὶ γεῦσις γνώσεως Θεοῦ, καὶ φροντὶς ἀπολογίας ἐξόδου. Οὐκ ἠγνόηται μὲν τῷ μετὰ προσοχῆς ἀνεγνωκότι πάσης τῆς μητροκάκου ὁ λόγος (3). Φησὶ γὰρ ἐν τῇ πονηρᾷ αὐτῆς καὶ ἐπαράτῳ τεκνογονίᾳ, δεύτερον αὐτῆς εἶναι ἀπόγονον, τὸν ἀναισθησίας λίθον· κεκώλυκε δέ με τὴν οἰκείαν αὐτῷ τάξιν ἀπονεῖμαι ὁ πολυκέφαλος τῆς εἰδωλολατρίας ὄφις. Τρίτην πῶς οὐκ οἶδα λαχὼν παρὰ τοῖς διακριτικοῖς τῶν πατέρων ἐν τῇ τῶν ὀκτὼ ἀλύσει· ὃν συμμέτρως ἀποπεράναντες λέγειν λοιπὸν περὶ ἀναισθησίας βουλόμεθα, ὡς τρίτης ὑπαρχούσης τῆς ἐν γενέσει δευτέρας, μεθ᾽ ἣν λοιπὸν καὶ περὶ ὕπνου καὶ ἀγρυπνίας· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς νηπιώδους καὶ ἀνάνδρου δειλίας, βραχέα διαλάβωμεν· εἰσαγωγικῶν γὰρ τὰ τοιαῦτα νοσήματα.

tibus non fruitur, futuris bonis privatur. Cavcamus o monachi, ne alitibus deteriores videamur, quæ (de crastino) non sollicitæ sunt, neque congregant. Magnus est qui se pecuniis suis religiose abdicat: sed ille sanctus est qui de suæ voluntatis jure sponte decedit. Ille quidem centuplum accipiet, sive per pecunias, sive per cœlestia dona et gratias; hic vero vitam æternam possidebit. Nunquam fluctus destituent mare, neque unquam avarus carebit molestia et ira. Qui opes contempsit, ab omnibus litibus et controversiis sese expedivit. Auri mancipium super acu ad necem usque decertabit. Inconcussa fides tollit omnes curas. Mortis meditatio ipsum abnegat corpus. Nullum in patiente Job vestigium fuit avaritiæ, unde factum est ut omnibus bonis funditus eversus, tamen non perturbaretur. Avaritia est et dicitur omnium malorum radix, quæ odia, furta, invidiam, divortia, inimicitias, perturbationum procellas, injuriarum memorias, inhumanitatem, et cædes denique creare solet. Per exiguum igniculum magna sæpe silva exusta est, et per exiguam parvamque virtutem multi omnia præsentia quæ diximus, vitia effugerunt. Hæc paupertas recte appellatur omnium malarum cupiditatum privatio, quam peperit divinæ cognitionis gustus et usus, atque rationis in morte reddendæ sollicitudo. Non ignoratis qui cum attentione legit quartum decimum caput seu gradum de gula omnium malorum parente, quæ in improba et exsecrata sua progenie affirmavit, **258** secundam suam prolem esse saxeum animi stuporem, cui quominus suum locum darem, intercessit multiceps draco et idolorum cultrix avaritia : tertium locum qua ratione apud prudentes Patres in illa octo vitiorum serie et catena occuparit, nescio. Sed avaritiam cum mediocriter explicaverimus, deinceps de illo animi stupore dicere statuimus, ut qui tertius in ordine, sed propagine secundus est. Post quem de somno et vigilia, necnon de puerili et degenere timore breviter tractabimus, quæ sunt vitia et morbi plerumque tironum.

Ἑπτακαιδέκατον ἆθλον ὁ κτησάμενος, πρὸς οὐρανὸν ἀΰλως ὁδοιπορεῖ.

Septimum decimum certaminis præmium adeptus ad cœlum quodammodo sine re, terrena proficiscitur.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΖ'.

SCHOLIA AD GRADUM XVII.

Περὶ ἀκτημοσύνης.

De paupertate spiritus.

Σχόλιον α'.

Scholion 1.

Ἀκτημοσύνη ἐστὶ νοητὴ, ἡ παντελῶς ἀπάθεια, καθ᾽ ἣν γενόμενος ὁ νοῦς ἀναχωρεῖ τῶν ἐνταῦθα.

Paupertas est omnino perfecta animi tranquillitas, quam assecutus animus prorsus a rebus præsentibus recedit.

Ἄλλο τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Aliud sancti Maximi.

Ἀκτήμων ἐστὶν ὁ ἀποταξάμενος πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, καὶ μηδὲν τὸ σύνολον ἐπὶ τῆς γῆς κεκτημένος, πλὴν τοῦ σώματος, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ δὲ σχέσιν διαῤῥήξας, τῷ Θεῷ καὶ τοῖς εὐσεβέσι τὴν ἑαυτοῦ κατεπίστευσεν οἰκονομίαν.

Ille nihil possidet et vere pauper est, qui se omnibus suis bonis abdicavit, et nihil prorsus in terra possidet, præter corpus : quique omnem ad id affectionem abrupit, Deoque et religiosis patribus curam vitæ commisit.

Τοῦ αὐτοῦ.

Aliud ejusdem.

Ὁ μὲν τοῖς πράγμασιν ἀποταξάμενος, οἷον τῇ γυναικὶ, καὶ τοῖς χρήμασι, καὶ τοῖς ἐξῆς, τὸν ἔξω ἄνθρωπον ἐποίησε μοναχὸν, οὔπω δὲ καὶ τὸν ἔσω· ὁ δὲ τοῖς τούτων ἐμπαθέσι νοήμασι, τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὅς ἐστιν ὁ νοῦς· καὶ τὸν μὲν ἔξω ἄνθρωπον εὐ-

Qui rebus humanis se abdicavit, uxori nempe, opibus, et hoc genus aliis, exteriorem hominem fecit monachum, nondum autem interiorem. Qui autem affectum etiam animi et cogitationum erga easdem res exuit, ille etiam interiorem hominem

mutavit in monachum, qui est animus. Et qua exteriora facile quis monachum induat, modo velit, **259** sed interiorem hominem in monachum transformare, hoc opus, hic labor est.

Scholion 2.

Altius intellige, et volucres cœli interpretare eos qui contemplationi addicti, rebusque omnibus humanis et sæcularibus turbis penitus abdicati, tantum divinis et cœlestibus animo sunt intenti.

Scholion 3.

Sive gulæ, cujus ibi alteram prolem appellavit duritiem cordis, hic eamdem vocat stuporem sensuum seu mentis, quo significat idem esse animi stuporem et duritiem cordis.

A χόλως τις ποιεῖ μοναχὸν, μόνον ἐὰν θελήσῃ, οὐκ ὀλίγος δὲ ἀγὼν, τὸν ἔσω ἄνθρωπον ποιῆσαι μοναχόν

Σχόλιον β'.

Νόησον ὑψηλότερον, πετεινὰ οὐρανοῦ τοὺς τὴν θεωρητικὴν μετιόντας φιλοσοφίαν, καὶ τῆς μὲν κοσμικῆς σχέσεως καὶ τύρβης ἀπεξενωμένους παντάπασι, πρὸς μόνα δὲ θεῖα καὶ ἐπουράνια τὸν νοῦν ἐπανατείνοντας.

Σχόλιον γ'.

Ἤγουν τῆς γαστριμαργίας, ἣς ἀπόγονον ἐκεῖ δεύτερον ὀνομάσας τὴν σκληρότητα τῆς καρδίας, νῦν ἀναισθησίαν λέγει ταύτην ὡς τῆς ἀναισθησίας καὶ B τῆς σκληρότητος τὸ αὐτὸ σημαινούσης.

GRADUS XVIII.

De insensibili mentis stupore seu duritie et morte animæ ante mortem corporis.

Stupor sensuum tam in corpore quam spiritu est mortuus sensus, qui ex diuturno morbo, et negligentia in stuporem sensuum desinit. Indolentia est negligentia quæ in usum et habitum venit, torpor quidam mentis, præsumptionis partus, alacritatis pedicæ, generosi animi laqueus, compunctionis ignorantia, janua desperationis, oblivionis parens; quam ubi pepererit, ipsa nata fit mater suæ matris, quæ timorem Domini penitus excludit. Religiosus stupidus et exsensus, et stultus philosophus qui docendo seipsum condemnat; orator qui contra seipsum causam agit; cæcus videndi medicus; doctor, C qui de vulnere curando disputat, et vulnus ipsum interim refricando exulcerare non cessat. Contra morbum disserit, et ipse ab noxiis cibis non abstinet: contra **260** se deprecatur, et statim ad pravam agendi consuetudinem revertitur: in qua dum versatur, contra seipsum indignatur, et super suis verbis infelix non erubescit. Male facio, clamat, in facinus tamen graviter incumbit. Ore contra se precatur, corpore pro se laborat. De morte philosophatur, et ipse ut immortalis est effectus. De migratione vitæ ingemiscit, et ipse velut æternus futurus dormitat. De abstinentia dissertat, et gulæ genioque liberaliter indulget. Lectitat de extremo judicio, et subridere incipit; de vana item gloria, et sub ipsa lectione gloriam vanam aucupatur. Vigilias eructat, et ipse statim alto sopore mergitur. Preces laudibus celebrat, a quibus tamen tanquam a flagro refugit et abhorret. Obedientiam beatam prædicat, quam primus ipse violat [cui primus ipse repugnat]. Extollit illos qui nullius rei cupiditate tenentur, et ipse pro vilissimo panni flocco non erubescit irasci et rixari. Indignatur cum irascitur, et quod indignatus sit, iterum irascitur, et cum identidem vincatur et ruat, iterumque vincatur et ruat, ruinam tamen stupidus non sentit. Bene saginato ventre pœnitet, et paulum progressus saginam saginæ addit, et iterum vorat. Silentium beatum affirmat, et contra silentium multa de laupibus silentii garrit; de mansuetudine docet, et in-

ΛΟΓΟΣ ΙΗ'.

Περὶ ἀναισθησίας ἤγουν νεκρώσεως ψυχῆς, καὶ θανάτου νοὸς πρὸ θανάτου σώματος

Ἀναισθησία καὶ ἐπὶ σωμάτων (1) καὶ ἐπὶ πνευμάτων ἐστὶν νενεκρωμένη αἴσθησις, ἐκ χρονίας νόσου, καὶ ἀμελείας εἰς ἀναισθησίαν καταλήξασα. Ἀναλγησία ἐστὶ πεποιωμένη ἀμέλεια, ναρκῶσα ἔννοια· προλήψεως γέννημα, προθυμίας παγὶς, ἀνδρείας βρόχος· κατανύξεως ἄγνοια· ἀπογνώσεως θύρα, λήθης μήτηρ (2), καὶ μετὰ τόκον μητρὸς οἰκείας μήτηρ, διάκρισις φόβου· ἀνάλγητός ἐστιν ἄφρων φιλόσοφος αὐτοκατάκριτος ἐξηγητής· αὐτεναντίος φιλολόγος (3), τυφλὸς διδάσκαλος τοῦ βλέπειν (4)· περὶ τῆς τοῦ τραύματος ὑγιείας διαλέγεται, καὶ τοῦτο ἐπικνήθων οὐ παύεται, κάτα τοῦ πάθους φθέγγεται (5)· καὶ τὰ βλάπτοντα ἐσθίων οὐ παύεται· κατ' αὐτοῦ προσεύχεται, καὶ εὐθέως ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἐργασίαν πορεύεται· ἐπὶ τῇ τούτου ἐργασίᾳ κατ' αὐτοῦ ὀργίζεται· καὶ τοὺς ἑαυτοῦ λόγους οὐκ αἰσχύνεται ὁ τάλας. Κακῶς πράττω, βοᾷ, καὶ προθύμως ἐπίκειται· τὸ στόμα κατ' αὐτοῦ προσεύχεται, καὶ τὸ σῶμα ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγωνίζεται. Περὶ θανάτου φιλοσοφεῖ, καὶ ὡς ἀθάνατος διάκειται. Περὶ χωρισμοῦ στενάζει, καὶ ὡς αἰώνιος νυστάζει. Περὶ ἐγκρατείας διαλέγεται, καὶ περὶ γαστριμαργίας ἀγωνίζεται. Περὶ κρίσεως ἀναγινώσκει, καὶ μειδιᾷν ἄρχεται περὶ κενοδοξίας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀναγνώσει κενοδοξεῖ· περὶ ἀγρυπνίας ἐκστηθίζει, καὶ τῷ ὕπνῳ εὐθέως ἑαυτὸν καταβαπτίζει· τὴν προσευχὴν ἐγκωμιάζει, καὶ ὡς ἀπὸ μάστιγος ταύτης φεύγει· τὴν ὑπακοὴν μακαρίζει, καὶ D πρῶτος αὐτὸς παρακούει. Τοὺς ἀπροσπαθεῖς ἐπαινεῖ, καὶ διὰ ῥάκος μνησικακῶν, καὶ πολεμῶν οὐκ αἰσχύνεται. Ὀργιζόμενος πικραίνεται, καὶ ἐπὶ τῇ πικρίᾳ πάλιν ὀργίζεται, καὶ τῇ ἥττῃ ἧτταν προστιθεὶς οὐκ αἰσθάνεται· κορεσθεὶς μεταμελεῖται, καὶ μικρὸν προβὰς, πάλιν τῷ κόρῳ προσέθηκε. Τὴν σιωπὴν μακαρίζει, καὶ διὰ πολυλογίας αὐτὴν ἐγκωμιάζει. Περὶ πραότητος διδάσκει, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διδασκαλίᾳ πολλάκις ὀργίζεται, καὶ ἐπὶ τῇ πικρίᾳ πάλιν ὀργίζεται· ἀνανήψας ἐστέναξε, καὶ τὴν κεφαλὴν κινήσας πάλιν τοῦ πάθους ἔχεται. Τὸν γέλωτα ψέγει, καὶ μειδιῶν περὶ πένθους διδάσκει. Ἑαυτὸν ὡς κενόδοξον ἐπί τινων καταμέμφεται, καὶ διὰ τοῦ ψόγου δόξαν ἑαυτῷ πραγματεύεται. Ἐμπαθῶς εἰς πρόσωπον βλέπει, καὶ

περὶ σωφροσύνης διαλέγεται. Τοὺς ἡσυχάζοντας ἐν κόσμῳ διατρίβων ἐπαινεῖ, καὶ ἑαυτὸν αἰσχύνων οὐ κατανοεῖ. Τοὺς ἐλεήμονας δοξάζει, καὶ τοὺς πτωχοὺς ὀνειδίζει. Πάντοτε ἑαυτοῦ κατήγορος γίνεται (6), καὶ εἰς συναίσθησιν ἐλθεῖν οὐ βούλεται, ἵνα μὴ εἴπω οὐ δύναται.

ter docendum sæpe irascitur, et rursum quod irascatur, irascitur. Resipiscens ingemiscit, et motato capite rursus relabitur. Risum reprehendit, et ipse de luctu subridens docet. **261** Seipsum vanæ gloriæ coram aliquibus reum profitetur, et per ipsam hanc professionem vanam gloriam captat. Impudice vultus aliorum contemplatur, et de pudicitia interea argumentatur. Vitam solitariam ipse extra solitudinem in sæculo degens collaudat, et quod seipsum redarguat ac pudefaciat, stupidus non intelligit. Benignos in pauperes laudibus prosequitur, et ipse mendicis interim conviciatur. In omnibus seipsum accusat, et non studet resipiscere, ne dicam, non potest.

Ε�ώρακα ἐγὼ τοιούτους πολλοὺς περὶ ἐξόδου καὶ φοβερῶν κριτηρίων ἀκηκοότας καὶ δακρύοντας, καὶ ἔτι τῶν δακρύων ἐν ὀφθαλμοῖς ὑπαρχόντων σπουδαίως ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἐβάδιζον. Καὶ τεθαύμακα πῶς καὶ πένθος αὐτῇ ἡ δέσποινα καὶ ὀζοθήκη τροπώσασθαι ἠδυνήθη ἐξ ἀναλγησίας πολλῆς κρατυνομένη. Κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ψιλὴν τὴν προσοῦσάν μοι τῆς λιθώδους ταύτης, καὶ ἀκροτόμου μαινάδος, καὶ μωρᾶς τοὺς δόλους, καὶ μώλωπας γεγύμνωκα. Ἐπὶ πολὺ γὰρ φιλολογεῖν πρὸς αὐτὴν οὐκ ἀνέχομαι· ὁ δὲ δυνάμενος ἐν Κυρίῳ ἐκπειρασθῆναι ταῖς μώλωψι τὰ φάρμακα, μὴ κατοκνήσει· οὐ γὰρ αἰσχύνομαι πρὸς ταῦτα ἀδυναμίαν προβαλλόμενος ὡς ὑπὸ ταύτης ἰσχυρῶς κατεχόμενος, οὐδέ γε τοὺς δόλους αὐτῆς καὶ μηχανὰς ἐξ ἑαυτοῦ καταλαβέσθαι ἴσχυσα, εἰ μή γε αὐτήν που κατειληφὼς βίᾳ κεκράτηκε. Καὶ τὰ προλεχθέντα βασανίσας αὐτὴν ὁμολογῆσαι πεποίηκα, μάστιγι φόβου Κυρίου, καὶ ἀδιαλείπτου προσευχῆς μαστιγώσας αὐτήν. Διὸ καὶ ἔλεγεν ἡ τυραννὶς καὶ κακοῦργος· Οἱ ἐμοὶ ὑπόσπονδοι νεκροὺς ὁρῶντες γελῶσιν· ἐν προσευχῇ παριστάμενοι, λιθώδεις ὄλοι καὶ σκληροὶ καὶ σκοτεινοὶ τυγχάνουσι· πρὸς τὴν ἱερὰν τράπεζαν παριστάμενοι ἀναισθητοῦσι τοῦ ἄρτου μεταλαμβάνοντες ὡς ψιλοῦ ἄρτου ἐπιγεύσει διάκεινται· ἐγὼ κατανυσσομένους ὁρῶσα μυκτηρίζω. Πάντα τὰ τικτόμενα ἐξ ἀνδρείας καὶ πόθου ἀγαθὰ ἐγὼ ἀποκτείνειν ὑπὸ τοῦ ἐμὲ γεγεννηκότος πατρὸς μεμάθηκα. Ἐγὼ γέλωτος μήτηρ· ἐγὼ ὕπνου τροφός· ἐγὼ κόρου φίλη· ἐγὼ ψευδευλαβείᾳ συμπλέκομαι· ἐγὼ ἐλεγχομένη οὐ πονῶ· ἐγὼ οὖν ὁ τάλας τῆς μαινάδος τὸ λόγιον θαμβηθείς, ἠρώτων τοῦ ταύτην γεγεννηκότος τὸ ὄνομα μανθάνειν θέλων. Ἡ δέ· Γέννησιν μίαν οὐ κέκτημαι· μικτὴ δέ πως καὶ ἄστατος ἡ ἐμὴ καθέστηκα κύησις· ἐμὲ κρατύνει κόρος, ἐμὲ ηὔξησε χρόνος, ἐμὲ πεπαγίωκε συνήθεια πονηρὰ, ἐκείνην ὁ κατέχων οὐκ ἐλευθερωθήσεταί μου (7). Ἐπίμενε μελετῶν ἐν ἀγρυπνίᾳ πολλῇ κρίσιν αἰωνίαν, ἴσως μικρὸν ὑποχαλάσω σοι. Ὅρα τὴν ἐμὴν αἰτίαν πόθεν ἐν σοὶ τίκτομαι· καὶ κατὰ τῆς ἐμῆς ἀγωνίζου μητρός· οὐ γὰρ μίαν ἐν πᾶσι κέκτημαι. Ἐν σοροῖς προσεύχου πυκνά· εἰκόνα τούτων ἀνεξάλειπτον ζωγραφῶν ἐν σῇ καρδίᾳ· ταύτης γὰρ μὴ γραφείσης γραφείῳ νηστείας, οὐ μή με νικήσῃς εἰς τὸν αἰῶνα.

Vidi ergo permultos ex hoc genere hominum, cum de exitu vitæ, et tremendo Judicis tribunali, alios perorantes audirent, lacrymis perfundi, eosdemque lacrymantibus adhuc oculis ad mensam properare. Et demiratus sum, quomodo hæc olida domina ex diuturna indolentia et stupore corroborata potuerit etiam luctum ipsum vincere. Ego pro tenui mea facultate hujus saxeæ, præcipitisque et furiosæ ac stolidæ dominæ malas artes et vulnerum vibices detexi : nam multa cum illa fabulari et sermocinari non sustineo. Si quis tamen est, qui usu doctus vulneribus his mederi potest, id facere ne cunctetur. Ego quippe non vereor ingenue confiteri, meas ad hanc rem vires deficere, ut qui ipse huic vitio valde obnoxius sim, cujus strophas et fraudes ne deprehendere quidem per me potuissem, nisi improbam hanc insidiatricem vi comprehensam flagroque timoris Domini, et assiduis precibus tortam ea confiteri quæ de illa scripsi, coegissem. Itaque **262** improba illa et sæva tyrannis prolocuta : Fœderati mei, inquit, cadavera contemplantes rident, inter preces saxei et duri, confusique seu cæci sunt ; cum ad sacram synaxin accedunt sine ullo pietatis sensu cœleste donum, perinde ac si vile panis crustulum gustarent, percipiunt. Ego quando compunctos video irrideo. Ego omnia præclara opera ex generoso animo et bono affectu nata ab eo qui me genuit, patre, mactare didici. Ego parens sum levitatis et risus, ego nutrix somni : ego societatis amica : ego simulatæ pietati me adjungo : ego objurgata non dolco. Hæc ego infelix cum ab hac furia cognovissem, in summam admirationem raptus, et obstupefactus omnino cupivi nomen patris hujus cognoscere. Ego vero, inquit, non e simplici unaque stirpe nata sum : mistus enim mihi et incertus originis sanguis est, variaque conceptus ratio. Nimius me cibus roborat, tempus auget, improba consuetudo firmat [detinet], qua qui tenetur, a me nunquam liberabitur. Persevera in assidua per multas vigilias judicii extremi meditatione, et fortasse nonnihil tibi cedam. Dispice diligenter causam, ex qua tibi nata sum, et adversus matrem meam decerta, quam non unam habeo. In ossariis sepulcrorum frequenter precare, et in corde tuo imaginem mortuorum æternam depinge : hac enim in mente tua, penicillo jejunii non descripta, nullis sæculis me vinces.

263 SCHOLIA AD GRADUM XVIII.

De stupore animi.

Scholion 1.

Ille stupore laborat nervorum, cujus instrumenta sensuum sunt otiosa et enervata, quique destitutus est facultatibus naturæ, quibus sensuum officia exsequatur : eademque ratio cogitationum in eo qui animi stupore laborat.

Scholion 2.

Stupor animi et oblivio se mutuo pariunt, alteraque est alterius mater et soboles. Oblivio est memoriæ abolitio.

Scholion 3.

Sibi ipsi et verbis et factis suis contrarius.

Scholion 4.

Qui æger est ab animo, et aliis recte vivendi consilium suggerit, perinde facit ut cæcus qui aliis viam monstrat.

Scholion 5.

Sunt qui loquuntur de operibus quibus regnum Dei acquiritur, quæ tamen ipsi non faciunt. Sunt qui et faciunt, sed non caute et scienter : illi autem, de quibus sermo Salvatoris loquitur : *Regnum Dei intra vos est* [11], et pauci sunt et rari et inventu difficiles.

Aliud.

Hoc molestum est quod verbum ἀπάθειαν, hoc est, animi tranquillitatem omni pertubationum affectu carentem in ore habeamus, et in corde iniquitatem et malitiam seu vitium retineamus.

Aliud.

Nihil est pauperius, et miserius mente quæ caret Deo, et de Deo philosophatur et disputat.

Aliud.

Qui fatetur dulcedinem et non gustat de illa, hic amaram esse illam ostendit.

Aliud.

Qui se multa scire et pauca facere ostendit, ille morbo insensilis stuporis laborat.

Aliud.

Observa quod qui seipsum verbis damnat, nihil ex eo fructus percipiat, **264** nisi simul mores emendet, et melioribus permutet.

Gregorii Nysseni 6.

Quorum magnitudo mali simul sensum eorum quæ patiuntur abstulit.

Aliud Photii patriarchæ.

Virtutum paulatim defectio quantum de sensu peccantis subducit, tanto gravius damnum efficit. Postquam enim sensum mali exstinxit, morbum immedicabilem efficit.

Scholion 7.

A quorum oculis timor Dei absconditus recessit, hos insensibilis animi stupor comprehendit.

Aliud Isaaci.

Mens fermento vitiorum corrupta non potest effu-

[11] Luc. XVII, 21.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΗ'.

Περὶ ἀναισθησίας.

Σχόλιον α'.

Ἀναίσθητός ἐστιν ὁ ἀνέργητα κεκτημένος τὰ αἰσθητήρια, καὶ ἀφῃρημένος τὸ πεφυκὸς τῶν κατὰ τὰ αἰσθητήρια ἕξεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐννοιῶν ὡσαύτως.

Σχόλιον β'.

Ἀναισθησία καὶ λήθη ἀλληλομητρότεκνος γεννεά· λήθη ἐστὶ μνήμης ἀποβολή.

Σχόλιον γ'.

Ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἰδίοις λόγοις, καὶ πράξεσιν ἐναντιούμενος.

Σχόλιον δ'.

Ὁ τὴν ψυχὴν ἀσθενῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις διορθοῦσθαι συμβουλεύων, ὥσπερ ἄνθρωπός ἐστι τυφλὸς, καὶ δεικνύων τὴν ὁδόν.

Σχόλιον ε'.

Εἰσί τινες λαλοῦντες τὰ τῆς βασιλείας ἔργα, μὴ ἐργαζόμενοι δὲ αὐτά. Καὶ εἰσί τινες ἐργαζόμενοι τὰ τῆς βασιλείας, ἀλλ' οὐκ ἐν φυλακῇ, οὐδὲ ἐν γνώσει· ἐν οἷς δὲ γέγονεν ὁ λόγος τοῦ Σωτῆρος, τό· *Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν*, ὀλίγοι καὶ σπάνιοί εἰσι καὶ δυσεύρετοι.

Ἄλλο.

Τοῦτό ἐστι κόπος, ὅτι τὴν ἀπάθειαν ἔχομεν ἐν τῷ στόματι, τὴν δὲ ἀνομίαν, καὶ τὴν κακίαν ἐν τῇ καρδίᾳ.

Ἄλλο.

Οὐδὲν πτωχότερον διανοίας, ἐκτὸς Θεοῦ, φιλοσοφούσης τὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλο.

Εἴ τις ὁμολογεῖ γλυκύτητα, μὴ ἐσθίει δὲ ἀπ' αὐτῆς, ὁ τοιοῦτος πικρὰν αὐτὴν δείκνυσι.

Ἄλλο.

Ὁ γνωστικὸν ἑαυτὸν δεικνύων, καὶ οὐ μᾶλλον πρακτικὸν, ἀναισθησίαν νοσεῖ.

Ἄλλο.

Σημείωσαι ὅτι ὁ διὰ λόγου ἑαυτοῦ καταγινώσκων οὐδὲν ὠφελεῖται ἐκ τούτου, ἐὰν μὴ καὶ τὴν διὰ τρόπων ἐπιστροφὴν κτήσηται.

Σχόλιον Γρηγορίου Νυσσέως ς'.

Ὧν ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν αἴσθησιν, ὧν πάσχουσι, προσαφῄρηται.

Ἄλλο Φωτίου πατριάρχου.

Ἡ κατὰ μέρος τῶν ἀρετῶν ἀπορροὴ, ὅσον ὑποκλέπτει τὴν αἴσθησιν, τοσοῦτον τὴν βλάβην χαλεπωτέραν ἐργάζεται· ἀνεπαίσθητον γὰρ ἐπιφερόμενον τὸ κακὸν, ἀθεράπευτον τὴν νόσον εἴωθε ποιεῖν.

Σχόλιον ζ'.

Ὧν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁ φόβος ἀπεκρύβη τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναισθησία πεπέδηκεν.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Νοῦς ἐμπεφυρμένος οὐ δύναται φυγεῖν τὴν λή-

θην, καὶ ἡ σοφία τὴν ἑαυτῆς θύραν τῷ τοιούτῳ οὐκ ἀνοίγει.

A gere oblivionem, et sapientia tali aditum ad se præcludit.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ'.

Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συνοδίᾳ ψαλμῳδίας.

Ὕπνος ἐστὶ φύσεως ποσῶς σύστασις (1) εἰκὼν θανάτου, αἰσθήσεων ἀργία. Εἷς μὲν ὁ ὕπνος, πλείστας δὲ τὰς ὑποθέσεις, ὡς καὶ ἡ ἐπιθυμία ἔχει. Λέγω δὲ ἐκ φύσεως, ἐκ βρωμάτων, ἐκ δαιμόνων, ἢ τάχα που καὶ ἐξ ἄκρας ἐπιτεταμένης νηστείας· ἐξ ἧς ἐξασθενοῦσα ἡ σὰρξ, δι' ὕπνου λοιπὸν ἑαυτὴν παραμυθεῖσθαι βούλεται, ὥσπερ ἡ πολυποσία συνηθείᾳ ἥρτηται· οὕτως καὶ ἡ πολυϋπνία· διὸ ἐν ἀρχαῖς μάλιστα τῆς ὑποταγῆς κατ' αὐτῆς ἀγωνισώμεθα. Χαλεπὸν γὰρ συνήθειαν μακρὰν ἰάσασθαι· Ἐπιτηρήσωμεν καὶ εὑρήσομεν τῆς πνευματικῆς σάλπιγγος σημαινούσης ὁρατῶς μὲν ἀθροιζομένους ἀδελφοὺς, ἀοράτως δὲ συναγομένους τοὺς ἐχθρούς· διὸ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν κλίνην ἐπιστάντες μετὰ τὴν ἀνέγερσιν, πάλιν ἡμᾶς ἐπὶ ταύτην ἀνακλιθῆναι ὑποτίθενται Μεῖνον, λέγοντες, ἄχρι συμπληρώσεως τῶν προοιμιακῶν ὕμνων, εἶθ' οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πορεύσῃ. Οἱ δὲ ἐν τῇ προσευχῇ παριστάμενους τῷ ὕπνῳ καταβαπτίζουσιν. Ἕτεροι τὴν γαστέρα παρὰ τὴν συνήθειαν ἐπιτεταμένως νύττουσιν· ἄλλοι συντυχίας ποιεῖν ἐν τῷ Κυριακῷ προτρέπονται· ἄλλοι τὸν νοῦν εἰς λογισμοὺς αἰσχροὺς ὑποσύρουσιν· ἕτεροι δὲ τῷ τοίχῳ ἡμᾶς, ὡς ἐξατονήσαντας ἀνακλίνουσιν· ἔστι δὲ ὅτε καὶ χάσμαις πλείοσι περιβάλλουσι· τινὲς μὲν αὐτῶν γέλωτα πολλάκις ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ γενέσθαι ἐποίησαν, ἵνα δι' ἐκείνου τὸν Θεὸν καθ' ἡμῶν εἰς ἀγανάκτησιν διεγείρωσιν· ἄλλοι σπεύδειν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐκ ῥᾳθυμίας βιάζονται (2)· ἄλλοι σχολαιότερον ψάλλειν ἐκ φιληδονίας προτρέπονται. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῷ στόματι παρακαθήμενοι, κεκλεισμένον τοῦτο καὶ δυσάνοικτον ἀπεργάζονται. Ὁ Θεῷ παρίστασθαι λογιζόμενος, ἐν αἰσθήσει καρδίας, ἐν προσευχῇ στύλος ἀκίνητος εὑρεθήσεται, ὑπ' οὐδενὸς τῶν προειρημένων ἐμπαιζόμενος. Ὁ ὄντως ὑπήκοος, πολλάκις ἐξαίφνης ἐπὶ προσευχὴν ὅλως φωτεινὸς καὶ ἀγαλλιώμενος γίνεται. Προπαρεσκευασμένος γὰρ ἦν διὰ τῆς ἀνοθεύτου διακονίας καὶ προπεπυρωμένος ὁ πύκτης. Πᾶσι μὲν δυνατὸν μετὰ πλήθους προσεύχεσθαι, τοῖς πολλοῖς δὲ ἁρμόδιον μεθ' ὁμοψύχου μόνου. Ὀλίγων γὰρ λίαν ἡ μεμονωμένη προσευχή· μετὰ πλήθους ὑμνῶν, οὐ δυνήσῃ ἀῦλως προσεύξασθαι. Ἔστω δέ σοι εἰς ἐργασίαν νοὸς ἡ τῶν λεγομένων λογίων θεωρία, ἢ πάλιν ὡρισμένη εὐχὴ ἐν τῇ ἀναμονῇ τοῦ στίχου τοῦ πλησίον. Οὐδενὶ πρέπον ἐν προσευχῇ πάρεργον (3), μᾶλλον δὲ κάτεργον. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐπαίδευσεν ὁ κατὰ τὸν μέγαν Ἀντώνιον ἄγγελος. Δοκιμάζει μὲν γὰρ κάμινος χρυσὸν (4), προσευχῆς δὲ παράστασις σπουδὴν καὶ ἀγάπην πρὸς Θεὸν μοναχῶν.

GRADUS XIX.

De somno, precibus, et in publico conventu psalmorum cantu.

Somnus est status seu affectus quidam naturæ, mortis imago (*a*), sensuum, quies et cessatio. Una quidem est ratio somni, sed plurimas, veluti cupiditas, habet causas. Ex natura, inquam, ex cibis, a dæmonibus, aut fortasse etiam ex summa et nimia jejunii inedia, qua debilitatum corpus per somnum deinceps conatur se reficere et recreare. Quemadmodum frequens et larga potitatio ex consuetudine nata est, ita multus et longus somnus : contra quem in ipso religionis et tirocinii exordio pugnandum est. Inveteratam enim consuetudinem emendare et sanare est difficile. Observemus accurate et intelligemus signo sacræ **265** tubæ canente cogi fratrum cœtus oculis parentes; simulque inaspectabiles hostes nostros concurrere qui ad lectum cubicularem astant, et nos postquam evigilavimus, rursum conantur in lectum dejicere. Mane, inquiunt, tantisper, dum primi psalmodiæ hymni absolvantur, et tum satis adhuc mature ad ecclesiam descendes. Alii precibus vacantes circumstant, ut nos somno mergant. Alii præter morem intempestive alvum vehementius urgent; alii nos ad fabulas in templo conserendas incitant; alii mentem ad impuras cogitationes pertrahunt; alii nos in parietem veluti debiles et exhaustos inclinant; alii crebris nos oscitationibus fatigant : nonnulli risum etiam ipso precandi tempore nobis movent, ut irati numinis indignationem adversus nos concitent; alii nos ad præcipitandos psalmorum versus ex ignavia impellunt; alii ut tardius cum quadam delectatione pronuntiemus hortantur; alii denique quasi linguam et os obsiderent, impediunt nos et os occludunt ut ægre labia aperiamus, dum psalmis vacamus. Qui Deo assistere se cogitat, in intimo sensu cordis inter preces tanquam immobilis columna reperietur, nulla re eorum quæ sunt enarrata delusus. Verus et obediens religiosus sæpe repente ad precandum prosilit totus illustratus cœlestibusque gaudiis inundatus et exhilaratus. Est enim hujuscemodi religiosus jam ante per sincerissimum et fidelissimum ministerium tanquam egregius pugil præparatus ad orationem. **266** Omnes quidem possunt inter multos cum multis precationi vacare, sed multis opportunius est cum uno solo ejusdem animi et affectus psallere. Paucorum enim est solitaria oratio; si cum multis psallas, non poteris contemplari sine imaginum formis. Sit tibi ad occupandam mentem sacrorum eloquiorum quæ recitantur, meditatio : aut etiam certa precatio, dum exspectas, quoad alter versum finiat (*b*). Non decet ullo modo ut inter preces aliud agatur seu necessarium sit, seu non necessarium.

(*a*) *Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?*
(*b*) Alternis enim canebant, ut hodie passim in ecclesiis.

Hoc enim expresse docuit, teste magno Antonio, angelus; ignis explorat aurum, attenta et sincera oratio monachorum studium et charitatem erga Deum.

Hoc laudabile precandi studium qui possidet, Deum ad se invitat, et dæmonas fugat.

Ἔπαινετον ἔργον ὁ κτησάμενος, καὶ Θεῷ πλησιάζει, καὶ δαίμονας δραπετεύει.

SCHOLIA AD GRADUM XIX.

De somno

Scholion 1.

Est somnus, bona bonorum actio; et est laborum remissio, ut illud psalmi testatur : *Cum dederit dilectis suis somnum* [78]. Et : *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt in manibus suis* [79].

Scholion 2.

Pigritiæ præses dæmon et stupor animi urgent nos ut in psalmorum recitatione properemus.

Scholion 3.

Observandum, nunquam, dum res divina fit, ullum opus manuum omnino attingendum.

Scholion 4.

Studium, inquit, precandi ostendit monachorum diligentiam et charitatem quam habent erga solum Deum, et non ad aliud aliquid, quam laborem corporis sive animi evagationem.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΘ'.

Περὶ ὕπνου.

Σχόλιον α'.

Ἔστιν ὁ ὕπνος, καὶ ἀγαθῶν εὐπραξία, καὶ καμάτων ἄνεσις, κατὰ τὸ, *Ὅταν δῷ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὕπνον.* Καὶ, *Ὑπνωσαν ὕπνον αὐτῶν, καὶ οὐχ εὗρον οὐδέν.*

Σχόλιον β'.

Καὶ ὁ δαίμων ὁ τῆς ἀκηδίας, σπεύδειν ἡμᾶς ἐν τῇ στιχολογίᾳ ποιεῖ, καὶ ἡ ἀναισθησία.

Σχόλιον γ'.

Σημειωτέον ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ λειτουργίᾳ αὐτοῦ τινὰ χρὴ ἐργόχειρον κρατεῖν τὸ σύνολον.

Σχόλιον δ'.

Ἡ τῆς προσευχῆς, φησὶ, παράστασις, τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν μοναχῶν φανεροῖ, ἣν πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἔχουσι, καὶ οὐ πρὸς ἄλλο τι, ἐργόχειρον, ἢ ῥεμβασμόν.

---

267 GRADUS XX.

De vigiliis corporis, quomodo per eas fiant vigiliæ spiritus, et quomodo hæ sint exercendæ.

Qui terrarum reges stipant, alii inermes et nudi sunt, alii fascibus, alii scutis, alii gladiis armati. Inter quos tamen ipsos magnum est et incomparabile discrimen, cum alii inter ultimos, alii inter primos sint. Hi quippe cognati et domestici familiaresque regis esse solent. Atque hæc in his fieri consueverunt. Enimvero videamus quomodo et nos geramus, quando Deo regi nostro in precibus diurnis, vespertinis et nocturnis assistimus. Sunt enim qui in vespertinis et nocturnis excubiis ab omnibus rerum aspectabilium curis nudi, et expediti puras ad Deum in precibus manus extendunt. Alii per psalmorum cantum in iisdem (excubiis) se Deo repræsentant. Alii in rerum sacrarum lectione pervigilant; alii mente debiliores, opere tamen faciendo generose cum somno colluctantur; alii assidua mortis consideratione sibi compunctionem conciliare student. Ex his omnibus primi et ultimi in Deo gratissimis precum pervigiliis excubant. Secundi monasticam precandi rationem sequuntur. Tertii extremum et infimum exercitationis gradum insistunt; Deus tamen pro ratione piæ voluntatis et facultatis **268** oblata illorum munera acceptat et æstimat. Vigil oculus omnes mentis labes abstersit. Multus somnus obtundit et obcæcat animam. Monachus vigilans hostis est luxuriæ : somnolentus vero illius est conturbernalis. Vigiliæ libidinis faces exstinguunt, insomnia fœda pellunt, oculos lacrymis suffundunt, conscientiam cordis teneram et delicatam reddunt, cogitationes in potestate habent et custodiunt : cibos tanquam fornax absumunt, vitia cupiditatum

[78] Psal. CXXVI, 2. [79] Psal. LXXVI, 6.

ΛΟΓΟΣ Κ'.

Περὶ ἀγρυπνίας σωματικῆς, πῶς διὰ ταύτης γίνεται ἡ τοῦ πνεύματος, καὶ πῶς δεῖ ταύτην μετιέναι.

Τοῖς ἐπὶ γῆς βασιλεῦσιν οἱ μὲν ἄοπλοί τινες καὶ γυμνοὶ, οἱ δὲ ῥάβδους κατέχοντες, οἱ δὲ θυρεοὺς, οἱ δὲ μαχαίρας παρίστανται· πολλὴ δέ τις ἡ διαφορὰ τῶν πρωτευόντων παρὰ τοὺς ἐσχάτους καὶ ἀσύγκριτος. Οὗτοι γὰρ καὶ συγγενεῖς κυρίως, καὶ οἰκεῖοι τοῦ βασιλέως εἶναι πεφύκασι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις· φέρε δὴ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἴδωμεν πῶς τὴν ἡμετέραν παράστασιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ βασιλέα ποιούμεθα, ἔν τε ταῖς ἑσπεριναῖς, καὶ ἡμεριναῖς, καὶ νυκτεριναῖς παραστάσεσι καὶ εὐχαῖς. Τινὲς μὲν γὰρ ἐν τῇ ἑσπερινῇ (1) διανυκτερεύσει ἄϋλοι, καὶ γυμνοὶ πάσης φροντίδος, ἐπὶ προσευχὴν τὰς χεῖρας ἐκτείνουσιν· ἕτεροι δὲ, μετὰ ψαλμῳδίας ἐν ταύταις παρίστανται· ἄλλοι, τῇ ἀναγνώσει μᾶλλον προσκαρτεροῦσι· τινὲς δὲ, διὰ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν ἐξ ἀσθενείας ἀνδρείως τῷ ὕπνῳ μάχονται (2)· ἄλλοι, τῇ τοῦ θανάτου ἐννοίᾳ προσασχολούμενοι, διὰ ταύτης κατάνυξιν προσλαβέσθαι βούλονται. Τούτων πάντων οἱ πρῶτοι καὶ ἔσχατοι θεοφιλεῖ προσκαρτεροῦσι διανυκτερεύσει· οἱ δὲ δεύτεροι, μοναχικῇ· οἱ δὲ τρίτοι ἐσχατωτέραν βαδίζουσιν ὁδόν· πλὴν κατὰ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν (3) δύναμιν ὁ Θεὸς τὰ δῶρα δέχεται καὶ λογίζεται· ἄγρυπνον ὄμμα ἥγνισεν νοῦν. Πλῆθος δὲ ὕπνου ἐπώρωσε ψυχήν (4)· ὁ δὲ ὑπνώδης, ταύτης σύζυγος· ἀγρυπνία πυρώσεων θραῦσις· ἐνυπνιασμῶν λύτρωσις· κάθυγρος ὀφθαλμὸς, ἡπαλυμένη καρδία, λογισμῶν φυλακὴ, βρωμάτων χωνευτήριον, πνευμάτων δαμαστήριον, γλώττης κολαστήριον, φαντασιῶν φυγαδευτήριον. Μοναχὸς ἄγρυπνος (5), ἁλιευτὴς λογισμῶν, ἐν γαλήνῃ νυκτὸς εὐχερῶς τούτους κατανοεῖν (6), καὶ ἀγρεύειν δυνάμε-

νος· μοναχὸς φιλόθεος σάλπιγγος προσευχῆς σημαινούσης λέγει· Εὖγε, εὖγε! Ὁ δὲ ῥᾳθυμος λέγει. Οἴμοι, οἴμοι! Τραπέζης ἑτοιμασία ἐδοκίμασε γαστριμάργους· καὶ προσευχῆς ἐργασία ἐδοκίμασε φιλοθέους· ὁ μὲν πρότερος ἰδὼν ἐκείνην, σκιρτᾷ, ὁ δὲ δεύτερος σκυθρωπάζει· λήθης πρόξενος ὕπνος πολύς (7)· ἀγρυπνία δὲ μνήμην ἐκκαθαίρει· πλοῦτος γερωγοῖς ἐν ἄλωνι καὶ ληνῷ συνάγεται· πλοῦτός τε καὶ γνῶσις μοναχοῖς ἐν ἑσπεριναῖς, καὶ νυκτεριναῖς παραστάσεσι, καὶ ἐργασίαις νοός· ὕπνος πολὺς σύμβιος ἄδικος· τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς τῶν ῥᾳθύμων ἁφαρπάζων ἀπ' αὐτῶν, ἢ καὶ πλέον. Ἀδόκιμος μοναχὸς (8) ἐν συντυχίαις ἄγρυπνος, καὶ ὥρας εὐχῆς καταλαβούσης, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐβαρήθη· μοναχὸς χαῦνος ἐν πολυλογίαις δόκιμος, καὶ ἀναγνώσεως ἐνεχθείσης, ἐμβλέπειν ἀπὸ τοῦ ὕπνου οὐ δύναται. Σάλπιγγος γινομένης νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ἀργολογίας καταλαβούσης κοιμωμένων ἀνάνηψις· δόλιος φίλος τοῦ ὕπνου ὁ τύραννος· χορεσθέντων ἡμῶν πολλάκις ὑποχωρεῖ· καὶ ἐν πείνῃ καὶ ἐν δίψῃ ἰσχυρῶς πολεμεῖ· ἔργον χειρῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς βαστάζειν ὑποτίθεται· ἄλλως γὰρ τὴν προσευχὴν τῶν ἀγρυπνούντων ἀφανίζειν οὐ δύναται· τοῖς εἰσαγωγικοῖς πρῶτον ἐν τῷ πολέμῳ ὑπεισέρχεται, ἵνα ῥαθυμῆσαι ἐκ προοιμίων ποιήσῃ, ἢ ἵνα τῷ τῆς πορνείας προευτρεπίσῃ δαίμονι. Ἕως οὖ τούτου ἐλευθερωθῶμεν, μετὰ πλήθους ψάλλειν μὴ παραιτησώμεθα· πολλάκις γὰρ αἰδούμενοι, οὐ νυστάζομεν· ἐχθραίνει τοῖς λαγωοῖς ὁ κύων, καὶ τῷ ὕπνῳ ὁ τῆς κενοδοξίας δαίμων. Μετὰ μὲν τὴν ἡμέραν ὁ πράτης (9)· μετὰ δὲ τὴν ψαλμῳδίαν ὁ ἐργάτης καθεσθεὶς τὸ κέρδος ψηφίζει· ἔκδεξαι μετὰ προσευχὴν νηφόντως· καὶ τότε ὄψει ὁρμαθοὺς δαιμόνων ὡς πολεμηθέντας ὑφ' ἡμῶν μετὰ τὴν προσευχὴν ταῖς ἀτόποις ἡμᾶς φαντασίαις περιπείρειν δοκιμάζοντας· καθεσθεὶς τήρει, καὶ ὄψει τοὺς σεσυνηθικότας τὰς ἀπαρχὰς ἁφαρπάζειν τῆς ψυχῆς· ἔστι μὲν μετὰ τοὺς ὕπνους ἐκ συνεχείας μελετᾷν τὰ τῶν ψαλμῶν λόγια· ἔστι δὲ ὅτε οἱ δαίμονες ἡμῖν ταῦτα ὑποτίθενται, ἵνα πρὸς ὑπερηφανίαν ἀνεπάρωσι. Τὸ δὲ τρίτον λέγειν οὐκ ἤθελον, πλήν τίς με λέγειν βεβίακε. Ψυχὴ λόγον Κυρίου ἀδιαλείπτως μεθ' ἡμέραν μελετῶσα (10), καὶ τῷ ὕπνῳ ἐν τούτῳ ἐμφιλοχωρεῖν πέφυκεν. Ἀντιμισθία γὰρ κυρίως τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον πρὸς ἀποτροπὴν πνευμάτων καὶ φαντασμάτων.

A et dæmonas edomant. Linguæ petulantiam plectunt, omnium phantasmatum formas delent. Pervigil monachus piscator cogitationum suarum, nullo negotio illas in tranquillitate noctis observat et capit. Monachus Dei amator signo ad comprecandum sonante (lætus et alacer) exclamat: Euge euge. Socors vero et ignavus ingemiscit: Heu mihi, væ mihi! Instructio mensæ ostendit gulosos studium precandi, veros Dei cultores, Deique amantes. Ille instructam mensam intuens exsultat gaudio; hic tristem vultum ostendit. Multus somnus oblivionem parit, vigiliæ repurgant memoriam. Agricolæ suas opes in area et torculario vini lacu colligunt: monachi thesaurum cœlestis cognitionis

B vespertinis et nocturnis precibus mentisque exercitatione et contemplatione sibi comparant. Multus somnus improbus est convictor, qui dimidium vitæ tempus, vel eo amplius ignavis et inertibus subducit et furatur. Illaudatus religiosus in familiari fratrum colloquio vigilat: cum precandi hora adest, somno premitur. Monachus solutus ad fabulas **269** promptus est et alacer: ubi sacra lectio proponitur, sopitus legere non potest. Quemadmodum ad tubam novissimam mortui exsurgent, ita nunc ad otiosas fabulas somnolenti monachi evigilant. Fallax est amicus somni dominus. Bene saginatis nobis sæpe se subducit: in fame vero et siti nos vehementer [acerrime] oppugnat. Suggerit quoque ut inter preces opus faciamus, quan-

C do aliter pervigilantium preces interpolare aut impedire et abolere non potest. Tironibus religiosis primum movet bellum per somnum, ut illos statim ab initio ignavos reddat, aut luxuriæ dæmoni aditum paret. Quoad ergo ab hoc tyranno liberemur, non gravemur cum toto fratrum cœtu psallere: sic enim verecundia præpediti sæpe non dormitabimus. Odit lepores canis, et somnum vanæ gloriæ spiritus. Mercator sub vesperam, religiosus post psalmodiam residens rationes parti lucri init. Post preces sobrius dura, et spectabis magnas dæmonum turmas a nobis opppugnatas post pias meditationes absurdis phantasmatum cogitationibus objectis conari nos infestare et circumvenire. Observa quietus et videbis qui sint qui rapere primitias

D animæ et cogitationum consueverunt. Est cum subinde in somno, propter assiduum precandi usum psalmorum oracula meditamur. Est etiam cum hostes improbi nobis illa suggerunt, ut nos in superbiam extollant. Tertium prudens tacuissem, nisi me quis per vim eloqui rem coegisset. **270** Anima quæ per diem verbum Dei perpetuo secum meditando revolvit, in somno quoque idem versare mente consuevit. Est enim hæc vera prioris exercitationis merces et remuneratio, qua improborum dæmonum phantasmata arcemus.

Βαθμὸς εἰκοστός· ὁ τοῦτον εἰληφὼς, φῶς ἐδέξατο [*al.* ἔλαμψεν] ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Gradus XX, quem qui superavit illius in corde cœleste lumen refulsit [hic in corde suo cœleste lumen recepit].

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Κ'.

Περὶ ἀγρυπνίας.

Σχόλιον α'.

Οὐχὶ ἡ στάσις ἐστὶν ὅλη ἡ ἀγρυπνία· οὐδὲ πάλιν ἡ στιχολογία τῶν ψαλμῶν μόνων· ἀλλ' ἔστιν ὁ ἐν

SCHOLIA AD GRADUM XX.

De vigiliis.

Scholion 1.

Non consistunt totæ vigiliæ in stando, aut . . citatione psalmorum; sed est, qui tota quidem

nocte psallit, et est, qui eamdem in studiis pœnitentiæ et precibus et inclinatione in terram consumit. Est etiam qui in fletu et lacrymis et planctu super admissis peccatis totam ponit. Exiguntur etiam vigiliæ, cum quis sub initium vesperi incipit a psalmorum recitatione, et reliquum noctis consumit in tropariis seu brevibus canticis directis ad Deum et sanctos. Fiunt rursum, cum Deo laudes decantantur, aut prælectioni impenduntur. Instituuntur etiam a quibusdam, qui sibi legem dicunt, ne genu ponant aut flectant ad exemplum illius, qui luxuriæ cogitationibus oppugnabatur.

Scholion 2.

Ex imbecillitate quidem animi, sed constanti patientia qua bellum adversus somnum sustinet.

Scholion 3.

Deus judicat et æstimat opera nostra pro ratione propositi : *Det*, inquit, *tibi Deus, secundum cor tuum* [80].

Scholion 4.

Semper quidem in orationibus et lectionibus vigilare jubemur, sed potissimum festis diebus. Vigilans monachus mentem suam exacuit, et subtiliorem reddit ad contemplationem, utilem animæ : multus somnus eamdem obtundit **271** et crassiorem efficit. Sed cave ne vigilias vanis fabulis aut improbis cogitationibus impendas. Præstat enim dormire quam vanis sermonibus et cogitationibus invigilare.

Scholion 5.

Quando per vigilias enervantur malitiæ spiritus, et bella mitigantur : aut quod per vigilias animæ hominum ad dolorem de peccatis concipiendum permoventur. Vigiliæ enim conterunt animam, et ad humilitatem deducunt.

Scholion 6.

Tuba quæ ad precandum nos excitat, ignavum a sedulo et alacri separat. Nam piæ cogitationes Deum amantium in perturbata mente durare non possunt, sed in animo curis vacuo conquiescunt.

Scholion 7.

Oblivio per se nullam habet vim, sed ab ignavia nostra pro rata portione vires sumit.

Aliud.

Ne dicas : Quid faciam ? Quia nolenti obrepit oblivio. Quia cum memor esses, neglexisti et elusisti officium tuum ?

Aliud.

Quod meministi, facito ; quod oblitus es, non erit tibi fraudi : sed aperietur tibi; interim non tradas temere cogitationes tuas et mentem oblivioni.

Scholion 8.

Melius est in silentio et scientia dormire, quam cum vaniloquiis vigilare.

Scholion 9.

Dies abiit et certamen; quæstus servatur. Mercator

[80] I Reg. I, 17.

ψαλμοῖς ἐκφέρων ὅλην τὴν νύκτα. Καὶ ἔστιν ὁ ἐν μετανοίαις, καὶ εὐχαῖς, καὶ κατακλίσεσιν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἔστιν ὁ ἐν κλαυθμῷ, καὶ ἐν δάκρυσι, καὶ θρήνοις ἐπὶ τοῖς παραπτώμασιν αὐτοῦ· καὶ γίνεται πάλιν ἡνίκα ὀλίγον ἐν τῇ ἑσπέρᾳ στιχολογεῖ τις καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτὸς εἰς τροπάρια· καὶ γίνεται πάλιν εἰς δοξολογίαν, καὶ γίνεται εἰς ἀνάγνωσιν· καὶ γίνεται πάλιν ὅτι θεὶς ὅρον ἑαυτῷ, μὴ κλῖναι γόνυ, κατ' ἐκεῖνον τὸν πολεμούμενον ὑπὸ τοῦ τῆς πορνείας λογισμοῦ.

Σχόλιον β'.

Ἀσθενείας μὲν τοῦ νοός· ἀνδρείας δὲ τῆς ὑπομονῆς, τοῦ πρὸς τὸν ὕπνον πολέμου.

Σχόλιον γ'.

Ὁ Θεὸς τὰς πράξεις μετὰ τὰς προθέσεις λογίζεται· *Δώῃ γάρ σοι*, φησὶν, *ὁ Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου.*

Σχόλιον δ'.

Ἀγρυπνεῖν ἐν προσευχαῖς καὶ ἀναγνώσεσι πάντοτε μὲν, ἐν ἑορταῖς δὲ μάλιστα προστετάγμεθα· ἄγρυπνος γὰρ μοναχὸς λεπτύνει διάνοιαν αὐτοῦ, πρὸς θεωρίαν ψυχωφελῆ· ὕπνος δὲ πολὺς νοῦν παχύνει· ἀλλ' ὅρα μὴ δῷς σεαυτὸν ἐν ἀγρυπνίᾳ διηγήμασι κενοῖς, ἢ λογισμοῖς πονηροῖς· κρεῖσσον γὰρ καθεύδειν, ἢ περὶ λόγους τε καὶ λογισμοὺς ἀγρυπνεῖν ματαίους.

Σχόλιον ε'.

Ὅτε διὰ τῆς ἀγρυπνίας ἐκνευροῦνται τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα, καὶ οἱ πόλεμοι καταπραΰνονται, ἢ ὅτι διὰ τῆς ἀγρυπνίας εἰς κατάνυξιν ἄγονται αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ, συντριβούσης καὶ εἰς ταπείνωσιν ἀγούσης αὐτάς.

Σχόλιον ς'.

Σάλπιγξ εἰς προσευχὴν διεγείρουσα, τὸν ῥᾳθυμον ἀπὸ τοῦ προθύμου χωρίζει· καὶ γὰρ αἱ θεοφιλεῖς ἔννοιαι ἐν τεταραγμένῃ διανοίᾳ ἐμμένειν οὐ δύνανται, ἀλλ' ἐν νοῒ φροντίδων ἀπηλλαγμένῳ.

Σχόλιον ζ'.

Λήθη καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀμελειῶν μετὰ ἀναλογίαν κρᾰτύνεται.

Ἄλλο.

Μὴ λέγε· Τί ποιήσω; ὅτι οὐ θέλω, καὶ ἔρχεται. Διότι μνημονεύων παρελογίσω τὸ ὀφειλόμενον.

Ἄλλο.

Ὃ μνημονεύεις, ποίησον· καὶ ὃ ἀμνημονεῖς, ἀποκαλύπτεταί σοι· καὶ οὐ μὴ παραδῷς ἀκρίτως λήθῃ τὴν διάνοιαν.

Σχόλιον η'.

Ἀγαθὸν ὑπνοῦν ἐν σιωπῇ καὶ γνώσει, ἢ ἀγρυπνεῖν ἐν ματαιολογίᾳ.

Σχόλιον θ'.

Παρῆλθεν ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ ἀγών· ἡ ἐμπορία ἐπι-

τηρεῖται· ὁ ἔμπορος ἐρευνᾷ τί ἔπραξεν, εἰ ἐζημιώθη, εἰ ἠττήθη· εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἔπραξεν, εἰ κατὰ Θεὸν ἠγωνίσατο· τὸ μὲν γὰρ φιλοθέου· τὸ δὲ φιλοδόξου· καὶ τὸ μὲν κέρδος, τὸ δὲ ζημίαν (a) . . . . .

A quid egerit inquirit, an quæstum fecerit, an damnum acceperit, an victus sit, an quod fecit ad captandam humanam laudem retulerit; an pro gloria Dei decertarit. Hoc enim est hominis Deum vere amantis; illud ambitiosi et vanæ gloriæ studiosi. Et hoc lucrum, illud damnum parit.

Σχόλιον ι'.

Ὁ κατὰ τὸν Δαυῒδ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτην ποιούμενος, καὶ ἐν τῷ ὑπνώττειν τοῦτο διὰ τῆς φαντασίας ἐμμελετᾷ· ὡς καὶ ἐπ' αὐτῷ πληροῦσθαι τὸ φάσκον λόγιον· καὶ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ τὸ, Ἐγὼ (b) . . . . . .

Scholion 10.

Qui ad exemplum Davidis legem Domini meditatur tota die, etiam dum dormit, idem per formarum imagines [per phantasiam] revolvit, ut in ipso oraculum illud expleatur: *In lege Domini meditabitur die et nocte*[81]; et illud, *Ego* . . . .

ΛΟΓΟΣ ΚΑ'.

Περὶ τῆς ἀνάνδρου δειλίας.

Εἰ μὲν ἐν κοινοβίοις ἢ ἐν συνοδίαις τὴν ἀρετὴν μετέρχῃ, οὐ πάνυ ὑπὸ δειλίας πολεμεῖσθαι πέφυκας. Εἰ δὲ ἐν ἡσυχαστικωτέροις τόποις ἀγωνίζῃ, μή σου κυριεύσῃ τὸ τῆς κενοδοξίας γέννημα, καὶ ἀπιστίας θυγάτηρ· δειλία ἐστὶ νηπιώδες ἦθος ἐν γηραλέᾳ κενοδόξῳ ψυχῇ· δειλία ἐστὶν ἐκτροπὴ πίστεως (1) ἐπὶ προσδοκίᾳ ἀδοκήτων· φόβος ἐστὶ προμελετώμενος κίνδυνος. Ἢ πάλιν· φόβος ἐστὶ σύντρομος αἴσθησις καρδίας περὶ ἀδήλων συμφορῶν κλονουμένη, καὶ ἀσχάλλουσα· φόβος ἐστὶ πληροφορίας στέρησις. Ὑπερήφανος ψυχή (2) ἐστι δειλίας δούλη ἐφ' ἑαυτῇ πεποιθυῖα, καὶ κτύπους κτισμάτων καὶ σκιὰς δεδιῶσα. Οἱ μὲν πενθοῦντες καὶ ἀπηλγηκότες (3), δειλίαν οὐ κέκτηνται· ἔκστασιν δὲ πολλάκις δειλαινόμενοι ὑπομεμενήκασι· καὶ εἰκότως. Δικαίως γὰρ τοὺς ὑπερηφάνους ἐγκαταλιμπάνει Κύριος, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ παιδευθῶμεν μὴ ἐπαίρεσθαι· πάντες μὲν οἱ δειλιῶντες κενόδοξοι (4). Οὐ πάντες δὲ οἱ μὴ δειλιῶντες ταπεινόφρονες, ἐπεὶ καὶ λῃσταὶ καὶ τυμβωρύχοι οὐ δειλιαίνονται ὡς ἔτυχεν. Ἐν οἷς ἐκδειματοῦσθαι εἴωθας τόποις (5), ἀωρίᾳ μὴ ὄχνει παραγίνεσθαι. Εἰ δὲ ὑποχαλάσεις ὀλίγον, συγγηράσει σοι τοῦτο τὸ νηπιῶδες πάθος καὶ γελοῖον. Πορευόμενος (6), προσευχῇ ὁπλίζου· καταλαβὼν, τὰς χεῖρας διαπέτασον, Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον ὅπλον· ἀπαλλαγεὶς τῆς νόσου ἀνύμνει τὸν λυτρωσάμενον· εὐχαριστούμενος γὰρ εἰς αἰῶνα σκεπάσει σε· οὐδέποτε δυνήσῃ τὴν γαστέρα ὑφ' ἓν ἐμπλῆσαι· ὥσπερ οὐδὲ δειλίαν νικῆσαι: κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πένθους θᾶττον ὑποχωρήσει, καὶ κατὰ τὴν ἐκείνου ἔλλειψιν δειλοὶ διαμένομεν· *Ἔφριξάν μου τρίχες, καὶ σάρκες*, ὁ Ἐλιφὰζ ἔφησε, τὴν τοῦ δαίμονος πανουργίαν διηγούμενος. Ποτὲ μὲν ἡ ψυχὴ, ποτὲ δὲ τὸ σῶμα προεδειλίασε· καὶ τῷ ἑτέρῳ τοῦ πάθους μετέδωκεν. Ὅταν τῆς σαρκὸς δειλανθείσης, ἐν τῇ ψυχῇ ὁ φόβος ὁ ἄκαιρος οὐκ εἰσέδυσε, πλησίον ἡ τῆς νόσου ἀπαλλαγή· ὅταν δὲ ὄντως δειλίας ἠλευθερώθημεν, οὐ τόπων σκοτία καὶ ἐρημία ἐνισχύει καθ' ἡμῶν τοὺς δαίμονας, ἀλλὰ ψυχῆς ἀκαρπία· ἔστι δὲ

272 GRADUS XXI.

De effeminata timiditate.

Qui in cœnobiis aut hominum religiosorum cœtibus virtutem sequitur, ab hoc pavore non multum oppugnatur. Tu vero qui in locis magis solitariis decertas, cave ne in te improba vanæ gloriæ soboles, et infidelitatis proles formido dominetur. Timiditas est pueriliis in senili et vanæ gloriæ obnoxia anima affectus. Timiditas est defectio fidei ex rerum inopinatarum exspectatione nata. Metus est præmeditatum periculum. Aut, metus seu timor est trepidus cordis sensus ex incertis calamitatibus conceptus et afflictus. Timor est confidentiæ perfectæ privatio. Anima superba est serva timiditatis sibi præsidens, et ad sonum adeoque ipsius umbræ pavens et tremens. Qui vere lugent et dolere desierunt, omnem ex animo pavorem abjecerunt. Pavidi vero seu formidolosi sæpe exanimantur, et in mentis stuporem incidunt, nec sane immerito. Sancte enim facit Deus cum superbos sua tutela destituit, uti nos quoque alieno malo sapiamus, et cristas demittamus. Omnes quidem timidi sunt vanæ gloriæ obnoxii; sed non omnes timoris expertes sunt humiles. Nam et latrones et bustirapi seu violatores sepulcrorum aliquando non timent. Quibus in locis terreri soles, hæc intempesta nocte adire nil cuncteris. Si vero his **273** terriculamentis vel medicum cesseris ét indulseris, puerilis hic et ridiculus affectus et metus tecum consenescet. Cum ad horrentia illa loca te confers, vide ut precibus armatus egrediaris. Quando eo perveneris, passis manibus implorato nomine Jesu hostes cæde. Neque enim in cœlo neque in terra sunt potentiora arma. Ubi evaseris ex hoc morbo, gratulare liberatori tuo victoriam, lauda illum, gratum enim tutabitur semper. Quemadmodum non uno momento placabis et saturabis ventrem, ita nec pavorem hunc extemplo pellis, sed pro ratione et modo sancti luctus celerius decedet, et, pro modo defectus illius pavidi manebimus. *Inhorruerunt pili et carnes meæ*, inquit Eliphaz, dum mali dæmonis malas artes ostendit[82]. Est cum prius anima, est cum corpus trepidare incipit,

[81] Psal. I, 2. [82] Job IV, 15.

(a) Desunt tria aut quatuor verba abrasa.

(b) Deest unus versus abrasus.

pavoremque inter se communicant. Quando pavente carne timor animum non percellit, propemodum curatus es. Ubi revera perfecte ab timiditate liberati fuerimus, tum nulla locorum obscuritas, nullæ solitudinis tenebræ hostes in nos armabunt, sed animæ sterilis jejunitas, et quandoque etiam castigatio divinitus immissa. Verus Dei famulus solum et unicum suum formidabit, hunc qui nondum metuit, ab umbra sua territus sæpe refugiet. Imminente nobis maligno et inaspectabili spiritu, pavet corpus; astante vero angelo exsultat humilium anima. Quapropter ubi ex effectu ejus præsentiam senserimus, statim ad preces exsiliamus, **274** venit enim ad nos cœlestis custos noster, ut nobiscum precetur, et nos adjuvet.

A ὅτε καὶ ἡ οἰκονομικὴ παίδευσις. Ὁ δοῦλος Κυρίου γενόμενος τὸν οἰκεῖον Δεσπότην καὶ μόνον φοβηθήσεται· ὁ δὲ τοῦτον οὔπω φοβούμενος, τὴν ἑαυτοῦ σκιὰν πολλάκις πεφόβηται, ἐπιστάντος μὲν ἀοράτου πνεύματος φοβεῖται τὸ σῶμα (7)· ἐπιστάντος δὲ ἀγγέλου ἀγάλλεται ταπεινῶν ἡ ψυχή. Διὸ ἐκ τῆς ἐνεργείας τὴν παρουσίαν νοήσαντες, θᾶττον εἰς προσευχὴν ἀναπηδήσωμεν, συμπροσεύξασθαι γὰρ ἡμῖν ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν φύλαξ ἐλήλυθεν.

SCHOLIA AD GRADUM XXI.

B

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΑ'

De effeminata timiditate.

Περὶ δειλίας.

Scholion Isaaci monachi 1.

Homo timidus ostendit se duobus morbis laborare, modica fide, et corporis sui amore.

Σχόλιον Ἰσαὰκ α'.

Δειλὸς ἄνθρωπος σημαίνει, ὅτι δύο νόσους νοσεῖ, ὀλιγοπιστίαν καὶ φιλοσωματίαν.

Scholion 2.

Quando quis a modo et medio prudentiæ exciderit, timidus simul et audax efficitur, anima in morbo cubante et male affecta. Quemadmodum enim corpus quando temperamentum qualitatum perdidit omnibus morbis, propter humorum intemperiem tentatur et capitur : ita, anima postquam magnitudinem et excellentiam cum humilitate perdidit, induit quemdam imbecillum habitum et naturam, et timida simul et audax, adeoque fatua redditur, seipsamque ignorat : qui autem seipsum ignorat, quomodo noscet illa quæ supra ipsum sunt cœlestia ?

Σχόλιον β'.

Ὅταν τις ἐκπέσῃ τοῦ μέτρου τῆς φρονήσεως, καὶ δειλὸς ὁμοῦ καὶ θρασὺς γίνεται, τῆς ψυχῆς ἀσθενούσης γινομένης. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα, ὅταν τὴν συμμετρον ἀπολέσῃ κρᾶσιν, γενόμενον δύσκρατον, πᾶσιν ἁλίσκεται τοῖς πάθεσιν· οὕτω καὶ ψυχή, ἐπειδὰν τὸ μεγαλοφυὲς ἀπολέσῃ καὶ τὸ ταπεινοφρονεῖν, ἕξιν δεξαμένη τινὰ ἀσθενῆ, καὶ δειλὴ καὶ θρασεῖα καὶ ἀνόητος γίνεται, καὶ ἑαυτὴν ἀγνοεῖ λοιπόν· ὁ δὲ ἑαυτὸν ἀγνοῶν, πῶς τὰ ὑπὲρ αὐτὸν εἴσεται;

Scholion 3.

Qui luctum sine consolatione suscipit, hic vicit timorem.

C

Σχόλιον γ'.

Πένθος ἀπαράκλητον ἐν καρδίᾳ δεξάμενος, οὗτος δειλίας ἀνώτερος γίνεται.

Isaaci 4.

Cordis audacia periculorumque contemptus ex uno de duobus nascitur, aut ex duritie et stupore cordis, aut ex multa erga Deum fide. Et cordis quidem duritiem sequitur superbia; fidem autem cordis humilitas.

Σχόλιον Ἰσαὰκ δ'.

Ἡ εὐτολμία τῆς καρδίας, καὶ ἡ καταφρόνησις τῶν κινδύνων, ἀπὸ ἑνὸς τῶν δύο γίνεται, ἢ ἐκ τῆς σκληροκαρδίας, ἢ ἐκ τῆς πολλῆς πρὸς Θεὸν πίστεως. Καὶ τῇ μὲν σκληροκαρδίᾳ ἀκολουθεῖ ὑπερηφανία, τῇ δὲ πίστει ταπεινοφροσύνη καρδίας.

Scholion 5.

Quemadmodum infantes formidolosæ et horridæ phasmatum larvæ territant, quas viri perfecti [prudentes] rident; ita superbos umbræ. Aut νηπιῶδες seu puerile, dixit, quod infantes in Christo, non perfectos jam, soleant hujusmodi formidines vexare et oppugnare.

Σχόλιον ε'.

Ὡς τοὺς νηπίους ἐκδειματοῦσι τὰ μορμολύκια, ἃ παρὰ τοῖς τελείοις γέλωτός εἰσιν ἄξια, οὕτω καὶ τοὺς ὑπερηφάνους αἱ σκιαί· ἢ νηπιῶδες, ὅτι τοῖς ἔτι νηπίοις ἐν Χριστῷ, οὐ τοῖς τελείοις πολεμεῖν ἤδη πέφυκε.

D

Scholion 6.

Fieri non potest, ut qui vere Deum timet, timiditati sit obnoxius, cum ipse dixerit nullum præter ipsum timendum.

Σχόλιον ς'.

Οὐ δυνατὸν, τὸν ἀληθινῶς φοβούμενον τὸν Θεὸν τὴν δειλίαν ἔχειν εἰρημένου, τοῦ πλὴν αὐτοῦ μὴ φοβεῖσθαι ἄλλον.

275 *Scholion* 7.

Modestia animi, simplicitasque cordis, discretionis gratia illuminata, discrimina spirituum ostendit et secernere facit.

Σχόλιον ζ'.

Μετριότης φρονήματος, καὶ ἁπλότης καρδίας πεφωτισμένη διακρίσεως χάριτι, τὰς διαφορὰς τῶν πνευμάτων διαγινώσκειν ποιεῖ.

GRADUS XXII.

De multiformi vana gloria.

Sunt qui seorsum ab superbia, singulari capite et sermone de vana gloria solent tractare, unde et octo capitalia et primaria vitia affirmant. Sed Gre-

ΛΟΓΟΣ ΚΒ'.

Περὶ τῆς πολυμόρφου κενοδοξίας.

Τινὲς μὲν ἰδιαιρέτῳ τάξει καὶ λόγῳ τὴν κενοδοξίαν παρὰ τὴν ὑπερηφανίαν φιλοῦσιν ὁρίζειν (1)· ὅθεν καὶ ὀκτὼ τοὺς τῆς κακίας λογισμοὺς πρωτεύοντας καὶ

ἐπιτρόπους λέγουσιν εἶναι. Ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι ἑπτὰ πάλιν τούτους ἐξέδωκαν· οἷς ἔγωγε μάλιστα συντίθεσθαι πείθομαι. Τίς γὰρ κενοδοξίαν νικήσας ὑπερηφανίαν κέκτηται (2); Τοσαύτην δὲ μόνον πρὸς ἀλλήλας τὴν διαφορὰν κέκτηνται, ὅσην ἔχει τῇ φύσει ὁ παῖς παρὰ τὸν ἄνδρα, καὶ ὁ σῖτος παρὰ τὸν ἄρτον· ἀρχὴ μὲν γὰρ τὸ πρότερον, τέλος δὲ τὸ δεύτερον. Οὐκοῦν περὶ ἀρχῆς καὶ πληρώματος παθῶν τῆς ἀνοσίου οἰήτεως καιροῦ καλέσαντος (3), εἴπωμεν συντόμως. Ὁ γὰρ διὰ μήκους περὶ τούτων φιλοσοφεῖν ἐπιχειρῶν, ὅμοιός ἐστι τῷ περὶ ἀνέμων σταθμοῦ πολυπραγμονοῦντι εἰκῇ. Κενοδοξία ἐστὶ κατὰ μὲν τὸ εἶδος φύσεως ἐναλλαγὴ, καὶ ἠθῶν διαστροφὴ, καὶ παρατήρησις μέμψεως· κατὰ δὲ τὴν ποιότητα, καμάτων σκοπιστήριον, ἱδρώτων ἀπώλεια, θησαυροῦ ἐπιβουλὴ, ἀπιστίας ἔκγονος, ὑπερηφανίας πρόδρομος, ἐν λιμένι ναυάγιον, ἐν ἄλωνι μύρμηξ, λεπτὸς μὲν ὑπάρχων, παντὶ δὲ καμάτῳ καὶ καρπῷ ἐπιβουλεύων· ἀναμένει μύρμηξ τελεσθῆναι τὸν σῖτον, καὶ κενοδοξία συναχθῆναι τὸν πλοῦτον. Ὁ μὲν γὰρ χαίρει ἵνα κλέψῃ, ἡ δὲ ἵνα σκορπίσῃ· πνεῦμα ἀπογνώσεως χαίρει θεωροῦν πληθυνομένην κακίαν· πνεῦμα δὲ κενοδοξίας πληθυνομένην ἀρετήν· θύρα γὰρ τοῦ προτέρου τὰ πλήθη τῶν τραυμάτων· τοῦ δὲ δευτέρου, ὁ πλοῦτος τῶν καμάτων. Ἐπιτήρει (4), καὶ μέχρι μνήματος τὴν ἀνοσίαν ἀνθοῦσαν εὑρήσεις, ἐν ἱματίοις, καὶ μύροις, καὶ προπομπῇ, καὶ ἀρώμασι, καὶ ἑτέροις. Πᾶσιν ἀφθόνως λάμπει ὁ ἥλιος, καὶ πᾶσιν ἐπιτηδεύμασιν ἐπιχαίρει κενοδοξία (5)· οἷόν τι λέγω, νηστεύων κενοδοξῶ (6), καὶ καταλύων ἵνα μὴ γνωσθῶ, ὡς φρόνιμος πάλιν κενοδοξῶ. Λαμπρὰ περιβεβλημένος, ἡττῶμαι ταύτῃ, καὶ εὐτελῆ ἐξαλλάσσων, πάλιν κενοδοξῶ· λαλῶν ἡττῶμαι, καὶ σιωπῶν πάλιν ἡττήθην. Ὡς ἂν ῥίψῃς ταύτην τὴν τρίβολον, ὀρθὸν τὸ κέντρον ἵσταται. Κενόδοξός ἐστιν εἰδωλολάτρης πιστὸς, Θεὸν μὲν τῷ δοκεῖν σεβόμενος, ἀνθρώποις δὲ, καὶ οὐ Θεῷ, ἀρέσκειν βουλόμενος. Κενόδοξός ἐστι πᾶς φιλενδείκτης (7)· κενοδόξου νηστεία ἄμισθος, καὶ προσευχὴ ἄκαιρος· δι' ἔπαινον γὰρ ἀνθρώπων ἀμφότερα ἐργάζεται· κενόδοξος ἀσκητὴς ἀδικεῖται διπλῶς· καὶ τὸ σῶμα κατατήκων, καὶ μισθὸν μὴ λαμβάνων· τίς μὴ γελάσῃ τὸν τῆς κενοδοξίας ἐργάτην, ἐν ταῖς ψαλμῳδίαις ἱστάμενον, καὶ ὑπὸ ταύτης κινούμενον; Ποτὲ μὲν γελᾷν, ποτὲ δὲ ἐπὶ πάντων κλαίειν παρασκευάζει. Κρύπτει Κύριος ἐξ ὀφθαλμῶν ἡμῶν πολλάκις, καὶ ἅπερ κεκτήμεθα καλά. Ἀνὴρ δὲ ἐπαινέτης, μᾶλλον δὲ πλανήτης, διὰ τοῦ ἐπαίνου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἀνέῳξε. Τούτων δὲ ἀνοιγέντων ἅπαντος ὁ πλοῦτος ἐγένετο ἀφ' ἡμῶν· κολακευτής ἐστι δαιμόνων διάκονος (8), ὑπερηφανίας χειραγωγὸς, κατανύξεως ἐξολοθρευτὴς, καλῶν ἀφανιστὴς, πλάνος ὁδοῦ· *Οἱ γὰρ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς*, φησὶν ὁ προφήτης.

A gorius Theologus et alii septem duntaxat descripsere, ad quorum sententiam, meam quoque adjungo. Etenim quis vanæ gloriæ victor superbiæ sit obnoxius? Differunt autem inter se tantum, quantum puer a viro, et frumentum a pane. Vana gloriæ cupiditas est initium, superbia finis et absolutum vitium. Itaque de initio et fine hujus impii fastus et tumoris loco jam id exigente paucis dicemus : nam qui omnia de his vitiis persequi volet, perinde faciet atque is qui ventorum pondus nequidquam inquirit. Vana gloria, si formam seu speciem quæras, est naturæ permutatio, morum perversitas, et declinatio reprehensionis; si qualitatem, laborum est dissipatio, sudorum perditio, thesauri insidiatrix, infidelitatis soboles, nuntia superbiæ, in portu naufragium, in arca formica, parva quidem bestiola, sed quæ omnibus laboribus et frugibus **276** insidiatur. Exspectat formica dum messis colligatur, vana gloria dum virtutum opes comparentur : illa ut grana subducat, hæc ut virtutes dissipet. Spiritus desperationis gaudet, cum innumeram vim scelerum commissorum intuetur; spiritus vanæ gloriæ triumphat cum magnum virtutum thesaurum contemplatur; januam desperationi aperit vulnerum multitudo; vanæ gloriæ, collectus ex laboribus virtutum thesaurus. Observa et deprehendes hanc pestem usque ad sepulcrum et cineres flore vestium, unguentorum, aromatum, honore pomparum, et aliarum rerum delectari. Sol affatim omnia luce sua perfundit, et vana gloria omnibus virtutum studiis gaudet : cum, inquam, jejuniis operam do, vana gloria intumesco : cum jejunia latendi causa solvo, ut prudens efferor. Cum splendidus incedo, ab hac victus discedo; cum rursus viliori permuto, iterum vana gloria extollor. Quando loquor, huic succumbo, quando taceo rursum vincor : quomodocunque murices hos abjeceris, jeceris, sparseris, semper erectis mucronibus stabunt. Vanæ gloriæ mancipium est idololatria Christianus, qui in speciem quidem Deum colit, homini autem placere studet : vanæ gloriæ venator omnis est sui ostentator. Jejunium ejus qui vanam gloriam aucupatur, nullam habet mercedem. Preces illius ingratæ et intempestivæ sunt, utrumque enim propter laudem facit religiosus. Vanæ gloriæ auceps duplici incommodo mactatur, quod **277** et corpus affligat, et præmium inde nullum percipiat. Quis non vanæ gloriæ captatorem derideat, quem in precibus versantem vana gloria nunc ad risum, nunc ad lacrymas in omnium conspectu movet et incitat? Bonus Deus subinde virtutes quas possidemus, abscondit a nobis; laudator vero, imo deceptor, dum nos laudat, oculos aperit. His porro apertis, thesaurus virtutum omnium evanescit. Adulator est minister diaboli, et doctor superbiæ, perditor compunctionis, exstinctor virtutum, erroris dux, *Qui enim vos beatos prædicant, decipiunt vos* [83], inquit propheta.

[83] Isa. III, 12.

Excelsi quidem animi est generoso pectore et prompto animo injurias et contumelias sufferre et decoquere; sed nulla capi laudis dulcedine est plane viri religiosi et sancti. Vidi ego lugentes, dum laudarentur, ira accendi, et velut in publica concione affectum affectu commutare. *Nemo novit quid sit in homine nisi spiritus hominis* [84]. Erubescant ergo et obmutescant, qui nos in os audent laudare et beatos prædicare. Quando te quispiam ex proximis vel amicis etiam seu præsentem seu absentem calumniatus fuerit, hunc tu laudando amore te prosequi ostende. Est non exigua laus humanas laudes ab anima prorsus excludere : sed multo laudabilius est laudes dæmonum exsecrari. Non ille suam mihi humilitatem probarit, qui seipsum verbo parvipendit, aut vilem prædicat (quis enim aut quomodo seipsum non ferat), sed ille qui ab alio probris exagitatus, amorem erga exprobrantem **278** non imminuit. Animadverti spiritum vanæ gloriæ cogitationes quasdam fratri cuidam suggessisse, quas alteri quoque revelavit, effecitque ut is priori illi arcana cordis sui panderet, atque ita posteriorem deinceps ut divinum vatem beatum prædicaret. Quin aliquando idem improbus vanæ gloriæ dæmon etiam corporis membra invadere solet, ut palpitent et motibus quibusdam exsiliant. Repelle etiam illum, qui tibi pontificatus et cœnobiorum præfecturas et magisteria proponit. Difficile enim est canem a macello et mensa abigere. Ubi quempiam vel modicum viderit in quieto et tranquillo solitudinis statu profecisse, statim illum ut ex eremo in publicum prodeat, impellit. Abi, inquit, ad salutem pereuntium animarum conservandam. Alia forma est æthiopum, alia statuarum ; alia ratio est vanæ gloriæ apud eos qui in cœnobiis vivunt, et alia eorum qui in solitudine degunt. Sæcularium hominum adventus præcipit animo vana gloria, et leviusculos monachos incitat, ut illis obviam prodeant, et ad pedes eorum se abjiciant : simulatque humilitatem, cum plena turgeat superbia. Ad modestiam mores et vocem componit, et interim oculos in manus hospitum spe aliquid accipiendi, conjicit, dominos suos appellitat et præsides, et secundum Deum vitæ servatores. Vana gloria dum ad mensam accumbitur, suadet abstinentiam, et inferiores se acriter perstringit : inter [illegible]es ex ignavis facit generosos, ex raucis et absonis vocales **279** et sonoros ex somnolentis vigiles. Præfecto cantus adulatur rogatque ut sibi primas in psalmodia partes assignet, eumdemque patrem et magistrum vocitat, quoad hospites discedant. Honoratiores in cœnobio erigit in superbiam, viliores et abjectos injuriarum memores [contentiosos] efficit. Vana gloria sæpenumero pro honore ignominiam conciliat; nam irascentes sibi mutuo discipulos suos magno pudore afficit. Vana gloria iracundos natura, apud alios effingit mansuetos. Naturæ bonis et ornamentis mirifice exsultat, et per hæc ipsa miseros dejicit.

Vidi cum malus dæmon suum ipsius cultorem

Ὑψηλῶν μὲν, τὸ ὑπενεγκεῖν γενναίως καὶ ἀσμένως ὕβριν. Ἁγίων δὲ καὶ ὁσίων, τὸ ἀβλαβῶς παρελθεῖν τὸν ἔπαινον. Εἶδον πενθοῦντας ἐπαινεθέντας, καὶ εἰς ὀργὴν ἐξαφθέντας, καὶ ὡς ἐν πανηγύρει πάθος συναλλάξαντας. *Οὐδεὶς γινώσκει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.* Αἰσχυνέσθωσαν οὖν καὶ φιμούσθωσαν οἱ ἐπὶ πρόσωπον μακαρίζειν ἐπιχειροῦντες. Ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ὁ πλησίον σου (9) καὶ ὁ φίλος ἐλοιδόρησέ σε ἀπόντα, ἢ παρόντα, τότε τὴν ἀγάπην ἔνδειξαι ἐπαινέσας αὐτόν· μέγα τὸ ἀποσείσασθαι ἐκ τῆς ψυχῆς ἔπαινον ἀνθρώπων· μεῖζον δὲ, ἔπαινον δαιμόνων. Ταπεινοφροσύνην ἔδειξεν (10), οὐχὶ ἑαυτὸν εὐτελίζων (πῶς γὰρ ἑαυτὸν οὐ βαστάσει;) ἀλλ' ὁ παρ' ἑτέρου ὀνειδισθείς, καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ μὴ μειώσας. Ἐπεσημεινάμην τὸν τῆς κενοδοξίας δαίμονα λογισμοὺς ἀδελφῷ ὑποβάλλοντα (11), καὶ ἑτέρῳ τούτους ἀποκαλύψαντα, κἀκείνῳ τὰ ἐγκάρδια αὐτοῦ εἰπεῖν παρασκευάσαντα, καὶ ὡς προγνώστην λοιπὸν τοῦτον μακαρίζοντα. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτῶν των τοῦ σώματος μελῶν ἐφαπτόμενος παλμοὺς ποιεῖν ὁ ἀνόσιος πέφυκεν. Μὴ παραδέξῃ αὐτὸν, ἐπισκοπήν σοι, καὶ ἡγουμενείαν, καὶ διδασκαλίαν ὑποβάλλοντα. Κόπος γὰρ κύνα ἀπὸ μακελλικῆς τραπέζης διῶξαι. Ἐπὰν μικρόν τι εἰρηνικὴν ἴδῃ ἔχοντας κατάστασιν, εὐθὺς ἐκ τῆς ἐρήμου εἰς τὸν κόσμον παραγενέσθαι προτρέπεται, Ἄπελθε, λέγων, εἰς σωτηρίαν ἀπολλυμένων ψυχῶν. Ἄλλη μορφὴ Αἰθιόπων, καὶ ἑτέρα ἀνδριάντων· καὶ ἄλλος ὁ τῆς τῶν ἐν κοινοβίῳ διατριβόντων κενοδοξίας τρόπος, παρὰ τὸν τῶν ἐν ἐρήμοις ὄντων (12). Κοσμικῶν ἐπιδημίας προλαμβάνει κενοδοξία (13), καὶ τοὺς κουφοτέρους εἰς ἀπαντὴν τῶν ἐρχομένων μοναχοὺς προτρέπεται ἐξελθεῖν, πρὸ τῶν ποδῶν ἐκείνων παρασκευάζει προσπίπτειν, καὶ ταπείνωσιν ὑποδύεται ἡ ὑπερηφανίας ἀνάπλεως· ἦθος καὶ φωνὴν καταστέλλει, καὶ πρὸς τὰς χεῖρας τῶν ἐπιδημησάντων πρὸς τὸ λαβεῖν ἀποβλέπει, δεσπότας καλεῖ καὶ προστάτας, καὶ μετὰ Θεὸν τὴν ζωὴν χαριζομένους· εἰς τὴν τράπεζαν καθεσθέντας ἐγκρατεύεσθαι προτρέπεται· καὶ τοῖς κατωτέροις ἀνηλεῶς ἐπιπλήττει· ἐν ψαλμῳδίᾳ σταθέντας τοὺς ῥᾳθύμους ἀνδρείους ἐποίησε (14)· τοὺς ἀφώνους καλλιφώνους, καὶ τοὺς νυστακτὰς ἀγρύπνους. Τὸν ἐπὶ τοῦ κανόνος θωπεύει· καὶ τὰ πρωτεῖα αὐτῷ χαρίσασθαι δυσωπεῖ, πατέρα καὶ διδάσκαλον καλεῖ, ἄχρι τῆς τῶν ξένων ἀποδημίας· προτιμωμένους ὑπερηφάνους κατέστησε· καὶ καταφρονουμένους μνησικάκους ἔδειξε. Κενοδοξία ἀντὶ τιμῆς πολλάκις ἀτιμίας ἐγένετο πρόξενος (15)· ὀργισθεῖσι γὰρ τοῖς αὐτῆς μαθηταῖς αἰσχύνην μεγάλην προσήγαγεν. Κενοδοξία τοὺς ὀξεῖς ἐπὶ ἀνθρώπων πραεῖς εἰργάσατο· φυσικοῖς χαρίσμασιν ἐπιπηδᾷ μεγάλως

Εἶδον δαίμονα τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν λυπήσαντα καὶ

[84] I Cor. II, 16.

διώξαντα· ὀργιζομένου γάρ ποτέ τινος ἀδελφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ κοσμικῶν παρουσία κατέλαβε, καὶ τῇ κενοδοξίᾳ ἐξ ὀργῆς μετεπράθη ὁ ἄθλιος· ὁμοθυμαδὸν γὰρ αὐταῖς δουλεῦσαι οὐκ ἠδύνατο. Ὁ κενοδοξίᾳ ἀπεμποληθεὶς διπλοῦν τὸν βίον κέκτηται· ἐν μοναχοῖς μὲν διατρίβων τῷ σχήματι, ἐν κόσμῳ δὲ τῷ φρονήματι καὶ τῷ ἐνθυμήματι. Ἐὰν πρὸς τὴν ἄνω εὐαρέστησιν τρέχειν ἐπειγώμεθα, τῆς ἄνω δόξης πάντως καὶ γευσόμεθα. Ἐκείνης δὲ ὁ γευσάμενος πάσης τῆς ἐπιγείου καταφρονήσει. Θαυμάζω γὰρ εἰ μὴ τῆς προτέρας τις γευσάμενος, πάσης τῆς δευτέρας κατεφρόνησε. Πολλάκις ὑπὸ κενοδοξίας συληθέντες, στραφέντες ἡμεῖς εὐφυεστέρως αὐτὴν ἐσυλήσαμεν. Εἶδόν τινας ἐργασίας πνευματικῆς ἐκ κενοδοξίας ἀπαρξαμένους, καὶ τῆς ἀρχῆς καταβληθείσης μωμητῆς (17), τὸ τέλος γέγονεν ἐπαινετὸν, διὰ τὸ μετενεχθῆναι τὴν ἔννοιαν. Ὁ ἐπὶ φυσικοῖς πλεονεκτήμασι (18), λέγω δὴ ἀγχινοίᾳ, εὐμαθείᾳ, ἀναγνώσει, προφορᾷ εὐφυΐᾳ, καὶ τοῖς τοιούτοις πᾶσι τοῖς ἀπόνως προσοῦσιν ἡμῖν ἐπαιρόμενος, οὐδέποτε τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθῶν ἐντεύξεται· *Ὁ γὰρ ἐν ὀλίγῳ ἄπιστος*, καὶ ἐν πολλῷ ἄπιστος, καὶ κενόδοξος· δι' ἀπάθειαν ἀκροτάτην, καὶ πλοῦτον χαρισμάτων, καὶ θαυμάτων ἐνέργειαν, καὶ προγνώσεως δύναμιν, τινὲς τὰ ἑαυτῶν σώματα εἰκῇ κατατρίβουσι (19)· λαθόντες οἱ τάλανες, ὡς οὐ πόνοι, ἀλλὰ μᾶλλον ταπείνωσις τῶν τοιούτων μήτηρ καθέστηκεν. Ὁ δὲ χρεώστην ἑαυτὸν λογιζόμενος, ἀπροσδόκητον πλοῦτον καὶ αἰφνίδιον λήψεται. Μὴ πείθου τῷ λιχμήτορι τῷ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων τὰς ἀρετὰς θριαμβεύειν ὑποβάλλοντι (20)· *Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπος, ἐὰν ὅλον τὸν κόσμον κερδήσῃ, ἑαυτὸν δὲ ζημιωθῇ;* Οὐδὲν οὕτως ὡς ταπεινὸν, καὶ ἀνόθευτον ἦθος, καὶ λόγος τοὺς ὁρῶντας οἰκοδομῆσαι δύναται· γίνεται γὰρ καὶ ἑτέροις ἐφόδιον τοῦ μηδέποτε ἐπαίρεσθαι· οὗ τί ἂν ὠφελείας μεῖζον καθέστηκεν;

vexaret et persequeretur; cum enim rixanti cum aliis externus intervenisset, miser ille statim posita ira se vanæ gloriæ addixit, quod simul duobus dominis (iræ et vanæ gloriæ inquam) non posset servire. Vanæ gloriæ mancipium duplicem vitam vivit; nam habitu corporis seu veste versatur cum monachis, animo vero et cogitationibus in sæculo. Studeamus Deo placere, et cœlestem gloriam degustabimus, qua gustata omnem mundi gloriam contemnemus. Demiror vero si quis unquam vanam gloriam contempsit, qui cœlestem non gustavit. Non raro nos a vana gloria virtutum thesauris spoliati et exuti, conversi postea illam multo solertius spoliavimus. Animadverti quosdam virtutis et spiritus sancti studia cum vana gloria **280** cœpisse, sed postmodum abjecto malo exordio, optimo fine ob mutatam mentem opus conclusisse. Quicunque naturæ donis, acumine, inquam, ingenii, docilitate, lectione, commoda pronuntiatione, præclara indole, et hoc genus aliis naturæ ornamentis, non labore partis, sed nobiscum natis extollitur, nunquam cœlestibus quæ naturam superant, bonis potietur. *Qui enim in modico infidelis est* [85], in multo quoque infidelis, et vana gloria intumescet. Sunt qui, ut supremam animi tranquillitatem, et cœlestium donorum thesaurum, et perpetrandorum miraculorum gratiam, et rerum futurarum cognitionem assequantur, sua corpora vexant et affligunt, cum ignorent miseri hujusmodi dorum prærogativas non laboribus, sed humilitate pari et comparari. Quisquis pro conatibus suis dona reposcit, lubricum valde rerum suarum fundamentum ponit. Qui vero debitorem se agnoscit, ille inexspectatis et subitis et cœlo thesauris locupletabitur. Cave fidas ventilatori seu potius præstigiatori cum tibi suggerit, uti studia virtutum tuarum apud alios ad auditorum utilitatem prædices, et publice velut in triumpho spectandas proponas. *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, et sibi ipsi noceat* [86]? Nihil ita ad pietatem movet spectatores, quam simplices et humiles sincerique mores et sermo: est enim et aliis documentum et exemplum, ne unquam in superbiam efferantur, quo nescio quis major inde fructus exsistere possit.

Ἐπεσημήνατό τις τῶν ὁρᾶν δυναμένων, καὶ διηγεῖτο βλέπων· Ὅτιπερ, φησὶν, ἐν συνεδρίῳ μου καθημένου ἐληλυθότες οἱ τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ὑπερηφανίας δαίμονες ἐξ ἑκατέρωθέν μου ἐκάθηντο, καὶ ὁ μὲν ἕνυττέ μου τὴν πλευρὰν τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ τῷ κενοδόξῳ προτρεπόμενός με λέγειν τινὰ θεωρίαν ἢ ἐργασίαν, ἣν πεποίηκα ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ὡς δὲ τοῦτον ἀπεσεισάμην εἰπών· *Ἀποστραφείησαν εἰς τὰ ὀπίσω* (21) *καὶ καταισχυνθείησαν οἱ λογιζόμενοί μοι κακά*· θᾶττον ὁ ἐξ εὐωνύμων πρὸς τὸ ἐμὸν οὖς ἔλεγεν· *Εὖγε, εὖγε πεποίηκας* (22)· καὶ μέγας γέγονας, τὴν ἐμὴν ἀναιδεστάτην μητέρα νενικηκώς. Πρὸς ὃν ἐγὼ εὐθυβόλως τὸ ἐξῆς τοῦ στίχου ἀναλαβὼν εἶρηκα· *Ἀποστραφήτωσαν παραυτίκα αἰσχυνόμενοι οἱ λέγοντές μοι· Εὖγε, εὖγε πεποίηκας.* Ἐρωτήσαντί μοι τὸν αὐτὸν πῶς ἡ κενοδοξία μήτηρ ὑπερηφανίας (23), ἀπεκρίνατο· Οἱ μὲν ἔπαινοι ὑψοῦσι

auditorum utilitatem prædices, et publice velut in triumpho spectandas proponas. *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, et sibi ipsi noceat* [86]? Nihil ita ad pietatem movet spectatores, quam simplices et humiles sincerique mores et sermo: est enim et aliis documentum et exemplum, ne unquam in superbiam efferantur, quo nescio quis major inde fructus exsistere possit.

Observavit quispiam ex iis qui acutius hujusmodi pervidere soliti sunt, et quod vidit exposuit. Cum, inquit, **281** in cœtu fratrum sederem, venerunt duo improbi dæmones, alter vanæ gloriæ, alter superbiæ, qui utrinque latera mea stipabant, et alter ille digito vanæ gloriæ pupugit latus meum, hortatus ut publice enarrarem visum aliquod aut opus quod in solitudine perpetrassem. Cum vero genium hunc improbum a me repulissem illud precatus: *Avertantur retrorsum et erubescant, qui cogitant mihi mala* [87]: tum statim qui ab sinistris mihi assedit, in aurem insusurravit: *Euge euge*, præclare fecisti, et magnus evasisti, qui impudentissimam genitricem meam devicisti. Cui ego recte quod sequitur in versu, *Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi: Euge, euge*, præclare fecisti. Quærenti mihi ex eodem patre, quomodo vana gloria superbiæ

[85] Luc. xvi, 10. [86] Matth. xvi, 26. [87] Psal. xxxix, 15.

parens esset, laudes, inquit, extollunt et inflant animam : elatam autem superbia arripit, et in cœlum usque evehit, et mox ad tartara detrudit. Est gloria quæ a Deo proficiscitur : *Ego*, inquit, *glorificantes me glorificabo* [88]; et est quæ artibus diaboli concinnatur. *Væ*, inquit, *cum vos beatos prædicaverint omnes homines* [89]. Priorem illam (vanam gloriam, inquam) manifeste deprehendes, ubi illam velut noxiam tibi ratus, omnibus modis fueris aversatus, et quacunque iter feceris, tuam vivendi rationem celaveris. Alteram vero (superbiam nempe) deprehendes, ubi, si quidquid tandem feceris, *ut ab hominibus videare* [90], suggesserit illa impura nobis, ut fingamus **282** eam nos virtutem possidere qua caremus : *Sic enim luceat*, inquit, *lux vestra coram hominibus, ut videant* (subjicit) *opera vestra bona* [91].

Sæpenumero Deus vanæ gloriæ cupidos per inexspectatam aliquam ignominiam in contemptum vanæ gloriæ adducit. Initium de vana gloria victoriæ, est custodia linguæ, et desiderium ignominiæ. Medium attigit, qui cogitationes omnes ad vanæ gloriæ studia trahentes præcidit. Ad finem et perfectionem pervenit (si tamen in hac immensa profunditatis voragine finis ullus deprehendi potest) qui exercere omnia publice, sine ullo doloris sensu, quæ ad nostram ignominiam pertinent, non erubescit. Non est quod celes, quæ tibi ruborem exprimunt, propter offensæ alienæ metum. Cæterum pro ratione et varia culpæ conditione varia sunt, ut videtur, pharmaca adhibenda. Quandocunque gloriam captamus, aut quando non captata ab aliis tamen submissa venit, aut quando vanæ gloriæ studio aliquid aggredi molimur : tum in memoriam salutaris luctus nostri regrediemur, et habitum in secreto orationis coram Deo cum timore et pavore astantium in memoriam brevi revocabimus, et haud dubie impudentem illam vanam gloriam retundemus, si tamen studium precandi sincere nobis curæ est. Quod si hoc nos non juvat, tum statim ad memoriam mortis et exitum vitæ recurramus. Quod si nec tum cedat, saltem ignominiam quæ vanam gloriam sequitur, metuamus : *Qui enim se exaltat, omnino humiliabitur* [92], **283** etiam in hac præsenti vita ante futurum sæculum. Quando laudatores aut potius deceptores nos laudare cœperint, tum innumeram peccatorum nostrorum multitudinem nobis ob oculos proponemus, et nos prorsus indignos iis quæ de nobis dicuntur aut fiunt, reperiemus. Sunt quidam ex gloriæ captatoribus a Deo prorsus exaudiendi in quibusdam postulationibus, quorum etiam preces et vota Deus solet antevertere, ne, si per preces, quot petunt, impetrent, inde magis intumescant et superbiant. Simplicioris ingenii religiosi, non admodum hoc veneno lædi solent; est enim vana gloria hostis simplicitatis, magistra simulationis : vermis dum magis ac magis crescit, alis tandem natis in sublime tollitur, et vana gloria ubi ad supremum gradum pervenit, superbiam parit omnium malorum effectricem et perfectricem.

A καὶ φυσιοῦσιν· ὑψωθείσης δὲ τῆς ψυχῆς, τότε αὐτὴν ἡ ὑπερηφανία λαβοῦσα ἀναφέρει ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ καταφέρει ἕως τῶν ἀβύσσων. Ἔστι δόξα ἐκ Κυρίου προ[σ]γινομένη· *Τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με δοξάσω*, φησίν· καὶ ἔστιν ἐκ διαβολικῆς παρασκευῆς ἐπακολουθοῦσα. *Οὐαὶ* γάρ, φησὶν, *ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι*. Ἐπιγνώσῃ σαφῶς τὴν προτέραν, ὁπόταν αὐτὴν ὡς βλάβην λογιζόμενος πάσῃ μηχανῇ ταύτην ἀποστρέφῃ. Καὶ ὅπου δ' ἂν πορεύῃ τὴν σεαυτοῦ πολιτείαν ἀποκρύπτῃς· τὴν δὲ δευτέραν, ὁπόταν κἂν τὸ τυχὸν πρὸς τὸν *θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις* ἐργάζῃ (25) σχηματίζεσθαι ἡμᾶς τὴν οὐ προσοῦσαν ἡμῖν ἀρετὴν ἢ μιαρὰ ὑποτίθεται. *Οὕτως γάρ*, φησὶν, *λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα*, ὑποβαλλουσα.

B Πολλάκις ὁ Κύριος τοὺς κενοδόξους δι' ἀτιμίας ἐπισυμβαινούσης εἰς ἀκενοδοξίαν κατέστησεν (26). Ἀρχὴ ἀκενοδοξίας φυλακὴ στόματος, καὶ ἀτιμίας ἀγάπη· μεσότης δὲ ἀνακοπὴ πάντων τῶν νοουμένων τῆς κενοδοξίας ἐπιτηδευμάτων· τέλος δὲ (εἴπερ ἄρα καὶ ἔστι τῇ ἀβύσσῳ τέλος) τὸ τὰ πρὸς ἀτιμίαν συντελοῦντα ἐπὶ πλήθους ἐπιτηδεύειν ἀνεπαισχύντως. Μὴ κρύπτε σὴν αἰσχύνην διὰ τὸ δοκεῖν μὴ διδόναι πρόσκομμα· λοιπὸν δὲ καὶ πρὸς τὸ εἶδος τοῦ σφάλματος, οὐ τῇ αὐτῇ ἐμπλάστρῳ ἴσως χρήσασθαι χρή. Ὁπόταν ἡμεῖς τὴν δόξαν προσκαλούμεθα (27), καὶ ὅταν ἀκλήτως ὑφ' ἑτέρων προπεμπομένη πρὸς ἡμᾶς παραγίνηται. Ὅταν πρὸς κενοδοξίαν ἐπιτηδεύματά τινα C ποιεῖν ἐπιχειρήσωμεν, τοῦ ἑαυτῶν πένθους [μνημονεύσωμεν], καὶ τῆς ἐν τῇ ἰδιαζούσῃ ἡμῶν προσευχῇ ἐμφόβου παραστάσεως ἐννοηθῶμεν συντόμως, καὶ πάντως ἐντρέψωμεν τὴν ἀναιδῆ, εἴπερ ἄρα καὶ προσευχῆς ἀληθινῆς ἐπιμελούμεθα· εἰ δὲ οὔ, τῆς ἑαυτῶν ἐξόδου συντόμως ἔννοιαν λάβωμεν. Εἰ δὲ μή, κἂν τὴν ἐπακολουθοῦσαν αἰσχύνην τῇ κενοδοξίᾳ φοβηθῶμεν· *Ὁ γὰρ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται πάντως*, καὶ ἐνταῦθα [καὶ] πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ὅταν οἱ ἐπαινέται, μᾶλλον δὲ πλανῆται, ἐπαινεῖν ἡμᾶς ἄρξωνται, τοῦ πλήθους τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν κατὰ νοῦν συντόμως μνημονεύσωμεν, καὶ εὑρήσομεν ἑαυτοὺς ἀναξίους τῶν λεγομένων ἢ πραττομένων. Εἰσὶ πάντως καὶ κενόδοξοι ἔν τισιν αἰτήμασιν αὐτῶν εἰσακουσθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀφείλοντες, ὧν ὁ Κύριος D προκαταλαμβάνειν τὰς εὐχὰς καὶ τὰς δεήσεις πέφυκεν· ἵνα μὴ δι' εὐχῆς εἰληφότες τῇ ἑαυτῶν οἰήσει προσθήσουσιν· οὐ πάνυ οἱ ἁπλούστεροι τῷ ἰῷ τούτῳ περιπίπτειν πεφύκασι. Κενοδοξία γάρ ἐστιν ἁπλότητος ἀποβολή, καὶ ἐπίπλαστος διαγωγή· σκώληξ πολλάκις αὐξηθεὶς πτεροφυήσας ἀνηνέχθη εἰς ὕψος, καὶ κενοδοξία τελεσθεῖσα ὑπερηφανίαν ἔτεκε, τὴν πάντων τῶν κακῶν ἀρχηγὸν καὶ τελειωτήν.

[88] I Reg. II, 30. [89] Luc. VI, 26. [90] Matth. XXIII, 39. [91] Matth. V, 16. [92] Matth. XXIII, 12.

Ὁ τῆς νόσου ταύτης ἐκτὸς, ἔγγιστα τῆς σωτηρίας· ὁ δ' οὔ, πόῤῥω φανήσεται τῆς ἁγίων δόξης.

Qui liber ab hoc morbo est, proxime ab salute abest; qui vero adhuc illo detinetur, procul ab sanctorum gloria abesse deprehenditur.

Βαθμὸς κβ'. Ὁ ταύτῃ μὴ ἁλοὺς, οὐ μὴ περιπέσῃ τῇ ἐχθραινούσῃ Θεῷ ἀκεφάλῳ ὑπερηφανίᾳ.

Gradus XXII. Qui vanæ gloriæ expers est, non incidet in invisam Deo superbiam.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΒ'.

SCHOLIA AD GRADUM XXII.

Περὶ κενοδοξίας.

De vana gloria.

Σχόλιον α'.

Scholion 1.

Κενοδοξίας κρατῶν, ἀπὸ πορνειῶν πρόσεχε, μή ποτε τὰς τιμὰς φεύγων ἀτιμίᾳ περιπέσῃς

Qui vanam gloriam vicisti, cave tibi a luxuria, ne, dum fugis honores, in ignominiam incidas.

Εὐαγρίου β'.

284 *Evagrii 2.*

Ὁ τῆς ὑπερηφανίας δαίμων χαλεπωτάτης πτώσεως τῇ ψυχῇ πρόξενος γίνεται· ἀναπείθει γὰρ αὐτὴν Θεὸν μὲν μὴ ὁμολογεῖν βοηθὸν, ἑαυτὴν δὲ τῶν κατορθουμένων αἰτίαν εἶναι νομίζειν· καὶ φυσιοῦσθαι κατὰ τῶν ἀδελφῶν ὡς ἀνοήτων, διότι μὴ τοῦτο περὶ αὐτοῦ πάντες ἐπίστανται. Παρακολουθεῖ δὲ ταύτῃ ὀργὴ, καὶ λύπη, καὶ τὸ τελευταῖον κακὸν ἔκστασις φρενῶν, καὶ μανία, καὶ δαιμόνων ἐν ἀέρι πλῆθος ὁρώμενον.

Spiritus superbiæ gravissimos animæ casus parit. Persuadet enim illi ut neget Deum esse adjutorem, sed seipsam putet recte factorum et virtutum auctorem, atque ita adversus fratres se extollat et inflatur superbia, illosque pro stultis habeat, eo quod non omnes hoc de ipso sentiant et sciant. Comitantur autem hanc, ira et tristitia, et quod est ultimum malorum, mentis alienatio et excessus, furorque seu insania, et visa dæmonum plurima in aere spectra.

Σχόλιον γ'.

Scholion 3.

Κινούμενα τὰ πάθη ἀπελαύνουσι κενοδοξίαν, ἀναιρούμενα δὲ ὑποστρέφουσι.

Vitiosi affectus commoti fugant vanam gloriam (*a*), sublati omnino evertunt.

Ἄλλο.

Aliud.

Οὐ μικρὸς ἀγὼν κενοδοξίας ἀπαλλαγῆναι· ἀπαλλάττεται δέ τις κρυπτῆς τῶν ἀρετῶν ἐργασίας, καὶ συχνοτέρας προσευχῆς· σημεῖον δὲ τῆς ἀπαλλαγῆς, τὸ μηκέτι μνησικακεῖν τῷ κακολογήσαντι, ἢ μακρολογοῦντι.

Non est leve certamen a vana gloria missionem accipere: liberatur autem is qui virtutes clam exercet et preces frequentat. Argumentum liberationis est non meminisse sive statim oblivisci si quis tibi maledicat aut nimium garriat.

Σχόλιον δ'.

Scholion 4.

Οὐ τὸν ἐστερημένον αἰσθήσεως κενοδοξεῖν ὁ πατήρ φησι· ἀλλ' ὅτι ἥδει κενοδοξία καὶ ταῦτα, οἷον, λαμπραὶ κηδεῖαι, καὶ πομπαί.

Non sensu privatum et vita pater dicit captare vanam gloriam, sed quod vana gloria hæc quoque non ignoret, qualia sunt, splendida funera et pomparum apparatus.

Μάρκου ε'.

Marci scholion 5.

Ῥίζα αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας ἀνθρώπινος ἔπαινος, οὐχ ὅταν αὐτὰ ἀκούωμεν· ἀλλ' ὅταν αὐτὰ καταδεχόμεθα.

Radix turpis desiderii est laus humana, non quando hanc audimus, sed quando admittimus.

Σχόλιον ς'.

Scholion 6.

Ὅταν τινὰ νικήσῃς τῶν ἀτιμοτέρων παθῶν, ἢ γαστριμαργίας, ἢ πορνείας, ἢ ὀργῆς, ἢ πλεονεξίας, εὐθὺς ἐφίπταται ἐπὶ σὲ ὁ τῆς κενοδοξίας λογισμός· ἐὰν δὲ καὶ τοῦτον νικήσῃς, ὁ τῆς ὑπερηφανίας διαδέχεται.

Quando viceris nonnulla ex ignominiosioribus vitiis, gulæ nempe, aut luxuriæ, aut iræ, aut avaritiæ, statim advolat ad te spiritus seu cogitatio vanæ gloriæ, et hac quoque victa, sequitur superbiæ

Σχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου ζ'.

Basilii Magni 7.

Τὸ μὴ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ διὰ τὸν παρὰ ἀνθρώπων ἔπαινον γινόμενον, οἷον ἂν ᾖ, οὐ θεοσεβείας ἔπαινον εὑρίσκει, ἀλλ' ἀνθρωπαρεσκίας, ἢ φιλονεικίας, ἢ φθόνου, ἢ τοιαύτης αἰτίας ἔχει τὸ κρῖμα· διὸ καὶ *ἀδικίας ἔργον* ὁ Κύριος ὀνομάζει, λέγων πρὸς τοὺς εἰπόντας τὸ, *Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου*, καὶ τὰ ἑξῆς. *Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀδικίας*. Πῶς γὰρ οὐκ ἀδικίας ἐργάται, οἱ τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεὰς

Quod non ex charitate erga Deum, sed propter humanam laudem fit, qualecunque sit, non habet laudem pietatis, sed humanæ complacentiæ, aut contentionis, aut invidiæ, aut hujusmodi causæ, judicium Dei sustinebit. Quapropter *opus iniquitatis* Dominus vocat, quando ad eos, qui dicturi sunt illud: *Manducavimus coram te*, et quæ sequuntur, dicet. *Discedite a me, operarii iniquitatis* [93]. Quomodo enim

[93] Matth. VII, 23.

(*a*) Quia ira vel gula et hoc genus alia, cum foras prorumpunt, imperfectum ostendunt hominem, qui ipse sibi ob eam causam irascitur et ita fugat vanam gloriam, quod videatur aliis imperfectus.

non operarii iniquitatis, qui dono Dei ad voluptatum suarum studium et rationes abusi sunt?

285 *Aliud.*

Stultus est qui laudem humanam aucupatur, et aliam non sperat.

Scholion 8.

Caveamus ne mutuo alter ab altero in os beatus prædicetur et prædicet: hoc enim est adulatorum et ab malis geniis submissorum; illud levium, et qui bona opera sua prædæ exponunt. Primus est corruptor bonorum, nuntius quodammodo diaboli; alter hæres inconsideratus, qui ultro labores suos abalienat, uterque vero exitii mutui conscius.

Scholion 9.

Humilitatis perfectio in eo consistit, ut cum gaudio sustineas falsas accusationes.

Aliud Isaaci.

Humilis reipsa injuria affectus non perturbatur, neque factum suum defendit aut excusat cum læsus est; sed calumniam tanquam veritatem suscipit, neque sollicitus est ut persuadeat aliis, quod calumniam sit passus, sed veniam precatur.

Scholion 10.

Tu quidem putas te humilitatem possidere, sed neque teipsum accusatum ferre potes. Quando ergo nosse desideras an vere de te submisse sentias, in jam dictis te ipsum explora et proba.

Scholion 11.

Vana gloria est instrumentum et machina diaboli; quem tali modo et miracula edere nostis.

Aliud Photii.

Quod quis desiderat, hoc et absens tanquam adesset, imaginatur, et voluntatem habet quasi opificem seu præsidem naturæ.

Aliud ejusdem.

Ille qui ex alienis calamitatibus occasionem opes rapiendi accipit, etsi videatur quibusdam inde benigne facere, non ostendit ex iis quæ præbet humanitatem, sed ex iis quæ rapuit, odium et tyrannicam mentem.

Scholion 12.

Illi quidem (eremitæ) gloriantur sua cibi parcimonia et frugalitate, cœnobitæ vero bonis operibus.

Scholion 13.

Avarus quidem res pauperum possidet: tu vero cum hæc ab illo accipis, **286** et rem tuam facis, es iniquo illo iniquior, et avaro avarior.

Aliud. Quæstio.

Unde ergo fit ut multi ex avaris non male habeant?

Responsum.

Maxime vero patientur, pessimeque habebunt, etsi non statim patiantur, et in præsens pœnas effugerint; tu tamen hoc magis time, quia majori supplicio reservantur. Etsi ipsi omnino impune hic tulerint, posteri tamen eorum sive hæredes postea luent nec effugiunt vindictam.

εἰς πραγματείαν τῶν ἡδονῶν τῶν ἰδίων καταχρώμενοι;

Σχόλιον ἄλλο.

Ματαιόφρων ὁ τὸν ἐξ ἀνθρώπων θηρώμενος ἔπαινον, καὶ ἕτερον μὴ ἐλπίζων.

Σχόλιον η'.

Φεύγωμεν καὶ τὸ μακαρίζεσθαι, καὶ τὸ μακαρίζειν ἀλλήλους εἰς πρόσωπον· τὸ μὲν γὰρ κολακευτικῶν, καὶ ἐκ δαιμόνων κινουμένων· τὸ δὲ κούφων, καὶ εὐσυλήτων τὰ κατορθώματα. Ὁ πρῶτος τοίνυν φθορεὺς τῶν ἀγαθῶν, τοῦ διαβόλου ἐστί πως ἄγγελος· ὁ δεύτερος κληρονόμος ἀλόγιστος ἑτοίμως τὰ πονήματα ἀποκτώμενος· ἀμφότεροι δὲ τῆς ἀλλήλων ἀπωλείας συνίστορες.

Σχόλιον θ'.

Τῆς ταπεινώσεως ἡ τελειότης ἐστὶ τὸ φέρειν μετὰ χαρᾶς τὰς ψευδεῖς κατηγορίας.

Σχόλιον Ἰσαάκ.

Ὁ ταπεινόφρων ἐν ἀληθείᾳ ἀδικούμενος, οὐ ταράσσεται, οὐδὲ ἀπολογίας ποιεῖ ὑπὲρ τοῦ πράγματος οὗ ἠδικήθη· ἀλλὰ δέχεται τὴν συκοφαντίαν ὡς ἀλήθειαν καὶ οὐ μεριμνᾷ πεῖσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἐσυκοφαντήθη· ἀλλὰ συγχώρησιν αἰτεῖται.

Σχόλιον ι'.

Σὺ μὲν ταπείνωσιν νομίζεις ἔχειν· ἀλλ' οὐδὲ σεαυτὸν κατηγορούμενον φέρεις. Εἰ οὖν βούλει γνῶναι, ὅτι ταπεινόφρων εἶ, δοκίμασον σεαυτὸν ἐν τοῖς εἰρημένοις.

Σχόλιον ια'.

Μηχανὴ δαίμονος κενοδοξία· ἴστε δὲ, ὅτι τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ θαυματουργεῖ.

Φωτίου ἄλλο.

Οὗ τις ἐφίεται, τοῦτο καὶ ἀπὸν παρεῖναι φαντάζεται, θέλημα ἔχων δημιουργὸν τῆς φύσεως.

Φωτίου ἄλλο.

Ὅταν ἀλλοτρίας συμφορᾶς ἅρπαγμα ποιησάμενος πλούτου, εἰ καὶ δόξει τινὰς ἐκεῖθεν εὐποιεῖν, οὐκ ἐξ ὧν παρέχει τὸ φιλάνθρωπον, ἀλλ' ἐξ ὧν ἥρπασε, τὸ μισάνθρωπον καὶ τυραννικὸν στηλιτεύει τῆς γνώμης.

Σχόλιον ιβ'.

Οἱ μὲν αὐχοῦσι ταῖς εὐτελείαις, οἱ δὲ ταῖς εὐπραγίαις.

Σχόλιον ιγ'.

Ὁ μὲν πλεονέκτης ἔχει τὰ τοῦ πένητος· σὺ δὲ ταῦτα λαβὼν καὶ μέρος ποιησάμενος τῆς σῆς περιουσίας, ἀδίκου ἀδικώτερος ἐφάνης, καὶ πλεονέκτου πλεονεκτικώτερος.

Ἄλλο. Ἐρωτησις.

Τί οὖν, ὅτι πολλοὶ πλεονεκτοῦντες οὐ πάσχουσι κακῶς;

Ἀπόκρισις.

Μάλιστα μὲν πείσονται, κἂν μὴ παραυτὰ πάθωσι. Ἂν δὲ νῦν ἐκφύγωσι, τότε φοβήθητι μᾶλλον, ὅτι μείζονι κολάσει τηροῦνται, κἂν αὐτοὶ διαφύγωσιν· ἀλλ' οἱ κληρονομήσαντες τὰ αὐτῶν, οὐ διαφεύξονται.

Ἄλλο. Ἐρώτησις.

Καὶ πῶς τὸ δίκαιόν φησι;

Ἀπόκρισις.

Καὶ σφόδρα δίκαιον· ὁ γὰρ διαδεξάμενος κλῆρον ἀδικίας γενόμενον, εἰ καὶ αὐτὸς μὴ ἥρπασας, ἀλλὰ σὺ ἀπολαύεις· ἐκεῖνος ἁμαρτίαν ἐθησαύρισεν, ὀργήν τε ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ σὺ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ὀργὴν ἐκληρονόμησας, καὶ ἀπαιτηθήσῃ περὶ αὐτῶν πάντων. Ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασιν νόμοι· οὐχὶ τοὺς ἁρπάσαντας, καὶ ὑφελομένους ἐκείνους κελεύουσι ἀπαιτεῖν· ἀλλὰ. . . . . .

Σχόλιον Μαξίμου ιδ'.

Εἰσί τινα φύσει καλὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμενα· ἀλλ' οὐ καλὰ πάλιν διὰ αἰτίας· οἷον νηστεία, καὶ ἀγρυπνία, καὶ προσευχὴ, καὶ ψαλμῳδία, ἐλεημοσύνη, καὶ φιλοξενία, καὶ ξενοδοχία, φύσει καλὰ ἔργα εἰσὶν, ἀλλ' ὅταν διὰ κενοδοξίαν γίνωνται, οὐκ ἔστι καλά.

Σχόλιον ιε'.

Ὑποκρίνεται κενόδοξος ἀοργησίαν· ὁπόταν οὖν ταύτῃ ληφθῇ, ἀντὶ τιμῆς, ἀτιμίαν ὑφίσταται.

Σχόλιον ις'.

Φρόντισον τοῦ πάθους τούτου τοῦ κατηραμένου τοῦ μίσγοντος ἑαυτὸ μετὰ τῶν ἀρετῶν, ἕως οὗ ἀπολέσῃ αὐτάς. Ἐὰν γὰρ μὴ ὁ ἄνθρωπος ἐκκόψῃ τὸ ἄτιμον τοῦ πάθους, οὐ δύναται προκόψαι κατὰ Θεόν· αὐτῷ γὰρ ἐξακολουθοῦσι πάντα τὰ κακά.

Ἄλλο, τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Μὴ τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἀσθενεστέροις σεαυτὸν παραμέτρει, ἀλλὰ τοῖς ἐμβλήτοις τῆς ἀγάπης μᾶλλον παραμετρῶν· τοῖς μὲν γὰρ παραμετρῶν, εἰς τὸν βόθρον τῆς οἰήσεως ἐμπίπτεις· τῇ δὲ παρατείνων, ὡς τὸ ὕψος τῆς ταπεινώσεως προκόπτεις.

Σχόλιον ιζ'.

Μωμητῆς, ἤγουν ψεκτῆς. Μωμητὴ ἡ τοῦ Ναβουχοδονόσορ μεγαλαυχία, ἀλλ' ἐπαινετὴ ἡ κατὰ γνῶσιν Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων μετριότης, ἤγουν ταπεινοφροσύνη.

Μαξίμου ιη'.

Εἰ θέλεις γενέσθαι ἐπιγνώμων καὶ μέτριος, καὶ τῷ πάθει τῆς οἰήσεως μὴ δουλεύειν, ἀεὶ ζήτει ἐν τοῖς οὖσι τί ἐστι τὸ κρυπτόμενον τῇ σῇ γνώσει· καὶ εὑρίσκων πάμπολλα καὶ διάφορα λανθάνοντά σε, θαυμάσεις τε ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, καὶ συστελεῖς τὸ φρόνημα, καὶ σεαυτὸν ἐπιγνοὺς, συνήσεις πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα, ἐπεὶ τὸ νομίζειν εἰδέναι, οὐκ ἐᾷ προκόπτειν εἰς τὸ εἰδέναι.

Σχόλιον τοῦ Ἰσαάκ ιθ'.

Ἑκάστη ἀρετὴ μήτηρ ἐστὶ τῆς δευτέρας· ἐὰν οὖν ἀφήσεις τὴν μητέρα τὴν γεννῶσαν τὰς ἀρετὰς, καὶ ἀπέλθῃς ζητῆσαι τὰς θυγατέρας πρὸ τοῦ κτήσασθαι τὴν μητέρα αὐτῶν, ἔχιδναι εὑρίσκονται ἐνεῖναι τῇ ψυχῇ, ἐὰν μὴ ῥίψῃς αὐτὰς ἀπὸ σοῦ.

(*a*) Inclusa parenthesi in Græco sunt abrasa.

Aliud. Quæstio.

Et quomodo hoc æquum est quod dicit?

Responsum.

Et quidem valde æquum: nam hæres bonorum iniquorum factus, etsi ipse non rapuisti, rapta tamen possides. Ille peccatum et iram in die iræ sibi thesaurizavit, tu peccati et iræ hæreditatem adiisti; abs te omnia exigentur. Id quod et civiles leges non ignorant, quæ præcipiunt, ut aliena et rapta bona non ab iis exigantur qui rapuerunt (*a*) (sed qui possederunt et possident).

S. Maximi 14.

Sunt quædam natura bona quæ ab hominibus fieri solent, sed quæ per malas causas vitiantur et mala fiunt: exempli causa, jejunium, vigiliæ, precatio, psalmorum cantus, eleemosyna, hospitalitas, peregrinorum invitatio seu susceptio, natura bona sunt opera, sed quando laudis humanæ captandæ gratia fiunt, non sunt bona.

Scholion 15.

Vanæ gloriæ auceps simulat mansuetudinem seu ræ vacuitatem: quando ergo excandescit, pro gloria ignominiam recipit.

Scholion 16.

Diligenter advertere ad hoc exsecratum vitium, quod se ipsum virtutibus immiscet, quoad illas perdat. Nisi enim hoc infame vitium exstirparit, non potest in divinis virtutibus proficere; ipsum enim omnia mala consequuntur.

Aliud sancti Maximi.

Noli te cum imperfectioribus hominibus comparare, sed cum illis qui **287** eximia charitate eminuerunt. Si enim te cum illis prioribus comparaveris, in scrobem superbiæ et æstimationis tui ipsius incides; si autem cum horum charitate te contuleris, ad sublimem humilitatis statum proficies.

Scholion 17.

Correcto) sive reprehenso: reprehendenda fuit Nabuchodonosoris insolens jactantia, sed laudanda ad extremum nata ex Dei cognitione mediocritas seu modestia, adeoque humilitas

Sancti Maximi 18.

Si vis teipsum nosse et modestus fieri, neque vitio tumoris et existimationis servire, in omnibus rebus quære, quid sit quod tuam cognitionem effugiat, et cum multa et varia quæ te lateant, inveneris, miraberis tuam scientiam (seu potius inscitiam) et fastum tuum retundes: et cum te ipsum cognoveris, multas et magnas res intelliges. Nam eo ipso quod scire nos existimamus, ad scientiam venire non possumus.

Isaaci 19.

Unaquæque virtus est alterius virtutis procreatrix. Si ergo relicta procreatrice virtutum matre, abieris ad investigandas filias priusquam parentem illarum possideas, viperæ in anima tua reperientur, si illas abs te non rejeceris.

Scholion sancti Athanasii, ex epistola quam scripsit ad virginem. 20.

Si tuam vitam exposueris aliis, exsistet in te vana gloria, et damnum inde capies. Si autem inveneris animam aliquam ejusdem tecum sensus, quæ Deo operatur quemadmodum et tu, cum hac sola communica occulta tua in arcano; ibi enim nullum est vanæ gloriæ periculum. Locuta es enim ut illa anima salva fiat. Qui ergo desiderant audire, cum his loquere utilia. Quod si preceris, aut psallas, aut legas, seorsum sede, nec ullus te audiat nisi tu sola, et, si unam aut alteram ejusdem instituti socias virgines habes.

Aliud.

Si volueris tua delicta a Domino tegi, tuas virtutes aliis hominibus ne aperias : quod enim in his nos facimus, hoc facit Deus in illis.

288 *Aliud.*

Quemadmodum thesaurus proditus rarescit, ita virtus in publicum prolata et publicata evanescit.

S. Maximi 21.

Qui animas nostras assidue quærunt (ut perdant), quærunt per implicitas animo affectiones malas et cogitationes, ut illas vel per cogitationes vel opera in peccatum præcipitent. Quando ergo senserint ab animo illas rejici, tunc pudore affecti erubescent; quando autem in spirituali contemplatione occupatum viderint, omnino avertentur et pudefient.

Scholion 22.

Vana gloria sublata parit sui existimationem seu tumorem animi. manens arrogantiam

Scholion 23

Ubi videris duos improbos inter se amare, scias quod alter alteri subserviat in voluntate mala exsequenda.

Quæstio 24.

Quando se vanæ gloriæ cogitatio ingerit, quod virtutem exercueris et benececeris, nonne cogitationi cogitatione repugnandum est?

Responsum.

Quacunque hora incipias contendere cum illa cogitatione, illa fortior et impetuosior efficitur. Plura enim invenit, quam tu, quibus te oppugnet, nec Spiritus sanctus tantopere tibi succurrit. Videt enim quod quasi jactabundus videar mihi ipsi sufficere ad debellandas animi vitiositates. Quemadmodum enim qui patrem habet spiritualem, patri omnia committit, et ipse deinceps sine omni cura est, nec judicium Dei sustinet : ita qui seipsum Deo tradit, non est quod ullam cogitationum suarum curam gerat, aut repugnet, aut penitus illi det aditum ad se. Si autem intraverit, tolle illam sursum ad patrem tuum, et dic illi : Ego nihil habeo negotii, ecce pater meus novit ipsam. Dum ergo retuleris ad patrem spiritualem tuam cogitationem inter eundum deseret te . . . .

Σχόλιον ἐκ τῆς πρὸς τὴν παρθένον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου κ'.

Ἐὰν φανερώσῃς σου τὸν βίον, κενοδοξία σοι τίκτεται, καὶ ζημιοῖ. Ἐὰν δὲ εὕρῃς ψυχὴν συμφωνοῦσάν σοι ποιῆσαι τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ σὺ, πρὸς ταύτην μόνην ἀποκάλυψον τὸ μυστήριον [ὁμοσύμφωνον ποιοῦσαν τῷ Θεῷ ὡς καὶ σὺ, ταύτῃ μόνῃ ἀποκάλυψον ἐν μυστηρίῳ]· ἐκεῖ οὐκ ἔστι κενοδοξία. Ἐλάλησας γὰρ, ἵνα σωθῇ ψυχή· τοῖς οὖν ἔχουσι πόθον ἀκούειν, λάλει τὰ συμφέροντα· ἐὰν δὲ προσεύχῃ, ἢ ψάλλῃς, ἢ ἀναγινώσκῃς, κατ' ἰδίαν κάθου· καὶ μηδεὶς ἀκουέτω, εἰ μὴ σὺ μόνη· καὶ ἐὰν ἔχῃς καὶ ὁμοψύχους σοι μίαν ἢ δύο παρθένους.

Ἄλλο.

Ἐὰν θέλῃς παρὰ Κυρίου ἐπικαλυφθῆναι τὰς ἁμαρτίας σου, μὴ φανεροποιήσῃς ἀνθρώποις τὰς ἑαυτοῦ ἀρετάς· ὃ γὰρ ἂν ποιῶμεν ἐπὶ ταύταις, τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐπ' ἐκείναις ἐργάζεται.

Ἄλλο.

Ὥσπερ θησαυρὸς φανερωθεὶς σπανίζεται, οὕτως ἀρετὴ γνωριζομένη καὶ δημοσιευομένη ἀφανίζεται.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Μαξίμου κα'.

Οἱ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀεὶ ζητοῦντες, διὰ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν ἀεὶ ζητοῦσι, ἵνα αὐτὴν κατὰ διάνοιαν, ἢ κατ' ἐνέργειαν, ἁμαρτίαν ἐμβάλωσιν· ὅταν οὖν εὕρωσι τὸν νοῦν μὴ παραδεχόμενον, τότε ἐντραπήσονται καὶ αἰσχυνθήσονται· ὅταν δὲ τῇ πνευματικῇ θεωρίᾳ ἀνασχολούμενον, τότε ἀποστραφήσονται, καὶ καταισχυνθήσονται.

Σχόλιον κβ'.

Ἡ κενοδοξία ἀναιρουμένη μὲν, οἴησιν ἐμποιεῖ· μένουσα δὲ, ἀλαζονείαν.

Σχόλιον κγ'.

Ὅταν ἴδῃς δύο κακοὺς, πρὸς ἀλλήλους ἔχοντας ἀγάπην, γίνωσκε ὅτι ἕτερος τῷ ἑτέρῳ συνεργεῖ πρὸς τὸ θέλημα.

Ἐρώτ. κδ'.

Ἐὰν κενοδοξίας λογισμὸς ἐπέλθῃ, ὅτι κατώρθωσας τὴν ἀρετὴν, οὐκ ὀφείλει ἀντιλέξαι ὁ λογισμός;

Ἀπόκρ.

Οἴᾳ δήποτε ὥρᾳ ἀντιλέγει τις, ἐκεῖνος ἰσχυρότερος καὶ ῥαγδαιότερος γίνεται· πλείω γάρ σου ἐκεῖνος εὑρίσκει ἀντιλέγειν, καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀντιλαμβάνεταί σου. Εὑρίσκει γὰρ ὡς μεγαλαυχῶν, ὅτι ἐμαυτῷ ἀρκούμενος, μαχέσασθαι πρὸς τὰ πάθη· ὥσπερ γὰρ ὁ πατέρα ἔχων πνευματικὸν τῷ πατρὶ παραχωρεῖ, καὶ ἀμέριμνός ἐστι κατὰ πάντα, καὶ κρῖμα οὐκ ἔχει παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ τῷ Θεῷ ἑαυτὸν ἐπιδοὺς οὐκ ὀφείλει ὅλως φροντίδα ποιεῖσθαι λογισμοῦ, καὶ ἀντιλέξαι, ἢ ὅλως ἐᾶσαι αὐτὸν εἰσελθεῖν· ἐὰν δὲ καὶ εἰσέλθῃ, ἄνω πρὸς τὸν πατέρα σου ἆρον αὐτὸν, καὶ εἰπὲ αὐτῷ, ὅτι Ἐγὼ οὐκ ἔχω πρᾶγμα, ἰδοὺ ὁ πατήρ μου αὐτὸ οἶδε, καὶ ἔστι ἀναφέρων αὐτὸν μέσον τῆς ὁδοῦ καταλείψας σε . . . . . .

Σχόλιον κε'.

A "Οτε μὴ πρὸς τὸ θεαθῆναί τις τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐργάζεται, οἱ θεώμενοι δὲ δοξάζουσιν, οὐδὲν ἐργαζομένῳ ἐκ τοῦ ἐπαίνου ἐπιβλαβὲς γενήσεται.

Σχόλιον κς'.

Τὸ φροντίσαι τῆς γλώσσης, δῆλον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὅτι πρακτικός ἐστιν· ἡ δὲ ἀπαιδευσία τῆς γλώσσης, σημαίνει, ὅτι οὐκ ἔχει ἔνδοθεν αὐτοῦ ἀρετήν.

Σχόλιον κζ'.

Δοξάζεται κατ' ἀξίαν Δαυΐδ, παρ' ἀξίαν Σαοὺλ, μὴ ἕλκοντες τὴν δόξαν πρὸς ἑαυτούς· ὁ δὲ Ἀβεσαλὼν βιασάμενος ἑλκύσαι τὴν δόξαν, πλείω τῆς δόξης τὴν ἀδοξίαν ἐπεσπάσατο.

Σχόλιον ἄλλο.

B "Οταν ἴδῃς λογισμὸν ἀνθρωπίνην δόξαν ὑπαγορεύοντα, γίνωσκε σαφῶς ὅτι αἰσχύνην σοι κατασκευάζει.

Scholion 25.

Quando quis, non ut videatur ab hominibus, bonum operatur, quamvis ab iis, qui vident opera ejus bona, laudetur, nihil tamen ex laude illa detrimenti capiet.

289 *Scholion 26.*

Custodia linguæ ostendit hominem exercitatum esse in virtutibus. Petulantia vero linguæ redarguit eumdem carere intus virtute.

Scholion 27.

Laudatur pro dignitate David, præter dignitatem Saul, dum non attrahunt et arrogant sibi ipsis gloriam. Absalom autem per vim sibi gloriam rapiendo, majorem gloria ignominiam contraxit.

Scholion aliud.

Quando animadverteris tibi abs tua cogitatione laudem humanam suggeri, certo scias tibi dedecus et ignominiam conciliari.

ΛΟΓΟΣ ΚΓ'.

Περὶ τῆς ἀκεφάλου ὑπερηφανίας, ἐν ᾧ καὶ περὶ ἀκαθάρτων λογισμῶν τῆς βλασφημίας.

Ὑπερηφανία ἐστὶ Θεοῦ ἄρνησις (1), δαιμόνων εὕρημα, ἐξουδένωσις ἀνθρώπων (2), κατακρίσεως μήτηρ, ἐπαίνων ἀπόγονος, ἀκαρπίας τεκμήριον, βοηθείας Θεοῦ φυγαδευτήριον, ἐκστάσεως πρόδρομος, πτωμάτων πρόξενος, ἐπιληψίας (*a*) ὑπόθεσις, θυμοῦ πηγή, ὑποκρίσεως θύρα, δαιμόνων στήριγμα, ἁμαρτημάτων φύλαξ, ἀσπλαγχνίας πρόξενος, συμπαθείας ἄγνοια, λογοθέτης πικρὸς, δικαστὴς ἀπάνθρωπος, Θεοῦ ἀντίπαλος, βλασφημίας ῥίζα, ἀρχὴ ὑπερηφανίας (3), τέλος κενοδοξίας· μεσότης δὲ ἐξουδένωσις τοῦ πλησίον, πόνων ἰδίων ἀναιδὴς ἐκπόμπευσις, ἔπαινος ἐν καρδίᾳ, ἐλέγχου μῖσος· τέλος ἄρνησις Θεοῦ βοηθείας, καὶ οἰκείας σπουδῆς ἔπαρσις. δαιμονιῶδες ἦθος. Ἀκούσωμεν πάντες οἱ τὸν βόθρον ἐκφυγεῖν βουλόμενοι, ἐξ εὐχαριστίας πολλάκις τὸ πάθος τὴν νομὴν φιλεῖ προσλαμβάνεσθαι· ἀναιδῶν γὰρ ἐκ προοιμίων Θεὸν ἀρνεῖσθαι οὐχ ὑποτίθεται. Εἶδον εὐχαριστοῦντας τῷ Θεῷ στόματι (4), καὶ μεγαλαυχοῦντας τῷ φρονήματι· καὶ μαρτυρεῖ τοῦτο σοφῶς ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος εἰρηκώς· *Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι.* Ὅπου πτῶμα κατέλαβεν, ἐκεῖ ὑπερηφανία προεσκήνωσε· μηνυτὴς γὰρ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον. Ὑπόθου μοι εἶναι δώδεκα πάθη τῆς ἀτιμίας. Τινὸς τετιμημένου ἀκήκοα φήσαντος· Ἐὰν ἓν τούτων (λέγω δὴ τὴν οἴησιν) ἀγαπήσῃς θελήματι, ἐκεῖνο ἀναπληρώσει τὸν τόπον τῶν ἕνδεκα. Ὑψηλόφρων μοναχὸς ἀντιλέγει σφοδρῶς. Ὁ δὲ ταπεινόφρων οὐδαμῶς ἀντιλέγειν ἐπίσταται. Οὐχ ὑποκλίνει κυπάρισσος εἰς γῆν περιπατεῖν· οὐδὲ μοναχὸς ὑψηλοκάρδιος ὑπακοὴν κτήσασθαι. Ἀνὴρ ὑψηλοκάρδιος τοῦ ἄρχειν ὀρέγεται (5)· ἄλλως γὰρ, ὡς ἔτυχεν, ἀπολέσθαι εἰς τέλος οὐ δύναται· μᾶλλον δὲ οὐ βούλεται. *Ὑπερηφάνοις Κύριος ἀντιτάσσεται.* Τίς λοιπὸν τούτους ἐλεῆσαι δύναται; Ἀκάθαρτος παρὰ

GRADUS XXIII.

De acephala seu stulta superbia : in quo gradu simul de impuris blasphemiæ cogitationibus tractatur.

Superbia est negatio Dei, inventum diaboli, despectus hominum, parens temerarii judicii seu condemnationis alienæ, mala progenies laudum, sterilitatis argumentum, auxilii divini obstaculum, stuporis prænuntia, lapsuum procuratrix, epilepsiæ seu morbi caduci (spiritualis) fomes seu materia, fons furoris, simulationis seu hypocrisis janua, propugnaculum dæmonum, custos peccatorum, inhumanitatis seu immisericordiæ causa, commiserationis ignoratio, acerba legum auctrix, judex immitis, hostis Dei, blasphemiæ radix, origo superbiæ, finis vanæ gloriæ, medium contemptus alterius. Laborum propriorum impudens jactatio, amor laudis [affectus laudis in corde profectæ], odium reprehensionis. Finis, divini auxilii negatio, virtutis propriæ elatio seu prædicatio, **290** diabolicus affectus. Advertamus omnes qui scrobem hanc altam evadere [transilire] cupimus; hoc vitium sæpe ab initio vires sumere et augeri ex gratiarum actione solet; nam statim a principio tam impudenter Deum negandum non audet suggerere. Vidi ego qui Deo ore grates dicerent, et mente superbe gloriarentur, quod aperte Pharisæus ille testatur, qui Deo gratias egit, cum dixit : *Deus, gratias tibi ago* [94]. Ubicumque lapsus contigit, ibi jam ante superbia nidificarat : index enim prioris sequens casus est. Cogita tu mihi duodecim esse vitia ignominiæ. Audivi ego a viro valde honorato qui dixit : Si unum ex his (elationem animi dico) voluntate tua complexus fueris, illud unum vicem undecim reliquorum supplebit. Monachus superbus vehementer contradicit aliis. Humilis contradicere prorsus nescit. Cupressus nunquam ramos in terram demittit ut humi repat, nec superbus monachus obedientiæ se submittit.

[94] Luc. XVIII, 11.

(*a*) Ἐπιληψία, morbus sacer, comitialis, caducus, philosophorum quispiam οἴησιν, seu fastum et superbiam, morbum sacrum appellavit.

Vir elati animi regnare cupit, neque enim alio modo, ut casus fert, funditus perire potest, aut aliter non vult interire. *Superbis Deus resistit* [98]. Quis porro hosce miserari possit, impurus est omnis apud Deum, quisquis superbo est corde. Ecquis vero hujuscemodi purum reddere queat? Institutio (*a*) superbo ruinæ occasio est, stimulus superbi seu palus, dæmon est, destitutio (*b*) stuporem inducit. Et priora quidem hominum vitia sæpe ab hominibus curata sunt. Extremum vero seu stupor ab nullo mortalium curari potest. **291** Qui reprehensionem aversatur et repellit, vitium suum prodit : qui vero quærit objurgationem, expeditus est a vinculo superbiæ. Si quis absque cæteris vitiis per hoc solum et unicum (Lucifer) e cœlo decidit, quærendum est an forsan quispiam absque aliis virtutibus per solam humilitatem cœlum conscendere possit? Superbia omnium laborum et sudorum opes perdit : clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, haud dubie propterea quod cum superbia clamarent. Clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos, idcirco nempe, quod causas adversus quas clamaverunt non sustulerint prius.

A Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος (6). Καὶ τίς λοιπὸν τὸν τοιοῦτον ἀποκαθᾶραι δύναται; Παίδευσις μὲν ὑπερηφάνῳ πτῶμα· σκόλοψ δὲ δαίμων· ἐγκατάλειψις δὲ ἔκτασις. Καὶ τὰ μὲν πρότερα πολλάκις καὶ ἄνθρωποι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐθεραπεύθησαν· τὸ δὲ ἔσχατον παρ' ἀνθρώποις ἀνίατον. Ὁ ἀποσειόμενος ἔλεγχον, τὸ πάθος ἐσήμανεν· ὁ δὲ προσδραμὼν, τοῦ δεσμοῦ λέλυται· εἰ χωρὶς ἑτέρου πάθους τις διὰ τούτου καὶ μόνου τῶν οὐρανῶν κατέπεσε (7), ζητητέον μήπως καὶ δίχα ἀρετῆς ἑτέρας ἐκ ταπεινώσεως εἰς οὐρανοὺς ἀναβαίνειν ἐνδέχεται. Ὑπερηφανία ἐστὶ πλούτου καὶ ἰδρώτων ἀπώλεια· ἐκέκραξαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ σώζων, πάντως, ὅτι μετ' ὑπερηφανίας· ἐκέκραξαν πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν, πάντως, ὅτι τὰς αἰτίας καθ' ὧν ἠύχοντο, οὐκ ἀπ-

B ἔκοπτον.

Superbum quemdam fratrem senior quidam rerum spiritualium scientissimus ad humilitatem hortatus est : sed ille cæcutiens, Ignosce, inquit, pater, non sum superbus ; et sapientissimus ille senex : Ecquod, inquit, fili, majus superbiæ signum et argumentum edere nobis potes, quam dicendo : Non sum superbus. Admodum potest hujusmodi ingeniis subjectio, et agrestior viliorque vivendi ratio et disciplina ; recte item factorum sanctorum Patrum quæ naturæ gradum superare videntur, lectio, fortasse enim et hinc aliqua spes salutis male affectis hisce affulgebit. Turpe est alienis plumis superbire, sed extremæ dementiæ ob cœlestia dona extolli eaque sibi arrogare. De solis recte factis efferri potes, quæ, antequam natus esses, possedisti. Nam quas natus accepisti, Deus donavit, uti et hoc ipsum quod nascerere. Quascunque virtutes sine anima exercuisti, illæ solæ tuæ sunt, Deus enim animum ipsum tibi impertivit. **292** Et quæcunque virtutum certamina extra corpus subiisti, illa tuo studio sola ascribere potes : nam corpus, tuum non est, sed opus Dei. Cave tibi fidas ante pronuntiatam de te ultimam sententiam, cum videas illum, qui in thalamo jam discubuerat, ligatis manibus et pedibus in tenebras exteriores ejectum. Noli elatis cervicibus incedendo cœlum tangere, cum sis e cœno terræ factus. Multi enim e cœlo sancti et corporis expertes deturbati sunt. Ubi malus dæmon in suis ministris sedem fixit, tunc vel in somno vel in vigilantibus per visum habitu formaque vel beati alicujus angeli, vel martyris apparet, et arcana quædam aperit, vel quibusdam gratiarum donis ornat, ut ita delusi infelices mente demum penitus excidant. Quod si vel infinitas pro Christo mortes toleramus, nullo tamen modo vel sic pro debito satisfaceremus. Aliud enim est sanguis Dei, aliud servorum Dei sanguis, si di-

Ἀδελφὸν ὑπερηφανεύομενον γέρων γνωστικώτατος πνευματικῶς ἐνουθέτησεν (8), ὁ δὲ τυφλώττων φησί· Συγχώρησον, πάτερ, οὐκ εἰμὶ ὑπερήφανος. Ὁ δὲ πάνσοφος γέρων πρὸς αὐτόν· Καὶ ποίαν, φησὶ, τέκνον, ἀπόδειξιν σαφεστέραν ταύτης παρέχεις ἡμῖν τοῦ πάθους, ἀλλ' ἢ τὸ εἰπεῖν· Οὐκ εἰμὶ ὑπερήφανος; Πάνυ τοῖς τοιούτοις συνέρχεται ἡ ὑποταγὴ, καὶ παχυτέρα καὶ ἀτιμοτέρα διαγωγή· καὶ ἡ τῶν ὑπὲρ φύσιν τῶν πατέρων κατορθωμάτων ἀνάγνωσις· ἴσως κἂν οὕτως ἔσται τοῖς νοσοῦσι μικρὰ σωτηρίας ἐλπίς. Αἰσχύνη ἐπ' ἀλλοτρίῳ κόσμῳ ἐπαίρεσθαι (9)· ἄνοια δὲ ἐσχάτη, ἐπὶ χαρίσμασι Θεοῦ φαντάζεσθαι. Ὅσα σοι κατορθώματα πρὸ τῆς σῆς γεννήσεως γεγόνασιν, ἐπὶ τούτοις μόνοις ἐπαίρου· τὰ γὰρ μετὰ γέννησιν ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο, ὥσπερ καὶ τὴν γέννησιν· ὅσας ἐκτὸς τοῦ νοὸς ἀρετὰς κατώρθωκας, αὗται καὶ μόναι σοῦ τυγχάνουσι· τὸν γὰρ νοῦν Θεὸς ὁ δωρησάμενος. Ὅσα ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐπεδείξω ἔπαθλα, ἐκ σῆς σπουδῆς καὶ μόνον γεγόνασι· τὸ γὰρ σῶμα, οὐ σὸν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ποίημα· μὴ θάρσει ἕως τὴν ἀπόφασιν δέξῃ (10), ὁρῶν ἐκεῖνον καὶ μετὰ τὴν ἐν τῷ νυμφῶνι κατάκλισιν χεῖρας καὶ πόδας δεσμούμενον, καὶ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἐξοριζόμενον· μὴ ὑψαυχένει, γῆϊνος ὤν· πολλοὶ γὰρ καὶ ἐξ οὐρανῶν ἐρρίφησαν ἅγιοι καὶ ἄϋλοι τυγχάνοντες. Ὅταν χώραν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἐργάταις ὁ δαίμων λήψεται· τότε ἂν τοῖς κατὰ τοὺς ὕπνους, ἢ καὶ καθ' ὕπαρ ὡς ἐν σχήματι δῆθεν ἁγίου ἀγγέλου, ἢ καὶ μάρτυρός τινος ἐπιφαινόμενος, μυστηρίων αὐτοῖς ἀποκάλυψιν, ἢ χαρισμάτων δωρεὰν ἐπιδίδωσιν, ἵνα ἀπατηθέντες οἱ τάλανες τελείως τῶν φρενῶν ἐκπέσωσιν. Εἰ καὶ μυρίους θανάτους ὑπὲρ Χριστοῦ ὑπομείνωμεν (11), οὐδὲ οὕτως τὸ δέον ἀνεπληρώσαμεν· ἄλλο γὰρ αἷμα Θεοῦ, καὶ ἕτερον αἷμα δούλων, κατὰ τὸ ἀξίωμα, καὶ οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν· συζητοῦντες ἑαυτοὺς ἀεὶ, καὶ ἀνακρίνοντες πρὸς

C

D

[98] Jac. IV, 6.

(*a*) Eruditio, correctio, reprehensio.

(*b*) *Subtractio internæ* (*divinæ nempe gratiæ*).

τοὺς πρὸ ἡμῶν πατέρας καὶ φωστῆρας, μὴ παυ- A
σώμεθα, καὶ τότε εὑρήσομεν ἑαυτοὺς μηδὲ ὅλως ἴχνος ἀκριβοῦς πολιτείας πατήσαντας· μηδὲ τὸ ἐπάγγελμα ὁσίως τηρήσαντας· ἀλλ' ἔτι ἐν τῇ κοσμικῇ καταστάσει διατρίβοντας.

gnitalem, non naturam respiciamus. Ubi diligenter in nos ipsos inquisiverimus, nostramque vitam ad exempla sanctorum Patrum, qui ante nos vixerunt et velut vera mundi lumina resplenduerunt, exigere non cessaverimus; tum vero nos nullum penitus vestigium in nobis quod teramus religiosæ et seriæ vitæ deprehendemus, nec quod professioni nostræ satisfaciamus, sed potius adhuc in statu vitæ sæcularis et profanæ versemur.

Μοναχὸς κυρίως ἐστὶν ἀμετεώριστον ὄμμα ψυχῆς (12), καὶ ἀκίνητος σώματος αἴσθησις. Μοναχός ἐστιν ὁ τοὺς πολεμίους, δίκην θηρῶν, προσκαλούμενος, καὶ ἐρεθίζων ἐν τῷ φεύγειν ἀπ' αὐτοῦ. Μοναχός ἐστιν ἀδιάστατος ἔκστασις, καὶ λύπη ζωῆς. Μοναχός ἐστιν ὁ ποιωθεὶς ταῖς ἀρεταῖς, ὡς ἄλλος ταῖς ἡδοναῖς. Μοναχός ἐστιν ἄληκτον φῶς ἐν ὀφθαλμῷ καρδίας. Μοναχός ἐστιν ἄβυσσος ταπεινώσεως, ἐν αὐτῇ πᾶν πνεῦμα χρημνίσας καὶ ἀποπνίξας. Λήθην πταισμάτων τύφος ἐργάζεται (13)· ἐκείνων γὰρ μνήμη ταπεινοφροσύνης πρόξενος. Ὑπερηφανία ἐστὶν ἐσχάτη πενία ψυχῆς (14)· πλοῦτον ἐν σκοτείᾳ οἰομένη οὐ μόνον προβαίνειν οὐκ ἐᾷ ἡ μιαρὰ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὕψους ἀποῤῥίπτει. Ὑπερηφανία ἐστὶ ῥοιὰ ἔσωθεν σεσηπυῖα, ἔξωθεν δὲ τῇ ὥρᾳ ἀποστίλβουσα. Μοναχὸς ὑπερήφανος οὐ δεηθήσεται δαίμονος· αὐτὸς γὰρ λοιπὸν ἑαυτῷ δαίμων καὶ πολέμιος γέγονεν· ἀλλότριον μὲν τοῦ φωτὸς τὸ σκότος· ἀλλότριος δὲ καὶ ὑπερήφανος παντοίας ἀρετῆς. Ἐν ὑπερηφάνων καρδίαις γεννηθήσονται βλασφημίας ῥήματα (15)· ἐν ταπεινῶν δὲ ψυχαῖς, οὐράνια θεωρήματα. Βδελύττεται ἥλιον κλέπτης (16), ὑπερήφανος δὲ πραεῖς ἐξουδενώσει. Ἔλαθον, πῶς οὐκ οἶδα, ἑαυτοὺς ὑπερηφάνων πλεῖστοι· καὶ δόξαντες ἀπαθεῖς εἶναι, τὴν οἰκείαν πενίαν ἐν ἐξόδῳ ἑωράκασιν. Ὁ ταύτῃ ἀλοὺς Κυρίου δεηθήσεται· ματαία γὰρ παρ' ἐκείνῳ σωτηρία ἀνθρώπων. Κατελιψά που τὴν ἀκέφαλον πλανῆτιν πέλουσαν ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς οἰκείας μητρὸς ὀχουμένην· ἃς παγιδεύσας δεσμῷ ὑπακοῆς (17), καὶ μάστιγι εὐτελείας μαστιγώσας, τὴν ἐν ἐμοὶ αὐτῶν εἴσοδον ἐξήταζον λέγειν· διὸ καὶ μαστιζόμεναι ἔλεγον· Ἡμεῖς ἀρχὴν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ γέννησιν· ἄρχουσαι γὰρ καὶ γεννήτριαι πάντων τῶν παθῶν καθεστήκαμεν· πολεμεῖ δὲ ἡμᾶς οὐ μετρίως συντριμμὸς καρδίας ἐν ὑποταγῇ τικτόμενος· ἄρχεσθαι γὰρ ὑπ' οὐδενὸς σεσυνηθίκαμεν. Διὸ καὶ ἐν οὐρανοῖς ἄρχουσαι γεγονυῖαι, ἐκεῖθεν ἀπεστατήσαμεν· διὸ καὶ πάντων συλλήβδην εἰπεῖν, τῶν ἀντιπραττόντων τῇ ταπεινοφροσύνῃ, ἡμεῖς γεννήτριαι· πάντα γὰρ τὰ ἐκείνῃ συνεργοῦντα, ἡμῖν ἀντίκεινται. Πλὴν ἐν οὐρανῷ ἰσχύσαμεν, καὶ ποῦ ἀπὸ προσώπου ἡμῶν φεύξῃ; Ἡμεῖς πολλάκις ἐπ' ἀτιμίαις, καὶ ὑπακοῇ, καὶ ὀργησίᾳ, καὶ ἀμνησικακίᾳ, καὶ διακονίᾳ ἑπακολουθεῖν πεφύκαμεν· ἡμῶν ἔκγονα πτώματα πνευματικῶν· ὀργὴ, καταλαλιὰ, πικρία, θυμὸς, κραυγὴ, βλασφημία, ὑπόκρισις, μῖσος, φθόνος, ἀντιλογία, ἰδιορυθμία, ἀπείθεια. Ἔν ἐστι καὶ μόνον ἐν ᾧ ἐπιχειρεῖν οὐκ ἔχομεν δύναμιν· καὶ τοῦτο σοι μαστιζόμεναι λέγομεν· Ἐὰν ἑαυτὸν ἐνώπιον Κυρίου εἰλικρινῶς καταμέμψῃ, ἡμᾶς ὡς ἀράχνην λελογίσῃ (18). Ἵππος μὲν γὰρ, ὡς ὁρᾷς, ὑπερηφανίας κενοδοξία, ἐφ' ἣν ἐπιβέβηκα· ἡ δὲ ὁσία ταπείνωσις, καὶ αὐτομεμ-

Monachus proprie vereque ille est, qui mentis oculum nunquam extollit, et corporis sensum immotum custodit. Monachus est qui hostes, ferarum ritu **293** ad pugnam provocat et irritat, dum ille profugiunt ab eo. Monachus est perpetuus mentis excessus et vitæ luctus. Monachus ita virtutibus est affectus et temperatus, ut alius voluptatibus corruptus et perditus. Monachus est inexstinctum in B oculo cordis lumen. Monachus est infinitum humilitatis profundum, quo omnis improbus spiritus præceps hauritur et suffocatur. Inflatus superbia animus peccatorum memoriam delet, quorum recordatio parit humilitatem. Superbia est extrema animæ inopia, quæ sibi divitias in tenebris fingit, adeoque exsecrata illa pestis, non solum progredi non sinit ascendentem, sed ex alto etiam deturbat. Superbia malum est intus putre, foris nitens et florens. Monachus superbus non indiget alio dæmone, ipse enim sibi est jam dæmon et hostis factus: ut tenebræ alienæ sunt ab luce, ita superbus ab omni virtute est alienus. [illegible] superborum nascuntur blasphemiæ verba, in corde humilium, cœlestes illustrationes, uti solem C fur aversatur, ita superbus mansuetos contemnit. Plerique superborum nescio quo pacto se ipsos, dum vivunt, nesciant, dum sibi videntur in summa animi tranquillitate constituti, qui in excessu vitæ suam demum inopiam agnoscunt. Qui ab superbia occupatus est et captus, auxilio divino indiget, vana enim apud hujusmodi salus hominum. Comprehendi ego olim hanc capite diminutam præstigiatricem (quæ in corde meo nidulata fuerat, et humeris matris suæ vehebatur) et ambas vinculo obedientiæ constrictas, **294**, et utilitatis meæ flagro cæsas exprimere coegi, quo pacto se in cor meum insinuassent. Nos ergo, diverberatæ aiebant, principio caremus, neque nasci D solemus, sed ipsæmet sumus principes et omnium vitiorum procreatrices. Vehementer autem oppugnat et adversatur nobis contritio cordis ex obedientia nata. Consuevimus enim nulli parere. Idcirco in cœlo quoque principes factæ defectionem molitæ sumus. Itaque ut omnia verbo complectamur, omnium vitiorum quæ humilitati repugnant, nos auctrices et genitrices sumus. Omnia enim quæ humilitati suffragantur, nobis adversantur. Enimvero nos in cœlo præpotuimus, et quo a facie nostra fugies? Nos non raro post toleratas ignominias, obedientiam exercitam, iracundiam repressam, deletam injuriarum memoriam, officia et ministeria insequi religiosos solemus: a nobis porro hæc vitiosa progenies propagatur. Lapsus

religiosorum, ira, obtrectatio, animorum acerbitas, furor, clamor, maledicta, virtutum simulatio, odium, invidia, oblocutio, suo modo et volle vivere, non consiliis, non imperiis parere. Unum quiddam et solum est in quo aggrediendo et efficiendo omnes vires nostræ elanguescunt, et hoc tibi flagro objurgatæ et coactæ enuntiamus. Si te ipsum in conspectu Dei sincere accusaveris et culpaveris, tum vero nos velut aranearum telas contemnes et enodes. Nam ut vides, equus superbiæ est vana gloria, quam ego superbia conscendi; sancta vero humilitas et sui ipsius reprehensio ridebunt *equum et ascensorem ejus*, **295** carmen triumphale suavissime decantaturæ. *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est : equum et ascensorem dejecit in mare* [96], et profundum humilitatis.

A ψία καταγελάσονται ἵππου καὶ τοῦ ἐπιβάτου αὐτοῦ (19) · τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν ἐνηδόνως ᾄδουσαι · Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται · ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν, καὶ ἄβυσσον ταπεινώσεως.

Qui tertium et vicesimum gradum conscendit, vir est, si tamen quisquam conscendere poterit.

B Εἰκοστὸς τρίτος βαθμός · ὁ ἀναβεβηκὼς ἴσχυσεν, εἴπερ ἄρα καὶ ἀναβεβηκέναι δεδύνηται.

SCHOLIA AD GRADUM XXIII.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΓ'.

De superbia.

Περὶ ὑπερηφανίας.

Scholion 1.

Qui non cœlesti auxilio, sed sua se virtute recte quidpiam facere arbitratur, negat Deum, qui in omnibus ejus est adjutor. Quapropter cadit destitutus a gratia Dei quam contempsit.

Σχόλιον α'.

Ὁ μὴ ἐκ τῆς ἄνωθεν βοηθείας, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ δοκῶν τι κατορθοῦν, ἀρνεῖται τὸν Θεὸν, τὸν ἐπὶ πᾶσιν ἀντιλήπτορα αὐτοῦ. Διὸ καὶ πίπτει, καταλειφθεὶς ὑπὸ τῆς χάριτος, ἣν ἠθέτησεν.

Scholion 2.

Proprium est superbiæ alios contemnere, et animo excandescere.

Σχόλιον β'.

Ἴδιον ὑπερηφανίας τὸ ἐξουδενεῖν, καὶ θυμοῦσθαι.

Scholion sancti Nili 3.

Ne pulchrum existima habere virtutem, sed habere, ut oportet. Qui sua virtute putat se hostes vincere, Deum quasi exauctorat et rejicit. Unde et cadit, quantumvis cadat invitus, cœlesti auxilio destitutus.

Σχόλιον ἁγίου Νείλου γ'

C Μὴ τὸ ἔχειν ἀρετὴν, καλὸν εἶναι νόμιζε, ἀλλὰ τὸ ὡς δεῖ. Ὁ τῇ ἰδίᾳ δυνάμει δοκῶν νικᾷν πολεμίους, τὸν Θεὸν ὥσπερ ἀθετεῖ · διὸ καὶ πίπτει πτῶμα ἀκούσιον, ἀμοιρῶν ἐπικουρίας τῆς ἄνωθεν.

Scholion 4.

Si vis tua præclare facta ostendere, non altum sapias, neque existima esse magna. Nihil tam gratum Deo, quam seipsum inter postremos numerare.

Σχόλιον δ'.

Εἰ βούλει μεγάλα σου δεῖξαι τὰ κατορθώματα, μὴ μέγα φρόνει, μηδὲ νόμιζε εἶναι αὐτὰ μεγάλα, (ἐστὶ μεγάλων [a]) οὐδὲν οὕτως Θεῷ φίλον, ὡς μετὰ τῶν ἐσχάτων ἑαυτὸν ἀριθμεῖν.

Aliud.

Philosophus quispiam animi tumorem sive sui existimationem dixit esse morbum sacrum.

Ἄλλο.

Φιλόσοφός τις τὴν οἴησιν ἱερὰν νόσον ἔλεγεν εἶναι.

Aliud.

Vidi gravem morbum, divitias servatas sibi in suum exitium et malum. Et Dominus : *Væ*, inquit, *qui divites estis et abundatis, quia esurietis, quia recipitis mercedem vestram* [97], et consolationem.

Ἄλλο.

D Εἶδον ἀῤῥωστίαν δεινὴν, πλοῦτον φυλασσόμενον τῷ παρ' αὐτοῦ εἰς κακίαν αὐτῷ · καὶ ὁ Κύριος · *Οὐαὶ οἱ πλουτοῦντες, ὅτι πεινάσετε ; ὅτι ἀπέχετε τὸν μισθὸν ὑμῶν, καὶ τὴν παράκλησιν.*

Scholion 5.

Ne properes ut præsis fratrum sodalitati, ne aliena onera peccatorum imponas cervici tuæ.

Σχόλιον ε'.

Μὴ σπεύσῃς κεφαλεῦσαι ἀδελφότητος, ἵνα μὴ ἐπιθήσῃς ἀλλοτρίους φόρτους τῶν ἁμαρτημάτων ἐπὶ σῷ τραχήλῳ.

Scholion 6.

296 Non credere placere Deo studium suum, conciliat divinum auxilium, ut te custodiat, et convertat retro ingruentes tentationes.

Σχόλιον ς'.

Τὸ μὴ πιστεύειν ἀρέσκειν τῷ Θεῷ τὸν σκοπόν σου, παρασκευάζει τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ φυλάσσειν σε, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς ἐπερχομένους.

Scholion 7.

Salvator quoque noster in beatitudinibus, pau-

Σχόλιον ζ'.

Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς [τοῖς πτω-

[96] Exod. xv, 1. [97] Luc. vi, 25.

(a) Clausa parenthesi videntur redundare.

χοῖς τῷ πνεύματι μόνοις ἀποκεῖσθαι ἔφησε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Σχόλιον η'.

Ὡς τῷ μετανοοῦντι τὸ ὑψηλοφρονεῖν ἀλλότριον· οὕτως τὸν ἑκουσίως ἁμαρτάνοντα τὸ ταπεινοφρονεῖν ἀδύνατον.

Ἄλλο.

Ὁ νεκρώμενος ὑπὸ παθῶν, συμβουλῆς οὐκ αἰσθάνεται, καὶ παιδεύσεως πνευματικῆς τὸ σύνοδον οὐκ ἀνέχεται.

Σχόλιον θ'.

Ἀπόδειξις δεικνύουσα ἐπὶ μηδενὶ γαυριᾶν καὶ ἐξυφοῦσθαι ὡς οἰκείᾳ φρονήσει, ἢ ἰσχύϊ κατορθοῦντι, ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀνεικάστου μεγαλοδωρεᾶς.

Ἄλλο.

Ὁ ἐγκρατὴς ἀπέχεται γαστριμαργίας· ὁ ἀκτήμων πλεονεξίας· ὁ ἥσυχος πολυλαλιᾶς· ὁ ἁγνὸς φιληδονίας· ὁ σεμνὸς πορνείας· ὁ αὐτάρκης φιλαργυρίας· ὁ πρᾶος ταραχῆς· ὁ ταπεινόφρων κενοδοξίας· ὁ ὑποτακτικὸς φιλονεικίας· ὁ ἐλεγκτικὸς ὑποκρίσεως· ὁ προσευχόμενος ἀνελπιστίας· ὁ πτωχὸς πολυχρηματίας· ὁ ὁμολογητὴς ἀρνήσεως· ὁ μάρτυς εἰδωλολατρίας. Βλέπεις πῶς πᾶσα ἡ ἕως θανάτου ἐπιτελουμένη ἀρετή, οὐδὲν ἕτερον, πλὴν ἁμαρτίας ἐστὶν ἀποχή· ἁμαρτίας δὲ ἀποχὴ φύσεώς ἐστιν ἔργον· οὐ βασιλείας ἀνταλλαγή.

Ἰωάννου Καρπαθίου ι'.

Τὸ τοῦ γάμου ἔνδυμα, περὶ οὗ τὰ θεῖα Χριστοῦ διαλαμβάνει λόγια, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι χάριν ἡγοῦ· ἣν ὁ μὴ ἐνδυθῆναι γεγονὼς ἄξιος, τοῦ ἐπουρανίου γάμου, καὶ τοῦ δείπνου τοῦ πνευματικοῦ κοινωνὸς οὐκ ἔσται.

Σχόλιον Μάρκου ια'.

Τινὲς μὴ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς πιστεύειν ὀρθῶς νομίζουσι· τινὲς δὲ ποιοῦντες, ὡς μισθὸν ὀφειλόμενον τῆς βασιλείας ἐκδέχονται· ἀμφότεροι δὲ τῆς ἀληθείας ἀπεσφάλησαν.

Σχόλιον ιβ'.

Ὅταν τὸν νοῦν, ἢ δι' ἀργολογίας, ἢ εὐτραπελίας, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου ἐκ Θεοῦ ἀφιστῶμεν, καὶ μετεωριζόμεθα, οὐ μοναχοί ἐσμεν.

Σχόλιον ιγ'.

Λήθη πταισμάτων ποτὲ μὲν οἴησιν τεχνουργεῖ, ποτὲ δὲ ἀναισθησίαν.

Εὐαγρίου ιδ'.

Μὴ σπεῦδε πλουτεῖν, μὴ ταχὺ πένης γένῃ.

Σχόλιον ιε'

Ὁ ὑπερηφανευόμενος παραχωρεῖται πεσεῖν εἰς βλασφημίας, καὶ ὁ ἐν τῇ ἀρετῇ τῆς πράξεως ἐπαιρόμενος, ἐν τῇ πορνείᾳ παραχωρεῖται πεσεῖν· καὶ ὁ ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ ἐπαιρόμενος, ἐν ταῖς σκοτειναῖς παγίσι τῆς ἀγνοίας ἐμπεσεῖν παραχωρεῖται.

Σχόλιον ις'.

Μέγα νομίζω καὶ τίμιον, τὸ τὴν κενοδοξίαν νικῆσαι, καὶ προκόψαι εἰς γνῶσιν Θεοῦ· ὁ γὰρ ἐμπεσὼν εἰς τὴν αἰσχρότητα τοῦ πονηροῦ τούτου πάθους τῆς κενοδοξίας, τῆς εἰρήνης ἀλλοτριοῦται, καὶ σκληρύ-

A peribus spiritu solis repositum esse regnum cœlorum dixit.

Marci monachi 8.

Sicut altum sapere pœnitentiam agenti repugnat, ita fieri non potest ut humiliter et demisse de se sentiat, qui sponte peccat.

Aliud.

Victus a malis cupiditatibus et in mortem datus, omne consilium sanum repudiat, nec ullam disciplinam religiosam sustinet.

Scholion 9.

Demonstratio est quæ ostendit de nulla re gloriandum aut superbiendum, tanquam propria prudentia et viribus nixus sine incomparabili Dei gratia et dono aliquid recte gesseris.

B

Aliud.

Abstinens guiam coercet; opum contemptor, habendi cupiditatem; solitudinis cultor, loquacitatem; castus, voluptatem; pudicus, luxuriam; contentus suo, pecuniæ studium; mitis tumultus, humilis, vanam gloriam; subjectus, contentiones; reprehensus, simulationem; precabundus, desperationem; mendicus divitias recusat; confessor, negationem; martyr, idololatriam. Vides omnem, quæ ad mortem usque exercetur virtutem, nihil aliud esse quam continentiam seu abstinentiam a peccato. Abstinentia autem est naturæ opus, non regni compensatio * * *.

Joannis Carpathii 10.

C Vestem nuptialem de qua divina Christi oracula loquuntur, sancti Spiritus gratiam interpretare, quam qui ut indueret, dignus habitus non est, cœlestium nuptiarum et cœnæ cœlestis particeps non erit.

Marci monachi 11.

Quidam qui Dei mandata negligunt, recte se credere existimant. Quidam qui præcepta Dei sequuntur, regnum Dei tanquam pro debito stipendio exspectant; ambo procul a vero aberrant.

Scholion 12.

Quando mentem aut per otiosum sermonem **297** aut scurrilitatem, aut hujusmodi aliquid a Deo avertimus, et superbimus, monachi non sumus.

Scholion 13.

D Oblivio delictorum nunc creat animi tumorem, nunc stuporem.

Scholion 14.

Noli statim velle ditescere, ne subito pauper fias.

Scholion 15.

Qui superbia tumet, permittitur in blasphemias cadere; qui virtutis exercitatione tollitur, in luxuriam; qui sapientia sua tumet, in ignorantiæ tenebras et laqueos incidit.

Scholion 16.

Rem ingentem et magnificam existimo vincere vanam gloriam et proficisse in cognitione Dei. Qui enim in dedecus hujus improbi vitii vanæ gloriæ incidit, exsors est pacis, et non obtinet erga

sanctos, et postquam ad finem et extremum malorum suorum pervenit, in improbam incidit superbiam et libidinem mentiendi.

Scholion 17.

Observa quod voluntatem suam cum scientia seu prudentia committere proximo, hæc vera sit humilitas.

Scholion 18.

Si non vis occupari et subigi a malignis spiritibus [cogitationibus] contemptum animi, et corporis afflictationem suspice, et hoc non subinde et sigillatim, sed in omni loco et occasione et re.

Scholion 19.

Fieri non potest ut, qui non erga omnes pro extrema sua facultate metum [venerationem] quemdam suscipit, vel convicio, vel contumelia appetitus, iram vincat; aut afflictus æquo animo tentationem superet.

298 *De inexplicabilibus blasphemiæ cogitationibus*

Perniciosæ stirpis et parentis perniciosissimam sobolem esse supra demonstratum est, exsecratæ, inquam, superbiæ infandam blasphemiæ prolem. Proinde necesse est ut eam in medio ponamus, neque enim ex obviis et vulgaribus est adversariis, sed omnium qui sunt, longe infestissimus inimicus et hostis, et quod gravius est, explicatu difficilis, quique ægre per confessionem religioso animi medico sistatur et aperiatur. Unde sæpenumero non paucis usuvenit, ut in ultimam desperationem, omni salutis spe sublata, inciderent. Non secus enim ac teredo lignum, ita spem omnem impia absumit. Ista ergo ista, exsecranda blasphemia inter ipsas sacras synaxes, et sub ipsam horam qua tremenda mysteria Eucharistiæ peraguntur, solet Dominum impiis cogitationibus incessere, adeoque sacrificium ipsum impiare. Unde plane intelligimus illa, infanda, incomprehensa et impia cogitationum maledicta in Deum non ab anima nostra, sed ab hoste Dei dæmone e cœlo profugo, ubi quoque Deum diris exsecrationibus visus est incessisse, proficisci. Si enim fœda et indecora mentis verba mea sunt, quomodo, dum cœleste illud donum sumo, supplex adoro? quomodo simul possum eidem et male et benedicere? Multos ille **299** veterator et animarum perditor sæpe de statu mentis dejecit. Nulla enim alia cogitatio tam ægre quam hæc blasphemiæ aperitur. Itaque sæpe cum multis clausa intus consenuit. Nihil enim adeo dæmonum et cogitationum impiarum adversus nos vim auget, atque has in corde tacitas nutrire et celare. Nemo se propter hujuscemodi blasphemiæ cogitationes reum fieri aut peccare existimet, novit enim cordium cognitor Deus non nostras, sed hostium nostrorum esse ejusmodi cogitationes. Ut ebrietas est causa cur offendas, ita superbia impiarum cogitationum. Et quamvis offendendo non pecces, puniens tamen propter ebrietatem. Dum

νεται τὴν καρδίαν πρὸς τοὺς ἁγίους· καὶ ἐν τῷ τέλει τῶν κακῶν αὐτοῦ, εἰς ὑψηλοφροσύνην περιπίπτει πονηρὰν καὶ φροντίδα τοῦ ψεύδεσθαι.

Σχόλιον ιζ'.

Ὅρα, ὅτι τὸ ἀπολῦσαι τὸ θέλημά σου τῷ πλησίον ἐν γνώσει, αὕτη ἐστὶν ἡ ταπείνωσις.

Μαξίμου ιη'.

Εἰ βούλει μὴ ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τῶν πονηρῶν, ἐξουδένωσιν ψυχῆς καὶ θλῖψιν σαρκὸς καταδέχου, καὶ τοῦτο οὐ μερικῶς, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ τόπῳ, καὶ καιρῷ, καὶ πράγματι.

Σχόλιον ιθ'.

Ἀμήχανον τὸν μὴ καταδεξάμενον τὸ πρὸς πάντας ὑποδεὲς καὶ ἔσχατον δυνηθῆναί ποτε, ἢ λοιδορούμενον, θυμοῦ κρατῆσαι, ἢ θλιβόμενον μετὰ μακροθυμίας περιγενέσθαι τῶν πειρασμῶν.

Περὶ τῶν ἀνεκφράστων λογισμῶν τῆς βλασφημίας (a).

Χαλεπῆς ῥίζης καὶ μητρὸς χαλεπώτατον ἀπόγονον εἶναι ἐν τοῖς φθάσασιν ἀκηκόαμεν, λέγω δὴ τῆς μιαρᾶς ὑπερηφανίας ἄῤῥητον τῆς βλασφημίας ἀπόγονον· διὸ ἀναγκαῖον αὐτὸν εἰς μέσον ἀχθῆναι· οὐ γὰρ τῶν τυχόντων, ἀλλά γε καὶ πολὺ πάντων χαλεπώτερος ἐχθρὸς καὶ πολέμιος καθέστηκε, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον οὐδὲ εὐχερῶς ἐκφρασθῆναι καὶ ἐξομολογηθῆναι, ἢ στηλιτευθῆναι πνευματικῷ ἰατρῷ δυνάμενος. Διὸ καὶ πολλοῖς πολλάκις ἀπόγνωσιν καὶ ἀνελπιστίαν ἐγέννησεν· ὥσπερ σκώληξ ἐν ξύλῳ, πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐλπίδα ἐξαναλώσας ὁ ἀνόσιος. Οὗτος τοίνυν, οὗτος ὁ παμμίαρος φιλεῖ πολλάκις παρ' αὐτὰς τὰς ἁγίας συνάξεις, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν φρικτὴν τῶν μυστηρίων ὥραν δυσφημεῖν τὸν Κύριον, καὶ τὰ τελούμενα ἅγια. Ὅθεν μάλιστα καὶ μανθάνομεν σαφῶς μὴ οὖσαν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν τὴν τὰ ἄθεσμα, καὶ ἀκατάληπτα ἐκεῖνα, καὶ ἄῤῥητα λόγια ἔνδοθεν φθεγξαμένην· ἀλλὰ τὸν μισόθεον δαίμονα τὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν δραπετεύσαντα· διὰ τὸ κἀκεῖ τὸν Κύριον βλασφημίας τῷ δοκεῖν βαλεῖν. Εἰ γὰρ ἐμοὶ οἱ ἄσμενοι ἐκεῖνοι καὶ ἀπρεπεῖς λόγοι, πῶς τὸ δῶρον δεξάμενος προσκυνῶ; Πῶς λοιδορεῖν καὶ εὐλογεῖν δύναμαι; Πολλοὺς ὁ ἀπατεὼν οὗτος καὶ ψυχοφθόρος εἰς ἔκστασιν φρενῶν ἦγαγε πολλάκις· οὐδεὶς γὰρ ἕτερος λογισμὸς οὕτως δυσεξαγόρευτος, ὡς αὐτὸς καθέστηκε· διὸ πολλάκις τοῖς πολλοῖς καὶ συνεγήρασεν [*al.* συγγεγήρακεν]. Οὐδὲν γὰρ οὕτως τοῖς δαίμοσι καὶ τοῖς λογισμοῖς, ἰσχὺν καθ' ἡμῶν δίδωσιν, ὡς τὸ τούτους ἀνεξαγορεύτους ἐν τῇ καρδίᾳ σιτίζεσθαι καὶ ἀποκρύπτεσθαι· μηδεὶς ἐπὶ λογισμοῖς βλασφημίας αὐτὸν αἴτιον εἶναι λογίσοιτο· καρδιογνώστης γάρ ἐστιν ὁ Κύριος, καὶ ἐπίσταται, οὐχ ἡμῶν, ἀλλὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν εἶναι τὰ τοιαῦτα ῥήματα. Τὸ μεθύειν αἴτιον τοῦ προσκόπτειν· καὶ τὸ ὑπερηφανεύεσθαι, αἴτιον τῶν ἀπρεπῶν λογισμῶν, καὶ ἐκ μὲν τοῦ προσκόπτειν ἀναίτιος ὁ προσκόψας, ἐκ δὲ τοῦ μεθύειν πάντως τιμωρηθήσεται. Ἐν προσευχῇ σταθέντων ἡμῶν οἱ ἀκάθαρτοι καὶ ἄῤῥητοι

(a) Sub eodem gradu.

λογισμοὶ ἐκεῖνοι ἐπανέστησαν· καὶ τὴν προσευχὴν πληρωσάντων, εὐθέως ὑπεχώρησαν· τοῖς γὰρ μὴ μαχομένοις αὐτοῖς οὐ φιλοῦσι μάχεσθαι. Οὐ μόνον τὸ Θεῖον, καὶ τὰ θεῖα πάντα ὁ ἄθεος βλασφημεῖ, ἀλλὰ αἰσχροτάτους τινὰς καὶ ἀπρεπεῖς λόγους ἐν ἡμῖν φθέγγεται· ἵνα ἢ τὴν προσευχὴν καταλείψωμεν, ἢ ἑαυτῶν ἀπογνῶμεν· πολλοὺς μὲν τῆς προσευχῆς ἀνέκοψε, πολλοὺς δὲ τῶν μυστηρίων ἀπεχώρησε· τινῶν μὲν τὰ σώματα τῇ λύπῃ κατέτηξεν· ἄλλους δὲ διὰ νηστείας δεδάμακεν ὁ πονηρὸς οὗτος καὶ ἀπάνθρωπος τύραννος· καὶ οὐδεμίαν αὐτῆς τὴν ἄνεσιν δέδωκεν· οὐ μόνον τοῖς κατὰ κόσμον, ἀλλὰ καὶ τοῖς τὸν μοναδικὸν βίον μετερχομένοις τοῦτο ἀπεργασάμενος, μηδεμίαν αὐτοῖς λοιπὸν σωτηρίαν ἔχειν ὑποτιθέμενος, ἀλλὰ καὶ ἀπίστων καὶ Ἑλλήνων πάντων ἐλεεινοτέρους εἶναι ἀποφαινόμενος.

Ὁ πνεύματι βλασφημιας ὀχλούμενος, καὶ τούτου ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος ἐπιγνώτω ἀκριβῶς, μὴ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ αἴτιον εἶναι τῶν τοιούτων λογισμῶν, ἀλλὰ αὐτὸν ἀκάθαρτον δαίμονα, τόν ποτε πρὸς Κύριον λέγοντα· *Ταῦτα πάντα σοι δώσω, εἰ* [ἐὰν] *ἂν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι.* Διὸ καὶ ἡμεῖς ἐξουθενοῦντες αὐτὸν, καὶ μηδόλως τὰ παρ' αὐτοῦ λογιζόμενα εἰς μέτρον ἔχοντες, εἴπωμεν· *Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, Κύριον τὸν Θεόν μου προσκυνήσω, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσω.* Σοῦ δὲ ἐπιστρέψει ὁ πόνος καὶ ὁ λόγος ἐπὶ τὴν κεφαλήν σου, καὶ ἐπὶ τὴν κορυφήν σου, ἡ βλασφημία σου καταβήσεται ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· ὁ ἐκτὸς τοῦ προειρημένου τρόπου τὸν τῆς βλασφημίας δαίμονα παλαῖσαι βουλόμενος, ὅμοιός ἐστι τῷ ἐν ταῖς αὐτοῦ χερσὶν ἀστραπὴν κατασχεῖν δοκιμάζοντι· πῶς γὰρ καὶ καταλήψεται, ἢ ἀντείπῃ, ἢ παλαίσῃ τῷ ἐξαίφνης ἐν τῇ καρδίᾳ δίκην ἀνέμου παρερχομένῳ καὶ ῥοπῆς, τάχιστα τὸν λόγον λέγοντι, καὶ εὐθέως ἀφαντουμένῳ; Πάντες γὰρ οἱ πολέμιοι καὶ ἵστανται, καὶ προσπολαίουσι, καὶ χρονίζουσι, καὶ καιρὸν παρέχουσι τῷ κατ' αὐτῶν παλαίειν βουλομένῳ· οὗτος δὲ οὔ, ἀλλὰ ἅμα τοῦ φανῆναι ἀπέστη, καὶ ἅμα τοῦ προσλαλῆσαι παρῆλθε.

Πολλάκις ἐν τῇ τῶν ἁπλουστέρων ἀκεραιοτέρων διανοίᾳ ὁ τοιοῦτος δαίμων φιλοχωρεῖν εἴωθε, οἵτινες καὶ μάλιστα σφοδροτέρως τῶν ἄλλων θορυβοῦνται καὶ ταράττονται (1). Ἐν οἷς καὶ λέγομεν κυρίως, οὐκ ἐξ οἰήσεως, ἀλλ' ἐκ φθόνου τῶν δαιμόνων τὸ πᾶν γίνεσθαι. Τοῦ κρίνειν καὶ τοῦ κατακρίνειν τὸν πλησίον παυσώμεθα, καὶ λογισμοὺς βλασφημίας οὐ φοβηθησόμεθα· ἀφορμὴ γὰρ καὶ ῥίζα τοῦ δευτέρου τὸ πρότερον. Ὥσπερ ὁ ἐν οἴκῳ κατακεκλεισμένος ὑπάρχων τῶν ἔξω παριόντων τοὺς λόγους ἀκούει, αὐτὸς τούτους μὴ φθεγγόμενος· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐν ἑαυτῇ διάγουσα, τὰς τοῦ δαίμονος βλασφημίας ἀκροωμένη ταράττεται, ἅπερ φθέγγεται δι' αὐτῆς παρερχόμενος. Ὁ ἐξουθενώσας τοῦτον, τοῦ πάθους ἠλευθέρωται· ὁ δὲ ἄλλως αὐτῷ παλαίειν σοφιζόμενος, εἰς τέλος ὑπόκειται· ὁ γὰρ λόγοις πνεύ-

A precibus operam damus, impuræ illæ et infandæ cogitationes nos infestant. Precibus absolutis statim evanescunt. Neque enim iis molestæ sunt qui adversus eas non decertant. Non solum numen divinum et omnia divina impius ille blasphemat : sed et obscenissimas et spurcissimas cogitationes in nobis excitat, ut aut a precibus desistamus, aut de salute nostra desperemus. Multorum sane preces interpellavit aut præpedivit, multos a sacris mysteriis sacramentorum absterruit, quorumdam etiam corpora per tristitiam emaciavit et corrupit. Alios etiam improbus hic et crudelis tyrannus inedia confecit, nullamque quietis partem concessit, atque hoc non solum apud sæculares, sed religiosos etiam et solitarios **300** effecit, uti spem de cætero omnem B salutis abjicerent, sed iidem se etiam infidelibus et dæmonum cultoribus miserabiliores existimarent.

Qui hujuscemodi spiritu blasphemiæ exagitatur, et ab eo liberari cupit, sciat certo non ab anima ipsius hujusmodi cogitationes proficisci, sed ab eodem impuro dæmone qui olim ad Dominum dixit : *Hæc omnia dabo tibi, si cadens adoraveris me* [98]. Proinde et nos contempto illo nihil penitus illius phantasmata curemus, aut pensi habeamus, sed dicamus : *Vade post me, Satana, Dominum Deum meum adorabo, et illi soli serviam* [99]. Sermo autem laborque tuus in caput tuum convertetur, et blasphemia tua in verticem tuum et nunc in hoc præsenti, et post in futuro sæculo descendet. Qui C præter hunc a nobis demonstratum modum cum spiritu blasphemiæ volet pugnare, perinde faciet atque is, qui fulgetrum manu complecti conatur : quomodo enim complectetur, aut quomodo contraveniet, aut pugnabit adversus eum, qui puncto temporis repente per cor, venti instar, transvolat, et momento velocius sparso verbo statim evanescit? Reliqui namque hostes omnes, et consistunt, reluctantur et decertant, morantur, et adversario spatium pugnandi præbent. Ille autem nequaquam, sed simul atque apparuit, se subducit, et mox post allocutionem transit.

Consuevit sæpe hujusmodi blasphemiæ spiritus simpliciorum et incorruptorum **301** animos occupare, qui plus aliis solent ex hujusmodi cogitationibus perturbari et vexari. In hoc genere hominum vere testamur, non solere blasphemias ex animi tumore aut superbia nasci, sed omnes ex mera dæmonum invidia excitari. Desistamus alios judicare et damnare, et blasphemiarum cogitationes non formidabimus. Causa enim et radix blasphemiarum est temerarium de altero judicium. Quemadmodum domi clausus prætereuntium verba audit, quæ ipse tamen non pronuntiat : ita anima secum habitans, dum impias dæmonum blasphemias audit, terretur, quas tamen non ipsa, sed dæmon per ipsam transiens spargit, quas qui contemnit, ab omni perturbatione hujus tentationis

[98] Matth. IV, 9. [99] Ibid. 10

liberator. Qui autem aliter agere et multum luctari cum hoste volet, demum succumbet. Qui enim dæmones verbis superare contendit, ventos incassum includere conatur.

Monachus quidam, admodum religiosus ab hoc spiritu per annos viginti vexatus corpus suum inedia et vigiliis afflixit : sed cum se frustra laborasse sentiret, perscripta in charta tentationis forma, ad virum quemdam sanctum abiit chartamque porrexit, et in faciem se pronus abjecit, præ verecundia non ausus illum intueri. Pater, ut chartam legit, subrisit, et levato fratris corpore, Fili, inquit, pone manum super cervicem meam ; quod cum ille fecisset : Super me et collum meum (inquit magnus ille) sit, frater, peccatum tuum, quotquot annis te vel vexavit ante, vel deinceps **302** affliget, tu tantum posthac neglige, et nullam prorsus illius curam habe. Affirmavit ille postea, sed antequam ex senioris illius cella egrederetur, penitus ab illa tentatione fuisse liberatum, omnesque cogitationes impias in fumum evanuisse. Hoc mihi ipse qui rem totam expertus est, gratiis Christo actis enarravit.

Qui de hoc vitio victoriam retulit, superbiam superavit et exclusit.

SCHOLION AD GRADUM XXIII.

De blasphemia.

Ex incredulitate [infidelitate vel diffidentia] nascitur inobedientia ; ex inobedientia, sui complacentia ; ex hac, vana gloria, ex vana gloria, superbia ; ex superbia, blasphemia aut stupor animi. In simplicioribus blasphemia exsistit ex invidia dæmonum.

ματα κρατῆσαι [*al.* λόγοις πνευμάτων πιᾶσαι] βουλόμενος, ὁμοιός ἐστι τῷ ἀνέμους ἐγκλείοντι.

Μοναχὸς σπουδαῖος ὑπὸ τούτου ὀχλούμενος τοῦ δαίμονος ἐπὶ εἰκοστὸν ἔτος τὰς ἑαυτοῦ σάρκας νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις κατέτηξε. Καὶ ὡς οὐδεμιᾶς ὠφελείας ἤσθετο ἀπελθὼν καὶ τὸ πάθος ἐν χάρτῃ γεγραφὼς, ἁγίῳ τινὶ ἀνδρὶ ἐπέδωκεν, ἐπὶ πρόσωπον κείμενος καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνανεύειν μὴ δυνάμενος. Ὡς δὲ ἀνέγνω ὁ γέρων, ἐμειδίασε, καὶ ἀναστήσας τὸν ἀδελφὸν λέγει αὐτῷ· Ἐπίθες, τέκνον, τὴν σὴν χεῖρα ἐπὶ τὸν ἐμὸν αὐχένα. Καὶ ὡς τοῦτο ὁ ἀδελφὸς πεποίηκε, λέγει ὁ μέγας· Ἐπὶ τὸν ἐμὸν τράχηλον, ἀδελφὲ, ἡ ἁμαρτία αὕτη, ὅσα ἔτη καὶ πεποίηκε, καὶ ποιήσει ἐν σοὶ, μόνον σὺ αὐτὴν εἰς μέτρον μηκέτι ἔχε. Καὶ διεβεβαιοῦτο ὁ τοιοῦτος, ὡς οὐ πρώην τῆς κέλλης τοῦ γέροντος ἐξεληλύθει, ἕως οὗ τὸ πάθος θᾶττον ἄφαντον γέγονεν· τούτου ἐν πείρᾳ γενόμενος ἐμοὶ διηγήσατο εὐχαριστῶν τῷ Χριστῷ.

Νίκην τοῦ πάθους ὁ εἰληφὼς ἀπώσατο ὑπερηφανίαν.

ΣΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΓ'.

Περὶ βλασφημίας.

Ἐξ ἀπιστίας παρακοή· ἐκ παρακοῆς αὐταρέσκεια· ἐκ ταύτης κενοδοξία· ἐκ κενοδοξίας ὑπερηφανία· ἐξ ὑπερηφανίας βλασφημία, ἢ ἔκτασις νοός· ἐν δὲ τοῖς ἁπλουστέροις ἐκ φθόνου δαιμόνων γίνεται ἡ βλασφημία.

GRADUS XXIV.

De lenitate seu mansuetudine, simplicitate, innocentia et malitia non ab natura insitis, sed virtute vel vitio partis.

Solem matutina lux auroræ præcurrit, humilitatem mansuetudo præcedit. Itaque lucem (Christum) prius audiamus, quæ eas ita per gradum disponit : *Discite*, inquit, *a me, quia mitis sum, et humilis corde* [1]. Par est ergo, ut prius, quam de sole agamus, hac luce illustremur, ac tum demum oculos in solem clarius **303** intendamus. Fieri non potest, non potest, inquam, fieri ut solem is intueatur, qui hanc lucem ante non cognovit. Sicut vera docendi ratio et ordo dicendi nos monet. Mansuetudo est immutabilis animi status, qui in omni fortuna honorum et contumeliarum æquabilem animi habitum conservat. Mansuetudo est pro aliis te perturbantibus sine perturbatione sincere et ex animo precari. Mansuetudo est prominens adversus iram maris rupes, quæ omnes illisos fluctus dissolvit ac frangit, nec ipsa interim movetur aut frangitur. Mansuetudo est stabilimentum pa-

ΛΟΓΟΣ ΚΔ'.

Περὶ πραότητος, καὶ ἁπλότητος, καὶ ἀκακίας, καὶ πονηρίας σεσοφισμένων, καὶ οὐ φυσικῶν.

Προτρέχει μὲν τοῦ ἡλίου τὸ πρωϊνὸν φῶς, πάσης δὲ ταπεινοφροσύνης πραΰτης (*a*) πρόδρομος· διὸ καὶ τοῦ φωτὸς ἀκούσωμεν, οὕτως αὐτὰς τῷ βαθμῷ καταττόντος· *Μάθετε γὰρ ἀπ' ἐμοῦ*, φησὶ, *ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ* (1). Οὐκοῦν θέμις πρὸ ἡλίου περὶ φωτὸς φωτισθῆναι· εἶθ' οὕτως τῷ ἡλίῳ ἐναντενίσαι τρανῶς. Οὐκ ἔστι γὰρ, οὐκ ἔστι τὸν μὴ τοῦτο προγνόντα, ἐκεῖνον θεάσασθαι, ὡς ἡ τῶν λεγομένων [*al.* γεγονότων] διδάσκει ἀληθὴς κατάστασις. Πραΰτης ἐστὶν ἀμετάθετος νοὸς κατάστασις, ἐν τιμαῖς καὶ ἀτιμίαις ὡσαύτως ἔχουσα (2). Πραΰτης ἐστὶν ἐν ταραχαῖς τοῦ πλησίον ἀνεπαισθήτως καὶ εἰλικρινῶς ὑπὲρ αὐτοῦ προσεύχεσθαι. Πραΰτης ἐστὶν ὑπερκειμένη τῆς τοῦ θυμοῦ θαλάττης πέτρα, πάντα τὰ προσρήσσοντα κύματα διαλύουσα, καὶ οὐδαμῶς κλόνον ὑπομένουσα. Πραΰτης ἐστὶν ὑπομονῆς στήριγμα, ἀγάπης θύρα, μᾶλλον δὲ μήτηρ, διακρίσεως ὑπόθεσις· Διδάξει γὰρ, φησὶ, *Κύριος πραεῖς ὁδοὺς*

[1] Matth. xi, 29.

(*a*) πραΰτης. Ita sæpius membranæ ubi alii codices πραότης, sed idem valet utrumque πρᾶος et πραΰς.

αὐτου· ἀφέσεως πρόξενος· παῤῥησία ἐν προσευχῇ· Πνεύματος ἁγίου χωρίον· Ἐπὶ τίνας γὰρ ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον; Πραΰτης ὑπακοῆς συνεργὸς, ἀδελφότητος ὁδηγὸς, μαινομένων χαλινὸς, θυμουμένων ἐκκοπὴ, καὶ χαρᾶς χορηγὸς, Χριστοῦ μίμημα, ἀγγέλων ἰδίωμα, δαιμόνων δεσμὸς, καὶ πικρίας θυρεός. Ἐν καρδίαις πραέων ἐπαναπαύσεται Κύριος· ψυχὴ δὲ ταραχώδης διαβόλου καθέδρα. *Οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν*· μᾶλλον δὲ καταχυριεύσουσι γῆς· μεμηνότες δὲ ἄνδρες ἐκπορθοῦνται ἀπὸ γῆς αὐτῶν. Ψυχὴ πραεῖα θρόνος ἁπλότητος· νοῦς δὲ ὀργίλος δημιουργὸς πονηρίας. Ψυχὴ ἡπία χωρήσει λόγους σοφίας, Ὁδηγήσει γὰρ Κύριος *πραεῖς ἐν κρίσει*, μᾶλλον δὲ ἐν διακρίσει. Ψυχὴ εὐθὴς σύμβιος ταπεινώσεως· ἡ δὲ πονηρὰ ὑπερηφανίας νεανίς. Ψυχαὶ πραέων πλησθήσονται γνώσεως· θυμώδης δὲ νοῦς σκότους καὶ ἀγνωσίας σύνοικος. Θυμώδης καὶ εἴρων ἀλλήλοις ὑπήντησαν (3)· καὶ οὐκ ἦν εὑρεῖν λόγον εὐθῆ ἐν διαλέξει αὐτῶν. Ἀνάπτυξας τὴν καρδίαν τοῦ προτέρου, εὑρήσεις μανίαν, τὴν δὲ τοῦ δευτέρου ψυχὴν ἐρευνήσας, θεωρήσεις πονηρίαν. Ἁπλότης ἐστὶν ἕξις ψυχῆς ἀποίκιλος (4), πρὸς κακόνοιαν γενομένη ἀκίνητος. Πονηρία ἐστὶν ἐπιστήμη, μᾶλλον δὲ ἀσχημοσύνη δαιμονιώδης, ἀληθείας ἀποστερηθεῖσα, καὶ τοὺς πολλοὺς λανθάνειν δοκοῦσα. Ὑπόκρισίς ἐστι σώματος καὶ ψυχῆς ἐναντία κατάστασις ἐπινοίαις ἁπάσαις ἐμπεπλεγμένη· ἀκακία ἐστὶν ἱλαρὰ ψυχῆς κατάστασις ἐπινοίας πάσης ἀπηλλαγμένη. Εὐθύτης ἐστὶν ἀπερίεργος ἔννοια, ἀνόθευτον ἦθος (a), ἄπλαστος καὶ ἀπροκατασκεύαστος λόγος· ἀπόνηρός ἐστι καθαρὰ φύσις ψυχῆς, ὡς πέφυκε κτισθεῖσα τὰς ἐντεύξεις πρὸς πάντας ποιουμένη. Πονηρία ἐστὶν εὐθύτητος ἐναλλαγὴ, πεπλανημένη ἔννοια· οἰκονομίας ψεῦδομένη· κεκολασμένοι (b) ὅρκοι, συμπεπλεγμένοι λόγοι· βυθὸς καρδίας, ἄβυσσος δόλου, πεποιωμένον ψεῦδος, φυσικὴ λοιπὸν οἴησις, ταπεινώσεως ἀντίπαλος, μετανοίας ὑπόκρισις, πένθους μικρυσμὸς, ἐξομολογήσεως ἔχθρα, ἰδιογνωμόρυθμος, πτωμάτων πρόξενος, ἀναστάσεως ἀντίθετος (5), ὕβρεων μειδιασμὸς, μεμωραμμένη κατήφεια, ἐπίπλαστος εὐλάβεια, δαιμονιώδης βίος.

Πονηρός ἐστι διαβόλου συνώνυμος καὶ συνόμιλος. Διὸ καὶ Κύριος οὕτως αὐτὸν ἡμᾶς ὀνομάζειν ἐδίδαξε λέγοντας· *Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*. Φύγωμεν ἀπὸ χρημνοῦ ὑποκρίσεως, καὶ ἀπὸ λάκκου ὑπουλότητος, ἀκούοντες τοῦ λέγοντος *ὅτι οἱ πονηρευό-*

A tientiæ, charitatis janua, imo vero parens, prudentiæ argumentum : *Docebit* enim, inquit Dominus, *mites vias suas* [2] : procuratrix veniæ peccatorum, fiducia in precibus, Spiritus sancti domicilium : *Super quos enim respiciam, nisi super mansuetum et quietum* [3] ? Mansuetudo est adjutrix obedientiæ, dux religiosæ societatis, furentium frenum, irascentium [iracundorum] expultrix, magistra gaudii, imitatrix Christi, cœlitum proprietas, vinculum et nodus dæmonum, scutum adversus amaritudinem seu animi acerbitatem. In cordibus mansuetorum requiescet Dominus. Anima autem turbulenta nidus est diaboli : *Mites hæreditabunt terram* [4], vel potius dominabuntur terris, furiosi autem exterminabuntur a terris suis. Anima mansueta est thalamus simplicitatis : animus autem iracundus est architectus improbitatis. Mitis anima capiet verba sapientiæ, **304** *Diriget* enim *Dominus mansuetos in judicio* [5], imo in discretione seu prudentia. Anima sincera et recta est contubernalis humilitatis ; improba vero est superbiæ ancilla. Animæ mansuetorum implebuntur scientia, iracundus vero animus socius et domesticus est noctis [caliginis] et ignorantiæ. Cum iracundus et dissimulator sibi mutuo occurrissent, nulla sincera sermocinatio poterat inter illos fieri. Si cor iracundi explicaveris, deprehendes insaniam : si dissimulatoris animum perscruteris, videbis malitiam. Simplicitas est habitus animæ minime varius, omnis perversæ cogitationis expers. Malitia est scientia, vel potius (ut ita loquar) diabolica indecentia seu turpitudo veritate destituta, quæ sibi videtur alios nequitiam suam celare posse. Hypocrisis est contrarius corporis et animæ status omni genere commentorum perplexus. Innocentia est serena animæ tranquillitas ab omni perversa cogitatione remota. Rectitudo seu rectus animus est, qui supervacanea et curiosa cogitatione vacat, indoles sincera [sinceri mores] et non adulterata, sermo non fictus, nec in fraudem præmeditatus aut fucatus. Non malitiosus est, qui prout natura animæ pure condita est, cum omnibus sincere et aperte agit et versatur. Malitia est a vero et recto animo seu rectitudine detorta perversitas, fraudulenta mens, ementita et victa vivendi ratio, juramenta pœnis obnoxia seu falsa, verba perplexa et dubia, cor tectum et profundum, dolus **305** altus et incomprehensus, mendacium jam modificatum et usurpatum, tumor inde jam animi naturalis, hostis-humilitatis, simulatio pœnitentiæ, fuga luctus, inimica confessionis, pertinax suæ sententiæ propugnatio, spiritualium ruinarum ministra, adversaria emendationis seu religiosæ resurrectionis, contumeliarum (virtutis causa toleratarum) irrisio seu cavillatio, stulta et affectata tristitia [gravitas], ficta religio, diabolica vita.

D Malus est cognominis dæmonis et familiaris. Ita enim Christus appellandum docuit in Dominica Oratione, cum dicimus [6] : *Libera nos a malo* (c). Caveamus ab hypocrisis præcipitio, et subdolæ versutæque calliditatis lacu, attenti ad dictum illius,

[1] Psal. xxiv, 9. [2] Isa lxvi, 2. [3] Matth. v, 4; Psal. xxxvi, 11. [4] Psal. xxiv, 9. [5] Matth. vi, 6.

(a) Vide Quintil. l. vi, c. 2, qui negat ἦθος Latine exprimi posse.

(b) Κεκολασμένοι ὅρκοι habent chartæ et membranæ, non κεκολλημένοι, ut alii interpretes, qui *annexa juramenta* transtulerunt.

(c) Observa, πονηρὸς in Oratione Dominica significare diabolum qui per antonomasiam vocatur malus.

quoniam qui malignantur, exterminabuntur, et quemadmodum olera herbarum cito decident [7]: hujusmodi enim sunt pabulum dæmonum. Sicut charitas Dei nomen accepit, ita et rectus animus. Quapropter in Canticis Sapiens puram animam compellans dicit: *Rectitudo dilexit te* [8]. Et rursum Sapientis hujus pater (David) *Bonus et rectus Dominus* [9]. Et cognomines ipsius salvari dicit, *Qui*, inquit, *salvos facit rectos corde* [10]. Et iterum: *Rectitudines, æquitates* (animarum nempe) *vidit et visitavit vultus ejus* [11]. Prima virtus seu proprietas puerorum crescentium est sincera et infucata simplicitas, quam ille Adamus quandiu retinuit, nuditatem animæ suæ, et corporis sui turpitudinem non vidit. Bona quidem et beata est etiam naturalis simplicitas, quæ in quibusdam reperitur, **306** sed melior et beatior est, quæ ex malitia multo labore traducta est. Nam illa ab omni fuco et fraude vitiisque animi defenditur. Hæc vero, altissimæ humilitatis et mansuetudinis est conciliatrix. Illi exiguum præmium, huic inexplicabile est destinatum. Quicunque devincire sibi Dominum cupiunt, ad eum tanquam discipuli ad magistrum ad capiendas disciplinas simpliciter et candide, non ficto animo, sine fuco et fraude, sine malitia et curiositate accedant. Cum enim ipse simplex natura et ab omni concretione segregatus sit, simplices etiam quasdam, et puras sinceraque animas ad se vult accedere. Nunquid sane simplicitatem ab humilitate videas sejunctam. Malignus est mendax conjector, qui ex verbis cogitationes et ex habitu et gestibus corporis arcana cordis se deprehendere posse existimat. Vidi innocentes ab improbis improbitatem hausisse, demiratus quomodo tam cito simplicitatem naturæ suæ, et innocentiæ prærogativam potuerint amittere. Quam facile innocentes pervertuntur, tam difficulter malitiosi emendari et corrigi possunt. Vera sæculi fuga et subjectio, et linguæ continentia, multa sæpe præter omnem spem et opinionem immedicabilia mala potuerunt curare et persanare. Si complures scientia inflat, fortasse imperitia et inscitia aliquo modo solet humiles reddere. Exemplum et documentum, veraque et aperta definitio, adeoque forma beatæ simplicitatis, beatissimus Paulus cognomento simplex nobis factus est. **307** Nemo enim unquam usquam, nemo, inquam, tam brevi tempore in ullo alio tantum profectum vel vidit, vel audivit, vel videre potest. Simplex monachus est veluti jumentum rationis compos et obediens, quod totum onus suum penitus in ductorem suum rejicit. Animal non contradicit vincienti ipsum, neque animus rectus suo præsidi, sequitur quocunque ducentem, nec obluctari vel obloqui usque ad mortis sacrificium novit: *Egre divites ingrediuntur regnum cœlorum* [12], nec sibi stulte sapientes ad simplicitatem. Sæpe-

μερει ἐξολοθρευθήσονται (6), καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης ταχὺ ἀποπεσοῦνται. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι βοσκὴ (a) δαιμόνων. Ὥσπερ ἀγάπη ὁ Θεὸς ὀνομάζεται, οὕτως καὶ εὐθύτης. Διὸ ὁ σοφὸς ἐν τοῖς Ἄσμασί φησι πρὸς τὴν καθαρὰν καρδίαν· *Εὐθύτης ἠγάπησέ σε* (b). Καὶ πάλιν ὁ τούτου πατήρ· *Χρηστὸς καὶ εὐθὺς ὁ Κύριος*. Καὶ τοὺς συνωνύμους αὐτοῦ σώζεσθαι λέγει· φησὶ γάρ· *Τοῦ σώζοντος τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ*. Καὶ πάλιν· *Εὐθύτητας ψυχῶν εἶδε, καὶ ἐπεσκέψατο τὸ πρόσωπον αὐτοῦ*. Πρῶτον ἰδίωμα τῆς τῶν παίδων| αὐξήσεως, ἁπλότης ἀποίκιλος, ἣν ἕως εἶχεν Ἀδὰμ ἐκεῖνος, οὐκ εἶδε γύμνωσιν ψυχῆς αὐτοῦ· οὐδὲ ἀσχημοσύνην σαρκὸς αὐτοῦ. Καλὴ μὲν καὶ ἡ φύσει τισὶν ἐνυπάρχουσα ἁπλότης (7), καὶ μακαρία· οὐχ οὕτως δὲ, ὡς ἡ ἐκ πονηρίας δι' ἱδρώτων κατεγκεντρισθεῖσα· ἡ μὲν γὰρ ἀπὸ πολλῆς ποικιλίας καὶ παθῶν σκέπεται· ἡ δὲ ὑψηλοτάτης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος γίνεται πρόξενος· καὶ τῇ μὲν οὐ πολὺς ὁ μισθός, τῇ δὲ ὑπερύμνητος. Πάντες οἱ τὸν Κύριον ἑαυτοῖς ἐπισπάσασθαι βουλόμενοι, ἁπλῶς καὶ ἀπλάστως, καὶ ἀποικίλως, καὶ ἀπονήρως ὡς διδασκάλῳ ἐν τοῖς μαθήμασιν ἀπεριέργως προσέλθωμεν. Ἁπλοῦς γὰρ ὢν, καὶ ἀσύνθετος, ἁπλᾶς τινας καὶ ἀκεραίους τὰς ἑαυτῷ προσερχομένας ψυχὰς εἶναι βούλεται. Οὐκ ἔστι γὰρ ἁπλότητα ἀπηλλαγμένην ταπεινώσεως θεάσασθαί ποτε (8). Πονηρός ἐστι προβλέπτης, ψευδὴς ἐκ λόγων τοὺς λογισμοὺς, καὶ ἐκ σχημάτων τὰ ἐγκάρδια λαμβάνειν φανταζόμενος· εἶδον εὐθεῖς ἐκ πονηρῶν πονηρεύεσθαι μεμαθηκότας (9), καὶ πεφάνταμαι πῶς καὶ φύσεως ἰδίωμα καὶ προτέρημα οὕτως ταχέως ἀπολέσαι ἴσχυσαν. Ὅσα οἱ εὐθεῖς εὐχερῶς μεταπίπτουσι, τοσούτῳ δυσχερῶς οἱ ἐναντίοι μεταποιηθῆναι δύνανται. Ξενιτεία ἀληθὴς καὶ ὑποταγὴ (10), καὶ φυλακὴ χειλέων πολλὰ πολλάκις ἴσχυσαν καὶ μετεποίησαν παραδόξως ἀνίατα. Εἰ ἡ γνῶσις φυσιοῖ τοὺς πλείονας· μή πως ἡ ἰδιωτεία, καὶ ἡ ἀμαθία ταπεινοῦν συμμέτρως πέφυκεν. Ἀπόδειξις καὶ ὅρος ἐναργὴς καὶ τύπος ἡμῖν τῆς μακαρίας ἁπλότητος ὁ τρισμακάριος Παῦλος γέγονεν ὁ ἁπλοῦς. Οὐδεὶς γὰρ, οὐδεὶς οὐδαμοῦ τοιαύτην προκοπὴν ἐν ὀλίγῳ οὐδὲ εἶδεν, οὐδὲ ἤκουεν, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται πώποτε. Ἁπλοῦς μοναχὸς, ἄλογον λογικὸν, ὑπήκοον, τὸ οἰκεῖον φορτίον τελείως τῷ ἄγοντι ἀποθέμενος. Οὐκ ἀντείπει ζῶον τῷ δεσμοῦντι· οὐδὲ ψυχὴ εὐθὴς τῷ ἐπιστατοῦντι· ἕπεται τῷ ἕλκοντι ὡς βούλεται, καὶ μέχρι θύσεως ἀντιλέγειν οὐκ ἐπίσταται. *Δυσκόλως πλούσιοι εἰς βασιλείαν*, καὶ φρόνιμοι ἄφρονες εἰς ἁπλότητα *εἰσελεύσονται* (11). Πτῶμα πολλάκις δεινοὺς ἐσωφρόνισεν, ἀκούσιον αὐτοῖς σωτηρίαν καὶ ἀκακίαν κεχαρισμένον. Πάλαι πλανᾷν σου τὴν φρόνησιν (12), καὶ οὕτως ποιῶν εὑρήσεις σωτηρίαν, καὶ εὐθύτητα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ἀμήν.

[7] Psal. xxxvi, 9 et 2. [8] Cant. i 3. [9] Psal. xxiv, 8. [10] Psal. vii, 11. [11] Psal x, 8. [12] Matth. xix, 23.

(a) Βοσκὴ membranæ, *pascuum*; βοσκοὶ, *pastores*.
(b) Ita Septuaginta, εὐθύτης ἠγάπησέ σε. Vulgaris: *Recti diligunt te*.

numero gravis peccati lapsus improbos correxit, et modestiam docuit, ita ut nolentibus salutem et innocentiam afferret. Pugna et stude tuam ipsius prudentiam eludere : quod si feceris, invenies salutem et rectam mentem in Christo Jesu Domino nostro.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΔ'

Περὶ πραότητος.

Σχόλιον α'.

Ἡ μὲν πραότης ἀτάραχον τὸν θυμὸν διαφυλάττει· ἡ δὲ ταπείνωσις τυφου καὶ κενοδοξίας τὸν νοῦν ἐλευθεροῖ.

Σχόλιον β'.

Τὸ βαστάσαι ἐστὶν ἡ πραότης.

Σχόλιον γ'.

Εἴρων λέγεται ὁ κόλαξ, ὁ ἀπατεὼν, ὁ ψευδολόγος, ἐκ τοῦ συμπλέκειν λόγους πρὸς χάριν, οὐ πρὸς ἀλήθειαν.

Σχόλιον Εὐαγρίου δ'.

Φύσις θυμοῦ τὸ τοῖς δαίμοσι μάχεσθαι, καὶ ὑπὲρ ἥστινος οὖν ἡδονῆς ἀγωνίζεσθαι· διόπερ οἱ μὲν ἄγγελοι τὴν πνευματικὴν ἡμῖν ἡδονὴν ὑποβάλλονται· καὶ τὴν ἐκ ταύτης μακαριότητα πρὸς τοὺς δαίμονας τὸν θυμὸν τρέψαι παρακαλοῦσιν· ἐκεῖνοι δ' αὖ πάλιν πρὸς τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἕλκοντα ἡμᾶς, τὸν θυμὸν τοῖς ἀνθρώποις παρὰ φύσιν βιάζονται μάχεσθαι, ἵνα σκοτισθεὶς ὁ νοῦς καὶ τῆς γνώσεως ἐκπεσὼν, προδότης τῶν ἀρετῶν γένηται.

Ἄλλο Γρηγορίου Θεολόγου.

Θυμὸν χαλινοῦ, μὴ φρενῶν ἔξω πέσῃς· κόλαζε τὸν θυμὸν, μανίας γὰρ ἐστι πατὴρ τὸ μέτρον ἐξερχόμενος.

Σχόλιον ε'.

Ἡ γὰρ πονηρία οὐ συγχωρεῖ διὰ μετανοίας ἀναστῆναι τοῦ πτώματος.

Σχόλιον ς'.

Ὕπουλος ἀνὴρ, δικτύον κεκρυμμένον.

Σχόλιον ζ'.

Ἡ φυσικὴ ἁπλότης, φησὶ, πολλῶν παθῶν τηρεῖται ἀμέτοχος.

Σχόλιον η'.

Ἡ ἁπλότης καὶ τὸ μὴ μετρεῖν ἑαυτὸν ἁγνίζει τὴν καρδίαν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Σχόλιον θ'.

Φευκτέον, παρακαλῶ, τοὺς κακοὺς συνδιαιτητὰς, ὅση δύναμις, ἵνα μὴ συναλῶμεν τῇ κακίᾳ αὐτῶν.

Σχόλιον ι'.

Τὸν τρόπον λέγει, πῶς ἂν οἱ πονηροὶ καὶ ὕπουλοι μεταβληθεῖέν ποτε.

Σχόλιον ια'.

Τινὲς φρονίμους λέγουσι τοὺς διακριτικοὺς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων· φρόνιμοι δέ εἰσιν οἱ ἐπικρατοῦντες τῶν οἰκείων θελημάτων.

Σχόλιον ἄλλο.

Ἄφρονες ἀληθῶς οἱ παρὰ ἑαυτοῖς φρόνιμοι· καὶ τοῦ προφητικοῦ *οὐαὶ* κληρονόμοι ἐπάξιοι.

SCHOLIA AD GRADUM XXIV.

De mansuetudine.

Scholion 1.

Mansuetudo imperturbatum conservat animum : humilitas a tumore superbiæ et vana gloria liberat mentem.

Scholion 2.

Sustinere est mansuetudo.

Scholion 3.

Dissimulator dicitur adulator, impostor, mendax, quod verba sua referat ad gratiam, non ad veritatem.

Evagrii 4.

Natura (indignantis) animi, sive iræ, est adversus dæmonas pugnare, et pro qualicunque delectatione decertare. Itaque angeli spiritualem nobis voluptatem suggerunt, et hortantur **308** nos, ut pro nata inde beatitate iram adversus dæmones alamus : contra, diaboli ad sæculares et profanas cupiditates trahunt nos, iramque commovent ut adversus homines repugnante natura depugnemus, uti mens offusis tenebris amissaque scientia virtutum proditrix fiat.

Aliud Greg. Theologi.

Coerce iram ne mente excidas ; castiga et retunde excandescentem animum, est enim insaniæ parens qui modum omnem excedit.

Scholion 5.

Malitia enim non sinit hominem per pœnitentiam resurgere.

Scholion 6.

Homo subdolus et fallax est rete absconditum.

Scholion 7.

Naturalis simplicitas, inquit, a multis vitiis est immunis.

Scholion 8.

Simplicitas et seipsum non æstimare, a malo animum repurgat.

Scholion 9.

Fugiendos improbos convictores quantum fieri potest, moneo, hortorque ne illorum vitiis capiamur.

Scholion 10.

De moribus loquitur, quomodo improbi et subdoli subinde mutentur et emendentur.

Scholion 11.

Quidam, prudentes existimant illos, qui negotia externa sensuum commode et prudenter administrant. Sed revera prudentes sunt, qui voluntatem propriam in officio continent.

Scholion aliud.

Stulti vere sunt illi qui sibi sapere videntur, et illius prophetici oraculi (væ) merito hæredes fiunt.

Aliud.

Non illos qui vere in Christo sapiunt, damnat, sed quos mundus videtur dicere prudentes, et ex malitiæ stultitia noti facti sunt.

Scholion 12.

Contende, inquit, ne facias quod tuæ prudentiæ occurrit sine majorum consilio seu approbatione.

A

Ἄλλο.

Οὐ τοὺς ἀληθινοὺς ἐν Χριστῷ φρονίμους ἐκβάλλει, ἀλλ' οὓς ὁ κόσμος δοκεῖ λέγειν φρονίμους, τῇ τῆς πονηρίας ἀφροσύνῃ γνωριζομένους.

Σχόλιον ιβ'.

Ἀγωνίζου, φησὶ, μὴ ποιεῖν τὰ τῇ φρονήσει σου παριστάμενα ἄνευ τῆς τῶν μειζόνων δοκιμασίας.

---

309 GRADUS XXV.

De perditrice omnium vitiositatum [interfectrice omnium vitiorum] altissima humilitate, incorporeo sensui insita, quem gradum qui superavit, fidat, Christum enim imitatus, salvus factus est.

Qui sensum et effectum charitatis divinæ prolixæ, et humilitatis decenter [uti decet]; et beatæ castitatis vere; et divinæ illustrationis clare et aperte; et timoris ejus non ficte; et certæ cordis fiduciæ sincere verbis, quæ sub sensum cadunt, explicare conatur, eorumque animos, qui hunc sensum et effectum nunquam degustarunt, de his et hujuscemodi virtutibus illustrare et erudire se per explanationem orationis posse existimat, perinde facit ac qui verbis et similitudinibus vult mellis dulcedinem iis declarare, qui illam nunquam gustarunt: sed hic quidem frustra disserendo laborat, ne dicam nugatur et operam perdit. Sed ille prior, aut nescit, quid doceat, aut per vanæ gloriæ cupiditatem subtiliter deluditur. Proposuit hic sermo thesaurum ad explorandas reliquas virtutes in vasis fictilibus, seu potius in corporibus humanis reconditum et custoditum, sed cujus vim et qualitatem nullis verbis assequaris, qui tantum cœlestem inscriptionem habet adjectam, sed quæ nullo humano sensu capi possit, quæque infinitam investigationem et laborem exhibeat, iis qui illam **310** verbis conantur explicare. Sunt autem inscriptionis verba isthæc: *Sancta humilitas.* Quicunque Dei spiritu aguntur, hi nobiscum in concilium spirituale et plenum sapientiæ conveniant, secumque tabulas cognitionis divinitus scriptas, et utraque manu spirituali ferant. Coacti ergo in senatum convenimus, et vim venerandæ inscriptionis ac tituli ad examen vocavimus. Et hic quidem aiebat humilitatem esse perpetuam seu continuam omnium recte factorum oblivionem. Alius vero (dicebat) eamdem esse, inter postremissimos se, et peccatis magis quam cæteros obnoxium existimare. Alius, suæ imbecillitatis et fragilitatis cognitionem habere. Alius, antevertere alterum in altercationis reconciliatione, ita ut prior ipse iram missam faciat et dissolvat. Alius rursum, divinæ gratiæ et commiserationis seu misericordiæ agnitionem. Alius item contritæ animæ sensum et voluntatis propriæ abdicationem. Quæ ego cum omnia audivissem, et considerate sobrieque mecum perpendissem, beatum illum humilitatis sensum per auditionem assequi non potui. Itaque velut ultimus omnium et vilissimus tanquam catellus de micis e mensa et ore sapientum illorum et beatorum Patrum cadentibus collegi, et de humilitate disserturus dixi:

ΛΟΓΟΣ ΚΕ'.

Περὶ τῆς τῶν παθῶν ἀπωλείας τῆς ὑψίστου ταπεινοφροσύνης, ἀοράτῳ αἰσθήσει ἐγγινομένης· ὃς ἀνάπαυσιν ἴσχυσεν, θαρσείτω, τὸν διδάσκαλον γὰρ Χριστὸν μιμησάμενος σέσωσται.

Ὁ ἀγάπης Κυρίου κυρίως, καὶ ταπεινοφροσύνης πρέποντως, καὶ μακαρίας ἁγνείας ἀληθῶς, καὶ ἐλ- B λάμψεως Θεοῦ ἐναργῶς (a), καὶ φόβου αὐτοῦ ἀψευδῶς, καὶ πληροφορίας καρδίας εἰλικρινῶς αἴσθησιν καὶ ἐνέργειαν διὰ λόγου ὁρατοῦ διηγεῖσθαι βουλόμενος (1), καὶ τοὺς ταύτης ἀγεύστους ἐν ἐξηγήσεσι περὶ τῶν τοιούτων φωτίζειν δοκῶν, ὅμοιόν τι ποιεῖ ἀνδρὶ, τῷ τοὺς μὴ γευσαμένους μέλιτος πώποτε τὴν τούτου γλυκύτητα διὰ λόγων, καὶ ὑποδειγμάτων διδάσκειν θέλοντι. Ἀλλ' ὁ μὲν δεύτερος εἰς μάτην φιλολογεῖ, ἵνα μὴ εἴπω βαττολογεῖ· ὁ δὲ πρότερος, ἢ ἄπειρος τῆς ἑαυτοῦ διηγήσεως κατέστηκεν, ἢ ὑπὸ κενοδοξίας ὀξέως ἐμπαίζεται. Προέθηκεν ὁ λόγος θησαυρὸν εἰς βάσανον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι, μᾶλλον δὲ σώμασι, κατησφαλισμένον ὑπάρχοντα, παντὶ λόγῳ τῇ ποιότητι ἀγνώριστον διαμένοντα, μόνην δὲ τὴν ἄνωθεν ἐπιγραφὴν ἀκατάληπτον περικείμενον C πολλὴν καὶ ἀπέραντον τοῖς λόγῳ ζητοῦσι τὴν ἔρευναν, καὶ τὸν μόχθον [κόπον] παρέχουσαν. Εἶχε δὲ ἡ λέξις οὕτως· *Ἡ ἁγία ταπείνωσις.* Ὅσοι Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται (2), οὗτοι ἡμῖν εἰς τὸ νοερὸν τοῦτο καὶ πάνσοφον συνεισιέτωσαν συνέδριον, πλάκας γνώσεως θεογράφους σὺν αὐτοῖς μετὰ χεῖρας νοερὰς ἐπιφερόμενοι· καὶ συνεληλύθαμεν καὶ συνεζητήκαμεν, καὶ βεβασανίκαμεν τῆς τιμίας ἐπιγραφῆς τὴν δυναμιν. Καὶ ὁ μὲν ἔλεγε λήθην τῶν κατορθουμένων προσεχῆ· ἕτερος δὲ τὸ πάντων ἐσχατώτερον καὶ ἁμαρτωλότερον ἑαυτὸν λογίζεσθαι· ἄλλος ἐπίγνωσιν νοὸς τῆς οἰκείας ἀσθενείας καὶ ἀδυναμίας· ἕτερος, τὸ προκαταλαμβάνειν τὸν πλησίον ἐν παροργισμοῖς καὶ λύειν πρῶτον τὴν μῆνιν· ἕτερος πάλιν χάριτος Θεοῦ καὶ συμπαθείας ἐπίγνωσιν· ἄλλος συντετριμμένης ψυχῆς αἴσθησιν, καὶ θελήματος οἰκείου ἄρνησιν. Ἐγὼ δὲ πάντων ἀκηκοὼς, καὶ ἐν ἑαυτῷ ταῦτα ἐπεσκεμμένως τε καὶ νηφάντως βεβασανικὼς, τὴν μακαρίαν ἐκείνης αἴσθησιν δι' ἀκοῆς μανθάνειν οὐ δεδύνημαι. Διόπερ καὶ ἔσχατος πάντων ὡς κύων ἐκ ψιχίων τραπέζης τῶν γνωστικῶν καὶ μακαρίων ἐκπιπτόντων αὐτῶν τοῦ στόματος συλλελεχὼς περὶ ταύτης ὁριζόμενος εἶπον·

D

abdicationem. Quæ ego cum omnia audivissem, et considerate sobrieque mecum perpendissem, beatum illum humilitatis sensum per auditionem assequi non potui. Itaque velut ultimus omnium et vilissimus tanquam catellus de micis e mensa et ore sapientum illorum et beatorum Patrum cadentibus collegi, et de humilitate disserturus dixi:

(a) ἐναργῶς habent omnes codices, non ἐνεργῶς, ut Camaldulensis videtur legisse, qui *firmiter* exponit.

Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ ἀνώνυμος χάρις ψυχῆς (3), μόνοις εὐώνυμος· τοῖς τὴν πεῖραν εἰληφόσιν, ἄφραστος πλοῦτος Θεοῦ ὀνομασία, καὶ χορηγία. *Μάθετε* γὰρ, φησὶν, οὐκ ἀπ' ἀγγέλου, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπου, οὐκ ἀπὸ δέλτου, ἀλλ' *ἀπ' ἐμοῦ*, τοῦτ' ἔστιν, ἐκ τῆς ἐμῆς ἐν ὑμῖν ἐνοικειώσεως καὶ ἐλλάμψεως, καὶ ἐνεργείας· *ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ*, καὶ τῷ λογισμῷ, καὶ τῷ φρονήματι, καὶ *εὑρήσετε ἀνάπαυσιν* πολέμων, καὶ κουφισμὸν λογισμῶν *ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν*. Ἄλλη τῆς ὁσίας ταύτης ἀμπέλου ἡ θέα ἐν χειμῶνι παθῶν ἔτι, καὶ ἄλλη ἐν ἔαρι λοιπὸν τῶν καρπῶν· καὶ ἑτέρα ἡ ἐν θέρει τῶν ἀρετῶν, εἰ καὶ εἰς μίαν πᾶσαι αὐτῆς αἱ θεωρίαι συντρέχουσιν τὴν εὐφροσύνην καὶ καρποφορίαν· ὅθεν καὶ οἰκεῖα ὥσπερ εἰ τὰ σύμβολα καὶ τὰ τεκμήρια τῶν καρπῶν κέκτηνται. Ὅταν μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ τῆς ὁσίας ταύτης ἐπανθεῖν βότρυς ἄρξηται (4), μισοῦμεν εὐθέως μετὰ πόνου πᾶσαν ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ εὐφημίαν· θυμὸν καὶ ὀργὴν ἐξ ἑαυτῶν ἐξορίζοντες. Προκοπτούσης δὲ λοιπὸν τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν ἀρετῶν τῇ πνευματικῇ ἡλικίᾳ ἐν τῇ ψυχῇ, εἰς οὐδὲν, μᾶλλον εἰς βδέλυγμα, πάντα τὰ παρ' ἡμῶν ἐκτελούμενα ἀγαθὰ λογιζόμεθα, πᾶσαν ἡμέραν προστιθέναι μᾶλλον τῷ φορτίῳ' ἐν ἀγνώστῳ σκορπισμῷ ὑπολαμβάνοντες· τὴν δὲ τῶν ἐν ἡμῖν ἐπιδημούντων θείων χαρισμάτων περιουσίαν, ὡς προσθήκην πλείονος κολάσεως, ὡς οὐκ ἀξίοις αὐτῶν ὑποπτεύομεν. Διὸ τότε καὶ μένει ὁ νοῦς ἄσυλος ἐν βαλαντίῳ μετριότητος ἑαυτὸν κατασφαλισάμενος, τοὺς κτύπους μόνον καὶ τὰ ἀθύρματα τῶν κλεπτῶν ἀκούων, καὶ ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐπηρεασθῆναι δυνάμενος, εἴπερ μετριότης ἐστὶν ταμεῖο ἀνεπιχείρητον. Περὶ μὲν οὖν τῆς ἀνθηφορίας καὶ προκοπῆς βραχείας τοῦ ἀειθαλοῦς καρποῦ διὰ μικρολογίας φιλοσοφεῖν τετολμήκαμεν· τί δὲ λοιπὸν τὸ τέλειον ἔπαθλον τῆς ἱερᾶς, τὸν Κύριον οἱ τοῦ Κυρίου οἰκεῖοι ἐρωτήσατε. Περὶ μὲν οὖν τῆς ποσότητος τῆς οὐσίας ταύτης λέγειν οὐ δυνατόν· περὶ δὲ τῆς ποιότητος ἀδυνατώτερον φράσαι. Πλὴν δὲ περὶ τῆς ἰδιότητος κατὰ τὴν ὑπεισελθοῦσαν ἡμῖν ἔννοιαν λέγειν ἐπιχειρήσομεν.

Μετάνοια, μεμεριμνημένη μέντοι, καὶ πένθος ἀφηγνισμένον πάσης κηλῖδος, καὶ ἡ πανόσιος εἰσαγομένων ταπεινωσις, τοσαύτην ἀπ' ἀλλήλων τὴν διαφορὰν, καὶ τὴν διάκρισιν κέκτηνται, ὅσην ἔχει παρὰ τὸν ἄρτον ἡ ζύμη καὶ ὁ ἄλευρος. Συντρίβεται μὲν γὰρ ψυχὴ καὶ λεπτύνεται διὰ μετανοίας ἐναργοῦς· ἑνοῦται δέ πως, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω συμφύρεται Θεῷ δι' ὕδατος πένθους ἀψευδοῦς· ἐξ οὗ καὶ ἐξάψασα πῦρ Κυρίου ἀρτοποιεῖται καὶ στερεοῦται ἡ μακαρία ταπείνωσις ἡ ἄζυμος καὶ ἄτυφος· ὅθεν καὶ ὡς εἰς μίαν δύναμιν, καὶ ἐνέργειαν, καὶ συνθέουσα ἑαυτῇ ἡ πανόσιος αὕτη τρίσειρος ἅλυσις,

Humilitas est gratia animæ nominis expers, solis nominata iis qui ejus experimentum ceperunt: inexplicabilis thesaurus a Deo nomen sortita singulare, munus Dei. *Discite*, inquit, non ab angelo, non ab homine, **311** non ex libro, sed *a me*, hoc est, ex mea in vobis habitatione, illustratione et operatione, *quia mitis sum et humilis corde*, et cogitatione et sensu, *et invenietis* bellorum interiorum *requiem animabus vestris* [13], et levamen cogitationum vestrarum. Alia est religiosæ et sanctæ hujus vineæ in hiemis adhuc tempestate et conflictu vitiorum facies, alia jam in verno fructuum flore, alia denique in plena virtutum æstate, quanquam et omnes hæ considerationes et spectacula in unam frugum omnium lætitiam et ubertatem concurrunt, unde et propria veluti symbola seu signa et argumenta fructuum habent. Quando enim divinæ hujus vineæ uvæ cœperint efflorescere, tum vero statim omnes humanas laudes et glorias non sine animi dolore odimus, ira omni et furore procul a nobis expulsis et rejectis. Cæterum ubi regina hæc virtutum ad justam spiritus ætatem in anima profecerit, tum deinceps omnia quæ facimus bona nihili æstimamus, imo potius velut abominandum quid exsecramur, et quotidie nos oneri peccatorum aliquid, per incognitam dissipationem, adjicere arbitramur (*a*). Cœlestium vero gratiarum redundantem in nobis, quibus indigni sumus, copiam, velut majorum suppliciorum auctarium suspectam habemus. Quas ob causas mens nostra ab hostibus inspoliata manet, seseque intra suæ mediocritatis pelliculam tuetur ac tenet, nihilque nisi forum strepitus, et ludibria audit, sed ab nullo lædi violarive potest, quando aurea illa mediocritas **312** est velut inexpugnabile ærarium. De efflorescente ergo hac virtute [De primo ergo humilitatis flore], celerique fructus hujus semper virentis profectu, breviter disserere et philosophari ausi sumus. Quod vero nunc sit divinæ hujus virtutis perfectam præmium, quærite ex ipso Domino qui illius familiares et domestici estis. Magnitudo hujus thesauri nullis verbis exprimi potest: et multo minus modus seu qualitas ejusdem. De proprietate igitur humilitatis, prout nobis mens suggesserit, dicere aliquid conabimur

Pœnitentia verum accurata, luctus qui omnem animi labem eluit, sanctissima tironum humilitas, tanto inter se discrimine et discretione differunt, quanto fermentum et farina a pane. Per veram et efficacem pœnitentiam anima conteritur et extenuatur, adunatur vero et, ut sic loquar, permiscetur quodammodo Deo per sinceri luctus aquam, ex quo concepto Domini igne in panem formatur et excluso jam omni fermento et tumore superbiæ solidatur beata humilitas. Unde tanquam in unam vim et virtutem in seipsam revoluta sanctissima hæc et trilix catena, vel potius iris, suas quasdam

[13] Matth. xi, 29.

(*a*) Vultne hoc dicere, nos per incognitam et occultam dissipationem onus quotidie diminuere, dum putamus nos augere; an potius per dissipationem donorum Dei occultam augere onus peccati?

et singulares habet actiones et proprietates, quodque signum alteri ex illis convenire dixeris, hoc et in altera quoque deprehendes. Itaque quod a me jam breviter dictum est, hoc demonstrare conabor. Prima et princeps excellentis hujus et admirandæ triados proprietas et natura est, promptissima ignominiæ perpessio, quam supinis manibus anima **313** excepit et amplexatur, ut quæ omnibus animæ morbis medeatur, et magna peccata deleat et absumat. Altera omnis iræ illius exstinctio et in ea consopienda servata modestia et modus. Tertius et præstantissimus hujus gradus est bona fide credere se non esse bonum, cum perpetuo discendi desiderio. *Finis* quidem *legis* et prophetarum *Christus in justificationem omni credenti* [14]. Finis vero vitiositatum et impurarum perturbationum vana gloria et superbia omni non attendenti, quas omnes pestes animorum enecat spiritualis illa cerva suumque convictorem ab omni letali veneno intactum et illæsum conservat. Ubi enim in illa hypocrisis virus apparet? ubi obtrectationis? ubi serpens in caverna latitat? quin potius ex ipsa terræ et cordis latebra in publicum protrahitur, interimitur et absumitur. Non apparet in hoc contubernio ullius odii signum, non oblocutionis species, non odor contumaciæ aut tergiversationis, nisi forte cum fides venit in periculum. Qui cum hac velut sponsa sponsus copulatus est, lenis, placidus, pronus in compunctionem, misericors, super omnia vero serenus et tranquillus, lætus et alacer, obsequens, omnium molestiarum expers, vigil et impiger est, et ut uno verbo complectar omnia, imperturbatus. Siquidem *in humilitate nostra memor fuit nostri Dominus, et liberavit nos de inimicis nostris* [15], et animi morbis et inquinamentis nostris. Humilis monachus non curiose inquirit in arcana Dei. Superbus autem etiam judicia perscrutatur. **314** Quemdam ex providentissimis fratribus maligni spiritus oculis ejus spectabili forma observantes beatum prædicabant; quibus ille sapientissimus: Si me, inquit, in anima mea laudare desieritis, ex discessu vestro me magnum et eximium existimabo; si vero laudare perrexeritis, ex vestra laudatione meas ipsius sordes et impuritatem facile conjectabo. Immundus enim omnis apud Dominum superbus corde. Aut ergo discedite, et ecce magnus sum, aut laudate, et per vos humilis fio. Quo dilemmate perculsi et attoniti dæmones ex oculis evanuerunt.

Non sit anima tua cisterna aquæ vivæ; quæ modo fontium vitalium scaturigine redundet, modo vanæ gloriæ et superbiæ ardoribus exhausta exarescat, sed fons potius omnium perturbationum limo carens, qui flumen paupertatis ex se perpetuo fundat. Non ignores, amice, frumentum et fructum spiritualem in vallibus copiosum proferri. Vallis est humilis anima, quæ inter montes laborum et virtutum semper depressa, humilis et immobilis manet. Non jejunavi, non pervigilavi, non humi in nudo solo somnum cepi: sed *humiliatus sum* (inquit

[14] Rom. x, 4. [15] Psal. cxxxv, 23, 24.

A μᾶλλον δὲ ἴρις, οἰκείας πως καὶ τὰς ἐργασίας (5), καὶ ἰδιότητας κέκτηται· καὶ ὅπερ ἂν θατέρας εἴποις ὑπάρχειν σύμβολον, τοῦτο καὶ τῆς ἑτέρας εὕροις ἂν γινόμενον γνώρισμα. Διὸ καὶ ἐν συντόμῳ τὸ εἰρημένον δι' ἀποδείξεως κυρῶσαι πειράσομαι. Ἰδίωμα μὲν γὰρ τῆς καλῆς ταύτης καὶ ἀξιαγάστου Τριάδος πρῶτον καὶ ἐξαίρετον ἀτιμίας ὑποδοχὴ ἀσμενεστάτη, ὑπτίαις χερσὶ ψυχῆς προσδεχομένης καὶ περιπτυσσομένης ταύτην ὡς καταπαύουσαν καὶ καταφλέγουσαν νόσους ψυχῆς, καὶ ἁμαρτίας μεγάλας· δεύτερον δὲ ἀπ' ἐκείνου θυμοῦ παντὸς ἀπώλεια [θνῆσις], καὶ μετριότης ἐν τῇ τούτου κατευνάσει· τρίτος δὲ βαθμὸς κάλλιστος, τῶν οἰκείων καλῶν ἀπιστία πιστή, καὶ διηνεκὴς μαθήσεως ὄρεξις. *Τέλος μὲν νόμου καὶ προφητῶν, Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι·*

B τέλος δὲ παθῶν ἀκαθάρτων κενοδοξία καὶ ὑπερηφανία παντὶ τῷ μὴ προσέχοντι (6)· ὧν καθαιρέτις οὖσα ἡ νοερὰ αὕτη ἔλαφος φυλάττει τὸν ἑαυτῆς σύμβιον παντὸς ἰοῦ θανατηφόρου ἀνεπίδηκτον. Ποῦ γὰρ ἐν αὐτῇ ὑποκρίσεως ἰὸς ἐμφανίζεται; ποῦ καταλαλιᾶς; ποῦ ὄφις ἐν φωλεᾷ κρύπτεται; καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐκ τῆς γῆς τῆς καρδίας δημοσιευόμενος θανατοῦται καὶ ἀναλίσκεται· οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ταύτῃ συναφείᾳ μίσους ἐμφάνεια, οὐκ ἀντιλογίας εἶδος, οὐκ ἀπειθείας ὀσμή, εἰ μή που ὁ λόγος περὶ πίστεως. Ὁ ταύτῃ νυμφικῶς ἐνωθείς, ἥπιος, προσηνής, εὐκατάνυκτος, συμπαθής, ὑπὲρ ἅπαντα γαληνός, φαιδρός, εὐήνιος, ἄλυπος, ἄγρυπνος, ὄσκνος πέλει· καὶ τί δεῖ πολλὰ λέγειν, ἀπαθής, εἴπερ *Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς*

C *ἐκ τῶν ἐχθρῶν*, καὶ τῶν παθῶν, καὶ τῶν μολυσμῶν ἡμῶν. Μοναχὸς ταπεινόφρων οὐ πολυπραγμονήσει ἄῤῥητα (7)· ὁ δὲ ὑπερήφανος πολυπραγμονήσει κρίματα. Τινὰ τῶν γνωστικωτάτων ἀδελφῶν ὀφθαλμοφανῶς οἱ δαίμονες ἐμακάρισαν ἐπιστάντες· ὁ δὲ πάνσοφός φησι πρὸς αὐτούς· Εἰ μὲν τοῦ ἐπαινεῖν με ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ ἐπαύσασθε, ἐκ τῆς ὑμῶν ὑποχωρήσεως μέγαν εἶναι ἑαυτὸν νενόηκα [ἡγήσομαι]· εἰ δὲ ἐπαινοῦντες οὐ παύεσθε, ἐκ τοῦ ὑμῶν ἐπαίνου τὴν ἑαυτοῦ ἀκαθαρσίαν στοχάσομαι. Ἀκάθαρτος γὰρ παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος. Ἢ οὖν ὑποχωρεῖτε, καὶ ἰδοὺ μέγας γέγονα, ἢ ἐπαινεῖτε, καὶ δι' ὑμῶν ταπείνωσιν κτῶμαι· καὶ καταπλαγέντες τὴν ἀπορίαν ἄφαντοι γεγόνασι.

D Μὴ ἔστω ἡ ψυχὴ λάκκος τοῦ ζωοποιοῦ τούτου νάματος, ποτὲ μὲν τοῦτο βρύουσα (8), ποτὲ δὲ πάλιν λήγουσα ὑπὸ καύσωνος δόξης καὶ ἐπάρσεως· ἀλλὰ πηγὴ ἀπαθείας, ποταμὸν πτωχείας ἐξ αὐτῆς διὰ παντὸς ἀναφέρουσα. Γίνωσκε, ὦ φιλότης, ὡς αἱ κοιλάδες πληθύνουσι σῖτον καὶ καρπὸν πνευματικὸν ἐν αὐταῖς. Κοιλάς ἐστι ψυχὴ τεταπεινωμένη ἀνὰ μέσον ὀρέων, πόνων καὶ ἀρετῶν, ἄτυφος ἀεὶ καὶ ἀκίνητος μένουσα. Οὐ νενήστευκα, οὐκ ἠγρύπνικα, οὐκ ἐχαμεύνικα, ἀλλ' *ἐταπεινώθην, καὶ ἔσωσέ με συντόμως ὁ Κύριος.* Ἡ μὲν μετάνοια ἀνιστᾷ· τὸ

δὲ πένθος εἰς οὐρανοὺς κρούει· ἡ δὲ ὁσία ταπείνωσις ἀνοίγει. Ἐγὼ δὲ λέγω, καὶ προσκυνῶ Τριάδα ἐν μονάδι (9), καὶ μονάδα ἐν Τριάδι. Πάντα μὲν τὰ ὁρώμενα φωτίζει ὁ ἥλιος· πάντα δὲ τὰ λόγῳ πρατόμενα κρατύνει ταπείνωσις. Μὴ παρόντος φωτὸς, πάντα ζοφώδη· καὶ μὴ παρούσης ταπεινοφροσύνης, πάντα ἡμῶν ἕωλα. Εἷς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει (a) χῶρος ἅπαξ τεθέαται ἥλιον· καὶ εἷς λογισμὸς πολλάκις ταπείνωσιν τέτοκε (10-11). Μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ πᾶς ὁ κόσμος ἠγαλλίαται· καὶ μία αὕτη ἐστὶν ἀρετὴ τοῖς δαίμοσι ἀμίμητος. Ἄλλο τὸ ἐπαίρεσθαι· καὶ ἕτερον τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι, καὶ ἄλλο τὸ ταπεινοῦσθαι· ὁ μὲν γὰρ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν· ὁ δὲ οὐ κρίνει· οὐ μέντοι καὶ ἑαυτὸν κατακρίνει· ὁ δὲ ἀκαταδίκαστος ὢν διὰ παντὸς ἑαυτὸν καταδικάζει. Ἄλλο τὸ ταπεινοφρονεῖν· καὶ ἄλλο τὸ ἀγωνίζεσθαι ταπεινοφρονεῖν· καὶ ἕτερον τὸ ἐπαινεῖν τὸν ταπεινόφρονα. Τὸ μὲν πρῶτον τελείων· τὸ δὲ δεύτερον ὑποτακτικῶν ἀληθινῶς· τὸ δὲ τρίτον, πάντων πιστῶν. Ὁ τὰ ἔσω τεταπεινωκὼς, ὑπὸ χειλέων οὐ κλέπτεται· ὃ γὰρ οὐκ ἔχει ὁ θησαυρὸς, οὐ προφέρει ἡ θύρα. Μεμονωμένος ἵππος πολλάκις τρέχειν δοκεῖ, συναγελαζόμενος δὲ τότε τὴν ἑαυτοῦ ἐπέγνω νωθρότητα. Ἐὰν μηκέτι ἐν τοῖς φυσικοῖς ὁ λογισμὸς ἐναβρύνηται, ἀρχῆς ὑγείας τεκμήριον· ἕως δὲ τῆς ὀζωδίας ἐκείνης ἐπαισθάνεται, ὀσμῆς μύρου οὐκ αἰσθάνεται. Οὐκ ἔτι πλήξει (12), οὐ δικάσει, οὐκ ἄρξει, οὐ σοφισθήσεται ὁ ἐμὸς ἐραστὴς, ἡ ὁσία ἔφησεν, ἄχρις ἂν ἐμοὶ συναφθῇ. Μετὰ γὰρ τὴν ἐμὴν συνάφειαν τούτῳ λοιπὸν νόμος οὐ κεῖται. Τινὶ τῶν ἐπὶ τὴν μακαρίαν ταύτην σπουδαζόντων, ἀνδρὶ ἀγωνιστῇ ἔπαινον ἐν καρδίᾳ οἱ ἀνόσιοι ὑπέσπειραν δαίμονες· ὁ δὲ μηχανᾶται ἐκ θείας ἐμπνεύσεως πνευμάτων πονηρίαν νικῆσαι εὐσεβεῖ μεθοδείᾳ· καὶ δὴ ἀναστὰς κατατάττει ἐν τῷ τοίχῳ τῆς ἑαυτοῦ κέλλης τὰς τῶν ὑψηλοτάτων ἀρετῶν προσηγορίας· λέγω δὲ τῆς τελείας ἀγάπης, τῆς ἀγγελικῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, τῆς ἀφθάρτου ἁγνείας, καὶ τῶν τοιούτων. Ἡνίκα οὖν αὐτὸν οἱ λογισμοὶ ἐπαινεῖν ἤρχοντο, ἔλεγεν αὐτοῖς· Ἄγωμεν ἐπὶ τὸν ἔλεγχον (13), καὶ ἐρχόμενος λοιπὸν τὰς προσηγορίας ἀνεγίνωσκε· καὶ ἐβόα αὐτῷ· Ὁπηνίκα ταύτας κτήσῃ, γνῶθι ὅτι μακρὰν εἶ ἔτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Τίς μὲν ἡ τοῦ ἡλίου δύναμις καὶ οὐσία, εἰπεῖν ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα· ἐκ τῶν δὲ ἐνεργειῶν αὐτοῦ λοιπὸν καὶ ἰδιωμάτων τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ οὐσίαν πεφανερώκαμεν. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ σκέπη θεία, ἐπὶ ἀβλεψίᾳ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶν ἄβυσσος εὐτελείας πᾶσι κλέπταις οὖσα ἀνεπιχείρητος. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ πύργος ἰσχύος ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ. *Οὐκ ὠφελήσει ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, καὶ υἱὸς, μᾶλλον δὲ λογισμὸς, ἀνομίαν οὐ προσθήσει τοῦ κακῶσαι αὐτὸν, καὶ συγκόψει ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσεται.*

A Scriptura) *et velociter salvavit me* Dominus [15]. Pœnitentia suscitat, luctus ad fores cœli pulsat, sancta humilitas aperit. Ego vero dico et adoro Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate. Omnia quæ cernuntur, sol illuminat: omnia quæ ratione fiunt, humilitas confirmat. Absente sole, omnia tenebris inhorrescunt; absente humilitate, omnia nostra **315** opera marcent et fetent. In toto terrarum orbe unicus est locus, qui solem duntaxat semel aspexit, et unica sæpe cogitatio peperit humilitatem. Uno quodam die et unico totus simul mundus gaudiis exsultavit. Et una hæc virtus humilitatis est, quam nemo diabolorum imitari po-

B test. Aliud est extolli, aliud non extolli, aliud humiliari. Ille enim primus judicat omnia; alter non judicat quemquam, sed seipsum condemnat; tertius indemnatus et innocens semper seipsum velut nocentem condemnat. Aliud est humilem esse; aliud est studere ut sis humilis; aliud laudare humilem: primum est perfectorum; alterum eorum qui vere se obedientiæ jugo subjiciunt; postremum omnium Christianorum. Qui ex animo humilis est per linguam seu labia non spoliatur, quod enim thesaurus non habet, hoc janua in publicum non profert. Equus solitarius sæpe sibi celeriter currere videtur, sed quando cum grege conjungitur, tum demum suam agnoscit lentitudinem et tarditatem. Quando mens de naturæ donis et ornamentis sibi non amplius blanditur aut placet, signum habet

C sanitatis et humilitatis. Quandiu vero hircum illum superbiæ olet et sentit, gratiam pretiosi humilitatis unguenti sentire non potest. Qui me amat, inquit sancta humilitas, non objurgabit ullum, nullum judicabit, non imperitabit, non argutabitur, donec mihi penitus copuletur et conjungatur, post copulationem vero meam nulla deinceps illi lex posita est. Fuit ex iis qui **316** ad hanc beatam virtutem enitebantur, insignis athleta, cui improbi spiritus laudem in corde subserere conati sunt, sed ille vicissim dæmonum malitiam pio divinitus suggesto artificio retundere aggressus, surrexit, et in cellæ suæ pariete summarum et præstantissimarum virtutum indices et nomina descripsit, perfectæ, in-

D quam, charitatis, et angelicæ humilitatis, nec non puræ orationis, intactæque et illibatæ castitatis, et hoc genus aliarum. Quando ergo illum cogitationes superbiæ extollere conabantur: Age, inquiebat, eamus ad judicem; accedensque titulos virtutum recognoscebat, et exclamans: Quoad has, inquit, virtutes possederis [quandiu has virtutes non possederis], scito quod procul adhuc a Deo absis. Quæ vis et natura solis sit nemo mortalium explicare potest, sed ex actionibus illius et proprietatibus, quæ illi insit natura, docere consuevimus. Humilitas est tutela divina, et velum quo opera virtutum nostrarum teguntur, ne illa videamus. Humilitas est altissima et subtilissima vilitatis propriæ cognitio, furibus cunctis inaccessa. Humilitas

[15] Psal. cxiv, 6.

(a) Scholium undecimum ad nullum signum refertur nec ad præsentem materiam facit.

est turris fortitudinis a facie inimici. *Nihil proficiet inimicus in eo, et filius*, seu potius cogitatio, *iniquitatis non apponet nocere ei, et concidet a facie ejus inimicos ejus* [17], et eos qui oderunt eum in fugam convertet.

Sunt et aliæ huic præclaro domestici thesauri domino in anima non ignotæ proprietates, præter omnes illas jam explicatas, illæ enim omnes, excepta una, intuentibus sunt **317** indices hujus thesauri humilitatis. Deprehendes, et non falleris, in te ipso sanctam hanc humilitatis virtutem, et naturam tibi præsentem, ex inexplicabili copia luminis divini, et orationis inenarrabili. Præcipit hæc et anticipat cor omnis calumniæ expers in lapsibus et offensis alienis. Antevertit veram humilitatem odium vanæ gloriæ supra explicatæ. Qui scipsum probe cognoscit, et intimos animi sui sensus exploratos habet, sementem in terra fecit. Fieri enim non potest ut, nisi tali modo seratur, humilitas efflorescat. Qui seipsum pernovit, timoris Domini cognitionem accepit per quam qui incedit, ad charitatis portam pervenit. Humilitas est janua regni cœlestis, quæ accedentes introducit; per hanc reor Dominum ipsum ingredientem dixisse: quod (humilis) *ingredietur et egredietur*, ex hac vita absque ullo timore, *et pascua inveniet* [18], et amœna in paradiso vireta. Quicunque alio modo et habitu per aliam januam venerunt, fures sunt et latrones vitæ suæ. Qui nos ipsos pernosse volumus, nunquam desistamus in nos ipsos inquirere; et si ex intimo animi sensu alios omnes nobis meliores credamus, tum demum nos non procul a divina misericordia abesse credemus. Nunquam e nive ignis emicare potest, multo minus in hæretico seu alterius sectæ alumno locum habere humilitas. Fidelium seu catholicorum et piorum virtus hæc propria est, et quidem integrorum et ab omnibus vitiis repurgatorum. Complures ex nobis nos **318** ipsos peccatores dicimus, et fortasse judicamus, sed ignominia exploratrix cordis est. Quisquis ad hunc tranquillitatis portum appellere contendit, nunquam cessabit inquirere modos, rationes, ratiocinationes, excogitationes seu commentationes, quæstiones, inquisitiones seu investigationes, institutiones, solertes machinas, solertiam; preces etiam adhibebit et apprecationes, omnia faciet et excogitabit, quoad ope cœlesti per abjectiora, et viliora studia, et exercitationes animæ suæ puppim ex infesto semper et procelloso superbiæ pelago ereptam in tranquillo portu collocet. Qui enim ab hac (superbia) fuerit expeditus, de omnibus peccatis facile tanquam publicanus ille, satisfaciet. Sunt qui præterita peccata etiam post veniam de illis acceptam, in humilitatis causam et argumentum trahunt, memores illorum usque ad mortem, per quæ superbiam mactant. Sunt alii qui Christi passionem meditando semper se æternos debitores agnoscunt. Alii propter quotidiana delicta, sese abjiciunt et vilissimos judicant. Alii ex tentationibus quæ accidunt, et morbis animi, et lapsibus, gratiarum

A Ἄλλα τὰ τῷ κτήτορι τούτῳ τῷ μεγάλῳ τοῦ οἰκείου πλούτου ἐν τῇ ψυχῇ γνωριζόμενα ἰδιώματα, παρὰ πάντα τὰ προδεδηλωμένα. Ἐκεῖνα γὰρ ἅπαντα, ἄτερ ἑνὸς, τοῖς ὁρῶσίν εἰσι τοῦ πλούτου σημαντικά (14)· γνώσῃ καὶ οὐκ ἀπατηθήσῃ ἐν σεαυτῷ προσοῦσάν σοι τὴν ὁσίαν ταύτην οὐσίαν, ἐν πλήθει φωτὸς ἀῤῥήτου, καὶ προσευχῆς ἔρωτι ἀμυθήτῳ προκαταλήψεως τούτων, ἀλοιδόρητος καρδία ἐν πταίσμασιν ἀλλοτρίοις. Πρόδρομον [*al.* πρόδρομος] τῆς λεχθείσης κενοδοξίας πάσης μῖσος. Ὁ ἑαυτὸν ἐπιγνοὺς ἐν πάσῃ αἰσθήσει ψυχῆς (15), ἐπὶ τὴν γῆν ἔσπειρεν· οὐκ ἔστι γὰρ μὴ οὕτως σπείραντας ταπεινοφροσύνην ἀνθῆσαι· ὁ ἑαυτὸν ἐπιγνοὺς κατείληφε φόβου Κυρίου ἔννοιαν, διὰ δὲ ταύτης βαδίσας εἰς πύλην ἀγάπης ἔφθασε. Ταπείνωσίς ἐστι βασιλείας πύλη, τοὺς πλησιάζοντας εἰσάγουσα. Διὰ ταύτης οἶμαι τὸν Κύριον εἰρηκέναι τὸν εἰσιόντα, ὅτι καὶ *εἰσελεύσεται* (16) *καὶ ἐξελεύσεται* ἀφόβως ἐκ τοῦ βίου, *καὶ νομὴν εὑρήσει*, καὶ χλόην ἐν τῷ παραδείσῳ· πάντες ὅσοι ἦλθον δι' ἑτέρας ἐν τῷ σχήματι, κλέπται εἰσὶ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς καὶ λῃσταί. Συζητοῦντες ἑαυτοὺς οἱ καταλαβεῖν βουλόμενοι, μὴ διαλίπωμεν, κἂν ἐν αἰσθήσει ψυχῆς τὸν πλησίον πάντα προὔχειν ἡμῶν οἰώμεθα ἐγγὺς τὸ ἔλεος (17). Ἀδύνατον ἐκ χιόνος προϊέναι φλόγα· ἀμηχανώτερον δὲ ἐν ἑτεροδόξῳ ταπεινοφροσύνην ὑπάρχειν. Πιστῶν καὶ εὐσεβῶν τὸ κατόρθωμα (18), καὶ τοῦτο τοῖς λοιπὸν κεκαθαρμένοις [τῶν κεκαθαρμένων]. Οἱ πλείους μὲν ἑαυτοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ λέγομεν ἴσως καὶ ἔχομεν· ὀτιμία δὲ καρδίαν ἐδοκίμασεν (19)· οὐ πάυσεται ὁ ἐπειγόμενος ἐπὶ τὸν λιμένα τοῦτον τὸν ἀκύμαντον, τρόπους, καὶ λόγους, καὶ ἐννοίας, καὶ ἐπινοίας, καὶ ζητήσεις, καὶ ἐκζητήσεις, καὶ ἀγωγὰς, καὶ μηχανὰς, καὶ εὐχὰς, καὶ προσευχὰς ποιῶν, καὶ νοῶν, καὶ ἐπινοῶν, ἄχρις οὗ διὰ Θεοῦ συνεργίας καὶ ταπεινοτέρων καὶ ἀτιμοτέρων ἀγωγῶν, τῆς ἀειχειμάστου οἰήσεως θαλάσσης ἐλευθερώσῃ τὸ τῆς οἰκείας ψυχῆς σκάφος· ὁ γὰρ ταύτης ἀπαλλαγείς, ἐπὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἁμαρτήμασιν εὐαπολόγητος τελώνης γίνεται. Τινὲς γὰρ τὰ προγεγονότα κακὰ, καὶ μετὰ τὴν ἄφεσιν τούτων εἰς ὑπόθεσιν ταπεινοφροσύνης, ἕως τέλους ἐσχήκασι, δι' ἐκείνων τὸ μάταιον οἴημα κολαφίζοντες. Ἕτεροι δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐννοοῦντες πάθος, ἑαυτοὺς ἀεὶ χρεώστας λογίζονται. Ἄλλοι διὰ τῶν καθημερινῶν ἐλλείψεων ἑαυτοὺς εὐτελίζουσιν. Ἄλλοι ἐκ συμβατικῶν πειρασμῶν, καὶ νόσων, καὶ πτωμάτων, τὴν τῶν χαρισμάτων μητέρα ᾠκειώσαντο. Εἰσὶ δέ τινες· εἴπερ καὶ νῦν εἰσιν, οὐκ ἔχω λέγειν· οἱ δι' αὐτῶν τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν κατὰ πρόσβασιν τούτων ἑαυτοὺς ταπεινοῦντες (20), ἀναξίους ἑαυτοὺς τοῦ τοιούτου πλούτου λογιζόμενοι, καὶ ὡς καθημέραν τῷ ἑαυτοῦ χρέει προστιθέντες οὕτως διακείμενοι.

[17] Psal. LXXXVIII, 23, 24. [18] Joan. X, 9.

parentem sibi familiarem reddunt. Sunt et alii (utrum vero hodie sint, dicere non habeo) qui per ipsa cœlestia Dei dona quibus quotidie afficiuntur et proficiunt, scipsis submissiores fiunt, dum se indignos tantis gratiarum thesauris existimant, et perinde afficiuntur ac si quotidie nomina debitorum augerent.

Τοῦτο ταπείνωσις, τοῦτο ἡ μακαριότης· τοῦτο τὸ τέλειον ἔπαθλον. Ὁπόταν τινὰ ἴδῃς ἢ ἀκούσῃς ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ὑψηλοτάτην ἀπάθειαν κτησάμενον, καὶ μὴ ἄλλην, ἀλλὰ ταύτην αὐτὸν τὴν μακαρίαν σύντομον ὁδὸν πεζοπορήσαντα ὑπολάμβανε. Ἡ ἱερὰ ξυνωρὶς, ἀγάπη καὶ ταπείνωσις· ἡ μὲν γὰρ ὑψοῖ, ἡ δὲ τοὺς ὑψωθέντας κρατοῦσα οὐδέποτε πίπτει. Ἄλλο συντριμμὸς (21), καὶ ἄλλο ἐπίγνωσις, καὶ ἄλλο ταπείνωσις. Συντριμμός ἐστι πτώματος γέννημα. Ὁ γὰρ πίπτων συντρίβεται καὶ ἀπαρρήσιαστος ἐν προσευχῇ μετ' ἐπαινουμένης ἀναιδείας παρίσταται, ῥάβδῳ ἐλπίδος ὡς συντεθλασμένος ἐπιστηριζόμενος, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν κύνα τῆς ἀπογνώσεως διώκων. Ἐπίγνωσίς ἐστιν ἀσφαλὴς τῶν οἰκείων μέτρων, καὶ ψιλῶν πταισμάτων ἀρέμβαστος μνήμη καὶ κατάληψις. Ταπείνωσίς ἐστι διδαχὴ Χριστοῦ νοερὰ νοητῶς τοῖς καταξιουμένοις ἐν τῷ ταμιείῳ τῆς ψυχῆς θαλαμευομένη, καὶ λόγοις αἰσθητοῖς οὖσα ἀπρόφιτος. Ὁ ὅλως ὀσμῆς τοῦ τοιούτου μύρου ἐν ἑαυτῷ αἰσθέσθαι λέγων, καὶ ἐν καιρῷ ἐπαίνων, κἂν πρὸς βραχὺ τὴν καρδίαν κινούμενος· ἢ τὴν τῶν λόγων δύναμιν ἐπιστάμενος (22), μὴ πλανηθῇ πεπλάνηται· *Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν*, ἐν αἰσθήσει ψυχῆς τινος ἀκήκοα λέγοντος· *ἀλλ' ἢ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν*. Ἐγίνωσκε γὰρ τὴν φύσιν, μὴ ὡς ἔτυχεν ἐξ ἑαυτῆς ἀβλαβῆ διαμένειν. *Παρὰ σοὶ ὁ ἔπαινός μου ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ*, ἐν τῷ μέλλοντι. Πρὸ γὰρ ἐκείνου, ταύτην [εὐφημίαν] ἀκινδύνως φέρειν οὐ δύναμαι. Εἰ τοῦτο ὅρος, καὶ λόγος, καὶ τρόπος ἐσχάτης ὑπερηφανίας καθέστηκε, τὸ τὰς μὴ προσούσας ἀρετὰς, δόξης χάριν, ὑποκρίνεσθαι, οὐκ οὖν τοῦτο τεκμήριον βαθυτάτης ταπεινοφροσύνης καθέστηκε τὸ τὰς μὴ προσούσας ἡμῖν αἰτίας ἐπί τινων εὐτελείας χάριν σχηματίζεσθαι. Οὕτως ὁ τὸν ἄρτον καὶ τὸν τυρὸν μετὰ χεῖρας (23) εἰληφὼς πεποίηκεν (*a*)· οὕτως ὁ τὴν ἑαυτοῦ ἐσθῆτα ἐκδυσάμενος (24), καὶ ἀπαθῶς ὁ τῆς ἁγνείας ἐργάτης τὴν πόλιν περιπολήσας· οὐ μεριμνῶσιν οἱ τοιοῦτοι ἀνθρωπίνου προσκόμματος, λοιπὸν εἰληφότες δύναμιν διὰ προσευχῆς ἀοράτως πάντας πληροφορῆσαι. Ὁ τοῦ προτέρου ἐπιμελούμενος (25), τοῦ δευτέρου ἔνδειαν ἐσήμανεν. Ὅπου γὰρ Θεὸς πρὸς αἴτησιν ἕτοιμος, πάντα ποιεῖν δυνάμεθα. Θέλε μᾶλλον ἀνθρώπους, καὶ μὴ Θεὸν λυπεῖν· χαίρει γὰρ ὁρῶν ἡμᾶς ἀτιμίᾳ προστρέχοντας (26), ἵνα τὴν ματαίαν οἴησιν θλίψωμεν καὶ πλήξωμεν, καὶ ἀπολέσωμεν. Χενιτεία ἀκροτάτη τῶν τοιούτων ἰθλων πρόξενος· μεγάλων γὰρ ὄντως ἐξ οἰκείων φέρειν ἐμπαίζεσθαι. Ἂν θαμβηθῇς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις· οὐδεὶς γὰρ κλίμακα ὑφ' ἣν ποτε ἀνελθεῖν δεδύνηται. Ἐν τούτῳ γνώσονταί πάντες, ὅτι Θεοῦ μαθηταί ἐσμεν, οὐχ ὅτι τὰ δαιμόνια ἡμῖν ὑπακούουσιν, ἀλλ' *ὅτι τὰ ὀνόματα ἡμῶν γέγραπται*

Hæc est humilitas, hæc beatitudo, **319** hoc perfectum præmium. Quod si quem videris vel audieris intra paucos annos ad summam animi tranquillitatem aspirasse, non alia illum via ad hanc perfectionem pervenisse scias, quam per hanc beatam et compendiosam semitam pedestrem. Sacra hæc biga est charitas et humilitas; nam illa exaltat, hæc exaltatos ne unquam decidant, tenet. Aliud est contritio, aliud cognitio, aliud humilitas. Contritio ex casu seu lapsu nascitur. Nam qui cadit, conteritur, et sine confidentia sui in precibus cum laudabili impudentia Deo astat, innixus baculo spei, tanquam confractus, quo desperationis canem abigit et insequitur. Cognitio est firma propriæ (seu facultatum) comprehensio, et intentissima etiam leviorum lapsionum memoria. Humilitas est doctrina Christi qua spiritualis eruditur ab iis qui digni sunt comprehensa; quæque in conclavi animæ tanquam thalamo recondita manet omnibus quæ sensu percipiuntur verbis ineffabilis. Qui se omnino fragrantiam hujus unguenti sentire in se ipso dicit, et interim laudibus, etsi quasi per momentum, in animo permovetur, aut vim verborum intelligit, is ne erret, jam deceptus est: *Non nobis, Domine, non nobis* (quemdam audivi in affectu spiritus dicentem, *sed nomini tuo da gloriam* [19]. Norat enim naturam pro more suo, per se non posse illæsam permanere: *Apud te enim laus mea in Ecclesia magna* [20], futuro nempe tempore [sæculo]. Ante **320** vero quam illud adveniat, hanc ferre sine periculo non possum. Si hæc definitio et ratio et modus est extremæ superbiæ, gloriæ studio virtutes, quibus cares, per hypocrisim simulare, profecto altissimæ humilitatis argumentum erit, culpas quasdam (quibus tamen vaces) nonnullis in rebus ut vilior habearis effingere. Sic fecit (*a*) qui panem et caseum in manus accepit: sic qui abjecta veste, liber tamen ab omni sensu libidinis, germanus castitatis cultor civitatem obiit (*b*). Non sunt solliciti hujusmodi ne quempiam hominum offendant, eam enim gratiam et virtutem per preces a Deo acceperunt, ut in spiritu omnibus satisfaciant. Qui prioris rationem habet, altero se indigere ostendit. Quando enim Deum ad votum nostrum paratum habemus, nihil non per ipsum possumus. Hominem potius quam Deum velis offendere, qui gaudium quando nos videt ad ignominiam properare, ut stultam nostri æstimationem et arrogantiam affligamus, elidamus et exterminemus. Hujusmodi certamina creat extrema fuga sæculi seu peregrinatio. Magnorum enim revera virorum est ab domesticis et familiaribus ludibria pati. Nec est quod super his dictis obstupescas· nemo quippe

[19] Psal. CXIII, 1. [20] Psal. XXI, 23.

(*a*) S. Serapionem intelligit.

(*b*) Simon Salus hic fuit

simul uno passu [saltu *seu* gradu] totam scalam conscendere potuit. In hoc cognoscemus nos Dei discipulos esse, non quod nobis dæmones subjiciantur, sed *quod nomina nostra scripta sint in cælo* humilitatis [21]. **321** Sterilitas arborum natura sua ramos citrorum, ut appellantur, in altum tollere solet, curvescentes vero citius fructus progenerant. Quid hoc sibi velit intelligit, qui mentem advertit.

A ἐν τῷ οὐρανῷ τῆς ταπεινώσεως. Ἡ μὲν ἀκαρπία φύσει εἰς ὕψος τοὺς τῶν λεγομένων κίτρων κλάδους ἀνῴξεν πέφυκε· καταχαμφθέντες δὲ θᾶττον καρποφόροι γίνονται. Ὁ νουνεχῶς γνοὺς ἐπίσταται.

Gradus hic sanctæ hujus virtutis præbet ascensum (ad Deum) cum fructu tricesimo, sexagesimo et centesimo. Ad summum evadunt ii qui devictis omnibus animi perturbationibus ad summam mentis tranquillitatem pervenerunt. In medio consistunt generosi athletæ. Ad primum [infimum] omnes aspirare possunt. Qui se ipsum novit, nunquam committet ut illudatur in rebus quæ ipsius facultatem superant aggrediendis, sed pedem jam in sanctæ humilitatis semita firmavit. Tremunt aviculæ ad accipitris conspectum, et humilitatis studiosi ad vocem obloquentis. Sine prædictionibus, illustrationibus divinis seu visis, signis et prodigiis multi salutem consecuti sunt, sed sine humilitate nemo unquam in thalamum sponsi ingredietur. Nam illorum priorum signorum hæc altera fida custos est. Hanc autem illa in non satis firmis exterminarunt. Factum est etiam divinitus ad humiliandos nos etiam invitos hoc, ut nemo suorum vulnerum labes tam bene inspicere possit, quam ab altero videntur. Proinde necesse est ut receptæ sanitatis gratiam non nobis ascribamus, sed alteri et Deo in acceptis referamus. Humilis corde suam voluntatem semper tanquam deceptricem exsecratur, et in precibus suis ad Deum certissima fide nixus et opportuna sibi discere [cognoscere] et obedire consuevit, non ad mores et vitam **322** suorum præceptorum attentus, sed omni cura Deo commissa, qui etiam per asinam vatem Balaam necessaria docuit. Hujusmodi servus Dei etiamsi omnia ex Dei voluntate agat, cogitet et loquatur, nihil tamen sibi ascribit. Crux est et grave onus humili, quando sibi credere cogitur, uti superbo, quando alterius sententia stare jubetur. Mihi angeli esse videtur, nunquam etiam furtim in peccatum pertrahi, cum audiam ab angelo terrestri dictum: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est* [22]. Itaque necesse est uti perpetuo nos ipsos condemnemus et reprehendamus, ut per voluntariam nostri abjectionem et vilitatem ab non voluntariis lapsibus defendamur et excusemur. Quod nisi fecerimus, in exitu vitæ gravis omnino de iis a nobis ratio exigetur. Qui a Deo aliquid petit, quod infra sua merita est, sine dubitatione accipiet quæ supra ipsius promerita sunt. Atque hoc publicanus attestatur [23], qui cum remissionem duntaxat peccatorum petiisset, justitiam reportavit. Latro ille tantum rogarat Christum ut sui memor esset in regno suo, et totius paradisi hæres, et primus qui-

Κέκτηται ὁ τῆς ὁσίας ταύτης παρὰ Θεῷ βαθμὸς ἐν τριάκοντα καὶ ἐν ἑξήκοντα (27), καὶ ἐν ἑκατὸν τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐν τῷ ἐσχάτῳ οἱ ἀπαθεῖς, ἐν δὲ τῷ μέσῳ οἱ ἀνδρεῖοι. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ πάντες ἀνελθεῖν δύνανται· ὁ γνοὺς ἑαυτὸν οὐδέποτε ἐμπαιχθεὶς ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑαυτὸν ἐπιχειρήσειεν· ἀλλὰ βέβηκε λοιπὸν τὸν πόδα ἐπὶ τὴν μακαρίαν ταύτην τρίβον. Δεδείκασιν [al. δεδοίκασιν] ὄρνεις ἱέρακος εἶδος, ἐργάται δὲ ταύτης ἀντιλογίας ἦχον (28). Ἄνευ μὲν προῤῥήσεων, καὶ ἐλλάμψεων, καὶ σημείων, καὶ τεράτων πολλοὶ τῆς σωτηρίας τετυχήκασιν· ἄνευ δὲ ταύτης οὐδεὶς ἐν τῷ νυμφῶνι εἰσελεύσεται. Τῶν μὲν γὰρ προτέρων ἡ δευτέρα φύλαξ (29)· ταύτης δὲ πολλάκις τὰ πρότερα, ἐν τοῖς κουφοτέροις ἀναιρετικὰ γεγόνασιν. Ὠκονόμησεν ὁ Κύριος πρὸς τὸ ἡμᾶς (30) καὶ μὴ θέλοντας ταπεινοῦσθαι καὶ τοῦτο· οὐδεὶς γὰρ τοὺς ἑαυτοῦ μώλωπας, ὡς ὁ πλησίον ὁρᾷν δύναται· διόπερ ἀνάγκη ἡμᾶς, μὴ ἑαυτοῖς. ἀλλ' ἐκείνῳ τὴν τῆς ὑγιείας χάριν, καὶ Θεῷ διδόναι· ὁ ταπεινόνους πάντοτε τὸ ἑαυτοῦ θέλημα ὡς πλάνον βδελύττεται· καὶ ἐν τοῖς αἰτήμασιν αὐτοῦ τοῖς πρὸς Κύριον, πίστει ἀδιστάκτῳ τὰ προσήκοντα μανθάνειν (31), καὶ ὑπακούειν πέφυκεν· οὐ τῇ πολιτείᾳ προσέχων τῶν διδασκάλων· ἀλλὰ Θεῷ ἀναθεὶς τὴν μέριμναν, τῷ καὶ δι' ὄνου ἐπὶ τοῦ Βαλαὰμ τὰ χρειώδη διδάξαντι. Κἂν ἅπαντα ὁ τοιοῦτος ἐργάτης κατὰ Θεὸν καὶ ποιῇ, καὶ νοῇ, καὶ φθέγγηται, οὐδ' οὕτως ἑαυτῷ ἀποδίδωσι· σκόλοψ καὶ βάρος τῷ ταπεινῷ τὸ οἰκειόπιστον· ὥσπερ τῷ ὑπερηφάνῳ τὸ ἑτερόλεκτον (32). Ἐμοὶ δοκεῖ ἀγγέλου, τὸ μὴ κλέπτεσθαι ἐφ' ἁμαρτήμασιν εἶναι, ἀκούοντι τοῦ ἐπιγείου ἀγγέλου λέγοντος· *Οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνακρίνων με, Κύριός ἐστιν*· ὅθεν ὀφείλομεν διηνεκῶς ἑαυτοὺς κατακρίνειν καὶ μέμφεσθαι (33), ἵνα διὰ τῆς ἑκουσίου εὐτελείας, τὰς ἀκουσίους ἁμαρτίας ἀπολογηθησώμεθα [*al.* ἀπορρίψωμεν]· εἰ δὲ μή, πάντως ἐν τῇ ἐξόδῳ χαλεπῶς ὑπὲρ αὐτῶν λογοθετησόμεθα. Ὁ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν τὰ ἐκ Θεοῦ αἰτήματα αἰτούμενος (34), πάντως τῶν ὑπὲρ ἑαυτὸν τεύξεται· καὶ τοῦτο τελώνης μαρτυρεῖ, ἄφεσιν μὲν αἰτησάμενος, δικαιοσύνην δὲ κομισάμενος (35)· μνήμην μόνην ὁ λῃστὴς ἐκεῖνος ἐν τῇ βασιλείᾳ ἠτήσατο, καὶ ὅλον τὸν παράδεισον πρῶτος ἐκληρονόμησεν· Οὐκ ἔστιν ἐν τῇ κτίσει μικρὸν καὶ μέγα πῦρ θεάσασθαι τὴν φύσιν· καὶ οὐκ ἔστι ἐν τῇ ἀνοθεύτῳ ταπεινοφροσύνῃ ὕλης εἶδος ἐναπομεῖναι τὸ σύνολον. Ἕως οὖ ἑκουσίως πταίωμεν, τοῦτο ἐν ἡμῖν οὐ πρόσεστι (36), καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Γινώσκων ὁ Δεσπότης τῇ ἔξωθεν διαγωγῇ συσχηματίζεσθαι τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν (37), λαβὼν λεντίον ὑπέδειξεν ἡμῖν μέθοδον ὁδοῦ ταπεινώ-

[21] Luc. x, 20. [22] I Cor. iv, 4. [23] Luc. xviii, 10 seqq.

σεως· τοῖς γὰρ τοῦ σώματος ἐπιτηδεύμασιν ἐξ- A dem, facius est. Non est in mundo videre igne
ομοιοῦται ἡ ψυχὴ, καὶ πρὸς ἃ πράττει, τυποῦται, καὶ πρὸς αὐτὰ σχηματίζεται. Ἀρχὴ ἀγγέλων τινὶ γέγονεν ὑψηλοφροσύνης ὑπόθεσις, οὐ διὰ τοῦτο κομισαμένῳ αὐτήν. Ἄλλως ὁ ἐπὶ θρόνου, καὶ ἄλλως ὁ ἐπὶ κοπρίας καθήμενος διάκειται. Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ὁ μέγας ἐκεῖνος δίκαιος ἐν τῇ κοπρίᾳ ἔξω τῆς πόλεως ἐκαθέζετο. Τότε γὰρ τὴν τελείαν ταπεινοφροσύνην κτησάμενος, εἶπεν ἐν αἰσθήσει ψυχῆς· *Ἐφαύλισα ἐμαυτὸν καὶ ἐτάκην* (38)· ἤγημαι δὲ ἐμαυτὸν γῆν καὶ σποδόν. Εὑρίσκω Μανασσῆν ἐκεῖνον ἐν ἀνθρώποις ὡς οὐδέν' ἕτερον [al. οὐδένα τούτων] ἁμαρτήσαντα, καὶ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἐν εἰδώλοις, καὶ πᾶσαν τὴν θρησκείαν μολύναντα· ὑπὲρ οὗ εἰ πᾶς ὁ κόσμος νενήστευκεν, οὐδὲν ἂν ἄξιον ἀντεισενεγκεῖν ἠδύνατο, ἀλλ' ἴσχυσεν ἡ ταπείνωσις ἀνίατα ἰάσασθαι ἐν αὐτῷ· *Ὅτι εἰ ἠθέλησας θυσίαν* (39), *ἔδωκα ἄν*, τῷ Θεῷ, φησὶν ὁ Δαυΐδ, *ὁλοκαυτώματα*, σώματα διὰ νηστείας, *οὐκ εὐδοκήσεις. Θυσία τῷ Θεῷ*, καὶ τὸ ἑξῆς γενόηται πᾶσιν. *Ἥμαρτηκα τῷ Κυρίῳ*, ποτὲ ἡ μακαρία ταπείνωσις πρὸς Θεὸν ὑπὲρ μοιχείας καὶ φόνου ἐβόησε, καὶ θᾶττον ἤκουσε· *Κύριος ἀφεῖλε τὸ ἁμάρτημά σου.*

natura parvum et magnum: nec in humilitate vera et sincera ullam penitus materiæ speciem ([a] vitiorum) quæ illi inhærere possit, **324** est recipere. Quandiu sponte peccamus et cadimus, hoc in nobis non est, et hoc est signum præsentiæ illius. Cum Dominus noster non ignoraret per exteriorem corporis habitum formari intus animæ virtutem, accepto linteo, ostendit nobis compendiosam viam ad humilitatem. Actionibus enim corporis formatur anima, et ad ea quæ agit componitur [effigiatur] et figuratur. Principatus nonnemini angelorum fuit occasio et causa superbiæ, quem tamen non acceperat ut superbiret. Aliter qui in solio, aliter qui in sterquilinio sedit, compa- B ratus est. Et fortasse justus ille et magnus vir (Jobus) propterea in sterquilinio extra civitatem sedit. Tunc enim perfectam consecutus humilitatem, ex toto cordis affectu dixit: *Vilipendi me ipsum et contabui* [24]; reputavi me terram et cinerem. Animadverto Manassen illum ex hominibus gravius quam nullum alium peccasse, templumque Dei idolis et omnem cultum divinum polluisse, pro quo si totus mundus se jejuniis afflixisset, non potuisset quidquam dignum referre [pro illo, ut par erat satisfacere]. Sed potuit humilitas desperata et immedicabilia illis vulnera curare. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, Deo*, inquit David: *holocaustis*, seu jejuniis, quibus corpora torquentur, *non delectaberis. Sacrificium Deo* [25], et quæ sequuntur, omnibus nota. *Peccavi Domino*, beata olim humilitas ob adulterium et cædem commissam, ad Deum clamavit; et statim audivit: **323** *Dominus abstulit peccatum tuum* [26].

Ὁδὸν μὲν ταύτης καὶ ὑπόθεσιν τοὺς σωματικοὺς κόπους οἱ ἀείμνηστοι ὡρίσαντο Πατέρες· ἐγὼ δὲ λέγω ὑπακοὴν καὶ εὐθύτητα καρδίας, αἵ καὶ φυσικῶς τῇ οἰήσει ἀντίκεινται· εἰ ἐξ ἀγγέλων δαίμονάς τινας αὕτη πεποίηκε (40), πάντως ἐκείνη καὶ ἐκ δαιμόνων ἀγγέλους ποιῆσαι δύναται (41)· διὸ οἱ πεσόντες θαρσείτωσαν. Σπεύσωμεν πάσῃ δυνάμει, ἐπὶ τὴν ταύτης κορυφὴν ἀναβῆναι. Εἰ δὲ μὴ, κἂν ἐποχηθῆναι τοῖς ὤμοις. Εἰ δέ τι ὀκλάζομεν, τῶν ἀγκαλῶν γοῦν αὐτῆς μὴ ἀποπέσωμεν· ὁ γὰρ ἐκεῖθεν ἀποπίπτων, θαυμάζω εἰ ἐπιτεύξεταί τινος αἰωνίου δωρεᾶς· νεῦρα ταύτης καὶ ὁδοὶ, οὐ μέντοι καὶ σύμβολα (42), ἀκτημοσύνη, ξενιτεία, ἀφανὴς σοφίας ἀποκρυφὴ, προφορὰ ἀποίκιλος, ἐλεημοσύνης ζήτησις, κρύψις εὐγενείας, παῤῥησίας ἐξορισμὸς, πολυλογίας μακρυσμός· οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς πτωχὴ κατάστασις καὶ προσαιτῶν δίαιτα (43), ψυχὴν ταπεινῶσαι δεδύνηται πώποτε· τότε γάρ, τότε φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι δεικνύμεθα, ὅτε δυνάμενοι ὑψοῦσθαι τὸ ὕψος ἀποφεύγομεν ἀνεπιστρόφως· εἰ ὀπλίζῃ ποτὲ κατά τινος πάθους τοῦ οἵου δήποτε, ταύτην σύμμαχον ἐπίσπασαι· *Ἐπὶ ἀσπίδα γὰρ καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσε-*

Viam quidem ad hanc (humilitatem) et fundamentum Patres semper prædicandi, labores et exercitationes corporis affirmarunt: ego vero obedientiam et verum sincerumque et rectum cor, quod natura etiam sua repugnat superbæ æstimationi rectam ad humilitatem viam esse judico. Si superbia ex angelis dæmones quosdam effecit, haud dubie humilitas etiam ex dæmonibus angelos facere poterit. Bono ergo animo sint qui peccarunt. Properemus, et totis viribus decertemus, ut in hujus verticem evadamus. (Quod si non possumus, saltem humeris illius evehi studeamus. Aut si deficimus et succumbimus, caveamus tamen ne ulnis illius excidamus. Qui enim inde exciderit, mirabor si quid muneris æterni consequatur. Nervi hujus sunt et viæ, non signa tamen, paupertas occulta, peregrinatio, sapientiæ occultatio, sermo non vafer, sed sincerus, eleemosyna quæsita, nobilitatis dissimulatio, audacis confidentiæ relegatio, loquacitatis remotio. Nihil quippe adeo animam humilem reddit, quam status ultimæ paupertatis et victus emendicatus. Tunc C D

[24] Job XLII, 6 ex LXX; Vulg. *Reprehendo meipsum et ago pœnitentiam in favilla et cinere.* [25] Psal. L, 18. [26] II Reg. XII, 13.

(a) Hunc locum totum omisit Camaldulensis. Antiquiores interpretes habent, sicut et omnia exemplaria nostra Græca. Sensus perobscurus est, nec comparatio satis apta videtur. An hoc vult dicere, Sicut in creata aliqua re nullus ignis natura sua est magnus et parvus (æque enim parvus ignis est ignis ac magnus) magnus autem et parvus fit ex materia, ita in sincera et non spuria humilitate nulla omnino species et forma materiæ, vitiorum nempe, permanere ullo modo potest. Humilitas enim omnem vitiorum materiam excludit, vel per charitatem absumit?

enim tunc, inquam, nos veros philosophos Deique amatores ostendimus et probamus, quando extolli possumus, et omnem elationem, ex animo constantissime fugimus. Quandocunque arma contra quodcunque vitium sumis, hanc tibi pugnæ sociam ascisce, hæc enim, *super aspidem et basiliscum ascendet, et conculcabit leonem et draconem* [27], peccatum, inquam, et desperationem, et diabolum, **325** et corporis draconem. Humilitas est sipho seu canalis cœlestis, qui ex ima peccatorum voragine animam in cœlum evehere potest. Fuit qui in anima sua hujus pulchritudinem vidit, et stupore captus cupiebat nomen parentis ejus cognoscere, cum illa gratum et serenum subridens: ecquomodo, inquit, genitoris mei nomen scire studes, cum sit anonymus et nomine careat. Non prodam illud tibi, donec Deum possideas: cui gloria in omnes sæculorum æternitates. Amen.

Mare est fontis causa et genitrix; humilitas autem est fons discretionis.

ται, *καὶ καταπατήσει λέοντα καὶ δράκοντα*· ἐνῶ δὲ λέγω, ἐπὶ ἁμαρτίαν καὶ ἀπόγνωσιν, καὶ τὸν διάβολον, καὶ τὸν δράκοντα τοῦ σώματος. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ σίφων οὐράνιος ἐξ ἀβύσσου ἁμαρτημάτων εἰς οὐρανὸν ἀνενέγκαι ψυχὴν δυνάμενος (44)· ὁρακέ πού τις ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ταύτης κάλλος· καὶ θάμβει ληφθεὶς ἠρώτα τοῦ τεκόντος μαθεῖν τὴν προσηγορίαν· ἡ δὲ φαιδρὸν αὐτῷ καὶ γαληνὸν ὑπομειδιάσασα, φησί· Καὶ πῶς τοῦ ἐμὲ γεγεννηκότος τὸ ὄνομα μαθεῖν ἐπείγῃ, καὶ οὗτός ἐστι ἀνώνυμος; Οὐ μή σοι τοῦτο λέξω, ἕως ἂν Θεὸν κτήσῃ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πηγῆς μὲν μήτηρ ἄβυσσος καθέστηκε· διακρίσεως δὲ πηγὴ ταπείνωσις.

SCHOLIA AD GRADUM XXV.

De humilitate.

Scholion 1.

Sive quæ in sensum et materiam seu corpus cadunt.

Scholion 2 *sancti Chrysostomi.*

Ne, inquit, dono lavacri confisi deinceps negligenter vivant. Quia etsi baptisma pœnitentiæ acceperis, sed Spiritu sancto postea non agaris, perdidisti gratiam, et dignitatem tibi datam, et adoptionis prærogativam. Hinc dixit: Non quotquot Spiritum Dei acceperunt, sed quicunque Spiritu Dei aguntur; hoc est, per omnem vitam ita vivunt, hi sunt filii Dei.

Quæstio 3.

Quot significat accusatio? duo: pessimam ab hoste irrogatam calumniam: deinde singulari quadam vi apertam rei gestæ declarationem. Exempli causa: bonus natura Deus, malignus diabolus, velut astuta vulpes.

Scholion 4.

Mirandæ sunt actiones mentis, et per humilitatem **326** profectus. Audi enim quomodo dicat. Quoniam, inquit, quod quis [de quo quis secum rationatur] cogitat hoc omnino et sentit, et corde retinet. Excipiatur ergo, quod quis ex inconsideratione mentis, vel ex subreptione aut casu cogitat: hæc enim semel duntaxat tractata animo, negamus eum vitioso affectu cogitari aut tractari.

Aliud.

Rogatus senior quid esset humilitas: Duplex, inquit, mortificatio, quæ sponte fit in omni re.

Scholion 5.

Iris est arcus nubibus extensus, quem vocavit *humilitatem*, propter multos et varios quasi flores et colores, et propter triplicem colorum aspectum, et altitudinem, qua supra terras exsistat atque elevetur.

[27] Psal. xc, 13.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΕ'.

Περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης.

Σχόλιον α'.

Ἦγουν αἰσθητοῦ καὶ ὑλικοῦ.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου β'.

Ἵνα μὴ τῇ δωρεᾷ τοῦ λούτρου θαρρήσαντες τῆς μετὰ ταῦτα ἀμελήσωσι πολιτείας, φησί· ὅτι κἂν βάπτισμα μετανοίας λάβῃς, μὴ μέλλῃς δὲ Πνεύματι μετὰ ταῦτα ἄγεσθαι, ἀπώλεσας τὴν δεδομένην ἀξίαν, καὶ τῆς υἱοθεσίας τὴν προεδρίαν· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν· Ὅσοι Πνεῦμα Θεοῦ ἔλαβον, ἀλλ', Ὅσοι Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται· τουτέστιν, ὅσοι παρὰ πάντα τὸν βίον πολιτεύονται οὕτως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ.

Ἐρώτησις γ'

Καὶ πόσα σημαίνει κατηγορία; Ἀπόκρ. Δύο· τὴν κατά τινος παρ' ἐχθροῦ κακίστην διαβολὴν, καὶ τὴν ἔμφασιν, καὶ τρανὴν φανέρωσιν τοῦ πράγματος· οἷον, ἀγαθὸς φύσει ὁ Θεὸς, κακοῦργος ὁ διάβολος, δολερὸν ἡ ἀλώπηξ.

Σχόλιον δ'.

Θαυμάσιαι νοὸς ἐργασίαι, καὶ διὰ ταπεινώσεως προκοπαί· ὅρα γὰρ πῶς φησιν, ὅτι ὅ τις λογίζεται, τοῦτο πάντως καὶ φρονεῖ, καὶ ἐν καρδίᾳ κατέχει. Ὑπεξαιρείσθω οὖν τὸ ἐξ ἀπροσεξίας λογίσασθαι, ἢ συναρπαγῆς, ἢ κατὰ τύχην· ταῦτα γὰρ πρὸς ἅπαξ τελούμενα, οὐ κατὰ πάθος τελεσθῆναι ἢ λογισθῆναί φαμεν.

Ἄλλο.

Ἠρωτήθη γέρων, τί ἐστι ταπείνωσις, καὶ εἶπε· Διπλῆ νέκρωσις ἑκουσίως ἐπὶ παντός.

Σχόλιον ε'.

Ἶρίς ἐστι τὸ τεινόμενον ταῖς νεφέλαις τόξον· τοῦτο δὲ ἐκάλεσε *τὴν ταπείνωσιν*, διὰ τὸ πολυανθὲς, καὶ ποικίλον, καὶ πολύχροον, καὶ τρίχροον, καὶ ὑψηλὸν, καὶ τῶν γηΐνων ὑπερανεστηκός.

Σχόλιον Ἰσαὰκ ς'.

Ὑπερηφανία ἐστὶν, οὐχὶ ὅτε περάζει ἐν τῇ διανοίᾳ ὁ λογισμὸς αὐτῆς, οὐδὲ ἐὰν νικᾶταί τις ἐξ αὐτῆς κατὰ καιρόν· ἀλλ' ἐκείνη ἡ διαμένουσα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐκείνῳ μὲν τῷ πρώτῳ ἡ κατάνυξις ἀκολουθεῖ· οὗτος δὲ ὁ ἀγαπήσας αὐτὴν οὐκ οἶδε κατάνυξιν.

Isaaci 6.

Superbia est, non quando cogitatio illius in mente pertransit ; neque quando quis ab illa repente data aliqua occasione, vincitur. Sed illa quæ manet et hæret in homine. Illum primum (qui cogitat de superbia, aut repente obruitur illa) sequitur dolor animi seu compunctio ; iste alter qui amat superbiam, non novit compunctionem.

Σχόλιον ζ'.

Ὑψηλῶν ἀρετῇ καὶ κατορθωμάτων.

Scholion 7.

Alta et præclara facta de virtute (inenarrabilia [ἄῤῥητα nempe] seu arcana [*b*]).

Σχόλιον η'.

Ἄχρηστα καὶ χυδαῖα, καὶ μάταια.

Scholion 8.

Inutilia, confusa, vana.

Σχόλιον θ'.

Ὡς ἡ ἁγία Τριὰς τῶν ὑποστάσεων ἐν μιᾷ ἐστι τῇ Θεότητι, καὶ μία Θεότης ἐν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν, οὕτως καὶ ἡ μετάνοια, καὶ τὸ πένθος, καὶ ἡ ταπείνωσις συγγενῆ ἀλλήλοις εἰσὶ, καὶ ἐν τῇ θείᾳ χρατύνεται χάριτι, καὶ ἡ χάρις ἑνοποιεῖ ταῦτα, τὸ ἓν τῷ ἑτέρῳ συνάπτουσα, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν νοῦν ἀναπέμπουσα.

Scholion 9.

Quemadmodum sancta Trinitas trium personarum in una est Deitate, et una Deitas in tribus personis, ita pœnitentia et luctus, et humilitas inter se cognatæ sunt, et in divina gratia continentur, gratiaque unum facit hæc, et alterum cum altero conjungit, mittitque animum ad Deum.

Σχόλιον ι'.

Εἷς χῶρος, ὁ πυθμὴν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ δὲ τῆς παγκοσμίου χαρᾶς οὐκ ἄλλη ἡμέρα, ἢ ἡ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐν ᾗ τὸ γένος ἡμῶν τῶν αἰωνίων τοῦ ᾅδου ἠλευθερώθη δεσμῶν. Τινὲς δὲ τὴν τῆς γεννήσεως ἡμέραν λέγουσιν, ἐν ᾗ καὶ παρὰ τῶν ἀγγέλων ἠκούετο τό· *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ*, ἕτεροι τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ Νῶε μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἐξῆλθε τῆς κιβωτοῦ.

Scholion 10.

Unicus ille locus est fundus Rubri maris in transitu populi Israelitarum. Dies autem quo mundus universus gaudio exsultavit, non est alius quam dies resurrectionis Domini et Salvatoris nostri, quo genus humanum ab **327** æternis inferorum vinculis est liberatum. Alii diem Christi natalem intelligunt, quo ab angelis illud auditum est : *Gloria in excelsis Deo* [28]. Alii diem interpretantur, quo Noe cum suis ex arca egressus est.

Σχόλιον Χρυσοστόμου ια'.

(*a*) Εἴ που τὴν εὐσέβειαν παραβλαπτομένην ἴδοις, μὴ προτίμα τὴν ὁμόνοιαν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἵστασο γενναίως ἕως θανάτου· καὶ μηδὲ οὕτως ψυχῇ πολέμει, μηδὲ ἀποστρέφου γνώμῃ, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι μάχου μόνον· τοῦτο γάρ ἐστι τό· *Ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες*· κἂν ἐκεῖνος μὴ εἰρηνεύῃ, σὺ μὴ πληρώσῃς χειμῶνος τὴν ψυχήν· ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, τὴν ἀλήθειαν μηδαμοῦ προδιδούς.

Scholion Chrysostomi 11.

Sicubi religionem læsam videris, tum, contempta aliorum conspiratione, veritatem tuere, proque illa generose ad mortem usque decerta : neque sic cum anima tua pugna, neque de sententia tua te dimoveri patere, sed factis ipsis et solis propugna. Hoc enim est illud : *Quantum in vobis est, pacem cum omnibus habentes* [29], quamvis ille pacificus non sit. Nec tu impleas animam tempestate [Et tu animam tuam ne gravi tempestate imbre, spiritu procellarum concutias] (perturbationum) quod occupavi dicere nequaquam violata aut prodita veritate.

Σχόλιον ιβ'.

Ὅτι τινὲς τῶν ἀναισθήτως ἐπιπλητόντων, ἢ δικαζόντων ἢ σοφιζομένων, ἢ ἀρχῆς ὀρεγομένων ταπεινώσεώς εἰσιν ἀμέτοχοι· ἔστι δ' ὅτε καὶ ἔργοις διδάσκει τοῖς προσιοῦσι τὴν ταπείνωσιν.

Scholion 12.

Quosdam qui alios ipsi stupidi castigant aut judicant, aut vafre argutantur, aut principatum appetunt, humilitatis esse expertes affirmat. Esse autem qui humilitatem, suos discipulos factis ipsis et operibus doceant.

Σχόλιον ιγ'.

Εἶπεν ὁ ἀββᾶς Ἡσαΐας διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην, ὅτι γλῶσσαν οὐκ ἔχει λαλῆσαι πρός τινα ὡς ἀμελοῦντα, ἢ πρὸς ἄλλον ὡς καταφρονοῦντα· οὔτε

Scholion 13.

Abbas Isaias de humilitate dixit, quod lingua careat ad reprehendendum aliquem negligentem, aut alium, qui alios videatur contemnere, nec oculos

[28] Luc. II, 14. [29] Rom. XII, 18.

(*a*) Hoc scholium ad nullum signum refertur, nec videtur hic locum habere.

(*b*) Apud Climacum est, μοναχὸς ταπεινόφρων οὐ πολυπραγμονήσει ἄῤῥητα. Ad vocem ἄῤῥητα scholiastes infra posuit ὑψηλῶν ἀρετῇ καὶ κατορθωμάτων, quæ τὰ ἄῤῥητα explicarent. Humilis non tractat arcana seu inenarrabilia, alta nempe de virtute et præclaris factis.

habeat, quibus ad aliorum defectus attendat; nec aures quibus ea quæ animæ non prosunt, audiat, nec cum ullo rem aut controversiam nisi cum suis peccatis. Sed pacem cum omnibus mortalibus colit, propter præceptum Domini, et non propter amicitiam. Si quis enim diebus sex et alteris sex a cibo abstineat, seseque ingentibus laboribus, præceptis et molestiis exponat, extra tamen hanc viam omnia sunt inutilia et inania.

Aliud.

Si quidem nondum acquisivisti (has virtutes), procul abes a præceptis Dei; si vero jam acquisivisti, servus inutilis es; quod debuisti facere fecisti [30], aliis multa supra præcepta facientibus.

Scholion 14.

Omnes proprietates supra (a Climaco) explicatæ præter unam, quæ est opinio, ostendunt opes, et thesaurum humilitatis; hoc enim (ut reor) est illud unum (opinio inquam).

Scholion 15.

Vera humilitas soboles est cognitionis; cognitio vera **328** partus tentationum.

Scholion 16.

Qui per viam Christi et humilitatis religiosam vitam est ingressus, hic bene in illa ingredietur, et præsentem vitam egredietur, et pascua cum gaudio reperiet in paradiso.

Scholion 17.

Oleum appellat humilitatem quæ animæ per gratiam infunditur. Tum autem humilitas nobis confertur, quando nos omnibus mortalibus viliores existimamus.

Scholion 18.

Humilitas non est conscientiæ desperatio, sed divinæ charitatis et commiserationis cognitio.

Isaaci 19.

Qui sustinere potest hominis importuni et inconsiderati verbum durum propter Deum, et propter cogitationes in pace conservandas, hic vocabitur filius pacis, pacemque possidebit animæ, corporis et spiritus.

Aliud.

Qui laborem et contumeliam seu ignominiam abs te rejicis, non est quod promittas tibi te per reliquas virtutes pœnitentiam acturum. Vana gloria enim, et stupor cordis servire solent peccato propter gloriam.

Aliud.

Si quem videris in multa ignominia constitutum lamentari, scito illum vanæ gloriæ cogitationibus occupatum, de interioribus cordis manipulis manipulos cum dolore metere.

Aliud.

Quo improbior es, hoc minus recusa multa mala

ὀφθαλμοὺς ἔχει ἄλλου ἐλαττώματα προσέχειν, οὔτε ὦτα ἔχει ἀκοῦσαι τὰ μὴ ὠφελοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔχει μετά τινος πρᾶγμα, πλὴν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ· ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἐστὶν εἰρηνικὸς διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ διὰ τὴν φιλίαν. Ἐὰν γάρ τις νηστεύῃ ἓξ, καὶ ἓξ, καὶ ἐκδῷ ἑαυτὸν εἰς μεγάλους κόπους καὶ ἐντολάς, ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ταύτης, πάντες οἱ κόποι αὐτοῦ ἄχρηστοί εἰσιν.

Ἄλλο.

Εἰ μὲν μὴ κτήσῃ, μακρὰν εἶ ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ κτήσῃ, ἀχρεῖος εἶ δοῦλος· ὃ ὤφειλες ποιῆσαι, πεποίηκας, ἑτέρων καὶ ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν ποιησάντων.

Σχόλιον ιδ'.

Τὰ προδηλωθέντα ἰδιώματα, πάρεξ τοῦ κατὰ δόκησιν, τοῦ πλούτου σημαντικὰ τῆς ταπεινώσεώς εἰσιν· αὐτὸ γάρ ἐστι τὸ ἕν, ὡς οἶμαι.

Σχόλιον ιε'.

Ἡ ἀληθινὴ ταπείνωσις γέννημά ἐστι τῆς γνώσεως, καὶ ἡ γνῶσις ἡ ἀληθινὴ γέννημα τῶν πειρασμῶν.

Σχόλιον ις'.

Ὁ διὰ χριστομιμήτου πολιτείας καὶ ταπεινώσεως εἰσιὼν εἰς τὸν βίον τῶν μοναχῶν, οὗτος καλῶς εἰσελεύσεται ἐν αὐτῷ, καὶ ἐξελεύσεται τῆς παρούσης ζωῆς· καὶ νομὴν μετ' εὐφροσύνης εὑρήσει τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ.

Σχόλιον ιζ'.

Ἔλεος λέγει τὴν προσγινομένην τῇ ψυχῇ διὰ τῆς χάριτος ταπείνωσιν· προσγίνεται δὲ, ὅτε παντὸς ἀνθρώπου εὐτελεστέρους ἑαυτοὺς ἡγησόμεθα.

Σχόλιον ιη'.

Οὐκ ἔστι συνειδήσεως κατάγνωσις ἡ ταπεινοφροσύνη, ἀλλὰ χάριτος Θεοῦ καὶ συμπαθείας ἐπίγνωσις.

Σχόλιον Ἰσαάκ ιθ'.

Ὁ δυνάμενος φέρειν ῥῆμα σκληρὸν δυσχεροῦς καὶ ἀσυνέτου διὰ τὸν Θεὸν, καὶ διὰ τὸ εἰρηνεύειν τοὺς λογισμοὺς, οὗτος κληθήσεται υἱὸς τῆς εἰρήνης, καὶ δυνατός ἐστιν ὁ τοιοῦτος κτήσασθαι εἰρήνην ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ πνεύματος.

Ἄλλο.

Ἀποβαλὼν πόνον καὶ ἀτιμίαν, μὴ ἐπαγγέλλου δι' ἑτέρων ἀρετῶν μετανοεῖν. Κενοδοξία γὰρ καὶ ἀναλγησία δουλεύειν τῇ ἁμαρτίᾳ διὰ δόξαν πεφύκασιν.

Ἄλλο.

Ὅταν ἴδῃς τινὰ ἐν πολλῇ ἀτιμίᾳ ὀδυνώμενον, γίνωσκε ὅτι λογισμοῖς κενοδοξίας κατασχεθεὶς ἀηδῶς τῶν καρδιακῶν δραγμάτων θερίζει τὰ δράγματα.

Ἄλλο.

Ὅσον εἶ κακότροπος, τὸ κακοπαθεῖν μὴ ἀπαναί-

[30] Luc. XVII, 10.

νου, ἵνα δι' αὐτῆς ταπεινωθεὶς τὴν ὑπερηφανίαν ἐμέσῃς.

Σχόλιον Ἰσαὰκ κ'.

Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ κατ' ἀλήθειαν, ὅστις ἔχει ἐν τῷ κρυπτῷ τι ἄξιον ὑπερηφανίας, καὶ οὐχ ὑπερηφανεύεται, ἀλλ' ὡς χοῦν ἔχει ἑαυτὸν ἐν τῷ λογισμῷ αὐτοῦ.

Σχόλιον Μάρκου μοναχοῦ κα'.

Ἐκτὸς συντριμμοῦ καρδίας, ἀδύνατον τὸ καθόλου ἀπαλλαγῆναι κακίας, συντρίβει δὲ καρδίαν ἡ τριμερὴς ἐγκράτεια, ὕπνου λέγω, καὶ τροφῆς, καὶ σωματικῆς ἀνέσεως. Ἡ γὰρ τούτων περισσεία ἡδυπάθειαν ἐκτίθησιν· ἡ δὲ ἡδυπάθεια τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς παραδέχεται· ἀντίκειται δὲ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ προσηκούσῃ διακονίᾳ.

Σχόλιον κβ'.

Οὐκ ἀναισθητεῖν κελεύει, ἀλλ' ἐπιμελῶς, ὡς ἀληθέσιν τοῖς ἐπαίνοις, προσέχειν καὶ ἐφήδεσθαί τινα καὶ ἄξιον εἶναι τῶν τοιούτων ἑαυτὸν ὑποτίθεσθαι λόγων κωλύει.

Σχόλιον κγ'.

Τὸν ἅγιον Σεραπίωνα αἰνίττεται.

Σχόλιον κδ'.

Ὁ ὅσιος Σιμῶν.

Σχόλιον κε'.

Ὁ ταπεινοφροσύνης ἐπιμελούμενος οὐ φροντίζει ἀνθρωπίνου προσκόμματος, ἢ μέμψεως.

Σχόλιον κς'.

Χαίρει, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐπὶ τοῖς ταπεινόφροσιν, ὁρῶν αὐτοὺς χλευαζομένους καὶ ὑπομένοντας. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐν τοῖς οἰκείοις κατορθωθῆναι ἀδύνατον, διὰ τοῦτο ξενιτεία ἀκροτάτη ταπεινώσεως καθέστηκεν αἰτία.

Σχόλιον κζ'.

Τὴν βάσιν τοῦ νοῦ ἐπὶ τὴν ἀνωλισθον τρίβον, τῆς ταπεινώσεως δηλονότι.

Σχόλιον κη'.

Τῆς ταπεινοφροσύνης δηλονότι· ὥστε μηδὲ ἔννοιαν ἀντιλογίας λαμβάνομεν· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ ἦχος.

Σχόλιον κθ'.

Ἀκούων λόγον ὠφέλιμον, μὴ κρίνε τὸν λέγοντα, ἵνα μὴ τῆς ἐπωφελοῦς νουθεσίας σεαυτὸν ἀποστερήσῃς.

Σχόλιον λ'.

Σκεπόμενος ὑπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης ὁ σημειοφόρος περισώζεται· εἰ δέ τινι τῶν κουφοτέρων δοθῇ τὸ τοιοῦτον χάρισμα, διὰ τῶν πραττομένων εἰς ὑψηλόφρονα γνώμην, ὑπερεκπίπτων καταφέρεται ἀπεριφρούρητος φανείς.

Σχόλιον λα'.

Τί μανθάνειν ἢ πάντως τὰ προσήκοντα [*μή τι πάντως τὰ προσήκοντα*];

Σχόλιον λβ'.

Ἤγουν τὸ ὑπὸ ἄλλου λεχθὲν αὐτῷ ἐπιτραπέν.

Σχόλιον λγ'.

Οὐχὶ ἁπλῷ λόγῳ ὀφείλομεν διηνεκῶς ἑαυτοὺς κατακρίνειν, ἀλλ' ἐν αἰσθήσει καὶ διαθέσει καρδίας· ὁ γὰρ οὕτω μεμψόμενος ἑαυτὸν, καὶ τοὺς ἐλέγχοντας ἢ

A pati, ut per eam (patientiam) depressus evomas superbiam.

Isaaci 20.

Humilitas vera est, quando quis quid dignum superbia in occulto habet, et tamen non superbit, sed seipsum in animo pulverem æstimat.

Marci monachi 21.

Extra contritionem cordis, fieri nullo modo potest uti malitia penitus libereris. Conterit autem cor triplex abstinentia, somni inquam, cibi et relaxationis corporis. Horum enim **329** copia mollitiem parit, mollitia malas cogitationes recipit, quæ simul repugnat studio precandi, et convenienter ministrandi.

B

Scholion 22.

Non præcipit ut sensum exuamus; sed prohibet accurate, ne tanquam veris laudibus quisquam animum advertat et delectetur, seseque hujusmodi verbis dignum existimet.

Scholion 23.

Sanctum Serapionem intelligit.

Scholion 24.

Venerabilis Simon Salus.

Scholion 25.

Qui studet humilitati, non curat scommata et convitia, hominumque reprehensiones.

Scholion 26.

Delectatur, inquit, Deus humilibus, quando videt illos sannas patienter ferre. Sed cum inter C domesticos recte fieri non possit, propterea secessus longissimus a patria, causa est humilitatis.

Scholion 27.

Gradum ad salutarem semitam, humilitatis nempe, intelligit.

Scholion 28.

Humilitatis scilicet, ut neque cogitationem quidem contradicendi admittamus, hoc enim est sonus.

Scholion 29.

Quando sermonem utilem audis, dicentem ne judica, ne teipsum utilis admonitionis fructu prives.

D

Scholion 30.

Humilitate septus salvabitur, qui miracula patrat. Quod si hoc donum alicui levis animi impertitum fuerit, per ea quæ fiunt miranda in superbiam mentis elatus, præcepsque in ima delatus, immunitus [inermis] comparebit.

Scholion 31.

Quid discere? aut omnino opportuna [nunquid *non opportuna?*].

Scholion 32.

Sive ab alio dictum, ipsi et commissum.

Scholion 33.

Non solo et nudo verbo oportet, ut nos **330** ipsos damnemus, sed ex animi sententia, sensu et affectu cordis. Qui enim ita seipsum reprehendit

et redarguit, et reprehendentes aut contumelia afficientes, non ut hostes aversatur, sed ut benefactores ex animo diligit.

A ὑβρίζοντας οὐχ ὡς ἐχθροὺς ἀποστρέφεται, ἀλλ' ὡς εὐεργέτας ἐκ ψυχῆς ἀγαπᾷ.

Scholion 34.

Qui se indignum judicat, qui vel minima a Deo petat, et dum petit minima velut peccator, magnam gratiam veniamque a Deo accipit. Promptus enim est Deus dare nobis majora quam petimus. Sed hæc gratia nobis non confertur quamdiu sponte peccamus.

Σχόλιον λδ'.

Ὁ ἀνάξιον ἑαυτὸν κρίνων καὶ τῶν μικρῶν αἰτημάτων, καὶ αἰτούμενος ὡς ἁμαρτωλὸς τὰ σμικρότατα, ἄφεσιν μεγάλην λαμβάνει· πιστὸς γάρ ἐστι δοῦναι ἡμῖν ὁ Θεὸς, καὶ ὑπὲρ ἃ αἰτούμεθα, οὐ προσγίνεται δὲ ἡμῖν ταῦτα ἕως ἂν ἑκουσίως πταίωμεν.

Scholion 35.

Qui juste vivit, et nullam pro recte factis compensationem, sed veniam duntaxat de peccatis commissis petit, quasi præter dignitatem suam petit, propterea accipiet a Deo majora, quam ipsius status postulat, quod soleat Deus ex abundanti dare plus quam petimus aut intelligimus.

Σχόλιον λε'.

Ὁ δικαιοσύνην ἐργαζόμενος, καὶ οὐχὶ ἀντίδοσιν τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων αἰτούμενος, παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν ὡσανεὶ αἰτεῖ· διὸ καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν τεύξεται παρὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ διδόντος ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν.

Scholion 36.

Quale est hoc? quod dixit nempe, non affici ad corpus (et vitia corporis).

Σχόλιον λς'.

Ποῖον τοῦτο; Ὃ εἶπε, τὸ μὴ προσπάσχειν ταῖς ὕλαις.

Scholion 37.

Quod anima sæpe norit se ad externam corporis formam et studia conformare, clara est ex Domini facto demonstratio.

Σχόλιον λζ'.

Ὅτι ἐν τοῖς ἐκτὸς ἐπιτηδεύμασιν οἶδε πολλάκις ἡ ψυχὴ συσχηματίζεσθαι, σαφὴς ἐκ τῆς Δεσποτικῆς ὑποθέσεως ἡ ἀπόδειξις.

Scholion 38.

Animadverte quantam ad pœnitentiam contritionem pariat seipsum nihili pendere et abjicere. Nam ex eo quod quis seipsum reprehendat, transit virtus patientiæ etiam in eum qui reprehendit alterum et contemnit.

Σχόλιον λη'.

Ὅρα καὶ τὸ ἐξουθενεῖν ἑαυτὸν, πόσον πρὸς μετάνοιαν συντριμμὸν φέρει. Ἐκ γὰρ τοῦ ἑαυτὸν μέμφεσθαί τινα, ἔρχεται εἰς τὸ καὶ τὸν ἐλέγχοντα καὶ τὸν ἐξουθενοῦντα ὑπομένειν.

C

Scholion 39.

Humilitas sine operibus multa delicta abolet : opera sine humilitate sunt velut inutilia, imo sæpe multa mala pariunt nobis. Cæterum, ut dixi, abole peccata tua in humilitate.

Σχόλιον λθ'.

Ἡ ταπείνωσις χωρὶς ἔργων πλημμελήματα πολλὰ συγχωρεῖν ἰσχύει· τὰ ἔργα δὲ χωρὶς ταπεινώσεως ἐξ ἐναντίας ὡς ἀνωφελῆ εἰσιν· ἀλλὰ καὶ πολλὰ κακὰ κατασκευάζουσιν ἡμῖν· λοιπὸν συγχώρησον τὰς ἁμαρτίας σου ἐν τῇ ταπεινώσει, καθὼς εἶπον.

Scholion 40.

Superbia ex angelis facit dæmones.

Σχόλιον μ'.

Ἡ ὑπερηφανία (ἐξ ἀγγέλων ποιεῖ δαίμονας).

Scholion 41.

Humilitas ex dæmonibus facit angelos, inquit Climacus.

Σχόλιον μα'.

Ἡ ταπείνωσις ἐκ δαιμόνων ποιεῖ ἀγγέλους, λέγει ὁ τῆς Κλίμακος.

Scholion 42.

Signa, declarationes, occasiones ad humilitatem.

Σχόλιον μβ'.

Σημεῖα, φανερώματα, πρὸς ταπεινοφροσύνην ἀφορμαί.

D

331 *Scholion* 43.

Nam ad studia occupationum anima se accommodat, et ad ea quæ facit, effigiatur, et ad hæc sese effingit.

Σχόλιον μγ'.

Τοῖς γὰρ ἐπιτηδεύμασιν ὁμοιοῦται ἡ ψυχὴ, καὶ πρὸς ταῦτα ἃ πράττει τυποῦται, καὶ πρὸς ταῦτα σχηματίζεται.

Aliud.

Sit tibi habitus, et incessus, et vestis, et sella, et victus ratio, et lecti apparatus, et domus, et omnia quæ in domo sunt vasa, ad utilitatem et paupertatem composita ; quin et sermo, et cantus, et cum altero congressus seu colloquium, ad mediocritatem potius quam ad fastum sint comparata.

Ἄλλο.

Ἔστω σοι καὶ σχῆμα, καὶ βάδισμα, καὶ ἱμάτιον, καὶ καθέδρα, καὶ τροφῆς κατάστασις, καὶ στρωμνῆς παρασκευὴ, καὶ οἶκος, καὶ τὰ ἐν οἴκῳ σκεύη πάντα πρὸς εὐτέλειαν ἐξησκημένα· καὶ λόγος, καὶ ᾠδὴ, καὶ ἡ τοῦ πλησίον ἔντευξις· καὶ πρὸς μετριότητα ταῦτα μᾶλλον, ἢ πρὸς ὄγκον ὁράτω.

Scholion 44.

Definitio humilitatis ex potentia seu facultate efficiente [ex causa efficiente].

Σχόλιον μδ'.

Ὅρος ταπεινοφροσύνης· κατ' ἐνεργητικὴν δύναμιν.

ΛΟΓΟΣ ΚϚ'.

Περὶ διακρίσεως λογισμῶν, καὶ παθῶν, καὶ ἀρετῶν.

Διάκρισίς ἐστιν ἐν μὲν τοῖς εἰσαγομένοις, ἡ τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀληθὴς ἐπίγνωσις· ἐν τοῖς δὲ μέσοις ἡ τὸ κυρίως ἀγαθὸν ἐκ τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ ἐναντίου ἀπταίστως διακρίνουσα νοερὰ αἴσθησις· ἐν τοῖς δὲ τελείοις (1), ἡ διὰ θείας ἐλλάμψεως ἐνυπάρχουσα γνῶσις, ἥτις καὶ τὰ ἐν ἄλλοις σκοτεινῶς ἐνυπάρχοντα τῷ ἑαυτῆς λύχνῳ καταφωτίζειν ἰσχύουσα. Ἢ τάχα καθολικῶς τοῦτο καὶ ἔστι, καὶ γνωρίζεται διάκρισις, ἡ τοῦ θείου θελήματος ἀσφαλὴς κατάληψις ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι, ἥτις ἐνυπάρχει μόνοις τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ (2), καὶ τῷ σώματι, καὶ τῷ στόματι. Ὁ μὲν τοὺς τρεῖς εὐσεβῶς καθελὼν συγκαθεῖλε (3), καὶ τοὺς πέντε· ὁ δὲ ἐκείνων ἀμελῶν οὐδέτερον νικήσει. Διάκρισίς ἐστι συνείδησις ἀμόλυντος, καὶ καθαρὰ αἴσθησις· μηδεὶς ἐν τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ ὑπὲρ φύσιν τινὰ ἀκούων ἢ ὁρῶν, ἐξ ἀγνωσίας εἰς ἀπιστίαν περιπέσοι· ὅπου γὰρ ἐνδημήσει ὁ ὑπὲρ φύσιν Θεὸς, ὑπὲρ φύσιν λοιπὸν τὰ πλεῖστα τῶν πραγμάτων γίνονται. Ἐν τρισὶ τούτοις γενικωτάτοις τρόποις πᾶς πόλεμος δαιμονιώδης ἐν ἡμῖν συνίσταται, ἢ ἐξ ἀμελείας, ἢ ἐξ ὑπερηφανίας, ἢ ἐκ φθόνου τῶν δαιμόνων· καὶ ἐλεεινὸς μὲν ὁ πρῶτος· πανάθλιος ὁ δεύτερος· ὁ δὲ τρίτος τρισμακάριστος. Σκοπῷ καὶ κανόνι τῷ ἡμετέρῳ κατὰ Θεὸν συνειδότι πρὸς πάντα χρησώμεθα (4), ἵνα γνόντες τὴν τῶν ἀνέμων πνοὴν πόθεν ἔρχεται, πρὸς αὐτὸ λοιπὸν, καὶ τὰ ἱστία ἀνατείνωμεν. Ἐν πάσαις ἡμῶν ταῖς κατὰ Θεὸν ἐργασίαις (5) τρεῖς ἡμῖν βοθύνους οἱ δαίμονες ὀρύσσουσι. Καὶ πρῶτον μὲν παλαίουσιν, ἵνα τὸ ἀγαθὸν κωλύσωσι γενέσθαι· δεύτερον δὲ μετὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἧτταν, ἵνα μὴ κατὰ Θεὸν τὸ τυχὸν γένηται. Ὅταν δὲ καὶ τούτου οἱ κλέπται τοῦ σκοποῦ ἀποτύχωσι, τότε λοιπὸν ἡσυχίως ἐπιστάντες ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ μακαρίζουσιν ἡμᾶς, ὡς κατὰ Θεὸν ἐν πᾶσιν πολιτευομένους. Τοῦ μὲν προτέρου ἐχθρὸς, σπουδὴ καὶ μέριμνα θανάτου· τοῦ δὲ δευτέρου, ὑποταγὴ καὶ ἐξουδένωσις· τοῦ δὲ τρίτου, τὸ ἑαυτὸν διηνεκῶς καταμέμφεσθαι. *Τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐνώπιον ἡμῶν, ἕως οὗ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἁγιαστήριον ἡμῶν* τὸ πῦρ τὸ τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἔσονται γὰρ λοιπὸν τότε προλήψεων ἐν ἡμῖν ἀνάγκαι. Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν *πῦρ* καταναλίσκον πᾶσαν πύρωσιν καὶ κίνησιν, καὶ πρόληψιν, καὶ πώρωσιν, τὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ὁρωμένην τε καὶ νοουμένην. Οἱ δαίμονες τὸ ἐναντίον πάλιν τῶν εἰρημένων ποιεῖν πεφύκασιν. Ἐπὰν γὰρ τῆς ψυχῆς περιγένωνται, καὶ τὸ τοῦ νοὸς φῶς περιτρέψωσιν, οὐκ ἔτι ἔσται ἐν ἡμῖν τοῖς ἀθλίοις, οὐ νῆψις, οὐ διάκρισις, οὐκ ἐπίγνωσις, οὐκ ἐντροπή· ἀλλ' ἀναλγησία, καὶ ἀναισθησία, καὶ ἀδιακρισία, καὶ ἀβλεψία.

GRADUS XXVI.

De discretione cogitationum, vitiorum et virtutum.

Discretio in tironibus seu rudibus est perfecta et vera status sui interioris congnitio. In mediis seu proficientibus, est sensus quidam animi qui bonum proprie dictum a physico et ejus contrario sine errore dijudicat. In perfectis est cognitio, ex divina illustratione orta quæque, et in aliis obscura suo lumine illustrare potest. Aut fortasse generatim, et omnia complectendo hoc et est, et intelligitur esse discretio, divinæ nimirum voluntatis certa et firma comprehensio, quovis tempore, quocunque in loco, et negotio, quam tantum possident mundi corde, corpore et ore. Qui tres hostes religiose prostrarit, prostravit et quinque. Qui illos negligit, neutrum vincet. **332** Discretio est conscientia incontaminata, et purus castusque sensus. Nemo, cum quædam in religioso vitæ statu supra naturæ vim fieri vel audierit aut viderit, ex rerum ignorantia in incredulitatem incidat : ubicunque enim Deus, qui supra naturam est, versatur et præsens est, ibi pleraque omnia deinceps supra naturæ facultatem fieri solent. Tribus hisce modis vel maxime generalibus bello nos diabolus oppugnat, negligentia, superbia et sua ipse invidia. Miserandus primus, miserrimus alter, felicissimus et beatissimus tertius. Meta et amussi seu regula, secundum Deum, utamur conscientia nostra, ut animadvertamus unde ventorum spiritus exsistant, et vela ad illos tendamus. In omnibus religiosis exercitationibus nostris dæmones nobis tres fodiunt scrobes. Primum contendunt ne quid boni faciamus. Cæterum ubi primo prælio devicti cesserunt, conantur boni operis finem corrumpere, ne fiat ad laudem Dei. Quod si et hic fures a scopo aberrarunt, tum demum in silentio quietis adsunt, et beatos nos in anima prædicant, quod omnia ad nutum et honorem Dei geramus. Primo adversatur studium diligentiæ et meditatio mortis; alteri subjectio et contemptus sui; postremo continua sui ipsius reprehensio. *Hoc labor est ante nos, donec* ignis Dei *intret in sanctuarium nostrum* [31]. Neque enim ulla deinceps cura aut necessitas erit ob præceptas animo prioris vitæ vitiosas affectiones aut consuetudines. **333** *Deus* enim *est ignis* omnem sensus ardorem, omnesque motus pravos, præsumptionem, occæcationem cum interiorem tum exteriorem etiam, quæ in cogitatione versatur, *consumens*. Dæmones contraria omnibus jam dictis in nobis facere consueverunt. Nam ubi animam sibi obnoxiam reddiderunt mentisque lumen exstinxerunt, tum nulla amplius cognitio, nulla reverentia, sed indolentia, stuporque est in nobis miseris sobrietas, nulla discretio, nulla animi, indiscretio, et cæcitas mentis.

Οἴδασι γὰρ τὰ εἰρημένα εὖ μάλα σαφῶς οἱ ἐκ πορνείας ἀνανήψαντες, καὶ ἐκ παῤῥησίας ὑποστα-

Hæc omnia quæ jam commemorata sunt, probe norunt ii qui ex impuritate ad sobrietatem redie-

[31] Psal. LXXII. 16, 17.

runt, quique ex nimia confidentia ad modestiam, A ab impudentia ad pudorem transierunt, quomodo post receptam mentis sanitatem, et solutam cæcitatem, seu potius corruptionem ipsos sui ipsorum pudeat, ob ea quæ prius, cum in cæcitate versarentur, loquebantur et agebant. Nisi vesperascat, et noctescat prius, fures in luce animæ et die nihil facile furabuntur, aut mactabunt, aut perdent. Furtum est, cum anima non sentiens [non advertens] in captivitatem trahitur : mactatur animo, cum sensus mentis exstinguitur, ita ut in fœda et nefaria opera incidat. Perditur demum cum ex admisso scelere de salute omnino desperat. Nemo virium suarum imbecillitatem prætexat, quasi evangelica præcepta servare non possit. Sunt enim qui plura quam Evangelium præcipit, faciant et præstent. Persuadebit tibi hoc omnino quod dictum est, is qui proximum suum plus quam seipsum **334** dilexit, quando animam suam pro ipso posuit, quamvis præceptum a Domino super hoc non accepisset. Habeant bonum animum humiles, quamvis animi perturbationibus adhuc obnoxii. Si in omnes peccatorum foveas incidant, omnibusque laqueorum insidiis induantur et capiantur, omnibusque animi morbis affligantur, at postquam sanitatem consecuti fuerint, omnibus aliis luminaria, medici, lucernæ et ductores fiant, omniumque morborum genera seu discrimina doceant, eosque qui in casus periculo sunt, experimento suo servent. Quod si qui ob præteritas peccandi consuetudines adhuc vim patiuntur, et docere alios nudo simplicique verbo possunt, doceant, fortasse enim aliquando ob suas ipsi adhortationes verecundati incipient melius agere et vivere (enimvero tales non imperent aut gubernent) : et accidet illis quod quibusdam accidisse vidimus, qui in cœno sordium voluptati transeuntes alios docuerunt, quo pacto ipsi in eam voraginem incidissent, quod fecerunt, ut illos salvos præstarent, ne in eamdem peccandi foveam ipsorum Deus qui omnia potest, propter aliorum salutem sponte se voluptatibus dedunt et immergunt, *cœpit facere et docere* [31].

λέντες, καὶ οἱ ἐξ ἀναιδείας εἰς συναίσθησιν ἐληλυθότες· πῶς τε μετὰ τὴν νῆψιν τοῦ νοὸς, καὶ τῆς πωρώσεως, μᾶλλον δὲ πηρώσεως αὐτοῦ διάλυσιν, καὶ ἑαυτοὺς κατὰ νοῦν αἰδοῦνται, ἐφ' οἷς πρώην ἐλάλουν καὶ ἔπραττον ἐν τυφλώσει διάγοντες. Εἰ μὴ ὄψισει (6) καὶ σκοτάσει πρῶτον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ψυχῆς, οὐ μὴ οἱ κλέπται κλέψωσι, καὶ θύσωσι, καὶ ἀπολέσωσι. Κλοπή ἐστιν ἄγνωστος αἰχμαλωσία ψυχῆς· θυσία ψυχῆς ἐστι λογικοῦ νοὸς θνῆσις ἐν πράξεσιν ἀτόποις περιπεσόντος· ἀπώλεια δὲ ἡ μετὰ τὴν ἀνομίαν ἑαυτοῦ ἀπόγνωσις. Μηδεὶς ἐπὶ ταῖς εὐαγγελικαῖς ἐντολαῖς ἀδυναμίαν προβάλληται· εἰσὶ γὰρ ψυχαὶ αἳ καὶ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν διεπράξαντο. Πείσει σε πάντως τὸ εἰρημένον ὁ ὑπὲρ ἑαυτὸν τὸν πλησίον ἀγαπήσας, καὶ ὑπὲρ τούτου τὴν ψυχὴν προβέμενος (7), καίπερ B ἐπιταγὴν Κυρίου εἰς τοῦτο μὴ κομισάμενος. Θαρσείτωσαν οἱ τεταπεινωμένοι ἐμπαθεῖς· εἰ γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς βοθύνοις περιπέσωσι, καὶ ἐν πάσαις ταῖς παγίσι βροχισθῶσι, καὶ πᾶσαν νόσον νοσήσωσιν· ἀλλά γε μετὰ τὴν ὑγείαν πᾶσι φωστῆρες, καὶ ἰατροί, καὶ λύχνοι, καὶ κυβερνῆται γίνονται, ἑκάστης νόσου τοὺς τρόπους διδάσκοντες, καὶ τοὺς μέλλοντας πίπτειν, ἐκ τῆς οἰκείας πείρας διασώζοντες· εἰ μὲν ἐκ προγεγενημένων προλήψεων τυραννοῦνταί τινες (8) καὶ διδάσκειν κἂν ψιλῷ λόγῳ δύνανται, διδάξωσιν. Ἴσως γάρ ποτε κἂν τοὺς οἰκείους λόγους αἰσχυνθέντες τῆς πρακτικῆς ἄρξωνται (9) (μὴ μέντοι καὶ ἄρξωσι), καὶ γενήσεται τινων ἐν βορβόρῳ κυλιομένων εἶδον γινόμενον· ἐμπεπηλωμένοι γὰρ ὑπάρχοντες τὸν τρόπον τῆς ἐκεῖσε C αὐτῶν καταποντίσεως τοὺς παρερχομένους ἐδίδασκον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν τοῦτο πραγματευόμενοι, ὅπως μὴ κἀκεῖνοι τῇ αὐτῇ ὁδῷ πέσωσι· καὶ μέντοι διὰ τὴν ἑτέρων σωτηρίαν, καὶ αὐτοὺς ὁ παντοδύναμος τοῦ πηλοῦ ἐλυτρώσατο. Εἰ δέ γε οἱ ἐμπαθεῖς ἑκουσίως ἑαυτοὺς ταῖς ἡδοναῖς ἐπιῤῥίπτουσι, σιωπῇ τὴν διδασκαλίαν ἐνδείξονται. Τῶν χάριν ἤρξατο ὁ *Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν.*

exemplo pari ratione ceciderint. Sed enim hos ipsos e cœno peccatorum liberavit. Qui vero ex vitiosis taceant, et silentio suo doceant. Propterea Jesus

Sævum revera et immane, o humiles monachi, D pelagus trajicimus, multis ventorum turbinibus et scopulis, **335** vorticibus, piratis, siphonibus, brevibus seu syrtibus, monstrisque et fluctibus redundans. Scopulum intelligamus sævam et repente intumescentem iram ; vorticem vero cum exspes vertigo mentem undique circumsistit, et in altam desperationis voraginem præcipitare conatur. Brevia et syrtes sunt ignorantiæ quæ malum pro bono arripiunt et continent. Monstra vero marina hunc prave et ferum corpus. Piratæ improbissimi vanæ gloriæ ministri et artifices, qui sarcinas nostras et cuncta virtutum labores et fructus diripiunt. Fluctus interpretemur inflatum et tumentem ventum, qui sæpe nos impetu ad illam belluam et

Χαλεπὸν, ὄντως χαλεπὸν περαιούμεθα, ὦ μοναχοὶ ταπεινοὶ, πέλαγος καὶ πολλῶν πνευμάτων, καὶ σπιλάδων, καὶ ἰλίγγων, καὶ πειρατῶν, καὶ σιφώνων, καὶ βραχῶν, καὶ θηρίων, καὶ κυμάτων πεπλησμένον. Σπιλάδα μὲν ἐπὶ ψυχῆς, τὸν ἄγριον θυμὸν καὶ αἰφνίδιον νοήσωμεν· ἴλιγγα δὲ τὴν ἀνελπιστείαν τὴν περικυκλοῦσαν τὸν νοῦν, καὶ τοῦτον αὐτὸν ἐν βυθῷ ἀπογνώσεως κατενέγκαι σπουδάζουσαν· βράχος δὲ τὴν ἄγνοιαν, τὴν τὸ κακὸν ὡς καλὸν κατέχουσαν· Θηρία δὲ, τὸ βαρὺ τοῦτο καὶ ἄγριον σῶμα· πειρατὰς δὲ τοὺς τῆς κενοδοξίας χαλεπωτάτους ὑπουργοὺς τοὺς τὸν φόρτον ἡμῶν, καὶ τὸν κάματον τῶν ἀρετῶν ἁρπάζοντας· κῦμα δὲ τὴν πεφυσημένην καὶ ὀγκουμένην κοιλίαν (10), τὴν ἐκ τῆς ἰδίας ὁρμῆς τῷ Θηρίῳ παραπέμπουσαν· σίφωνα δὲ, τὴν ἐκ τοῦ οὐ-

(31) Act. I, 1.

ρανοῦ ῥιφεῖσαν ὑπερηφανίαν, τὴν ἀναφέρουσαν ἡμᾶς λοιπὸν καὶ καταφέρουσαν ἕως τῶν ἀβύσσων.

A monstrum defert. Siphonem accipe superbiam e cœlo dejectam, quæ nos nunc in cœlum effert, mox ad tartara deprimit.

Γνώριμα καθεστήκασι τοῖς γράμματα παιδευομένοις (11), ποῖα μὲν εἰσαγομένων, ποῖα δὲ μέσων, ποῖα δὲ διδασκάλων τυγχάνουσι τὰ μαθήματα. Πρόσχωμεν νουνεχῶς, μήπως ἐν τῇ μαθήσει χρονίσαντες ἔτι ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς διατρίβωμεν ἐπαγγέλμασι· ὅπερ αἰσχύνῃ πᾶσι γνωρίζεται γηραλέον ἰδέσθαι εἰς παιδευτήριον πορευόμενον.

Norunt omnes litterati, quæ disciplinæ rudibus, quæ proficientibus, quæ ipsis magistris conveniant. Diligenter attendamus, ne diu litteris immorati adhuc in rudimentis deprehendamur, quod omnibus turpe non ignoratur, videre senem in ludum litterarium itantem.

Ἀρίστη πᾶσιν ἀλφάβητος αὕτη (12). *A* ὑπακοή, *B* νηστεία, *Γ* σάκκος, *Δ* σποδός, *E* δάκρυα, *Z* ἐξομολόγησις, *H* σιωπή, *Θ* ταπείνωσις, *I* ἀγρυπνία, *K* ἀνδρεία, *Λ* ψύχος, *M* κόπος, *N* ταλαιπωρία, *Ξ* ἐξουδένωσις, *O* συντριβή, *Π* ἀμνησικακία, *P* συναδελφία (13), *Σ* ἠπιότης, *T* πίστις ἁπλῆ καὶ ἀπερίεργος, *Υ* ἀμεριμνία κόσμου, *Φ* μῖσος ἅμισον γονέων, *X* ἀπροσπάθεια, *Ψ* ἁπλότης σὺν ἀκακίᾳ, *Ω* ἑκούσιος εὐτέλεια. [Καλὴ τάξις ὅροι μέσων.] Κατάληψις καὶ ψῆφος προκοπτόντων, ἀκενοδοξία, ἀοργησία, εὐελπιστία, ἡσυχία, διάκρισις, κρίσεως μνήμη παγία, εὐσπλαγχνία, φιλοξενία, νουθεσία σύμμετρος, προσευχὴ ἀπαθής, ἀφιλαργυρία. Οὗτος ὅρος, λόγος τε καὶ νόμος πνευμάτων καὶ σωμάτων ἐν σαρκὶ εὐσεβῶς τελειουμένων· ἀναιχμαλώτιστος *A* καρδία, *B* τετελειωμένη ἀγάπη, *Γ* ταπεινοφροσύνης πηγή, νοὸς *Δ* ἐκδημία Χριστοῦ, *E* ἐνδημία φωτὸς, καὶ *Z* προσευχῆς ἀσυλία, ἐλλάμψεως *H* Θεοῦ περιουσία, πόθος *Θ* θανάτου, μῖσος *I* ζωῆς, φυγὴ *K* σώματος, κόσμου *Λ* πρέσβυς, Θεοῦ *M* βιαστής, ἀγγέλων *N* συλλειτουργὸς, γνώσεως *Ξ* ἄβυσσος, μυστηρίων *O* οἶκος, ἀῤῥήτων *Π* φύλαξ, ἀνθρώπων *P* σωτὴρ, δαιμόνων *Σ* Θεὸς, παθῶν *T* Κύριος, Δεσπότης *Υ* σώματος, φύσεως *Φ* ἐπίτροφος, ἁμαρτίας *X* ξένος, ἀπαθείας *Ψ* οἶκος, μιμητὴς *Ω* Δεσπότου, ἐκ βοηθείας Δεσπότου, οὐ μικρᾶς ἡμῖν (14), ὅτε τὸ σῶμα νοσεῖ, χρεία τῆς νήψεως. Χαμαὶ γὰρ οἱ δαίμονες θεασάμενοι ἡμᾶς καὶ [κειμένους] μὴ δυναμένους πέως ἐκ τῆς ἀτονίας ἀσκήσει καθ' ἑαυτὸν χρήσασθαι, χαλεπῶς τότε πολεμοῦν δοκιμάζουσιν. Ἐν μὲν τοῖς κατὰ κόσμον ὁ τοῦ θυμοῦ, ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῆς βλασφημίας ὁ δαίμων ἐν τοῖς νοσοῦσι παρέπεται. Ἐν δὲ τοῖς ἔξω κόσμου, εἰ μὲν τῶν χρειῶν εὐποροῦσιν (15), ὁ τῆς γαστριμαργίας καὶ πορνείας· εἰ δὲ ἐν ἀπαρακλήτοις τισὶ καὶ ἀθλητικοῖς διατρίβουσι τόποις, ὁ τῆς ἀκηδίας καὶ ἀχαριστίας παρεδρεύει τύραννος (16)· ἐπεστμηνάμην τὸν τῆς πορνείας λύκον ὀδύνας προστιθέντα τῷ κάμνοντι· καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὀδύναις κινήσεις αὐτῷ καὶ ἐκκρίσεις ποιοῦντα· καὶ ἦν ἔκπληκτόν τι γινόμενον ἰδέσθαι ἐν ἀλγηδόσι σφοδραῖς τὴν σάρκα σφριγῶσαν καὶ μαινομένην. Καὶ ἐπέστρεψα καὶ εἶδον κατακειμένους, καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτῆς ὑπὸ τῆς θείας ἐνεργείας, ἢ ὑπὸ κατανύξεως παρακαλουμένους· καὶ μέντοι διὰ τῆς παρακλήσεως τὰς ὀδύνας διεκρούοντο· ὡς οὕτως διακεῖσθαι, ὡς μὴ θέλειν αὐτοὺς τῆς νόσου ἀπαλλαγῆναί ποτε. Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ εἶδον κεκακωμένους, καὶ διὰ τῆς νόσου ὡς δι' ἐπιτιμίου τινὸς πά-

Optimum omnium elementorum alphabetum hoc est, *A* obedientia, *B* jejunium, *C* cilicium, *D* cinis, *E* lacrymæ, *F* confessio, *G* silentium, *H* humilitas, *I* vigiliæ, *K* fortitudo, *L* frigus, *M* labor seu fatigatio, *N* ærumna, *O* contemptus, *P* contritio, *Q* injuriarum oblivio, *R* fraterna charitas, *S* lenitas, *T* fides simplex et incuriosa, *U* mundi neglectus **336**, *X* parentum odium minime odiosum *Y* liber ab omnibus rebus affectus, *Z* simplicitas cum innocentia conjuncta [sine malitia], voluntaria vilitas. Proficientium vero sors et ratio est de inani gloria et iracundia victoria, bona spes salutis, quies animi, discretio, firma et fixa judicii extremi memoria, misericordia [commiseratio], hospitalitas, modesta objurgatio, oratio omni vitioso carens affectu, contemptus pecuniæ. Cæterum (perfectorum) ratio, finitio et lex animorum et corporum religiose in carne versantium hæc est : Cor *A* ab omni captivitate liberum, perfecta *B* charitas, fons *C* humilitatis, mentis (e mundi vanitate) *D* emigratio, Christi *E* immigratio, lucis et orationis divinæ *F* thesaurus a prædonibus securus, illustrationis divinæ *G* copia, mortis *H* desiderium, *I* odium vitæ, *K* corporis fuga, *L* legatus seu patronus et advocatus mundi, qui *M* Deum (quodammodo) cogere possit, angelorum *N* collega et symmysta, profundissima scientiæ *O* altitudo, cœlestium *P* mysteriorum domicilium, *Q* custos divinorum arcanorum (sive Deo ab secretis), hominum *R* salus, dæmonum *S* deus, vitiorum *T* dominus, *U* imperator corporis, procurator *X* naturæ, alienus a *Y* peccato, sedes *Z* tranquilli animi et ab omnibus cupiditatibus expediti, imitator Domini, Domini ipsius auxilio ; valde nobis sobrie advigilandum est, quando corpus cum morbo conflictatur. Dæmones enim prostratos nos intuiti, cum ex imbecillitate viriumque defectione consuetis exercitationum armis adversus ipsos uti non posse vident, acerrime tum oppugnare solent. In sæculo **337** versantes, iræ et quandoque etiam blasphemiæ spiritus ægrotos invadit. Religiosos vero extra sæculi turbas degentes, si qui victu et rebus necessariis omnibus abundant, genius gulæ et libidinis vexat. Alios autem, qui omni corporis solatio sunt destituti, asperisque in locis et Christi athletis opportunis habitant, tyrannus negligentiæ et tristitiæ infestat. Observavi et notavi venereum lupum laborantibus dolores augere, et in ipsis debilitatis motus

tur pes excitare, quibus zelos humores excernerent, A eratque stupendum videre quod fiebat, in acerrimis corporis cruciatibus carnem lascivientem et furentem. Revisens dein vidi decumbentes et in lectulo suo ab cœlesti virtute vel compunctione recreatos, ita ut per divinam consolationem omnes corporis dolores excluderent, adeoque bene affecti essent, ut nollent unquam a morbo liberari. Reversusque iterum animadverti affligi, sed per morbum corporis veluti inflictam aliquam pœnam a morbis animi curatos, Deum veneratus gratiam ipsius laudavi quod lutum luto repurgarit.

θους ψυχικοῦ ἀπαλλαγέντας, καὶ ἐδόξασα τὸν διὰ τῆς πηλοῦ πηλὸν ἐκκαθάραντα.

Animus spiritualis etiam sensu spirituali prælitus est, ut hunc in nobis nunquam, quamvis in nobis non sit, requirere desinamus. Illo enim sensu invento [deprehenso], jam externi corporis sensus ab suis officiis cessabunt. Et hoc est, quod e sapientibus quidam intelligens dixit; et divinum sensum invenies. Vita monastica in sensu cordis qua factis, qua verbis, qua cogitationibus, qua motibus versetur oportet, aut non erit monastica, multo minus angelica. **338** Aliud est providentia divina, aliud auxilium, aliud tutela, aliud misericordia Dei, aliud consolatio. Providentia Dei in toto opere naturæ apparet, auxilium credentibus duntaxat; tutela in Christianis fidelibus qui vere fideles sunt; misericordia in famulis Dei singularibus; consolatio in diligentibus Deum ostenditur. Fieri quandoque solet, ut quod uni loco medicinæ est, alteri venenum fiat. Quinimo idem quandoque eidem suo tempore propinatum est remedium, alieno tempore et intempestive porrectum fit venenum. Vidi medicum ineptum et importunum, qui ægrum afflictum contumeliose incessit, nec aliud effecit, quam ut illum in desperationem conjiceret. Vidi peritum et ingeniosum, qui inflati superbia cordis per irrogatam ignominiam omnem saniem et fetorem exhausit et abstersit. Vidi unum eumdemque ægrum aliquando propter sordes animi abluendas sanum obedientiæ pharmacum bibere, indeque vegetum, promptum, ambulantem et vigilantem redditum: aliquando ab animæ oculo laborantem, immotum et tacitum sine occursu et colloquio cujusquam perseverasse. *Qui habet aures audiendi audiat* [53]. Sunt qui (sed unde nescio, neque enim Dei dona [superbe] mea æstimatione et judicio excutere aut curiosius investigare didici) natura sua, ut ita loquar, ad continentiam, aut quietem, aut castimoniam, aut modestiam, aut mansuetudinem, aut compunctionem inclinantur. Et sunt qui refractariam ad hæc omnia naturam experti, sibi ipsi pro viribus vim inferunt, **339** quos (licet quandoque vincantur) nihilominus ut naturæ domitores prioribus anteferre soleo. Ne tu mihi homo de opibus ac thesauris sine labore partis gloriare. Cœlestis enim munerarius cum detrimentum, et imbecillitatem, et exitium tuum prænorit, donis suis et gratiis sine tuo labore gratis collatis aliquadantenus saltem te servavit. Valet etiam institutio a teneris et educatio, et quotidiana vitæ studia quæ ad virtutem comparandam et monasticam vitam adultis nobis adjumento sunt, vel impedimento (si mala

Νοῦς νοερὸς πάντως καὶ νοερὰν αἴσθησιν περιβέβληται (17), ἵν' ἐν ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν οὖσαν ἐκζητοῦντες μὴ παυσώμεθα· ἐκείνης γὰρ φανερωθείσης, αἱ ἐκτὸς πάντως, τὰ οἰκεῖα ἐνεργεῖν οἰκείως παύσονται. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ γινώσκων τις σοφὸς ἔφησε, Καὶ θείαν αἴσθησιν εὑρήσεις. Βίος μοναδικὸς ἐν αἰσθήσει καρδίας γινέσθω (18), ἐν ἔργοις καὶ λόγοις καὶ ἐνθυμήμασι, καὶ κινήμασι. Εἰ δὲ μὴ, οὐ μοναδικὸς, ἵνα μὴ λέγω, ἀγγελικός. Ἄλλο πρόνοια Θεοῦ (19), καὶ ἄλλο ἀντίληψις, καὶ ἄλλο φυλακὴ, καὶ ἕτερον ἔλεος Θεοῦ, καὶ ἄλλο παράκλησις. Καὶ τὸ μὲν ἐν πάσῃ τῇ φύσει, τὸ δὲ ἐν πιστοῖς καὶ μόνον, τὸ ἕτερον ἐν πιστοῖς, πιστοῖς ἀληθῶς· τὸ τέταρτον ἐν τοῖς δουλεύουσιν αὐτῷ· τὸ δὲ ἔσχατον, ἐν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐνδείκνυται. Ἔστιν ὅτε τὸ ἑτέρου φάρμακον (20), ἑτέρου δηλητήριον γίνεται· ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὸ αὐτὸ τῷ αὐτῷ ἐν μὲν τῷ οἰκείῳ καιρῷ προσφερόμενον, φάρμακον γίνεται· ἐν οὐ καιρῷ δὲ πάλιν δηλητήριον γίνεται. Εἶδον ἀφυῆ ἰατρὸν (21), ἄῤῥωστον συντεθλασμένον ἀτιμάσαντα, καὶ μηδὲν πλέον, εἰ μὴ τὴν ἀπόγνωσιν αὐτῷ προξενήσαντα. Καὶ εἶδον εὐφυῆ, πεφυσημένην καρδίαν δι' ἀτιμίας χειρουργήσαντα, καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὀζωδίαν κενώσαντα. Ἑώρακα τὸν αὐτὸν ἄῤῥωστον, ποτὲ μὲν διὰ κάθαρσιν ῥύπου πιόντα ὑπακοῆς ἅλμα καὶ κινούμενον, καὶ περιπατοῦντα καὶ μὴ ὑπνοῦντα· ποτὲ δὲ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς (22) νοσοῦντα καὶ ἀκίνητον καὶ ἡσυχάζοντα (23), καὶ ἐν σιωπῇ διατελοῦντα. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Τινὲς, πόθεν οὐκ οἶδα (οὐδὲ γὰρ οἰήσει Θεοῦ δῶρα ζητεῖν καὶ πολυπραγμονεῖν μεμάθηκα), φύσει, ἵν' οὕτως εἴπω, περὶ τὸ ἐγκρατὲς, ἢ περὶ τὸ ἡσυχαστικὸν, ἢ καὶ ἁγνὸν, ἢ ἀπαῤῥησίαστον, ἢ πρᾶον, ἢ εὐκατάνυκτον ἐπιῤῥεπῶς ἔχουσι. Καί εἰσιν ἕτεροι αὐτὴν σχεδὸν τὴν ἑαυτῶν φύσιν πρὸς ταῦτα αὐτοῖς ἀντιπράττουσαν ἔχοντες, καὶ κατὰ δύναμιν ἑαυτοὺς βιαζόμενοι· εἰ καὶ ἐν καιρῷ ἡττῶνται, ἀλλ' ὅμως ὡς βιαστὰς τῆς φύσεως (24), αὐτοὺς τῶν προτέρων μᾶλλον ἀποδέχομαι. Μὴ μεγαλαύχει ἐπὶ ἀπόνῳ πλούτῳ, ἄνθρωπε· τὴν γὰρ πολλήν σου βλάβην, καὶ ἀσθένειαν, καὶ ἀπώλειαν προγνοὺς ὁ δωροδότης τοῖς πλεονεκτήμασιν αὐτοῦ ἐκείνοις τοῖς ἀμίσθοις κἂν ποσῶς σε διέσωσε (25). Καὶ αἱ ἐκ νηπίου παιδεῖαι, καὶ ἀνατροφαὶ (26), καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα συνέρχονται, ἢ καὶ ἀντιπράττουσιν, ἡμῖν αὐξήσασι πρὸς τὴν ἀρετήν τε καὶ πρὸς τὴν μοναδικὴν πολιτείαν· φῶς μὲν μοναχοῖς ἄγγελοι (27)· φῶς δὲ πάντων ἀνθρώπων μοναδικὴ πολιτεία. Οὐκοῦν ἐν πᾶσι τύπος ἀγαθὸς γίνεσθαι ἀγωνιζέσθωσαν, μηδενὶ πρόσκομμα ἐν μηδενὶ διδόντες, ἐν οἷς ἂν ἐργάζωνται, ἢ ἀποφθέγ-

[53] Luc. XIV, 35.

γωνται. Εἰ γὰρ τὸ φῶς σκότος γίνεται (28), τὸ σκότος, ἤγουν, οἱ κατὰ κόσμον, πόσον σκοτισθήσονται; Εἰ ἄρα ἐμοὶ πείθεσθε, οἱ πειθόμενοι, μᾶλλον δὲ οἱ βουλόμενοι, καλὸν ἡμᾶς μὴ ποικίλλειν ἑαυτούς, καὶ τὴν ἀθλίαν ἡμῶν ψυχὴν διαμερίζειν, καὶ πολεμεῖν χιλίαις χιλιάσι, καὶ μυρίαις μυριάσιν ἐχθρῶν· οὐ γὰρ ἐξαρκέσομεν πάσας αὐτῶν τὰς πανουργίας καταμαθεῖν, ἢ ὅλως εὑρεῖν. Τῇ Τριάδι· τῇ ἁγίᾳ κατὰ τῶν τριῶν (29), διὰ τῶν τριῶν ὁπλισώμεθα. Εἰ δὲ μή, πολλοὺς κόπους ἑαυτοῖς (30) προξενήσομεν· ὄντως ἐὰν καὶ ἐν ἡμῖν γένηται, *ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηράν*, διαβήσεται πάντως καὶ ὁ ἡμῶν Ἰσραὴλ, ἤγουν νοῦς ὁρῶν Θεὸν, αὐτὴν ἀκυμάντως, καὶ ὄψεται τοὺς Αἰγυπτίους ἐν τῷ ὕδατι τῶν δακρύων ἀποπνιγέντας· ἐκείνου δὲ ἐν ἡμῖν μὴ ἐνδημοῦντος, ἤχους κυμάτων αὐτῆς, ἤγουν τῆς σαρκὸς ταύτης τίς ὑποστήσεται; Ἐὰν ἀναστῇ ἐν ἡμῖν ὁ Θεὸς διὰ πράξεως (31), διασκορπισθήσονται οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, καὶ ἐὰν διὰ θεωρίας προσπελάσωμεν αὐτῷ, *Φεύξονται οἱ μισοῦντες αὐτὸν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ* καὶ ἡμῶν. Ἰδρῶτι μᾶλλον (32), καὶ μὴ ψιλῷ λόγῳ, τὰ θεῖα μανθάνειν σπουδάσωμεν. Οὐ γὰρ λόγους, ἀλλ' ἔργα ἐν καιρῷ ἐξόδου χρεία ἐνδείξασθαι. Οἱ θησαυρὸν κεκρυμμένον ἀκούσαντες ἐν τῷ τόπῳ, ζητοῦσι, καὶ ἐκ τῆς ζητήσεως τὸ εὑρεθὲν μετὰ πόνου φυλάττουσιν· οἱ γὰρ ἀπόνως πλουτήσαντες σκορπίζουσι (33). Δυσχερὲς μὲν τὸ τῶν προλήψεων εὐχερῶς περιγενέσθαι (34)· οἱ δὲ ἔτι ταύταις προστιθέναι μὴ παυόμενοι, ἢ ἑαυτῶν ἀπεγνώκασιν, ἢ οὐδὲν ἐκ τῆς ὑποταγῆς ὠφελήθησαν. Πλὴν οἶδα, ὅτι ὁ Θεὸς πάντα δύναται· ἀδυνατεῖ δὲ αὐτῷ οὐδέν.

(A) fuerunt). Lumen monachorum sunt angeli, omnium vero mortalium lux est vita religiosa. Itaque contendant ut omnibus optima vitæ forma fiant, nulli dantes ullam offensionem, in iis quæ fecerint aut locuti fuerint. Si enim lumen in tenebras vertatur, quantum ipsæ tenebræ, hoc est, ii qui in sæculo degunt, obtenebrescent. Atenim si me auditis, aut potius dicto audientes esse vultis, erit e re nostra, ne varii et inconstantes simus, miseramque animam nostram dividamus, ut cum millenis millibus, adeoque decies millenis millibus hostium simul congredi et pugnare cogamur, nunquam enim omnes illorum artes malas poterimus perdiscere aut penitus deprehendere et invenire. Sancta Trinitate adversus triplicem hostem per tres virtutes obarmemur. Quod nisi fecerimus, multos nobis labores creabimus. Profecto si nobiscum quoque fuerit *qui* **340** *convertit mare in aridam* [34], omnino transibit etiam noster Israel, seu mens nostra Deum videns, mare sine fluctuum procellis, spectabitque Ægyptios in lacrymarum aquis suffocatos; sed illo absente fremitum fluctuum, sive carnis nostræ impetum quis sustinebit? Si Deus in nobis per opera exsurrexerit, dissipabuntur inimici ejus, et si per contemplationem invocaverimus eum, *Fugient qui oderunt eum a facie ejus* [35] et nostra. Laboribus potius et sudoribus non nudis verbis cœlestia cognoscere studeamus. Opera enim, non verba oportebit in exitu vitæ exhibere judici. Qui latere alicubi thesaurum audiunt, illum loco suo quærunt, et labore suo repertum custodiunt. Nam qui sine labore ditescunt, bona dissipant. Difficile est inveteratas seu vitiosas consuetudines sine conatu vincere. Qui vero iis quotidie novas adjiciunt, aut de se desperarunt, ex subjectione, seu religione nullum fructum retulerunt. Nec tamen ignoro Deum omnia posse, nihilque illum non posse.

(B)

(C)

Δυσδιάκριτόν μοί τινες θεώρημα ἐπηπόρησαν, καὶ τοὺς κατ' ἐμὲ πάντας ὑπερβαῖνον, οὐδενὶ δὲ τῶν εἰς ἐμὲ ἐληλυθότων βέλτων περιεχόμενον λέγοντες. Ποῖοι τῶν ὀκτὼ λογισμῶν ἰδιαιρέτως ἀπόγονοι τυγχάνουσι; ἢ ποῖος τοιούτων πέντε ἐκ τῶν τριῶν τῶν προστατῶν γεννήτωρ καθέστηκεν; Ἐγὼ δὲ πρὸς τὴν ἀπορίαν ἐπαινέτην ἄγνοιαν προβαλόμενος, παρὰ τῶν πανοσίων ἀνδρῶν ἔμαθον οὕτως. Μήτηρ μὲν πορνείας γαστριμαργία, ἀκηδίας δὲ κενοδοξία· λύπη δὲ τῶν τριῶν τούτων γέννημα, ὥσπερ καὶ ὀργή· ὑπερηφανίας δὲ μήτηρ κενοδοξία. Ἐγὼ δὲ πάλιν πρὸς τοὺς ἀειμνήστους ἐκείνους ἀποκρινόμενος ἔφασκον, λιπαρῶν μανθάνειν λοιπὸν καὶ τῶν ὀκτὼ γεννήματα, καὶ ποῖον ποίου ὑπάρχει κύημα. Ἐδίδασκον δὲ εὐμενῶς οἱ ἀπαθεῖς λέγοντες, μὴ εἶναι τάξιν ἢ σύνεσιν ἐν ἀσυνέτοις· πᾶσαν δὲ ἀταξίαν καὶ ἀκαταστασίαν· καὶ πιθόντες οἱ μακάριοι πιθανοῖς ὑποδείγμασιν ἔλεγον, εἰς μέσον προενεγκόντες πιθανὰς ἀποδείξεις καὶ πλείονας, ἐξ ὧν τινα ἐν τῷ παρόντι λόγῳ συντάττομεν, ἵνα ἐξ ἐκείνων λοιπὸν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν φωτισθῶμεν. Οἷόν τι λέγω· Ὁ γέλως, ὁ ἄκαιρος (35), ποτὲ μὲν ἐκ πορνείας δαίμο-

Quæstionem seu contemplationem mihi dijudicatu difficilem, quæque omnium mei similium ingenia superet, nec ullo librorum, qui ad nos pervenerunt, contineatur, nonnulli proposuerunt. Quænam inquiunt, sunt octo capitalium vitiorum [cogitationum] proprie germina? aut quis reliquorum quinque ex tribus capitalibus genitor exstitit? Ad quam egregiam quæstionem ego meam professus inscitiam, ab sanctissimis Patribus ita accepi. **341** Libidinis procreatricem esse ventris ingluviem, acediæ vero seu desidiæ, vanam gloriam: tristitiæ vero harum sobolem esse tristitiam, sicut et iram: superbiæ autem genitricem vanam gloriam. Ego vero rursus ad semper colendos illos Patres respondendo inquiebam, cupere me porro discere, octo vitiorum germina, et quod cujus parentis fetus sit. Qui peramanter et benevole me docuerunt, negaruntque ullum ordinem aut prudentiæ rationem in stolidis illis vitiis inesse, sed meram confusionem et inconstantiam, quod beati illi aptis et opportunis exemplis ostendebant, prolatisque crebris, multis et certis rationibus demonstrabant, ex

[34] Psal. LXV, 6. [35] LXVII, 2.

quibus nonnulla in hoc libro collocamus, ut ex illis etiam de reliquis lucem capiamus. Exempli gratia, importunus et intempestivus risus alias ex impuro spiritu exsistit; alias ex vana gloria, quando quis in se ipso clam invereeunde et impudenter gloriatur ; alias ex gula et deliciis ciborum. Sicut et prolixior somnus, nunc ex ciborum copia, nunc contra ex jejunio, quando qui a cibis abstinent, per superbiam efferuntur; nunc ex desidia, nunc etiam ex ipsa natura. Loquacitas aliquando ex gula, aliquando ex vana gloria oritur. Desidia quandoque ex nimio luxu, quandoque ex defectu timoris Dei initium sumit. Blasphemia proprie est superbiæ fetus : non raro tamen ex judicio temerario super eadem re sequitur. Aliquando ex improba dæmonis invidia exsistit. **342** Cordis duritia vel e cibi satietate, vel stupore quodam animi, vel affectu ad res creatas. Affectus vero erga res illas nunc a spiritu impuro, nunc ex avaritia, aut ventris ingluvie, aut inani gloria, adeoque ex aliis multis pullulat. Malitia rursus ex animi tumore et sui existimatione et ira. Hypocrisis ex eo prodit, quod sibi quis quandoque nimium placeat aut credat, quod ipse sibi sufficiat, et ipse sui magister et vitæ arbiter esse possit. Virtutes vero quæ vitiis e contrario repugnant, ex contrariis fontibus scaturiunt. Et ut rem in pauca conferam, tempore enim deficior, si omnia seorsum et sigillatim persequi velim, omnium vitiorum, de quibus diximus, vere et proprie expultrix et interfectrix est humilitas : quam qui acquisiverunt, omnia vicerunt. Procreatrix omnium malorum est luxuria et malitia, quibus obnoxius nunquam videbit Dominum. Quod si a priore abstinuerimus, et in malitia tamen perseveraverimus nullum inde fructum capiemus. Exempla timoris Domini a principibus seu magistratibus et feris sumamus. Desiderii vero erga Deum exempli loco si tibi turpis amor corporum; nihil enim prohibet, quominus etiam e contrariis exempla ad declarandas virtutes petamus.

Valde corrupta est præsens ætas, totaque fastu et simulationibus plena, labores externos corporis ad morem primorum parentum fortasse aliquo modo repræsentans, sed cœlestibus gratiarum donis non digrata, etsi nunquam tempore atque nunc gratiis illis naturam indiguisse existimem; et merito ; neque enim laboribus **343** Deus, sed simplicitate et humilitate capitur et invenitur. Quamvis virtus Domini in infirmitate perficiatur [36], non rejiciet tamen Dominus humilem ministrum. Quando ex luctatoribus nostris aliquem corpore male affectum cernemus, non illico ex improbitate causam morbi discere studebimus, nec malitiæ morbum assignabimus, sed simplicitati potius (exclusa omni malitia) charitate ut proprium membrum, et militem ex prælio saucium receptum curabimus. Est morbus a Deo propter peccatorum sordes abluendas immissus; est et morbus qui ad elationem animi retundendam valet. Optimus et clementissimus Dominus noster, non raro cum aliquos remissiores in studio pietatis videt, per adversam valetudinem, tanquam faciliorem exercitationem corpus et carnem

[36] II Cor xii, 9.

νος τίκτεται, ποτὲ δὲ ἐκ κενοδοξίας, ὅταν τις ἐφ' ἑαυτῷ ἔνδοθεν σεμνύνηται ἀσέμνως· ποτὲ δὲ ἐκ τρυφῆς, ὁ ὕπνος ὁ πολύς (36). Ποτὲ μὲν ἐκ τρυφῆς, ποτὲ δὲ ἐκ νηστείας, ὅταν οἱ νηστεύοντες ἐπαίρωνται· ποτὲ δὲ ἐξ ἀκηδίας, ποτὲ δὲ καὶ ἐκ φύσεως. Ἡ πολυλογία ποτὲ μὲν ἀπὸ γαστριμαργίας, ποτὲ δὲ ἀπὸ κενοδοξίας· ἡ ἀκηδία ποτὲ μὲν ἀπὸ τρυφῆς, ποτὲ δὲ ἐξ ἀφοβίας Θεοῦ· ἡ βλασφημία ἔστιν μὲν κυρίως κύημα ὑπερηφανίας· πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τοῦ κρῖναι ἐν τῷ αὐτῷ τὸν πλησίον, ἢ καὶ ἀπὸ φθόνου ἀκαίρου τῶν δαιμόνων· ἡ σκληροκαρδία ἐστὶν ὅτε ἀπὸ κόρου, ἀπὸ ἀναισθησίας, ἀπὸ προσπαθείας· πάλιν δὲ ἡ προσπάθεια ἔστι μὲν ὅτε ἀπὸ πορνείας, ἢ φιλαργυρίας, ἢ γαστριμαργίας, ἢ κενοδοξίας, καὶ ἐξ ἑτέρων πολλῶν· ἡ πορφύρα πάλιν ἀπὸ οἰήσεως καὶ ὀργῆς. Ἡ (37) ὑπόκρισις ἐξ αὐταρκείας καὶ ἰδιορυθμίας· τὰ δὲ τούτων ἐναντία ἐκ τῶν ἐναντίων γεννητόρων αὐτῶν ἀποτίκτονται. Καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, ἐπιλείψει με γὰρ ὁ χρόνος, ἤπερ τὸ καθ' ἓν ἐξετάζειν βούλομαι· κυρίως πάντων τῶν προειρημένων παθῶν ἀναιρέτις ἐστὶν ἡ ταπεινοφροσύνη, ἣν οἱ κτησάμενοι πάντα νενικήκασι. (38) Γενήτρια [*al.* γεννήτρια] πάντων τῶν κακῶν, ἡδονὴ καὶ πονηρία, ἃ ὁ κατέχων οὐκ ὄψεται τὸν Κύριον· οὐδὲν δὲ ἡμᾶς ἐκ τῆς προτέρας ἀποχὴ ἐκτὸς τῆς δευτέρας ὀνήσειε. Φόβου Κυρίου ὑπόδειγμα ἐξ ἀρχόντων καὶ θηρίων ληψώμεθα. Πόθου δὲ τοῦ πρὸς Θεὸν ὑπόδειγμα ὁ τῶν σωμάτων ἔρως τύπος γενέσθω σοι· οὐδὲν γὰρ τὸ κωλύον, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων ποιεῖσθαι ἡμᾶς τὰ τῶν ἀρετῶν ὑποδείγματα.

Πεπονήρευται χαλεπῶς ἡ παροῦσα γενεά, καὶ ὅλη οἰήσεως καὶ ὑποκρίσεως πεπλήρωται· κόπους μὲν σωματικοὺς κατὰ τοὺς ἀρχαίους πατέρας ἡμῶν ἴσως ἐπιδεικνυμένη· τῶν δὲ χαρισμάτων αὐτῶν οὐκ ἀξιουμένη, καίπερ οἶμαι, οὔποτε ὡς νῦν ἡ φύσις χαρισμάτων ἐδέετο· καὶ εἰκότως πεπόνθαμεν· οὐ γὰρ κόποις, ἀλλ' ἁπλότητι καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται. Εἰ καὶ ἡ δύναμις Κυρίου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, ὅμως οὐ κωλύσει Κύριος ἐργάτην ταπεινόφρονα. Ὁπόταν τινὰ τῶν ἀθλητῶν ἡμῶν κακούμενον σωματικῶς θεασώμεθα (41), μὴ ἐκ πονηρίας τὸ κρῖμα τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας μανθάνειν σπουδάσωμεν· μᾶλλον δὲ ἁπλῇ καὶ ἀπονήρῳ ἀγάπῃ, ὡς οἰκεῖον μέλος, καὶ ὡς στρατιώτην ἐκ τοῦ πολέμου πληγέντα δεξάμενοι θεραπεύσωμεν. Ἔστιν ἀσθένεια διὰ καθαρισμὸν πταισμάτων, καὶ ἔστι διὰ τὸ ταπεινωθῆναι τὸ φρόνημα. Ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν καὶ πανάγαθος Δεσπότης καὶ Κύριος (42), ὁπόταν πολλάκις τινὰς ὀκνηροτέρους περὶ τὴν ἄσκησιν θεάσηται, δι' ἀσθενείας λοιπόν, ὥσπερ δι' ἀνετωτέρας ἀσκήσεως τὴν σάρκα ταπεινεῖ· ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὴν ψυχὴν λογισμῶν πονηρῶν καὶ παθῶν ἐκκαθαίρει. Πάντα ἡμῖν τὰ

συμβαίνοντα (43), ἤτε ὁρατὰ, ἤτε ἀόρατα, ἔστι καὶ καλῶς, καὶ ἐμπαθῶς, καὶ μέσως καταδέξασθαι. Εἶδον τρεῖς ἀδελφοὺς ζημιωθέντας· καὶ ὁ μὲν ἠγανάκτει, ὁ δὲ ἔμεινεν ἄλυπος, ὁ δὲ πολλὴν τὴν χαρὰν προσελάβετο. Εἶδον παρὰ γεωργοῖς ἓν σπέρμα παρ' ἀμφοτέροις καταβαλλόμενον, ἀλλὰ σκοπὸν οἰκεῖον ἕκαστος ἐκέκτητο· ὁ μὲν, ἵνα τὰ ἑαυτοῦ ἀποδώσει χρέη· ὁ δὲ ἵνα πλοῦτον ἑαυτῷ θησαυρίσῃ· ὁ δὲ ἵνα δώροις τὸν Δεσπότην τιμήσῃ· ὁ δὲ ἕτερος, ἵνα ἐπὶ τῇ καλοεργίᾳ τὸν παρὰ τῶν παρερχομένων ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου ἔπαινον θηράσῃ (44)· ὁ δὲ ἵνα αὐτὸν ἑαυτοῦ ἐχθρὸν ζηλώσαντα θλίψῃ (45)· ὁ δὲ, ἵνα μὴ ὡς ἀργὸς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ὀνειδίζηται (46). Αὗται αἱ τῶν γεωργῶν τοῦ σπόρου προσηγορίαι· νηστεία, ἀγρυπνία, ἐλεημοσύνη, διακονίαι, καὶ τὰ ὅμοια. Τοὺς δὲ σκοποὺς προθύμως ἐν Κυρίῳ οἱ ἀδελφοὶ βασανίσουσιν (47), ὥσπερ ὕδωρ ἐκ πηγῶν ἀπαντλοῦντες. (48), ἔστιν ὅτε λελῃθότως, καὶ τὸν λέγόμενον βάτραχον συνηντλήσαμεν. Οὕτως καὶ τὰς ἀρετὰς μετερχόμενοι πολλάκις συμπεπλεγμένας αὐταῖς ἀφανῶς τὰς κακίας μετερχόμεθα· οἷόν τι λέγω· τῇ ξενοδοξίᾳ ἡ γαστριμαργία συμπέπλεκται (49)· τῇ ἀγάπῃ ἡ πορνεία· τῇ διακρίσει ἡ δεινότης (50)· τῇ φρονήσει ἡ πονηρία· τῇ πραΰτητι ἡ ὑπουλότης, καὶ νωθρότης, καὶ ὀκνηρία, καὶ ἀντιλογία, καὶ ἰδιορυθμία, καὶ ἀνηκοΐα· τῇ σιωπῇ τῆς διδασκαλίας ὁ ὄγκος· τῇ χαρᾷ οἴησις· τῇ ἐλπίδι ἡ ὀκνηρία· τῇ ἀγάπῃ πάλιν τὸ κατακρίνειν· τῇ ἡσυχίᾳ ἡ ἀκηδία καὶ ὀκνηρία· τῇ ἀγνείᾳ ἡ πικρία· τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἡ παῤῥησία· τούτοις δὲ πᾶσιν, ὥσπερ κοινὸν κολούριον, μᾶλλον δὲ δηλητήριον ἡ κενοδοξία συνέπεται. Μὴ λυπηθῶμεν αἰτούμενοι τὸν Κύριον αἰτήματα, καὶ ἐπὶ χρόνους μὴ εἰσακουόμενοι. Ἐβούλετο γὰρ Κύριος πάντας ἀνθρώπους ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ἀπαθεῖς γενέσθαι. Πάντες οἱ αἰτούμενοι ἐκ Θεοῦ τὰ αἰτήματα, καὶ μὴ λαβόντες, διὰ μίαν τούτων τῶν αἰτιῶν πάντως οὐ κομίζονται, ἢ ὅτι πρὸ καιροῦ αἰτοῦσιν, ἢ ὅτι ἀναξίως αἰτοῦσι, καὶ κενοδόξως, ἢ ὅτι λαμβάνοντες ἐπαρθῆναι ἔμελλον, ἢ ἀμελεῖν λοιπὸν μετὰ τὸν τοῦ αἰτήματος κτῆσιν. Ὅτι μὲν ἀναχωροῦσιν οἱ δαίμονες, καὶ τὰ πάθη ἐκ τῆς ψυχῆς, ἢ καιρῷ τινι, ἢ διηνεκῶς, οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, οἶμαι. Τὸ δὲ ἐκ πόσων τρόπων ἡ τούτων ἀναχώρησις ἐξ ἡμῶν γίνεται ὀλίγοι ἐπίστανται. Ἀνεχώρησαν τὰ πάθη ἔκ τινων οὐ μόνον πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπίστων, ἐκτὸς ἑνὸς (51), ἐκεῖνο μόνον καταλιπόντα αὐτοῖς ὡς κακόν τι πρωτεῦον, καὶ τὸν τόπον πάντων ἀναπληροῦν, εἴπερ τοιαύτην κέκτηται τὴν βλάβην, ὡς καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατενέγκαι. Ἀναλίσκεται ὕλη πυρὶ θείῳ δαπανωμένη (52), καὶ τῆς ψυχῆς ἐκριζουμένη. Ὑποχωροῦσι δαίμονες ἑκουσίως, ἀμεριμνῆσαι παρασκευάζοντες, καὶ αἰφνίδιον τὴν ἀθλίαν ψυχὴν ἁρπάζοντες, καὶ εἰς ἄκρον ποιωθῆναι τοῖς πάθεσι παρασκευάζοντες, ὡς ἐντεῦθεν αὐτεπίβουλον οὖσαν λοιπὸν καὶ αὐτοπολέμιον. Οἶδα καὶ ἄλλην ὑποχώρησιν τῶν θηρίων μετὰ τὸ τελείως συνηθίσαι τὴν ψυχὴν (53), καὶ ὑπόδειγμα τοῦ εἰρημένου τὰ νήπια· μετὰ γὰρ τὴν μακρὰν συνήθειαν, καὶ χωρὶς μαζοῦ, ἐκ τῶν οἰκείων δακτύλων θηλάζουσιν. Οἶδα καὶ πέμπτην ἐν τῇ ψυχῇ

A humiliat, et quandoque etiam animam ab improbis cogitationibus et vitiositatibus repurgat. Quæcunque nobis usuveniunt, sive oculis subjecta sint, sive non sint, aut cum virtute recipiuntur, aut cum vitio, aut medio quodam modo. Tres olim religiosos vidi fratres male simul acceptos et multatos, quorum primus rem indigne tulit; alter sine perturbatione damnum pertulit, tertius ingens etiam gaudium retulit. Vidi apud agricolas idem seminis genus a duobus spargi, sed diverso ab utroque fine: ab altero ut nomina creditori suo dissolveret, ab altero ut is thesauros sibi compararet. Ille, ut dominum suum muneribus coleret; hic, ut ex eleganti agricolatione laudem a transeuntibus **344** in via et vita aucuparetur. Ille, ut hostem suum B æmulum invidia torqueret, hic, ut ne desidiosus ab aliis carperetur. Hæc sunt seminum ab agricolis sparsorum nomina: jejunium, vigiliæ, eleemosyna, ministeria, et hoc genus alia. Finem autem et mentem, qua quid faciant, fratres alacriter et prompte in Domino examinabunt, non secus atque illi, qui aquam fontibus hauriunt. Nam fit aliquando uti clam per imprudentiam ranas, quas appellamus, simul hauriamus. Ita qui negotium cum virtute habemus, sæpe mistam occulte aliquam virtuti vitiositatem referimus. Quale est quando cum hospitalitate gula miscetur; cum charitate, amor carnis; cum discretione, vafrities seu calliditas; cum prudentia, malitia; cum mansuetudine, fallacia et ignavia et tardi as et contradictio, et proprius vi- C vendi ut velis sensus et inobedientia, cum silentio magisterii supercilium et fastus, cum gaudio elatio animi, cum spe pigritia; cum charitate rursum temerarium judicium; cum quiete desidia et quidam animi torpor; cum castitate amaritudo; cum humilitate nimia confidentia; et hæc rursum omnia veluti commune medicamentum et collyrium seu potius venenum comitatur vana gloria. Non affligat nos si Dominus postulata nostra precesque ad tempus non exaudiat, vellet enim Dominus omnes mortales uno temporis momento ab omnibus animi perturbationibus liberos fieri. Quicunque a Deo aliquid petunt, et non impetrant, ob unam aliquam ex his causam **345** id fieri certum est; vel quod ante tempus id D petant, vel non debito modo petant; vel ex vana gloria; vel quod in superbiam efferrentur, si quod petunt impetrarent; vel impetrato voto desides et negligentes fierent. Quod dæmones et vitia subinde ex anima cedant, et vel ad tempus, vel in perpetuum nobiscum inducias faciant, nullus, opinor, dubitat. Quot autem modis illorum a nobis recessus fiat, perpauci norunt. Recesserunt vitia ex quibusdam non solum credentibus, sed etiam non credentibus, excepto uno, quod in hominibus reliquerunt, ut ex omnibus vitiis capitale cæterorum omnium vicem et locum impleret, quando tam noxium et pestilens est, ut etiam e cœlo dejicere possit. Absumitur materia (peccati) igne cœlesti exhausta, et ex anima radicitus convulsa. Dæmo-

nes sponte se subducunt, ut nos securos reddant, et repente miseram animam invadant, vitiisque adeo atrociter corrumpant, ut ipsa sibi deinceps insidietur et hostis fiat. Novi et aliam harum belluarum se subducendi artem, posteaquam anima vitiis penitus assuevit. Documento dicti nostri sunto infantes, qui post longam sugendi consuetudinem et jam repulsi ab ubere matris, suos adhuc digitos sugunt. Non ignoro quintam quoque in animo a perturbationibus quietem, quæ ex multa simplicitate laudataque integritate atque innocentia constat : *Justum enim adjutorium his a Domino, qui salvos facit rectos corde* [37], et non sentientes liberat a **346** malis : quandoquidem et infantes exuti vestibus se nudos esse parum sentiunt. Malitia et vitia naturaliter in natura non sunt, neque Deus vitiorum auctor est. Virtutes autem natura multæ nobis ab illo inditæ sunt, ex quibus istæ manifeste sunt : Misericordia, quando illa et paganæ gentes tanguntur : charitas, si quidem non raro et brutæ animantes quod orbatæ essent [a se invicem divulsæ], lacrymatæ sunt. Fides, omnes enim hanc ex nobis ipsis progignimus. Spes, nam cum mutuum accipimus aut damus, et navigamus, et serimus, speramus futurum ut ditescamus.

A ἀπάθειαν, ἔτι ἐξ ἁπλότητος πολλῆς καὶ ἀκεραιότητος ἐπαινουμένους συνισταμένη. *Δικαία γὰρ ἡ βοήθεια τοῖς τοιούτοις παρὰ Θεοῦ τοῦ σώζοντος τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ*, καὶ ἀνεπαισθήτως αὐτοὺς τῶν κακῶν ἀπαλλάττοντες· εἴπερ καὶ τὰ νήπια ἐκδυθέντα οὐ πάνυ γινώσκουσι. Κακία μὲν (54), ἢ πάθος φυσικῶς ἐν τῇ φύσει οὐ πέφυκεν· οὐκ ἔστι γὰρ κτιστὴς παθῶν ὁ Θεός· ἀρεταὶ δὲ φύσει καὶ πολλαὶ ἐν ἡμῖν παρ' αὐτοῦ γεγόνασιν, ἐξ ὧν εἰσι καὶ αὗται σαφῶς· ἡ ἐλεημοσύνη, εἴπερ καὶ Ἕλληνες συμπαθοῦσιν· ἡ ἀγάπη, εἴπερ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα πολλάκις ἐπὶ τῇ στερήσει ἀλλήλων ἐδάκρυσαν. Ἡ πίστις· πάντες γὰρ ἐξ ἑαυτῶν ταύτην ἀποτίκτομεν· ἐλπὶς, ἐπεὶ καὶ δανειζόμενοι, καὶ πλέοντες, καὶ σπείροντες πλουτῆσαι ἐλπίζομεν.

Cum ergo, uti demonstratum est, charitas na- **tura virtusque nobis insita sit,** et **hæc** vinculum legis atque perfectio **sit, perfecto non** procul ab **natura** absunt virtutes [**non** alienæ sunt a natura **virtutes**], ut merito erubescant ii qui in virtutum **exercitatione** imbecillitatem suam prætexunt. Naturæ vires excedunt castitas, iræ victoria, humilitas, **oratio, vigiliæ,** jejunium, perpetua compunctio. Ex iis **alias homines,** alias angeli, alias ipse Deus Verbum docet et largitur. Ex malorum comparatione minus et levius eligendum est. Quemadmodum sæpe usuvenit, ut nobis inter preces Deo assistentibus peregrini fratres ad nos divertant, cum ex duobus alterutrum nobis relinquendum est, aut interrumpenda oratio, aut religiosus frater absque salutatione et alloquio dimittendus, et tristitia afficiendus. Major oratione est charitas : illa enim quid privatum est, hæc autem omnes generatim virtutes complectitur. Ego cum adhuc junior essem, olim civitatem aut **347** vicum ingressus, dum ad mensam sederem ab gulæ simul et vanæ gloriæ cogitationibus occupatus, et gulæ fabientis seu furentis improbam progeniem veritus, malui vanæ gloriæ succumbere. Noram ego a malo ventris genio, vanæ gloriæ dæmonem in juvenibus superatum, et non immerito. Nam ut apud eos qui in sæculo degunt, avaritia est radix omnium malorum, ita in religione gula. Laborant viri religiosi et spirituales subinde permissu divino vi iis quibusdam, sed levissimis, ut propter levia quædam nec Deum offendentia, seipsos valde culpent, et interim humilitatis thesaurum nullis prædonibus expositum comparent. Fieri non potest ut is qui nondum sub obedientiæ jugo vixit, statim etiam quicunque suopte nutu artem aliquam addidicit, nugas agit et umbras et larvas sequitur.

B Εἰ τοίνυν, ὡς ἀποδέδεικται, ἡ ἀγάπη φύσει καὶ ἀρετὴ ἐν ἡμῖν καθέστηκε, σύνδεσμος δὲ καὶ πλήρωμα νόμου αὕτη, οὐκοῦν οὐ πόρρω τῆς φύσεως αἱ ἀρεταὶ καθεστήκασι, καὶ αἰσχυνθείησαν οἱ ἀδυναμίαν ἐπὶ τῇ τούτων ἐργασίᾳ προβαλλόμενοι. Ὑπὲρ φύσιν ἁγνεία, ἀοργησία, ταπεινοφροσύνη, προσευχὴ, ἀγρυπνία, νηστεία, κατάνυξις διηνεκής. Τούτων τῶν μὲν ἄνθρωποι (55), τῶν δὲ ἄγγελοι, τῶν δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος καθέστηκε διδάσκαλος καὶ δοτήρ· συγκρίσει κακῶν δεῖ ἡμᾶς τὸ κουφότερον ἐκλέξασθαι. Οἷον πολλάκις ἐν προσευχῇ παρισταμένων ἡμῶν, πρὸς ἡμᾶς ἀδελφοὶ παρεγένοντο· καὶ δυοῖν θάτερον, ἢ τὴν προσευχὴν καταλιπεῖν, ἢ τὸν ἀδελφὸν ἀναπόκριτον ἀπελθόντα λυπῆσαι. Μείζων ἀγάπη προσευχῆς· ἡ μὲν γὰρ μερική, ἡ δὲ περιεκτικὴ πασῶν καθέστηκε. C Πάλαι ἐν πόλει ἡ κώμῃ παραγενόμενός ποτε, ἔτι νέος ὤν, ὑπὸ λογισμῶν γαστριμαργίας καὶ κενοδοξίας ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τραπέζης καθήμενος κατελήφθην, καὶ μέντοι τὴν ἀπόγονον τῆς κοιλιομανίας δεδοικὼς (56), τῇ κενοδοξίᾳ ἡττήθην μᾶλλον. Ἔγνων ἐγὼ τὸν τῆς γαστριμαργίας δαίμονα πολλάκις, τὸν τῆς κενοδοξίας νικήσαντα ἐν τοῖς νέοις· καὶ εἰκότως (57)· παρὰ μὲν τοῖς ἐν κόσμῳ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, παρὰ δὲ μοναχοῖς ἡ γαστριμαργία· ἔστι παρὰ τοῖς πνευματικοῖς πολλάκις τινὰ εὐτελέστατα πάθη ἐκ Θεοῦ οἰκονομικῶς καταλιμπανόμενα· ἵνα δι' εὐτελῶν τινων, καὶ ἀναμαρτήτων ἑαυτοὺς λίαν καταμεμφόμενοι, πλοῦτον ἄσυλον ταπεινοφροσύνης κτήσωνται· οὐκ ἔστι ἐν προοιμίοις ταπεινώσιν κτήσασθαι ἀνυποτάκτως διάγοντα (58), εἴπερ πᾶς D ὁ ἰδιορύθμως τέχνην μεμαθηκὼς φαντάζεται.

Duabus iisque maxime communibus virtutibus patres omnem vitam practicam seu quæ in agendo versatur, definierunt, nec immerito sane. Hæc

Ἐν δυσὶν ἁπάσαις γενικωτάταις ἀρεταῖς οἱ Πατέρες τὴν πρακτικὴν ὁρίζονται, καὶ εἰκότως. Ἡ μὲν γὰρ ἀναιρετικὴ τῶν ἡδονῶν καθέστηκεν· ἡ δὲ τὴν

[37] Psal. VII, 11

ἀναίρεσιν ταπεινοφροσύνη κατησφαλίσατο. Διὰ τοῦτο τὸ πένθος διπλοῦν, ὡς τῆς ἁμαρτίας ἀναιρετικόν, καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ποιητικόν· εὐσεβῶν μὲν, τὸ παντὶ αἰτοῦντι διδόναι (59), εὐσεβεστέρων δὲ καὶ τῷ μὴ αἰτοῦντι. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ αἴροντος μὴ ἀπαιτεῖν δυναμένους μάλιστα, τάχα τῶν ἀπαθῶν καὶ μόνων ἴδιον καθέστηκεν.

A enim voluptates tollit, altera seu humilitas, quod prior fecit, confirmat, nec voluptates repullulare sinit. Quocirca et luctus duplicem vim habet, quod peccatum deleat, et humilitatem erect. Piorum est, omni petenti dare; sed magis piorum est, etiam non petenti largiri. Non repetere autem, aut quidquam ab eo exigere, qui abs te aliquid abstulit, est, qui omnem affectum erga res omnes mortales

cum maxime possis, illud fortasse non nisi eorum exuerunt.

Ἐν πᾶσι τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἑαυτοὺς ἐκζητοῦντες μὴ παυσώμεθα, ποῦ τυγχάνομεν ἐν ἀρχῇ, ἐν μεσότητι, ἢ ἐν τέλει. Πάντες οἱ πρὸς ἡμᾶς δαιμόνων πόλεμοι, ἐκ τριῶν τούτων αἰτιῶν συνίστανται· ἐκ φιλῃδονίας, ἢ ἐκ ὑπερηφανίας, ἢ ἐκ φθόνου αὐτῶν. Οἱ μὲν ἔσχατοι μακάριοι· οἱ δὲ μέσοι πανάθλιοι· οἱ δὲ πρότεροι ἀχρεῖοι ἕως τέλους τυγχάνουσι. Ἔστι τις αἴσθησις, μᾶλλον δὲ ἕξις, φερέπονος λεγομένη, ὑφ' ἧς ὁ ἁλοὺς οὐκ ἔτι δειλιάσει, ἢ ἀποστραφεῖ πόνου ποτέ· ταύτῃ τῇ ἀοιδίμῳ αἱ τῶν μαρτύρων ψυχαὶ κρατηθεῖσαι τῶν βασάνων εὐχερῶς κατεφρόνησαν. Ἄλλο φυλακὴ λογισμῶν, καὶ ἕτερον (60) νοὸς τήρησις, καθόσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, κατὰ τοσοῦτον ὑψηλοτέρα τῆς προτέρας ἡ δευτέρα, εἰ καὶ μοχθηροτέρα ὑπάρχοι. Ἄλλο προσεύχεσθαι κατὰ λογισμῶν (61), καὶ ἄλλο ἀντιφθέγγεσθαι τούτοις· καὶ ἕτερον ἐξουθενεῖν, καὶ ὑπερτίθεσθαι τούτους. Καὶ τῷ μὲν προτέρῳ τρόπῳ μαρτυρεῖ ὁ εἰπών· *Ὁ Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες*, καὶ τὰ ὅμοια. Τῷ δὲ δευτέρῳ ὁ φήσας· *Καὶ ἀποκριθήσομαι τοῖς ὀνειδίζουσίν μοι λόγον ἀντιῤῥητικόν*. Καὶ πάλιν· *Ἔθου ἡμᾶς εἰς ἀντιλογίαν τοῖς γείτοσιν ἡμῶν*. Τοῦ δὲ τρίτου μάρτυς ὁ μελῳδήσας· *Ἐκωφώθην, καὶ οὐκ ἤνοιξα τὸ στόμα μου, καὶ ἐθέμην αὐτῷ φυλακὴν ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἁμαρτωλόν ἐναντίον μου*. Καὶ πάλιν· *Ὑπερήφανοι παρηνόμουν ἕως σφόδρα· ἀπὸ δὲ τῆς σῆς θεωρίας ἐγὼ οὐκ ἐξέκλινα*. Τούτων ὁ μὲν μέσος τῷ προτέρῳ πολλάκις κέχρηται, διὰ τὸ ἀπαρασκεύαστον· ὁ δὲ πρότερος οὔπω τῷ δευτέρῳ τρόπῳ ἰσχύει τοὺς ἐχθροὺς ἀπώσασθαι· ὁ δὲ τρίτος εἰς ἅπαν δαιμόνων κατέπτυσεν. Ἀμήχανον φυσικῶς τὸ ἀσώματον ὑπὸ τοῦ σώματος ὁρίζεσθαι· πάντα δὲ δύνατα τῷ κτισαμένῳ Θεῷ. Ὥσπερ οἱ τῇ αἰσθήσει τῆς ὀσφρήσεως ὑγιῶς διακείμενοι τὸν ἀρώματα λελῃθότως κατέχοντα ἐπιγινώσκειν δύνανται (62)· οὕτως καὶ ψυχὴ καθαρὰ τὴν εὐωδίαν, ἣν καὶ αὐτὴ ἐκ Θεοῦ προσεκτήσατο, τήν τε δυσωδίαν, ἧς ἀπαλλαγεῖσα τελείως καθέστηκεν, ἐν ἑτέροις ὑπάρχουσαν γνωρίζειν, ἀνεπαισθήτως ἑτέρων, πέφυκεν. Οὐ πάντες μὲν ἀπαθεῖς γενέσθαι δυνατόν· πάντες δὲ σωθῆναι καὶ Θεῷ διαλλαγῆναι οὐκ ἀδύνατον. Μή σου κατακυριεύσωσιν οἱ ἀλλόφυλοι ἐκεῖνοι, οἱ τὰς τοῦ Θεοῦ ἀῤῥήτους οἰκονομίας ἢ ὀπτασίας ἐν τοῖς ἀνθρώποις γινομένας πολυπραγμονεῖν βουλόμενοι, καὶ προσωπολήπτην τὸν Κύριον εἶναι λελῃθότως ὑποβάλλοντες· οἰήσεως γὰρ ἀπόγονοι καὶ εἰσὶ καὶ γνωρίζονται. Ἔστι δαίμων φιλαργυρίας πολλάκις ταπείνωσιν ὑποκρινόμενος (63)· καὶ ἔστι

In omnia vitia et virtutes nostras **348** nunquam inquirere desinamus, ut intelligamus, quo loco versemur, an in principio, an medio, an fine. Omnia hostium nostrorum bella ex tribus istis causis nascuntur et conflantur, ex amore et studio voluptatum, ex superbia, et dæmonum ipsorum invidia. Ultimi sunt beati, medii miserrimi, primi tota vita inutiles. Est quidam sensus, seu potius habitus, phereponus dictus, quasi dicas laborum patiens, quo captus et occupatus non jam amplius labores ullos formidabit, aut unquam recusabit. Hoc semper laudabili et prædicando virtutis sensu et spiritu formatæ martyrum animæ omnia tormenta facile contempserunt. Aliud est custodia cogitationum, et aliud observatio mentis. Quantum distat ortus ab occidente, tanto nobilior et sublimior est priore altera, quamvis laboriosior sit hæc illa. Aliud adversus cogitationes preces adhibere, aliud illis repugnare, aliud easdem contemnere et penitus superare. De primo modo testatur is qui dixit: *Deus in adjutorium meum intende* [38], et hoc genus similia. De altero idem: *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum* [39], contradictionis nempe. Et rursum: *Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris* [40]. De postremo testatur qui cecinit: *Obmutui et non aperui os meum, et posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me* [41]. Et iterum: *Superbi inique agebant usquequaque, ego autem a contemplatione* [*conspectu tuo*] *tui non declinavi* [42]. Ex his medius sæpe utitur priore, quod ipse per se non sit satis paratus et instructus; prior **349** secundo nunquam potest hostes arcere et abigere. Tertius autem dæmones penitus respuit et rejecit. Fieri per naturam non potest, ut quod corpore caret, a corpore comprehendatur aut circumscribatur; rerum tamen Conditor omnia potest. Quemadmodum ii qui olfaciendi sensu vigent facile sentiunt, si quis vel occulte secum aromata ferat: sic et pura mens gratum virtutis odorem, quem ex Deo accepit, facile animadvertit, sicut et fetorem, a quo penitus ipsa liberata est, in aliis latentem, aliis etiam nihil sentientibus, percipit. Non omnes quidem possunt ad summam animi ab omnibus vitiositatibus liberi tranquillitatem aspirare, sed omnes tamen possunt cum Deo reconciliari et salvi fieri. Cave ne in te alienigenæ dominentur illi qui arcanam Dei gubernationem, aut objectas hominibus visiones curiosius inquirant, Deumque clam in

[38] Psal. LXIX, 2. [39] Psal. CXVIII, 42. [40] Psal. LXXIX, 7. [41] Psal. XXXVIII, 10. [42] Psal. CXVIII, 51.

animo personarum rationem habere judicant : hi enim superbiæ progenies et sunt et esse deprehenduntur. Est spiritus avaritiæ qui sæpe humilitatem simulat. Est spiritus vanæ gloriæ, qui homines ad eleemosynam dandam incitat (sicut et spiritus luxuriæ) qui ab utroque hoc repurgati fuerimus, quovis loco benignitatem in pauperes exhibere non cessemus. Fuere nonnulli, qui censerent dæmones inter se sibi mutuo adversari et obluctari. Sed ego novi ab omnibus nihil nisi exitium nostrum quæri.

A δαίμων κενοδοξίας πρὸς ἐλεημοσύνην προτρεπόμενος, ὥσπερ καὶ φιληδονίας. Ἐὰν ἀμφοτέρων τοίνυν καθαρεύσωμεν, ἐν παντὶ τόπῳ ἐλεεῖν μὴ παυσώμεθα. Τινὲς μὲν ἔφησαν δαίμονας δαίμοσιν ἀντιπράττειν · ἐγὼ δὲ ἔγνωκα πάντας τὴν ἡμῶν ζητοῦντας ἀπώλειαν.

Omnes pias et spirituales exercitationes nostras sive corporis eæ sint et oculis subjectæ, sive mentis et intelligentiæ, præcedit propria hominis mens et propositum, optimumque desiderium et affectus, quæ ex Dei succursu et auxilio fiunt. Nisi enim propositum præmissum fuerit, bona opera non sequentur. Si omnia, quæ sub cœlo fiunt, ut Ecclesiastes testatur, quavis in re suum tempus habent, inter omnia autem etiam nostræ sacræ reipublicæ negotia et res constitutæ sunt, videamus si placet et in quovis, tempore, quæ sint propria et convenientia cuique tempori disquiramus. Est enim omnino in iis qui in religiosæ vitæ certamine versantur tempus, quo ab omni animi perturbatione liber et tranquillus exsistas (quod propter eos dico, qui adhuc in certaminis infantia et tirocinio versantur). Est tempus lacrymarum, tempus ariditatis seu duritiei cordis ; tempus obtemperandi et tempus imperandi : tempus jejunii, tempus mensæ : tempus belli, hostis corporis ; et tempus pacis seu mortis exstincto nempe carnis ardore : tempus tempestatis in anima, et tempus serenitatis in mente : tempus mœroris in corde, et tempus gaudii in spiritu : tempus docendi, et tempus discendi : tempus inquinationum fortasse propter animi fastum, et tempus repurgationis propter humilitatem : tempus luctæ, et tempus securæ remissionis : tempus quietis, et tempus sine distractione occupationis : tempus diu et assidue precandi, tempus fideliter ministrandi. Quapropter ne ex superbo animi impetu decepti ante tempus aggrediamur ea quæ suo tempore sunt facienda, nec in hieme agamus quæ in æstate sunt agenda, nec in semente messem quæramus ; si quidem tempus et serendi labores, **351** et tempus metendi inexplicabiles gratiarum messes. Sin minus, tunc neque suo tempore, quæ sunt ejus temporis propria referemus. Quidam ante labores, quidam inter ipsos labores quidam post labores, quidam in morte demum cœlestem sudorum compensationem ex arcana et inenarrabili Dei gubernatione et voluntate receperunt. Restat inquirendum qui horum altero fuerit humilior.

B Πάσης πνευματικῆς ἐργασίας ὁρωμένης τε καὶ νοουμένης προηγεῖται πρόθεσις οἰκεία (64), καὶ πόθος ἄριστος, μετὰ συνεργίας Θεοῦ γινόμενα. Τῶν γὰρ προτέρων μὴ καταβληθέντων, τὸ δεύτερον ἐπακολουθεῖν οὐ πέφυκεν. Εἰ καιρὸς ἐν παντὶ πράγματι τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, καθώς φησιν ὁ Ἐκκλησιαστὴς, ἐν τοῖς πᾶσι δὲ καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἱερᾶς καθεστήκασι πράγματα · οὐκοῦν σκοπήσωμεν, εἰ δοκεῖ, καὶ ἐν ἑκάστῳ καιρῷ τὰ τῷ καιρῷ οἰκεῖα ζητήσωμεν · καιρὸς γὰρ πάντως ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐστὶν ἀπαθείας, διὰ τὴν τῶν ἀγωνιζομένων λέγω νηπιότητα. Καιρὸς δακρύων, καὶ καιρὸς σκληροκαρδίας · καιρὸς ὑποταγῆς, καὶ καιρὸς τοῦ ἐπιτάττειν · καιρὸς νηστείας, καὶ καιρὸς μεταλήψεως · καιρὸς πολέμου, σώματος ἐχθροῦ, καὶ καιρὸς θανάτου πυρώσεως · καιρὸς χειμῶνος ψυχῆς, καὶ καιρὸς γαλήνης νοός · καιρὸς λύπης καρδιακῆς, καὶ καιρὸς χαρᾶς πνευματικῆς · καιρὸς διδασκαλίας, καὶ καιρὸς ἀκροάσεως · καιρὸς μολυσμῶν, ἴσως διὰ τὴν οἴησιν, καιρὸς καθάρσεως, διὰ τὴν ταπείνωσιν · καιρὸς πάλης, καὶ ἀσφαλοῦς ἀνέσεως · καιρὸς ἡσυχίας, καὶ καιρὸς ἀπεριστάστου περισπασμοῦ · καιρὸς προσευχῆς ἀενάου, καὶ καιρὸς διακονίας ἀνυποκρίτου. Μὴ τοίνυν πρὸ καιροῦ ἐξ ὑπερηφάνου προθυμίας ἁπατώμενοι τὰ τοῦ καιροῦ ζητήσωμεν · μὴ ἐν χειμῶνι τὰ τοῦ θέρους · μὴ ἐν σπόρῳ τὰ τῶν δραγμάτων, ἐπειδὴ καιρὸς τοῦ σπεῖραι πόνους, καὶ καιρὸς τοῦ θερίσαι τὰς χάριτας τὰς ἀῤῥήτους. Εἰ δὲ μή γε, οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τὰ τοῦ καιροῦ οἰκεῖα κομισόμεθα (65). Τινὲς πρὸ τῶν καμάτων, τινὲς ἐν τοῖς καμάτοις, τινὲς μετὰ τοὺς καμάτους, τινὲς ἐν τῷ θανάτῳ τὰς ὁσίας ἀμοιβὰς παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν οἰκείων κόπων κατ' οἰκονομίαν ἄῤῥητον ἐκομίσαντο. Ζητητέον τίς τούτων τοῦ ἑτέρου ταπεινότερος καθέστηκεν.

Est desperationis genus quod ex multitudine peccatorum, et conscientiæ pondere et intolerabili tristitia exsistit, quando anima ex multitudine vulnerum nimium mergitur, et onere peccatorum, altissima desperationis voragine hauritur et absorbetur. Est et alia desperatio quæ ex superbia et æstimationis fastu nobis contingit, ut qui existimet indignum se, qui in talem casum incideret fuisse. In his duobus, qui observaverit, hoc proprium deprehendet, quod alter ex desperatione, seipsum deinceps sine discrimine omnibus peccatis

Ἔστιν ἀπόγνωσις ἐκ πλήθους ἁμαρτημάτων (66), καὶ συνειδότος βάρους, καὶ ἀφορήτου λύπης διὰ τὸ ὑπερβαπτισθῆναι τῷ πλήθει τῶν τραυμάτων τὴν ψυχὴν, καὶ τῷ βάρει αὐτῶν, εἰς τὸν ἀπογνώσεως βυθὸν καταποντίζεσθαι · καὶ ἔστιν ἀπόγνωσις ἐξ ὑπερηφανίας καὶ οἰήσεως ἡμῖν ἐπισυμβαίνουσα, λογιζόμενον ἑαυτὸν ὡς ἀνάξιον ὄντα τοῦ συμβεβηκότος πτώματος · τοῦτο δὲ ὁ παρατηρῶν ἐν ἀμφοτέροις εὑρήσει τὸ ἰδίωμα · τὸν μὲν ἐν ἀδιαφορίᾳ ἑαυτὸν λοιπὸν ἐκδεδωκότα · τὸν δὲ τῆς ἀσκήσεως ἐν ἀπογνώσει ἐχόμενον, ὅπερ ἀσύμφωνον · ἀλλὰ τὸν

μὲν ἐγκράτεια, καὶ εὐελπιστία· τὸν δὲ ταπείνωσις, καὶ τὸ μηδένα κρίνειν ἰατρεύειν πεφύκασιν. Οὐ δεῖ θαμβεῖσθαι ἡμᾶς (67) ἢ ξενίζεσθαι ὁρῶντας πονηρὰ μέν τινας ἐργαζομένους ἔργα, ἀγαθοὺς δὲ λόγους προφέροντας· ἐπεὶ καὶ τὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ὄφιν ἐκεῖνον ἡ οἴησις ἀπώλεσεν ὑψώσασα, τύπος σοι καὶ κανὼν ἔστω οὗτος ἐν πάσαις σου ταῖς ἐγχειρήσεσι, καὶ πολιτείαις, ὑποτακτικαῖς τε καὶ ἀνυποτάκτοις (68), ὁρωμέναις τε καὶ νοουμέναις, εἰ κατὰ Θεὸν κυρίως καθεστήκασι· λέγω δή (*a*), ὁπόταν τὸ οἰονοῦν ἐπιτηδεύωμεν (69), οἱ εἰσαγόμενοι λέγω, ἐγχείρημα, καὶ μὴ ἐκ τῆς τούτου ἐργασίας ταπείνωσιν, ἧς κεκτήμεθα, προσλαμβάνωμεν πλέον ἐν ψυχῇ, οὐ δοκεῖ μοι κατὰ Θεὸν ἡμᾶς αὐτὸ κατεργάζεσθαι, εἰ μικρὸν ἢ μέγα καθέστηκεν. Ἐν μὲν γὰρ ἡμῖν τοῖς νηπιωδεστέροις αὕτη ἡ τοῦ Κυριακοῦ θελήματος πληροφορία (70)· ἐν δὲ μέσοις, ἡ τῶν πολέμων ἴσως ἀναχώρησις· ἐν δὲ τελείοις, ἡ τοῦ θείου φωτὸς προσθήκη καὶ περιουσία. Τὰ μὲν μικρὰ παρὰ τοῖς μεγάλοις (71), ἴσως οὐ μικρά· τὰ δὲ μεγάλα παρὰ τοῖς μικροῖς οὐ πάντως τέλεια. Ἀὴρ μὲν καθαρθεὶς νεφελῶν, φαιδρὸν ὑπέδειξεν ἥλιον· καὶ ψυχὴ προλήψεων, ἀφέσεως ἀξιωθεῖσα (72) πάντως θεῖον φῶς ἑώρακεν. Ἄλλο ἁμαρτία (73), καὶ ἄλλο ἀργία, καὶ ἄλλο ἀμέλεια· καὶ ἕτερον πάθος, καὶ ἄλλο πτῶμα. Ὁ δυνάμενος ἐν Κυρίῳ ζητεῖν, ζητείτω σαφῶς. Τινὲς τὸ θαυματουργικὸν καὶ ὁρώμενον ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν ὑπὲρ πάντα μακαρίζουσιν, ἀγνοοῦντες πολλὰ εἶναι τούτου ὑπέρτερα καὶ ἀπόκρυφα· διὸ καὶ μένουσιν ἄπτωτα. Ὁ μὲν τελείως καθαρθεὶς, αὐτὴν, ἢ καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν ψυχὴν, ἐν ποίοις διάκειται τοῦ πλησίον ὁρᾷ. Ὁ δὲ προκόπτων ἔτι, διὰ τοῦ σώματος ταύτην τεκμαίρεται. Πῦρ (74) μικρὸν πολλάκις πᾶσαν τὴν ὕλην ἐκάθηρεν, ὥσπερ καὶ ὀπὴ μικρὰ ὅλον τὸν κόπον διέφθειρεν. Ἔστιν ἀνάπαυσις τῇ ἐχθρᾷ τὴν τοῦ νόου δύναμιν διυπνίζουσα, καὶ πύρωσιν μὴ διεγείρουσα· καὶ ἔστι πολλὴ κατάτηξις ἴσως, καὶ τὰς κινήσεις κινήσασα, *ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς*, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀγνώστως τὴν ζῶσαν θανατοῦντι. Ὅταν τινὰς ἡμᾶς κατὰ Κύριον ἀγαπῶντας ὀψόμεθα (75), ἐν ἐκείνοις μάλιστα τὸ ἀπαρρησίαστον φυλάξωμεν· οὐδὲν γὰρ οὕτως διαλύει ἀγάπην, ὡς ἡ παρρησία πέφυκε, καὶ μῖσος ἐργάζεσθαι. Νοερὸν καὶ λίαν περικαλλὲς τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, καὶ πᾶσαν ἰδέαν μετὰ τὰς ἀσωμάτους οὐσίας ὑπεραῖρον· ὅθεν καὶ ἐμπαθεῖς πολλάκις τὰ ἐν ἑτέραις ψυχαῖς ἐξ ἀγάπης πολλῆς τῆς πρὸς αὐτὰς νοήματα ἐπιγνῶναι ἠδυνήθησαν· καὶ μάλιστα ὅτε ὑπὸ τῆς πηλοῦ μὴ καταποντίζονται ῥυπούμενοι· εἰ οὐδὲν τῷ ἀΰλῳ φύσει ὡς τὸ ἔνυλον ἀνθέστηκεν (76)· ὁ ἀναγινώσκων νοείτω· αἱ παρατηρήσεις ἐν μὲν τοῖς κατὰ κόσμον ἀνθεστήκασι τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ· ἐν ἡμῖν δὲ τῇ νοερᾷ γνώσει. Οἱ μὲν τῇ ψυχῇ ἀσθενεῖς ἐκ τῶν τοῦ σώματος περιστάσεων (77), καὶ κινδύνων, καὶ τῶν ἐκτὸς περισπασμῶν, τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπίσκεψιν τοῦ

exponat; alter in desperatione religiosam exercitationem retinet; quod inconveniens est. Sed alterum continentia et bona spes; alterum humilitas, etsi neminem judicarit (*a*), sanare poterit. Non est mirandum, neque tanquam in re peregrina et inusitata obstupescendum, quando videmus nonnullos mala facere, et bona loqui, quando et serpentem in paradiso elatio mentis extulit et perdidit. Norma hæc sit in omnibus rebus tuis quas aggrederis, vitaeque studiis, sive alteri, **352** subjectis sive non subjectis, tam quæ ad corpus, quam quæ ad animum pertinent, an cum lege divina vere conveniant. Ut si, quando qualecunque opus nos novitii suscipimus, nisi ex illo opere majorem, quam ante habuimus, humilitatem inde in anima acquisiverimus, non videtur illud opus seu parvum seu magnum fuerit, convenienter legi divinæ factum. Atque in nobis adhuc rudioribus hoc quasi divinæ voluntatis signum et testimonium est. In mediis autem, quies fortasse ab impugnationibus: in perfectis autem divini luminis augmentum et copia. Quæ parva judicantur a magnis, fortasse non sunt parva. Quæ autem magna judicantur a parvis non sunt ex omni parte perfecta. Abstersus a nubibus et defæcatus aer, clarum ostendit solem; et anima a Deo ven[illegible] peccatorum dignata, omnino divinum [illegible] pexit. Aliud est peccatum, aliud otium, aliud negligentia; et aliud propensio mala, aliud casus. Qui potest in Domino quærere, quærat aperte. Sunt qui gratiam patrandi miracula, et ea quæ in oculis hominum versantur dona cœlestia mirantur: et super omnia extollunt ac beata prædicant, cum ignorent multo his excellentiora et recondita esse, quæ propterea extra periculum casus manent. Qui perfecte purgatus est ipsam alterius animam (etsi non ipsam penitus) videt, quomodo affecta sit. Qui autem adhuc inter proficientes est, per corpus de anima conjecturam facit. Parvus ignis sæpe totam silvam absumit et repurgat, **353** et parva rima universum laborum fructum corrumpit. Est quædam requies, quæ per inimicam carnem vim mentis exsuscitat, et ardorem tamen carnis non excitat. Et magna quandoque corporis vexatio nihilominus fortasse motus carnis causatur, *ne in nobis ipsis confidentes simus* [43], sed in eo qui viventem carnis sensum occulte mactare potest. Si nos a quibusdam sancte secundum Deum diligi conspexerimus, erga illos potissimum verecundiam custodiamus, ne nimis simus confidentes: nihil enim ita lædit et dissolvit charitatem, et odium parit, quam nimia libertas loquendi seu confidentia. Valde intelligens et elegans est oculus mentis, omnesque formas, præter angelicas naturas, exstinguit et superat. Unde et illi sæpe, qui adhuc animi perturbationibus obnoxii sunt, cogi-

[43] II Cor. I, 9.

(6) Et judicium de altero [illegible] rarium penitus sublatum.

(*a*) λέγω δή non est in omnibus exemplaribus Græcis.

tationes aliarum animarum ex magna charitate qua afficiuntur erga illas, deprehendere potuerunt, et in potissimum, cum puri ipsi ab sordibus peccatorum non absorpti sunt. Si nihil tam repugnat incorporeæ naturæ quam id quod corporeum est (qui legit, intelligat), observationes in sæcularibus divinæ providentiæ, in nobis cognitionis mentis obsistere solent. Qui animo parum firmo et constanti sunt, curam erga se Dei ex corporis statu, periculis, et aliis externis vexationibus intelligant; perfecti autem ex Spiritus sancti præsentia, et gratiarum cœlestium incremento. Est dæmon qui jam in lecto (ad somnum capiendum recumbentes improbarum et impurarum cogitationum telis nos infestat, **354** ut ex pigritia tum oratione non obarmati in obscenis cogitationibus obdormiamus, fedis etiam insomniis occupemur. Est e spiritibus, improbus, præcursor dictus, qui nos e somno experrectos statim excipit, et primitias cogitationum nostrarum inquinat. Offeras Domino diei tui primitias, ejus enim erunt qui anteverterit.

A Κυρίου γνωριζέτωσαν· οἱ δὲ τέλειοι ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας, καὶ τῆς τῶν χαρισμάτων προσθήκης· ἔστι δαίμων ἐπὰν ἐγ τῇ κλίνῃ ἀναπέσωμεν, πρὸς ἡμᾶς παραγενόμενος, καὶ πονηραῖς ἡμᾶς καὶ ῥυπαραῖς κατατοξεύων ἐνθυμήσεσιν, ἵνα τῇ ὀκνηρίᾳ εἰς προσευχὴν τότε κατ' αὐτοῦ μὴ ὁπλισάμενοι ἐν ῥυπαραῖς ἐννοίαις ἀφυπνώσαντες, ῥυπαρὰ καὶ τὰ ἐνύπνια κτησώμεθα. Ἔστιν πνευμάτων, πρόδρομος καλούμενος, ἐξ ὕπνου ἡμᾶς εὐθέως δεχόμενος, καὶ τὴν πρωτόνοιάν ἡμῶν καταμολύνων. Δίδου σῆς ἡμέρας ἀπαρχὰς Κυρίῳ. Τοῦ γὰρ προποιοῦντος ἔσται (78).

Dignum auditu sermonem mihi quidam Dei servus retulit: Ex primis, inquit, diei auspiciis, totius diei statum conjicio, seu præscisco. Multæ sunt pietatis et exitii viæ: quapropter sæpe hic qui alteri opponitur, cum altero optime convenit, et tamen utriusque mens et finis Deo placet. Luctantur nobiscum dæmones per tentationes, quas experimur, ut aliquid indignum vel dicamus, vel faciamus. Quod si impetrare non possunt, tum sensim irrepentes, suggerunt nobis uti per superbiam (ut ille pharisæus) Deo gratias dicamus. Qui ea quæ supra sunt, sapiunt, mortui sive separati a corpore per partes ad superiora ascendunt: qui vero sapiunt quæ infra sunt, ad inferiora rursum descendunt: separatorum enim seu mortuorum locus medius nullus est reliquus. Unum ex (duobus) Dei creatis operibus in altero, non in seipso naturam suam, adeoque suum esse accepit, et mirum est quomodo illud quod in altero suum esse seu naturam suam accepit, sine altero possit consistere. Pias filias matres gignunt, matres autem Dominus, qua lege seu regula etiam in contrariis uti non erit absurdum. Timidus in bellum ne exito, ut Moses, vel potius Deus imperat, et merito ne error nempe postremus **355** animæ primo casu corporis deterior fiat. Lumen omnium corporis membrorum sunt oculi sensibus subjecti. Lux vero intellectus omnium divinarum virtutum est discretio.

B Ἀξιάκουστόν μοι λόγον ἐργάτης ἄριστος ἔφρασεν. Ἐξ αὐτῆς γάρ, μοὶ ἔφη, τῆς πρωΐας τὸν ἅπαντά μου δρόμον τῆς ἡμέρας προεπίσταμαι. Πολλαὶ καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀπωλείας αἱ ὁδοιπορίαι· διόπερ πολλάκις ὁ τῷ ἑτέρῳ ἀντιτασσόμενος, ἄλλῳ γνησίως συνέρχεται, καὶ ὁ τῶν ἀμφοτέρων σκοπὸς ἐστι Κυρίῳ εὐάρεστος (79). Παλαίουσι μὲν οἱ δαίμονες ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἡμῖν πειρασμοῖς ἢ λέξαι ἡμᾶς ἢ πράξαι ἄτοπον. Καὶ ὅταν μὴ ἰσχύσωσιν, ῥῆμα ἐπιστάντες ὑπερήφανον ἡμῖν εὐχαριστίαν πρὸς Θεὸν ὑποτίθενται· οἱ μὲν τὰ ἄνω φρονήσαντες, χωριζόμενοι ἄνω μερικῶς ἀνέρχονται (80)· οἱ δὲ τὰ κάτω, κάτω πάλιν πορεύονται· τῶν γὰρ χωριζομένων οὐδὲν λοιπὸν μέσον ἵσταται. Ἓν τῶν κτισμάτων ἐν ἑτέρῳ καὶ οὐκ ἐν ἑαυτῷ τὸ εἶναι εἴληφε (81)· καὶ θαῦμα πῶς ἐκτὸς τοῦ ἐν ᾧ τὸ εἶναι ἐκομίσατο, συνίστασθαι πέφυκε. Τὰς μὲν εὐσεβεῖς θυγατέρας αἱ μητέρες τίκτουσι, τὰς δὲ μητέρας ὁ Κύριος, καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων τῷ προειρημένῳ κανόνι ὁρίσαι οὐκ ἄσοφον. Δειλὸς εἰς πόλεμον μὴ ἐξιέτω, Μωυσῆς, μᾶλλον δὲ Θεὸς παρακελεύεται, μήπως γένηται ἡ ἐσχάτη πλάνη τῆς ψυχῆς ὑπὲρ τὴν πρώτην πτῶσιν τοῦ σώματος, καὶ εἰκότως. Φῶς μὲν τῶν τοῦ σώματος πάντων ἄρθρων οἱ αἰσθητοὶ ὀφθαλμοί· φῶς δὲ νοερὸν ἀρετῶν τῶν θείων διάκρισις.

C

D

SCHOLIA AD GRADUM XXVI.

De discretione.

Scholion Isaaci. Quæstio 1.

Quid est perfectio? *Resp.* Humilitatis merces seu præmium, hoc est, abdicatio omnium aspectabilium et inaspectabilium. Aspectabilium omnium nempe quæ ad sensum pertinent; non aspectabilium, quæ ad mentem, et quæcunque ex cura horum nascuntur.

Scholion 2.

Mundus corde est, qui se ipsum damnando præceptum Dei non irritum faciet. Aut qui erga omnem creatam naturam misericordia commovetur. Aut

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΣ'.

Περὶ διακρίσεως.

Σχόλιον Ἰσαάκ. Ἐρώτησις α'.

Τί ἐστιν ἡ τελειότης; Ἀπόκρις. Μισθὸς ταπεινώσεως· ὅπερ ἐστὶν ἡ κατάληψις (a) πάντων τῶν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· ὁρατῶν μὲν πάντων ὅσων αἰσθητῶν· ἀοράτων δὲ τῶν νοητῶν, καὶ τῶν ἐκ μερίμνης τῆς ὑπὲρ αὐτῶν.

Σχόλιον β'.

Καθαρὸς τῇ καρδίᾳ ἐστὶν, ὁ μὴ, ἑαυτοῦ κατα-γνοὺς, ἐπὶ ἐντολῆς Θεοῦ ἀθετήσει· ἢ ὁ ἐλεήμων ὑπὲρ πάσης τῆς φύσεως τῆς κτιστῆς· ἢ ὁ ἐλεύθερος

(a) Κατάληψις *comprehensio*; κατάλειψις *abdicatio*; legerim hoc loco κατάλειψις potius quam κατάληψις.

/τῶν κρυπτῶν παθῶν· καθαρὸς δὲ τῷ σώματι, ὁ ὅσιος ἐκ τοῦ μολυσμοῦ τῆς σαρκός ἐστι καὶ ὁ ἀληθεύων διὰ στόματος.

A qui liber est ab occultis vitiis. Mundus corpore est, qui a carnis inquinatione purus est, qui nullum profert ex ore mendacium.

Σχόλιον γ'.

Τρεῖς εἰσιν οἱ κατὰ τὸν Μάρκον γίγαντες, λήθη, ἄγνοια, καὶ ῥᾳθυμία· οὓς ὁ θεῖᾳ χάριτι ποντίσας. πάντα τὰ ἅρματα τοῦ Φαραὼ συντρίψεις.

Scholion 3.

Tres sunt, ex Marci (monachi) sententia, gigantes: oblivio, ignorantia, pigritia: quos si cum divina gratia ponto merseris, omnes currus Pharaonis conteres.

Σχόλιον δ'.

Ἡ ναῦς, ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ἔξωθεν τρικυμιῶν καταβαπτίζεται· ποτὲ δὲ ὑπὸ τῆς ἔνδον ἀντλίας ὑποβρύχιος γίνεται. Καὶ ἡμεῖς ποτὲ μὲν διὰ τῶν ἐκτὸς πρακτικῶν ἁμαρτημάτων ἀπολλύμεθα· ποτὲ δὲ διὰ τῶν ἔνδον λογισμῶν ἀφανιζόμεθα. Δεῖ οὖν καὶ τὰς ἔξωθεν τῶν πνευμάτων ἐπιτηρεῖν προσβολὰς, καὶ τὰς ἔνδον τῶν λογισμῶν ἐξαντλεῖν ἀκαθαρσίας· πλὴν ἐπιπονωτέραν χρὴ πρὸς τοὺς λογισμοὺς ποιεῖσθαι τὴν διάνοιαν.

Scholion 4.

Navis, modo ab exterioribus maris fluctibus hauritur, modo ex interiore sentina mergitur. Et nos aliquando per externa peccata perimus, aliquando per internas cogitationes evanescimus. Proinde et externorum flaminum et spirituum procellæ et impetus cavendi sunt, et interior cogitationum impurarum exhaurienda sentina. Enimvero major cura ad cogitationes coercendas adhibenda est.

Σχόλιον ε'.

Ἐὰν μὴ δι' ἀμελείας εἰς ἄγνοιαν καὶ λήθην καὶ ῥᾳθυμίαν περιπέσωμεν, τῆς κατ' ἐντολὴν ἐργασίας οὐκ ἀποτευξόμεθα. Εἰ μὴ γὰρ ὁ νοῦς σκοτισθῇ, οὐ κυριεύει τὰ πάθη τῆς ψυχῆς.

Scholion 5.

Nisi per negligentiam nostram in ignorantiam et obiivionem et segnitiem inciderimus, fructu operis ex præcepto **356** perfecti non privabimur. Nisi enim mens obtusa obscuretur, malæ et vitiosæ affectiones in animam non dominabuntur.

Σχόλιον ς'.

Ὀψία, καὶ σκοτία ψυχῆς, ἀμέλεια, λήθη, ἐπιθυμία· τοῦτο οὖν ἀπὸ συνηθείας εἶπεν ὅ δηλοῖ, τὸ ὀψὲ γίνεσθαι ἤγουν βραδύ· ὅ λυκόφως φασί τινες.

Scholion 6.

Serum et tenebræ mentis sunt negligentia, oblivio, prava cupiditas. Hoc ergo ex vulgi usu dixit, quod significat illud, sero fieri, hoc est, tarde. Quod tempus aliqui dicunt λυκόφως (*a*) seu crepusculum seu matutinum seu vespertinum.

C

Σχόλιον ζ'.

Ὁ ἀββᾶς Λέων.

Scholion 7.

Abbas Leo.

Σχόλιον η'.

Τὸ, προλήψεσι, παλαιὸν οὐκ ἔστιν ἐμπαθῶν· ἀλλὰ πόῤῥω μὲν τοῦ μύσους ἑστώτων, τοῦ βρώμου δὲ ἐποσφραινομένων· διὸ καὶ ἄρχειν τὸν τοιοῦτον ἐκώλυσεν, ἵνα μὴ ἀμεριμνήσας πάλιν ἐγκυβιστήσῃ ταῖς ἐκ συγκαταθέσεως πράξεσι· τὸν δὲ πρὸς τὰς αἰσχρουργίας κεχηνότα οὐ διδάσκειν συγχωρεῖ.

Scholion 8 (*b*).

Verbum (προλήψεσι [*anticipationibus*]) olim non usurpabatur in malam partem de iis qui vitiosis affectionibus laborabant, sed de iis qui ab omni quidem flagitio erant remoti, sed tamen fetorem sentiebant. Ita ergo affectum, Climacus ab aliis regendis removet, ne in negligentiam prolapsus actionibus rursum prioribus ex affectu mentis involvatur. Illum porro qui ad turpes actiones inclinat et afficitur, docere alios prohibet.

Σχόλιον θ'.

Λέγειν χρὴ καλὰ, καὶ τὸν μὴ καλὰ πράττοντα· ὅπως ἄρξηται τῶν ἔργων τοὺς λόγους αἰσχυνόμενος.

Scholion 9.

Bona dicenda sunt etiam mala perpetranti, uti suos ipse reveritus sermones bona agere incipiat (*c*).

D

Σχόλιον ι'.

Κῦμα τὴν ἐμπεφορημένην κοιλίαν εὐφυῶς προσωνόμασεν· αὐτόθι γὰρ διὰ τῶν λογισμῶν κῦμα τοῦτο, καὶ εἰς κατάπτωσιν ἔρχεται,

Scholion 10.

Ventrem saginatum ingeniose fluctum maris appellavit. Illico enim per cogitationes procella ista ad lapsum prorsit.

Σχόλιον ια'.

Εἰσαγωγικῶν μαθημάτων ὑπακοὴ, ἐγκράτεια, ὑπομονὴ, ἀνδρία ψυχῆς, ἀπροσπάθεια γονέων καὶ χρημάτων· τοῖς δὲ προκόψασι μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, συμπάθεια, ἀνεξικακία, ἀκτημοσύνη, νηστεία, προσευχὴ ἐκτενής· τοῖς δὲ τελείοις

Scholion 11.

Rudimenta religiosæ vitæ et disciplinæ sunt obedientia, abstinentia, patientia, fortitudo animi, abdicatio omnis erga parentes et opes affectus. Proficientium longanimitas, benignitas, bonitas, commiseratio, tolerantia malorum, paupertas, jeju-

(*a*) Ducta similitudine a glaucis luporum oculis, seu cinereis.

(*b*) Jo. Mosc. c. 112.

(*c*) Hoc scholium etiam supra positum est.

nium, assiduæ preces. Perfectorum charitas, gaudium, pax, religiosa prudentia seu discretio, expers omnis lapsus et offensionis in quocunque tempore, loco, actione.

A ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, διάκρισις· ἄπταιστος ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι.

Scholion 12.

Alphabetum monachorum intelligit et significat virtutes nempe tironum seu novitiorum viginti quatuor litterarum numero respondentes.

Σχόλιον ιβ'.

Σημαίνει τὴν ἀλφάβητον τῶν μοναχῶν καὶ ἀρετὴν ἀρχαρίων ἰσάριθμον τοῖς κδ' γράμμασιν.

Scholion 13.

Exempli causa, versari cum fratribus religiosis, et cum illis laborare et desudare.

Σχόλιον ιγ'.

Οἱονεὶ τὸ συναναστρέφεσθαι τοῖς ἀδελφοῖς καὶ συγκοπιᾷν

Scholion.

Decalogus proficientium, alphabetum perfectorum.

Σχόλιον.

Δεκάλογος προκοψάντων, ἀλφάβητος τῶν τελείων.

Scholion 14.

357 Omnino, ut videtur, humilitas cum egestate robustior fit : sic enim quis dum ingruentia mala in egestate et humilitate considerat, non ut dives laborat vitio impuritatis, neque ut mendicus erit ingratus, aut cessabit et feriabitur, sed tempus lucri adesse gaudet et Deo gratus fructum inde reportat.

B

Σχόλιον ιδ'.

Πάντως, ὡς φαίνεται, ἡ μετὰ πτωχίας ταπείνωσις ἰσχύει· οὕτως γάρ τις καὶ τὰ ἐπερχόμενα διαλογιζόμενος ἐν πτωχίᾳ μετανοίας καὶ ταπεινώσεως, οὔτε ὡς πλούσιος νοσεῖ τὴν μυσαρότητα, οὔτε ὡς δεόμενος ἀχαριστήσει ἢ ἀκηδιάσει· ἀλλὰ καιρὸν κέρδους χαίρων καὶ εὐχαριστῶν ἐνέγκῃ.

Scholion Barsanuphii 15.

Quæstio. Signum gulæ quale est, explica mihi. *Resp.* Quando videris cogitationem tuam cibo delectari, et urgere te ut fere omnes antevertas, aut ut patinam ad te trahas, hoc gula est. Observa igitur te ipsum et vim tibi inferas, ut coerceas ac refrenes gulam, ne cum impetu et magno studio, sed modeste et decenter cibum sumas, atque ut removeas fercula potius abs te coram iis [ad eos] qui tibi assident. Sed non oportet, ut dixi, propter gulam statim recusare cibum, sed cavendum est, ne quid inordinate in cibo sumendo facias. Alterum gulæ argumentum et indicium est . . . . . .

. . . . . .

. . . .

C

Σχόλιον Βαρσανουφίου ιε'.

Ἐρώτ. Τὸ σημεῖον τῆς γαστριμαργίας ποῖόν ἐστι σαφήνισόν μοι. *Ἀπόκρ.* Ὅταν βλέπῃς τὸν λογισμόν σου ἡδυνόμενον ἐν βρώματι, καὶ διώκοντα σχεδὸν τὸ προλαμβάνειν πάντας, ἢ ἐλκύοντα εἰς τὸ ἔμπροσθέν σου τὸ βρῶμα, τοῦτο γαστριμαργίας ἐστί. Πρόσεχε οὖν σεαυτὸν καὶ ποίησον τὴν δύναμίν σου ἄγξαι ἑαυτὸν τοῦ μὴ μετὰ σπουδῆς ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν εὐταξίᾳ φαγεῖν· καὶ ὠθῆσαι μᾶλλον τὸ βρῶμα ἔμπροσθεν τῶν συγκαθημένων τοῦτο. Οὐ χρὴ δὲ, ὡς εἶπον, προφάσει τῆς γαστριμαργίας εὐθέως παραιτεῖσθαι τὸ μεταλαβεῖν βρώματος· ἀλλὰ δεῖ παραφυλάξεσθαι, τὸ μὴ ἀτάκτως χρήσασθαι τῇ μεταλήψει αὐτοῦ. Ἕτερον δὲ σημεῖον γαστριμαργίας....(a)

Aliud

Dum autem gulam fugis, cave ne studeas hominibus per vultus pallorem placere, quem (vana gloria) studet palam ostentare.

Ἄλλο.

Τὴν γαστριμαργίαν φεύγων, τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν φύλασσε τὴν ὠχρότητα τοῦ προσώπου ἐπιδείξασθαι προφαντάζουσαν.

Scholion 16.

Propter corpus homo est mortalis, propter mentem et orationem immortalis. Tacitus intelligis, intelligens loqueris. In silentio enim mens parit verbum, sermo autem ille Deo pergratus est, qui homini affert salutem.

D

Σχόλιον ις'.

Διὰ μὲν τὸ σῶμα ὁ ἄνθρωπος θνητός· διὰ δὲ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον, ἀθάνατος. Σιωπῶν νοεῖς, νοήσας λαλεῖς· ἐν γὰρ τῇ σιωπῇ ὁ νοῦς τίκτει τὸν λόγον· εὐχάριστος δὲ λόγος Θεῷ προσφερόμενος, σωτηρία ἀνθρώπου εὑρίσκεται.

Scholion 17

Sensus quidem in nobis est rationalis, tanquam insitus animo in omni homine, idem tamen non est in nobis, ut est a passionibus tectus in iis qui sunt pravis affectibus occupati, quamvis nihil agat et incognitus sit.

Σχόλιον ιζ'.

Ἐν ἡμῖν μέν ἐστιν ἡ νοερὰ αἴσθησις, ὡς τῷ νοῖ συνημμένη ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ· οὐκ ἐν ἡμῖν δὲ ὡς ὑπὸ τῶν παθῶν καλυπτομένη, ἐν τοῖς ἐμπαθέσι, καὶ ἄπρακτος οὖσα καὶ ἀδιάγνωστος.

Scholion 18.

Docet oportere quemvis religiosum usque ad cogitationes, motus suos omnes pervestigare.

Σχόλιον ιη'.

Ὅτι χρὴ τὸν μοναχὸν πάντα ἀκριβεύεσθαι μέχρι καὶ ἐννοίας εἰς τὰ ἑαυτοῦ κινήματα.

Scholion 19.

Divina providentia diffunditur in omnia. Nam

Σχόλιον ιθ'.

Ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια εἰς πάντα. Τὰ γὰρ ἄνωθεν

(a) Deest unus versus.

διδόμενα, κἂν ἐγγίνεσθαι πέφυκεν, οὐχ ἡμῶν εἰσιν, ἀλλὰ τῆς χάριτος, καὶ τῆς προνοίας. Ἡ ἀντίληψις ἐν πιστοῖς ἁπλῶς· ἡ φυλακὴ ἐν πιστοῖς πιστῶς. Τὸ ἔλεος ἐν δούλοις, ἡ παράκλησις ἐν τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον.

A quæ a Deo proficiscuntur, quamvis in nobis exsistere soleant, nostra **358** tamen non sunt, sed gratiæ et providentiæ divinæ. Auxilium adest omnibus fidelibus simpliciter : tutela seu custodia divina fidelibus Deo fideliter servientibus. Misericordia servis Dei singularibus, consolatio præstatur diligentibus Deum.

Σχόλιον Φωτίου πατριάρχου Κωνστ. κ'.

Ὡς φέρε εἰπεῖν, ἡ νηστεία φάρμακόν ἐστι παθῶν καθαρτήριον, ἰδίως καὶ καθ' ἑαυτὴν τελουμένη· ἀλλ' ἐν συνελεύσεσι, καὶ πανηγύρεσι, δηλητήριον διαφθεῖρον πολυτρόπως τῷ κεχρημένῳ καθίσταται, ἢ ἄλλοις πρόσκομμα γινομένῳ, ἢ τῷ αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ αὐχοῦντι, καὶ οἰδαινομένῳ, καὶ διαπριομένῳ.

Photii Patr. Constant. 20.

Exempli causa, jejunium est remedium quod pravas animi affectiones repurgat, si privatim et seorsim exerceatur et adhibeatur. Sed in conventibus et publicis celebritatibus venenum est, quod sæpe illi, qui eo utitur, exitium affert, aut aliis scandalum præbet, aut ipsi nocet, qui ex eo se jactat, aut gloriatur, et tumet, et singularis vult videri quasi B divisus ab aliis.

Σχόλιον κα'.

Ἔλεγχος πρὸς τοὺς ἐξ ἀπειρίας μὴ εἰδότας βοηθεῖν τοῖς κάμνουσι ἐπίστασις. Γνῶθι τοίνυν, ὅτι κναφεῖόν ἐστι τὸ πρᾶγμα καὶ ἰατρεῖον (καθὸ διαδείκνυται πλύσεις, καὶ καύσεις ἔχειν), καὶ πολύ γε τοῦ προσυλωδεστέρου αἰδεσιμώτερον (καθὸ καὶ περὶ μείζονα καταγίνεται), οὐ χιτῶνας ἐκπλύνον, καὶ σώματα ὑγιάζον, ἀλλὰ ψυχάς.

Scholion 21.

Reprehensio est præsidium religiosorum, qui laborantibus per insciliam non possunt succurrere. Scito ergo hoc religiosum magisterium perinde se habere, atque fullonia et medica officina (quamdmodum ex lotionibus et ustionibus constat), ac multo quidem illis externis et materialibus religiosior et sanctior, quod circa res longe majores et dignores versetur et occupetur, dum non vestes et togas lavat, et corpora curat, sed animas.

Σχόλιον κβ'.

Τὴν κατὰ νοῦν, ὡς οἶμαι, λέγει τῶν λογισμῶν ἐμπάθειαν. Ὀφθαλμὸς γὰρ τῆς ψυχῆς ὁ νοῦς καθέστηκε· συμβάλλεται δὲ καὶ ἡ ἀσυντυχία πρὸς ὑγείαν ταύτης τῆς νόσου, καθὰ καὶ πολυλογία μόνη ῥύσεις C ποιεῖν πέφυκεν.

Scholion 22.

Per (oculum) opinor intelligit cogitationum quæ in mente sunt affectionem. Oculus enim, animæ mens est. Confert autem ad hunc morbum curandum declinatio congressus et colloquii, quemadmodum vel sola loquacitas fluxiones movere solet.

Σχόλιον Βασιλείου μεγάλου κγ'.

Καιρῷ καὶ προσώπῳ δοκιμάζεται ἡ σιγή· καιρῷ μὲν, ὡς ὅταν λέγῃ, ὅτι *Ὁ συνιὼν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται, ὅτι καιρὸς πονηρός ἐστι·* καὶ πάλιν· *Ἔθέμην τῷ στόματί μου φυλακὴν ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου.* Προσώπῳ δὲ ὡς ὅταν γράφῃ ὁ Ἀπόστολος· *Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ, ὁ πρῶτος σιγάτω·* καὶ πάλιν· *Αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίαις σιγάτωσαν.*

Scholion Basilii Magni 23.

Silentium pro tempore et persona temperandum est, et tempore quidem, veluti cum dicit : *Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est* [44]. Et alio rursum loco : *Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me* [45]. Ex personæ autem ratione, veluti cum Apostolus scribit, *si autem alii revelatum fuerit, prior taceat.* Et, *Mulieres in ecclesiis taceant* [46].

Σχόλιον κδ'.

Τὸ βιάζεσθαι τὴν φύσιν, εἰ καὶ πωσῶς τις τῇ μακρᾷ συνηθείᾳ καταβάλλεται τῶν προλήψεων, κρεῖττόν ἐστιν ὑπὲρ τὸ, ὡς κατὰ φύσιν ἀβιάστως D γινόμενον.

Scholion 24.

Vim naturæ inferre (si quis longa peccandi consuetudine quomodocunque detentus fuit) præstat illi virtuti quæ secundum naturam sine violentia exercetur.

Σχόλιον κε'.

Ἄμισθόν φησι τὴν ἄπονον ἐργασίαν εὐχερῶς σκορπιζομένην· πρὸς γὰρ τοὺς πόνους οἱ στέφανοι πλέκονται· τὸ γὰρ, *Ἐδώκατέ μοι φαγεῖν*, καὶ τὰ ἑξῆς, ἔργα εἰσὶ, καὶ κόπων σημαντικά.

359 *Scholion* 25.

Actionem laboris expertem, expertem mercedis affirmat, facileque dissipari : pro ratione enim laborum coronæ texuntur. Illud enim Christi, *Dedistis mihi manducare* [47], et quæ sequuntur, opera sunt et laborum symbola.

Σχόλιον κς'.

Καὶ ἡ ἀνατροφὴ συνεισφέρει πρὸς τὸ δέξασθαι εἴτε παιδείαν ἀρετῆς εἴτε πάλιν κακίας ἀμαθίαν.

Scholion 26.

Educatio confert vel ad virtutem addiscendam, vel vitium dediscendum [ignorandum].

Σχόλιον κζ'.

Χρεωστοῦμεν οἱ μοναχοὶ, ὡς δι' ἑαυτοὺς, οὕτως

Scholion 27.

Debemus nos monachi, sicut propter nos ipsos,

[44] Amos v, 13. [45] Psal. xxxviii, 2. [46] I Cor. xiv, 34. [47] Matth. xxv, 35.

ita propter homines qui nos intuentur lucere vita et moribus nostris, non tuba (seu præconio) ostentationis. Illud enim Christi, *sic luceat lux vestra* [48], non est a nobis ipsis prædicari, sed velut ignis tuus in tenebris terræ lucere dicitur, ita lumen tuum in tenebris lucet. . . . . .

A

καὶ διὰ τοὺς ὁρῶντας ἀνθρώπους φαίνειν τῷ βίῳ, οὐ τῇ σάλπιγγι τῆς ἐπιδείξεως· τὸ γὰρ, *Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν*, οὐχὶ παρ' ἑαυτῶν κηρυχθῆναί ἐστιν· ἀλλ' ὡς πυρσὸς ἐν σκοτίᾳ τῆς γῆς λάμπειν εἴρηται, ὡς καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει καὶ (*a*) . . . . . .

Scholion 28.

Dominus noster Jesus Christus omnibus lumen impertitus est, sed qui illud non sequuntur, se ipsos in tenebras conjiciunt.

Σχόλιον κη'.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πᾶσι τὸ φῶς ἐχαρίσατο· ἀλλ' οἱ μὴ πειθόμενοι αὐτῷ, ἑαυτοὺς σκοτίζουσι.

Scholion 29.

Auxilio, inquit, supremæ et sanctæ Trinitatis adversus tria communissima, vitia amorem voluptatis, pecuniæ, et vanæ gloriæ, per tres virtutes, quibus vitia hæc tolluntur, armati in acie consistamus, per continentiam, inquam, charitatem, et humilitatem. Nam luxuria a continentia tollitur, avaritia a charitate, tanquam liberalis et sua omnia cum aliis communicante manu; superbia ab humilitate quæ omnem ostentationem aversatur, et gloriam vanam exsecratur.

B

Σχόλιον κθ'.

Τῇ συμμαχίᾳ, φησὶ, τῆς ὑπερουσίου καὶ ἁγίας Τριάδος, κατὰ τῶν τριῶν γενικωτάτων παθῶν, ἤγουν φιληδονίας, φιλαργυρίας καὶ φιλοδοξίας, διὰ τῶν τριῶν ἀρετῶν, ὑφ' ὧν ἀναιροῦνται ταῦτα, ἀντιπαρατεταξώμεθα, ἤγουν ἐγκρατείας, ἀγάπης, καὶ ταπεινώσεως. Ἡ μὲν γὰρ φιληδονία ὑπὸ ἐγκρατείας ἀναιρεῖται· ἡ δὲ φιλαργυρία ὑπὸ τῆς ἀγάπης, ὡς μεταδοτικῆς καὶ κοινωνικῆς· ἡ δὲ φιλοδοξία ὑπὸ τῆς ταπεινώσεως, ὡς ἀφιλενδείκτου καὶ μισοδόξου.

Scholion 30.

Si deliciæ excitant malas cupiditates, et gloria voluptates, qui his afficiuntur, bella movent, aut potius irritant et incitant. Fieri enim nulla ratione potest, ut qui rerum præsentium et corporearum amore tangitur, non intus ab rebus externis inquietur, et in priores labes quibus fuit occupatus, relabatur. Atque ita vim operum in vas pertusum, ut dicitur, hauriat et infundat.

C

Σχόλιον λ'.

Εἰ ἡ τρυφὴ διεγείρει τὰ πάθη, καὶ ἡ δόξα τὰς ἡδονὰς, οἱ τούτοις προσασχολούμενοι, καθ' ἑαυτῶν τοὺς πολέμους διεγείρουσιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διερεθίζουσιν· ἀδύνατον γὰρ τῷ πρὸς τὰς ὕλας ἐμφιλοχωροῦντι, μὴ τὰ ἐντὸς ἐκ τῶν ἐκτὸς μολύνεσθαι, καὶ πρὸς τὰς προλήψεις ἐξολισθαίνειν, καὶ τὴν βίαν τῶν ἔργων πρὸς πῖθον τετρημένον, κατὰ τὸν εἰπόντα, ἀντλεῖν.

Thalassii 31.

Cum id quod præscriptum est, fit, tum actio præcepti dicitur. Virtus autem est, cum quod fit, eo fit ut veritati placeat.

Σχόλιον Θαλασσίου λα'.

Πρᾶξις ἐντολῆς λέγεται τὸ προστεταγμένον· ἀρετὴ δὲ ἐν τῷ ἀρέσκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ γινόμενον.

360 *Scholion* 32.

Qui sine opere argutatur, et multa garrit, *ex iniquo sibi thesaurum colligit, et labores illius* (testante Scriptura) *in domus alienorum transibunt* [49].

Σχόλιον λβ'.

Ὁ ἐκτὸς ἔργου σοφιζόμενος, καὶ λαλῶν λόγοις, *πλουτεῖ ἐξ ἀδικίας, καὶ οἱ πόνοι αὐτοῦ*, κατὰ τὴν Γραφὴν, *εἰς οἴκους ἀλλοτρίων εἰσέρχονται.*

Photii 33.

Quod labor non parturiit, et desiderium ulnis non excepit, et fovit (perit) contemnitur enim (sive de actione, sive contemplatione quæstio sit) quidquid *absque labore* partum est.

D

Σχόλιον Φωτίου λγ'.

Ὅπερ πόνος οὐκ ἐμαιεύσατο, οὐδὲ πόθος ἠγκαλιάσατο, εὐκαταφρόνητον γὰρ (ἄν τε πράξεως, ἄν τε θεωρίας ἐστὶν πρόβλημα) τὸ ῥᾴδιον εἰς κτῆσιν παραγινόμενον.

Marci monachi 34.

Mentis anticipatio est priorum vitiorum objecta nolenti memoria, coercita tamen a forti athleta Christi ne in opus procedat: a victore autem, tanquam impressione quadam facta, retusa et sublata.

Σχόλιον Μάρκου λδ'.

Πρόληψίς ἐστι προτέρων κακῶν μνήμη ἀκούσιος· παρὰ μὲν τῷ ἀγωνιστῇ προβῆναι εἰς πάθος κωλυομένη· παρὰ δὲ τῷ νικητῇ ὡς προσβολῆς ἀνταναιρουμένη.

Aliud.

Qui litteras amas, ama et laborem: nuda enim rerum cognitio inflat hominem.

Ἄλλο.

Φιλομαθὴς ὤν, γίνου καὶ φιλόπονος· ἡ γὰρ ψιλὴ γνῶσις φυσιοῖ τὸν ἄνθρωπον.

[48] Matth. v, 16. [49] Prov, v, 10.

(*a*) Deest unus versus abrasus. Suppl. *quando vita tua virtutibus resplendet.*

Σχόλιον λε'.

Ὁ γέλως ἐκ τριῶν γίνεται· ἐκ πορνείας, κενοδοξίας, καὶ τῆς ἔνδον σεμνότητος καὶ τρυφῆς, ὅ ἐστι κόρος· ἑκάστου τῶν ἀπηριθμημένων δηλονότι ἀναμέρος ποιοῦντος τὸν γέλωτα.

Ἄλλο τοῦ ἁγίου Ἐφρέμ.

Ὁ γέλως τὸν μακαρισμὸν τοῦ πένθους ἔξω βάλλει· καὶ τὰ οἰκοδομηθέντα καταλύει· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λυπεῖ, ψυχὴν οὐκ ὠφελεῖ, σῶμα διαφθείρει, τὰς ἀρετὰς διώκει· οὐκ ἔχει μνήμην θανάτου· οὐδὲ μελέτην τῶν κολάσεων· περίελε ἀπ' ἐμοῦ τὸν γέλωτα, καὶ δώρησόν μοι πένθος καὶ κλαυθμόν, ὃν ζητεῖς παρ' ἐμοῦ ὁ Θεός.

Σχόλιον λς'.

Ὁ ὕπνος ἐκ τεσσάρων γίνεται· τρυφῆς, νηστείας τῆς κατ' ἔπαρσιν, ἀκηδίας, καὶ φύσεως· τούτων ἐὰν κρατήσῃ τῆς ψυχῆς, καὶ κατὰ μόνας ὕπνον ἐμποιεῖ.

Σχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου λζ'.

Ὁ ἑαυτῷ ἀρέσκων, ἀνθρωπαρεσκεῖ· ἄνθρωπος γὰρ αὐτὸς ἕκαστος. Ὥσπερ οὖν *ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον, καὶ στηρίσει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ*, τὴν εἰς ἑαυτὸν πεποίθησιν δηλοῖ· οἷς καὶ ἐπιφέρει, *καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστῇ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ*· οὕτως καὶ ὁ ἄλλῳ ἀρέσκων, ἢ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν ποιῶν, τῆς θεοσεβείας ἐκπίπτει· εἰς γὰρ ἀνθρωπαρέσκειαν ἐμπίπτει· *Ποιοῦσι* γάρ, φησὶν ὁ Κύριος, *πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.*

Σχόλιον Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου λη'.

Ἐπιθυμία λογισμοῦ ἀποσπωμένη, ἡδονὴν γεννᾷ· καὶ τὴν ψυχὴν ἢ σωθῆναι, ἢ τῷ Θεῷ συναφθῆναι οὐ συγχωρεῖ.

Σχόλιον λθ'.

Ἔλεγχος σωτηριώδης τῆς κακίας ἡμῶν, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς τῶν χαρισμάτων ἀποτυγχάνομεν, καὶ εἰς τοὺς κόπους καταβαλλόμεθα.

Σχόλιον μ'.

Ὁ σωματικὸς κόπος ἄνευ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος, ὡς ἄτεκνος μήτρα, καὶ μασθοὶ κατάξηροι· τῇ γὰρ τοῦ Θεοῦ γνώσει προσεγγίσαι οὐ δύνανται, καὶ τὸ μὲν σῶμα κατάκοπον ποιοῦσιν, οὐδὲν δὲ ἀνύουσιν.

Σχόλιον μα'.

Ἀθληταὶ ὄντως οἱ μοναχοί· ἀθλεῖν γὰρ προῄρηνται τῇ τῆς ψυχῆς βίᾳ.

Ἄλλο.

Ἦγουν τῆς ἥττης· τοῦτο γὰρ μοναχοῖς ἀσθένεια, καὶ οὐχ ἡ τοῦ σώματος κάκωσις.

Ἄλλο.

Θείας οἰκονομίας δωρήματι, αἱ ἀσθένειαι τοῖς μοναχοῖς.

Σχόλιον μβ'.

Τὸν μοναχὸν τὸν μὴ θεαρέστως δουλεύοντα τῷ

Scholion 35.

Risus ex tribus vitiis exsistit, ex luxuria, vana gloria et interna gravitate et deliciis, hoc est, satietate ciborum : singulis nempe ex iis, quæ enumeravimus, risum moventibus.

Aliud S. Ephrem.

Risus beatum animæ luctum exterminat, et quæ ædificata sunt, dissolvit, Spiritum sanctum contristat, animæ nocet, corpus corrumpit, virtutes (velut hostes) persequitur. Mortis memoriam exstinguit, curam suppliciorum tollit. Aufer a me risum, et da mihi luctum et fletum, quem petis a me, Deus meus.

Scholion 36.

Somnus ex quatuor causis oritur, e luxu, jejunio, quod elationem animi attulit jejunanti, ex pigritia et natura. Quæ omnia si viceris et imperaveris animo, singula tamen somnum etiam conciliant.

Scholion Basilii Magni 37.

Qui sibi ipsi placet, studet etiam placere hominibus', quisque enim et ipse sibi homo est. Quemadmodum ergo illud : *Maledictus homo qui spem suam habet in homine, et firmabit carnem brachii sui* [30], significat confidentiam sui, quibus infert et adjungit : *Et a Domino recesserit anima ejus* [31] ; ita et qui alteri placet, aut facit quid, ut placeat, excidit e Dei gratia dum captat hominum gratiam. *Faciunt enim*, inquit **361** Dominus, *ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* [32].

Scholion Antonii magni 38.

Concupiscentia ratione destituta voluptatem parit, nec sinit animam aut salvari, aut cum Deo conjungi.

Scholion S. Maximi 39.

Reprehensio malitiæ nostræ nobis salutaris est, quod per ipsam gratiarum cœlestium dona acquiramus, et ad labores incitemur.

Scholion 40.

Labor corporis qui caret munditie mentis, est quasi sterilis uterus et ubera sicca et arida. Ad Dei enim cognitionem aspirare non possunt, et corpus fatigant, nihil tamen proficiunt.

Scholion 41.

Monachi veri sunt athletæ : susceperunt enim luctam, ut animæ suæ vim inferrent.

Aliud.

Sive quod victi sint. Hoc enim monachis est imbecillitas seu ægritudo, non autem corporis morbus.

Aliud.

Morbi corporis, singulari Dei beneficio monachis immittuntur.

Scholion 42.

Monachum, qui non ita servit Deo ut illi placeat,

[30] Jerem. XVII, 5. [31] ibid. [32] Matth. VI, 2.

nec pro salute animæ suæ fortiter certat, sed in disciplina religiosa remissius agit, videbis a Deo relinqui, ut in varias omnino tentationes incidat, ne ex multo otio et cessatione in deteriora prolabatur.

Scholion 43.

Hic præclare ingruentia mala suscepit, qui illa tanquam sibi debita judicat irrogata, nec ægre fert, sed Deo pro illis etiam gratias agit.

Scholion 44.

Hic frustra laborat, ostentandi enim sui gratia omnia facit.

Scholion 45.

Hic bellatoris nomen obtinet.

Scholion 46.

Et hic, quamvis verecundetur.

Scholion 47.

Vos examinatis his didicimus consulere **362** etiam aliis. Nam etsi ut peccatores debitores sumus, Dominum tamen donis colemus, etsi enim primum humilius, sive debitorum et nominum, est tamen hoc extra periculum casus, ut primum debitum.

Gregorii Nysseni 48.

Malum non est aliud [mali non est aliud quiddam subsistens] quam separatio a bono et meliore.

Aliud.

Si malitia (seu vitium et peccatum) sola et nuda vitæ nostræ proposita esset, nulla boni opinione et umbra velata et fucata, non ita sponte sua mortales ad illam properarent.

Scholion Marci 49.

Ignarus insidiarum hostilium facile occiditur. Et qui nescit causas vitiorum seu vitiosarum cupiditatum, facile cadit.

Scholion 50.

Omnium virtutum exitium [mors] est vana gloria.

Aliud.

Ex omni parte nos hostis oppugnat, proinde (velut Argum) nos undique oculatos esse oportet, quando salvi esse volumus.

Scholion 51.

Superbiam intelligit, per quam diabolus cecidit.

Scholion 52.

Vi nempe et virtute Spiritus sancti aut cœlesti desiderio, quod in corde piorum inexstinctum custoditur.

Scholion 53.

Consuesse, posuit pro habitu vitioso malarum affectionum.

Scholion 54.

Si vitium esset naturale, nemo puniretur: neque contra quisquam virtutem exercendo recte faceret.

Aliud.

Peccatum seu malum extra voluntatis pro-

A Κυρίῳ, καὶ σπουδαίως ἀγωνιζόμενον εἰς σωτηρίαν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἀλλὰ ἀμελῶς περὶ τὴν ἄσκησιν διακείμενον, παραχωρούμενον ἴδοις ὑπὸ Θεοῦ πάντως πειρασμοῖς περιπεσεῖν· ἵνα μὴ ἐκ τῆς πολλῆς ἀργίας αὐτοῦ ῥεύσῃ ἐπὶ τὰ χείρονα.

Σχόλιον μγ'.

Οὗτος καλῶς τὰ ἐπερχόμενα κατεδέξατο, ὡς ἴδια ταῦτα λογισάμενος, καὶ μὴ δυσφορήσας, ἀλλ' εὐχαριστήσας.

Σχόλιον μδ'.

Οὗτος ἀνύνητα κάμνει· τῆς γὰρ ἐπιδείξεως ἕνεκα ἐργάζεται.

Σχόλιον με.

Οὗτος πολεμιστοῦ λόγον ἐπέχει.

Σχόλιον μς'.

B Καὶ οὗτος, κἂν αἰδεῖται.

Σχόλιον μζ'.

Ἡμεῖς δὲ βασανίσαντες τοῦτο συνείδομεν συμβουλεῦσαι· ὅτι εἰ καὶ ἁμαρτωλοὶ χρεῶσταί ἐσμεν, πλὴν δώροις τὸν Δεσπότην τιμήσωμεν· εἰ γὰρ καὶ τὸ πρῶτον ταπεινότερον· ἤγουν τὸ τῶν χρεῶν, ἀλλά γε τοῦτο ἄπτωτον, ὡς δὲ πρῶτον χρεωστούμενον.

Σχόλιον Γρηγορίου Νύσσ. μη'.

Οὐκ ἔστιν ἄλλη τις τοῦ κακοῦ ὑπόστασις, εἰ μὴ ὁ χωρισμὸς, τοῦ ἀγαθοῦ τε καὶ τοῦ κρείττονος.

Ἄλλο.

Εἰ γυμνὴ ἡ κακία τῷ βίῳ προέκειτο, μή τινι καλοῦ φαντασίᾳ προσκεχρωσμένη, οὐκ ἂν ηὐτομόλησε πρὸς αὐτὴν τὸ ἀνθρώπινον.

Σχόλιον Μάρκου μθ'.

Ὁ ἀγνοῶν ἐνέδρας πολεμίων σφάζεται εὐχερῶς· καὶ ὁ μὴ εἰδὼς τὰς αἰτίας τῶν παθῶν, καταπίπτει ῥᾳδίως.

Σχόλιον ν'.

Κοινὴ πάσῃ ἀρετῇ λύμη ἡ κενοδοξία.

Ἄλλο.

Διὰ πάντων πολεμεῖ ὁ ἐχθρός· ὅθεν πολυόφθαλμον δεῖ εἶναι τὸν σωθῆναι βουλόμενον.

Σχόλιον να'.

D Τὴν ὑπερηφανίαν λέγει, δι' ἧς ὁ διάβολος πέπτωκεν.

Σχόλιον νβ'.

Τῇ ἐνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἢ τῷ θείῳ πόθῳ, ὃς ἐν τῇ καρδίᾳ.

Σχόλιον νγ.

Τὸ συνεθίσαι, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἕξει γενέσθαι τῆς κακίας τῶν παθῶν.

Σχόλιον νδ'.

Εἰ φυσικὴ ἦν ἡ κακία, οὐκ ἂν ἐκολάζετό τις· οὔτε πάλιν ἄλλοι κατώρθουν τὴν ἀρετήν.

Ἄλλο.

Κακὸν ἔξω προαιρέσεως κείμενον καὶ κατ' ἰδίαν

ὑπόστασιν θεωρούμενον ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων, **A** positum consideratum, ex sua natura nihil est. ἐστὶν οὐδέν.

Ἄλλο.

Οὐδὲν ἕτερόν ἐστι κακία, ἢ ἀρετῆς ἔλλειψις.

Aliud.

Vitium nihil est aliud quam virtutis defectio seu privatio.

Ἄλλο.

Ὅτι φυσικαὶ ἀρεταὶ ἐν ἡμῖν, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ἀγάπη, ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς· αἱ δὲ ὑπὲρ φύσιν ἄγνεια, ἀοργησία, ταπεινοφροσύνη, προσευχή, ἀγρυπνία, νηστεία.

Aliud.

Virtutes in nobis naturales sunt, eleemosyna, charitas, fides, spes; supra naturam sunt castitas, iræ vacuitas, humilitas, precatio, vigiliæ, jejunium.

Ἄλλο Μάρκου.

Ἄλλη πρᾶξις ἐντολῆς, καὶ ἄλλο ἀρετή, κἂν ἐξ ἀλλήλων τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀφορμὰς λαμβάνωσι. Πρᾶξις ἐντολῆς λέγεται, τὸ προστεταγμένον· ἀρετὴ ἐν τῷ ἀρέσκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ γινόμενον.

363 *Aliud Marci.*

Alia est præcepti observatio, aliud virtus: etsi ex se mutuo altera ab altera bonorum operum causas et occasiones sumant. Præcepti observatio dicitur cum fit quod præscriptum est; virtus, **B** cum quod fit ad Deo placendum in veritate perficitur.

Σχόλιον νε'.

Διδάσκαλοι τῆς ἁγνείας Ἠλίας καὶ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, καὶ ὁ θεολόγος Ἰωάννης· πραότητος δὲ Μωϋσῆς καὶ Δαυΐδ· τῆς δὲ προσευχῆς αὐτὸς ὁ Θεοῦ Λόγος, καὶ ὁ φανεὶς ἄγγελος Ἀντωνίῳ καὶ Παχωμίῳ· πάλιν τῆς νηστείας Μωσῆς, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος· πάλιν ἀγρυπνίας πολλοί, οἷ καὶ κατάνυξιν τούτων ἐκτήσαντο· ταπεινοφροσύνης δὲ, δι' ἡμᾶς πτωχεύσας Θεοῦ Λόγος, καὶ ἀναλαβὼν τὴν σάρκα ἡμῶν ὁ πάντων Σωτήρ.

Scholion 55.

Doctores castitatis fuere Elias, Joannes Baptista Præcursor et Joannes evangelista theologus: mansuetudinis Moses et David: precationis Dei Verbum, et angelus qui apparuit Antonio et Pachomio. Jejunii rursus Moses et ipse Dominus: vigiliarum multi ex quibus aliqui compunctionem quoque possidebant: humilitatis autem qui pro nobis egenus et pauper factus est [53], Verbum Dei qui carnem nostram assumpsit omnium Salvator.

Σχόλιον νς'.

Ἀπόγονον τῆς κοιλιομανίας τὴν πορνείαν φησὶ, ὡς ἐκ γαστριμαργίας τικτομένην.

Scholion 56.

Gulæ et ventris insanientis soboles libido est, **C** inquit, ut quæ ex gula nata est.

Σχόλιον νζ'.

Φυσικώτερος γὰρ ὢν καὶ ἀπατηλότερος εἰκότως νικᾷ.

Scholion 57.

Vana gloria enim naturæ convenientior et fallacior merito vincit.

Σχόλιον νη'.

Ἀπόδειξις, ὅτι ὁ μὴ ὑποταγὴς ταπεινοφρονεῖν οὐ δύναται· ὑποταγὴν δὲ οἱ μὲν τὴν νοουμένην κατώρθωσαν, οἱ δὲ καὶ τὴν φαινομένην ἐπεδείξαντο, ἥτις διὰ τὴν προτέραν παραλαμβάνεται.

Scholion 58.

Demonstratio est, quod inobediens humilis esse non possit. Obedientiam autem alii probarunt internam; alii externam et apparentem exercuerunt: quæ secunda propter primam admittitur.

Σχόλιον νθ'.

Εὐσεβὴς, οὐχ ὁ πολλοὺς ἐλεῶν· ἀλλ' ὁ μηδένα ἀδίκως.

Scholion 59.

Pius est, non qui multorum miseretur, sed neminis injuste.

Σχόλιον ξ'.

Φυλακὴ λογισμῶν, τὸ ἐξ ἀγώνων ἢ προσευχῆς τὰ εἴδη τῶν λογισμῶν ἀποκρούεσθαι· νοὸς δὲ τήρησις ἀναιχμαλώτιστος καρδία, καὶ ἀρέμβαστος μνήμη Θεοῦ.

Scholion 60.

Custodia cogitationum est formas et imagines cogitationum repugnando vel precando repellere: **D** mentis autem conservatio est cor, quod ab hoste capi nunquam potest et mens a Dei memoria nunquam abstracta.

Σχόλιον Μάρκου ξα'.

Τὸ πρῶτον ἀσθενῶν· μὴ δυνάμενοι γὰρ ὅλως ἀντιστῆναι τοῖς πολεμίοις, διὰ προσευχῆς τούτους ἀποδιδράσκουσι. Τὸ δεύτερον ἀγωνιστῶν, οἳ δι' ἀσκήσεως τῶν ἐχθρῶν περιγίνονται· τὸ τρίτον θεωρητικῶν, οἳ διὰ θεωρίας ὑψούμενοι, ἄληπτοι τοῖς ἐναντίοις εἰσὶ καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἀπροσμάχητοι.

Scholion 61.

Primum est infirmorum, qui cum hostibus pugnando resistere non possint, precibus illos in fugam conjiciunt; alterum est luctatorum, qui per religiosam virtutum exercitationem hostes vincunt; tertium est eorum qui in contemplatione rerum cœlestium versantur, qui meditatione supra se elevati, ab hostibus in potestatem redigi non possunt, et sunt, ut ita dicam, inexpugnabiles.

Σχόλιον συγκλητικῆς ξβ'.

Ὁ ἔχων εἰς τοὺς μυκτῆρας τὴν ἰδίαν δυσωδίαν,

364 *Scholion syncleticæ* 62.

Qui nares suas ad propriorum vitiorum fetorem

[53] II Cor. VIII, 9.

admovet, nunquam alienum pedorem odoratur, etiamsi super mera cadavera constiterit.

Aliud.

Mens humana, natura sua inconstans est, quæ tunc ab erroribus et exerrationibus liberatur et stabilitur, quando cum Deo fuerit copulata. Omnia enim ejus in Deo sunt, nec ullum amplius opus, a quo urgeatur habet, aut extra Deum ad quod excurrat et evagetur.

Aliud.

Aliis sentientibus; hoc enim sentiri non potest. Qui enim animi tranquillitatem omnibus vitiosis affectibus exutis, assecutus est, gratiam Dei accepit, ut quæ in aliis sunt animadvertat et sentiat.

Scholion 63.

Ab avaritia enim inductus, ne quid largiatur, simulat humilitatem, dum fingit se fugere studium hominibus placendi.

Scholion 64.

Adverte diligentiam accuratam patris ubi, inquit, propositum et desiderium est, ibi etiam succurrentis ad opus Dei auxilium non deest.

Aliud.

Bonum propositum tunc apparet quando bonum a malo secernendo bonum eligimus. Malum propositum quando scientes volentes eligimus contrarium bono.

Aliud.

Tu Deo bonum offer propositum, et experieris Dei auxilium.

Isaaci 65.

Quisquis ante tempus suscipit aliquid in se, quod est supra vires et humeros ejus, sibi ipsi duplex affert detrimentum, et non commodum. Imperiti enim mercatores in maximis rebus magna sibi detrimenta pariunt. In levioribus autem negotiis ulterius statim proficiunt. Quapropter rebus omnibus est ordo et omni institutioni suum tempus legitimum destinatum.

Scholion 66.

Nemo vitiis deditus de sua salute desperet, non ignarus quod agricultura plantarum qualitates mutet. Diligentia vero et cura animæ circa virtutem potest qualescunque animi morbos vincere et emendare.

365 *Aliud.*

Peccatum ad mortem est hominis impœnitentis, pro quo si quantumvis sanctus oret, non exauditur.

Aliud Basilii Magni.

Si multitudo et magnitudo miserationum Dei cum multitudine et magnitudine peccatorum comparata numerari et dimensione exhauriri et finiri potest, est quod desperes. Si autem peccata, ut par est, et modum habent, et numerari possunt, Dei autem misericordia et miserationes numerari non possunt, sed modo carent, desperationi locus

οὐκ ὀσφραίνεται ἄλλης, κἂν σταθῇ ἐπάνω τῶν θνησιμαίων ὅλων.

Ἄλλο.

Ὁ νοῦς φύσει ὢν ἄστατος, τότε τῆς πλάνης ἵσταται, ὅτε τῷ Θεῷ συναφθῇ. Τὰ γὰρ πάντα ἐντὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔχει λοιπὸν ἔργον ὑπερκείμενον, ἢ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, εἰς ὃ πλανηθήσεται.

Ἄλλο.

Ἑτέρων αἰσθανομένων· τοῦτο γὰρ τὸ ἀνεπαισθήτως· καὶ γὰρ ὁ ἀπαθὴς χάριν εἰληφὼς τὰ ἐν ἑτέροις ὑπάρχοντα ἐπαισθάνεται.

B

Σχόλιον ξγ'.

Ἐκ γὰρ φιλαργυρίας μὴ μεταδιδόναι πείθων, τὴν ταπείνωσιν ὑποκρίνεται· τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν φεύγειν ὑποτιθέμενος.

Σχόλιον ξδ'.

Βλέπε τοῦ πατρὸς τὴν ἀκρίβειαν· ὅπου, φησὶ, πρόθεσις καὶ πόθος, ἐκεῖ συνέργια Θεοῦ.

Ἄλλο.

Ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις τότε φαίνεται, ὅταν διακρίναντες ἀπὸ τοῦ κακοῦ τὸ καλὸν, αἱρώμεθα τὸ ἀγαθόν. Ἡ δὲ κακὴ, ὅταν ἐν γνώσει αἱρώμεθα, ἢ ἀνθαιρώμεθα.

C

Ἄλλο.

Δὸς πρόθεσιν, καὶ λαμβάνεις δύναμιν·

Σχόλιον Ἰσαὰκ ξε'.

Πᾶς ὁ πρὸ καιροῦ ἀρχόμενος τῶν ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτοῦ, βλάβην ἑαυτῷ διπλασιάζει, καὶ οὐκ ἔνδοσιν. Οἱ γὰρ ἄπειροι ἔμποροι ἐν τοῖς μεγίστοις πράγμασι, μεγάλας ἑαυτοῖς προξενοῦσι ζημίας· ἐν δὲ τοῖς εὐτελεστέροις πράγμασιν, εἰς τὸ ἔμπροσθεν ταχέως ἐκτείνονται· διότι παντὶ ἔργῳ ἐστὶ καὶ τάξις, καὶ πάσῃ διαγωγῇ καιρὸς ἔννομος.

Σχόλιον ξς'.

Μηδεὶς ἐν κακίᾳ διάγων, ἑαυτοῦ ἀπογινωσκέτω, εἰδὼς ὅτι γεωργία μὲν τοῖς φυτοῖς τὰς ποιότητας μεταβάλλει. Ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλεια δυνατή ἐστι παντοδαπῶν ἀῤῥωστημάτων ἐπικρατῆσαι.

D

Ἄλλο.

Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον ἡ ἀμετανόητος, περὶ ἧς κἂν ἅγιος ὑπὲρ ἑτέρου προσεύχηται, οὐκ εἰσακούεται.

Ἄλλο τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Εἰ πλῆθος τῶν τοῦ Θεοῦ οἰκτιρμῶν ἀριθμῆσαι, καὶ μέγεθος Θεοῦ μετρῆσαι δυνατὸν ἐν συγκρίσει πλήθους ἁμαρτημάτων καὶ μεγέθους, ἡ ἀπόγνωσις γινέσθω. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν, ὡς εἰκὸς, καὶ μέτρῳ ὑποβάλλεσθαι καὶ ἀριθμητὰ εἶναι συμβαίνει, Θεοῦ δὲ ἔλεος καὶ οἰκτιρμοὺς ἀριθμῆσαι ἀδύνατον, οὐκ ἀπογνώσεως καιρὸς, ἀλλ' ἐπιγνώσεως ἐλέους, καὶ

καταγνώσεως ἁμαρτιῶν, ὧν ἡ ἄφεσις πρόκειται ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.

nullus relinquitur, sed cognitioni misericordiæ ejus et peccatorum detestationi, quibus in sanguine Christi proposita est venia et remissio.

Σχόλιον Γαβριὴλ μοναχοῦ καὶ ἡσυχαστοῦ τοῦ ὄρους Λάτρου ξζ'.

Ὁ ἑαυτὸν οἰόμενος εἶναί τι, καὶ διδάσκων ἑτέρους, ὧν πεῖραν αὐτὸς οὐκ ἔσχεν, ἢ γνώσει ἢ πράξει, δύο νόσους νοσεῖ, καὶ δύο τυφλώσεις, οἴησιν καὶ κενοδοξίαν· ἀναισθησίαν, καὶ ἄγνοιαν· καὶ εἰ ταῦτα προσλάβωσι καὶ γαστριμαργίαν, εἰς πρόδηλον κίνδυνον καταφέρουσι τὸν ταῦτα κτησάμενον, καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον, καὶ ἀκούσεται παρὰ πολλῶν· *Ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν*· εἰ δέ τις

Scholion Gabrielis monachi et solitarii in monte Latro 67.

Qui sibi sumit ut alios doceat quorum ipse vel usu vel cognitione experientiam nullam habuit, gemino morbo, geminaque cæcitate laborat: animi elatione et vana gloria, stupore animi et ignorantia. Et si hæc vitia in societatem etiam gulam asciverint in apertum exitii discrimen, ita affectum conjiciunt et in dedecus atque ignominiam æternam, audietque a multis: *medice, cura teipsum* [87]:

. . . . . .

Σχόλιον ξη'.

Ὑποταχτικαῖς μὲν ταῖς ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπιτραπείσαις· ἀνυποτάκτοις δὲ, ταῖς μὴ κελευσθείσαις ὑπὸ ἀνθρώπων, καθ' ἑαυτὸν διατρίβοντι καὶ ἀσκουμένῳ, καὶ μὴ ἐν ὑποταγῇ ὑπάρχοντι.

Scholion 68.

In subjectis, id est, ab hominibus tibi commissis. Non subjectis, id est, non imperatis ab hominibus, suo nempe nutu viventi, et sese privatim exercenti, nec ulli subjecto.

Σχόλιον ξθ'.

Ἔρευνα ἀκριβής, πῶς ἅπαντες δυνάμεθα γνῶναι, εἰ ἀρέσκει τῷ Θεῷ τὸ ἔργον ἡμῶν, ὃ ἐὰν ποιῶμεν.

Scholion 69.

Accurata investigatio, quomodo omnes possimus cognoscere an labor noster si quem suscipimus Deo placeat.

Σχόλιον ο'.

Τὸ κατὰ θέλημα Θεοῦ γινόμενον ἔργον, ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς ταπείνωσιν προστίθησι, ἐν δὲ μέσοις πολέμων ἀναχώρησιν, ἐν δὲ τελείοις φωτὶ προσαυγάζει.

Scholion 70.

Opus ut ex Dei voluntate fiat, tironibus humilitatem affert, iis qui jam profecerunt, hostium secessum; perfectis lumini lumen addit, magisque ac magis illustrat.

Σχόλιον οβ'.

Ἀντὶ τοῦ νομιζόμενα μικρὰ παρὰ τοῖς μεγάλοις, διὰ τὴν τελειότητα ἴσως οὐ μικρά· τὰ δὲ παρὰ τοῖς μικροῖς οἰόμενα μεγάλα, διὰ τὴν ἀτέλειαν οὐ πάντως τέλεια· τὸ αὐτὸ δὴ καὶ περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν ἐκληπτέον.

Scholion 71.

Pro eo, quod apud magnos existimentur parva propter perfectionem fortasse, non sunt parva: quæ autem magna apud parvos, propter imperfectionem non omnino magna aut perfecta. Idem de virtutibus et vitiis intelligendum. **366**

Σχόλιον Μάρκου, μοναχοῦ οβ'.

(a) Πρόληψίς ἐστι, προτέρων κακῶν μνήμη ἀκούσιος· παρὰ μὲν τῷ ἀγωνιστῇ προβῆναι εἰς πάθος κωλυομένη· παρὰ δὲ τῷ νικητῇ ἕως προσβολῆς ἀναιρουμένη.

Marci monachi 72.

Anticipatio est priorum malorum seu vitiorum objecta nolenti memoria, quæ agonistam Christi prohibet ad vitium usque progredi: a perfecto autem seu victore ad impressionem usque sublata et deleta.

Σχόλιον ογ'.

Ἁμαρτία ἐστὶ πάσης ἐντολῆς καὶ τῆς ἐλαχίστης παράβασις· ἀργία δὲ, τὸ μὴ ποιεῖν καὶ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· ἀμέλεια δὲ τὸ ἐργάζεσθαι μὲν, ῥᾳθύμως δέ· πάθος δὲ, ἡ πεπηγυῖα καὶ δυσέκνιπτος ῥοπὴ τῆς διανοίας ἐπὶ τὰ βλάπτοντα· πτῶμα δὲ, τὸ εἰς ἀπιστίαν ἢ εἰς τὸ τῶν σωματικῶν παθῶν ὀλισθῆσαι.

Scholion 73.

Peccatum est omnis divini præcepti etiam minimi violatio seu transgressio; segnities autem seu otium ab operibus divinis cessatio. Negligentia est eadem negligenter et remisse exsequi. Passio est fixa, et ex qua ægre emergas, mentis ad noxia inclinatio. Casus est quo vel in incredulitatem vel corporis voluptates devolvaris.

Ἰσαὰκ οδ'.

Παραφύλαττε ἐκ τῶν μικρῶν, ἵνα μὴ ἐκπέσῃς ἐκ τῶν μεγάλων.

Isaaci 74.

Cave a parvis, ne excidas a magnis.

Σχόλιον Ἰσαὰκ οε'.

Πρὸς τοὺς φίλους σου ἐν εὐλαβείᾳ πορεύθητι· ὅταν δὲ ποιήσῃς τοῦτο, καὶ σεαυτὸν καὶ αὐτοὺς ὠφελήσεις, ὅτι προφάσει τῆς ἀγάπης, ἀποβάλλει ἡ ψυχὴ τὸν χαλινὸν τῆς παραφυλάξεως.

Scholion Isaaci 75.

Amicos cum reverentia et caute accede; quando hoc feceris, et tibi et aliis proderis. Anima enim occasione [prætextu] charitatis frenum custodiæ sui ipsius abjicere solet.

[87] Luc. IV, 23.

Scholion 76.

Nihil animum tam turbidum reddit, adeoque penitus excæcat, quam sordes carnis, quibus ex impuritate turpium voluptatum inquinatur.

Scholion 77.

Quando qui æger est ab animo, in morbis et tentationibus patientiam conservat, intelligat quod illum divina bonitas invisat. Hoc perfecti ex alta gratiæ cognitione non ignorant.

Scholion 78.

Non cujusvis est hoc facere, sed studiosi et diligentis.

Scholion.

Vocanti ad exitium.

Scholion.

Ad pietatem invitanti.

Scholion 79.

Hic utrisque scopus est, fuga mali, et consectatio boni.

367 *Scholion* 80.

Separationem hoc loco mortem appellat, et quod ex morientibus alii sola anima cœlum petant relicto in terra corpore, alii qui terrena sapuerunt, post mortem ad inferos descendant, medium locum, id est, in hoc mundo, post illam separationem, nullum deinceps relinqui.

Scholion 81

De anima, opinor, loquitur, quæ nec ante nec post corpus subsistit, sed simul cum corpore creatur et ipsa. Unde homicida judicatur etiam qui embryonem seu primum in utero conceptum fetum postquam animatus est, occidit. Tantum autem tunc et anima agit, quantum caro : nam ad augendum corpus suas perinde vires atque illa confert. Permirum ergo dicit, quomodo illa quæ in corpore creata est post disjunctionem durare et subsistere nuda et sine corpore possit? sed hoc est decretum Dei. Cæterum si quidem hanc propositam quæstionem, ad ignem referunt, videant quod ex lapide et ferro (nam ex his duobus excutitur ignis), progressus, subsistere sine alia materia non possit. Nam nisi quis ex iis qui excussum ignem excipere et nutrire possunt, celeriter adsit et excipiat, statim perit; anima autem usque ad alteram divina vi futuram sui cum corpore colligationem exspectat et perdurat.

Σχόλιον ος'.

Οὐδὲν οὕτω θολοῖ τὸν νοῦν καὶ ἀβλεπτειν ὅλως παρασκευάζει, ὡς ὁ τῆς σαρκὸς ῥύπος ὁ προσγινόμενος αὐτῇ ἐκ τῆς ἀκαθαρσίας τῶν αἰσχρῶν ἡδονῶν.

Σχόλιον ος'.

Ὅτε ὁ τῇ ψυχῇ, φησὶ, ἀσθενὴς ἐν τοῖς νοσήμασι, καὶ πειρασμοῖς ὑπομονὴν κτήσηται, διακρινέτω ὅτι θεία αὐτῷ ἐπισκοπὴ ἐγένετο· οἱ δὲ τέλειοι ἐκ τῶν ὑψηλῶν τῆς χάριτος γνώσεων ἐπιγινώσκουσι τοῦτο.

Σχόλιον οη'.

Οὐ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ τοῦ σπουδάζοντος.

Σχόλιον.

Τῷ καλοῦντι πρὸς ἀπώλειαν.

Σχόλιον.

Τῷ ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν.

Σχόλιον οθ'.

Ὁ ἐπ' ἀμφοτέροις σκοπὸς τῆς φυγῆς τοῦ κακου καὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ καλοῦ.

Σχόλιον π'.

Χωρισμὸν ἐνταῦθα τὸν θάνατόν φησι· καὶ ὅτι ἀποθνήσκοντες, ἄλλοι μὲν ἄνω ἀνέρχονται τῇ ψυχῇ μόνῃ, ἐπὶ γῆς τὸ σῶμα καταλιμπάνοντες· οἱ δὲ τὰ γήϊνα φρονήσαντες μετὰ θάνατον ἐπὶ τὸν ᾅδην κατέρχονται· μέσον δὲ, τοῦτ' ἔστι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, μετὰ τὸν χωρισμὸν ἐκεῖνον, οὐδὲν λοιπὸν ἵσταται.

Σχόλιον πα'.

Τὴν ψυχὴν, ὡς οἶμαι, λέγει· οὔτε γὰρ προϋφίσταται τοῦ σώματος, οὔτε μεθυφίσταται, ἀλλ' ἅμα τῇ γενέσει τούτου κτίζεται καὶ αὐτή· ὅθεν φονεὺς καὶ ὁ ἔμβρυον ἀπεκτακὼς, ἐπεὶ ἐν τῇ συλλήψει ἐψύχωται· τοσοῦτον δὲ ἡ ψυχὴ, ἐνεργεῖ τότε, ὅσον καὶ ἡ σάρξ· κατ' αὔξησιν γὰρ τὴν τοῦ σώματος, καὶ αὕτη τὰς οἰκείας ἐνεργείας διαδείκνυσι. Θαῦμα οὖν, φησὶ, πῶς ἡ ἐν τῷ σώματι λαβοῦσα τὸ εἶναι πέφυκε γυμνὴ μετὰ τὴν διάζευξιν στέγειν, ἤτοι συνίστασθαι· ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ τοῦ Θεοῦ δόγμα. Εἰ δέ τινες περὶ πυρὸς εἰρῆσθαι τὸ προκείμενον ὑπολαμβάνουσι ζήτημα, γινωσκέτωσαν, ὡς τοῦ φέροντος λίθου τε καὶ σιδήρου (γέννημα γὰρ τῶν δύο τούτων τὸ πῦρ) προελθὸν οὐ δύναται μένειν χωρὶς ἑτέρας ὕλης· καὶ γὰρ εἰ μὴ τάχιον δράξασθαί τις φθάσει τῶν φυλάσσειν αὐτὸ εἰδότων, εὐθὺς ἀπόλλυται· ἡ δὲ ψυχὴ μέχρι τῆς ἑτέρας ἐν Θεῷ συνδήσεως αὐτῆς πρὸς τὸ οἰκεῖον σῶμα ἐκδέχεται.

De discreta discretione.

Περὶ διακρίσεως εὐδιακρίτου.

(Sub eodem capite et gradu XXVI.)

Quemadmodum ardens æstu cervus anhelat fontes aquarum, ita ab religiosis viris desideratur cognitio seu comprehensio bonæ et divinæ voluntatis; nec hoc tantum, sed et permistæ, quin et contrariæ cognitio. De quibus nobis grandis sermo et inin-

Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος φλεγομένη τὰ νάματα, οὕτως παρὰ μοναχοῖς ἐπιποθεῖται ἡ τοῦ θείου καὶ ἀγαθοῦ θελήματος κατάληψις· οὐ μὴν δὲ ἁλλὰ καὶ τοῦ συγκεκραμένου (1), ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἐναντίου ἡ ἐπίγνωσις. Περὶ ὧν πολὺ ἡμῖν ὄντως ὁ λόγος

καὶ δυσερμήνευτος· καὶ ποῖά τε τῶν πραγμάτων, καθ' ἡμᾶς ἀνυπερθέτως ὀφείλουσι γίνεσθαι· καὶ πάσης ἀναμονῆς ὀξυτέρως, κατὰ τὸν λέγοντα· *Οὐαὶ ὁ ἀναβαλλόμενος ἡμέραν ἐξ ἡμέρας*, καὶ καιρὸν ἐκ καιροῦ. Ποῖα δὲ πάλιν μετὰ ἐπιεικείας καὶ περισκέψεως· ὡς παραινεῖ ὁ εἰρηκώς, *Μετὰ κυβερνήσεως γίνεται πόλεμος*, καὶ πάλιν· *Πάντα εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω*. Οὐκ ἔστι γὰρ, οὐκ ἔστι τῶν τυχόντων τὰ τοιάδε δυσδιάκριτα θᾶττον εὐκρινῶς διαγνῶναι, εἴπερ καὶ ὁ Θεοφόρος, καὶ τὸ πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ λαλοῦν ἔχων, τοῦτο πολλάκις φαίνεται προσευχόμενος· καὶ ποτὲ μὲν λέγων· *Δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός μου*· ποτὲ δὲ πάλιν· *Ὁδήγησόν με ἐπὶ τὴν ἀλήθειάν σου*· καὶ πάλιν· *Γνώρισόν μοι, Κύριε, ὁδὸν, ἐν ᾗ πορεύσομαι, ὅτι πρὸς σὲ ἀπὸ* B *πάσης μερίμνης βιωτικῆς, καὶ πάθους τὴν ψυχήν μου ἦρα καὶ ὕψωσα*. Ὅσοι τὸ τοῦ Κυρίου μαθεῖν ἠβουλήθησαν θέλημα (2), ἐν αὐτοῖς θανεῖν κεχρεωστήκασιν [*al.* τὸ ἑαυτὸν πρότερον θανατῶσαι]· πίστει τοίνυν καὶ ἀπονήρῳ [*al.* ἑαυτοὺς ἀπαρνούμενοι πίστει, etc.] ἁπλότητι προσευξάμενοι, καὶ ψυχὰς πατέρων ἢ καὶ ἀδελφῶν ἐν ταπεινώσει καὶ ἀνενδοιάστῳ καρδίᾳ ἐρωτήσαντες, ὡς ἐκ Θεοῦ στόματος τὰ παρ' αὐτῶν συμβουλευόμενα δεχέσθωσαν· εἰ καὶ ἐναντία τῷ ἑαυτῶν σκοπῷ τὰ εἰρημένα τυγχάνουσιν, εἰ καὶ μὴ πάνυ πνευματικοὶ οἱ ἐρωτηθέντες καθεστήκασιν· οὐκ ἔστι γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ψυχὰς πίστει καὶ ἀκακίᾳ ἑαυτὰς τῇ τοῦ πλησίον συμβουλῇ καὶ κρίσει ταπεινωσάσας ἀπατῆσαι, κἂν ἄλογοι οἱ ἐρωτηθέντες τυγχάνωσιν· ἀλλ' ὁ λαλῶν C ἄϋλος καὶ ἀόρατος.

Πολλῆς ταπεινοφροσύνης ἀνάπλεοι καθεστήκασιν, οἱ τῷ προειρημένῳ ἡμῖν ἀνενδοιάστως στοιχοῦντες κανόνι. Εἰ γὰρ ἐν ψαλτηρίῳ τὸ (3) ἑαυτοῦ τις ἤνοιγε πρόβλημα (4), πόσον οἴεσθε λογικὸν νοῦν καὶ ψυχὴν νοερὰν ἀψύχου διαφέρειν ἀποφθέγματος; Πολλοὶ οἱ μήπω τὸ τέλειον τοῦτο καὶ κοῦφον ἀγαθὸν τὸ προειρημένον ἐξ αὐταρεσκείας κατειληφότες (5)· ἀλλ' ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ τοῦ Κυρίου καταλαβεῖν εὐάρεστον ἐπιχειρήσαντες, ποικίλας ἡμῖν λίαν καὶ πλείστας τὰς περὶ τούτου κρίσεις ὑφηγήσαντο. Ἀπέστησάν τινες τῶν συζητητῶν πάσης προσπαθείας, τὸν ἑαυτὸν λογισμὸν ἐπὶ ταῖς ἑκατέραις βουλαῖς τῆς D ψυχῆς, λέγω δὴ τῇ ἐπιχειρουμένῃ καὶ τῇ ἀντιλεγούσῃ, καὶ γυμνὸν τὸν ἑαυτὸν νοῦν οἰκείου θελήματος ἐν ζεούσῃ δεήσει ἐπὶ ῥητὰς ἡμέρας παραστήσαντες τῷ Κυρίῳ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐπέτυχον· ἢ νοὸς νοεροῦ νοερῶς τῷ ἡμετέρῳ νοΐ συλλαλήσαντος, ἢ τῆς μιᾶς ἐννοίας τελέως τῆς ψυχῆς ἐξαφανισθείσης. Ἄλλοι ἐκ τῆς ἐπακολουθείσης τῷ ἐγχειρήματι θλίψεως καὶ διασκεδασμοῦ τοῦτο θεῖον εἶναι κατέλαβον κατὰ τὸν εἰπόντα· *Ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἅπαξ, καὶ δίς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς*. Ἕτεροι τὸ ἐναντίον πάλιν

A terpretabilis est [55], quæ nempe res in nostra potestate sitæ sine dilatione et omni mora expeditius facienda sint **368**, ut monet ille qui dicit : *Væ qui differt de die in diem* [56], et de tempore in tempus. Quæ item contra, cum quodam temperamento, consideratione et circumspectione agendæ, ut monet qui dixit : *Cum gubernatione fit bellum* [57]; et rursum : *Omnia honeste* seu decenter, *et secundum ordinem fiant* [58]. Non est enim, non est cujusvis, talia, quæque dijudicatu sunt difficilia, ex tempore clare et facile cognoscere et dijudicare quando et Deo plenus, et qui Spiritum sanctum in se loquentem habuit, hoc sæpe visus est precari, cum aliquando dicit : *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu* [59]. Alias vero rursum : *Dirige* B *me in veritate tua* [60]; et rursum : *Notam fac mihi, Domine, viam, in qua ambulem, quia ad te animam meam* [61], ab omni cura hujus vitæ mortalis et vitiosi affectus *levavi* [62] et exaltavi Quicunque Domini voluntatem cognoscere voluerunt, suam prius mactare seseque abnegare debuerunt, et cum fide et simplicitate exclusa omni malitia, precari, et patres fratresve cum vera humilitate, et sine ulla cordis dubitatione interrogare, quorum consilia et responsa tanquam ab ore Dei prolata suscipienda sunt; quamvis contraria destinato fini quærentis dicta videantur, aut interrogati non valde religiosi sint. Deus enim non est iniquus ut animas quæ per fidem et simplicitatem alterius se consilio et judicio humiliter subjiciunt, decipi patiatur : nam etiamsi C illi qui consuluntur, imprudentes fuerint, est tamen **369** ille qui per illos loquitur sine corpore, nec oculis subjectus.

Qui hanc regulam, quam diximus, optima fide sequuntur, sunt pleni humilitate. Si enim quidam in psalterio suam propositionem aperuit [*Aperiam in psalterio propositionem meam.* Psal. XLVIII], quanto putatis mentem rationis plenam, et animam intelligentem fidium sono præstare? Multi qui nondum perfectum hoc et facile, quod ostensum est, bonum quod sibi nimium placerent, assecuti sunt, sed sibi præfidentes, divinum nutum ex se conantur investigare, valde diversa nobis et plurima de hoc judicia et sententias exposuerunt. Nonnulli ex D iis, qui divinam voluntatem inquirebant, abdicatis omnibus affectibus suis, cogitationes suas, ob alterutras animæ voluntates (vel aggrediendi, inquam, quod erat propositum, vel contra nitendi) et animum suum a propria voluntate penitus exutum per ardentissimas preces ad certos dies Deo supplices affusi cognitionem divinæ voluntatis perceperunt, sive mente aliqua intelligente per intelligentiam cum nostra mente colloquente, sive altera cogitatione propositi ex animo penitus deleta. Alii ex ea quæ secuta est conatum, vexatione et distractione conatum ipsum Deo gratum fore intelle-

[55] Hebr. v, 11. [56] Eccli v, 8. [57] Prov. xx, 18. [58] I Cor. XIV, 40. [59] Psal. CXLII, 10. [60] Psal. XXIV, 5. [61] Psal. CXLII, 8. [62] ibid.

xerunt, prout Apostolus dixit : *Voluimus venire ad vos semel et iterum, et impedivit nos Satanas* [63]. Alii contra rursum ex inexspectato rei susceptæ auxilio Deo gratum quod aggrediebantur, senserunt, illud memorando : Omni proponenti bonum Deus cooperatur [64]. Qui Deum **370** in se ipso per illuminationem divinam possidet, et in rebus urgentibus, et in rebus moram patientibus, altero modo, verum sine mora a Deo certior fieri et doceri solet. Hærere diu in dubiis rebus et judiciis, diuque incertum manere, est non illustratæ, sed vanæ gloriæ vitio laborantis animæ argumentum. Non est injustus Deus, nec eos qui cum humilitate pulsant ab se excludit. Finis in omni re spectatur a Deo, sive in rebus quæ mox exsequendæ sunt, sive in iis quæ differendæ sunt. Omnia enim quæ vitioso affectu carent, puraque nec inquinata sunt, et propter Dominum vere tantumque fiunt, et non propter aliud, etiamsi non omnino bona sint, tamen pro bonis nobis imputabuntur. Non caret periculo, si quid inquiramus, quod supra nos est. Judicium Domini de nobis arcanum et inexplicabile est. Sæpenumero suam voluntatem pro sapienti sua administratione nos celatam vult, quod sciat nos ei non obtemperaturos, si illam cognosceremus, ac proinde majores et plures pœnas daturos. Correctum ab omni curiosa rerum varietate liberum est, et in navigio innocentiæ secure navigat.

A ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐν τῷ πράγματι συνεργίας τοῦτο Θεῷ εὐαπόδεκτον ἤσθοντο, λέξαντες ἐκεῖνο, τὸ, Παντὶ τῷ προαιρουμένῳ τὸ ἀγαθὸν συνεργεῖ ὁ Θεός. Ὁ Θεὸν ἐν ἑαυτῷ διὰ φωτισμοῦ κτησάμενος, καὶ ἐν τοῖς κατεπείγουσι, καὶ ἐν τοῖς ἀναμένουσι πράγμασι τῷ δευτέρῳ τρόπῳ οὐ μέντοι χρόνῳ πληροφορεῖσθαι πέφυκε. Τὸ ἐνδοιάζειν ἐν ταῖς κρίσεσι, καὶ ἀπληροφόρητον ἐπὶ πολὺ διαμένειν, ἀφωτίστου καὶ φιλοδόξου ψυχῆς τεκμήριον. Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς ἄδικος, ὡς τοῖς μετὰ ταπεινώσεως κρούουσιν ἀποκλείσασθαι· ὁ σκοπὸς ἐν πᾶσι ζητεῖται παρὰ Κυρίου, καὶ ἐν τοῖς κατεπείγουσι, καὶ ἐν τοῖς ἀναβάλλεσθαι ὀφείλουσι. Πάντα γὰρ τὰ καθαρὰ προσπαθείας καὶ παντὸς μολυσμοῦ, κυρίως διὰ Κύριον, καὶ οὐ δι' ἕτερόν τινα γινόμενα, εἰ καὶ οὐ πάντως ἀγαθά, ἀλλ' B ὅμως καὶ εἰς ἀγαθὸν ἡμῖν λογισθήσονται. Ἡ γὰρ ὑπὲρ ἑαυτῶν ζήτησις, οὐκ ἀκίνδυνον κέκτηται τέλος. Ἄῤῥητον τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦ Κυρίου κρῖμα. Πολλάκις γὰρ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα οἰκονομικῶς ἐξ ἡμῶν ἀποκρύψαι βούλεται, ἐπιστάμενος, ὡς καὶ μαθόντες αὐτὸ τούτου παρηκούομεν· καὶ λοιπὸν πλείους πληγὰς ληψόμεθα. Ἀπήλλακται εὐθὺς καρδία ποικιλίας πραγμάτων, ἀκινδύνως πλέουσα ἐν πλοίῳ ἀκακίας.

Sunt generosæ quædam animæ quæ cœlesti amore cum humilitate cordis incensæ majora quam præstare possint, conantur. Et sunt superbæ mentes quæ idem faciunt. Hostium quippe nostrorum scopus et finis est, uti nos ad ea tentanda impellant, quæ superant vires nostras, ut per illa etiam ea negligamus et perdamus, quæ sunt facultatis **371** nostræ, ut ita nos maximo ludibrio hostibus nostris exponamus. Vidi etiam infirmas quasdam animas et corpora, propter multitudinem lapsuum, res viribus impares et majores aggredi, quas cum ferre non possent, docui pœnitentiæ labores et conatus nostros a Deo non magnitudine exercitationum et sudorum, seu humilitatis modo judicari. Est cum educatio ultimorum malorum causa exsistit; est cum improborum contubernium et convictus, quin ipsius animæ perversitas sæpe illi ad perdendam ipsam sufficit. Qui in solitudine vivit, a duobus, et fortasse etiam a tertio liber est. Qui autem tertio vitio laborat quovis in loco improbus est, nullus enim locus cœlo tutior est. Illos qui nos mala mente oppugnant, seu pagani sint, seu hæretici, post unam et alteram admonitionem, relinquamus. In iis autem instituendis, qui verum ex animo discere cupiunt, bonum opus præstando nunquam deficiamus. Quinimo ad cordis nostri stabilimentum utrisque utamur. Valde stultus est is, qui, cum de virtutibus sanctorum, quæ naturæ vires excedunt, audit, inde de se ipso desperat. Quin potius ex duobus alterum te optime docent, vel ut te exemplo sanctæ generosæque virtutis ad imitandum excitent;

Εἰσὶν ἀνδρεῖαι ψυχαὶ ἔρωτι καὶ ταπεινότητι καρδίας ἐν ταῖς ὑπὲρ ἑαυτοὺς ἐργασίαις ἐπιχειροῦσαι· καὶ εἰσὶν ὑπερήφανοι καρδίαι τὸ αὐτὸ διαπράττουσαι. Σκοπὸς γὰρ πολλάκις τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἡμῖν ὑποτίθεσθαι· ἵνα δι' ἐκείνων κατολιγωρήσαντες, καὶ τῶν κατὰ δύναμιν ἀποπέσωμεν, καὶ ποιήσωμεν γελοῖον τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἑαυτοὺς μέγιστον. Εἶδον καὶ ἀσθενεῖς ψυχὰς καὶ σώματα διὰ πλῆθος πταισμάτων ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑαυτὰς ἐπιχειρησάσας, καὶ μὴ ὑπενεγκάσας, αἷς ἔγωγε ποσότητι ταπεινώσεως, καὶ οὐ καμάτων, τὴν μετάνοιαν παρὰ Θεῷ ἔφρασα κρίνεσθαι. Ἔστιν ὅταν ἡ ἀνατροφὴ τῶν ἐσχάτων **κακῶν** αἴτιος τυγχάνει (6)· ἔστιν ὅτε καὶ ἡ συνδιαγωγή· πλὴν πολλάκις καὶ ἡ διεστραμμένη ψυχὴ αὐταρκεῖ ἑαυτῇ πρὸς ἀπώλειαν. Ὁ χωρισθεὶς, τῶν δύο, καὶ τοῦ τρίτου ἴσως ἀπήλλακται. Ὁ δὲ τὸ τρίτον ἔχων, ἐν παντὶ τόπῳ ἀδόκιμος· οὐδεὶς γὰρ τόπος τοῦ οὐρανοῦ ἀσφαλέστερος. Ἐν τοῖς μὲν κακοθελῶς ἡμῖν μαχομένοις ἀπίστοις, ἢ κακοπίστοις μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παυσώμεθα. Ἐν δὲ τοῖς τὴν ἀλήθειαν μαθεῖν βουλομένοις, τὸ καλὸν ποιοῦντες ἕως αἰῶνος μὴ ἐκκακῶμεν. Πλὴν καὶ πρὸς τὸν στηριγμὸν ἡμῶν τῆς καρδίας ἐν ἀμφοτέροις χρησώμεθα. Ἄλογος λίαν ὁ ὑπὲρ φύσιν ἐν τοῖς ἁγίοις ἀκούων ἀρετὰς, καὶ ἑαυτοῦ ἀπολεγόμενος. Μᾶλλον δὲ δυοῖν θάτερόν σε ἀρίστως παιδεύουσιν, ἢ πρὸς πολλὴν σεαυτοῦ ἐπίγνωσιν· καὶ τῆς ἐνούσης σοι ἀσθενείας φανέρωσιν ἐπιστρέψουσι διὰ τῆς τρισοσίου ταπεινώσεως. Εἰσὶν ἀκάθαρτοι πονηρῶν πονηρότεροι δαίμονες, οἱ τὴν ἁμαρτίαν ἡμᾶς κατεργάζεσθαι μόνους οὐ συμβουλεύουσιν· ἀλλὰ κοινωνοὺς

[63] 1 Thess. II, 18. [64] Rom. VIII, 28.

ἡμᾶς πρὸς τὸ κακὸν, καὶ ἑτέρους ἔχειν συμβουλεύουσιν, ἵνα χαλεπωτέραν ἡμῖν τὴν κόλασιν ποιήσωσιν. Ἑώρακα συνήθειαν πονηρὰν ἐξ ἑτέρου μεμαθηκότα ἕτερον· καὶ μέντοι ὁ μὲν διδάξας εἰς συναίσθησιν ἐληλυθὼς μετανοεῖν ἤρξατο, καὶ τοῦ κακοῦ ἐπαύσατο· διὰ δὲ τῆς τοῦ μαθητοῦ ἐργασίας ἀνίσχυρος αὐτοῦ ἡ μετάνοια γέγονε. Πολλὴ, ὄντως πολλὴ καὶ δυσκατάληπτος ἡ τῶν πνευμάτων πονηρία, καὶ ὀλίγοις ὁρατή· οἶμαι δὲ οὐδὲ ὀλίγοις πᾶσα. Πῶς δὲ τρυφῶντες καὶ κορεννύμενοι ἀγρυπνοῦμεν νηφόντως. νηστεύοντες δὲ καὶ ταλαιπωροῦντες τῷ ὕπνῳ ἐλεεινῶς καταφερόμεθα, ἢ ἡσυχάζοντες σκληρυνόμεθα, καὶ συνδιάγοντες κατανυσσόμεθα; Λιμώττοντες καθ' ὕπνους πειραζόμεθα, καὶ ἐμφορούμενοι ἀπείραστοι διαμένομεν· ἐν ἐνδείᾳ σκοτεινοί τινες καὶ ἀκατάνυκτοι γιγνόμεθα· ἐν οἰνοποσίᾳ δὲ ἱλαροὶ καὶ εὐκατάνυκτοι (7); πρὸς ταῦτα ὁ δυνάμενος ἐν Κυρίῳ φωτίσει ἀφωτίστους. Ἡμεῖς γὰρ ἀφώτιστοι πρὸς τὰ τοιάδε τυγχάνομεν· πλὴν ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι οὐ πάντοτε ἐκ δαιμόνων ἡ τοιαύτη μεταβολὴ γίνεται. Ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἐκ τῆς συγκράσεως τῆς δοθείσης μοι ταύτης, καὶ περιδεθείσης μοι, πῶς οὐκ οἶδα, ῥυπαρᾶς καὶ λιχνώδους παχύτητος. Περὶ τοῦ δυσδιακρίτου τῆς τυχούσης τῶν προειρημένων μεταπτώσεως εἰλικρινῶς καὶ ταπεινῶς τὸν Κύριον δυσωπήσωμεν· κἂν μετὰ τὴν ἱκεσίαν, καὶ τὸν ταύτης χρόνον ὡσαύτως εὕρωμεν ἐνεργοῦν τὸ γινόμενον, γνωσόμεθα ὡς οὐκ ἐκ δαιμόνων, ἀλλὰ φύσεώς ἐστι τὸ γινόμενον. Πολλάκις δὲ καὶ θεία οἰκονομία διὰ τῶν ἐναντίων εὐεργετεῖν ἡμᾶς βούλεται, διὰ πάντων τὴν οἴησιν ἡμῶν καταστέλλουσα. Χαλεπὸν μὲν τὸν περὶ κριμάτων βυθὸν περιεργάζεσθαι· ἐν πλοίῳ γὰρ οἰήσεως περίεργοι πλέουσιν.

A vel ut te per sanctissimam humilitatem ad tui cognitionem, tuæque imbecillitatis agnitionem deducant. Sunt ex impuris dæmonibus alii aliis nequiores, qui impellunt nos ne soli peccemus, sed socios **372** ad improbitatem alios nobis asciscamus, ut gravius inde nobis supplicium concilient. Vidi qui ab altero malam peccandi consuetudinem disceret, illumque qui alterum peccare docuerat, ad sensum rediisse et pœnitentiam agere cœpisse, omninoque a malo desiisse, sed propter illius peccata quem docuerat, etiam ipsius pœnitentiam infructuosam et inanem redditam (*a*). Varia profecto et multa atque captu difficilis est nequitia spirituum improborum, paucisque perspecta, imo nullis, ut opinor, tota. Quomodo delicatius viventes et cibis distenti, tanquam sobrii pervigilamus; jejuni autem et afflicti miserandum in modum somno mergimur? aut quomodo in silentio et quiete degentes cordis duritia laboramus, et cum aliis versati compungimur? Fame confecti in somniis vexamur, saginati vero intentati duramus? In rerum penuria et sobrietate confusi et duri sumus; cum vinum potamus, hilares et proni in lacrymas, et compunctionem evadimus? In his qui nos in Domino illustrare potest, illustret et doceat, nos enim in hujuscemodi rebus cæci sumus. Etsi hoc affirmamus, non semper ab malis geniis hujuscemodi vicissitudinum mutationes provenire. Et est cum accidit mihi hoc, nescio quomodo, ob concretionem mihi datam, et circumfusam mihi sordidamque et illecebrosam pinguedinem. Pro hac, dijudicatu difficili, quæ usu venire solet in supra demonstratis, vicissitudine et mutatione pure, sincere et submisse Dominum deprecemur, et si post **373** supplices preces et temporis moram id quod fit nihilominus eodem modo fieri senserimus, tum vero id non dæmonum improbitati, sed naturæ ascribemus. Sæpenumero divina providentia rem ita dispensat, ut per contraria nobis benefacere velit, ut omnibus modis superbum sensum nostrum retundat. Difficile est curiosius de divinorum judiciorum arcanis inquirere, curiosi enim elationis navi vehuntur.

Ἤρετό τίς τινα τῶν βλέπειν δυναμένων, τί δήποτε γινώσκων ὁ Θεός τινων τὰ πταίσματα, τούτους χαρίσμασι καὶ τέρασι κατεκόσμησεν. Ὁ δέ φησιν· Ἵνα καὶ λοιποὺς πνευματικοὺς ἀσφαλίσηται· καὶ τὸ αὐτεξούσιον δείξῃ καὶ ἀναπολογήτους ἐν τῇ κρίσει τοὺς πεπτωκότας ποιήσῃ. Ὁ μὲν νόμος ὡς ἀτελὴς (8), *Πρόσεχε σεαυτῷ*. Ὁ δὲ Κύριος ὡς ὑπερτελὴς, καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῖν διόρθωσιν προσπεφώνηκεν εἰπών· *Ἐὰν ἁμαρτήσει ὁ ἀδελφός σου*, καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ μὲν καθαρός σου ὁ ἔλεγχος καὶ ταπεινὸς, μᾶλλον δὲ ὑπόμνησις, τὸ τοῦ Κυρίου ποιεῖν μὴ παρατήσῃ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς δεχομένοις· εἰ δὲ οὔπω πέφυκας, κἂν τὴν νομικὴν ἄσκει λατρείαν. Μὴ θαμβοῦ καὶ τοὺς σοὺς προσφιλεῖς ἐχθραίνοντάς σοι θεώμενος (9)· δαιμόνων γὰρ ἐργαλεῖα οἱ κουφότεροι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν. Θαυμάζειν μοι ἐφ' ἑνὶ τῶν ἐν ἡμῖν λίαν ὑπέρχεται· πῶς τε

Fuit ex providentioribus quidam qui quemdam rogavit quamobrem Deus, cum quorumdam lapsus provideat et sciat, illos ipsos tamen et gratiis cœlestibus et miraculorum quoque signis illustrarit? Ut, inquit, reliquos viros religiosos cautiores redderet, simulque voluntatis nostræ libertatem ostenderet, utque illos qui ceciderunt, in judicio inexcusabiles faceret. Lex ut imperfecta dicit: *Attende tibi ipsi* [65]. Dominus autem longe perfectissimus curam nobis et emendationem fratris commendavit: *Si*, inquit, *peccaverit frater tuus* [66], et quæ sequuntur. Si tua reprehensio sincera et modesta, et potius admonitio familiaris, quam reprehensio fuerit, officium facere pro Domini voluntate, non recusabis, præsertim apud eos qui facile admonitionem recipiunt. Si autem ad eam perfectionem nondum aspirasti, saltem quod

[65] Eccli. XXIX, 27; I Tim. IV, 16. [66] Matth. XVIII, 15.

(*a*) Sed qui secutus est peccantem, quare non secutus est pœnitentem? An peccantem vidit, pœnitentem non vidit?

lex imperat, facito. Ne mireris cum videris etiam familiares tuos amantissimos tibi inimicos reddi-tos, sunt enim hi leviores instrumenta dæmonum, præsertim adversus eos quos oderunt. Mirari et valde quidem mirari habeo super una re quæ fit in nobis. Quomodo cum in virtutibus exercendis adjutores habeamus et ipsum qui omnia potest, Deum, et angelos et sanctos, **374** in contrariis autem solum et improbum dæmonem, facilius tamen et celerius ad malum et vitia inclinemur? De quo ego accuratius disputare non possum, neque volo. Si omnia Dei opera naturæ suæ convenienter affecta sunt, quomodo ego imago Dei sum, et cum luto commisceor et fermentor? quemadmodum creatis rebus aliter quam natura ipsarum fert, affectæ sunt, omnibus modis ad cognatæ suæ naturæ statum redire contendunt? Omni ergo arte et vi utatur, ut ita loquar, quo lutum hoc elatum in Dei throno collocet.

A ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς Θεὸν τὸν παντοδύναμον, καὶ ἀγγέλους, καὶ ἁγίους εἰς συνεργίαν ἔχοντες, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις τὸν πονηρὸν, καὶ μόνον δαίμονα, εὐπρεπεστέρως καὶ ὀξυτέρως πρὸς τὰ πάθη καμπτόμεθα. Περὶ μὲν τούτου ἐγὼ εἰς ἀκρίβειαν λέγειν οὐ δύναμαι, οὐδὲ βούλομαι. Τὰ μὲν γεγονότα πάντα, εἰ οὕτω καθ' ὃ γεγόνασι φύσεως ἔχουσι, πῶς τε εἰκών εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ πηλῷ συμφύρομαι; ὡς φησιν ὁ μέγας Γρηγόριος. Εἰ δὲ ἑτέρως πώς τινα τῶν κτισθέντων παρ' ὃ γέγονε καθέστηκε, πάντως τῆς ἑαυτοῦ συγγενείας ἀπλήστως ὀρέγεται; Ἐν πάσῃ τις μηχανῇ χρησάτω, ἵν' οὕτως εἴπω, ὅπως ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ τὴν πηλὸν ἀνενέγκας ἐνθρονιάσῃ.

Gregorius ille magnus dicit. Si autem quædam ex

Nemo ergo se ab ascensu excuset, via enim et janua patent, religiosorum Patrum vitæ et virtutes auditæ seu recitatæ et lectæ mentem et animam nostram ad imitandi studium excitant. Doctrinæ vero auditio, est lucerna quæ tenebras pellit, quæque errantes in viam reducit, cæcutientes illustrat. Discretus est repertor sanitatis, morbi depulsor. Duas ob causas, qui minima quæque admirantur, hoc perpeti solent, aut propter summam inscitiam studio humilitatis quo aliorum virtutes magnifice prædicant et extollunt. Totis viribus conemur non solum luctari cum hoste, sed ex professo bellum gerere cum dæmonibus. Nam ille, qui luctatur duntaxat, nunc ferit hostem, nunc feritur ab hoste qui vero bellum gerunt, semper hostem persequuntur. Qui vincit vitiosos affectus, vulnerat dæmones, dum ille quidem se pravis cupiditatibus laborare simulat, **375** per hoc hostem fallit, et ipse interim inexpugnabilis persistit. Affectus quidam e fratribus ignominia, et nihil penitus animo perturbatus, precatusque secum mente, dein ficte sic ob irrogatas ignominias lamentari cœpit, atque si fuisset valde motus, quo pacto suam animi tranquillitatem ab omni perturbatione liberam, per fictam perturbationem occultavit. Alius fratrum a prima cathedra prorsus alienus eamdem tamen se valde affectare simulavit. Quomodo tibi illius castitatem exponam. qui quasi peccaturus in lupanar irruit, et lupam inde abstractam ad religiosam vitam traduxit? Alteri cuidam ex solitariis quidam prima luce uvam attulit, qui, post ejus qui botrum attulerat discessum, magno impetu uvam simul sine ullo gustu aut appetitu momento devoravit, ut dæmones illum pro guloso haberent. Alius rursum cum palmulas quasdam amisisset, toto die se dolere finxit. Sed multa his opus est cautione et sobrietate, ne, dum ludere dæmonem conantur, ipsi demum ludibrium dæmonis fiant. Isti enim profecto sunt de quibus quidam dixit: *Ut seductores et veraces* [67].

B Οὐκοῦν μηδεὶς πρὸς τὴν ἀνάβασιν προφασιζέσθω· ἡ γὰρ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα ἠνέῳκται (10)· ἡ μὲν τῶν κατορθωμάτων τῶν πνευματικῶν πατέρων ἀκρόασις τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς ζῆλον διυπνίζουσιν· ἡ δὲ διδασκαλικὴ ἀκρόασίς ἐστι σκοτίας λύχνος, πεπλανημένων ἐπάνοδος, μυωπαζόντων φωτισμός. Διακριτικός ἐστιν ὑγιείας εὑρετής, καὶ νόσου καθαιρέτης. Κατὰ δύο τρόπους πάντες οἱ λεγόμενοι μικροθαύμαστοι τοῦτο πάσχειν πεφύκασι· ἢ ἀγνωσίας ἐσχάτης χάριν, ἢ σκοπῷ ταπεινοφροσύνης τὰ τοῦ πλησίον μεγαλύνοντες καὶ ἐπαίροντες. Ἀγωνισώμεθα μὴ μόνον παλαίειν, ἀλλὰ πολεμεῖν τοὺς δαίμονας· ὁ μὲν γὰρ ποτὲ μὲν βάλλει, ποτὲ δὲ βάλλεται. Οἱ δὲ πάντοτε τὸν ἐχθρὸν διώκουσιν. Ὁ νικήσας τὰ πάθη τιτρώσκει δαίμονας· τὰ πάθη μὲν ὑποκρινόμενος ἔχειν, διὰ τούτου δὲ ἀπατῶν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ μένων ἀπολέμητος ἐξ αὐτῶν. Ἠτιμάσθη ποτέ τις τῶν ἀδελφῶν (11), καὶ μηδ' ὅλως κινηθεὶς τῇ καρδίᾳ, κατὰ νοῦν προσευξάμενος· εἶθ' οὕτως ἀποδύρεσθαι ἐπὶ ταῖς ἀτιμίαις ἤρξατο δι' ἐπιπλάστου πάθους τὴν ἑαυτοῦ ἀπάθειαν ἀποκρυψάμενος. Ἕτερος τῶν ἀδελφῶν εἰς προκαθεδρίαν ὢν εἰς ἅπαν ἀνόρεκτος, ὑπὲρ ταύτης τὸν πονοῦντα ὑπεκρίνατο. Πῶς δέ σοι φράσω τὴν ἐκείνου ἀγνείαν (12), τοῦ ἐν πορνείῳ τῷ δοκεῖν ἁμαρτίας ἕνεκα εἰσπηδήσαντος, τὴν δὲ πόρνην πρὸς ἄσκησιν ἀνασπάσαντος; Τίνι πάλιν τῶν ἡσυχαζόντων βότρυν τις προσκεκόμικε πρωΐ λίαν· ὁ δὲ μετὰ τὴν τοῦ προσαγηοχότος ἄφιξιν ὀξείᾳ ὁρμῇ τινι ἀνορέκτως τοῦτον βέβρωκε, τοῖς δαίμοσι γαστρίμαργον ἑαυτὸν ἐμφανίζων; Ἄλλος πάλιν μικρὰ ἀπολαλεκὼς θαλλία, ἅπασαν τὴν ἡμέραν ἐποίει ἑαυτὸν ἀλγυνόμενον· πολλὴ τοῖς τοιούτοις νήψεως χρεία καθέστηκε, μήπως ἐμπαίζειν ἐπιχειρήσαντες, εἰς ἐμπαιγμὸν καταλήξωσιν (13). Οὗτοι γὰρ ὄντως περὶ ὧν τις ἔφησεν, *Ὡς πλάνοι τυγχάνουσι καὶ ἀληθεῖς*.

C

D

[67] II Cor. VI, 8.

Εἴ τις σῶμα στῆσαι βούληται ἁγνὸν τῷ Κυρίῳ, καὶ καρδίαν καθαρὰν ἐπιδείξασθαι αὐτῷ, τηρησάτω ἀοργησίαν καὶ ἐγκράτειαν· τούτων γὰρ χωρὶς, πᾶς κόπος ἡμῶν ἀνόνητος. Ὥσπερ διάφορα τῶν ὀφθαλμῶν τὰ φῶτα, οὕτως πολλαὶ καὶ διάφοροι τοῦ νοητοῦ ἡλίου αἱ ἐν ψυχῇ γινόμεναι ἐπισκιάσεις· ἄλλη μὲν γὰρ, ἡ διὰ τῶν σωματικῶν δακρύων, καὶ ἄλλη ἡ διὰ τῶν ψυχικῶν· ἑτέρα ἡ διὰ τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν, καὶ ἑτέρα διὰ τῶν νοερῶν· ἄλλη ἡ ἐξ ἀκοῆς λόγου, καὶ ἑτέρα ἡ ἰδιαιρέτως κινουμένη ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαλλίασις· ἄλλη ἡ ἐξ ἡσυχίας, καὶ ἑτέρα ἡ ἐξ ὑπακοῆς. Πρὸς τούτοις πᾶσιν ἄλλη ἡ δι' ἐκστάσεως τὸν νοῦν ἐν φωτὶ τῷ Χριστῷ παριστῶσα ἀῤῥήτως καὶ ἀφράστως. Εἰσὶν ἀρεταὶ καὶ εἰσὶ μητέρες ἀρετῶν (14). Ὁ ἐχέφρων τοίνυν ἐπὶ τῇ τῶν μητέρων μᾶλλον ἀγωνίζεται κτήσει· τῶν μὲν μητέρων Θεὸς αὐτὸς ἐν ἰδίᾳ ἐνεργείᾳ διδάσκαλος· τῶν δὲ θυγατέρων πλεῖσται. Πρόσχωμεν μήπως τὴν τῆς τρυφῆς ἕνδειαν διὰ πολυυπνίας ἀναπληρῶμεν· ἔργον γὰρ ἀφρόνων τοῦτο, ὥσπερ καὶ τὸ ἔμπαλιν. Εἶδον ἐργάτας κατά τινα περίστασιν μικρὸν τῇ γαστρὶ ὑποχαλάσαντας· θᾶττον δὲ οἱ ἀνδρεῖοι διὰ παννυχίου στάσεως τὴν τάλαιναν ἐβασάνισαν, καὶ τὸν κόρον τοῦ λοιποῦ μετὰ χαρᾶς ἀποστρέφεσθαι ἐπαίδευσαν. Παλαίει μὲν ὁ τῆς φιλαργυρίας [δαίμων] ὀξέως τοῖς ἀκτήμοσιν· ὅταν δὲ μὴ ἰσχύσῃ, τότε λοιπὸν τοὺς πτωχοὺς εἰς ἀφορμὴν προβαλλόμενος, ὑλικοὺς πάλιν τοὺς ἀΰλους ἀνέπεισε γενέσθαι. Ἀθυμοῦντες μὲν, τῆς πρὸς τὸν Πέτρον ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἐννοοῦντες μὴ παυσώμεθα, τοῦ συγχωρεῖν ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ τῷ ἁμαρτάνοντι. Ὃς γὰρ ἑτέρῳ ἐνετείλατο, πάντως καὶ αὐτὸς πολλῷ πλέον ποιήσειεν. Ἐπαιρόμενοι δὲ, τὸ σύμπαν τοῦ εἰρηκότος μὴ παυσώμεθα ἐννοούμενοι. Ὅστις τελέσει πάντα τὸν πνευματικὸν νόμον, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ πάθει, τοῦτ' ἔστι, ἐν ὑψηλοφροσύνῃ, γέγονε πάντων ἔνοχος. Εἰσί τινες πνευματικῶν πονηρῶν καὶ φθονερῶν καταστάσεις ἑκουσίως τῶν ἁγίων ὑποχωροῦσαι, ἵνα μὴ ἐπὶ τοῖς ἀνικήτοις πολέμοις πρόξενοι στεφάνων τοῖς ὀχλουμένοις γένωνται. Μακάριοι μὲν οἱ εἰρηνοποιοὶ (15), καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων. Ἐγὼ δὲ ἑώρακα καὶ ἐχθροποιοὺς μακαρίους· δύο τινὲς πρὸς ἀλλήλους σχέσιν πορνικὴν ἐκέκτηντο· τῶν δὲ γνωστικωτάτων τις ἀνὴρ δοκιμώτατος, διάκονος πρὸς ἑκατέρους μίσους ἐγένετο, ἐκείνῳ μὲν, τοῦτον διαβάλλων ὡς λοιδοροῦντα αὐτόν· τούτῳ δὲ πάλιν ἐκεῖνον ὁμοίως· καὶ ἡδυνήθη ὁ σοφὸς δαιμόνων κακίαν ἀνθρωπίνῃ πανουργίᾳ διακρούσασθαι, καὶ μῖσος ἐργάσασθαι πορνείαν λῦον (16). Ἔστιν ὁ διὰ ἐντολὴν, ἐντολὴν παρακρουόμενος. Εἶδον γὰρ κατὰ Θεὸν νέους ἑαυτοῖς προσκειμένους· καὶ μέντοι διὰ τὴν ἑτέρων βλάβην καὶ συνείδησιν, ἀλλήλους πληροφορήσαντες, πρὸς χρόνον ἐμάκρυναν. Ὡς ἐναντία γάμος καὶ ἐξόδιον, οὕτως ἀσύμφωνα ὑπερηφανία καὶ ἀπόγνωσις. Καὶ ἔστιν ἐξ ἀκαταστασίας δαιμόνων, ἀμφότερα ὁμοθυμαδὸν θεάσασθαι. Εἰσί τινες τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων τὴν τῶν θείων Γραφῶν ἑρμηνείαν ἐν προοι-

A Si quis Domino corpus suum castum, et cui suum mundum sistere vult et cogitat, custodiat et observet mansuetudinem et continentiam seu abstinentiam : sine his enim labor omnis inutilis est. Quemadmodum oculorum diversa sunt lumina, ita multæ et variæ sunt ab intelligentiæ sole in anima obumbrationes : **376** alia per corporeas lacrymas ; alia per interiores animæ ; alia per oculos e corpore emicant, alia per intelligentes, alia fit per verbi auditionem, alia sigillatim est commota in anima exsultabunda hilaritas, alia e silentio et quiete, alia ex obedientia exsistit. Atque præter hæc omnia alia ex raptu qui mentem in luce Christo modo quodam arcano et inexplicabili repræsentat. Sunt virtutes, et sunt B virtutum parentes. Qui aliqua prudentia præditus est magis laborat, ut ipsas virtutum procreatrices sibi comparet. Harum [patrum] enim magister et doctor per singularem quamdam vim et energiam ipse Deus est : virtutum [filiarum] vero plurimi. Caveamus ne deliciarum inopiam multo somno compensemus, hoc enim stultorum opus est, ut contrarium sapientum. Vidi quosdam Christi pugiles, qui certam ob causam nonnihil quandoque ventri indulserunt, qui tamen mox vere generosi per totius noctis vigilem statimem miserum ventrem ita torserunt, ut deinceps cum gaudio ab omni saturitate abstinerent et abhorrerent. Spiritus avaritiæ acriter luctatur cum iis qui nihil possident, et victus mendicorum statum in occasionem tra- C hit, rursumque eos qui, antea ab omnibus rebus terrenis alieni erant rebus mortalibus et corporeis implicat. Desperabundi ad Domini præceptum Petro datum respicere non desinamus, ut peccanti septuagies septies ignosceret [68]. Qui enim hoc alteri præcepit, sine dubitatione multo sæpius ipse fecit et ignovit. Qui vero per superbiam efferimur, nunquam obliviscamur animo revolvere dictum illius : **377** Qui legem totam spiritualem impleverit, offenderit autem in uno vitio, hoc est, in superbia factus est omnium reus [69]. Sunt quædam improborum et invidorum dæmonum sortes, quæ sponte se ab sanctis subducunt, ne victoribus ex bello causa majorum præmiorum propter exhibitas molestias et perturbationes fiant. Beati qui- D dem pacifici [70], nec est qui inficias eat : sed ego vidi etiam beatos qui inimicitias concinnant. Duo quidam impuro amore et affectu inter se colligati erant, quos e laudatissimis patribus prudentissimus et probatissimus quidam, odio inter ipsos conflato dissociavit, delato hoc ad illum, et illo ad hunc, quod alter alteri esset conviciatus, atque ita vir sapiens dæmonum malitiam humana astutia depulit, et per odium improbum amorem dissolvit. Est qui præceptum præcepti causa violat. Notavi enim quosdam juvenes qui casto amore mutuo prosecuti sunt, sed ne alios offenderent, aut

[68] Matth. xviii, 21, 22. [69] Jac. ii, 10. [70] Matth. v, 9.

conscientiam illorum læderent, inter se pacti, ad tempus alter alterius consuetudine abstinuit. Ut contraria sunt epithalamium et epicedium, ita inter se dissentiunt superbia et desperatio; quamvis ex improbitate dæmonum utrumque liceat conjunctum simul videre. Sunt impuri quidam spiritus, qui nobis in religionis ingressu sacras Litteras interpretantur, quod iis potissimum usuvenire solet, qui vanæ gloriæ studio tenentur, præsertim si etiam in politiori litteratura et externa sapientia versati sunt, ut illos sensim in hæreses, et blasphemias impellant. **378** Ex perturbatione autem et confusa inverecundaque lætitia, quam in anima explanationis seu interpretationis tempore sentimus, dæmoniacam theologiam seu potius theomachiam, qua divina non explicantur, sed oppugnantur, cognoscemus.

μίοις ἡμῖν ὑφηγούμενοι· τοῦτο δὲ μάλιστα φιλοῦσι ποιεῖν ἐν ταῖς τῶν κενοδόξων καρδίαις, καὶ μάλιστα τῶν τὴν ἔξω παίδευσιν ἐξησκημένων, ἵνα κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀπατῶντες εἰς αἱρέσεις καὶ βλασφημίας καταγάγωσιν. Ἐκ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὑφηγήσεως, ταραχῆς καὶ χαρᾶς διαχεχυμένης καὶ ἀσέμνου τὴν τῶν δαιμόνων θεολογίαν, μᾶλλον δὲ θεομαχίαν ἐπιγνωσόμεθα.

Quædam eorum quæ Deus fecit, ordinem et principium, quædam etiam finem a conditore suo acceperunt, virtus autem finem sine fine habet. *Omnis*, inquit sacer vates, *consummationis vidi finem; latum vero et infinitum mandatum tuum nimis* [71]. Si sunt operarii eximii qui ab agendi virtute ad contemplandi virtutem transeunt, et charitas nunquam cessat, et *Dominus custodit introitum* timoris tui *et exitum* charitatis tuæ [72], profecto charitatis hujus finis fine caret, in qua proficere nunquam desistamus, non in hoc præsenti vitæ statu, non in futuro sæculo, dum semper novum lumen cognitionis lumini adjicimus, quamvis hoc multis paradoxum videri posset, tamen ex prædicta demonstratione, beate Pater, aio, neque intelligentes et cœlestes quidem seu angelicas naturas suo capere profectu, sed gloriæ suæ (*a*) gloriam, et scientiam scientiæ semper addere affirmo.

Τάξιν μὲν καὶ ἀρχὴν, τινὰ δὲ καὶ τέλος παρὰ τοῦ πεποιηκότος τὰ γεγονότα ἐσχήκασιν, ἡ δὲ ἀρετὴ ἀπέραντον τὸ πέρας κέκτηται· *Πάσης* γὰρ, φησὶν ὁ Ὑμνῳδὸς, *συντελείας εἶδον πέρας· πλατεῖα δὲ καὶ ἀπέραντός ἡ ἐντολή σου σφόδρα.* Εἰ πορεύονταί τινες καλοὶ ἐργάται ἐκ δυνάμεως πρακτικῆς εἰς δύναμιν θεωρίας, καὶ ἡ ἀγάπη οὐδέποτε λήγει· καὶ *Ὁ Κύριος φυλάξει τὴν εἴσοδον* τοῦ φόβου σου (17), *καὶ τὴν ἔξοδον* τῆς ἀγάπης σου, οὐκοῦν ἀπέραντος τὸ ταύτης πέρας, ἐν ᾗ προκόπτοντες οὐδέποτε καταλήξομεν· οὐ κατὰ τὸν παρόντα, οὐ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα φωτὶ φῶς γνώσεως προσλαμβάνοντες· εἰ καὶ ξένον πως τοῖς πολλοῖς τὸ λεγόμενον, ὅμως κατὰ τὴν προλεχθεῖσαν ἡμῖν ἀπόδειξιν, ὦ μάκαρ, οὐδὲ γὰρ τὰς νοερὰς οὐσίας ἔγωγε ἀπροκόπους εἶναι εἴποιμι ἄν, δόξαν δὲ μᾶλλον δόξῃ ἀεὶ προσλαμβανούσας, καὶ γνῶσιν ἐπὶ γνώσει ὁρίζομαι. Μὴ θαυμάσῃς εἴπερ καὶ ἀγαθὰ ἡμῖν οἱ δαίμονες πολλάκις νοήματα ὑποβάλλουσι καὶ τούτοις νοερῶς ἀντιλέγουσι· σκοπὸς γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἐν τούτῳ πεῖσαι ἡμᾶς, ὡς καὶ τὰ ἐγκάρδια ἡμῶν ἐνθυμήματα γινώσκουσι. Μὴ θέλε εἶναι πικρὸς δικαστὴς τῶν λόγῳ μεγάλα διδασκόντων, ὁρῶν αὐτοὺς τὴν πρακτικὴν ὀκνηροτέρους διακειμένους· πολλάκις γὰρ τὴν τοῦ ἔργου ἔλλειψιν ἀνεπλήρωσεν ἡ τοῦ λόγου ὠφέλεια. Οὐ πάντες πάντως πάντα ἐπίσης κεκτήμεθα· ἐν ἐνίοις μὲν γὰρ ὁ λόγος τὸ ἔργον· ἐν ἑτέροις δὲ πάλιν τὸ δεύτερον τὸ πρῶτον πλεονεκτεῖ. Κακὸν μὲν ὁ Θεὸς οὔτε πεποίηκεν, οὔτε δεδημιούργηκεν. Ἠπατήθησαν δέ τινες φήσαντες φυσικά εἶναί τινα τῶν παθῶν ἐν ψυχῇ (19), ἀγνοήσαντες ὅτι τὰ συστατικὰ τῆς φύσεως ἰδιώματα ἡμεῖς εἰς πάθη μετηνέγκαμεν. Οἷον, φύσει ἐν ἡμῖν ἡ σπορὰ διὰ τὴν τεκνογονίαν, μετεποιήσαμεν δὲ ἡμεῖς αὐτὴν εἰς πορνείαν. Φύσει ὁ θυμὸς ἐν ἡμῖν κατὰ τοῦ ὄφεως, κεχρήμεθα δὲ αὐτῷ ἡμεῖς κατὰ τοῦ πλησίον. Ἐν ἡμῖν ὁ ζῆλος διὰ τὸ τὰς ἀρετὰς ζηλοῦν, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τῷ κακῷ ζηλοῦμεν. Φύσει τῇ ψυχῇ τὸ τῆς δόξης ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τῆς ἄνω· φύσει τὸ ὑπερηφανεύεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τῶν δαιμόνων. Ὁμοίως ἡ χαρὰ, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον καὶ τὴν τοῦ πλησίον εὐπραγίαν· εἰλήφαμεν καὶ μνησικακίαν, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ψυχῆς. Εἰλήφαμεν ἔφεσιν τροφῆς, οὐ μέντοι ἀσωτίας. Ἄο-

Ne tibi mirum videatur, si quandoque nobis dæmones etiam bonas cogitationes suggerant, iisdemque interno quodam orationis genere contradicant: finis enim est hostium nostrorum, ut nobis persuadeant se arcanas etiam cordis cogitationes exploratas habere. Noli nimis acerbus esse censor et judex eorum qui multa **379** seu magna docent verbo, et pauca factis exsequuntur: sæpe enim defectum operum, verborum et doctrinæ utilitate compensant. Non omnes omnia omni modo æqualiter possidemus bona: in quibusdam sermo vincit opus; in aliis contra opus sermonem superat. Malum Deus nec fecit, nec effecit. Aberrarunt enim a vero quidam dictitantes naturalia quædam vitia inesse animæ, ignari quod proprias naturæ affectiones in vitium detorserimus et depravaverimus. Exempli gratia, genitalis humor nobis insitus est ad procreationem liberorum, quem nos in fornices et lupanaria transtulimus: irascendi vis nobis per naturam inest, uti contra serpentem illa utamur, et nos illa adversus proximum abutimur. Æmulatio data est ad studia virtutum æmulanda et imitanda: nos vitia potius et mala æmulamur. Per naturam ferimur ad studium gloriæ, sed cœlestis. Natura superbimus.

[71] Psal. CXVIII, 96. [72] Psal. CXX, 8.

(*a*) Accidentali nempe.

κνος ψυχὴ ἐξήγειρε καθ' ἑαυτῆς δαίμονας, πληθυνθέντων δὲ πολέμων, ἐπληθύνθησαν καὶ στέφανοι. Ὁ μὴ πληττόμενος ὑπὸ πολεμίων, οὐ πάντως στεφανωθήσεται. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῖς συμβατικοῖς πτώμασι (20) μὴ ἀποκάμνων, ὑπὸ ἀγγέλων ὡς πολεμιστὴς εὐφημηθήσεται. Τρεῖς μέν τις νύκτας ἐν γῇ πεποιηκὼς ἀνεβίω εἰς ἅπαν· ὁ δὲ τρεῖς ὥρας νενικηκὼς οὐκ ἀποθανεῖται λοιπόν. Ἐὰν κατ' οἰκονομικὴν παίδευσιν, μετὰ τὴν ἀνατολὴν αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, *Ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ*, πάντως *ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ*, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ λοιπὸν διελεύσονται πρὸς ἡμᾶς οἱ πρώην ἀναχωρήσαντες ἄγριοι σκύμνοι, καὶ πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ τῶν ἀκανθωδῶν παθῶν, ὠρυόμενοι ἁρπάσαι τὴν ἐν ἡμῖν ἐλπίδα, καὶ ζητοῦντες παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν παθῶν βρῶσιν αὐτοῖς, ἢ δι' ἐννοίας, ἢ διὰ πράξεως, ἀνέτειλεν ἡμῖν διὰ σκοτεινῆς ταπεινώσεως πάλιν ὁ ἥλιος· καὶ πρὸς ἑαυτὰ τὰ θηρία συνήχθησαν, καὶ εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν, ἤγουν φιλῃδόνους καρδίας καταστήσονται, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν. Τότε ἐροῦσιν ἐν τοῖς δαίμοσιν· *Ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μετ' αὐτῶν* ἔλεος πάλιν· ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτούς· *Ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μεθ' ἡμῶν*, ἐγενήθημεν εὐφραινόμενοι. Ὑμεῖς δὲ διωκόμενοι· *Ἰδοὺ Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης*, πάντως ψυχῆς γηΐνης πάσης ἐπιθυμίας ὑψωθείσης, *καὶ ἥξει εἰς Αἰγυπτίαν*, καρδίαν τὴν πρώην ἐσκοτισμένην, *καὶ σεισθήσονται τὰ χειροποίητα εἴδωλα*, καὶ ἐνθυμήματα τοῦ νοός. Εἰ Χριστὸς ἀπὸ Ἡρώδου σωματικῶς φεύγει, καίπερ πάντα δυνάμενος, παιδεύεσθωσαν οἱ προπετεῖς, μὴ ἑαυτοὺς τοῖς πειρασμοῖς ἐπιῤῥίπτειν· *Μὴ δώῃς γάρ*, φησίν, *εἰς σάλον τὸν πόδα σου, καὶ οὐ νυστάξει ὁ φυλάσσων σε ἄγγελος*. Συμπλέκεται τῇ ἀνδρείᾳ ἡ τύφωσις, ὥσπερ ὁ λεγόμενος σμίλαξ τῇ κυπαρίσσῳ. Ἔργον ἡμῖν ἔστω ἀένναον, μὴ ψιλῇ ἐννοίᾳ λογίζεσθαι ἡμᾶς τὸ οἰονοῦν κεκτῆσθαι ἀγαθόν· ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐκζητοῦν ἰδίωμα σκοπήσωμεν, εἰ ἐν ἡμῖν ἐστι. Καὶ τότε πάντως ἐλλείποντας ἑαυτοὺς νοήσομεν· ζήτει καὶ τῶν παθῶν ἀπαύστως τὰ τεκμήρια, καὶ τότε πολλὰ ἐνόντα σοι συνήσεις, ἅπερ ἐν νόσοις μὲν ὄντες διαγνῶναι οὐ δυνάμεθα, ἢ δι' ἀσθένειαν, ἢ διὰ βαθεῖαν προκατάληψιν.

A sed adversus diabolum. Sic innatum est nobis gaudium, sed propter Dominum, et felicitatem (*a*) hominum. Accepimus et memoriam injuriarum, sed adversus hostes animæ : appetitum seu desiderium cibi, sed non ad ingluviem et luxum. Impiger animus provocat in se dæmones : sed auctis certaminibus augentur et coronæ. Non vexatus et pulsatus ab hostibus, prorsus non coronabitur. Qui ob casus et lapsus, qui pugnantibus evenire solent, ab labore et pugna non desistet, ab angelis ut fortis bellator multis laudibus celebrabitur. Tres **380** quidam (*b*) noctes in terra sepultus jacuit, et postea nunquam moriturus revixit. Qui tres horas vicerit, deinceps non morietur. Si ex disci-

B plina et institutione divino nutu facta, *Sol*, post suum in nobis ortum, *cognovit occasum suum* [73], omnino *posuit tenebras latibulum suum* [74], et facta est nox : in ipsa postea transibunt ad nos, qui ante recesserant immanes leonum catuli, et omnes feræ silvarum sive spinosarum (et pungentium conscientiam) cupiditatum, rugientes ut rapiant nobis spem, et quærentes a Deo escam sibi vitiosarum affectionum, sive per cogitationes, sive per facta, ortus est nobis per obscuram humilitatem iterum sol, et bestiæ ad se congregatæ, atque in cubilibus suis, sive in cordibus voluptatum amantibus, non in nobis collocabuntur. Tunc dicent inter dæmones, *Magnificavit Dominus facere cum ipsis* [75] iterum misericordiam. Nos autem ad ipsos : *Magnificavit fa-*

C *cere nobiscum, facti sumus lætantes* [76]. Vos autem qui persecutionem patimini (dicetis) : *Ecce Dominus sedet super nubem levem*, animæ prorsus super omnem terrestrem affectum evectæ, *et veniet in Ægyptum* [77], hoc est, in cor paulo ante tenebris tentationum confusum, *et movebuntur idola et simulacra* [78], manu fabricata, hoc est, cogitationes mentis impuræ (cedent). Si Christus homo quamvis omnipotens ab Herode fugit, discant incauti et præcipites non temere se in tentationum pericula conjicere. *Non des*, inquit, *in commotionem pedem tuum* [79], **381** *non dormitavit, qui custodit te* [80] angelus. Implicat se fastus cum fortitudine non secus ac

D cupresso similis hederæ smilax. Summa cura et labore semper caveamus, ne ulla vel tenuis etiam cogitatio admittatur a nobis, qua nobis persuadeamus, quod vel minimam virtutem seu bonum habeamus. Sed hoc curiose et accurate tanquam certum signum et proprietatem investigemus, an (illa cogitatio de nostro bono) in nobis deprehendatur, et tunc (illa deprehensa) sine ulla controversia nos omni virtute et bono destitutos cogitabimus. Scrutare perpetuo vitiosas animi tui perturbationes et affectus, et plurimos in te deprehendes, quos, dum in animi morbis versamur, non possumus cognoscere, sive propter imbecillitatem, sive quod altissimas in nobis radices egerint.

Προθέσιν κρίνει ὁ Θεός (24). Ἐν δὲ τοῖς κατὰ δύναμιν τὴν ἐργασίαν φιλανθρώπως μέντοι ζητεῖ. Μέγας ὁ μηδὲν κατὰ δύναμιν ἐλλείπων (25)· μείζων δὲ ὁ ἐν ταπεινώσει ἐν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐπιχειρῶν. Πολλάκις οἱ δαίμονες τὰ κουφότερα, καὶ συμφέροντα

Propositum nostrum judicat Deus, opera tamen quæ præstare per nos possumus, pro sua clementia requirit. Magnus ille est, qui quod in se est, nihil negligit; major, qui ex humilitate conatur plura facere quam possit. Impedire nos dæmones a levioribus et

[73] Psal. CIII, 19. [74] Psal. XVII, 12. [75] Psal. CXXV, 2. [76] ibid. 3. [77] Isa. XIX, 1. [78] ibid. [79] Psal. CXXI, 9. [80] Psal. CXX, 3.

(*a*) Benefacta, bonas actiones.

(*b*) Christus.

facilioribus solent, et ad graviora et laboriosiora impellere. Josephum lego propter fugam potius peccati, quam quod se nulli pravo affectui obnoxium ostenderit, laudatum[82]. Vivendum nobis in qualibus et quot peccatis illa fuga præmium mereatur. Aliud est fugere umbram, aliud occurrere ad solem (justitiæ). Qui in tenebris versatur solet offendere; offensio est causa lapsus, lapsus mortis. **382** Quibus ex vini ingurgitatione obortæ sunt tenebræ, sæpe per aquæ haustum ad sobrietatem redierunt. Qui vitiis obruti cæcutierunt, per lacrymas pœnitentiæ resipuerunt. Aliud est inquinatio, aliud confusio, aliud occæcatio; priorem sanat abstinentia (*a*), alteram solitudinis quies, postremam obedientia, et Deus qui factus est obediens. Nos ex duobus eorum, qui sordes terrestres perpurgare solent, veluti exemplis commodissime intelligimus itidem duo (purgationum genera) eorum qui superna sapiunt. Officinam fullonicam appellamus religiosum cœnobium, quod sordes animæ et crassitudinem et deformitatem delolat et abstergit. Officina vero eorum qui tunas inficiunt, sit secessio in solitudinem iis apta, qui lasciviam, memoriam injuriarum et iracundiam posuerunt et exuerunt, et exinde in silentii quietem secesserunt. Sunt qui dicant, quod recidere sæpius in eadem peccata soleat ex defectu convenientis et priori peccato ex æquo respondentis pœnitentiæ contingere. Quærendum vero est, an omnis qui eadem peccata non amplius iterat et committit, dignam alias pœnitentiam egerit? Repetunt quidam eadem peccata vel alto oblivionis tumulo sepulti, vel ex mollitie quadam Deum clementem rati, aut quod salutis suæ spem omnem abjecerint. Haud scio an quis me non sit reprehensurus, si dixero a quibusdam hostem hunc deinceps vinci non posse, quod ab eodem ipsi jam peccandi consuetudinem in servitutem **383** tanquam ab tyranno redacti sint.

Perscrutandum etiam est quomodo anima, cum natura sit corporis expers, spiritus ejusdem naturæ ad se venientes videre non possit, quomodo per naturam affecti sint. An fortasse propter vinculum corporis, quod solum novit, qui corpus et animam conjunxit [inter se devinxit]. Quidam e doctioribus me interrogavit: Dic, inquit, obsecro, dic mihi volenti discere, quinam spiritus mentem per peccata deprimere, quive extollere soleant? Me vero ad hanc inquisitionem hærentem, et inscitiam etiam jurejurando affirmantem, docuit qui ex me discere volebat. In paucis, inquit, exemplis, tibi fermentum discretionis dabo, ut de reliquis tuo ipse labore inquiras. Spiritus luxuriæ, iræ, insanæ gulæ, desidiæ, somnolentiæ non solent mentis cornu extollere. Sed spiritus avaritiæ, principatus et honoris, loquacitatis, et alii complures qui malum malo nectere et cumulare consueverunt, unde et judicandi alios spiritus illis familiaris est. Qui ad externos vel egressus est, vel eosdem ipse hospitio recepit, et super discessu illorum, vel post horam, vel post

[82] Gen. XXXIX, 23; Eccli. XLIX, 17, 18.

(*a*) Effusio, affusio, ἐπίχυσις, distractio, dispersio.

A ἡμᾶς κωλύουσι διαπράττεσθαι, τὰ δὲ μοχθηρότερα μετελθεῖν μᾶλλον προτρέπονται. Εὑρίσκω Ἰωσὴφ ἐκεῖνον δι' ἀποστροφὴν ἁμαρτίας, καὶ οὐ δι' ἔνδειξιν ἀπαθείας μακαριζόμενον. Ζητητέον ἡμῖν ἐν ποίαις καὶ πόσαις ἁμαρτίαις ἡ ἀποστροφὴ στέφανον κέκτηται. Ἄλλο τὸ ἀποστρέφεσθαι τὴν σκιάν· ὑψηλότερον δὲ τὸ προστρέχειν τῷ ἡλίῳ. Τὸ σκοτοῦσθαι αἴτιον τοῦ προσκόπτειν· τὸ δὲ προσκόπτειν τοῦ πίπτειν· τὸ δὲ πίπτειν τοῦ θνήσκειν. Ἐξ οἴνου οἱ σκοτισθέντες, ἐνίψαντο πολλάκις ὕδατι· οἱ δὲ ἐκ παθῶν σκοτισθέντες, ἐνίψαντο δάκρυσιν. Ἄλλο θόλωσις, καὶ ἄλλο ἐπίχυσις (*a*), καὶ ἕτερον τύφλωσις· καὶ τὴν μὲν προτέραν ἴασατο ἐγκράτεια· τὴν δὲ δευτέραν ἡσυχία· τὴν δὲ τρίτην ὑπακοή, καὶ ὁ Θεὸς ὑπήκοος γεγονώς. Ἡμεῖς ἐκ δύο τῶν τὰ κάτω καθαιρόντων προσφυῶς τὰ δύο B τῶν τὰ ἄνω φρονούντων, ὡς ἐν ὑποδείγμασιν ὑπειλήφαμεν. Κναφεῖον μὲν τὸ κατὰ Κύριον κοινόβιον· τὸ τὸν ῥύπον, καὶ τὴν παχύτητα, καὶ τὴν ἀμορφίαν τῆς ψυχῆς ἀποξέον, εἰρηκότες. Βαφεῖον δ' ἂν εἴη ἡ ἀναχώρησις τοῖς τὴν λαγνείαν, καὶ μνησικακίαν, καὶ θυμὸν ἀποθεμένοις, καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν πρὸς ἡσυχίαν μεταερχομένοις. Τινὲς τὸ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτειν πτώμασιν ἐξ ἐλλείψεως τῆς ἁρμοζούσης, καὶ ἀντισηκούσης μετανοίας τῷ προτέρῳ φασί. Ζητητέον δὲ εἰ πᾶς ὁ μὴ πεσὼν τῷ ἑαυτῷ εἶδει, ἆρα καὶ ἀξίως μετενόησε. Πεπτώκασι τοῖς αὐτοῖς τινες, ἢ τῶν προτέρων ἐν λήθης βυθῷ καταχωσθέντες, ἢ τὸν Θεὸν ἐκ φιληδονίας φιλάνθρωπον ὑπολαμβάνοντες· ἢ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἀπολεγόμενοι. Οὐκ οἶδα εἰ μήπω μέ C τις καταμέμφεσθαι ἤμελλεν, ἐπεὶ ἂν εἶπον, ὅτιπερ τὸν ἐχθρὸν τοῦτον λοιπὸν δῆσαι μὴ ἰσχύοντες, τῇ τῆς συνηθείας ἰσχύϊ τυραννοῦντα αὐτούς.

Ἐρευνητέον πῶς ἀσώματος οὖσα ἡ ψυχὴ, τοὺς πρὸς αὐτὴν ὁμοουσίους ἐπιδημοῦντας, ὡς ἔχουσι φύσεως ὁρᾷν οὐ πέφυκε· μήπως ἄρα διὰ τὴν ζεῦξιν, ἣν ὁ δήσας μόνος ἐπίσταται; Βουλομένῳ μαθεῖν φράζε δή, φράζε, τίς με γνωστικὸς ἐπύθετο, ποῖοι τῶν πνευμάτων ταπεινοῦν, ποῖοι δὲ ὑψοῦν ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις πεφύκασι τὸν νοῦν. Κάμοῦ πρὸς τὸ σκέμμα δυσχεράνατος, καὶ τὴν ἄγνοιαν βεβαιωσαμένου ὅρκῳ, ὁ μανθάνων ἐδίδαξεν. Ἐν ὀλίγοις, φησὶ, διακρίσεως ζύμην σοι δεδωκὼς καταλείψω ζητεῖν ἐμπόνως· ὁ D τῶν σωμάτων, καὶ ὁ τῆς ὀργῆς, καὶ ὁ τῆς κοιλιομανίας· ὁ τῆς ἀκηδίας, ὁ ὕπνου οὐ πεφύκασί πως ἐπαίρειν τὸ τοῦ νοὸς κέρας. Ὁ δὲ τῆς φιλαργυρίας, φιλαρχίας τε καὶ πολυλογίας, καὶ ἕτεροι πλείους κακῷ κακὸν εἰώθασιν ἐπισυνάπτειν. Διὸ καὶ ὁ τοῦ κρίνειν, τούτοις παραπλήσιος καθέστηκεν. Εἴ τις πρὸς κοσμικοὺς ἢ παρεγένετο, ἢ ἐδέξατο, καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῶν μετὰ τὴν ὥραν ἢ ἡμέραν χωρισμῷ λύπης βέλος ἐδέξατο, καὶ μὴ μᾶλλον χαρᾶς ὡς ἐμποδίου παγίδος ἀπαλλαγεὶς, οὗτος ἢ ὑπὸ κενοδοξίας ἢ ὑπὸ πορνείας ἐμπαίζεται. Τὸ πόθεν ὁ ἄνεμος πνεῖ πρὸ πάντων

ζητήσωμεν· μήπως εὑρεθῶμεν ἐναντίως τὰ ἱστία ἐκτείνοντες· παρακάλει ἐξ ἀγάπης γέροντας πρακτικοὺς οἵτινες κατέτριψαν τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἀσκήσει (25), μικρὰν ἀνάπαυσιν αὐτοῖς παρεχόμενος. Ἀνάγκαζε νέους ἐγκρατεύεσθαι, οἵτινες κατέτριψαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν ἁμαρτίαις, μνήμην κολάσεως αὐτοῖς διηγούμενος. Τῶν οὐκ ἐνδοχομένων ἐστὶν, ὅπερ ἐν ἑτέρῳ εἰρήκαμεν, εὐθέως ἐν προοιμίοις εἰς ἅπαν γαστριμαργίας καὶ κενοδοξίας ἡμᾶς καθαρεύειν· ἀλλὰ μὴ θελήσωμεν διὰ τρυφῆς τῇ κενοδοξίᾳ μάχεσθαι· ἧττα γὰρ γαστριμαργίας κενοδοξίαν, τοῖς εἰσαγωγικοῖς λέγω, ἀποτίκτει. Μᾶλλον δὲ δι' ἐνδείας κατ' αὐτῆς πρεσβεύσωμεν. Ἐλεύσεται γὰρ ὥρα, καὶ νῦν ἐστι τοῖς βουλομένοις, ἵνα ὑποτάξῃ Κύριος καὶ ταύτην ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Οὐ τοῖς αὐτοῖς οἱ νέοι καὶ οἱ γεγηρακότες προσερχόμενοι πολεμοῦνται πάθεσι. Πολλάκις γὰρ εἰς ἅπαν ἐναντίας τὰς νόσους κέκτηνται. Διὰ τοῦτο μακαρία, ἡ μακαρία ταπείνωσις, ὅτι νέοις καὶ γεγηρακόσιν ἀσφαλὴς καὶ δυνατὴ γίγνεται μετάνοια. Μὴ θορυβήσω ἐν τῷ λέγειν ἔρχομαι. Σπάνιοι γὰρ, πλὴν εἰσὶ ψυχαὶ εὐθεῖς καὶ ἀπόνηροι, κακίας, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ κακεντρεχείας ἀπηλλαγμέναι, αἷς πάντη ἡ τῶν ἀνθρώπων συνδιατριβὴ ἀντίκειται δυναμέναις μετὰ τοῦ ὁδηγοῦντος ἐκ τῆς ἡσυχίας, ὥσπερ ἐκ λιμένος, εἰς οὐρανὸν ἀνέρχεσθαι, καὶ τῶν κοινοβιακῶν θορύβων, καὶ σκανδάλων διαμεῖναι ἀνενδεεῖς καὶ ἀπείρατοι. Λάγνους μὲν ἄνθρωποι, πονηροὺς δὲ ἄγγελοι, ὑπερηφάνους δὲ Θεὸς ἰάσασθαι πέφυκεν. Εἶδος ἀγάπης πολλάκις ἴσως γέγονε καὶ τοῦτο, τὸ τῷ πλησίον καταλιμπάνειν παραβάλλοντι πρὸς ἡμᾶς ποιεῖν, καθὼς βούλεται, ἐν ἅπασιν, ἡμῶν μέντοι ἱλαρότητα πᾶσαν ἐπιδεικνυμένων (27), ζητητέον πῶς καὶ ἕως τίνος, καὶ πότε, καὶ ἡ ἄρα ἀναλυτικὴ ἡ μεταμέλεια τῶν καλῶν, ὥσπερ τῶν κακῶν. Διακρίσει πολλῇ χρησώμεθα, πότε μὲν ἵστασθαι, καὶ ἐν ποίοις, καὶ ἕως τίνος προσπαλαίειν ταῖς τῶν παθῶν ὕλαις ὀφείλομεν. Ἔστι γὰρ καὶ φυγεῖν προκρῖναι διὰ τὴν ἀσθένειαν, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. Ἴδωμεν καὶ φυλάξωμεν (ἴσως γὰρ καὶ ἐν καιρῷ διὰ πικρίας χολὴν κενῶσαι δυνάμεθα), ποῖοι μὲν τῶν δαιμόνων ὑψοῦσι, ποῖοι δὲ ταπεινοῦσι, καὶ ποῖοι σκληρύνουσι, ποῖοι δὲ παρακαλοῦσι, καὶ ποῖοι μὲν σκοτίζουσι, ποῖοι δὲ πάλιν φωτισμὸν ὑποκρίνονται, καὶ ποῖοι μὲν νωθροὺς, ποῖοι δὲ κακεντρεχεῖς, ποῖοι δὲ σκυθρωποὺς, καὶ ποῖοι ἱλαροὺς ἡμᾶς ἀπεργάζονται. Μὴ θαμβηθῶμεν ἐν τῷ σταδίῳ ἐν προοιμίοις ἑαυτοὺς ἐμπαθεστέρους τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἡμῶν διαγωγῆς ὁρῶντες. Δεῖ γὰρ τὰ αἴτια πάντα κινηθῆναι. Εἶθ' οὕτως τὴν ὑγείαν ἡμῖν προσγενέσθαι, εἰ καὶ τάχα που τὰ θηρία κρυπτόμενα οὐκ ἐβλέποντο. Ὅτε κατά τινα σύμβασιν λοιπὸν οἱ τελειότητι πλησιάζοντες, ἔν τινι ψιλῷ τοῖς δαίμοσι ἡττηθῶσι, πάσῃ μηχανῇ χρῶνται συντόμως τοῦτο ἐξ αὐτῶν ἑκατονταπλάσιον ἁφαρπάσασθαι. Ὥσπερ οἱ ἄνεμοι (28), ποτὲ μὲν τὴν ἐπιπολὴν, διὰ τὸ γαληνὸν, ποτὲ δὲ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης ταράττειν εἰώθασιν· οὕτως μοι νόει καὶ ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν ἀνέμων, τῶν μὲν γὰρ ἐμπαθῶν αὐτὴν τὴν τῆς καρδίας αἴσθησιν ταράσσειν πέφυκασι· τῶν δὲ ἤδη προκοψάντων, τὴν ἐπιπολὴν τοῦ νοός.

diem tristitiæ telum accepit, et non potius gaudio affectus est, quod ab impedimenti laqueo liberatus sit, hic a spiritu vanæ gloriæ, aut veneris illuditur. Ante omnia inquiramus, unde spiritus flare incipiat, ne forte vela in contrarium tendamus. Seniores in actione versatos, qui corpora sua assidua exercitatione detriverunt consolare ex charitate, et aliquam **384** relaxationem illis exhibe. Juvenes qui per peccata animas suas male tractarunt, ad continentiam rediendis in memoriam suppliciis æternis compelle. Fieri non potest, quod et supra demonstravimus, ut statim ab initio ingressus religionis, ab omni gula et vana gloria repurgemur. Sed tamen ne per delicias et luxum velimus vanam gloriam oppugnare : nam ipsa victoria de gula vanam gloriam in iis qui adhuc rudes sunt, parit. Per inediam potius contra illam decertemus. Veniet enim hora, et nunc est volentibus, ut Dominus hanc quoque subjiciat pedibus nostris. Non eisdem juvenes ac senes cum ad religionem accedunt vitiis oppugnantur. Sæpe fit ut plane contrariis morbis laborent. Quapropter beata, iterumque beata humilitas, quod tam juvenibus quam senibus secura tutaque, et quæ in cujusque facultate sita sit, fiat pœnitentia. Non te perturbet id quod dicturus sum. Sunt animæ quanquam admodum raræ, sunt tamen rectæ et ab omni malitia alienæ, simulationis et artis omnis subdolæ expertes, quæ penitus ab omni vitæ communis consortio et societate abhorrent, quæ optimum ducem secutæ possunt ex quieta et solitaria vita, tanquam e portu cœlum conscendere, et a tumultibus atque offensis vitæ (quamvis religiosæ) communis tamen, intacta et intentata persistere. Lascivos, homo; malignos, angelus; superbos, Deus sanare solet. **385** Sit fortasse et hæc non rara species aliqua charitatis, cum alteri ad nos venienti permittimus, quidquid velit, facere, omnem interim illi benevolentiam et hilaritatem exhibendo. Qua in re videndum quomodo et quatenus, et quando, et num pœnitentia, quemadmodum mala, ita et bona, dissolvere seu corrumpere possit? Multa prudentia opus est, ut intelligamus, quando nobis subsistendum sit, et in quibus præliis et quousque contra vitiorum materiam et fomitem luctandum; est enim cum, propter imbecillitatem nostram, ne succumbamus et moriamur, præstat fugere. Videamus et advertamus (fortasse enim et suo tempore per amaritudinem fel exhaurire possumus), quinam dæmonum nos in superbiam extollant, qui deprimant, qui duros reddant, qui consolentur et palpent, qui tenebras nobis offundant, quique rursum illustrare se fingant, qui stupidos et hebetes, qui solertes et subdolos faciant, qui tetricos et tristes, quique hilares nos efficiant. Nihil nos turbet aut commoveat, quando in religiosi stadii ingressu, seu exordio religiosæ vitæ nos magis vitiosis affectibus perturbari sentimus, quam cum in sæculo

degeremus. Movendæ enim sunt prius omnes morborum causæ, atque ita demum sanitas curanda. Antea enim fortasse vitiorum monstra recondita non cernebantur. Quando ii, qui jam haud procul a perfectione absunt, aliquo casu in leviore lapsu a dæmonibus victi fuerint, omni arte utantur **386** ut quamprimum ex illis centuplicem fructum (per pœnitentiam, et meliora præstando) auferant. Quemadmodum venti nunc propter serenitatem crispare duntaxat tergum maris solent, nunc vero ima vada commovere et perturbare : ita mihi cogita de ventris, hoc est, atris cogitationum turbinibus seu flatibus; eorum quidem, qui cupiditatum perturbationibus obnoxii sunt, ipsum intimum cordis sensum consuesse perturbare; horum autem qui jam profecerunt in religiosa vita, summa tantum mentis perstringere solere. Quapropter hi citius ad suam animi tranquillitatem redeunt quæ nulla vitiorum labe fuit aspersa. Perfectorum porro est cognoscere semper in anima, quæ cogitationes sint propriæ conscientiæ, quæ Dei, quæ dæmonum. Neque enim dæmones omnia contraria a principio statim suggerunt. Proinde tota res hæc revera deprehensu est difficilis.

Διὸ οὗτοι καὶ θᾶττον τῆς οἰκείας γαλήνης ἐπαισθάνονται, ἀμολύντου διαμεινάσης. Τελείων τὸ ἐπιγνῶναι ἀεὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ποία μὲν τοῦ συνειδότος, ποία δὲ Θεοῦ, καὶ ποία δαιμόνων ἔννοια. Οὐ γὰρ πάντα ἐναντία ἐκ προοιμίων ὑποτίθενται οἱ δαίμονες. Διὸ καὶ σκοτεινὸν ὄντως τὸ πρόβλημα.

Duorum oculorum sensu illustratur corpus : intelligenti vero et aspectabili discretione illuminantur oculi cordis

Ἐν δυσὶν ὄμμασιν αἰσθητοῖς φωτίζεται τὸ σῶμα, καὶ ἐν νοητῇ, καὶ ὁρατῇ διακρίσει ὀφθαλμοὶ τῆς καρδίας λαμπρύνονται.

SCHOLIA AD GRADUM EUMDEM.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΑΥΤΟΝ.

Scholion 1.

Permisti, quod est facere bonum cum proposito malo.

Σχόλιον α'.

Τοῦ συγκεκραμένου, ἤγουν τοῦ ἐπιμίκτου, ὅ ἐστι ποιῆσαι καλὸν ἐν κακῷ σκοπῷ.

Scholion Isaaci 2.

Quando vis auspicari opus Dei, primum conde testamentum tanquam moriturus, aut potius tanquam mortuus, sive tanquam aliquis paratus ad mortem, et qui velut elapso jam vivendi tempore desperarit vitam. Et hoc firmiter tanquam rem certam concipe animo tuo, ne spe vita præsentis **387** in lucta et victoria acquirenda impediaris. Spes enim vitæ hujus inflat mentem et exinanit.

Σχόλιον Ἰσαὰκ β'.

Ὅταν θέλεις βαλεῖν ἀρχὴν εἰς ἔργα Θεοῦ, πρῶτον διαθήκην ποίησον, ὡς μὴ ἔχων ζωὴν ἐν τῷδε τῷ βίῳ· ὥσπερ τις προευτρεπισθεὶς εἰς θάνατον, καὶ ἀπελπίσας τὴν ζωὴν, ὡς φθασάσης τῆς προθεσμίας τὸν καιρὸν, καὶ τοῦτο ἔχε ἐν ἀληθείᾳ ἐν τῇ διανοίᾳ σου εἰς τὸ μὴ ἐμποδισθῆναί τι τῇ ἐλπίδι τῆς παρούσης ζωῆς εἰς τὸ ἀγωνίσασθαι καὶ νικῆσαι· ἡ γὰρ ἐλπὶς τῆς ζωῆς ταύτης χαυνοῖ τὴν διάνοιαν.

Scholion 3.

Sive in beneplacitis suis et voluntatibus.

Σχόλιον γ'.

Ἤτοι ταῖς οἰκείαις ἀρεσκείαις καὶ τοῖς θελήμασιν.

Aliud.

Quamvis dictum hoc generaliter a propheta dictum sit, tamen aptissime a religioso patre assumptum est.

Ἄλλο.

Κἂν τὸ ῥητὸν καθ' ὅλον νοῦν εἴρηται τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ ὅμως καὶ τῷ πατρὶ εὐφυῶς παρείληπται.

Aliud.

Obscurum et tenebricosum est.

Ἄλλο.

Τὸ αἰνιγματῶδες καὶ συνεσκιασμένον.

Scholion 4.

De hoc, quomodo cognoscenda et investiganda sit voluntas Jesu.

Σχόλιον δ'.

Τοῦ πῶς δεῖ μαθεῖν τὸ τοῦ Ἰησοῦ θέλημα.

Scholion 5.

Perfectum, non ut humile tantum, sed et securum et omnis casus expers, ut quod ex humilitate non suis viribus nitatur, quod est perfectorum.

Σχόλιον ε'.

Τέλειον, ὡς οὐ ταπεινὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλὲς καὶ ἀδιάπτωτον, ὡς μὴ στοιχούμενον παρ' ἑαυτῶν ἐκ ταπεινώσεως· τῶν γὰρ τελείων τοῦτο.

Scholion.

Contrariæ Dei voluntati. Ne fiat scilicet. Quod in nostra potestate est aggredienti. Sive non exspectato auxilio divino.

Σχόλιον.

Τῆς ἐναντίας τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ· τῷ ὑφ' ἡμῶν ἐπιχειροῦντι· τὸ μὴ γενέσθαι δηλαδή· ἤγουν τῇ ἀπροσδοκήτῳ συνεργίᾳ.

Scholion 6.

Adverte quomodo dum meminit de educatione, simul convictum aliorum reprehendat, tanquam adjutorem improbitatis. Non in medio positum velut indifferens dicatur quasi nihil obsit ratio locorum, sermonum et hoc genus alia.

Σχόλιον ς'.

Ὅρα πῶς ἀνατροφῆς μνησθεὶς, καὶ τὴν συναναστροφὴν αἰτιᾶται, ὡς κακίας συνεργῆ· μὴ οὖν ἀδιάφορον λεγέσθω, μηδὲν βλάπτεσθαι ἐκ τῶν τόπων, ἢ τῶν λόγων, ἢ τῶν ἐξῆς.

Σχόλιον Θεοδώρου Ἐδέσσης ζ'.

A *Οἶνος* μὲν, ὡς γέγραπται, *εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου*· σὺ δὲ ὁ πενθεῖν ἀεὶ καὶ κλαίειν ἐπαγγειλάμενος τὴν τοιαύτην ἐκκλίνων εὐφροσύνην, εὐφρανθήσῃ χαρίσμασι πνευματικοῖς· εὐφραινόμενος δὲ οἴνῳ αἰχροῖς συμβιοτεύσεις λογισμοῖς· καὶ πολλαῖς παρήσῃ λύπαις.

Σχόλιον η'.

Νομικὴν λατρείαν ὧδε, οἶμαι, ὁ ἅγιός φησι, τὸ ἑαυτῷ κἀν προσέχειν, ἤγουν τὸ ἴδιον ζητεῖν· ἡ δὲ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σκοπεῖν, καὶ διορθοῦσθαί ἐστιν.

Σχόλιον θ'.

Ἢ δι' ἑαυτῶν ἡμᾶς οἱ δαίμονες ἐκπειράζουσιν, ἢ τοὺς μὴ φοβουμένους τὸν Κύριον καθ' ἡμῶν ἐφοπλίζουσι· δι' ἑαυτῶν μὲν, ὅταν ἐκ τῶν ἀνθρώπων B ἰδιάσωμεν, ὥσπερ καὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἐρήμῳ· δι' ἀνθρώπων δὲ, ὅταν μετ' αὐτῶν συνδιατρίψωμεν, ὥσπερ καὶ τὸν Κύριον διὰ τῶν Φαρισαίων. Ἀλλ' ἡμεῖς εἰς τὸν τύπον ἡμῶν ἀποβλεπόμενοι ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς ἀποκρουσώμεθα.

Σχόλιον ι'.

Ὁδοὺς ἡ Γραφὴ τὰς ἀρετὰς ὀνομάζει· μείζων δὲ τῶν ἀρετῶν πασῶν ἡ ἀγάπη καθέστηκε· διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος· *Ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν δείκνυμι*, ὡς καταφρονεῖν πείθουσαν τῶν ὑλικῶν πραγμάτων· καὶ μηδὲν τῶν προσκαίρων προτιμᾷν τῶν αἰωνίων.

Σχόλιον ια'.

Σχηματισμοὶ διὰ παραδειγμάτων, ἧ προεῖπεν, ὑποκρίνεσθαι ἡμῶν δεῖν ἐμπαθείας, ὡς ἂν ἐκφύγωμεν C τὴν τοῦ ἐχθροῦ ἧτταν, ἀσφαλεῖς ὄντες ἐν οἷς σχηματιζόμεθα, αὐτῷ πολεμοῦντι, μὴ εἰδότι δέ.

Σχόλιον ιβ'.

Ὁ ἀββᾶς Σεραπίων φησί· Ἔστιν ὁ ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς ἀριστεροῖς ἐργαζόμενος τὴν ζωὴν ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἔστιν ὁ τὴν ἁμαρτίαν πραγματευόμενος, ὡς ἐν προσώπῳ τῶν θεϊκῶν.

Σχόλιον ιγ'.

Τὰ ἐλαττώματα ἔν τισι τοῖς φυλάττουσιν ἑαυτοὺς, φύλακές εἰσι τῆς δικαιοσύνης.

Ἄλλο.

Ὅτι χρὴ νήφειν τὸν σχηματιζόμενον, μήποτε προσποιούμενος πάθος κατ' ἀλήθειαν ληφθῇ ὑπ' D αὐτοῦ.

Σχόλιον Θεωδώρου Ἐδεσ. ιδ'.

Τριμερής ἐστι πᾶσα λογικὴ ψυχή· τὴν μὲν οὖν ἐν τῷ λογιστικῷ συνισταμένην ἀρετὴν φρόνησιν ἐκάλεσαν, σύνεσιν καὶ σοφίαν· τὴν δὲ ἐν τῷ θυμικῷ, ἀνδρείαν καὶ ὑπομονήν· τὴν δὲ ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, ἀγάπην, καὶ σωφροσύνην, καὶ ἐγκράτειαν· ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν πᾶσι τούτοις κατέσπαρται ἁρμοδίως ἐνεργεῖν παρασκευάζουσα, καὶ διὰ μὲν φρονήσεως ταῖς ἀντικειμέναις πολεμοῦσα δυνάμεσιν, ὑπερμαχοῦσά τε τῶν ἀρετῶν· διὰ δὲ τῆς σωφροσύνης ἀπαθῶς βλέπουσα τὰ πράγματα· διὰ δὲ τῆς ἀγά-

Theodori Edesseni 7.

Vinum, ut scriptum est, *lætificat cor hominis*[88]. Tu vero cum statum lugentis et flentis susceperis, declinata hac vini lætitia delectaberis donis spiritualibus. Vino autem exhilaratus multis fœdis cogitationibus implicaberis, multisque molestiis affligeris.

Scholion 8.

Legis obsequium hic opinor dicit sibi ipsi attendere sive sua quærere. Obsequium domini est fratri quoque consulere ut recte vivat.

Scholion 9.

Dæmones nos vel per se tentant vel impios, Deumque non timentes in nos armant; per se, quando soli sumus, quemadmodum Dominum in B eremo; per homines, quando inter ipsos vivimus, quemadmodum Dominum per Pharisæos. Sed nos **388** ad exemplar nostrum respiciamus, et utrinque illos repellamus.

Scholion 10.

Scriptura sacra virtutes vias appellat; omnibus porro virtutibus major est charitas, propterea dixit Apostolus: *Adhuc excellentiorem vobis via ostendo*[89], ut persuaderet nobis omnia humana et corporea contemnenda. Et nihil temporalium futuris, et æternis anteponendum.

Scholion 11.

Formæ exemplorum, quemadmodum supra dixit, C simulandos quandoque vitiosos affectus ne ab hoste vincamur, securi in iis quæ simulamus tanquam victi ab hoste, sed decepto et ignorante.

Scholion 12.

Abbas Serapion. Est, inquit, qui in rebus adversis [sinistris, suspectis] operatur vitam in sapientia Dei, et est qui in peccato perpetrando tanquam in conspectu Dei occupatus est.

Scholion 13.

Defectus minores seu leviores culpæ eorum qui se ipsos observant et custodiunt, sunt custodes justitiæ.

Aliud.

Illum oportet valde sobrium esse, qui simulet se vitiosum, ne in ipsum vitium, quod simulat, re D ipsa incidat et ab ipso capiatur.

Theodori Edesseni 14.

Omnis anima humana tripartita est: eam quæ in rationali parte constituta est, virtutem appellarunt prudentiam, intelligentiam et sapientiam: quæ in irascendi facultate, fortitudinem et patientiam: quæ in vi appetendi, charitatem, temperantiam et continentiam. Justitia vero his omnibus apte aspersa est, efficitque ut convenienter agant, et per prudentiam quidem cum adversariis potestatibus pugnat, ac pro virtutibus propugnat: per temperantiam res sine vitioso affectu intuetur; per

[88] Psal. ciii, 15. [89] I Cor. xii, 31.

charitatem, omnes mortales ut seipsam diligi suadet; per continentiam omnem voluptatem amputat; per fortitudinem et patientiam adversus inaspectabiles hostes se obarmat.

Scholion 15.

Pacificus est, qui alteri pacem conciliat. **389** Nemo vero alteri impertiri potest quo ipse caret, ut proprie pacificus sit qui corporis sui et spiritus statum, et domesticum carnis hostem in pacificam concordiam redigit, ita ut non amplius caro concupiscat adversus spiritum [84], sed Spiritus gratia imperet corporis affectibus, et lex corporis non amplius repugnet legi mentis, sed subjecta meliori imperio serviat divinis mandatis, quando enim auferetur in nobis maceriæ medius malitiæ paries [85], meliore commistione duo in unum coalescent.

Scholion 16.

Ne contrahas amicitiam cum iis hominibus, de quibus timet conscientia ne resciant alii, ut non des scandalum in cognitione (*a*).

Aliud.

Quibus amicitia est causa exitii, his odium fit argumentum et materia virtutis.

Aliud.

Iter ingressus cum fratribus religiosis, si ex illis quempiam repereris, quem propter Deum sincere diligis, ne liberius et effusius cum illo videntibus aliis agas., ne ex illis imperfectus aliquis inveniatur, et ex æmulatione moriatur, cujus tu peccatum feres, quod dederis occasionem peccandi.

Scholion Diadochi 17.

Veræ cognitionis lux est secernere sine errore seu offensione bonum a malo. Tunc enim justitiæ via mentem ducit ad Deum auctorem justitiæ, atque inducit ipsam in infinitam cognitionis lucem, ut cum confidentia et magna libertate deinceps charitatem quærat. Proinde arripiendum, quod justum est sine animi irati commotione ab iis qui tibi contumeliam irrogare sunt ausi. Nam pietatis amor et ardor non odio prosequendo, sed coarguendo contentionem aperit.

Scholion 18.

Charitatem, metam seu terminum appellat, imposito illi nomine quod principium et finem continet.

Scholion Isaaci 19.

Quod si fuerunt passiones naturaliter in anima, quamobrem lædebatur ab illis? Propterea naturæ affectiones non lædunt.

390 *Scholion* 20.

Symptomata seu casus qui subinde incidere solent, sunt subreptiones sive distractiones et furta

[84] Galat. v, 17. [85] Ephes. II, 14.

πης, πάντας ἀνθρώπους ὡς ἑαυτὴν φιλεῖ πείθουσα· διὰ δὲ τῆς ἐγκρατείας πᾶσαν ἡδονὴν περικόπτουσα· διὰ δὲ τῆς ἀνδρείας, καὶ ὑπομονῆς πρὸς τοὺς ἀορίστους ὁπλίζουσα πολέμους.

Σχόλιον ιε'.

Εἰρηνοποιός ἐστιν, ὁ εἰρήνην διαδοὺς ἄλλῳ· οὐκ ἂν δέ τις ἑτέρῳ παράσχοι, ὃ μὴ αὐτὸς ἔχει ὥστε κυρίως εἰρηνοποιὸς, ὁ τὴν ἐν αὐτῷ στάσιν τῆς σαρκὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸν ἐμφύλιον τῆς σαρκὸς πόλεμον εἰς εἰρηνικὴν συμφωνίαν ἄγων, ὅταν μηκέτι ἡ σὰρξ ἐπιθυμῇ κατὰ τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐπικρατήσῃ τῶν σωματικῶν παθημάτων· ὅταν μηκέτι ἐνεργὸς ᾖ ὁ τοῦ σώματος νόμος, ὁ ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοός· ἀλλ' ὑποζευχθεὶς τῇ κρείττονι βασιλείᾳ ὑπηρέτης τῶν θείων ἐπιταγμάτων γένηται· ὅταν γὰρ ἐξαιρεθῇ τοῦ ἐν ἡμῖν φραγμοῦ τὸ μεσότοιχον τῆς κακίας, εἰς οἱ δύο τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνακράσει συμφυέντες γίνονται.

Σχόλιον ις.

Μὴ σχῇς φιλίαν μετὰ ἀνθρώπων, περὶ ὧν ἡ συνείδησις φοβεῖται ἑτέρους γνῶναι, ἵνα μὴ πρόσκομμα δῷς ἐν γνώσει.

Ἄλλο.

Οἷς ἡ φιλία ἀπωλείας πρόξενος, τούτοις τὸ μῖσος, ἀρετῆς ὑπόθεσις γίνεται.

Ἄλλο.

Ἐὰν ὁδεύσῃς μετ' ἀδελφῶν, καὶ εὑρεθῇ ἐν αὐτοῖς εἷς εἰς ὃν ἔχεις ἀγάπην διὰ τὸν Θεὸν, μὴ παῤῥησιάσῃ μετ' αὐτοῦ ἐκείνων βλεπόντων, μήποτε εὑρεθῇ ἐν αὐτοῖς ἀσθενὴς καὶ ἀποθάνῃ ἀπὸ τοῦ ζήλου, καὶ σὺ βαστάσεις αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν, ὅτι δέδωκας αὐτῷ τόπον τοῦ ἁμαρτεῖσθαι.

Σχόλιον Διαδόχου ιζ'.

Φῶς ἐστι γνώσεως ἀληθινῆς τὸ διακρίνειν ἀπταίστως τὸ καλὸν ἐκ τοῦ κακοῦ· τότε γὰρ ἡ τῆς δικαιοσύνης ὁδὸς τὸν νοῦν ἀπάγουσα πρὸς τὸν τῆς δικαιοσύνης Θεὸν εἰς ἄπειρον αὐτὸν παρεισάγει γνώσεως φωτισμὸν, ὡς μετὰ παῤῥησίας λοιπὸν τὴν ἀγάπην ζητοῦντα. Δεῖ τοίνυν ἀοργήτῳ θυμῷ ἁρπάζειν τὸ δίκαιον ἐκ τῶν ὑβρίζειν τολμώντων· ὁ γὰρ τῆς εὐσεβείας ζῆλος οὐ μισῶν, ἀλλ' ἐλέγχων τὸ νεῖκος ἐνδείκνυται.

Σχόλιον ιη'.

Πέρας τὴν ἀγάπην καλεῖ, ὡς ὄνομα τοῦτο αὐτῇ τιθεὶς καὶ ἀρχὴν, καὶ τέλος.

Σχόλιον Ἰσαάκ ιθ'.

Εἰ ἦσαν τὰ πάθη φυσικῶς ἐν ψυχῇ, τινος χάριν ἐβλάπτετο ὑπ' αὐτῶν; Τὰ παρὰ τῆς φύσεως ἴδια τῇ φύσει οὐ λυμαίνεται.

Σχόλιον κ'.

Συμπτώματά εἰσιν αἱ συναρπαγαὶ, καὶ αἱ παρὰ καιρὸν διὰ περίστασιν χρήσεις· ὁμοίως καὶ αἱ πα-

(*a*) Id est, per amicitiæ ejus cognitionem alii offendantur.

ράλογοι τῶν τε λόγων, καὶ ἔργων καὶ ἐπιτηδευμάτων, καὶ αἱ κατὰ προπέτειαν.

A mentis, et actiones intempestivæ quæ propter causam aliquam conjunctam fiunt. Similiter et intempestivi sermones et opera et studia, et quæcunque per temeritatem [præcipitationem] (sine deliberatione) committuntur.

Σχόλιον κα'.

Τρία φοβοῦμαι, τὶς τῶν Πατέρων ἔφη· τὴν ἀποδημίαν τοῦ βίου καὶ πῶς ὀφθήσομαι τῷ Θεῷ καὶ ποῦ ἐν τῇ κρίσει καταλογήσομαι.

Scholion 21.

Tria, inquit Patrum quidam (*a*), formido; migrationem e vita; et quomodo apparebo in conspectu Dei; et inter quos per judicium recensendus sim.

Σχόλιον ἄλλο.

Τινὲς τὰς τρεῖς ὥρας τῆς ἡλικίας ἤτοι τὴν ἐν νεότητι, τὴν ἐν μέσῃ καὶ τὴν ἐν τῷ γήρᾳ· ἄλλος τὴν ἡδονὴν, τὴν κενοδοξίαν, καὶ τὴν φιλαργυρίαν· ἄλλος τὰς τρεῖς προσβολὰς τοῦ δαίμονος· ἄλλος τὴν ἀκηδίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, τρίωρον φρίκα.

Scholion aliud.

Quidam tres horas interpretantur tres hominis ætates sive adolescentiam, virilem seu mediam, et senectutem. Alius voluptatem, vanam gloriam, et avaritiam; alius tres dæmonis tentationes et impetus seu insultus: alius pigritiam, ut et alio loco, trium horarum fluctuationem (*b*).

Σχόλιον κβ'.

Καὶ γὰρ ἐξαιτοῦνται οἱ δαίμονες πρὸς ἔκπτωσιν ἡμῶν, ἢ ὡς τὸν σῖτον ἡμῶν συναλίσαι, ἢ, κατὰ τὸν Ἰὼβ, τραυματίσαι· πρὸς δὲ τὴν ἀμέλειαν ἡμῶν παραδιδόμεθα παιδευτικῶς ἐγκαταλιμπανόμενοι.

Scholion 22.

B Etenim dæmones ad quæstionem et examen propter nostrum exitium vocantur, aut quod nobiscum versati nostra deprædati sint, aut nos, ut est apud Jobum vulnerarint [86]. Propter nostram negligentiam traditi sumus ad pœnam a Deo deserti.

Σχόλιον τοῦ Χρυσορώμου κγ'.

Οὔτε παραιτεῖσθαι δεῖ τοὺς ἀγῶνας, οὔτε πρὸς τούτους ἐπιπηδᾷν· οὕτω γὰρ καὶ ἡμῖν ἡ νίκη λαμπροτέρα ἔσται, καὶ ἡ ἧττα τῷ διαβόλῳ καταγελαστοτέρα· ἑλκυσθέντας μὲν γὰρ γενναίως ἑστάναι· μὴ καλουμένους δὲ ἡσυχάζειν, καὶ τὸν καιρὸν ἀναμένειν τῶν ἀγώνων, ἵνα καὶ τὸ ἀκενόδοξον καὶ τὸ γενναῖον ἐπιδειξώμεθα.

Scholion Chrysorhomi 23.

Neque detrectanda sunt certamina, neque temere ad illa prosiliendum. Ita enim et victoria nobis illustrior erit, et victi dæmonis ignominia majore risu digna, cum compulsi et protracti ad pugnam generose in illa constiterimus, et non provocati quieverimus, sed tempus pugnandi exspectaverimus, ut et vanæ gloriæ fugam, et constantiam in pugna ostenderemus.

Σχόλιον κδ'.

C Τῆς αὐτῆς μεθέξουσιν οἱ βεβουλευμένοι τιμῆς τοῖς δυνηθεῖσιν, ὧν ἡ προαίρεσις ἴση, κἂν πλεονεκτῶσιν ἕτεροι τῇ περιουσίᾳ.

Scholion 24

Qui statuerunt (exsequi quod Deo placet) habebunt idem præmium quod accipient qui poterant exsequi, quod eorum propositum par fuerit illis, quamvis illi facultate exsequendi præpotuerint.

Σχόλιον κε'.

Ἰστέον ὅτι ἐν τοῖς κατὰ δύναμιν δίδονται αἱ ἐντολαὶ ποῖον δὲ ποιῆσαι εἴρηκε τῶν ἐντολῶν, τοὺς δι' (*c*) ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐπιχειροῦντας· διὸ καὶ τὴν σύγκρισιν ὁ Πατὴρ τῶν κατὰ δύναμιν καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἐποιήσατο.

Scholion 25.

Sciendum dari præcepta secundum modum et rationem virium; et quosdam quidem dixit facere quæ præcepti sunt, quosdam autem de superabundante charitate supra vires aliquid audere. Proinde Pater instituit comparationem inter opera secundum vires, et supra vires facta.

Σχόλιον.

Μετὰ τὴν ὥραν ἢ ἡμέραν.

391 *Scholion.*

D Post horam aut diem (loquitur de colloquio cum externo et ejus digressu) sine signo, εἴ τις πρὸς κοσμικούς.

Σχόλιον κς'.

Τὸ σῶμα το ἀσθενὲς, ὅταν καταναγκάσῃ τις εἰς ἔργα περισσότερα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, σκότωσιν ἐπὶ σκοτώσει ἐντίθησι τῇ ψυχῇ, καὶ σύγχυσιν αὐτῇ μᾶλλον ἐπιφέρει· τὸ δὲ σῶμα τὸ ἰσχυρὸν ἐὰν τῇ ἀναπαύσει, καὶ τῇ ἀργίᾳ ἐκδῷς, πᾶσα κακία τελεῖ-

Scholion 26.

Si quis corpus infirmum ad res quæ vires illius excedunt, urgeat, tenebras tenebris adjungit, et involvit animam, magisque confundit; validum autem corpus si otio et relaxationi dedideris, omnem nequitiam exercebit in anima habitante in corrigendus, καὶ τοὺς μὲν ποιῆσαι εἴρηκε τὰ τῆς ἐντολῆς, τοὺς δὲ δι', et quæ sequuntur.

[86] Job xxiv, 9 seqq.

(*a*) Rosweid. pag. 565, n. 4. de Elia abbate.
(*b*) Mortis judicii, et sententiæ,
(*c*) Locus Græcus videtur mendosus; fortasse ita

illo. Et si [quamvis] quis desideret bonum, sed paulo [tamen paulatim] post ipsam quoque boni cogitationem quam habebat, tollit ab ipso.

Aliud.

Consolandi seu recreandi sunt cibo præexercitati, juvenes autem per exhortationes ad abstinentiam urge.

Aliud.

Otiosa enim relaxatio exitium animæ est, et plus ipsis dæmonibus nocere solet.

Scholion 27.

Quando quis in melius vertit consilia, tum pœnitudo non abolet bona, sed auget. Tunc enim pœnitentia seu mutatio animi bona dissolvit, quando ad actiones deteriores pœnitentia ducit.

Scholion.

De cogitationibus malitiæ.

Scholion 28.

Quemadmodum procellæ ventorum mare concitantes, nautas et vectores in ultimum naufragii discrimen præcipitant : ita tenebricosi malitiæ spiritus per cogitationes, cupiditates vitiosas et affectus excitant, et mentem perturbant, vt animum ducem hominis quandoque in ultimam exitii voraginem demergant.

392 *Graduum superiorum brevis et per summas enumeratio.*

(Sub eodem capite.)

Firma fides est abrenuntiationis parens, et contrarium est manifestum.

Spes indeclinabilis est janua ad exuendos omnes affectus minus rectos. Quid huic sit contrarium constat.

Charitas Dei est fugæ mundi causa. Quid item huic repugnet, non est ignotum.

Subjectionem procreavit sui ipsius condemnatio et sanitatis desiderium.

Abstinentia est mater sanitatis ; abstinentiæ, meditatio mortis, et fixa memoria fellis et aceti Domini Dei.

Temperantiæ seu pudicitiæ adjutrix et causa est solitudo et quies, Ardoris exstinctio in corpore, jejunium.

Cogitationum malarum et turpium hostis est animæ contritio. Fides et fuga sæculi mors avaritiæ.

Commiseratio et charitas prodiderunt corpus (*a*).

Oratio continua exitium est acediæ.

Memoria judicii alacritatis est conciliatrix.

Iræ curatio, ignominiæ desiderium ; laudes hymnorum, et misericordia et paupertas suffocant tristitiam.

Liber animus ab omni sensuum affectu, contemplatio est rerum cœlestium quæ mente percipiuntur.

(*a*) Exposuerunt corpus (pro salute proximi).

ται ἐν τῇ ψυχῇ τῇ οἰκούσῃ ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐάν τις ἐπιθυμῇ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν καὶ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγαθοῦ, ἣν εἶχεν, αἴρει ἀπ' αὐτοῦ.

Ἄλλο.

Χρὴ παραμυθεῖσθαι βρώμασι τοὺς προσασκήσαντας· τοὺς δὲ νέους μᾶλλον καὶ ἀναγκάζειν ἐγκρατεύεσθαι διὰ παραινέσεων.

Ἄλλο.

Ἀνάπαυσις γὰρ ἀργία, ἀπώλεια ψυχῆς, καὶ πλέον τῶν δαιμόνων δύναται βλάψαι αὗται.

Σχόλιον κζ'.

Ὅπόταν πρὸς τὸ κρεῖττόν τις μεταμέληται, τότε ἡ μεταμέλεια οὐ διάλυσιν καλῶν, ἀλλ' ἐπίτευξιν ἀπεργάζεται. Τότε γὰρ διάλυσιν καλῶν ἡ μεταμέλεια ποιεῖ, ὅτε πρὸς τὰ χείρω συμπίπτει τῶν πράξεων.

Σχόλιον.

Γῶν λογισμῶν τῆς κακίας.

Σχόλιον κη'.

Ὥσπερ οἱ ἄνεμοι τὴν θάλασσαν ταράσσοντες τοὺς πλέοντας πολλάκις κινδυνεύειν παρασκευάζουσι· οὕτω καὶ τὰ σκοτεινὰ τῆς πονηρίας πνεύματα διὰ τῶν λογισμῶν τὰ πάθη ἡμῶν ἐκταράσσοντες, τὸν ἡγεμόνα νοῦν ἐνίοτε τῷ τῆς ἀπωλείας βυθῷ παραπέμπουσιν.

Ἀνακεφαλαίωσις ἐν ἐπιτομῇ τῶν προειρημένων λόγων αὐτοῦ.

Πίστις βεβαία ἀποταγῆς μήτηρ· τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον.

Ἐλπὶς ἀκλινὴς ἀπροσπαθείας θύρα· τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον.

Ἀγάπη Θεοῦ, ξενιτείας ὑπόθεσις· τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον.

Ὑποταγὴν ἔτεκεν ἑαυτοῦ κατάγνωσις, καὶ ὑγείας ὄρεξις.

Ἐγκράτεια μήτηρ ὑγείας· ἐγκρατείας μήτηρ, θανάτου ἔννοια καὶ μνήμη· παγὶς χολῆς καὶ ὄξους Δεσπότου καὶ Θεοῦ.

Σωφροσύνης βοηθός ἐστι, καὶ ὑπόθεσις ἡσυχία· πυρώσεως θραῦσις νηστεία.

Λογισμῶν τε πονηρῶν καὶ αἰσχρῶν συντριμμὸς διανοίας ἀντίπαλος· πίστις καὶ ξενιτεία θάνατος φιλαργυρίας.

Συμπάθεια δὲ καὶ ἀγάπη προέδωκαν σῶμα.

Προσευχὴ ἐκτενὴς, ὄλεθρος ἀκηδίας·

Μνήμη δὲ κρίσεως προθυμίας πρόξενος.

Θυμοῦ ἴαμα, ἀτιμίας ἀγάπη· ὑμνῳδία δὲ καὶ συμπάθεια καὶ ἀκτημοσύνη λύπης πνιγμοσύνη.

Ἀπροσπάθεια δὲ αἰσθητῶν (1), θεωρία νοητῶν.

Σιωπὴ καὶ ἡσυχία κενοδοξίας πολέμιοι. Εἰ δὲ μέσος ὑπάρχεις, ἀτιμίαν μέτελθε.

Ὑπερηφανίαν ὁρωμένην ἰάσονται σκυθρωπαὶ καταστάσεις· ἀόρατον δὲ ὁ πρὸ αἰώνων ἀόρατος.

Πάντων θηρίων αἰσυητῶν ἀναιρετικὴ ἔλαφος, νοητῶν δὲ, ἡ ταπείνωσις.

Ἔνεστι διὰ τῶν κατὰ φύσιν πάντων ἡμῶν ἐναργῶς τὰ νοητὰ παιδεύεσθαι. Ὥσπερ ὄφιν ἀδύνατον τὴν ἑαυτοῦ παλαιότητα ἐκδύσασθαι, μὴ ἐν στενῇ ὀπῇ εἰσδύντα· οὕτως καὶ ἡμᾶς τὰς παλαιὰς προλήψεις, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς παλαιότητα, καὶ τὸν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου χιτῶνα, οὐ μὴ ἀποβάλωμεν, ἐὰν μὴ τῆς στενῆς (2), καὶ τεθλιμμένης νηστείας, καὶ ἀτιμίας ὁδὸν παρέλθωμεν.

Ὥσπερ τὰ πολύσαρκα τῶν ὀρνίθων εἰς οὐρανὸν πετασθῆναι ἀδύνατον (3)· οὕτω καὶ τὸν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα θεραπεύοντα.

Ξηρανθεὶς βόρβορος οὐκ ἔτι χοίρους θεραπεύει, καὶ μαρανθεῖσα σὰρξ οὐκ ἔτι δαίμονας ἀναπαύει.

Ὥσπερ σχιδάκων πλῆθος πολλάκις συμπνίγει φλόγα, καὶ ἀποσβέννυσι, πλῆθος καπνοῦ ἐργασάμενον· οὕτω πολλάκις καὶ λύπη ὑπέρμετρος καπνώδη καὶ σκοτεινὴν τὴν ψυχὴν ἐργάζεται, καὶ τὸ ὕδωρ τῶν δακρύων ἀποξηραίνει.

Ὥσπερ τυφλὸς τοξότης ἀδόκιμος· οὕτως μαθητὴς ἀντίλογος ἀπόλλυται (4).

Ὥσπερ σίδηρος δόκιμος, καὶ τὸν ἀδόκιμον ὀξῦναι δύναται· οὕτως ἀδελφὸς πρόθυμος τὸν ῥάθυμον πολλάκις ἔσωσεν.

Ὥσπερ τὰ ὠὰ ἐν κόλπῳ θαλπόμενα ζωογονοῦνται (5)· οὕτως καὶ λογισμοὶ μὴ φανερούμενοι, εἰς ἔργα προφαίνουσι.

Ὥσπερ ἵπποι τρέχοντες ἀλλήλοις ἁμιλλῶνται· οὕτως συνοδία ἀγαθὴ ἑαυτὴν διεγείρει.

Ὥσπερ αἱ νεφέλαι ὑποκρύπτουσι τὸν ἥλιον· οὕτως αἱ πονηραὶ ἔννοιαι σκοτίζουσι, καὶ ἀπολλύουσι τὸν νοῦν.

Ὥσπερ ὁ τὴν ἀπόφασιν εἰληφὼς, καὶ πρὸς τὴν καταδίκην πορευόμενος, οὐ λαλεῖ περὶ θεάτρων· οὕτως οὐδὲ ὁ ἐν ἀληθείᾳ πενθῶν, γαστέρα θεραπεύσει ποτέ.

Ὥσπερ πένητες θησαυροὺς βασιλικοὺς ὁρῶντες ἐπὶ πλεῖον τὴν ἑαυτῶν πτωχείαν ἐπιγινώσκουσιν· οὕτως καὶ ψυχὴ τὰς μεγάλας τῶν πατέρων ἀρετὰς ἀναγινώσκουσα, πάντως ταπεινότερον ποιεῖται τὸ ἑαυτῆς φρόνημα.

Ὥσπερ καὶ μὴ βουλόμενος ὁ σίδηρος ὑπακούει τῷ μαγνίτῃ [*al.* μαγνήτιδι]· οὕτω καὶ οἱ πειωθέντες ταῖς προλήψεσι, τυραννοῦνται ὑπ' αὐτῶν.

Ὥσπερ τὸ ἔλαιον καὶ μὴ βουλομένην ἡμεροῖ τὴν θάλασσαν· οὕτως καὶ ἡ νηστεία, καὶ ἀκουσίας κατασβεννύει τὰς τοῦ σώματος πυρώσεις.

Ὥσπερ στενούμενον ὕδωρ εἰς ὕψος ἀνατρέχει· οὕτω πολλάκις καὶ ψυχὴ ὑπὸ κινδύνων στενωθεῖσα

A Silentium et quies sunt hostes vanæ gloriæ. Si in medio te senseris, ignominiam complectere.

Externam superbiam sanabit tristis habitus, seu status : internam, ille qui ante sæcula est inspectabilis (nempe Deus).

Omnium ferarum quæ sensum incurrunt venena tollit cervus : omnium noxiarum cogitationum venena consumit humilitas.

Per omnia quæ ex creatis in oculos cadunt, possumus cognoscere et discere ea quæ sunt in mente. **393** Quemadmodum fieri non potest, ut serpens veterem pellem exuat, nisi se per angustum foramen penetret, ita nos non deseremus inveteratas vitiorum consuetudines, nec animæ vetustatem, et veteris hominis tunicam abjiciemus, nisi per angustam
B jejunii, et afflictam contemptus et ignominiæ viam transeamus.

Sicut aves carnosiores in cœlum altius evolare non possunt, ita qui corpus suum delicatius tractat et alit.

Quemadmodum lutum sole duratum et siccatum porcos non admittit amplius aut fovet, ita caro quæ emarcuit, nullum quietis locum dæmonibus relinquit.

Sicut virentium lignorum copia sæpe suffocat flammam et exstinguit, ingentemque fumum excitat, ita sæpe nimia et gravis tristitia fumantem et obscuram reddit animam, et fontem lacrymarum exsiccat.

Quemadmodum sagittarius cæcus non probatur,
C ita discipulus contumax et obloqui solitus perit.

Ut ferrum probum, etiam malum seu vitiosum [rubiginosum] acuere potest, ita promptus religiosus, etiam cunctantem et ignavum sæpe servavit.

Quemadmodum ova sinu fota fetum concipiunt, ita cogitationes quæ non aperiuntur, in opus prodeunt.

Sicut equi currentes cursu certant, ita proba societas se mutuo ad virtutem excitat.

Ut nubes abscondunt solem, ita malæ cogitationes tenebras offundunt menti et perdunt illam.

Sicut damnatus qui ad supplicium proficiscitur, **394** non loquitur de spectaculis, sic qui revera
D super peccatis suis ex animo luget, nunquam studebit gulæ et ventri.

Quemadmodum pauperes quando regios thesauros inspiciunt, magis suam mendicitatem agnoscunt, ita anima magnas Patrum virtutes lectitans, omnino humilior redditur, et fastum deprimit.

Sicut ferrum etiam nolens paret magneti, ita pravis consuetudinibus corrupti, ab ipsis vi ad peccandum trahuntur.

Sicut oleum etiam invitum pacat mare, ita jejunium corporis contumaces exstinguit ardores.

Quemadmodum coercitæ in arctum aquæ in altum exsurgunt, ita sæpe anima periculis circumventa

ad Deum per pœnitentiam exsurgit et servatur.

Sicut qui aromata circumfert, etiam nolens, ex odorum fragrantia deprehenditur, ita qui spiritum Dei possidet, ex verbis suis et humilitate agnoscitur.

Quemadmodum venti perturbant mare, sic ira præ cunctis aliis perturbat mentem.

Quemadmodum oculus, quæ non vidit, ex auditu non valde appetit gustare, ita qui casto sunt corpore ingens inde levamen habent.

Sicut fures cum alicubi regia arma reposita conspiciunt, non facile illuc ascendunt, ita qui familiares cordi habet preces, non facile ab dæmonibus furibus mentis furtum patitur.

Quemadmodum ignis non generat nivem, ita qui honorem quærit, non perfruetur ibi [cœlesti].

395 Sicut una sæpe scintilla vastam depasta est silvam, ita unicum sæpe opus bonum omnem peccatorum magnorum summam delevit.

Sicut absque telo feræ non conficiuntur, ita sine humilitate non obtinebis de ira victoriam.

Sicuti nemo naturali modo sine cibo vivit, ita usque ad mortem nunquam licet vel momento cessare aut negligentem esse.

Quemadmodum solis radius per foramen admissus illustrat totam domum, ita ut minimi etiam atomi seu pulvisculi volitantes videantur; ita timor Domini qui in corde sedem fixit omnes illi labos peccatorum ostendit.

Quemadmodum cancri facile capiuntur, eo quod nunc progrediantur, nunc regrediantur, ita anima nunc in risu soluta, nunc ad luctum composita, nunc deliciis rursum immersa nullum capit laborum suorum emolumentum.

Sicut dormientes facile spoliantur, ita qui in sæculo vel sæculo proximi, virtuti student (prædonibus patent).

Sicut is qui cum leone pugnat, si vel semel oculos alio declinet, extemplo perit, ita qui cum carne sua luctatur, si inducias cum illa faciat, interit.

Quemadmodum qui scalam putrescentem ascendunt, vita periclitantur, ita quævis dignitas, et gloria, et imperium seu potentia repugnat humilitati.

Ut fieri non potest quin famelicus meminerit panis, ita salvus fieri non potes qui non cogitat de morte et judicio.

Sicut aqua litteras, ita lacrymæ delent peccata.

396 Sicut cum caremus aqua, litteras aliis modis abolere solemus; ita sunt et animæ quæ lacrymis destitutæ per luctum et gemitus et tristitiam magnam peccata dedolant et eradunt.

Sicut e multo stercore multi exsistunt vermes, ita copia ciborum copiam giguit peccatorum, turpium cogitationum et somniorum.

πρὸς Θεὸν διὰ μετανοίας ἀνῆλθε καὶ ἐσώθη (6).

Ὥσπερ ὁ ἀρώματα βαστάζων (7), καὶ μὴ θέλων ἐκ τῆς ὀσμῆς ἐλέγχεται· οὕτως καὶ ὁ Πνεῦμα Κυρίου ἔχων, ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων καὶ τῆς ταπεινώσεως γνωρίζεται.

Ὥσπερ τὰ πνεύματα ταράσσουσιν ἄβυσσον· οὕτω καὶ ὁ θυμὸς πλέον πάντων ταράττει τὴν διάνοιαν.

Ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὐδὲ σφοδρῶς ἐξ ἀκοῆς ἐπιθυμεῖ γεύσασθαι· οὕτως καὶ οἱ ἁγνοὶ τῷ σώματι, πολὺν ἐκ τούτου κουφισμὸν κέκτηνται.

Ὥσπερ ὅπλα βασιλικὰ ἐν τόπῳ κείμενα ὁρῶντες οἱ κλέπται, οὐχ, ὡς ἔτυχεν, ἐκεῖ ἐπιβαίνουσιν· οὕτως καὶ ὁ τῇ καρδίᾳ προσευχὴν προσάψας, οὐχ, ὡς ἔτυχεν, ὑπὸ τῶν νοητῶν λῃστῶν κλέπτεται.

Ὥσπερ οὐ τίκτει πῦρ χιόνα· οὕτως οὐδὲ ὁ τὴν ἐνταῦθα ζητῶν τιμὴν, τῆς ἐκεῖθεν ἀπολαύσει.

Ὥσπερ εἷς σπινθὴρ πολλάκις πυρὸς πολλὴν ὕλην κατέκαυσεν· οὕτως καὶ ἓν ἀγαθὸν εὑρίσκεται πλῆθος πταισμάτων μεγάλων ἐξαλεῖψαι.

Ὡς οὐκ ἔστι χωρὶς ὅπλου θηρία ἀπολέσαι, οὕτως οὐδὲ χωρὶς ταπεινώσεως ἀοργησίαν κτήσασθαι.

Ὡς οὐκ ἔστι ζῆν κατὰ φύσιν ἄνευ βρώσεως, οὕτως οὐκ ἔστιν ἕως ἐξόδου κἂν πρὸς ῥοπὴν ἀμελῆσαι (8).

Ὥσπερ ἀκτὶς ἡλίου δι' ὁπῆς εἰσελθοῦσα ἐν οἴκῳ πάντα φωτίζει, ὡς καὶ τὸν λεπτότατον ὁρᾶν τότε κονιορτὸν πετόμενον· οὕτως καὶ ὁ φόβος Κυρίου ἐν καρδίᾳ γενόμενος πάντα αὐτῇ τὰ αὐτῆς ἁμαρτήματα ὑποδείκνυσιν.

Ὥσπερ οἱ λεγόμενοι καρχῖνοι εὐεπιχείρητοι τυγχάνουσιν, διὰ τὸ, ποτὲ μὲν ἔμπροσθεν βαίνειν, ποτὲ δὲ ὄπισθεν· οὕτως καὶ ψυχὴ, ποτὲ μὲν γελῶσα, ποτὲ δὲ πενθοῦσα, ποτὲ δὲ τρυφῶσα, οὐδὲν ὠφελῆσαι δύναται.

Ὥσπερ οἱ ὑπνώττοντες εὐχερῶς συλῶνται· οὕτως καὶ οἱ πλησίον κόσμου τὴν ἀρετὴν μετερχόμενοι.

Ὥσπερ ὁ λέοντι μαχόμενος ἐὰν ῥεφθῇ τὸ ὄμμα, εὐθέως ἀπόλλυται· οὕτως καὶ ὁ τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ μαχόμενος ἐὰν ταύτην ἀναπαύσῃ.

Ὥσπερ οἱ εἰς κλίμακα ἀναβαίνοντες σαθρὰν κινδυνεύουσιν· οὕτως πᾶσα τιμὴ, καὶ δόξα, καὶ δυναστεία τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀντίκεινται.

Ὡς ἀδύνατον τὸν πεινῶντα μὴ μνημονεύειν ἄρτου· οὕτως ἀμήχανον σωθῆναι τὸν ἐξόδου καὶ κρίσεως μὴ μνημονεύοντα.

Ὥσπερ τὸ ὕδωρ τὰ γράμματα· οὕτως τὸ δάκρυον τὰ πταίσματα ἐξαλείφειν δύναται.

Ὥσπερ τινὰ τῶν γραμμάτων, ἀποροῦντες ὕδατος, δι' ἑτέρων τρόπων ἀπαλείφομεν· οὕτως εἰσὶ καὶ ψυχαὶ ἀποροῦσαι δακρύων, καὶ διὰ λύπης, καὶ στεναγμοῦ, καὶ σκυθρωπότητος πολλῆς ταῦτα ἐκλεαίνουσι, καὶ ἀποξέουσιν.

Ὥσπερ πλῆθος κόπρου πλῆθος σκωλήκων ἐργάζεται· οὕτως πλῆθος βρωμάτων πλῆθος πτωμάτων, καὶ πονηρῶν λογισμῶν, καὶ ἐνυπνίων ἐργάζεται.

Ὥσπερ ὁ τοὺς πόδας πεδηθεὶς βαδίζειν εὐχερῶς οὐ δύναται· οὕτως καὶ οἱ θησαυρίζοντες χρήματα, εἰς οὐρανὸν ἀνελθεῖν οὐκ ἰσχύουσιν.

Quemadmodum compeditus ægre incedit, ita qui pecuniarum thesauros colligunt, cœlum conscendere non possunt.

Ὥσπερ ζεούσης τῆς πληγῆς εὔϊατος καθέστηκεν· οὕτως τὰ χρόνια τραύματα τῆς ψυχῆς τοὐναντίον πάσχουσι, καὶ δυσκόλως ἰῶνται ὅτε καὶ ἰαθήσονται.

Sicut recens plaga facile curatur, ita contra inveteratæ animæ vulnera ægre sanantur, etiam quando sanantur.

Ὡς οὐ δυνατὸν τὸν ἀποθνήσκοντα βαδίζειν, οὕτως ἀδύνατον ἀπογνόντα σωθῆναι.

Sicut qui mortuus est, ambulare nullo modo potest, ita qui desperat, non potest salvus fieri.

Ὁ πίστιν μὲν ὀρθὴν κεκτῆσθαι λέγων (9), ἁμαρτίας δὲ διαπραττόμενος, ὅμοιός ἐστι προσώπῳ ὀφθαλμοὺς μὴ ἔχοντι.

Qui profitetur se fidem rectam habere, et interim peccare non desinit, similis est illi vultui qui oculis caret.

Ὁ πίστιν μὴ ἔχων, καλά δὲ ἴσως τινὰ ἐργαζόμενος, ὅμοιός ἐστι τῷ ὕδωρ ἀντλοῦντι, καὶ εἰς πίθον τετρημένον βάλλοντι.

Qui non credit, et tamen quædam fortasse bona opera facit, similis est illi qui aquam haurit, et in dolium pertusum infundit.

Ὥσπερ πλοῖον, ἀγαθὸν κυβερνήτην ἔχων ἀκινδύνως εἰς λιμένα, Θεοῦ συνεργοῦντος, εἰσέρχεται· οὕτως καὶ ψυχὴ ἀγαθὸν ποιμένα ἔχουσα εὐχερῶς εἰς οὐρανὸν ἀνέρχεται, καὶ πολλὰ κακὰ διαπραξαμένη καθέστηκεν. B

Quemadmodum navis quæ bonum habet navarchum seu gubernatorem, Deo adjuvante sine periculo in portum defertur : ita anima quæ bonum habet pastorem, facile cœlum conscendit, quamvis antea mala multa perpetraverit.

Ὥσπερ μὴ ἔχων ὁδηγὸν (10) εὐχερῶς ἐν τῇ ὁδῷ πλανᾶται, κἂν λίαν φρόνιμος καθέστηκεν· οὕτως καὶ ὁ αὐτεξουσίως τὴν μοναδικὴν ὁδὸν πορευόμενος, εὐχερῶς ἀπόλλυται, κἂν πᾶσαν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου ἐπίσταται.

Sicut qui duce caret viæ, facile exerrat a via, quantumvis alioqui prudens sit : ita qui suo arbitratu in monastico statu vivit et progreditur, facile perit, etiamsi omnem profanam sæculi sapientiam percalleat.

Ὁπόταν τις τὸ σῶμα ἀσθενὴς ᾖ, καὶ χαλεπὰ πταίσματα πεπραχὼς, τὴν ὁδὸν τῆς ταπεινώσεως, καὶ τῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων ὁδευέτω· ἄλλην γὰρ σωτηρίαν οὐχ εὑρήσει.

Qui corpore **397** infirmo est, quamvis atrocia scelera prius commiserit, incedat per viam humilitatis, et ejus virtutis naturam induat (et salvus erit), aliam enim salutis viam nullam inveniet.

Ὡς οὐκ ἔστι τὸν μακρὰν νενοσηκότα νόσον, ἐν μιᾷ ῥοπῇ τὴν ὑγείαν κτήσασθαι· οὕτως οὐκ ἔστιν ἐξαίφνης παθῶν ἢ πάθους περιγενέσθαι. C

Quemadmodum fieri non potest, ut qui diuturno morbo laboravit, repente convalescat : ita fieri non potest ut subito vitiosos affectus seu affectum exuas et vincas.

Παντὸς πάθους, καὶ πάσης ἀρετῆς ἔχε σημεῖον τῆς ποσότητος αὐτοῦ, καὶ γνώσεις τὴν ἑαυτοῦ προκοπήν.

Omnis vitii et omnis virtutis quantus sit modus observa, et profectum inde tuum cognosces.

Ὥσπερ οἱ χρυσίῳ πηλὸν καταλλάττοντες ζημιοῦνται· οὕτως καὶ οἱ τῶν σωματικῶν χάριν τὰ πνευματικὰ θριαμβεύοντες καὶ διηγούμενοι.

Sicuti qui aurum luto commutant, detrimentum inde capiunt; ita qui corporalia narrant, et veluti in triumpho spiritualia ostentant.

Ἄφεσιν μὲν συντόμως πολλοὶ, ἀπάθειαν δὲ οὐδεὶς ἐκτήσατο· τοῦτο γὰρ χρόνου, καὶ πόθου [πόνου] πολλοῦ, καὶ Θεοῦ.

Multi quidem peccatorum veniam momento impetrarunt, sed nemo repente ad summam animi tranquillitatem aspiravit : hoc enim et tempus suum et desiderium [laborem] et Dei opem singularem desiderat.

Ζητήσωμεν ποῖα μὲν ἐν τῷ σπόρῳ, ποῖα δὲ τῇ χλόῃ, ποῖα δὲ ἐν τῷ ἀμήτῳ ἡμῖν θηρία ἢ πετεινὰ ἐπιβουλεύουσιν, ἵνα καὶ τὰ θήρατρα ἁρμόζοντα στήσωμεν. D

Observemus diligenter quæ feræ et aves in semente, quæ in herba, quæ denique in messe nobis insidientur, ut vicissim illis insidiarum laqueos et pedicas ponamus.

Ὥσπερ οὐ δίκαιον τὸν πυρέττοντα ἑαυτὸν διαχειρίσασθαι· οὕτως ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς μὴ ἀπογνῶναί ποτε.

Sicut impium est et iniquum, ut febrienti sibi quis ipse violentas manus inferat et occidat; ita nulli ad extremum usque spiritum unquam est desperandum.

Ὥσπερ ἄτεμνον τὸν, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα θάψαντα, εἶτα ἐκ τῆς κηδείας ὑποστρέψαντα, εἰς γάμον πορεύεσθαι· οὕτως ἀνοίκειον τοῖς πενθοῦσιν ἐπὶ πταίσμασι, τιμὴν ἢ ἀνάπαυσιν ἢ δόξαν ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι ἐκζητῆσαι παρὰ ἀνθρώπων.

Sicut turpe est eum qui modo patris funus curavit, a funere mox ad nuptias proficisci : ita plane non decet, ut qui peccata sua deplorat et luget, ab hominibus honores, relaxationes, glorias in præsenti vita quærat.

Ὥσπερ ἄλλα τὰ τῶν πολιτῶν, καὶ ἕτερα τὰ τῶν καταδίκων οἰκητήρια· οὕτως πάντῃ ὀφείλει ἐνηλλα-

Quemadmodum alia civium, alia reorum et damnatorum sunt domicilia, ita omnino oportet, ut

alius sit vitæ status eorum qui suas culpas lugent, et eorum qui innocentem semper vitam transegerunt.

γμένη εἶναι ἡ τῶν πενθούντων εὐθύνας παρὰ τοὺς ἀνευθύνους κατάστασις.

Quemadmodum **398** imperator militem, qui ingentia in vultu vulnera accepit, non ob id jubet arma ponere, et se militia abdicare, sed potius audentius progredi [magis proficere] et in hostem ire; ita religiosum virum cœlestis imperator post multa cum dæmonibus pericula exantlata etiam coronat.

Ὥσπερ τὸν εἰς πρόσωπον ἑαυτοῦ λαβόντα πληγὰς χαλεπὰς στρατιώτην ἐν τῷ πολέμῳ, οὐ κελεύει βασιλεὺς τῆς στρατείας ῥίπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προκόπτειν· οὕτως καὶ μοναχὸν πολλοὺς κινδύνους ἐκ δαιμόνων ὑπομένοντα ὁ ἐπουράνιος βασιλεὺς στεφανοῖ (11).

Sensus est animæ proprius, peccatum vero est sensus repercussus, seu colaphus impactus.

Αἴσθησις ψυχῆς ἰδίωμα αὐτῆς (12)· ἁμαρτία δὲ αἰσθήσεως κολαφισμός.

Sensus conscientiæ parit aut quietem aut minuit (stimulum peccati). Consensus autem ex conscentia nascitur. Conscientia autem est custodis nostri nobis in baptismo a Deo assignati et dati objecta ratio et reprehensio. Unde fit ut baptismo non lustrati non tantos, sed multo minores conscientiæ stimulos ex malis perpetratis in anima sentiant, quam baptizati.

Αἴσθησις γεννᾷ κακοῦ ἢ κατάπαυσιν, ἢ μείωσιν· συναίσθησις δὲ γέννημα συνειδήσεως. Συνείδησις δέ ἐστι λόγος καὶ ἔλεγχος τοῦ ἡμετέρου φύλακος τοῦ ἐκ βαπτίσματος παραδοθέντος ἡμῖν. Διόπερ οὐδὲ τοσοῦτον τοὺς ἀφωτίστους εὑρίσκομεν τυπτομένους ἐπὶ ταῖς κακαῖς πράξεσιν ἐν τῇ ἑαυτῶν ψυχῇ· ἀλλ' ἀμυδρῶς πως.

Diminutio mali parit abstinentiam a malo. Abstinentia autem a malo principium est pœnitentiæ, pœnitentia autem initium est salutis, initium salutis bonum propositum.

Μείωσις μὲν κακοῦ τίκτει ἀποχὴν κακοῦ· ἀποχὴ δὲ κακοῦ (13), ἀρχὴ μετανοίας· ἀρχὴ δὲ μετανοίας ἀρχὴ σωτηρίας· ἀρχὴ δὲ σωτηρίας πρόθεσις ἀγαθή.

Bonum propositum creatrix est laborum, laborum initium sunt virtutes, initium autem virtutum flos, flos autem virtutis, bona actio, virtutis partus est assiduitas; assiduæ exercitationis fructus et fetus est habitus; habitus soboles est quædam animi modificatio, quæ parens est boni timoris Domini.

Πρόθεσις δὲ ἀγαθὴ γεννήτρια πόνων· πόνων δὲ ἀρχὴ, ἀρεταί· ἀρχὴ δὲ ἀρετῶν ἄνθος· ἄνθος δὲ ἀρετῆς ἐργασία· ἀρετῆς δὲ γέννημα συνέχεια· συνεχεστέρας δὲ μελέτης καρπὸς καὶ γέννημα, ἕξις· ἕξεως δὲ τόκος ποίωσις· καλοῦ δὲ ποίωσις εννήτρια φόβου.

Timor parit divinorum et humanorum præceptorum observationem. Legum custodia signum est charitatis, charitatis initium alta et multa humilitas.

Φόβος δὲ τίκτει τήρησιν ἐνταλμάτων (14), ἐπουρανίων λέγω δὴ καὶ ἐπιγείων· ἐνταλμάτων φυλακὴ ἀγάπης τεκμήριον· ἀγάπης δὲ ἀρχὴ πλῆθος ταπεινώσεως.

Multa humilitas est proles summæ animæ tranquillitatis, **399** cujus possessio est complementum charitatis, sive perfecta et intima Dei familiaritas, cum iis qui ab omni vitioso affectu liberi, sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt [87], cui gloria in omnes omnium sæculorum æternitates.

Πλῆθος δὲ ταπεινώσεως θυγάτηρ ἀπαθείας· ταύτης δὲ κτῆσις ἀγάπης πλήρωμα· εἶτ' οὖν Θεοῦ τελεία ἐνοίκησις τοῖς δι' ἀπαθείας καθαροῖς τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

SCHOLIA.

Ad enumerationem et summam superiorum graduum.

Scholion 1.

Argumentum est mentem rebus quæ ad intelligentiam pertinent, vacare, quando contemnit omnia, quæ sensum movere possunt.

Aliud.

Vita in Deo est, mors sensuum. Quando autem vixerit cor, cadunt sensus.

Aliud.

Quando reviviscunt sensus, moritur cor; et quando hi revixerint, signum est cor a Deo per mortem peccati recessisse.

Scholion.

Qui se bonis omnibus abdicavit, non habet unde ex amissione alicujus perturbetur.

[87] Matth. v, 8.

ΣΧΟΛΙΑ.

Εἰς ἀναπεφαλαίωσιν τῶν λόγων ἀνωτέρων.

Σχόλιον α'.

Σημεῖον ὅτι σχολάζει ὁ νοῦς περὶ τὰ νοητὰ, τὸ πάντα περιφρονεῖν τὰ τὴν αἴσθησιν σαίνοντα.

Ἄλλο.

Ζωὴ ἐν Θεῷ ἡ κατάπτωσις τῶν αἰσθήσεων· ὅταν δὲ ζήσῃ ἡ καρδία, καταπίπτουσιν αἱ αἰσθήσεις.

Ἄλλο.

Ἡ ἀνάστασις τῶν αἰσθήσεων, ἐστὶν ἡ νέκρωσις τῆς καρδίας· καὶ ὅταν αὗται ἀναστῶσιν, ἐστὶ σημεῖον τῆς νεκρώσεως τῆς καρδίας ἀπὸ Θεοῦ.

Σχόλιον.

Ὁ γὰρ ἀκτήμων οὐχ ἕξει τί οὗ τῇ ἀφαιρέσει λυπηθήσεται.

Σχόλιον.

Τῶν ἀνθρώπων δηλονότι.

Σχόλιον.

Φύσει γὰρ τῇ ἐλάφῳ ὁ πρὸς τὰ ἑρπηστικὰ πόλεμος.

Σχόλιον β'.

Ἡ μετὰ λόγου εὐδιάκριτος ἔνδεια καὶ στενότης, βασιλικὴ ἐστιν ὁδὸς, ὥστε ὁ ἀδιάκριτος ὑποπιασμὸς ἢ ἄλογος συγκατάβασις ἀσύμφορά εἰσιν, ὡς ἑκατέρωθεν παρὰ λόγον γινόμενα.

Σχόλιον γ'.

Αἰσχρόν ἐστι τοὺς φιλοσάρκους καὶ γαστριμάργους περὶ τῶν πνευματικῶν ἐρευνῆσαι, ὥσπερ καὶ πόρνους περὶ σωφροσύνης λαλῆσαι. Ἐν γαστρὶ γὰρ πεπληρωμένῃ γνῶσις Θεοῦ μυστηρίων οὐκ ἔστιν.

Σχόλιον Βαρσανουφίου δ'.

Ἡ ἀντιλογία πολλοὺς ἀνθρώπους ἀπώλεσεν, ὡς καὶ τοὺς περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν τοὺς ἀντιστάντας τῷ Μωσῇ· καὶ τοῦτο σημεῖόν ἐστι κακόν· ὅτι εἰ τὸν ἀββᾶν αὐτοῦ οὐκ ἐντρέπεταί τις, τίνα ἔχει διατραπῆναι; Τὸ δὲ μὴ διατρέπεσθαί τινα, σημεῖόν ἐστι ἀθαρσίας λογισμοῦ· καὶ αὕτη ἡ ἀθαρσία τῆς νουθεσίας ἐστὶ τοῦ διαβόλου, καὶ οἱ τὸ αὐτὸ ποιοῦντες τέκνα αὐτοῦ γίνονται· καὶ ποῖα γίνεται αὐτοῖς; Οἱ τοιοῦτοι ἐξορίᾳ ἐξώρισαν ἑαυτοὺς τῆς ταπεινώσεως· καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· *Ῥῦσαί με ἐξ ἀντιλογίας λαοῦ.*

Σχόλιον Φωτίου ε'.

Λογισμοὶ πονηροὶ ἐν κολπίῳ θαλπόμενοι κρυφιότητος πολλὴν τὴν σῆψιν καὶ τὸ ἕλκος δυσίατον ἀπεργάζονται· ἀναλυπτόμενοι δὲ οἷς ἐπιστήμη καὶ σοφία θεραπεύειν ταῦτα, οὐ χαλεπῶς τυγχάνουσιν τῆς ἰάσεως.

Σχόλιον ς'.

Ἐρώτ. Τί ἐστι μετάνοια; Ἀπόκ. Καρδία συντετριμμένη.

Σχόλιον ζ'.

Κατόπτροις ἐοίκασιν οἱ λόγοι· καὶ ὥσπερ ἐν ἐκείνοις ὁ τοῦ σώματος τῆς μορφῆς ἐμφανίζεται τύπος· οὕτως ἐν ταῖς ὁμιλίαις, τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος καθορᾶται χαρακτηριζόμενος.

Σχόλιον η'.

Ὅτι ὅσοι ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἐν τῇ σαρκὶ καταλελημμένοι, ἐὰν τῆς ἀψίδος ἄχρι τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθῶμεν, χωρὶς ἔργου καὶ μόχθου γενέσθαι ἡμᾶς, καὶ ἐν ἀμεριμνίᾳ εἶναι οὐ δυνάμεθα.

Σχόλιον θ'.

Πίστις ἀεργὸς καὶ ἔργον ἄπιστον τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποδοκιμασθήσεται. Δεῖ γὰρ τὸν πιστὸν πίστιν ἐπιδεικνυμένην τοῖς πράγμασι τῷ Κυρίῳ προσφέρειν· οὔτε γὰρ τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραὰμ εἰς δικαιοσύνην λελόγιστο ἡ πίστις, εἰ μὴ καρπὸν αὐτῆς τὸν παῖδα προσήνεγεν.

Σχόλιον Ἰσαΐου ι'.

Ἐὰν πάντα ποιήσῃ ἄνθρωπος· ὑπακοὴν δὲ καὶ ταπείνωσιν μὴ κτήσηται ἐκκλίνει εἰς τὸ παρὰ φύσιν.

[88] Num. xvi, 1 seqq. [89] Psal. xxx, 21.

(a) Id est, contradictio, obmurmuratio.

Scholion.

Hominum nempe.

Scholion.

Cervo naturale bellum est cum reptilibus et serpentibus.

Scholion 2.

Egestas et angustiæ cum ratione et recto judicio susceptæ regia via sunt (ad cœlum). Ita ut vexatio [afflictio corporis] sine judicio facta, conniventia sine ratione inutilia sint, quasi quæ utrinque ratione sint destituta.

Scholion 3.

Turpe est quando mancipia carnis et ventris de rebus spiritualibus subtiliter disputant, et libidinosi de temperantia disserunt. In abdomine enim saturo cognitio mysteriorum Dei non est.

Scholion Barsanuphii 4.

Oblocutio (*a*) multos mortales perdidit, quemadmodum Dathan et Abiron, **400** qui Mosi contradixerunt [88]. Et hoc malum est signum. Quia si quis abbatem suum non reveretur, quem reverebitur? Neminem autem revereri, diffidentiæ mentis argumentum est. Diffidentia autem ex diaboli impulsu nascitur, cui qui parent, filii sunt diaboli. Et quæ eveniunt illis? Tales seipsos ab humilitate proscriptos exsilio damnaverunt. Et David dicit [89], *Libera me a contradictione populi* (*a*).

Scholion Photii 5.

Cogitationes malæ in sinu fotæ et absconditæ multam putredinem ac saniem ulcusque prope incurabile procreant. Cum autem aperiuntur iis quibus est his medendi scientia et sapientia, sine labore curantur.

Scholion 6.

Quid est pœnitentia? Cor contritum.

Scholion 7.

Verba similia sunt speculis; quemadmodum enim in illis forma corporis repræsentatur, ita in sermonibus expressus formæ animæ character spectatur.

Scholion 8.

Quotquot sumus in hoc mundo, corporeque circumsepti, etiamsi ad convexa cœli rapiamur et evehamur, sine labore tamen et sudore, curaque esse non possumus.

Scholion 9.

Fides destituta operibus et opera sine fide pari modo damnabuntur. Oportet enim ut fidelis fidem suam operibus comprobatam Domino offerat. Neque enim patri nostro Abraham in justitiam reputata fuisset fides, si fructum illius, filium suum (ad sacrificandum) non adduxisset.

Isaiæ 10.

Si omnia præstiterit homo, obedientia autem et humilitate caruerit, declinat extra naturæ leges.

(*b*) Γλωτσῶν, *linguarum.*

Scholion.

Principio abdicationis medio et fini seu perfectioni.

Scholion 11.

Pericula intelligit tentationes, sicut sonos phantasiæ, plagas.

Aliud.

Quomodo accipiendum illud est quod qui pericula sustineat, coronetur, **401** an qui omnino non cedat periculorum illectamentis, sed perseveret in tolerantia malorum et virtutem non prodat ?

Scholion 12.

Sensus spiritualis est ita affectus, ut possit vim contemplandi recipere, quemadmodum pupilla oculorum corporeorum, [qui lumen continent in se, quod sub sensum cadit.

Scholion 13.

Bonum comprehendi et attingi nullo modo potest, nisi ab eo qui penitus a malo prius desistat, et illud rejiciat. Ut nemo sanitatem recipere potest, nisi prius a morbo liberetur.

Aliud.

Declina a malo, et fac bonum [90]. Hoc est, pugna adversus hostes, ut vitiosas cupiditates imminuas. Deinde sobrie vive, ne augeantur, rursusque decerta ut virtutes tibi compares : iterum abstinete, ut eadem custodias. Et hoc erit operari bonum.

Scholion Isaaci 14.

Timor est virga spiritualis quæ regit nos quoad veniamus in paradisum bonorum spiritualium, et quando ibi fuerimus, dimittit nos, et abit.

Σχόλιον.

Τῇ ἀρχῇ τῆς ἀποταγῆς, [τῇ μεσότητι καὶ τῇ τελειότητι.

Σχόλιον ια'.

Κινδύνους φησὶ τοὺς πειρασμούς, οἷον, κτύπους φαντασίας πληγάς.

Ἄλλο.

Πῶς ἔστιν εἰπεῖν κινδύνους ὑπομένοντα στεφανοῦσθαι, ἢ πάντως, τὸν μὴ ὑπενδόντα ταῖς τῶν κινδύνων ἀφορμαῖς· ἀλλ' ἐγκαρτεροῦντα τοῖς δεινοῖς, καὶ μὴ προδιδόντα τὰς ἀρετάς ;

Σχόλιον ιβ'.

Αἴσθησις πνευματική ἐστιν, ἡ ποιωθεῖσα δέξασθαι τὴν δύναμιν τὴν θεωρητικὴν, ὡς ἡ κόρη τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν, τῶν ἐν αὐτοῖς ἐχόντων τὸ φῶς τὸ αἰσθητόν.

Σχόλιον ιγ'.

Ἀμήχανον ἅψασθαι τοῦ ἀγαθοῦ μὴ ἀποστάντα πρότερον παντελῶς καὶ ἐκνεύσαντα τοῦ κακοῦ· ὡς ἀμήχανον ὑγείαν ἀναλαβεῖν μὴ τῆς νόσου ἀπαλλαγέντα.

Ἄλλο.

Ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν τουτέστι, Πολέμησον τοὺς ἐχθροὺς ἵνα μειώσῃς τὰ πάθη. Ἔπειτα δὲ νῆφε, ἵνα μὴ αὐξήσωσιν· αὖθίς τε πολέμησον, ἵνα κτήσῃ τὰς ἀρετάς· καὶ μετέπειτα νῆφε, ἵνα αὐτὰς διαφυλάξῃς· καὶ τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἐργάζεσθαι ἀγαθόν.

Σχόλιον Ἰσαὰκ ιδ'.

Φόβος ἐστὶ ῥάβδος πνευματικὴ κυβερνῶσα ἡμᾶς, ἕως ἂν φθάσωμεν εἰς τὸν παράδεισον τῶν ἀγαθῶν τῶν πνευματικῶν· καὶ ὅταν ἐκεῖ φθάσωμεν, ἀφίησιν ἡμᾶς καὶ στρέφεται.

GRADUS XXVII.

De sacra corporis et animæ quiete (sive de vita anachoretica et solitaria.)

Nos cum velut emptitii quidam et improbis vitiorum affectibus obnoxii servi facti simus, ex hoc ipso improbas artes mores, imperia, malas technas dominantium in miseras animas nostras improborum spirituum utcunque didicimus. Alii quippe reperiuntur qui Spiritus sancti virtute illustrati improbis illorum machinationes, a quibus jam sunt liberati deprehenderunt. **402** Alius enim ex morbi dolore, quem æger sensit, sanitatis quietem conjicit ; alius vero ex sanitatis gaudio molestiam morbi percipit, et conjectura assequitur. Et hinc est quod nos velut ægri et imbecilles apud vos de quietis solitariæ portu verba facere, et philosophari reformidemus, cum haud ignoremus semper canem aliquem ad optimæ sodalitatis et cœtus mensam astare, qui panem (sive animam) ex illa abripere conatur, quem ore ferens deinceps, atque aufugiens clam et seorsum devoret. Itaque ne lo-

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'.

Περὶ τῆς ἱερᾶς σώματος καὶ ψυχῆς ἡσυχίας.

Ἡμεῖς ὥσπερ ἀεὶ ωνήσιμοί τινες τῶν ἀνοσίων παθῶν ὑπάρχοντες (1), καὶ δοῦλοι ὑπόσπονδοι γενόμενοι ἐκ τούτου καὶ τοὺς δόλους καὶ τρόπους καὶ τὰς ἐπιταγὰς, καὶ τὰς πανουργίας ποσῶς ἐπιστάμεθα τῶν δεσποσάντων τῆς ἀθλίας ἡμῶν ψυχῆς Πνευμάτων. Ἕτεροι γὰρ ὑπάρχουσι, οἱ δι' ἐνεργείας πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς εἰς τὰς μηχανὰς αὐτῶν φωτισθέντες. Ἄλλος μὲν γὰρ ὁ ἐκ τῆς ἐν τῇ νόσῳ ὀδύνης τὴν τῆς ὑγείας στοχαζόμενος ἀνάπαυσιν, καὶ ἕτερος ὁ ἐκ τῆς ἐν τῇ ὑγείᾳ εὐθυμίας τὴν ἐν τῇ νόσῳ ἀθυμίαν καταλαμβανόμενος καὶ τεκμαιρόμενος. Τοίνυν ἡμεῖς ὡς ἀσθενεῖς ὀδοιλκαμεν ὑμῖν νῦν περὶ τοῦ τῆς ἡσυχίας λιμένος ἐν τῷ λόγῳ φιλοσοφεῖν, ἐπιστάμενοι ἀεὶ παρίστασθαί τινα κύνα ἐν τῇ τραπέζῃ τῆς καλῆς συνοδίας, καὶ ἄρτον, ἤγουν ψυχὴν, ἐκ ταύτης ἁφαρπάζειν δοκιμάζοντα. Καὶ τοῦτον τῷ στόματι ἐπιφερόμενον λοιπὸν ἀποτρέχοντα, καὶ καθ' ἡσυχίαν τοῦτον ἐσθίοντα. Διὸ ἵνα

[90] Psal. xxxvi. 27.

μὴ τούτῳ χώραν τῷ κυνὶ διὰ τοῦ ἡμετέρου δῶμεν λόγου, καὶ ἀφορμὴν τοῖς ζητοῦσι, οὐ θέμις ἡγησάμεθα τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ τυγχάνουσιν ἐμψύχοις τοῦ βασιλέως ἡμῶν πολεμισταῖς, περὶ εἰρήνης νῦν διαλέγεσθαι. Ἐκεῖνο δὲ μόνον λέγομεν, ὅτι τοῖς εὐτόνως πολεμοῦσιν, οἱ τῆς εἰρήνης καὶ γαλήνης περιεπλάκησαν στέφανοι. Ὡς ἐν διακρίσεως οὖν τύπῳ, εἰ δοκεῖ, μικρὰ νῦν λέγωμεν, ὅσον μὴ λυπῆσαί τινας ὡς ἀγύμναστον τὸν περὶ τούτων λόγον ἐν τῷ μεταξὺ καταλείψαντες.

A cum huic cani, et occasionem quærentibus, per nostrum sermonem demus, nefas esse duximus apud eos de pace disputare, qui in imperatoris nostri prælio fortissimi bellatores versantur. Illud tantum affirmamus iis qui fortiter in bello faciunt et depugnant, etiam eorum coronas et præmia, qui in pace et tranquillitate solitudinis versantur, esse reposita. Pauca ergo velut per discretionis formam, si ita videtur, dicamus, ne prætereundo velut inexpertum hunc locum et sermonem in medio relinquamus, et aliquos in mœrorem inde et tristitiam conjiciamus.

Ἡσυχία μὲν σώματός ἐστιν ἠθῶν καὶ αἰσθήσεων ἐπιστήμη καὶ κατάστασις· ἡσυχία δὲ ψυχῆς (2), λογισμῶν ἐπιστήμη καὶ ἀσύλητος ἔννοια. Ἡσυχίας φίλος, ἀνδρεῖός τις καὶ ἀπότομος λογισμός, ἐν θύρᾳ καρδίας ἀνυστάκτως ἱστάμενος, καὶ τοὺς προσερχομένους, ἢ κτείνων, ἢ ἀποσειόμενος. Ὁ ἐν αἰσθήσει καρδίας ἡσυχάζων, γινώσκει τὸ εἰρημένον· ὁ δὲ νήπιος ἔτι ὤν, ταύτου ἄγευστος καὶ ἄγνωστος πέλει. Ἡσυχαστὴς γνωστικὸς οὐ δεηθήσεται λόγων· τοὺς γὰρ λόγους τῶν ἔργων φωτίζεται. Ἀρχὴ μὲν ἡσυχίας τὸ ἀποσείεσθαι κτύπους, ὡς τὸν βυθὸν ταράσσοντας· τέλος δὲ ταύτης, τὸ μὴ δεδιέναι θορύβους· ἀλλ' ἀναισθητεῖν ἐν τούτοις. Προερχόμενος, ὁ λόγῳ οὐ προερχόμενος, ἥπιος, ἀγάπης ὅλος οἶκος· δυσκίνητος πρὸς λόγον, ἀκίνητος πρὸς θυμὸν πέφυκεν εἶναι. Τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον· ἡσυχαστής ἐστιν ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σωματικῷ οἴκῳ περιορίζειν φιλονεικῶν, τὸ παράδοξον· τηρεῖ μὲν μῦν ἡ τούτου θηρεύτρια· μῦν δὲ νοητὸν, ἡσυχαστοῦ ἔννοια. Μὴ ἔστω σοι ἀπόβλητον τὸ προλεχθὲν ὑπόδειγμα· εἰ δὲ μή, οὔπω ἡσυχίαν ἐγνώρισας. Οὐχ οὕτως μοναχὸς (3) [ἡσυχαστής], ὡς μοναχὸς μοναχῷ. Ὁ μοναχὸς νήψεως πολλῆς, καὶ ἀρεμβάστου νοὸς δέεται· τῷ μὲν προτέρῳ πολλάκις ἐβοήθησεν ἕτερος· τῷ δὲ δευτέρῳ συνήργησεν ἄγγελος· νοεραὶ δυνάμεις συλλειτουργοῦσι, καὶ φιλοχωροῦσιν ἐν ψυχικῷ ἡσυχαστῇ. Τὸ δὲ ἐναντίον σιωπήσω σοι (4)· δογμάτων βυθὸς βαθὺς, νοῦς δὲ ἡσυχαστοῦ ἄλλεται οὐκ ἀκινδύνως ἐν αὐτοῖς (5)· οὐκ ἀσφαλὲς μετ' ἐσθῆτος νήχεσθαι· οὐδὲ πάθος ἔχοντα θεολογίας ἅπτεσθαι. Κέλλη μὲν ἡσυχαστοῦ περιορισμὸς σώματος, ἔνδοθεν ἔχουσα οἶκον γνώσεως. Ὁ ψυχικὸν πάθος νοσῶν, καὶ ἡσυχίαν [ἡσυχίᾳ] ἐπιχειρῶν ὅμοιός ἐστι τῷ ἐν τῷ πελάγει ἐκ τῆς νηὸς ἐκπηδήσαντι, καὶ ἐν σανίδι ἐπὶ τὴν γῆν ἀκινδύνως φθάνειν δοκοῦντι· ὅσοι τῇ πηλῷ μάχονται, τούτοις ἐν καιρῷ οἰκείῳ ἡ ἡσυχία συντρέχεται [*al.* συνέρχεται], εἴπερ καὶ τὸν ἐφοδηγοῦντα κέκτηνται· τὸ γὰρ μεμονωμένον ἀγγελικῆς ἰσχύος δέεται· ἐμοὶ λόγος περὶ ὄντως ἡσυχαστῶν σώματι καὶ πνεύματι. Ἡσυχαστὴς ἀπορῥαθυμήσας λαλήσει ψεύδη, τοὺς ἀνθρώπους αὐτὸν τῆς ἡσυχίας παῦσαι διὰ τῶν αἰνιγμάτων προτρεπόμενος. Καταλείψας τὴν κέλλαν, αἰτιᾶται δαίμονας, λέληθε δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ δαίμων γενόμενος. Εἶδον ἡσυχαστὰς, καὶ τὴν φλεγομένην αὐτῶν πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίαν διὰ τῆς ἡσυχίας ἀπληρώτως πληρώ-

Quies corporis est motuum et sensuum cognitio et compositio. Quies animæ, est scientia cogitationum, et secura seu inviolabilis mentis meditatio. Solitudinis amans est fortis quædam et severa cogitatio, quæ in foribus cordis inconnivens excubat, et irruentes cogitationes aut opprimit aut rejicit. Qui in sensu cordis conquiescit, intelligit quod jam **403** dictum est. Infans autem seu tiro, quia hoc nunquam gustavit, quid sit ignorat. Prudens [peritus] quietis cultor non indiget multis verbis; factis enim ipsis verba interpretatur et illustrat. Principium quietis est omnes strepitus, ut qui ima cordis perturbant, removere. Finis autem [illegible], nec timere quidem ullos amplius [illegible]tus, sed immotos et sine sensu quasi in illis persistere. Qui progreditur et non loquitur, mansuetus est, et plenum charitatis domicilium. Qui ægre ad loquendum permovetur ad iram omnino permoveri non potest. His contraria sunt aperta. Solitarius seu quietis et solitudinis studiosus is est qui naturam incoream corporis sui domicilio (quod sane paradoxum et rarum est) circumscribere et concludere conatur. Aucupatur quidem murem venatrix hujus felis : sed murem spiritualem (seu dæmonem) solitarii intenta mens et cogitatio. Non videatur tibi quod dixi exemplum contemnendum : aut certe nescis quid sit solitaria vita. Monachus solitarius non est ut monachus cœnobita, ubi alter cum altero vivit. Solitarius multo jejunio multaque mentis constantia indiget. Priori (*a*) (seu cœnobitæ) sæpe alter opem tulit ; alteri autem seu solitario angelus succurrit. Angelicæ virtutes cum solitario [spirituali] libenter versantur, agunt et ministrant. Contrarium non est quod tibi dicam. Dogmatum altitudo est ingens et profunda in quæ mens solitarii non sine periculo se immittet. Non sine discrimine vestibus involutus natat, neque divina mysteria et arcana theologiæ capit vitiis obnoxius. Cella solitarii **404** continet corpus, et intus habet domicilium cogitationis. Qui morbis animi laborat, et tamen vitam solitariam audet aggredi, perinde facit ac qui in alto mari ex navi desilit in fluctus, et in tabula existimat se sine periculo in portum evasurum. Qui cum luto corporis et carnis suæ luctantur, his suo tempore vita solitaria convenit, si tamen religiosum vi-

(*a*) Voces *prior* et *posterior* essent commutandæ. Nempe prior est solitarius ; alter cœnobita.

tæ ducem habuerint. Quod enim solitarium est, angelica tutela et virtute indiget. Loquor ego iterum de veris solitariis corpore et spiritu (ab omni humano consortio sejunctis). Solitarius ignavus proferet mendacia, quando per obscuros sermones ab hominibus, ut a solitaria vita desistat, incitatur. Ubi cellam deseruit, culpam in diabolum confert, ignarus quod ipse sibi diabolus sit factus. Vidi ego solitarios qui ardens suum erga Deum desiderium, per solitariam quietem inexplebili modo explerent, cum ignem ex igne, amorem ex amore, desiderium ex desiderio procrearent et augerent. Solitarius est terrestris forma angeli, qui orationem suam ab ignavia et negligentia per chartam desiderii et litteras diligentiæ liberavit. Solitarius est qui libere exclamat : *Paratum cor meum, Deus* [91]. Solitarius ille est qui dicit : *Ego dormio, et cor meum vigilat* [92]. Cellæ januam occlude corpori, linguæ januam loquelæ, et animæ claustra interiora malis spiritibus. Serenitas et sol meridianus nautæ patientiam ostendunt ; rerum vero necessariarum inopia tolerantiam solitarii comprobant : nam ille impatientia **405** victus aquis innatat ; hic tædio solitudinis affectus hominum turbis se miscet. Non est quod vani strepitus ludibria formides, luctus enim temere aut terreri nescit. Quorum mens veræ orationi insuevit, illi cum Deo facie ad faciem tanquam in aurem regis loquuntur. Qui ore duntaxat precantur, illi velut in sæculo versantur, illi in medio tumultus præsente toto populo regi supplicant. Quod si precandi artem probe calles, non potes ignorare quod dictum est. In alta specula residens observa (si tamen hoc nosti) et tunc videbis quo pacto et quando, et unde, et quam multi, et cujusmodi latrunculi seu fures ad vineam tuam vastandam irrepant. Mente fatigata surget et precibus operam dabit, tum rursus residebit, et operi priori alacriter vacabit.

σαντας· καὶ πῦρ πυρὶ, καὶ ἔρωτι ἔρωτα, καὶ πόθῳ πόθον γεννήσαντας. Ἡσυχαστής ἐστι τύπος ἀγγέλου ἐπίγειος χάρτῃ πόθου καὶ σπουδῆς γράμμασι τὴν ἑαυτοῦ προσευχὴν ῥᾳθυμίας καὶ ὀλιγωρίας ἐλευθερώσας. Ἡσυχαστής ἐστιν ὁ βοήσας ἐναργῶς· *Ἑτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεός*. Ἡσυχαστής ἐστιν ἐκεῖνος ὁ εἰπών· *Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ*. Κλεῖε μὲν θύραν κέλλης σώματι· καὶ θύραν γλώσσης φθέγμασι, καὶ ἔνδον πύλην πνεύμασι. Γαλήνη μὲν, καὶ μεσημβρία ἡλίου ὑπομονὴν ναύτου ἤλεγξεν (7)· ἀπορία δὲ χρειῶν, καρτερίαν ἡσυχαστοῦ ἐφανέρωσεν· ὁ μὲν ἀθυμῶν νήχεται ὕδασιν· ὁ δὲ ἀκηδιῶν φύρεται πλήθεσι (8). Μὴ φοβοῦ κτύπων ἀθύρματα· δειλίαν γὰρ πένθος οὐκ ἐπίσταται· οὐδὲ πτύρεται. Ὃν ὁ νοῦς μεμάθηκεν ἀληθῶς εὔχεσθαι, οὗτοι κυρίῳ ἐνωπίως ἐνωπίῳ λαλοῦσιν, ὡς πρὸς τὸ οὖς τοῦ βασιλέως. Ὃν τὸ στόμα εὔχεται, οὗτοι ἐπὶ πάσης τῆς συγκλήτου αὐτῷ προσπίπτουσιν. Ὅσοι ἐν κόσμῳ διατρίβουσιν, οὗτοι ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου παντὸς τοῦ δήμου τὸν βασιλέα ἱκετεύουσιν. Εἰ τὴν τέχνην ἐπισταμένως μεμάθηκας, οὐκ ἀγνοεῖς τὸ λεγόμενον. Καθεζόμενος ἐφ' ὕψους τήρει, εἰ ἄρα καὶ ἐπίστασαι, καὶ τότε ὄψει πῶς, καὶ πότε, καὶ πόθεν· καὶ πόσοι, καὶ ποῖοι κλέπται εἰσελθεῖν, καὶ κλέψαι τοὺς βότρυας ἔχουσι. Ἀποκαμὼν ὁ σκοπὸς, ἀναστὰς προσεύχεται, καὶ πάλιν καθίσας τῆς προτέρας ἐργασίας ἀνδρείως ἔχεται.

Statuerat quispiam qui harum rerum usum et experientiam habebat, subtilius et accuratius super his disserere ; sed veritus est ne strenuos athletas segniores redderet, et alacriter currentes verborum strepitu deterreret. Qui de solitudinis quiete subtilius et eruditius disputat, dæmonum rabiem in se concitat : nemo enim alius horum turpes et absurdas machinationes tam luculenter potest in lucem proferre. Solitudinis quietæ sectator alta arcanorum divinorum penetrat, ad quæ non aspirat nisi prius tumultus fluctuum et dæmonum status ac turbines et viderit et audierit, et fortasse etiam fuerit iis respersus. Confirmat **406** hoc auctoritate sua Paulus, qui nisi in paradisum tanquam in solitariam quietem raptus fuisset, nunquam potuisset arcana verba audire. Auris in solitudine posita accipiet a Deo inusitata. Quapropter et apud Job sapientissima hæc quies dixit : *Utrum non accipiet auris mea inusitata ab eo* [93] ? Solitarius est, qui ita omnes (sine odio tamen) refugit, ut alius ad omnes facile accurrit. Quod solitarius facit, ne dulcedinis divinæ jacturam faciat. Abiturus omnia tua

Ἠβούλετό τις ἐν πείρᾳ περὶ τούτων γεγονὼς λεπτῶς καὶ ἠκριβωμένως εἰπεῖν· ἀλλὰ πεφόβηται, μήπως καὶ τοῖς ἐργάταις ῥᾳθυμίαν ἐμποιήσῃ, καὶ τοὺς προαιρουμένους τῷ κτύπῳ τῶν λόγων ἀποσοβήσῃ. Ὁ περὶ ἡσυχίας λεπτῶς καὶ γνωστικῶς ἐξηγούμενος, διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ δαίμονας· οὐδεὶς γὰρ ἕτερος τὰς τούτων ἀσχημοσύνας θριαμβεῦσαι δύναται. Ὁ ἡσυχίαν καταλαβὼν ἔγνω βυθὸν μυστηρίων, οὐ κατελήλυθε δὲ ἐν τούτῳ εἰ μὴ πρώην τοὺς τῶν κυμάτων θορύβους καὶ πνευμάτων ἀνέμους, καὶ εἶδε καὶ ἤκουσεν· ἴσως καὶ ἐρραντίσθη. Κυρεῖ τὸ εἰρημένον Παῦλος· εἰ μὴ γὰρ ἐν παραδείσῳ ὡς ἐν ἡσυχίᾳ ἡρπάγη, οὐκ ἂν ἄρρητα ῥήματα ἀκοῦσαι ἠδύνατο. Τῆς ἡσυχίας τὸ οὖς δέξεται παρὰ Θεοῦ ἐξαίσια. Διὸ καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ αὕτη ἡ πάνσοφος ἔλεγε· *Πότερον οὐ δέξεταί μου τὸ οὖς ἐξαίσια παρ' αὐτοῦ* (9). Ἡσυχαστής ἐστιν ὁ οὕτως φεύγων ἀμίσως, ὡς ἕτερος προστρέχων ῥᾳθύμως ἐκκοπὴν γλυκύτητος Θεοῦ λαβεῖν μὴ βουλόμενος. Ἀπελθὼν σκόρπισόν σου (a) συντόμως· τὸ γὰρ, *Πώλησόν σου, χρόνου, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς* (10), ἵνα δι' εὐχῆς πρὸς τὴν ἡσυχίαν συνδράμωσι· ἆρον τὸν σταυρὸν

[91] Psal. LVI, 8. [92] Cant. V, 2. [93] Job IV, 12.— Latina Sept. Interpr. habet *indecentia*, quod non est ad rem

(a) Al. deest σοῦ. Fortasse rescribendum τά σου, *tua*.

σου, διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦτον βαστάζων (11)· καὶ τὸ βάρος τῆς ἐκκοπῆς τοῦ σοῦ θελήματος ἰσχυρῶς ὑπομένων· καὶ *δεῦρο λοιπὸν, ἀκολούθει μοι* πρὸς τὴν συνάφειαν τῆς μακαριωτάτης ἡσυχίας, καὶ διδάξω σε νοερῶν δυνάμεων ὁρωμένην ἐργασίαν καὶ πολιτείαν· οὐ κορεσθήσονται αὗται εἰς αἰῶνα αἰώνων αἰνοῦσαι τὸν Ποιητήν, οὐδὲ ὁ ἐν οὐρανῷ ἡσυχίας εἰσεληλυθὼς, ἀνυμνῶν τὸν **Κτίσαντα.** Οὐ φροντίσουσι περὶ ὕλης οἱ ἄϋλοι, οὐδὲ περὶ τροφῆς οἱ ἔνυλοι ἄϋλοι· οὐκ αἰσθήσονται οἱ πρότεροι βρώσεως, οὐδὲ δεηθήσονται οἱ δεύτεροι ὑποσχέσεως. Οὐ φροντίσουσιν ἐκεῖνοι περὶ χρημάτων καὶ κτημάτων, οὐδὲ οὗτοι περὶ κακώσεως πνευμάτων. Οὐ πρόσεστι τοῖς ἄνω ἔφεσις ὁρατῆς κτίσεως· οὐδὲ τοῖς κάτω, ἄνω ἐπιθυμίᾳ αἰσθητῆς ὄψεως· οὔποτε παύσονται τῇ ἀγάπῃ προκόπτοντες ἐκεῖνοι· οὐδὲ οὗτοι καθημέραν ἐκείνοις ἀμιλλώμενοι. Οὐκ ἄγνωστος παρ' ἐκείνοις τῆς προκοπῆς ὁ πλοῦτος, οὐδὲ τούτοις τῆς ἀναβάσεως ὁ ἔρως· οὐ σταθήσονται μέχρι τὰ Σεραφὶμ φθάσωσιν [*al.* φθάσουσι]· οὐδὲ κοπάσονται, ἄχρις ἄγγελοι γένωνται. Μακάριος ὁ ἐλπίζων· τρισμακάριος ὁ μέλλων ἄγγελος ὁ καταλαβών.

statim dispergе (illud enim : *Vende tua*, tempore indiget) *et da pauperibus* [94] monachis (ut per preces ad quietem solitariam concurrant), et tolle crucem tuam, per obedientiam hanc portans, et onus exscindendæ voluntatis propriæ fortiter sustinens, et tum *veni, sequere me* [95] ad felicissimæ quietis familiaritatem et conjunctionem, et docebo te cœlestium virtutum oculis spectandam actionem et vivendi rationem, quæ non satiabuntur laudando Deum rerum conditorem in omnes sæculorum æternitates, nec is qui cœlum solitudinis est ingressus cessabit Effectorem suum collaudare. Qui corpore carent, de corpore non erunt solliciti, neque qui in corpore vivunt sine corpore, de cibo. Illi priores, angeli, inquam non sentiunt alimentum, nec posteriores (solitarii nempe) aliorum ope vel promisso. Non curant illi pecunias et possessiones et opes; nec isti dæmonum vexationem. Nullo superi tanguntur rerum oculis subjectarum desiderio; nec solitarii, qui in terra sunt, et mente in cœlo **407** ulla rerum ab ipsis sensibus subjiciuntur, cupiditate præ rerum cœlestium desiderio, afficiuntur. Nunquam illi non proficient in charitate : neque hi quotidie illo emulari cessabunt. Non nesciunt illi profectus sui copias et thesauros, neque hi ascendendi desiderium et amorem; neque enim prius consistent, quam ad Seraphim usque aspirent, neque fatigabuntur, donec angeli fiant. Beatus qui sperat, ter beatus qui quod sperat futurum, angelus factus, captus est.

non proficient in charitate : neque hi quotidie illo emulari cessabunt. Non nesciunt illi profectus sui copias et thesauros, neque hi ascendendi desiderium et amorem; neque enim prius consistent, quam ad Seraphim usque aspirent, neque fatigabuntur, donec angeli fiant. Beatus qui sperat, ter beatus qui quod sperat futurum, angelus factus, captus est.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΖ'.

Περὶ ἱερᾶς ἡσυχ...

Σχόλιον α'.

Ὡς ἐν ἅπασι, καὶ ἐν τῇ παρούσῃ προσωποποιΐᾳ σει ἡ τοῦ Πατρὸς δοξάζεται μεγαλοφυΐα· ὠνητὸν γὰρ καὶ ὑπόσπονδον ἑαυτὸν ὀνομάζει ἀεὶ τῶν παθῶν· καὶ ὡς διὰ πείρας τῶν παθῶν, τὴν ἐπιστήμην εἰληφ... τῶν τοιούτων διαμαρτύρεται· τῆς πρὸς ἡσυχίαν ... καθ' ἑαυτοὺς ἀταράχου διαγωγῆς δηλονότι.

SCHOLIA AD GRADUM XXVII.

De sacra quiete.

Scholion 1.

Quemadmodum in omnibus, ita et in præsenti loco et prosopopœia seu personæ suæ inductione Climaci religiosi Patris magnitudo animi laudatur. Emptum enim vitiis seu vitiosis affectibus obnoxium dicit, et se per ea, quæ sunt vitiorum ad scientiam hujusmodi, vitæ nempe quietæ, et ab omni perturbatione liberæ pervenisse laudatur.

Σχόλιον Ἰσαΐου β'.

Ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ἐνδημεῖ πάντως τῶν τοῦ βίου ὡραίων. Πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναι οὐ δύναται, ἐπειδὴ ... πὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν ἀρετῶν τοὺς περιπ... τοιοῦτος ποιεῖται· αὐτὰ, ὥστερ τὰς ἀρετὰς πυλωροὺς ἔχων τοῦ τῆς ἁγνείας πολίσματος· διὸ δὴ καὶ ἄπρακτοι λοιπὸν αἱ τῶν δαιμόνων τότε ἐπ' αὐτῷ γίνονται μηχαναί· καὶ ἄχρι τῶν θυρίδων τῆς φύσεως τὰ τοῦ πανδήμου ἔρωτος καταφθάσουσί πως βέλη.

Scholion Isaiæ 2.

Qui semper domi suæ habitat, ab omnibus hujus vitæ commodis et voluptatibus peregrinatur. Nam qui spiritu ambulat, desideria carnis sc... non potest, quia deinceps talis in præsidio virtutum (securus) obambulat, virtutes enim ipsas janitrices habet civitatis castimoniæ. Itaque et dæmonum artes, et machinæ adversus hunc deinceps vim nullam habent, et non nisi ad fenestras seu fores naturæ (et sensuum) grassatoris illius cupiditis tela descendunt.

Σχόλιον.

Ἑρμηνευόντων τὰ πράγματα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Scholion.

Operibus interpretantibus res et opera a Spiritu sancto profecta.

Σχόλιον γ'.

Οἶμαι αὐτὸν τοῦτο λέγειν, ὅτι Οὐχ οὕτως σώζεται τοῦ ὀλισθαίνειν ὁ μόνος, ὡς ὁ ἔχων μοναχὸς ἕτερον μεθ' ἑαυτοῦ μοναχόν· *Οὐαὶ γὰρ ἑνὶ*, ἦγουν, τῷ μόνῳ, καὶ τὰ ἑξῆς. Διὸ οὐχ οὕτως μοναχὸς ὡς μοναχὸς μοναχῷ· τοῦτ' ἔστιν, οὐ καλὸν οὕτως τὸ μόναν

Scholion 3.

408 Hoc dicere Climacum existimo : Non sic is qui solus degit ab exitio servatur, sicut monachus qui socium secum habet monachum : *Væ enim uni*, sive soli, et quæ sequuntur [96]. Itaque non sic monachus ut monachus monacho, hoc est, non tam bonum

[94] Matth. xix 21. [95] ibid. [96] Eccle. iv, 10.

esse statum solitarii quam ejus qui habet unum secum. Salvi enim fiunt et conservantur, dum alter alterum ad virtutem excitat. Ille autem status extremus [omnino] solitarii, formidabilis est valde quin et alter non omnino solitarii.

εἶναι, ὡς τὸ ἔχειν καὶ ἄλλον ἕνα· σώζονται γὰρ ἀλλήλους διεγείροντες. Τὸ δὲ τοῦ τέλεον μόνου, φοβερὸν πάνυ· καὶ τὸ τοῦ μὴ ὅλως μόνου.

Scholion 4.

Contrarium, quia maligni spiritus circumfunduntur nugatori et garrulo, et solo corpore frustra et temere incluso.

Σχόλιον δ'.

Ἐναντίον, ὅτι πονηρίας πνεύματα περιάγουσι τῷ φλυάρῳ καὶ πολυλόγῳ καὶ σωματικῶς μόνῳ κεκλεισμένῳ εἰκῇ.

Scholion 5.

Solitarium in dogmatibus fidei occupari periculosum.

Σχόλιον ε'.

Οὐκ ἀκίνδυνον περὶ δόγματα ἀσχολεῖσθαι ἡσυχαστήν.

Scholion 6.

Propterea concurrunt jejunium, vigiliæ, humi cubatio, preces, statio, sitis, labor et quæ sequuntur.

Σχόλιον ς'.

Διὰ ταῦτα συνέρχεται νηστεία, ἀγρυπνία, χαμευνία, εὐχή, στάσις, δίψα, κόπος, καὶ τὰ ἑξῆς.

Scholion 7.

Diligere commoda mundi, offundit menti tenebras; despicere autem illa, parit in omnibus cognitionem.

Σχόλιον ζ'.

Τὸ ἀγαπᾷν τὴν χρείαν τοῦ κόσμου, ποιεῖ τὴν ψυχὴν σκοτισθῆναι· τὸ δὲ παραβλέπειν αὐτὴν ἐν πᾶσι φέρει τὴν γνῶσιν.

Evagrii 8.

Non est deserenda quies et solitudo tempore tentationum quamcunque bonam in speciem causam sibi mens aut diabolus tibi proponat, fingat; sed intus sedendum et sustinendum et generose fortiterque omnes dæmones irruentes excipiendi, præsertim spiritus acediæ; qui super omnes molestus est et (victus) animam laudatissimam efficit. Declinare autem hujusmodi certamina et hosti cedere, rudem animum et ignavum et fugacem esse docet.

Σχόλιον Εὐαγρίου η'

Οὐ δεῖ κατὰ καιρὸν τῶν πειρασμῶν καταλιμπάνειν τὴν ἡσυχίαν, προφάσεις εὐλόγους δῆθεν πλαττόμενον· ἀλλ' ἔνδοθεν καθῆσθαι, καὶ ὑπομένειν, καὶ δέχεσθαι γενναίως τοὺς ἐπερχομένους ἅπαντας· ἐξαιρέτως δὲ τὸν τῆς ἀκηδίας δαίμονα, ὅστις ὑπὲρ πάντας βαρύτονος ὢν, δοκιμωτάτην μάλιστα ψυχὴν ἀπεργάζεται· τὸ δὲ φεύγειν τοὺς τοιούτους ἀγῶνας, καὶ περίστασθαι, ἄτεχνον τὸν νοῦν, καὶ δειλὸν, καὶ δραπέτην διδάσκει.

Scholion 9.

Hoc est : hoc aut illud sive suscipiet aut non suscipiet. Vox enim πότερον, id est, *utrum*, significat hoc aut illud.

Σχόλιον θ'.

Τοῦτ' ἔστι· τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἤγουν δέξεται ἢ οὐ δέξεται· τὸ γὰρ, *πότερον* τοῦτο ἢ ἐκεῖνο σημαίνει.

Scholion 10.

Da pio, nec succurre peccatori (opibus tuis quibus abutatur) Benefac humili, et non impio.

Σχόλιον ι'.

Δὸς τῷ εὐσεβεῖ, καὶ μὴ ἀντιλαμβάνου τοῦ ἁμαρτωλοῦ· εὖ ποίησον ταπεινῷ, καὶ μὴ δῷς ἀσεβεῖ.

Scholion Isaaci 11.

Neque enim ita intellige quasi debeas teipsum in crucem agere et suspendere, atque ita sequi Christum, sed 409 teipsum cruci affiges extricando ab sæcularibus negotiis, ne illa amplius attingas. Et tuam semper mentem in anima tua crucifigas, ut ne sis negligens salutis tuæ. Nec recipiendæ tibi sunt improbæ cogitationes, sed prudenter cognoscendæ discernendæque, quod a diabolo sint profectæ. Expedienda enim mens est ab omni cura seu distractione ne ab illis interpelletur. Nisi enim expediveris, frustra precaris. Mens enim in curis illis versatur et occupatur: quamvis enim preceris, precatio tamen ad Deum non ascendit. Nisi enim orationem mundam fideque plenam obtuleris, a Deo non recipitur.

Σχόλιον Ἰσαάκ ια'.

Μηδὲ γὰρ ὡς ὀφείλων ἑαυτὸν ἐν ξύλῳ κρεμάσαι, καὶ ἀκολουθεῖν τῷ Κυρίῳ, οὕτως νόει· ἀλλὰ σταυρώσεις ἑαυτὸν ὀνομάζων ἐκ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, τοῦ μὴ ἅψασθαι· καὶ πάλιν ἵνα σταυρώσῃς τὸν νοῦν σου διὰ παντὸς ἐν τῇ ψυχῇ, ὅπως μὴ ἀμελήσῃς τῆς σωτηρίας σου. Καὶ οὐκ ὀφείλει καταδέχεσθαι τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ διακρίνειν εἰδέναι ὅτι τοῦ πονηροῦ εἰσιν· ἀπὸ παντὸς γὰρ περισπασμοῦ χρὴ λῦσαι τὸν νοῦν σου, ἵνα μὴ ὀχλῆται ὑπ' αὐτῶν· ἐὰν γὰρ μὴ λύσῃς, μάτην εὔχῃ. Ὁ γὰρ νοῦς περὶ ἐκεῖνα ῥέμβεται· κἂν δῆθεν εὔχεται, καὶ ἡ εὐχὴ αὐτοῦ πρὸς Θεὸν οὐκ ἀναβαίνει· ἐὰν γὰρ μὴ εὐχὴ εὐχὴν καθαρὰν ἐν πίστει πεπληρωμένην, οὐ προσδέχεται ὁ Θεός.

Scholion 12.

Vox ἀμιλλώμενοι, id est æmulantes, significat una currentes seu cursu certantes, contendentes, contra certantes de gloria cœlesti depugnantes.

Σχόλιον ιβ'.

Τὸ, *ἀμιλλώμενοι*, δηλοῖ τὸ, συντρέχοντες, ἐρίζοντες, ἀνταγωνιζόμενοι, φιλονεικοῦντες.

Περὶ διαφορᾶς καὶ διακρίσεως ἡσυχιῶν. A *De differentia et discrimine religiosæ solitudinis.*

(Sub eodem gradu.)

Εἰσὶ (καὶ τοῦτο πᾶσι γνώριμον) ἐν πάσαις ταῖς τῶν ἐπιστημῶν καταστάσεσι, γνωμῶν καὶ βουλῶν διαφοραί· οὐ γὰρ πάντων πάντα τὰ τέλεια δι' ἔνδειαν σπουδῆς, ἢ καὶ δι' ἀπορίαν δυνάμεως. Εἰσὶν οἱ ἐπὶ τὸν λιμένα τοῦτον, μᾶλλον δὲ τὸ πέλαγος ἢ τάχα τὸν βυθὸν, εἰσερχόμενοι δι' ἀσθένειαν τοῦ ἑαυτῶν στόματος (1), καὶ σώματος διὰ πρόληψιν· ἕτεροι ἀκρατῶς πρὸς θυμὸν ἔχοντες, καὶ μετὰ πλήθους κρατῆσαι τοῦτον μὴ δυνάμενοι οἱ τάλανες· ἄλλοι ἰδιορυθμίᾳ μᾶλλον (2), ἢ ὁδηγίᾳ ἐξ οἰκήσεως πλέειν σκεψάμενοι· ἕτεροι μὴ δυνάμενοι ἐν μέσῳ τῆς ὕλης τῶν ὑλῶν ἀπέχεσθαι· τινὲς μὲν, ἵνα σπουδαῖοι ἐκ τῆς ἰδιάσεως γένωνται· ἄλλοι ἵνα ἀγνώστως ἑαυτοὺς ὑπὲρ εὐθυνῶν αἰκίσωσι [κολάσωσι]· τινὲς δὲ, ἵνα διὰ ταύτης δόξαν ἑαυτοῖς περιποιήσωνται. Εἰσὶ δὲ B ἕτεροι (εἰ ἄρα ἐλθὼν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὑρήσει τοιούτους ἐπὶ τῆς γῆς) διὰ τρυφὴν καὶ δίψαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης, καὶ γλυκύτητος τῇ ὁσίᾳ ταύτῃ συζευχθέντες, οὐ πρότερον τοῦτο ποιήσαντες πρὶν πάσῃ ἀκηδίᾳ ἀποστάσιον δεδώκασι (3). Ταύτης γὰρ ἡ συνάφεια, πορνεία παρὰ τῇ προτέρᾳ κρίνεται· κατὰ τὴν γνῶσιν τὴν ψιλὴν τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς οὐ σοφὸς ἀρχιτέκτων κλίμακα ἀναβάσεως πεπελέκηκα· ἕκαστος δὲ λοιπὸν βλεπέτω ἐν ποίᾳ βαθμίδι ἕστηκεν, ἐξ ἰδιορυθμίας, διὰ δόξαν ἀνθρώπων, δι' ἀσθένειαν γλώσσης· δι' ἀκρασίαν θυμοῦ, διὰ πλῆθος προσπαθείας, ἵνα εὐθύνας τίσωσιν, ἵνα σπουδαῖοι γένωνται, ἵνα πῦρ πυρὶ προσλάβωνται. *Ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι.* Αἱ μὲν ἑπτὰ τῆς C ἑβδόμης, τοῦ νῦν εἰσιν ἐργασίαι· αἱ μὲν δεκταὶ, αἱ δὲ ἄδεκτοι· ἡ δὲ ὀγδόη δηλονότι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος σημαντικὴ ὑπάρχει. Ἐπιτήρει, ὦ μοναχὲ, μεμονωμένε θηρίων ὥρας· εἰ δὲ μὴ, οὐ δυνήσῃ ἁρμοζούσας τὰς παγίδας ἱστᾷν, εἰ ἀπέστη τελείως ἢ τὸ ἀποστάσιον λαβοῦσα, περιττὸν τὸ ἔργον· εἰ δὲ ἔτι προπετεύεται, οὐ γινώσκω πῶς ἡσυχάσω. Τί δή ποτε οὐ τοσοῦτοι παρὰ τοῖς ὁσίοις Ταβεννησιώταις οἱ φωστῆρες (4), ὅσοι παρὰ τοῖς Σκητιώταις γεγόνασιν; Ὁ νοῶν νοείτω· ἐγὼ γὰρ λέγειν οὐ δύναμαι (5), μᾶλλον δὲ οὐ βούλομαι. Οἱ μὲν τὰ πάθη μειοῦντες (6), οἱ δὲ ψάλλοντες, καὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ προσευχῇ χαρτεροῦντες [τῇ προσευχῇ προσχαρτεροῦντες]· οἱ δὲ τῇ θεωρίᾳ ἀτενίζοντες [*al.* deest ἐν τῷ βυθῷ] διάγουσι, κατὰ τὸν τῆς κλίμακος τρόπον ζητηθήτω D τὸ πρόβλημα· ὁ χωρῶν, ἐν Κυρίῳ χωρείτω.

Solent esse (quod ignorat nemo) in omni scientiarum genere sententiarum et voluntatum discrimina. Neque enim omnium omnia sunt perfecta, partim quod aliis desit studium et diligentia; partim propter facultatem et ingenium. Sunt qui ad hunc portum (solitariæ vitæ), vel potius pelagus aut maris profundum ingrediuntur propter incontinentiam linguæ et inveterata corporis et carnis vitia (*a*). Sunt qui iram frenare inter multos non possint, quod ad eam præcipites feruntur; qui sane miseri sunt. Sunt qui ex animi elatione malint suo arbitratu, quam alieno ductu et magisterio navigare. Alii quod in præsenti corporum et materiæ copia non possunt ab illa abstinere; alii ut ex quietis **410** solitudine diligentiores fiant; alii ut in secreto pœnas a se ipsis per verbera propter culpas et noxas exigant; alii ut gloriam sibi per hanc comparent. Alii denique (si tamen ullos ejusmodi Filius hominis ubi venerit, in terra reperturus est) propter delicias cœlestes, et sitim divinæ charitatis et dulcedinis cum hac se sanctissima quiete velut conjuge devinxerunt, quod tamen non ante fecerunt, quam libellum repudii desidiæ et acediæ, dederunt. Nam ejus cum priore, acedia inquam, conjunctio, fornicatio censetur. Ego velut non sapiens architectus pro tenui cognitione mihi data scala hanc ascensus exstruxi. Cæterum singuli videant in quo gradu consistant. An ex ratione pro suo arbitratu vivendi; an propter gloriam ab hominibus exspectandam; an propter linguæ incontinentiam; an ob iracundum ingenium; an affectuum improborum copiam; an ut culpas luant; an ut diligentiores fiant; an ut ignem igni (per charitatem) addant. *Erunt novissimi primi, et primi novissimi* [97]. Ex his septenæ sunt hebdomadis hujus præsentis vitæ operationes, aliæ Deo gratæ; aliæ ingratæ: octava sine dubio est futuri sæculi index. Observa, o monache, qui solus degis, ferarum tempora. Quod nisi feceris, non poteris aptas illis laqueorum insidias nectere. Si ignavia quæ libellum repudii accepit, penitus abscessit, non erit opus multo labore. Si adhuc importune se ingerit, non video quomodo solitudinem colam [conquiescam]. **411** Quid est quod non tam multa apud sanctos Tabennesiotas sanctorum lumina fuerint, quam apud Scetiotas? Qui intelligit intelligat, ego causam pronuntiare non possum, aut potius nolo. Eorum qui in hoc profundo solitudinis (tanquam pelago) versantur; alii vitiosos affectus sensim imminuunt; alii in psalmodia et in precibus plurimum temporis et studii ponunt; alii contemplationi se dedunt. Quod problema ex proposito scalæ modo disquirendum est: qui capit, in Domino capiat.

Εἰσὶ ῥᾳθυμοι ψυχαὶ ἐν κοινοβίῳ παραγενόμεναι, καὶ τῶν ὑλῶν τῆς ἑαυτῶν ῥᾳθυμίας εὐπορήσασαι, εἰς τελείαν ἀπώλειαν κατήντησαν. Καὶ εἰσὶ πάλιν, εἰ τὴν ἑαυτῶν ῥᾳθυμίαν διὰ τῆς ἑτέρων συνδιαγω-

Sunt in cœnobiis animæ quædam desides et ignavæ, quæ materiam pigritiæ suæ nactæ in ultimum exitium præcipites abierunt. Sunt et aliæ quæ segnitiem suam per aliorum convictum et contu-

[97] Matth. xix, 30.

(*a*) Quietem et otium corporis scholiastes intelligit.

bernium castigarunt et exuerunt. Quod non solum negligentioribus, sed studiosioribus etiam sæpe usu venit. Eadem norma in solitaria vita uti licet cum dicimus, quod multos, qui apti videbantur, receperit et postea damnarit, cum illos suo arbitratu vivere volentes voluptatum studiosos deprehendit et redarguit, alios vero susceptos timore et cura ferendi oneris, id est judicii propriarum actionum, sollicitos aliquos et in rebus divinis ardentes effecit. Nemo iræ et elationi animi et simulationi seu hypocrisis et injuriarum recordationi obnoxius, audeat in solitudinem vestigium ponere, ne stuporem animi incurrat, et illum solum ex solitudine fructum reportet. Ab his si quis fuerit repurgatus, ille deinceps intelliget, quid sibi expediat, imo nec iste satis, opinor, assequetur. **412** Signa porro et exercitationes et argumenta eorum qui non sine ratione solitudinem sequuntur, hæc sunt: mens nullis perturbationum fluctibus agitata, cogitationes castæ, raptus in Deum, suppliciorum æternorum præsens semper memoria, mortis instantis consideratio, inexplebile precandi studium, custodia sui inexpugnabilis, veneris exstinctio, appetitionum ignoratio, mundi mors, nullum cibi desiderium, rerum divinarum cognoscendarum materia, fons discretionis, lacrymarum facultas [pignus seu arrha], loquacitatis exterminatio, et si quid hoc genus est aliud quod vulgo est ingratum et infestum. Eorum vero, qui hanc solitudinis palæstram absque ratione aggrediuntur, signa hæc sunt. Cœlestium gratiarum seu opum inopia, iræ incrementum, injuriarum toleratarum alte reposita memoria, charitatis defectio, elationis augmentum, et alia complura quæ silentio involvam. Jam cum hæc oratio ita [huc] decurrerit, necesse est, ut de iis hic qui sub obedientia vivunt, disputare pergam, ac tanto magis quod ad ipsos potissimum hic noster sermo pertineat.

A γης ἀπεδύσαντο· οὐ μόνον δὲ ἐπὶ ἀμελεστέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σπουδαίων πολλάκις τὸ αὐτὸ γέγονε. Τῷ αὐτῷ κανόνι καὶ ἐπὶ τῆς ἡσυχίας χρησώμεθα λέγοντες, πολλοὺς δοκίμους δεξαμένη, ἀπεδοκίμασε διὰ τῆς ἰδιορυθμίας, φιλησύχους αὐτοὺς ἐλέγξασα· ἑτέρους δὲ λαβοῦσα τῷ φόβῳ καὶ τῇ μερίμνῃ τῆς τοῦ ἑαυτῶν κρίματος βασταγῆς (7), σπουδαίους τινὰς, καὶ ζέοντας εἰργάσατο. Μηδεὶς ὑπὸ θυμοῦ καὶ οἰήσεως, ὑποκρίσεώς τε καὶ μνησικακίας ὀχλούμενος, ἴχνος ἡσυχίας ἰδεῖν τολμῆται μήπως ἔκστασιν, καὶ μόνον κερδήσῃ. Εἰ δέ τις τούτων καθαρὸς, αὐτὸς λοιπὸν γνώσεται τὸ συμφέρον, οἶμαι δὲ οὐδ' αὐτός· τῶν λόγῳ τὴν ἡσυχίαν μετερχομένων σημεῖα, καὶ στάδια, καὶ τεκμήρια ταῦτα· νοῦς ἀκύμαντος, ἔννοια ἡγνισμένη, ἁρπαγὴ πρὸς Κύριον, κολάσεων παράστασις, θανάτου ἔπειξις, προσευχὴ ἀκόρεστος, φυλακὴ ἄσυλος, πορνείας θνῆσις, προσπαθείας ἀγνοια, θάνατος κόσμου, γαστριμαργίας ἀνορεξία, θεολογίας ὑπόθεσις, διακρίσεως πηγὴ, δάκρυον ὑπόσπονδον, πολυλογίας ἀπώλεια (8), καὶ εἴτι τῶν τοιούτων, οἷς τὰ πλήθη φιλεῖ ἀντικεῖσθαι. Τοῖς δὲ οὐ λόγῳ ταύτην μετερχομένοις (9), αὕτη, τοῦ πλούτου ἡ πενία (10) ὀργῆς· αὔξησις μνησικακίας ἀποθήκη, ἀγάπης μείωσις, τύφου πρόσληψις, καὶ τὸ ἐξῆς σιωπήσομαι (11). Ἐπεὶ δὲ οὕτως ὁ λόγος κατέδραμεν, ἀνάγκη καὶ περὶ τῶν ἐν ὑποταγῇ ἐνταῦθα ἐνθέσθαι, καὶ μάλιστα, πρὸς αὐτοὺς γὰρ καὶ ὁ λόγος ὡς ἐπιπολὺ ἀποτείνεται.

Eorum qui se legitime et caste et pure huic ornatæ et decentissimæ subjectionis virtuti desponderunt et conjunxerunt, hæc argumenta et signa sunt, et a sanctis Deoque plenis Patribus (singula tamen suo tempore perficienda) definiuntur (nisi quod in dies interim illa augeamus, et magis magisque in eisdem proficiamus). Quando humilitas inchoata semper augetur, ira defervescit (quomodo enim id non fiat, cum bilis et fel penitus exinanitur), tenebræ mentis sensim evanescunt, **413** charitas augetur, vitiosi affectus exuuntur et emendantur, odium corde cedit, lascivia propter assiduas reprehensiones minuitur, desidiæ locus nullus relinquitur, diligentia crescit, commiserationis affectus charitatem ostendit, superbia proscribitur. Quod virtutis genus omnibus quidem indagandum et quærendum, quod tamen a paucis reperitur. Fons aqua destitutus frustra nomen fontis retinet; quod inde sequitur prudens facile intelligit. Adolescentula, quæ a toro suo exerravit, corpus polluit. Anima quæ violavit voti sui pactum, inquinavit spiritum; et illam quidem sequuntur vituperatio, odium, flagra, et quod omnium est luctuosissimum, divortium. Hanc vero, animam, inquam, inquinationes, mortis oblivio, ventris inexplebilis ingluvies, oculorum petulantia, vanæ gloriæ studium, per-

C Τῶν νομίμως, ἀμοιχεύτως καὶ ἀμολύντως τῇ κοσμίῳ ταύτῃ (ὑποταγῇ) καὶ εὐρεπεῖ συζευχθέντων, ταῦτα τὰ τεκμήρια καὶ εἰσὶ, καὶ ὁρίζονται παρὰ τοῖς θεοφόροις Πατράσιν, ἰδίῳ μέντοι καιρῷ τελειούμενα· πλὴν ὅτι καθημέραν προσενηνόχαμεν προσθήκην, καὶ προκοπὴν λαμβάνοντες. Ταπεινώσεως εἰσαγωγικῆς αὔξησις, θυμοῦ μείωσις· πῶς γὰρ καὶ μὴ γεννήσεται τῆς χολῆς κενουμένης, σκοτισμῶν ἔλλειψις, ἀγάπης πρόσληψις, παθῶν ἀλλοτρίωσις, μίσους λύτρωσις, ἐξ ἐλέγχου λαγνείας μείωσις, ἀκηδίας ἄγνοια, σπουδῆς πρόσληψις, συμπαθείας ἀγάπη, ὑπερηφανίας ξενιτεία, τὸ πᾶσι ζητητέον, καὶ ὀλίγοις εὑρητέον, κατόρθωμα· ὕδατος μὴ παρόντος ἐν πηγῇ ἀνοίκειον τὸ ὄνομα (12). Καὶ τὸ ἐξῆς νενόηται τοῖς νοῦν ἔχουσι· νεᾶνις μὲν μὴ φυλάξασα κοίτην, ἐμίανε σῶμα· καὶ ψυχὴ μὴ φυλάξασα συνθήκην, ἐμίανε πνεῦμα· καὶ τῇ μὲν ἀκολουθεῖ ψόγος, μῖσος, μάστιγες, χωρισμοὶ, τὸ πάντων ἐλεεινότατον· τῇ δὲ, μολυσμοὶ, θανάτου λήθη, κοιλίας ἀπληστία, ὀφθαλμῶν ἀκρατεια, κενοδοξίας ἐργασία, ὕπνου ἀχορτασία, σκληροκαρδία, ἀναισθησία, λογισμῶν ἀποθήκη, καὶ συγκαταθέσεως προσθήκη, αἰχμαλωσία καρδίας, ταραχῆς ἐργασία, ἀνηκοΐα, ἀντιλογία, προσπάθεια, ἀπιστία, ἀπληροφορία, πολυλογία, παρρησία (13), ἡ πάντων χαλεπωτέρα· τὸ δὲ πάντων ἐλεεινότερον, ἀκατάνυκτος καρδία, ἣν διαδέχεται ἐν τοῖς μὴ προσ-

ἔχουσιν ἡ ἀναλγησία, ἡ μήτηρ τῶν πτωμάτων. A petuum somni desiderium, cordis duritiâ, stupor animi, cogitationum horreum, consensus facilitas seu augmentum, cordis captivitas, officina strepitus et tumultus, contumacia, contradictio, vitiosa ad res affectio, infidelitas, nulla fiducia, loquacitas, effusa libertas et confidentia quæ est omnium gravissima : sed quod est omnibus miserabilius, cor omni gratia luctus seu compunctionis destitutum, quod sequitur in iis qui non attendunt, stupor sensus seu indolentia, quæ lapsus omnis est parens et causa.

Καὶ πνευμάτων τοῖς μὲν ἡσυχάζουσιν οἱ πέντε (14)· τοῖς δὲ ὑποτασσομένοις, οἱ τρεῖς τῶν ὀκτὼ προσπαλαίουσιν. Ὁ ἡσυχάζων, καὶ ἀκηδίᾳ πολεμῶν ζημιοῦται πολλάκις· καιρὸν γὰρ προσευχῆς καὶ θεωρίας ἐν ταῖς πρὸς αὐτὴν μηχαναῖς ἐξαναλώσει, καὶ πάλαις· ῥᾳθυμήσαντί μοί ποτε ἐν τῇ κέλλῃ καθεζομένῳ (15), καὶ ταύτην σχεδὸν καταλιμπάνειν λογιζομένῳ, ἄνδρες τινὲς παραβαλόντες, ἱκανῶς ὡς ἡσυχαστήν με ἐμακάρισαν· καὶ θᾶττον ὁ τῆς ῥᾳθυμίας λογισμὸς ὑπὸ τῆς κενοδοξίας ἐχώρησε, καί γε τεθαύμακα πῶς πᾶσιν ἐναντιοῦται τοῖς πνεύμασιν ὁ τρίβολος δαίμων. Ὅρα καθ' ὥραν τοῦ σοῦ συζύγου τοὺς ῥιπισμοὺς, καὶ παραριπισμοὺς, καὶ ῥοπὰς, καὶ τροπὰς, τὸ πῶς καὶ ποῦ τὴν ῥοπὴν κέκτηνται. Ὁ διὰ Πνεύματος ἁγίου γαλήνην κτησάμενος, οὐκ ἀγνοεῖ τὸ θεώρημα. Ἔρχον ἡσυχίας ἀμεριμνία προηγουμένη πάντων τῶν πραγμάτων εὐλόγων καὶ ἀλόγων (16). Ὁ γὰρ τοῖς προτέροις ἀνοίγων, ἐν τοῖς δευτέροις πάντως περιπεσεῖται. Δεύτερον προσευχὴ ἄσχνος· καὶ τρίτον ἐργασία καρδίας ἄσυλος. Ἀδύνατον τὸν μὴ γράμματα μεμαθηκότα φυσικῶς ἐν δέλτοις μελετᾷν· ἀδυνατώτερον δὲ, τοὺς μὴ τὸ πρότερον κτησαμένους τὰ δύο, λόγῳ μετελθεῖν. Μετερχόμενος τὸ μέσον, ἐν μέσοις γέγονα· καὶ ἐφώτιζε διφῶντα· καὶ ἰδοὺ πάλιν ἦν ἐν ἐκείνοις· τί μὲν ἦν πρὸ τῆς ὁρατῆς ἐν αὐτῷ μορφῆς διδάσκειν οὐκ ἠδύνατο· οὐδὲ γὰρ ἠφίετο ὁ ἄρχων· πῶς δὲ νῦν πέλει ἠρώτων λέγειν· ἐν τοῖς ἰδίοις μὲν ἔλεγεν, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτοις. Ἐγὼ δέ· Τίς ἡ δεξιὰ στάσις καὶ καθέδρα ἐπὶ τοῦ αἰτίου; Ἀδυνατον, ἔφη, ἀκοῇ μυσταγωγεῖσθαι ταῦτα. Πρὸς ὃ δέ με ὁ πόθος εἶλκε, προσαγαγεῖν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἠρώτων, οὔπω ἔφραζεν ἥκειν τὴν ὥραν, δι' ἔλλειψιν πυρὸς ἀφθαρσίας. Ταῦτα εἴτε σὺν τῷ χοΐ οὐκ οἶδα· εἴτε τούτου χωρὶς, λέγειν εἰς ἅπαν οὐκ ἔχω. Χαλεπὸν τὸν τῆς μεσημβρίας ἀποτινάξασθαι ὕπνον ἐν ταῖς θερειναῖς μάλιστα ὥραις· τότε γὰρ καὶ μόνον ἴσως τὸ τῶν χειρῶν οὐκ ἀπόβλητον ἔργον. Ἔγνων τὸν ἀκηδίας δαίμονα προποιοῦντα καὶ προοδοποιοῦντα τὸν τῆς πορνείας, ἵνα ἰσχυρῶς τὸ σῶμα ἑλκύσας, καὶ τῷ ὕπνῳ βαπτίσας, ὥσπερ τοὺς μολυσμοὺς ἐν τοῖς ἡσυχάζουσιν ἐργάσηται. Ἐὰν ἀντιστῇς αὐτοῖς ἰσχυρῶς, πολεμήσουσί σε πάντως κραταιῶς, ἵν' ὡς μηδὲν ὠφελοῦντα, παύσωσι τῶν ἀγώνων. Οὐδὲν δὲ τὴν τῶν δαιμόνων ἧττων, ὡς ὅπερ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς χαλεπὸς πόλεμος ἐνδείξασθαι δύναται. Ἐν ταῖς προόδοις τὰ συναχθέντα φύλαττε (17)· τῆς θύρας γὰρ ἀνοιγομένης αἱ κατάκλειστοι ὄρνις πέτανται. Καὶ τότε λοιπὸν, οὐδὲν τῆς ἡσυχίας ὠφελήθημεν. Μικρὰ θρὶξ ταράσσει ὀφθαλμὸν, καὶ μικρὰ φροντὶς ἀφανίζει ἡσυχίαν.

Ex octo capitatibus vitiis et spiritibus quinque potissimum solitarios oppugnant; tres eos qui sub obedientia vivunt. Solitarius dum cum acedia seu desidia luctatur, sæpenumero detrimento afficitur: tempus enim precibus et **414** contemplationi dedicandum sæpe inter pugnam et luctam cum acedia consumet. Ego cum olim residens in cella mea tædio laborarem, et eo jam descenderem ut de cella deserenda deliberarem, percommode accidit, ut B hospites quidam adventantes me ob vitam hanc solitariam beatum prædicarent, et subito cogitatio desidiæ a vana gloria fugata recessit, magnopere me demirante quod tribulus iste seu vanæ gloriæ dæmon omnibus spiritibus adversaretur. Observa singulis horis conjugis seu contubernalis tui motus et ventilationes, subreptiones et momenta inclinationum, et conversiones, quomodo habeant, quo et quam in partem vergant. Qui per Spiritum sanctum animi tranquillitatem adeptus est, non nescit hoc theorema seu considerationem. Princeps quietæ solitudinis studium est, ut solitudinis cultor omnibus curis quæ negotia præcedunt, sive illa rationis sint, sive non sint vacet. (Nam qui prioribus aditum dederit, in sequentibus hærebit, et omnino C cadet.) Alterum opus est impigra oratio : tertium, inviolabilis cordis actio Fieri per naturam non potest, ut expers litterarum in libris se exerceat : sed multo minus, ut qui primo caret, duo altera per rationem acquirat; medium assecutus in mediis constiti, et [angelus] sitientem illuminabat. Et ecce rursus eram inter illos, cumque rogassem quid fuerit ante aspectabilem in illo (Christo) formam, docere me non potuit, nec sinebatur ille princeps (angelus nempe.) Tum rogabam ut diceret, quomodo nunc esset [haberet]. In propriis, inquiebat, **415** sed non his. Tum ego : Quæ est et qualis illa ad dextram, Christi auctoris statio et sedes? Hæc, inquit, auris humana doceri non potest. (*a*) Rogabam ergo ut me ad id occasione deduceret D quo me desiderium trahebat. Nondum, inquit, venit hora, propter defectionem ignis incorruptionis. Hæc an in corpore an extra corpus facta sint, nec scio, nec omnino habeo dicere. Difficile est pomeridianum somnum præsertim æstivis horis arcere. Tunc enim, et fortasse tantum, aliquid operis manu faciendum est. Novi ego spiritum acediæ præcedere, et viam munire spiritui fornicationis, ut corpus valide trahat, et somno prope irriget, et velut per somnium in quiescentibus inquinet. Quod si his acriter et fortiter obluctatus fue-

(*a*) Ad hunc obscurum locum vide quid Elias Cretensis dicat in commentario quem inde deprompsi, et scholiis inter 16 et 17 adjunxi.

ris, impotenter te oppugnabunt, perinde quasi nihil ex solitaria vita utilitatis referas, ut ab lucta et certamine desistas. Sed quo acrius in nos consurgunt, hoc magis apparet illos a nobis victos (*b*). Cum in publicum prodis collecta custodi. Nam janua aperta aves inclusæ avolant, unde quidquid commodi in solitudine partum est, perditur. Parvus pilus oculum infestat et turbat, et parva cura quietem tollit. Quies enim est cogitationum abjectio, et curarum humanarum etiam justarum abdicatio. Qui ex animo solitariam vitam complexus est, neque corporis quidem sui curam aget, mentiri enim nescit, qui curam se nostri habiturum spopondit. Qui puram Deo mentem sistere cupit, et curis **416** interim agitatur, persimilis est illi, qui injectis sibi ipsi validis compedibus, celeriter tamen curere conatur. Rari sunt qui in studio sapientiæ et philosophiæ sæcularis magnopere excelluerunt, et quasi ad fastigium ejus pervenerunt; sed pauciores existimo qui veram solitariæ vitæ philosophiam exacte pernoverunt. Qui Deum nondum novit ad solitudinem ineptus est, seseque multis periculis exponit. Solitudo imperitos suffocat, cœlestium enim consolationum delicias non gustant, et tempus in captivitate, distractionum seu mœroris furtis, desidia, et animi defatigatione absumunt. Qui orationis gratiam assecutus est, turbas hominum non secus atque onager fugit. Quis enim nisi hæc (oratio) ferum onagrum ab omni hominum societate liberum dimisit? Qui vitiosis affectibus est occupatus, iis revolvendis et exercendis totum solitariæ vitæ tempus terit, ut mihi sanctus pater, Georgius, inquam, Arsilaites, quem et dignitas tua non penitus ignorat, hic olim exposuit et edocuit, cum inutilem animam meam ad solitariam vitæ disciplinam institueret et informaret

Mane, inquit, ut plurimum Spiritus vanæ gloriæ et concupiscentiæ impetum in nos facere solitos animadverti. Sub meridiem vero desidiæ et tristitiæ et iræ. Vesperi autem ventris et stercorum dominos ac tyrannos. Melior est qui paret alteri pauper, quam vanis cogitationibus distractus solitarius. Qui ratione justa ductus solitariam vitam est ingressus, nec quotidie **417** in virtutibus progressum seu fructum notat, aut non cum ratione illud vitæ genus prosequitur, aut per animi elationem deluditur. Vita solitaria est Deo per indissolubilem cultum perpetuo assistere. Jesu memoria cum tuo spiritu copuletur, et tunc cognosces solitudinis et quietis fructum. Obedienti lapsus causa, propria voluntas exsistit: solitario orationis remissio. Ubi frequentia hospitum in cella tua fueris delectatus, scito te non Deo, sed soli desidiæ operari. Sit tibi forma precandi vidua illa evangelica ab suo adversario afflicta; vitæ autem solitariæ exemplum magnus ille cœlitum æmulus Arsenius solitarius. Memor esto in solitudine vitæ quam angelicus hic anachoreta traduxit, et nota quomodo non raro adventores ab se dimiserit, ne quod melius et majus erat, perderet. Notavi ego dæmones sæpe vagabundos solitarios, et qui nullo consilio so-

A Ἡσυχία γάρ ἐστιν ἀπόθεσις νοημάτων καὶ ἄρνησις εὐλόγων φροντίδων. Ὁ ὄντως ἡσυχίαν κατειληφὼς, οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς φροντίσει· ἀψευδὴς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγειλάμενος. Ὁ νοῦν καθαρὸν παραστῆσαι (18) τῷ Θεῷ βουλόμενος, καὶ φροντίσαι δονούμενος, ὅμοιός ἐστι τῷ τοὺς ἑαυτοῦ πόδας ἰσχυρῶς πεδήσαντι, καὶ ὀξέως βαδίζειν δοκιμάζοντι. Σπάνιοι μὲν οἱ τὴν κατὰ κόσμον φιλοσοφίαν εἰς ἄκρον παιδευόμενοι· ἐγὼ δὲ λέγω, βραχύτεροι οἱ τὴν τῆς ὄντως ἡσυχίας φιλοσοφίαν ἐπιστάμενοι· ὁ οὕπω Θεὸν γνοὺς, εἰς ἡφυχίαν ἀδόκιμος, καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑφιστάμενος. Ἡσυχία ἀπείρους ἀποπνίγει· ἄγευστοι γὰρ γλυκύτητος Θεοῦ ὑπάρχουσιν, εἰς αἰχμαλωσίας, καὶ κλοπὰς, καὶ ἀκηδίας, καὶ ῥεμβασμοὺς τὸν καιρὸν ἐξαναλίσκοντες. Ὁ προσευχῆς κάλλος ἁψάμενος, φεύξεται ὄχλους ὡς ὄναγρος· τίς γὰρ εἰ μὴ αὕτη, εἶασεν ὄνον ἄγριον ἐλεύθερον πάσης συνουσίας ἀνθρώπων; Ὁ τὰ πάθη περικείμενος, καὶ τῇ τούτων ἀδολεσχίᾳ ἐν ἐρήμῳ διατρίβει (19), ὡς καὶ γέρων μοι ἅγιος τὸ τοιοῦτον ἐφθέγξατο, καὶ ἐδίδαξε, Γεώργιον λέγω τὸν Ἀρσιλαΐτην, ὃν καὶ ἡ σὴ τιμιότης οὐδ' ὅλως ἠγνόησεν· οὗτος ἀχρείαν ψυχήν ποτε στοιχειῶν, καὶ ποδηγῶν πρὸς ἡσυχίαν ἔλεγε.

B

C Τῇ μὲν πρωΐᾳ, φησὶν, ἐπεσημηνάμην ὡς ἐπίπαν τοὺς τῆς κενοδοξίας καὶ ἐπιθυμίας ἐπιδημεῖν δαίμονας· τῇ δὲ μεσημβρίᾳ τοὺς ἀκηδίας, καὶ λύπης, καὶ ὀργῆς· τῇ δὲ ἑσπέρᾳ τοὺς φιλοκόπρους καὶ τυράννους τῆς γαστρός· κρείσσων ὑποταχτικὸς πτωχὸς ὑπὲρ ἡσυχαστὴν (20) περισπώμενον (21). Ὁ λόγῳ τὴν ἡσυχίαν μετιὼν, καὶ τὸ αὐτῆς κέρδος καθ' ἡμέραν μὴ καθορῶν, ἢ οὐ λόγῳ ἡσύχασεν, ἢ οἰήσει κλέπτεται. Ἡ ἡσυχία ἐστὶ ἀδιάσπαστος Θεῷ λατρεία, καὶ παράστασις· ἡ Ἰησοῦ μνήμη ἑνωθήτω τῇ πνοῇ σου (22) καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν. Πτῶμα μὲν ὑπηκόῳ τὸ οἰκεῖον θέλημα· ἡσυχίῳ δὲ προσευχῆς διάστασις. Ἐὰν ἐπιχαίρῃ παρουσίαις ἐν κέλλῃ, γίνωσκε σεαυτὸν ἀκηδίᾳ μόνῃ, καὶ οὐ Θεῷ σχολάζοντα. Ὑπογραμμός σοι ἔστω προσευχῆς, ἡ ἀδικουμένη χήρα ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου αὐτῆς· ἡσυχίας δὲ τύπος ὁ μέγας καὶ ἰσάγγελος ἡσυχαστὴς Ἀρσένιος. Μέμνησο ἐν τῇ μονίᾳ τῆς τοῦ ἰσαγγέλου τούτου ἡσυχαστοῦ διαγωγῆς (23), καὶ ὅρα ὡς καὶ παραβάλλοντας πολλάκις ἀπεπέμψατο, ἵνα μὴ τὸ μεῖζον ἀπολέσῃ (24). Ἔγνων τοὺς δαίμονας τοῖς λόγῳ ἡσυχάζουσι τοὺς ἀλόγους τῶν γυρευτῶν παραβάλλειν συχνότερον ἀναπείθοντας, ἵνα τοῖς ἐργάταις, κἂν δι' ἐκείνων μικρὸν ἐμποδίσαι δυνηθῶσι. Σημείου τοὺς τοιούτους (25), ὦ οὗτος, καὶ μὴ παραιτοῦ λυπεῖν

D

(*b*) Melius, *sed nihil ita ostendit illos a nobis victos quam cum acrius in nos (quasi irritati) consurgunt.*

εὐσεβῶς ῥᾳθύμους· ἴσως γὰρ ἐκ τῆς λύπης τοῦ γυρεύειν παύσονται. Ὅρα μὴ τοῦ προειρημένου σκοποῦ χάριν, εἰκῇ λυπήσῃς ψυχὴν (26), ὕδωρ ἐκ δίψης ἐρχομένην παρὰ σοῦ ἀρύσασθαι. Ἐν παντὶ δὲ λύχνου σοι δέον· βίους ἡσυχαζόντων, μᾶλλον δὲ μοναζόντων κατὰ συνείδησιν (27) καὶ αἴσθησιν γινέσθω· ὁ λόγῳ τρέχων τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ τὰ ἀποφθέγματα, καὶ τὰ ἐνθυμήματα, καὶ τὰ διαβήματα, καὶ τὰ κινήματα πάντα κατὰ Κύριον, καὶ διὰ Κύριον αὐτῷ ἐπιτηδευόμενα ἐν αἰσθήσει ψυχῆς, καὶ προσώπῳ Κυρίου ἐργάζεται· εἰ δὲ κλέπτεται, οὕπω κατὰ ἀρετὴν πολιτεύεται. Ἀνοίξω, φησί τις, *ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου*, καὶ τὸ βούλημά μου, διὰ τὸ ἀτελὲς ἔτι τῆς διακρίσεως· ἐγὼ δὲ ἀνοίσω διὰ προσευχῆς τὸ θέλημά μου (28), κἀκεῖθεν τὴν πληροφορίαν μου ἐκδέξομαι. Πίστις πτερὸν προσευχῆς· τοῦτο γὰρ μὴ ἔχουσα, *πάλιν εἰς κόλπον μου ἀποστραφήσεται*· πίστις ἐστὶν ἀνενδοίαστος ψυχῆς στάσις, ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἐναντιότητος χλονουμένη. Πιστός ἐστιν, οὐχ ὁ οἰόμενος Θεὸν δύνασθαι, ἀλλ' ὁ πιστεύων πάντων τεύξεται. Πίστις ἐστὶ ἀνελπίστων πρόξενος, καὶ τοῦτο ὁ λῃστὴς ἀπέδειξε. Πίστεως μήτηρ μόχθος, καὶ εὐθὺς καρδία· ἡ μὲν γὰρ ἀδίσταχτον ποιεῖ· ὁ δὲ δημιουργεῖ· ἡσυχαστῶν μήτηρ πίστις· εἰ μὴ γὰρ πιστεύσει (29), πῶς ἡσυχάσει; ἐν εἱρκτῇ πεδηθείς, φόβον κολάζοντος δέδοικε. Ὁ δὲ ἐν κέλλῃ ἠρεμῶν φόβον Κυρίου τέτοκεν. Οὐχ οὕτως ὁ πρότερος τὸ δικαστήριον, ὡς ὁ δεύτερος τὸ τοῦ κριτοῦ κριτήριον δέδοικεν.

A litudinem sunt ingressi, excitare ut ad veros et justos anachoretas sæpius adeant, ut pugiles Christi per illos errones vel modicum ab studiis suis pietatis impediant. Hos tu vagones, bone vir, observa, nec recusa hosce inertes pie contristare, fortasse enim ex tristitia hac circumcursare et vagari desinent. Cave tamen ne ex occasione dictorum animam temere tristitia affligas, quæ sitiens ad aquam vitæ hauriendam ad te venit. In omnibus tibi lucerna discretionis opus est. Vita solitariorum vel potius monachorum per conscientiam et verum cordis **418** sensum regatur. Qui viam Domini cum ratione currit, omnia sua studia, verba, cogitationes, incessus, motus ad amussim divinam componit, et omnia propter Dominum ipsi Domino operatus in vero cordis sensu coram Dei facie exsequitur. Si autem fallitur et deluditur, nondum ex virtutis præscripto vivit. *Aperiam*, inquit ille, *in psalterio propositionem meam*, et consilium meum ob imperfectam adhuc discretionem. Ego autem offeram per orationem voluntatem meam, et inde me exauditum esse certum testem et indicium accipiam. Fides ala est orationis, qua si caruero, *oratio mea in sinum meum revertetur* [98]. Fides est firmissimus animæ status, ut nullis rebus adversis commoveri possit. Fidelis est, non qui putat Deum omnia posse, sed qui credit, se omnia (quæ petit) consecuturum. Fides est rerum insperatarum pignus, quod latro ille comprobavit. Fidei procreatrix est labor, et cor rectum: hoc enim constantem et firmum facit, ille vero efficit. Solitariorum parens est fides: si enim non crediderit, quomodo solitudinem colet? In carcere compedibus districtus judicem metuit. Qui vero in cella quiescit, Dominum timet. Non tam vehementer ille locum judicii reformidat, quam iste supremi judicis tribunal.

Φόβου σοι πολλοῦ καθ' ἡσυχίαν χρὴ, ὦ θαυμάσιε· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀκηδίαν ἐκδιώκειν δύναται (30). Ἀτενίζει μὲν κατάκριτος διὰ παντὸς, πότε ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὁ κριτὴς παραγίνεται· ὁ δὲ ὄντως ἐργάτης, πότε ὁ κατεπείγων ἐλεύσεται. Δεδέσμευται τῷ προτέρῳ φορτίον λύπης· τῷ δὲ δευτέρῳ πηγὴ δακρύων. Ἐὰν κτήσῃ ὑπομονῆς ῥάβδον, θᾶττον ὑπολήξουσιν οἱ κύνες ἀναιδεύεσθαι. Ὑπομονή ἐστιν ἄθραυστος πόνος ψυχῆς, ὑπ' εὐλόγων, κτύπων μηδαμῶς σαλευομένη. Ὑπομονητικός ἐστιν ἐργάτης ἄπτωτος (31), καὶ διὰ πτωμάτων τὴν νίκην ποιούμενος. Ὑπομονή ἐστιν ὁρισμὸς θλίψεως καθ' ἡμέραν ἐκδεχόμενος. Ὑπομονή ἐστι προφάσεων ἐκκοπὴ, καὶ οἰκεία προσοχή· οὐχ οὕτως τῆς ἑαυτοῦ τροφῆς, ὡς ὑπομονῆς, ὁ ἐργάτης δέεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς δευτέρας λήψεται στέφανον· ἐπὶ δὲ τῆς προτέρας ὅλεθρον κομίσεται. Ὑπομονητικὸς ἀνὴρ πρὸ μνήματος τέθνηκε, μνῆμα ἑαυτοῦ τὴν κέλλαν ποιησάμενος. Ὑπομονὴν ἔτεκεν ἐλπὶς καὶ πένθος· ὁ γὰρ τῶν δύο χωρὶς, ἀκηδίας δοῦλος.

C Magno tibi, vir admirande, opus est timore in solitudine: nihil enim potentius est ad acediam pellendam et persequendam. Reus semper circumspicit an judex veniat ad carcerem: verus vero operarius quando **419** venturus sit, qui exire (de carcere corporis) jubeat et urgeat. Reum illum semper comitatur tristitiæ pondus; solitarium fons lacrymarum. Si patientiæ virgam acquisieris, canes mox desistent impudentius ludere. Patientia est labor qui nunquam frangit animam, nec tumultibus quamvis rationabilibus excitatis perturbatur. Patiens religiosus cadere non potest: quin etiam per ipsos casus vincendi occasionem sumit. Patientia est definita quotidianæ afflictionis exspectatio. Patientia est occasionum amputatio, et ad suas res attentio. Non tantopere cibo suo, quam patientia indiget religiosus; nam per patientiam reportabit præmium, propter priorem (sæpe) incurrit in exitium. Vir patiens ante mortem est mortuus, qui cellam suam in sepulcrum vertit. Patientiam spes et luctus pepererunt; nam qui his duabus virtutibus caret, mancipium est pigritiæ.

Γινώσκειν δεῖ τὸν τοῦ Χριστοῦ παλαιστὴν (33), ποίους μὲν τῶν ἐχθρῶν ἐκ μακρόθεν διώκειν, ποίους

· Sciendum est athletæ Christi, quinam hostium eminus persequendi sunt, quibuscum cominus con-

[98] Psal. xxxiv, 13.

grediendum. Nonnunquam lucta coronam meruit ; aliquando fuga pugnæ improbos reddidit. Hæc et hujusmodi verbo doceri non possunt : neque omnes ad unum modum affecti sumus, neque unus omnium idemque naturæ habitus est et qualitas. Unum (præ reliquis) observa spiritum attentius, quod is te sine ullis induciis assidue oppugnet, sive stes, sive ambules, sive sedeas, sive te commoveas, sive recumbas, sive ores, sive dormias. Nonnulli eorum qui in stadio **420** solitariæ quietis versantur, illud Psalmistæ secum semper exercent : *Proridebam Dominum meum in conspectu meo semper*[99]. Neque enim omnes panes spiritualis alimenti ex cœlesti frumento facti, sunt ejusdem formæ. Alii enim illud Christi exercent : *In patientia vestra possidebitis animas vestras*[1]. Alii : *Vigilate et orate*[2]. Alii illud : *Præpara in exitum opera tua*. Alii : *Humiliatus sum, et salvavit me*[3]. Quidam illud assidue revolvunt : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam*[4]. Alii rursum illud : *Ne quando rapiat, et non sit qui eripiat*[5], semper intentissime meditantur. Omnes quidem currunt, sed unus horum accipit bravium[6]. Qui profecit (in solitaria vita) jam sine labore non solum vigilans, sed etiam dormiens, operatur. Unde quidam in ipso etiam somno subrepentes dæmonas contumeliose tractant, et feminas lascivas ad castitatem hortantur. Nec est quod exspectes horum adventum aut te adversus illos multum aut sollicite munias. Status enim vitæ solitariæ simplex et ab omni vinculo prorsus expeditus et liber est. Nemo qui vult turrim aut cellam religiosæ quietis excitare, prius rem aggreditur, quam sedens computet, et per orationem accurate scrutetur, an habeat ad opus perficiendum necessaria et aptam naturam ; ne post jactum fundamentum fiat ludibrium hostibus suis, et aliis exercitatoribus impedimentum. Attende ad suavitatem, seu dulcedinem advenientem, ne ab amaris medicis, imo vero ab insidiatoribus per dolum temperrata **421** sit. Per noctem ut plurimum precibus et meditationibus da operam, psalmodiæ parum. De die vero accingere rursum ad opus tuum pro viribus tuis peragendum. Non mediocriter solet illustrare et colligere mentem lectio. Verba enim Spiritus sancti sunt, et lectores omnino dirigunt et moderantur. Sit tibi operanti lectio accommodata ad actionem. Nam actionis propositum facit ut jam nihil opus sit amplius lectione reliquorum : laboribus potius quam libris doctrinam salutis illustrare contende. Libros ab tuo instituto alienos, priusquam virtute Spiritus [sancti instructus es, noli attingere. Verba quippe obscuriora imbecillis animis tenebras offundunt. Unicus calicis haustus genus vini per gustum prodit ; et unica familiaris colloquutio omnem interiorem solitarii vitæ rationem

A οὲ προσπαλαίειν συγχωρεῖν. Ποτὲ μὲν ἡ πάλη στέφανον προεξένησε· ποτὲ δὲ ἡ παραίτησις ἀδοκίμους πεποίηκεν· οὐ λόγῳ τὰ τοιάδε ἐφικτὸν παιδεύεσθαι· οὐ γὰρ πάντες τοῖς αὐτοῖς, οὐδὲ ὡσαύτως πεποιώμεθα ἕνα· τῶν πνευμάτων ἐπιτήρει νηφόντως (34), ἐπειδὴ καὶ αὐτός σε πολεμεῖ ἀπαύστως ἐν στάσει, καὶ μεταβάσει, καὶ καθέδρᾳ, καὶ κινήσει, καὶ ἀνακλίσει, καὶ εὐχῇ, καὶ ὕπνῳ. Οἱ μὲν τῶν ἐν τῷ δρόμῳ τῆς ἡσυχίας καθεζομένων (35)· *Προωρώμην τὸν Κύριόν μου ἐνώπιόν μου διὰ παντὸς*, ἐν ἑαυτοῖς ἐργασίαν κατέχουσιν. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἄρτοι τῆς πνευματικῆς τοῦ οὐρανίου σίτου ἐργασίας, μονοειδεῖς ὑπάρχουσι. Ἕτεροι δέ· *Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσεσθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν*· ἄλλοι· *Γρηγορεῖτε, καὶ προσεύχεσθε*· ἕτεροι· *Ἑτοίμαζε εἰς*
B *τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου*· ἄλλοι· *Ἐταπεινώθην, καὶ ἔσωσέ με*· τινὲς μέν· *Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν*· ἄλλοι πάλιν· *Μήποτε ἁρπάσῃ, καὶ οὐ μὴ ᾖ ὁ ῥυόμενος*, διὰ παντὸς σκέπτονται. Πάντες μὲν τρέχουσιν (36). Εἷς δὲ τούτων λαμβάνει τὸ βραβεῖον (37). Ἀκόπως, οὐ μόνον ἐγρηγορὼς, ἀλλὰ καὶ καθεύδων ὁ προκόψας ἐργάζεται. Ὅθεν τινὲς καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὕπνοις τοὺς δαίμονας προσερχομένους ἀτιμάζουσι, καὶ ἀκόλαστα γύναια περὶ σωφροσύνης νουθετοῦσι. Μὴ ἀνάμενε, μηδὲ προπαρασκευάζου παρουσίας· ἁπλῆ γὰρ ὅλη καὶ ἄδετος τῆς ἡσυχίας ἡ κατάστασις. Οὐδεὶς θέλων οἰκοδομῆσαι πύργον, καὶ κέλλαν ἡσυχίας ἐπιχειρεῖ, εἰ μὴ πρότερον καθήσας ψηφίσει καὶ
C ψηλαφίσει [*al.* ψηλαφήσει], διὰ προσευχῆς, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἰδιώματα, μήποτε γένηται μετὰ τὴν τοῦ θεμελίου καταβολὴν γελεῖον τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ, καὶ ἐμπόδιον ἑτέροις ἐργάταις· σκόπει τὴν ἐπιδημοῦσαν ἡδύτητα, μήπως ἐκ πικρῶν ἰατρῶν, μᾶλλον δὲ ἐπιβούλων δολίως συνεκράθη. Νύκτωρ μὲν τὰ πολλὰ τῇ προσευχῇ δίδου (38), τὰ δὲ βραχέα τῇ ψαλμῳδίᾳ· ἡμέρα[ς] δὲ πρὸς τὴν σὴν πάλιν παρασκευάζου δύναμιν· οὐ μετρίως φωτίζειν καὶ ἐπισυνάγειν τὸν νοῦν ἡ ἀνάγνωσις πέφυκε (39)· λόγοι γὰρ Πνεύματος ἁγίου ὑπάρχουσι, καὶ τοὺς μετερχομένους πάντως ῥυθμίζουσιν· ἔστω σοι ἐργάτῃ ὄντι τὰ ἀναγινωσκόμενα πρακτικά· τούτων γὰρ ἡ ἐργασία περιττὴν ποιεῖ τὴν τῶν λοιπῶν ἀνάγνωσιν· πόνοις μᾶλλον, καὶ μὴ δέλτοις τοὺς τῆς ὑγείας λόγους
D φωτίζεσθαι ζήτει· ἀλλοτριονόους πρὸ δυνάμεως πνευματικῆς (40), μὴ μετέρχου λόγους. Σκότους γὰρ ὄντα ῥήματα, τοὺς ἀδυνάτους σκοτίζουσι· μία κύλιξ πολλάκις γεῦσιν οἴνου ἐσήμανε· καὶ εἷς λόγος ἡσυχαστοῦ τοῖς γεύσασθαι δυναμένοις πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἔνδον ὑπέδειξεν ἐργασίαν, καὶ κατάστασιν. Ἄρεπτον [ἀρέμβαστον] ψυχῆς ὅμμα κέκτησο πρὸς οἴησιν· οὐ γάρ ἐστιν ἐν κλοπαῖς τι ταύταις ὀλεθριώτερον (41). Φείδου τῆς γλώσσης προϊών· οἶδε γὰρ συντόμως πολλοὺς καμάτους σκορπίζειν. Ἀπερίεργον ἄσκει κατάστασιν· μολύνειν γὰρ τὴν ἡσυχίαν περιεργία ὡς οὐκ ἄλλο τι δύναται. Τοῖς παραβάλλουσι τὰ χρειώδη παράβαλλε (42), σώματι λέγω καὶ πνεύ-

[99] Psal. xv, 8. [1] Luc. xxi, 19. [2] Matth. xxvi, 41. [3] Psal. cxiv, 6. [4] Rom. viii, 6. [5] Psal. xlix, 22. [6] I cor, ix, 24.

ματι· εἰ μὲν σοφώτεροι καθεστήκασι, διὰ σιωπῆς τὴν φιλοσοφίαν ἐπιδειξώμεθα. Εἰ δὲ ἀδελφοὶ τῇ καταστάσει, συμμέτρως τὴν θύραν ἀνοίξωμεν. Πλὴν ἄμεινον πάντας ὑπερέχειν λογίζεσθαι. Βουλόμενόν με πάντῃ ἀποτρέπειν ἐν ταῖς συνάξεσι τὸ τοῦ σώματος ἔργον τοῖς ἔτι νηπιώδεσιν, ἐπέσχεν ὁ τὴν ψάμμον ἐν τῇ ἀναβολίδι πανυχὶ φέρων. Ὥσπερ ἐναντιοῦται τῷ λόγῳ τῶν δογμάτων τῆς ἁγίας καὶ ἀκτίστου (43), καὶ προσκυνητῆς Τριάδος τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ ἑνὸς τῆς αὐτῆς πανυμνήτου μονάδος [Τριάδος]· τὰ μὲν γὰρ ἐκεῖ πληθυντικὰ, ἐν τούτῳ ὑπάρχουσι ἑνικά· τὰ δὲ ἐκεῖ ἑνικὰ, ἐνταῦθά εἰσι πληθυντικά· οὕτως ἕτερα τὰ τῇ ἡσυχίᾳ, καὶ ἄλλα τὰ τῇ ὑπακοῇ πρέποντα ἐπιτηδεύματα. Ὁ μὲν θεῖός φησιν Ἀπόστολος· *Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου;* ἐγὼ δὲ λέγω· Τίς ἔγνω νοῦν ἀνθρώπου ἡσυχαστοῦ σώματι καὶ πνεύματι;

A et statum, iis qui judicare possunt, ostendit. Intortum animæ oculum geras adversus animi elationem: nulla enim fraus hac est perniciosior. In publicum progressurus linguam coerce. Solet enim momento temporis omnes virtutum labores pessumdare. Abstine ab omni curiosa et non necessaria occupatione. Tam enim inquinare solitudinis quietem solet ista negotiosa curiositas, quam ulla res alia potest. Adventoribus et peregrinis necessaria qua corporis, qua spiritus præbe, qui si sapientia præpolleant, nos nostram illis sapientiam per silentium demonstremus. Si autem fratres religiosi fuerint, tum moderate januam sapientiæ aperiamus. **422** Quanquam præstat existimare omnes nobis excellentiores esse. Cum junioribus in conventibus B omnino vellem opere faciendo interdicere, prohibuit is qui per totam noctem arenam in pallio tulit. Sicut adversantur doctrinæ pronuntiatorum de sancta et increata et adoranda Trinitate, pronuntiata de humanitate Christi unius ex tribus personis ejusdem laudatissimæ Trinitatis: quæ enim in Trinitate sunt pluralia, sunt in Christo singularia: et quæ in illa sunt singularia, in Christo sunt pluralia: ita alia conveniunt studia solitariæ vitæ, alia iis qui sub obedientia vivunt. Divinus quidem Apostolus ait: *Quis cognovit sensum Domini*[1]? Ego vero dico: Quis cognoscit mentem hominis qui corpore et animo in solitudine vivit?

Κράτος βασιλεῖ πλοῦτος καὶ πλῆθος· κράτος δὲ ἡσυχαστῇ προσευχῆς πλῆθος.

Potentia regis in opibus et multitudine sita est; potentia vero solitarii in precum copia et frequentia.

ΣΧΟΛΙΑ

SCHOLIA

Εἰς λόγον περὶ διαφορᾶς ἡσυχίας.

Ad gradum de differentia et discretione vitæ solitariæ.

Σχόλιον α'.

Scholion 1.

Οἶμαι ὅτι διὰ τὴν προπέτειαν λέγει τῆς γλώσσης, καὶ ταύτην καλεῖ ἀσθένειαν στόματος· σώματος δὲ πρόληψιν τὴν ἀργίαν, ὡς ἐθίσαντος ἀργεῖν, καὶ σωματικῶς ἀναπαύεσθαι.

Existimo petulantiam seu procacitatem linguæ intelligendam, et hanc a Climaco infirmitatem seu morbum oris vocari. Per corporis vero pravam et præceptam consuetudinem, intelligit otium, cui corpus, quod amat corporalem quietem, assuevit.

Σχόλιον β'.

Scholion 2.

Ἰδιορυθμία ἐστὶ τὸ ἔχειν τινὰ ἰδίαν τάξιν, καὶ ἐκπληροῦν τὸ ἴδιον θέλημα.

Propria vivendi ratio est sequi suam vivendi ra- C tionem, et suam explere voluntatem.

Σχόλιον γ'.

Scholion 3.

Εἰ ἀπέστη, φησὶν, ἀπὸ σοῦ ἡ ἀκηδία· περὶ ταύτης γὰρ καὶ πρὸ μικροῦ ἔφη, ὅτι οἱ μετὰ λόγον ἡσυχάσαντες, μὴ πρότερον ἡσύχασαν, πρὶν πάσῃ ἀκηδίᾳ ἀπόστασιν δεδώκασιν· εἰ οὖν ἀπέστη αὕτη, περισσὸν τὸ ἐργάζεσθαι.

Profligata abs te acedia seu pigritia (de hac enim paulo ante dixit quod qui cum ratione solitariam **423** vitam sectantur, non prius ad eam pervenerint, quam omni inertiæ nuntium remitterent), hac ergo, inquit, profligata, nihil est quod labores.

Σχόλιον δ'.

Scholion 4.

Οἱ μὲν κοινοβιακοί· οἱ δὲ ἡσυχαστικαί.

Hi quidem cœnobitæ, isti vero solitarii.

Σχόλιον ε'.

Scholion 5.

Δηλονότι μέγα τὸ τῆς ἡσυχίας ἔργον, καὶ πλείονος προκοπῆς αἴτιον, ἢ τὰ κοινόβια· οὐ βούλεται δὲ τοῦτο εἰπεῖν διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους.

Haud dubie ingens opus est solitaria vita, et multo majoris profectus causa et occasio quam vita cœnobitica. Non pronuntiavit autem hoc Climacus propter imperfectiores.

Σχόλιον ς'.

Scholion 6.

Τὰς ἐργασίας τῶν καθ' ἡσυχίαν ὄντων ἀπαριθμεῖται, καὶ ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ἐπὶ τὰ μείζονα πρόεισιν· οἱ μὲν γὰρ, φησὶ, διὰ τὸ τὰ πάθη ἐλαττῶσαι ταύτην ἐργάζονται, καὶ ἴσως, καὶ δι' ἐργοχείρου κοπιῶσιν, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἀρχομένων· οἱ δὲ τῇ ψαλμῳδίᾳ ἐνασχολοῦνται, ὅπερ ἐστὶ τῶν προκοπτόντων· οἱ δὲ τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦσι, ὅπερ ἐστὶ τῶν

Studia solitariorum enumerat, et a minoribus ad majora progreditur. Alii enim, inquit, hanc exercent, ut pravas animi cupiditates temperent, et fortasse ut corporis labore fatigent ac debilitent: id quod est incipientium. Alii psalmorum cantui vacant, quod est proficientium. Alii precibus dant operam, in iisque perseverant et durant: quod est

[1] Rom. xi, 34.

eorum qui jam profecerunt. Alii ad contemplationem incumbunt; quod est jam perfectorum. Ergo ab humilioribus cœptando ad altiora recurrit sermonis ratione velut scala usus. Nam scala ab infimis gradibus et radiis ad altiora consuevit ascendere.

A ἤδη προκοψάντων· οἱ δὲ τῇ θεωρίᾳ ἐνατενίζουσιν, ὅπερ ἐστὶν ἤδη τῶν τελείων. Ἀπὸ οὖν τῶν ταπεινοτέρων ἀρξάμενος ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἤδη ἀνέδραμεν, ὥσπερ κλίμακι τινὶ τῷ λόγῳ χρησάμενος· ἡ γὰρ κλίμαξ ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀναβιβάζειν πέφυκε.

Scholion 7.

Animo concipere dolorem et tristitiam superat omnem corporis laborem et fatigationem.

Σχόλιον Ἰσαὰκ ζ'.

Τὸ λυπεῖσθαι κατὰ διάνοιαν, ὑπερβάλλει τὸν κόπον τοῦ σώματος.

Scholion 8.

Non secus ac servum venientem quando vult dominus.

Σχόλιον η'.

Οἱονεὶ δοῦλον, ὅτε θέλει ὁ κεκτημένος, ἐρχόμενον.

Scholion 9.

Corporis [membrorum] remissionem sequitur cogitationum evagatio et inquinatio; immodicum laborem pigritia; pigritiam illa evagandi libertas, quarum altera differt ab altera. Primam enim sequitur pugna luxuriæ; alteram loci solitarii relictio, et e loco in locum migratio (moderatum autem et constantem laborem non sequitur pœna). Horum autem laborum remissio auget voluptatem, excessus vero discursum. Quapropter difficile est assequi, quæ sequuntur ea quæ enumeravit, quibus qui caret sine ratione vitam quietam seu solitariam sectatur. . . . .

B

Σχόλιον θ'.

Ἕπεται τῇ ἀνέσει τῶν μελῶν ἡ τῶν λογισμῶν ἔκτασις, καὶ φύρσις, καὶ τῇ ἀμέτρῳ ἐργασίᾳ ἀκηδία, καὶ τῇ ἀκηδίᾳ ἔκτασις· διαφέρει δὲ ἔκτασις ἐκτάσεως· τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ ἐκτάσει ἕπεται ὁ πόλεμος τῆς πορνείας· τῇ δὲ δευτέρᾳ τοῦ ἰδίου ἡσυχαστηρίου κατάλειψις, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετακίνησις· τῇ δὲ ἐμμέτρῳ καὶ ἐπιμόνῳ ἐργασίᾳ τιμὴ οὐκ ἔστι· τούτων δὲ ἡ μείωσις μὲν πληθύνει τὴν ἡδονήν, ἡ ἀμετρία δὲ τὴν ἔκτασιν· καὶ διὰ τοῦτο δύσκολον τὸ μετὰ (*a*) ταῦτα ποῖα ἅπερ ἀπηριθμήσατο· ἅπερ μὴ ἔχων οὐ κυρίως λόγῳ ταύτην μετελθεῖν. . . . . .

Scholion 10.

Ubi vitiorum copia, ibi virtutum inopia.

Σχόλιον ι'.

Ἡ ἐν τῷ πλούτῳ τῆς κακίας, τῶν ἀρετῶν πενία.

Scholion 11.

Et, quod inde sequitur, intelligit, opinor, lapsum carnis, aut mentis **424** stuporem : hæc enim ex inflato et elato animo, quemadmodum et blasphemia, solent exsistere.

C Τὸ ἐξῆς οἶμαι, ἢ πτῶμα σωματικὸν, ἢ νοὸς ἔκτασιν· γέννημα γὰρ τύφου ταῦτα, ὡς καὶ ἡ βλασφημία.

Scholion 12.

Qui his caret, obediens seu subjectus non est.

Σχόλιον ιβ'.

Ὅτι μὴ ἔχων ταῦτα, οὐκ ἔστιν ὑποτακτικός.

Scholion 13.

Quia deterior est omnibus nimia libertas et defectus compunctionis, quam sequitur scurrilitas.

Σχόλιον ιγ'.

Ὅτι χεῖρον πάντων ἡ παῤῥησία καὶ τὸ ἀκατάνυκτον, ὅ ἐστιν εὐτραπελία.

Scholion 14.

Octo sunt capitales vitiorum cogitationes, e quibus solitarios oppugnant, vitium acediæ, vanæ gloriæ, superbiæ, tristitiæ, iræ; eos autem qui sub obedientia vivunt, gula, luxuria, avaritia.

Σχόλιον ιδ'.

Ὀκτὼ οἱ γενικοὶ τῆς κακίας λογισμοί· καὶ τοῖς μὲν ἡσυχάζουσι πολεμοῦσιν· ὁ ἀκηδίας, ὁ κενοδοξίας, ὁ ὑπερηφανίας, ὁ λύπης, ὁ ὀργῆς· τοῖς δὲ ἐν ὑποταγῇ, ὁ τῆς γαστριμαργίας, ὁ τῆς πορνείας, ὁ τῆς φιλαργυρίας.

Scholion 15.

Parens quædam vitiorum est pigritia : quæ enim bona tibi comparasti, facile eripit; quibus cares, cavet ne acquiras.

D *Σχόλιον ιε'.*

Μήτηρ κακῶν [κακιῶν] τις ἐστιν ἡ ῥᾳθυμία· ἃ μὲν γὰρ ἔσχες χρηστὰ, συλᾷ ῥᾳδίως· ἃ δ' οὐκ ἔχεις ἴδεισε λαβεῖν κωλύει (*b*).

Scholion 16.

Nam qui non extra curas est, quomodo potest precibus vacare, aut cor animumque eo intendere?

Σχόλιον ις'.

Τὸν γὰρ μὴ κτησάμενον ἀμεριμνίας, πῶς δυνατὸν ἐπιμεληθῆναι προσευχῇ, ἢ καρδιακῆς προσοχῆς·

Eliæ Cretensis.

Τοῦ Ἐλίου.

Tres profectus seu ordines seu gradus præsentibus (seu adductis) verbis docet divinus hic pater : omnium vitæ curarum abdicationem, et quæ vitam

Τρεῖς προκοπὰς εἴτε τάξεις εἴτε βαθμοὺς ἐν τοῖς παροῦσι, διδάσκει ὁ θεῖος οὗτος πατὴρ, ἀμεριμνίαν ἐν τῷ βίῳ καὶ οἷς οὗτος συγκαταλύεται, προσευχὴν

(*a*) Aliter μέτρον. Difficile est medium attingere in iis quæ enumeravit, quibus tamen qui caret, non cum ratione solitariam vitam sectatur. Cæterum scholiastes ipse fatetur se hunc Climaci locum non assequi, et locus ipse hic in scholiaste non est justus et integer.

(*b*) Ἴσως, ἃ δ' οὐκ ἔχειν ἤδει σε, λαβεῖν κωλύει; *quæ te novit non habere, prohibet acquirere.*

ἄοκνον, καὶ τρίτον ἐργασίαν καρδίας ἄσυλον· ὥστε ὅῆλον, ὅτι μέσον ἑκατέρων τῶν ἄκρων ἡ προσευχὴ κεῖται. Ὁ τοίνυν τὴν ἀμεριμνίαν κτησάμενος, καὶ τὰ ἐξῆς δύναται μετελθεῖν. Τὸ μέσον οὖν τῶν δύο, ἤτοι τὴν προσευχὴν· φησὶ μετεχόμενος, ἐν μέσοις γέγονα τοῖς καλοῖς, καὶ μήπω πρὸς τὸ ἕτερον ἀναβέβηκα τῶν ἀγαθῶν (*b*)

A ad mortem usque comitantur orationem impigram; cordis inviolabile studium seu operationem, ut manifeste pateat, medium inter duo extrema positum esse, orationem. Qui ergo omnibus vitæ curis se abdicavit, poterit etiam ad ea quæ sequuntur eniti. Medium ergo e duobus, inquit, assecutus ego, in mediis constiti bonorum seu virtutum bonis, extremumque gradum bonorum seu virtutum nondum conscendi.

Σχόλιον ιζ'.

Προερχόμενος, φησὶ, τῆς κέλλης φύλαττε μὴ θριαμβεύσῃς τὰς ἀρετάς, ἃς εἰργάσω ἐν ἡσυχίᾳ. Τοῦ γὰρ στόματος ἀφυλάκτως ἀνοιγομένου, καὶ προπετευομένου, αἱ ἐν κρυπτῷ ἀρεταὶ, αἱ τὸν νοῦν πρὸς Θεὸν ἀνυψοῦσαι, ἀπόλλυνται καὶ ἄφαντοι γίνονται· στόμα γὰρ, φησὶ, προπετεῖ ἐγγίζει συντριβῇ.

Scholion 17.

E cella tua egressus cave ne jactes palam, quas in silentio et solitudine exercuisti virtutes. Ore enim incaute reserato, temereque præcipitante virtutes in occulto partæ, quæ mentem ad Deum sublimabant, pereunt et evanescunt. Os enim, inB quit, invitat ad procacem collocutionem seu garriendi consuetudinem.

Ἄλλο.

Ἡ ἔξω τῆς κέλλης συνεχὴς διατριβὴ ἔστω παραιτητέα, εἴπερ ἡσυχάζειν ᾑρετίσω. Ἔστι γὰρ ἐπιζήμιος πάνυ· ἀφαιρεῖται τὴν ψυχὴν, σκοτοῖ τὸ φρόνημα, μαραίνει τὸν πόθον· διὰ τοῦτο εἴρηται· *Ῥεμβασμὸς ἐπιθυμίας μεταλλεύει νοῦν ἄκακον.* Τοιγαροῦν κόπτε τῶν πολλῶν τὰς σχέσεις, μή σου ὁ νοῦς περιστατικὸς γένηται, καὶ ταράξῃ τὸν τῆς ἡσυχίας τρόπον.

Aliud.

Longa et frequens extra cellam mora tibi penitus repudianda est, siquidem solitariam vitam delegisti; est enim perniciosa valde, et animam perdit, menti tenebras offundit [animi sensum obtundit], desiderium rerum cœlestium exstinguit. **425** Unde dictum est: *Inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum sine malitia*[8]. Quapropter rescinde omnes erga alios affectus, ne mens fluctuare incipiat, et habitum quietis et solitudinis perturbet

Σχόλιον Ἰσαὰκ ιη'.

Καθάπερ οὐ δύναται ὁ τὴν κεφαλὴν ἔχων ὑπὸ τὸ ὕδωρ ἀναπνεῦσαι τὸν ἀέρα, τὸν λεπτὸν, τὸν ἐπιχεόμενον ἐν τῷ κόλπῳ τῷ κενῷ τούτῳ, οὕτως οὐ δύναται C ὁ βαπτίζων τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἐν τῇ μερίμνῃ τῇ ἐνταῦθα εἰσδέξασθαι τὴν ἀναπνοὴν τῆς αἰσθήσεως ἐκείνης τοῦ κόσμου τοῦ καινοῦ.

Scholion Isaaci 18.

Quemadmodum qui caput sub aqua habet, subtilem et in hoc vacuo mundi spatio diffusum aerem captare non potest, ita qui mentem suam curis vitæ præsentis demersam habet, non potest respirare ex sensu illo novi et alterius mundi.

Σχόλιον ιθ'.

Ἔρημός ἐστιν ἡ φρενῶν ἀκοσμία.

Scholion 19.

Solitudo est neglectus ingenii seu prudentiæ callidæ.

Ἄλλο.

Εἰ βούλει διηνεκῶς μνημονεύειν Θεοῦ, μὴ ἀπόθου ὡς ἀδίκους τὰς ἐπιφοράς· ἀλλὰ δικαίας ἐπιφερομένας ὑπόφερε· ἡ μὲν γὰρ ὑπομονὴ δι' ἑκάστης συμβάσεως τὴν μνήμην ἀνακινεῖ· ἡ δὲ παραίτησις μειοῖ τὸν ἐφεδρεύοντα τῆς καρδίας πόνον, καὶ διὰ τῆς ἀνέσεως τὴν λήθην ἐργάζεται.

Aliud.

Si vis semper Dei memoriam tecum circumferre, non rejicias tanquam immerito tibi illatas calumnias, sed tanquam juste irrogatus fortiter sustine: patientia enim per quemcunque casum et eventum memoriam refricat. Recusatio vero minuit opportunum cordis laborem, et per cessaD tionem, oblivionem inducit.

Σχόλιον κ'

Πτωχὸν τὸν ἀκτήμονα τίς λέγει; Ἐγὼ δὲ οἶμαι τὸν ταπεινόν.

Scholion 20.

Quis vocat illum qui se bonis abdicavit mendicum? Ego humilem interpretor.

Σχόλιον κα'.

Χώρημα καρδίας ἐλπὶς εἰς Θεόν· στενοχωρία δὲ αὐτῆς φροντὶς σώματος.

Scholion 21.

Cordis perfugium seu receptaculum est spes in Deum. Carcer cordis est cura corporis.

Σχόλιον Μάρκου κβ'.

Μνήμη Θεοῦ ἐστι πόνος καρδίας ὑπὲρ εὐσεβείας γινόμενος· πᾶς δὲ ὁ ἐπιλανθανόμενος τοῦ Θεοῦ ἡδυπαθὴς καὶ ἀνάλγητος γίνεται.

Scholion Marci 22.

Memoria Dei est labor cordis pietatis causa susceptus. Quicunque autem Dei obliviscitur, voluptate corporis et animi stupore occupatur.

[8] Sap. IV, 12.

(*b*) Disputat deinde Elias Cretensis copiose de visione Climaco oblata, quam apud eumdem leges. Est subobscura, ita ut commentarius commentario indigeat.

Aliud Isaaci.

Quando vini vis membra occupavit, mens omnium rerum curam abolet. Et memoria Dei ubi imperium acceperit in animam, abjicit omnem saniem seu vomicam cordis, quam per visum haurit.

Scholion 23.

Bonum est discendi cupidos verbo docere, sed melius est eosdem virtutibus, precibus et factis juvare : qui enim seipsum per hæc Deo offert, per suam virtutem et auxilium simul succurrit proximo. Si per compendium vis docere studiosum disciplinæ, propone illi studium precandi et rectam fidem.

426 *Scholion* 24.

Dei nutum nempe et colloquium.

Scholion 25.

In aures stulti non effundas sermonem, ne aliquando suggillet et subsannet adjutores tuos. Admodum enim noxius est et valde perniciosus leviorum seu vaniorum hominum convictus. Quemadmodum enim qui infectum et pestiferum aerem hauriunt, omnino morbis vexantur ; ita qui cum quovis genere hominum sine discrimine versantur, vitiis illorum imbuuntur : *Corrùmpunt enim mores bonos colloquia prava* [9].

Scholion Isaaci 26.

Non objurges durius eos qui preces tuas expetunt, nec mollium verborum consolatione destituas, ne pereant, et abs te ratio animarum exigatur ; sed imitare medicos qui morbos ardentiores frigidioribus, et frigidiores calidioribus pharmacis curant.

Scholion 27.

Quæst. Quid sit solitarius ? Resp. Qui solus est foris, extra res et negotia sæcularia ; intus autem (et mente) etiam cogitationibus ab eisdem negotiis sejunctus, ut ne cogitationes quidem curarum profanarum admittat. Deinde solitarius est, qui animo ad verum Deum versus et intentus, cogitationes omnes a malitia protectas repellit.

Scholion 28.

Ubi vere sincereque precatus fueris, optimum intus conscientiæ testimonium reperies. Et angeli tecum versabuntur, et rationes rerum quæ fiunt docebunt, mentemque illuminabunt.

Aliud.

Quod aliud est bonum præter Deum ? Quin ergo reddimus illi omnia nostra quæ habemus, et bene erit nobis. Cum enim sit summe bonus, omnia quoque nobis bona dona largietur

Scholion 29

Qui credit ea (quæ post hanc vitam) futura sunt, sine controversia abstinet a præsentis vitæ voluptatibus. Incredulus autem luxuriosus fit, et omnem animi sensum perdit.

Scholion Isaiæ 30.

Homo qui confidit in aliquo qui non est cum Deo

[9] Sap. II, 6 ; I Cor. XV, 33.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Ὅταν ἡ δύναμις τοῦ οἴνου εἰς τὰ μέλη εἰσέλθῃ, ἐπιλανθάνεται ὁ νοῦς τῆς ἀκριβείας τῶν πάντων· καὶ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ὅταν κρατήσῃ νόμον εἰς τὴν ψυχήν, ἀποβάλλει πᾶσαν νομὴν ὁράσεως ἐκ τῆς καρδίας.

Σχόλιον κγ'.

Καλὸν τὸ διὰ λόγου ὠφελεῖν τοὺς πυνθανομένους· κρεῖσσον δὲ τὸ δι' ἀρετῆς καὶ προσευχῆς συνεργεῖν αὐτοῖς· ὁ γὰρ διὰ τούτων προσφέρων Θεῷ, βοηθεῖ καὶ τῷ πέλας διὰ τοῦ ἰδίου βοηθήματος. Εἰ θέλεις συντόμῳ λόγῳ ὠφελεῖν τὸν φιλομαθῆ, ὑπόδειξον αὐτῷ προσευχὴν καὶ πίστιν ὀρθήν.

Σχόλιον κδ'.

Τὴν πρὸς Θεὸν νεῦσιν, καὶ ὁμιλίαν δηλονότι.

Σχόλιον κε'.

Εἰς ὥτα ἄφρονος μηδὲν λέγε, μήποτε μυκτηρίσῃ τοὺς συνεργούς σου. Ἐπιβλαβὴς γὰρ, καὶ πάνυ φθοροποιὸς ἡ μετὰ τῶν εἰκαιοτέρων συνδιαίτησις· καθάπερ γὰρ οἱ ἐν ἀέρι λοιμικῷ γενόμενοι πάντως νοσοῦσιν· οὕτως οἱ ἐν ἀνθρώποις ἀδιαφόροις ἐνδιατρίβοντες, μεταλαμβάνουσι τῆς ἐκείνων κακίας· *Φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.*

Σχόλιον Ἰσαὰκ κς'.

Μὴ ἐπίπληττε τοὺς δεομένους τῆς σῆς εὐχῆς, καὶ τῶν μαλθακῶν λόγων τῆς παρακλήσεως μὴ ἀποστέρει, ἵνα μὴ ἀπόλωνται, καὶ ἀπαιτηθῇς τὰς ψυχὰς αὐτῶν· ἀλλὰ μίμησαι τοὺς ἰατροὺς, οἵτινες τὰ θερμότερα πάθη τοῖς ψυχροτέροις ἰῶνται φαρμάκοις, καὶ τὰ ψυχρότερα τοῖς ἐναντίοις.

Σχόλιον κζ'.

Ἐρώτησις. Τί ἐστι μονάζων ; Ἀπόκρ. Ὅτι μόνος ἐστὶν, ἔξωθεν μὲν ταῖς ὕλαις, καὶ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασιν· ἔσωθεν δὲ τοῖς τούτων διανοήμασι, ἵνα μὴ καταδέχηται τοὺς λογισμοὺς τῆς κοσμικῆς φροντίδος· δεύτερον δὲ, ἵνα γένηται μονάζων ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, μὴ καταδεχόμενος τοὺς ἐκ τῆς κακίας λογισμούς.

Σχόλιον κη'.

Ἐὰν ἀληθῶς προσεύχῃ, πολλὴν πληροφορίαν εὑρήσεις· καὶ ἄγγελοι συνελεύσονταί σοι, καὶ τοὺς λόγους τῶν γινομένων φωτιοῦσιν.

Ἄλλο.

Τί ἄλλο ἀγαθὸν ἀλλ' ἢ Θεός ; οὐκ οὖν αὐτῷ ἀποδῶμεν πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ εὖ ἡμῖν ἔσται· ὁ γὰρ ἀγαθὸς πάντως, καὶ ἀγαθῶν ἔσται ὁ παροχεὺς δωρεῶν.

Σχόλιον κθ'.

Ὁ πιστεύων περὶ τῶν μελλόντων, τῶν ὧδε ἡδέων ἀδογματίστως ἀπέχεται· ὁ δὲ ἀπίστων ἡδὺς καὶ ἀνάλγητος γίνεται.

Σχόλιον Ἰσαΐου λ'.

Ἄνθρωπος πειθόμενος μετά τινος μὴ ὄντος τοῦ

Θεοῦ, οὗτος οὐκ ἔχει ἐν ἑαυτῷ φόβον Θεοῦ· καὶ ἐν ὅσῳ τις δουλεύει τοῖς πάθεσιν, οὔπω ἐλογίσθη εἰς δοῦλον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκείνου δοῦλός ἐστιν, ἐν ᾧ καταχυριεύεται.

Ἄλλο Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Διαιρεῖται ὁ φόβος εἰς ἕξ· εἰς ὄκνον, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἀγωνίαν, εἰς ἔκπληξιν. Ὄκνος μὲν οὖν ἐστι φόβος μελλούσης ἐνεργείας· αἰδὼς δὲ φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος· αἰσχύνη δὲ φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ· οὐδὲ τοῦτο ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν· κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας· ἔκπληξις δὲ φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας· ἀγωνία δὲ φόβος δι' ἀπτώσεως ἤγουν ἀποτυχίας· φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως ἀγωνιῶμεν.

Σχόλιον Ἰσαάκ λα'.

Πρὸς τὸ μέτρον τῆς ταπεινοφροσύνης δίδοταί σοι καὶ ὑπομονὴ ἐν ταῖς συμφοραῖς σου. Καὶ κατὰ τὴν ὑπομονήν σου ἐλαφρύνεται (*a*) τὸ βάρος τῆς θλίψεώς σου, καὶ παραμυθίαν κτήσῃ

Σχόλιον λβ'.

Δευτέραν, τὴν ὑπομονήν λέγει. Διὰ μὲν τῆς ὑπομονῆς, φησί, στεφανωθήσεται· διὰ δὲ τῆς τροφῆς, εἰ ἀμέτρως αὐτῇ χρήσεται θανατωθήσεται· ἐκ τῶν ἑπτὰ ὁ λαμβάνων τὸ βραβεῖον ἀκόπως ὁ εἰπών, *ἐταπεινώθην*, ἢ καὶ ὁ πρῶτος ὁ *προορώμενος τὸν Κύριον*· ἢ πάλιν εἷς, ὁ τελειῶν τὸν σκοπὸν κἂν ὁποιοσοῦν ἐκ τούτων ᾖ.

Σχόλιον λγ'.

Ἰστέον ὅτι ἔργῳ χρὴ πειράσαι τὸν βουλόμενον (παιδεύεσθαι)· οὐ γὰρ δυνατὸν τοῦτο καταλαβεῖν λόγῳ.

Σχόλιον λδ'.

Ἓν τῶν πνευμάτων τὸν τῆς πορνείας λέγει· ἄλλοι δέ φασι τὸν τῆς κενοδοξίας· ἕτεροι δὲ τὸν τῆς ἀκηδίας δαίμονα.

Σχόλιον λε'.

Ὁ πρῶτος, ἤγουν ὁ προορώμενος· ἢ πάλιν εἷς ὁ προορῶν τὸν σκοπὸν, κἂν ὁποιοσοῦν ἐκ τούτων ἦν.

Σχόλιον λς'.

Ὅτι ἁπλῶς διὰ ταῦτα πάντα, καὶ οὐ δι' ἓν ἡτοίμασται τὸ βραβεῖον τοῖς προτρεχομένοις.

Σχόλιον λζ'.

Φρων λογιστὴς δεικνύει τίς λαμβάνει, ἢ δημοσίων συλλογεὺς τελεσμάτων τὴν ὑψοποιὸν ἀσπασάμενος κλίσιν.

Σχόλιον λη'.

Τὸ ἱλαρὸν καὶ ἄλυπον ὑπὸ τῆς ψυχῆς κατάστημα, αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται.

conjunctus, hic non habet timorem Dei. Et in quocunque quis suis malis affectibus indulget, **427** nondum est relatus in censum servorum Dei, sed servus illius est, qui imperium in illum exercet.

Aliud Joannis Damasceni.

Sex genera sunt metus : segnities, pudor, verecundia, stupor, angor et terror. Segnities est metus impendentis actionis. Pudor metus ex vituperationis exspectatione susceptus, optimusque est hic affectus. Verecundia metus ob admissam rem obscenam, et ne hic quidem affectus est extra spem salutis. Stupor metus ex ingenti aliqua rei specie animo oblata. Terror metus ex nova aliqua seu inusitata rei specie contractus. Angor demum metus ne vota nostra nobis non succedant, aut infeliciter excidant, cum timemus, ne quod aggressi sumus, ex sententia non cadat.

Scholion Isaaci 31.

Pro modo humilitatis tuæ datur tibi et patientia in rebus adversis tuis. Et pro ratione patientiæ tuæ sublevabitur onus afflictionis tuæ, et consolationem obtinebis.

Scholion 32.

Per vocem (alteram) patientiam intelligit. Per patientiam, inquit, coronabitur, per cibum (immodice nempe sumptum) morte mulctabitur. E septem (quos enumeravit) præmium accipit sine fatigatione is qui dixit : Ego *humiliatus* sum : aut primus etiam, qui *providebat Dominum* (*in conspectu suo semper* [10]) : item unus aliquis qui perfecit quod destinarat quodcunque fuerit ex his.

Scholion 33.

Sciendum, facto opus esse ei qui velit institui; hoc enim verbo non assequetur.

Scholion 34.

Unum e malis geniis intelligit, spiritum nempe luxuriæ; alii inanis laudis; alii pigritiæ præsidem dæmonem interpretantur.

Scholion 35.

Primus qui providebat Dominum : aut item unus qui finem spectabat, quicunque ex his fuerit.

Scholion 36.

Quod absolute propter hæc omnia et non propter unum, præmium sit destinatum præcurrentibus seu cursu vincentibus.

Scholion 37.

428 Tributorum curator ostendit quis accipiat, aut publicorum vectigalium exactor, qui humilem amat inclinationem quæ sublimem facit (inclinatum).

Scholion 38.

Hilarem et lætum animæ statum et habitum hymnorum consolationes præstant.

[10] Psal. xv, 8, 10.

(*a*) Ultima verba octo abrasa fuerant, quæ ex conjectura Latinæ Isaaci translationis adjecimus.

Scholion 39.

Quemadmodum qui luce hac carent, non possunt recta incedere : ita qui sacrarum Litterarum lumine sunt destituti, cum ad harum splendorem non respiciunt, frequenter offendunt, et sæpe errare coguntur, ut qui in altis tenebris incedunt.

Scholion 40.

Improborum nempe et impostorum, quales sunt hæreticorum sermones.

Aliud.

Sive illos intelligit qui aliud verbis præ se ferunt, aliud intelligendum relinquunt, quales sunt anagogici sensus et sublimes. Verba enim obscura sive tenebris ænigmatum involuta et recondita (juxta illud : *Posuit tenebras latibulum suum* [11]) iis qui ultra litterarum sensum non possunt ascendere, nec quod intus latet animo capere aut penetrare intellectum rei, nocent, cum ut jacent verba accipiuntur, quemadmodum Cantica canticorum, et hoc genus alia.

Scholion Theodoreti 41.

Ventus levissima corpuscula in aerem tollere solet : et homines vanos tumor animi, seu sui existimatio.

Aliud Theol. Nazianz

Utres vacuos ventus distendit, fatuos sui existimatio.

Aliud.

(Hujus) existimationis sui et vana jactatio.

Aliud.

Dissipat per ostentationem et jactantiam.

Aliud.

Ne tibi subrepat rem ita esse, quemadmodum tibi videtur.

Aliud.

Aristoteles cum videret adolescentem elato et superbo supercilio incedentem, sed rudem et imperitum : Adolescens, qualis, inquit, tibi videris, esse sane cupiam ; qualis autem revera es, hostes meos esse velim.

429 *Scholion* 42.

Hospites [peregrini] adventantes neque varietate ciborum, neque magno verborum apparatu excipiendi sunt, quocunque habitu sint aut moribus, sed tenui simplicique modo tractandi.

Aliud Josephi abbatis.

Quando volueris aliquem ad bonum adhortari, primum exhibe illi officia corporis ut conquiescat ; deinde verbis charitate plenis illum cole et honora. Nihil enim ita hominem ad reverentiam et verecundiam morum inducit, ut officia charitatis externa corporis, et honor quem abs te proficisci vident.

Scholion 43.

In sancta Trinitate tres hypostases sive subsistentias, et tres personas profitemur, naturam au-

[11] Psal. XVII, 12.

Σχόλιον λθ'.

Ὥσπερ οἱ τοῦ φωτὸς τούτου ἐστερημένοι οὐκ ἂν ὀρθὰ βαδίσαιεν· οὕτως οἱ τῶν θείων Γραφῶν ἐστερημένοι, καὶ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τούτων μὴ βλέποντες, πολλὰ προσκόπτουσι, καὶ ἀναγκάζονται συνεχῶς ἁμαρτάνειν, ἅτε δὴ ἐν σκότει χαλεπῷ βαδίζοντες.

Σχόλιον μ'.

Ἀλιτηριονοοὺς, ἢ πλανολόγους· οἵοί εἰσι τῶν αἱρεσιωτῶν.

Ἄλλο.

Ἤτοι ἀναγωγικοὺς τοὺς ἄλλο μὲν ἔχοντας τὸ φαινόμενον, ἄλλο δὲ τὸ νοούμενον· σκότους γὰρ ὄντα ῥήματα· ἤγουν αἰνιγματώδη καὶ ἀσαφῆ (κατὰ τό· *Ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ*) τοὺς μὴ δυναμένους ὑπερβῆναι τὸ γράμμα, καὶ ἔνδον χωρῆσαι τοῦ πνεύματος, βλάπτουσι κατὰ τὸ πρόχειρον λαμβανόμενα· ὡς τὸ Ἄσμα τῶν ᾀσμάτων, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἄλλο Θεοδωρήτου μα'.

Ὁ μὲν ἄνεμος τὰ ἐλαφρότατα τῆς ὕλης εἰς ἀέρα κουφίζειν εἴωθεν· τοὺς δὲ κενοὺς τῶν ἀνθρώπων ἡ οἴησις.

Ἄλλο τοῦ Θεολόγου.

Τοὺς μὲν κενοὺς ἀσκοὺς τὸ πνεῦμα διίστησι· τοὺς δὲ ἀνοήτους ἡ οἴησις.

Ἄλλο.

Τῆς οἰήσεως καὶ καυχήσεως.

Ἄλλο.

Σκορπίζει γὰρ διὰ φαντασμοῦ καὶ καυχήσεως.

Ἄλλο.

Μή σοι τὸ εἶναι τὸ δοκεῖν ὑποφρέοι.

Ἄλλο.

Ἀριστοτέλης θεασάμενος νεανίσκον κατωφρυώμενον, μηδὲν δὲ ἐπιστάμενον· Νεανίσκε, φησὶ, οἷος μὲν δοκεῖς σεαυτὸν εἶναι, ἐγὼ γενοίμην· οἷος δὲ ἀληθείᾳ ὑπάρχεις, τοιοῦτοί μοι οἱ ἐχθροὶ γένοιντο.

Σχόλιον μβ'.

Οὐ χρὴ τοῖς παραβάλλουσι, οὔτε ποικιλίας βρωμάτων, οὔτε κομψείας ῥημάτων παρατιθέναι, ὁποῖοι ἂν σχῆμα, ἢ τὸν τρόπον τυγχάνουσι· λιτότητι δὲ πάντας ἐκδέχεσθαι.

Ἄλλο Ἰωσήφου ἀββᾶ.

Ὅταν θελήσεις νουθετῆσαί τινα εἰς τὸ ἀγαθὸν, πρῶτον ἀνάπαυσον αὐτὸν σωματικῶς· καὶ τίμησον αὐτὸν ἐν λόγῳ ἀγάπης· οὐδὲν γὰρ οὕτως πείθει τὸν ἄνθρωπον αἰδεῖσθαι καὶ μεταλλαγῆναι ποιεῖ ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ ἐπὶ τὰ βελτίονα, ὡς τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ, καὶ ἡ τιμὴ ἥνπερ θεωρεῖ ἀπὸ σοῦ.

Σχόλιον μγ'.

Ἐπὶ μὲν τῆς ἁγίας Τριάδος τρεῖς ὑποστάσεις λέγομεν, καὶ τρία πρόσωπα, φύσιν δὲ μίαν καὶ

θέλημα· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, μίαν μὲν ὑπόστασιν, καὶ ἓν πρόσωπον, δύο δὲ φύσεις, θελήματα, κἂν οὐχ οὕτω δοκῇ τοῖς αἱρετικοῖς καὶ βλασφήμοις.

tem et voluntatem unam. In Christo vero unam hypostasin sive subsistentiam et unam personam, duas vero naturas et duas voluntates, quamvis haretici et blasphemi aliter sentiant.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ'.

Περὶ τῆς ἱερᾶς καὶ μητρὸς τῶν ἀρετῶν τῆς μακαρίας προσευχῆς· καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ νοερᾶς, καὶ αἰσθητῆς παραστάσεως.

Προσευχή ἐστι κατὰ μὲν τὴν αὐτῆς ποιότητα συνουσία καὶ ἕνωσις ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ· κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν, κόσμου σύστασις· Θεοῦ καταλλαγή, δακρύων μήτηρ καὶ πάλιν θυγάτηρ, ἁμαρτημάτων ἱλασμός, πειρασμῶν γέφυρα, θλίψεων μεσότοιχον, πολέμων θραῦσις, ἀγγέλων ἔργον, ἀσωμάτων πάντων τροφή· ἡ μέλλουσα εὐφροσύνη, ἀπέραντος ἐργασία, ἀρετῶν πηγή, χαρισμάτων πρόξενος, προκοπὴ ἀόρατος, τροφὴ ψυχῆς, νοῦ φωτισμός, ἀπογνώσεως πέλυξ, ἐλπίδος ἀπόδειξις, λύπης λύσις, πλοῦτος μοναχῶν, ἡσυχαστῶν θησαυρός, θυμοῦ μείωσις, ἔσοπτρον προκοπῆς, μέτρων (*a*) ἐμφάνεια, καταστάσεως δήλωσις, τῶν μελλόντων μηνυτής, κλέους σημασία. Προσευχή ἐστι τῷ ὄντως εὐχομένῳ δικαστήριον καὶ κριτήριον, καὶ βῆμα Κυρίου, πρὸ τοῦ βήματος μέλλοντος· ἀναστάντες ἀκούσωμεν, τῆς ἱερᾶς ταύτης βασιλίσσης τῶν ἀρετῶν πρὸς ἡμᾶς ὑψηλῇ τῇ φωνῇ βοώσης καὶ λεγούσης· *Δεῦτε πρός με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, καὶ ἴασιν ταῖς πληγαῖς ὑμῶν. Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ πταισμάτων μεγάλων ἰαματικὸς ὑπάρχει.* Ὅσοι βασιλεῖ, καὶ Θεῷ παραστῆναι, καὶ συλλαλῆσαι πορευόμεθα, μὴ ἀπαρασκεύαστοι τὸν δρόμον ποιησώμεθα, μήπως θεασάμενος ἡμᾶς μακρόθεν μὴ ἔχοντας ὅπλα καὶ στολὴν βασιλικῆς παραστάσεως, τοῖς ὑπηρέταις καὶ λειτουργοῖς ἐπιτρέψῃ πόρρω που τοῦ αὐτοῦ προσώπου δεθέντας ἐξορίζεσθαι, καὶ τὰς ἡμῶν δεήσεις εἰς πρόσωπον ἡμῶν διαῤῥηγνυμένας [*al.* διαρησσομένας] ἀντιπέμπεσθαι. Ἔστω ὁ σὸς χιτὼν τῆς ψυχῆς ἐνώπιον Κυρίου παρασταθῆναι [*al.* παραστῆναι] πορευομένῳ ὅλος νήματι, μᾶλλον δὲ λύματι ἀμνησικακίας ἐξυφασμένος. Εἰ δὲ μή, οὐδὲν τῆς προσευχῆς ὠφεληθήσῃ. Ἔστω σοι ὅλον τὸ τῆς δεήσεως ἀποίκιλον· ἑνὶ γὰρ λόγῳ τελώνης, καὶ ἄσωτος τὸν Θεὸν διήλλαξαν· μία μὲν ἡ τῶν παρισταμένων παράστασις· πολὺ δὲ ἐν αὐτῇ τὸ ποικίλον, καὶ τὸ διάφορον κέκτηται· οἱ μὲν ὡς φίλῳ καὶ Δεσπότῃ ἐντυγχάνουσι, τῆς ἑτέρων λοιπὸν, καὶ οὐ τῆς αὐτῶν ἀντιλήψεως ἕνεκα, τὸν ὕμνον, καὶ τὴν ἱκεσίαν προσάγοντες· ἄλλοι πλοῦτον καὶ δόξαν, καὶ παῤῥησίαν πλείονα ἐπιζητοῦντες· ἕτεροι τοῦ ἀντιδίκου τοῦ ἑαυτῶν εἰς τέλεον ἀπαλλαγῆναι αἰτοῦντες· τινὲς μὲν ἀξίαν τινὰ λήψεσθαι δυσωποῦντες· ἄλλοι τελείαν τὴν τοῦ χρέους ἀμεριμνίαν· τινὲς μὲν φυλακῆς ἐλευθερίαν· ἄλλοι δὲ ἐγκλημάτων

GRADUS XXVIII.

De sacra et virtutum procreatrice beata oratione: et de mentis et corporis in illa præsentia.

Oratio, si ipsius naturam seu qualitatem spectes, est familiaris conversatio et conjunctio hominis cum Deo; si autem vim seu efficaciam, mundi conservatio, Dei reconciliatio, mater lacrymarum et iterum filia, propitiatio peccatorum, pons tentationum, propugnaculum adversus impetum afflictionum, bellorum oppressio et exstinctio, officium angelorum, omnium spirituum alimentum, futura lætitia, actio sempiterna, virtutum scaturigo, gratiarum divinarum conciliatrix, **430** profectus spiritualis, nutrimentum animæ, mentis illustratio, securis desperationis, spei demonstratio, tristitiæ solutio, divitiæ monachorum, thesaurus solitariorum, iræ diminutio, speculum religiosi profectus, dimensionum index, status declaratio, futurorum significatio, gloriæ futuræ indicium. Oratio est vere precantis curia, locus judicii et Domini ante generale judicium tribunal. Exsurgentes audiamus sacram hanc virtutum reginam ad nos excelsa voce clamitantem: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos: tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris* [12], et medicinam plagis vestris. *Jugum enim meum suave est* [13], et magna peccata sanat. Quicunque imperatori et Deo assistere, et cum illo colloqui properamus, ne imparati curriculum hoc ingrediamur, ne nos eminus sine armis, et regiis insignibus astare prospiciens, ministris imperet, ut nos procul a facie sua rejectos, et vinctos in exsilium amandet, et preces nostras laceratas et damnatas nobis in faciem rejiciant. Quando precatum abis, sit vestis et tunica tua tota, in Domini conspectu, ex filo vel potius hilo oblivionis omnium injuriarum contexta. Quod nisi fiat nullum operæ pretium ex oratione tua referes. Sit tota oratio tua sincera et sine fuco. **431** Unico enim verbo et publicanus et prodigus Deum sibi reconciliarunt. Unus quidem est precantium status, sed in illo mille formæ et varietates continentur. Alii quippe colloquuntur et agunt cum Deo velut amico et Domino, non suam jam amplius, sed aliorum causam actitantes, laudes Deo canunt et supplicant: alii divitias cœlestes et gloriam et fiduciam majorem petunt: alii rogant ut ab hoste suo penitus liberentur; alii dignitatem aliquam desiderant ac petunt; alii, ut ab omni debitorum cura eximantur; alii, ut ab carcere expediantur; alii criminum solutionem quærunt. Ante

[12] Matth. xi, 28, 29. [13] ibid. 30.

(*a*) Modorum seu mediorum.

omnia in exordio chirographi petitionis nostræ sinceram gratiarum actionem collocemus. In altero dein versu confessionem, et contritionem ex vero animæ sensu proficiscentem ponamus, atque ita deinceps preces nostras omnium regi aperiamus. Optimus enim precandi modus est quem dixi, quemadmodum ab angelo cuidam e fratribus est significatum. Quod si olim reus tuam causam apud judicem mortalem egisti, non indigebis alia forma in precibus tuis coram Deo. Si vero nunquam ad tribunal ullius judicis astitisti, neque alios examinari vidisti, saltem hoc ab ægris disce, quando medicum rogant, mox vel secandi, vel urendi. Nihil est quod in precibus exquisita excogites verba : sæpius enim infantium [puerorum *seu* parvulorum] simplicia et tertiata verba Patrem illorum qui in cœlis est propitiarunt. **432** Neque multa verba facias, ne, dum quæris quod dicas, mens ipsa distrahatur. Unicum publicani verbum Deum placavit. Et una vox fidelis latronem in cruce salvum fecit. Verbositas enim inter preces sæpe mentem phantasmatibus involvit et dissipat. Pauca verba mentem distractam sæpius colligere solent. Ubi inter preces verbo aliquo delectatus fueris, aut compunctus etiam mane in eo verbo : custos enim noster angelus tunc nobiscum precatur. Ne confidentius aut licentius agas cum Deo, etiamsi purus fueris : sed accede cum multa potius humilitate, et majorem experieris fiduciam. Quamvis jam omnes virtutum gradus enixus per scalam superaveris, pete tamen veniam peccatorum, audiasque Paulum de peccatoribus clamantem : *Quorum primus ego sum* [14]. Cibos oleum et sal condire solent : orationem elevare temperantia et lacrymæ. Ubi plenam animi mansuetudinem indueris et omnem iram exueris, non multum laborabis, ut mentem e servitute liberes. Quandiu non expeditam et certam precandi rationem acquisiverimus, similes sumus iis qui infantes primum ad incessum exercent. Labora ut mentem eleves, imo vero ut cogitationes in certa verborum septa oratione concludas, et quamvis per imbecillitatem propter infantiam cecideris, erige tamen illam rursus et reducito in viam : propria enim est mentis inconstantia. Sed qui omnia potest, potest et hanc stabilire et firmare. Profecto si constanter et absque cessatione decertaveris, veniet ad te qui mari mentis tuæ terminos posuit, **433** et dicet illi in oratione tua : *Huc usque venies* [15], et non transibis ulterius. Spiritus nullis vinculis coerceri potest. Ubi autem est conditor spiritus, tunc omnia illi subjiciuntur. Si unqnam solem inspexisti, tunc cum illo poteris uti decet colloqui. Quod enim non vidisti, quomodo poteris vere cum illo agere ?

Principium orationis est obstrepentes [objectas] menti distractiones, statim ab initio, solo mentis nutu repellere. Medium vero cum mens in iis tantum hæret quæ meditanda et tractanda proposuit. Finis est raptus in Deum. Alia est lætitia [jubilum, exsultatio] orationis eorum qui simul in plurium

[14] I Tim. I, 15.

λύσιν. Πρὸ πάντων ἐν τῷ τῆς ἡμετέρας δεήσεως χάρτῃ εὐχαριστίαν εἰλικρινῆ κατατάξωμεν. Δεύτερον δὲ στίχον, ἐξόμολόγησιν, καὶ συντριμμὸν ψυχῆς ἐν ἀναισθήσει· εἶθ' οὕτως τὴν αἴτησιν ἡμῶν τῷ Παμβασιλεῖ γνωρίσωμεν. Ἄριστος γὰρ ὁ εἰρημένος προσευχῆς τρόπος, ὥς τινι τῶν ἀδελφῶν ὑπὸ ἀγγέλου Κυρίου δεδήλωται. Εἰ μὲν ὑπεύθυνος γέγονάς ποτε ὁρατῷ δικαστῇ, οὐ δεηθήσῃ ἑτέρου τύπου ἐν τῇ παραστάσει τῆς προσευχῆς σου. Εἰ δὲ οὐδέπω, οὐδὲ παρέστηκας, οὐδὲ ἐξεταζομένους ἐθεάσω, κἂν ἐκ τῆς πρὸς ἰατροὺς τῶν νοσούντων ἱκεσίας, τὸ τοιοῦτον παιδεύθητι, ἡνίκα ὑπ' αὐτῶν μέλλουσι τέμνεσθαι, ἢ καίεσθαι. Μὴ σοφίζου ἐν εὐχῆς σου ῥήμασι (1)· παίδων γὰρ πολλάκις ἁπλᾶ ψελλίσματα καὶ ἀποίκιλα τὸν Πατέρα αὐτῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐθεράπευσαν. Μὴ πολυλογεῖν ἐπιχείρει (2), ἵνα μὴ πρὸς ζήτησιν λόγων διασκεδασθῇ ὁ νοῦς. Εἷς λόγος τελωνικὸς τὸν Θεὸν ἐξιλεώσατο· καὶ ἓν ῥῆμα πιστὸν τὸν λῃστὴν διέσωσε. Πολυλογία μὲν πολλάκις ἐν προσευχῇ τὸν νοῦν, καὶ ἐφάντασε καὶ διέχυσε. Μονολογία δὲ πολλάκις τὸν νοῦν συνάγειν πέφυκε· καθηδυνόμενος, ἢ κατανυσσόμενος ἐν λόγῳ προσευχῆς, μένε ἐν αὐτῷ· ὁ γὰρ φύλαξ ἡμῶν τό τε ὑπάρχει ὁ συμπροσευχόμενος ἡμῖν· μὴ παῤῥησιάζου, κἂν καθαρότητα κέκτησαι· ταπεινοφροσύνῃ δὲ μᾶλλον πολλῇ πρόσελθε, καὶ πλεῖον παῤῥησιασθήσῃ· κἂν πᾶσαν τὴν κλίμακα τῶν ἀρετῶν ἀναβέβηκας, ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν προσεύχου· ἀκούων Παύλου περὶ ἁμαρτωλῶν βοῶντος· *Ὧν πρῶτος εἰμὶ ἐγώ.* Ἐξαρτύειν ὄψα ἔλαιον καὶ ἅλες πεφύκασι· πτεροῦν δὲ προσευχὴν σωφροσύνη καὶ δάκρυα. Ἐὰν πᾶσαν πραΰτητα καὶ ἀοργησίαν ἀμφιάσῃ· οὐ πολλὰ κοπωθήσῃ ἐλευθεροῦν αἰχμαλωσίας τὸν νοῦν σου. Ἕως οὖ προσευχὴν ἐναργῆ οὐ κεκτήμεθα τοῖς γυμνάζουσι τὰ νήπια βαδίζειν ἐν προοιμίοις ἐοίκαμεν (3). Πύκτευε ἀναφέρειν, μᾶλλον δὲ ἀποκλείειν τὴν ἔννοιαν ἐν τοῖς τῆς προσευχῆς ῥήμασι, κἂν ἐξατονήσασα διὰ τὸ νηπιῶδες πέσῃ, πάλιν αὐτὴν εἰσάγαγε· ἴδιον γὰρ τοῦ νοὸς τὸ ἄστατον. Δυνατὸν δὲ τοῦτον στῆσαι τῷ πάντα δυναμένῳ ἱστᾶν. [Ναὶ μὴν] ἐὰν ἀνελλιπῶς τὸν ἀγῶνα κέκτησαι, ἐπιδημήσῃ [ἐπιδημήσει] καὶ ἐν σοὶ ὁ τὴν θάλατταν τοῦ νοὸς περιορίζων· καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτὴν ἐν τῇ προσευχῇ σου· *Μέχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ.* Ἀδύνατον πνεῦμα δεσμεῖν· ὅπου δὲ ὁ τοῦ πνεύματος κτίστης, πάντα ὑποτέτακται. Εἰ μὲν ἥλιόν ποτε τεθέασαι (4), δυνήσῃ αὐτῷ καὶ συλλαλῆσαι πρεπόντως· ὃ γὰρ οὐχ ἑώρακας, πῶς ἐντυγχάνειν ἀψευδῶς δύνασαι ;

Ἀρχὴ μὲν προσευχῆς προσβολαὶ μονολογίστως διωκόμεναι ἐκ προοιμίων αὐτῶν (5). Μεσότης τὸ ἐν τοῖς λεγομένοις ἢ νοουμένοις μόνοις εἶναι τὴν διάνοιαν. Τὸ δὲ ταύτης τέλειον ἁρπαγὴ πρὸς Κύριον. Ἄλλη ἡ ἀγαλλίασις ἡ ἐν προσευχῇ τοῖς ἐν συνοδίᾳ διάγουσιν ἐπισυμβαίνουσα, καὶ ἑτέρα ἡ τοῖς καθ' ἡσυ-

χίαν προσευχομένοις προσγινομένη. Ἡ μὲν γὰρ ἴσως πεφάνταται μικρόν· ἡ δὲ ὅλη ταπεινοφροσύνης πεπλήρωται. Ἐὰν ἀεὶ γυμνάζῃς τὸν νοῦν μὴ μακρύνειν, καὶ ἐν τῇ τῆς τραπέζης παραθήκῃ πλησίον σου γενήσεται· εἰ δὲ ἀκωλύτως πλάζεται, οὐδέποτέ σοι παραμένειν πέφυκεν· ὁ μὲν μέγας τῆς μεγάλης καὶ τελείας προσευχῆς ἐργάτης φησί (6) · *Θέλω εἰπεῖν πέντε λόγους τῷ νοΐ μου*, καὶ τὰ ἑξῆς. Νηπιωδεστέρων δὲ τὸ τοιοῦτον ἀλλότριον· διόπερ ἡμεῖς μετὰ τῆς ποιότητος, καὶ τοῦ πλήθους τῆς ποσότητος ὡς ἀτελεῖς δεόμεθα· τὸ γὰρ δεύτερον τοῦ προτέρου πρόξενον· διδοὺς γάρ, φησίν, εὐχὴν καθαρὰν τῷ ἀόκνως εὐχομένῳ ῥυπαρῶς (*a*) καὶ πεπονημένως· ἄλλο ῥύπος προσευχῆς, καὶ ἄλλο ἀφανισμὸς (*b*), καὶ ἄλλο κλοπή, καὶ ἕτερον μῶμος. Ῥύπος ἐστὶ Θεῷ παρίστασθαι, καὶ ἀτόπους ἐννοίας φαντάζεσθαι· ἀφανισμός ἐστι, τὸ εἰς φροντίδας ἀνωφελεῖς αἰχμαλωτίζεσθαι· κλοπή ἐστι τὸ ἀνεπαισθήτως τὴν ἔννοιαν ῥέμβεσθαι· μῶμός ἐστι προσβολὴ ἡ οἱαοῦν τότε πρὸς ἡμᾶς ἐγγίζουσα. Εἰ μὲν οὐ κατὰ μόνας [*al.* καταμόνας] τυγχάνωμεν τῷ καιρῷ τῆς παραστάσεως, ἔνδοθεν τὸ σχῆμα τῆς ἱκεσίας ἀνατυπώσωμεν. Εἰ δὲ οὐ πάρεισι τῶν ἐπαίνων οἱ ὑπηρέται, καὶ τὸ ἔξωθεν εἶδος εἰς πρεσβείαν τυπώσωμεν. Ἐν τοῖς γὰρ ἀτελέσι πολλάκις ὁ νοῦς τῷ σώματι συσχηματίζεται· πάντες μέν, ἐπὶ πλείω δὲ οἱ τὴν ἄφεσιν τοῦ χρέους λαβεῖν πρὸς βασιλέα πορευόμενοι, ἀμυθήτου συντριμμοῦ δέονται. Ἐὰν ἐν εἱρκτῇ ἔτι τυγχάνωμεν, ἀκούσωμεν τοῦ λέγοντος Πέτρῳ· Ζῶσαι λέντιον ὑπακοῆς, καὶ ἀπόδυσαι τὰ θελήματά σου, καὶ γυμνὸς τούτων πρόσελθε Κυρίῳ ἐν προσευχῇ σου· τὸ αὐτοῦ μόνου ἐπικαλούμενος θέλημα, καὶ τότε λήψῃ Θεὸν τὸν τῆς σῆς ψυχῆς κατέχοντα οἴακα, καὶ ἀκινδύνως κυβερνῶντά σε· ἀναστὰς ἐκ φιλοκοσμίας καὶ φιληδονίας, ἀπόῤῥιψε φροντίδας· ἀπόδυσαι ἐννοίας· ἀπάρνησαι σῶμα· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι προσευχή, εἰ μὴ κόσμου ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτρίωσις. Τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ; Οὐδέν. Καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς; Οὐδέν, ἀλλ' ἢ ἀπερισπάστως διὰ παντὸς ἐν προσευχῇ προσκολλᾶσθαί σοι. Τισὶ μὲν πλοῦτος, ἑτέροις δόξα, ἄλλοις δὲ κτῆσις ἐραστὴ καθέστηκεν· *Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἐπιθύμητόν ἐστι, καὶ τίθεσθαι ἐν αὐτῷ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπαθείας μου.* Πίστις προσευχὴν ἐπτέρωσε· χωρὶς γὰρ ταύτης εἰς οὐρανὸν πεταθῆναι οὐ δύναται. Αἰτήσωμεν οἱ ἐμπαθεῖς ἐπιμόνως τὸν Κύριον· πάντες γὰρ οἱ ἐμπαθεῖς ἐξ ἐμπαθείας εἰς ἀπάθειαν προέκυψαν. Εἰ καὶ μὴ τὸν Θεὸν φοβεῖται ὁ κριτὴς (7), ἀλλά γε διὰ τὸ κόπους αὐτῷ παρέχειν δι' ἁμαρτίας, καὶ πταίσματος χηρεύσασαν ἐξ αὐτοῦ ψυχὴν, ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς ἐκ τοῦ ἀντιδίκου αὐτῆς σώματος, καὶ τῶν πολεμίων αὐτοῦ πνευμάτων. Τοὺς μὲν εὐγνώμονας ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν πραγματευτὴς διὰ τῆς συντόμου τοῦ αἰτήματος παροχῆς, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ἐφέλκεται· τὰς δὲ ἀγνώμονας τῶν κυνῶν ψυχὰς διὰ τῆς πείνης (8) καὶ

cœtu degunt : alia eorum, quæ solitariis precantibus usuvenire solet. Illa quippe fortasse nonnullis phantasmatis laborat ; hæc vero tota humilitate completur. Quod si mentem tuam assidua exercitatione eo deduxeris, ut nunquam longius evagetur, tum etiam mensa posita collectus eris. Si autem impune vagari permiseris, nunquam ad officium præsentem habebis. Magnus ille magnæ et perfectæ orationis cultor : *Volo*, inquit, *quinque verba sensu meo loqui* [16], et quæ sequuntur. Sed hoc a tironibus et simplicioribus adhuc alienum est. Itaque nos quoque cum certo quodam modo adhuc et multitudine quantitatis [verborum] tanquam imperfecti obsecramus. Secundum enim est via ad primum. Qui dat, inquit, orationem mundam impigre, quamvis cætera sordidè et laboriose, oranti. Aliud est sordes orationis, aliud exstinctio, aliud furtum, aliud illusio. **434** Sordes seu immunditia est, cum inter preces divinas absurdæ cogitationes animo volvuntur. Exstinctio est, cum sub oratione mens [sibi subducta] in curas inutiles captiva trahitur. Furtum est, cum mens sine sensu et animadversione vagatur. Illusio est impetus qualiscunque tunc, cum oramus, in nos irruens. Quotiescunque inter precandum cum pluribus versamur, tum intus in animo formemus imaginem et habitum supplicantis. Si nulli fuerint nobiscum socii seu administri orationis, etiam speciem et habitum foris ad orationem aptum præ nobis ferimus. In imperfectis enim sæpe mens corpori conformatur [corpus imitatur et sequitur mens]. Omnes quidem sine exceptione, sed illi potissimum qui ad regem obtinendæ peccatorum veniæ causa accedunt, summa indigent contritione. Dum adhuc in carcere sumus, audiamus eum qui dixit Petro : Accingere linteo obedientiæ [17], et exue voluntates tuas, et nudus accede ad Dominum in oratione tua [18]. Si enim ipsius unius voluntatem imploraveris, suscipies Dominum qui gubernaculum animæ tuæ reget, et te sine ullo periculo diriget. Ubi ab amore sæculi, et voluptatum desideriis exsurrexeris, rejice omnes curas, exue cogitationes, abdica corpus, nihil enim aliud est oratio, quam omnis mundi tam qui sub oculos cadit, quam qui aspectum fugit, corporei quam incorporei abdicatio : *Quid enim mihi est in cœlo ?* nihil, *et quid a te volui super terram* [19] ? nihil ; nisi ut semper et a te nunquam divulsus per orationem tibi adhæream, et agglutiner. Quibusdam opes, aliis gloria, **435** aliis possessiones expetuntur : *Mihi autem adhærere Deo expetendum est, et ponere spem tranquillitatis animæ meæ in eo* [20]. Fides orationi alas addit, sine fide enim nemo in cœlum evolare potest. Quicunque adhuc vitiorum perturbationibus et affectibus laboramus, Dominum unice deprecemur ; omnes enim ex pertur-

[15] Job XXXVIII, 11. [16] 1 Cor. XIV, 19. [17] Joan. XXI, 18. [18] Joan. XIII, 4. [19] Psal. LXXII, 24. [20] Psal. LXXII, 27.

(*a*) Miror a Camaldulensi ὑπαρῶς verti *sobrie*, cum significet *sordide*.

(*b*) Ἀφανίζειν est disparere, cum aliquid subito evanidum fit et disparet, ac tollitur ab oculis.

bationum pelago ad portum demum tranquillitatis aspirarunt. Etsi non timet Deum judex ut Deum, nihilo minus propter molestiam, quam illi per preces exhibet, per peccatum illius gratia viduata et destituta anima ultionem faciet ejus ex adversario illius corpore, atque hostibus ejus spiritibus immundis. Bonos quidem et beneficii memores negotiator noster illorum preces statim exaudiendo ad sui amorem pertrahit; improbas autem et ingratas canum animas per famem et sitim petitionis assidere sibi diutius per preces curat. Ingratus enim canis accepto pane statim ab largitore suo recedit. Ne dixeris, te ex diuturnis precibus nihil profecisse, satis enim jam profecisti. Quod enim sublimius et præstantius bonum est, quam cum Deo conjungi, et in illius conjunctione perpetuo perseverare? Non ita reus ac damnatus formidat sententiam supplicii, sicut qui curam orationis habet, trepidat dum in oratione versatur. Unde qui sapit, et acutior est, ex orationis memoria omnem contumeliam, **436** iram, curas, negotia, afflictionem, cibi satietatem, tentationem, et cogitationes eludere et subterfugere potest. Præpara te per nunquam intermissam mentis orationem, ut Deo assistas in precibus tuis, et statim progressum facies.

A τῆς τοῦ αἰτήματος δίψης πρὸς αὐτὸν παρακαθέζεσθαι διὰ προσευχῆς παρασκευάζει. Ὁ γὰρ ἀγνώμων κύων κομισάμενος ἄρτον εὐθέως ἀναχωρεῖ τοῦ δεδωκότος. Μὴ λέγε χρονίζων ἐν τῇ δεήσει μηδὲν κατωρθωκέναι (9)· ἤδη γὰρ καὶ κατώρθωκας. Τί γὰρ καὶ ὑψηλότερον ἀγαθὸν τοῦ τῷ Κυρίῳ πρωσκολλᾶσθαι, καὶ ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἑνώσει ἀδιαλείπτως προσκαρτερεῖν. Οὐχ οὕτως κατάκριτος δέδοικε τῆς ἑαυτοῦ τιμωρίας τὴν ἀπόφασιν (10), ὡς ὁ προσευχῆς ἐπιμελούμενος τὴν ταύτης παράστασιν. Ὅθεν εἰ σοφός τις καὶ ἀγχίνους ὑπάρχει ἐκ τῆς ἐκείνης μνήμης, πᾶσαν λοιδορίαν, καὶ ὀργήν, καὶ μέριμναν, καὶ ἀσχολίαν, καὶ θλῖψιν, καὶ κόρον, καὶ πειρασμὸν, καὶ λογισμὸν ὑποστρέφεσθαι δύναται. Προπαρασκευάζου διὰ ἐννάου ἐν ψυχῇ προσευχῆς πρὸς τὴν παράστασιν τῆς σῆς ἱκεσίας, καὶ συντόμως προκόψεις.

Vidi ego coruscantes virtute obedientiæ, et memoriam Dei quantum fieri potuit, nunquam ex animo deponentes, qui certatim ad preces simul incumbebant, et brevissimo tempore omnes mentis distractiones superarunt, et totos quasi fontes lacrymarum profuderunt. Parati enim ad orationem per sanctam obedientiam fuerunt. Psalmodiam quidem quæ in multorum cœtu fieri solet, sequuntur animæ captivitates et cogitationum distractiones, privatam vero et solitariam non item, sed hanc acedia oppugnat, illam alacritas animi juvat. Amorem militis erga regem suum ostendit bellum; monachi vero charitatem erga Deum orationis tempus, dum astat Deo, probat; statum tuum ostendit tibi oratio tua. Orationem enim theologi illi speculum monachi esse affirmarunt. Qui quodcunque opus casu inchoat, et sub horam orationis appetentem in opere pergit, a dæmonibus illuditur. Hoc enim student illi fures ut horam ex hora nobis subducant et perdant. Noli rogatus recusare pro alterius anima precari, quamvis gratiam orandi non habeas. Sæpe enim fides petentis etiam precantem cum animi contritione servavit. Nihil est quod pro altero precatus, et exauditus extollaris: **437** illorum enim fides id fecit et effecit. Pueri quotidie ab ludi moderatore coguntur accuratissime reddere, quæ ab illo didicerunt, et a mente nostra, quam a Deo vim et virtutem accepit, in omnibus precibus ratio exigetur. Quocirca diligenter attendas oportet, quando sobrie precaberis, citius per iram oppugnaberis; hoc enim spectant dæmones (ut nos omni orationis fructu privent.) Omnis quidem virtus, sed potissimum oratio cum magno animi affectu et sensu nobis semper peragenda est. Tunc autem anima cum sensu precatur, quando iracundiam vincit. Bona multis precibus et annis parta solida et constantia sunt. Qui Deum possederit, non erit

Ἑώρακα ἐν ὑπακοῇ ἐξαστράπτοντας, καὶ τῆς κατὰ νοῦν ὅση δύναμις μνήμης Θεοῦ μὴ ἀμελοῦντας ἀθρόον ἐπὶ προσευχὴν παρασταθέντας, καὶ συντόμως τοῦ ἑαυτῶν νοὸς περιγενομένους καὶ κρουνηδὸν δάκρυα προχεομένους. Προπαρεσκευασμένοι γάρ ὑπὸ τῆς ὁσίας ὑπακοῆς ἐτύγχανον· τῇ μὲν μετὰ πλήθους ψαλμῳδίᾳ, αἰχμαλωσίαι καὶ ῥεμβασμοὶ παρέπονται· τῇ δὲ ἰδιαζούσῃ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τῇ μὲν ἀκηδίᾳ πολεμεῖ (11), τῇ δὲ προθυμίᾳ συνεργεῖ (12). Ἀγάπην μὲν στρατευομένου πρὸς βασιλέα ἀνέδειξε πόλεμος· ἀγάπην δὲ μοναχοῦ πρὸς Θεὸν ἤλεγξε προσευχῆς καιρὸς καὶ παράστασις· τὴν σεαυτοῦ κατάστασιν, ἡ σὴ προσευχὴ ἐμφανίσει σοι· ἔσοπτρον γὰρ αὐτὴν τοῦ μοναχοῦ οἱ θεολόγοι ἐκεῖνοι ἐκδεδώκασιν· ὁ τὸν τυχὸν μετερχόμενος ἔργον καὶ προσευχῆς ὥρας καταλαμβανομένης ἐν αὐτῷ προσασχολούμενος, ὑπὸ δαιμόνων ἐμπαίζεται. Σκοπὸς γὰρ τοῖς κλέπταις ὥραν δι' ὥρας ἐξ ἡμῶν ἀποσυλῆσαι. Μὴ παραιτούμενος, καὶ ὑπὲρ ψυχῆς προσεύχεσθαι, κἂν προσευχὴν μὴ κέκτησαι· ἡ γὰρ πίστις πολλάκις τοῦ αἰτοῦντος καὶ τὸν εὐχόμενον μετὰ συντριμμοῦ ἔσωσε. Μὴ ἐπαίρου ὑπὲρ ἄλλων δεόμενος καὶ εἰσακουόμενος· ἡ γὰρ ἐκείνων πίστις ἐνήργησε καὶ ἴσχυσε. Παῖς μὲν πᾶς πᾶσαν, ἥνπερ ἐκ τοῦ παιδοτρίβου μεμάθηκε σοφίαν, καθ' ἡμέραν ἀπαραλείπτως ὑπ' αὐτοῦ ἐκζητηθήσεται· νοῦς δὲ πᾶς, ἥνπερ δύναμιν ἐκ Θεοῦ εἴληφεν, ἐν πάσῃ προσευχῇ ἀπαιτηθήσεται· διὸ προσεκτέον, ὅταν νηφόντως προσεύξῃ, θᾶττον εἰς ὀργὰς πολεμηθήσῃ (13). Σκοπὸς γὰρ οὗτος τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν· πᾶσαν μὲν ἀρετὴν, ἐπὶ πλείω δὲ τὴν προσευχὴν αἰσθήσει πολλῇ ποιησώμεθα πάντοτε· τότε ψυχὴ ἐν αἰσθήσει προσεύχεται, ὅταν θυμοῦ κρείττων γένηται· τὰ πολλαῖς ἱκεσίαις καὶ χρόνοις περιποιούμενα μόνιμα. Ὁ κύριον κτησάμενος (14), οὐκ ἔτι ἑαυτοῦ ἐν προσευχῇ τὸν μῦθον ὑφηγήσεται· τὸ γὰρ πνεῦμα τότε ἐντυγχάνει ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν ἑαυτῷ στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. Πᾶσαν αἰσθητὴν φαντασίαν ἐν τῇ προσευχῇ μὴ προσδέξῃ (15), ἵνα μὴ

ἔκστασιν ὑποστῇς· ἀπαλλαγὴ ἀμφιβολίας, ἀδήλου δήλωσις ἄσειστος.

A sollicitus de reperiendis orationis verbis : spiritus enim tunc in seipso pro illo gemitibus inenarrabilibus interpellat [21]. Inter preces nullam sensuum imaginem admittes, ne in stuporem animi incurras. Omnis petitionis exauditæ in oratione signum et indicium apparet. Signum exauditionis, est dubitationis solutio et incerti certa declaratio.

Ἐλεήμων γίνου σφόδρα προσευχῆς ἐπιμελούμενος (16)· ἐν αὐτῇ γὰρ μοναχοὶ τὰ ἑκατονταπλάσια λήψονται· τὸ δὲ ἐξῆς ἐν τῷ ἐξῆς (17). Πῦρ μὲν ἐπιδημῆσαν ἐν καρδίᾳ προσευχὴν ἀνέστησε (18)· ταύτης διεγερθείσης, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθείσης πυρὸς ἐν ἀνωγέῳ ψυχῆς κατάβασις γέγονε. Φασὶ μέν τινες κρεῖττον εἶναι προσευχὴν μνήμης ἐξόδου· ἐγὼ δὲ μιᾶς ὑποστάσεως δύο οὐσίας ὑμνῶ. Ἵππος μὲν δόκιμος κατὰ πρόσβασιν [πρόβασιν] διαθερμαίνεσθαι, καὶ τῷ δρόμῳ προστιθέναι πέφυκε· δρόμον δὲ νοῶ, ὑμνῳδίαν· ἵππον δὲ τὸν ἀνδρεῖον νοῦν· πόρρωθεν ὁ τοιοῦτος ὀσφραίνεται πολέμου (20), καὶ προπαρασκευασθεὶς μένει λοιπὸν εἰς ἅπαν ἀνίκητος. Χαλεπὸν ἐκ στόματος διψῶντος ὕδωρ ἁρπάσαι· χαλεπώτερον δὲ ψυχὴν μετὰ κατανύξεως προσευχομένην, πρὶν τῆς ταύτης περαιώσεως ἑαυτὴν τῆς παραστάσεως, τῆς πολυποθήτου ἀποκόψαι· μὴ ἀποπηδήσῃς ἄχρις οὗ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ οἰκονομικῶς ὑπολήξαντα ἴδῃς (21)· οὐ γὰρ λήψῃ καιρὸν τοιοῦτον πρὸς ἄφεσιν πταισμάτων ἴσως ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ σου· ὁ προσευχῆς γευσάμενος, ὑπὸ λόγου ἑνὸς πολλάκις προερχομένου, τὸν νοῦν ἐμόλυνε, καὶ ἐν προσευχῇ παραστὰς, τὸ πεθούμενον οὐχ εὗρε συνήθως· ἄλλο ἐπισκοπεῖν συχνοτέρως τῇ καρδίᾳ (22)· καὶ ἄλλο ἐπισκοπεῦσαι καρδίας διὰ νοὸς ἄρχοντος, καὶ ἀρχιερέως λογικὰς θυσίας Χριστῷ προσάγοντος· τοὺς μὲν, ὡς φησί τις τῶν θεολογίας προσηγορίαν λαχόντων, τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον πῦρ ἐπιδημοῦν καταφλέγει, διὰ τὸ ἔτι ἐλλιπὲς τῆς καθάρσεως· τοὺς δὲ πάλιν φωτίζει διὰ τὸ μέτρον τῆς τελειότητος· τὸ αὐτὸ γὰρ πῦρ καταναλίσκον καὶ φωτίζον φῶς ὀνομάζεται· ὅθεν καί τινες ἐκ προσευχῆς ἐξιόντες ὡς ἀπὸ πυρὸς καμίνου ποιοῦνται τὴν ἔξοδον· κουφισμὸν ῥύπου τινὸς καὶ ὕλης αἰσθόμενοι· ἕτεροι δὲ ὡς ἐκ φωτὸς πεφωτισμένοι, καὶ διπλοΐδα ταπεινώσεως, καὶ ἀγαλλιάσεως ἠμφιεσμένοι. Οἱ γὰρ ἐκτὸς τῶν δύο τούτων ἐνεργειῶν ἐκ προσευχῆς ἐξεληλυθότες σωματικῶς, ἵνα μὴ εἴπω, Ἰουδαϊκῶς προσηύξαντο, καὶ οὐ πνευματικῶς. Εἰ σῶμα σώματος προσψαῦον ἀλλοιοῦται τῇ ἐνεργείᾳ, πῶς δ' ἂν καὶ οὐκ ἀλλοιωθήσεται ὁ Θεοῦ σώματος ἀθώοις χερσὶ προσψαύων (23);

Cuicunque cordi est oratio, erga alios misericors esto : per hanc enim misericordiam monachi centuplum recipient, et quod sequitur in futuro. Ignis cœlestis orationem in cor penetrantem accendit, qua accensa et in cœlum assumpta, rursum fit descensus ignis in animæ cœnaculum. Sunt qui censeant utiliorem esse orationem, quam sit meditatio mortis seu exitus animæ; ego vero geminas in una subsistentia laudo naturas. **438** Equus generosus quo magis progreditur, hoc magis incalescere et currere solet. Cursum intelligo divinas precum laudes, equum interpretor generosum animum, qui eminus etiam, et remotior odoratur bellum, et inde animatus et præparatus invictus et insuperabilis deinceps persistit. Durum est ex ore sitientis aquam rapere, sed durius animæ cum compunctione orantis ante orationis finem, optatissimum et desideratissimum ejus cum Deo agentis congressum et colloquium abrumpere. Non exsilias ab oratione, quoad divino nutu lacrymæ calere et fluere per se cessent et desinant. Fortasse enim per omnem reliquam vitam tuam, non acquires talem occasionem ad impetrandam veniam peccatorum tuorum. Qui gustum orationis cepit, uno sæpe verbo temere emisso inquinavit mentem, ut quod in oratione de more quæsivit, non inveniret. Aliud est secum frequenter cum corde meditari, aliud ipsum cor per mentem velut principem et pontificem rationabiles Christo hostias offerentem inspicere et visitare. Illos qui meditantur, ignis sanctus et divinus invadens incendit et comburit (ut quidam eorum qui theologi nomen sortiti sunt, testantur), quod adhuc inveniat sordium reliquias quas repurget. Hos vero rursum pro modo et ratione perfectionis illuminat. Idem enim ignis et consumens [22] et illuminans lumen appellatur. Unde fit ut quidam ab oratione digressi videantur quasi ex ardente fornace prodire, dum sentiunt quod ab aliqua labe, **439** et vitiorum fomite sint repurgati. Alii vero lumine illustrati, et gemina veste seu diploide humilitatis et exsultationis amicti ex oratione prodeunt. Qui enim sine harum duarum virtutum vi et efficacia ab oratione discedunt, corpore tantum, non spiritu, Judaicum prope dixerim in morem orarunt. Si corpus ad contactum corporis immutatur, quomodo non immutabitur, qui puris manibus Dei corpus attigerit?

Ἔστι κατὰ τὸν ἐπὶ γῆς βασιλέα, καὶ τὸν ἡμέτερον πανάγαθον βασιλέα θεάσασθαι, ποτὲ μὲν δι' ἑαυτοῦ, ποτὲ δὲ διὰ φίλου· ἄλλο τε δὲ διὰ δούλου· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀγνώστως τὰς αὐτοῦ δωρεὰς τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ χαριζόμενον· λοιπὸν δὲ καὶ κατὰ τὸν χιτῶνα τῆς προσούσης ἡμῖν ταπεινώσεως· ὥσπερ τῷ ἐπὶ γῆς βασιλεῖ ὁ αὐτῷ παριστάμενος, καὶ τὸ πρόσωπον τὸ οἰκεῖον ἀποστρέφων, καὶ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ δεσπότου διαλεγόμενος βδελυκτός· οὕτως ὑπὸ Κυρίου βδελύσσε-

Videre est apud regem terrestrem, nostrumque optimum et cœlestem regem, quod munera sua nunc per seipsum, nunc per amicum aliquem, alias per servum etiam, quandoque vero arcano et incognito modo, militibus suis dilargiatur, pro ratione nempe tunicæ nostræ quam gerimus humilitatis. Quemadmodum is qui mortali regi assistit, et faciem suam ab illo avertit, ac cum hostibus ejus colloquitur, exsecrabilis est regi suo; ita Do-

[21] Rom. VIII, 26. [22] Deut. IV, 24.

minus Deus exsecratur illum qui dum in oratione versatur, impuras cogitationes admittit, vel adsciscit. Canem venientem armis insequere, et impudentius oblatranti ne unquam cede. Pete per luctum, quære per obedientiam, pulsa per longanimitatem. Qui enim sic petit, accipit; qui ita quærit, invenit; sic pulsanti aperietur. Cave ne temere pro femina quavis preces suscipias, ne te hostis a dextris invadat et spoliet. Noli corporis actiones (*a*) sigillatim, ut se habent percensere, ne tute **440** tui ipsius insidiator fias. Non tibi præscribas tempus illud orationi, quod necessariis rebus et negotiis spiritualibus impendendum est. Quod nisi feceris, id quod melius est tibi subductum est. Qui scipione orationis semper nititur, non offendet; et si offendere contingat, non cadet in finem. Oratio enim est quædam pia tyrannis Dei, cujus utilitatem tum experimur, cum nos dæmones tempore communionis impedire conantur. Fructum autem orationis ex devicto hoste percipimus: *In hoc enim cognovi, quoniam voluisti me, quoniam* tempore belli *non gaudebit inimicus meus super me* [23]. *Clamavi*, inquit Psaltes, *in toto corde meo* [24], hoc est, corpore et anima et spiritu. *Ubi enim sunt duo* postremi [minimi] *congregati, ibi est Deus in medio eorum* [25]. Non est unus omnium neque qua corporis, neque qua spiritus in omnibus idemque status. Quibusdam enim prodest in psallendo celeritas, aliis tarditas: nam hi se adversus mentis distractiones seu captivitates, illi vero adversus inscitiam decertare affirmant. Si hostibus in te ingruentibus Regem cœlestem assidue in auxilium vocaveris, habe bonum animum, non fatigaberis: celerius enim abs te per se recedent: verentur enim impii ne ex pugna coronam reportes per orationem, fugient proinde ab oratione tanquam ab igne cruciati. Forti semper animo sis et habebis præceptorem Deum in oratione tua. Facultatem **441** videndi non possumus per sermonem discere, naturam enim ipsam sequitur: ita nec orationis præstantiam per doctrinam alterius assequimur: ipsa enim in se ipsa doctorem habet Deum, qui docet hominem scientiam, et suggerit precanti orationem, et benedicit annis justorum.

A ται ὁ ἐν προσευχῇ παριστάμενος, καὶ ἀκαθάρτους λογισμοὺς προσλαμβανόμενος ἐρχομένου τοῦ κυνὸς [ἐρχόμενον τὸν κύνα] τῷ ὅπλῳ δίωκε (24)· καὶ ὁσάκις ἀναιδεύεται, μὴ ἐνδώσεις αὐτῷ· αἴτει διὰ πένθους, ζήτει δι' ὑπακοῆς· κρούε διὰ μακροθυμίας· οὐ γὰρ οὕτως αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. Φυλάττου μὴ, ὡς ἔτυχεν, ὑπὲρ εὔξασθαι θήλεως ἐν προσευχῇ σου, μήπως ἐκ δεξιῶν συληθήσῃ. Μὴ θέλε τὰς σωματικὰς πράξεις ἐξαγορεύειν, ὥς εἰσιν (25), ἵνα μὴ ἑαυτῷ ἀντεπίβουλος γίνῃ. Μὴ γένηταί σοι ὁ τῆς προσευχῆς καιρὸς, σκέψεως ἀναγκαίων καὶ πνευματικῶν πραγμάτων ὥρα. Εἰ δὲ μὴ τὸ κρεῖττον ἐκλάπῃς, ὁ κρατῶν ἀπαύστως τὴν τῆς προσευχῆς βακτηρίαν, οὐ προσκόψει. Εἰ δὲ καὶ συμβῇ, ὅμως οὐ πεσεῖται εἰς τέλος· προσευχὴ γάρ

B ἐστι Θεοῦ τυραννὶς εὐσεβὴς, τὴν ταύτης ὠφέλειαν ἐκ τῶν δαιμονικῶν ἐμποδίων ἐν καιρῷ συνάξεως τεκμαιρόμεθα. Τὸν δὲ ταύτης καρπὸν ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ ἥττης· *Ἐν τούτῳ γὰρ ἔγνων, ὅτι τεθέληκάς με, ὅτι οὐ μὴ ἐπιχάρῃ* ἐν καιρῷ πολέμου *ὁ ἐχθρός μου ἐπ' ἐμέ. Ἐκέκραξα*, φησὶν ὁ Ψάλλων, *ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου*· τοῦτ' ἔστι, σώματι, καὶ ψυχῇ, καὶ πνεύματι. *Ὅπου γάρ εἰσι δύο* οἱ ἔσχατοι *συνειλεγμένοι, ἐκεῖ ἐστιν ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτων*. Οὐδὲ τὰ κατὰ σῶμα, οὐδὲ τὰ κατὰ πνεῦμα πάντα ὅμοια. Τισὶ μὲν γὰρ τὸ σύντομον· τισὶ δὲ τὸ σχολαιότερον ἐν

C τῇ ψαλμῳδίᾳ συνέρχεται· οἱ μὲν γὰρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ, οἱ δὲ τῇ ἀμαθίᾳ λέγουσι πολεμεῖν. Ἐὰν ἀδιαλείπτως κατὰ τῶν σῶν ἐχθρῶν ἐντυγχάνῃς τῷ βασιλεῖ, ἡνίκα πρὸς σὲ παραγίνωνται, θάρσει, οὐ κοπιάσεις· αὐτοὶ γὰρ ἐφ' ἑαυτοῖς συντόμως σου ἀποστήσονται· οὐ γὰρ θέλουσιν οἱ ἀνόσιοι καθορᾶν σε στέφανον λαμβάνειν διὰ προσευχῆς ἐκ τῆς πρὸς αὐτοὺς μάχης· πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ὡς ἀπὸ πυρὸς μαστιζόμενοι ὑπὸ τῆς προσευχῆς φεύξονται. Ἀνδρείαν κτῆσαι πᾶσαν, καὶ ἕξεις Θεὸν διδάσκαλον προσευχῆς σου (26). Οὐκ ἔστι τὸ βλέπειν, διὰ λόγου μανθάνειν, τῇ φύσει γὰρ ἔπεται· οὐδὲ προσεύχῃς κάλλος δι' ἑτέρας διδαχῆς· αὐτὴ γὰρ ἐφ' ἑαυτῆς διδάσκαλον τὸν Θεὸν ἔχει τὸν διδάσκοντα ἄνθρωπον γνῶσιν, καὶ διδόντα εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ, καὶ εὐλογοῦντα ἔτη δικαίων.

SCHOLIA AD GRADUM XXVIII.

De oratione.

Scholion 1.

Ad morem infantium, qui malitia parvuli sunt, D prout docet illud: *Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli* [26].

Scholion 2.

Quia in precatione non opus est multis verbis, aut ut multa dicantur simul, sed una aliqua et sola cum Deo collocutione, eaque sæpius iterata.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΗ'.

Περὶ προσευχῆς.

Σχόλιον α'.

Τῇ κακίᾳ νηπιαζόντων, κατὰ τό· *Ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία.*

Σχόλιον β'.

Ὅτι ἐν προσευχῇ οὐ δεῖ πολυλογεῖν, ἢ πολλὰ λέγειν πρὸς ἅπαξ· ἀλλὰ μονολογεῖν, ἤγουν τὰ αὐτὰ πολλάκις.

[23] Psal. XL, 12. [24] Psal. CXVIII, 145. [25] Matth. XVIII, 20. [26] Matth. XVIII, 3.

(*a*) Id est, vitia carnis.

Σχόλιον γ'.

Ὥσπερ τὰ νήπια οἱ γυμνάζοντες μικρὸν προβαίνοντα καὶ καταπίπτοντα ἀνορθοῦσι πάλιν, καὶ τὸ πλεῖον βαδίζειν παιδεύουσιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον νοῦν ἐν τῇ προσευχῇ τῆς πρὸς Θεὸν νεύσεως καταπίπτοντα, ἀνορθῶμεν πάλιν καὶ ἀνιστῶμεν, ἕως τὸ ἄπτωτον κτήσεται.

Σχόλιον δ'.

Ὁ Θεὸς ἥλιός ἐστι δικαιοσύνης, ως γέγραπται, πάσας ἁπλῶς τὰς ἀκτῖνας ἐπιλάμπων τῆς ἀγαθότητος· ἡ δὲ ψυχή, ἢ κηρὸς ὡς φιλόθεος, ἢ πηλὸς, ὡς φιλόϋλος κατὰ γνώμην γίνεσθαι πέφυκεν. Ὥσπερ οὖν ὁ πηλὸς κατὰ φύσιν ἡλίῳ ξηραίνεται, ὁ δὲ κηρὸς φυσικῶς ἀπαλύνεται· οὕτω καὶ πᾶσα ψυχὴ φιλόϋλος καὶ φιλόκοσμος ἀπὸ Θεοῦ νουθετημένη, καὶ ὡς πηλὸς κατὰ γνώμην ἀντιτυποῦσα σκληρύνεται, καὶ ἑαυτὴν ὠθεῖ κατὰ Φαραὼ πρὸς ἀπώλειαν· ἡ δὲ φιλόθεος, ὡς κηρὸς ἀπαλύνεται, καὶ τοὺς τῶν θείων τύπους καὶ χαρακτῆρας εἰσδεχομένη, γίνεται Θεοῦ κατοικητήριον ἐν πνεύματι.

Σχόλιον ε'.

Ἐν τρισὶ τρόπος εὑρίσκεται τῶν ἀγωνιζομένων· ἐν τοῖς νοήμασι τῶν αἰσθητῶν, ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ καταστάσει τῆς προσευχῆς.

Σχόλιον ς.

Ὁ σωματικὸς κόπος τοῖς ἀρχαρίοις, ἢ ἀτελέσι κατὰ τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν ὠφέλιμός ἐστιν ἄγαν· τοῖς δὲ τελείοις πάρεργος, ὡς ἀρχουμένοις μόνῳ τῷ νοῖ καὶ τῷ ἀσχηματίστῳ τῆς ψυχῆς· καὶ τοῖς μὲν νηπίοις χρεία καὶ μετανοιῶν, καὶ χειρῶν μακρὰν ἐκτάσεως, καὶ παννύχου στάσεως, καὶ ἄλλων, ἵνα συνεθισθῇ ὁ νοῦς τῷ σώματι εἰς εὐχήν. Οἱ δὲ τέλειοι τῷ νοῖ ἀρκούμενοι μᾶλλον ἄπαυστον καὶ διηνεκῆ κέκτηνται τὴν εὐχὴν, εἰ καὶ σώματι οὐ βλέπονται πράττοντες.

Σχόλιον ζ'.

Ὁ Θεὸς οὔτε Θεὸν ἔχει ὃν φοβηθήσεται, οὔτε ἄνθρωπον, ὃν ἐντραπήσεται· οὐκ ἔστι προσωπολημψία παρ' αὐτῷ· κριτὴς γάρ ἐστιν ἀδικίας καὶ δικαιοσύνης, τουτέστιν ἀδίκων· δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται.

Σχόλιον η'.

Κατ' οἰκονομίας ἐστὶν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ παρέχει τοῖς αἰτοῦσι τὰς χάριτας. Λαβόντες γὰρ πολλάκις τοῦ δεδωκότος ἐπελάθοντο· ὡς τό· *Ἔφαγεν Ἰακὼβ, καὶ τὰ ἑξῆς· καί· Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστη τοῦ παίζειν.*

Σχόλιον Ἰσαὰκ θ'.

Ἐὰν δεηθῇς τοῦ Θεοῦ περὶ πράγματος καὶ μακροθυμήσῃ τοῦ μὴ ταχέως ὑπακοῦσαί σου, μὴ λυποῦ· οὐ γὰρ εἶ σὺ τοῦ Θεοῦ σοφώτερος· τοῦτο δὲ συμβαίνει σοι, ἢ διὰ τὸ ἀνάξιόν σε ὄντα τυχεῖν τῆς αἰτήσεως· ἢ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰς ὁδοὺς τῆς καρδίας σου ἐφαμίλλους τοῖς αἰτήμασί σου· ἀλλ' ἐναντίον, ἢ διὰ τὸ μήπω ἐφθακέναι σε τὸ μέτρον τοῦ δέξασθαι τὸ χάρισμα

Scholion 3.

Quemadmodum qui infantes ad formandum gressum exercent, paululum progressos, et cadentes rursus erigunt, et sæpius incedere docent, ita nos mentem nostram inter preces ad Deum inclinatione cadentem emendemus rursus, et erigamus quoad firmum statum acquirat.

Scholion 4.

Deus est sol justitiæ, uti scriptum est, qui omnes bonitatis radios sincere explicat; anima vero aut cera, tanquam amans Dei, aut lutum tanquam corporibus affixa. Quemadmodum ergo lutum pro genio naturæ suæ sole exsiccatur et exarescit, cera vero mollescit, ita omnis anima carni et mundo addicta, quamvis a Deo admonita seu impulsa, quando eidem resistit et refragatur, indurescit, et seipsam cum Pharaone in exitium impellit. Quæ autem Deum amat, tanquam cera mitescit, rerumque divinarum formas et characteres seu signa recipit, et in spiritu fit domicilium Dei.

442 *Scholion 5.*

In tribus rebus status certantium religiosorum cognoscitur, in cogitationibus rerum sensibus subjectarum; in consideratione seu contemplatione earum; et in ratione precandi.

Scholion 6.

Labor seu fatigatio corporis tironibus sive imperfectis pro ætate nempe spiritus valde utilis est. Perfectis autem supervacaneus ut quibus sufficiat sola mente, et sine formis imaginum exerceri. Sed tirunculis religiosis necessaria est et pœnitentia, et passis diu manibus (precari), et tota nocte pedibus insistere, et hoc genus aliis (corporis afflictionibus), ut assuescat mens illorum corpori ad preces exsequendas. Perfecti autem jam sibi sufficientes orationi perpetuæ sine ulla cessatione intenti sunt, quamvis id situ corporis non videantur facere.

Scholion 7.

Deus neque Deum habet quem timeat, neque hominem quem revereatur: nullus est apud ipsum respectus personarum: judex enim iniquitatis est et justitiæ, hoc est, iniquorum: *Justo enim lex non est posita* [27].

Scholion 8.

Ex divina subinde dispensatione fit, quando Deus non largitur gratias petentibus. Sæpenumero enim qui acceperunt illas, obliviscuntur largitoris sui. Quemadmodum testatur illud: *Comedit Jacob*, et quæ sequuntur [28]. Et: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexit ludere* [29].

Scholion Isaaci 9.

Si rogatus abs te Deus cunctatus fuerit te statim exaudire, non est quod affligare: neque enim tu Deo sapientior es. Hoc autem tibi usu venit, quod aut indignus sis ut voto potiaris, aut viæ cordis tui non respondeant petitioni tuæ, sed repugnent, aut quod nondum ad illum gradum et modum virtutis perveneris, ut illam gratiam acci-

[27] I Tim. I, 9. [28] Psal. LXXVIII, 7. [29] Exod. XXXII, 6; I Cor. X, 7.

pias quam petis. Quemadmodum non oportet ante tempus affectare majora humeris suis, ne Dei munus ob celeritatem impetrationis contemnatur. Quidquid enim facile acquiritur, cito perit. Res autem non sine animi labore parta, magna cura custoditur et servatur.

Scholion 10.

Qui usum habet precandi...

443 *Scholion* 11.

Privatam orationem) quod ego mille perturbationibus exagitatus cognovi.

Scholion 12.

Huic vero quæ in multorum cœtu fieri solet) quod ego quidem non sum expertus, sed credo.

Scholion 13.

Qui ex præscripto Dei vivere decrevit, ab omni ira liberatus est. nec ullum omnino mortalium odio prosequitur.

Scholion 14.

Mens, inquit, charitate dilatata, ad eum versa qui dat petentibus quæ precantur, et ab illo afflata de verbis precum ab se ipsa proferendis non est sollicita, quæ qui facto ipso expertus est, verba insuper habet, bonitatem orationis, non ex prolixitate æstimabit.

Scholion 15.

Precaturus noli divina cum humanis et sensibilibus comparare, ne a recta opinione (et fide) excidas.

Scholion 16.

Clausisti viscera tua a benefaciendo, claudam et ego sinus indulgentiæ seu veniæ in tempore vindictæ et supplicii tui.

Aliud.

Benefacias pio, et recipies compensationem.

Aliud.

Quid lacrymaris inter preces, cum ipse lacrymas pauperis intuitus, ad misericordiam non movearis?

Aliud.

Quomodo Deus miserebitur tui? Precationis alæ sunt eleemosyna: si precibus tuis alas non addideris, cœlum petere non possunt: ubi vero fuerint alatæ, in cœlum evolabunt. Quemadmodum enim ignis oleo destitutus exstinguitur, ita preces absque eleemosyna evaneseunt.

Scholion 17.

Quæ sequuntur, sunt fructus tricesimus, et sexagesimus, qui etiam in sæcularibus reperiuntur. Nam tricesimus conjugibus qui temperanter vixerunt, convenit; sexagesimus iis qui in cælibatu cum virtute degunt; centesimum vero referunt qui totum mundum odio prosecuti soli Deo vivere statuerunt.

444 *Scholion* 18.

Ignem hic divinum desiderium appellat, quo in

(a) Scholion abrasum.

ὅπερ αἰτεῖς· καθότι οὐ δεῖ εἰς μεγάλα μέτρα πρὸ καιροῦ ἐπιβάλλειν ἑαυτὸν, ἵνα μὴ αἰσχρώθῃ τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ τῇ ταχύτητι τῆς ὑποδοχῆς αὐτοῦ· πᾶν γὰρ ῥᾴδιον καταβαλλόμενον ταχέως καὶ ἀπόλλυται. Ἕκαστον δὲ πρᾶγμα μετὰ πόνου καρδίας εὑρισκόμενον, μετὰ παραφυλακῆς καὶ φυλάττεται.

Σχόλιον ι'.

(a) Ὁ ἐν συνηθείᾳ προσεύχεσθαι.....

Σχόλιον ια'.

Τῇ ἰδιαζούσῃ ὅπερ ἔγνων ἐγὼ ἐκ πείρας μυρίων παθῶν.

Σχόλιον ιβ'.

Τῇ μετὰ πλήθους· τοῦτο ἀγνοῶ μὲν, πιστεύω δὲ.

Σχόλιον ιγ'.

Ὁ κατὰ Θεὸν ζῆν αἱρετισάμενος πάσης ὀργῆς ἀπῆλλακται, καὶ οὐδ' ὅλως τὸν πλησίον μισεῖ.

Σχόλιον ιδ'.

Πλατυνθεὶς, φησὶ, ὑπὸ τῆς χάριτος, τότε ὁ νοῦς πρὸς τὸν διδόντα τοῖς εὐχομένοις, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐμπνεόμενος, πρὸς τοὺς ἀφ' ἑαυτοῦ προφερομένους τῶν εὐχῶν λόγους οὐκ ἀσχολεῖται· περὶ ὧν ὁ ἔργῳ δοκιμάσας τοὺς λόγους παρόψεται, ἐκ τῆς ποσότητος τὴν ποιότητα ἐμπορευσάμενος.

Σχόλιον ιε'.

Προσευχόμενος, φησὶν, αἰσθητῷ τινι πράγματι τὸ θεῖον μὴ παρείκαζε, ἵνα μὴ καὶ τῆς ὀρθῆς ἀποπέσῃς δόξης.

Σχόλιον ις'.

Ἔκλεισάς σου τὰ σπλάγχνα τῆς εὐποιίας· κλείσω μου κἀγὼ τοὺς κόλπους τῆς ἀνέσεως ἐν καιρῷ τιμωρίας σου.

Ἄλλο.

Εὐποίησον εὐσεβεῖ, καὶ εὑρήσεις ἀνταπόδομα.

Ἄλλο.

Τί κλαίεις εὐχόμενος; σὺ τὰ δάκρυα τοῦ πένητος βλέπων οὐκ ἐλεεῖς.

Ἄλλο.

Ὁ Θεός σε πῶς ἐλεήσει; Πτερόν ἐστι τῆς εὐχῆς ἡ ἐλεημοσύνη· ἐὰν μὴ ποιήσῃς πτερὸν τῇ εὐχῇ σου, οὐκ ἀνέρχεται εἰς ὕψος· ὅταν δὲ πτεροποιηθῇ ἡ εὐχή σου, ἵπταται εἰς τὸν οὐρανόν. Ὥσπερ γὰρ πῦρ ἐὰν μὴ ἔχῃ ἔλαιον ἐπιστάζον, σβέννυται· οὕτως καὶ ἡ εὐχὴ, ἐὰν μὴ ἔχῃ ἐλεημοσύνην ἀφανίζεται.

Σχόλιον ιζ'.

Τὸ ἑξῆς ἐστι τὰ λ', καὶ ξ', ἃ καὶ ἐν τοῖς κοσμικοῖς εἰσι. Τὰ μὲν λ' οἱ γυναιξὶ συζῶντες, καὶ σωφρονοῦντες· τὰ δὲ ξ', οἱ ἄζυγες, καὶ βίον ἐνάρετον μετερχόμενοι· τὰ δὲ ρ', οἱ κόσμον πάντα μισήσαντες, καὶ Θεῷ ζῆν μόνῳ αἱρετισάμενοι.

Σχόλιον ιη'.

Πῦρ ἐνθάδε, τὸν θεῖκὸν λέγει πόθον, οὗ ἀναληφθέν-

τος ἐν τῇ καρδίᾳ ὁ νοῦς ἀνυψώθη εἰς οὐρανὸν, καὶ λοιπὸν ἐν τῷ τοιούτῳ ἀνώγεῳ τῆς ψυχῆς ἦγουν φρονήματι τῶν γηΐνων ὑψηλοτέρῳ, ἡ τοῦ θείου πνεύματος κατάβασις γέγονε, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αἰσθητῶς.

A corde concepto, mens elata in cœlum deinceps in hujusmodi cœnaculo animæ seu sensu mentis terrenis altiore, divini Spiritus descensus, seu scala efficitur, qualis super apostolos spectabilis apparuit.

Σχόλιον ιθ'.

Ἀμφότερα ἐπίσης τὴν ψυχὴν εὐεργετοῦσι, καὶ θείαν αὐτῇ ἐμποιοῦσι κατάνυξιν.

Scholion 19.

Ambo pari modo animæ prosunt, et divinam illi compunctionem inferunt.

Σχόλιον κ'.

Τῶν τῆς γῆς ἀφιστῶντα.

Scholion 20.

Procul) qui procul a rebus terrenis abest.

Σχόλιον κα'.

Μὴ ἀναχώρει τῆς εὐχῆς, μέχρι τὰ κινηθέντα θεοπάροχα δάκρυα, καὶ τὸ τῆς κατανύξεως πῦρ πάλιν κατ' οἰκονομίαν τὴν γενομένην δι' ἔπαρσιν σταλῶσιν· ὅτι, φησὶν, οὐκ οἶδας εἰ ἄλλοτέ ποτε τοιούτων προξένου παραστάσεων τύχῃς.

Scholion 21.

Non recedas ab oratione, donec motæ, a Deoque profectæ lacrymæ, et compunctionis flamma rursum ex divina ordinatione propter elationem animi sistantur: quia nescis, inquit, an unquam alias talium patrociniorum procuratorem sis adeptus.

Σχόλιον κβ'.

Οἷον κατανοεῖν, καὶ ἀναθεωρεῖν ἑαυτόν. Καὶ ἄλλο τὸ ἐπίσκοπον γενέσθαι, καὶ ἄρχοντα τῶν παθῶν, ὃ καὶ παρὰ πολὺ τοῦ προτέρου μεῖζον.

Scholion 22.

Cujusmodi est cognoscere et descendere per considerationem in seipsum. Et aliud esse dicit inspectorem agere, aliud dominatorem affectuum et perturbationum, quod posterius multo nobilius est priore.

Ἄλλο.

Ἄρχων μέν ἐστιν ὁ νοῦς, ὅταν τὰ καθ' ἑαυτὸν, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν, ἦγουν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια καλῶς περιέπῃ, καὶ διεξέρχεται· ἀρχιερεὺς δὲ, ὅτε τὰ νοήματα καθαρὰ καὶ ἀκίβδηλα τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ δι' εὐχῆς προσάγῃ· καὶ ἄρχοντος μέν ἐστι, τὸ ἐπισκοπῆσαι τὰ ἐκτός· ἀρχιερέως δὲ, τὸ συνεχῶς ἐπισκοπεῖν, καὶ τὰ ἐκτὸς καὶ τὰ ἐντός.

Aliud.

Dominator seu princeps est animus, quando ea quæ ad ipsum pertinent et circa ipsum sunt. hoc est, facultates animæ et sensuum corporis instrumenta rite et ordine administrat et exsequitur. Pontifex autem est quando mentem et cogitationes puras et sinceras per preces ad sacrum Dei altare sistit. Principis officium est externa administrare: pontificis, perpetuo exteriora simul et interiora recte procurare et gubernare.

Σχόλιον κγ'.

Περὶ τῶν ἁγιασμάτων λέγει.

Scholion 23.

De divinis mysteriis sacramenti loquitur, seu de sanctificatis.

Σχόλιον κδ'.

Κύνα λέγει τὸν ὑποσυλοῦντα τὸν νοῦν διὰ προφάσεως ἐκ τῆς προσευχῆς δαίμονα, ὃν δεῖ διώκειν τῇ κατ' αὐτοῦ πρὸς Θεὸν ἐντεύξει.

Scholion 24.

Canem vocat dæmonem qui per aliquem prætextum (necessitatis vel negotii) subducit mentem ex precatione, qui persequendus est recurrendo per colloquium adversus illum ad Deum.

Σχόλιον κε'.

Σημείωσαι, ὅτι τὰς αἰσχρὰς πράξεις οὐ δεῖ κατ' εἶδος πρὸς λεπτὸν ἐξαγορεύειν ἐν τῇ προσευχῇ.

Scholion 25.

Observa, quod in precibus facta turpia non sigillatim et speciatim ad unguem sint proferenda.

Ἄλλο.

Ὁ γνωστικὸς, καὶ εἰδὼς τὴν ἀλήθειαν οὐ διὰ μνήμης τῶν πραχθέντων, ἀλλὰ δι' ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων ἐξομολογεῖται τῷ Θεῷ.

Aliud.

Prudens et gnarus veritatis non **445** per eorum, quæ gessit, memoriam, sed per tolerantiam eorum quæ incursant, Deo confitetur.

Σχόλιον κς'.

Οὐ χρῄζει, φησὶ, διδασκάλου εἰς τὸ προσεύχεσθαι· ἀλλὰ τῆς ἑαυτοῦ ἰδίας προθυμίας, δι' ἣν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐκείνῳ διδάσκαλος ἐφίσταται. Καὶ γὰρ ἐννόμως, καὶ προθύμως προσευχόμενον ὁ Θεὸς διὰ φωτισμοῦ διδάσκει, καὶ τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀπὸ πλάνης βέβαιον ἵστησι, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττει.

Scholion 26.

Non indiget (inquit) magistro ad precandum, sed sua et privata alacritate, propter quam Deus ipse illi magister adest. Nam rite et prompte oranten. Deus per illuminationem docet, et mentem ipsius ab errore firmam sistit, et captivitate liberat.

Ἄλλο Μαξίμου.

Ὁ τὸν Θεὸν γνησίως ἀγαπῶν, ἀμετεωρίστως προσεύχεται· ὁ ἀμετεωρίστως προσευχόμενος, γνησίως τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ. Οὐκ ἀμετεωρίστως προσεύ-

Aliud Maximi.

Qui Deum sincere diligit sine distractione precatur: qui sine distractione precatur, sincere Deum diligit. Non orat sine distractione quisquis

animum rebus terrenis affixum habet. Non ergo Deum amat, qui mentem rerum humanarum affectu devinctam habet.

A χεται ὁ τὴν ψυχὴν τοῖς γηΐνοις προσκεκολλημένην ἔχων. Οὔκουν τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ ὁ τὸν νοῦν τῇ πρὸς τὰ ἀνθρώπινα προσπαθείᾳ δεδεμένον ἔχων.

Aliud Nili.

Oratio est elevatio [ascensio] mentis in Deum. Attentio orationem quærit et invenit. Attentionem enim si quid aliud sequitur oratio, pro qua (attentione) laborandam est.

Ἄλλο Νείλου.

Προσευχή ἐστι ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεόν· προσοχὴ προσευχὴν ζητοῦσα προσευχὴν εὑροῦσα· προσοχῇ γὰρ προσευχὴ (*a*), εἰ καί τι ἄλλο ἕπεται ἐφ' ᾗ σπουδαστέον.

GRADUS XXIX.

De cœlo, terrestri et imitatrice Dei animi tranquillitate et perfectione et resurrectione animæ ante generalem resurrectionem.

Ecce deinceps et nos, quamvis in profundissimo B ignorantiæ lacu, et perturbationum tenebris, et umbra mortis corporis hujus collocati, de terrestri tamen cœlo per audaciam disputare aggredimur. Firmamentum quidem pro ornatu habet stellas : animi vero tranquillitas virtutes. Ego enim ἀπάθειαν sive tranquillitatem animi nihil aliud esse existimo, quam mentis in corde cœlum, quod omnes improbas dæmonum artes deinceps **446** pro ludo et ludibrio habet et contemnit. Victor ergo omnium perturbationum is vere et est et agnoscitur, qui carnem suam ab omni labe corruptionis repurgavit, et incorruptam reddidit, mentem autem supra omnem creatam naturam extulit, et omnes sensus corporis menti subjecit, animam vero ipsam coram Domini facie stitit, quam ultra naturæ vires ad C ipsum extendit. Alii hanc animi tranquillitatem ab omnibus perturbationibus liberam affirmarunt esse reditum in vitam ante resurrectionem corporis. Alii perfectam Dei cogitationem, alteram angelorum [similem angelis]. Hæc ergo perfecta perfectorum infinita perfectio, quemadmodum mihi qui istius gustum percepit, enarravit, adeo deinceps mentem sanctam reddit, et ab sensuum materia abstrahit, ut plurimam et maximam hujus mortalis vitæ partem post occupatum cœlestem portum, in cœlum per mentis excessum ad Deum contemplandum extollat. De quo loquitur is qui rei experimentum fortasse ceperat, quod *Dei fortes terræ vehementer elevati sunt* [30], qualem fuisse Ægyptium illum (*b*) didicimus, qui etiam inter multos precatus manus ut plurimum extentas non remittebat.

Est inter imperturbatos illos alius alio tranquil- D lior et perfectior. Nam alius magnopere odit iniquitatem : alius inexplebili modo ditescit virtutibus. Quin et castimonia quædam animi tranquillitas, et meritò quidem appellatur. **447** Est enim principium communis resurrectionis et corruptorum seu mortalium incorruptionis seu immortalitatis. Tranquillitatem ostendit qui dixit : Sensum Domini possedi. Tranquillitatem ostendit Ægyptius (*c*) qui negavit se Dominum timere. Ostendit et ille, qui, ut perturbationum vitia ad

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

Περὶ τοῦ ἐπιγείου οὐρανοῦ τῆς θεομιμήτου ἀπαθείας, καὶ τελειότητος, καὶ ἀναστάσεως ψυχῆς πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως.

Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς οἱ τεθέντες ἐν λάκκῳ ἀγνωσίας βαθυτάτῳ καὶ σκοτεινοῖς πάθεσι, καὶ σκιᾷ θανάτου τούτου τοῦ σώματος, περὶ τοῦ ἐπιγείου οὐρανοῦ ἐκ θρασύτητος φιλοσοφεῖν ἀρχόμεθα. Ἔχει μὲν γὰρ τὸ στερέωμα τοὺς ἀστέρας κάλλος, ἡ δὲ ἀπάθεια τὰς ἀρετὰς κόσμον· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν τι ἔγωγε ἀπάθειαν ὑπείληφα εἶναι· ἀλλ' ἢ ἐγκάρδιον νοὸς οὐρανόν, τὰς τῶν δαιμόνων πανουργίας, ἀθύρματα λοιπὸν λογιζόμενον. Ἀπαθὴς μὲν οὖν κυρίως καὶ ὑπάρχει, καὶ γνωρίζεται, ὁ τὴν σάρκα μὲν ἄφθαρτον ποιήσας, τὸν δὲ νοῦν τῆς κτίσεως ἀνυψώσας, τὰς δὲ πάσας αἰσθήσεις τούτῳ ὑποτάξας· τῷ δὲ προσώπῳ Κυρίου τὴν ψυχὴν παραστήσας ὑπὲρ τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν πρὸς αὐτὸν ἀεὶ ἐπεκτεινομένης. Τινὲς δὲ πάλιν ἀπάθειαν εἶναι ὁρίζονται ἀνάστασιν ψυχῆς πρὸ τοῦ σώματος· ἄλλοι δὲ ἐπίγνωσιν Θεοῦ τελείαν, ἀγγέλων δευτέραν· αὕτη οὖν ἡ τελεία τῶν τελείων ἀτέλεστος τελειότης καθά μοί τις αὐτῆς γευσάμενος (1) ὑφηγήσατο, οὕτω λοιπὸν τὸν νοῦν ἁγιάζει, καὶ τῶν ὑλῶν ἁφαρπάζει, ὡς τὸ πολὺ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς, μετὰ τὴν κατάληψιν μέντοι τοῦ οὐρανίου λιμένος, ἐν οὐρανῷ ἐξεστηκότα αὐτὸν πρὸς θεωρίαν ἀνυψοῖ (2)· περὶ οὗ καί φησί που ὁ πεῖραν ἴσως εἰληφὼς, ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν· τοιοῦτον ἔγνωμεν καὶ τὸν Αἰγύπτιον, τὸν μὴ ἐῶντα τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας ἐπὶ πολὺ τεταμένας ἐν προσευχῇ, ἡνίκα ἂν μετά τινων προσηύχετο.

Ἔστιν ἀπαθὴς (3), καὶ ἔστιν ἀπαθοῦς ἀπαθέστερος. Ὁ μὲν γὰρ ἰσχυρῶς μισεῖ τὰ πονηρὰ, ὁ δὲ ἀπλείστως πλουτεῖ ἐν ἀρεταῖς, καὶ ἡ ἀγνεία ἀπάθεια λέγεται, καὶ εἰκότως. Προοίμιον γὰρ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας φθαρτῶν. Ἀπάθειαν ἔδειξεν ὅ εἰπών· Νοῦν Κυρίου κέκτημαι. Ἀπάθειαν ἔδειξεν ὁ εἰπὼν Αἰγύπτιος, μὴ φοβεῖσθαι τὸν Κύριον. Ἀπάθειαν ἔδειξεν ὁ ἀνθυποστρέψαι τὰ πάθη εὐξάμενος. Τίς πρὸ τῆς μελλούσης λαμπρότητος, ὡς ὁ Σύρος ἐκεῖνος ἀπαθείας ἠξίωται; Ὁ μὲν γὰρ Δαυῒδ ὁ περίφημος ἐν προφήταις· Ἄρες μοι, φησὶν πρὸς Κύ-

[30] Ita Psal. XLVI, 10, cum LXX et Hebr. legit, ubi nos, *Dii fortes*, etc.

(*a*) In Græco res dubia est an attentio sequatur orationem, vel oratio attentionem. Utrobique enim legitur προσοχῇ et προσευχῇ. Nos emendavimus dubiam scripturam.

(*b*) S. Tithoes.

(*c*) S. Antonius.

ρισν, *ἵνα ἀναψύξω*. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀθλητής· Ἄνες τὰ κύματα τῆς χάριτός σου. Ἀπάθειαν ἔχει ψυχή, ἡ οὕτως ποιωθεῖσα ταῖς ἀρεταῖς, ὡς οἱ ἐμπαθεῖς ταῖς ἡδοναῖς. Εἰ τοῦτο ὅρος γαστριμαργίας, τὸ, καὶ μὴ ὀρεγόμενον βιάζεσθαι, τοῦτο πάντως ὅρος ἐγκρατείας, τὸ καὶ πεινῶσαν τὴν φύσιν ἀνυπεύθυνον οὖσαν ἐπικρατεῖν. Εἰ τοῦτο ὅρος λαγνείας, τὸ, καὶ ἐπὶ ζώοις καὶ ἀψύχοις μαίνεσθαι· τοῦτο ὅρος ἁγνείας, τὸ, ἐπὶ πᾶσιν ὡς ἀψύχοις τῇ αἰσθήσει διακεῖσθαι. Εἰ τοῦτο φιλαργυρίας πέρας (4), τὸ, μηδέποτε τοῦ συναθροίζειν παύεσθαι, ἢ κορέννυσθαι· τοῦτο ἀκτημοσύνης, τὸ, μηδὲ τοῦ σώματος φείσασθαι τοῦ ἰδίου. Εἰ τοῦτο ἀκηδίας πέρας, τὸ, ἐν πάσῃ ὑπάρχοντα ἀνέσει ὑπομονὴν μὴ κεκτῆσθαι· τοῦτο ὑπομονῆς, τὸ, ἐν θλίψει ὄντα, ἄνεσιν ἔχειν λογίζεσθαι. Εἰ τοῦτο ὀργῆς πέλαγος, τὸ καὶ μηδενὸς παρόντος θηριοῦσθαι· τοῦτο μακροθυμίας τοῦ ἀπόντος, τοῦ λοιδοροῦντος καὶ παρόντος ὡσαύτως γαλιᾷν [γαληνιᾷν]. Εἰ τοῦτο κενοδοξίας ὕψος, τὸ καὶ μηδενὸς παρόντος τοῦ ἐπαινεῖν ὀφείλοντος κενοδοξίας ἔργα σχηματίζεσθαι, τοῦτο πάντως ἀκενοδοξίας εἶδος, τὸ μηδέποτε ἐν παρουσίαις τὴν ἔννοιαν κλέπτεσθαι. Εἰ τοῦτο εἶδος ἀπωλείας (5), εἴγουν ὑπερηφανίας τὸ ἐν εὐτελεῖ σχήματι ἐπαίρεσθαι, τοῦτο σωτηριῶδες ταπεινώσεως τεκμήριον, τὸ ἐν ὑψηλοῖς ἐγχειρήμασι, καὶ κατορθώμασι ταπεινὸν ἔχειν φρόνημα. Καὶ εἰ τοῦτο ἐμπαθείας παντελοῦς τεκμήριον, τὸ πᾶσι τοῖς ὑπὸ δαιμόνων ὑποσπειρομένοις σχεδὸν ὀξέως ὑπείκειν. Ἐγὼ τοῦτο τῆς ἁγίας ἀπαθείας ὑπέληφα γνώρισμα, τὰ δύνασθαι ἐναργῶς λέγειν· *Ἐκλίνοντος ἀπ' ἐμοῦ τοῦ πονηροῦ* (6), *οὐκ ἐγίνωσκον*, οὐδὲ πῶς ἐλήλυθεν, οὐδὲ τίνος ἕνεκα, οὐδὲ πῶς ἀπελήλυθεν, ἀλλ' ὅλος λοιπὸν ἀναισθήτως πρὸς τὰ τοιαῦτα ἔχω· ἡνωμένος ὅλος ὢν, καὶ ἀεὶ ἐσόμενος Θεῷ.

A se redirent, Deum rogavit. Quis ante futuram claritatem, ut Syrus ille, hac tranquillitate dignus habitus est? David inter sacros vates cantatissimus: *Remitte mihi*, inquit ad Dominum, *ut refrigerer* [31]. Hic autem athleta Christi: Remitte fluctus gratiæ tuæ. Illa anima est in possessione tranquillitatis, quæ sic affecta et modificata est virtutibus, ut sunt perturbati et vitiosi erga voluptates Si iste supremus est gulæ gradus, seipsum absque appetitu cogere ad epulandum, cum non esurias: hic supremus erit temperantiæ, etiam cum esurias, naturam jam nulli vitio obnoxiam continere. Si extremæ hoc luxuriæ signum est, erga bestias et res inanimas cupidine ferri et insanire; certe istud summæ castitatis erit, perinde erga res omnes tam animatas quam inanimas affici. Si hoc avaritiæ supremus est terminus, neque coacervandis opibus ullum modum ponere, nec pecuniis expleri; certe contra veræ paupertatis argumentum erit, neque corpori parcere. Si extremæ desidiæ nota est, in summo otio impatientem fieri; illud certe summæ patientiæ indicium erit, in ipsa afflictione putare se relaxationem reperisse. Si hic extremus iræ velut pelagi furor est, etiam nemine præsente efferari; summæ æquitatis animi signum erit, **448** perinde animi serenitatem præsente et absente calumniatore retinere. Si is ad culmen vanæ gloriæ ascendit, qui nullo præsente a quo laudetur, vanæ tamen gloriæ opera fingit et simulat, haud dubie rejectæ penitus et devictæ vanæ gloriæ forma et specimen erit, nihil animo in conventibus commoveri, aut sibi pati subrepere. Si hæc exitii sive superbiæ species est, in vili habitu extolli; hoc salutaris humilitatis signum erit, in arduis operibus et virtutum officiis humilem animum retinere. Si hoc supremæ vitiositatis indicium est, omnibus dæmonum suggestionibus statim cedere, tum ego certissimam sanctæ tranquillitatis tesseram affirmabo hoc posse aperte testari: *Declinantem a me malignum non cognoscebam* [32], neque quomodo accesserit, neque quam ob causam, neque quomodo recesserit, sed ad hæc, et hujusmodi omnia tanquam omni sensu carerem, affectus sum, cum Deo quantusquantus sum conjunctus nunquam ab eo sejungendus.

Ὁ τοιαύτης καταστάσεως ἠξιωμένος, ἔτι ὢν ἐν σαρκὶ, αὐτὸν τὸν ἐνοικοῦντα ἀεὶ ἐν ἅπασι λόγοις, καὶ ἔργοις, καὶ διανοήμασιν ἔχει κυβερνῶντα. Ὅθεν λοιπὸν καὶ ὡς φωνῆς τινος, τῆς τοῦ Κυρίου βουλήσεως ἔνδον διὰ φωτισμοῦ ἀντιλαμβάνεται, πάσης διδασκαλίας ἀνθρωπίνης ὑψηλότερος γενόμενος· *Πότε ἥξω, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ*; οὐ γὰρ φέρω λοιπὸν τοῦ πόθου τὴν ἐνέργειαν· ἀλλὰ ζητῶ, ὅπερ ἀθάνατον κάλλος πρὸ τῆς πηλοῦ μοι δέδωκας. Ὁ ἀπαθὴς, *τί δεῖ πολλὰ λέγειν*; *ζῇ μὲν οὐκ ἔτι αὐτὸς, ζῇ δὲ ἐν αὐτῷ ὁ Χριστὸς, καθά φησιν ὁ τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος, καὶ τὸν δρόμον τετελεκὼς, καὶ τὴν πίστιν τετηρηκὼς ὀρθόδοξον*. Οὐ συνίσταται διάδημα βασιλέως ἐξ ἑνὸς λίθου, καὶ οὐ τελειοῦται ἀπάθεια, ἂν μιᾶς ἀρετῆς καὶ τῆς τυχούσης ἀμελήσωμεν· ἀπάθειαν μὲν νοήσεις, τὸ τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως ἐν οὐρανοῖς παλάτιον. Πολλὰς δὲ μονὰς τὰς ἔνδον τῆς πόλεως ταύτης κατασκηνώ-

Qui tali statu dignatus est, is dum adhuc in carne degit, Deum habet in se habitantem, qui omnia ipsius dicta, facta, et cogitata etiam gubernat. Ac deinceps tanquam vocem alicujus intus accipit, quæ divinam ei voluntatem per illuminationem interpretatur, unde doctior et sublimior omni humana doctrina factus dicit: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei* [33]? nec enim diutius vim desiderii ferre possum, sed quæro immortale pulchritudinis decus, quod mihi ante lutum carnis hujus dedisti. **449** In ista tranquillitate animi constitutus (quid opus est pluribus?) vivit jam non ipse, sed vivit in illo Christus [34], quemadmodum dicit, qui bonum certamen certavit, cursum consummavit, fidem veram et rectam servavit [35]. Non constat corona regis ex uno lapide pretioso, nec animi tranquillitas perficitur, si vel una, qualiscunque illa sit, virtus negligatur. Per tranquillitatem intelliges illam cœlestis

[31] Psal. XXXVIII, 14. [32] Psal. C, 4. [33] Psal. XLI, 3. [34] Galat. II, 20.

imperatoris regiam seu palatium. Multas autem mansiones, quæ intra civitatem hanc sunt, justorum habitationes. Murum Jerusalem, peccatorum remissiones. Curramus, fratres, ut in cœlestis palatii thalamum penetremus. Quod si ex oneris alicujus anticipatione (o calamitatem!) aut tempore occupati fuerimus, saltem locum aliquem circum ipsum thalamum occupare studeamus. Si vero adhuc cessamus et remissi sumus, curemus tamen ut saltem intra mœnia, quoquo modo possumus, penetremus. Nam qui non ante exitum vitæ illuc ingressus fuerit, vel potius mœnia ascenderit et superarit, in vasta dæmonum solitudine stabulabitur. Propterea ille quispiam precabatur: *In Deo meo transgrediar murum* [36]. Et alius tanquam ex persona Dei dicit: *Nonne peccata vestra sunt quæ dividunt inter vos et me* [37]? Perfodiamus, amici, medium sepis parietem, quem per inobedientiam male ædificavimus. Accipiamus hinc debitorum solutionem, quia non est apud inferos qui sanare possit. **450** Studeamus ergo, fratres, studiosi enim æternæ vitæ inscripti sumus, nec est quod vel lapsum ullum, vel tempus, vel onus excusemus: quotquot enim Dominum per regenerationis lavacrum receperunt, *dedit illis potestatem filios Dei fieri* [38], cum dixit: *Vacate et videte*, et intelligite, *quia ego sum Deus* [39], et vera ab omni perturbationum vitiorumque tempestate tranquillitas, cui gloria in omnes sæculorum æternitates. Amen.

Excitat quidem a terra in cœlum inopem mentem, et de stercore vitiorum excitat pauperem beata animi tranquillitas: sed laudatissima charitas collocat eum cum principibus, angelis inquam sanctis, cum principibus populi sui [40].

σεις (8). Τεῖχος τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν τῶν πταισμάτων ἄφεσιν. Δράμωμεν, ἀδελφοί, τῆς ἐν τῷ νυμφῶνι τοῦ παλατίου εἰσόδου τυχεῖν· εἰ δὲ ἔκ τινος ἢ φορτίου προλήψεως, ὢ τῆς συμφορᾶς! ἢ χρόνου προκατελήφθημεν, κἂν μονήν τινα πέριξ τοῦ νυμφῶνος προφθάσωμεν. Εἰ δὲ ἔτι ὀκλάζομεν, ἢ παρειμένοι τυγχάνομεν, κἂν ἐντὸς τοῦ τείχους παντὶ τρόπῳ γενώμεθα· ὁ γὰρ πρὸ τέλους ἐκεῖ μὴ εἰσελθών, μᾶλλον δὲ μὴ ὑπερβεβηκὼς ἐν ἐρημίᾳ αὐλισθήσεται. Διὰ τοῦτό τις ηὔχετο λέγων· *Ἐν τῷ Θεῷ μου ὑπερβήσομαι τεῖχος.* Καὶ ἕτερος ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησιν· *Οὐχ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν εἰσιν αἱ διαχωρίζουσαι ἀνὰ μέσον ὑμῶν καὶ ἐμοῦ;* Διακόψωμεν, ὦ φίλοι, τὸ μεσότειχον τοῦ φραγμοῦ, ὅπερ διὰ παρακοῆς κακῶς ᾠκοδομήσαμεν· λάβωμεν ἐντεῦθεν λύσιν τοῦ χρέους, διότι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾅδῃ ὁ δυνάμενος ἰάσασθαι. Σχολάσωμεν, ἀδελφοί, καὶ γὰρ σχολασταὶ ἀπεγράφημεν· οὐκ ἔστι πτῶμα, οὐκ ἔστι καιρὸν, οὐκ ἔστι φορτίον προφασίσασθαι· ὅσοι γὰρ ἔλαβον τὸν Κύριον διὰ λούτρου παλιγγενεσίας, *ἔδωκε αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι,* εἰπών· *Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς,* καὶ ἡ ἀπάθεια. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

SCHOLIA AD GRADUM XXIX.

De religiosa animi tranquillitate seu victoria passionum.

Scholion 1.

Quis? Sanctus Ephrem.

Scholion 2.

Nam in hac animi tranquillitate constituti, sive omnium cupiditatum victores ad summum præceptorum divinorum fastigium cum inexplebili desiderio progressi perfectionem ipsam infinitam faciunt, quod bonorum æternorum nullus sit terminus seu finis.

Aliud.

Perfecta quidem, quoad ejus per humanam facultatem fieri potest; imperfecta autem, ut quæ semper seipsam supergressa novis sigillatim accessionibus extollatur, dum perpetuo ad mortem gradus facit.

Aliud Nili.

Duplicem perfectionem intelligendam scias: unam

Ἀνιστᾷ μὲν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν πένητα νοῦν· καὶ ἀπὸ κοπρίας παθῶν ἐγείρει πτωχὸν ἡ μακαρία ἀπάθεια· ἡ δὲ πανύμνητος ἀγάπη ποιεῖ αὐτὸν τοῦ καθίσαι μετὰ ἀρχόντων, ἁγίων ἀγγέλων, μετὰ ἀρχόντων λαοῦ Κυρίου.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΘ'.

Περὶ ἀπαθείας.

Σχόλιον α'.

Τίς; Ὁ ἅγιος Ἐφρσῖμ (*a*).

Σχόλιον β'.

Οἱ γὰρ ἀπαθεῖς πρὸς τὸ ἄκρον ἐφετὸν ἀκορέστως ὑπερεκτεινόμενοι ἀτέλεστον ποιοῦσι τὴν τελειότητα (*b*)· διότι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τέλος οὐκ ἔστι.

Ἄλλο.

Τελεία μὲν ὅσον πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως· ἀτέλεστος δὲ ὡς ἀεὶ ὑπερβαίνουσα ἑαυτὴν, ταῖς κατὰ μέρος προσθήκαις, καὶ ὑψουμένη διηνεκῶς ταῖς πρὸς θάνατον ἀναβάσεσι.

Ἄλλο Νείλου.

Δύο τελειότητας νοητέον· μίαν μὲν πρόσκαιρον,

[35] II Tim. IV, 7. [36] Psal. XVII, 30. [37] Isa. LIX, 2. [38] Joan. I, 12. [39] Psal. XLV, 11. [40] Psal. CXII, 7, 8.

(*a*) Quomodo S. Ephrem qui 195 annis vixit ante Climacum? Nisi loquatur de scriptis illius. Nam S. Ephrem vixit anno 365, Climacus 560.

(*b*) Ἀτέλεστον τελειότητα Latine cum eadem gratia annominationis non potest exprimi. Finis sine fine, τέλος ἀτέλεστον, sed τελειότης *perfectionem*, non finem sonat.

μίαν δὲ αἰώνιον· περὶ ἧς γράφει ὁ Παῦλος· *Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται*· τὸ γὰρ, *ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον*, σημαίνει, ὅτι ἐνταῦθα οὐ δυνάμεθα χωρῆσαι τὴν θείαν τελειότητα.

A hujus præsentis temporis, et unam alterius sæculi æternam, **451** de qua scribit sanctus Paulus: *Quando* (inquit) *venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* [41]. Illud enim, *quando venerit quod perfectum est*, significat, nos hic capere non posse divinam perfectionem.

Ἄλλο.

Δύο τελειότητας Παῦλος ὁ θεσπέσιος ἐπίσταται, καὶ οἶδε τὸν αὐτὸν τέλειον, καὶ οὐ τέλειον ἄνθρωπον· ὡς μὲν πρὸς τὸν παρόντα βίον τέλειον λεγόμενον ἄνθρωπον· καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀληθῶς τέλειον, οὐ τέλειον· διό φησι· *Οὐχ ὅτι ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι.* Καὶ μετ' ὀλίγα λέγει· *Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν.*

Aliud.

Geminam perfectionem sanctus Paulus agnoscit, eumdemque hominem vidit perfectum et imperfectum; perfectum quidem, quantum ad præsentem vitæ statum pertinet; imperfectum autem, quantum ad veram futuri status perfectionem attinet. Quapropter dixit: *Non quod acceperim, aut jam perfectus sim* [42]. Et post pauca subjicit: *Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus* [43].

Σχόλιον γ'.

Ἀπάθειαν ἔχει ψυχὴ, οὐχ ἡ μὴ πάσχουσα πρὸς τὰ πράγματα, ἀλλ' ἡ καὶ πρὸς τὴν μνήμην αὐτῶν ἀτάραχος διαμένουσα.

B

Scholion 3.

Tranquillitatem partam habet anima, non quæ ad res humanas non afficitur, sed quæ ad memoriam etiam earum imperturbata manet.

Σχόλιον ἄλλο.

Τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ τίκτει ἀπάθειαν· ἀπάθεια δὲ ψυχῆς συντηρεῖ γνῶσιν.

Scholion aliud.

Observatio mandatorum Dei parit victoriam perturbationum, victoria autem perturbationum conservat cognitionem.

Σχόλιον δ'.

Τὸ τῆς φιλαργυρίας πάθος ἐντεῦθεν ἐλέγχεται· ἐν τῷ χαίροντα λαμβάνειν, καὶ λυπούμενον μεταδιδόναι· οὐ δύναται δὲ ὁ τοιοῦτος οἰκονομικὸς εἶναι.

Scholion 4.

Vitium avaritiæ inde deprehenditur, cum is qui accipit, accipiendo gaudet, et largiendo tristatur: hujusmodi enim bonus dispensator esse non potest.

Σχόλιον ε'.

Σημείωσαι, ὅτι ἀπώλεια ἡ ὑπερηφανία ἰδικῶς· τὸ C δ' ἐναντίον πρόδηλον.

Scholion 5.

Observa superbiam recta tendere ad exitium: contrarium per se clarum est.

Σχόλιον ς'.

Οὐχ ὑπομένει τὸ σκότος τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν· οὐ νόσος ὑγείας ἐπιλαβούσης ἵσταται· οὐκ ἐνεργεῖ τὰ πάθη τῆς ἀπαθείας παρούσης.

Scholion 6.

Tenebræ non ferunt præsentiam luminis; neque morbus durat veniente sanitate, neque mali affectus ullam vim habent, præsente perfecta animi tranquillitate.

Σχόλιον ζ'.

Κάλλος τὴν ἀθανασίαν, πηλὸν δὲ τὴν γεώδη ταύτην σάρκα, ἣν μετὰ τὴν παρανομίαν ὁ Ἀδὰμ ἠμφιάσατο, ὥς φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος.

Scholion 7.

Per pulchritudinem intelligit immortalitatem (Climacus), lutum autem carnem hanc terrestrem, quam Adam post prævaricationem induit, ut inquit Gregorius cognomento Theologus.

Σχόλιον η'.

Πολλὰς μονὰς καλεῖ τὰ μέτρα τῆς διανοίας τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ αὐλιζομένων· λέγω δὴ τὰς διακρίσεις, καὶ διαφορὰς ἐν αἷς κατὰ διάνοιαν ἐντρυφῶσιν· οὐ γὰρ διαφορὰς τόπων, ἀλλὰ τάξεις χαρισμάτων πολλὰς μονὰς εἴρηκεν.

Scholion 8.

Multas mansiones vocat modos mentis eorum qui in illa regione (viventium) habitant; discrimina inD quam seu distinctiones et differentias, in quibus animo seu mente cœlestibus deliciis perfruuntur. Neque enim discrimina locorum, sed ordines et modos gratiarum et donorum multas mansiones appellavit.

ΛΟΓΟΣ Λ'.

Περὶ τοῦ συνδέσμου τῆς ἑναρέτου τριάδος ἐν ἀρεταῖς.

Νυνὶ δὲ λοιπὸν, μετὰ πάντα τὰ προειρημένα, μένει τὰ τρία ταῦτα, τὰ τὸν σύνδεσμον πάντων ἐπισφίγ-

452 GRADUS XXX.

De vinculo trium virtutum (fidei nempe, spei et charitatis).

Post omnia nunc explicata manent hæc tria, fides, spes, charitas [44]: quibus omnia arctissimo vinculi

[41] I Cor. XIII, 10. [42] Philipp. III, 12. [43] ibid. 15. [44] I Cor. XIII, 13.

nodo constringuntur et continentur. *Major autem horum omnium est charitas* [45]; quippe quæ Deus nominatur. Enimvero ego primam harum ut solis radium, alteram ut lumen, tertiam ut plenum orbem seu circulum contemplor. Ex quibus omnibus unus splendor et claritas refulget. Etenim fides omnia facere et moliri potest; spem Dei misericordia vallat et munit, nec confundi permittit. Charitas vero neque cadit, neque consistit unquam a cursu, neque charitate vulneratum a beata insania unquam quiescere sinit. Qui de charitate Dei loqui instituit, de ipso Deo agere aggreditur. Cæterum de Deo sermonem instituere et disputare, anceps et periculosa res est iis qui non attendunt quantum opus moliantur. Sermo de charitate angelis pernotus est, et illis ipsis pro ratione et facultate illustrationis divinæ. *Deus est charitas* [46], cujus definitionem qui verbis explicare conatur, cæcus in alto pelago arenam dimetitur.

A γοντα καὶ κρατοῦντα, πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη (1)· *Μείζων δὲ πάντων ἡ ἀγάπη*· Θεὸς γὰρ ὀνομάζεται. Πλὴν ἔγωγε τὴν μὲν ἀκτῖνα ὁρῶ, τὴν δὲ φῶς, τὴν δὲ κύκλον· πάντα δὲ ἓν ἀπαύγασμα καὶ μίαν λαμπρότητα. Ἡ μὲν γὰρ πάντα δύνάται καὶ ποιεῖν, καὶ δημιουργεῖν· τὴν δὲ ἔλεος Θεοῦ περικυκλοῖ, καὶ ἀκαταίσχυντον ποιεῖ· ἡ δὲ οὐδὲ πίπτει οὐδ' ἐστήκει τοῦ θέειν· οὐδὲ τὸν τρωθέντα ἠρεμεῖν λοιπὸν τῆς μακαρίας μανίας ἐᾷ. Ὁ περὶ ἀγάπης Θεοῦ λέγειν βουλόμενος, περὶ Θεοῦ λέγειν ἐπεχείρησε. Περὶ Θεοῦ δὲ λόγος διεξιέναι, σφαλερὸν καὶ ἐπικίνδυνον τοῖς μὴ προσέχουσιν. Ὁ περὶ ἀγάπης λόγος, ἀγγέλοις γνώριμος· κἀκείνοις κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐλλάμψεως· *Ἀγάπη ὁ Θεός ἐστιν*, ὁ ὅρον δὲ τούτου λέγειν βουλόμενος, ἐν ἀβύσσῳ τυφλώττων τὸν ψάμμον μετρεῖ.

B

Charitas ex natura qualitatis suæ est similitudo Dei, quantum mortales assequi possunt. Secundum efficaciam autem est quædam ebrietas animæ, secundum proprietatem denique est fons fidei, **453** æqui et patientis animi profundum, pelagus humilitatis. Charitas proprie est abdicatio omnis contrariæ cogitationis; malum enim non cogitat charitas. Charitas et animi tranquillitas, et adoptio filiorum Dei nominibus iisque solis inter se discrepant : non secus ac lumen et ignis et flamma, in unam concurrunt naturam, actionem, effectum, ita de his cogita. Pro ratione defectus inest etiam animæ timor. Qui caret timore, aut plenus est charitate, aut anima mortuus est: Nihil abs re fecero si timoris, desiderii, diligentiæ, æmulationis, servitutis et amoris Dei exempla et imagines ab humanis actionibus repræsentaro. Beatus ille qui tali fertur amore in Deum, quali vesanus procus flagrat erga suam amasiam. Beatus qui non minus timet Deum, quam rei judicem timere solent. Beatus qui non remissior est in rerum divinarum studio, quam probi servi in re domini sui. Beatus qui tanto zelo virtutis tenetur, quanto mariti zelotypi erga suas uxores. Beatus qui ita assistit Deo in precibus, ut famuli suo astant regi. Beatus qui ita Dominum cultu sibi placare assiduo contendit, quemadmodum alii sibi homines devincire student. Non sic mater lactenti infanti, sicut filius charitatis Deo semper adhærere amat. Qui vere amat, semper illius quem amat præsentem sibi vultum imaginatur, illumque intus in animo cum voluptate complectitur, adeo ut nec in somno **454** ab ipsius desiderio possit requiescere, sed et in illo erga desideratum amore feratur. Quemadmodum ergo usu venire solet in rebus corporeis, ita etiam in rebus spiritualibus fieri consuevit. Hoc amoris telo quidam saucius de seipso, quod equidem admiror, dixit : *Ego* propter naturæ necessitatem *dormio; sed cor meum* propter amoris copiam *vigilat* [47].

Ἀγάπη κατὰ μὲν ποιότητα ὁμοίωσις Θεοῦ, καθ' ὅσον βροτοῖς ἐφικτόν. Κατὰ δὲ ἐνέργειαν μέθη ψυχῆς· κατὰ δὲ τὴν ἰδιότητα πηγὴ πίστεως, ἄβυσσος μακροθυμίας, θάλασσα ταπεινώσεως· ἀγάπη ἐστὶ κυρίως ἀπόθεσις παντοίας ἐναντίας ἐννοίας· εἴπερ ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν. Ἀγάπη, καὶ ἀπάθεια, καὶ υἱοθεσία, τοῖς ὀνόμασι, καὶ μόνοις διακέχριται. Ὡς φῶς, καὶ πῦρ, καὶ φλὸξ εἰς μίαν συντρέχουσιν ἐνέργειαν (2), οὕτω καὶ περὶ τούτων νόει. Κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐλλείψεως ἐνυπάρχει φόβος· ὁ γὰρ φόβου χωρὶς ἀγάπης πεπλήρωται, ἢ τὴν ψυχὴν νενέκρωται· οὐδὲν τὸ δυσχερὲς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ πόθου, καὶ φόβου, καὶ σπουδῆς, καὶ ζήλου, καὶ δουλείας, καὶ ἔρωτος Θεοῦ παραθεῖναι εἰκόνας. Μακάριος ὅστις τοιοῦτον πρὸς Θεὸν ἐκτήσατο ἔρωτα, οἷον μανικὸς ἐραστὴς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐρωμένην κέκτηται (3). Μακάριος ὁ οὕτως φοβηθεὶς τὸν Κύριον, ὡς δικαστὴν κατάδικοι δεδοίκασι· μακάριος ὁ οὕτως σπουδαῖος γενόμενος ἐν τῇ ὄντως σπουδῇ, ὡς εὐγνώμονες δοῦλοι πρὸς τὸν οἰκεῖον κύριον. Μακάριος ὃς οὕτως ζηλωτὴς ἐν ἀρεταῖς γέγονεν, ὡς οἱ περὶ τὰς ἑαυτῶν ὁμοζύγους ἐκ ζήλου νήφοντες. Μακάριος ὁ οὕτως Κυρίῳ ἐν προσευχῇ παριστάμενος, ὡς ὑπηρέται βασιλεῖ παρεστήκασι (4). Μακάριος ὁ Κύριον, ὡς ἀνθρώπους ἀποθεραπεύειν ἀνελλιπῶς ἀγωνιζόμενος· οὐχ οὕτως μήτηρ ὑπομαζίῳ ὡς ἀγάπης υἱὸς τῷ Κυρίῳ προσκολλᾶσθαι πέφυκε πάντοτε. Ὁ ὄντως ἐρῶν (5) ἀεὶ τὸ τοῦ φιλουμένου πρόσωπον φαντάζεται, καὶ τοῦτο ἔνδον ἐνηδόνως περιπτύσσεται ὁ τοιοῦτος. Οὐκ ἔτι οὐδὲ καθ' ὕπνους ἠρεμεῖν τοῦ πόθου δύναται· ἀλλὰ κἀκεῖσε πρὸς τὸ ποθούμενον ἀδολεσχεῖ. Οὕτως ἐπὶ σωμάτων, οὕτως ἐπὶ ἀσωμάτων πέφυκε γίνεσθαι. Τρωθείς τις περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, ὅπερ θαυμάζω, ὡς *Ἐγὼ καθεύδω* διὰ τὴν χρείαν τῆς φύσεως, *ἡ δὲ καρδία μου ἀγρυπνεῖ* διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἔρωτος. Σημειωτέον σοι, ὦ πισυνὲ, ὅτι περ μετὰ τούτων θηρίων παρὰ τῆς ἐλάφου ψυχῆς ὄλεθρον (6), τότε ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει πρὸς Κύριον πυρὶ τῆς ἀγάπης, ὡς ὑπὸ ἰοῦ βαλλομένη. Ἡ μὲν τῆς

C

D

[45] Philipp. III, 12. [46] I Joan. IV, 16. [47] Cant. V, 2.

πείνης ἐνέργεια ἄδηλός τις καὶ ἀσήμαντος· ἡ δὲ τῆς δίψης ἐπιτατική τις καὶ προφανὴς, καὶ τοῦ φλογμοῦ πᾶσι σημαντική· διὰ τοῦτό φησιν ὁ Θεὸν ποθῶν· *Ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν Θεὸν, τὸν ἰσχυρὸν, τὸν ζῶντα.* Εἰ πρόσωπον φιλουμένου ἐναργῶς ὅλους ἡμᾶς μεταβάλλει, καὶ φαιδροὺς, καὶ ἱλαροὺς, καὶ ἀλύπους ἀπεργάζεται· τί ἂν καὶ οὐ ποιήσει πρόσωπον Δεσπότου ἐν καθαρᾷ ψυχῇ ἐπιδημίαν ἀοράτως ποιουμένου; Ὁ μὲν φόβος ὅταν αἰσθήσει ψυχῆς γένηται, ἐκτήκειν καὶ κατεσθίειν τὴν ῥυπαρίαν πέφυκε. *Καθήλωσον* γὰρ, φησὶν, *ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου.* Ἡ δὲ ὁσία ἀγάπη ἐνίους μὲν κατεσθίειν εἴωθε, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ἐκαρδίωσας.* Ποτὲ δέ τινας λαμπρύνειν, καὶ ἀγαλλιᾶσθαι ποιεῖ. Ἐπ' αὐτῷ γάρ φησιν· *Ἤλπισεν ἡ καρδία μου καὶ ἐβοηθύνθην* [ἐβοηθήθην], *καὶ ἀνέταλεν* [ἀνέθαλεν] *ἡ σάρξ μου·* καὶ καρδίας εὐφραινομένης, πρόσωπον θάλλει.

A Observandum est tibi, o fide, post sublatas, per animam velut cervam, noxias feras, potissimum tum animam desiderare Deum, et in eo velut amoris jaculo percussam deficere (seu colliquescere). Vis et causa famis non est semper manifesta et aperta. sitis vero publice apparet omnibus, et ardorem patefacit. Hinc est quod ille qui Deum ardebat, dixerit : *Sitivit anima mea ad Deum, fortem, vivum* [48]. Si aspectus dilecti nobis amici nos totos immutat, et lætos hilaresque reddit, omnemque mœrorem abstergit, quid non efficiat facies Domini in puram animam inaspectabili modo advenientis? Timor quidem Domini, quando ex vero animi sensu nascitur, omnes sordes eluere et absumere consuevit. *Confige*, inquit, velut clavis, *a timore tuo carnes meas* [49]. Sed sancta charitas nonnullos quidem absorbere solet, quemadmodum ille dixit : *Vulnerasti cor nostrum, vulnerasti* [50]. Alios B vero totos irradiat, et præ gaudio facit ut exsultent in Domino. De quo dixit : *Speravit cor meum et adjutus sum, et refloruit caro mea* [51]. Corde vero exhilarato etiam facies floret.

Ὅταν λοιπὸν ὅλος ὁ ἄνθρωπος οἷόν πως συναναχραθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, τότε καὶ ἐκτὸς τοῦ ἐν τῷ σώματι ὡς δι' ἐσόπτρου τινὸς τὴν τῆς ψυχῆς δείκνυσι λαμπρότητα· οὕτως δοξάζεται Μωϋσῆς ὁ θεόπτης ἐκεῖνος. Οἱ τοιοῦτον ἰσάγγελον κατειληφότες, πολλάκις τροφῆς σωματικῆς ἐπιλανθάνονται. Οἶμαι δὲ οὐδὲ συχνότερον ταύτης ὀρέγονται. Καὶ οὐ θαῦμα· εἴπερ καὶ πόθος ἐναντίος πολλάκις τροφὴν διεκρούσατο, οἶμαι τῶν ἀφθάρτων τούτων λοιπὸν, μηδὲ, ὡς ἔτυχε, τὸ σῶμα νοσηλεύεσθαι· ἠγνίσθη γὰρ καὶ τρόπον τινὰ ἐφθαρτοποιήθη διὰ φλογὸς ἁγνείας διακοψάσης φλόγα (7). Οἶμαι μηδὲ αὐτὴν βρῶσιν, ἣν προσίενται λοιπὸν μεθ' ἡδύτητος προσίεσθαι. Ὕδωρ μὲν γὰρ ὑπόγειον ῥίζαν φυτοῦ, τούτων δὲ ψυχὴν πῦρ οὐράνιον τρέφειν πέφυκεν· αὔξησις φόβου ἀρχὴ ἀγάπης· τέλος δὲ ἁγνείας ὑπόθεσις θεολογίας. Ὁ Θεῷ τελείως τὰς αἰσθήσεις ἑνώσας τοὺς λόγους αὐτοῦ μυσταγωγεῖται ὑπ' αὐτοῦ· τούτων γὰρ μὴ συναφθέντων χαλεπὸν περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι. Ἐνούσιος μὲν λόγος τελειοῖ ἁγνείαν, παρουσίᾳ ἑαυτοῦ νεκρώσας τὸν θάνατον· τούτου δὲ νεκρωθέντος, ὁ τῆς θεολογίας μαθητὴς πεφώτισται. Ὁ λόγος Κυρίου ὁ ἐκ Κυρίου ἁγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος· ὁ γὰρ Θεὸν μὴ γνοὺς στοχαστικῶς ἀποφθέγγεται (8)· ἁγνεία μαθητὴν θεολόγον εἰργάσατο δι' ἑαυτοῦ κρατύναντα τῆς τριάδος τῶν τριῶν [al. abest τῶν τριῶν] τὰ δόγματα. Ὁ ἀγαπῶν τὸν Κύριον, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ προηγάπησεν. Ἀπόδειξις γὰρ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον. Ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον οὐδέποτε καταλαλούντων ἀνέξεται· ὡς ἀπὸ πυρὸς μᾶλλον δὲ ἀποφεύξεται. Ὁ λέγων Κύριον ἀγαπᾷν καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὀργιζόμενος, ὅμοιός ἐστι τῷ καθ' ὕπνους τρέχοντι. Κράτος ἀγάπης ἐλπὶς, δι' αὐτῆς γὰρ τὸν τῆς ἀγάπης μισθὸν ἀπεκδεχόμεθα. Ἐλπίς ἐστιν ἀδήλου πλούτου πλοῦτος· ἐλπίς ἐστιν ἀνενδοίαστος πρὸ θησαυροῦ θησαυρός· αὕτη κόπων ἀνάπαυλαι, αὕτη ἀγάπης θύρα, αὕτη ἀναιρεῖ ἀπόγνωσιν, αὕτη τῶν ἀπ-

455 Cum demum totus homo divina charitate inundatus et quasi permistus et confusus fuerit, tum velut per speculum animæ fulgorem ostendit. Sic ille Dei contemplator et spectator Moyses gloria circumfusus est. Qui ad hunc angelicum charitatis gradum ascenderunt, sæpe alimentorum corporis obliti sunt, imo plerumque nec desiderant : nec est quod miremur, quando contrarium sæpe desiderium et appetitus cibum repudiat, ut existimem corpus incorruptorum horum de cætero morbis non amplius tentari ; cum sanctum jam sit, et quodammodo per castitatis flammam, quæ corporis flammam exstinxit, incorruptum sit effectum : nec arbitror illud oblatum etiam cibum cum ulla deinceps voluptate admittere. Aqua enim subterranea C plantæ radicem, horum vero animas ignis cœlestis alere solet. Timoris divini incrementum principium est charitatis : finis vero castitatis, theologiæ fundamentum. Cujus sensus cum Deo perfecte sunt conjuncti, hic verbis Dei ab ipso Deo arcano modo instituitur. Illis enim non copulatis difficile erit de Deo sermonem instituere. Verbum insitum castitatem perfectam efficit, suaque præsentia mortem ipsam morti infert. Morte autem exstincta jam theologiæ sectator illustratus est. Verbum Domini a Domino editum sanctum est, et manet in æternum. Qui Deum non novit, tantum probabiliter per conjecturam de rebus divinis loquitur. Discipulum ve- D rum theologiæ castitas efficit, uti per se ipsum jam sanctissimæ Trinitatis in tribus personis doctrinam comprehendat. **456** Qui Deum amat, jam ante fratrem amore suo complexus est. Per amorem enim fraternum testatur se Deum amare. Qui amat alterum, nullo modo ferre potest, ut illi obtrectetur, sed ab omni detractione multo magis quam ab igne refugit et abhorret. Qui dicit se Deum amare, et interim fratri suo irascitur, comparandus est illi,

[48] Psal. XLI, 3. [49] Psal. CXVIII, 120. [50] Cant. IV, 9. [51] Psal. XXVII, 7.

qui somniat se currere. Vis omnis charitatis in spe sita est, per quam præmium charitatis exspectamus. Spes est non apparentium divitiarum divitiæ, indubitatus thesaurus ante perceptum thesaurum. Hæc est laborum requies, janua charitatis, desperationis exstinctio, absentium bonorum imago et repræsentatio. Ubi spes decollavit, charitas periit; hac labores nostri devinciuntur. Ab hac nostra sudorum studia dependent; hanc misericordia divina circumvallat. Religiosus spei plenus desidiam jugulat, illamque per hujus gladium triumphat [in fugam vertit *seu* fugat]. Spem donorum cœlestium gustus parit, quæ qui non gustavit aut expertus est, de constantia periclitatur. Spem ira occidit (*a*). spes enim non confundit : iracundus vero confunditur.

A όντων εἰκών· ἐλπίδος ἔλλειψις, ἀγάπης ἀφανισμός, ταύτῃ δέδενται πόνοι, ταύτῃ κρέμανται κόποι· ταύτην κυκλοῖ ἔλεος. Εὔελπις μοναχὸς, ἀκηδίας σφάκτης, ἐν μαχαίρᾳ ταύτης, ἐκείνην τροπούμενος. Ἐλπίδα τίκτει δώρων Κυρίου πεῖρα· ὁ γὰρ ἄπειρος οὐκ ἀδίστακτος μένει. Ἐλπίδα [ἐλπὶς] λύει θυμός· ἡ μὲν γὰρ οὐ καταισχύνει· ἀνὴρ δὲ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων.

Charitas dux est prophetiæ, miraculorum conciliatrix : charitas divinæ illustrationis inexhaustus fons : charitas est scaturigo ignis cœlestis, qui quanto magis redundat, tanto magis sitientem adurit et absumit. Charitas est status angelicus : charitas proficit ad æterna. Annuntia nobis, o præclara, et virtutum pulcherrima : *ubi pascas oves tuas? ubi cubes in meridie* [52]? Illumina nos, irriga nos, duc et deduc nos, quandoquidem ad te ascendere cupimus. **457** Tu enim omnibus imperas; nunc *vulnerasti cor meum*, et non possum continere flammam tuam, unde te laudandi principium sumam, totus ignesco. *Sed tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas* et exanimas. *Tu humilias sicut vulneratum superbum* cogitatum. *In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos* [53], tuique amatores inexpugnabiles reddis. Quomodo autem te Jacob scalæ innixam viderit, percupio cognoscere. Quæ forma hujus ascensus fuerit avide quærenti expone. Quis modus, quod pignus et præmium scalæ illius ex gradibus compositæ per quos *ascensiones in corde suo* tuus amator *disposuit* [54]. Avebam præterea scire harum ascensionum numerum, quantoque tempore cursus ille seu ascensus transigatur. Ductores enim ille denuntiavit, qui tuam cum angelo luctam et visionem didicit : nihil enim aliud declarare voluit, imo vero (si ut oportet, vere proprieque loquendum sit) non potuit. Illa vero quasi e cœlo mihi visa, regina, inquam, ista, et tanquam in aurem animæ meæ hoc collocuta dixit : Nisi prius (o amator) ab ista corporis concretione fueris solutus, elegantiam formæ meæ spectare, ut est, non poteris. Spiritualem vero virtutum compositionem et ordinem te scala cujus vertici et fastigio innitor te doceat, quemadmodum magnus ille mystes et arcanorum doctor testatus est. *Nunc autem manent hæc tria, fides, spes, charitas; major autem horum est charitas* [55].

B Ἀγάπη προφητείας χορηγός· ἀγάπη τεράτων παρεκτική· ἀγάπη ἐλλάμψεως ἄβυσσος. Ἀγάπη πηγὴ πυρός· ὅσον ἀναβλύσει, τοσοῦτον τὸν διψῶντα καταφλέξει· ἀγάπη ἀγγέλων στάσις· ἀγάπη προκοπὴ τῶν αἰώνων. Ἀπάγγειλον ἡμῖν, ὦ καλὴ ἐν ἀρεταῖς, ποῦ ποιμαίνεις τὰ προβατά σου, ποῦ κατασκηνοῖς ἐν μεσημβρίᾳ; φώτισον ἡμᾶς, πότισον ἡμᾶς, ὁδήγησον ἡμᾶς, χειραγώγησον ἡμᾶς, ἐπειδὴ λοιπὸν ἀναβαίνειν πρὸς σὲ βουλόμεθα. Σὺ γὰρ δεσπόζεις πάντων. Νῦν δέ μου ψυχὴν κεκαρδίωκας (9), καὶ οὐ δύναμαι κατέχειν σου τὴν φλόγα, ὅθεν ὑμνήσας σε πορεύομαι· *Σὺ δὲ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραΰνεις, καὶ νεκροῖς· σὺ ταπεινοῖς ὡς τραυματίαν ὑπερήφανον λογισμόν· ἐν τῷ βραχίονι τῆς δυνάμεώς σου διεσκόρπισας τοὺς ἐχθρούς σου*, καὶ ἀπολεμήτους τοὺς σοὺς ἐραστὰς ἀπεργάζῃ. Πῶς δὲ ὁ Ἰακὼβ ἐπὶ τὴν κλίμακά σε ἐστηριγμένην τεθέαται μαθεῖν ἐπείγομαι. Τί δὲ ἄρα τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἀνόδου ἐρωμένῳ φράσον· τίς δὲ ὁ τρόπος καὶ ὁ ἔρανός σου τῆς τῶν βαθμῶν ἐκείνης συνθέσεως (10), *ἃς ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο* ὁ σὸς ἐραστής· τίς δὲ ὁ ἀριθμὸς τούτων ἐδίψων γνῶναι· ὅσος δὲ ἄρα τοῦ δρόμου χρόνος. Τοὺς γὰρ χειραγωγοὺς ἀπήγγειλεν ὁ μαθών σου τὴν πάλην καὶ τὴν ὅρασιν (11)· οὐδὲν δὲ ἕτερον φωτίζειν βεβούληται, μᾶλλον δὲ δεδύνηται, εἰ δέοι με λέγειν οἰκειότερον (12). Ἡ δὲ ὥσπερ ἐξ οὐρανοῦ μοι φανεῖσα, ἡ βασίλισσα αὕτη, καὶ ὡς ἐν ὠτί μου ψυχῆς τοῦτο προσομιλοῦσα ἔλεγεν· Ἐὰν μὴ λυθῇς, ὦ ἐραστὰ, τῆς παχύτητος, ἐμὴν ὥραν, ὡς ἔστι, μανθάνειν οὐ δύνασαι. Ἡ δὲ κλίμαξ τὴν τῶν ἀρετῶν σε διδασκέτω πνευματικὴν σύνθεσιν (13· ἐπ' αὐτῆς διεστήριγμαι ἐγὼ τῆς κορυφῆς, καθὰ ὁ μέγας μου μύστης ἔφησε. *Νῦν δὲ μένει τὰ τρία ταῦτα, πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη· μείζων δὲ πάντων ἡ ἀγάπη.*

C

D

---

458 *Brevis adhortatio, qua omnia supra latius dicta comprehenduntur.*

Ascendite fratres, ascendite alacriter, et *ascen-*

Προτροπὴ ἐπίτομος καὶ ἰσοδύναμος τῶν διὰ πλάτους εἰρημένων.

Ἀναβαίνετε, ἀναβαίνετε, *ἀναβάσεις* προθύμως

[52] Cant. I, 6. [53] Psal. LXXXVIII, 10, 11. [54] Psal. LXXXIII, 6. [55] I Cor. XIII, 13.

(*a*) Ἐλπὶς λύει θυμόν, *spes iram occidit.*

ἐν καρδίᾳ τιθέμενοι, ἀδελφοὶ, τοῦ φάσκοντος ἀκούοντες· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου· καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τοῦ καταρτίζοντος τοὺς πόδας ἡμῶν ὡσεὶ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἱστῶντος, τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ. Δράμετε, δυσωπῶ, μετ' ἐκείνου τοῦ λέγοντος· Σπουδάσωμεν ἕως οὗ καταντήσωμεν εἰς τὴν ἑνότητα πάντες τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ὃς τριακονταέτης τῇ ὁρωμένῃ ἡλικίᾳ βαπτισθεὶς, τὸν τριακοστὸν βαθμὸν ἐν τῇ νοερᾷ κλίμακι ἐκληρώσατο· εἴπερ ἡ ἀγάπη ἐστὶν ὁ Θεός· ᾧ ὕμνος, ᾧ κράτος, ᾧ σθένος· ᾧ τὸ πάντων ἀγαθῶν αἴτιον ἔνεστι, καὶ ἦν, καὶ ἔσται εἰς ἀορίστους αἰῶνας.

siones in corde vestro disponite [56], et audite vocantem : *Venite, ascendamus in montem Domini, et in domum Dei nostri, qui perfecit pedes nostros tanquam cervi, et super excelsa statuit* [57], ut vincamus in via ejus. Currite, obsecro, currite cum illo qui dixit : Festinemus *donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi* [58], qui cum esset, ut videbatur, triginta annorum baptizatus, tricesimum gradum in scala spirituali sortitus est : quandoquidem Deus est charitas, cui laus, cui imperium, cui fortitudo, cui bonorum omnium causa inest, et erat, et erit in omnes sæculorum æternitates. Amen.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Λ'.

SCHOLIA AD GRADUM XXX.

Περὶ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης.

De fide, spe et charitate.

Σχόλιον α'.

Scholion 1.

Πίστις συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων, ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι, ἥντινα ἐπεδείξατο Ἀβραάμ, μαρτυρηθεὶς ὅτι οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ καὶ πληροφορηθείς, ὅτι ὃ ἐπήγγελται δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι

Fides est suffragatio animi indiscussa eorum quæ sunt audita cum certa persuasione veritatis eorum quæ sunt per gratiam Dei prædicata : quam ostendit Abraham, qui testimonium consecutus, quod *non hæsitarit diffidentia, sed confortatus fide dans gloriam Deo plenissime sciens quia quæcunque promisit, potens est et facere* [59].

Ἡ μὲν γάρ. Πίστις.

Hæc quidem. Fides.

Τὴν δέ. Ἐλπίδα.

459 *Hanc vero.* Spem.

Ἡ δέ. Ἀγάπη.

Hæc vero. Charitas.

Σχόλιον β'.

Scholion 2.

Καταχρηστικῶς τὴν οὐσίαν ἐνέργειαν ἐκάλεσεν.

Per catachresin et abusionem naturam seu substantiam vocavit energiam, seu vim, seu actionem.

Σχόλιον γ'.

Scholion 3.

Τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν συγκατιὼν ὁ πατὴρ ἐκ τῶν ἐλαττόνων ποιεῖται τὰ παραδείγματα.

Nostræ imbecillitati indulgens pater a minoribus sumit exempla.

Σχόλιον δ'.

Scholion 4.

Ὁ βασιλεῖ παριστάμενος, καὶ ἀνθρώπους θεραπεύων, ἔστιν ὅτε καθ' ὑπόκρισιν, καὶ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν καὶ μισθαρνίαν ποιεῖ, ὃς καὶ διήμαρτε τοῦ μακαρισμοῦ. Μακάριος δὲ ὄντως ἐκεῖνος, ὃς πρὸς τῷ ἐκτὸς εἴδει, τὸ ἐντὸς ἦθος συναρτήσας, ὅλῳ νοῒ τὴν παράστασιν ὁρᾶται τελῶν· μόνος πρὸς μόνον τὰς νοερὰς αἰτήσεις εὐθύμῳ διανοίᾳ περαιούμενος.

Qui regi astat, et homines officiis sibi demeretur, quandoque hoc facit ex hypocrisi et simulatione, quandoque tantum ad oculum deservit et mercedis causa qui procul a beatitudine aberrat. Beatus porro revera ille est, qui externo corporis modo et formæ, animi quoque mores accommodat, et tota mente Deo perfecte assistit et servit, solusque ad solum suas mentis petitiones et vota læto animo transmittit.

Σχόλιον ε'.

Scholion 5.

Ὁμοίως, φησὶ, καὶ ἐπὶ σωματικοῦ ἔρωτος, καὶ ἐπὶ πνευματικοῦ ὡσαύτως τοῦ ὄντος ἐστὶν, ἐν σώματι.

Quemadmodum, inquit, se habet amor carnalis, ita spiritualis qui revera in corpore exsistit.

Σχόλιον ς'.

Scholion 6.

Ὦ πιστὲ, ὦ συνετέ· τῶν γὰρ παθῶν διὰ τῆς σωφροσύνης ἀπαλλαγεῖσα, τότε ἀκατασχέτως τῷ θείῳ ἔρωτι φλέγεται.

O fidelis, o sapiens ; nam anima a pravis cupiditatibus per temperantiam expedita, non potest non amore Dei ardere.

Σχόλιον ζ'.

Scholion 7.

Ὁ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ᾧ ἂν ἐνοικήσῃ διὰ καθάρσεως, τελειοῖ μὲν ἐν αὐτῷ τὴν καθαρότητα· τὸν δὲ θάνατον, ἤγουν τὰ πάθη εἰς τέλος ἀπονεκροῖ.

Dei Patris Verbum, in quo per puritatem cœpit habitare, illum purissimum efficit. Mortem autem sive pravas appetitiones omnino exstinguit.

[56] Psal. LXXXIII, 6. [57] Isa. II, 3. [58] Ephes. IV, 13. [59] Rom. IV, 20, 21.

Scholion 8.

Verbum spiritus, sensum mentis spe certæ salutis implet; vis enim charitatis ex Deo proficiscitur. Quapropter mens nostra in quæstionibus theologicis seu dubitationibus immota permanet; neque enim patitur ullam inopiam quæ curam illi pariat, quando per contemplationes tantoperè dilatatur, quantopere vult vis charitatis. Bonum est ergo semper in fide perseverare eum qui charitate fervet et agitur. Nihil enim pauperius animo qui vult de rebus divinis philosophari, cum careat ipse Deo.

Diadochi 9.

Alia est charitas animæ naturalis, et alia quæ ex Spiritu sancto illi insinuatur. Illa quæ in nobis est, quando volumus, moderate movetur pro voluntate nostra, ac proinde **460** non difficulter nobis a malignis spiritibus, nisi vi per nos coerceatur, a proposito suo nobis subducitur. Divina autem illa adeo incendit animam ad Dei charitatem, ut omnes animæ partes et facultates inter se cœlestis desiderii bonitate per infinitam quamdam affectus simplicitatem sive sinceritatem devinciat et conglutinet. Mens enim quasi a Spiritu sancto cœlesti gratia et virtute gravida facta, fontem quemdam charitatis et gaudii profundit.

Scholion 10.

Eranos collecta est quæ pecuniis constat a multis collatis. In præsenti vero loco significat collectam ex multis virtutibus conflatam et coactam.

Scholion 11.

Angelos intelligit in scala versantes

Scholion 12.

Hoc est Deus, qui est charitas.

Scholion 13.

Quæstio. Qualis est perfectio multorum fructuum Spiritus sancti? *Resp*. Quando quis dignatus fuerit perfecta Dei charitate. *Quæstio*. Unde quis intelligat se ad illam aspirasse? *Resp*. Quando mens excitata ad memoriam Dei, statim cor ejus concitatur ad charitatem Dei, et oculi ejus largo fonte lacrymarum redundant. Est enim hæc natura charitatis, ut ex memoria rerum dilectarum statim lacrymas accendat. Et qui ad eum statum pervenit, nunquam lacrymis destituitur, quod materia et causæ nunquam desint, quæ illum ad Dei memoriam excitent, adeo ut etiam in somno cum Deo colloquatur: solet enim charitas talia actitare. Et hoc est mortalium in hac vita perfectio.

A

Σχόλιον η'.

Ὁ πνευματικὸς λόγος τὴν νοερὰν αἴσθησιν πληροφορεῖ· ἐνέργεια γὰρ ἀγάπης ἐκ Θεοῦ φέρεται· διόπερ καὶ ἀβασάνιστος ἡμῶν ὁ νοῦς διαμένει ἐν τοῖς τῆς θεολογίας κινήμασιν· οὐ γὰρ πάσχει τότε πενίαν τὴν μέριμναν φέρουσαν· ἐπειδὴ τοσοῦτον ταῖς θεωρίαις πλατύνεται, ὅσον τῆς ἀγάπης ἡ ἐνέργεια θέλει. Καλὸν οὖν ἀεὶ πίστει παραμένειν δι' ἀγάπης ἐνεργούμενον· οὐδὲν γὰρ πτωχότερον διανοίας ἐκτὸς Θεοῦ φιλοσοφούσης τὰ τοῦ Θεοῦ.

Σχόλιον Διαδόχου θ'.

Ἄλλη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῆς ψυχῆς ἡ φυσικὴ, καὶ ἄλλη ἡ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτῇ προσγινομένη· B ἡ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας, ὅτε θέλομεν, συμμέτρως κινεῖται θελήσεως· διόπερ καὶ εὐχερῶς ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἡνίκα μὴ βίᾳ κρατῶμεν τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως διαρπάζεται· ἡ δὲ τοσοῦτον ἐκκαίει τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὡς πάντα τὰ τῆς ψυχῆς μέρη τῇ τοῦ θείου πόθου ἀλλήλων ἐγκολλᾶσθαι χρηστότητι, ἐν ἀπείρῳ τινὶ ἁπλότητι διαθέσεως· ἐγκύμων [ἐγκυμονῶν] γὰρ ὥσπερ ὁ νοῦς τότε ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας γινόμενος, πηγήν τινα ἀγάπης ἀναβλύζει καὶ χαρᾶς.

Σχόλιον ι'.

Ἔρανός ἐστι τὰ ἐκ πολλῶν συναχθέντα χρήματα· νῦν δὲ ἡ συλλογὴ, ἡ ἐκ πολλῶν ἀρετῶν συναχθεῖσα.

C

Σχόλιον ια'.

Τοὺς ἀγγέλους λέγει τοὺς ἐπὶ τῆς κλίμακος.

Σχόλιον ιβ'.

Τοῦτ' ἔστιν ὁ Θεὸς, ὅς ἐστιν ἡ ἀγάπη.

Σχόλιον ιγ'.

Ἐρώτησις. Ποία ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος; *Ἀπόκρ.* Ὅταν τις ἀξιωθῇ τελείας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. *Ἐρώτ.* Καὶ πόθεν γινώσκει τις ὅτι ἔφθασεν εἰς ταύτην; *Ἀπόκρ.* Ὅταν κινηθῇ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, εὐθέως ἡ καρδία αὐτοῦ κινεῖται ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ καταφέρουσι δάκρυα δαψιλῶς· ἔθος γὰρ ἔχει ἡ ἀγάπη ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀγαπητῶν ἐξάπτειν δάκρυα· καὶ τοιοῦτος ὢν οὐδέποτε D ὑστερεῖται ἐκ τῶν δακρύων· διότι οὐ λείπει αὐτῷ ὕλη ἀεὶ φέρουσα αὐτὸν εἰς μνήμην τοῦ Θεοῦ· ὥστε καὶ ἐν ὕπνῳ αὐτοῦ συνομιλεῖ τῷ Θεῷ· ἔθος γὰρ τῇ ἀγάπῃ πράσσειν τὰ τοιαῦτα· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν